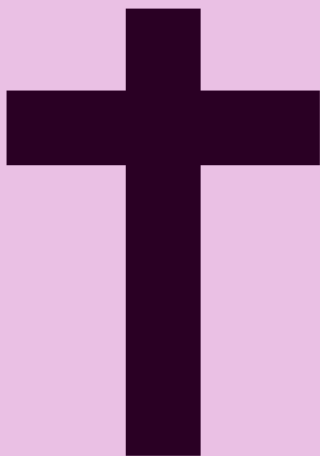

Buka Hope

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon
Islands

Buka Hope

The Holy Bible in the Roviana language of the Solomon Islands Buk Baibel long langguis Roviana long Solomon Islands

copyright © 2016 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Roviana

Translation by: SITAG

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2017-11-06

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 30 Nov 2021
2a5324ac-61e8-5e5b-b226-f3d15850d7c5

Contents

Matiu	1
MAKA	67
LUKE	109
ZONE	179
Tinavete	227
Roma	289
1 KORINITI	317
2 KORINITI	344
QALEZIA	362
EPISASI	372
PILIPAE	382
KOLOSAE	389
1 TESALONAIKA	396
2 TESALONAIKA	402
1 TIMOTE	406
2 TIMOTE	414
TAETUSI	420
PILIMONE	424
HIBURU	426
ZEMISI	448
1 PITA	455
2 PITA	463
1 ZONE	468
2 ZONE	475
3 ZONE	477
ZIUDI	479
REVALESONI	482
Sam	516

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA MATIU Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia Matiu si tozia sa Inavoso Leana sapu e Zisu si sa Karisito sapu tava tatarana, meke koa Sa si va gorevura i Tamasa sari na Nana vina tatar koari Nana tie pa tooso tadi na tie Ziu pukerane. Sa Inavoso Leana hie si lopu tadi na tie Ziu eke mo koarini pu podo na koa se Zisu; ba tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tava tana valeana sa Qosipeli te Matiu. Podalae si asa pa pinodo te Zisu, meke tozia tugo sa sa Nana pinapitaiso, meke sa tooso ta toketoke Sa, meke kamo pa Nana tinavete tarae meke sa Nana tinavete salasala pa Qaleli. Beto asa si tozia tugo sa sa Nana inene taluarae pa Qaleli, meke la pa Zerusalem. Tozi tugo sa sari na tinuona pu ta evana koasa vuiki vina betobeto pa Nana tino pa pepeso, kamo pa Nana minate pa korosi meke sa Nana tinuru pule pa minate.

Tozia sa Qosipeli hie sapu e Zisu si na nati titisa arilaena sapu koa ia na niniraira pude rupaha va bakalia sa tinarae te Mosese, meke sa Binaara te Tamasa.

Soku Nana vina tumatuma si ta varigarae koari na nati binalabala koari ka lima puku vina tumatuma. (1) Sa tinarae pa toqere. Hire si na guguana sa hahanana tana tie, na tinavete sapu poni gita sa Tamasa, sa vina malumu pude nuquru meke la kamo sari na tie pa Binaara te Tamasa. (Hinia 5-7) (2) Nana vina tumatuma koari ka manege rua Nana disaepeli koasa dia tinavete pude ta garunu vura la. (Hinia 10) (3) Sari na parabolona sa Binaara Manauru. (Hinia 13) (4) Nana vina tumatuma koasa linulina e Zisu pude na Nana disaepeli. (Hinia 18); (5) meke sa guguana sa vinabetona sa tooso kamahire, meke sa Binaara Manauru pu korapa mae. (Hinia 24-25)

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Karisito tava tatarana koe Tamasa sapu mae podo pa pepeso.

Hinia 1:1-17

Sa vivineina Zisu tooso lopu ele podalae nia Sa sa Nana tinavete ninabulu. Hinia 1:18 kamo hinia 4:16

Podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu pa Qaleli. Hinia 4:17 kamo hinia 7:27

Salani Zisu sari na tie mohodi. Hinia 7:28 kamo hinia 10:42

Podalae ta kilu se Zisu koari na tie. Hinia 11:1 kamo hinia 13:52

Gigiri lalanana sa kiniluna e Zisu. Hinia 13:53 kamo hinia 18:35

Totoso la se Zisu pa Zerusalem. Hinia 19:1 kamo hinia 25:46

Sa minate na tinuru pule meke sa sinage pule te Zisu pa Manauru.

Hinia 26:1 kamo hinia 28:20

Sa Tuti te Zisu Karisito

Sari ka Manege Made Sinage Kekenu

(Luke 3:23-38)

¹ Hie sa tututi te Zisu Karisito, sa tuna Devita sapu sa tuna Ebarahami.

Sa tututi hie si podalae mae koe Ebarahami. ² Ebarahami podoa se Aisake, meke Aisake podoa se Zekopi. Meke Zekopi podoa se Ziuda

meke sari kasa tasina koreo. ³ Meke Ziuda va podo ni koe Tama sari Perezi e Zera. Meke e Perezi podoa se Hezironi, meke Hezironi podoa se Rami. ⁴ Rami podoa se Aminadabi, meke Aminadabi podoa se Nasoni. Nasoni podoa se Salamoni. ⁵ Salamoni podoa se Boazi, sa tinana sa si e Rehabi. Boazi podoa se Opeti, sa tinana sa si e Rutu, meke Opeti podoa se Zese. ⁶ Meke Zese podoa se Devita sa banara.

Sari ka Manege Made Sinage Vina Rua

Devita podoa se Solomone, koasa barikaleqe sapu mate luaria e Uraea. ⁷ Meke Solomone podoa se Rehoboami, meke Rehoboami podoa se Abaeza, meke Abaeza podoa se Asa. ⁸ Meke Asa podoa se Zehosapati, meke Zehosapati podoa se Zehoramu, meke Zehoramu podoa se Uzaea. ⁹ Meke Uzaea podoa se Zotamu, Zotamu podoa se Ehazi, meke Ehazi podoa se Hezikaea. ¹⁰ Meke e Hezikaea podoa se Manase, meke Manase podoa se Amoni, meke Amoni podoa se Zosaea. ¹¹ Meke Zosaea podoa se Zekonaea meke sari kasa tasina koreo pa totošo pu ta raovo* taloa la pa Babiloni si arini.*

Sari ka Manege Made Sinage Vina Neta

¹² Pa mudina sa tinaraovo la pa Babiloni si podoa Zekonaea se Silitili, meke podoa Silitili se Zerubabele. ¹³ Meke Zerubabele podoa se Abiuda, Abiuda podoa se Eliakimi, meke Eliakimi podoa se Azo. ¹⁴ Meke Azo podoa se Zedoki meke Zedoki podoa se Akimi, meke Akimi podoa se Eliuda. ¹⁵ Meke Eliuda podoa se Eleaza, meke Eleaza podoa se Matani, meke Matani podoa se Zekopi. ¹⁶ Meke Zekopi podoa se Zosepa sa loana e Mere sapu sa tinana e Zisu sapu ta pozae Karisito^d.

¹⁷ Gua asa ke ka manege made sinage si podalae koe Ebarahami meke kamo mae koe Devita. Meke ka manege made sinage si podalae koe Devita meke kamo la koasa tinaraovo la pa Babiloni, meke ka manege made sinage sapu podalae koasa tinaraovo meke kamo koasa pinodo te Zisu Karisito.

*Sa Pinodo te Zisu Karisito
(Luke 2:1-7)*

¹⁸ Sa Pinodo te Zisu Karisito si guahe: Se Mere sa tinana e Zisu, si ele variva egoi sari kara Zosepa pude varihaba, gua. Ba sipu lopu ele varihaba sari kara, si gilania e Mere sapu sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope si ele vata evania sa koburu pa tiana.* ¹⁹ Ego, se Zosepa hie, si keke tie leana si asa. Ba sina pude huaria sa sa dia vinariva egoi pude varihaba, meke vata gilana nia sa koari na tie sapu gua asa, si kote vata lotania pule sa se Mere. Ke gua asa si hiva huara pani golomo nia mo sa sa dia vinariva egoi asa. Meke korona haba ia se Mere, gua.

²⁰ Meke sipu korapa balabala ia Zosepa sapu gua asa, si vura koasa pa pinutagita sa mateana^d tanisa Banara, meke zama guahe: “Zosepa, agoi na tutina e Devita, mu lopu koromu haba ia se Mere pude na mua barikaleqe, sina sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope tu si vata evania sa koburu pa tiana sa. ²¹ Kote podoa e Mere si keke koburu

* **1:11** Sa zinama ta raovo si sari na tie pu ta vagi pa vinaripera meke ta turaņa taloa pa tinapusi. * **1:11** 2 Baņ 24:14-15; 2 Koron 36:10; Zer 27:20 * **1:18** Lk 1:27

koreo, meke kote poza nia ‘Zisu’ goi si Asa, sina kote harupi Sa sari na tie koari na dia sinea,” gua sa mateana.*

²² Ego, doduru hire si ta evaṅa pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa Baṅara koe poropita Aisea, sapu guahe:

²³ “Keke vineki vaqura si kote aritiana, meke kote podoa sa si keke koburu koreo, meke kote ta pozae ‘Imanuela’ si asa, sapu sa ginuana si guahe: Sa Tamasa si koa koa gita,” gua.*

²⁴ Ke vaṅunu se Zosepa meke tavetia sa gua sapu tozi nia sa mateana tanisa Baṅara meke vagia sa se Mere pude na loana, ²⁵ ba lopu la ia Zosepa se Mere, osolae podo tu sa koburu koreo, meke poza nia “Zisu” sa si Asa.*

2

Sari Tie Tumatumae pa Kali Gasa Rimata

¹ Zisu si podo pa vasileana Betilihema pa popoa Ziudia sipu korapa baṅara se Herodi^d. Mudina asa si kamo mae pa Zerusalemā si kaiqa tie pa kali gasa rimata, saripu tumatumae pa guguadi rina pinopino, ² meke nanasa, “Avei sa koburu sapu podo pude na baṅara tadi na Ziu? Dogoria gami sa Nana pinopino vura maena pa kali gasa rimata, ke mae si gami pude vahesia,” gua si arini.

³ Totoso avosia e Herodi sapu gua asa, si balabala mamata si asa meke sari na tie pa Zerusalemā.* ⁴ Ke tioki Herodi sari na ṅati hiamā^d meke na tie va tumatumae koasa Tinarāe te Mosese^d meke nanasi sa, “Pavei kote podo sa Karisito^d?” gua si asa.

⁵ Ke olaṅa si arini, “Pa vasileana Betilihema, pa popoa Ziudia, sina guahe si kuberia keke poropita^d.”

⁶ Agoi Betilihema pa popoa Ziudia.

Arilaemu hola ni goi sari doduru vasileana nomadi pa Ziudia, sina kaqu vura mae koa goi si keke koimata

sapu kaqu turāni na kopu ni sari na Qua tie Izireli,” gua.*

⁷ Ke tioko golomi Herodi sari kasa tie tumatumae pu mae guadi pa kali gasa rimata, meke vivinei koa rini si asa pude hata vura nia sapu totoo sa zoṅazoṅa si ta dogoro sa pinopino. ⁸ Beto si garunu lani sa si arini pa vasileana Betilihema meke zamai sa, “La mamu hata valeania vasina koa sa koburu sana, meke pana dogoria gamu, si mi pule mae tozi nau, pude maqu atu somana vahesia,” gua si asa.

⁹ Mudina sa dia vivinei koe Herodi si taluarāe taloa sari kasa, meke dogoro pulea rini sa pinopino sapu dogoria rini pa kali gasa rimata, rizu va kenue la si asa koa rini osolae noso si asa panaulu koasa vasina koa sa haha. ¹⁰ Totoso dogoria rini sa pinopino si qetu hola dia si arini. ¹¹ Nuquru la si arini pa vetu meke totoo dogoria rini sa haha meke sa tinana, se Mere, si hoqa todoṅo si arini meke vahesia rini sa koburu. Keru vura ni rini sari na dia vinariponi sapu na qolo, na vina uququ oto huda humaṅa lea, meke na oto huda moa, meke poni ni rini koasa koburu.

* **1:21** Lk 1:31 * **1:23** Ais 7:14 * **1:25** Lk 2:21 * **2:3** Sina balabala ia Herodi sapu sa Baṅara vaqura hie si gina kote hobea sa nana tuturuana baṅara, gua. * **2:6** Mka 5:2

¹² Meke taluarae pule la pa dia popoa soti si arini, ene gua tu pa votiki sirana, sina va balau i Tamasa pa pinutagita pude madi lopu pule la koe Herodi, gua.

Sa Ginovete La pa Izipi

¹³ Mudidia taluarae sari tie tumatumae si vura koe Zosepa pa pinutagita sa mateana tanisa Baṅara meke zama, “Zosepa, kote hata ia e Herodi sa koburu pude va matea, ke tekulu, vagia sa koburu meke sa tinana, mamu govete la pa popoa Izipi. Mamu koa vasina osolae Arau tozi pule nigo pude taluarae vasina,” gua si asa.

¹⁴ Ke pana boni asa si tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana, meke taluarae la pa Izipi, ¹⁵ meke vasina si koa si arini osolae mate se Herodi.

Sa inene hie va gorevura ia gua sapu zama nia sa Baṅara koasa poropita, sapu guahe:

“Tioko vura nia Arau pa Izipi sa Tuqu koreo,” gua.*

Sa Vina Matedi rina Koburu Koreo Hitekedi

¹⁶ Totoso rove vagia e Herodi sapu sekesekei nia rina tie tumatumae si asa, si bugoro sisigiti si asa. Meke garuni sa sari nana tie pude va mate betoi sari doduru koburu koreo pa vasileana Betilihema meke sari vasivasileana tatadi, podalae koari pu karua vuahenidi meke gore koari na haha hitekedi. Hie si tavetia sa luli gua koasa tinozi tadi na tie tumatumae koasa totoso sapu podalae ta dogoro sa pinopino.

¹⁷ Koasa ginugua hie, si tava gorevura gua sapu zama nia Tamasa koa sa poropita Zeremaea:

¹⁸ “Keke mamalaini si ta avoso pa vasileana Rama, na kinabo taruqoqo lavata.

Kaboi Reseli sari na tuna, meke korona tava manoto si asa, sina mate beto si arini,” gua.*

Pule La pa Popoa Izireli

¹⁹ Mudina sa minate te Herodi, si vura pule koe Zosepa pa pinutagita, sa mateana tanisa Baṅara meke zama, ²⁰ “Zosepa, tekulu mamu vagia sa koburu meke sa tinana mamu pule la pa popoa Izireli, sina sarini pu kukiti nia sa koburu si ele mate,” gua si Asa.

²¹ Ke tekulu se Zosepa, vagia sa sa koburu meke sa tinana meke pule la pa popoa Izireli. ²² Ba totoso avoso nia Zosepa sapu e Akilisi na hobe se Herodi sa tamana pude koa baṅara pa popoa Ziudia, gua, si matagutu pude pule la si asa. Tava balau si asa pa pinutagita, ke la si asa pa popoa Qaleli. ²³ Ke la veko kinoa si asa pa keke vasileana pozana si Nazareti. Ke tava gorevura gua sapu zama nia rina poropita, sapu guahe:

“Kaqu ta pozae Tie Nazareti si Asa,” gua.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Maka 1:1-8; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

* 2:15 Hoz 11:1 * 2:18 Zer 31:15 * 2:23 Mk 1:24; Lk 2:39; Zn 1:45

¹ Pa toso asa si mae pa soloso qega pa popoa Ziudia se Zone Papitaiso, meke podalae tarae sapu guahe, ² “Mi kekere koari mia sinea, sina sa Binañara Mañauru^d si tata kamo,” gua si asa.* ³ E Zone mo hie si guni nia sa poropita Aisea toso zama si asa:*

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara,
mi va tonotia vasina pu kote ene si Asa!’ gua.”

⁴ Sari na poko te Zone si na kalu kameli, meke sa nana dokoho sina kapu kurukuru sapu tava popana, meke gana ginani si na kupokupo meke na zipale.* ⁵ Saripu la avosia se Zone si mae guadi pa Zerusalem, pa doduruna sa popoa Ziudia, meke sari doduru popoa tata pa Ovuku Zodani. ⁶ Helahelae ni rini sari na dia sinea, meke papitaiso i sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁷ Ba toso dogoria Zone sapu soku ari tie Parese^d meke Sadusi^d si mae hiva ta papitaiso^d koa sa, si zama i sa, “Gamu na tutimia na noki. Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?” gua.* ⁸ “Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. ⁹ Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami! * ¹⁰ Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama, pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadu sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika!*

¹¹ Arau si papitaiso gamu pa kolo mo, pude na vina gilagila koasa mia kinekere gamu, ba Asa pu korapa luli mudi mae koa rau si kote papitaiso gamu Sa pa Maqomaqo Hope meke sa nika te Tamasa. Asa si arilaena hola nau si rau. Na sadolo tanisa mo ba lopu garoqu pude paleke ponia. ¹² Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaqalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqalotodi koasa nika sapu huruñu eko lamo,” gua si asa.

Sa Pinapitaiso te Zisu

(Maka 1:9-11; Luke 3:21-22)

¹³ Pa toso arini si topue maena pa Qaleli meke kamo mae se Zisu koe Zone pa Ovuku Zodani pude ta papitaiso Nana koa sa gua. ¹⁴ Ba podekia Zone pude hobe binalabala se Zisu, ke zama la ia sa, “Arau tu si garo pude ta papitaiso koa Goi, na vea ke mae tu si Agoi koa rau?”

¹⁵ Ba olana ia Zisu si asa, “Leana mo, ba kamahire mada lulia gita gua sapu kaqu va gorevura i sari doduru hiniva te Tamasa,” gua si Asa. Ke va ego ia Zone.

¹⁶ Sipu beto tugo ta papitaiso se Zisu, meke popa sage si Asa koasa kolo, si ta tukele sa Mañauru, meke dogoria sa sa Maqomaqo Hope gore mae gua na baruku meke mae hake koa Sa. ¹⁷ Meke keke mamalaini maena pa Mañauru si zama guahe:

“Hie tugo sa tuqu koleo sapu qetu zonazona nia Arau,” gua.*

* **3:2** Mt 4:17; Mk 1:15 * **3:3** Ais 40:3 * **3:4** 2 Ban 1:8 * **3:7** Mt 12:34, 23:33 * **3:9**
Zn 8:33 * **3:10** Mt 7:19 * **3:17** Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Mk 1:11; Lk 9:35

4

*Toketokea Setani se Zisu
(Maka 1:12-13; Luke 4:1-13)*

¹ Meke lopu ele seunae hola gua sa Nana pinapitaiso, si turana sa Maqomaqo Hope se Zisu meke sage la pa soloso qega, pude toketoke ia Setani si Asa, gua.*

² Meke sipu ele koa si Asa ka made navulu puta rane, meke ka made navulu boni meke lopu henahena gua, si ovia si Asa. ³ Meke pa totosoa asa si mae se Setani, meke zama la guahe koa Sa, “Be na Tuna^d Tamasa si Agoi, si mamu zamai sari na patu hire, pude madi ta evanae na bereti,” gua si asa.

⁴ Ba olana se Zisu, “Ura guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie, ba koari doduru zinama pu zama ni Tamasa!’” *

⁵ Meke turana la nia Setani se Zisu koasa vasileana hope sapu pa Zerusalema, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade^d, meke zama si asa koa Sa, ⁶ “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore, ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope: ‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude ovuligo, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.*

⁷ Ba olana se Zisu, “Ba gua tugo hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podepodekia goi sa Banara sa mua Tamasa!’” *

⁸ Meke turana sage la nia pule e Setani se Zisu pa batuna keke togere ululuna, meke va dogoro ni sa koa Sa sari doduru butubutu binaana pa kasia popoa, meke sa dia tinolava. ⁹ Meke zama la ia sa se Zisu, “Be todoño meke vahesi au Goi si arau, si kaqu poni beto nigo rau sari doduru gua pu dogori Goi hire.”

¹⁰ Ba olana se Zisu, “Mu taloa koa Rau Setani, ura gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope: ‘Mu vahesia sa Banara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua si Asa.*

¹¹ Meke taluarae koa Sa se Setani, meke mae toka nia ri mateana se Zisu.

*Podalae Tarae se Zisu pa Qaleli
(Maka 1:14-15; Luke 4:14-15)*

¹² Totoso ele avoso nia Zisu sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si taluarae pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.* ¹³ Lopu koa pa Nazareti si Asa, ba la koa si Asa pa Kepaniami, keke vasileana nomana tata pa kopi Qaleli, koari na pinaqaha popoa tadi na butubutu Zeboloni^d meke Napitalai^d,* ¹⁴ pude tava gorevura gua sapu zama nia sa poropita Aisea, sapu guahe:

¹⁵ “Pa popoa tadi na butubutu Zeboloni, meke Napitalai, sa popoa sapu koa ia sa sirana mae gua koa sa kolo Meditareniani^d karovo la pa kali Ovuku Zodani

vasina sapu ta pozae na popoa Qaleli tadi na tie Zenitailo^d.*

¹⁶ Saripu koa pa hinuporo si dogoria si keke kalalasa nomana;

* 4:1 Hib 2:18, 4:15 * 4:4 Diut 8:3 * 4:6 Sam 91:11-12 * 4:7 Diut 6:16 * 4:10 Diut 6:13 * 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 * 4:13 Zn 2:12 * 4:15 Ais 9:1-2

sarini pa popoa hupohuporona vasina tata sa minate si pelara vura i na kalalasa.”

¹⁷ Pa toতোসা asa, si podalae tarae nia Zisu sa inavoso sapu guahe: “Mi kekere koari na mia sinea sina sa Binaṅara Maṅauru si tata kamo!” gua si Asa.*

*Tioki Zisu sari na Tie Habu
(Maka 1:16-20; Luke 5:1-11)*

¹⁸ Meke sipu korapa ene rarata si Asa pa kopi Qaleli, si dogori Sa sari karua tamatasi ari Saimone Pita meke e Aduru, korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. ¹⁹ Tioko la i Zisu sari karua meke zama, “Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!” ²⁰ Meke pa toতোসা tugo asa si veko pani ri kara sari dia vaqara, meke lulia rini se Zisu.

²¹ Ene hola la se Zisu, meke dogori pule Sa sari karua tamatasi te Zebeti, ari Zemisi e Zone. Ari karua meke sa tamadia, se Zebeti, si korapa suraṅa dia pa koaka meke tuvaka dia vaqara, meke tioko lai tugo Zisu sari karua, ²² meke zama, “Mae luli Au.” Meke pa toতোসা tugo asa si veko pania ri kara sa dia koaka, meke sa tamadia se Zebeti, meke lulia ri kara se Zisu.

*Variva Tumatumae, na Tarae, meke Salana Tie se Zisu
(Luke 6:17-19)*

²³ Ene betoa Zisu sa doduruna sa popoa Qaleli. La variva tumatumae si Asa koari na sinaqoqi^d. Tarae nia Sa sa inavosona sa Binaṅara te Tamasa^d, meke salani Sa sari na tie mohodi koari hopehopeke dia minoho na vinagauru.*

²⁴ Sa inavosona Zisu si kamo la pa doduruna sa popoa Siria^d. Ke sari na tie, si turaṅa mae ni ri koa Sa sari na dia tie mohodi, saripu va kamoi sari na votivotiki minoho, na vinagauru, meke kamo koari pu nuquri na tomate kaleadi, na kirekireqe, meke ari pu mate kaiqa tinidi, meke lopu boka niu na ene na gua. Salana betoi Zisu sari doduru tie mohodi hire. ²⁵ Meke soku puku tie si ene luli koa Sa, mae guadi pa Qaleli, Dikapolisi, Ziudia, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa Zerusalem.

5

Sa Tinarae pa Toqere

¹ Totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara lavata, si sage la pa keke toqere si Asa meke sari Nana disaepeli^d. ² Habetu si Asa vasina, meke la habotu tata koa Sa sari Nana disaepeli, meke podalae va tumatumae i Sa si arini koari na vina tumatumae hire:

*Sa Tinamae Hinokara
(Luke 6:20-23)*

³ “Tamae tugo sari na tie sapu malohoro pa dia tinoa maqomaqo, sina tadirini tugo sa Binaṅara Maṅauru.

⁴ Tamae tugo sari na tie pu talotaṅa, sina kaqu va manoti Tamasa si arini.*

⁵ Tamae tugo saripu va pepekae puleni pa dia tinoa, ura kaqu na dia tinago sa popoa pepeso.*

* 4:17 Mt 3:2 * 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39 * 5:4 Ais 61:2 * 5:5 Sam 37:11

- 6 Tamanae tugo saripu ovia na memeha nia sa tinonoto,*
ura kaqu vagia rini gua sapu okoro nia rini.
- 7 Tamanae tugo saripu tataru ni meke taleoso ni sari votiki tie,
ura kaqu tataru ni, na taleoso ni Tamasa si arini.
- 8 Tamanae tugo saripu via pa bulodi,
ura arini tugo si kaqu dogoria sa Tamasa.*
- 9 Tamanae tugo saripu varibule ni sari na tie,
ura kaqu poza ni tuna soti sa Tamasa si arini.
- 10 Tamanae tugo saripu ta nonoivala sina tavetia rini sa hiniva te
Tamasa,*
ura tadirini tugo sa Binañara Mañauru.
- 11 Tamanae tugo si gamu pana zama nonoivala gamu ri na tie,
meke zutu kokohani gamu rini koari doduru ginugua pa mia
linuliqu Rau.*
- 12 Mi koa getugetu, sina noma hola sa mia pinia pa Mañauru,
ura nonoivala guni tugo rini sari na poropita pukerane.*

*Sa Soloti meke sa Kalalasa
(Maka 9:50; Luke 14:34-35)*

13 Gamu tugo si na soloti koari na tie pa kasia popoa. Ba pana murimuri sa linilinina sa soloti si lopu kaqu boka tava leana pule si asa, pude ta tavetavetae; ba padana pude ta gona palae mo pa sada meke ta neti pa tie.

14 Gamu tugo si na kalalasa koari na tie pa kasia popoa. Sa popoa sapu ta kuri pa batu toqere si lopu boka ta tome.* 15 Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana, pude va kalalasi sari na tie pu koa pa vetu.* 16 Gua tugo si gamu, mi vata dogoro nia koari na tie sa mia kalalasa pa korapadi rina mia tinavete leadi, pude madi vahesia sa Tamamia sapu koa pa Mañauru.*

Vina Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

17 Mi lopu balabala ia sapu mae si Rau pude huaria sa Tinarae te Mosese, meke sari vina tumatumae tadi na poropita. Lokari, lopu asa si mae nia Rau, ba mae si Rau pude va gorevura i si arini. 18 Maqu tozi va hinokarani gamu, totosu korapa koa sa Mañauru meke sa pepeso, si lopu keke vasi kukuru zinama koasa Tinarae kote murimuri, osolae kaqu tava gorevura beto gua saripu ta tozi vasina.* 19 Gua ke asa sapu va karia si keke kukuruna hite sa tinarae, meke va tumatumae ni sa sari kaiqa pule pude lulia gua sapu tavetia sa, si kaqu tava mumudi si asa pa Binañara Mañauru. Ba asa sapu va tabei sari na Tinarae meke va tumatumae ni sari kaiqa pule pude va tabe kekenono gua asa, si kaqu tava lavata pa Binañara Mañauru. 20 Ura tozini gamu Rau, sapu pude sa mia kinopuna sa Tinarae te Tamasa, si lopu hola nia gua sapu evania rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si lopu kaqu boka koa si gamu koasa Binañara Mañauru.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binugoro

* 5:6 Ais 55:1-2 * 5:8 Sam 24:3-4 * 5:10 1 Pit 3:14 * 5:11 1 Pit 4:14 * 5:12 2 Koron 36:16; TTA 7:52 * 5:14 Zn 8:12, 9:5 * 5:15 Mk 4:21; Lk 8:16, 11:33 * 5:16 1 Pit 2:12
* 5:18 Lk 16:17

²¹ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu 'Meke mu variva mate,' gua; ke asa sapu variva mate si kaqu ta vala pa vinaripitui.* ²² Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu bugoro nia sa tasina, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Asa sapu zama guahe koasa tasina, 'Agoi si namu loke laemu!' gua, si padana pude ta vala pa vinaripitui. Meke asa sapu zama, 'Tie duvili, loke laemu' gunia sa sa tasina, si garona tugo pude nuquria sa nika pa Heli.

²³ Ke pa ginugua asa, si be guana korapa hiva vala goi sa mua vinariponi koe Tamasa, meke tiqe balabala ia goi sapu keke sinea si ele evania goi koa sa tasimu, ²⁴ si mamu veko pakia sa mua vinariponi, mamu pule la varibulei paki koasa tasimu sana, mamu tiqe pule mae luaria sa mua vinariponi koa sa Tamasa.

²⁵ Be keke tie si hiva turana la nigo pa vinaripitui, si mamu va tonoto pakia sa mia vinaritokei toroso lopu ele kamo la si gamu pa vetu varipitui. Sina be kamo goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si agoi. ²⁶ Maqu tozi va hinokara nigo si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru mua gale.

Vina Tumatumae koasa Guguana sa Binarabarata

²⁷ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane, sapu 'Meke mu barabarata,' gua.* ²⁸ Ba tozini gamu Rau kamahire si guahe: Asa sapu donodonoa si keke barikaleqe, meke okoro nia sa si asa pa hiniva sea, si ele baratia tugo sa pa bulona si asa. ²⁹ Ke be la sa kali mata mataomu meke turana la nigo pa sinea, si mamu lobiti pania. Leana hola pude keke kukuru tinimu si ta okipalae pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli.* ³⁰ Be sa kali lima mataomu si turana la nigo pa sinea, si mamu gomu pania. Leana hola si pude keke kali limamu si lopu koa, hola nia si pude lopu sa doduru tinimu si ta okie la pa nika pa Heli.*

*Vina Tumatumae koasa Vinariluari Tamaloana
(Matiu 19:9; Maka 10:11-12; Luke 16:18)*

³¹ Gua pule hie si keke vina tumatumae pukerane, 'Asa sapu hiva luara pania sa nana barikaleqe, si mani kuberia sa pepa vari luari meke ponua koasa barikaleqe,' gua.* ³² Ba kamahire si Maqu tozini gamu: Be keke tie si lopu barabarata sa nana barikaleqe, ba luara pania sa, si sea si asa, sina be haba pulea sa barikaleqe hie si keke tie, si tiqe barabarata sa barikaleqe hie, meke sa tie pu haba pulea sa.*

Vina Tumatumae koasa Tinokotokoro

³³ Ele avosia mia gamu si keke vina tumatumae pukerane sapu guahe: 'Mu lopu seke ia sa mua vina tatara, ba mamu va gorevura ia gua sapu ele tokotokoro nia goi pa kenuna sa Tamasa,' gua.* ³⁴ Ba kamahire si Maqu tozini gamu Rau: Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu tokotokoro koa sa Manauru, sina na habohabotuana te Tamasa si asa,* ³⁵ lopu tokotokoro koa sa pepeso,

* 5:21 Ekd 20:13; Diut 5:17 * 5:27 Ekd 20:14; Diut 5:18 * 5:29 Mt 18:9; Mk 9:47 * 5:30 Mt 18:8; Mk 9:43 * 5:31 Diut 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4 * 5:32 Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18; 1 Kor 7:10-11 * 5:33 Liv 19:12; Nab 30:2; Diut 23:21 * 5:34 Zem 5:12; Ais 66:1; Mt 23:22

sina na nenetiana te Tamasa si asa. Lopu koa sa popoa Zerusalemā, sina na popoa hopena tanisa Baṅara lavata si asa.* ³⁶ Lopu koasa batumu tugo, sina keke kalumu mo ba lopu boka va muho ia babe va keoro ia goi. ³⁷ Ba mamu zama gua mo hie: 'Uve', mu gua mo, ba be 'Lokari', mu gua mo. Pude kaiqa zinama pule si tomo lani goi si koe Setani maedi si arini.

Sa Vina Tumatumae koasa Tinubehe Hobe
(Luke 6:29-30)

³⁸ Ele avosia mia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Pude sekea keke tie kali matamu, si mu sekea tugo kali matana. Meke be seke pakogo sa, si mu seke pakoa gana tugo,' gua.* ³⁹ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mu lopu tubehe hobe ia sa tie kaleana. Be poharigo keke tie kali paparamu, si mamu liṅana la nia pule si keke kalina. ⁴⁰ Be keke tie si turana la nigo pa vinaripitui pude vagia sa mua sote, si mamu vala nia tugo sa mua koti. ⁴¹ Meke be keke tie si ososo nigo pude paleke ponía sa nana pinaleke pa keke kilomita, si mu paleke ponía pa karua kilomita. ⁴² Be keke tie si tepa ia si keke mua tiṅitona, si mu ponía tu. Be keke tie si tepa pakia si keke mua tiṅitona, si mu vala pakia.

Tataru ni Sari Mua Kana
(Luke 6:27-28,32-36)

⁴³ Ele tumae nia gamu sa vina tumatumae pukerane sapu zama guahe: 'Mi tataru ni sari na mia baere, ba kukiti ni sari na mia kana,' gua.* ⁴⁴ Ba kamahire Maqu tozini gamu sapu guahe: Mi tataru ni sari na mia kana, mamu varavara toka ni saripu nonoṅala gamu. ⁴⁵ Pude gua asa si kote ta evaṅae na koburu tanisa Tamamia pa Maṅauru si gamu. Sina va keana la ia Sa sa Nana rimata koari na tie leadi meke kaleadi, meke va rukua Sa sa Nana ruku koari pu tavete va toṅoto meke va sesea. ⁴⁶ Vea kaqu pia gamu tu Tamasa pana tataru ni mo gamu si arini pu tataru ni gamu? Sari na tie hata takisi ba hoke gua mo asa. ⁴⁷ Be tale zama qetuqetu la i mo goi sari na mua baere, si lopu votikaemu si goi koa rini pu lopu na tie te Tamasa. ⁴⁸ Mi koa va gotogoto, gua sapu koa va gotogoto sa Tamamia pa Maṅauru.*

6

Vina Tumatumaena sa Tinavete Leana Koari na Tie

¹ Mi kopu nia pude lopu vata dogoro ni pa kenudi rina tie sari na mia tinavete leadi, pude hiva ta dogoro mo. Be gua asa, si namu loke mia pinia koasa Tamamia pa Maṅauru si gamu.*

² Be hiva variponi* goi, si mu lopu buki nia pa varipaza sirana meke pa sinaqoqi, sapu gua hoke tavetia rina tie sekesekei. Arini si hata vina lavata pa tie. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete. ³ Ba pana hiva ponía goi sa tie sapu papaka nia keketona, si mamu lopu vata gilana nia koasa kali lima gedemu nasa si korapa tavetia sa kali lima mataomu, ⁴ pude ta

* 5:35 Ais 66:1; Sam 48:2 * 5:38 Ekd 21:24; Liv 24:20; Diut 19:21 * 5:43 Liv 19:18

* 5:48 Liv 19:2; Diut 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:2 Na vinariponi koari na tie habahuala.

tavete golomo sa mua vinariponi, ba sa Tamasa mo sapu gilana sa mua tinavete tomena si kaqu pia igo.

Sa Vina Tumatumae Koasa Vinaravara

⁵ Pana varavara gamu si mi lopu gugua rina tie sekesekei! Arini si hoke hiva hola nia rini si pude turu varavara pa sinaqoqi meke pa varipaza sirana, pude ta dogoro dia pa tie gua. Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete.* ⁶ Ba pana varavara goi telemu si mamu la pa keke vasina tomena, mamu varavara la koasa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Meke sa Tamasa sapu dogorona gua sapu tavetia goi pa vasina tomena si kaqu pia igo.

⁷ Pana varavara gamu, si mi lopu zama va soku hoboro, gugua rina tie huporo, balabala ia rini sapu kote ta avoso dia koe Tamasa sina gele sari na dia vinaravara gua. ⁸ Mi lopu gugua arini, sina sa Tamamia pa Mañauru si ele tumae ni Nana gua sapu hiva ni gamu, sipu lopu ele tepa la gamu.

⁹ Ke mi varavara gua hie si gamu:

Tamamami pa Mañauru,

Mani tava lavata sa Pozamu Hopena,

¹⁰ va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi,

Mua hiniva sapu tavetia Agoi pa Mañauru,

si Mu guni nia tu Goi koa gami pa pepeso.

¹¹ Mu ponini gami ginani ninoroi meke ninae rane.

¹² Mu taleosoni gami koari na mami sinea,

gua sapu taleoso ni gami saripu hoke nonoivala mae koa gami.

¹³ Mu lopu turana lani gami pa tinoketoke^d,

ba Mamu harupu va seu gami koe Setani.*

¹⁴ Be taleoso ni gamu sari na sinea pu tavete atu ni rina tie koa gamu, si kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia pa Mañauru.* ¹⁵ Ba be lopu taleoso ni gamu si arini, si lopu kaqu taleosoni gamu tugo sa Tamamia koari na mia sinea.

Sa Vina Tumatumae koasa Minadi pa Ginani

¹⁶ Be guana madi^d si gamu pa ginani, si mi lopu donodono talotana gua rina tie sekesekei. Hoke donodono guana tie talotana si arini, pude dogori rina tie sapu madi si arini gua. Maqu tozi hinokarani gamu, sapu ele vagia mo rini laena sa doduruna sa dia tinavete.

¹⁷ Ba pana madi pa ginani si gamu, si mi daloi isumata mia, mamu lumulumu na susuti valeana, ¹⁸ pude lopu tumae nia ri tie sapu madi pa ginani si gamu, ba sa Tamasa pa Mañauru eke sapu lopu ta dogorona mo gilania. Meke Asa tugo sapu dogorodi sari na mia tinavete tomedi, si kaqu pia gamu.

Sari na Tinagotago pa Mañauru

(Luke 12:33-34)

¹⁹ Mi lopu va omuni sari na mia tinagotago soti pa pepeso, saripu boka novali na kikit, na boka nara, meke vasina boka huari na hikoi

* **6:5** Lk 18:10-14 * **6:13** Pa sinea babe koe Setani sapu sa natina sa kinaleana. Kaiqa iniliri koadi pukerane si va hoda ia sa zinama guahe: "Ura Tamugoi tugo sa binañara, sa ninirañira, meke sa vinahesi ninae rane ka rane, Emeni." Ba lopu koa sari na zinama hire pa Kinubekubere Hope tatasana. * **6:14** Mk 11:25-26

rina tie hikohiko.* 20 Ba mi va omuni sari na mia tinagotago pa Mañauru sapu lopu boka novali na kikiti, na lopu boka nara, meke lopu boka huari na hikoi rina tie hikohiko. 21 Sina vasina pu koa sari na mua tinagotago, si vasina tugo koa sa bulomu.

Sa Zuke Tana Tini
(Luke 11:34-36)

22 Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Pude leadi sari matamu, si kote kalalasa sa doduru tinimu. 23 Ba pude kaleadi sari na matamu, si kote huporo sa doduru tinimu. Ke be sa kalalasa pa mua tinoa sina hinuporo, si kaqu huporo dudukurumu si asa.

Sa Tamasa meke na Tinagotago
(Luke 16:13, 12:22-31)

24 Loke tie boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote tataru nia sa si keke, meke kukiti nia si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa meke sa poata.

25 Gua ke mu lopu talotaña nia sa mua tinoa, sapu sa si kote hena ia na napoa, babe na poko tana tinimu. Na tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. 26 Dotu sari na kurukuru tapuru saripu korapa tapuru lamae. Lopu lelete na qireqire si arini, ba hoke poni mo sa Tamamia pa Mañauru. Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru. 27 Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa pa tinalotañadi rini?

28 Na vea ke kaqu talotaña nia tu sapu na sa si kote poko nia goi? Mamu doño la i gua meke toqolo sari na havoro lili. Lopu hoke tavetavete, na pitipiti si arini. 29 Maqu tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa banara, ba loketona poko tanisa si tolavaena kekenoño gugua keke rina havoro hire.* 30 Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinañerane.

31 Ke gua asa si mu lopu talotaña nia sapu pavei kote vagia goi sa gemu ginani, na kolo, meke sa mua poko. 32 Arini pu lopu rane sa Tamasa si hoke talotaña ni sari na tiñitona gugua arini. Ba sa Tamamia pa Mañauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu. 33 Ba mi hata kekenua sa Binañara te Tamasa meke sa Nana tinoñoto, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru tiñitona pu gua hire. 34 Mi lopu talotaña ni ninoroi sari na tinasuna tanisa rane vugo. Ura sa rane vugo si koadia nana tinasuna telena. Hopeke rane si koadia sari hopeke dia tinasuna.

7

Zinutudi ri Votiki Tie
(Luke 6:37-38,41-42)

1 Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa. 2 Ura gua sapu zutu nia goi koari na tie, si kaqu ta zutu pule nia tugo goi koe Tamasa. Meke sa pada sapu tavete la nia goi koari na tie, si asa tugo kaqu ta tavete atu koa goi.*

* 6:19 Zem 5:2-3 * 6:29 1 Bañ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6 * 7:2 Mk 4:24

³ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴ Vea meke kote zama si goi koasa tasimu, 'Atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,' gua, ba pa matamu soti si koa nana si keke kukuru huda. ⁵ Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana, meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

⁶ Mi lopu vala i koari na siki sari na tiñitona hopedi, sina kote taliri pule mae meke garata gamu rini. Lopu vala i koari na boko sari na vovoto davi sina kote neti va konekonei rini.

Tepa, Hata, meke Kikia

(Luke 11:9-13)

⁷ Tepa meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada. ⁸ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada. ⁹ Agoi na tie varipodo, be tepa gana ginani sa mua koburu si vegua kaqu ponía patu goi? ¹⁰ Ba be tepa gana igana si asa, si vegua kaqu ponía noki goi? ¹¹ Tie kaleamia si gamu ba hoke poni tiñitona leadi gamu sari mia koburu. Sa Tamamia pa Mañauru si leana holani gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni tiñitona leadi Sa saripu tepa koa Sa. ¹² Mu tavete kenu la ni koari na tie sari na ginugua leadi, gua saripu hiva ni goi pude tavete atu ni rini koa goi. Asa mo ginuana sa Tinarae te Mosese, meke sari na vina tumatumae tadi na poropita.*

Sa Sasada Nizupuna

(Luke 13:24)

¹³ Mi nuquru la koasa sasada nizupuna. Sina sa sasada sapu la gua pa tinahuara si marepaha, meke sa sirana si labe meke lopu tasuna, ke ari sokudi enea si asa. ¹⁴ Ba sa sasada sapu la gua pa tinoa hola si nizupu, meke sa siranana sa si tasuna, ke ari ka visavisa mo si nuquru vasina.

Sa Huda meke sa Vuana

(Luke 6:43-44)

¹⁵ Mi kopu puleni gamu koari na poropita kokohadi. Kote mae si arini koa gamu meke pokopoko ni rini sari na hahanana tana sipi ba pa korapadi rini si gua ri na siki pinomo variva mate. ¹⁶ Pa vuana kote doño gilani gamu si arini. Kekeñoño na hilibubuku si lopu boka vua qurepi^d, meke sa huda rakihi si lopu boka vua piqi. ¹⁷ Sa huda leana si leana vuana, ba na huda kaleana si kaleana tugo vuana. ¹⁸ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ¹⁹ Sari doduru huda pu lopu vua valeana, si ta maho palae si arini meke ta oki la pa nika.* ²⁰ Gua asa, ke sari na poropita kokoha hire, si boka gilani mo gamu koari na dia tinavete.*

Saripu Ta Kilu Koasa Bañara

(Luke 13:25-27)

²¹ Lopu ari doduru pu zama mae koa Rau, 'Bañara, Bañara,' gua, si kote boka nuquru pa Binañara Mañauru, ba arini mo pu va tabei

* 7:12 Lk 6:31 * 7:19 Mt 3:10; Lk 3:9 * 7:20 Mt 12:33

sari na hiniva tanisa Tamaqu pa Mañauru. ²² Pana kamo sa tooso vinaripitui te Tamasa, si soku tie si kote zama mae koa Rau, ‘Bañara, Bañara, pa korapa pozamu Goi si tozi vura nia gami sa Inavoso Leana te Tamasa. Hipuru pani gami sari na tomate kaleadi, meke soku tinavete variva magasadi si taveti gami!’ gua. ²³ Ba kote tozi va leana ni mo Rau si arini, ‘La mi taloa, lopu hite gilana gamu Rau si gamu kasa na tie va sesea mia!’*

*Sa Sinokirae Hinokara
(Luke 6:47-49)*

²⁴ Ego, asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae hire, meke va tabei si arini, si kekenoño gua tugo na tie tumatumae sapu kuria sa nana vetu pa patu. ²⁵ Ke be hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu, meke raza koasa vetu, ba lopu boka hoqa si asa, sina turu va ñinira pa patu. ²⁶ Ba asa sapu avosi sari na Qua vina tumatumae hire, meke lopu va tabei si arini, si gua tugo na tie duviduvilina sapu kuria sa nana vetu pa bolehole onone. ²⁷ Ego, tooso hoqa sa ruku, naqe sa popoa, hiru sa givusu meke raza koasa vetu sana, si hoqa meke ta huara inete si asa.”

Sa Niniranira te Zisu

²⁸ Totoso va hokoti Zisu sari doduru Nana vina tumatumae hire, si magasa hola nia rina kobi tinoni sa Nana hahanana va tumatumae.* ²⁹ Ura lopu gugua rina tie pu hoke variva tumatumae nia sa Tinarae te Mosese si Asa, ba koa ia ñiniranira sa Nana vina tumatumae.

8

*Salania Zisu si Keke Tie Popoquna
(Maka 1:40-45; Luke 5:12-16)*

¹ Totoso taluarae gore pule mae pa toqere se Zisu, si moatana sa puku vinarigara tie pu luli koa Sa. ² Meke mae hoqa todoño pa kenuna Sa si keke tie popoquna meke zama, “Bañara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi,” gua si asa. ³ Ke qaqaama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqua Sa si asa meke zama, “Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi,” gua si Asa. Meke pa tooso tugo asa si via sa tie koasa nana minoho. ⁴ Beto asa si zama la ia Zisu si asa, “Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiana pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae^d te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via si goi,” gua si Asa.*

*Salania Zisu si Keke Nabulu
(Luke 7:1-10)*

⁵ Totoso nuquru la pa vasileana Kepaniami se Zisu, si mae koa Sa si keke koimata variperpa tadi na tie Roma, meke tepa tinokae si asa koe Zisu. ⁶ Zama si asa, “Bañara, sa qua nabulu si moho sisigiti, korapa eko si asa pa qua vetu; lopu boka niu, na koa ta sigiti hola si asa,” gua si asa. ⁷ Meke zama se Zisu, “Leana maqu atu salaña.” ⁸ Ba olaña sa koimata, “Koi, lokari Bañara, lopu na tie gotogotoqu si arau pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. Mamu zama nia mo sa zinama pude mani magogoso sa qua nabulu,” gua si asa. ⁹ “Arau ba hoke zamai mo

* 7:23 Sam 6:8 * 7:28 Mk 1:22; Lk 4:32 * 8:4 Liv 14:1-32

sari qua tie varipera koasa niniranira sapu poni nau ri qua palabatu, pude 'La' gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude 'Mae' gunia pule rau si keke si, mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, 'Tavetia hie,' gua, si tavetia tugo sa," gua si asa.

¹⁰ Totoso avosi Zisu sari nana zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu lopu ele dogoria Rau keke tie Izireli sapu ranerane kekeṇoṇo gua sa tie hie. ¹¹ Tozi hinokarani gamu Rau sapu soku rina tie Zenitailo si kote mae guadi pa doduru kasia popoa, meke kaqu habotu somanae koari Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi pa ineṽaṽa koasa Binaṽara Maṽauru.* ¹² Ba sari na tie Ziu pu ta vizatadi pude somana, si kote ta gona vura koasa butubutu baṽara te Tamasa la pa korapa huporo dudukurumu. Vasina pu kote kabo, na garata livodi si arini."* ¹³ Meke tiqe zama la koasa koimata se Zisu, "Mu pule mua, mani ta evaṽa tugo gua sapu va hinokaria goi," gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si ta salaṽa sa nabulu mohona tanisa koimata.

Soku Tie Mohodi si Salani Zisu
(Maka 1:29-34; Luke 4:38-41)

¹⁴ Totoso kamoia Zisu sa vetu te Pita, si dogoria Sa sa kaleqe roana e Pita, korapa eko nana pa teqe, na moho nunuare si asa. ¹⁵ La taṽinia Zisu sa limana, meke magogoso nana sa kaleqe, ke tekulu si asa meke va tana ponia ginani sa se Zisu. ¹⁶ Pana veluveluna asa, si turana mae ni rina tie koe Zisu sari soku dia tie pu nuquri na tomate kaleadi. Hipuru pani Zisu pa Nana zinama sari na tomate kaleadi, meke salaṽi Sa sari doduru pu moho. ¹⁷ Evaṽia Zisu sa tinavete hie pude tava gorevura gua sapu zama nia e Aisea sa propita te Tamasa, sapu guahe: "Ele salaṽi Sa sari nada minoho na vinagauru," gua.*

Saripu Hiva Lulia se Zisu ba Ruarabeke
(Luke 9:57-62)

¹⁸ Meke totoso dogoria Zisu sa puku vinarigara pu mae vari likohae nia, si ria i Sa sari Nana disaepeli pude karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli. ¹⁹ Meke keke rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si mae meke zama la koa Sa, "Baṽara, maqu luligo pa doduru vasina pu la i Goi." ²⁰ Ba olaṽa la koa sa se Zisu, "Sari na kurukuru ṽame na kurukuru tapuru ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie, si loke Nana vasina soti pude eko magogoso." ²¹ Keke ri Nana disaepeli si zama la koa Sa, "Baṽara, kekenu Mu va malumau pude la pomunu paki nia sa tamaqu," gua si asa. ²² Ba olaṽa la ia Zisu si asa, "Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi si mamu luli Au mo," gua si Asa.

Va Bulea Zisu sa Raneboni
(Maka 4:35-41; Luke 8:22-25)

²³ Meke surana pa koaka se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, meke toka la si arini pa kali karovona sa kopi Qaleli. ²⁴ Meke raza mae gana sa raneboni koasa kopi, meke puzakia na ololobagea sa koaka, ba se Zisu si korapa puta gana. ²⁵ Ke va vaṽunia ri kasa disaepeli si Asa,

* 8:11 Lk 13:29 * 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lk 13:28 * 8:17 Ais 53:4

meke zama ia rini, “Harupu gita Banara, tata mate si gita,” gua si arini. ²⁶ Meke olaña la i Zisu si arini, “Na vegua ke matagutu si gamu? Hiteke hola sa mia rinañerane!” Tekulu si Asa, meke norea Sa sa givusu na kolo, ke bule nodolo va hodaka nana. ²⁷ Magasa beto sari doduru meke vari zamai teledia, “Na tie sa si guahe, ke va tabea tu rina givusu na bogusu,” gua si arini.

Salani Zisu sari Karua Tie Nuquri Tomate Kaleadi
(Maka 5:1-20; Luke 8:26-39)

²⁸ Totoso hogoto se Zisu pa kali karovona sa kopi, pa popoa Qadarini, si vura mae guadi koari na bae popomunuana sari karua tie pu ta higorae tomate kaleadi, meke mae koe Zisu. Hoke kokoa koari na lovu vasina sari kara. Variva matagutu sari karua tie hire, ke loke tie si hoke hiva ene hola gua pa sirana vasina. ²⁹ Sipu dogoria tugo ri kara se Zisu, si gagaamana mo sari kara, meke zama, “Agoi na Tuna Tamasa, nasa si hiva taveteni gami Goi? Hiva va kilasa gami Goi pa tinasigiti sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui?” gua sari kara. ³⁰ Lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi. ³¹ Meke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi, meke zama, “Pude hipuru pani gami Goi, si Mu garunu lani gami koasa rovana boko hoi,” gua si arini. ³² “Ego, la!” gua se Zisu. Ke taluarae sari na tomate kaleadi koari karua tie, meke la nuquru koari na boko, taluarae sari na boko hire, meke haqala gorea rini sa taba, meke la hoqa suvu pa kopi meke lodu mate beto.

³³ Meke govete la pa vasileana sari na tie pu kopudi ri na boko, meke la vivinei ni rini sari doduru ginugua pu ta evana koari karua tie pu koa i na tomate kaleadi. ³⁴ Ke topue la tutuvia ri doduru tienas sa vasileana se Zisu, meke sipu dogoria rini, si tepa ia rini si Asa pude taluarae taloa pa dia popoa.

9

Salania Zisu si Keke Tie Mohona
(Maka 2:1-12; Luke 5:17-26)

¹ Ke surana pule se Zisu pa koaka meke toka karovo pule la si Asa pa Nana popoa soti pa Kepaniami pa kali karovona sa kopi. ² Sipu koa Sa vasina, si palekia rini pa teqe si keke tie sapu mate kukuru tinina, meke la koe Zisu. Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinañerane koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, “Tuqu, mu koa qetu, ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

³ Meke zama golomo teledia sari kaiqa tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie,” gua si arini.

⁴ Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala i gamu sari na kinaleadi gua arini?” ⁵ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niranira, “Ele taleosae sari na mua sinea?” gua, ba “Tekulu mamu ene?” ⁶ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana niranira pa pepeso pude taleosae sinea,” si tiqe zama ia Sa sa tie mohona, “Turu, palekia mua teqe mamu la pa mua vetu!” gua si Asa. ⁷ Gasa turu mo sa tie, meke ene pule taloa nana.

⁸ Matagutu na magasa sari na tie tooso dogoria rini sapu gua asa, sapu boka ponia tu Tamasa pa tie sa niniranira pude taleosae sinea, ke vahesia rini sa Tamasa.

*Tiokia Zisu se Matiu
(Maka 2:13-17; Luke 5:27-32)*

⁹ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke pa korapana sa Nana inene la, si dogoria Sa si keke tie hata takisi, pozana sa si e Matiu, korapa habotu nana pa nana vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Tioko la ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua si Asa. Turu se Matiu meke lulia sa se Zisu. ¹⁰ Meke sipu korapa habotu henahena pa vetu te Matiu* se Zisu meke sari Nana disaepeli, si sokudi sari na tie hata takisi meke kaiqa tie kaleadi pule si somana habotu henahena koa rini.* ¹¹ Totoso dogoria ri kaiqa Parese sapu gua asa, si nanasi rini sari na disaepeli te Zisu, “Na vegua sa titisa tamugamu ke henahena somanae tu koari na tie kaleadi?” gua si arini.

¹² Avosi Zisu si arini, ke zama la i Sa, “Sari na tie pu toa valeanadi si lopu hoke hata ia rini sa tie salana, ba sari pu mohodi mo. ¹³ La mamu tiro hata ia pa Kinubekubere Hope sa ginuana sa zinama sapu guahe: ‘Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau, lopu na vina vukivukihii!’ Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toṅoto, ba sari na tie kaleadi tu!” gua se Zisu.*

*Ninanasa koa sa Minadi pa Ginani
(Maka 2:18-22; Luke 5:33-39)*

¹⁴ Beto hoi si mae gedi pule sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke gami, meke sari na Parese si hoke madi pa ginani pude lopu henahena kaiqa tooso, ba sari na disaepeli Tamugoi si lopu hoke madi^{d?}” gua si arini.

¹⁵ Meke olaṅa se Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude talotana meke lopu henahena sari na tie ta ruvatadi pa inevana varihaba, tooso korapa habotu turania rini sa tie varihaba? Lokari! Ba korapa mae sa rane pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, pa tooso tu asa si kaqu tiqe koa madi si arini.

¹⁶ Loke tie si boka tuvaka nia poko vaqurana sa poko koana. Pude gua asa, si kote tooso viziri sa poko vaqura, si kote rikata va noma sa poko koana. ¹⁷ Loke tie tugo si hoke voi nia vaeni vaqurana sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina koana, meke titisi palae sa vaeni. Ba sa vaeni vaqurana si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqurana, pude kaqu leadi beto sari kara.”

*Sa Vineki Matena meke sa Barikaleqe Mohona
(Maka 5:21-43; Luke 8:40-56)*

¹⁸ Sipu korapa zama nia Zisu sapu gua asa, si mae hoqa todoṅo pa kenuna Sa si keke koimata tadi na Ziu, meke zama, “Banara, sa tuqu vineki si vaquru mate mo, ba hiva nigo rau pude mae va opo nia limamu pude va toa pulea,” gua si asa. ¹⁹ Ke turu se Zisu meke sari Nana disaepeli meke luli la koa sa.

* **9:10** Sa vetu te Matiu babe Zisu, lopu bakala. * **9:10** Lk 15:1-2 * **9:13** Mt 12:7; Hoz 6:6

²⁰ Meke keke barikaleqe sapu kamoā* tana barikaleqe ka manege rua vuaheni, si luli mae pa mudina Zisu. ²¹ Zama golomo telena sa barikaleqe, “Be tiqua mo rau hukihukirina sa poko te Zisu, ba kote ta salana mo si rau,” gua si asa. Ke la tiqua sa si asa.

²² Seke linana se Zisu meke dogoria Sa sa barikaleqe, ke zama la ia Sa, “Mu koā qetu tuqu! Sa mua rinañerane koā Rau si ele salanigo,” gua si Asa. Pa totoso tugo asa si ta salana sa barikaleqe.

²³ Meke nuquru la se Zisu pa vetu tanisa koimata tanisa sinaqoqi^d. Sipu dogori Sa sari na tie pu korapa lukalukana na kevukeyu, meke taruqoqo, na gua, si zama la si Asa koā rini, ²⁴ “Vura beto gamu doduru! Lopu mate sa vineki hite, na puta gana mo,” gua si Asa. Meke hegere nia ri doduru si Asa. ²⁵ Ba totoso ele tava vura beto sari doduru tie, si nuquru la se Zisu pa lose pu koā ia sa vineki, meke tañinia Sa limana, ke toa pule si asa. ²⁶ Sa inavosona sa tinavete pu evania Zisu hie, si ta urahae la pa doduruna sa popoa sana.

Salani Zisu Sari Karua Tie Bebehudi

²⁷ Sipu taluarae se Zisu koasa vetu asa, meke ene hola, si podalae lulia ri karua tie bebehudi si Asa, meke velavela guahe: “Tuna^d Devita, mu tataruni gami,” gua sari karua.

²⁸ Totoso nuquru se Zisu pa keke votiki vetu, si mae koā Sa sari karua, ke zama la i Zisu, “Va hinokaria gamu kara sapu kote boka salana gamu Rau?” gua si Asa. “Uve Bañara!” gua sari karua.

²⁹ Meke tiqui Zisu matadi meke zama, “Mani ta evana tugo sapu gua va hinokaria gamu kara!” gua si Asa. ³⁰ Meke dodogorae dia sari kara, ba tozi ni Sa pude lopu vivinei nia pa keke tie, sapu gua ta evana. ³¹ Ba totoso taluarae taloa ri kara, si la tozi urahae nia ri pa doduruna sa popoa sana sapu gua ta evana.

Salania Zisu sa Tie Pokana

³² Ba sipu korapa taluarae sari karua, si turana mae nia pule ri kaiqa koe Zisu si keke tie pokana, sapu nuquria na tomate kaleana. ³³ Ba totoso hipuru pania tugo Zisu sa tomate kaleana, si podalae zama nana mo sa tie, ke magasa beto sari doduru, meke zama, “Lopu ele hite ta dogoro si keketona gua hie pa Izireli,” gua si arini.

³⁴ Ba zama sari na Parese, “Sa bañaradi rina tomate kaleadi sapu e Setani, si ponia niniranira si Asa, pude hipuru pani sari tomate,” gua sarini.*

Visavisa sari Tie Tavetavete

³⁵ Ene beto la i Zisu sari na vasivasileana hitekedi na nomadi. Variva tumatumaē si Asa koari na sinaqoqi, meke tarae nia Sa sa inavoso leana tanisa Binañara te Tamasa. Salani Sa sari na tie pa hopehopeke dia minoho na vinagauru.* ³⁶ Totoso dogori Sa sari kobi tinoni, si tataru hola ni Sa si arini, sina koā tasuna, meke loke tie tokani, gua tugo rina sipi pu loke dia sepati^d.* ³⁷ Meke zama la si Asa koari Nana disaepeli, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie pakepakete.* ³⁸ Mi varavara la koā sa Bañarana sa vuvua, pude mani

* **9:20** “Minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara. * **9:34** Mt 10:25, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **9:35** Mt 4:23; Mk 1:39; Lk 4:44 * **9:36** Nab 27:17; 1 Bañ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mk 6:34 * **9:37** Lk 10:2

garunu la ni sari na tie pakepakete pa Nana inuma, pude varigara ni sari na vuadi.”

10

*Sari ka Manege rua Apositolo
(Maka 3:13-19; Luke 6:12-16)*

¹ Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke poni ni Sa sa n̄inirañira pude hipuru pani sari na tomate kaleadi, meke salani sari doduru minoho na vinagauru.

² Hire sari na pozadi ri ka manege rua apositolo^d: E Saimone sapu ta pozae Pita, meke e Aduru sa tasina sa; Zemisi meke Zone, sari karua tuna e Zebet; ³ Pilipi meke Batolomiu; Tomasi, meke e Matiu sa tie hata takisi; e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke Tadeasi; ⁴ Saimone sa Tie Zeloti*, meke se Ziudasi Isikarioti sapu qoraqora nia se Zisu.

*Ta Garunu sari ka Manege rua Apositolo
(Maka 6:7-13; Luke 9:1-6)*

⁵ Garunu vura ni Zisu sari ka manege rua apositolo hire, meke tozi ni Sa si gua hire, “Mi lopu la si gamu koari na popoa tadi na tie Zenitailo^d, meke koari na vasivasileana tadi na tie Sameria^d. ⁶ Ba mi la koari na tie Izireli^d, saripu guana sipi muliunudi. ⁷ La tozia koarini sapu sa Binanara Manauru si tata kamo!* ⁸ Mi salani saripu mohu, va toa pulei saripu mate. Va via i saripu popoqu na vagauru pa tinidi, mamu hipuru pani sari na tomate kaleadi. Ele vagi moka va soku si gamu, ke mi vala moka va soku. ⁹ Mi lopu paleke poata pa mia vovoina. ¹⁰ Lopu palekia keke huneke, lopu paleke vina rua sote, lopu paleke sadolo, na kolu hodu pa mia inene. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta poni ginani.*

¹¹ Pana la kamo gamu pa keke vasileana nomana ba be hitekena, si mamu nuquru la koasa vasileana sana mamu doño hata ia keke tie sapu qetu pude va kamo gamu. Mi koa mo vasina, osolae taluarae taloa si gamu koasa vasina asa. ¹² Pana nuquru si gamu pa keke vetu, si mi zama guahe, ‘Mani koa koa gamu sa binule.’ ¹³ Be va kamo vaseana gamu rini pa vetu asa, si mi vekoa sa mia binule* vasina. Ba be lopu hiva va kamo gamu rini, si mi vagi pule nia sa mia minana koa rini. ¹⁴ Meke be kaiqa vetuvetu na vaseana si lopu hiva va kamo gamu babe lopu hiva avosi sari mia zinama, si mamu tavusu pani* sari na kavuru pepesona sa popoa sana pa nene mia.* ¹⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari na popoa sara si kaqu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evana pa popoa Sodomu^d meke Qomora^d pa rane asa.*

*Sari na Qinoraqora pu Kaqu Mae Koa Gamu
(Maka 13:9-13; Luke 21:12-17)*

¹⁶ Avoso mae! Garunu gamu Rau si gamu guana sipi pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate. Mi koa tumatumae guana noki, ba mi

* **10:4** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qavuna pa Roma. * **10:7** Lk 10:4-12 * **10:10** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18

* **10:13** Zama nia sa binule pude poni minana tooso vari tutuvi sari na tie Ziu. * **10:14** Tavete guahe si arini pude va bakalia sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si arini. * **10:14**

TTA 13:51 * **10:15** Mt 11:24; Zen 19:24-28

koa ñoño guana baruku.* 17 Mi koa va balau, sina kaiqa tie si kote turaña la ni gamu pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa dia sinaqoqi.* 18 Koa gua koasa mia linuli koa Rau si kote ta turaña la nia gamu pude ta podeke pa kenudi rina Qavuna na Bañara, pude la tozia koa rini meke koari na tie Zenitailo sa Inavoso Leana te Tamasa. 19 Pana ta turaña la si gamu pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu, meke ve kote zama gua si gamu. Ba pana kamo tu sa mia toso pude zama, si kote ta poni nia gamu gua sapu kote zama nia gamu. 20 Ura gua saripu kote zama ni gamu si lopu na mia zinama telemia, ba gua mo sapu kote ponini gamu sa Maqomaqona sa Tamamia pa Mañauru.

21 Sari na tamatasi si kote turaña lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kote gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kote vala ni sari na tiatamadia pa minate.* 22 Pa ginuaqu Rau si kote ta kukitae si gamu koari doduru. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.* 23 Pana ta ñoñovala gamu pa keke vasileana, si mi govete la mia pa keke votiki vasileana. Maqu tozi va hinokarani gamu sipu lopu ele va hokoti gamu sari mia inene la koari doduru vasivasileana pa Izireli, si kote pule mae mo sa Tuna^d na Tie.

24 Loke koburu sikulu si ululu hola nia sa nana titisa. Meke loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu.* 25 Ke sa disaepeli si mani tumatumae kekeñoño gua sa nana titisa. Meke sa pinausu si mani kekeñoño gua sa nana palabatu. Be Arau sa Palabatu koasa mia tatamana, si ele zutu nau Belozibabi^d arini, si kaqu kaleana hola latu sari na pozapoza pu kaqu zutuni gamu rini si gamu na Qua tatamana.*

Asa Sapu Kaqu Ta Matagutae
(Luke 12:2-7)

26 Ke mi lopu matagutu ni sari na tie pu kukitini gamu. Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura, meke sari doduru ginugua tomedi, si kaqu ta gilana pa tie.* 27 Gua saripu tozi golomoni gamu Rau, si mi tozi vura ni pa kobi tie. Meke gua saripu avosi gamu pa vasidi tomedi, si mi velavela lani koari na tie. 28 Mi lopu matagutu ni saripu va matea mo sa tini, ba lopu boka va matea sa maqomaqo. Ba mi matagutu nia sa Tamasa sapu boka va matea sa maqomaqo meke sa tini pa heli. 29 Karua pitikole si keke seniti hinoludi, ba lopu keke arini si kote mate be lopu pa hiniva te Tamasa. 30 Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. 31 Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia, hola ni sari soku ñavulu pitikole!

Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Luke 12:8-9)

32 Asa sapu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru si asa. 33 Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu osonia tugo Rau pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru.*

* 10:16 Lk 10:3 * 10:17 Mk 13:9-11; Lk 12:11-12, 21:12-15 * 10:21 Mk 13:12; Lk 21:16
* 10:22 Mt 24:9, 13; Mk 13:13; Lk 21:17 * 10:24 Lk 6:40; Zn 13:16, 15:20 * 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * 10:26 Mk 4:22; Lk 8:17 * 10:33 2 Tim 2:12

Sa Binule meke na Vinaripera

(Luke 12:51-53; Luke 14:26)

³⁴ Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule si paleke mae nia Rau, ba na vinaripera tu.

³⁵ Mae si Rau pude varitokei ni sari na tatamana na tamatina, na tamaivana, na tamaroana.* ³⁶ Sari na nati kana nomadi tana tie si kote ari kasa mo pa keke tatamana soti.

³⁷ Asa sapu tataru hola ni sari tiatamana hola Nau si Arau si lopu garo pude na Qua disaepeli, meke asa sapu tataru ni sari tuna koreo na vineki hola Nau si Arau, si lopu garo si asa pude na Qua disaepeli.

³⁸ Asa sapu lopu palekia nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.* ³⁹ Asa sapu ruritia sa nana tinoa, si kaqu siana nia sa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqū Rau, si kote tagoa sa sa nana tinoa.*

Sari na Piniana sa Tinavete Vina Kamo Tie

(Maka 9:41)

⁴⁰ Asa sapu va kamo gamu si va kamo valeana Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au si Arau si va kamo valeana ia tugo sa si Asa sapu garunuqū Rau.* ⁴¹ Asa sapu va kamo ia si keke poropita te Tamasa, sina na tie maena pu paleke inavoso te Tamasa, ke na pinia tadi na poropita tugo si kaqu somana ta poni nia tugo sa. Meke asa sapu va kamo ia si keke tie toṅoto, sina tie toṅoto sapu maena, ke kaqu ta poni nia tugo sa sa pinia tadi na tie toṅoto. ⁴² Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu asa pu ponía kamo pa kapa kolo si keke rina koburu, sina na Qua disaepeli si asa, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia leana.”

11

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso

(Luke 7:18-35)

¹ Sipu beto zama ni Zisu sari na vina tumatumae hire koari ka manege rua Nana disaepeli, si taluarae vasina si Asa, meke la variva tumatumae, na tarae pule koari na vasivasileana pa Qaleli.

² Meke toso avoso ni e Zone Papitaiso pa vetu varipusi sari na tinavete pu evani Zisu Karisito, si garunu lani sa koa Sa sari kaiqa nana disaepeli, meke la nanasa guahe si arini, ³ “Zisu, tozini gami, Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqania tu gami si keke votikaena?”

⁴ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Pule la mamu tozi nia se Zone gua saripu avosi, na dogori gamu. ⁵ Tie bebehu ba dodogorae, tie ikena ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaña, na tie nuli ba avavosae, saripu mate, ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.* ⁶ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokara mae koa Rau,” gua se Zisu.

⁷ Sipu korapa taluarae sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa guguana e Zone. Zama si Asa, “Totoso la gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu?”

* 10:35 Mka 7:6 * 10:38 Mt 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23 * 10:39 Mt 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33; Zn 12:25 * 10:40 Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16; Zn 13:20 * 11:5 Ais 35:5-6, 61:1

Keke tie sapu malohoro kekeñoño na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ⁸ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa si hoke koa pa vetu banara tu! ⁹ Tozi Nau, na sa zonazona tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, ba se Zone si arilaena hola ni sa sari na poropita. ¹⁰ E Zone mo sapu ta tozi pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: 'Zama sa Tamasa: Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,

sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua sirana,' gua.*

¹¹ Tozi hinokarani gamu Rau sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binañara Mañauru, si noma hola nia sa se Zone. ¹² Podalae pa tooso pu tarae se Zone meke kamo kamahire si ta rapatae sa Binañara Mañauru meke koa tasuna si asa. Hiva tuqe vagia rina tie ta naziridi si asa pude huaria.* ¹³ Sari na poropita meke sa tinarae te Mosese si korokorotae nia sa Binañara Mañauru, osolae kamo mae se Zone. ¹⁴ Be hiva va hinokari gamu sari na vina tumatunae tadi kasa, si ego, e Zone mo hie sa vina gorevurana sa kinorotae, sapu kaqu pule mae sa poropita Ilaiza, gua.* ¹⁵ Be koadia taliña mia si mi va avoso mae!

¹⁶ Na sa si kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ninoroi? Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini meke zama guahe: ¹⁷ 'Kera atu ni gami sari na kinera mate, pa tinalotana, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinaribaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,' gua. ¹⁸ Totoso mae se Zone, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama sari na tie, 'Koa ia tomate kaleana si asa!' gua si arini. ¹⁹ Totoso mae sa Tuna na Tie, si hena na napo si Asa, ke zama pule sari na tie, 'Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa*', meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa!' gua pule. Ba sa ginilagilana lohina^d te Tamasa si tava sosode koari na vuana," gua se Zisu.

Sari na Vasileana pu Lopu Va Hinokara

(Luke 10:13-15)

²⁰ Sipu beto saripu gua hire, si norei Zisu sari na vasivasileana vasina evani Sa sari sokudi ri Nana tinavete variva magasadi, sina lopu hite kekere si arini koari na dia sinea. ²¹ "Mi talotana si gamu pa vasileana Korazini meke gamu pa Betiseda! Be ta evana koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evana koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu pa eba, meke pokopoko baika si arini!*" ²² Tozi hinokarani gamu Rau, sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa tadi pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ²³ Meke gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Mañauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa heli si gamu! Be ta tavete pa Sodomu sari na tinavete variva magasadi saripu

* **11:10** Mal 3:1 * **11:12** Lk 16:16 * **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:19** Zutu

nia rini se Zisu guana na tie va gugue si Asa koe Tamasa. Mi tiro la pa Diut 21:20. * **11:21** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4

ta evaṇa koa gamu kamahire, si be koa hola nana pa rane ɲinoroi sa popoa asa.* ²⁴ Tozi va hinokarani gamu Rau sapu kaqu tava kilasa koe Tamasa si gamu pa rane vinaripitui, hola nia sa vina kilasa sapu kaqu ta vala pa vasileana Sodomu pa rane asa!” gua si Asa.*

Mae Koa Rau Mamu Magogoso
(Luke 10:21-22)

²⁵ Meke pa totoaso asa si zama se Zisu, “Tamaqu, Agoi na Baṇara pa Maṇauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. ²⁶ Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi, ke ta evaṇa sapu gua asa.

²⁷ Sari doduru tiṇitoṇa si ele poni Nau sa Tamaqu. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.*

²⁸ Mae koa Rau si gamu doduru pu mabo meke mamata ni sari na mia pinaleke, Maqu ponini gamu sa minagogoso. ²⁹ Mi palekia sa Qua ioki, Maqu va tumatumaie gamu. Sina ɲoṇo na va pepekae pa maqomaqoqu si Rau, meke kaqu vagia gamu sa minagogoso.* ³⁰ Sina lopu tasuna sa Qua ioki*, meke mamahelo tugo sa Qua pinaleke.”

12

Sa Ginuguana sa Rane Sabati
(Maka 2:23-28; Luke 6:1-5)

¹ Pa totoaso asa, si ene hola gua pa keke inuma huiti^d se Zisu meke sari Nana disaepeli pa rane Sabati. Ovia sari kasa disaepeli ke podalae rarusu vagi kiko huiti si arini meke henahena gedi.* ² Totoso dogoria rina Parese gua sapu evaṇia rina disaepeli, si zama la koe Zisu si arini, “Dotu, sea hola pa tinarae te Mosese si pude tavete gua asa sari na Mua disaepeli pa rane Sabati!” gua si arini.

³ Meke olaṇa se Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu tavetia sa baṇara Devita meke sari nana tie sipu ovia si arini?*” ⁴ Nuquru la se Devita pa korapana sa Ipi^d Hopena te Tamasa meke la hena ia sa meke sari nana tie sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Ba hopena pa Tinarae te Mosese pude gani hoboria rina tie hokara si asa, tale ari na hiamā mo kaqu hena ia.*

⁵ Babe lopu ele tiro ia tu gamu gua sapu koa pa Tinarae te Mosese sapu sari na hiamā pa Zelepade^d si seke la ia mo rini sa tinarae kinopuna sa Rane Sabati, ba lopu sea si arini?*” ⁶ Ba tozini gamu Rau sapu koa nana hie si Asa sapu noma hola nia sa Zelepade. ⁷ Zama sa Kinubekubere Hope: ‘Na tataru variva taleosae mo si hiva nia Rau koa gamu, lopu na vinukivukihi^d.’ Be gilania gamu gua sapu gunia Rau, si

* **11:23** Ais 14:13-15; Zen 19:24-28 * **11:24** Mt 10:15; Lk 10:12 * **11:27** Zn 3:35, 1:18, 10:15 * **11:29** Zer 6:16 * **11:30** Sa “ioki” si hoke va hakea ri pa ruadi ri karua bulumakao pude palekia. Zama se Zisu sapu sa Nana vina tumatumaie si lopu tasuna ke lopu tasuna tugo sa ninabuluna Sa. * **12:1** Diut 23:25 * **12:3** 1 Samuela 21:1-6 * **12:4** Liv 24:9 * **12:5** Nab 28:9-10

lopu kaqu zutui gamu sari na tie pu lopu sea.* 8 Ura sa Tuna na Tie mo si Baṅara nia sa Rane Sabati,” gua se Zisu.

Sa Tie Mate Limana
(Maka 3:1-6; Luke 6:6-11)

9 Sipu taluarae vasina se Zisu, si la si Asa koa keke sinaqoqi^d.
10 Koanana vasina si keke tie sapu mate limana. Koadia tugo vasina saripu hiva zutua se Zisu koari kaiqa tinavete kaleadi, ke nanasia rini si Asa, “Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude salaṅa tie pa Rane Sabati?”

11 Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou si keke nana sipi pa Rane Sabati, si vea, lopu kote la tuqe vagia goi meke ovulu vura nia mo sia?*” 12 Ba na tie si arilaena hola nia sa sipi! Ke gua asa, si lopu ta hukata pa tinarae te Mosese si pude tavete valeana pa Rane Sabati,” gua se Zisu.

13 Meke tiqe zama la ia Sa sa tie pu mate kali limana, “Mu nadoria limamu,” meke sipu nadoria sa tie sa limana, si leana pule gua tugo sa kali limana si asa. 14 Ba taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vivinei pude hata ia sa sirana, gua pude va matea se Zisu.

Sa Nabulu Ta Vizatana te Tamasa

15 Sipu avoso nia Zisu sapu gua asa, si taluarae si Asa vasina, meke soku tie si luli koa Sa. Salaṅa betoi Sa sari doduru tie mohodi. 16 Tozi ni Sa si arini pude lopu tozi urahae nia pa tie sapu esei si Asa. 17 Hie si pude va gorevura ia gua sapu zama nia Tamasa koasa poropita Aisea, sapu guahe:

18 “Hie tugo sa Qua nabulu sapu vizatia Rau.*

Asa sapu tataru hola nia Rau,
meke va qetuqetu Au.

Kaqu ponía Rau koa Sa sa Maqomaqoqu,
meke kaqu tozi vura nia Sa sa Qua vinilasa toṅotona koari doduru butubutu.

19 Lopu kote varitokei babe kukili vura si Asa;
loke tie kote avosia mamalainina pa sisirana.

20 Na kuli ta sirana ba lopu kote moku ia sa,
na zuke matamata purina ba lopu kote va mate ia Sa,
osolae va turu ia Sa sa Nana vinilasa toṅotona pa rane mumudi.

21 Pa korapa pozana Sa si kote vekoa ri doduru butubutu sa dia rinaṅeraṅe,” gua sa Tamasa.

Zisu meke se Setani
(Maka 3:20-30; Luke 11:14-23)

22 Beto, si turana mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu ta hilae tomate kaleana ke behu na poka. Salaṅia Zisu si asa, ke boka zama na dodogorae pule. 23 Magasa hola sari na puku vinarigara tie meke zama, “Hokara Asa mo sa Tuna Devita?” gua si arini.

24 Ba tooso avosia rina Parese, si olaṅa la sarini, “Na Belozibabi^d sapu sa baṅaradi rina tomate kaleadi si ponía koa Sa sa niniraṅira, gua asa ke boka hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi,” gua si arini.*

25 Gilani Zisu sari na dia binalabala, ke zama la koa rini si Asa, “Sari doduru butubutu baṅara saripu paqapaqaha puleni meke

* 12:7 Mt 9:13; Hoz 6:6 * 12:11 Lk 14:5 * 12:18 Ais 42:1-4 * 12:24 Mt 9:34, 10:25

varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Na vasileana, na tatamana sapu ta paqapaqaha pa hopeke pukuna, meke varivaripera pulei teledia, si kote ta huarae sa dia kinoa. ²⁶ Ke, be keke pukuna pa butubutu binanara te Setani si raza ia si keke pukuna tanisa, si ta paqaha mo sa nana binanara pa soku pukudi, ke vea meke kote boka koa hola si asa? ²⁷ Be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniranira te Setani, si pa niniranira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁸ Ba be koasa Maqomaqona tu e Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode, sapu sa Binanara te Tamasa si ele kamo koa gamu. ²⁹ Loke tie si boka huara nuquria sa vetu tanisa tie ninira, se Setani meke hena pani sari nana likakalae. Be guana lopu pusi pakia sa sa tie ninira, si lopu boka nuquru la hiko si asa pa nana vetu.

³⁰ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini.* ³¹ Ke Maqu tozini gamu, sapu sari kaiqa sinea na kinaleadi pu zama lani na tie koe Tamasa si boka taleosae mo; ba asa sapu zama paraña sa Maqomaqo Hope si namu lopu hite kaqu taleosae hokara. ³² Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si boka taleosae mo. Ba asa sapu paraña sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara kamahire, meke ninae rane ka rane.*

*Sa Huda meke sari na Vuana
(Luke 6:43-45)*

³³ Na huda kaleana si kaleadi tugo vuana, ba na huda leana, si leadi tugo vuana. Ura hopeke huda si ta gilana koari na vuadi.* ³⁴ Tie kaleamia gua tugo na noki si gamu! Tie kaleadi si lopu boka zama vura ni sari na tinitonā leadi. Ura sapu siñi vura pa bulo, si ta zama vurae pa nuzu.* ³⁵ Sa tie leana si va vurai sa sari na tinitonā leanadi pu siñi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tinitonā kaleanadi pu siñi pa bulona. ³⁶ Tozini gamu Rau sapu koasa rane vinaripitui te Tamasa, doduru tie si kote ta pitu koari doduru zinama hoborodi pu zama vura ni rini. ³⁷ Ura sari doduru mua zinama pu zama ni goi, si arini tugo si kote pitu pule igo, pude va sosodea sapu be loke mua sinea si goi, ba be kaqu tava kilasa si goi,” gua si Asa.

*Tepa ia Rini si Keke Vinagilagila koe Zisu
(Maka 8:11-12; Luke 11:29-32)*

³⁸ Meke beto asa si mae zama koa Sa sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Titisa, Mu va dogoroni gami si keke vina gilagila variva magasa,” gua si arini.* ³⁹ Meke olaña la si Asa, “Na sinage kaleana, na va gugue koe Tamasa sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona sa poropita^d.* ⁴⁰ Gua sapu ka neta ranena meke neta bonina pa tiana sa igana lavata se Zona, si sa Tuna na Tie si kaqu ka neta ranena meke neta bonina pa lovu, meke toa pule si Asa.* ⁴¹ Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa

* **12:30** Mk 9:40 * **12:32** Lk 12:10 * **12:33** Mt 7:20; Lk 6:44 * **12:34** Mt 3:7, 23:33, 15:18; Lk 3:7, 6:45 * **12:38** Mt 16:1; Mk 8:11; Lk 11:16 * **12:39** Mt 16:4; Mk 8:12 * **12:40** Zna 1:17

Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea totošo avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si Keke* sapu noma hola nia se Zona.* ⁴² Pa rane vinaripitui si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota^d pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene taluarae mae pa nana popoa pude mae avosia se Solomone pa nana tinumatumae. Meke dotu, koa nana kamahire hie si Asa sapu noma hola nia se Solomone.*

Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(*Luke 11:24-26*)

⁴³ Be ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, ⁴⁴ si kote zama si asa, 'Maqu pule la mo pa vetu, vasina pu koa kenuqu si rau.' Meke totošo pule mae sa, si kokobana meke ta sara va via na tava tana valeana sa vetu. ⁴⁵ Ke topue si asa, meke la turana mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana. Gua putaputa tugo asa si kote ta evana koari na tie kaleadi pa rane ninoroi," gua se Zisu.

Sa Tinana meke sari na Tasina e Zisu
(*Maka 3:31-35; Luke 8:19-21*)

⁴⁶ Sipu korapa zama koari na tie se Zisu pa korapana keke vetu, si mae turu pa sada sa tinana meke sari na tasina koreo, na hiva zama koa Sa si arini. ⁴⁷ Meke keke tie koarini pu varigara si la tozi nia se Zisu, "Hiva nigo sa tinamu meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini," gua si asa.

⁴⁸ Meke olana la koa sa se Zisu, "Esei sa tinaqu meke ari sei sari tasiqu koreo?"

⁴⁹ Meke huhuku la i Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Hire sari na tinaqu na tasiqu koreo. ⁵⁰ Asa sapu tavetia gua sapu hiva nia sa Tamaqu pa Manauru, si asa tugo sa tasiqu koreo, na tasiqu vineki meke na tinaqu," gua si Asa.

13

Sa Parabolona^d sa Tie Uma
(*Maka 4:1-9; Luke 8:4-8*)

¹ Pa rane tugo asa si taluarae koasa vetu sana se Zisu, meke la habotu si Asa pa masa pa kopi Qaleli, pude variva tumatumae. ² Noma sisigiti sa puku vinarigara tie sapu mae vari likohae nia, ke surana la pa keke koaka si Asa meke habotu vasina. Sa puku vinarigara lavata si turu pa masa.* ³ Soku ginugua si va tumatumae ni Sa sarini koari na parabolona^d, meke zama guahe si Asa: "Keke tie si vura meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma.

⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totošo

* 12:41 Zisu. * 12:41 Zna 3:5 * 12:42 1 Ban 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * 13:2 Lk 5:1-3

gasa mae sa rimata si nadai si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa ri na kiko si hoqa la koa ri na hilibubuku sapu toqolo sage meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, meke vua valeana. Kaiqa si vua keke gogoto kiko koai, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si tolonavulu. ⁹ Asa sapu ari taliņana si mani avosia,” gua si Asa.

Sa Natidi gua rina Parabolo

(Maka 4:12-40; Luke 8:9-10)

¹⁰ Beto asa, si mae nanasia ri nana disaepeli se Zisu, “Na vegua ke tale vivinei mo pa parabolo si Goi totošo variva tumatumae koari na tie?” gua si arini.

¹¹ Meke olaņa se Zisu, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binanara Maņauru si ele ta poni atu koa gamu, ba koari na votiki tie si tava paere si arini. ¹² Ura sa tie sapu ele tago si kote ta poni va soku nono latu. Ba asa sapu loke nana, sa vasinahite sapu tago ia sa si kaqu ta vagi palae koa sa.* ¹³ Hie gua ke hoke vivinei si Arau koa rini pa parabolo: Pude madi dodogorae ba lopu doņo gilania. Pude madi avavosae ba lopu avoso gilania. ¹⁴ Koa rini si gorevura sa zinama te Aisea sapu guahe:”
‘Sari na tie hire si avosia na avosia mo rini ba lopu kaqu gilania, dogoria na dogoria mo, ba lopu kaqu gilania.

¹⁵ Ura lopu hiva va avoso sari na taliņa dia,
meke ele va puta i rini sari na matadia,
meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.
Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,
meke avavosae mo sari na taliņa dia,
meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,
meke kote boka kekere mae mo koa Rau,
meke kaqu salani Rau si arini,’ gua.

¹⁶ Ba ta manae sari mata mia, sina dodogorae si arini, meke sari taliņa mia sina avavosae dia.* ¹⁷ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu soku poropita, na tie toņoto te Tamasa pukerane saripu edi dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma

(Maka 4:13-20; Luke 8:11-15)

¹⁸ Mi avosia sa ginuana sa parabolo tanisa tie uma. ¹⁹ Sari na kiko pu hoqa la pa sirana si kekeņono gua tugo sari na tie pu avosia sa Inavosona sa Binanara Maņauru, ba lopu boka tumae nia rini. Ke mae se Setani sapu sa natina sa kinaleana, meke hena pania sa zinama sapu ta lete pa korapa bulodia. ²⁰ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke lopu sana vagi getugetu nia rini. ²¹ Ba lopu soto va nabu pa dia tinagona sa, ke lopu koa seunae pa bulodia si asa. Ke sipu raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si hinoqa luara pania rini si asa. ²² Sari na kiko pu hoqa la koari na hilibubuku si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipunanana sa tinoa hie, meke sa inokorodi rina tinagotago si hukatia sa Inavoso Leana pa bulodia, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²³ Ba sari na kiko pu hoqa pa pepeso leana, si gua arini pu avosia sa Inavoso

* **13:12** Mt 25:29; Mk 4:25; Lk 8:18, 19:26 * **13:14** Ais 6:9-10 * **13:16** Lk 10:23-24

Leana meke tumae nia rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa. Kaiqa si vua gogoto, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si tolonavulu,” gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

²⁴ Keke parabolo pule sapu tozia Sa koa rini si guahe: “Sa Binaṇara Maṇauru si kekeṇoṇo gua keke tie sapu la taburu ni pa nana inuma sari na kiko leanadi. ²⁵ Ba sipu korapa puta sari doduru tie pana boṇi, si mae si keke kana tanisa meke taburu somanae ni sari kiko kaleanadi koari na kiko leanadi, meke taloa nana. ²⁶ Totoso toa sage sari na linetelete meke podalae vua, si toa somanae dia tugo sari na duduli kaleadi.

²⁷ Meke mae koasa tie tago inuma sari nana nabulu meke zama, ‘Baṇara, nake na kiko leadi tu si letei goi pa mua inuma, ba pae maedi na duduli kaleadi pu toa vasina?’ gua si arini.

²⁸ Meke olaṇa si asa, ‘Na kana si tavete gua asa,’ gua si asa. ‘Vegua, hiva nia goi pude la rabutu pani gami sari na duduli kaleadi?’ gua sari na nabulu.

²⁹ Olaṇa si asa, ‘Lokari, sina pude rabuti gamu kamahire, si kote ta rabutu turanae sari na linetelete leadi. ³⁰ Vekoi madi toqolo varigara dia. Pa totoso pakepakete tu si kote tiqe tozi ni rau sari na tie pakepakete pude rabutu vagi kenui sari na duduli kaleadi, meke pusi varigara ni meke sulu pani pa nika. Meke tiqe varigara ni sari na kiko leadi meke vekoi pa qua vetu ginani,’ gua si Asa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Maka 4:30-32; Luke 13:18-19)

³¹ Meke keke parabolo pule si tozi ni Zisu: “Sa Binaṇara Maṇauru si gua keke kiko masitadi sapu letea keke tie pa nana inuma. ³² Hiteke hola si asa koari doduru kiko, ba sipu toqolo sage sa, si noma hola ni sa sari doduru linetelete pule. Ta evanae keke huda nomana si asa, meke mae sari na kurukuru tapuru meke tavete dia vori koari na lelaṇana sa,” gua si Asa.

Parabolona sa Isiti meke na Palava
(Luke 13:20-21)

³³ Meke keke parabolo pule si tozia Sa koa rini: “Sa Binaṇara Maṇauru si guahe,” gua si Asa. “Keke barikaleqe si vagi sa sari kaiqa isiti, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto mo sa palava,” gua si Asa.

Gua meke Tale Vivinei pa Parabolo se Zisu
(Maka 4:33-34)

³⁴ Tale vivinei pa parabolo se Zisu totoso variva tumatumae si Asa koari na kobi tinoni. Loke nana vina tumatumae koa rini sapu lopu kaqu vivinei pa parabolo si Asa. ³⁵ Hie si pude va gorevura ia gua sapu ta korotae koa keke poropita, sapu guahe.*

“Kote zama vura ni rau koari na parabolo;

meke kote vata gilana ni Rau koa rini sari na likakalae pu ta tomedi sanugua ta kuri sa kasia popoa,” gua.

Va Bakalia Zisu Ginuana sa Parabolodi rina Duduli Kaleadi

* 13:35 Sam 78:2

³⁶ Beto si taluarae koasa puku vinarigara lavata se Zisu, meke nuquru pule la pa vetu si Asa. Meke mae tepa koa Sa sari Nana disaepeli, “Tozini gami sa ginuana sa parabolodi rina duduli kaleadi pa inuma,” gua si arini.

³⁷ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Sa Tuna na Tie tugo si Asa, sapu letedi sari na kiko leadi. ³⁸ Sa inuma si na kasia popoa. Sari na linetelete leadi si ari na tiena sa Binañara te Tamasa. Sari na duduli kaleadi si ari na tie te Setani. ³⁹ Sa kana pu letedi sari na duduli kaleadi si e Setani tugo. Sa tooso pakepakete si na vinabetona sa tooso ta mutina. Sari na tie pakepakete si ari na mateana te Tamasa. ⁴⁰ Gua sapu ta pusi varigarae sari na duduli kaleadi, meke ta sulu pa nika, si gua tugo asa si kaqu ta evaña pa vinabetona sa tooso ta mutina. ⁴¹ Kote garunu lani sa Tuna na Tie sari Nana mateana, pude rabutu vura pani pa Nana Binañara sari doduru tinitoña pu va evañi sari kinaleana, meke sari doduru tie pu hoke tavete va sea. ⁴² Meke kaqu ta okie la pa nika pa heli, vasina pu kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti si arini. ⁴³ Ba sari na tie tonotodi te Tamasa si kaqu nedala guana rimata pa Binañara tanisa Tamadia. Asa sapu ari taliñana si mani avosia,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tinagotago Tomena

⁴⁴ “Sa Binañara Mañauru si gua pule hie,” gua se Zisu. “Keke tie si dogoro pohoia sa si keke tinagotago ta tomena pa keke vasi pepeso. Sipu beto dogoria sa, si tamunu tome pulea sa, meke pa nana qinetuqetu si la holuholu ni sa sari doduru nana likakalae, meke pule la holu vagia sa sa pepeso asa,” gua.

Sa Parabolona sa Vovoto Davi Taguena

⁴⁵ “Meke gua pule hie,” gua si Asa. “Sa Binañara Mañauru si gua tugo keke tie holuholu sapu la hata vovoto davi taguedi. ⁴⁶ Meke sipu dogoria tugo sa si keke sapu tolavaena hola, si la holuholu pani sa sari doduru nana likakalae, meke la holu vagia sa sa vovoto davi sana.

Sa Parabolona sa Vaqara

⁴⁷ Sa Binañara Mañauru si gua tugo na vaqara sapu la ipa nia rini pa kolo, meke soku votivotiki igana si vagi rini. ⁴⁸ Totoso sokua na igana sa vaqara, si kave gore nia rini pa masa si asa, meke habotu vizati rini sari na igana. Saripu leadi si voi i rini pa vovoina, ba saripu kaleadi si okipani rini. ⁴⁹ Pa vinabetona sa tooso ta mutina, si gua tugo asa si kote ta evaña. Kote mae sari na mateana, meke vizata pani sari na tie kaleadi koari na tie leadi. ⁵⁰ Meke kote oki lani rini koasa nika pa heli sari tie kaleadi. Vasina si kaqu koa kabo na garata livodi pa tinasigiti.”

Sari na Vina Tumatumae Vaqura na Koadi

⁵¹ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Tumani tugo gamu sari na vina tumatumae hire?” gua si Asa. “Uve,” gua si arini.

⁵² Ke zama la koa rini si Asa. “Ego, gua asa si ari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu ta evaña na disaepeli koasa Binañara Mañauru, si gua tugo keke tie sapu vagi vura ni pa nana vetu sari na tinitoña vaquradi meke koadi,” gua si Asa.

*Etulia ri pa Nazareti se Zisu
(Maka 6:1-6; Luke 4:16-30)*

⁵³ Totoso ele va hokoti Zisu sari parabolo hire, si taluarae vasina si Asa. ⁵⁴ La pa Nana vasileana soti, pa Nazareti, si Asa meke la va tumatumaie koari na tie pa sinaqoqi vasina. Meke magasa hola sarini sipu avosi rini sari Nana vina tumatumaie. “Pavei vagi ni sa tie hie sari na ginilagilana, meke na ninirañira pude tavete tinavete variva magasadi gugua hire? ⁵⁵ Lopu na tuna koreo mo sa kamada sia? Sapu sa pozana sa tinana si e Mere meke sari tasina koreo si ari Zemisi, Zosepa, Saimone, meke Ziudasi sia? ⁵⁶ Sari kasa tasina vineki ba koa dia mo hire, ba na pavei zonazona vagi ni Sa sari doduru ginugua hire?” gua si arini. ⁵⁷ Ke dono va gorea meke etulia rini si Asa.*

Ba zama la koa rini se Zisu, “Na poropita si ta pamañae koari doduru vasina, ba lopu koa rini pu koa pa nana popoa soti meke pa nana tatamana soti,” gua si Asa. ⁵⁸ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, sina koa gua sapu lopu va hinokaria rini si Asa.

14

Sa Minate te Zone Papitaiso

(Maka 6:14-29; Luke 9:7-9)

¹ Meke pa totosona asa si avoso ni Herodi^d Anitipasi, sa banara pa Qaleli, sari inavosona e Zisu. ² Ke tozi ni sa sari nana tie nomanomadi pa qinavuna, “Namuna e Zone Papitaiso tugo mo si hie, na toa pule mo pa minate, gua asa ke koa ia na ninirañira si Asa pude taveti sari tinavete variva magasadi,” gua si asa.

³ Ura ele garunu tie tu se Herodi pude la tuqe vagia se Zone Papitaiso, pusi ia meke la veko pa vetu varipusi. Evanja sa si guahe pa ginuguana e Herodiasia, sa barikaleqe tanisa tasina, sapu se Pilipi,* ⁴ sina hoke tozi la nia Zone koe Herodi, sapu lopu tonoto pa tinarae te Tamasa, si pude haba vagia sa se Herodiasia, sa barikaleqe tanisa tasina!* ⁵ Ke pa ginugua asa si hiva va matea Herodi se Zone, ba sina matagutu ni sa sari na tie Ziu, sina va hinokaria rina tie sapu na keke poropita tugo te Tamasa se Zone.

⁶ Meke totosona kamo sa rane podo te Herodi, si la pekapeka pa kenuna sa vinarigara sa tuna vineki e Herodiasia, meke qetu hola nia e Herodi sa nana pinekapeka. ⁷ Meke zama tokotokoro se Herodi, “Be na sa si tepa ia goi ba kote ponigo mo rau,” gua si asa koa sa vineki.

⁸ Ke pa hiniva tanisa tinana si la sa vineki koe Herodi meke tepa, “Hiva nia rau sa batuna e Zone Papitaiso pude voi mae nia goi pa keke besini* tani, kamahire tugo!” gua si asa. ⁹ Sipu avosia Herodi sapu gua asa, si talotana hola si asa, ba sina ele zama tokotokoro si asa pa kenudi rina nana tie ta ruvatadi, ke va garunu zinama si asa pude ponua gua sapu hiva nia sa vineki. ¹⁰ Ke ta kupa sa batuna e Zone Papitaiso pa vetu varipusi. ¹¹ Paleke mae nia rini pa keke besini sa batuna, meke vala nia ri koasa vineki, meke paleke la nia sa vineki si asa koasa tinana. ¹² Meke la paleke vagia ri na disaepeli te Zone sa tinina meke la pomunu nia rini, beto meke tiqe la tozi nia rini se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie

(Maka 6:30-34; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14)

* **13:57** Zn 4:44 * **14:3** Lk 3:19-20 * **14:4** Liv 18:16, 20:21 * **14:8** Pude sosodea sapu ele mate hinokaria si asa.

¹³ Totoso avoso nia Zisu sapu ele tava mate se Zone Papitaiso, si taluarae vasina si Asa pa keke koaka, meke la si arini pa keke vasina ivuluna. Avoso nia rina tie sapu gua asa, si taluarae koari na dia vasivasileana si arini meke ene luli la koa Sa. ¹⁴ Totoso hogoto kamo pa masa se Zisu meke dogoria Sa sa vinarigara lavata, si tataru hola ni Sa si arini, ke salani Sa saripu mohodi.

¹⁵ Meke sipu kamo sa veluvelu si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, “Ele podalae huporo sa popoa, meke na vasina ivuluna si hie. Mu garunu pule lani pa vasivasileana sari na tie hire pude madi la holu gedi ginani,” gua si arini.

¹⁶ Meke olaña se Zisu, “Lopu kilu taloa si arini. Mi poni mo gamu!” gua si Asa.

¹⁷ Meke zama sari kasa disaepeli, “Ura ka lima bereti mo, meke karua igana mo si koa hire,” gua si arini.

¹⁸ “Paleke mae ni koa Rau tani,” gua se Zisu. ¹⁹ Meke tozi ni Sa sari na tie pude habotu pa duduli. Beto hoi si vagi Sa sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke dono sage la pa Manauru si Asa, meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa meke vala ni Sa koari na disaepeli meke va hia i rini koari na tie. ²⁰ Henahena sari doduru, meke deña valeana beto. Meke ka manege rua pili, si pudiki va sini ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli. ²¹ Sa ninaedi ri pu henahena si ari ka lima tina koreo na palabatu, ba lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe.

Ene Mae pa Kolo se Zisu

(Maka 6:45-52; Zone 6:15-21)

²² Meke beto asa, si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude koi ia sa koaka meke karovo kekenu la pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa hola pude garunu taloa ni sari na tie. ²³ Sipu beto garunu puleni Sa sari na tie, si sage la telena pa keke toqere si Asa pude varavara, meke sipu kamo sa veluvelu, si koa eke telena vasina si Asa. ²⁴ Pa totoso asa si ele seu latu sari kasa disaepeli koasa dia koaka, korapa hena lamae nia na bogusu sa koaka, sina ninira sa givusu kemua.

²⁵ Pa kali vaqavaqasa si ene mae pa kolo se Zisu koa ri Nana disaepeli. ²⁶ Sipu dogoria rini enena mae pa kolo si Asa, si matagutu sisigiti si arini. “Na tomate si maehe!” gua si arini meke gagaemana.

²⁷ Ba hinoqa zama la koa rini se Zisu, “Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu,” gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, “Banara, be hinokara Agoi si isa, mamu tiokau maqu ene atu pa kolo,” gua si asa.

²⁹ “Leana, ene mae,” gua se Zisu. Meke neti vura pa koaka se Pita meke podalae ene la koe Zisu pa kolo. ³⁰ Ba sipu dogoria Pita sa ninirana gua sa givusu, si matagutu si asa meke podalae lodu. “Banara harupau,” gua si asa.

³¹ Hinoqa qaqama la se Zisu meke tuqe vagia Sa meke zama ia Sa, “Vegua ke nunala si goi? Hiteke hola sa mua rinañerane?” gua si Asa.

³² Meke totoso surana sari kara pa koaka, si bule nana sa givusu.

³³ Meke vahesia rina disaepeli pa koaka se Zisu. Zama si arini, “Hinokara sapu Agoi guto sa Tuna Tamasa,” gua si arini.

Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti

³⁴ Karovia rini sa kopi Qaleli meke la hogoto pa popoa Qenesareti. ³⁵ Doño gilania rina tie vasina se Zisu, ke va enea rini sa inavoso, meke turana mae ni rini koa Sa sari na dia tie mohodi pa doduruna sa popoa sana. ³⁶ Tepa koe Zisu si arini pude va malumi Sa sari na tie mohodi pude tiqua sa Nana hukihukiri poko. Meke sari doduru pu tiqu ia sa hukihukirina sa Nana poko, si ta salana beto.

15

Vina Tumatumae Koadi tadi na Tie Ziu (Maka 7:1-13)

¹ Meke taluaraedi mae pa Zerusalem sari kaiqa Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke nanasia rini se Zisu, ² “Na vegua sari kasa disaepeli tamugoi, lopu nuzapa paki lima meke henahena si arini? Gua ke sekea rini sa hahanana nuzapa lima, sapu ele tava tumatumae nia gita koari na tiatamada pukerane,” gua si arini.

³ Meke olaña la se Zisu, “Gamu ba na vegua ke sekea sa Tinarae te Tamasa meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia?

⁴ Ura zama sa Tamasa, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke tamamu’ meke ‘Asa sapu zama nonoivali sari na tiatamana si kaqu tava mate,’ gua.*

⁵ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari kara, ‘Sa tinitona hie si ele ponía rau koe Tamasa, ⁶ ke lopu boka tavetavete nia rau pude tokani gamu,’ gua si asa. Pa sirana hie si sekea gamu sa tinarae te Tamasa, meke luli gamu sari na mia vina tumatumae soti telemia. ⁷ Na tie sekesekei mia si gamu! Gotogoto puta sa zinama te Tamasa koe Aisea pa ginua mia gamu, sapu guahe:

⁸ ‘Sari tie hire si va lavata Au rini pa beru dia,

ba seu koa Rau sari bulodi.*

⁹ Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.

Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na vina turu tadi tie!’ gua.”

Tinitona pu Va Bonia sa Tie (Maka 7:14-23)

¹⁰ Meke tioko varigara mae ni Zisu sari na tinoni, meke zamai Sa, “Mi avoso mae mamu tumae nia si hie! ¹¹ Lopu sapu hena ia sa tie pa nuzuna si va bonia si asa, ba sari na zinama tu saripu zama vura ni sa pa nuzuna, arini tu si va bonia si asa,” gua se Zisu.

¹² Meke mae zama koa Sa sari kasa Nana disaepeli, “Gilania tugo Goi sapu lopu hite qetu ni rina Parese gua saripu zama ni Goi?” gua si arini.

¹³ Meke olaña la se Zisu, “Doduru linetelete sapu lopu letei sa Tamaqu pa Manauru si kaqu ta rabutu palae beto. ¹⁴ Mi lopu talotana ni si arini! Na tie tuturana behudi si arini pu turani sari na tie behu. Pana karua tie behu variturani, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou si arini,” gua si Asa.*

¹⁵ Meke zama se Pita, “Va bakalia koa gami sa vina tumatumae hie?”

¹⁶ Meke olaña la se Zisu koa ri kasa disaepeli, “Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? ¹⁷ Lopu gilania tu gamu sapu gua

pu hena ia sa tie pa nuzuna si gore la mo pa tiana meke vura taloa mo pa tinina? ¹⁸ Ba saripu vuradi pa nuzu tie, si mae gua pa bulona, arini tu si va bonia sa tinoa tanisa tie.* ¹⁹ Ura pa bulo tu vura maedi sari na binalabala kaleadi pu hoke evaⁿia sa vina mate tie, binarabarata, vinari riqihi, meke kaiqa hahanana kaleadi pule; guana hinikohiko, kinohakoha, meke na zinama va kaleana la koari na tie. ²⁰ Arini tu sari na tiñitoña saripu va bonia sa tie. Ba pude lopu nuzapa lima meke henahena, si lopu boka va bonia sa tie,” gua se Zisu.

Sa Rinañerane Tanisa Barikaleqe Zenitailo
(Maka 7:24-30)

²¹ Meke taluarae vasina se Zisu meke topue la koasa popoa sapu tata koari na vasivasileana pa Taea meke Saedoni. ²² Meke mae koa Sa si keke barikaleqe Zenitailo sapu koana pa popoa asa, meke tepa na kabo la koe Zisu si asa, “Ke, Tuna Devita, sa tuqu vineki si ta hilae tomate kaleana, ke moho sisigiti si asa; mae toka nau!” gua si asa.

²³ Ba lopu hite zama la ia Zisu si asa. Meke mae garunia ri kasa disaepeli se Zisu, “Hitu taloa nia gana, sina ene luli gita sa meke vevehe variva nuli,” gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, “Arau si ta garunu pude la koari na sipi muliuñudi pa Izireli,” gua si Asa.

²⁵ Ba ene latu sa barikaleqe, meke todoño pa nenena Zisu, “Toka nau Bañara!” gua si Asa.

²⁶ Olaña se Zisu, “Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu meke oki lania koari na siki*,” gua si Asa.

²⁷ “Hinokaramu Bañara, ba sari na siki si hoke aqa gani umumu ginani hoqadi mo pa tevolo tadi pu pausudi,” gua sa barikaleqe.

²⁸ Meke olaña la se Zisu, “Noma hola sa mua rinañerane, ke mani ta evaⁿa tugo gua sapu hiva nia goi,” gua si Asa. Meke pa totona tugo asa si ta salaña sa tuna vineki sa barikaleqe.

Soku Tie si Ta Salaña koe Zisu

²⁹ Taluarae vasina se Zisu meke enene si Asa pa raratana masa pa kopi Qaleli. La haele sage pa keke toqere si Asa, meke habotu vasina.

³⁰ Meke noma hola sari na puku tinoni saripu mae koa Sa. Turaña mae ni rini koa Sa saripu ike, na behu, na koele, na poka, meke sokudi pule. Mae veko i rini pa nenena Zisu, meke salaña betoi Sa si arini.

³¹ Magasa hola sari tie totona sapu zama saripu poka, ta salaña pule saripu koele, ene pule saripu ike, meke dodogorae pule saripu behu, meke vahesia rini sa Tamasa tadi na tie Izireli.

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie
(Maka 8:1-10)

³² Meke tioki Zisu sari Nana disaepeli meke tozi ni Sa, “Tataru nia Rau sa vinarigara lavata hie, sina luli Au rini pa ka ñeta rane, meke kamahire si beto ni na ginani. Lopu hiva nia Rau pude oviadi meke va pulei, sina kote ovia na mabubulu pa sirana si arini,” gua si Asa.

³³ Meke nanasa sari kasa disaepeli, “Pavei kote boka vagi nia gita sa ginani pa vasina ivuluna hie sapu padana pude ponia sa puku vinarigara lavata gua hie?” gua si arini.

* **15:18** Mt 12:34 * **15:26** Sa pozapoza sapu hoke pozani sari na tie Ziu koari na tie Zenitailo.

³⁴ “Ka visa bereti si koa koa gamu?” gua se Zisu. “Ka zuapa, meke ka visavisa igana hitehite mo,” gua si arini.

³⁵ Meke tozi ni Zisu sari na tinoni, pude habotu gore pa pepeso. ³⁶ Meke vagi i Sa sari ka zuapa bereti meke sari ka visavisa igana; zama leana ni Sa koe Tamasa, meke videvide i Sa, meke poni Sa koa ri Nana disaepeli, meke arini va hia lani koari na tie. ³⁷ Henahena beto sari doduru, meke deña valeana. Meke ka zuapa pili nomadi si va siñi ni umumu ginani koa holadi ari na disaepeli. ³⁸ Sa ninaedi rina tie pu habotu henahena si ari ka made tina koreo na palabatu, lopu ta nae sari na koburu na barikaleqe. ³⁹ Beto garunu taloa ni Zisu sari na tinoni, si suraņa pa koaka si Asa, meke toka la pa kali popoa pa Maqadani^d.

16

Hiva Dogoro Vinagilagila sari na Tie
(Maka 8:11-13; Luke 12:54-56)

¹ Meke mae koe Zisu sari kaiqa rina Parese na Sadusi. Hiva podekia rini si Asa, ke garunia rini pude tavetia keke tinavete variva magasana pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.*

² Ba olaņa la i Zisu, “Pude veluvelu sa popoa, si hoke zama si gamu. ‘Kote bule sa popoa, sina maqarea sa maņauru,’ gua si gamu. ³ Meke pana munumunu si hoke zama, ‘Kote ruku sa popoa, sina opoadumu sa maņauru,’ gua si gamu. Pa dinonona la sa maņauru si boka tumae nia gamu sapu kote bule sa popoa ba vea, ba lopu boka doņo gilani tu gamu sari na vina gilagila koasa toso hie? ⁴ Na sinage kaleana na va gugue koe Tamasa si hata vina gilagila. Ba loke vina gilagila si kaqu ta poni nia gamu, ba sa vina gilagila te Zona mo,” gua si Asa. Meke luara veko pani Sa si arini meke taloa hokara Nana.*

Sa Vina Tumatumae tadi na Parese na Sadusi
(Maka 8:14-21)

⁵ Meke sipu karovo la pa kali karovona sa kopi sarini, si muliņi nia ari disaepeli pude paleke bereti. ⁶ Zama la i Zisu si arini, “Mi balau nia gamu sa isiti tadi na Parese na Sadusi,” gua;* ⁷ ke vari zamai teledia si arini, “Gina sapu lopu paleke bereti beka gita si gunia Sa hie?”

⁸ Ele gilania Zisu gua sapu vari zama nia rini, ke nanasa la i Sa si arini, “Na vegua ke zama nia gamu sapu lopu paleke bereti si gamu? Hiteke hola sa mia rinaņerane. ⁹ Korapa pupuhu tugo si gamu! Lopu balabala ia tu gamu sipu videvidei Rau sari ka lima bereti si ari ka lima tina tie si ta poni? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?*” ¹⁰ Meke vegua sari ka zuapa bereti sapu ta poni la koari ka made tina tie? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?*” ¹¹ Vegua ke lopu boka tumae nia tu gamu sapu lopu na bereti si korapa gunia Rau he? Mi kopu puleni gamu koari na isiti^d tadi na Parese na Sadusi!” gua si Asa. ¹² Ke tiqe gilania ri kasa disaepeli sapu lopu na isiti sapu tavete nia bereti sapu gunia Sa, ba sa vina tumatumae tu tadi na Parese na Sadusi.

* **16:1** Mt 12:38; Lk 11:16 * **16:4** Mt 12:39; Lk 11:29 * **16:6** Lk 12:1 * **16:9** Mt 14:17-21

* **16:10** Mt 15:34-38

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito

(Maka 8:27-30; Luke 9:18-21)

¹³ Totoso kamo la se Zisu koasa pinaqaha popoa sapu tata pa Sizaria Pilipae si nanasi Sa sari Nana disaepeli, “Esei gunia rina tie sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁴ “Kaiqa si e Zone Papitaiso gua, kaiqa si e Ilaiza gua, kaiqa si e Zeremaea, babe keke rina poropita gua,” gua si arini.*

¹⁵ “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” nanasa gua si Asa.

¹⁶ Meke olaña la se Saimone Pita, “Agoi tugo sa Karisito^d, sa Tuna sa Tamasa toana,” gua si asa.*

¹⁷ Olaña se Zisu, “Ta manae tugo si agoi Saimone na tuna e Zone, sina lopu keke tie tozi nigo si hie, ba ta poni toñoto mae nia goi koasa Tamaqu pa Mañauru si asa. ¹⁸ Ke Maqu tozi nigo Rau sapu e Pita si agoi, sapu na patu sa ginuana. Meke koasa Patu Sinokirae hie si kaqu kuria Rau sa Qua ekelesia, meke sa niniranira tanisa minate si lopu kaqu boka va kilasia sa sa Qua ekelesia hie. ¹⁹ Kaqu ponigo Rau sari na viduluna sa Binanara Mañauru, meke gua sapu heki nia goi pa pepeso si kaqu ta hekie tugo koe Tamasa, meke gua sapu va malumia goi pa pepeso, si kaqu tava malumu tugo koe Tamasa.”* ²⁰ Meke naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa tie sapu Asa tugo sa Karisito.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Maka 8:31 kamo hinia 9:1; Luke 9:22-27)

²¹ Podalae pa totoso asa si podalae totozi va bakala valeania Zisu koa ri Nana disaepeli sa Nana tinasigiti, meke zama si Asa, “Kaqu la si Arau pa Zerusalem, meke kaqu koa tava sigiti koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Rau, ba pa rane vina ñeta si kaqu tava toa pule pa minate si Arau.”

²² Meke vagi vata kale ia Pita se Zisu meke podalae norea sa, “Lopu kaqu, Bañara! Lopu kaqu evaña si hie koa Goi!” gua si asa.

²³ Taliri se Zisu meke zama la koe Pita, “Taloa koa Rau Setani! Korapa hiva hukahukata si goi pa kenuqu. Sina sari na binalabala arini si lopu maedi koe Tamasa, ba tana tie mo,” gua se Zisu.

²⁴ Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, ba mani ovulu palekia sa nana korosi*, meke luli Au.* ²⁵ Ura asa pu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa pu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau, si kaqu vagia sa sa tinoa hola.* ²⁶ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketona hokara! Loketona si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ²⁷ Ura sa Tuna na Tie, si kote mae koasa tinolava nedalana tanisa Tamana meke somanae koari Nana mateana hopedi. Meke kaqu hopeke poni pinia Sa sari na hopeke tie gua sapu garo pa dia tinavete.* ²⁸ Maqu tozi va hinokarani

* **16:14** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **16:16** Zn 6:68-69 * **16:19** Mt 18:18; Zn 20:23

* **16:24** Sa ginuana “palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekenoño guana minate pa korosi. * **16:24** Mt 10:38; Lk 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25

* **16:27** Mt 25:31; Sam 62:12; Rom 2:6

gamu sapu kaiqa gamu hire si lopu kaqu mate, osolae dogoria tu gamu sa Tuna na Tie, maena pa Nana binañara.”

17

*Ta ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Maka 9:2-13; Luke 9:28-36)*

¹ Meke sipu hola ka onomo rane, si turañia Zisu se Pita meke sari karu tamatasi, ari Zemisi e Zone, meke sage la pa keke toqere ululuna meke koa teledia vasina si arini.* ² Sipu dono la sari ka neta disaepeli koe Zisu si ta ilirae nedala sa isumatana guana rimata, meke sari Nana poko si keoro sisigiti. ³ Meke dogori ri ka neta disaepeli sari Mosese e Ilaiza korapa vivinei koe Zisu.

⁴ Ke zama la koe Zisu se Pita, “Bañara, leana hola sapu koa tani si gami doduru hire. Be leana gua Goi, si maqu taveti ka neta ipi tani keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa.

⁵ Meke sipu korapa zama si asa, si mae opo adumi keke lei keoro nedalana si arini. Meke avosia rini si keke mamalaini mae gua koasa lei sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu koleo sapu qetu hola nia Rau, mi avosia si Asa!” gua.*

⁶ Sipu avosia ri ka neta disaepeli sa mamalaini, si matagutu sisigiti dia, ke hoqa oporapaha pa pepeso si arini. ⁷ Mae tiqi Zisu si arini meke zamai Sa, “Mi lopu matagutu, mi turu!” gua si Asa. ⁸ Ke dono sage si arini, ba loke tie si dogoria rini ba telena mo e Zisu.

⁹ Meke sipu taluarae gore pule mae rini pa toqere, si naqui Zisu sari ka neta disaepeli meke zama, “Lopu tozia gamu pa keke tie sa dinogodogorae sapu dogoria gamu, osolae pana va toa pulea tu Tamasa pa minate sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁰ Meke nanasa la ia rina disaepeli se Zisu, “Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu e Ilaiza tu si kaqu pule va kenue mae meke tiqe mae sa Karisito?” gua si arini.*

¹¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Hinokara e Ilaiza tugo si kote mae kekenu pude va nama va toñoto vekoi sa sari doduru ginugua. ¹² Ba tozi hinokarani gamu Rau sapu ele pule mae tu se Ilaiza, ba lopu dono gilania rina tie, ke nonovalia rini si asa pa siraña gua mo sapu hiva nia rini. Meke kaqu nonovala gunia tugo rini asa sa Tuna na Tie,” gua se Zisu.*

¹³ Meke tiqe bakala koari na disaepeli sapu e Zone Papitaiso mo si gunia Zisu.

*Salañia Zisu si Keke Koreo sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 9:14-29; Luke 9:37-43)*

¹⁴ Meke sipu kamo pule la si arini koasa puku vinarigara lavata, si mae hoqa todoño koa Sa si keke tie meke zama, ¹⁵ “Bañara, tataru nia mamu toka nia sa tuqu koreo. Na hoke kamo kirekireqe, meke hoke hoqa nia pa nika, babe pa kolo si asa. ¹⁶ Ele turaña mae nia rau koa ri mua disaepeli, ba lopu boka salañia rini,” gua si asa.

¹⁷ Meke olaña se Zisu, “Kei, gamu na sinage va gugue na kaleamia, vea seunae gua kaqu koa turaña gamu, na tupitini gamu Rau. Turaña

* 17:1 2 Pit 1:17-18 * 17:5 Zen 22:2; Diut 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22 * 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14

mae nia koa Rau tani sa koreo!” gua si Asa. ¹⁸ Hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke vura taloa si asa koasa koreo, meke pa totosu tugo asa si ta salana si asa.

¹⁹ Meke mae teledia koe Zisu sari kasa Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana sana?” gua si arini.

²⁰ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: na hiteke hola sa mia rinañerane; zama hinokara atu koa gamu si Rau, sapu be hitekena hite gua mo na keke kiko masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia mo gamu sa toqere hie, ‘Mu rizu la panahoi,’ gua, meke kote rizu nana mo. Loketona sapu kote tasuna koa goi pude evañia.* ²¹ [Ba sa tomate kaleana gua hie, si lopu boka ta hipuru palae hoboro, ba pa vinaravara meke pa minadi pa ginani mo kote boka ta evañia,” gua si Asa.]*

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Maka 9:30-32; Luke 9:43-45)*

²² Totoso kamo varigara pa Qaleli sari kasa disaepeli, si zama se Zisu koarini, “Sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie. ²³ Kote tava mate si Asa, ba pa rane vina ñeta, si kote va turu pulea Tamasa pa minate si Asa,” guni Sa, ke talotana hola sari na disaepeli.

Tinabara Takisi tana Zelepade

²⁴ Meke sipu kamo mae pa Kepaniami se Zisu meke sari Nana disaepeli, si mae nanasa koe Pita sa tie hata takisi tanisa Zelepade, “Vegua hoke tabaria sa titisa tamugamu sa takisi tanisa Zelepade?” gua si asa.*

²⁵ “Uve, hoke tabaria Sa,” gua se Pita, meke sipu nuquru la pa vetu se Pita si hinoqa zama la koasa se Zisu, “Saimone, sa sa mua binalabala? Esei hoke tabara la nia sa takisi koari na banara pa kasia popoa hie? Ari na tudia soti, ba ari na votiki tie tu?”

²⁶ Meke olaña se Pita, “Ari na votiki tie mo.” “Ke sari tudia si lopu tabaria sa takisi. ²⁷ Ba pude lopu va kaleania gita sa binalabala tadi na tie, ke mamu la tutusa pa kolo. Mamu vagia sa igana kekenu riqihia goi, mamu va ñañaria ñuzuna meke kote dogoria goi si keke poata siliva sapu padana sa tinabara takisi pa Zelepade tamugoi meke Taqarau,” gua si Asa.

18

*Asa sapu Noma Hola pa Binañara Mañauru
(Maka 9:33-37; Luke 9:46-48)*

¹ Pa totosona asa si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke nanasa guahe si arini, “Esei si arilaena hola pa Binañara Mañauru?”*

² Ke tioko vagia Zisu si keke koburu hite meke va turua Sa pa kenudi rini. ³ Meke zama la koa rini si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu; be lopu hobe si gamu meke ta evañae guana koburu hite, si lopu kaqu nuquru si gamu koasa Binañara Mañauru.* ⁴ Asa sapu va pepekae pule nia gua sa koburu hite hie si arilaena pa Binañara Mañauru.

* **17:20** Mt 21:21; Mk 11:23; 1 Kor 13:2 * **17:21** Sa vesi hie si koa pa kaiqa kinubekubere hope pukerane ba lopu doduru. * **17:24** Ekd 30:13, 38:26 * **18:1** Lk 22:24 * **18:3** Mk 10:15; Lk 18:17

⁵ Meke asa sapu va kamo valeania pa korapa pozaqu Rau si keke koburu hite gua hie, si va kamo Au tugo sa si Arau.

Toketoke Va Hoqa Tie pa Sinea

(Maka 9:42-48; Luke 17:1-2)

⁶ Ba asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau, si leana hola pude pusi nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁷ Kaleana hola tugo koari na tie pa kasia popoa, sapu koa dia sari na tinitoña pu boka hukati si arini pa dia rinañerane koa Rau! Meke sari na tinitoña arini si kaqu kamo mae tugo; ba mani talotaña gana si asa pu va kamo mae i sari na tinitoña arini. ⁸ Be keke kali limamu babe keke kali nenemu, si vata luarae igo koa Rau, si mamu gomu pania, leana hola si pude nuquru si goi pa tinoa hola, koasa tinoa gomugomumu, hola nia si pude tagoi goi sari na limamu na nenemu meke la pa heli.* ⁹ Be sa matamu si vata luarae igo koa Rau, si mamu lobiti pania gana. Leana hola si pude keke matamu mo si koa meke nuquru pa tinoa hola; hola nia si pude karua matamu si koa beto dia meke ta gona la pa nika pa heli.*

Sa Parabolona sa Sipi Muliunu

(Luke 15:3-7)

¹⁰ Kopu nia pude mi lopu doño va gore ia si keke koari na koburu hite hire. Maqu tozini gamu, sapu sari na dia mateana rini si doduru tooso koa pa kenuna sa Tamaqu pa Mañauru. ¹¹ [Ura mae sa Tuna na Tie pude harupi saripu muliunu.]

¹² Sa balabala nia goi? Be keke tie si tagoi keke gogoto nana sipi meke keke rina nana sipi si muliunu, na sa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia ñavulu sia pude gani duduli pa toqere, meke la hata ia sa si asa sapu muliunu. ¹³ Maqu tozi va hinokarani gamu, pana dogoria sa, sa nana qinetuqetuna sa sipi hie si hola nia sa nana qinetuqetudi ri ka sia ñavulu sia saripu lopu muliunu. ¹⁴ Gua tugo asa, sapu sa Tamada pa Mañauru si lopu hiva hokara nia si pude muliunu* si keke rina koburu hite hire.

Keke Tasida pa Vinahesi sapu Hoqa pa Sinea

¹⁵ Ke be keke tasida pa vinahesi si tavete va sea atu koa goi, si mamu la tozi nia vasina sea nia sa. Mamu tavetia si hie telemia eke mo gamu kara; meke be avosigo sa si ele toka nia goi si asa pude pule mae.* ¹⁶ Ba be lopu hiva va avosigo sa, si mu la tioki pule keke be karua tie pude 'va sosode toka nigo koari na nana sinea sa tasida hie,' gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope.* ¹⁷ Ba be lopu hiva va avosi tugo sa sarini pu tioki goi, si mamu tiqe paleke la nia koa sa ekelesia sa doduru ginuguana sa tasida hie. Meke be lopu hiva va avosia tugo sa sa ekelesia, si veko pania mo, mamu balabala gunia mo na keke tie huporo, babe keke tie kaleana si asa.

Sa Hineki meke na Vina Malumu

¹⁸ Maqu tozi hinokarani gamu, sapu gua pu heki ni gamu pa pepeso si kaqu ta hekie tugo pa Mañauru, meke gua sapu va malumi gamu pa pepeso si kaqu tava malumu tugo pa Mañauru.*

* 18:8 Mt 5:30 * 18:9 Mt 5:29 * 18:14 Muliunu si pude tava kilasa pa heli. * 18:15 Lk 17:3 * 18:16 Diut 19:15 * 18:18 Mt 16:19; Zn 20:23

¹⁹ Meke hie pule si tozini gamu Rau. Be karua gamu si variva ego nia si keketona pude varavara nia, si kaqu watu nia sa Tamaqu pa Mañauru koa gamu, ²⁰ ura be karua babe ka ñeta tie si varigara pa pozaqu Rau si somana tugo si Arau koa rini,” gua si Asa.

Sa Nabulu pu Lopu Variva Taleosae

²¹ Meke mae nanasia Pita se Zisu, “Bañara, be keke tasiqu pa vinahesi si tale va sea mae mo koa rau, si ka visa totoso kaqu taleoso nia rau si asa? Ka zuapa totoso?” gua si asa.*

²² Meke olaña la koa sa se Zisu, “Lokari, lopu ka zuapa totoso, ba hola nia zuapa ñavulu totoso ka zuapa,” gua si Asa.* ²³ “Sina sa Binañara Mañauru si gúahe,” gua si Asa. “Koa nana si keke bañara sapu hiva nae va toñoti sari na lipulipu tadi na nana tie tavetavete. ²⁴ Meke sipu lopu ele seunae podalae varigara ni sa sari na lipulipu, si turana nuquru mae nia mo rini si keke arini pu ari nana lipulipu. Soku tina dola sari nana lipulipu sa koasa nana bañara. ²⁵ Lopu boka lipui sa sari nana lipulipu. Ke zama sa bañara pude holuholu gunia na pinausu si asa, nana barikaleqe meke sari nana koburu meke sari doduru nana likakalae, pude lipui sari na nana lipulipu.

²⁶ Meke hoqa kokotonu sa tie tavetavete hie pa kenuna sa nana bañara meke tepa gúahe: ‘Bañara, tataru nau mamu aqa va ñoño nau, maqu lipu betoi sari doduru qua lipulipu, koa goi,’ gua si asa. ²⁷ Meke tataru nia sa nana bañara si asa, ke taleoso nia mo sa koa ri doduru nana lipulipu meke vata rupahia sa.

²⁸ Meke sipu taluarae vura la sa tie tavetavete hie, si la qora puta nia mo sa pa sirana si keke tie tavetavete turanana, sapu ka visavisa dola mo sari nana lipulipu koasa. La tuqe vagia mo sa sa tie, meke kunele vekoa sa ruana, meke zama ia sa, ‘Turei lipui mua lipulipu koa rau!’ gua si asa.

²⁹ Meke hoqa todoño sa tie meke zama, ‘Tataru nau mamu aqa va ñoño nau, maqu ponigo sari qua lipulipu,’ gua si asa. ³⁰ Ba korona taleoso nia sa, ba vala sa pa vetu varipusi osolae kaqu lipu betoi tu sa sari nana lipulipu, gua. ³¹ Meke sipu dogoria kaiqa tie tavetavete turanana gua sapu ta evaña, si talotana hola si arini, ke la tozia rini koasa bañara gua sapu evaña sa.

³² Ke tioko vagia sa bañara sa tie tavetavete sana, meke zama ia sa. ‘Na tie tavetavete kaleamu hola si goi! Ele taleoso nigo rau si agoi koa ri doduru mua lipulipu koa rau, sina tepa si goi. ³³ Ba vegua ke lopu taleoso nia goi sa tie tavetavete turanamu, gua sapu taleoso gunigo rau?’ ³⁴ Meke bugoro sisigiti sa bañara ke vata pusi pania sa sa tie tavetavete sana, osolae kaqu lipu betoi tu sa sari doduru nana lipulipu.”

³⁵ Meke pa vinabetona si zama gúahe se Zisu: “Kaqu hopeke gunini gamu tugo sa Tamaqu pa Mañauru si gamu, be lopu hopeke taleosoni gamu pa bulomia soti sari na tasimia pa vinahesi.”

19

*Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba
(Maka 10:1-12)*

* 18:21 Lk 17:3-4 * 18:22 Zen 4:24

¹ Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si taluarae si Asa pa Qaleli meke la pa pinaqaha popoa Ziudia sapu pa kali karovona sa Ovuku Zodani. ² Meke sari na puku tinoni lavata si luli koa Sa, meke salaṅa betoi Sa saripu mohodi.

³ Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese pude podekia si Asa. Nanasa guahe sarini, “Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe pa doduru ginugua mo?”

⁴ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Vea, lopu tiro ia tu gamu koasa Kinubekubere Hopena sia, sapu pa pinodalaena si ‘Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,’ gua?” ⁵ Meke zama si Asa sapu, ‘Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua.’” ⁶ Ke lopu karua sari karua, ba kekeke mo. Saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie,” gua si Asa.

⁷ Meke nanasa pule la koa Sa sari na Parese, “Pude gua asa si na vegua ke va malumu ia tu e Mosese pa Tinarae sapu sa palabatu si boka ponia pepa vinari luari sa sa nana barikaleqe, meke tiqe hitu taloa nia?” gua si arini.*

⁸ Meke olaṅa la se Zisu koa rini, “Va malumu gamu Mosese pude luari sari mia barikaleqe sina tasuna hola si gamu, ba pa podalaena si pude lopu vari luari. ⁹ Maqu tozini gamu, be keke palabatu luara pania sa nana barikaleqe, ba lopu barabarata sa nana barikaleqe, meke haba hobe sa palabatu si keke votiki barikaleqe babe na vineki, si barabarata tugo sa tie sana,” gua se Zisu.*

¹⁰ Meke zama la koa Sa sari nana disaepeli, “Be gua asa sa ginugua pa vari korapadi rina palabatu meke barikaleqe, si leana hola pude madi lopu varihaba mo sari na tie,” gua si arini.

¹¹ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, “Sa zinama hie si lopu goto la pa doduru tie, ba koa rini mo pu ele poni ni sa Tamasa. ¹² Ura koa dia sari na hopehopeke ginugua gua meke lopu hoke boka varihaba sari na tie. Kaiqa sina koa gua tu pa dia pinodo, kaiqa sina tie mo va tasuna i, kaiqa si lopu hiva varihaba, sina hiva nabulu nia mo rini sa Binaṅara Maṅauru. Asa sapu boka si mani lulia sa zinama hie,” gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite
(Maka 10:13-16; Luke 18:15-17)

¹³ Meke turaṅa la ni ri kaiqa sari dia koburu koe Zisu pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. ¹⁴ Ba zama se Zisu, “Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, lopu hukati si arini, sina sa Binaṅara Maṅauru si tadirini pu gugua hire,” gua si Asa. ¹⁵ Beto va oponi limana Sa sari na koburu hite meke mana ni Sa, si taluarae taloa vasina si Asa.

Sa Tie Vaqura sapu Tagotagona
(Maka 10:17-31; Luke 18:18-30)

¹⁶ Keke totoso si mae koe Zisu si keke tie meke nanasa guahe: “Titisa, na tinavete leana sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.

* 19:4 Zen 1:27, 5:2 * 19:5 Zen 2:24 * 19:7 Diut 24:1-4; Mt 5:31 * 19:9 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

17 Meke olaña la koasa se Zisu, “Na vegua ke nanasa nia goi koa Rau gua sapu leana? E Tamasa mo telena si leana. Ba pude hiva nia goi sa Tinoa Hola, si mu kopu ni sari na Tinarae,” gua si Asa.

18 “Tinarae savadi?” gua sa tie. Meke olaña se Zisu, “Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie;”^{*} 19 Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu, mamu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua si Asa.^{*}

20 Meke olaña sa tie, “Ele va tabei tu rau sari doduru tinarae arini. Na sa pule si ta hivae pude tavetia rau,” gua si asa.

21 Meke olaña la koasa se Zisu, “Be hiva koa va gotogoto si goi, si la mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae mamu poni ni sari poata koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Mañauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa.

22 Totoso avosia sa tie vaqura sapu gua asa, si talotaña si asa, meke pule taloa nana; sina soku hola nana tinagotago.

23 Meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Maqu tozi va hinokarani gamu: tasuna hola koasa tie tagotago pude nuquru pa Binañara Mañauru. 24 Maqu zama pule nia, sapu tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binañara Mañauru hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.

25 Totoso avosia rina disaepeli sapu gua asa si magasa sisigiti si arini meke zama, “Ke esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.

26 Meke doño toto la i Zisu si arini meke zama, “Pa tie si tasuna si hie, ba koe Tamasa si loketona si tasuna,” gua si Asa.

27 Meke zama la koa Sa se Pita, “Gami si luara pani sari doduru mami likakalae pude luli Igo; na sa si kote vagia gami?” gua si asa.

28 Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pana habotu pa Nana habohabotuana banara tolavaena sa Tuna na Tie koasa totoso tanisa Nana Binañara, si kaqu somana habotu si gamu ka manege rua Qua disaepeli koa ri ka manege rua habohabotuana banara, pude koa totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli.”^{*} 29 Meke ari doduru pu ele veko pani dia vetu, na tasidia koreo na vineki, na tiatamadia, babe na tudia, na pepeso na gua pa laequ Rau, si kaqu poni pule ni Tamasa keke gogoto totoso soku hola ni saripu veko pani rini, meke kaqu vagia rini sa tinoa hola. 30 Meke sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote kekenu,” gua se Zisu.^{*}

20

Sari Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

1 “Sa Binañara Mañauru si kekenoño puta gua hie,” gua se Zisu. “Keke tie tago inuma vaeni si topue munumunu hokara meke la hata tie pude tavetavete pa nana inuma vaeni, gua. 2 Meke variva ego nia sa koa rini si pude kote tabara ni padana keke poata siliva pa keke rane, meke tiqe garunu lani sa pa tinavete. 3 Sipu vura pule la sa pa vasina tana maketi pa sia koloko, si dogori pule sa sari kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia, loketona tavetia. 4 Ke tozi ni sa, ‘La mamu tavetavete pa

* 19:18 Ekd 20:13-16; Diut 5:17-20 * 19:19 Ekd 20:12; Diut 5:16; Liv 19:18 * 19:28 Mt 25:31; Lk 22:30 * 19:30 Mt 20:16; Lk 13:30

qua inuma vaeni, meke kote poni gamu rau sa tinabara pu garomia,' guni sa si arini. ⁵ Ke topue la si arini pa tinavete. Meke pa manege rua koloko, meke pa neta koloko ba gua tugo, kaiqa tie pule si vagi lani sa pa tinavete. ⁶ Meke sipu pule la sa pa vasina tana maketi pa kaiqa lima koloko veluvelu, si dogori pule sa si kaiqa tie korapa tuturu hoboro dia. 'Na vegua ke turu va hola hoboro totosoto tani si gamu?' gua si asa. ⁷ Meke olana sarini, 'Na loke tie poni gami tinavete,' gua si arini. 'Ego, leana, gamu ba mi la tavetavete tugo pa qua inuma vaeni,' guni sa si arini.

⁸ Meke sipu veluvelu sa popoa si tozi nia sa tie tago inuma sa nana palabatu tinavete. 'Mu la tioki sari na tie tavetavete mamu poni sari dia tinabara, podalae koa rini pu tavetavete mumudi meke kamo koa rini pu tavetavete kekenu,' gua si asa.* ⁹ Meke hopeke poni ni keke poata siliva* sa saripu podalae tavetavete pa lima koloko veluvelu. ¹⁰ Meke sipu mae vagi tinabara saripu podalae tavetavete kekenu, si balabala ia rini sapu kote vagi va noma si arini, gua. Ba totosoto vagia rini sa dia tinabara si kekenoŋo gua mo tadi pu tavetavete mumudi. ¹¹ Ke totosoto vagi rini sari na poata, si podalae qumiqumi nia rini sa tie tago inuma. ¹² Zama si arini, 'Sari kaiqa hire pu tavetavete mumudi si keke aoa mo si tavetavete ia rini, ba gami si raza mate doduruna sa rane koasa maŋinina sa rimata, ba va kekenoŋo gami mo goi koa rini!' gua si arini.

¹³ Meke olana la koa keke ari kasa sa tie tago inuma, 'Mu avoso mae qua baere, tonotona sa qua tinavete koa goi. Nake ele va egoa tu goi sa tinabara sapu keke poata siliva pa keke rane tavetavete, gua. ¹⁴ Ke vagia sa mua tinabara mamu taloa. Arau hiva ponua koa sa pu tavetavete mumudi, gua sapu vatua rau koa goi. ¹⁵ Arau mo telequ tagoa sa niniraŋira pude tavetavete nia sa qua poata. Mu lopu kono nia goi sapu tavete valeana la si arau koa rini.'

¹⁶ Meke zama guahe se Zisu, "Ke gua asa si sokudi ri pu kekenu si kote tava mumudi, meke sokudi ri pu mumudi si kote tava kekenu," gua si Asa.*

Vina Neta Totoso pu Tozia Zisu sa Nana Minate
(Maka 10:32-34; Luke 18:31-34)

¹⁷ Ego, sipu korapa ene la pa Zerusalem se Zisu, si tioko vagi vata kale i Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, meke zama si Asa koa rini: ¹⁸ "Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalem si gita, meke vasina si kote ta vala sa Tuna na Tie pa limadi rina nati hiama, meke sari na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese, meke kote ta zutu, meke tava mate si Asa. ¹⁹ Beto asa, kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo pude va sisire nia, na sekea, meke kote va matea rini pa korosi si Asa. Ba pa rane vina neta si kaqu turu pule pa minate si Asa," gua se Zisu.

Sa Tinepa Tanisa Tinadia ri Zemisi e Zone
(Maka 10:35-45)

²⁰ Meke mae koe Zisu sa barikaleqe te Zebeti meke sari karua tuna koreo; mae todoŋo pa kenuna Sa meke tepa vina lavata koa Sa.

* **20:8** Liv 19:13; Diut 24:15 * **20:9** Keke poata siliva si padana sa tinabara tana tie tavetavete pa keke rane. * **20:16** Mt 19:30; Mk 10:31; Lk 13:30

21 “Na sa si hiva nia goi?” gua se Zisu koasa barikaleqe; meke olaña si asa, “Bañara, va tataraveko nau Goi kamahire sapu sari karu tuqu koreo hire si kaqu habotu* somanae koa Goi, keke pa kali mataomu meke keke pa kali gedemu pana koa Bañara si Goi.”

22 Meke olaña la se Zisu, “Lopu gilania gamu kara gua sapu tepa ia gamu. Vegua, boka napo turanau gamu kara sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau?” gua si Asa. Meke olaña sari karua, “Uve, boka tugo,” gua si arini.

23 Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, ba sa niniranira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa kali mataoqu, meke pa kali gedegu, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu pu ele vizata vekoi sa Tamaqu,” gua se Zisu.

24 Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari karu tamatasi. 25 Ke tioko varigara ni Zisu sari doduru disaepeli meke zamai Sa, “Gilania mia gamu sapu sari na bañara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie meke nati hiniva ni rina dia koimata si arini.* 26 Ba koa gamu si lopu kaqu gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu.* 27 Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu si asa koa gamu. 28 Kekeñoño gua sa Tuna na Tie sapu lopu mae pude va bañabañarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponía sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi,” gua se Zisu.

*Salani Zisu sari Karua Tie Behudi
(Maka 10:46-52; Luke 18:35-43)*

29 Meke sipu taluarae pa Zeriko se Zisu meke sari kasa Nana disaepeli, si keke puku tinoni lavata si luli koa rini. 30 Meke totoso avosia ri karua tie bebehudi sapu habotudi pa vale sirana sapu e Zisu si korapa ene hola, si velavela sari kara, “Ke Bañara, Tuna^d Devita, mu tataru ni gami!” gua sari kara.

31 “Mokomoko gamu kara!” gua sari kobi tie. Ba velavela va ululae latu sari kara, “Ke Bañara, Tuna Devita, mu tataruni gami!” gua sari kara.

32 Turu noso se Zisu meke nanasi Sa, “Na sa si hiva nia gamu kara pude tavete poni gamu Rau?” gua si Asa.

33 Meke zama la sari kara, “Bañara, hiva dodogorae si gami!” gua si arini.

34 Meke tataru ni Zisu sari kara ke la tiqui Sa matadi, meke hinoqa dogogorae sari karua, meke lulia rini si Asa.

21

*Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalema
(Maka 11:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)*

¹ Meke sipu tata kamoarini si pa Zerusalema, si la si arini pa Betipezi, keke vasileana pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu si karua Nana disaepeli. ² Tozi ni Sa sari kara, “La koa sa vasileana pa kenunia, meke lopu sana kote dogoria gamu kara si keke don'ki, ta

* 20:21 Hiva koa somanae koe Zisu pude bañarani sari na tie. * 20:25 Lk 22:25-26 * 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lk 22:26

pusi eko nana. Koa turana tugo sa sa tuna. Rupahi mamu turana beto mae ni. ³ Be zama atu gamu keke tie, si mi tozi nia, ‘Hiva ni sa Baṅara,’ mi gunia, meke kote va malumu vatui mo sa,” gua si Asa.

⁴ Ta evaṅa si hie, pude va gorevura ia gua sapu zama nia sa poropita, sapu guahe:

⁵ “Tozi ni sari na tiena sa popoa Zaione ^{d,*}

Doṅo la, sa mia Baṅara si korapa mae koa gamu, va pepekae meke koi Nana pa keke tuna doṅ'ki.”

⁶ Taluarae la sari karua disaepeli, meke tavetia tugo ri kara gua sapu tozi ni Zisu. ⁷ Turana mae nia ri kara sa doṅ'ki meke sa tuna. Ivara va hake lani ri sari na dia poko pa mudidi ri karua kurukuru hire, meke habotu hake la se Zisu. ⁸ Na puku vinarigara lavata si ivara ni dia poko pa sirana. Kaiqa arini si koku vagi kava huda pamu meke ivara ni rini pa sirana. ⁹ Sari na puku vinarigara lavata si ene pa kenuna meke pa mudina Zisu, meke velavela guahe si arini:

“Hozana koasa Tuna Devita!

Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Baṅara.

Mada vahesia sa Tamasa panaulu,” gua si arini.*

¹⁰ Sipu nuquru tugo se Zisu pa Zerusalemā, si noveoro sa doduruna sa popoa, meke nanasa, “Esei sia?”

¹¹ Meke olaṅa sari na kobi tie pu luli koa Sa, “E Zisu si Asa, sa poropita pa vasileana Nazareti pa Qaleli,” gua si arini.

Nuquru La pa Zelepade se Zisu

(Maka 11:15-19; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22)

¹² Meke nuquru la pa Zelepade se Zisu, meke hadu vuravura ni Sa saripu korapa vari holuholui pa korapana. Tupele hoqai Sa sari na tevolo tadi tie hobehobe poata meke sari habohabotuana tadi tie holuholu baruku. ¹³ Meke zama la koa ri doduru tie si Asa, “Guahe si koa koasa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si kote ta pozae na vetu varavara,’ ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko,” gua si Asa.*

¹⁴ Meke mae koa Sa pa Zelepade saripu behu, na ike, meke salani Sa si arini. ¹⁵ Meke sipu dogori rina nati hiama meke na tie va tumatumae koasa Tinarāe te Mosese sari na tinavete variva magasadi pu evaṅi Zisu, meke sari na koburu pu kukili na iraṅa pa Zelepade meke zama, “Hozana koasa Tuna Devita” gua, si bugoro si arini.

¹⁶ Meke zama la koe Zisu, “Avosi Goi gua saripu zama ni ri na koburu sara?” gua si arini.* “Avosi Qua. Ele tiroa mo gamu gua sapu ta kubere, ‘Ele va vura ia Goi pa nuzudi rina koburu na haha sa vinalesi gotogotona,’ gua,” gua si Asa.

¹⁷ Meke taluarae koa rini pa Zerusalemā se Zisu meke la pa Betani meke puta vasina.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi

(Maka 11:12-14,20-24)

¹⁸ Meke pa Nana inene pule la pa Zerusalemā pana munumunu hokara pa koivugona, si ovia se Zisu. ¹⁹ Dogoria Sa si keke huda piqi ^d pa kali sirana, ke ene la ia Sa, ba tale elona mo, meke loke vuana. Ke

* 21:5 Zak 9:9 * 21:9 Sam 118:25, 26 * 21:13 Ais 56:7; Zer 7:11 * 21:16 Sam 8:2

leve nia Sa sa huda, “Hiniamu be lopu kaqu vua pule hokara si goi!” gua si Asa. Meke lopu sana harahara mate sa huda.

²⁰ Dogoria rina disaepeli sapu gua asa si magasa hola nia rini. Ke zama, “Na vegua ke tuturei harahara mate tu sa huda?” gua si arini.

²¹ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu sapu guahe,” gua si Asa. “Be va hinokara si gamu meke lopu nunala pa mia rinañerane, si kote boka evañia mo gamu gua sapu evañia Rau koasa huda hie. Meke lopu asa mo, ba boka zama ia mo gamu sa togere hie. ‘Mu ta ovulae sage, mamu hoqa la pa lamana,’ gua, meke kote ta evaña mo si asa.* ²² Be va hinokara si gamu si kote boka vagia mo gua sapu tepa ia gamu pa vinaravara,” gua se Zisu.

*Nanasa nia Rini sa Ninirañira te Zisu
(Maka 11:27-33; Luke 20:1-8)*

²³ Nuquru la se Zisu pa korapa varivarigarana pa Zelepade, meke sipu korapa variva tumatumae si Asa, si mae nanasia rina nati hiama na koimata tadi na Ziu si Asa. “Esei ponigo sa ninirañira pude boka mae taveti Goi sari na ginugua hire? Na ninirañira savana si tagoa Goi?” gua si arini.

²⁴ Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu nanasa pakini gamu keke ninanasa, meke be olaña gamu si kote tiqe tozini gamu Rau sapu esei poni Nau sa ninirañira pude evañi sari doduru ginugua hire. ²⁵ Esei ponia sa ninirañira koe Zone pude papitaiso tie? E Tamasa? Ba na tie mo?”

Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olaña nia gita? Be zama si gita, ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ kote gua si Asa. ²⁶ Ba pude zama si gita, ‘Na tie mo,’ be gua, si matagutu ni nada sari na tie, sina ari doduru si ele va hinokaria sapu na keke poropita se Zone,” varigue si arini.

²⁷ Meke tiqe olaña la koe Zisu si arini, “Lopu gilania gami,” gua si arini.

Meke zama la koa rini se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu sapu esei poni Nau sa ninirañira pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi ri Karua Koburu Koreo

²⁸ “Ego, na sa sa mia binalabala koasa vivinei hie? Koanana si keke tie sapu karua tuna koreo. La garunia sa sa koburu kenuna; ‘Tuqu la mamu tavetavete pa inuma vaeni kohite,’ gua si asa. ²⁹ ‘Koroqu,’ gua sa koburu, ba mumudi si hobe binalabala si asa meke la. ³⁰ Meke la garunu gunia tugo sa tamana sa koreo mudina, meke olaña sa koreo mudina. ‘Leana’, gua si asa, ba lopu la. ³¹ Esei ari kara si evañia gua sapu garunu ni sa tamadia?”

Meke olaña sarini, “Sa koburu kenuna,” gua. Meke zama la koa rini se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari na tie hata takisi meke na tuturue si korapa nuquru va kenue koa gamu pa Binañara te Tamasa. ³² Ura ele mae se Zone Papitaiso koa gamu pude va dogoroni gamu sa siraña toñoto pude lulia, ba lopu va hinokaria gamu, ba sari na tie hata takisi na tuturue si va hinokaria. Dogoria mia mo

* **21:21** Mt 17:20; 1 Kor 13:2

sa kinekere tadi na tie hata takisi na tuturue, ba lopu hite kekere si gamu meke va hinokaria si asa.”*

*Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Maka 12:1-12; Luke 20:9-19)*

³³ “Ego hie pule si keke parabolo, mi avoso mae,” gua se Zisu. “Koanana si keke tie tago pepeso, meke letea sa sa nana inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa. Horea tugo sa si keke pou pa patu pude vasina kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina pude kopu nia sa inuma. Beto si va kopu nia sa koari kaiqa tie kopu inuma, pude tavetavete nia. Meke taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu.* ³⁴ Sipu kamo sa tooso pakepakete, si garuni sa tie tago inuma sari nana nabulu, pude la koari na tie kopu inuma meke vagi ponía sa nana hinia poata sapu ta vagi koari na vaeni. ³⁵ Ba tuqe vagi rina tie kopu inuma vaeni sari kasa nana nabulu meke komitia rini si keke, va matea rini si keke, meke gona nia patu rini si keke. ³⁶ Mumudi si garunu pule lani tugo sa tie tago inuma sari kaiqa nana nabulu, soku hola ni saripu garunu kenu lani sa. Ba tavete kekenoño guni tugo rina tie kopu inuma koa ri pu la kekenu. ³⁷ Mumudi hokara si garunu la nia sa sa tuna soti koa rini, ‘Na tuqu si hie ke kote pamaña nia rini,’ gua si asa. ³⁸ Ba sipu dogoria ri na tie uma sa tuna, si vari zamai si arini, ‘Sa tuna sa tie tago inuma si hie! Aria mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!’ gua si arini. ³⁹ Ke tuqea rini si asa, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni, meke va matea rini.”

⁴⁰ Meke nanasi Zisu sarini, “Ego, tooso pule mae sa tie tago inuma, si nasa beka kote guni sa sari kasa tie kopu inuma hire?” gua si Asa.

⁴¹ Meke olaña si arini, “Kote va mate tonoti sa sari kasa tie kaleadi sara. Meke kote va karovo vala sa sa nana inuma vaeni koa ri kaiqa tie tavetavete pu boka poni nia sa nana hinia pa tooso garona,” gua si arini.

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, “Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope?*

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,
si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.

Sa tinavete te Tamasa hie
si variva magasa hola tugo koa gita.’”

⁴³ Meke zama pulei pule Zisu si arini, “Sa Binañara Mañauru si kote ta vagi palae koa gamu, meke kote ta vala koa ri kaiqa tie pu boka va vura vua leanadi tanisa. ⁴⁴ [Asa sapu hoqa nia koasa Patu hie si kaqu ta moku umumu nia, ba asa sapu ta hoqa naqoto koasa Patu hie si kaqu ta munala guana kavuru.”]

⁴⁵ Totoso avosia rina nati hiama na Parese sa parabolo te Zisu, si gilania rini sapu arini mo si guni ni Sa. ⁴⁶ Ke hata sirana si arini pude tuqe vagia si Asa, ba matagutu ni rini sari na tinoni, sina va hinokaria ri doduru tie sapu na keke poropita tugo se Zisu.

* 21:32 Lk 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2 * 21:42 Sam 118:22-23

22

Parabolona sa Inevana Vinarihaba (Luke 14:15-24)

¹ Kaiqa parabolo pule si tozi Zisu koa rini. ² “Sa Binaṅara Maṅauru si kekeṅoṅo gua keke baṅara sapu va namanama ia si keke inevana varihaba tanisa tuna koreo. ³ Garuni sa sari nana nabulu pude la tioko mae ni pa inevana sari na tie ta ruvatadi, ba korodia mae si arini.

⁴ Ke garunu lani sa sari kaiqa nana nabulu pule pude la zama guahe koa ri pu ta ruvatadi. ‘Ele tava namanama sa qua inevana; ele tava mate sari na bulumakao nomadi meke sari na tuna bulumakao nobonobokodi, meke doduru ginugua si ele tava namadi, ke mi mae gamu,’ gua si asa. ⁵ Ba lopu galagala saripu ta ruvatadi, ba hopeke la tu pa dia tinavete soti. Kaiqa si la dia tu pa dia inuma, kaiqa si la dia tu pa dia tinavete hata poata; ⁶ meke ari kaiqa pule si la tuḡei rini sari na nabulu meke sekei, na va matei rini. ⁷ Ke ta ṅaziri sa baṅara, meke garuni sa sari nana tie varipera meke la va mate betoi sari doduru tie variva mate sara, meke sulu pania rini sa dia vasileana.

⁸ Meke zama sa baṅara koari nana nabulu, ‘Ele tava namanama sa qua inevana, ba korodia mae saripu ruvati rau, ke lopu garodi pude mae. ⁹ Ke mi vura la koari na sirana nomadi, mamu la tioko mae ni sari doduru tie mo saripu boka dogori gamu,’ gua si asa. ¹⁰ Ke topue la sari na nabulu koa ri doduru sirana meke la tioko mae ni rini sari doduru tie saripu boka dogori rini: tie leadi na kaleadi. Meke siṅia rina tie sa vetu vasina ta tavete sa inevana varihaba.

¹¹ Meke sipu nuḡuru mae sa baṅara, pude dogori saripu ta ruvatadi, si dogoria sa si keke tie sapu lopu va sage poko vina ororeke. ¹² Meke nanasia sa baṅara si asa, ‘Tio, na vegua meke boka nuḡuru mae tani si goi, ba lopu va sage poko vina ororeke si goi?’ gua si asa, ba lopu kulu sa tie. ¹³ Meke garuni sa baṅara sari nana nabulu, ‘Mi la pusia limana nenena sa tie sana, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina kaqu kabo na garata livona si asa,’ gua sa baṅara.”*

¹⁴ Meke pa vinabetona si zama guahe se Zisu, “Sokudi tugo si ta tioko, ba ka visavisa mo si ta vizata,” gua si Asa.

Guguana sa Tinabara Takisi (Maka 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Taluarae vasina sari na Parese, meke la vari vivinei nia gua pude va hoqa ia se Zisu koari na dia ninanasa. ¹⁶ Meke garunu lani rini koa Sa sari kaiqa dia disaepeli, meke kaiqa rini pu zuka ia se Herodi^d. Meke zama sarini, “Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa sirana hinokarana te Tamasa. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo. Meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini. ¹⁷ Mu tozini gami sa Mua binalabala koasa ginugua hie. Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gita sa takisi koasa baṅara Roma, ba lokari?” gua si arini.

¹⁸ Ba ele gilania Zisu sa dia hiniva kaleana. Ke zama la koa rini si Asa, “Tie sekesekei mia si gamu! Vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? ¹⁹ Va dogoro nau keke poata sapu hoke tabara nia takisi,” gua si Asa. Meke hena vala nia rini si keke poata siliva. ²⁰ Meke nanasi

* 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lk 13:28

Sa, “Esei isumatana meke na pozana si koa koasa poata hie?” gua si Asa.

²¹ “E Siza^d,” gua si arini. Ke zama la koa rini se Zisu, “Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa,” gua si Asa.

²² Sipu avosia rini sapu gua asa, si magasa si arini ke luara veko pania rini si Asa.

Guguana sa Tinuru Pule pa Minate

(Maka 12:18-27; Luke 20:27-40)

²³ Pa ranena tugo asa si mae koa Sa sari kaiqa Sadusi^d pu lopu va hinokaria sa tinuru pile pa minate.* ²⁴ Meke zama la koa Sa sarini, “Titisa, sa Tinarae te Mosese si guahe. Be keke palabatu varihabana si loke tuna meke mate, si keke tasina koreo kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate.* ²⁵ Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koadia tani visoroihe. Sa koreo kenuna si varihaba, ba loke tuna meke mate, ke la haba ia pile sa tasina koreo vina rua sa naboko. ²⁶ Meke sa koreo vina rua hie ba gua tugo, meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi. ²⁷ Mumudi si mate sa barikaleqe. ²⁸ Ego, pa rane tinuru pile pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote habana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba ia si asa?”

²⁹ Meke olaña la i Zisu si arini, “Sa mia sinea si na lopu tumae nia gamu sa ginuadi rina Kinubekubere Hope, babe sa niniranira te Tamasa. ³⁰ Sina pana turu pile pa minate sari na tie matedi, si kote koa gua mo rina mateana pa mañauru si arini, meke lopu kote varihaba. ³¹ Ego, koasa guguadi ri pu turu pile pa minate, vegua lopu ele tiroa tu gamu gua sapu zama nia sa Tamasa koa gamu? Zama si Asa, ³² ‘Arau sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te Zekopi,’ gua. Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi,” gua se Zisu.*

³³ Totoso avosia rina kobi tinoni sa Nana vina tumatumae sana, si magasa si arini.

Sa Nati Tinarae Arilaena

(Maka 12:28-34; Luke 10:25-28)

³⁴ Totoso avosia rina Parese sapu ele va papaki Zisu pa binalabala sari na Sadusi, si varigara si arini pude nanasa pulea. ³⁵ Meke keke ari na Parese sapu va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si hiva podekia sa pude vekoa pa sipata se Zisu pa keke ninanasa.* ³⁶ Zama si asa, “Titisa, na tinarae sa si arilaena hola koari doduru Tinarae?” gua si asa.

³⁷ Meke olaña se Zisu, “Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, meke pa doduru mua binalabala!”* ³⁸ Asa sa tinarae sapu kekenu meke arilaena hola. ³⁹ Meke sa vina rua tinarae sapu arilaena gua tugo asa si hie: ‘Mu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pile nigo si agoi.’* ⁴⁰ Sa doduruna sa Tinarae te Mosese meke sari na vina tumatumae tadi na propita, si soto la koari karua tinarae hire,” gua se Zisu.

* 22:23 TTA 23:8 * 22:24 Diut 25:5 * 22:32 Ekd 3:6 * 22:35 Lk 10:25-28 * 22:37

Diut 6:5 * 22:39 Liv 19:18

Sa Guguana sa Karisito

(Maka 12:35-37; Luke 20:41-44)

⁴¹ Sipu korapa koa varigara sari kaiqa Parese, si nanasi Zisu si arini,
⁴² “Na sa balabala nia gamu sa Karisito^{d?} Esei tutina Sia?” gua si Asa.
Meke olaña sarini, “Na tutina e Devita,” gua.

⁴³ Meke nanasi Zisu si arini, “Ba na vegua ke turanña tu sa Maqomaqo Hope se Devita pude poza nia Bañara sia? Ura zama guahe se Devita:

⁴⁴ ‘Zama sa Tamasa koasa qua Bañara:*

Mu habotu pa kali Mataoqu,

osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,’ gua.*

⁴⁵ Ego, be poza nia ‘qua Bañara’ e Devita si Asa, si vegua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?” gua se Zisu. ⁴⁶ Lopu keke arini si boka olaña si Asa. Ke podalae pa ranena asa si kadaka la nanasa pule nia ninanasa rini si Asa.

23

Vina Balau te Zisu koari na Parese meke na Tie Va Tumatumae pa Tinarae te Mosese

(Maka 12:38-39; Luke 11:43-46; Luke 20:45-46)

¹ Meke zama la koari na kobi tinoni meke koari na Nana disaepeli se Zisu, ² “Sari na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si ta poni nia sa niniranira pude rupahia ginuana sa Tinarae te Mosese. ³ Ke mi va tabei saripu gua va tumatumaeni gamu rini, ba mi lopu keha luli sari na dia tinavete, sina lopu hoke evaņi rini gua saripu variva tumatumae ni rini. ⁴ Va paleke ni pinaleke mamata rini sari na tie pa dia rinupahana sa Tinarae te Mosese. Ba lopu hite hiva podekia rini pude va mamahelo poni sari na tie. ⁵ Doduru tinavete taveti rini si pude va dodogoro la pa tie. Va sotoi rini pa raedi meke pa limadia sari kaiqa zinama koasa Kinubekubere Hope. Ta kubere va noma si arini pude dogori rina tie, gua. Tavete va gelei rini sari pakudi rina dia poko varavara.* ⁶ Hiva hola haboti rini sari na vasidi arilaedi pa inevaņa, meke sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi. ⁷ Hiva hola ta zama va kamo na tava lavata si arini pana ene rini pa maketi, meke hiva ta pozae na titisa si arini.

⁸ Ba gamu, mu lopu va malumi sarini pude pozani gamu ‘Titisa,’ sina keke Titisa mo si tamugamu; meke na tamatasi mo si gamu. ⁹ Mi lopu poza nia ‘Tamaqu’ gugua e Tamasa si keke tie pa pepeso, sina keke mo sa Tamamia sapu koana pa Mañauru. ¹⁰ Mi lopu va malumia si keke tie pude poza nigo ‘Titisa’, sina sa Karisito mo, sa mia Titisa. ¹¹ Asa sapu koa nabulu koa gamu si noma hola koa gamu.* ¹² Asa sapu va ululu pule nia, si kote tava pepekae, meke asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava ululu.

Zutua Zisu sa Dia Hahanana Sekesekei

(Maka 12:40; Luke 11:39-42,44,52, 20:47)

¹³ Mi talotana gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, tie sekesekei mia! Sina tuku ia gamu sa sasadana sa Binañara Mañauru pa kenudia ri na tie, meke telemia ba

* **22:44** Sam 110:1 * **22:44** Sa ginuana “pa kauru nenemu” si osolae tava kilasa sari na mua kana. * **23:5** Mt 6:1; Nab 15:38; Diut 6:8 * **23:11** Mt 20:26-27; Mk 9:35, 10:43-44; Lk 22:26

lopu boka nuquru la mo. Meke hukati tugo gamu sarini pu korapa hiva nuquru la vasina. ¹⁴ [Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke hiko vagi gamu pa sinekesekei sari na tinagotago tadi na naboko. Beto asa si varavara va gele ni gamu pude ta dogoro mia! gua. Ke gua asa si kaqu kaleana sisigiti sa mia vina kilasa.]

¹⁵ Mi talotaña gemi si gamu na Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese! Sina tie sekesekei mia! Enea mia na hebalana, na soloso, pude va kekeria si keke tie na mia disaepeli gua. Beto si va evañae nia tie sapu garo puta pude la pa Heli, holani gamu pule sa si gamu.

¹⁶ Mi talotaña gemi si gamu na tie tuturana bebehu! Sina zama si gamu sapu loke laena si pude tokotokoro koasa Zelepade te Tamasa, ba pude tokotokoro tu koari na qolo pa Zelepade si koa ia ninirana, gua. ¹⁷ Duviduvili na behu si gamu! Na sa si arilaena sa qolo babe sa Zelepade vasina koa ta madi sa qolo? ¹⁸ Meke zama tugo si gamu, 'Pude zama tokotokoro koasa hope si keke tie, si lopu ninira sa nana tinokotokoro, ba pude zama tokotokoro tu sa koasa vinariponi koasa hope, si tiqe ninira sa tinokotokoro!' gua si gamu. ¹⁹ Tolene gua sa behu koa gamu! Na sa si arilaena, sa hope babe sa vinariponi sapu hake koasa hope vasina tava madi sa vinariponi? ²⁰ Ke pude tokotokoro koasa hope sa tie si tokotokoro turanae ni mo sa sari doduru vinariponi pu koadi koasa hope. ²¹ Meke be tokotokoro si asa koasa Zelepade, si tokotokoro turanae nia mo sa sa Tamasa sapu koana koasa Zelepade. ²² Be tokotokoro koasa Manauru si keke tie, si tokotokoro tugo si asa koasa habohabotuana te Tamasa, meke koasa Tamasa sapu habotuna vasina.*

²³ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina hoke ponía gamu koe Tamasa si keke pa manege puta vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite: guana miniti, na dili, meke na kiumini, na gua. Ba mulini nia gamu pude va tabei sari na nati vina tumatumae koasa Tinarae te Tamasa, saripu gua hire: pude tavete va tonoto la koari na tie, pude va tukani sari na tie pu tasuna meke pude kopu ni sari mia zinama! Uve, arini sari na nati vina tumatumae saripu garo pude mi kopu ni; beto mi lopu mulini nia sa keke pa manege.* ²⁴ Na tie tuturana bebehu si gamu! Gua sa tie sapu vizata panía sa si keke nikuniku koasa gana kolo napo, ba onolo toa ia sa si keke kameli!

²⁵ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina kopu si gamu pude va via i mudidi sari na mia kapa meke na peleta, ba va sini ni gamu koari na kinoa valearanei meke na pinuhi. ²⁶ Na Parese bebehu si gamu! Mi va via kenua korapana sa mia kapa meke kote via tugo sa mudina.

²⁷ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese! Tie sekesekei mia! Gua tugo na lovu sapu ta pedi va keoro si gamu, sapu donodono lea pa sadana mo, ba pa korapana si sinia na susuri, na muzi tomate.* ²⁸ Gua tugo asa si gamu,

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34 * 23:23 Liv 27:30 * 23:27 TTA 23:3

pa mia tinoa vurana si donodono guana tie leamia, ba pa korapa bulomia si siñi na sinekesekei meke doduru kinaleadi.

Koroto Veko ni Zisu sari na dia Vinakilasa
(Luke 11:47-51)

²⁹ Mi talotaña gemi si gamu na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke gamu na Parese! Tie sekesekei mia! Sina tavete va leleani gamu sari na lovudi rina poropita, na tie toñoto pukerane, meke va sari va leleani gamu si arini. ³⁰ Zama si gamu, sapu be guana koa mia si gamu pa tooso pu toa sari na tiatamamia pukerane, si lopu kaqu somana nia gamu sa vina matedi rina poropita, gua sapu evañia rini, gua. ³¹ Pa siraña asa si namu tozi vura nia mo gamu sapu, gamu mo sari na tutidi rini pu va matedi sari na poropita! ³² Ego, mi va hokoto la ia tu gua sapu ele podalae nia rina tiatamamia! ³³ Na noki si gamu, meke na tutimia gamu sa noki! Ve a meke kote boka govete nia gamu sa vinakilasa pa Heli? * ³⁴ Ke Maqu garunu mae ni koa gamu sari na poropita, na tie gilagilana, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae, meke kaiqa arini si kote va matei gamu. Kaiqa pule si kote va matei gamu pa korosi, meke kaiqa arini si kote komiti gamu koari na sinaqoqi, meke kote hadu vari tetei ni gamu si arini koari na vasivasileana. ³⁵ Pa vina betona si sa vina kilasa koari na vina matedi ri na tie toñoto si kote ta gorei nia gamu, podalae koe Ebolo, meke kamo koe Zakaraea sa tuna Berekaea sapu va matea gamu pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. * ³⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sa sinage hie si kaqu vagia sa vina kilasa tadi kasa tie variva mate sara!

Tataru nia Sa sa Popoa Zerusalem
(Luke 13:34-35)

³⁷ Ke gamu kasa na tinoni pa Zerusalem, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku tooso si ele podekia Rau pude aquni gamu, na va aqoro gamu pa Qua kinopu, guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu. ³⁸ Ke sa mia Zelepade si kote ta huara. * ³⁹ Maqu tozini gamu, sapu podalae kamahire si lopu kaqu dogoro pule Au gamu si Rau, osolae kamo tu sa Qua tooso pude pule mae, pana kaqu zama si gamu, "Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Bañara," gua si Asa. *

24

Korotae nia Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(Maka 13:1-2; Luke 21:5-6)

¹ Meke sipu korapa ene taloa se Zisu koasa Zelepade, si mae koa Sa sari Nana disaepeli, meke va dogoro ni koa Sa sari hopeke vetuna sa Zelepade. ² Meke zama se Zisu, "Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu sari doduru patu pu dogori gamu hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(Maka 13:3-13; Luke 21:7-19)

* 23:33 Mt 3:7, 12:34; Lk 3:7 * 23:35 Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21 * 23:38 Zer 22:5 * 23:39 Sam 118:26

³ Meke sipu korapa habotu pa Toqere Olive se Zisu, si mae teledia koa Sa sari Nana disaepeli, meke nanasia rini si Asa, “Mu tozini gami, sapu toতোসা sa kote ta evaᅇa sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagilana sa Mua pinule mae pa vinabetona^d sa toতোসা?” gua si arini.

⁴ Meke olaᅇa se Zisu, “Kopu nia pude loke tie si turaᅇa va sea gamu. ⁵ Sina soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke kote zama, ‘Arau sa Karisito!’ gua, meke kote turaᅇa va sea i sari soku tie. ⁶ Kote avosi gamu sari vevehedi ri na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu; ba mi lopu matagutu. Sari na tinitonᅇa gugua arini si kaqu ta evaᅇa; ba mi lopu asa sa vinabetona. ⁷ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu baᅇara, meke kote ta evaᅇa sa soᅇe na niu pa soku vasidi. ⁸ Ba sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe toতোসা tata podo sa koburu.

⁹ Kote ta tuqe vagi si gamu, meke ta vala koari pu tuqe sari na niniraᅇa, pude tava kilasa si gamu, meke tava mate. Kote ta kukitae si gamu koari na tiena sa kasia popoa pa ginuaqu Rau.* ¹⁰ Meke soku tie si kote taluarae pa dia rinaᅇeraᅇe koa Rau. Kote vari qorai meke vari kukiti si arini. ¹¹ Meke soku poropita^d kokohadi si kote vura mae, meke soku tie si kote turaᅇa va sea i rini. ¹² Kote gua asa sa arahana gua sa kinaleana, ke sa tataru tadi sokudi si kote ibu. ¹³ Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.* ¹⁴ Meke sa Inavoso Leana hie koasa Binaᅇara te Tamasa, si kote ta tozi la pa doduruna sa kasia popoa, pude na vina sosode koari doduru butubutu, meke kote tiqe kamo sa vinabetona sa toতোসা.

Sa Beku Variva Malederena sapu Vata Kamo sa Tinahuara Nomana (Maka 13:14-23; Luke 21:20-24)

¹⁵ Kote dogoria gamu sa ‘beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana’ sapu korotae nia sa poropita Daniela si tava turu pa vasina hopena te Tamasa pa Zelepade.” (Gamu pu tiroa si hie si mi tumae nia sa ginuana.)* ¹⁶ “Ego, arini sapu koadi pa popoa Ziudia si madi govete la koari na toqere. ¹⁷ Asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la vagi sari nana likakalae pa korapa vetu.* ¹⁸ Asa sapu koa pa inuma si mani lopu pule la vagi nana poko pa vetu. ¹⁹ Kote na rane tinalotaᅇa nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha. ²⁰ Ba mi tepa la koe Tamasa, pude sa mia toতোসা govete si lopu goto pa toতোসা ibu babe pa rane Sabati. ²¹ Ura sa tinasuna koari na rane arini si kote noma hola ni sari doduru pu ele ta evaᅇa podalae pa toতোসা ta kuri sa kasia popoa meke kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule.* ²² Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²³ Meke be zama si keke tie koa gamu, ‘Dotu, hoi sa Karisito!’ ba be, ‘Isa si Asa!’ gua, si mi lopu va hinokaria si asa. ²⁴ Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si

* 24:9 Mt 10:22 * 24:13 Mt 10:22 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lk 17:31

* 24:21 Dan 12:1; Rev 7:14

arini. ²⁵ Isana, ele va balau vata kenuē gamu Rau, sipu lopu ele kamo sa totošo sana.

²⁶ Pana be tozini gamu ri tie sapu 'Doño la, koa Nana pa qega si Asa,' ba be 'Koa tome Nana mo tani si Asa,' gua, si mamu lopu la hata sea.* ²⁷ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo na kapi, sapu malara podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁸ Vasina pu koa si keke tie matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate.**

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Maka 13:24-27; Luke 21:25-28)

²⁹ Pana hola tugo sa tinasuna koari na rane sara, si 'kote tava huporo sa rimata, meke lopu kote kalalasa sa sidara. Kote hoqa sari na pinopino pa mañauru, meke kote tava rizu pa dia sirana si arini.*

³⁰ Meke kote ta dogoro pa mañauru sa vina gilagilana sa minae tanisa Tuna na Tie. Meke kote kabo pa tinarazuzu sari na tiena sa kasia popoa, pana dogoria rini maena pa korapadi ri na lei pa mañauru sa Tuna na Tie; somania na niniranira meke na ninedala.* ³¹ Kote avolonana vura sa buki lavata, meke kote garunu la ni Sa sari Nana mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari Nana tie ta vizatadi koari doduru hukihukirina sa kasia popoa.

Sa Vina Tumatumae koasa Huda Piqi
(Maka 13:28-31; Luke 21:29-33)

³² Sa huda piqi^d si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae meke podalae liho sari lelanana, si gilania gamu sapu tata sa totošo mañini. ³³ Kekenono gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa totošo, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evana sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³⁵ Kote murimuri palae sa Mañauru meke sa pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Totoso meke sa Ranena si Loke Tie Gilania
(Maka 13:32-37; Luke 17:26-30,34-35)

³⁶ Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa totošo sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa mañauru meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia. ³⁷ Sa minae tanisa Tuna na Tie si kote kekenono gua sapu ta evana pu totošo te Noa.* ³⁸ Koari na rane sipu lopu ele raza sa naqe, si henahena na napo sari na tie. Sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka^d se Noa. ³⁹ Ba lopu hite gilania rini gua sapu korapa ta evana, osolae raza sa naqe meke lodu mate beto sari doduru. Kote gua tugo asa sa minae tanisa Tuna na Tie.* ⁴⁰ Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote

* 24:26 Lk 17:23-24 * 24:28 Kote ta nonoga sa minae tanisa Tuna na Tie koa sa kapi gua sapu ta gilana sa vasina koa sari na tomate koa ri na kurukuru tapuru pu gani tomate.

* 24:28 Lk 17:37 * 24:29 Ais 13:10, 34:4; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12-13 * 24:30 Dan 7:13; Zak 12:10-14; Rev 1:7 * 24:37 Zen 6:5-8 * 24:39 Zen 7:6-24

koa hola. ⁴¹ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti pa patu munamunalana. Keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola.

⁴² Gua ke mi koa hakehakei, sina lopu gilania gamu sa rane pu kote pule mae ia sa mia Baṅara. ⁴³ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totošo sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vaṅunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.* ⁴⁴ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totošo, sina kaqu mae sa Tuna na Tie pa totošo sapu lopu hite rovea gamu.

Sa Nabulu Ta Ronuna Babe lopu Ta Ronuna
(Luke 12:41-48)

⁴⁵ Esei sa nabulu sapu ta ronuna meke gilaena sapu va turu ia sa Palabatu pude kopuni na poni sari kaiqa Nana tie pa totošo garona? ⁴⁶ Kote qetuqetu hola sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua asa si asa, totošo pule mae sa nana Palabatu. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa, pude kopu ni sari doduru Nana tinagotago. ⁴⁸ Ba be na nabulu kaleana si asa, si kote balabala sapu lopu kote tuturei pule mae sa nana Palabatu, gua. ⁴⁹ Meke kote podalae komiti sa sari na nabulu turana, meke podalae hena na napo turani sari tie naponapodi. ⁵⁰ Sa Palabatu tanisa nabulu sana si kote pule mae pa rane na totošo sapu lopu hite rovea na gilania sa. ⁵¹ Meke kaqu va kilasa valeania sa Palabatu si asa, meke kote veko turana nia Sa koari na tie sekesekeidi, pude somana koa ta sigiti turanae koa rini; vasina si kote koa kabo na garata livona si asa.

25

Sari ka Manege Puta Vineki

¹ Sa Binaṅara Maṅauru si kote kekenoṅo guahe pana pule mae sa Tuna na Tie. Pa keke totošona si koa dia si ka manege puta vineki, saripu paleki dia zuke oela meke topue la tutuvia sa tie varihaba, gua.* ² Ka lima arini si duviduvilidi, meke ka lima si gilaedi. ³ Saripu duviduvilidi si paleki rini sari na dia zuke siṅidi, ba lopu paleke turana ni kaiqa oela pule rini. ⁴ Ba saripu gilaedi si paleki rini sari na dia zuke siṅidi, meke paleke kaiqa oela pule pa dia vovoina. ⁵ Va sasanae sa minae tanisa tie varihaba, ke rorodoki, meke puta beto sari doduru.

⁶ Meke totošo korapa boṅi tu sa popoa, si tiqe velavela si kaiqa tie, 'Maehe sa tie varihaba! Mae mamu la tutuvia!' gua. ⁷ Ke vaṅunu sari ka manege puta vineki meke va toa i rini sari dia zuke. ⁸ Meke tepa la saripu duviduvilidi koari pu gilaedi, 'Kara, poni gami vasi oela, na pahoni gami,' gua si arini.

⁹ Meke olaṅa la saripu gilaedi, 'Lokari, na lopu padada gita doduru sari mami oela, la holu mia pa vasina holuholuana,' gua si arini.

¹⁰ Ba sipu korapa ene la rini, si kamo mo sa tie varihaba. Sari vineki gilaedi pu va namanamadi si ene nuquru lulia sa tie varihaba, pude la koasa ineṅa varihaba, meke ta tuku mo sa sasada.

¹¹ Meke mumudi mae gedi sari ka lima vineki duviduvilidi, meke mae titioko, 'Baṅara, Baṅara! Va nuquru gami!' gua.*

* 24:43 Lk 12:39-40 * 25:1 Lk 12:35 * 25:11 Lk 13:25

¹² Ba olaña la sa tie varihaba, ‘Zama va hinokara atu koa gamu si rau, sapu namu lopu hite gilana gamu rau,’ gua si asa.”

¹³ Meke zama la koa rini se Zisu, “Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa rane, meke sa toroso pu kaqu pule mae ia sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

Sari ka Neta Nabulu
(Luke 19:11-27)

¹⁴ Zama pule se Zisu, “Meke gua pule hie pa ranena sana, sa Binañara Mañauru si kote gua tugo keke tie, sapu hiva topue la pa keke nana inene gelena. Ke tioki sa sari nana nabulu, meke hopeke poni ni tinavete sa koa rina nana likakalae. ¹⁵ Koa keke si vaña ni sa si ka lima poata talenti. Koa keke pule si karua poata talenti, meke koa keke pule si keke poata talenti* luli gua tugo pa hopeke dia binokaboka; beto meke tiqe taluarae taloa si asa pa nana inene gelena. ¹⁶ Ego, sa nabulu sapu vagia sa lima poata talenti hie, si lopu sana la tavetavete nia sa sa poata, meke va vurai sa si ka lima poata talenti pule. ¹⁷ Meke gua tugo sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti; va vurai sa si karua poata talenti pule. ¹⁸ Ego, sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, si la gana meke la geli tamunia sa pa pepeso sa poata tanisa nana bañara.

¹⁹ Seunae tu hoi, si tiqe pule mae sa bañara tadi ka neta nabulu hire. Mae meke dogori sa sapu ve tavetavete guni rini sari nana poata. ²⁰ Sa nabulu sapu vagina sa lima poata talenti, si paleke mae ni sari ka lima poata talenti pule pu va gavori sa meke zama si asa, ‘Bañara, poni nau goi si ka lima poata talenti. Ego, hire sari na mua poata, tomo lani rau si ka lima talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,’ gua si asa.

²¹ Meke zama la sa nana bañara, ‘Leana hola sa mua tinavete. Na nabulu leamu, na ta ronuemu si goi. Ele ta ronui si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo rau si goi pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,’ gua si asa.

²² Beto si nuquru mae gana pule sa nabulu sapu vagina sa karua poata talenti, meke zama, ‘Bañara, poni nau goi si karua poata talenti. Ego, hire sari mua poata ele tomo lani rau si karua poata talenti pule pu va gavori rau pa qua tinavete,’ gua si asa.

²³ ‘Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu na ta ronuemu si goi. Ele ta ronui si goi koari ka visavisa poata, ke kaqu va palabatu igo rau pa soku likakalae. Mae mamu somana pa qua qinetuqetu,’ gua sa nana bañara.

²⁴ Ego, nuquru mumudi mae gana he sa nabulu sapu vagina sa keke poata talenti, meke zama, ‘Bañara, gilania rau sapu keke tie tasunamu si goi, meke pakepakete si agoi pa vasina sapu lopu lelete si agoi, la vagi mua hinia koari na ginani si goi pa vasina sapu lopu taburu kiko si agoi. ²⁵ Ke matagutu qua, gua asa ke la geli tamunia rau pa pepeso sa mua poata. Ke hiera sa mua poata soti,’ gua si asa.

²⁶ Meke zama koasa sa nana bañara, ‘Na nabulu kaleamu, na hakohakomu si goi. Nake ele gilanao mua mo sapu hoke pakepakete si rau vasina lopu lelete si rau, meke hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu taburu kiko si rau. ²⁷ Be hakohako tavetavete mua, si leana pude va nuquru veko mo goi pa ben’ki sa qua poata, meke

* **25:15** Keke talenti si padana sa tinabara tanisa keke tie tavetavete pa hiokona puta vuaheni.

pana pule mae rau, si kote boka mae vagia mo rau sa namuna qua poata soti, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa.'

²⁸ Meke zama sa nana banara, 'Mi vagi pania sa poata koasa nabulu hie, mamu vala nia koasa sapu tagona sa manege puta poata talenti,' gua. ²⁹ Ura asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku hola latu. Ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasinahite sapu tagoa sa.* ³⁰ Mi vagia sa nabulu hakohakona hie, mamu gona vura la nia pa hinuporo, vasina mani koa kabo na garata livona.*

Sa Vinaripitui Vina Betobeto

³¹ Pana mae sa Tuna na Tie koasa Nana tinolava nedalana, meke somana lulia ri Nana mateana, si kote habotu si Asa pa Nana habohabotuana Banara.* * ³² Meke sari doduru tinoni pa ninae butubutu si kote ta varigarae pa kenuna Sa. Meke kote paqahi Sa si arini pa karua pukuna, gua sa sepati^d sapu paqahi sari na sipi koari na qoti. ³³ Kaqu vekoi Sa sari sipi pa kali mataona, meke sari qoti pa kali gedena.

³⁴ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali mataona, 'Mae gamu sapu ta manae koasa Tamaqu! Mae vagia sa mia tinago, sa butubutu banara sapu ele tava nama vekona pude tamugamu, podalae pa vina podakana sa kasia popoa. ³⁵ Sina oviaqu si Rau, ba poni Au gamu. Memehaqu, ba va napo Au gamu. Na tie karovoqu si Rau, ba va kamo Au gamu pa mia vetu. ³⁶ Dodohoqu, ba va poko Au gamu; momohoqu, ba kopu Nau gamu. Ta pusiqu, ba hoke mae hopiki Nau gamu.'

³⁷ Meke kaqu olaña la sari na tie tonoto. 'Banara, visoroi oviamu si Goi meke atu ponigo gami, meke visoroi memhamu meke atu va napogo gami? ³⁸ Visoroi dogorigo gami tie karovomu, meke va kamogo gami pa mami vetu? Ba be dodohomu meke va pokogo gami? ³⁹ Visoroi dogorigo gami momohomu ba be koamu pa vetu varipusi meke atu hopiki Nigo gami?'

⁴⁰ Meke kote olaña sa Banara, 'Maqu tozi va hinokarani gamu, be tavete lani gamu sari na tinavete leadi, gua pu tozi Rau hire koari Qua tie saripu loke laedi pa butubutu tie si tavete maeni tugo gamu koa Rau si arini.'

⁴¹ Meke kote zama la sa Banara koa rini pa kali gedena, 'Mi taloa koa Rau, gamu pu ta levei mia koe Tamasa. Mi la koasa nika toa holana pu tava nama vekona pude te Setani meke sari doduru nana mateana! ⁴² Sina oviaqu si Rau, ba lopu hite poni Au gamu; memehaqu, ba lopu hite va napo Au gamu. ⁴³ Na tie karovoqu si Rau, ba lopu hite va kamo Au gamu pa mia vetu. Dodohoqu, ba lopu hite va poko Au gamu. Momohoqu, na ta pusiqu pa vetu varipusi, ba lopu hite galagala nau gamu,' gua si Asa.

⁴⁴ Meke kote olaña la sarini koasa Banara, 'Banara, visoroi dogorigo gami oviamu, na memhamu, na tie karovomu, na dodohomu, na momohomu, meke ta pusimu, ba lopu hite galagala atu toka nigo gami si Goi?' gua si arini.

* **25:29** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 * **25:30** Mt 8:12, 22:13; Lk 13:28 * **25:31** Pude koa banarani sari doduru tinoni pa kasia popoa. * **25:31** Mt 16:27, 19:28

⁴⁵ Meke kote olaṅi sa Baṅara sarini, ‘Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu toka nia gamu si keke Qua tie sapu loke laena pa butubutu tie, si lopu toka Nau tugo gamu si Arau.’

⁴⁶ Sari kasa tie kaleadi hire, si kote ta vala pa vina kilasa sapu loke vinabetona, ba sari na tie toṅoto si kote la pa tinoa hola,” gua se Zisu.*

26

Tozi Pulea Zisu sa Nana Minate
(Maka 14:1-2; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

¹ Meke sipu va hokoti Zisu sari doduru vina tumatumae hire, si tozi ni Sa sari Nana disaepeli, ² “Ele gilania mia sapu karua rane mo koa meke kamo sa Inevaṅa Pasova^d, meke kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie, pude tava mate pa korosi,” gua si Asa.*

³ Meke pa toso tugo asa si varigara sari na ṅati hiama na koimata tadi na tie Ziu pa vetu te Kaeapasi sa ṅati hiama kenukenue. ⁴ Vari vivinei nia rini gua pude tuḡe vagi golomia se Zisu pude va matea, gua. ⁵ Vari zamai si arini, “Mada lopu tuḡe vagia pa toso Inevaṅa Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie,” gua si arini.

Ta Lumu sa Batuna Zisu pa Betani
(Maka 14:3-9; Zone 12:1-8)

⁶ Sipu korapa koa se Zisu pa Betani, pa vetu te Saimone, sapu ele raza ia na minoho popoqu visoroihe; ⁷ si nuquru la si keke barikaleḡe; palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena, meke siṅia na lumu humaṅa lea sapu marilaena hola, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu.*

⁸ Meke toso dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si bugoro si arini meke zama, “Na vegua ke okipalae hoboṅo nia sa sa lumu sana? ⁹ Boka holuholu nia sa lumu sana pude vagi nia poata nomana, meke poni saripu habahuala,” gua si arini.

¹⁰ Ba gilania tu Zisu gua sapu zama nia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Lopu voriti pitua sa barikaleḡe hie, keke tinavete leana si tavete mae nia sa koa Rau. ¹¹ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru toso, ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.* ¹² Zoropo Nau lumu sa barikaleḡe hie si Rau, pude va nama nia sa tina pomunae qu. ¹³ Tozi va hinokarani gamu Rau si hie, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evaṅia sa barikaleḡe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi Pude Qoraqora nia se Zisu
(Maka 14:10-11; Luke 22:3-6)

¹⁴ Meke topue la koari na ṅati hiama se Ziudasi Isikarioti, sapu keke ri kasa disaepeli. ¹⁵ Nanasi sa sarini, “Na sa kote poni nau gamu pude vatu nia rau koa gamu se Zisu?” gua si asa. Meke nae ponia rini si ka tolonavulu poata siliva.* ¹⁶ Podalae pa toso asa si hata ia Ziudasi si keke lolomo leana, gua pude vata qorae nia koa rini se Zisu.

* 25:46 Dan 12:2 * 26:2 Ekd 12:1-27 * 26:7 Lk 7:37-38 * 26:11 Diut 15:11 * 26:15 Zak 11:12

Sa Inevana Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli

(Maka 14:12-21; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹⁷ Pa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina^d, si nanasia rina disaepeli se Zisu, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?” gua si arini.

¹⁸ Meke olaña koa rini si Asa, “Mi la pa vasileana Zerusalem koa keke tie vasina, mi tozi nia, ‘Zama sa Titisa: Ele kamo sa Qua totošo; pude henahena turani Rau sari Qua disaepeli koasa totošo Pasova pa mua vetu,’” gua si Asa. ¹⁹ Ke la sari disaepeli meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova, gua tugo sapu tozi ni Zisu.

²⁰ Totoso veluvelu sa popoa, si la habotu henahena se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli. ²¹ Sipu korapa henahena rini, si zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu keke koa gamu si kote vata qora Nau si Arau,” gua si Asa.

²² Talotaña hola sari disaepeli, ke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, “Banara, vea arau sia?” hopeke gunia rini si Asa.

²³ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Asa sapu somana pona ia sa gana bereti koasa baolo koa Rau, si asa mo sa tie asa.*” ²⁴ Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotaña gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana.”

²⁵ Meke zama se Ziusasi, sa tie pu kote qorana Sa, “Titisa, vea arau sia?” gua si asa. Meke olaña la ia Zisu si asa, “Gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

Podalae nia Zisu sa Napo Vaeni meke Hena Bereti

(Maka 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²⁶ Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: “Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia,” gua si Asa.

²⁷ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini meke zama, “Mi napoa si hie gamu doduru. ²⁸ Hie sa eharaqu sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu zoloro pude ta vulasa palae sari na sinea tadi sokudi.*” ²⁹ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu lopu kote napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kote napo turana gamu Rau koasa vaeni vaqura pa Binañara Tanisa Tamaqu,” gua si Asa.

³⁰ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqere Olive.

Tozi Va Kenue ia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa

(Maka 14:27-31; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

³¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Pa boni hie si kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, ura zama sa Kinubekubere Hope.*”

‘Kaqu va matea Tamasa sa Sepati,
meke kote ta hurakatae sari na sipi koasa rovana,’ gua.

* **26:23** Sam 41:9 * **26:26** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. * **26:28** Ekd 24:8; Zer 31:31-34 * **26:31** Zak 13:7

³² Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau,” gua si Asa.*

³³ Ba zama la koa Sa se Pita, “Be govete beto sari kasa doduru turanaqu hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo,” gua si asa.

³⁴ Meke zama la ia Zisu se Pita, “Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boñi, si kote oso Nau goi si Rau ka ñeta totošo,” gua si Asa.

³⁵ Meke olaña la se Pita, “Be mate turanigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!” gua si asa. Meke zama beto gua tugo sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani

(Maka 14:32-42; Luke 22:39-46)

³⁶ Meke turana lani Zisu sari Nana disaepeli pa keke vasina pozana Qetisemani. Meke tozi ni Sa sarini, “Habotu tani gamu, maqu hola la varavara pana hoi si Rau,” gua si Asa. ³⁷ Turana Sa se Pita meke sari karua tuna e Zebeti. Talotana na balabala mamata sisigiti si Asa.

³⁸ Meke zamai Sa sari ka ñeta, “Sa maqomaqoqu si sinia na tinalotana nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani mamu kopu na varavara turanau,” gua si Asa.

³⁹ Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa oporapaha pa pepeso, meke varavara guaehe: “Tamaqu, be boka, si Mu va rizu taloa ia sa totošo tinasigiti hie koa Rau; ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa.

⁴⁰ Meke pule la koari ka ñeta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, “Vegua, lopu boka kopu na varavara turanau gamu si Rau pa keke aoa? ⁴¹ Mi kopu na varavara pude mi lopu hoqa la pa tinoketoke; sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini,” gua si Asa.

⁴² Meke la varavara vina rua totošo se Zisu, meke zama, “Tamaqu, be lopu boka tava rizu taloa koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba kaqu napoa tugo Rau gua, si leana mo; mani ta evana sa Mua hiniva,” gua si Asa.

⁴³ Totoso asa, si kekere pule la si Asa koari ka ñeta disaepeli meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini. ⁴⁴ Ke vekoi Sa si arini, meke pule la varavara si Asa pa vina ñeta totošo; zama pule nia tugo Sa sa vinaravara pu ele varavara nia Sa.

⁴⁵ Beto asa si pule la si Asa koari ka ñeta disaepeli, meke zamai Sa, “Lopu ñazulu gamu tu puta si gamu? Dotu, ele kamo sa totošo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie. ⁴⁶ Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia,” gua se Zisu.

Ta Vagi se Zisu Koari na Kana

(Maka 14:43-50; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴⁷ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo gana mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina ñati hiama na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate lavata. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁸ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi koa rini, “Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo

* 26:32 Mt 28:16

sa tie sapu hiva nia gamu, mi la tuqe vagia,” gua si asa. ⁴⁹ Meke ene toŋoto la koe Zisu se Ziudasi meke zama, “Leana Titisa,” gua si asa; meke tiqe ahoa* sa se Zisu.

⁵⁰ Meke olaŋa la koasa se Zisu, “Mu evaŋia tu gua sapu mae nia goi!” gua si Asa. Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁵¹ Keke ari na disaepeli pu lulidi koe Zisu, si saputu vagia sa sa nana magu meke seke tarasa pania sa si keke kali talinana sa pinausu tanisa ŋati hiama kenukenue.

⁵² Ba norea Zisu si asa, “Voi pulea sa mua magu pa nana vovoina! Ari doduru pu varipera pa magu, si kaqu mate tugo pa magu. ⁵³ Vegua, lopu gilania tu goi sapu boka tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote boka garunu gore mae ni mo Sa sari soku vuro tina hola mateana pude toka Nau? ⁵⁴ Ba be evaŋia Rau sapu gua asa, si lopu kaqu tava gorevura gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu kaqu ta evaŋa gua sapu korapa hie.”

⁵⁵ Meke zama la koasa qeto minate lavata se Zisu, “Vegua na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? Nake hoke habotu variva tumatumae mo si Rau pa Zelepade doduru rane, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu?*” ⁵⁶ Ba pude madi tava gorevura tugo sari doduru gua pu koroto ni rina poropita gua, ke ta evaŋa sari doduru pu gua hire.” Meke pa totoaso asa si govete veko pania rina disaepeli si Asa.

Ta Turaŋa La pa Vinaripitui tadi na Tie Ziu se Zisu

(Maka 14:53-65; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Meke ari kasa tugo pu la tuqe vagina se Zisu si turaŋia si Asa meke la pa vetu te Kaeapasi, sa ŋati hiama kenukenue; vasina pu korapa koa varigara sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke sari na koimata tadi na tie Ziu. ⁵⁸ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke kamo la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ŋati hiama. Nuquru la si asa meke la habotu somanae nana koari na tie kopu, hiva gilania sa gua sapu kote ta evaŋa koe Zisu. ⁵⁹ Podekia rina ŋati hiama, meke sari doduru tie pa korapa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d, pude hata vura ni si kaiqa vina sosode kokohadi, pude boka zutua meke va matea se Zisu, gua. ⁶⁰ Soku tugo arini si turu la meke va vura dia koha, ba lopu boka. Vina betobeto si turu la si karua tie. ⁶¹ Zama sari karua, “Sa tie hie si zama, ‘Boka huaria Rau sa Zelepade te Tamasa, meke kuri pulea mo pa ka ŋeta rane,’ gua si Asa,” gua sari kara.*

⁶² Meke turu sa ŋati hiama kenukenue meke nanasia sa se Zisu. “Vegua, lopu kote olaŋia tu Goi gua sapu zutu nigo ri karua hire?” ⁶³ Ba lopu kulu se Zisu. Meke zama pule la koa Sa sa ŋati hiama kenukenue, “Pa korapa pozana sa Tamasa toana si tepa igo rau, mu tozi va hinokara ni gami; Agoi tugo sa Karisito^d, sa Tuna sa Tamasa?” gua si asa.

⁶⁴ Meke olaŋa la koasa se Zisu, “Uve, Arau tugo sa Karisito; ba maqu tozini gamu si hie, sapu lopu seunae si kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru ŋiniraŋira, meke kote pule mae gua koari na lei pa maŋauru si Asa!” gua se Zisu.*

* **26:49** Hahanana qetuqetu tadi na baere pude varitutuvi. * **26:55** Lk 19:47, 21:37 * **26:61**

Zn 2:19 * **26:64** Dan 7:13

⁶⁵ Pa toতোসা asa si daku rikatia sa ৗnati hiama kenukenue sa nana poko meke zama, “Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pule nia si Asa! Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode, sina vaquru avoso sotia mia mo gamu sa Nana vina tamatamasae!”^{*} ⁶⁶ Ke na sa sa mia binalabala?” gua si asa. Meke olaᅇa sari doduru koasa vinarigara, “Ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude kaqu tava mate!” gua si arini.

⁶⁷ Beto asa si lora rini sa isumatana, meke komitia rini. Meke zama sarini pu poharana Sa,^{*} ⁶⁸ “Ego, Agoi sa Karisito, Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!” gua si arini.

Oso nia Pita se Zisu

(Maka 14:66-72; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Ego se Pita si korapa habotu nana pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa ৗnati hiama kenukenue, meke mae koa sa si keke nabulu vineki tanisa ৗnati hiama meke zama la koasa, “Agoi tugo si keke sapu luli koe Zisu sa tie Qaleli!” gua si asa. ⁷⁰ Ba oso si asa pa kenudi ri doduru, “Lopu hite gilania rau sapu gua korapa zama nia goi sana,” gua si asa. ⁷¹ Meke ene vura la se Pita pa sasadana sa pavasa meke dogoria pule keke nabulu vineki si asa, ke zama la koari na tie vasina sa vineki, “Sa tie hie si hoke lululi koe Zisu pa Nazareti,” gua si asa.

⁷² Ba oso pule tugo se Pita, meke zama tokotokoro si asa, “Lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.

⁷³ Lopu seunae sapu gua asa, si mae koe Pita saripu turu tata vasina meke zama la koasa, “Namu agoi hokahokara mo si keke koari pu lululi koe Zisu, sina tava sosode mo koasa mua vinahoqa zama gugua ri pa Qaleli,” gua si arini.

⁷⁴ Meke zama se Pita, “Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa, namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sana!” gua si asa. Lopu seunae hoi, si kabo mo sa kokorako. ⁷⁵ Meke tiqe balabala ia Pita gua sapu tozia Zisu koasa, sapu guahe, “Sipu lopu ele kabo sa kokorako, si kaqu oso nau goi ka ৗneta toতোসা,” gua. Meke vura taloa se Pita meke la kabo ta ৗnusunusurae pa sada.

27

Ta Turana La Koe Paelati se Zisu

(Maka 15:1; Luke 23:1-2; Zone 18:28-32)

¹ Pana munumunu hokara si varigara sari doduru ৗnati hiama meke sari koimata tadi na tie Ziu, meke va ego ia rini gua pude va matea se Zisu. ² Pusi rini sari limana, meke turana la nia rini si Asa koe Paelati^d, sa qavuna tadi na tie Roma.

Mate Pule nia se Ziudasi

(Tinavete 1:18-19)

³ Meke sipu avoso nia Ziudasi, asa sapu qorana se Zisu, sapu ele ta zutu pude tava mate se Zisu, si pulepaho si asa, ke paleke pule lani sa sari ka tolonavulu poata siliva koa ri na ৗnati hiama na koimata tadi na tie Ziu.^{*} ⁴ La zama helahelae guahe si asa, “Ele sea si rau sapu vata qorae ia rau sa tie toᅇoto pude tava mate,” gua. Meke olaᅇa la ia rini

* 26:65 Liv 24:16 * 26:67 Ais 50:6 * 27:3 TTA 1:18-19

si asa, “Asa si lopu mami ginugua gami ba mua ginugua telemu,” gua si arini.

⁵ Meke gona veko ni Ziudasi pa Zelepade sari na poata, meke vura taloa nana, meke la huqi pule nia si asa.

⁶ La pudiki vagi rina nati hiama sari na poata, meke zama, “Na poata lae ehara si hire, ke lopu toṅoto pa nada Tinarae pude vekoi gita koasa lose vekovekoana poata pa Zelepade,” gua sarini. ⁷ Variva ego nia rini sa poata asa si pude holu nia keke vasi pepeso tanisa tie tavetavete raro patu, pude na popomunuana tadi na tie karovodi, gua. ⁸ Gua asa ke sa vasina asa si ta pozae na “Pepeso Tana Ehara,” kamoā pa rane ninoroi. ⁹ Ke gorevura gua sapu zama nia sa poropita Zeremaea sapu guahe:

“Vagi rini sari ka toloṅavulu poata siliva

sapu holu nia rina tie Izireli si asa;*

¹⁰ meke tavetavete nia rini pude holu vagia sa pepeso tanisa tie tavetavete raro patu,

gua tugo sapu garunu nau sa Baṅara,” gua.

Nanasia Paelati se Zisu

(Maka 15:2-5; Luke 23:3-5; Zone 18:33-38)

¹¹ La turu pa kenuna e Paelati sa Qavuna se Zisu, meke nanasia sa Qavuna si Asa, “Vea Agoi tugo sa Baṅara tadi na tie Ziu?” gua si asa. Meke olaṅa se Zisu, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa. ¹² Ba toṅoto ta zutu si Asa koari na nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu si lopu hite olaṅi Zisu.

¹³ Ke zama pule la koa Sa se Paelati, “Vegua, lopu avosi tu Goi sari doduru ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa. ¹⁴ Ba lopu hite hiva olaṅa se Zisu, ke magasa hola sa Qavuna.

Ta Vizata pude Tava Mate se Zisu

(Maka 15:6-15; Luke 23:13-25; Zone 18:39, 19:16)

¹⁵ Ego, sa hahanana tanisa Qavuna Roma pa doduru Inevaṅa Pasova si pude vata rupahia si keke tie ta pusina koari na tie Ziu; keke tie sapu hiva vata rupahia rina kobi tinoni pu la tepa koasa Qavuna. ¹⁶ Somanā ta pusi pa toṅoto asa si keke tie kaleanana hola, na pozana sa si e Zisu Barabasi. ¹⁷ Sipu varigara la sari na kobi tinoni si nanasi Paelati si arini, “Esei ari kara si hiva vata rupahia gamu? E Zisu Barabasi? Ba e Zisu sapu ta pozae Karisito?” gua si asa. ¹⁸ Gilana valeania Paelati sapu sari kasa tie Ziu pu tuṅei sari na niniraṅira hire, si pa dia kinonokono mo meke la luara vala rini koasa se Zisu.

¹⁹ Sipu korapa habotu nana pa habohabotuana varipitui se Paelati, si garunu la nia sa nana barikaleqe si keke inavoso koa sa, sapu zama guahe: “Mu lopu tavete nia keketona goi sa tie toṅoto sana, sina soku ginugua variva talotaṅadi si putagitai rau koa sa gugua sa Tie sana pa boni lahe,” gua si asa.

²⁰ Ba sari na nati hiama, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, si sovutu nonoi sari na kobi tinoni, pude la zama ia se Paelati pude vata rupahia se Barabasi, ba va matea se Zisu, gua.

²¹ Ke nanasi Paelati sari na kobi tinoni, “Esei ari kara tie hire si hiva nia gamu pude vata rupahia rau?” gua si asa, “E Barabasi!” gua si arini.

* 27:9 Zak 11:12-13

22 Meke nanasi Paelati, “Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu sapu ta pozae Karisito?” gua si asa. Meke olaña si arini, “Va matea gana pa korosi!” gua sari doduru.

23 Ba nanasa pulei tugo Paelati, “Na sinea sa si tavetia Sa?” Ba velavela va sisigitaie si arini meke zama, “Va matea gana pa korosi!” gua sarini.

24 Meke sipu doño gilania Paelati sapu loketona pule si kote boka evañia sa, ba na vinari kakatorai mo si kote ta evaña, gua; si la siovo kolo si asa, meke nuzapa lima pa kenudi ri kobi tinoni, meke zama, “Ilolo si rau koasa minate tanisa tie hie, mia tinavetena gamu si hie,” gua si asa.*

25 Meke olaña sari kobi tinoni, “Va goregore nia koa gami meke koari na tumami sa vina kilasa koasa vina matena Sa!” gua si arini.

26 Ke vata rupaha vala nia e Paelati koa rini se Barabasi, ba vata seke nia hilihiliburuana sa se Zisu, meke tiqe luara vala sa koa rini pude madi la va matea pa korosi, gua.

*Va Sisire nia Rina Solodia se Zisu
(Maka 15:16-20; Zone 19:2-3)*

27 Beto si turana nuquru la nia rina solodia te Paelati pa vetu qavuna se Zisu, meke varigara beto la koa Sa sari doduru solodia. 28 Va gore pani rini sari Nana poko, meke va sage hobe nia rini si keke poko doduru zinara sapu tana banara. 29 Meke vagi rini si kaiqa lelaña aroso rakihi meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae banara, meke va hakea rini pa batuna, meke va tañini nia rini si keke kolu pa limana, meke todoño va sisirei nia rini si Asa meke zama, “Mani toa va gelenae sa Banara tadi na tie Ziu!” gua. 30 Loroa rini si Asa, meke vagia rini sa kolu meke seke nia pa batuna. 31 Beto va sisire gunia rini, si va gorea rini sa poko zinara, meke va sage pule nia rini sari Nana poko soti telena, meke tiqe turana vura nia rini pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Maka 15:21-32; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27)

32 Sipu korapa topue vura la rini, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone. Garunu zukuru ia ri na solodia si asa pude palekia sa korosi te Zisu. 33 La kamoia rini sa vasina sapu Qoloqota pozana, ginuana asa si na vasina batu* tomate. 34 Vasina si ponía vaeni rini sapu heni nia tinitona pasa rini. Ba toতোso liñilini podekia mo Zisu, si korona napo ia Sa.* 35 Meke poka nia rini pa korosi si Asa, beto meke vari hia ni rini pa mudumudukeda sari Nana poko.* 36 Beto hoi si habotu kopukopu nia rini si Asa vasina. 37 Kali sage koasa batuna Sa si ta veko sa kinubekubere sapu tozia sa tinazutuna Sa, sapu guahe: “HIE SE ZISU, SA BANARA TADINA TIE ZIU,” gua. 38 Meke karua tie hikohiko si somana ta poka pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena.

39 Sari na tie pu ene hola si qenoqeno batudi meke pesipesia rini se Zisu.* 40 Meke zama si arini, “Agoi sapu kote huarana sa Zelepade,

* 27:24 Diut 21:6-9 * 27:33 Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonona sa toqere si guana batu tomate. * 27:34 Sam 69:21 * 27:35 Sam 22:18 * 27:39 Sam 22:7, 109:25

meke kuri pulea pa ka neta rane, gua! Ego harupu pule nigo ko, mamu gore mae koasa korosi sana be na Tuna Tamasa si Goi!” gua si arini.*

⁴¹ Sari na nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke na koimata tadi na tie Ziu ba va sisire gunia tugo rini se Zisu, ⁴² meke zama si arini, “Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia! Lopu Asa tu sa Banara tadi pa Izireli? Be boka gore mae Sa pa korosi kamahire, si kote va hinokaria gita. ⁴³ Raŋea Sa sa Tamasa meke poza pule nia ‘Tuna Tamasa’ gua. Ego, mada dogoria be kote hiva harupia Tamasa si Asa kamahire,” gua si arini.* ⁴⁴ Kamo koari karua tie hikohiko sapu sigoto turani Sa pa korosi, ba somana zamazama nonoivala la gua tugo koa Sa.

Sa Minate te Zisu

(Maka 15:33-41; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30)

⁴⁵ Meke pana kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, padana ka neta aoa. ⁴⁶ Sipu kamo neta koloko, si kabo velavela se Zisu, “Ila, Ila lema sabakatani?” Na ginuana sa si guahe: “Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?” gua.*

⁴⁷ Kaiqa rina tie pu turu vasina si avosia ri sapu gua asa, meke zama si arini, “Korapa tiokia Sa se Ilaiza,” gua.

⁴⁸ Keke arini si tuturei la vagia si keke puha, meke poŋa va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, beto meke huhuku sage la nia sa pude podekia va napo nia se Zisu, gua.* ⁴⁹ Ba zama sari kaiqa, “Aqa paki, mada dogoria, hokara kote mae harupia e Ilaiza Sia,” gua si arini.

⁵⁰ Meke kabo va ululae pule se Zisu, meke tige luaria Sa sa sinino.

⁵¹ Pa totoa asa si ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem podalae panauluna meke kamo pa hubina. Niu sa pepeso, meke viqala sari na patu.* ⁵² Sari na lovu si tukele, meke sokudi rina tie te Tamasa saripu ele mate si tava toa pule. ⁵³ Luara vekoi rini sari na dia lovu, meke pa mudina sa tinoa pule te Zisu pa minate, si la si arini koa sa vasileana hope sapu pa Zerusalem, meke soku tie dogori vasina.

⁵⁴ Sa palabatu tadi na solodia meke sari nana tie varipera si matagutu sisigiti sipu dogoria rini sa niu, meke sari ginugua pule saripu ta evana, meke zama si arini, “Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie,” gua si arini.

⁵⁵ Soku barikaleqe saripu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli pude toka nia si Asa, si koadia vasina. Turu pa seuna si arini meke donodono la.* ⁵⁶ Ari Mere pa vasileana Magidala, meke e Mere sapu tinadia ari Zemisi e Zosepa, meke sa barikaleqe te Zebeti si koa somanae koari kasa barikaleqe arini.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Maka 15:42-47; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁵⁷ Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae kamo se Zosepa, sapu keke tie tagotago pa vasileana Arimatia. Na keke disaepeli tugo te Zisu si asa. ⁵⁸ La koe Paelati si asa meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu. Va malumia Paelati pude vala nia koe Zosepa si Asa. ⁵⁹ Ke la va gore vagia Zosepa

* 27:40 Mt 26:61; Zn 2:19 * 27:43 Sam 22:8 * 27:46 Sam 22:1 * 27:48 Sam 69:21

* 27:51 Ekd 26:31-33 * 27:55 Lk 8:2-3

si Asa meke hade nia poko keoro viana sa. ⁶⁰ Meke la vekoa sa pa nana lovu soti telena, sapu vaquru horea mo sa pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana sa lovu, meke taloa nana. ⁶¹ Se Mere pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule si habotu tia la dia koasa lovu.

Sa Puku Tie Kopu Koasa Lovu

⁶² Meke sipu kamo pule keke rane, sapu sa rane Sabati si mae koe Paelati sari na nati hiama, na Parese. ⁶³ Zama si arini, “Banara, lomu mulini nia gami sa zinama tanisa tie kokohana sana sipu lovu ele mate Sa; zama si Asa, ‘Pana hola neta rane si kote toa pule pa minate si Asa,’ gua.* ⁶⁴ Ke mamu garunu nia tie kopu sa lovu pude kopu totoko nia osolae kamo sa rane vina neta, pude madi lovu la hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina beto meke la kokoha koari na tie sapu ‘Ele toa pule si asa pa minate,’ gua. Meke sa kinohakoha vina betobeto asa si kote kaleana hola nia sapu kekenu,” gua si arini.

⁶⁵ Meke zama se Paelati, “La vagi kaiqa tie kopu mamu kopu totoko nia sa lovu, gua sapu bokaia gamu,” gua si asa. ⁶⁶ Ke taluarae si arini meke la tokoro va nabu valeania rini sa patu tukuna sa lovu, meke veko nia tie kopu rini si asa pude kopu totoko nia.

28

Sa Tinoa Pule te Zisu pa Minate

(Maka 16:1-10; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

¹ Pa vaqavaqasa rane Sade, pa mudina sa rane Sabati, si topue la sari Mere sa barikaleqe pa vasileana Magidala, meke keke Mere pule, pude la hopiki nia sa lovu, gua.

² Pa toso asa si kamo va hodaka gana si keke niu lavata. Gore mae pa manauru si keke mateana te Tamasa meke la topili pania sa sa patu tukuna sa lovu, meke habotu hake nana koasa patu. ³ Sa dinonona Sa si malara guana kapi, meke sari Nana poko si keoro sisigiti guana sinou. ⁴ Sari tie kopu si matagutu sisigiti, ke neneqara si arini, meke dono guana tie matedi.

⁵ Meke zama la koari karua barikaleqe sa mateana, “Mi lovu matagutu, gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu, se Zisu sapu tava mate pa korosi. ⁶ Ba lovu koa tani si Asa. Ele toa pule tu si Asa, gua tugo sapu ele tozia Sa. Mae mamu dogoria sa vasina pu eko Sa. ⁷ Tuturei la kamahire mi la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, sapu ele toa pule tu si Asa pa minate, meke korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kote la dogoria gamu. Mi lovu mulini nia gua sapu tozini gamu rau hie,” gua sa mateana.

⁸ Ke tuturei taluarae pa lovu sari karua. Matagutu dia, ba qetuqetu hola dia tugo; meke toso haqala la sari karua pude la tozi ni sari kasa Nana disaepeli, gua, ⁹ si tutuvu va hodaki Zisu sari karua, meke zamai Sa, “Mi koa bule,” gua si Asa. Meke mae hoqa tosono koa Sa sari karua, tuqei rini sari nenena, meke vahesia rini si Asa. ¹⁰ Meke zama la i Zisu, “Mi lovu matagutu, la mamu tozi ni sari kasa tasiqu pude topue la pa Qaleli. Vasina tu si kote dogorau rini si Rau,” gua si Asa.

* **27:63** Mt 16:21, 17:23, 20:19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

Sa Tinozi tadi na Tie Kopu pa Lovu

¹¹ Meke sipu korapa ene pule la sari na barikaleqe, si pule la pa Zerusalem sari kaiqa rina solodia pu kopu koasa lovu, meke la vivinei ni rini koari na nati hiama sari doduru ginugua saripu ta evana. ¹² Meke varigara sari na nati hiama na koimata tadi na tie Ziu, meke pada ia rini gua sapu kote taveti rini. Poni va soku ni poata rini sari kasa solodia pu kopu koasa lovu, ¹³ meke zamai rini, “Kote zama guahe si gamu: Totoso korapa puta gami pana boni, si mae hiko vagia ri Nana disaepeli sa tinina, mi gua. ¹⁴ Meke be avoso nia sa Qavuna sa ginugua asa, si kote podekia gami pude zama ia si asa, sapu lopu sea si gamu, ke lopu kaqu kamo pa tinasuna si gamu,” gua si arini. ¹⁵ Ke vagia rina solodia sa poata, meke lulia tugo rini gua sapu tozi ni rina nati hiama koa rini. Ke sa inavoso gua tu asa si ene koari na tie Ziu, kamo pa rane ninoroi.

Vura koari Nana Disaepeli se Zisu

(Maka 16:14-18; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

¹⁶ Meke topue la sari na disaepeli koasa toqere pa Qaleli, vasina sapu tozi ni Zisu pude la.* ¹⁷ Totoso dogoria rini se Zisu, si vahesia rini si Asa, ba kaiqa arini si korapa nunala dia tugo. ¹⁸ Meke tata la koa rini se Zisu, meke zama, “Doduru niniranira pa Mañauru, meke pa pepeso si ele ta poni ni Rau. ¹⁹ Mi la gamu koari doduru butubutu pa ninæ vasina. Mi va evanae ni Qua disaepeli si arini. Mi papitaiso i pa korapa pozana sa Tamada, na Tuna meke sa Maqomaqo Hope.* ²⁰ Mi va tumatumaie ni si arini pude va tabei sari doduru gua saripu tozi ni gamu Rau; meke kaqu koa somana koa gamu si Rau, osolæ kamo na kamo,” gua se Zisu.

* 28:16 Mt 26:32; Mk 14:28 * 28:19 TTA 1:8

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA MAKA Sa Vinabakala

Pa pinodalaena sa Qosipeli te Maka, si ta kubere sari na zinama hire: “Hie sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa Tuna Tamasa.” Koasa vivineina e Zisu si ta dogoro sa Nana niniranira pa Nana tinavete meke Nana vina tumatuma. Hoke hipuru pani Sa sari na tomate kaleadi, meke taleoso ni Sa sari na tie koari na dia sinea. Tozi pule nia se Zisu, sapu Asa sa tie pu mae meke ponia sa Nana tinoa pa tinarupahadi rina tie pa sinea.

E Maka si tozi va tonotia meke va bakalia sa vivineina e Zisu koari na tinavete pu ele taveti Sa, lopu tale koari Nana zinama na vina tumatuma mo. Sipu beto sa vivineina e Zone Papitaiso, meke sa pinapitaiso te Zisu, meke sa Nana tinoketoke, si tonoto lamo si asa koasa tinavete salana meke sa Nana vina tumatuma. Sipu ele hola soku navulu rane si podalae gilana valeania rina disaepeli si Asa, ba sari na tie pu kanaia se Zisu, si hiva va matea si Asa. Koari na hinia 11 meke kamo pa 16 si ta tozi vura, sapu gua ta evana koe Zisu koasa vuiki vina betobeto pa Nana tinoa pa pepeso. Koari na hinia hire, si ta kubere sa vivineina sa Nana minate pa korosi, meke sa tinuru pule.

Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20. Ta kubere si arini pa vari korapadi sari [] pa iniliri hie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Pinodalaena sa Inavoso Leana. Hinia 1:1-13

Tinavete ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 1:14 kamo hinia 9:50

Podalae pa Qaleli kamo Zerusalema. Hinia 10:1-52

Sa vuiki vina betobeto pa korapana, meke pa valena Zerusalema.

Hinia 11:1 kamo hinia 15:47

Sa tinuru pule te Zisu. Hinia 16:1-8

Sari na vinura koari na tie meke sa sinage pule pa Manauru tanisa Banara Toana. Hinia 16:9-20

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Luke 3:1-18; Zone 1:19-28)

¹ Sa pinodalaena sa Inavoso Leana, koasa gugua e Zisu Karisito, sa Tuna Tamasa, ² gua tugo sa zinama sapu kuberia sa poropita Aisea sapu guahe:*

“Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso, sipu lopu ele kamo la si Goi, pude va nama ponigo sa sirana.’

³ Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega^d:*

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara, mi va tonotia vasina pu kote ene si Asa,’ gua.”

⁴ Gua asa ke mae variva papitaiso^d, na tarae se Zone koa rina tie pa korapa soloso qega: “Mi kekere, koari na mia sinea, mi ta papitaiso, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sinea,” gua si asa.

⁵ Meke soku tie si varigara mae vasina, saripu mae guadi pa ninae

* 1:2 Mal 3:1 * 1:3 Ais 40:3

vasina pa popoa Ziudia, meke pa Zerusalem, pude va avosia se Zone. Helahelae ni rini sari na dia sine, meke ta papitaiso koa sa si arini pa Ovuku Zodani.

⁶ Na kalu kameli si poko nia e Zone, meke dokoho nia sa sa kapu kurukuru tava popana, meke na kupokupo na zipale mo si henai sa.*

⁷ Hie sa inavoso sapu tozia sa koari na tie: “Asa sapu kote luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si arau! Lopu garoqu rau si pude kokopo gore meke rupahia sa Nana sadolo. ⁸ Papitaisoni gamu kolo mo rau, ba Asa tu kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

Ta Papitaiso meke Ta Toketoke se Zisu

(Matiu 3:13 kamo hinia 4:11; Luke 3:21-22, 4:1-13)

⁹ Pa totoaso asa si lopu ele seunae taluarae mae gua pa vasileana Nazareti, koasa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zisu, meke ta papitaiso si Asa koe Zone pa Ovuku Zodani. ¹⁰ Meke sipu popa sage tugo Sa pa kolo, si dogoria Sa sa tukelena sa Manauru, meke gore mae mae guana baruku sa Maqomaqo Hope koa Sa. ¹¹ Meke ta avoso mae gua pa Manauru si keke mamalaini, sapu guahe: “Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua.*

¹² Meke hinoqa turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa. ¹³ Meke ka made navulu puta rane si koa vasina, meke toketoke ia Setani si Asa. Soku kurukuru pinomo si koa, ba kopu nia rina mateana si Asa.

Tioki Zisu sari ka Made Tie Habu

(Matiu 4:12-22; Luke 4:14-15, 5:1-11)

¹⁴ Mudina sapu ta veko pa vetu varipusi se Zone, si la gua pa popoa Qaleli se Zisu, meke tarae nia Sa sa Inavoso Leana te Tamasa, sapu guahe: ¹⁵ “Sa totoaso si ele kamo meke sa Binañara te Tamasa^d si tata koa gamu kamahire. Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi; mi va hinokaria sa Inavoso Leana!” gua si Asa.*

¹⁶ Meke sipu enene se Zisu pa raratana masa pa kopi Qaleli, si dogoria Sa se Saimone meke se Aduru sa tasina; korapa vaqara dia, sina na habu mo sa dia tinavete. ¹⁷ Tioko la i Zisu sari karua, “Mae luli Au, maqu va tumatumaeni gamu habu tie!” gua si Asa. ¹⁸ Meke pa totoaso tugo asa si luara vekoi ri kara sari dia vaqara, meke lulia rini se Zisu.

¹⁹ Sipu ene rizu hite la Sa, si dogori Sa sari karua tamatasi, ari Zemisi e Zone, sari karua tuna e Zebeti; korapa surana pa dia koaka si arini, na tuvaki sari dia vaqara. ²⁰ Totoso dogori tugo Sa, si tioki Sa si arini; ke veko pania rini pa koaka se Zebeti sa tamadia, meke sari dia tie habu ta tabaradi, meke lulia rini se Zisu.

Sa Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleana

(Luke 4:31-37)

²¹ Meke sipu kamo se Zisu, meke sari Nana disaepeli pa vasileana Kepaniami, si la pa sinaqoqi^d pa rane Sabati si Asa, meke podalae va tumatuma. ²² Meke magasa nia rina tie sa Nana vina tumatuma, sina koa ia na niniranira sa Nana vina tumatuma ura lopu hite kekenono gua ari tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese^d.*

* 1:6 2 Bañ 1:8 * 1:11 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 9:7; Lk 3:22 * 1:15

Mt 3:2 * 1:22 Mt 7:28-29

23 Meke mae koa Sa pa sinaqoqi si keke tie pu ta higorae tomate kaleana, meke velavela guahe: ²⁴ “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu sa Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si Asa.

²⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa.

²⁶ Ke vata higo ia sa tomate kaleana sa tie, ke neneqara sisigiti, meke gagaemana sa tomate kaleana, meke vura taloa koasa. ²⁷ Ke magasa hola sari doduru tie meke podalae varivari nanasi teledia, “Na sa sapu guahe? Kaiqa vina tumatumae vaqura beka? Sina koa ia niniranira sa tie hie, ke boka avosia na va tabea rina tomate kaleadi si Asa!” gua si arini.

²⁸ Ke, sa inavosona Zisu, si lopu sana ta urahae la pa doduru vari likohaena sa pinaqaha popoa pa Qaleli.

Soku Tie si Salani Zisu
(*Matiu 8:14-17; Luke 4:38-41*)

²⁹ Sipu taluarae pa sinaqoqi se Zisu meke sari Nana disaepeli, somanae tugo sari Zemisi e Zone, si ene tofoto la pa vetu tadi Saimone e Aduru sarini. ³⁰ Sa barikaleqe sapu sa roana e Saimone, si korapa eko nana pa teqe, na moho nunuare si asa, ke tozi nia rini se Zisu. ³¹ Ke la si Asa, meke taninia Sa sa limana meke va tekulia. Totoso asa si magogoso si asa, meke va togai sa si arini.

³² Pana veluveluna asa, sipu lodu sa rimata, si turana mae ni rini koa Sa sari doduru tie mohodi, na ta hilae tomate kaleadi. ³³ Sari doduru tinoni koasa vasileana nomana sana, si varigara pa sadana sa vetu. ³⁴ Meke salani Zisu sari sokudi tie pu ta razae votivotiki minoho, meke soku tomate kaleadi si hipuru pani Sa. Ba lopu va malumi Sa sari na tomate kaleadi pude zama, sina tumae nia dia sapu esei si Asa.

Tarae pa Qaleli se Zisu
(*Luke 4:42-44*)

³⁵ Pana munumunu vaqavaqasa, sipu lopu ele kalalasa valeana sa popoa, si taluarae pa vetu se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna meke varavara. ³⁶ Ba vura la hata ia e Saimone, meke ri kasa nana baere si Asa. ³⁷ Meke sipu dogoria rini, si zama si arini, “Soku tie si korapa hata igo,” gua si arini.

³⁸ Ba olana la i Zisu si arini, “Aria, mada la koari kaiqa vasileana pule. Ura koa rini ba kaqu tarae nia tugo Rau sa Inavoso Leana, sina asa tugo si mae nia Rau,” gua si Asa.

³⁹ Ke ene kamoi Sa sari doduru vasileana pa Qaleli, meke tarae koari na sinaqoqi, meke hipuru pani sari na tomate kaleadi.*

Salania Zisu si Keke Tie Popoquna
(*Matiu 8:1-4; Luke 5:12-16*)

⁴⁰ Keke tie popoquna si mae koe Zisu, meke hoqa totono pa kenuna Sa. Tapa sisigitia sa si Asa pude toka nia, meke zama, “Be hiva Goi, si boka va via* au mo Goi,” gua si asa.

⁴¹ Meke tataru sisigiti nia na hiva toka nia Zisu si asa, ke qaqama la nia Sa sa limana, meke tiqqa Sa si asa, meke zama, “Hiva tugo si Rau,

* **1:39** Mt 4:23, 9:35 * **1:40** Sa ginuana va via si ta salana sa tie meke boka somana pule koari na tie te Tamasa.

ke mu via tu ba goi,” gua se Zisu. ⁴² Koasa totosoa tugo asa si ta salana meke via sa tie.

⁴³ Meke koasa totosoa tugo asa si garunu taloa nia Sa, ba va balau ia Sa, ⁴⁴ “Avoso mae, mu lopu la vivinei pa tie, ba mu la vata dogoro pule nigo koasa hiama^d pude vilitigo. Mamu tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie, sapu ele via si goi kamahire,” gua si Asa.*

⁴⁵ Ba sipu taluarae sa tie, si podalae urahae nia mo sa sa inavoso, pa doduru vasina. Gua ke lopu boka vura la koari na vasileana se Zisu pude ta gilana koari na tie, ba koa mo si Asa koari na vasidi ivuludi, ba mae mo koa Sa sari na tie pu mae guadi pa doduru vasina.

2

Salania Zisu si Keke Tie Mohona (Matiu 9:1-8; Luke 5:17-26)

¹ Hola kaiqa rane, si pule mae pa Kepaniami se Zisu, meke ene sa inavosona sapu koa nana vasina si Asa, gua. ² Ke soku hola sari na tie si varigara mae koasa vetu pu koa ia Sa, ke loke vasi lolomo si koa, kamo la gua tugo pa kenuna sa sasada. Meke tarae nia Sa sa zinama koa rini. ³ Totosoa asa si paleke mae nia ri ka made tie si keke tie pu mate kukuru tinina. ⁴ Ba lopu boka va nuquru la ia rini koe Zisu sa tie, sina sokua tie sa korapa vetu; ke kakelia rini sa batu vetu, pa totosona puta Zisu, meke va isu gore la ia rini sa tie pu ekona pa nana teqe. ⁵ Meke sipu dogoria Zisu nomana gua sa dia rinaṇeraṇe koa Sa, si zama la ia Sa sa tie mohona, “Tuqu, ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

⁶ Ba kaiqa ri na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu habotu vasina si balabala golomo pa bulodia, ⁷ “Na vegua ke zama guahe si Asa? Na va Tamatamasae pule nia si Asa! Tamasa mo telena si boka taleoso ni sari na sinea^d!” gua si arini.

⁸ Ba gilania Zisu pa korapa maqomaqona koasa totosoa asa, sapu gua korapa balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala i tu gamu saripu gua sara pa korapa bulomia? ⁹ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niniraṇira? ‘Ele taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Turu, palekia mua teqe, mamu ene?’ ¹⁰ Ba pude mi tumae nia gamu, sapu sa Tuna^d na Tie si ari Nana niniraṇira pa pepeso, pude taleoso ni sari na sinea tadi na tie.” Meke zama la si Asa koasa sapu mate kaiqa kukuru tinina, ¹¹ “Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!” gua si Asa.

¹² Sipu korapa doṇo la rini, si gasa turu sa tie, meke paleke vagia sa sa nana teqe, meke ene taloa nana. Ke magasa beto sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, “Namu lopu hite ele ta dogoro koa gita si keketona guahe!” gua si arini.

Tiokia Zisu se Livae (Matiu 9:9-13; Luke 5:27-32)

¹³ Meke pule la pa raratana pa kopi Qaleli se Zisu, meke mae koa Sa si keke puku vinarigara lavata, meke va tumatumae i Sa si arini. ¹⁴ Meke sipu ene hola la Sa, si dogoria Sa se Livae, sa tie hata takisi, sapu na

* 1:44 Liv 14:1-32

tuna e Alepiasi, korapa habotu nana pa vetu vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, “Mae luli Au.” Totoso asa si turu se Livae, meke lulia sa se Zisu. ¹⁵ Meke sipu korapa henahena pa vetu te Livae se Zisu, si sokudi rina tie hata takisi, meke kaiqa tie kaleadi pule pu luli koe Zisu, meke sari Nana disaepeli, si mae henahena turani si Asa. ¹⁶ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese^d, saripu na Parese^d, si dogorona se Zisu sapu korapa henahena turani sari na tie kaleadi, na tie hata takisi, si nanasa la koa ri Nana disaepeli, “Na vegua ke henahena turani tu Sa sari na tie gugua sara?” gua si arini.

¹⁷ Sipu avosi Zisu si olaña la i Sa si arini, “Sari na tie toa valeanadi si lopu hata ia sa tie salaña, ba sarini pu mohodi mo. Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toñoto, ba sari na tie kaleadi tu,” gua si Asa.

Ninanasa pa Vina Madi pa Ginani
(Matiu 9:14-17; Luke 5:33-39)

¹⁸ Pa keke totoso sipu madi^d sari na disaepeli te Zone Papitaiso meke sari na Parese, si mae nanasia ri kaiqa tie se Zisu, “Na vegua ke madi pa ginani sari na disaepeli te Zone Papitaiso, meke tadi na Parese, ba saripu Tamugoi si lopu madi tu?” gua si arini.

¹⁹ Meke olaña la i Zisu, “Vegua, hiva ni gamu sari na tie ta ruvatadi koasa inevaña vinarihaba, pude mae somana ba lopu henahena? Lokari! Sipu korapa koa turani rini sa tie varihaba si lopu kaqu madi si arini. ²⁰ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, meke koasa totoso tu asa si kote madi si arini.

²¹ Loke tie si tuvaka la nia si keke kukuru poko vaqura koasa poko koana, sina kote viziri sa poko vaqura, meke ta rikata palae koasa poko koana, meke kote kaleana hola la tu sa rikata. ²² Meke loke tie si toño la nia sa vaeni vaqura koasa vovoina vaeni koana, sina kote va puzakia sa vaeni sa vovoina koana, meke kote kaleadi beto mo sari kara. Gua asa, ke sa vaeni vaqura si kaqu ta toño la tugo koasa vovoina vaqura,” gua si Asa.

Guguana sa Rane Sabati
(Matiu 12:1-8; Luke 6:1-5)

²³ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti^d se Zisu, meke sari Nana disaepeli. Meke sipu ene gua pa korapa inuma huiti si arini, si podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli.* ²⁴ Meke kaiqa rina Parese si zama la koe Zisu, “Dotu, na vegua ke tavetia ri na mua disaepeli gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?” gua si arini.

²⁵ Meke olañi Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu tavetia sa banara Devita pukerane? Sipu ovia si asa meke sari nana tie,* ²⁶ si nuquru la si asa pa korapana sa Ipi^d Hopena te Tamasa, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. E Abiata sina hiama pa totoso asa. Koasa tinarae, si teledia mo rina hiama si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni tugo sa sari nana tie.”*

²⁷ Meke zama la i Zisu si arini, “Sa rane Sabati si na nabulu mo tana tie, ba lopu sa tie si nabulu nia sa rane Sabati. ²⁸ Gua asa, ke sa Tuna na Tie mo si Banara ni sari doduru tinitoña meke kamo koasa rane Sabati tugo,” gua se Zisu.

* 2:23 Diut 23:25 * 2:25 1 Samuela 21:1-6 * 2:26 Liv 24:9

3

Salania Zisu sa Tie pu Mate Limana
(*Matiu 12:9-14; Luke 6:6-11*)

¹ Meke sipu pule la pa sinaqoqi^d se Zisu, si koa nana vasina si keke tie sapu mate limana. ² Meke koadia tugo vasina si kaiqa tie pu hiva zutua si Asa pa sinea, ke kopu totoko nia rini si Asa, pude dogoria be guana salania Sa si asa pa rane Sabati. ³ Meke zama la ia Zisu sa tie pu mate limana, “Sage mae, pa kekenu tani,” gua si Asa. ⁴ Meke nanasa la i Sa si arini, “Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?”

Ba lopu va kulu si arini. ⁵ Ke bugoro si Asa, meke dono la i Sa si arini, ba talotana sisigiti tugo si Asa, sina luli dia hiniva sisigiti, meke sea si arini. Ke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa limamu.” Ke va nadoria sa sa limana, meke leana pule si asa. ⁶ Meke taluarae pa sinaqoqi sari na Parese, meke la vari vivinei si arini koari na puku tie pu zuka ia se Herodi^d pude hata ia sa sirana, gua pude va matea se Zisu.

Sa Puku Vinarigara Lavata pa Masa Qaleli

⁷ Meke sipu taluarae la pa kopi Qaleli se Zisu meke sari Nana disaepeli, si luli mae koa Sa sa kobi tinoni lavata. Na mae guadi pa Qaleli, pa Ziudia, ⁸ pa Zerusalem, meke pa popoa Idumea, meke pa kali gasa rimata pa popoa Zodani, meke pa vari likohaedi rina vasivasileana nomadi pa Taea meke Saedoni. Mae koe Zisu sari doduru tie hire, sina avoso nia rini, sapu soku tinavete variva magasadi si taveti Sa, gua. ⁹ Soku sisigiti sari na tie, ke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, pude va nama veko vala koa Sa si keke koaka, pude boka ilolo meke lopu ta zukuru koari na tie, gua.* ¹⁰ Ura sokudi sari na tie si ele salani Sa, ke zukuria rina tie mohodi si Asa, pude tiqua, gua. ¹¹ Totoso dogoria rina tie pu koai na tomate kaleadi si Asa, si hoqa todone pa kenuna Sa si arini, meke velavela va ululae guahe: “Agoi si na Tuna Tamasa!” gua si arini. ¹² Meke norei Zisu sari na tomate kaleadi, pude lopu tozia pa tie sapu esei si Asa, gua.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Nana Apositolo
(*Matiu 10:1-4; Luke 6:12-16*)

¹³ Sage la pa keke toqere se Zisu, meke tioko varigara ni Sa vasina sarini pu hiva ni Sa, ke mae koa Sa si arini. ¹⁴ Vizati Sa sari ka manege rua, sapu poza ni apositolo^d Sa, meke zama guahe si Asa koa rini, “Ele vizata gamu Rau pude koa koa Rau si gamu, meke kote garunu vurani gamu tugo Rau pude la tarae, ¹⁵ meke kote tagoa gamu sa ninirani pude hipuru palae tomate kaleadi,” gua si Asa.

¹⁶ Hire sari na pozadi ri ka manege rua, saripu vizati Sa pude na apositolo. E Saimone (sapu poza nia Pita, e Zisu); ¹⁷ e Zemisi meke e Zone, sari karua tuna e Zebeti, (saripu poza ni Boaneaquesi e Zisu; sa ginuana sina tuna paka manauru).* ¹⁸ Aduru, Pilipi, Batolomiu, Matiu, Tomasi, Zemisi sa tuna Alepiasi, Tadeasi, Saimone sa Tie Zeloti* ,

* **3:9** Mk 4:1; Lk 5:1-3 * **3:17** Gina ta pozae tuna paka manauru sina na tie pude tuture zama va ninira. * **3:18** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva varipera nia sa qinavuna pa Roma.

19 meke Ziudasi Isikarioti, sapu qoraqora nia se Zisu.

Zisu meke Belozibabi

(*Matiu 12:22-32; Luke 11:14-23, 12:10*)

20 Totoso asa si kekere pule la pa Kepaniami se Zisu, meke nuquru si Asa koasa vetu sapu hoke koa ia Sa. Meke varigara pule mae sari kobi tinoni, ke loke Nana totoso pude henahena se Zisu meke sari Nana disaepeli. 21 Totoso avoso nia sa tinana meke sari na tasina, sapu gua asa si topue la si arini pude tuqea meke vagi taloa nia sina zama sari na tie, “Ele pekipeki sa tie sana!”

22 Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, pu mae guadi pa Zerusalem si zama, “Koaia Belozibabi^d si Asa. Sa banaradi rina tomate kaleadi na ponía niniranira si Asa pude hipuru palae tomate,” gua si arini.*

23 Ke tioko vagi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke va tumatumae ni Sa koari na parabolo^d, meke zama, “Vegugua meke boka hipuru pania Setani se Setani? 24 Be paqaha pule nia telena si keke butubutu banara, si kote ta huarae sa butubutu asa. 25 Be varivari paqahi si keke puku tatamana, si kote ta huarae sa kinoa tatamana asa. 26 Ke be varipaqahi la pa hopeke pukuna sa butubutu te Setani, si lopu kaqu turu hola la si asa, ba kote ta huarae, meke beto mo si asa.

27 Loke tie si boka gasa nuquru la pa korapa vetu tanisa tie ninira*, meke hikoi sari nana likakalae, be lopu pusi kenu pakia sa sa tie ninira; meke tiqe kote boka paleke vagi sa sari likakalae pa nana vetu.

28 Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote boka taleosae mo sari doduru sinea meke pinaraparana tadi na tie. 29 Ba asa sapu parania sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae, sina ele evania sa sa sinea sapu kaqu koa hola niniae rane ka rane.”* 30 Zama gua asa se Zisu, sina kaiqa rina tie si zama guahe, “Koaia na tomate kaleana si Asa,” gua.

Sa Tinana Zisu meke sari na Tasina Zisu

(*Matiu 12:46-50; Luke 8:19-21*)

31 Meke totoso asa si kamo sa tinana meke sari na tasina koreo e Zisu pa vetu sapu koa ia Sa. Turu mo pa sada si arini, meke garunu nuquru la tie pude tioko mae ia se Zisu, gua. 32 Na kobi tie si habotu vari likohae nia se Zisu, meke zama la si arini koa Sa, “Tio, sa tinamu meke sari na tasimu si korapa hiva nigo pa sada,” gua si arini.

33 Meke olaña la i Zisu si arini, “Ari sei sari tinaqu meke tasiqu?” 34 Meke dono la si Asa koa ri na tie pu habotu vari likohae koa Sa, meke zama, “Dono mae! Hire sari tinaqu, meke sari tasiqu! 35 Asa mo sapu taveti sari hiniva te Tamasa, si na tasiqu koreo, na tasiqu vineki, meke na tinaqu,” gua si Asa.

4

Sa Parabolona sa Tie Uma

(*Matiu 13:1-9; Luke 8:4-8*)

1 Meke va tumatumae pule se Zisu pa kapa masamasa Qaleli, meke sa kobi tinoni sapu mae vari likohae koa Sa si noma hola, ke surana

* 3:22 Mt 9:34, 10:25 * 3:27 Sa ginuana sa tie ninira si e Setani. * 3:29 Lk 12:10

la koa pa keke koaka si Asa meke habotu Nana. Na alena pa kolo sa koaka asa, ba sari tinoni si turu dia pa masa.* ² Soku tinitona si variva tumatumae ni Sa koari na parabolo, meke zama guahe si Asa koa rini:

³ “Avoso mae! Keke tie uma si la, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. ⁴ Totoso taburu ni sa sari na kiko, si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁵ Kaiqa si hoqa la vasina sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Lopu seunae, si toa vura mae sari na linetelete, sina lopu moata sa pepeso. ⁶ Ba totoso gasa mae sa rimata, si nadai si arini, ke harahara, sina lopu gore va lohi sari na karosodi. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia hilibubuku, ke toqolo sage sari na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini, ke loke vuadi. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leana, ke toqolo sage meke vua katakata. Kaiqa si vua tolonavulu kiko koai, kaiqa si onomo navulu, meke kaiqa si keke gogoto.

⁹ Ego, be ari taliqa mia, si mi va avoso mae!” gua se Zisu.

Sa Natidi gua rina Parabolo

(Matiu 13:10-17; Luke 8:9-10)

¹⁰ Totoso koa eke telena se Zisu, si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke gua tugo sari kaiqa pu avosi sari na parabolo, meke tepa ia rini si Asa, pude va bakali si arini. ¹¹ Meke olaqa la i Sa, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binaqara te Tamasa si ele ta poni atu koa gamu. Ba koari na votiki tie pu lopu somana koa gamu, si avosi mo pa parabolo si arini.

¹² Pude madi dodogorae,

ba lopu dono gilania,

pude madi avavosae,

ba lopu avoso gilania.

Ura be lopu gua asa arini,

si madi kekere la koe Tamasa,

meke kote taleoso ni Sa si arini,” gua si Asa.*

Va Bakalia Zisu sa Parabolona sa Tie Uma

(Matiu 13:18-23; Luke 8:11-15)

¹³ Meke nanasi Zisu si arini, “Vegua, lopu tumae nia tu gamu sa parabolona sa tie uma? Vea meke kote boka tumae ni gamu sari kaiqa parabolo pule? ¹⁴ Ego, sa tie uma si letea sa zinama te Tamasa. ¹⁵ Kaiqa tie si gua tugo rina kiko pu hoqa pa sirana; sipu avosia tugo rini sa zinama te Tamasa, si hinoqa mae se Setani meke vagi pania koa rini sa zinama. ¹⁶ Kaiqa tie pule si gua rina kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona. Ke sipu avosia rini sa Inavoso Leana, si lopu sana vagi qetuqetu nia rini. ¹⁷ Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke totoso raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si lopu sana luara pania rini si asa. ¹⁸ Kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu hoqa pa vasina sapu koa ia hilibubuku. Arini si avosia sa Inavoso Leana, ¹⁹ ba sari na ilipunanana sa tinoa hie, na inokorodi rina tinagotago pa pepeso, meke kaiqa inoko'okoro pule, si mae pa korapa bulodia, meke hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ²⁰ Ba kaiqa tie pule si gua tugo rina kiko pu ta lete pa pepeso

* 4:1 Lk 5:1-3 * 4:12 Ais 6:9-10

leanana, sipu avosia rini sa Inavoso Leana sana, si va tabea rini si asa, meke vua si asa pa dia tinoa: kaiqa tolonavulu, kaiqa onomo navulu, meke kaiqa pule si keke gogoto,” gua si Asa.

Sa Zuke pu Tava Opo Tamunu Lolu
(Luke 8:16-18)

²¹ Meke zama la koa rini se Zisu, “Vegua, hoke vagia sa tie sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa sa pa kauru teqe ululu? Vegua, lopu kaqu va hakea tu sa pa hakehakeana zuke sia?” ²² Gua sapu ta tome, si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta kepuhu vura tugo.* ²³ Asa sapu ari talinana, si mani va avoso mae!” gua si Asa.

²⁴ Meke zama gua tugo hie si Asa koa rini, “Mi kopu, na va avoso valeana mae koa Rau! Sa pada sapu ponia goi koari na tie, si asa tugo padana sapu kaqu vagia goi koe Tamasa, ba kote hola nia tu sa pada asa.* ²⁵ Ura asa sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.”*

Sa Parabolona sa Tinoqolo Tanisa Binaṅara te Tamasa

²⁶ Meke zama tugo si Asa, “Sa Binaṅara te Tamasa si guahe: Sa tie uma, si letei sari na kiko pa nana inuma. ²⁷ Kamo sa boṅi meke rane, tooso puta si asa meke vaṅunu, si liho meke toqolo sage sari na kiko, ba lopu gilania sa sapu vea meke ta evaṅa sapu gua asa. ²⁸ Sa pepeso telena si va toqolia sa linetelete meke vua; kekenu si vura mae sa elelo, meke sa havorona, beto asa si na vuana, meke mumudi si komiha si arini. ²⁹ Sipu komiha sari na vuadi, si mae sari na tie pakepakete, sina ele kamo sa tooso.”*

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32,34; Luke 13:18-19)

³⁰ Meke zama se Zisu, “Na sa kote va padapada nia gita sa Binaṅara te Tamasa? Na parabolo sa kote va bakala nia gita si asa? ³¹ Gua mo hie si asa: Vagia keke tie si keke kiko masitadi, sapu hiteke hola koari doduru kiko, meke letea sa pa pepeso. ³² Ba sipu ta lete sa, meke toqolo sage, si noma hola ni sa sari doduru linetelete. Sari na lelanana si nomadi, ke sari na kurukuru tapuru si mae tavete dia vori vasina, koari na lelaṅa aqaqorodi,” gua si Asa.

³³ Meke sokudi sari na parabolo gugua hire, si zama ni Zisu koari na tie, ba gua mo sapu boka gilania rini si tozi ni Sa. ³⁴ Lopu hite keketona sapu zama nia Sa koarini, sapu lopu ta tozi pa parabolo, ba pana koa eke turani Sa sari Nana disaepeli, si hoke va bakala ni Sa koa rini sari na ginuadi rini.

Va Bulea Zisu sa Raneboni
(Matiu 8:23-27; Luke 8:22-25)

³⁵ Koasa rane sana, sipu kamo mae sa veluvelu, si zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada karovo la pa kali karovona sa kopi,” gua si Asa. ³⁶ Ke veko pania rini sa puku tinoni lavata, meke suraṅa sari kasa disaepeli koasa koaka sapu ele suraṅia Zisu, meke luli turania rini si

* 4:21 Mt 5:15; Lk 11:33 * 4:22 Mt 10:26; Lk 12:2 * 4:24 Mt 7:2; Lk 6:38 * 4:25 Mt 13:12, 25:29; Lk 19:26 * 4:29 Zol 3:13

Asa. Kaiqa koaka pule si somana luli tugo koa rini. ³⁷ Meke toka la si arini meke lopu sana raza mae gana sa givusu niburuna, ke puzaka nuquria na bogusu sa koaka meke podalae sini ia na kolo. ³⁸ Ba se Zisu si puta pa tatavana sa koaka, eko Nana koa ke tarabatu. Ke va vanunia rina disaepeli si Asa meke zama, “Titisa, tata mate si gita! Ba lopu hite va galagalae tu si Goi?” gua si arini.

³⁹ Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, “Mu noso!” Meke zama la i pule Sa sari na bogusu, “Mu bule!” Ke noso hokara sa givusu, meke bule nodolo sa kolo. ⁴⁰ Meke zama la i Zisu sari Nana disaepeli, “Na vegua ke matagutu si gamu? Korapa loke mia rinañerane tugo si gamu?”

⁴¹ Ba matagutu sisigiti si arini, meke vari zama pulei teledia, “Esei sa tie hie, ke sari na givusu na bogusu, ba va tabea tu?” gua si arini.

5

Salania Zisu si Keke Tie pu Ta Hilae Tomate Kaleadi (Matiu 8:28-34; Luke 8:26-39)

¹ Kamo la pa kali karovona sa kopi Qaleli pa popoa Qerasa se Zisu, meke sari Nana disaepeli. ² Meke toso neti gore tugo Sa pa masa, si lopu sana vura mae gana koari na bae popomunuana, si keke tie pude mae tutuvia se Zisu. Sa tie hie si koa ia na tomate kaleadi, ³ na kokoana koari na bae popomunuana si asa. Loke tie boka va noso ia, na seni ba lopu padana. ⁴ Ele soku toso pusi nia seni rini limana na nenena, ba hoke kumati sa sari na seni, meke mokui sari na aeana tava sage pa nenena. Loke tie si ninira pada pude va noso ia. ⁵ Rane na boni si ene limilamae si asa koari na bae popomunuana, meke koari na togere, meke hoke gagaemana, na va bakora pule nia pa patu narudi si asa.

⁶ Sipu koatu sa pa seu si dogoria sa se Zisu, meke haqala mae kokotunu pa kenuna Sa. ⁷ Meke velavela va ululae si asa meke zama, “Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Pa pozana Tamasa, si tepa igo rau, pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!” gua si asa. ⁸ Ura ele zama ia tu Zisu si asa, “Tomate kaleamu, mu vura taloa koasa tie hie!” guni nia Sa.

⁹ Meke nanasia Zisu si asa, “Esei sa pozamu?”

Meke olaña sa tie, “E Rerege sa pozaqu, sina na soku mami si gami!” gua si asa. ¹⁰ Meke tepa ososo nia sa se Zisu, pude lopu hitu lani pa votiki popoa pa seu sari na tomate kaleadi, gua.

¹¹ Koanana vasina si keke rovana boko lavata, sapu korapa ganigani gedi pa kali togere tata koa rini. ¹² Meke tepa ia rina tomate kaleadi se Zisu, “Mu garunu lani gami koari na boko, pude mami la nuquru koa rini,” gua si arini. ¹³ Ke va malumi Sa si arini, meke vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Tata karua tina sari na boko koasa rovana sana, sapu haqala gorea rini sa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

¹⁴ Sari na tie pu kopudi rina boko si govete, meke la tozia rini sa inavoso koasa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. Ke vura la sari na tie pude dogoria gua sapu ele ta evaña. ¹⁵ Meke toso mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu koa ia na rerege, pokopoko valeana na gilae, meke habotu nana, ke matagutu sarini. ¹⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evaña koasa tie pu nuquria na

rerege, meke gua sapu ta evaṅa koasa rovana boko, si vivinei nia koari na tie.

¹⁷ Ke tepa ososo nia rina tinoni se Zisu, pude rizu taloa pa dia popoa.

¹⁸ Meke toতোসো korapa va namanama suraṅa pa koaka se Zisu, si mae tepa luli koa Sa sa tie pu tiqe luaria na rerege, “Va malumau maqu luli qua koa Goi,” gua si asa.

¹⁹ Lopu va malumia Zisu, ba tozi nia Sa, “Lokari, mu pule la pa mua popoa, koari na turaṅamu, mamu vivinei nia koarini sa tinokae nomana, meke sa Nana tataru va tukana sapu tavetia Tamasa koa goi,” gua si Asa.

²⁰ Ke taluarae sa tie, meke ene gua pa doduru vasileana pa korapa popoa Dikapolisi, meke vivinei nia sa sa tinokae nomana sapu tavetia Zisu koasa. Meke magasa hola sari doduru tie.

Sa Tuna Vineki e Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu (Matiu 9:18-26; Luke 8:40-56)

²¹ Meke sipu karovo pule pa kali karovona sa Kopi Qaleli se Zisu, si mae vari likohae nia keke puku vinarigara lavata si Asa pa masa.

²² Meke mae kamo se Zaerasi sapu keke rina koimata koasa sinaqoqi koasa vasileana sana. Totoso dogoria sa se Zisu, si todoṅo pa nenena Sa si asa, ²³ meke tepa ososo nia sa se Zisu, “Sa tuqu vineki si moho sisigiti. Mae mamu va opo nia limamu, pude mani magogoso na toa si asa!”

²⁴ Ke luli koasa se Zisu, meke gua tugo sa puku vinarigara lavata, ke zukuru varikali nia rini si Asa.

²⁵ Koanana si keke barikaleqe sapu kamo minoho* tana barikaleqe, meke koa ta sigiti si asa ka manege rua vuaheni. ²⁶ Soku tie salaṅa si ele dogori sa, meke doduru nana poata si ele tabarani sa koa rini, ba si kaleana nono latu sa minoho koa sa. ²⁷ Avoso nia sa sapu hoke salaṅa tie se Zisu, ke ene mae pa mudina Sa si asa, pa korapana sa kobi tie. ²⁸ Na balabala guahe si asa, “Be tiqua mo rau sa Nana poko, ba kote ta salaṅa qua mo si rau,” gua si asa.

²⁹ Meke toতোসো tiqua sa sa Nana poko, si ta salaṅa mo sa nana minoho, meke va nonoga ia tu sa pa korapa tinina, sapu ta salaṅa si asa koasa nana tinasuna. ³⁰ Meke tumae va hodaka nia Zisu sapu vura taloa koa Sa sa ṅiniraṅira, ke taliri la koasa kobi tie si Asa, meke nanasa, “Esei tiqua sa Qua poko?” gua.

³¹ Ke zama sari Nana disaepeli, “Dotu, sa kobi tinoni lavata si korapa zukurigo, ba vegua ke boka nanasa tu si Goi sapu, ‘Esei tiqu Au?’ gua.”

³² Ba doṅo hatahata ia tugo Zisu, sina hiva gilania Sa sapu esei tugo tiqua si Asa, gua. ³³ Tumae nia sa barikaleqe gua sapu ta evaṅa koasa, ke matagutu sisigiti na neneqara si asa, ke la kokotuṅu pa kenuna Zisu, meke helahelae nia sa sa hinokara koa Sa. ³⁴ Meke zama la koa sa se Zisu, “Tuqu, sa mua rinaṅeraṅe si ele salaṅigo. Mu lopu talotaṅa, mu taloa pa binule, ele ta salaṅa si goi koasa mua tinasuna,” gua si Asa.

³⁵ Sipu korapa zama koasa barikaleqe se Zisu, si mae kamo mo si kaiqa tie, pu taluarae mae guadi pa vetu te Zaerasi, meke tozi nia rini si asa, “Sa tumu vineki si ele mate tu, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa,” gua si arini. ³⁶ Ba lopu va gunagunana ni Zisu sari dia zinama, ba tozi nia Sa se Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va

* 5:25 “Kamo minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

hinokara mo,” gua si Asa. ³⁷ Loke tie si va malumu luli Sa koa Sa, ba sari Pita, e Zemisi meke e Zone mo, sapu sa tasina e Zemisi. ³⁸ Totoso kamo la rini pa vetu te Zaerasi, si dogori Zisu viñohaedi sari kobi tie vasina pu korapa takatakala pa mate, meke kabo va ululae. ³⁹ Meke sipu nuquru Sa, si zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke takatakala, na kabo sisigiti si gamu? Lopu mate sa koburu sana, na puta gana mo!” gua si Asa.

⁴⁰ Ba hegehegere nia rini si Asa, ke hitu vura betoni Sa si arini. Sari ka neta Nana disaepeli mo, meke sari karua tiatamana sa koburu, si turana nuquru lani Sa pa korapa lose, vasina korapa eko sa koburu.

⁴¹ Taninia Sa limana sa koburu meke zama ia Sa si asa, “Talitha, koum*,” gua. Sa ginuana si, “Vineki hite, zama igo Rau si goi, mu tekulu!”. ⁴² Meke pa totoso tugo asa si tekulu si asa, meke ene vari likohae nia sa sa lose, ke magasa sisigiti si arini. Ka manege rua vuahenina si asa, pa totoso asa. ⁴³ Ba va balau Zisu si arini, pude lopu vivinei nia koari na tie sapu gua ta evana, meke zama si Asa, “Mi ponía ginani pude mani henahena,” gua si Asa.

6

Ta Kilu pa Nazareti se Zisu

(Matiu 13:53-58; Luke 4:16-30)

¹ Taluarae vasina se Zisu si pule la pa Nazareti, meke lulia ri Nana disaepeli si Asa. ² Meke sipu kamo sa rane Sabati, si podalae va tumatumae si Asa pa sinaqoqi. Meke soku tie pu avosia si magasa beto. Zama si arini, “Pavei vagi ni sa tie hie sari doduru pu gua hire? Na ginilagilana sa si ta poni nia Sa, meke vegugua ke boka va vura tinavete variva magasadi tu Sia? ³ Nake na kamada mo si Asa? Na tuna mo e Mere, meke na tasidia mo ari Zemisi, Zosepa, Ziudasi meke Saimone, meke sari na tasina vineki si koadia mo hire?” gua si arini. Ke lopu va hinokaria rini si Asa.

⁴ Meke zama se Zisu koarini, “Na poropita si ta pamañae koari doduru vasina, ba lopu pa nana popoa soti, na turana, na nana tatamana soti,” gua si Asa.*

⁵ Ke lopu soku tinavete variva magasadi si taveti Zisu vasina, ba va opo ni limana mo Sa si kaiqa tie mohodi, meke tava magogoso si arini.

⁶ Meke magasa sisigiti ni Zisu, sina lopu va hinokaria rini si Asa.

Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli

(Matiu 10:5-15; Luke 9:1-6)

Ke ene va tumatumae se Zisu koari na vasivasileana. ⁷ Meke tioko varigara mae ni Sa koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke paqaha rurua i Sa, meke garunu taloa ni. Poni ni niniranira Sa, pude hipuru pani sari na tomate kaleadi, ⁸ meke tozi ni Sa, “Mi lopu palekia keketona pa mia inene la, lopu paleke vinabeo, na huneke, loke poata pa mia vovoina, ba mi hopeke paleke kolu hodu mo.* ⁹ Va sagei mia sadolo, ba lopu va sage varitomoi poko*. ¹⁰ Koasa vetu vasina va kamo gamu rini pude koa, si mi koa vasina osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. ¹¹ Meke be korodia va kamo gamu na avoso gamu rina

* 5:41 Zinama Arameiki. * 6:4 Zn 4:44 * 6:8 Lk 10:4-11 * 6:9 Keke poko sote tomena na gelena si hoke va sagei rini. Be guana ibu sa popoa si hoke va sage varitomoe ni rini.

tie pa keke vasileana, si mi tavusu pania sa kavuru pa nene mia pana taluarae gamu, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini,” gua si Asa.*

¹² Meke vura la si arini, meke tarae koari na tie, pude di kekere, na luara pani sari dia sinea. ¹³ Meke soku tomate kaleadi si hipuru pani rina disaepeli, meke va boboso ni oela rini sari na tie mohodi, pude ta salana si arini pa ninirañira te Tamasa.*

Sa Minate te Zone Papitaiso

(Matiu 14:1-12; Luke 9:7-9)

¹⁴ Meke avoso ni sa Bañara Herodi sari doduru gua pu taveti Zisu, sina sa inavosona Sa si ele ta gilana pa doduru popoa. Kaiqa rina tie si zama, “Ele toa pule se Zone Papitaiso! Gua asa ke koa ia na ninirañira si Asa, pude taveti sari tinavete variva magasadi,” gua.*

¹⁵ Kaiqa si zama, “Asa mo se Ilaiza,” gua. Ba ari kaiqa pule si zama, “Na poropita si Asa gugua tugo rina poropita pukerane,” gua.

¹⁶ Ba tooso avoso nia Herodi sapu gua asa, si zama si asa, “E Zone Papitaiso mo si Asa, sa tie sapu ele kupa pania rau batuna si toa pule!” gua. ¹⁷ Sina e Herodi mo garunu nia tie se Zone, pude pusia, meke vekoa pa vetu varipusi. Ta evaņa si hie, koasa ginuana e Herodiasia, sa barikaleqe tanisa tasina sapu se Pilipi, ba haba vagia Herodi.* ¹⁸ Ura tozi pilipule nia Zone Papitaiso se Herodi, “Lopu tonoto koasa tinarae te Tamasa pude haba vagia goi sa barikaleqe tanisa tasimu!” gua.

¹⁹ Ke kukiti nia Herodiasia pude va mate ia se Zone Papitaiso, ba lopu boka, sina koa gua koe Herodi. ²⁰ Matagutu nia Herodi se Zone Papitaiso, sina gilania sa sapu na tie tonotona, na madina si asa. Ke lavelave nia sa pude lopu va matea e Herodiasia si asa. Totoso avosi Herodi sari zinama te Zone Papitaiso si hoke nunala si asa, gua ba hoke hiva avavoso nana koa sa.

²¹ Ba koasa rane podo te Herodi, si kamo sa lolomo leana sapu aqa nia Herodiasia. Sari na palabatu nomadi pa qinavuna, meke tadi na tie varipera, meke tadi na butubutu pa Qaleli, si ta ruvata la pude somana henahena koasa inevaņa. ²² Meke tooso nuquru la pekapeka sa tuna vineki e Herodiasia, si qetu se Herodi meke sari na tie ta ruvatadi. Ke zama la koasa vineki sa bañara, “Mu tozi nau sapu hiva nia goi, maqu ponigo,” gua si asa.

²³ Meke zama va tokotokoro se Herodi koasa vineki, “Maqu tozi nigo, be tinitoņa sa sapu hiva nia goi, si kote poni nigo mo rau, be kukuruna sa qua binañara gua goi, ba leana mo!” gua si asa.

²⁴ Ke vura la nanasia sa vineki sa tinana, “Na sa si kote tepa ia rau?” Meke olaņa sa tinana, “Sa batuna e Zone Papitaiso,” gua si asa.

²⁵ Meke tuturei ene pule la koasa bañara si asa, meke zama, “Mu voi mae nia kamahire pa keke besini, sa batuna e Zone Papitaiso!” gua si asa.

²⁶ Meke talotaņa sisigiti se Herodi, ba lopu boka va karia sa si asa, sina koa gua koari nana zinama tokotokoro pa kenudia ri doduru tie ta ruvatadi. ²⁷ Ke tuturei garunia sa sa solodia, pude paleke mae nia sa batuna e Zone Papitaiso. Ke topue la pa vetu varipusi sa solodia, meke la kupa vagia sa sa batuna e Zone Papitaiso. ²⁸ Meke vekoa sa

* 6:11 TTA 13:51 * 6:13 Zem 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19 * 6:17 Lk 3:19-20

pa besini, meke la vala nia sa koasa vineki, meke la vala nia sa vineki koasa tinana. ²⁹ Sipu avoso nia rina disaepeli te Zone Papitaiso sapu gua asa, si la palekia rini sa tinina, meke la vekoa pa keke lovu*.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(*Matiu 14:13-21; Luke 9:10-17; Zone 6:1-14*)

³⁰ Pule mae koe Zisu sari ka manege rua apositolo, meke tozi rini koa Sa sari doduru gua pu taveti na variva tumatumae ni rini. ³¹ Soku hola sari na tie pu ene la, mae, gua, ke loke nana totosu pude henahena paki se Zisu meke sari Nana disaepeli. Ke zama la koa rini si Asa, "Aria, mada la pa keke vasina ivuluna pude boka magogoso paki si gamu," gua si Asa. ³² Ke suraṅa pa keke koaka si arini, meke la pa keke vasina ivuluna.

³³ Ba sokudi rina tie pu koadi pa ninae vasileana si dogori tokadi, meke doṅo gilani rini, ke haḡala rarata, meke kamo va kenue la koasa vasina pu kote la ia rini. ³⁴ Totoso gore se Zisu pa masa, si dogoria Sa sa puku tinoni lavata, meke tataru sisigiti ni Sa, sina gua tugo rina sipi pu loke dia sepati^d si arini. Ke soku tinitoṅa si va tumatumae ni Sa koa rini.*

³⁵ Totoso kamo sa veluvelu, si mae koa Sa sari Nana disaepeli meke zama, "Ele veluvelu sa popoa, meke na vasina ivuluna sa vasina hie. ³⁶ Tozi ni sarini, pude la koari na vasivasileana tatadi, pude madi la holu gedi ginani," gua.

³⁷ Ba olaṅa se Zisu, "Poni mo gamu."

Meke zama si arini, "Baṅara, hiva nia Goi pude karua gogoto poata siliva* si kaqu holu nia ginani gami, pude poni?" gua.

³⁸ Ke nanasi Zisu, "Ka visa bereti si koa koa gamu? La mamu dogori ko."

Meke sipu la dogori rini, si mae tozi nia rini si Asa, "Ka lima bereti, meke karua igana mo," gua si arini.

³⁹ Meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli, pude paḡapaḡahi sari doduru tie meke va haboti koasa duduli buma. ⁴⁰ Ke habotu si arini, kaiḡa pukuna si keke gogoto, meke kaiḡa si lima navulu. ⁴¹ Meke vagi Zisu sari ka lima bereti, meke sari karua igana, meke doṅo sage la pa Maṅauru, meke mana ni Sa. Meke tiḡe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie, meke gua tugo sari karua igana, si va hia beto lani Sa koari doduru. ⁴² Henahena sari doduru, meke deṅa valeana beto. ⁴³ Meke pudiki va sini ni umumu bereti, na igana rina disaepeli sari ka manege rua pili. ⁴⁴ Sa ninaedi rini pu ta poni, si ari ka lima tina tie, ba lopu ta nae sari na tamatina.

Ene pa Kolo se Zisu
(*Matiu 14:22-33; Zone 6:15-21*)

⁴⁵ Meke beto asa si tozi ni Zisu sari Nana disaepeli pude suraṅa pa koaka, meke toka va kenue la pa Betiseda, pa kali karovona sa kopi Qaleli, meke Asa si koa pude garunu taloa ni sari na tie. ⁴⁶ Sipu ele va taloai Sa sari na tie, si sage la pa keke toḡere si Asa pude varavara.

* **6:29** Sari doduru lovu tadi na tie Ziu si na bae ta horena pa patu pa kali toḡere, kekenoṅo sa lovuna Zisu. * **6:34** Nab 27:17; 1 Baṅ 22:17; 2 Koron 18:16; Izk 34:5; Mt 9:36 * **6:37** Karua gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara.

⁴⁷ Sipu kamo sa boni, si ele pa kokorapa lamana tu sa koaka, ba se Zisu si koa telena pa togere. ⁴⁸ Meke dono la i Sa si arini korapa qelu na gelu, sina ninira sa givusu kemua, ke pa kaiqa vari korapana neta meke onomo koloko, si ene mae koarini pa kolo se Zisu. Meke tooso tata ene hola ni Sa, si arini, ⁴⁹ si dogoria rini enena pa kolo si Asa, meke hokara na tomate gunia rini, ke gagaemana si arini. ⁵⁰ Matagutu sisigiti sari doduru tooso dogoria rini si Asa.

Ba hinoqa zama la koarini se Zisu, “Mi koa varane! Arau mo, mi lopu matagutu!” gua si Asa. ⁵¹ Sipu surana la pa koaka koarini si Asa, si bule nana sa givusu. Ke magasa sisigiti sari na disaepeli. ⁵² Dogoria rini sa tinavete variva magasana koasa pinonidi ri ka lima tina tie ba lopu ele tumae nia rini vea noma gua sa niniranira te Zisu, na pupuhu nia rini pa dia binalabala si asa.

Salani Zisu sari na Tie Mohodi pa Qenesareti

(Matiu 14:34-36)

⁵³ Meke sipu karovia rini sa kopi, si mae hogoto si arini pa Qenesareti, meke sigotia rini sa dia koaka vasina. ⁵⁴ Totoso taluarae rini koasa koaka, si dono gilania rina tie pa popoa sana se Zisu. ⁵⁵ Meke haqala la si arini pude va enea sa inavoso pa doduruna sa popoa, ke be pavei vasina avoso nia rini koa si Asa, si paleki rini sari na tie mohodi pa teqe, meke mae koe Zisu. ⁵⁶ Meke doduru vasina pu la i Zisu koari na vasileana nomadi na hitekedi, si paleke mae ni rina tie koari na vasina tana maketi sari na tie mohodi. Meke tepa koa Sa si arini pude di tiqua rini sa hukihukirina sa Nana poko, meke ari doduru pu tiquna Sa, si tava magogoso.

7

Sa Vina Tumatumae Koadi Tadi na Tie Ziu

(Matiu 15:1-9)

¹ Kaiqa rina Parese meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi pa Zerusalema si varigara mae koe Zisu.

² Meke dogori rini si kaiqa ri Nana disaepeli si boni limadi meke henahena si arini, sina lopu nuzapa lima.

³ Sina sari na Parese, meke sari doduru tie Ziu, si lopu kaqu henahena osolae nuzapa lima si arini lulia sa hahanana tana nuzapa lima tadi na tiatamadia. ⁴ Meke lopu kaqu henai rini sari na ginani pu ta vagidi pa maketi, osolae tava nuzapa paki si arini*. Soku tinarae gugua arini si luli rini, gua sa hahanana nuzapa kapa, raro, vovoina kolo, meke na teqe, pa dia hahanana vinavia.

⁵ Ke nanasia rina Parese meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese se Zisu, “Na vegua ke lopu luli rina Mua disaepeli sari na hahanana tadi na tiatamada? Ura boni limadi, ba henahena gedi mo,” gua si arini.

⁶ Meke olaqa se Zisu, “Hinokara sapu gua zama nia Aisea pa ginua mia gamu, sapu na tie sekesekei mia si gamu, gua tugo sapu ta kubere:” ‘Sari na tie hire si va lavata Au rini pa beru dia, ba seu koa Rau sari bulodi.

* **7:4** Tava nuzapa paki si arini teledia babe sari na ginani ta holuholudi, ba pa zinama Quriki si lopu bakala sa zinama “arini”, na ginani sia babe na tie. * **7:6** Ais 29:13

⁷ Gua hoboro mo sa dia vinahesi mae koa Rau.

Ura va tumatumae guni na tinarae Taqarau rini sari na vina turu tadi tie!’ gua sa Tamasa.

⁸ Luara pani gamu sari tinarae te Tamasa, ba va tabei gamu sari na tinarae tana tie.”

⁹ Meke zama pule si Asa, “Tumatumae hola si gamu pude veko gore ni sari Tinarae te Tamasa, pude kopu ni mo sari mia vina tumatumae soti telemia. ¹⁰ Sina zama se Mosese, ‘Mu va lavatia sa tinamu meke tamam,’ meke ‘Asa sapu zama nonoivali sari tiatamana si kaqu tava mate,’ gua.* ¹¹ Ba sapu variva tumatumae nia gamu si gua tu he: Be keke tie tagoa si keketona pude boka toka ni sari na tiatamana, ba tozi ni sa sari karua, ‘Sa tiniona hie si Kobani’ gua. (Sa ginuana si ele ponía rau koe Tamasa, gua.) ¹² Ke ele ta hukata mo si asa koasa mia vina tumatumae, ke lopu boka toka ni sa sari na tiatamana. ¹³ Gua asa ke, koasa mia hahanana variva tumatumae koari kaiqa, si va karia gamu sa zinama te Tamasa. Meke soku pule sari hahanana seadi gugua hire si taveti gamu,” gua si Asa.

Tiniona pu Va Bonia sa Tie

(Matiu 15:10-20)

¹⁴ Meke tioko varigara pule mae ni Zisu koa Sa sari na tie, meke zamai Sa, “Mi va avoso mae koa Rau si gamu doduru, mamu tumae nia. ¹⁵ Loketona sapu hena ia sa tie si va bonia si asa, ba sapu vura koa sa tie, asa tu va bonia si asa. ¹⁶ Asa sapu ari talinana pude avosia, si mani avosia!”

¹⁷ Meke sipu taluarae Sa koasa kobi tie, meke la nuquru pa vetu, si la nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa guguana sa vivinei hie. ¹⁸ Meke zamai Sa si arini, “Vea, na korapa pupuhu gua tugo ari doduru tie sara si gamu? Lopu gilania tu gamu sia? Loketona hokara sapu hena ia sa tie meke gore la pa tiana, si va bonia si asa. ¹⁹ Sina lopu nuquru la pa bulona si asa, ba pa korapa tiana mo, meke vura taloa mo pa tinina,” gua se Zisu. (Koari na zinama sara, si tozia Sa sapu sari doduru ginani si viadi, meke garo pude ta hena.)

²⁰ Meke zama se Zisu, “Sapu vurana mae tu koasa tie, si va boni ia. ²¹ Ura vura mae pa korapa bulona sa tie, sari binalabala kaleadi pude evani si hire: na vinari riqihi, hinikohiko, vina mate tie, ²² binarabarata, pinuhi, meke doduru tinavete kaleadi; na sinekesekei, hahanana bonidi, kinonokono, zama va kaleana la koari na tie, vinahesi pule, meke sa dinuviduvili. ²³ Doduru tiniona kaleadi arini si vura maedi pa korapa bulona sa tie, meke va bonia si asa.”

Sa Rinanerane Tanisa Barikaleqe Zenitailo^d

(Matiu 15:21-28)

²⁴ Meke taluarae koasa vasina asa se Zisu, meke topue la pa vasina sapu tata pa Taea* pa popoa tadi na tie Zenitailo. Meke sipu kamo sa vasina, si la nuquru pa keke vetu si Asa; na lopu hiva ta gilana koari na tie, gua, ba lopu boka tome si Asa. ²⁵ Meke keke barikaleqe, sapu sa tuna vineki si ta higorae tomate kaleana, si avoso nia sa se Zisu, ke lopu sana mae meke kokotonu pa nenena Sa. ²⁶ Sa barikaleqe hie si na tie Quriki^d, ba na podona tu pa kali pinaqaha Ponisia pa popoa Siria,

* 7:10 Ekd 20:12, 21:17; Liv 20:9; Diut 5:16 * 7:24 Kaiqa kinubekubere koadi tozia si la pa Taea meke Saedoni, gua.

meke tepa ia sa se Zisu pude hipuru pania sa tomate kaleana koasa tuna vineki, gua. ²⁷ Ba olaña la ia Zisu sa barikaleqe, “Lopu leana pude vagia sa ginani tadi na koburu, meke oki lania koari na siki, ba maqu poni kekenui tu sari na koburu,” gua si Asa.

²⁸ “Hinokaramu Bañara, ba sari na siki pa kauru tevolo ba hoke henai tugo sari na umumu ginani pu hoke va hoqai rina koburu,” olaña gua sa barikaleqe.

²⁹ Ke zama se Zisu koasa, “Sina gua asa sa mua inolana, ke mamu pule la pa mua vetu. Sa tomate kaleana si ele taluarae tu koasa tumu vineki,” gua si Asa.

³⁰ Pule la si asa pa nana vetu, meke dogoria sa sa tuna korapa eko nana pa nana teqe. Ele luara ia tu sa tomate kaleana si asa.

Salaña Zisu sa Tie Pokana

³¹ Taluarae se Zisu koari na popoa pa Taea, meke ene pa korapa Saedoni, meke gore la pa Kopi Qaleli, meke la koasa pinaqaha popoa Dikapolisi. ³² Vasina si turana mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie sapu nuli, meke lopu boka zama valeana, meke tepa ososo nia rini se Zisu pude va opo nia limana meke salaña, gua. ³³ Ke turana vata kalea Zisu sa tie, seu koasa vinarigara tie, meke va nuquru ni kakarutuna Sa sari na talinana. Beto si va boboso nia loro Sa sa kakarutuna, meke tiqa Sa sa mana sa tie. ³⁴ Meke eña sage la pa Mañauru se Zisu, meke siño manani, meke zama la koasa tie, “Epipata,” sa ginuana si Mu tukele! gua.

³⁵ Koasa totosu tugo asa si boka avavosae sa tie, meke sa mana si ta rupaha, meke podalae zama va bakala si asa. ³⁶ Meke tozi ni Zisu sari na tie pude lopu vivinei nia pa tie gua sapu ta evana, ba totosu tozi pilipule ni Sa pude di lopu tozia gua, si la urahae valeana nia tu rini sa inavosona. ³⁷ Meke magasa hola sari doduru tie, “Doduru tinitonā sapu taveti sa tie hie, si tavete valeana betoi Sa. Asa sapu nuli si va avavosae ia Sa, meke sapu poka si zama,” gua si arini.

8

Poni Zisu sari ka Made Tina Tie (Matiu 15:32-39)

¹ Koari na rane arini si varigara mae pule si keke vinarigara lavata, meke loketonā hokara gedi ginani. Ke tioki Zisu sari Nana disaepeli, meke zama, ² “Tataru ni Rau sari na tie hire, sina ka neta rane si ele koa koa Rau si arini, meke kamahire si loke gedi ginani. ³ Be lopu ta poni si arini meke va pulei Rau si kote mabubulu si arini koari na dia inene la, sina kaiqa arini si mae guadi pa seu,” gua si Asa.

⁴ Meke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, “Pavei si kote boka vagi ginani si gami koasa popoa qega hie, sapu padana pude poni betoi sari doduru tie hire?” gua si arini.

⁵ Meke nanasi Zisu si arini, “Ka visa bereti si koa koa gamu?” “Ka zuzuapa mo,” gua si arini.

⁶ Meke tiqe tozi ni Zisu sari na tinoni pude habotu pa pepeso. Beto hoi si vagi Sa sari ka zuapa bereti, meke zama leana ni Sa koe Tamasa. Meke videvidei Sa, meke valani Sa koari Nana disaepeli pude va hia i koari na tinoni, ke tavete gua tugo asa sari na disaepeli. ⁷ Ka visavisa igana hitehite tugo si koa koa rini, ke zama leana ni Zisu si arini,

meke tozi ni Sa sari Nana disaepeli pude va hia i tugo koari na tinoni. ⁸ Henahena meke deña valeana sari doduru. Beto asa si pudiki va siñi rina disaepeli si ka zuapa pili koari na umumu ginani koa holadi. ⁹ Sa ninaedi* rina tie mo, si ari ka made tina. Garunu pule ni Zisu sari tie ¹⁰ meke suraņa pa keke koaka si Asa meke sari disaepeli, meke toka la gua pa popoa Dalamanutu si arini.

Tepa Tinavete Variva Magasana sari Parese
(Matiu 16:1-4)

¹¹ Kaiqa Parese si mae koe Zisu, meke podalae varitokei koa Sa. Na hiva podekia rini si Asa, ke tepa ia rini pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua. ¹² Ba siño mañini se Zisu meke zama, “Na vegua ke tepa tinavete variva magasana sa sinage hie? Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu loke vina sosode gua sana si kote ta poni nia sa sinage hie!” gua si Asa.*

¹³ Veko pani Sa si arini, meke suraņa pule la pa koaka si Asa, meke podalae toka karovo la pa kali karovona sa kopi.

Va Balau i Zisu sari Nana Disaepeli
(Matiu 16:5-12)

¹⁴ Muliñi nia ari na disaepeli pude paleke va pada bereti, na keke mo si palekia rini pa koaka. ¹⁵ Meke tozi ni Zisu si arini, “Mi koa kopu na va balau koari na isiti* tadi na Parese meke te Herodi,” gua si Asa.*

¹⁶ Meke vari zamai teledia sari kasa disaepeli, “Na loke gada bereti si gunia Sa,” gua si arini.

¹⁷ Ba gilania Zisu gua sapu zama nia rini, ke nanasi Sa, “Na vegua ke vari zama nia tu gamu sapu loke gemi bereti, gua? Lopu dogoria tu gamu babe boka gilagilana tu si gamu? Korapa tutaka tu sari mia binalabala? ¹⁸ Nake ari mata mia, ba lopu boka dodogorae tu? Meke nake ari taliņa mia tu, ba lopu boka avavosae tu? Lopu boka balabala ia tu gamu ¹⁹ totosu videvidei Rau sari ka lima bereti, meke poni sari ka lima tina tie? Ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?”

“Ka manege rua,” gua si arini.

²⁰ “Meke sipu videvidei Rau sari ka zuapa bereti, meke poni sari ka made tina tie, si ka visa pili si va siñi ni umumu ginani gamu?” guni Zisu si arini.

“Ka zuapa,” gua si arini.

²¹ “Ba vegua, lopu ele gilania tu gamu?” guni Sa si arini.

Salania Zisu sa Tie Behuna pa Betiseda

²² Totoso mae pa Betiseda si arini, si turana mae nia ri kaiqa tie koe Zisu si keke tie behuna, meke tepa ia rini si Asa pude va opo nia limana, gua. ²³ Tañini vagia Zisu limana sa tie behuna, meke turana vata kalea Sa pa vasileana. Mudina sapu loro i Sa sari matana sa tie, si va opo ni limana Sa, meke nanasia Sa si asa, “Boka dogoria goi si keketoņa?” gua si Asa.

* **8:9** Lopu ta nae sari na barikaleqe na tudia, mamu tiroa Matiu 15:38. * **8:12** Mt 12:39; Lk 11:29 * **8:15** Sa ginuana sa isiti pa vesi hie sina vina tumatumae tadi na Parese meke te Herodi. * **8:15** Lk 12:1 * **8:18** Zer 5:21; Izk 12:2; Mk 4:12

²⁴ Doño la sa tie meke zama, “Uve, boka dogori rau sari tie korapa ene la mae, ba lopu bakala. Guana huda enedi mo si arini,” gua si asa.

²⁵ Ke, va opo pule lani Zisu sari limana pa matana sa tie. Ke pa totona asa si tukele sari matana meke dodogorae pule si asa, meke dogoro va bakali sa sari doduru likakalae. ²⁶ Garunu pule la nia Zisu pa nana vetu, meke tozi nia Sa pude lopu pule la tozia pa vasileana Betiseda sapu gua tavetia Sa koasa.

Helahelae nia Pita sapu e Zisu sa Karisito^d

(Matiu 16:13-20; Luke 9:18-21)

²⁷ Meke ene la gua koari na vasivasileana tata pa Sizaria Pilipae se Zisu meke sari Nana disaepeli. Meke koasa dia inene si nanasi Sa si arini, “Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau?” gua.

²⁸ Meke olaña si arini, “Kaiqa si zama sapu e Zone Papitaiso si Agoi, gua; ba kaiqa pule si zama, e Ilaiza, gua; ba kaiqa pule rini si zama, sapu keke rina poropita pukerane si Agoi,” gua.*

²⁹ Meke nanasi Sa si arini, “Ba gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?”*

Meke olaña se Pita, “Agoi tugo sa Karisito,” gua si asa.

³⁰ Meke tozi ni Sa si arini, “Lopu tozia pa keke tie sapu Arau sa Karisito,” gua se Zisu.

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:21-28; Luke 9:22-27)

³¹ Meke podalae va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli: “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke kaqu tava mate, ba hola neta rane si kaqu toa pule si Asa,” gua si Asa. ³² Tozi va bakala va leana nia Sa koarini sapu gua asa, ke vagi vata kale ia Pita si Asa, meke podalae norea sa. ³³ Ba taliri se Zisu, meke doño la koari Nana disaepeli, meke norea Sa se Pita, “Taloa koa Rau Setani! Sa binalabala tamugoi si lopu mae guana koe Tamasa, ba tana tie mo,” gua si Asa.

³⁴ Meke tioko mae nia Zisu koa Sa sa vinarigara lavata, meke sari Nana disaepeli, meke zamai Sa, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena; mani ovulu palekia nana korosi*, meke luli Au.* ³⁵ Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, si kaqu vagia sa sa tinoa hola.* ³⁶ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa ba siana nia sa sa nana tinoa? Namu loketona hokara! ³⁷ Loketona si kote boka holu nia sa pude vagi pule nia sa nana tinoa. ³⁸ Be keke tie koasa sinage kaleana, na va gugue hie, si kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna^d na Tie si asa, pana mae si Asa* koasa tinolava nedalana tanisa Tamana, somanae koari na mateana hopedi.”

* **8:28** Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **8:29** Zn 6:68-69 * **8:34** Sari zinama, “Palekia nana korosi,” ginuana si, mani va namanama pude koa ta sigiti pa linulina e Zisu, kekenoño gua na minate pa korosi. * **8:34** Mt 10:38; Lk 14:27 * **8:35** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **8:38** “Pana mae si asa,” ginuana si pana pule mae se Zisu.

9

¹ Meke zama pule la si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu, kaiqa gamu pu koa hire, si lopu kaqu mate, osolae dogoria gamu sa Binañara te Tamasa pu mae somania na ñinirañira.”

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere
(Matiu 17:1-13; Luke 9:28-36)

² Meke sipu hola ka onomo rane, si turaña lani Zisu pa keke toqere ululuna sari Pita, Zemisi meke Zone, vasina koa teledia si arini. Meke sipu korapa doño la rini, si ta ilirae nedala si Asa.* ³ Sa Nana poko si nedala, meke keoro sisigiti, hola ni doduru tñitona keorodi pule saripu boka taveti rina tie pa pepeso. ⁴ Meke dogori ri ka ñeta disaepeli sari Ilaiza meke Mosese korapa vivinei dia koe Zisu. ⁵ Meke zama la se Pita koe Zisu, “Titisa, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka ñeta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. ⁶ Na lopu gilania Pita nasa si kote boka zama nia sa, sina matagutu hola dia sari ka ñeta.

⁷ Meke mae nobi i keke lei si arini, meke avosia rini si keke mamalaiñi mae gua koasa lei, sapu zama, “Hie tugo sa Tuqu koleo, mi avosia si Asa!” gua.* ⁸ Meke seke liñana lamae si arini, ba loke tie pule si dogoria rini, ba e Zisu mo telena si korapa koa koa rini.

⁹ Meke sipu gore pule rini koasa toqere, si tozini Zisu si arini, “Mi lopu vivinei nia pa tie sapu gua ele dogoria gamu, osolae turu pule pa minate sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

¹⁰ Ke va tabea rini, ba podalae vari vivinei nia rini teledia na sa ginuana sa, “turu pule pa minate?”

¹¹ Meke nanasia rini se Zisu, “Na vegua ke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu e Ilaiza tu si pule va kenue mae pa totošo lopu ele mae sa Karisito, gua?” gua si arini.*

¹² Meke olañi Zisu, “Hinokara, e Ilaiza tugo si kaqu mae va kenue pude va nama va tonoto vekoi sari doduru ginugua. Ba na vegua ke ta zamae tu pa Kinubekubere Hope sapu sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke ta kilu koari na tie? ¹³ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, sapu ele pule kenu mae tu se Ilaiza*, ba ñonovalia rini si asa pa sirana gua mo sapu hiva nia rini, gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope koasa guguana sa.”

Salañia Zisu si Keke Koreo sapu Koa ia na Tomate Kaleana
(Matiu 17:14-21; Luke 9:37-43)

¹⁴ Meke totošo kamo pule mae koari kasa disaepeli se Zisu, meke sari ka ñeta disaepeli, si dogoria rini sa puku vinarigara lavata korapa koa nana vasina, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si varivaritokei koari kasa disaepeli. ¹⁵ Meke totošo dogoria tugo ri doduru tie se Zisu, si magasa sisigiti si arini, ke haqala la koa Sa, meke va kamo rini si Asa. ¹⁶ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu koarini?” gua si Asa.

¹⁷ Meke keke tie koasa vinarigara si olaña, “Banara, turaña mae nia rau koa Goi sa tuqu koreo, na koa ia na tomate kaleana si asa, ke lopu boka zama. ¹⁸ Pana kamo tomate kaleana si asa, si va hoqaija sa

* 9:2 2 Pit 1:17-18 * 9:7 Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22 * 9:11 Mal 4:5; Mt 11:14 * 9:13 Sapu gunia Zisu koe Ilaiza si e Zone papitaiso, mamu tiroa Matiü 17:13.

pa pepeso, meke vuraia na ʻnoroʻoro ʻnuzuna, na garata livona, meke totoqehe doduru tinina si asa. Tepai rau sari na Mua disaepeli pude hipuru pania sa tomate kaleana, ba lopu boka rini,” gua si asa.

¹⁹ Meke olana la se Zisu, “Kei, na sinage loka mia vina hinokara! Ve seunae gua si kaqu koa turana gamu, na tupitini gamu Rau? Turana mae nia koa Rau sa koreo!” gua si Asa. ²⁰ Meke turana mae nia rini koe Zisu sa koreo. Meke sipu dogoria sa tomate kaleana si Asa, si lopu sana kamo pulea sa koreo, ke hoqa pa pepeso, meke topili lamae, na vuraia ʻnoroʻoro ʻnuzuna si asa. ²¹ Meke nanasia Zisu sa tamana, “Ve seunae gua ta evana koasa sapu guahe?”

Meke olana sa tie, “Podalae tu sipu kobukoburuna. ²² Soku totofo, si ele podekia sa tomate kaleana pude va matea si asa, ke va hoqaiia sa si asa pa nika meke pa kolo. Mu tataruni gami, mamu tokani gami, be guana boka Goi!” gua si asa.

²³ “Uve, be guana boka si goi telemu, sina doduru tiniona si lopu tasuna koasa tie sapu va hinokara,” gua se Zisu.

²⁴ Lopu sana zama va ululae sa tie pu ari tuna, “Va hinokara si rau, ba lopu garo sa qua vina hinokara, ke mamu toka nau,” gua si asa.

²⁵ Meke totofo dogoria Zisu sapu haqala varigara mae sari na tie, si zama ia Sa sa tomate kaleana, “Agoi na tomate sapu evania sa nuli na poka, zama igo Rau si goi, mamu vura taloa koasa koreo, mamu lopu nuquru pule hokara koasa!” gua si Asa.

²⁶ Meke sipu beto gagaemana sa tomate kaleana si ta kamoe va kalekaleana sa koreo, meke tiqe vura taloa koasa si asa. Dofo guana tie matena sa koreo, ke soku ari na tie si zama, “Ele mate si asa!” gua. ²⁷ Ba taninia Zisu sa limana, meke va tekulia, ke turu si asa.

²⁸ Sipu ele nuquru pa vetu se Zisu, si nanasa golomia ri Nana disaepeli si Asa, “Na vegua ke lopu boka hipuru pania tu gami sa tomate kaleana?” gua si arini.

²⁹ Meke olana se Zisu, “Pa vinaravara mo si boka ta hipuru palae sapu gua asa, loketona pule,” gua si Asa.

*Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(Matiu 17:22-23; Luke 9:43-45)*

³⁰ Meke taluarae vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke ene va korapa hola la gua pa Qaleli si arini. Lopu hiva vata gilana nia Zisu koa ri na tie, sa vasina koa si Asa, ³¹ sina korapa va tumatumaei Sa sari Nana disaepeli sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie pu kote va matea si Asa. Ba hola neta rane, si kaqu turu pule si Asa, gua.

³² Pupuhu nia rini ginuana sa vina tumatumae hie, ba pamana nanasia rini si Asa.

*Esei sapu Arilaena Hola?
(Matiu 18:1-5; Luke 9:46-48)*

³³ Totoso kamo pa Kepaniami si arini, meke sipu ele nuquru rini pa vetu, si nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Na sa si varitokei nia gamu pa sirana?” gua si Asa.

³⁴ Ba lopu hite kulu si arini, sina koasa dia inene pa sirana, si varivaritokei nia rini sapu esei si arilaena hola, gua.* ³⁵ Habotu se Zisu meke tioki Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Be keke

* 9:34 Lk 22:24

tie si hiva koa na nati hiniva si mani va hiteke pule nia, mani nabulu ni sari doduru.”*

³⁶ Meke vagia Sa si keke koburu hite, meke va turua Sa pa kenudia rini; kuka vagia Sa si asa, meke zama, ³⁷ “Asa sapu va kamo ia si keke ri na koburu hite hire pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo Au, si lopu Arau mo, si va kamo Au sa, ba Asa tugo sapu garunau si Arau,” gua se Zisu.*

Asa sapu Lopu Kana Gita si Tokani Gita
(Luke 9:49-50)

³⁸ Zama se Zone koa Sa, “Banara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

³⁹ Ba zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura loke tie pu tavetia si keke tinavete variva magasana pa pozaqu Rau, si kote boka zama va kaleana Au. ⁴⁰ Ura asa sapu lopu va kari gita, si tokani gita tugo.* ⁴¹ Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu poni gamu si keke kapa kolo mo, koa gua sapu na tie taqarau si gamu, si hinokara sapu kote vagia tugo sa sa nana pinia.*

Sa Tinoketoke pu Va Kamo Gita pa Sinea
(Matiu 18:6-9; Luke 17:1-2)

⁴² Asa sapu vata luarae ia si keke koburu hite gua hire pa nana rinañerane koa Rau, si leana hola koa sa tie sana si pude sidolo nia patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava. ⁴³ Ke be vata luarae ia sa kali limamu sa mua rinañerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si be gomugomumu meke vagia goi sa tinoa hola, hola nia si be koa beto dia sari karu limamu, meke ta okie la pa Heli, koasa nika sapu lopu hite ari matena.** ⁴⁵ Meke be vata luarae ia sa kali nenemu sa mua rinañerane, si mamu gomu pania! Ura leana hola si pude gomu palae kali nenemu, meke nuquru pa tinoa hola, hola nia si pude koa beto dia nenemu, meke ta okie la pa Heli. ⁴⁷ Meke be vata luarae ia sa kali matamu sa mua rinañerane, si mamu lobiti pania gana! Ura leana hola si pude nuquria goi sa Binañara te Tamasa*, koa ke kali matamu mo, hola nia si pude koa beto dia matamu, meke ta okie la pa korapa Heli.* ⁴⁸ Vasina pu lopu ari matedi sari na uloso pu ganidi rini, meke sa nika sapu suludi si lopu hite ari matena.*

⁴⁹ Doduru tie si kaqu tava via pa nika, gua sapu tava via sa vina vukivukihhi koasa soloti.*

⁵⁰ Soloti si leana, ba pana murimuri sa linilini soloti tanisa, si vegua meke kaqu boka va linilini pulea gamu si asa? Mi tagoa gamu sa soloti, sapu sa tinoa binaere, pude mani toa koa gamu sa binule.”*

* **9:35** Mt 20:26-27, 23:11; Mk 10:43-44; Lk 22:26 * **9:37** Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20

* **9:40** Mt 12:30; Lk 11:23 * **9:41** Mt 10:42 * **9:43** Sari kara vesi 44, 46 si lopu koa pa doduru Kinubekubere Hope koadi. Meke kekeñoño puta si arini koasa vesi 48. * **9:43** Mt 5:30

* **9:47** Mamu tiro la ia sa buka Revalesoni 20:11-15. * **9:47** Mt 5:29 * **9:48** Ais 66:24 * **9:49** Gina zama nia sa vesi hie sa hahanana tadi Ziu pa vina vukivukihhi. Sari na tie si na vina vukivukihhi toana (Roma 12:1) meke kaqu tava via si arini koa sa nika, guana tinasuna meke na tina sigiti pa dia tinoa (1 Pita 1:7, 4:12), kekeñoño guana vina vukivukihhi tadi na Ziu pukerane sapu tava via koasa soloti pude va qetua sa Tamasa. (Liv 2:13, Izk 43:24)

* **9:50** Mt 5:13; Lk 14:34-35

10

Sa Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinariluari pa Vinarihaba (Matiu 19:1-12; Luke 16:18)

¹ Meke taluarae se Zisu pa vasina asa, meke la pa kali pinaqaha popoa pa Ziudia, meke karovia Sa sa Ovuku Zodani. Meke soku puku tinoni pule si varigara mae koa Sa, meke va tumatumae i Sa si arini, gua tugo sapu ele hoke taveti Sa. ² Meke mae koa Sa si kaiqa rina Parese, meke podekia rini pude sekesekei nia si Asa, ke nanasia rini, “Mamu tozini gami, vea tava malumu koasa tinarae te Mosese, si pude luara pania keke tie sa nana barikaleqe?” gua si arini.

³ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Na tinarae savana si ponini gamu Mosese?” gua si Asa.

⁴ Zama si arini, “Va malumia Mosese pude kuberia sa palabatu si keke pepa vinari luari, meke tiqe luara pania sa sa nana barikaleqe.”*

⁵ Ba zama se Zisu, “Kuberia Mosese sa tinarae asa sina tasuna hola si gamu. ⁶ Ba gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sipu totosona pu kuri Tamasa sari doduru likakalae, pa pinodalaena sa kasia popoa, si ‘Va podaka ni koreo na vineki Tamasa,’ gua.* ⁷ ‘Pa ginugua asa si kaqu luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke kaqu koa keke koa sa nana barikaleqe si asa,* ⁸ meke kaqu koa keke tinidia sari karua,’ gua. Ke lopu karua sari kara, ba kekeke mo. ⁹ Ke, saripu ele vari soto ni sa Tamasa pa vinarihaba, si mani lopu vari luara ni na tie,” gua si Asa.

¹⁰ Meke sipu pule la rini pa vetu, si nanasa nia rina disaepeli koe Zisu sa ginugua hie. ¹¹ Meke zama si Asa, “Asa sapu luara pania sa nana barikaleqe meke haba hobeas si keke barikaleqe babe na vineki, si barabarata si asa.* ¹² Kekenono gua tugo, si be luara pania sa barikaleqe sa nana palabatu, meke haba hobeas sa si keke tie votikaena, si barabarata tugo si asa,” gua si Asa.

Mana ni Zisu Sari na Koburu Hite (Matiu 19:13-15; Luke 18:15-17)

¹³ Meke turaña mae ni ri kaiqa tie koe Zisu sari na koburu, pude va opo ni limana Sa, gua, ba norei rina disaepeli si arini. ¹⁴ Ba sipu dogoria Zisu sapu gua asa, si bugoro si Asa, meke zama i Sa sari Nana disaepeli, “Va malumu mae i koa Rau sari na koburu, mu lopu hukati si arini, ura sa Binañara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. ¹⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binañara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa,” gua si Asa.* ¹⁶ Meke kuka vagi Sa sari na koburu, meke hopehopeke va opo ni limana Sa si arini, meke mana ni Sa.

Sa Tie Tagotago (Matiu 19:16-30; Luke 18:18-30)

¹⁷ Meke sipu podalae topue pule se Zisu meke sari Nana disaepeli, si haqala mae kokotonu pa kenuna Zisu si keke tie, meke nanasia sa si Asa, “Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.

¹⁸ Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba Tamasa mo Telena. ¹⁹ Gilani mua goi sari na

* **10:4** Diut 24:1-4; Mt 5:31 * **10:6** Zen 1:27, 5:2 * **10:7** Zen 2:24 * **10:11** Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11 * **10:15** Mt 18:3

Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu variva mate, meke mu barabarata, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, meke mu sekesekei, mamu pamaña ni sari tiatamamu,’” gua si Asa.*

²⁰ Meke zama pule sa tie, “Titisa, doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.

²¹ Ba doño totoa Zisu si asa, meke tataru nia Sa ke zama ia Sa, “Keketona pule mo si ta hivae koa goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi poatadi mamu poni koari na habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Mañauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa. ²² Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotana si asa meke taloa, sina soku hola sari nana tinagotago.

²³ Meke doño la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama, “Tasuna hola koari na tie tagotago, si pude nuquru pa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

²⁴ Hodahodaka ni ri Nana disaepeli sari Nana zinama, ba zama pule tugo koarini se Zisu, “Kasa tuqu, tasuna hola pude nuquru ia sa Binañara te Tamasa! ²⁵ Tasuna hola koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binañara te Tamasa, hola nia si pude nuquru gua si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola la tu sari Nana disaepeli sapu gua asa, meke vari nanasi teledia si arini, “Esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.

²⁷ Meke doño toto la i Zisu si arini meke zamai Sa, “Pa tie si tasuna si hie, ba lopu koe Tamasa ura loketona si tasuna koe Tamasa,” gua si Asa.

²⁸ Meke zama la koa Sa se Pita, “Gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luli Igo!” gua si asa.

²⁹ Meke olaña la se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu luara pania sa nana vetu, na tasina koreo na vineki, na tiatamana, na tuna, babe na pepeso na gua, pa linuliqu Rau pude tozia sa Inavoso Leana, ³⁰ si kaqu poni va soku nia Tamasa koari na rane hire. Kaqu vagi sa si keke gogoto totosu soku hola ni sari na vetu, na tasina koreo na vineki, na tinana, na tuna, na pepeso, turanae na tinasigiti meke sari na ñinovanovola tugo pa linuliqu Rau. Meke pa totosu korapa mae* si kaqu vagia sa sa tinoa hola. ³¹ Ba sokudi arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi, meke sokudi arini pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu,” gua si Asa.*

*Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate
(Matiu 20:17-19; Luke 18:31-34)*

³² Meke sipu ene sage la gua pa Zerusalem si arini, si ene va kenu se Zisu. Sari kasa disaepeli, si magasa sisigiti nia si Asa, meke sari na tinoni pu luli mudi la si matagutu dia. Meke turana vata kalei Zisu, sari ka manege rua disaepeli, meke tozi pule ni sari na tinona pu kote ta evana koa Sa vasina. ³³ Meke zama si Asa, “Avoso mae gamu, korapa sage la pa Zerusalem si gita, vasina si kote ta vala pa limadi rina ñati hiam, meke na tie va tumatamae koasa Tinarae te Mosese sa Tuna na Tie, meke kote ta zutu meke tava mate, beto asa si kote vala ia rini si Asa koari na tie Zenitailo. ³⁴ Meke kote va sisire nia, na

* **10:19** Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20 * **10:30** Sa “totosu sapu korapa mae” ginuana si na totosu sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doño la pa Matiü 24:3:

* **10:31** Mt 20:16; Lk 13:30

loroa, na seke nia hilihiliburuana, meke va matea rini si Asa, ba hola neta rane si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

Sa Tinepa Tadi Zemisi e Zone

(Matiu 20:20-28)

³⁵ Meke mae koe Zisu sari karua tuna e Zebeti, sari Zemisi e Zone, meke zama, “Baṅara, keketoṅa si hiva nia gami pude tavete ponini gami Goi,” gua sari karua.

³⁶ “Na sa si hiva nia gamu?” guni Zisu sari karua.

³⁷ Meke olaṅa si arini, “Pana habotu Goi pa mua habohabotuana Baṅara pa korapana sa Mua binaṅara lavata, si Mu va malumu gami pude somana habotu* koa Goi, keke pa kali mataomu, meke keke pa kali gedemu,” gua sari karua.

³⁸ Ba olaṅa la i Zisu sari karua, “Lopu gilania gamu kara sapu gua tepa ia gamu. Vegua, boka napo turaṅau gamu sa kapa tinasigiti sapu kaqu napo ia Rau? Babe ta papitaiso koasa pinapitaiso* sapu kaqu ta papitaiso nia Rau?” gua si Asa.*

³⁹ Meke olaṅa sari karua, “Uve, boka tugo si gami kara,” gua. Meke zama la koari karua se Zisu, “Ego, kote somana napo si gamu koasa kapa tinasigiti sapu kote napo ia Rau, meke kote ta papitaiso nia gamu gua sapu kaqu ta papitaiso nia Rau. ⁴⁰ Ba sa niniraṅira pude vizatia sapu esei si kote habotu pa kali mataoqu, meke pa kali gedegu, si lopu Taqarau. Sari na vasidi gugua arini si tadirini tu, pu ele vizata vekoi sa Tamasa,” gua se Zisu.

⁴¹ Totoso avosia ri ka manege puta disaepeli sapu gua asa, si bugoro ni rini sari Zemisi e Zone. ⁴² Ke tioko varigara mae ni Zisu koa Sa sari doduru Nana disaepeli, meke zama, “Gilani mia gamu sari na tie pu tagoa sa niniraṅira pude na baṅara tadi na tie Zenitailo, si lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke nati hiniva ni rina dia koimata si arini.* ⁴³ Ba koa gamu si lopu kote gua asa. Be keke koa gamu si hiva pude na koimata, si mani koa na nabulu si asa koa gamu. ⁴⁴ Meke be keke koa gamu si hiva koa na tie ululuna, si mani koa na pinausu tadi doduru tie si asa. ⁴⁵ Ura, sa Tuna na Tie si lopu mae pude va baṅabaṅarae, ba mae pude koa na nabulu tu, meke ponina sa Nana tinoa pude holu pule ni sari sokudi,” gua si Asa.

Va Dodogorae Pulea Zisu se Batimeasi

(Matiu 20:29-34; Luke 18:35-43)

⁴⁶ Mae pa Zeriko se Zisu meke sari na disaepeli, meke totoo ene hola gua pa korapana sa vasileana lavata sana sarini si luli koa rini si keke puku tinoni lavata. Meke keke tie bebehuna si korapa habotu tepatepa* nana pa vale sirana, na pozana sa si e Batimeasi, sapu na tuna e Timeasi. ⁴⁷ Totoso avoso nia sa sapu e Zisu pa Nazareti, si korapa ene hola pa sirana gua, si podalae velavela si asa, “Zisu, Tuna^d Devita! Tataru nau, mamu toka nau!” gua si asa.

⁴⁸ Meke soku tie norea si asa, pude mani mokomoko. Ba velavela va ulalae latu si asa, “Tuna Devita, tataru nau mamu toka nau!” gua si asa.

* **10:37** Hiva habotu kapae koe Zisu si arini, sa ginuana si pude nati hiniva ni sari na tie.

* **10:38** Sa pinapitaiso gunia Sa sina tinasigiti meke na minate te Zisu. * **10:38** Lk 12:50

* **10:42** Lk 22:25-26 * **10:46** Hoke habotu tepatepa poata sari na tie behu.

49 Turu noso se Zisu meke zama, “Tioko mae nia,” gua.

Ke tiokia rini sa tie bebehuna, “Mu lopu talotana. Turu, korapa tiokigo Sa,” gua si arini.

50 Ke gona veko nia sa sa nana poko hade, meke gasa turu meke la si asa koe Zisu.

51 Meke nanasia Zisu si asa, “Na sa si hiva Nau goi pude tavete ponigo?”

Ke olaña si asa, “Titisa, hiva dodogorae si rau,” gua si asa.

52 Meke zama ia Zisu si asa, “Mu la, sa mua rinañerane si ele salañigo si agoi,” gua si Asa. Meke pa toতোসো tugo asa si dodogorae si asa, meke ene lulia sa se Zisu pa sirana.

11

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalem

(Matiu 21:1-11; Luke 19:28-40; Zone 12:12-19)

1 Meke sipu tata kamo la rini pa Zerusalem, si ene tata koari na vasivasileana pa Betipezi, meke pa Betani, sapu pa Toqere Olive. Vasina si garunu va kenu lani Zisu sari karua Nana disaepeli. 2 Meke zama si Asa koa rini, “Mi la koasa vasileana pa kenunia la hoi, meke pana kamo gamu vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don'ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turana mae nia tani. 3 Meke be nanasa gamu keke tie, ‘Pude vegua ke rupahia gamu sia?’ gua, si mi tozi nia, ‘Hiva nia sa Banara si asa, meke lopu sana kote va pule mae ia Sa,’ mi gunia,” gua si Asa.

4 Ke topue la sari karua meke dogoria rini sa tuna don'ki pu ta sidolo kapae koasa sasadana sa vetu pa kapa sirana. Meke sipu korapa rupahia rini si asa, 5 si nanasi ri kaiqa tie pu turu tatadi vasina, “Na sa si tavetia gamu, ke rupahia sa tuna don'ki sana?” gua.

6 Meke olaña lani rini sapu gua zama ni Zisu koari karua, ke va malunia rini si asa, ke turana taloa nia ri karua. 7 Meke turana la nia rini koe Zisu sa tuna don'ki, meke ivara va hake lani ri karua pa mudina sari na dia poko, meke habotu hake la se Zisu koasa. 8 Meke soku tie si ivara ni sari na dia poko pa sirana, ari kaiqa pule si ivara kava huda pamu, pu seke vagi rini koari na hudahuda. 9 Meke sari na tie pu ene va kekenue, meke arini pu luli va mumudie la si podalae velavela: “Hozana! Tamanae si Asa sapu mae pa korapa pozana sa Banara!” 10 Mani mana nia Tamasa sa minae tanisa Banara hie, pude va turua sa binanara te Devita, sa tamada gita pukerane! Mani tavahesi sa Tamasa panaulu!” gua si arini.

11 Meke nuquru la pa Zerusalem se Zisu, meke la pa Zelepade si Asa, meke dono viliti Sa sari doduru tinitona vasina. Ba sina ele veluvelu sa popoa, ke taluarae pule la pa Betani si Asa, meke sari ka manege rua disaepeli.

Leve nia Zisu sa Huda Piqi

(Matiu 21:18-19)

12 Meke pa koivugona, sipu pule mae guadi pa Betani si arini, si ovia se Zisu. 13 Dogoria Sa pa seu si keke huda piqi^d sapu elo va leleana mo, ke la hopiki nia Sa; hokara koa ia vuana gua. Ba sipu kamo Sa, si tale elona mo si asa, sina lopu ele kamo sa nana toতোসো vua. 14 Ke leve

* 11:9 Sam 118:25-26

nia Zisu si asa, “Hiniamu be namu loke tie si kaqu hena pule vua koa goi!” gua. Avosia dia ri Nana disaepeli sapu gua zama nia Sa.

La pa Zelepade se Zisu

(*Matiu 21:12-17; Luke 19:45-48; Zone 2:13-22*)

¹⁵ Meke sipu kamo si arini pa Zerusalemā, si nuquru la pa Zelepade* se Zisu, meke podalae hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa variholuholue kurukuru. Titisi ni Sa sari na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, meke tupele va hoqai Sa sari na habohabotuana tadi na tie pu vari holuholue baruku. ¹⁶ Meke lopu va malumi Sa pude paleke karovo nia si keketona koari na varivarigarana pa Zelepade. ¹⁷ Meke va tumatumae ni Sa sari na tie, “Guahe sapu zama nia sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si kote ta pozae na vetu varavara tadi doduru butubutu!’ gua. Ba tavete gunia gamu na bae tadi na tie hikohiko si asa!” gua si Asa.*

¹⁸ Meke avoso nia rina nati hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu gua asa, ke podalae hata ia rini sa sirana gua pude va matea gana se Zisu, gua. Ura matagutu nia rini si Asa, sina doduruna sa kobi tinoni, si magasa nia sa Nana vina tumatumae.

¹⁹ Meke sipu veluvelu sa popoa, si taluarāe taloa koasa vasileana lavata sana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Sa Vinanonoga koasa Huda Piqi

(*Matiu 21:20-22*)

²⁰ Pana munumunu hokara pa koivugona, sipu ene pule la gua pa Zerusalemā si arini, si dogoria rini sapu ele harahara mate sa huda piqi, podalae pa lihona, meke gore kamo koari na karosona. ²¹ Meke balabala ia Pita sapu gua ta evana, ke zama la koe Zisu si asa, “Titisa, dotu, sa huda piqi sapu leve nia Goi, si ele mate tu,” gua si asa.

²² Meke olaia la i Zisu si arini, “Mi ranea sa Tamasa. ²³ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be zama ia keke tie sa toqere hie pude rizu la pa lamana gua, meke be lopu nunala si asa pa korapa bulona, ba va hinokaria mo sa sapu gua pu zama nia sa, si kote ta evana nana.* ²⁴ Gua asa ke tozini gamu sapu be tepa ia gamu si keketona pa vinaravara, si mi va hinokaria sapu ele vagia gamu si asa, meke kote ta poni nia tugo gamu, gua sapu tepa ia gamu. ²⁵ Meke pana turu varavara gamu si mi taleoso ni sari na sineā pu tavete atuni rina tie koa gamu, meke sa Tamamia pa Mañauru si kaqu taleoso ni sari na mia sineā pu taveti gamu.* ²⁶ [Be lopu taleoso ni gamu sari na tie, si lopu kaqu taleoso ni sa Tamamia pa Mañauru sari na mia sineā pu taveti gamu.]*”

Zisu meke sa Nana Niniranira

(*Matiu 21:23-27; Luke 20:1-8*)

²⁷ Kamo pule la si arini pa Zerusalemā. Meke sipu enene se Zisu pa Zelepade, si mae koa Sa sari nati hiama, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke koimata tadi na tie Ziu, ²⁸ meke nanasia rini

* **11:15** Sa varivargarana lavata pa Zelepade si na vasina varavarana, ba korapa variholuholue kurukuru sarini vasina. * **11:17** Ais 56:7; Zer 7:11 * **11:23** Mt 17:20; 1 Kor 13:2 * **11:25** Mt 6:14-15 * **11:26** Sa vesi hie si lopu koa pa doduru Kinubekubere hope pukerane.

si Asa, “Pa *ninira* savana meke taveti Goi saripu gua hire? Esei ponigo sa *ninira* hie?” gua si arini.

²⁹ Meke ola^a se Zisu, “Maqu nanasa pakini gamu si keke ninanasa, meke be ola^{au} gamu, si kote tiqe tozini gamu Rau, sapu pa *ninira* savana, meke taveti Rau saripu gua hire. ³⁰ Mamu tozi Nau, ‘Esei poni nia *ninira* se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?’” gua si Asa.

³¹ Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote ola^a nia gita? Be zama si gita, ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ ³² Ba be zama si gita, ‘Pa tie mo,’ gua, ba lopu kaqu boka.” Matagutu ni rini sari na tie, sina doduru tie si va hinokaria sapu e Zone si keke poropita hinokara.

³³ Ke ola^a la si arini koe Zisu, “Lopu gilania gami,” gua.

Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa *ninira* pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

12

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni
(Matiu 21:33-46; Luke 20:9-19)

¹ Meke podalae variva tumatamae se Zisu koa rini pa parabolo: “Koanana si keke tie sapu letea si keke inuma vaeni, meke bara vari likohae nia sa, meke horea sa si keke patu, vasina pu kote ta munala vagi sari na kolodi rina vua vaeni. Beto asa, si kuria sa si keke vasina hakehakeina, pude kopu nia sa inuma, beto meke va kopu nia sa sa inuma koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa si asa pa keke popoa pa seu.* ² Sipu kamo sa totošo pakepakete, si garunu la nia sa koari na tie pu kopuna sa inuma vaeni, si keke nana nabulu pude la vagia koa rini sa nana hinia. ³ Ba tuqe vagia rina tie kopu sa nabulu hie, komitia rini, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ⁴ Meke garunu pule la nia sa tie tago inuma si keke nabulu, ba sekea rina tie kopu sa batuna, meke va kurekure va kaleania rini si asa. ⁵ Garunu la nia pule sa tie tago inuma vaeni si keke nabulu, meke va matea rini. Meke soku pule si garunu lani sa; kaiqa si komiti rini, meke kaiqa pule si va matei rini.

⁶ Meke keke mo si koa hola tanisa pude garunu lania, sapu sa tuna koreo, sapu tataru hola nia sa. Ke mumudi hokara si garunu la nia sa si asa koari na tie kopu inuma, meke zama, ‘Na tuqu soti si hie, ke kote pama^a nia rini,’ gua.

⁷ Ba totošo dogoria ri na tie kopu inuma, si vari zama nia rini si asa, ‘Sa tuna soti sa tie tago inuma si hie! Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa inuma!’ gua si arini. ⁸ Ke tuqe vagia rini sa tuna, va matea, meke oki vura nia rini pa inuma vaeni sa tomatena.

⁹ Ke na sa si kote tavetia sa tie tago inuma kamahire?” nanasa gua se Zisu. “Kote mae va mate betoi sa sari tie kopu inuma, meke kote poni la nia pule sa sa nana inuma vaeni, koari kaiqa votiki tie kopu. ¹⁰ Vea, lopu hite tiro ia tu gamu gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:*

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

* 12:1 Ais 5:1-2 * 12:10 Sam 118:22-23

si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.

11 Sa tinavete te Tamasa hie

si variva magasa hola tugo, 'gua?' gua si Asa.

12 Ke hata ia rina koimata tadi na tie Ziu sa sirana pude tuqe vagia se Zisu, sina gilania rini sapu sa parabolohie si soto la gua mo koa rini. Ba matagutu ni rini sari na tinoni, ke luara veko pania rini si Asa, meke taloa dia.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(Matiu 22:15-22; Luke 20:20-26)

13 Kaiqa rina Parese, meke kaiqa arini pu zuka ia se Herodi, si ta garunu la koe Zisu pude va hoqaiia si Asa koari dia ninanasa. 14 Mae si arini koa Sa meke zama, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Sari na binalabala tana tie si lopu hoke va tasuna igo, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie, be esei si arini, ba sa hinokara te Tamasa si variva tumatumaie nia Goi pa tie. Vegua, tava malumu pa tinarae te Mosese si pude tabaria sa takisi koasa banara Roma? Kaqu tabara takisi si gami, ba lokari?" gua si arini.

15 Ba dono gilania Zisu sapu na tie mari sekesekeidi si arini, ke olaia si Asa, "Na vegua ke podekia gamu pude sekesekei Nau si Rau? Paleke mae nia si keke poata siliva, maqu dogoria," gua si Asa.

16 Ke hena vala nia rini si keke poata. Meke nanasi Sa si arini, "Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata hie?" gua si Asa.

"E Siza," gua si arini.

17 Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa. Meke magasa nia rini si Asa.

Sa Guguana sa Tinuru Pule pa Minate

(Matiu 22:23-33; Luke 20:27-40)

18 Meke mae koa Sa si kaiqa rina Sadusi^d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,* 19 "Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita: 'Be mate luaria keke tie sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu haba ia sa tasina koreo sa nabokona sa, pude sari na koburu pu podoi ri kara, si kote ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,' gua.* 20 Ego, koadia si ka zuapa tamatasi koreo, meke varihaba sapu kenuna, ba loke tuna, meke mate. 21 Haba ia sa koreo vina rua sa nabokona sa ba loketona tugo tuna meke mate. Kekeono gua tugo asa si ta evana koasa tasina koreo vina neta, 22 meke gua tugo sari doduru. Sari ka zuapa tamatasi koreo si haba betoa mo sa barikaleqe meke mate, ba loke tudia. Mumudi hokara si mate sa barikaleqe. 23 Ego, pana turu pule pa minate sari doduru pa rane tinuru pule, si esei koari ka zuapa si kaqu na loana sa barikaleqe, sina ari doduru mo haba ia si asa?" gua si arini.

24 Meke olaia la i Zisu, "Sea hola si gamu! Gilania gamu gua meke sea si gamu? Na lopu tumani gamu ginuadi sari na Kinubekubere Hope, babe sa niniranira te Tamasa! 25 Ura pana turu pule pa minate sari na tie matedi, si kote koa gua mo rina mateana pa Manauru si arini, meke lopu kote varihaba. 26 Ego, koasa guguana sa tinuru pule pa minate, si vegua, lopu ele tiroa tu gamu koasa Kinubekubere Hope

* 12:18 TTA 23:8 * 12:19 Diut 25:5

sapu kuberia Mosese, tooso zama sa Tamasa pa nika pu huruŋu koasa huda toana? Totoso asa si zama ia Tamasa se Mosese, 'Arau tugo sa Tamasa te Ebarahami, te Aisake, meke te Zekopi,' gua.* ²⁷ Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, lopu tadi pu matedi. Ke sea hola si gamu!" gua si Asa.

Sa Nati Tinarae Arilaena
(*Matiu 22:34-40; Luke 10:25-28*)

²⁸ Koanana vasina si keke tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke avosi sa sari dia vivinei. Dogoria sa sapu olaŋa valeani Zisu sari na tie Sadusi, ke mae nanasia sa si Asa, "Na tinarae savana sapu arilaena hola koari doduru tinarae?" gua si asa.*

²⁹ Meke olaŋa se Zisu, "Sa nati tinarae sapu arilaena hola si guahe: 'Gamu na tie Izireli, mi avoso mae! Sa Tamasa sa nada Baŋara, si Asa mo telena sa Tamasa.*' ³⁰ Mu tataru nia sa Baŋara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua niniraŋira.' ³¹ Sa tinarae vina rua sapu arilaena hola tugo si hie: 'Mu tataru nia sa turanamua gua sapu tataru pule nigo.' Loke tinarae pule si arilaena hola ni sari karua hire."*

³² Meke zama la koe Zisu sa tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, "Titisa, gotogoto sa Mua zinama! Gua sapu zama ni Goi si hinokara, sapu sa Baŋara mo sa Tamasa, meke loke Tamasa pule si koa, ba Asa mo telena.*' ³³ Meke pude tataru nia sa Tamasa pa doduru bulomu, meke pa doduru mua binalabala, meke pa doduru mua niniraŋira, meke pude tataru nia sa turanamua, gua sapu tataru pule nigo si agoi. Arilaena hola si pude va tabei sari karua tinarae hire, hola nia sa vina vukivukihi va uququ kurukuru, meke kaiqa pule vina vukivukihi la koe Tamasa," gua si asa.*

³⁴ Meke sipu gilania Zisu sapu toŋoto sari nana inolana, si zama la ia Sa si asa, "Lopu seu si goi koasa Binaŋara te Tamasa." Mudina asa, si pamaŋa nanasa pule nia ninanasa rini si Asa.

Sa Guguana sa Karisito
(*Matiu 22:41-46; Luke 20:41-44*)

³⁵ Sipu variva tumatumae pa Zelepade se Zisu, si nanasa nia Sa sa ninanasa hie, "Na vegua ke hoke zama sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, sapu sa Karisito si na tutina e Devita? ³⁶ Ta turana koasa Maqomaqo Hope se Devita meke zama.*' 'Zama sa Tamasa koasa qua Baŋara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,

osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,' gua se Devita.

³⁷ Telena Devita poza nia 'Baŋara' si Asa, ke vegugua meke boka na tutina tu Devita sa Karisito?" gua si Asa.

Vina Balau te Zisu koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

(*Matiu 23:1-36; Luke 20:45-47*)

Ke avoso na qetu nia sa vinarigara lavata se Zisu. ³⁸ Sipu korapa va tumatumae ni Sa si arini, si zama si Asa, "Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko

* 12:26 Ekd 3:6 * 12:28 Lk 10:25-28 * 12:29 Diut 6:4-5 * 12:31 Liv 19:18 * 12:32 Diut 4:35 * 12:33 Hoz 6:6 * 12:36 Sam 110:1

va gele, meke enene la pude ta zama va kamo, na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. ³⁹ Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamañedi pa ineña. ⁴⁰ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!” gua si Asa.

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko
(*Luke 21:1-4*)

⁴¹ Meke habotu tata pa vasina vekovekoana poata pa Zelepade se Zisu, meke kopukopu ni Sa sari na tie pu mae veko dia vinariponi. Meke soku ari na tie tagotagodi si veko poata sokudi. ⁴² Meke mae si keke naboko habahabahalana, meke vekoi sa si karua poata kopa hitekedi hite, sapu pada keke seniti laena. ⁴³ Meke tioko va mae i Sa koa Sa sari Nana disaepeli, meke zama i Sa sarini, “Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sa naboko habahabahalana hie, si veko va soku pa voivoina poata hola ni sari doduru pule. ⁴⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie, si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia,” gua se Zisu.

13

Sa Tinahuara Tanisa Zelepade
(*Matiu 24:1-2; Luke 21:5-6*)

¹ Meke sipu korapa ene taloa se Zisu pa Zelepade, si zama la koa Sa si keke ri Nana disaepeli, “Titisa, dotu! Tolavaedi hola sari na patu meke sari na vetu!” gua si asa.

² Meke olaña se Zisu, “Dogori goi sari doduru vetu nomadi sara? Sari doduru patu pu dogori goi hire, si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae beto,” gua si Asa.

Sari na Tinasuna na Ninaqunaqu
(*Matiu 24:3-14; Luke 21:7-19*)

³ Meke sipu korapa habotu nana pa Toqere Olive se Zisu, meke dono karovo la gua pa Zelepade, si ene mae teledia koa Sa sari Pita, Zemisi, Zone meke e Aduru. ⁴ Meke zama si arini, “Mu tozini gami, sapu tooso sa kote ta evaña sa tinahuara sana? Meke nasa sa vina gilagila pana kaqu ta evaña sari doduru tinitoña arini,” gua si arini.

⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, “Mi kopu, pude loko tie si turaña va sea gamu. ⁶ Soku tie si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama ‘Arau sa Karisito,’ gua, meke kote turaña va sea i sari soku tie. ⁷ Pana avoso ni gamu sari na vinaripera tata koa gamu, meke na inavosona sa vinaripera pa seu, si mi lopu matagutu. Sari na tinitoña arini si kaqu ta evaña; ba lopu asa sa vinabetona. ⁸ Kote varipera sari na butubutu meke sari na butubutu banara; meke kote ta evaña sari na niu pa soku vasidi, meke sari na soñe kote kamo. Sari doduru ginugua hire, si gua tugo sa pinodalaena sa tinasigiti sapu va kamo sa barikaleqe, tooso tata podo sa koburu.

⁹ Mi koa va balau si gamu. Kote ta tuqe vagi si gamu meke la pa vinaripitui, meke kote komiti gamu rini pa sinaqoqi. Kote tava turu

pa kenudia rina qavuna, na banara pa pozaqu Rau si gamu, pude tozi vura nia koa rini sa Inavoso Leana.* ¹⁰ Sa Inavoso Leana si kaqu ta tarae kekenu pa doduru butubutu pa kasia popoa meke tiqe kote kamo sa rane mumudi. ¹¹ Meke pana ta tuqe vagi si gamu meke ta turana la pa vinaripitui, si mi lopu balabala mamata na neneke va kenue nia sapu na sa si kote zama nia gamu, ba pana kamo sa totošo si mi zamani mo gua sapu ta poni nia gamu. Ura sari na zinama saripu kote zamani gamu si lopu tamugamu, ba kote mae guadi tu koasa Maqomaqo Hope. ¹² Sari na tamatasi si kaqu turana lani pa minate sari na tasidia pu va hinokara. Meke sari na tamadia si kaqu gua tugo koari na tudia, meke sari na tudia si kaqu vala ni sari na tiatamadia pa minate. ¹³ Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie. Ba asa sapu koa va nabu, meke kamo sa vinabetona, si kaqu ta harupu.*

*Sa Tinahuara sapu Kaleana Va Gorevura
(Matiu 24:15-28; Luke 21:20-24)*

¹⁴ Meke kaqu dogoria gamu sa ‘beku variva malederena sapu vata kamo sa tinahuara nomana,’ pu kaqu tava turu koasa vasina sapu lopu garo pude koa ia.” (Gamu pu tiroa si hie, si mi tumae nia sa ginuana.) “Ego, arini pu korapa koa pa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina.* ¹⁵ Asa sapu koa pa batu vetu*, si mani tuturei gore taloa, ba mani lopu nuquru pa vetu pude va qaqiri i sari nana likakalae.* ¹⁶ Asa sapu koa pa inuma, si mani lopu pule la vagi nana poko pa vetu. ¹⁷ Kote na rane tinalotaṅa nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! ¹⁸ Mi tepa la koe Tamasa, pude lopu kaqu ta evaṅa sari na tiṅitona gua hire pa totošo ibu sisigiti. ¹⁹ Ura sa tinasuna koari na rane arini, si kote hola ni doduru pu ele ta evaṅa podalae pa pinodalaena, totošo va podakia Tamasa sa kasia popoa, kamo kamahire, meke lopu kaqu gua pule.* ²⁰ Ba ele va papaki Tamasa sari na rane sara. Be lopu gua, si be kote puzulu sa popoa. Ba pa laedi ri Nana tie ta vizatadi pu ele vizati Sa, si kote va papaki Tamasa sari na rane sara.

²¹ Meke be zama si keke tie koa gamu, ‘Dotu, hoi sa Karisito!’ ba be ‘Isa si Asa!’ gua, si mi lopu va hinokaria. ²² Ura kote vura mae sari na Karisito kokohadi, meke na poropita kokohadi. Kote mae va vura dia vina gilagila, na vinariva magasa si arini, pude sekesekei ni sari na tie, kamo koari na tie ta vizatadi te Tamasa, sapu be boka si arini. ²³ Mi koa va balau ni! Sina ele tozi va kenueni gamu tu Rau sari doduru tiṅitona, sipu lopu ele kamo sa totošo.

*Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Matiu 24:29-31; Luke 21:25-28)*

²⁴ Ba koari na rane pa mudina sa tinasuna, si kote tava huporo sa rimata,
meke lopu kote kalalasa sa sidara.*
²⁵ Kote hoqa sari na pinopino pa maṅauru,

* **13:9** Mt 10:17-20; Lk 12:11-12 * **13:13** Mt 10:22 * **13:14** Dan 9:27, 11:31, 12:11 * **13:15** Sa batu vetu si na vasina hoke varigara sari na tie pude vahesi, na puta, na zokoro, meke va rimata popai sari na elelo. * **13:15** Lk 17:31 * **13:19** Dan 12:1; Rev 7:14 * **13:24** Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15; Rev 6:12

meke kaqu tava rizu pa dia sirana si arini.*

²⁶ Beto asa si kote ta dogoro maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na niniranira lavata, na ninedala.* ²⁷ Meke kote garunu lani Sa sari na mateana koari ka made iiona sa popoa pepeso, pude varigara ni sari na tie ta vizatadi te Tamasa, koari na hopeke vasidi, koasa kasia popoa.

Sa Vinanonoga Tanisa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Luke 21:29-33)

²⁸ Sa huda piqi si va tumatumaeni gamu si keke vina nonoga. Pana poraka vura mae, meke podalae liho sari lelanana, si gilania gamu sapu tata sa tooso manini. ²⁹ Kekenono gua tugo, sapu pana dogori gamu sari na tinasuna na vina gilagila arini, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tooso, meke ele tata kamo mae mo sa Tuna na Tie. ³⁰ Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru hire, si kaqu ta evana sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³¹ Kote murimuri palae sa Mañauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

Sa Rane meke sa Totoso si Lopu Ta gilana
(Matiu 24:36-44)

³² Loke tie si tumae nia sa rane asa babe sa tooso sapu kaqu pule mae ia sa Tuna. Ari na mateana pa mañauru, meke sa Tuna, ba lopu tumae nia. Ba sa Tamana mo telena tumae nia.* ³³ Mi va balau, mamu kopu, sina lopu tumae nia gamu pana kamo mae sa tooso. ³⁴ Kote gua tugo sa palabatu sapu taluarae pa nana popoa, meke enene la pa seu. Hopeke va hia poni ni tinavete sa sari na nana nabulu, pude kopu ni rini. Meke tozi nia sa sa tie kopu pa sasada, pude ni aqa va kamoa pana pule mae si asa.* ³⁵ Gua ke mi kopu, sina lopu gilania gamu sa tooso sapu kote pule mae ia sa palabatu pu ari nana vetu. Be pana veluvelu si asa, babe pana boñi, pana vaqavaqasa, babe pa tooso ele gasa sa rimata. ³⁶ Be guana mae va hodaka si Asa, si mani lopu dogoro gamu Sa puta mia. ³⁷ Gua sapu zama nia Rau koa gamu, si tozia tugo Rau koari doduru: Mi kopu!” gua si Asa.

14

Hata ia Rini sa Sirana pude Va Matea se Zisu
(Matiu 26:1-5; Luke 22:1-2; Zone 11:45-53)

¹ Sipu karua rane si koa meke kamo sa Inevana Pasova^d, meke sa Inevana Bereti Loke Isitina*, si hata ia rina nati hiama, meke rina tie va tumatumaeni koasa Tinarae te Mosese si keke sirana pude tuqe golomo vagia gana se Zisu, pude va matea, gua.* ² Vari zamai si arini, “Mada lopu tuqe vagia si Asa pa tooso Inevana Pasova, sina meke gua mada varipera ni sari na tie,” gua si arini.

Ta Lumue Oela Humana Lea se Zisu pa Betani
(Matiu 26:6-13; Zone 12:1-8)

* 13:25 Ais 34:4; Zol 2:10; Rev 6:13 * 13:26 Dan 7:13; Rev 1:7 * 13:32 Mt 24:36 * 13:34 Lk 12:36-38 * 14:1 Sa Inevana Pasova si keke rane, meke sa inevana bereti loke isitina si ka zuapa rane, meke pa tooso asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * 14:1 Ekd 12:1-27

³ Meke sipu koa pa Betani se Zisu, pa vetu te Saimone, sa tie sapu raza ia na minoho popoqu visoroihe si mae si keke barikaleqe toতোসো korapa henahena rini. Palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu* tolavaena na arilaena, siñia na oela nadi viana sapu humaña lea meke sage hola hinoluna. Porakia sa si asa, meke zoropo nia sa pa batuna Zisu.* ⁴ Meke bugoro si kaiqa tie vasina, meke vari zamai si arini, “Lopu leana si pude tavete hoboro gunia asa sa oela humaña lea. ⁵ Boka ta holuholue si asa pude vagi nia poata nomana, hola nia ñeta gogoto poata siliva* pude poni sari pu habahuala!” gua. Meke gegesia rini sa barikaleqe.

⁶ Ba zama se Zisu, “Vekoa tu! Pude vegua ke va tasuna ia gamu? Keke tinavete leana si tavete Nau sa hie. ⁷ Sari na tie habahualadi si kote koa koa gamu doduru toতোসো, meke be hiva gamu, si kote boka toka ni mo gamu. Ba Arau si lopu kote koa hola seunae koa gamu.* ⁸ Sa barikaleqe hie si tavetia sa, gua sapu bokaia sa. Zoropo nia oela humaña lea sa sa tiniqu, pude va nama kenue nia sa tina pomunaequ. ⁹ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu be pavei si ta tarae sa Inavoso Leana pa doduruna sa kasia popoa, si kaqu ta vivinei tugo gua sapu evañia sa barikaleqe hie koa Rau, pude na vina balabalana sa nana tinavete hie,” gua si Asa.

Va Egoa Ziudasi pude Vata Qora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Luke 22:3-6)

¹⁰ Meke taluarae se Ziudasi, keke ri ka manege rua disaepeli, la koari ñati hiama pude vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ¹¹ Meke toতোসো avosia rini sa nana zinama, si qetu hola si arini, meke va tatara nia rini pude ponía poata si asa, gua. Ke podalae hata ia Ziudasi si keke lolomo leana pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova te Zisu meke sari Nana Disaepeli
(Matiu 26:17-25; Luke 22:7-14,21-23; Zone 13:21-30)

¹² Koasa rane kekenu tanisa Inevaña Bereti Loke Isitina, toতোসো tava mate sari na lami tanisa hinenahena Pasova, si nanasia ri Nana disaepeli si Asa, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ponigo gami sa hinenahena tanisa Pasova?” gua si arini.

¹³ Ke garuni Zisu si karua Nana disaepeli, meke tozi ni Sa, “Mi la pa vasileana Zerusalema, meke kote tutuvia gamu si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi lulia si asa, ¹⁴ osolae kamo sa vetu sapu nuquria sa. Mi tozi nia sa tie pu ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia Rau, meke rina Qua disaepeli sa hinenahena Pasova?’ Mi gua. ¹⁵ Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.

¹⁶ Taluarae la sari karua disaepeli koasa vasileana lavata, meke dogori rini sari doduru, gua puta tugo sapu tozi ni Zisu koarini, meke va namanama vekoa rini sa hinenahena Pasova.

¹⁷ Totoso veluvelu sa popoa, si kamo la vasina se Zisu meke sari ka manege rua Nana disaepeli. ¹⁸ Sipu korapa henahena rini, si zama se

* **14:3** Sa vovoina lumu sapu ta tavetae patu tolavaena na arilaena si ta pozae pa zinama English “Alabaster”. * **14:3** Lk 7:37-38 * **14:5** Ñeta gogoto poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke vuaheni. * **14:7** Diut 15:11

Zisu, “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu keke koa gamu pu korapa henahena turanau, si kote vata qora Nau si Arau,” gua si Asa.*

¹⁹ Ke talotana sari na disaepeli meke podalae nanasa ekeke la ia rini si Asa, “Vea arau sia?”

²⁰ Meke olana se Zisu, “Keke mo koa gamu ka manege rua, sapu korapa somana poña ia sa gana bereti koa Rau koasa baolo. ²¹ Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope, ba mani talotana gana sa tie pu vata qorana si Asa. Leana hola be lopu ta podo sa tie sana.”

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope pa Hinenahena Pasova
(Matiu 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Koriniti 11:23-25)

²² Meke sipu korapa henahena rini, si vagia Zisu si keke bereti*, meke mana nia, meke videvidea Sa, meke poni Sa koari Nana disaepeli meke zama guahe: “Hie tugo sa Tiniqu, mi vagia mamu hena ia,” gua si Asa.

²³ Beto asa, si vagia Sa sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke vala Sa koa rini, meke napoa ri doduru. ²⁴ Meke zama si Asa koa rini, “Hie sa eharaqu, sapu zoloro pude na vinulasa tadi sokudi, meke sapu tokoro va nabuna sa vinariva egoi te Tamasa.*

²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa ranena sapu kaqu napoa Rau sa vaeni vaqura pa Binañara te Tamasa.”

²⁶ Beto, si kera nia rini si keke kinera, meke topue vura la si arini pa Toqore Olive.

Tozi Va Kenue nia Zisu sa Inoso te Pita
(Matiu 26:31-35; Luke 22:31-34; Zone 13:36-38)

²⁷ Meke zama se Zisu koa rini, “Kote govete veko pani Au gamu doduru si Arau, sina zama sa Kinubekubere Hope: ‘Kote sekea Tamasa sa Sepati,

meke kote ta hurakatae sari doduru sipi,’ gua.*

²⁸ Ba pa mudina sa Qua tinuru pule pa minate, si kote la va kenue koa gamu pa Qaleli si Rau,” gua si Asa.*

²⁹ Ba zama se Pita, “Be govete beto sari doduru hire, ba arau si namu lopu kaqu luara hokarigo,” gua si asa.

³⁰ Meke zama la ia Zisu se Pita, “Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo vina rua totoso sa kokorako kohite boñi, si kote oso Nau goi si Rau ka neta totoso,” gua si Asa.

³¹ Ba toke sisigitia Pita si Asa, “Be mate turanigo rau, ba lopu kaqu hite osonigo rau!” gua si asa. Meke zama beto gua tugo asa sari doduru disaepeli.

Varavara se Zisu pa Qetisemani
(Matiu 26:36-46; Luke 22:39-46)

³² La si arini pa keke vasina pozana Qetisemani, meke zama se Zisu koari Nana disaepeli, “Habotu tani gamu, maqu la varavara si Rau.”

³³ Meke turani Sa sari Pita, Zemisi, e Zone; meke podalae talotana sisigiti, na balabala mamata si Asa. ³⁴ Meke zama si Asa koarini, “Sa

* **14:18** Sam 41:9 * **14:22** Sa bereti loke isitina ke kaburu guana bisikiti gua asa ke boka videvide. * **14:24** Ekd 24:8; Zer 31:31-34 * **14:27** Zak 13:7 * **14:28** Mt 28:16

maqomaqoqu si siñia na tinalotana nomana hola ke tata mate nia Rau. Koa tani, mamu kopu na varavara,” gua si Asa.

³⁵ Meke ene va seu hite la si Asa, meke hoqa eko oporapaha pa pepeso, meke varavara tepa ia Sa sapu be boka, si mani tava rizu koa Sa sa toso tinasigiti hie, gua. ³⁶ Meke zama si Asa, “Tamaqu, loketona si tasuna koa Goi. Mamu va rizu taloa ia sa kapa tinasigiti hie koa Rau, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa.

³⁷ Meke pule la koari ka neta disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, ke zama la si Asa koe Pita, “Saimone, puta si goi? Vegua, lopu boka kopu na varavara turana goi si Rau pa keke aoa? ³⁸ Mi kopu na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke. Sa maqomaqo si hiva, ba malohoro sa tini,” gua si Asa.

³⁹ Meke keke toso pule si la si Asa, meke varavara pule kekeno gua tugo toso kekenu. ⁴⁰ Beto asa si pule mae pule koari ka neta Nana disaepeli si Asa, meke dogori Sa korapa putadi, sina edi puta hola si arini, meke lopu gilania rini sapu na sa si kote zama la nia koa Sa.

⁴¹ Meke sipu pule mae Sa pa vina neta toso, si zama la si Asa koa rini, “Lopu nazulu gamu tu puta si gamu? Leana, ele pada mo! Sa toso si ele kamo pude kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi sa Tuna na Tie. ⁴² Dotu, ele kamo mo hie sa tie pu vata qoraqu Rau! Aria, turu mada la tutuvia,” gua se Zisu.

Sa Tinuqe Vagina e Zisu

(Matiu 26:47-56; Luke 22:47-53; Zone 18:3-12)

⁴³ Sipu korapa zama se Zisu, si mae kamo mo se Ziudasi sapu keke ri ka manege rua disaepeli. Garunu luli ni rina nati hiana, na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na koimata tadi na tie Ziu koa sa si keke puku minate varipera. Paleke dia vedara na huda sekesekeana si arini. ⁴⁴ Keke vina gilagila si ele tozi veko ni e Ziudasi sa tie qoraqora koa rini, “Sa tie sapu kote la ahoa rau, si Asa tugo sa tie sapu hiva nia gamu. Mae tuqe vagia, mamu turana taloa nia,” gua si asa.

⁴⁵ Meke sipu kamo mae tugo se Ziudasi, si ene tonoto la koe Zisu si asa, meke zama, “Titisa,” meke tiqe ahoa sa si Asa. ⁴⁶ Meke mae vagia rini se Zisu, meke tuqe va nabua. ⁴⁷ Ba keke ri kasa disaepeli pu turu vasina, si saputu vagia sa sa nana magu, meke seke tarasa pania sa si keke kali talinana sa pinausu tanisa nati hiana kenukenu. ⁴⁸ Meke tiqe zama la koa rini se Zisu, “Na tie hikohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu pude mae vagi Au? ⁴⁹ Doduru rane si koa variva tumatumae turana gamu Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au gamu. Ba sina kaqu tava gorevura sa Kinubekubere Hope,” gua si Asa.*

⁵⁰ Meke govete veko pania ri doduru disaepeli si Asa.

⁵¹ Ba keke tie vaqura sapu hade nia si keke poko lineni mo si luli koe Zisu, meke hiva tuqe vagia rini si asa. ⁵² Ba sipu tuqea rini sa nana poko, si luara pania sa, meke govete taloa nana dododohona.

Ta Turana La se Zisu koa sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:57-68; Luke 22:54-55,63-71; Zone 18:13-14,19-24)

* 14:49 Lk 19:47, 21:37

⁵³ Meke turana la nia rini pa vetu tanisa nati hiama kenukenue se Zisu, vasina pu korapa koa varigara sari doduru nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumaie koasa Tinarae te Mosese. ⁵⁴ Ba se Pita si lululi mudi mae pa seu, meke nuquru la koasa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama. Vasina si habotu somanae koari na tie kopu si asa, meke maliha nana pa nika.

⁵⁵ Ego, podekia rina nati hiama, meke sari doduru tie pa korapa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude hata vura ni si kaiqa vina sosode, pude boka zutua meke va matea gana se Zisu gua, ba lopu boka si arini. ⁵⁶ Soku tugo tie si zutua se Zisu koari na dia kinohakoha, ba lopu varinonoi sari na dia vivinei.

⁵⁷ Meke tiqe turu sari kaiqa tie, meke zutu kokoha ia rini se Zisu. Zama si arini, ⁵⁸ “Avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Kote huaria Rau sa Zelepade hie sapu kuria rina tie, meke koari ka neta rane, kote kuria Rau si keke sapu lopu ta kurina pa tie,’” gua.* ⁵⁹ Gua asa, ba lopu vari kekenonoi tugo si arini.

⁶⁰ Meke turu pa kenudia ri doduru sa nati hiama kenukenue, meke nanasia sa se Zisu, “Vegua, lopu kote olaña tu Goi gua sapu zutu nigo rini?” gua si asa.

⁶¹ Ba lopu kulu meke lopu zama nia keketona se Zisu. Ke nanasa pulea sa nati hiama kenukenue si Asa, “Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna sa Tamasa ta manaena?” gua si asa.

⁶² Meke olaña se Zisu, “Uve, Arau tugo! Meke kote dogoria gamu habotu sa Tuna na Tie pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniranira, meke kote dogoria gamu pulena mae pa korapadi ri na lei pa manauru si Asa!” gua si Asa.*

⁶³ Meke daku rikatia sa nati hiama kenukenue sa nana poko meke zama, “Lopu hiva ni pule gita si kaiqa tie va sosode! ⁶⁴ Ele avosia mo gamu sapu va tamatamasae pulē nia si Asa. Ke nasa sa mia binalabala?” Meke va egoa ri doduru sapu ele sea mo si Asa, ke garona tugo pude tava mate, gua.*

⁶⁵ Meke podalae loroa ri kaiqa se Zisu, meke pusi nia poko rini isumatana. Meke sekea tugo rini si Asa, meke zama, “Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo,” gua si arini. Meke hena vagia rina tie kopu pa Zelepade si Asa, meke poharia.

Osonia Pita se Zisu

(Matiu 26:69-75; Luke 22:56-62; Zone 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Sipu korapa koa nana panapeka pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu se Pita, si ene tata la si keke nabulu vineki tanisa nati hiama kenukenue. ⁶⁷ Totoso dogoria sa se Pita korapa malihana, si dono totoa sa si asa, meke zama, “Agoi tugo si keke sapu hoke luli koe Zisu sa tie Nazareti,” gua si asa.

⁶⁸ Ba oso si asa, “Lopu hite gilania rau sapu gua zama nia goi sana,” gua si asa. Meke sipu ene vura la koasa lolomo ene vura pa sadana sa vasina varipituina si asa, si kabo mo sa kokorako.

⁶⁹ Dogoro pulea sa nabulu vineki si asa, meke zama la koa rini pu turu tata si asa, “Asa tugo si keke sapu luli koe Zisu!” gua.

* 14:58 Zn 2:19 * 14:62 Dan 7:13 * 14:64 Liv 24:16

⁷⁰ Ba oso pule tugo se Pita. Lopu seunae sapu gua asa, si zutu pulea pule ri kasa sapu koa tata vasina si asa, “Namu agoi hokahokara mo si keke pu lululi koa Sa, sina tie Qaleli tugo si agoi,” gua si arini.

⁷¹ Ba zama se Pita, “Zama tokotokoro si rau pa hinokara! Be kokoha si rau, si mani va kilasau sa Tamasa. Namu lopu hite gilana hokaria rau sa tie sapu zama nia gamu!” gua si asa.

⁷² Pa toতোso tugo asa, si kabo vina rua mo sa kokorako, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, “Sipu lopu ele kabo vina rua sa kokorako, si kote oso Nau goi si Rau ka neta toতোso,” gua. Ke kabo nusunusuræ gana si asa.

15

Ta Turana La Koe Paelati se Zisu
(*Matiu 27:1-2,11-14; Luke 23:1-5; Zone 18:28-38*)

¹ Pana munumunu hokara si tuturei vivinei sari na nati hiama koari na koimata tadi na tie Ziu, meke koari na tie va tumatumæ koasa Tinarae te Mosese, meke koari doduru pule pu koa pa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, pude di vizatia sa sirana gua pude va matea se Zisu. Pusi rini sari na limana, meke turana la nia rini si Asa koe Paelati. ² Meke sipu kamo rini vasina si nanasia Paelati se Zisu, “Vea Agoi tugo sa Baņara tadi na tie Ziu?”

Meke olaņa si Asa, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

³ Meke soku ginugua kaleadi si zutu nia rina nati hiama se Zisu. ⁴ Ke nanasa pulea Paelati si Asa, “Na vegua ke lopu hite olaņa tu si Goi? Avoso latu koari doduru dia tinazutumæ Goi!” gua si asa.

⁵ Ba korona kulu se Zisu, ke magasa hola nana se Paelati.

Sa Vinizata pude Va Matea se Zisu
(*Matiu 27:15-26; Luke 23:13-25; Zone 18:39 kamo hinia 19:16*)

⁶ Meke sa hahanana te Paelati pa toতোso Pasova, si pude rupahia si keke tie ta pusina pu ta tepa koari na tie pa toতোso asa. ⁷ Keke tie, e Barabasi pozana, si ta pusi turanae koarini pu raza ia sa qinavuna Roma. Koasa vinaripera si va mate tie tugo si asa. ⁸ Meke sipu varigara sa kobi tinoni si podalæ tepa ia rini se Paelati pude va malumu nia koa rini sapu gua hoke tavetia sa. ⁹ Meke nanasa la i Paelati si arini, “Hiva nia gamu si pude vata rupaha vatua koa gamu sa Baņara tadi na Ziu?” gua si asa. ¹⁰ Sina gilania nana Paelati sapu na konokono nia mo rina nati hiama se Zisu, ke luara la nia rini koa sa.

¹¹ Ba sovuti rina nati hiama sari na kobi tinoni, pude mani vata rupaha la nia Paelati koa rini se Barabasi, ba lopu se Zisu, gua. ¹² Meke zama pule la koasa kobi tinoni se Paelati, “Ke sa kaqu tavete nia rau se Zisu, sapu poza nia Baņara tadi na tie Ziu gamu?” gua si asa.

¹³ Meke velavela si arini, “Va matea pa korosi!” gua si arini.

¹⁴ Ba nanasa pulei tugo Paelati sarini, “Na sinea sa si tavetia Sa?”

Ba velavela va sisigitaæ si arini, “Va matea pa korosi!” gua si arini.

¹⁵ Sina hiva va qetua Paelati sa kobi tinoni, ke vata rupaha la nia sa koarini se Barabasi. Ba tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihiliburuana se Zisu, meke tiqe luara vala nia sa koa rini si Asa pude di la va matea pa korosi, gua.

Nonoalia rina Solodia se Zisu
(*Matiu 27:27-31; Zone 19:2-3*)

¹⁶ Meke turana nuquru la nia rina solodia se Zisu, koasa pavasa pa vetu qavuna, meke tioko varigara beto mae ni rini sari na solodia. ¹⁷ Meke va sage nia poko pepolo tana banara rini si Asa, meke tavetia rini si keke piribatu rakirakihi guana toropae banara, meke va hakea rini pa batuna. ¹⁸ Meke va lavalavata kokoha ia rini si Asa meke zama: “Mani toa va gelenae sa Banara tadi na tie Ziu!” gua. ¹⁹ Meke seke nia kolu rini batuna, meke lora, na kokotunu meke todoño nia rini si Asa. ²⁰ Sipu beto nonoala gunia rini si Asa, si va gorea rini sa poko pepolo, meke va sage pule ni rini sari Nana poko soti, meke tiqe turana vura nia rini, pude la va matea pa korosi.

Tava Mate pa Korosi se Zisu
(*Matiu 27:32-44; Luke 23:26-43; Zone 19:17-27*)

²¹ Koasa dia inene la si tutuvia rini si keke tie Saerini, pozana si e Saimone, na tamadia ri Alekezada e Rupasi, na tiqe nuquru maena mo pa Zerusalem si asa. Tuqe vagia rina solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi te Zisu.* ²² Meke turana la nia rini se Zisu pa keke vasina pozana Qoloqota, ginuana asa si na vasina batu tomate.* ²³ Vasina si hiva poni nia rini sa vaeni sapu ta henie oto, pozana moa,* ba korona napoa Zisu si asa. ²⁴⁻²⁵ Meke poka nia rini pa korosi si Asa, pa sia koloko munumunu, meke mudumudukeda ni rini sari Nana poko pude dogoria esei kote vagi.* ²⁶ Ta kubere guahe sa tinazutuna Sa: “SA BANARA TADINA TIE ZIU,” gua. ²⁷ Meke karua tie hikohiko si somana ta poka turanae koe Zisu pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena. ²⁸ [Ke tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Ta nae turanae koari na tie kaleadi si Asa,” gua.]*

²⁹ Sari na tie pu ene hola si va qenoqeno batu, meke pesipesia rini se Zisu, “Ke isana, si Agoi sapu kote huaria sa Zelepade, meke kuri pulea pa ka neta rane, gua!” ³⁰ Ego, mamu harupu pulenigo, mu gore mae pa korosi kamahire!” gua si arini.

³¹ Sari na nati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, ba zama nonoala kekenoño gunia tugo rini asa se Zisu, meke vari zamai guahe teledia, “Votiki tie si harupi Sa, ba lopu boka harupu pule nia telena! ³² Ego, be sa Karisito, sa Banara tadi na tie Izireli si Asa, si mani gore mae kamahire pa korosi, pude mada dogoria meke va hinokaria!” gua si arini. Sari karua pu somana ta poka pa korosi ba zama nonoala la gua tugo koe Zisu.

Sa Minate te Zisu
(*Matiu 27:45-56; Luke 23:44-49; Zone 19:28-30*)

³³ Sipu kamo sa korapa rane, si huporo sa doduru popoa, padana ka neta aoa. ³⁴ Sipu kamo sa neta koloko si velavela se Zisu, “Iloi, Iloi, lema sabakatani?” Sa ginuana sa si guahe: “Qua Tamasa, Qua Tamasa, na vegua ke veko pani Au tu Goi?” gua.*

* **15:21** Rom 16:13 * **15:22** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonoña sa toqere asa si guana batu tomate. * **15:23** Moa si na oto maena pa huda, ba lopu bakala sa ginuana meke napoa rini. Gina na meresena hukata sigiti. * **15:24-25** Sam 22:18 * **15:28** Ais 53:12 * **15:29** Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Zn 2:19 * **15:34** Sam 22:1

³⁵ Totoso avosia ri kaiqa pu tuturu tata, si zama si arini, “Avoso la, korapa tiokia Sa se Ilaiza!” gua. ³⁶ Meke haqala la nia keke ri kasa si keke puha, meke poña va bobosia sa pa vaeni pasana, meke va sotoa sa pa keke kolu, meke huhuku sage la nia sa koe Zisu, pude va napo nia, gua. Beto meke zama si asa, “Aqa paki! Mada dogoria, hokara kote mae va gorea Ilaiza Sia pa korosi,” gua si asa.*

³⁷ Meke velavela va ululae se Zisu, meke luaria Sa sa sinino.

³⁸ Meke ta rikata rua gana sa poko gobana sa Lose Hopena pa korapana sa Zelepade pa Zerusalem, podalae panauluna, meke kamo pa hubina.* ³⁹ Meke sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia pu korapa turu pa kenuna sa korosi, sari doduru gua pu ta evaņa koasa minate te Zisu, si zama si asa, “Hinokara, na Tuna tugo Tamasa sa Tie hie,” gua si asa.

⁴⁰ Kaiqa barikaleqe si korapa koa vasina pa seu, meke doņodoņo la. Koa somanae dia koa rini vasina sarini hire: e Mere pa vasileana Magidala, e Salome, meke Mere sa tinadia ri Zemisi sapu mudina meke e Zosepa.* ⁴¹ Lulidi mae koe Zisu pa Qaleli si arini pude toka nia si Asa, meke soku pule barikaleqe si koadia vasina, saripu lulidi koa Sa, sipu sage mae pa Zerusalem si Asa.

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Luke 23:50-56; Zone 19:38-42)

⁴² Na Rane Va Namanama bisa sa rane asa, sapu sa rane vugo si sa rane Sabati. Ke sipu tata lodu sa rimata, ⁴³ si sage va mataqara la se Zosepa, tie pa Arimatia, koe Paelati meke tepa vagia sa sa tinina e Zisu. Na somanana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke asa ba somana aqa nia tugo sa minae tanisa Binaņara te Tamasa. ⁴⁴ Magasa se Paelati totoso avoso nia sa sapu ele mate tu se Zisu. Ke tiokia sa sa palabatu tadi na solodia, meke nanasia sa, sapu be ele mate hinokara tu se Zisu, gua. ⁴⁵ Totoso gilana valeania sa koasa palabatu tadi na solodia, sapu ele mate tu se Zisu, si va malumu la nia sa koe Zosepa sa tinina. ⁴⁶ Holua Zosepa si keke poko keoro lini. Va gore vagia sa sa tinina e Zisu, meke hade nia koasa poko keoro, meke la vekoa sa pa korapa lovu sapu ta horena pa kali toqere. Beto asa si topili tuku la nia sa si keke patu nomana pa sasadana sa lovu. ⁴⁷ Mere pa vasileana Magidala, meke Mere sa tinana Zosepa, si koadia, meke dogoria dia sa vasina pu ta veko sa tinina e Zisu.

16

Sa Tinuru Pule te Zisu

(Matiu 28:1-8; Luke 24:1-12; Zone 20:1-10)

¹ Sipu hola sa rane Sabati, si la holu oela humaņa lea sari Mere sapu sa barikaleqe Magidala, meke e Mere sa tinana Zemisi, meke e Salome, pude nuzapa nia pa tinana Zisu, gua. ² Pana munumunu hokara pa rane Sade, sipu tiqe gasa vaqura sa rimata, si topue la pa lovu si arini. ³ Meke vari nanasi teledia si arini, “Esei kote topili poni gita sa patu pa sasadana sa lovu?” gua. ⁴ Ba sipu doņo la dia gua si sa patu, sapu nomana hola, si ele ta topili palae tu. ⁵ Ke nuquru la pa korapa lovu

* 15:36 Sam 69:21 * 15:38 Ekd 26:31-33 * 15:40 Lk 8:2-3

si arini, meke dogoria rini vasina si keke tie vaqura*, korapa habotu nana pa kali matao, na poko keoro gele doduru si asa, ke matagutu hola si arini.

⁶ Zama sa tie, “Mi lopu matagutu na magasa si gamu! Gilania qua rau sapu korapa hata ia gamu se Zisu sa tie Nazareti, sapu tava mate pa korosi. Lopu koa tani si Asa; ele turu pule tu! Dotu sa vasina sapu veko nia rini si Asa. ⁷ Mi la kamahire mamu tozini sari Nana disaepeli, meke koe Pita tugo sa inavoso hie: ‘Korapa la va kenue koa gamu pa Qaleli si Asa. Vasina tu kaqu la dogoria gamu si Asa, gua puta tugo sapu ele tozini gamu Sa,’” gua si Asa.*

⁸ Ke vura si arini, meke govete luaria rini sa lovu. Matagutu na magasa dia, ke lopu hite vivinei koa ke tie si arini.

[Sari na kinubekubere koadi sapu gotogotodi si lopu koa sari na vesi pa Maka 16:9-20.]

KEKE VINAHOKOTO KOANA KOASA QOSIPELI

Vata dogoro Koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu

(Matiu 28:9-10; Zone 20:11-18)

⁹ [Pa mudina sa tinuru pule te Zisu pa minate pana munumunu hokara pa rane Sade, si la vata dogoro kekenu si Asa koe Mere, sapu sa barikaleqe Magidala. Koasa si hipuru pani Zisu sari si ka zuapa tomate. ¹⁰ Ke la tozi ni sa sarini pu lulidi koe Zisu, meke pu korapa kabo na talotaṅa. ¹¹ Totoso avoso nia rini sapu ele turu pule se Zisu, meke ele dogoria tu sa, gua, si lopu va hinokaria rini si asa.

Vura se Zisu Koari Karua Disaepeli

(Luke 24:13-35)

¹² Meke sipu ele hola sapu gua asa, si vura votivotikaena se Zisu koari karua disaepeli koasa dia inene la pa keke popoa. ¹³ Ke pule sari kara, meke la tozi ni ri sari doduru disaepeli pule, ba lopu va hinokari tugo rini sari kara.

Vata Dogoro Koari ka Manege Eke se Zisu

(Matiu 28:16-20; Luke 24:36-49; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

¹⁴ Mumudi si vura la koari ka manege eke disaepeli se Zisu, totoso korapa henahena si arini. Meke norei Sa, sina loke dia rinaṅerane si arini, meke korodia va hinokari rini, sarini pu dogoria mudina sapu turu pule si Asa, gua. ¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, “La gamu pa ninae vasina pa kasia popoa, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie.* ¹⁶ Asa sapu va hinokara meke ta papitaiso, si kote ta harupu, ba asa sapu lopu va hinokara, si kote tava kilasa pa Heli. ¹⁷ Kaqu ta vala koa rini pu va hinokara sa niniraṅira pude tavete tinavete variva magasadi gua hire: Kote hipuru palae tomate kaleadi si arini pa korapa pozaqu Rau, kote zama pa votivotiki vinekala si arini. ¹⁸ Be tanini noki, babe napoa rini sapu variva mate, ba lopu kote kaleana nia rini, kote opo ni limadi rini sari na tie mohodi, meke kote magogoso dia,” gua si Asa.

Ta hena Sage La pa Maṅauru se Zisu

(Luke 24:50-53; Tinavete 1:9-11)

* 16:5 Sa tie vaqura hie si keke Mateana, mamu tiro la ia Matiu 28:5: * 16:7 Mt 26:32; Mk 14:28 * 16:15 TTA 1:8

¹⁹ Meke sipu beto zama koarini se Zisu sa Baṅara, si ta hena sage la pa Maṅauru si Asa, meke habotu* pa kali mataona sa Tamasa.* ²⁰ Meke la tarae pa ninae vasina sari na disaepeli, meke somana tavetavete turani sa Baṅara meke va sosodei sari Nana zinama koari na tinavete variva magasadi sapu evani rini.]

* **16:19** Ginuana “Habotu pa kali mataona sa Tamasa,” si pude koa Baṅara si Asa koasa Binaṅara te Tamasa. * **16:19** TTA 1:9-11

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA LUKE Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Luke, si tozia sapu e Zisu tugo sa Hinarupu sapu ele tava tatarana pude tadi na tie Izireli, meke tadi doduru tie pa kasia popoa.

Tozia tugo Luke pa nana kinubekubere sapu ele ta tioko koasa Maqomaqona sa Tamasa se Zisu, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala. Meke sa Inavoso Leana hie si balabala sisigiti sari doduru tie pa kasia popoa, koari hopeke dia minalaṅa na tinasuna.

Sa “qinetuqetu” si keke nati zinama pa Qosipeli te Luke. Ta dogoro sisigiti si hie koari na hinia kekenu tanisa Qosipeli hie, vasina ta tozi sa minae, na pinodo te Zisu, meke pa vinabetona si ta tozi sa totošo pu ta hena sage pule pa Maṅauru se Zisu.

Sa vivineina sa tinoqolo na vina enena la sa vina hinokarana e Karisito, si tozia tugo e Luke pa buka Tinavete Tadi na Apositolo.

Koari na pinaqapaqahana sa Qosipeli te Luke hie si boka dogoria gita sapu pa pinaqaha vina rua meke vina onomo, si koa dia sari kaiqa tiṅitoṅa sapu telena mo sa Qosipeli te Luke si tozi.

Kekenono sa kinera tadi na mateana, sa inene la tadi na Sepati koasa Haha Zisu, sa kinoa te Zisu pa Zelepade, sa vivineina sa tie Sameria leana, meke sa koburu muliunu.

Pa korapana la sa Qosipeli hie, si ta tozi va niṅira sa ginuana sa vinaravara, sa Maqomaqo Hope, sa tinavete varitokae tadi na barikaleqe koasa ninabulu te Zisu, meke sa tinaleosae te Tamasa koari na sinea tana tie.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa pinodalaena sa Qosipeli. Hinia 1:1-4

Totošo podo meke kobukoburudi sari Zone Papitaiso, e Zisu. Hinia 1:5 kamo hinia 2:52

Ninabulu te Zone Papitaiso. Hinia 3:1-20

Sa pinapitaiso meke sa totošo ta toketoke se Zisu. Hinia 3:21 kamo hinia 4:13

Sa ninabulu te Zisu pa Qaleli. Hinia 4:14 kamo hinia 9:50

Beto pa Qaleli meke la pa Zerusalema se Zisu. Hinia 9:51 kamo hinia 19:27

Sa Nana totošo mumudi e Zisu pa Zerusalema meke koari na vasidi pu tata vasina. Hinia 19:28 kamo hinia 23:56

Sa tinuru pule te Zisu pa minate, sari na totošo ta dogoro pule, meke sa Nana sinage pule pa Maṅauru. Hinia 24:1-53

Sari Zinama Tuketukele

¹ Soku tie si ele podekia, pude vagi varigara ni sari na vivineidi rina tiṅitoṅa pu ele ta evaṅa pa vari korapada gita, koari na rane la hiroi. ² Ele kuberi rini sari vivinei, gua pu totozini gami arini pu ele dogoro soti matadi podalae pa podalaena, meke ele tarae nia tugo rini sa inavoso te Tamasa asa. ³ Gua asa, ke leana tugo pude kubere atu ni rau koa goi Tiopilasi pu ta pamaṅaemu, sari na vinari lulidi rina ginugua hire; sina ele viliti valeani, na va sosode valeani rau sari

doduru vivinei, podalae pa pinodalaena meke kamo pa rane ninoroi.
 4 Gua pude mu tumae nia sa hinokara koari doduru vina tumatumae sapu ele ta poni ni goi.

Ta Tozi Va kenue sa Pinodo te Zone Papitaiso

5 Pa totosona pu koa banara se Herodi^d koasa pinaqaha popoa pa Ziudia, si koa nana vasina si keke hiama, pozana e Zakaraea, pa puku hiama te Abaeza. Se Lizabeti, sa nana barikaleqe, ba gore mae tugo pa keke tututi hiama sapu koe Eroni.* 6 Na tie tonoto sari kara pa kenuna sa Tamasa, meke luli valeani ri kara sari doduru tinarae, na ginarunu te Tamasa. 7 Ba loke tudia sari kara, sina tige se Lizabeti, meke ele barogoso na kaleqe tugo sari kara.

8 Ego, keke rane si kamo sa tooso tavetavete tanisa puku hiama sapu somana nia e Zakaraea pa Zelepade, meke korapa taveti sa sari na nana tinavete hiama pa kenuna sa Tamasa. 9 Lulia rini sa hahanana tadi na hiama, ke mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Zakaraea pude nuquru la pa korapa lose hopena tanisa Banara meke tavetia sa vina uququ ruqa humana lea pa hope^d. 10 Meke sipu kamo sa tooso si nuquru la si asa meke va uququ ruqa humana lea, meke koa varavara pa sada sari vinarigara tie pu mae vahesi.

11 Meke vura koa sa sa mateana te Tamasa, turu nana pa kali mataona sa hope, vasina tava uqu sa ruqa humana lea. 12 Totoso dogoria Zakaraea sa mateana, si ta duana na matagutu si asa. 13 Ba zama la koa sa sa mateana, "Mu lopu matagutu Zakaraea! Ura ele avosia Tamasa sa mua vinaravara, ke kote podoa e Lizabeti, sa mua barikaleqe, si keke koburu koreo, meke kote poza nia Zone goi si asa. 14 Kaqu koa qetuqetu hola si goi, meke sari sokudi pana podo si asa. 15 Kote keke tie arilaena hola si asa pa kenuna sa Banara. Lopu kaqu napo vaeni, meke sari napo niniradi si asa, meke kote ta sinie nia sa sa Maqomaqo Hope podalae tooso podo sa.* 16 Sokudi ri na tie Ziu, si kote turana pule mae ni sa koasa Banara, sa dia Tamasa. 17 Meke kote la va kenue si asa koasa Banara pa niniranira te Tamasa, kekenono sa poropita Ilaiza, pude va kekeri bulodi sari na tamadia, meke koa varivari tatarue koari na tudia. Meke kaqu va kekere maei sa sari na tie va gugue, pude balabala kekenono gua rina tie tonoto, meke kote va namanama vekoi sa sari na tinoni tanisa Banara," gua sa mateana.*

18 Meke zama la koasa mateana se Zakaraea, "Vegua meke kote gilania rau sapu kote boka ta evana sapu gua hie? Sina ele barogoso si rau, meke ele kaleqe tugo sa qua barikaleqe," gua si asa.

19 Meke olana sa mateana, "Arau se Qebireli, arau si turu pa kenuna sa Tamasa, meke garunau Sa pude mae tozi nigo sa inavoso leleana hie.* 20 Kamahire si kote poka si agoi meke lopu boka zama osolae kamo sa rane sapu kote tava gorevura si asa, sina lopu va hinokari goi sari qua zinama, sapu kote ta evana pa dia tooso gotodi," gua sa mateana.

21 Korapa gua si aqa lamo nia rina tinoni se Zakaraea, meke balabala si rini sapu na vegua ke koa seunae si asa pa korapana sa lose hopena, gua. 22 Meke tooso vura mae tugo sa, si lopu boka zama la koa rini si asa, ke gilania rini sapu keke dinogodogorae si ele dogoria sa pa

* 1:5 1 Koron 24:10 * 1:15 Nab 6:3 * 1:17 Mal 4:5-6 * 1:19 Dan 8:16, 9:21

korapana sa lose hopena. Meke sina lopu boka zama si asa, ke zama lima la koa rini si asa.

²³ Meke sipu hokoto sa nana totoso tavetavete pa Zelepade, si pule la pa nana vetu se Zakaraea. ²⁴ Meke mudina asa si ari tiana mo se Lizabeti sa nana barikaleqe, ke koa tome mo pa vetu se Lizabeti ka lima sidara. ²⁵ Meke zama si asa, “Kamahire tu si vata dogoro nau sa Baṅara sa Nana tataru, meke vagi pania Sa sa qua kinurekure pa kenudi ri na tinoni,” gua si asa.

Ta Tozi sa Pinodo te Zisu

²⁶ Meke totoso kamo sa vina onomo sidarana sa molu te Lizabeti, si garunu la nia Tamasa sa mateana Qebireli, koasa vasileana pa Qaleli, sapu Nazareti pozana. ²⁷ Keke inavoso te Tamasa si paleke la nia sa koa keke vineki vaqura vasina, pu ele ta pinirovetu vekona pude kote haba ia keke tie pozana Zosepa, sapu podo mae pa tutina Devita sa baṅara. Sa pozana sa vineki si e Mere.* ²⁸ Mae sa Mateana koe Mere meke zama, “Mu koa qetu, agoi pu ta vizatamu na ta manaemu. Sa Baṅara si koa koa goi!” gua sa mateana.

²⁹ Ta duaṅa hola ni Mere sari zinama tanisa Mateana, ke balabala hata sisigitia sa ginuana sa inavoso hie. ³⁰ Ba zama la koa sa sa mateana, “Mere! Mu lopu matagutu, ura ele ta vizata si goi sina tataru hola nigo sa Tamasa. ³¹ Ura kote aritiamu si goi, meke kote podoa goi si keke koburu koreo, meke kaqu poza nia ‘Zisu’ goi si asa.* ³² Kote koa tava lavata si Asa, meke kote ta pozae na Tuna sa Tamasa Ululuna Hola. Meke sa Tamasa, sa Baṅara si kote va Baṅaria si Asa, gua tugo sa tamana pukerane, sapu se Devita.* ³³ Meke kote koa Baṅara si Asa pa tutina e Zekopi ninae rane ka rane, meke sa Nana Binaṅara si loke vina betona!” gua sa mateana.

³⁴ Meke nanasa la koasa mateana se Mere, “Vegua meke kote boka podoa rau sa koburu, sina lopu ele koa turāṅa tie si rau?” gua si asa.

³⁵ Meke olaṅa sa mateana, “Sa Maqomaqo Hope si kote kamo atu koa goi, meke sa niniraṅira te Tamasa sapu Ululuna Hola kote va aqoro igo. Gua ke sa koburu hopena hie sapu kote podo si kote ta pozae na ‘Tuna sa Tamasa.’ ³⁶ Mu balabala ia se Lizabeti, sa turāṅamu sapu tige meke ele kaleqe tu, ba kamahire si ele onomo sidarana sa molu tanisa. ³⁷ Ura loketona hokara si tasuna koe Tamasa pude tavetia,” gua sa Mateana.*

³⁸ Meke zama se Mere, “Na nabulu te Tamasa si arau, ke mani ta evaṅa tugo koa rau gua sapu zama nia goi,” gua si asa. Meke taluarae taloa sa mateana koa sa.

Enene La Koe Lizabeti se Mere

³⁹ Lopu seunae si va qaṅiri mo se Mere, meke topue bebeno la si asa koa sa vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia. ⁴⁰ Vasina si la nuquru si asa pa vetu te Zakaraea, meke la zama qetuqetu koe Lizabeti. ⁴¹ Totoso avosia tugo e Lizabeti sa zinama qetuqetu te Mere, si voluṅu sa koburu pa korapa tiana, meke ta siṅie nia e Lizabeti sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. ⁴² Meke zama va ululae si asa, “Ta manaemu si goi koa ri doduru barikaleqe, meke ta manaena tugo sa koburu pu kaqu podoa goi. ⁴³ Na vegua ke ta evaṅa tu koa rau sa ginugua nomana hie, sapu sa tinana sa qua Baṅara si mae kamo tu koa rau? ⁴⁴ Ura totoso

* 1:27 Mt 1:18 * 1:31 Mt 1:21 * 1:32 2 Samuela 7:12,13,16; Ais 9:7 * 1:37 Zen 18:14

avosia tugo rau sa zinama qetuqetu tamugoi, si volunu qetuqetu sa koburu pa tiaqu. ⁴⁵ Ta manaemu si agoi Mere, sina va hinokaria goi sapu kote gorevura sapu gua zama nia sa Baṅara koa goi!” gua si asa.

Sa Kinera Vinahesi te Mere

⁴⁶ Meke zama se Mere:

“Sa buloqu si va lavatia sa Baṅara;*

⁴⁷ meke qetuqetu nia sa maqomaqoqu sa Tamasa, sa qua Hinarupu.

⁴⁸ Sina arau si keke Nana nabulu,
pu lopu hite arilaegu,
ba balabala au tu Sa.

Ke kaqu poza nau tamanae

ri doduru sinage na sage si rau,*

⁴⁹ sina koa gua koari na tinitona marilaedi
pu evani sa Tamasa Heheda koa rau.

Hopena tugo sa pozana;

⁵⁰ meke koari na sinage na sage si vata dogoro nia Sa
sa Nana tataru variva taleosae,
koa ri pu pamaṅa nia si Asa.

⁵¹ Koasa lima ninirana Tanisa si taveti Sa sari Nana tinavete niniradi,
va talahuarae i Sa saripu vahesi puleni koari na dia binalabala.

⁵² Va gore pani Sa sari na baṅara niniradi pa dia tuturuana,
ba va lavati Sa sarini pu koa va pepekae.*

⁵³ Poni va sokuni tinitona leadi Sa saripu oviadi,
ba limalimadi meke va taloa i Sa saripu tagotagodi.

⁵⁴ Ele toka nia Sa se Izireli sa Nana nabulu,
lopu mulini nia Sa pude tataru nia na taleoso nia

⁵⁵ se Ebarahami meke sarini pu tuti gore koa sa pa sinage na sage,
gua sapu va tatara nia Sa koari tiatamada pukerane,” gua si asa.*

⁵⁶ Meke koa paki tu koe Lizabeti se Mere, padana neta sidara, meke tiqe pule la pa nana popoa soti.

Sa Pinodo te Zone Papitaiso

⁵⁷ Meke sipu kamo sa totošo pude koa ta holae se Lizabeti, si podoa sa sa tuna koreo.

⁵⁸ Ke sipu avoso nia rina turanaṅa, na nana butubutu, sapu gua tataru gunia Tamasa si asa, si somana qetuqetu turanaṅa rini si asa.

⁵⁹ Koasa vina vesu ranena podo gua sa koburu, si mae si arini pude ta magu^d si asa, meke hiva poza nia “Zakaraea” rini si asa; pude poza luli koasa tamana, gua.* ⁶⁰ Ba zama sa tinana: “Lokari! E Zone tu kote pozana si asa,” gua.

⁶¹ Meke zama si arini koa sa; “Ai, loke turanaṅamu goi si pozapoza Zone,” gua si arini. ⁶² Ke zama pokapoka la ia rini sa tamana sa koburu, nanasia rini sapu esei kote hiva poza nia sa sa koburu.

⁶³ Ke tepa ia Zakaraea si keke kubekubereana, meke kuberia sa si guahe: “Sa pozana sa si e Zone” gua. Ke magasa beto sari doduru.

⁶⁴ Meke pa totošona tugo asa, si boka zama pule se Zakaraea, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁶⁵ Matagutu hola sari na tie pu koa tata vasina, meke ta urahae la pa doduru vasileana koari na toqere pa soloso Ziudia

* **1:46** 1 Samuela 2:1-10 * **1:48** 1 Samuela 1:11 * **1:52** Zob 5:11, 12:19 * **1:55** Zen 17:7 * **1:59** Liv 12:3

sari na inavosodi rina ginugua hire. ⁶⁶ Meke sari doduru pu avosia sa ginugua hie, si va soku nia binalabala rini sa guguana sa koburu, meke zama, “Na sa beka si kote ta evaṅa koa sa?” gua. Ura bakala mo sapu sa niniraṅira te Tamasa si koa koa sa.

Sa Kinorokorotae te Zakaraea

⁶⁷ Meke ta siṅie nia sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope se Zakaraea, ke korokorotae guahe si asa:

⁶⁸ “Mada vahesia sa Baṅara sa Tamasa pa Izireli!

Ura mae si Asa pude harupi sari Nana tie, meke pude vata rupaha gita.

⁶⁹ Ele ponini gita Sa si keke Hinarupu ninirana,
pa tutina e Devita sa Nana nabulu.

⁷⁰ Gua sapu ele va tatara nia Sa koari Nana poropita madidi pukerane,
⁷¹ sapu kote harupu gita koari nada kana,
meke koa sa niniraṅira tadirini pu kukitini gita,

⁷² meke kaqu tataru sisigiti ni Sa sari na tiatamada pukerane,
meke pude balabala pule ia sa Nana Vinariva Egoi hopena koe Ebarahami,

⁷³ sapu zama tokotokoro nia Sa koe Ebarahami, sa tamada:
⁷⁴ va tatara nia Sa, si pude va sare gita koari nada kana,
meke pude lopu matagutu ni gita si arini,
pana nabulu nia gita si Asa.

⁷⁵ Meke pude boka koa va madi,
meke toṅoto si gita pa kenuna Sa doduru rane pa nada tinoa.

⁷⁶ Ke agoi na tuqu si kote ta pozae na poropita^d tanisa Tamasa Ululuna Hola.

Ura kote ene va kenue si goi koa sa Baṅara,
pude va namanama vekoa sa Nana sirana,*

⁷⁷ pude tozi ni sari na Nana tie,
sapu kaqu ta harupu si arini,
koasa tinaleosaedi ri na dia sinea.

⁷⁸ Ura sa nada Tamasa si lohi hola sa Nana tataru variva taleosae.
Gua ke sa rimata sapu gasa koa gita si kote mae gua pa maṅauru

⁷⁹ pude kalalasa la koarini pu koa pa hinuporo,
koa rini pu koa tata sa minate,

pude matamatani gita pa nada inene la koasa siranana sa binule,”
gua si asa.*

⁸⁰ Meke noma sage sa koburu; na ninira pa tinina meke pa maqomaqona. Meke koa mo si asa pa soloso qega, osolae kamo sa totoso pude vura ta dogoro si asa koari na tie Izireli.

2

Sa Pinodo te Zisu
(Matiu 1:18-25)

¹ Koari na rane arini, si va turua e Oqasitasi, sa Baṅara Roma si keke tinarae pude kaqu ta kubere meke ta nae sari doduru tiena sa nana binanara, gua. ² Hie sa ninae kekenu hokara totoso e Quiriniasi si na qavuna koasa pinaqaha popoa pa Siria. ³ Ke sari doduru tie si la pa dia vasileana soti, pude ta kubere, gua.

* 1:76 Mal 3:1 * 1:79 Ais 9:2

⁴ Ke taluarae pa vasileana Nazareti, koa sa pinaqaha popoa pa Qaleli se Zosepa, meke la pa Ziudia, pa Betilihema, vasina podo se Devita sa banara. Sapu la nia Zosepa vasina, si na tutina e Devita si asa. ⁵ La si asa pude ta nae somanae koe Mere sapu ele ta pinirovetu vekona pude haba ia sa, gua. Se Mere si ele aritiana tu* pa tooso asa. ⁶ Meke sipu koa sari kara pa Betilihema, si kamo sa tooso pude podo sa koburu. ⁷ Ke podoa sa sa tuna koreo kenuna, meke hade nia poko tana haha sa, meke va ekoa sa si Asa pa vasina ganiganiana tadi na kurukuru* name, sina loke lolomo si koa koari na vetu* tadi na tie maedi.

Sari na Tie Kopu Sipi meke sari na Mateana

⁸ Meke koadia pa popoa sana tata pa Betilihema, sari kaiqa sepati, saripu koa kopu ni dia rovana sipi pa soloso pana boni. ⁹ Meke vura va hodaka mae koa rini si keke mateana te Tamasa, meke nedala vura koa rini sa kalalasa tanisa Banara, ke matagutu sisigiti si arini. ¹⁰ Ba zama la koa rini sa mateana, “Mi lopu matagutu! Ura paleke ponini gamu rau si keke inavoso leleana sapu kote qetu hola nia ri doduru tie. ¹¹ Ura ele podo ninoroi pa vasileana te Devita, sa mia Hinarupu, Asa se Karisito^d sa Banara! ¹² Meke guahe sa vina gilagilana Sa koa gamu: Kote la dogoria gamu si keke koburu, ta hadei poko tana haha meke eko nana pa ganiganiana tadi na kurukuru,” gua sa mateana.

¹³ Meke vura va hodaka mae somana koa sa mateana asa, si keke puku mateana lavata pa Manauru, meke vahesia rini sa Tamasa pa dia kinera sapu guahe:

¹⁴ “Mani tava lavata sa Tamasa panaulu pa Manauru,

meke sa binule si mani koa pa pepeso, koa rini pu qetu ni Sa,” gua.

¹⁵ Totoso ele taluarae pule la pa Manauru sari na mateana, si vari zamai sari na sepati, “Aria, mada la pa Betilihema, mada la dogoria sapu gua ta evana, pu ele tozini gita sa Banara,” gua si arini.

¹⁶ Ke topue tuture la si arini, meke la dogori rini sari Mere, e Zosepa meke sa haha, korapa eko nana pa ganiganiana kokobana tadi na kurukuru. ¹⁷ Sipu dogoria rina sepati sa haha, si vivinei ni rini koari na tie sari doduru ginuguana sa koburu, gua sapu tozia sa Mateana koa rini. ¹⁸ Ke magasa beto sari doduru pu avosia sa vivinei tadi na sepati. ¹⁹ Ba se Mere, si va naqiti sari doduru ginugua hire, meke balabala va lohi ni pa bulona. ²⁰ Meke taluarae pule taloa dia sari na sepati, va lavatia na vahesihesia rini sa Tamasa koari doduru gua pu dogori, na avosi rini, sina gua tugo sapu tozi ni sa mateana si ta evana.

Ta Vala Pozapoza se Zisu

²¹ Pa vina vesu rane, sipu kamo sa tooso pude ta magu sa koburu, si poza nia Zisu rini si Asa, gua tugo sapu tozia sa mateana tooso lopu ele aritiana nia tu Mere si Asa.*

Tava Madi pa Zelepade se Zisu

²² Meke sipu kamo sa tooso tadi Zosepa e Mere, pude la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa, gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, si paleke la nia tugo rini pa Zerusalem sa haha pude va madia koe Tamasa.*

* 2:5 Mamu tiro la ia Lk 1:35: * 2:7 Sari na kurukuru name hire si na bulumakao, na sipi, na qoti meke na don'ki, na gua. * 2:7 Sa vetu tadi na tie maedi ginuana sina vetu vasina boka la koa na puta sari na tie enenedi. * 2:21 Liv 12:3; Lk 1:31 * 2:22 Liv 12:6-8

²³ Gua sapu ta kubere pa Tinarae te Tamasa, sapu guahe: “Doduru koburu koreo kenudi si kaqu tava madi vala koa sa Baṅara,” gua.*

²⁴ Meke pude la vala i ri karua koasa hiama si karu baruku nomadi, babe karua tuna baruku, pude va vukivukihī poni, gua sapu ta hivae koasa Tinarae te Tamasa.

²⁵ Ego koa nana pa Zerusalemā pa totoaso asa, si keke tie pozana si e Simione. Keke tie toṅoto si asa, meke va madi pule nia koe Tamasa. Korapa aqa nia sa sa hinarupu tadi na tie Ziu, meke sa Maqomaqo Hope si koa koa sa. ²⁶ Ele va gilana nia sa Maqomaqo Hope koa sa, sapu lopu kote turei mate si asa, osolae kaqu dogoro pakia tu sa sa Karisito^d sapu ele tava tatarana. ²⁷ Ta turana si asa koa sa Maqomaqo Hope pude nuquru la koasa varivarigarana pa Zelepade. Meke sipu paleke la nia ri karua tiatamana pa Zelepade sa koburu sapu se Zisu, pude ta tavete koa Sa sapu gua ta hivae pa Tinarae te Tamasa, ²⁸ si kuka vagia Simione pa limana sa koburu, meke zama guahe si asa koe Tamasa:

²⁹ “Baṅara, gua sapu va tatara nia Goi,
si Mamu va taloa ia pa binule sa Mua nabulu kamahire.

³⁰ Ura ele dogoro nia mataqu rau sa Mua tinaharupu,

³¹ sapu ele va namanama vekoa Goi
pa kenudi ri doduru tie pude dogoria:

³² Na kalalasa pude va vura ia sa Mua hiniva
koari na tie Zenitailo^d,

meke na vina lavata koari na Mua tie Ziu,” gua si asa.*

³³ Meke magasa hola ni ri karu tiatamana sa koburu, sari na zinama te Simione, koasa gugua sa koburu. ³⁴ Beto asa si mana ni e Simione si arini, meke zama guahe si asa koe Mere, sa tinana sa koburu: “Sa koburu hie, si ele ta vizatana koe Tamasa, pude na tinahuara, meke na tinaharupu koari sokudi rina tie Ziu. Kote keke vina gilagila maena koe Tamasa si Asa, sapu kote ta etulu koari soku tie, ³⁵ meke sari na binalabala tomedi tadi soku tie, si kote tava vura. Meke sa mua tinalotana sapu guana magu ṅaruna, si kote hova ia sa bulomu,” gua si asa.

³⁶ Koa nana tugo vasina si keke poropita barikaleqe pozana si e Ana, na tuna e Panuela, pa tutina e Asa. Na kaleqe si asa, sapu ka zuapa vuaheni mo si koa turana sa sa loana mudina sa dia vinarihaba. ³⁷ Ke koa naboko si asa meke kamahire si vesu ṅavulu made vuahenina. Lopu hoke luaria sa sa varivarigarana pa Zelepade ba vahesia sa sa Tamasa boṅi na rane, koa madi pa ginani meke varavara si asa. ³⁸ Pa totoaso tugo asa si kamo se Ana vasina, meke zama leana si asa koe Tamasa. Meke zama nia sa sa gugua sa koburu koari doduru pu korapa aqa nia sa Tamasa, pude vata rupahia sa popoa Zerusalemā.

³⁹ Meke sipu va hokoto betoi rini sari doduru ginugua, saripu ta hivae koa sa Tinarae tanisa Baṅara, si taluarae pule la pa Qaleli sari ka ṅeta tatamana, pa dia vasileana soti pa Nazareti.* ⁴⁰ Meke noma sage sa koburu, na ṅiṅira si Asa meke siṅia na ginilagilana lohina^d meke sa tataru lopu ta ṅana kamona te Tamasa si koa koa Sa.

Sa Koburu Zisu si pa Zelepade

* 2:23 Ekd 13:2,12 * 2:32 Ais 42:6, 49:6, 52:10 * 2:39 Mt 2:23

⁴¹ Doduru vuaheni si hoke la pa Zeruselema sari tiatamana Zisu, la somana koasa Inevana Pasova^{d,*} ⁴² Meke sipu kamoā manege rua vuahenina se Zisu, si la somana pule si arini koasa vinarigara, sapu hoke gugua tugo doduru vuaheni. ⁴³ Meke sipu hola sa vinarigara, si podalae topue pule sari Mere e Zosepa, ba sa koreo, se Zisu, si koa hola Nana tu pa Zeruselema. Ba lopu gilania ri karua tiatamana sapu gua asa. ⁴⁴ Balabala ia ri karua si hokara ene luli si asa koasa puku vinarigara tinoni gua. Ke gua asa, si hola tu keke doduru rane, meke tiqe dono hata ia ri kara koari na turana dia, na dia baere. ⁴⁵ Totoso lopu boka dogoria rini si Asa, si kekere pule latu pa Zeruselema sari karua, meke la hata ia. ⁴⁶ Pa rane vina neta tu hoi, si tiqe la dogoria ri kara pa korapa varivarigarana pa Zelepade. Korapa habotu somana Nana si Asa, koari na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, meke avavoso na nananasi Sa si arini. ⁴⁷ Magasa hola sari doduru pu va avosi sari Nana inolana koari na ninanasa. ⁴⁸ Meke sipu la dogoria ri karu tiatamana, si magasa hola sari kara, meke zama la koa Sa sa tinana, “Tuqu, na vegua ke evania Goi si guahe? Dotu, sa tamamu, meke arau si talotana hola koasa hinatamu Agoi,” gua si asa.

⁴⁹ Meke olana si Asa, “Na vegua ke hatau tu gamu kara? Lopu gilania tu gamu, sapu kaqu koa si Rau pa vetu tanisa Tamaqu?” gua si Asa. ⁵⁰ Ba lopu gilania ri kara ginuana sapu gua zama nia Sa koa rini.

⁵¹ Ke luli Sa meke pule la pa Nazareti, meke koa va tabei Sa si arini vasina. Ba lopu mulini ni sa tinana sari doduru ginugua pu ta evana hire. ⁵² Meke noma sage pa tinina, meke pa Nana ginilagilana lohina se Zisu, meke ta qetue si Asa koe Tamasa, meke koari na tie.*

3

Sa Tinarae te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-8; Zone 1:19-28)

¹ Pa vina manege lima vuahenina sa binañara te Taeberiasi sa ñati bañara pa Roma, si e Ponitiasi Paelati si na Qavuna pa Ziudia, e Herodi si na Bañara pa Qaleli, meke sa tasina sapu se Pilipi si pa Ituria, meke pa Tarakonitisi, meke e Laesaniyasi si na Bañara pa Abileni, ² meke ari Anasi e Kaeapasi sari ñati hiama kenukenue. Pa totoso asa si koa pa soloso qega se Zone, sa tuna Zakaraea, meke mae koasa sa ginarunu te Tamasa pude la tarae. ³ Gua asa, ke la se Zone pa doduruna sa pinaqaha popoa koari karua kalina sa Ovuku Zodani, meke tarae guahe si asa: “Mi kekere koari na mia sineā, mi ta papitaiso^d, meke kote taleosoni gamu sa Tamasa koari na mia sineā!” gua si asa. ⁴ Ura ta kubere pa buka te Aisea sari zinama sapu guahe:

“Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

‘Mi va nama nia sa sirana tanisa Bañara,
mi va toñotia vasina pu kote ene si Asa.*

⁵ Doduru lolomo si kote tava sini;
meke doduru toa na toqere si kote tava pepeka.

Sari na sirana koqidi si kote tava toñoto,
meke sari na vasina koluradi
si kote tava mememe.

* 2:41 Ekd 12:1-27; Diut 16:1-8 * 2:52 1 Samuela 2:26; ZT 3:4 * 3:4 Ais 40:3-5

6 Meke sari doduru butubutu,
si kote dogoria sa tinaharupu te Tamasa!’ gua.”

7 Meke moatana sa kobi tinoni pu varigara la koe Zone pude ta papitaiso dia gua. Meke zama la koa rini si asa, “Gamu na tutimia na noki! Esei va balau gamu pude govete nia sa vina kilasa te Tamasa sapu korapa nono mae?”* 8 Mi vata dogoro paki nia sa vuana sa mia kinekere la koa sa Tamasa. Lopu balabala ia sapu gamu si na tutina e Ebarahami, ke lopu kaqu tava kilasa. Maqu tozini gamu, e Tamasa boka vagi sari patu hire meke va podaka ni koburu pa tutina Ebarahami!* 9 Sa maho vinaripitui te Tamasa si ele avana nama pude mahoi sari karosodi sari huda. Doduru huda sapu lopu leadi sari vuadi si kote ta maho gore meke ta oki la pa nika,” gua si asa.*

10 Meke nanasia rina tinoni si asa, “Ke, na sa si kaqu tavetia gami?” gua si arini.

11 Meke olaña si asa, “Asa sapu karua nana poko, si mani ponía keke koasa pu loke nana, meke gua tugo si asa sapu ari gana ginani, si mani poni saripu oviadi,” gua si asa.

12 Kaiqa ri na tie hata takisi*, si mae koasa pude ta papitaiso dia gua. Meke nanasia rini si asa, “Titisa, sapu gua gami hire, si sa kote tavetia?” gua si arini.*

13 Meke olaña la koa rini si asa, “Lopu vagi va hola ia sa takisi, ba pada ia mo gua sapu tava ego pa tinarae tana qinavuna,” gua si asa.

14 Meke kaiqa solodia ba mae nanasa, “Vegua sapu gami hire? Na sa si kaqu tavetia gami?”

Meke olaña la si asa, “Mi lopu vagi zukuru poata koari na tie! Mamu lopu zutu kokoha ia si keke tie, ba mi qetu nia mo sa mia tinabara,” gua si asa.

15 Sari tie si korapa aqa va nono, meke podalae roverovea rini sapu hokara hie mo sa Karisito, gua si arini. 16 Ke tozi ni Zone sari doduru, “Arau si papitaisoni gamu kolo mo, ba Asa sapu korapa luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau si rau! Lopu garoqu rau si pude rupahia sa Nana sadolo. Asa tu si kote papitaisoni gamu sa Maqomaqo Hope, meke na nika. 17 Nana sevolo si palekia Sa pude vari paqahani sari doduru kiko koari qaqalotodi. Kote va naqiti Sa sari kiko pa nana vetu ginani meke sulu pani sari qaqalotodi koasa, nika sapu huruñu eko lamo,” gua si asa.

18 Meke pa soku tinarae pule si va balau i Zone sari na tie, toso tarae nia sa sa Inavoso Leana koa rini. Tozi ni sa si arini pude di kekere. 19 Ba gegesia Zone se Herodi sa Bañara, koari nana tinavete kaleadi, meke sina la haba vagia tugo sa se Herodias, sa barikaleqe te Pilipi sa tasina.* 20 Beto asa, si evania pule Herodi si keketona sapu kaleana hola la tu, sapu veko sa pa vetu varipusi se Zone.

Ta Papitaiso se Zisu

(*Matiu 3:13-17; Maka 1:9-11*)

21 Meke toso ta papitaiso sari na tie, si mae se Zisu meke somana ta papitaiso tugo. Meke sipu varavara Sa, si ta tukele sa Mañauru, 22 meke

* 3:7 Mt 12:34, 23:33 * 3:8 Zn 8:33 * 3:9 Mt 7:19 * 3:12 Sari na tie Ziu pu vagi sari na takisi pude ta vala i koari na tie Roma. * 3:12 Lk 7:29 * 3:19 Mt 14:3-4; Mk 6:17-18

sa Maqomaqo Hope, si gore la koa Sa pa kineha tini gua na baruku, meke mae hake koa Sa. Meke keke mamalaini maena pa Mañauru si zama guahe: “Agoi tugo sa Tuqu Koleo sapu qetu hola nigo Rau,” gua.*

*Sa Tutina e Zisu
(Matiu 1:1-17)*

²³ Meke toতোসো podalae nia Zisu sa Nana tinavete ninabulu, si pada guana tolonavulu puta vuahenina si Asa. Pa binalabala tadi na tie, si e Zisu hie si na tuna e Zosepa sapu sa tuna e Hilae, gua. ²⁴ Meke se Hilae si na tuna e Matati, sapu na tuna e Livae, sapu na tuna e Meleki, sapu na tuna e Zanai te Zosepa. ²⁵ Meke se Zosepa hie si na tuna e Matatiasi sapu te Emosi, sapu na tuna e Nehumu, sapu podoa e Esili te Nagai. ²⁶ Meke se Nagai hie si na tuna e Ma'ata sapu na tuna e Matatiasi sapu na tuna e Semeini te Zoseki sapu na tuna e Zoda. ²⁷ Meke se Zoda hie si na tuna e Zoanani, sapu na tuna e Resa, sapu na tuna e Zerubabele, sapu na tuna e Silitili te Neri, ²⁸ sapu na tuna e Meleki te Adi, sapu podoa e Kosamu, sapu na tuna e Elemadamu te Ea. ²⁹ Meke se Ea si na tuna e Zosua te Elieza, sapu na tuna e Zorimi, sapu podoa e Matati te Livae. ³⁰ Meke se Livae si na tuna e Simione, sapu podoa e Ziuda, sapu na tuna e Zosepa, sapu podoa e Zonamu te Eliakimi. ³¹ Meke se Eliakimi si na tuna e Melea te Mina, sapu na tuna e Matata te Netani, sapu podoa e Devita. ³² Ego, se Devita si na tuna e Zese, sapu na tuna e Opeti, sapu na tuna e Boazi te Salamoni, sapu podoa e Nasoni. ³³ Meke se Nasoni si na tuna e Aminadabi te Adamini, sapu podoa e Ani sapu te Hezironi. E Hezironi si na tuna e Perezi te Ziuda. ³⁴ Ego, se Ziuda hie si na tuna e Zekopi, sapu na tuna e Aisake sapu podoa e Ebarahami, sapu na tuna e Tera sapu podoa e Nehoa. ³⁵ Meke se Nehoa si na tuna e Seruqi te Riu, sapu podoa e Peleqi sapu na tuna e Ebera te Sila. ³⁶ Meke Sila hie si na tuna e Kainani, sapu podoa e Apakisadi te Semi, sapu na tuna e Noa sapu podoa e Lemeki. ³⁷ Meke se Lemeki si na tuna e Metusela sapu na tuna e Inoke. Meke Inoke hie si na tuna e Zaredi, sapu na tuna e Mahalaleli, sapu podoa e Kenani. ³⁸ Ego, se Kenani hie si na tuna e Inosi te Seti, meke se Seti si na tuna mo e Adama, sapu na tuna mo e Tamasa.

4

*Toketokea Setani se Zisu
(Matiu 4:1-11; Maka 1:12-13)*

¹ Ta sinie nia Zisu sa Maqomaqo Hope, meke taluarae pa Ovuku Zodani si Asa, meke turana la nia sa Maqomaqo Hope pa soloso qega si Asa, ² vasina si toketoke ia Setani^d si Asa ka made ñavulu puta rane, gua. Meke pa doduruna sa toতোসো asa si loketona si hena ia Sa, ke sipu hola sa made ñavulu rane, si ovia si Asa.

³ Meke zama la koa Sa se Setani, “Be na Tuna Tamasa si Goi, si Mu zama ia sa patu hie, pude mani ta evanae na bereti,” gua si asa.

⁴ Ba olaña se Zisu, “Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope, ‘Lopu tale toa pa bereti mo sa tie!’” gua si Asa.*

⁵ Beto asa, si turana sage la nia pule Setani pa keke vasina ululuna se Zisu, meke va dogoro ni sa koa Sa pa keke vasi toতোসো hite mo, sari

* 3:22 Zen 22:2; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 9:35 * 4:4 Diut 8:3

doduru butubutu binañara pa kasia popoa. ⁶⁻⁷ Beto meke zama ia sa se Zisu, “Be vahesi au Goi, si kote poni beto nigo sari doduru ninirañira tadi na binañara, meke sari na dia tinagotago tolavaedi tugo. Ura ele ta poni ni arau si hire, meke arau boka valani koa sa pu hiva valani rau,” gua si asa.

⁸ Ba olaña la koa sa se Zisu, “Gua hie si ta kubere koasa Kinubekubere Hope, ‘Mu vahesia sa Bañara sa mua Tamasa, mamu nabulu eke nia mo si Asa,’” gua se Zisu.*

⁹ Beto asa si turana la nia Setani pa Zerusalem se Zisu, meke va turua sa pa batu minominona sa Zelepade, meke tiqe zama ia sa, “Be na Tuna Tamasa si Agoi, si mamu horu gore tani. ¹⁰ Ura guahe si ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

‘Kote garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo.’*

¹¹ Meke gua pule he si ta kubere:

‘Kote ovuligo rini pa limadia, pude lopu hoqa bakora nigo keke nenemu koari na patu,’” gua si asa.

¹² Ba olaña se Zisu, “Zama gua tugo hie sa Kinubekubere Hope, ‘Mu lopu podedekia sa Bañara sa mua Tamasa!’ gua.”*

¹³ Meke sipu beto toketokea Setani se Zisu koari doduru ginugua, si talarae paki si asa koa Sa.

*Podalae nia Zisu pa Qaleli sa Nana Tinavete
(Matiu 4:12-17; Maka 1:14-15)*

¹⁴ Meke pule la pa Qaleli se Zisu, pa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope meke sa inavosona Sa, si ta urahae la pa doduruna sa pinaqaha popoa sana. ¹⁵ Variva tumatumae si Asa, koari na sinaqoqi^d pa vasivasileana, meke vahesia ri doduru tie si Asa.

*Ta Kilu pa Nazareti se Zisu
(Matiu 13:53-58; Maka 6:1-6)*

¹⁶ Beto asa, si la pa Nazareti si Asa, vasina pu noma sage Sa. Meke pa rane Sabati si la pa sinaqoqi si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa doduru toतो, meke turu si Asa pude tiroa sa Kinubekubere Hope.

¹⁷ Vala ia ri koa Sa sa Kinubekubere Hope tanisa poropita Aisea, ke repahia Sa sa vasina pu koa sari na zinama saripu gua hire:

¹⁸ “Sa Maqomaqona Tamasa si koa koa rau,

sina ele mana Nau Sa

pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na habahuala.

Ele garunau Sa pude tozi vura nia sa tinarupaha koari pu ta pusidi.

Pude va dodogorae pulei saripu behudi,

meke pude vata rupahi saripu ta nonoñala koari na tie.*

¹⁹ Meke pude tozi vura nia sapu ele kamo mae sa toतो sapu kaqu harupi sa Bañara sari Nana tie,” gua.

²⁰ Beto asa, si viqusu pulea Sa sa Kinubekubere Hope, meke vala pulea Sa koasa tie kopu, meke habotu si Asa pude va tumatumaei si arini. Meke dono toतो beto la mo koa Sa sari doduru pa sinaqoqi, ²¹ ke zama si Asa, “Pa rane ninoroi sari zinama pa Kinubekubere Hope hie si tava gorevura, gua sapu avosia gamu,” gua se Zisu.

* 4:8 Diut 6:13 * 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diut 6:16 * 4:18 Ais 61:1-2

²² Meke zama valeana hola ia ri doduru si Asa, meke magasa ni rini sari na zinama tataru pu zama vura ni Sa. Ke zama si arini, “Lopu sa tuna mo e Zosepa sia?” gua si arini.

²³ Meke zama si Asa koa rini, “Gilanía Rau sapu kote zama mae nia gamu koa Rau gua tozia sa zinama pesipesi sapu guahe: ‘Tie salaña, mamu salaña pulenigo!’ gua. Kote hiva Nau gamu pude taveti Rau pa Qua vasileana soti sari na tinavete variva magasadi, gua sapu taveti Rau pa Kepaniami. ²⁴ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu si hie: sapu sa poropita si lopu hoke tava lavata pa nana popoa soti.*

²⁵ Maqu tozini gamu sapu hinokara tugo sapu pa totosote Ilaiza, si soku sari na nabonaboko si koa pa Izireli, koari ka neta vuaheni kukuruna sapu loke ruku, meke ta evaña sa soñe pa doduru vasina.*

²⁶ Ba lopu garunu la nia Tamasa se Ilaiza koa rini pa Izireli, ba ta garunu la tu si asa koa keke nabonaboko pa vasileana Zarepati koasa pinaqaha popoa pa Saedoni.* ²⁷ Meke pa totosote tanisa poropita Ilaisa si soku hola sari tie popoqudi pa Izireli, ba lopu keke arini si salaña Ilaisa. Ba e Neamani sapu na tie pa Siria tu, si salaña sa,” gua si Asa.*

²⁸ Meke doduru tie pa sinaqoqi si bugoro sisigiti totosote avosia rini sapu gua asa. ²⁹ Meke gasa turu la tuqe vagia rini si Asa, meke ririhi vura nia rini pa vasileana, meke turana sage la nia rini pa batu toqere vasina koa sa dia vasileana, pude la tupele gore la nia pa tabahoara, gua. ³⁰ Ba ene vura Nana pa varikorapadia rina kobi tinoni meke taloa Nana.

*Keke Tie sapu Koaia Tomate Kaleana
(Maka 1:21-28)*

³¹ Meke topue la pa Kepaniami se Zisu koa keke vasileana pa Qaleli, meke la va tumatumaesi si Asa vasina pa rane Sabati. ³² Magasa beto sari doduru koari Nana vina tumatumaesi, sina koai na niniranira sari Nana zinama.* ³³ Koa nana pa sinaqoqi si keke tie sapu koa ia na tomate kaleana. Meke velavela va ululae guahe si asa, ³⁴ “Kei, Zisu pa Nazareti! Sa si hiva taveteni gami Goi? Hiva mae va mate gami gua? Gilanigo qua sapu na Nabulu Hopemu te Tamasa si Agoi!” gua si asa.

³⁵ Meke norea Zisu sa tomate kaleana, “Mokomoko, mu vura taloa koasa tie sana!” gua si Asa. Meke va hoqa ia sa tomate pa kenudi rini sa tie, meke vura taloa si asa, ba lopu va kaleania sa sa tie.

³⁶ Magasa beto sari doduru tie, meke vari zamai sarini, “Na zinama sa si gua hire? Ura koa ia na niniranira sa tie hie, ke sipu hipuru pani sa sari na tomate kaleadi, si vura taloa si arini koasa tie,” gua si arini.

³⁷ Meke sa inavosona Zisu si ta urahae la pa doduru vasivasileana pa pinaqaha popoa asa.

*Soku Tie si Salani Zisu
(Matiu 8:14-17; Maka 1:29-34)*

³⁸ Taluarae koasa sinaqoqi se Zisu meke la pa vetu te Saimone. Sa barikaleqe roana e Saimone si korapa moho nunuare, ke tozi nia rini se Zisu. ³⁹ La turu se Zisu pa kalina sa teqe tanisa barikaleqe, meke norea Sa sa minoho pude beto. Noso sa nunuare, ke tekulu sa barikaleqe meke va togai sa si arini.

* 4:24 Zn 4:44 * 4:25 1 Bañ 17:1 * 4:26 1 Bañ 17:8-16 * 4:27 2 Bañ 5:1-14 * 4:32 Mt 7:28-29

⁴⁰ Meke sipu korapa lodu sa rimata, si turana mae ni rina tie koe Zisu sari na dia baere, pu kamo'i hopehopeke minoho na vinagauru. Va opo ni limana Sa si arini, meke ta salana beto. ⁴¹ Meke vura taloa sari na tomate kaleadi koari soku tie meke velavela guahe: "Agoi tugo sa Tuna Tamasa!" gua. Ba norei Zisu sari na tomate kaleadi, meke lopu va malumi Sa pude zama, sina gilania dia rini sapu Asa tugo sa Karisito.

*Tarae koari na Sinaoqi se Zisu
(Maka 1:35-39)*

⁴² Sipu kamo sa vaqavaqasa si taluarae pa vasileana se Zisu, meke la pa keke vasina ivuluna. Hata lulia tugo rina tie si Asa, meke sipu dogoria tugo rini, si lopu hiva nia rini si Asa pude taloa. ⁴³ Ba zama la i Sa, "Kaqu la tugo si Rau koari kaiqa vasileana pule, pude tarae nia sa Inavoso Leana tanisa Binañara te Tamasa^d koa rini, sina asa tugo sapu garunu Nau sa Tamasa pude tavetia," gua si Asa.

⁴⁴ Ke gua asa si la tarae si Asa koari na sinaoqi pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu.

5

*Tioki Zisu sari na Disaepeli Kekenu
(Matiu 4:18-22; Maka 1:16-20)*

¹ Keke rane sipu korapa turu Nana se Zisu pa masa pa kopi Genesareti^d, si zukuria rina kobi tinoni si Asa, pude avavoso dia pa zinama te Tamasa, gua.* ² Meke sipu dogori Sa si karua koaka, pu ravahaele vekoni ri kasa tie habu, meke va via dia vaqara, ³ si surana si Asa pa keke, sapu te Saimone. Garunia Sa se Saimone pude rizu va seu hite koasa masa, meke habotu vasina se Zisu meke va tumatumae koasa puku vinarigara lavata.

⁴ Meke totošo beto variva tumatumae se Zisu, si zama la ia Sa se Saimone, "Mamu sage hite la nia pule pa lamana sa koaka, mamu va gorei sari vaqara pude vagi igana," gua si Asa.

⁵ Meke zama se Saimone, "Bañara, doduru boni si voriti gami, ba loketona si hite va gavoria. Ba sina zama gua si Goi, ke kote va gorei rau sari vaqara," gua si asa.* ⁶ Meke sipu tavete gua si arini, si nunala sa igana vagi rini, meke tata rikata sari dia vaqara.* ⁷ Ke tioko la i rini sari kasa turana dia pa keke koaka, pude mae toka ni. Va siñi ni igana rini sari karua koaka, ke tata lodu beto sarini.

⁸ Totoso dogoria Saimone Pita sapu gua ta evana, si mae hoqa kokotuñu si asa pa kenuna Zisu, meke zama, "Taloa koa rau Bañara, sina tie kaleaqui si rau," gua si asa. ⁹ Na magasa hola nia Pita meke sari doduru pu luli koasa sa sinokuna gua sa igana pu vagi rini, ¹⁰ gua tugo sari karua tuna e Zebeti, ari Zemisi e Zone sari baere te Pita pa kali habu.

Meke zama se Zisu koe Saimone, "Mu lopu matagutu, podalae kamahire si kote habu tie si goi," gua si Asa. ¹¹ Ke la gotolo sage ni rini pa masa sari dia koaka, luara pani rini sari doduru dia likakalae, meke lulia rini se Zisu.

* 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * 5:5 Zn 21:3 * 5:6 Zn 21:6

Ta Salana si Keke Tie Popoqu

(Matiu 8:1-4; Maka 1:40-45)

¹² Totoso sipu koa se Zisu pa keke vasileana, si koa nana vasina si keke tie sapu popoqu beto tinina. Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si mae hoqa todoño si asa pa kenuna Sa, meke tepa sisigiti, “Banara, be guana hiva Goi, si boka va via au mo Goi,” gua si asa.

¹³ Ke qaqama la nia Zisu sa limana koasa tie popoquna meke tiqua sa, meke zama, “Hiva tugo si Rau, ke mamu via tu ba goi,” gua si Asa. Meke pa totoso tugo asa si ta salana sa nana minoho.

¹⁴ Beto asa si va balau ia Zisu si asa, “Mu lopu la vivinei nia pa tie si hie, ba mamu la vata dogoro pule nigo koasa hiama pude mani vilitigo. Beto hoi mamu la tavetia sa vina vukivukihi vinulasa sapu tozia sa Tinarae te Mosese, pude va sosodea koari na tie sapu ele via* si goi,” gua si Asa.*

¹⁵ Ba sa inavosona e Zisu si ta urahae hola la tu, ke varigara la koa Sa sari doduru tie pude avavoso, meke pude ta salana dia koari na dia minoho na vinagauru, gua. ¹⁶ Ba hoke la si Asa koari na vasina ivuludi, meke la varavara.

Sa Tie Mohona pu Va Isu Gorea Rini Koe Zisu

(Matiu 9:1-8; Maka 2:1-12)

¹⁷ Keke rane sipu korapa variva tumatumae se Zisu, si koa dia vasina si kaiqa rina Parese^d meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, saripu mae guadi koari na vasivasileana pa Qaleli, pa Ziudia, meke pa Zerusalem. Sa niniranira te Tamasa si koa nana koe Zisu pude salani saripu mohodi. ¹⁸ Meke paleke mae nia rini pa teqe si keke tie pu mate kukuru tinina, meke podekia rini pude va nuquria pa vetu, pude la vekoa pa kenuna e Zisu, gua. ¹⁹ Ba lopu boka, sina soku hola sari na tie. Ke haele sage meke la kakelia rini sa batu vetu, meke va isu gorea rini pa varikorapadi ri na tie pa kenuna e Zisu sa tie pu korapa eko pa teqe. ²⁰ Totoso dogoria Zisu nomana gua sa dia rinañerane, si zama la ia Sa sa tie mohona, “Qua baere, ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

²¹ Meke vari zama golomi teledia sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese, “Ai, va Tamatamasae pule nia sa tie hie. Loke tie si boka taleosae nia sa sinea, ba Tamasa mo telena,” gua si arini.

²² Ba ele gilania tu Zisu gua sapu balabala ia rini, ke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke balabala gua tu asa si gamu pa bulomia? ²³ Na sa si gotogoto pude zama lania koasa tie mohona pude bakala koa gamu sapu tagoa Rau sa niniranira, ‘Ele taleosae sari na mua sinea?’ gua, ba ‘Tekulu, mamu ene?’ ²⁴ Ba pude mi tumae nia gamu sapu sa Tuna na Tie si ari Nana niniranira pa pepeso pude taleosae sinea,” gua si Asa. Meke tiqe zama ia Sa sa tie mate kaiqa kukuru tinina, “Zama igo Rau si goi, turu, palekia mua teqe, mamu la pa mua vetu!” gua si Asa.

²⁵ Meke gasa turu gana mo sa tie pa varikorapadi ri doduru. Palekia sa sa nana teqe pu ekoa sa, meke ene pule la nana pa nana vetu, meke vahesia sa sa Tamasa. ²⁶ Matagutu sisigiti, na magasa beto sari na

* **5:14** Sipu ele ta salana sa tie si ta tavete sa vina vukivukihi vinulasa, pude boka somana pule koari na tie te Tamasa si asa. * **5:14** Liv 14:1-32

tie. Meke vahesia rini sa Tamasa, meke zama, “Variva magasa sari na ginugua pu dogori gita ninoroi he!” gua si arini.

Tiokia Zisu Se Livae
(*Matiu 9:9-13; Maka 2:3-17*)

²⁷ Beto asa si taluarae vasina se Zisu, meke la dogoria Sa si keke tie hata takisi pozana si e Livae, korapa habotu nana pa nana vetu, vasina hoke ta vagi sa takisi. Meke zama la ia Zisu si asa, “Mae luli Au,” gua si Asa. ²⁸ Ke turu luari Livae sari doduru nana likakalae, meke lulia sa se Zisu.

²⁹ Mudina asa, si tavete ponia Livae si keke hinenahena nomana se Zisu pa nana vetu. Soku sari na tie hata takisi, meke kaiqa tie pule si somana pa hinenahena. ³⁰ Ba kaiqa rina Parese meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu koa pa pukuna tadi na Parese, si qumiqumi koari na disaepeli te Zisu, meke zama si arini, “Na vegua ke henahena somanae tu koari na tie hata takisi, meke koari kaiqa tie kaleadi pule si gamu,” gua si arini.*

³¹ Meke olañi Zisu si arini, “Sari na tie pu toa valeanadi si lopu hoke hata ia sa tie salana, ba sarini pu mohodi mo. ³² Lopu mae si Rau pude tioki sari na tie toñotodi, ba pude va kekeri tu sari na tie kaleadi!” gua se Zisu.

Sa Vina Madi pa Ginani
(*Matiu 9:14-17; Maka 2:18-22*)

³³ Beto hoi si nanasia ri kaiqa tie si Asa. “Vegua sari na disaepeli te Zone meke sari na disaepeli tadi na Parese, si hoke madi pa ginani meke varavara, ba sari Mua disaepeli si lopu madi, ba hena na napo gedi tu?” gua si arini.

³⁴ Meke olañi Zisu, “Vegua, hiva nia gamu pude madi pa ginani sari na tie ta ruvatadi pa inevaña varihaba, toতোসো korapa koa turania rini sa tie varihaba? Lokari! ³⁵ Ba korapa mae sa rane, pana ta vagi taloa sa tie varihaba koa rini, koasa toতোসো tu asa si kote madi si arini,” gua si Asa.

³⁶ Meke tozini Sa sa parabolo^d hie: “Loke tie si boka rikata vagia si keke kukuru poko vaqura, pude tuvaka la nia koa keke poko koana. Pude gua asa si kote rikata ñovalia mo sa sa poko vaqura, sina sa kukuru poko vaqura asa si lopu garo la koa sa poko koana. ³⁷ Meke loke tie tugo si voi nia vaeni vaqura sa vovoina vaeni koana. Pude gua asa si kote pokata sa vovoina vaeni koana, meke titisi palae sa vaeni, meke ta ñovala sa vovoina vaeni. ³⁸ Ba sa vaeni vaqura, si kaqu ta voi tugo pa vovoina vaqura. ³⁹ Meke loke tie kote hiva napoa sa vaeni vaqura pana ele napoa sa sa vaeni koana, sina zama si asa, “Sa vaeni koana si leana,” gua.*

6

Guguana sa Rane Sabati
(*Matiu 12:1-8; Maka 2:23-28*)

* 5:30 Lk 15:1-2 * 5:39 Sapu gunia Zisu si guahe: Sa vina tumatumae koana te Mosese, meke sa vina tumatumae vaqura te Zisu, si lopu ta hivae pude varihenue ni. Ura sari na tie Ziu pu tumae nia sa tinarae te Mosese si lopu hoke hiva nia sapu te Zisu.

¹ Pa keke rane Sabati si ene hola gua koari na inuma huiti^d se Zisu, meke sari kasa Nana disaepeli. Podalae rarusu vagi kiko huiti sari Nana disaepeli, meke nunañunai rini pa limadi pude okipani kapudi, meke henai.* ² Dogori ri kaiqa Parese si arini, meke nanasi rini, “Na vegua ke tavetia gamu gua sapu lopu tava malumu pa nada tinarae pude tavetia pa rane Sabati?” gua si arini.

³ Meke olañi Zisu, “Lopu hite tiro ia tu gamu sapu tavetia sa banara Devita pukerane, meke sari nana tie sipu ovia si arini?!” ⁴ Nuquru la si asa pa korapana sa Ipi Hopena te Tamasa^d, meke vagia sa sa bereti sapu na vinariponi la koe Tamasa. Koasa Tinarae te Mosese si teledia mo rina hiama si hoke hena ia sa bereti asa, ba hena ia Devita si asa, meke poni sa sari nana tie.”*

⁵ Meke zama se Zisu, “Sa Tuna na Tie^d mo si Banara nia sa Rane Sabati,” gua si Asa.

Sa Tie Mate Limana pu Ta Salana

(Matiu 12:9-14; Maka 3:1-6)

⁶ Pa keke rane Sabati pule, si nuquru se Zisu pa keke sinaqoqi pude la variva tumatumae gua, meke koa nana vasina si keke tie sapu mate kali lima mataona. ⁷ Kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si hiva hata ginugua pude zutua se Zisu, gua, ke kopu totoko nia rini si Asa. Hiva dogoria rini sapu be guana salana tie si Asa pa rane Sabati. ⁸ Ba ele gilani tu Zisu sari na dia binalabala, ke zama la ia Sa sa tie mate limana, “Turu, mamu mae pa kekenu,” gua si Asa. Ke gasa turu sa tie, meke la turu vasina.

⁹ Meke zama la i Zisu si arini, “Maqu nanasa paki gamu. Na sa si va egoa sa Tinarae te Mosese pude tavetia gita pa rane Sabati? Pude tavete valeana, ba tavete va kaleana? Pude harupia sa tinoa tana tie, ba pude va mate tie?” ¹⁰ Doño beto la i Sa sari doduru, meke tiqe zama la ia Sa sa tie, “Mu va nadoria sa limamu!” Ke va nadoria sa, meke leana pule sa limana.

¹¹ Ta naziri hola si arini, meke vari vivinei nia gua sapu kote tavete nia rini se Zisu.

Vizati Zisu sari ka Manege Rua Apositolo

(Matiu 10:1-4; Maka 3:13-19)

¹² Meke lopu seunae hoi, si sage la pa keke toqere si Asa pude varavara, meke pa doduruna sa boñi asa si koa varavara la koe Tamasa si Asa. ¹³ Totoso rane sa popoa, si tioko vagi Sa sari doduru Nana disaepeli, meke vizata vagi Sa si ari ka manege rua koa rini, saripu poza ni apositolo^d Sa: ¹⁴ e Saimone (sapu poza nia Pita Sa) meke e Aduru sa tasina, ari Zemisi e Zone, ari Pilipi e Batolomiu, ¹⁵ ari Matiu e Tomasi, e Zemisi sa tuna Alepiasi, meke e Saimone sa Tie Zeloti*, ¹⁶ e Ziudasi sa tuna e Zemisi, meke se Ziudasi Isikarioti sapu ta evañae na tie qoraqora.

Variva Tumatumae na Salana se Zisu

(Matiu 4:23-25)

* **6:1** Diut 23:25 * **6:3** 1 Samuela 21:1-6 * **6:4** Liv 24:9 * **6:15** Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva variperana nia sa qavuna pa Roma.

17 Meke sipu gore pule mae gua pa togere se Zisu meke sari Nana apositolo, si turu turania Sa pa keke vasina pezarana sa Nana puku disaepeli lavata. Koa nana tugo vasina si keke kobi tinoni lavata, saripu mae guadi pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Ziudia, meke pa Zerusalem, meke gua tugo pa vasileana Taea meke Saedoni pa raratana Meditareniani. 18 Mae si arini pude avavoso dia koa Sa, meke pude mae ta salana dia koari na dia minoho, gua. Arini pu ta hilae tomate kaleadi si mae ta salana tugo. 19 Sari doduru tie si podekia pude tiqua se Zisu, sina sa niniranira Tanisa si karovo koa rini meke ta salana beto sari doduru.

Qinetuqetu meke na Tinalotana
(Matiu 5:1-12)

20 Beto asa si dono la koari Nana disaepeli se Zisu meke zama:
“Tamanae tugo si gamu pu habahuala,

ura tamugamu sa binanara te Tamasa!

21 Tamanae tugo si gamu pu ovia kamahire,
ura kote tava deña si gamu.

Tamanae si gamu pu kabo kamahire,
ura kote hegere si gamu.

22 Tamanae tugo si gamu pana kukitini gamu, na etulu gamu, na zama nonovala gamu, meke zutu gamu rini koari doduru kinaleadi pa ginuana sa Tuna na Tie.* 23 Mi koa qetu, be ta evana saripu gua sara. Mi peka na gasa pa qinetuqetu, sina noma hola sa mia pinia pa Manauru. Ura gua tugo asa si tavete lani rina tiatamadia pukerane koari na poropita.*

24 Ba mi talotana gemi si gamu pu tagotago kamahire,
ura ele vagia mo gamu sa tinoa leana.

25 Mi talotana gemi si gamu pu deña kamahire,
ura kote ovia tugo si gamu!

Mi talotana gemi si gamu pu qetuqetu na hegere kamahire,
ura kote kabo, na talotana sisigiti si gamu!

26 Mi talotana gemi si gamu pana vahesi gamu ri doduru tie, ura zama vahesiyesi guni tugo rina tiatamadia pukerane sari na poropita kokohadi.

Tataru ni sari na Mia Kana
(Matiu 5:38-48, 7:12)

27 Ba guahe si tozini gamu Rau koa gamu kasa pu okoro va avoso mae: Tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koari pu kukiti ni gamu. 28 Mana ni saripu leveni gamu, mamu varavara toka ni saripu nonovala gamu. 29 Be poharigo keke tie kali paparamu, si mu linana la nia pule si keke kalina. Be vagia keke tie sa mua koti, si mu lopu hukatia pana vagia tugo sa sa mua sote. 30 Mu poni sarini pu tepa nigo, meke be vagia keke tie si keke mua tiniona, si mu lopu la tepa pule nia. 31 Mi tavete la nia koa ri na tie gua sapu hiva ni gamu pude tavete atu nia koa gamu.*

32 Be tale tataru ni mo gamu saripu tataruni gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ura ari na tie huporo, ba hoke tataru ni tugo saripu hoke tataru ni si arini. 33 Be tale tavete valeana la mo

* 6:22 1 Pit 4:14 * 6:23 2 Koron 36:16; TTA 7:52 * 6:31 Mt 7:12

si gamu koarini pu hoke tavete valeana atu koa gamu, si na minana savana si kote vagi nia gamu? Ari na tie huporo ba hoke tavete valeana la mo koari na tie pu tavete valeana la koa rini. ³⁴ Meke be arini mo sapu kote boka vagi pulei gamu sari mia tīnitoṅa, si va malumi gamu pude boka vagi paki tīnitoṅa koa gamu, si mi lopu balabala ia sapu kote boka vagi nia minana gamu sapu gua asa! Ari na tie huporo ba hoke gugua tugo asa, pude boka vagi pulea rini sa padana gua sapu ele vala pakia rini. ³⁵ Ba mi tataru ni sari na mia kana, mamu tavete valeana la koa rini. Vala ni tu sapu gua tepa paki rina tie. Mi lopu okoro vagi pule ni. Pude gua asa, si kote noma hola sa mia pinia, meke kote ta evaṅae na tuna sa Tamasa Ululuna Hola si gamu. Sina tataru beto ni mo sa Tamasa saripu lopu hoke zama leana koa Sa, meke sari na tie kaleadi. ³⁶ Gua sapu tataru ni na va tuka ni Tamasa sari doduru tie, si mi tataru guni na vatukana guni tugo si arini.

Mi Lopu Pitua sa Turanamu

(Matiu 7:1-5)

³⁷ Mi lopu vari zutui, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa, mi lopu tozia sa vina kilasa te Tamasa koari na tie, pude mi lopu tava kilasa koe Tamasa. Mi variva taleosae, pude mani taleosoni gamu sa Tamasa. ³⁸ Mi variponi, meke kaqu poni gamu sa Tamasa. Pude gua asa si kaqu vagi va sokua gamu sa hinia sapu ta nono gore va nabuna, meke garo valeana, sapu siṅi ta luluapae, meke ta titisi atu koa gamu. Sa pada gua sapu poni lania gamu koari na tie, si kaqu ta poni pule nia tugo gamu koe Tamasa.”

³⁹ Beto asa, si tozi ni Sa sa parabolo hie: “Na tie behu si lopu boka turanā sa tie behu, pude turanā sa, si kote la hoqa varigara mo pa keke pou sari kara.* ⁴⁰ Loke disaepeli si ululu hola nia sa nana titisa, ba sipu va nonoga valeania sa tie sa vina tumatumae tanisa titisa si kote kekenoṅo mo sari kara.*

⁴¹ Na vegua ke voriti nia goi sa kavuru pa matana sa tasimu, ba lopu balabala ia goi sa kukuru huda pa matamu telemu? ⁴² Ve meke kote zama si goi koasa tasimu, ‘Tasiqu, atu maqu suti pania sa kavuru pa matamu,’ gua, ba lopu dogoria goi sa kukuru huda pa matamu soti? Agoi na tie sekesekei! Mu okipani kenua sa kukuru huda pa matamu telemu, pude boka dodogorae valeana meke boka suti pania sa kavuru pa matana sa tasimu.

Sa Huda meke sa Vuana

(Matiu 7:16-20, 12:33-35)

⁴³ Sa huda leana si lopu boka vua va kaleana, meke sa huda kaleana si lopu boka vua valeana. ⁴⁴ Hopeke huda si ta gilana koari na vuadi. Lopu boka pakete piqi si goi pa hilibubuku, meke lopu boka vagi qurepi^d si goi pa huda rakihi.* ⁴⁵ Na tie leana si va vurai sa sari na tīnitoṅa leanadi pu siṅi pa bulona, ba sa tie kaleana si va vurai sa sari na tīnitoṅa kaleanadi pu siṅi pa bulona. Ura gua sapu siṅi vura pa bulona sa tie, si zama vura nia sa pa nuzuna.*

Sari Karua Tie Kuri Vetu

(Matiu 7:24-27)

* 6:39 Mt 15:14 * 6:40 Mt 10:24-25; Zn 13:16, 15:20 * 6:44 Mt 12:33 * 6:45 Mt 12:34

⁴⁶ Na vegua ke poza Nau, ‘Baṅara, Baṅara,’ gamu si Rau, ba lopu luli gamu gua saripu tozini gamu Rau? ⁴⁷ Asa sapu mae koa Rau meke avosi na va tabei sari na Qua vina tumatumae, si maqu va dogoro ni gamu guguana sa tie asa. ⁴⁸ Asa si kekeṅoṅo puta gua tugo sa tie sapu geli va lohi nia sa sinokiraena sa nana vetu, meke va turua sa pa patu. Ke sipu naqe sa ovuku, meke raza koasa vetu, ba lopu boka niu si asa, sina ta sokirae va nabu si asa pa patu. ⁴⁹ Ba asa sapu avosodi sari Qua vina tumatumae, ba lopu va tabei si arini, si kekeṅoṅo gua tugo sa tie sapu kuria sa nana vetu pa pepeso malohorona, vasina loke sinokiraena. Ke sipu mae sa naqe, meke raza koasa vetu sana, si lopu sana hoqa si asa, meke huara ta inete nana!” gua se Zisu.

7

Salania Zisu si Keke Nabulu (*Matiu 8:5-13*)

¹ Meke sipu beto zama ni Zisu saripu gua hire koari na tinoni, si taluarae la pa Kepaniami si Asa. ² Koanana vasina si keke koimata varipera tadi na tie Roma, meke moho tata mate sa nana nabulu pu tataru hola nia sa. ³ Sipu avoso nia sa koimata hie sa inavosona e Zisu, si garuni sa sari kaiqa koimata^d tadi na tie Ziu pude la tepa ia se Zisu, pude mae salania sa nana nabulu. ⁴ Mae si arini koe Zisu, meke tepa ososo nia rini si Asa: “Sa koimata hie si na tie leana, ke garona tugo pude mae salania Goi sa nana nabulu. ⁵ Tataruni gita sa si gita na tie Ziu, ke kuri poni gita tugo sa si keke sinaqoqi^d,” gua si arini.

⁶ Ke luli la i Zisu si arini. Ba sipu tata la kamo Sa sa vetu, si garuni sa koimata sari kaiqa nana baere, meke la tozi gunia he se Zisu: “Baṅara, meke va mabo igo. Lopu na tie gotogotoqu si arau, pude kaqu mae ia Goi sa qua vetu. ⁷ Meke lopu garogaroqu tugo, pude atu soti telequ koa Goi. Mamu leve mae nia mo sa qua nabulu pude mani magogoso. ⁸ Arau ba hoke zamai mo sari tie varipera koasa niniraṅira sapu poni nau ri qua palabatu. Pude ‘La!’ gunia rau si keke, si la mo si asa. Pude ‘Mae!’ gunia pule rau si keke, si mae tugo si asa. Pude zama ia rau sa qua nabulu, ‘Tavetia hie!’ gua, si tavetia tugo sa,” gua si asa.

⁹ Totoso avosia Zisu sa zinama gua asa tanisa koimata, si magasa hola Nana, ke zama la si Asa koari na kobi tie pu luli koa Sa: “Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu lopu ele dogoria Rau si keke tie, sapu ranerane kekeṅoṅo gua sa tie hie, meke koari kasa na tie Izireli ba gua tugo,” gua si Asa.

¹⁰ Meke totoso kekere pule la pa vetu tanisa koimata sari kasa tie paleke inavoso, si la dogoria rini sa nabulu sapu ele magogoso nana tu.

Va Toa Pulea Zisu sa Tuna Koreo Tanisa Keke Nabonaboko

¹¹ Meke lopu seunae hola gua, si topue la pa keke vasileana pozana Neini si Asa. Luli tugo koa Sa sari kasa Nana disaepeli, meke keke puku tinoni lavata. ¹² Sipu adanae nuquru la tugo Sa pa sasada barana sa vasileana, si paleke vura mae nia mo rini si keke tie matena pude la pomunu nia, gua. Sa tie matena asa si na tuna titekema mo keke barikaleqe nabonabokona. Keke puku vinarigara lavata koasa vasileana si lulina sa naboko. ¹³ Totoso dogoria Zisu sa naboko si tataru hola nia Sa, na hiva toka nia Sa si asa, ke zama la ia Sa: “Mu lopu kabo,”

gunia Sa. ¹⁴ Meke ene la se Zisu, meke tañinia Sa sa hape tomate, ke turu noso saripu palekena sa. Meke tiqe zama la ia Sa sa tie matena, “Koreo, Arau si zama atu koa goi, mu tekulu!” gua si Asa. ¹⁵ Toa pule sa tie matena, meke tekulu na podalae zama. Meke vala pule la nia Zisu si asa koasa tinana.

¹⁶ Matagutu hola meke magasa sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa meke zama, “Keke poropita nomana si vura mae koa gita, meke sa Tamasa si ele mae pude harupi sari Nana tie!” gua.

¹⁷ Sa inavosona Zisu hie si ta urahae la pa doduruna sa popoa tadi na tie Ziu, meke pa doduru popoa pa vari likohaena vasina.

Sari na Tie Paleke Inavoso te Zone Papitaiso
(Matiu 11:2-19)

¹⁸ Meke sipu tozi nia rina disaepeli te Zone koasa sari doduru gua pu evaņi Zisu, si tioko vagi sa si karua disaepeli, ¹⁹ meke garunu lani sa si arini koe Zisu pude nanasa guahe: “Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?”

²⁰ Ke totosola koe Zisu sari kara si nanasia rini si Asa: “Garunu gami Zone Papitaiso si gami kara pude mae nanasigo, sapu Agoi tugo sa tie sapu tozia Zone sapu kote mae, gua? Ba kote aqa nia tu gami si keke votikaena?” gua si arini.

²¹ Koasa totosola asa si salaņi Zisu sari soku tie pa hopeke dia minoho na vinagauru, meke saripu ta hilae tomate kaleadi, meke soku tie behudi si va dodogorae pulei Sa. ²² Ke olana la i Sa sari karua tie paleke inavoso te Zone, “Pule la mamu tozi koe Zone gua saripu avosi na dogori gamu. Na tie behu ba dodogorae, na tie ike ba ene pule, saripu popoqudi ba ta salaņa, na tie nuli ba avavosae, saripu mate ba tava toa pule, meke sa Inavoso Leana te Tamasa si ta tarae koari na tie habahuala.* ²³ Tamanae tugo saripu lopu nunala pa dia vina hinokaraqu Rau,” gua se Zisu.

²⁴ Mudidia taloa pule sari na disaepeli te Zone, si podalae zama nia Zisu koari na kobi tinoni sa gugwana e Zone. Zama si Asa, “Totosola gamu pa qega pude la avavoso koe Zone, na sa si emi la dogoria gamu? Keke tie sapu malohoro kekeņono na elo duduli sapu va niniu ia na givusu? ²⁵ Ba na sa si hiva la dogoria gamu? Keke tie sapu pokopoko va leleanae? Lokari, sari na tie gugua asa, si hoke koa valeana hola tu pa vetu baņara! ²⁶ Tozi Nau, na sa zoņazona tugo si emi la dogoria gamu? Keke poropita? Uve, na na poropita tugo si asa, ba se Zone, si arilaena hola ni sa sari na poropita. ²⁷ E Zone mo sapu tozia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

‘Zama sa Tamasa:

Kote garunu kenu la nia Rau sa Qua tie paleke inavoso,
sipu lopu ele kamo la si Goi,

pude va namanama ia sa Mua siraņa,’ gua.*

²⁸ Tozi hinokarani gamu Rau, sapu arilaena hola ni e Zone Papitaiso sari doduru pu koa va kenue koa sa, ba asa sapu hiteke hola pa Binaņara te Tamasa, si noma hola nia sa se Zone,” gua se Zisu.

²⁹ Totosola avosia ri doduru tie, meke sari tie hata takisi tugo sa zinama te Tamasa koe Zone, si va sosodea rini sapu toņotona sa siraņa te

* 7:22 Ais 35:5-6; Ais 61:1 * 7:27 Mal 3:1

Tamasa, sina ta papitaiso si arini koasa.* ³⁰ Ba sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si kilua rini sa hiniva te Tamasa koa rini, sina korodia ta papitaiso koe Zone.

³¹ Meke zama pule se Zisu. “Ego, na sa kote va padapada guni Rau sari na tie pa rane ninoroi? Vegugua si arini? ³² Gua tugo ari na koburu pu habotu lopilopi pa vasina maketi koari hopeke dia pukuna, meke vari velavela karovi si arini, meke zama guahe: ‘Kera atu ni gami sari na kinera mate pa tinalotana, ba lopu kabo si gamu. Mike atu ni gami sari na kinera vinarihaba pa qinetuqetu, ba lopu peka si gamu,’ gua. ³³ Totoso mae tarae se Zone Papitaiso, si hoke madi pa ginani, meke lopu napo vaeni si asa; ke zama si gamu, ‘Koa ia tomate kaleana si asa!’ gua. ³⁴ Ba totoso mae sa Tuna na Tie si hena na napo si Asa, ke zama pule si gamu, ‘Na tie doa, meke na tie naponapo si Asa, meke na baere tadi na tie hata takisi, meke tadi kaiqa tie kaleadi pule si Asa,’ gua pule. ³⁵ Ba sa ginilagilana lohina te Tamasa si ta dogoro vura pa korapadi ri na tinavete tadi na Nana tie.”

Zisu si Koa pa Vetu te Saimone sa Parese

³⁶ Beto asa si ruvatia keke Parese se Zisu, pude la henahena somanae koa sa pa nana vetu. Ke la se Zisu, meke habotu henahena somanae koa sa. ³⁷ Koasa vasileana asa si koa nana si keke barikaleqe kaleana. Totoso avoso nia sa sapu korapa henahena pa vetu tanisa Parese se Zisu, si palekia sa si keke vovoina lumu sapu ta tavetae patu* arilaena, sapu sinia na lumu humana lea.* ³⁸ Meke la turu kabokabo nana pa mudina Zisu, tata pa nenena, meke va boboso ni kolo matana sa sari nenena Zisu, meke puha va popa ni kaluna sa. Beto meke ahoi sa sari na nenena Zisu, meke tiqe zoropo ni lumu sa. ³⁹ Meke totoso dogoria sa Parese sapu gua asa, si zama golomo telena si asa, “Be guana keke poropita hinokara sa tie hie, si be kote gilania mo Sa sa barikaleqe kaleana pu tiquna Sa hie!” gua si asa.

⁴⁰ Meke zama vura la koasa se Zisu, “Saimone, hiva tozi nigo Rau si keke tinitona,” gua si Asa.

“Leana titisa, tozi nau,” gua sa Parese.

⁴¹ “Koadia si karua tie pu lipulipu koa keke tie pu hoke va malumu lipulipu. Keke si lima gogoto poata siliva* si lipulipu ni Sa, meke keke pule si ka lima navulu. ⁴² Ba lopu keke ari kara si boka tabara pulea sa nana lipulipu, ke taleoso ni mo sa tie ari nana poata sari kara, meke va mate pani mo sa sari dia lipulipu. Ego, esei ari karua tie hire si kote tataru hola nia sa sa tie ari nana poata?” gua se Zisu.

⁴³ “Gina asa sapu noma hola nana lipulipu sapu taleoso nia sa tie,” gua se Saimone. “Goto puta goi,” gua se Zisu.

⁴⁴ Beto asa si taliri la si Asa koasa barikaleqe, meke zama la koe Saimone, “Dogoria goi sa barikaleqe hie? Totoso nuquru mae Rau pa mua vetu si lopu poni Au kolo goi, pude dalo i sari na nenequ. Ba sa barikaleqe hie, si va boboso nia kolo matana sa sari nenequ, meke puha va popa ni kaluna sa. ⁴⁵ Agoi si lopu aho va kamo Au, ba asa si aho la i mo sa sari nenequ podalae gua kamo Rau tani. ⁴⁶ Agoi si lopu

* 7:29 Mt 21:32; Lk 3:12 * 7:37 Sa patu arilaena si ta pozae pa zinama English “Alabaster”.

* 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Zn 12:3 * 7:41 Keke poata siliva si padana sa tinabara tana keke tie tavetavete pa keke rane pa totoso asa.

lumua sa batuqu, ba asa si zoropo ni lumu humaņa lea sa sari nenequ. ⁴⁷ Ke tozi nigo Rau si guahe: Sari nana sinea sokudi si ele taleosae, ura noma hola sa tataru tanisa sapu ele vata dogoro nia sa. Ba asa sapu lopu soku nana sinea sapu taleosae, si lopu noma tugo sa nana tataru sapu va vuraia sa,” gua si Asa.

⁴⁸ Beto asa, si zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Ele taleosae sari na mua sinea,” gua si Asa.

⁴⁹ Totoso avosia sari kaiqa pule pu somana henahena si qumiqumi golomo pa bulodi si arini, “Esei sa tie hie, ke na sinea ba taleoso ni tu Sa?” gua si arini.

⁵⁰ Ba zama la koasa barikaleqe se Zisu, “Sa mua rinaņerane si ele harupigo. Mu taloa va bulei mua,” gua si Asa.

8

Sari na Barikaleqe pu Zuka ia sa Tinavete te Zisu

¹ Mudina sapu gua asa si la ene tarae nia Zisu koari na vasivasileana hitekedi na nomadi, sa Inavoso Leana tanisa Binaņara te Tamasa. Luli tugo koa Sa sari ka manege rua Nana disaepeli, ² meke gua tugo sari kaiqa barikaleqe pu ele koa i tomate kaleadi, meke hipuru pani Sa, meke salani tugo Sa koari kaiqa dia vinagauru. E Mere pa vasileana Magidala si keke, sapu koa ia ka zuapa tomate kaleadi, meke hipuru pani Zisu.* ³ E Zoana si keke, sa barikaleqe te Kuza sapu sa nabulu te Herodi, meke e Suzana tugo si keke, meke sokudi pule sari barikaleqe saripu zuka ia sa tinavete te Zisu meke sari disaepeli koari dia likakalae soti teledia.

Sa Parabolona sa Tie Uma (Matiu 13:1-9; Maka 4:1-9)

⁴ Totoso korapa varigara va soku la sari na tinoni koari na vasivasileana koa Sa, si tozia Sa koa rini sa parabolo^d hie:

⁵ “Keke totoso si la si keke tie uma, meke taburu ni sari na kiko pa nana inuma. Totoso taburu ni sa sari na kiko si kaiqa si hoqa la pa korapa sirana ke neti rina tie, meke mae gani betoi rina kurukuru tapuru si arini. ⁶ Kaiqa si hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna, meke sipu toa vura mae sari na linetelete si harahara si arini, sina popa sa pepeso vasina. ⁷ Kaiqa rina kiko si hoqa la vasina koa ia na hilibubuku, ke toqolo sage turani na hilibubuku, meke ilupu va matei si arini. ⁸ Ba kaiqa kiko si hoqa la pa pepeso leanana, ke toa meke vua valeana, meke hopeke keke gogoto kiko koai.” Meke totoso zama beto ni Sa saripu gua hire, si velavela guahe si Asa: “Asa sapu ari taliņana si mani va avoso,” gua se Zisu.

Sa Nati Ginuadi rina Parabolo (Matiu 13:10-17; Maka 4:10-12)

⁹ Meke mae nanasa nia ri Nana disaepeli koa Sa sa ginuana sa parabolo hie, ¹⁰ ke tozini Sa si arini, “Sari na tinumatumae tomedi koasa Binaņara te Tamasa, si ele vata gilana ni Tamasa koa gamu, ba koari na votiki tie, si zama pa parabolo si Arau, pude madi dodogorae, ba lopu dono gilania; pude madi avavosae, ba lopu avoso gilani rini ginuadi.*

* **8:2** Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49 * **8:10** Ais 6:9

*Va Bakalia Zisu sa Parabolo tanisa Tie Uma
(Matiu 13:18-23; Maka 4:13-20)*

¹¹ Ego, sa ginuana sa parabolo hie si guahe: Sa kiko si sa zinama te Tamasa. ¹² Sari na kiko pu hoqa pa vale sirana si gua arini pu avosia sa zinama, ba mae se Setani meke vagi pania sa zinama pa bulodi, pude madi lopu va hinokara na ta harupu si arini, gua. ¹³ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso sapu tale patupatuna meke lopu moata pepesona, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke vagi qetuqetu nia rini. Ba lopu soto va nabu pa bulodia sa zinama sina lopu va gore karoso si arini. Ke totozo raza mae sari na tinasuna, na ninaqunaquna sa Inavoso Leana sana, si luara pania rini si asa. ¹⁴ Sari na kiko pu hoqa koari na hilibubuku, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, ba sari na ilipunanadi ri na tinagotago, meke na inokoro pude koa qetuqetu na koa valeana, si hukatia sa Inavoso Leana, ke lopu boka vua pa dia tinoa. ¹⁵ Sari na kiko pu hoqa la pa pepeso leanana, si gua tugo arini pu avosia sa Inavoso Leana, meke kopu nia na va tabea rini pa bulodia, meke soto va nabu osolae vua valeana si arini.

*Lopu Tomea sa Mua Kalalasa
(Maka 4:21-25)*

¹⁶ Loke tie si va katua sa zuke meke va opo tamunu nia lolu, babe vekoa pa kauru teqe ululu. Ba kaqu va hakea sa si asa pa keke hakehakeana zuke, pude saripu nuquru mae, si kaqu dogoria sa kalalasa.*

¹⁷ Ura sapu ta tome si kaqu tava vura, meke sapu ta nobi tamunu, si kaqu ta gilana, meke kaqu tava vura tugo pa kalalasa.*

¹⁸ Mi balau na va avoso valeana mae koa Rau! Sina sa tie sapu ari nana ginilagilana si kote ta poni va soku, meke asa sapu loke nana si sa vasinahite sapu tagoa sa ba kote ta vagi palae koa sa.”*

*Sa Tinana meke sari Tasina e Zisu
(Matiu 12:46-50; Maka 3:31-35)*

¹⁹ Meke mae koe Zisu sa tinana meke sari na tasina koreo, ba lopu boka kamo la ia rini si Asa, sina moatana sa vinarigara tie. ²⁰ Meke keke rina tie si la tozi nia se Zisu, “Hiva dogorigo sa tinamu, meke sari na tasimu koreo, korapa turu aqa pa sada sarini,” gua si asa.

²¹ Ba olana la koa rini se Zisu, “Sa tinaqu, meke sari na tasiq, si arini pu avosia, meke va tabea sa zinama te Tamasa,” gua si Asa.

*Va Bulea Zisu sa Raneboni
(Matiu 8:23-27; Maka 4:35-41)*

²² Keke rane si zamai Zisu sari Nana disaepeli. “Aria mada karovo la pa kali karovona sa kopi Qaleli,” gua si Asa, ke surana si arini koa keke koaka meke toka la. ²³ Sipu korapa toka la rini, si puta se Zisu, meke raza gore mae gana sa givusu ninirana koasa kopi, meke sinia na kolo sa koaka, ke tata lodu si arini. ²⁴ Meke la va vanunia rina disaepeli se Zisu, “Banara, Banara, vanunu, tata mate si gita,” gua si arini. Ke tekulu se Zisu meke norea Sa sa givusu, meke na bogusu; totozo asa si mate gore sa raneboni, meke kapuna bule nodolo sa kolo. ²⁵ Meke zama la koari na disaepeli si Asa, “Avei sa mia rinaqerane?” gua si

* 8:16 Mt 5:15; Lk 11:33 * 8:17 Mt 10:26; Lk 12:2 * 8:18 Mt 25:29; Lk 19:26

Asa. Magasa na matagutu si arini, ke vari zamai teledia. “Esei sa tie hie? Ke va tabea tu rina givusu na bogusu!” gua si arini.

Ta Salana sa Tie Koaia Tomate Kaleadi

(Matiu 8:28-34; Maka 5:1-20)

²⁶ Meke toka la pa kali karovona sa kopi Qaleli si arini, sapu pa popoa Qerasa. ²⁷ Totoso neti gore tugo pa masa se Zisu, si mae takalia mo keke tie sapu koa ia tomate kaleadi si asa. Na tie pa vasileana sana si asa, ba ele seunae hola sapu dododohona mo sa tie hie, meke lopu koa pa vetu, ba koa la mo koari na bae popomunuana. ²⁸ Totoso dogoria tugo sa se Zisu, si gagaemana, meke hoqa kokotunu pa kenuna Sa, meke velavela guahe: “Zisu, Tuna sa Tamasa Ululuna Hola! Nasa si hiva nia Goi koa rau? Tepa igo rau pude Mu lopu va kilasa au pa tinasigiti!” gua si asa. ²⁹ Tepa guahe si asa, sina ele zama ia Zisu sa tomate kaleana pude vura taloa koa sa tie sana. Soku totosu si hoke ta higorae nia sa tie hie sa tomate kaleana, ke be ta pusie seni tu limana na nenena, meke kopu nia rini, ba hoke kumati sa sari na seni, meke turana la nia tu sa tomate kaleana pa qega si asa.

³⁰ Meke nanasia Zisu sa tie, “Esei sa pozamu?” Meke olaña si asa, “E Rerege,” gua si asa, sina sokudi sari na tomate kaleadi pu koa koasa tie hie. ³¹ Meke tepa ososo sari na tomate kaleadi koe Zisu, pude lopu garunu lani Sa koasa pou loke kokoina*, gua.

³² Ego, lopu seu vasina si koa nana si keke rovana boko lavata, korapa ganigani gedi pa kali toqere tata koa rini. Ke tepa koe Zisu sari na tomate kaleadi pude la nuquru koari na boko, gua, ke va malumi Sa si arini. ³³ Vura taloa si arini koasa tie, meke la nuquru koari na boko. Meke haqala gore sa rovana boko hie pa kali taba meke la hoqa suvu pa kopi, meke lodu mate beto.

³⁴ Sari na tie pu kopudi ri na boko, si govete beto totosu dogoria rini sapu gua ta evana. La tozi va enea rini sa inavoso pa vasileana, meke koari na tie pa vari likohaena sa popoa sana. ³⁵ Ke vura la sari na tie pude dogoria sapu gua ele ta evana. Meke sipu mae si arini koe Zisu, si dogoria rini sa tie pu ta salana, korapa habotu kapae nana pa nenena Zisu. Ele pokopoko, meke ele gilae tu, ke matagutu sarini. ³⁶ Ba arini pu dogorona sapu gua ta evana, si vivinei nia koari na tie gua meke ta salana sa tie sana. ³⁷⁻³⁹ Beto hoi, si tepa ia ri doduru tienā sa popoa sana se Zisu pude taloa, sina matagutu sisigiti nia rini si Asa. Mae tepa luli koe Zisu sa tie pu tiqe ta salanana, ba tozi nia Zisu si asa, “Pule la pa mua popoa soti, mamu la totozia sa tinokae nomana gua sapu evania sa Tamasa koa goi,” gua si Asa. Meke la surana pule pa koaka se Zisu meke toka pule taloa Nana. Meke pule sa tie, meke la tozi urahae nia sa pa nana popoa gua sapu evania Zisu koasa.

Sa Tuna Vineki Zaerasi meke sa Barikaleqe pu Tiqua sa Poko te Zisu

(Matiu 9:18-26; Maka 5:21-43)

⁴⁰ Meke totosu kamo pule la pa kali karovona sa kopi se Zisu, si aqa va kamo ri na tinoni si Asa. Sina korapa aqa nia ri doduru tie si Asa. ⁴¹ Beto hoi si mae kamo gana sa koimata tanisa sinaqoqi, pozana e Zaerasi. Mae todoño si asa pa nenena Zisu, meke tepa ososo nia sa

* **8:31** Sa pou loke kokoina sina vasina pu ta pusi sari na tomate kaleadi, osolae kamo sa dia totosu vina kilasa vina betobeto koasa nika toa holana. Mamu tiro pa Rev 9:1, 20:1-3,14:

si Asa pude la pa nana vetu, ⁴² sina sa tuna vineki titekena sapu tiqe manege rua vuahenina mo, si tata mate hokara. Meke sipu korapa ene la se Zisu, si zukuru varikali nia rini si Asa. ⁴³ Meke koa nana koari kobi tinoni sana si keke barikaleqe, sapu kamo minoho* tana barikaleqe ka manege rua vuaheni. Ele okipani beto ni sa koari na tie salaņa sari doduru pu tagoi sa, ba lopu keke arini boka salaņa. ⁴⁴ Ene mae gua pa mudina Zisu si asa, meke la tiqua sa sa hukihukiri poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salaņa sa nana minoho. ⁴⁵ Meke nanasa se Zisu, “Esei tiqu Au?” gua si Asa. Meke hopeke olaņa si arini, “Lopu gami!” gua. Ke zama la koa Sa se Pita, “Baņara, na kobi tie si vari likohae nigo, meke korapa zukurigo sara,” gua si asa.

⁴⁶ Ba olaņa se Zisu, “Keke tie si tiqu Au, ura gilania Rau pa tiniqu sipu vura taloa sa niniraņa koa Rau,” gua si Asa. ⁴⁷ Gilania sa barikaleqe sapu ele ta gilana mo sapu gua evaņa sa, ke matagutu sisigiti meke neneqara si asa, meke la hoqa kokotuņa pa nenena Zisu. Meke tozi helahelae nia sa koe Zisu pa kenudi ri doduru tie, gua meke tiqua sa sa poko te Zisu, meke pa totošo tugo asa si ta salaņa si asa. ⁴⁸ Ke zama la koa sa se Zisu, “Tuqu, sa mua rinaņerane si ele salaņigo, mu taloa va bulei mua tu,” gua si Asa.

⁴⁹ Sipu korapa zama gua se Zisu si mae kamo mo sa tie paleke inavoso pu taluarae mae guana pa vetu te Zaerasi, sa palabatu pa sinaqoqi. Meke zama, “Ele mate tu sa tumu vineki, ke mu lopu va tupitia pude va mae ia sa Titisa,” gunia sa se Zaerasi.

⁵⁰ Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa se Zaerasi, “Mu lopu matagutu, ba mu va hinokara, meke kote leana mo sa tumu,” gua si Asa.

⁵¹ Totoso kamo la si Asa pa vetu te Zaerasi, si lopu va malumi Sa sari na tie pude nuquru luli la koa Sa, ba ari Pita, Zone, Zemisi, meke sari karu tiatamana mo sa vineki. ⁵² Sipu korapa gua si sari doduru tie si korapa takatakala pa mate, meke kaboa rini sa koburu. Meke zama la i Zisu si arini, “Lopu kabo gamu, lopu mate sa vineki, na puta gana mo,” gua si Asa.

⁵³ Meke hegere nia rini si Asa, sina tumae nia dia sapu ele mate si asa. ⁵⁴ Ba taņinia Zisu limana sa koburu meke zama ia sa, “Tuqu, mu tekulu,” gua si Asa. ⁵⁵ Pule la sa maqomaqona sa vineki meke tekulu mo sa koburu, ke tozi ni Zisu si arini pude ponia ginani, mani henahena. ⁵⁶ Meke magasa sisigiti sari karua tiatamana, ba va balaui Zisu si arini pude di lopu vivinei nia pa tie sapu gua ta evaņa.

9

*Garunu Vura ni Zisu sari ka Manege Rua Disaepeli
(Matiu 10:5-15; Maka 6:7-13)*

¹ Tioko varigara ni Zisu sari ka manege rua disaepeli, meke poni Sa sa niniraņa, pude hipuru pani sari doduru tomate kaleadi, meke pude salaņi sari na minoho. ² Meke garunu vura ni Sa si arini pude tarae nia sa Binaņara te Tamasa, meke pude salaņi saripu moho. ³ Zamai Sa, “Mi lopu palekia keketoņa pa mia inene la, lopu paleke kolu hodu, na huneke, na vinabeo, na poata, meke lopu paleke hopeke sote pule,

* **8:43** Sa “minoho tana barikaleqe” ginuana si va goregore ehara.

ba sapu va sagei mo gamu.* ⁴ Vasina pu va kamo gamu rini pude koa, si mi koa mo koasa vetu sana, osolae taluarae si gamu koasa vasileana asa. ⁵ Vasina pu loppu va kamo gamu rina tie, si mi luara pania sa popoa sana. Tavusu pani sari na kavuru pepesona sa popoa asa pa nene mia, pude na vina balau la koa rini, sapu kaqu va kilasi Tamasa si arini,” gua si Asa.*

⁶ Meke taluarae sari disaepeli, meke ene la koari doduru vasi-vasileana. Tarae nia rini sa Inavoso Leana, meke salaṅi rini saripu moho pa doduru vasina.

Nunala se Herodi
(*Matiu 14:1-12; Maka 6:14-29*)

⁷ Totoso avoso ni e Herodi^d, sa banara pa Qaleli sari doduru saripu gua ta evaṅa hire, si nunala si asa. Sina tozi nia ri kaiqa sapu e Zone Papitaiso si ele toa pule pa minate, gua.* ⁸ Ari kaiqa pule si zama sapu e Ilaiza si ele vura pule mae, gua, meke kaiqa pule si zama sapu keke rina poropita pukerane si toa pule pa minate, gua. ⁹ Meke zama se Herodi, “Ele kupa pania tu rau batuna se Zone, ba savana pule sa tie pu evaṅi sari doduru ginugua pu avosi rau hire?” gua si asa. Meke podekia sa pude dogoria se Zisu.

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(*Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Zone 6:1-14*)

¹⁰ Meke pule mae sari na apositolo, meke tozi rini koe Zisu sari doduru gua pu evaṅi rini. Ke turani Sa si arini meke la teledia pa keke vasileana pozana Betiseda. ¹¹ Totoso avoso nia rina kobi tinoni sapu gua asa, si luli la ia rini se Zisu. Ke va kamo Sa si arini, meke tarae nia Sa koa rini sa guguana sa Binaṅara te Tamasa, meke salaṅi Sa saripu mohodi.

¹² Meke sipu veluvelu sa popoa, si mae koa Sa sari ka manege rua disaepeli, meke zama, “Mu garunu taloa ni sari na tinoni, pude boka la hata gedi ginani, na putaputana koari na vasivasileana nomadi na hitekedi, saripu tatadi, sina vasina ivuluna si hie,” gua si arini.

¹³ Ba zama la i Zisu si arini, “Poni mo gamu,” gua si Asa. “Ka lima bereti meke karua igana mo si koa hire. Ba vegua? Hivani gami Goi pude la holu poni ginani gami sari na kobi tinoni hire?” gua si arini. ¹⁴ Ura ari ka lima tina sari na tie arini. Meke zamai Zisu sari Nana disaepeli, “Va habotu i sari na tie pa hopehopeke lima ṅavulu pa keke pukuna,” gua si Asa.

¹⁵ Meke sipu ele va haboti rina disaepeli sari na tinoni, ¹⁶ si vagi Zisu sari ka lima bereti meke sari karua igana, meke dono sage la pa Maṅauru si Asa meke mana ni Sa. Meke tiqe videvidei Sa, meke vala ni Sa koari na disaepeli, pude va hia lani koari na tie. ¹⁷ Henahena sari doduru, meke deṅa valeana. Meke pudiki va siṅi ni umumu ginani koa holadi rina disaepeli si ka manege rua pili.

Helahelae Vura nia Pita sa Guguana e Zisu
(*Matiu 16:13-19; Maka 8:27-29*)

¹⁸ Keke rane sipu korapa varavara telena se Zisu, si koa turania ri Nana disaepeli. Meke nanasi Zisu si arini, “Tozi Nau, esei guni Nau rina tie si Arau,” gua si Asa.

* 9:3 Lk 10:4-11; TTA 13:51 * 9:5 TTA 13:51 * 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lk 9:19

¹⁹ Meke olaña sarini, “Kaiqa si zama, ‘E Zone Papitaiso,’ gua, kaiqa si ‘E Ilaiza’ gua, meke kaiqa pule si, ‘Keke votiki poropita pukerane si toa pule!’ gua.”*

²⁰ “Gamu si vegua? Esei balabala Nau gamu si Arau?” gua si Asa.

Meke olaña se Pita, “Agoi tugo sa Karisito^d pu mae guamu koe Tamasa,” gua si asa.*

Tozia Zisu sa Nana Tinasigiti na Minate

(Matiu 16:20-28; Maka 8:30 kamo hinia 9:1)

²¹ Beto asa, si naqui Zisu sari Nana disaepeli pude lopu tozia pa keke tie, sapu Asa tugo sa Karisito. ²² Tozini tugo Sa, “Sa Tuna na Tie si kaqu koa tava sigiti, meke kaqu ta kilu koari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke koari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Kaqu tava mate si Asa, ba pa rane vina neta, si kaqu tava turu pule pa minate,” gua si Asa.

²³ Meke zama la koari doduru si Asa, “Asa sapu hiva luli Au, si mani lopu ruriti sari doduru nana ginugua soti telena, meke mani ovulu palekia nana korosi doduru rane*, meke luli Au.* ²⁴ Ura asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa. Ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa pa linuliqu Rau si kaqu vagia sa sa tinoa hola.*

²⁵ Na lineana sa si kote va gavoria sa tie, be hiva tago ia sa sa doduruna sa kasia popoa, ba siana nia sa sa tinoa hola? Namu loketona hokara!

²⁶ Asa sapu kurekure Nau si Arau, meke sari Qua zinama, si kaqu kurekure nia tugo sa Tuna na Tie, pana mae si Asa koasa Nana tinolava nedalana, meke koasa tinolava nedalana tanisa Tamana, meke tadi na mateana hopedi. ²⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kaiqa gamu pu koa hire si lopu kaqu mate osolae dogoria rini sa Binañara te Tamasa,” gua si Asa.

Ta Ilirae Nedala sa Isumatana e Zisu pa Toqere

(Matiu 17:1-8; Maka 9:2-8)

²⁸ Meke sipu pada zuapa rane hola gua zama ni Sa saripu gua sara, si turani Sa sari Pita, e Zone meke Zemisi, meke sage la pa toqere si arini pude varavara.* ²⁹ Sipu korapa varavara Sa, si ta ilirae nedala sa isumatana, meke sari Nana poko si keoro sisigiti. ³⁰ Meke karua tie, ari Mosese e Ilaiza si vura va hodaka la koa Sa. ³¹ Nedala si arini, meke mae vivinei nia rini koe Zisu sa Nana tina luarae sapu kote va gorevura ia Sa pa Zerusalem. ³² Se Pita meke sari karua disaepeli turanana si ele puta muliunu tu, ba vanunu si arini meke dogoria rini sa ninedala te Zisu, meke sari karua tie pu turu somanae koa Sa. ³³ Meke sipu korapa taluarae taloa koe Zisu sari karua tie, si zama la koa Sa se Pita, “Banara, leana hola sapu koa tani si gami! Mami taveti ka neta ipi, keke Tamugoi, keke te Mosese, meke keke te Ilaiza,” gua si asa. (Ba lopu gilania Pita sapu gua zama nia sa telena.)

³⁴ Meke sipu korapa zama se Pita, si vura mae si keke lei meke mae opo adumi si arini, ke matagutu sari disaepeli sipu mae nobi tamuni

* **9:19** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **9:20** Zn 6:68-69 * **9:23** Sa ginuana “Palekia nana korosi” si mani va namanama pude koa ta sisigiti pa linulina e Karisito, kekenono guana minate pa korosi. * **9:23** Mt 10:38; Lk 14:27 * **9:24** Mt 10:39; Lk 17:33; Zn 12:25 * **9:28** 2 Pit 1:17-18

sa lei si arini. ³⁵ Meke keke mamalaini si mae koa sa lei, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuqu sapu ele vizatia Rau, mi avosia si Asa!” gua.*

³⁶ Totoso noso sa mamalaini, si e Zisu mo telena si koa hola, ba lopu hite vivinei ni ri disaepeli pa tie koari na totoso arini gua sapu dogori rini.

Ta Salana sa Koreo Koaia Tomate Kaleana
(*Matiu 17:14-18; Maka 9:14-27*)

³⁷ Meke pa koivugona totoso taluarae gore pule mae pa togere se Zisu meke sari ka neta disaepeli, si la tutuvia keke puku vinarigara lavata si Asa. ³⁸ Meke keke tie pa korapana sa puku tinoni lavata si velavela vura guahe: “Titisa! Hiva nigo rau pude mae dogoria sa tuqu koreo, ura asa mo sa qua koburu titekena. ³⁹ Na nuquria keke tomate kaleana si asa, meke pude kamoia si hoke kukili va hodahodaka, meke hoqa neneqara, meke vura ia na noronoro nuzuna. Vata sigiti hola ia sa tomate kaleana si asa, meke hoke ta kamoe va kalekaleana, meke lopu hiva luaria sa tomate kaleana si asa! ⁴⁰ Ele tepai rau sari mua disaepeli pude hipuru pania, ba lopu boka ia rini,” gua si asa.

⁴¹ Meke olaña la se Zisu, “Kei, na sinage va gugue, na kaleamia si gamu! Vea seunae gua kaqu koa turana gamu, na tupitini gamu Rau? Turana mae nia koa Rau tani sa mua koburu!” gua si Asa.

⁴² Sipu korapa turana mae nia sa koreo, si va hoqaia sa tomate kaleana si asa pa pepeso, meke neneqara na garata si asa. Meke hipuru pania Zisu sa tomate kaleana, ke ta salana sa koreo, meke vala pulea Sa koasa tamana. ⁴³ Meke magasa beto nia ri doduru tie sa niniranira te Tamasa.

Tozi Pulea Zisu Guguana sa Nana Minate
(*Matiu 17:22-23; Maka 9:30-32*)

Sipu korapa magasa ni rina tie sari doduru ginugua pu evani Zisu, si zama la si Asa koari Nana disaepeli, ⁴⁴ “Mi lopu mulini nia gua sapu kote tozini gamu Rau kamahire, sapu sa Tuna na Tie si kote ta vala pa limadi rina tie,” gua si Asa. ⁴⁵ Pupuhu nia rina disaepeli gua sapu zama nia Sa. Tava paere koarini sa ginuana, pude di lopu tumae nia rini, ba pamaña nanasa la nia rini koa Sa.

Esei sapu Arilaena Hola?
(*Matiu 18:1-5; Maka 9:33-37*)

⁴⁶ Meke keke vinaritokei si ta evana pa varikorapadi ri kasa disaepeli, sapu esei si arilaena hola koa rini, gua.* ⁴⁷ Gilania Zisu sapu gua varitokei nia rini, ke vagia Sa si keke koburu hite meke va turua Sa pa kapana. ⁴⁸ Meke zama la koa rini si Asa, “Asa sapu va kamo ia sa koburu hite hie pa korapa pozaqu Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau. Meke asa sapu va kamo valeana Au, si va kamo tugo sa si Asa sapu garunuqu Rau. Ura asa sapu hiteke hola koa gamu doduru, si asa tugo si arilaena hola,” gua si Asa.*

Arini pu Tokani Gamu
(*Maka 9:38-40*)

* 9:35 Ais 42:1; Mt 3:17, 12:18; Mk 1:11; Lk 3:22 * 9:46 Lk 22:24 * 9:48 Mt 10:40; Lk 10:16; Zn 13:20

⁴⁹ Meke zama la koa Sa se Zone, “Baṅara, dogoria gami si keke tie sapu hipuru palae tomate kaleadi pa pozamu Goi, meke tozi nia gami si asa pude noso, sina lopu somanaena koa gita si asa,” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Mi lopu podekia pude va nosoa si asa, ura asa sapu lopu va kari gamu, si tokani gamu tugo sa,” gua si Asa.

Lopu Va Kamoa Ari pa Sameria se Zisu

⁵¹ Meke sipu tata kamo mae sa toতোso pude kaqu sage pule pa Maṅauru si Asa, si va ṅinira ia Zisu sa Nana binalabala meke topue la pa Zerusalem si Asa. ⁵² Garunu kenu la tie paleke inavoso se Zisu koasa vasileana pa Sameria, pude va namanama veko ponía sari na tinitoṅa pu ta hivae koa Sa. ⁵³ Ba korodia sari na tie koasa vasileana sana pude va kamoa si Asa, sina sa Nana inene si la gua tu pa Zerusalem. ⁵⁴ Ke toতোso dogoria ri na disaepeli, ari Zemisi e Zone, sapu gua asa, si zama si arini, “Baṅara, vea hiva nia Goi, pude mami tioko gore nia gana sa nika pa Maṅauru, pude sulu pani gedi sari kasa tie sara?” gua sari kara.*

⁵⁵ Ba taliri meke norei Zisu sari karua*. ⁵⁶ Beto asa, si ene hola la pa keke votiki vasileana se Zisu, meke sari Nana disaepeli.

Saripu Hiva Lulia se Zisu Ba Ruarabeke

(Matu 8:19-22)

⁵⁷ Meke sipu korapa ene la rini, si mae zama koe Zisu si keke tie, “Doduru vasina pu la ia gua Goi, si maqu luligo,” gua si asa.

⁵⁸ Ba olaṅa la koa sa se Zisu, “Sari na kurukuru name, na kurukuru tapuru, ba hite ari dia qoqoro na vori tu, ba sa Tuna na Tie si loke Nana vasina soti pude eko magogoso,” gua si Asa.

⁵⁹ Meke zama la ia pule Sa si keke tie, “Mae luli Au,” gua.

Ba olaṅa la sa tie, “Baṅara, Mu va malumau, pude la pomunu paki nia sa tamaqu,” gua si asa.

⁶⁰ Ba olaṅa la ia Zisu si asa, “Vekoi saripu matedi pude madi pomunu ni sari na tie matedi. Ba agoi, si mu la mamu tarae nia sa Binaṅara te Tamasa,” gua si Asa.

⁶¹ Meke zama pule si keke tie, “Baṅara, kote luli Igo rau, ba va malumu paki au pude pule meke zama luluara koari pa qua vetu,” gua si asa.*

⁶² Ba olaṅa la ia Zisu si asa, “Sa nabulu te Tamasa sapu kekenono guana tie uma pu taṅini rupaha pa tinavete uma, si lopu garogaro koasa Binaṅara te Tamasa,” gua si Asa.

10

Garunu Vura ni Zisu sari ka Zuapa Navulu Rua Tie

¹ Beto saripu gua hire, si vizati Zisu sari ka zuapa navulu rua* tie, meke garunu taloa ni Sa, hopehopeke karua, pude la va kenue koari doduru vasileana, na popoa pu lopu seunae kote kamo la i Sa. ² Zamai Sa sarini, “Soku sari na vuvua komiha, ba lopu soku sari na tie

* **9:54** 2 Baṅ 1:9-16 * **9:55** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si hodaia sa vesi hie meke zama guahe: “Lopu gilana valeania gamu guguaana sa Maqomaqo sapu lulia gamu, sina Na Tuna na Tie si lopu mae pude va mate tie, ba pude harupi tu si arini.” * **9:61** 1 Baṅ 19:20

* **10:1** Pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si ta kubere 70:

pakepakete. Mi varavara la koa sa Baṅarana sa vuvua pude garunu la ni sari na tie pakepakete, pa Nana inuma, pude mani varigara ni sari na vuadi.* ³ Mi la! Garunu vurani gamu Rau, gua tugo rina lami pa varikorapadi rina siki pinomo variva mate.* ⁴ Mi lopu paleke vovoina poata, babe na huneke, na sadolo; mi toṅoto la mo koari na vasivasileana. Mi lopu vivinei va hola pana toṅoto tutuvia gamu si keke tie pa sirāna.* ⁵ Pana nuḡuru si gamu pa keke vetu, si kekenu mamu zama guahe: ‘Mani koa koa gamu sa binule meke sa minana te Tamasa,’ mi gua. ⁶ Be koa nana si keke tie bule pa vetu asa si mani koa koa sa sa mia minana; ba be lopu gua si kote pule atu koa gamu sa mia minana sana. ⁷ Mi koa mo koasa vetu pu va kamo gamu, mamu henai na napoi mo gua saripu poni gamu rini. Ura sa tie tavetavete si garo tugo pude ta tabara. Mi koa mo koa sa vetu vasina va kamo gamu rini, osolae taluarae si gamu koasa vasileana sana.* ⁸ Pana la kamo gamu pa keke vasileana meke tava kamo valeana, si mi henai sari na ginani pu poni gamu rini. ⁹ Mi salani saripu mohodi koasa vasileana asa, mamu tozi ni, ‘Sa Binaṅara te Tamasa si tata mae koa gamu kamahire,’ mi gua. ¹⁰ Ba pana la gamu pa keke vasileana, meke be lopu va kamo gamu rini, si mi vura la pa sirāna, mamu zama guahe:* ¹¹ ‘Kamo koari na kavuru pepesona sa mia vasileana sari pu napiti pa nene mami, ba tavusu pani tugo gami, pude na vina balau koa gamu sapu sa tinahuara si kaḡu kamo koa gamu; ba mi tumae nia sapu sa Binaṅara te Tamasa si ele kamo tata koa gamu!’ mamu guni. ¹² Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sari na tiena sa popoa asa, si kaḡu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia sapu gua ta evaṅa pa Sodomu pa rane asa.*

Sari na Vasileana Vagugue

(Matiu 11:20-24)

¹³ Ke mi talotaṅa si gamu pa vasileana Korazini, meke gamu pa Betiseda! Be ta evaṅa koari na tie Zenitailo pa Taea meke pa Saedoni sari na tinavete variva magasadi gua pu ta evaṅa koa gamu, si be ele pukerane tu kekere pa sinea si arini meke ele habotu tu pa eba meke pokopoko baik!* ¹⁴ Ba gamu si kaḡu tava kilasa koe Tamasa pa rane vinaripitui, hola nia gua sapu ta evaṅa koari pa Taea meke Saedoni pa rane asa. ¹⁵ Meke sapu gamu pa Kepaniami! Balabala ia gamu sapu kote ta ovulu sage pa Maṅauru si gamu gua? Lokari hokara! Kote ta gona gore la pa Heli si gamu!” gua si Asa.*

¹⁶ Meke zama pule la koari Nana disaepeli se Zisu, “Asa sapu avoso gamu, si avosau tugo sa si Arau, ba asa sapu etulu gamu si etulau tugo sa si Arau, meke asa sapu etulau si Arau, si etulia tugo sa si Asa sapu garunau si Arau,” gua si Asa.*

Pule Mae sari ka Zuapa ṅavulu Rua

¹⁷ Meke toṅoto pule mae sari ka zuapa ṅavulu rua, si qetuqetu hola si arini, meke zama, “Baṅara, sari na tomate kaleadi, ba va tabe gami

* **10:2** Mt 9:37-38 * **10:3** Mt 10:16 * **10:4** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lk 9:3-5 * **10:7** 1 Kor 9:14; 1 Tim 5:18 * **10:10** TTA 13:51 * **10:12** Zen 19:24-28; Mt 11:24; Mt 10:15 * **10:13** Ais 23:1-18; Izk 26:1 kamo hinia 28:26; Zol 3:4-8; Em 1:9-10; Zak 9:2-4 * **10:15** Ais 14:13-15 * **10:16** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48; Zn 13:20

tugo totošo hipuru pani gami si arini pa korapa pozamu Goi!” gua si arini.

¹⁸ Meke olaña se Zisu, “Dogoria Rau se Setani, hoqa gore mae pa Mañauru, gua tugo na kapi. ¹⁹ Mi avoso mae! Ele ponini gamu Rau sa ñinirañira, pude boka neti sari na noki, na nenege variva matedi, meke pude va kilasia gamu sa doduru ñinirañira tanisa kana sapu e Setani, meke loketona si kote boka va kaleana gamu.* ²⁰ Ba mi lopu qetu nia mo sapu va tabe gamu rina tomate kaleadi si gamu, ba mi qetu nia tu sapu sari na poza mia si ta kubere pa Mañauru,” gua se Zisu.

Qetuqetu se Zisu

(Matiu 11:25-27, 13:16-17)

²¹ Meke pa totošo asa si ta sinie qinetuqetu koa sa Maqomaqo Hope se Zisu meke zama, “Tamaqu, Agoi na Bañara pa Mañauru meke pepeso! Vahesi Igo Rau si Agoi, sina tomei Goi sari ginugua hire koa rini pu gilagilana meke tumatumaedi meke vata dogoro ni koa rini pu guana koburu. Uve Tamaqu, pa Mua hiniva Goi ke ta evaña sapu gua asa.

²² Sa Tamaqu si ele poni Nau sari doduru tinitoña. Loke tie si gilania sa Tuna, ba sa Tamana mo, meke loke tie si gilania sa Tamana ba sa Tuna mo, meke arini mo pu vizati sa Tuna pude va dogoro ni sa Tamana.”*

²³ Meke taliri la koari Nana disaepeli se Zisu, meke zama golomi Sa, “Ta manae dia sari mata pu dogori sari na tinitoña gua pu dogori gamu! ²⁴ Maqu tozini gamu, sokudi sari na poropita, na bañara pukerane pu edi hiva dogori na avosi gua saripu dogori na avosi gamu hire, ba lopu boka.”

Sa Parabolo Tanisa Tie Sameria Leanana

²⁵ Meke keke tie va tumatumaedi koasa Tinarae te Mosese si turu mae meke hiva podekia sa se Zisu. Zama si asa, “Titisa, na sa si kote tavetia rau pude vagia sa tinoa hola?” gua si asa.*

²⁶ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Na sa si ta kubere koasa Tinarae te Mosese? Na sa si tiro gilania goi vasina?” gua si Asa.

²⁷ Meke olaña sa tie, “Mu tataru nia sa Bañara sa mua Tamasa pa doduru bulomu, pa doduru maqomaqomu, pa doduru mua ñinirañira, meke pa doduru mua binalabala’; meke hie pule, ‘mu tataru nia sa turañamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,’” gua si asa.*

²⁸ “Olaña va gotogoto si goi, ke mu evaña mo sapu gua asa meke kaqu toa si goi,” gua se Zisu.*

²⁹ Ba hiva vata dodogoro nia sapu ele tie gugua tu asa si asa, ke nanasia sa se Zisu, “Esei tugo sa turañaqu?” gua si asa.

³⁰ Meke olaña ia Zisu, “Keke tie si taluarae pa Zerusalem meke ene gore la pa Zeriko. Pa korapa nana inene la si rapata ia rina tie hikohiko si asa pa siraña, meke va gore vagi rini sari nana poko, sekea rini, meke veko pania rini tata matena, meke taloa dia. ³¹ Meke ta evaña sapu keke hiamia si ene gore gua pa siraña asa, meke sipu dogoria sa sa tie bakorana, si ene va talevara nana pa kali siraña. ³² Beto asa, si ene mae gua tugo vasina si keke tie Livaeti. La hopiki nia sa sa tie

* 10:19 Sam 91:13 * 10:22 Zn 3:35; Zn 10:15 * 10:25 Mt 22:35-40; Mk 12:28-34 * 10:27

Diut 6:5; Liv 19:18 * 10:28 Liv 18:5

bakorana, meke ene hola taloa nana tugo. ³³ Ba keke tie Sameria sapu ene gua tugo vasina, si la kamoā sa sa tie. Totoso dogoria sa, si tataru nia sa si asa.* ³⁴ Ke la si asa meke zoropo ni oela, na vaeni sa sari na bakorana, meke pusi sa. Beto si ovulu va hakea sa pa nana don'ki, meke turaña la vekoa sa pa vetu putaputana tadi na tie enenedi, meke kopu nia sa si asa vasina. ³⁵ Pa koivugona si vagi sa si karua poata siliva* meke vala nia koasa tie kopu vetu, meke tozi nia sa, 'Mu kopu nia sa tie hie. Pana pule mae gua rau, si kote mae hobei rau gua sari pu oki pani goi pa kinopuna sa,' gua si asa.

³⁶ Ego, eseī ari ka neta tie hire si na turañana sa tie pu ta nonoivala koari na tie hikohiko?" gua se Zisu.

³⁷ "Asa tugo sapu tataru nia sa tie," gua sa tie.

Meke zama la koasa se Zisu, "Ego, mu la, mamu tavete kekenoño gua puta tugo asa," gua si Asa.

La se Zisu pa Vetu Tadi Mata e Mere

³⁸ Meke sipu ene hola la se Zisu meke sari Nana disaepeli si kamoā rini si keke vasileana. Meke keke barikaleqe pozana e Mata si va kamoā si Asa pa nana vetu.* ³⁹ Sa tasina vineki e Mata sapu e Mere pozana, si habotu tata pa nenena Zisu, meke avavoso koari Nana vina tumatumae. ⁴⁰ Ba se Mata si tupiti hola koari na vinatana, ke mae zama koe Zisu si asa, "Bañara, leana mo koa Goi si pude va tupiti eke au sa tasiqū si rau? Tozi nia pude mae toka nau," gua si asa.

⁴¹ Ba olaña la koasa se Zisu, "Mata, Mata, talotana meke balabala mamatani goi sari soku ginugua; ⁴² Ba kekeke mo si ta hivae, meke se Mere si vizatia gua sapu leana hola latu. Meke lopu kaqu ta vagi palae koa sa sapu asa," gua se Zisu.

11

Vina Tumatumae te Zisu koasa Vinaravara (Matiu 6:9-13, 7:7-11)

¹ Keke rane si la varavara se Zisu pa keke vasina. Meke sipu beto varavara Sa, si mae tepa koa Sa si keke ri Nana disaepeli meke zama, "Bañara, mu va tumatumaeni gami varavara, gua sapu va tumatumae ni e Zone sari Nana disaepeli," gua si asa.

² Meke zama la koa rini se Zisu, "Pude varavara gamu si mi zama guahe:

'Tamamami,

mani tava lavata sa Pozamu Hopena,

va mae ia koa gami sa Butubutu Binañara Tamugoi.

³ Mu ponini gami ginani ninoroi meke ninae rane.

⁴ Mu taleosoni gami koari na mami sinea,

ura taleoso ni gami saripu nonoivala gami si gami.

Mu lopu turaña lani gami pa tinoketoke!" gua si Asa.

⁵ Meke tozi ni Zisu sari Nana disaepeli, "Be keke koa gamu si la pa vetu tana keke nana baere pa korapa boñi tu, meke zama, 'Kei, tio, poni paki nau ka neta bereti. ⁶ Na keke qua baere enenena si tiqe mae kamo pa qua vetu, meke loke gequ ginani pude ponია!' gua. ⁷ Meke be

* 10:33 2 Koron 28:15 * 10:35 Karua poata siliva si padana karua rane tinabara. * 10:38 Zn 11:1

olaña gúahe sa mua baere pa korapa vetu, ‘Meke va duvilau, ele tuku sa sasada, meke ele puta si rau meke sari na qua koburu. Lopu boka tekulu atu si rau pude ponigo gua sapu hiva nia goi,’ gua. ⁸ Ba tozini gamu Rau sapu pa ginugua sapu na nana baere mo si agoi gua, si gina lopu kaqu hiva tekulu si asa. Ba be tepatepa nono lamo si goi, si kote tekulu mo si asa meke ponigo gua sapu hiva nia goi, sina lopu hiva tava kurekure si asa koari na tie.

⁹ Gua ke Maqu tozini gamu: Tapa, meke kote vagia gamu, hata meke kote dogoria gamu, kikia meke kote ta tukele vatu koa gamu sa sasada. ¹⁰ Ura sari doduru pu tepa si kote vagi tugo, meke asa sapu hata si kote dogoria tugo, meke asa sapu kikia si kote ta tukele vala tugo sa sasada koasa. ¹¹ Esei koa gamu na tamadia ri na koburu, be tepa gana igana sa tumu, si kote poni nia noki tu? ¹² Babe tepa gana vovoto sa, si kote poni nia nenege tu? ¹³ Tie kaleamia si gamu, ba hoke poni tinitona leadi gamu sari mia koburu. Ke sa Tamamia pa Mañauru si leana holani gamu si gamu, ke hinokara hola sapu kaqu poni ni Maqomaqo Hope tu Sa saripu tepa koa Sa.”

Zisu meke Setani
(Matiu 12:22-30; Maka 3:20-27)

¹⁴ Pa keke totosona si hipuru pania Zisu sa tomate poka koa keke tie, meke totoso vura taloa sa tomate, si podalae zama sa tie, ke magasa hola sari doduru. ¹⁵ Ba kaiqa arini si zama, “Na Belozibabi^d mo, sapu sa banaradi ri na tomate kaleadi, na ponía koa Sa sa niniranira pude hipuru pani sari na tomate kaleadi,” gua si arini.*

¹⁶ Ari kaiqa pule si hiva podekia se Zisu, ke tepa ia rini si Asa, pude tavetia si keke tinavete variva magasana, pude va sosodea sapu maena koe Tamasa si Asa, gua.* ¹⁷ Ba gilani Zisu sari dia binalabala, ke zama la i Sa sarini, “Sari doduru butubutu banara saripu paqapaqaha puleni, meke varivaripera pulei teledia, si lopu kaqu boka koa hola seunae. Meke na tatamana sapu paqaha pule nia si kote ta huarae. ¹⁸ Gua asa, ke be sa binañara te Setani si ta paqaha pa soku pukudi meke varivaripera pulei, si vea meke kote boka koa hola si asa? Zama si gamu sapu e Setani mo poni Nau niniranira, ke boka hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, gua. ¹⁹ Ba be Arau si hipuru palae tomate kaleadi pa niniranira te Setani, si pa niniranira tesei si hipuru palae tomate sari na mia disaepeli? Pude gua asa si sari kasa mia disaepeli telemia mo va sosodea sapu sea si gamu! ²⁰ Ba be pa niniranira te Tamasa si hipuru pani Rau sari na tomate kaleadi, si tava sosode sapu sa Binañara te Tamasa si ele kamo koa gamu.

²¹ Pana va namanama valeana ni sa tie ninira sari nana tinitona varipera, meke kopu totoko nia sa sa nana vefu, si lopu kaqu boka ta novala sari nana likakalae. ²² Ba pana mae si keke sapu ninira hola pule, meke rapata ia na va kilasia sa tie ninira sana, si kote zau vagi sa sari nana tinitona varipera, saripu raneraneí sa tie ninira, meke kote va hihia i sa sari doduru likakalae pu zau vagi sa.

²³ Asa sapu lopu toka Nau, si kana Au sa si Arau. Asa sapu lopu toka Nau pude tioko varigara mae ni koa Rau sari na tie, si va talahuarae i sa si arini koa Rau.*

* 11:15 Mt 9:34, 10:25 * 11:16 Mt 12:38, 16:1; Mk 8:11 * 11:23 Mk 9:40

*Sa Pinule Mae Tanisa Tomate Kaleana
(Matiu 12:43-45)*

²⁴ Be guana ta hipuru palae si keke tomate kaleana koa keke tie, si la enene pa soloso si asa, pude hata ia si keke vasina pude koa magogoso. Pana lopu boka dogoria sa si keke vasina pude koa, si zama si asa, 'Maqu pule la mo pa vetu vasina pu koa kenuqu si rau,' gua si asa. ²⁵ Meke totošo pule mae sa, si ele ta sara va via, na tava tana valeana sa vetu. ²⁶ Ke pule si asa, meke la turana mae ni sa sari ka zuapa tomate saripu kaleadi hola nia si asa, meke mae koa pulea rini sa tie sana. Ke sa tinoa tanisa tie sana, si namu na kaleana hola nia sapu gua tatasana," gua si Asa.

Sa Qinetuqetu Hinokara

²⁷ Meke sipu korapa zama gua se Zisu, si velavela vura si keke barikaleqe pa vinarigara, meke zama guahe: "Ta manae tugo sa barikaleqe pu podo igo, na ponigo," gua si asa.

²⁸ Ba olana la se Zisu, "Uve, ba sarini pu ta manae hinokara, si arini mo pu avosia meke va tabea sa zinama te Tamasa," gua si Asa.

*Sa Vinagilagila te Zona
(Matiu 12:38-42)*

²⁹ Meke sipu varigara va sokusoku la koa Sa sari na tie, si zama se Zisu, "Na sinage kaleana sa sinage hie! Hiva vina gilagila si gamu, ba loke vina gilagila si kaqu poni gamu Rau, ba sa vina gilagila mo te Zona mo.* ³⁰ Kekeñoño gua sapu e Zona si na vina gilagila koari na tiena sa popoa Ninive, si gua tugo sapu sa Tuna na Tie si kaqu na vina gilagila koari na tiena sa sinage hie.* ³¹ Pa rane vinaripitui, si kaqu turu meke zutu gamu sa banara maqota pa popoa Siba si gamu, sina gelenaena sa nana inene mae pa nana popoa, pude mae avosia sa ginilagilana lohina te Solomone. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Solomone.* ³² Pa rane vinaripitui si kote turu meke zutu gamu ri na tie pa Ninive si gamu, sina arini si kekere koari na dia sinea, totošo avosia rini sa tinarae te Zona. Meke dotu, koa nana kamahire hie si keke sapu noma hola nia se Zona.*

*Sa Kalalasa Tanisa Tini
(Matiu 5:15, 6:22-23)*

³³ Loke tie si va katua sa zuke meke vekoa pa vasina tomena babe va opo tamunu nia lolu, ba kote va hakea sa si asa pa hakehakeana zuke, pude va kalalasi sari doduru tie pu nuquru pa vetu.* ³⁴ Sari matamu si guana zuke tana tinimu. Totoso leadi sari matamu, si kalalasa sa doduru tinimu, ba pude kaleadi sari matamu, si kote huporo tugo sa doduru tinimu. ³⁵ Mu kopu, pude sa kalalasa si koa pa mua tinoa, meke lopu na hinuporo. ³⁶ Be kalalasa beto sa doduru tinimu, meke loke vasi hinuporo koa ia, si kaqu kalalasa beto sa doduruna sa mua tinoa, kekeñoño gua tugo na zuke sapu malara atu koa goi," gua se Zisu.

*Zutui Zisu sari na Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese
(Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40)*

* 11:29 Mt 16:4; Mk 8:12 * 11:30 Zna 3:4 * 11:31 1 Bañ 10:1-10; 2 Koron 9:1-12 * 11:32 Zna 3:5 * 11:33 Mt 5:15; Mk 4:21; Lk 8:16

³⁷ Sipu beto zama gua se Zisu, si ruvatia keke Parese si Asa, pude la henahena somana koa sa, ke la se Zisu meke habotu henahena koasa. ³⁸ Ba magasa hola sa Parese toতো dogoria sa sapu lopu nuzapa lima paki se Zisu meke tiqe henahena. ³⁹ Ke zama la koa sa se Zisu sa Baṅara, “Gamu na Parese! Hoke va via i gamu sari na sadadi rina mia kapa na peleta, ba pa korapa mia si sini na ninovanovola na kinaleadi. ⁴⁰ Duvili si gamu! Vegua? Lopu sa Tamasa tu sapu tavetena sa sadana sa tini, si tavetia tugo sa korapana sa tie? ⁴¹ Mi poni sari na habahuala sapu koa koa gamu, meke kaqu via koa gamu sari doduru likakalae.

⁴² Mi talotaṅa gemi si gamu na Parese! Hoke ponía gamu koe Tamasa sa keke pa manege koari na vuadi rina mia vinagi pa inuma, kamo tu koari na linetelete hitehite guana miniti, na ru*, meke kaiqa linetelete pasapasa pa inuma pule; ba muliṅi nia gamu si pude tavete va toṅoto la koari na tie, meke pude tataru nia sa Tamasa. Arini sari na nati vina tumatumae saripu garo pude kopu ni gamu, beto mamu tiqe kopu nia tugo sa keke pa manege.*

⁴³ Mi talotaṅa gemi si gamu na Parese! Okoro haboti gamu sari na habohabotuana arilaedi pa sinaqoqi, meke emi hiva ta zama va kamo na tava lavata koari na vasina maketi.

⁴⁴ Mi talotaṅa gemi si gamu! Ura gua tugo na lovu lopu tava nonogadi si gamu, sapu lopu dogori na tie, meke neti hola i sipu ene hola rini,” gua se Zisu.

⁴⁵ Meke zama la koa Sa si keke ri na tie va tumatumae pa Tinarae te Mosese, “Titisa, toতো zama gua asa Goi, si zutu gami tugo Goi si gami!” gua si asa.

⁴⁶ Meke olaṅa se Zisu, “Mi talotaṅa gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Va paleke ni pinaleke mamata gamu sari na tie pa mia rinupahana sa Tinarae te Mosese, ke lopu boka luli betoa rina tie si asa. Ba lopu hite hiva podekia gamu, pude va mamahelo poni koari na tie.

⁴⁷ Mi talotaṅa gemi si gamu, sina tavete va leleani gamu sari na lovudi ri na poropita pu va matei ri na tiatamamia pukerane. ⁴⁸ Ke gua asa si pa mia tinavete si bakala sapu va egoa mo gamu sapu gua evaṅia rina tiatamamia pukerane. Arini si va matei sari na poropita, meke gamu si kuri sari na lovudi rini. ⁴⁹ Gua ke pa ginugua hie si zama sa Tamasa pa Nana ginilagilana lohina, ‘Kote garunu la ni Rau sari na poropita, na tie paleke inavoso, meke kaiqa si kote va matei rini, meke kaiqa pule si kote nonovali rini,’ gua. ⁵⁰ Ke gua asa, si kaqu ta goregorei nia sa sinage hie pa vina kilasa nomana sa vina matedi rina poropita, podalae gua tava podaka sa kasia popoa. ⁵¹ Podalae pa vina matena e Ebolo, meke kamo koe Zakaraea, sapu tava mate pa Zelepade pa vari korapana sa lose hopena meke sa hope vina vukivukihi. Uve! Tozi hinokara ni gamu Rau, sapu sari na tiena sa sinage hie, si kaqu ta goregorei nia sa vina kilasa tadi doduru tie variva mate sara!*

⁵² Mi talotaṅa gemi si gamu na titisa koasa Tinarae te Mosese! Hena pania gamu sa vidulu koasa tinumatumae te Tamasa, meke gamu telemia ba lopu nuquru la tugo, meke hukati tugo gamu sarini pu korapa va podepodekai pude nuquru dia.”

* **11:42** Na ru si keke linetelete hite sapu hoke salana nia pa ginarata tadi na kurukuru hite.

* **11:42** Liv 27:30 * **11:51** Zen 4:8; 2 Koron 24:20-21

⁵³ Meke totošo taluarae vasina se Zisu, si podalae kana sisigitia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke ari na Parese si Asa, meke soku ninanasa si nanasa ni rini koa Sa koari soku tinitoņa. ⁵⁴ Podekia rini pude sekesekei nia pude zama ni Sa si kaiqa tinitoņa seadi, gua.

12

*Sa Vina Balau koasa Sinekesekei tadi na Parese
(Matiu 10:26-27)*

¹ Meke sipu varigara la koa Sa sari soku tina tie pu vari zukuri na vari neti kalukaluti, si zama kenu la koari Nana disaepeli se Zisu, “Mi balau nia gamu sa isiti^d tadi na Parese, sapu sa dia sinekesekei si gunia Rau.* ² Ura doduru sapu tava paere si kaqu tava vura beto, meke sari doduru ginugua tomedi si kaqu ta gilana pa tie.* ³ Gua asa, ke saripu zama tome ni gamu pa hupohuporona, si kaqu ta avoso pa korapa kalalasa, gua sapu manamanasa ni gamu pa vasina tomena, si kaqu ta velavela vurae pa kobi tie.

*Asa sapu Pada Pude Matagutu nia
(Matiu 10:28-31)*

⁴ Kasa Qua baere, maqu tozini gamu, mi lopu matagutu va sogo ni saripu va matea sa tini, ba beto asa, si lopu boka evaņa hola la ia pule rini si keketoņa. ⁵ Ba maqu va gilana gamu si Asa pu kaqu matagutu nia gamu. Mi matagutu nia sa Tamasa, sapu pana beto va matea Sa sa tini, si ari Nana niniranira, pude gona lani gamu pa Heli. Uve, mi matagutu nia si Asa.

⁶ Dotu sa laedi ri ka lima pitikole, si karurua seniti mo! Ba lopu hite keke arini si mulini ni sa Tamasa. ⁷ Ba sapu gamu, kamo tu koari na kalu pa batumia, ba ele gilana betoi tu Tamasa ninaedi. Ke mi lopu matagutu. Gamu si arilaemia hola ni sari soku navulu pitikole!

*Saripu Helahelae nia meke saripu Oso nia se Karisito
(Matiu 10:32-33, 12:32, 10:19-20)*

⁸ Maqu tozi hinokara ni gamu, sapu asa pu tozi helahelae Nau pa kenudi rina tie, sapu asa si keke tie Taqarau, gua, si kaqu tozi helahelae gunia tugo sa Tuna na Tie si asa pa kenudi rina mateana te Tamasa. ⁹ Ba asa sapu oso Nau pa kenudi rina tie, si kaqu oso nia tugo sa Tuna na Tie si asa, pa kenudi rina mateana te Tamasa.

¹⁰ Asa sapu zama va kaleana la koasa Tuna na Tie, si kote taleosae koe Tamasa, ba asa sapu paraņa sa Maqomaqo Hope, si namu lopu hite kaqu taleosae hokara.*

¹¹ Pana ta turaņa la si gamu pa vinaripitui koari na sinaqoqi, pa kenudi ri na banara, ba be na qavuna, si mi lopu balabala mamata na neneke nia sapu na sa si kote zama nia gamu pude lavelave puleni gamu.* ¹² Ura sa Maqomaqo Hope tu si kote va gilana gamu pa totošo asa, saripu gua kote zama ni gamu,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Tie Tagotago Duviduvilina

* 12:1 Mt 16:6; Mk 8:15 * 12:2 Mk 4:22; Lk 8:17 * 12:10 Mt 12:32; Mk 3:29 * 12:11 Mt 10:19-20; Mk 13:11; Lk 21:14-15

¹³ Meke keke tie pa korapana sa vinarigara si zama la koe Zisu, “Titisa, tozi nia sa tasiqū koreo pude varipaḡaha ni koa gami kara sari na tinago pu luara veko poni gami sa tamamami,” gua si asa.

¹⁴ Meke olaḡa se Zisu, “Tio, esei va turu Au si Arau pude na tie vilavilasa babe na tie va hihia tinago pa varikorapa mia gamu kara?” gua si Asa. ¹⁵ Meke zama pule la koari doduru si Asa, “Mi kopu puleni gamu koari doduru inoko’okoro seadi, sina sa tinoa hinokara tana tie, si lopu koa koari soku likakalae pu tagoi sa,” gua se Zisu.

¹⁶ Meke tozi ni Sa sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie tagotago, sapu sa nana inuma si vua valeana hola. ¹⁷ Meke balabala telena si asa, ‘Koi, loke vasina pude vekoi rau sari vua pa qua inuma. Na sa beka si kote tavetia rau,’ gua si asa. ¹⁸ Meke zama si asa, ‘Leana, guahe si kote tavetia rau. Kote huari rau sari na qua vetu vekovekoana ginani, meke kote tavete va nomai, pude vasina kote veko ni rau sari doduru ginani pa qua inuma, meke sari kaiḡa qua likakalae pule. ¹⁹ Meke kote zama si arau telequ: Ego, soku hola sari na qua likakalae kamahire, padana pa soku vuaheni. Maqu koa valeana, maqu hena, na napo, na koa qetuqetu,’ gua si asa.

²⁰ Ba zama ia Tamasa si asa, ‘Na tie duviduvili si goi! Pa boḡi tugo hie si kaqu ta vagi palae sa mua tinoa, meke esei si kote tagoi sari doduru mua likakalae?’ gua.”

²¹ Kote gua asa si ta evaḡa koasa tie pu hata va omuni sari na likakalae pa pepeso pude nana telena, gua, ba loke nana tinagotago pa Maḡauru.

Kalavarae Koe Tamasa
(Matiu 6:25-34)

²² Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Gua asa ke tozini gamu Rau, pude mi lopu talotaḡa nia sa ginani pude toa nia, meke sa poko sapu ta hivae pa tinimia. ²³ Ura sa tinoa si arilaena hola nia sa ginani, meke sa tini si arilaena hola nia sa poko. ²⁴ Mi dono la koari na kurukuru tapuru, lopu lelete na ḡireḡire si arini, meke loke dia vetu vekovekoana ginani tugo, ba poni mo Tamasa! Ba gamu si ari laemia hola ni sari na kurukuru tapuru! ²⁵ Esei koa gamu boka hoda va gele ia sa nana tinoa* pa tinalotaḡana sa. ²⁶ Be lopu boka evaḡia goi sa tiḡitona hitekena sapu gua asa, si vegua ke talotaḡa ni goi sari doduru pule?

²⁷ Mamu dono la ia sa tinoḡolo tadi na havoro. Lopu tavetavete na pitipiti si arini. Ba tozi hinokarani gamu Rau, sapu koari doduru poko tolavaedi te Solomone sa baḡara, ba loketona poko tanisa si tolavaena kekeḡoḡo gugua keke rina havoro hire.* ²⁸ Sari na havoro si lopu hoke koa seunae meke ta oki la pa nika, ba hoke va pokopokoi mo Tamasa. Ba gamu si arilaemia hola ni sari na havoro, ke hinokara hola sapu kaqu va pokopoko gamu Sa. Kei, hiteke hola sa mia rinaḡerane!

²⁹ Ke mi lopu talotaḡa nia, sapu na sa si kaqu hena ia na napoa gamu. ³⁰ Ura sari na tie huporo pa kasia popoa hie si hoke talotaḡa ni sari doduru hire, ba sa Tamamia pa Maḡauru si ele gilani Nana gua saripu ehaka ni gamu. ³¹ Ke mi lopu talotaḡa ni saripu gua hire, ba mi hata

* **12:25** Hoda va gelea sa tinimu babe sa mua tinoa. * **12:27** 1 Baḡ 10:4-7; 2 Koron 9:3-6

ia sa Binañara te Tamasa, meke kaqu ponini gamu Sa sari doduru pu gua hire.

*Sari na Tinagotago Mañauru
(Matiu 6:19-21)*

³² Mi lopu matagutu, gamu na Qua puku tinoni hite. Ura qetuqetu nia sa Tamamia pa Mañauru pude vatua koa gamu sa Nana Binañara. ³³ Mi holuholu ni sari na mia tinagotago, mamu poni sari na poatadi koari na habahuala. Mi vagi sari na mia huneke Mañauru, pu lopu boka popozu na rikata, pude kopu ni sari na mia tinagotago. Vasina lopu boka murimuri taloa si arini, meke loke tie si boka hikoi, meke loke kikiti boka ñovali. ³⁴ Ura vasina koa sari na mia tinagotago, si koa tugo vasina sari na bulomia.

Sari Nabulu pu Koa Kopu Doduru Totoso

³⁵⁻³⁶ Mi koa va namanama doduru totoso, gua rina nabulu pu va katui sari na dia zuke, meke va sagei sari na dia poko tavetavete, meke aqa nia sa dia bañara pa nana pinule mae pa inevaña varihaba. Totoso pule mae sa meke kikia pa sasada, si hinoqa la tukele vala rini sa sasada koasa.* ³⁷ Kote gulea hola dia sari na nabulu sara pana mae dogori sa dia Bañara, sapu korapa vañunu va namanamadi totoso kamo pule maei Sa! Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu kote poko nia Sa sa poko nabulu, meke va haboti Sa sari kasa nabulu hire, meke va tana poni ginani sa. ³⁸ Kote gulea hola dia si arini, be guana dogori sa dia palabatu va namanamadi, be guana korapa boñi tu, babe hola korapa boñi si pule mae ia Sa. ³⁹ Ba mi tumae nia si hie: Be ele tumae va kenue nia sa tie tago vetu sa totoso sapu kote mae ia sa tie hikohiko, si kaqu vañunu aqa si asa, meke kote toketoke nia sa sa nana vetu, pude lopu mae kakele nuquru sa tie hikohiko.* ⁴⁰ Ke gamu ba kaqu koa va namanama doduru totoso, sina kaqu pule mae sa Tuna na Tie pa totoso sapu lopu hite rovea gamu,” gua se Zisu.

*Sa Nabulu Ta Ronuna meke sapu Lopu Ta Ronuna
(Matiu 24:45-51)*

⁴¹ Meke nanasa se Pita, “Bañara, koa gami na mua disaepeli si zama mae nia Goi sa parabolo hie? Ba koa gami doduru tie sia?” gua si asa. ⁴² Meke olaña se Zisu, “Esei sa nabulu ta ronuna meke tumatumaena? Asa tugo sapu kaqu va palabatua sa Bañara, pude kopu nia sa Nana vetu, pude va hia poni ginani sari kaiqa Nana nabulu pa totoso garona. ⁴³ Kote gulea hola nana sa nabulu sana, be korapa tavetavete valeana gua sana si asa, totoso pule mae dogoria sa nana Palabatu. ⁴⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu kote va turu va hinokaria sa nana Palabatu si asa pude kopu ni sari doduru nana tinagotago. ⁴⁵ Ba be sa nabulu sana, si kote balabala sapu lopu kote turei pule mae sa nana Palabatu, gua. Ke podalae komiti sa sari na nabulu turañana, sari na barikaleqe na palabatu, meke podalae henahena na napo va viviri si asa. ⁴⁶ Kote pule mae gana sa Palabatu tanisa nabulu sana, koasa rane, na totoso sapu lopu hite rovea, na gilania sa. Kaqu va kilasa va leleania sa Palabatu si asa, meke kote veko turaña nia Sa koari na tie va guguedi pa tinahuara koa holana.

* 12:35-36 Mt 25:1-13; Mk 13:34-36 * 12:39 Mt 24:43-44

47 Sa nabulu sapu gilania nana mo gua sapu hiva nia sa nana Palabatu koa sa, ba lopu va namanama meke evañia, si kaqu ta seke soku navulu totoso. 48 Ba sa nabulu sapu lopu gilania sa sapu gua hiva nia sa nana Palabatu, meke evañia hobori mo sa gua sapu pada tava kilasa sisigiti ni sa, si kaqu visavisa mo sari na sineke. Ba asa sapu ta poni va soku koe Tamasa pude kopu ni, si kaqu soku tugo si ta hivae pule koa sa. Meke asa sapu ta garunu ni soku hola pule, si kaqu soku hola la tu si kote ta hivae koa sa.”

Lopu na Binule Ba na Vinaripaqahi Tu
(Matiu 10:34-36)

49 “Ele mae si Rau pude va mae ia sa nika pa pepeso, meke leana hola koa Rau si be ele tava katu si asa! 50 Keke pinapitaiso* si kaqu ta papitaiso nia Rau, meke asa si korapa talotana nia Rau, osolae kaqu hola si asa.* 51 Mi lopu balabala ia sapu na binule si paleke mae nia Rau pa popoa pepeso. Lopu na binule ba na vinaripaqahi tu. 52 Podalae kamahire, si ari ka lima pu koa pa keke tatamana, si kaqu vari kanai. Ari ka neta si kaqu kanai sari karua, meke ari karua si kaqu kanai sari ka neta. 53 Kote varipaqahi si arini, sari na tamadia si kote kanai sari na tudia koreo, meke sari tudia koreo kote kanai sari tamadia. Sari tinadia kote kanai sari tudia vineki, meke tudia vineki koari na tinadia. Sari tinadia kote kanai sari na dia roroto barikaleqe, meke sari na roroto barikaleqe si kote kanai sari na roadia barikaleqe,” gua si Asa.*

Pude Tumae Tiro ia sa Totoso
(Matiu 16:2-3)

54 Meke zama la koari na tie se Zisu, “Totoso dogoria gamu sa lei sapu sage mae pa kali lodu rimata, si lopu sana kote zama si gamu, ‘Ai, kote ruku sa popoa,’ gua; meke ruku tugo. 55 Meke totoso turu tia la gamu pa kali gasa rimata, meke va gilagila ia sa givusu sapu raza mae gua pa kali mataomia*, si zama si gamu sapu kote manini sa popoa, gua; meke manini tugo si asa. 56 Tie sekesekei mia si gamu! Tumae tiro ia mo gamu sa dinonona sa popoa pepeso meke sa galegalearane, ba vegua ke lopu boka doño gilania tu gamu sa ginuana sa totoso hie?

Varibulei Koasa Mua Kana
(Matiu 5:25-26)

57 Vegua ke lopu boka vizatia tu gamu telemia gua sapu toñoto? 58 Be keke tie si hiva turana la nigo pa vinaripitui, si mu va toñoto pakia sa mua vinaritokei totoso lopu ele la pa vinaripitui si goi. Sina be kamoia goi sa vasina varipitui, si kote vala nigo sa koa sa tie varipitui, meke sa tie varipitui si kote vala nigo koasa tie kopu vetu varipusi, meke kote ta veko pa vetu varipusi si goi. 59 Ke tozi nigo Rau si guahe: Lopu kaqu vura si agoi osolae tabara betoi goi sari doduru vasi poata,” gua si Asa.

13

Kekere babe Mate pa Mia Sinea

* 12:49 2 Pit 3:7,10,11 * 12:50 Sa pinapitaiso hie ginuana si sari na tinasuna na tinasisigiti te Zisu. * 12:50 Mk 10:38 * 12:53 Mka 7:6 * 12:55 Kali mataomia be tia la pa kali gasa rimata.

¹ Meke pa toতোসা asa si vivinei ni ri kaiqa tie koe Zisu sari kaiqa tie Qaleli, saripu tava mate pa ginarunu te Paelati, toতোসা korapa va vukivukihia la si arini koe Tamasa. ² Meke olaña la i Zisu si arini, “Balabala ia gamu sapu na tie kaleadi hola si arini, ke tava mate pa sirana gua asa, hola ni sari doduru tie Qaleli pule?” ³ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu, sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kote mate gua tugo arini si gamu. ⁴ Meke vegua pule sari ka manege vesu tie pa Sailomi, saripu hoqa va mate i sa vetu hakehakei ululuna? Balabala ia gamu sapu sa ginugua asa si na vina sosodena sapu arini si na tie kaleadi, hola ni sari doduru pule pu koa pa Zerusalem? ⁵ Lokari hokara! Ba maqu tozini gamu sapu be lopu kekere si gamu koari na mia sinea, si kaqu mate gua tugo arini si gamu!” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Huda Piqi Egorona

⁶ Beto asa si tozia Zisu sa parabolo hie: “Koa nana si keke tie sapu tagoa si keke huda piqi^d pa nana inuma vaeni. La hata vua si asa koasa huda piqi, ba loketona si dogoria sa. ⁷ Ke zama ia sa sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Dotu, ka neta vuaheni si mae hopiki nia rau sa huda piqi hie, ba loke vuana si dogoria rau. Mu la maho gore nia! Na vegua ke hukahukata hoboro lolomo pa inuma si asa,’ gua si asa.

⁸ Ba olaña sa nana tie tavetavete pa inuma, ‘Lokari banara, veko pakia nana pa keke vuaheni pule. Kote maqu geli vari likohae nia, maqu tamunu va masuria. ⁹ Meke pude vua sa pa vuaheni maehe, si leana hola, ba be lopu vua tugo sa, si mamu tiqe maho gore nia,’ gua,” gua se Zisu.

Salanja Zisu si Keke Barikaleqe pa Rane Sabati

¹⁰ Keke rane Sabati si va tumatumae pa keke sinaqoqi se Zisu. ¹¹ Meke koa nana vasina si keke barikaleqe sapu raza ia na tomate kaleana, ke moho si asa ka manege vesu vuaheni. Podu eko mo mudina si asa ke lopu boka turu va toতোসা hokara. ¹² Totosa dogoria Zisu si asa, si tioko vagia Sa meke zama, “Tio, ta salana si goi koasa mua minoho!” gua si Asa. ¹³ Meke va opo nia limana Sa sa barikaleqe, meke pa toতোসা tugo asa turu va toতোসা pule si asa, meke vahesia sa sa Tamasa.

¹⁴ Meke bugoro nia sa palabatu koasa sinaqoqi si Asa, sina salana tie pa rane Sabati se Zisu, ke zama la i sa sari na tie, “Koa dia sari ka onomo rane pude tavetavete si gita! Mae mamu ta salana koari na rane arini, ba lopu pa rane Sabati!” gua si asa.*

¹⁵ Meke olaña la koa sa se Zisu sa Banara, “Na tie sekesekei si gamu! Gamu ba hoke rupaha vagi mo sari na mia bulumakao babe don'ki, pa dia kokoana, meke turana la va napoi mo pa rane Sabati. ¹⁶ Ego, sa barikaleqe hie si keke tuna tugo e Ebarahami si asa, sapu koa ta pusi koe Setani koari ka manege vesu vuaheni. Vegua, lopu leana tu pude vata rupahia si asa pa rane Sabati?” gua si Asa. ¹⁷ Ke kurekure sari kasa Nana kana sipu olaña guni Sa, ba sari na tinoni si qetu hola ni rini sari na tinona variva magasadi pu evani Sa.

Sa Parabolona sa Kiko Masitadi
(Matiu 13:31-32; Maka 4:30-32)

¹⁸ Meke nanasi Zisu si arini, “Vegugua sa Binanara te Tamasa? Na sa kote va padapada nia Rau si asa? ¹⁹ Na guahe si asa: Keke tie si vagia

* 13:14 Ekd 20:9-10; Diut 5:13-14

sa si keke kiko masitadi, meke letea sa pa nana inuma. Toqolo sage si asa, meke ta evanae keke huda nomana, meke mae sari na kurukuru tapuru, meke tavete dia vori koari na lelanana,” gua si Asa.

Sa Parabolona sa Isiti
(*Matiu 13:33*)

²⁰ Meke zama pule se Zisu, “Na sa pule kote va padapada gunia Rau sa Binaṅara te Tamasa? ²¹ Guana isiti si asa sapu vagia keke barikaleqe, meke heni ni sa koari ka hiokona lima kilo palava, osolae ta ovulae sage beto sa palava,” gua si Asa.

Sa Sasada Nizupuna
(*Matiu 7:13-14,21-23*)

²² Meke ene gua koari na vasivasileana nomadi, na hitekedi se Zisu meke va tumatumae koari na tie koasa Nana inene la gua pa Zerusalemā. ²³ Meke keke tie si nanasa la koa Sa, “Baṅara, kote ari ka visavisa tie mo si ta harupu?” gua si asa.

Meke olaṅa la koa rini se Zisu, ²⁴ “Mi podeke sisigitia pude nuquru la koasa sasada nizupuna, sina ari sokudi si kote podekia pude nuquru vasina, ba lopu kote boka. ²⁵ Kote gasa turu mae sa baṅarana sa vetu, meke tukua sa sasada. Ke kote turu pa sada si gamu, meke kikia, meke zama, ‘Baṅara, tukele poni gami sa sasada!’ gua.

Meke kote olaṅa si Asa, ‘Lopu gilana gamu Rau babe pavei mae gua mia si gamu!’ gua.

²⁶ Meke kote olaṅa si gamu, ‘Gami si hena na napo turanigo si agoi, meke Agoi mo si mae va tumatumae pa mami vasileana!’ gua.

²⁷ Ba kote olaṅa pule si Asa, ‘La mi taloa! Gamu doduru pu tavetavete va sea! Lopu gilana gamu Rau vasina mae gua mia!’ kote guni gamu Sa.* ²⁸ Meke kote kabo, na garata livomia vasina si gamu, pana dogori gamu sari Ebarahami, Aisake, e Zekopi, meke sari doduru poropita pa korapana sa Binaṅara te Tamasa, ba gamu si koa ta veko hola pa sada.** ²⁹ Sari na tie pu kote mae guadi pa kasia ia ka ia, si kote nuquru, meke habotu somana henahena pa inevaṅa, koasa Binaṅara te Tamasa. ³⁰ Ke sokudi ri pu mumudi kamahire, si kote tava kekenu, ba arini pu kekenu kamahire, si kote tava mumudi,” gua se Zisu.*

Tataru nia Zisu sa Popoa Zerusalemā
(*Matiu 23:37-39*)

³¹ Meke pa toতোসো tugo asa si mae zama ia ri kaiqa Parese se Zisu, meke zama guahe si arini, “Mu ture taloa si Agoi, Mu rizu la pa kaiqa votiki vasina, sina korapa hiva va mate igo e Herodi,” gua si arini.

³² Ba olaṅa se Zisu, “Mi la tozi nia sa tie sekesekeina sana, sapu Arau si hipuru palae tomate kaleadi, meke salaṅa tie Qua ninoroi, meke vugo, meke pa rane vina neta si kote tiqe va hokotia Rau sa Qua tinavete. ³³ Ba leana, maqu ene la si Rau ninoroi, vugo, meke repere, sina lopu toṅoto pude tava mate sa poropita pa keke votiki vasina, ba kaqu pa Zerusalemā mo.

³⁴ Kei, gamu kasa na tinoni pa Zerusalemā, gamu pu va matedi sari na poropita, meke gona ni patu saripu garunu atu ni sa Tamasa koa gamu! Soku toতোসো si ele podekia Rau pude varigara ni gamu koa Rau,

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 22:13, 25:30 * 13:28 Mt 8:11-12 * 13:30 Mt 19:30, 20:16; Mk 10:31

guana kokorako pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna, ba koromia si gamu. ³⁵ Gua ke kote ta huara sa mia Zelepade. Tozi va hinokarani gamu Rau sapu lopu kaqu hite dogoro Au gamu si Rau, osolae kaqu kamo tu sa toতোসো sapu kote zama si gamu, ‘Tamanae si Asa pu mae pa korapa pozana sa Baṅara,’” gua si Asa.*

14

Salanā Zisu si Keke Tie Mohona

¹ Keke rane Sabati toতোসো la henahena se Zisu pa vetu tana keke palabatu tadi na Parese, si kopu totoko nia ri na tie si Asa. ² Na pa kenuna Sa si keke tie sapu kamo na minoho loba. ³ Meke nanasi Zisu sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke sari na Parese, “Vegua, tava malumu pa nada tinarae si pude salanā tie pa rane Sabati? Ba lokari?” gua si Asa.

⁴ Ba lopu kulu si arini, ke taṅinia Zisu sa tie mohona, meke salanā Sa, meke va pule taloa ia. ⁵ Beto asa si zama la koa rini si Asa, “Be keke koa gamu si hoqa voi pa pou sa tuna* koreo, babe keke nana bulumakao pa rane Sabati, si vegua? Lopu kaqu tuturei la kave vura pule nia sa si asa pa rane Sabati tugo asa?” gua se Zisu.*

⁶ Ba lopu olanā rini si Asa.

Vina Pepekae na Vina Kamo Tie

⁷ Meke doṅo gilania Zisu sapu sari na tie ta ruvatadi si vizati rini sari na habohabotuana arilaedi koasa tevalo henahenana, ke zama guae si Asa koarini, ⁸ “Pana ta ruvata gamu pa keke inevana vinarihaba, si mi lopu la koari na habohabotuana arilaedi. Sina be somana ta ruvata mae si keke tie sapu arilaena hola nigo,* ⁹ si kote mae sa tie ari nana inevana, meke zama koa goi, ‘Tio, mu habotu gore goi, pude mae habotu tani sa tie hoi,’ gua. Meke kote kurekure si agoi meke habotu gore la pa vasina sapu lopu arilaena. ¹⁰ Ba pana ta ruvata goi, si mu la habotu pa vasina pu lopu arilaena. Pude toতোসো mae sa tie pu ruvatigo, si kote zama si asa, ‘Qua baere, habotu sage pa vasina leana tani,’ kote gua si asa. Pa toতোসো tu asa si kote ta pamaṅae si goi pa kenudi ri doduru pu ta ruvatadi. ¹¹ Ura asa sapu va lavalavata pule nia, si kaqu tava kurekure tugo, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata,” gua si Asa.*

¹² Beto asa, si zama la se Zisu koasa tie pu ruvatana Sa, “Pana tavetia goi si keke hinenahena babe na inevana, si mu lopu ruvati sari na mua baere, na tasimu koreo, na turanamu, meke sari na tie tagotagodi pu koa tata koa goi. Sina kote ruvata hobe igo rini keke toতোসো, meke ta lipu mo sapu gua tavetia goi koa rini. ¹³ Ba pana tavete inevana goi, si mu ruvati sari na habahuala, na ike, na koele, meke na behu. ¹⁴ Pana gua asa si kaqu tamanae si goi. Sina lopu kaqu boka hobe rini sapu gua tavete poni ni goi, ba sa Tamasa tu si kote pia igo koasa rane tinuru pule pa minate tadi na tie toṅoto,” gua si Asa.

Parabolona sa Inevana Lavata (Matu 22:1-10)

* **13:35** Sam 118:26; Zer 22:5 * **14:5** Sa zinama hie si lopu koa koari doduru kinubekubere pukerane, kaiqa si zama “doṅ’ki na bulumakao”. * **14:5** Mt 12:11 * **14:8** ZT 25:6-7

* **14:11** Mt 23:12; Lk 18:14

¹⁵ Totoso avosia keke ari kasa pu habotudi pa tevolo sapu gua asa, si zama la koe Zisu si asa, “Tamae hola dia sarini pu kaqu somana habotu pa inevaṅa koa sa Binaṅara te Tamasa,” gua si asa.

¹⁶ Meke olaṅa la koa sa se Zisu, “Keke totoso si tavetia keke tie si keke inevaṅa lavata, meke soku hola tie si ruvati sa. ¹⁷ Sipu kamo sa totoso tanisa inevaṅa, si garunia sa sa nana nabulu pude la tozi ni sari na tie ta ruvatadi, ‘Mae gamu, tava nama beto sari doduru tinitoṅa,’ gua.

¹⁸ Ba hopeke podalae va ririunae sarini. Sa tie kekenu si zama koasa nabulu, ‘Keke vasi pepeso si tiqe holua mo rau, ke kaqu la hopiki nia rau, ke mu va malumau pude lopu atu,’ gua.

¹⁹ Keke pule si zama, ‘Ka manege puta bulumakao* si tiqe holui rau, ke korapa ene la podeki rau, ke va malumau pude lopu atu si rau,’ gua.

²⁰ Keke pule si zama, ‘Tiqe varihaba mo si rau, gua asa ke lopu boka atu,’ gua.

²¹ Ke pule sa nabulu meke la tozi ni koasa nana baṅara sari doduru gua pu zama ni rini. Ke ta ṅaziri sa baṅara, ke tozi nia sa sa nana nabulu, ‘Mu tuturei vura la koari na sirāṅa nomadi, na ṅizupudi pa vasileana. Mamu turaṅa mae ni sari na habahuala, na ike, na behu, na koele,’ gua si asa.

²² Meke lopu seunae, si zama pule sa nabulu, ‘Baṅara, ele taveti rau gua sapu tozi nau goi, ba lopu ele siṅi sa vetu. Soku lolomo korapa koa dia,’ gua sa nabulu.

²³ Ke zama sa baṅara koa sa nana nabulu, ‘Mu vura la pa sadana sa vasileana nomana, koari na sirāṅa na vasidi pa seu, mamu turaṅa mae ni sari na tie, pude va siṅia sa qua vetu. ²⁴ Tozini gamu rau, sapu lopu keke arini pu va karia sa qua rinuvata, si kaqu hena keke vasi toṅa koasa qua inevaṅa!’ gua,” gua se Zisu.

Gua Pude Koa na Disaepeli te Zisu

(Matiu 10:37-38)

²⁵ Meke keke totoso si keke puku vinarigara lavata si lulina se Zisu, ke taliri pule si Asa meke zama la koarini, ²⁶ “Be mae koa Rau si keke tie, meke sa tataru tanisa koasa tamana, na tinana, meke koasa loana, meke koari na tuna, na tasina koreo na vineki, meke pa nana tinoa soti telena, si noma hola nia sa nana tataru koa Rau, si lopu boka koa na Qua disaepeli si asa.* ²⁷ Meke asa sapu lopu palekia sa nana korosi telena meke luli Au, si lopu garona pude koa na Qua disaepeli.*

²⁸ Be keke gamu si hiva kuria si keke vetu, si kaqu habotu si asa meke tavete vura kekenu nia sa sa hinoluna sa vetu, pude gilania sapu be pada sa nana poata pude va hokotia sa tinavetena sa vetu, babe lokari.

²⁹ Be lopu gua asa, si pana va turua sa sa sinokiraena, meke lopu boka va hokotia sa sa doduruna sa vetu si kote va sisire nia ri doduru tie pu dogoria sapu gua evaṅia sa. ³⁰ Meke kote zama si arini, ‘Sa tie hie si podalae kuri vetu, ba lopu boka va hokotia sa,’ kote gua si arini.

³¹ Meke gua tugo, sapu be keke baṅara si ka manege puta tina mo nana tie varipera, meke namanama la varipera koa keke baṅara sapu ka hiokona puta tina tu nana tie varipera, si kaqu habotu paki si asa,

* **14:19** Hire si na bulumakao ririhi geligeliana pepeso pa inuma pude lelete, karua bulumakao pa keke geligeliana. * **14:26** Mt 10:37 * **14:27** Mt 10:38, 16:24; Mk 8:34; Lk 9:23

meke vizavizata valeana, sapu kote boka raza ia sa sa banara hoi? Ba lokari? ³² Be gilania sa sapu lopu kaqu boka si asa, si kaqu garunu lani sa sari nana tie paleke inavoso, sipu korapa seu si arini, pude tepa ia sa binule. ³³ Gua asa, ke kekenono gua tugo si gamu, mi pada valeana kekenui sari na mia vinizata pude luli Au. Sina loke tie gamu si boka koa na Qua disaepeli, be lopu luara pani sa sari doduru nana ginugua soti, meke luli Au.

Sa Soloti sapu Murimuri sa Linilini
(Matiu 5:13; Maka 9:50)

³⁴ Soloti si leana, ba pana murimuri sa linilini soloti tanisa, si vegua meke boka va linilini pulea gamu si asa? ³⁵ Lopu leana pude vala nia pa pepeso, babe heni nia pa remoremo muzidi pude tana linetelete. Padana sa si pude oki pania mo. Asa sapu ari taliņana si mani va avoso!" gua se Zisu.

15

Sa Sipi Muliununa
(Matiu 18:12-14)

¹ Keke rane si mae koe Zisu sari na tie hata takisi, meke sari kaiqa tie kaleadi pule, pude avavoso dia koa Sa, gua.* ² Meke qumiqumi nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke na Parese si Asa, meke zama guahe si arini, "Sa tie hie si va tata i Sa sari na tie kaleadi, meke henahena turani tugo Sa si arini," gua si arini.

³ Ke tozini Zisu sa parabolo hie koarini: ⁴ "Be keke koa gamu si tagoi keke gogoto nana sipi^d, meke keke ri nana sipi hire si muliunu, si nasa si kote tavetia sa? Kote veko paki sa sari ka sia navulu sia sipi pa vasina koadi, meke la hata ia sa si asa sapu muliunu, osolae dogoro pulea tu sa. ⁵ Pana dogoria tugo sa, si qetu hola nana, ke kokovara palekia sa pa avarana. ⁶ Meke paleke pule la nia sa vasina koadi sari na sipi. Beto asa si tioko varigara ni sa sari nana baere na turanana, meke zama, 'Mi mae somana qetuqetu turanau sina ele dogoro pulea rau sa qua sipi sapu muliunu,' gua si asa. ⁷ Tozini gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa sa qinetuqetu tadi pa Manauru pana keke tie kaleana si kekere pule mae, hola ni sari ka sia navulu sia tie leadi saripu lopu kilu kekere si arini, gua.

Sa Poata sapu Muliunu

⁸ Meke gua pule he: Be keke barikaleqe si ka manege puta nana poata siliva, meke va muliunia sa si keke, si nasa si kote tavetia sa? Kote va katua sa sa zuke, meke sara hata valeania sa si asa pa korapana sa vetu, osolae kaqu vagia tu sa si asa. ⁹ Meke totoso dogoria tugo sa, si tioko varigara ni sa sari nana baere na turanana, meke zama, 'Mae gamu, mada qetuqetu! Sina ele dogoro pulea rau sa qua poata sapu va muliunia rau,' kote gua. ¹⁰ Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu gua putaputa tugo asa, sa qinetuqetu tadi na mateana te Tamasa koa keke tie kaleana sapu kekere pule mae," gua se Zisu.

Sa Koburu sapu Muliunu

¹¹ Meke tozia pule Sa si keke parabolo, "Koa nana si keke tie sapu karua tuna koreo. ¹² Meke zama sa tuna koreo mudina koasa tamana,

* 15:1 Lk 5:29-30

‘Tamaqu, poni nau kamahire sa qua hinia koari na mua tinago,’ gua si asa. Ke hopeke paqaha poni sa tamadia koari karua tuna koreo sari nana likakalae. ¹³ Meke hola ka visavisa rane, si holuholu ni mo sa koreo mudina sari doduru nana likakalae, meke vagi sa sari na poatadi, meke topue taloa nana pa keke popoa pa seu. Vasina la va murimuri pani sa sari doduru nana poata koari na maqota meke na hahanana kaleanadi. ¹⁴ Meke sipu ele va murimuri beto ni sa sari doduru pu tagoi sa, si kamo pa popoa sana si keke soŋe nomana, ke ovia si asa. ¹⁵ Ke la tepa tinavete si asa koa keke tie pa popoa sana, meke garunia sa tie si asa pude la kopu ni sari nana boko. ¹⁶ Okoro hiva henai sa sari na ginani tana boko, ba loke tie ponია. ¹⁷ Meke totoŋo gilae pule sari nana binalabala, si va pulepaho si asa meke zama, ‘Kei, sari doduru nabulu tanisa tamaqu si hoke soku gedi ginani, ba hie si rau korapa mate mo pa inovia. ¹⁸ Maqu topue pule la mo koasa tamaqu, maqu la helahelae guahe: Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. ¹⁹ Ele lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau, ba mamu guni nau mo na mua tie tavetavete,’ gua si asa. ²⁰ Ke gasa turu si asa, meke taluarae pule la koasa tamana. Meke sipu lopu ele tata kamo la sa pa vetu, si dogoria sa tamana si asa, meke tataru sisigiti nia sa, ke haqala la nazaiia na ahoa sa sa tuna. ²¹ Meke zama la koasa tamana sa tuna, ‘Tamaqu, ele va sea si rau koe Tamasa meke koa goi. Lopu garoqu pude ta pozae na tumu si rau,’ gua si asa.

²² Ba zama la koari nana nabulu sa tamana, ‘Tuture paleke mae sa poko sapu tolavaena koari doduru, mamu va sage nia. Mamu va sage nia riŋi tugo sa kakarutu limana, meke va sage ni sadolo nenena. ²³ Vagia sa tuna bulumakao nobonobokona, mamu va matea, mada henahena qetuqetu! ²⁴ Ura ele mate sa tuqu hie, ba toa pule; ele muliuŋu si asa, ba ta dogoro pule kamahire,’ gua si asa. Ke podalae nia rini sa inevaŋa qetuqetu.

²⁵ Pa totoŋo asa si korapa koa pa inuma sa tuna koreo kenuna. Meke sipu pule mae sa, meke tata kamo pa vetu si avosia sa sa mike na peka. ²⁶ Ke tiokia sa si keke rina nabulu, meke nanasia sa, ‘Na sa si korapa ta evaŋa hoi?’ gua si asa. ²⁷ Meke olaŋa sa nabulu, ‘Sa tasimu si ele pule mae, ke va matea sa Tamamu sa tuna bulumakao nobonobokona, meke inevaŋa qetuqetu, sina kamo pule valeana si asa,’ gunia sa.

²⁸ Meke bugoro hola sa koreo kenuna, meke korona nuquru la pa vetu, ke vura la sa tamana, meke va mamania pude nuquru. ²⁹ Ba olaŋa la si asa koasa tamana, ‘Tamaqu, ele soku vuaheni si mabo mate si arau tavetavete poni igo, gua tugo na mua pinausu, meke lopu hite sekei rau sari na mua tinarae. Ba sa si hite poni nau goi? Namu loketona hokara, kekeke qoti mo pude inevaŋa turani sari na qua baere, ba lokari tugo! ³⁰ Ba sa tumu sana sapu va murimuri pani beto ni sari mua likakalae koari na maqota, ba kamahire pule mae sa, meke va mate ponია tuna bulumakao nobonobokona tu goi!’ gua si asa.

³¹ Meke olaŋa sa tamana, ‘Tuqu, agoi si koamu mo koa rau doduru totoŋo, meke sari doduru gua pu tagoi rau si tamugoi mo. ³² Ba leana hola tugo pude inevaŋa qetuqetu si gita, sina sa tasimu hie si ele mate tu, ba toa pule; ele muliuŋu tu, ba ele ta dogoro pule!’ gua si asa,” gua se Zisu.

16

Sa Kineha Leana Tanisa Nabulu Kaleana

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Koa nana si keke tie tagotago, meke koa nana tugo si keke nana nabulu sapu kopu ni sari doduru nana likakalae. Ta zutu sa nabulu sapu sasurae ni sa sari na poata tanisa nana palabatu, gua. ² Ke tiokia sa tie tagotago sa nana nabulu hie, meke zama ia sa, ‘Vegua sapu gua avoso nia rau pa ginugua mu goi? Va maei sari doduru mua buka, vasina kuberi goi sari doduru mua tinavetavete, koa sa kinopudi rina qua likakalae, sina lopu kaqu va palabatu pule igo rau si goi, koari na qua likakalae!’ gua si asa.

³ Meke balabala telena sa nabulu hie, ‘Koi, kote va beto au mo sa qua palabatu si rau pa qua tinavete. Ke sa beka si kaqu tavetia rau? Lopu tie va garo si rau pa tinavete uma, meke na tepatepa pa tie si kurekure nia rau. ⁴ Ego, leana, guahe si kaqu tavetia rau, meke be tava beto si rau pa qua tinavete, ba kote soku qua baere va kamo au pa dia vetu,’ gua si asa.

⁵ Ke podalae hopehopeke tioko va mae i sa sari na tie pu ari dia lipulipu koasa nana palabatu. Nanasia sa sa tie kekenu, ‘Ka visa sa mua lipulipu agoi koasa qua palabatu?’ gua si asa.

⁶ Meke olaña sa tie, ‘Ka keke gogoto vovoina oela olive sinidi,’ gua si asa.

Meke zama sa nabulu, ‘Ego, hie sa mua pepa lipulipu, tuturei habotu, mamu kuberi ka lima navulu puta vovoina oela sinidi mo,’ gua si asa.

⁷ Meke nanasia pule sa si keke, ‘Ka visa sa mua lipulipu?’ gua si asa. ‘Keke tina baika huiti,’ gua si asa.

Meke zama sa nabulu, ‘Ego, hie sa mua pepa lipulipu, mu kuberi ka vesu gogoto mo,’ gua si asa.

⁸ Va lavatia sa palabatu sa nabulu sekesekeina hie. Sina dono va kenu la si asa vugo repere, meke va namanama si asa pude kopu nia sa nana tinoa soti. Ura sari na tie tanisa popoa pepeso si hoke tumaedi kopu pule ni, hola ni sari na tie tana kalalasa.

⁹ Gua asa ke tozini gamu Rau, mi variponi ni sari na mia tinagotago tanisa kasia popoa, pude boka ari mia baere, meke pana kamo sa minate si kaqu ta hapahapae si gamu pa popoa tinoa hola. ¹⁰ Asa sapu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi, ba asa sapu lopu ta ronu koari na tinavete hitekedi, si lopu kaqu ta ronu tugo koari na tinavete nomadi. ¹¹ Ke be lopu ta ronu si gamu pa kinopudi rina tinagotago pa pepeso, si vegua meke kote boka ta ronu si gamu koari na tinagotago maqomaqo pu koa hola? ¹² Meke be lopu ta ronu si gamu koari na likakalae tana votiki tie, si esei kote boka ronu gamu pude poni gamu sapu mia soti telemia?

¹³ Loke nabulu si boka nabulu beto ni si karua banara. Ba kote kukiti nia sa si keke, meke tataru nia sa si keke; babe va lavatia sa si keke, meke etulia si keke. Gua ke lopu boka keke gua nabulu nia goi sa Tamasa, meke sa poata,” gua se Zisu.*

Kaiqa Vina Tumatumae te Zisu

(Matiu 11:12-13, 5:31-32; Maka 10:11-12)

¹⁴ Sipu avosia rina Parese sapu gua asa, si va sisire nia na nonovalia rini se Zisu, sina okoro poata si arini. ¹⁵ Ke zama la koa rini se Zisu,

* 16:13 Mt 6:24

“Gamu kasa tugo hire sapu va tonotonotae pule ni gamu pa dinono tadi na tie, ba Tamasa ele gilana betoi bulomia. Ura sari na binalabala pu hoke arilaedi pa tie, si kaleadi sisigiti pa dinono te Tamasa.

¹⁶ Sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tuturana koari na tie, osolae kamo pa tooto te Zone Papitaiso. Podalae pa tooto te Zone Papitaiso, meke kamo kamahire, si ta tarae sa Binaṅara te Tamasa, meke soku tie si podekia pude nuquru mae koasa.* ¹⁷ Tasuna pude murimuri palae sa maṅauru na pepeso, ba sapu tasuna hola si pude ta veko palae si keke vasi kukuruna hite sa Tinarae te Tamasa.*

¹⁸ Be keke tie si luara pania sa nana barikaleqe, meke la haba hobeas sa si keke vineki babe na barikaleqe, si barabarata si asa. Meke sa tie pu haba ia si keke barikaleqe ta lularana, si barabarata tugo si asa.*

Sa Tie Tagotago meke se Lazarasi

¹⁹ Koa nana si keke tie tagotago sapu poko ni sari na poko noma hinoludi, meke henahena valeana doduru rane. ²⁰ Meke koa nana tugo si keke tie habahuala, pozana e Lazarasi, sapu tubu beto doduru tinina. Hoke la vekoa rini si asa pa sasada bara vetu tanisa tie tagotago, ²¹ meke okoro hiva hena umumu ginani hoqadi si asa pa tevolo tanisa tie tagotago, ba lopu boka. Ari na siki ba hoke mae memea i sari na tubuna.

²² Totoso mate sa tie habahuala, si mae turania ri na mateana si asa, meke la koa kapae meke somana henahena pa inevana koe Ebarahami pa Maṅauru. Mumudi si mate tugo sa tie tagotago, meke ta pomunae si asa. ²³ Meke sipu koa sa pa tinasigiti pa Heli, si dono sage va seu si asa, meke dogoria sa se Lazarasi korapa koa nana pa kalina e Ebarahami. ²⁴ Ke titioko si asa, ‘Kei, Ebarahami, tamaqu, tataru nau, mamu toka nau. Mu garunia se Lazarasi pude koti nia pa kolo sa kakarutuna, pude mani mae va ibua sa meaqu, ura ta sigiti qua koasa nika hie!’ gua si asa.

²⁵ Ba olaṅa la se Ebarahami, ‘Tuqu, mu balabala ia sapu tooto toamu goi, si tagoi goi sari doduru tiniona leadi, ba e Lazarasi si koa malamalana. Ba kamahire si koa qetuqetu si asa, meke agoi si koa ta sigiti. ²⁶ Meke gua pule hie, keke pou lohina na labena, si koa nana pa varikorapada gita, pude hukati saripu hiva karovo atu koa gamu, meke gamu pu hiva karovo mae koa gami,’ gua si asa.

²⁷ Meke olaṅa sa tie tagotago, ‘Kei, Ebarahami, tamaqu! Pude gua si tepa zonazona si arau koa goi pude mamu garunu la nia se Lazarasi pa vetu tanisa tamaqu, ²⁸ ka lima tasiq si koa dia vasina. Tozi nia pude la va balau i sarini, pude di lopu mae pa vasina tinasigiti hie,’ gua si asa.

²⁹ Ba olaṅa se Ebarahami, ‘Na Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita si koa dia, pude va balau i sari kasa tasimu sara. Leana madi avosi si arini,’ gua si asa.

³⁰ Meke olaṅa sa tie tagotago, ‘Lokari, Ebarahami, tamaqu, be toa pule pa minate si keke tie, meke pule la koa rini, si kote avosia rini, meke veko pani rini sari na dia sinea,’ gua si asa.

* 16:16 Mt 11:12-13 * 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mt 5:32; 1 Kor 7:10-11

³¹ Ba zama se Ebarahami, ‘Be lopu hiva avosia rini sa Kinubekubere Hope te Mosese meke sari na poropita, si kote korodia avoso tugo be toa pule si keke tie meke la zama koa rini!’ gua,” gua se Zisu.

17

Sa Kinaleana

(*Matiu 18:6-7,21-22; Maka 9:42*)

¹ Meke zama la koari Nana disaepeli se Zisu, “Sari na tñitona pu va hoqai pa sinea sari na tie si kaqu kamo mae tugo. Ba mani talotona gana si asa pu va kamo mae i sari na tñitona arini. ² Leana hola koasa tie sana si pude sidolo nia keke patu lavata ruana, meke la va lodu pania gana pa lamana peava, hola nia si pude vata luarae ia sa si keke koburu hite pa nana rinañerane koa Rau. ³ Gua asa, ke mi kopu puleni gamu koari na mia tinavete! Be sea sa tasimu, si mu norea; meke be kekere si asa, si mu taleoso nia.* ⁴ Be va sea atu si asa koa goi ka zuapa totošo pa keke rane, meke pule atu helahelae si asa koa goi ka zuapa totošo, meke zama, ‘Kekere si rau, mamu taleoso nau,’ gua, si mu taleoso nia,” gua se Zisu.

Sa Rinañerane

⁵ Meke tepa la koasa Bañara sari na apositolo, “Bañara, mu va niñirai sari na mami rinañerane,” gua si arini.

⁶ Meke olaña la sa Bañara, “Be hitekena hite gua mo na kiko huda masitadi sa mia rinañerane, ba boka zama ia gamu sa huda moloberi hie, ‘Mu ta rabutu toa vagi, mamu ta lete pa lamana,’ gua. Meke kote va tabe igo mo sa.”

Sa Tinavete tanisa Nabulu

⁷ “Be keke koa gamu si koa nana keke nana nabulu sapu tavetavete va niñira pa inuma, babe kopu ni sari na sipi, meke totošo pule atu sa pa vetu, si vegua? Kote zama si goi, ‘Mae, habotu mamu henahena,’ gua? ⁸ Lokari, lopu kote zama gua asa si agoi! Ba kote tozi nia tu goi si asa, ‘Mu va namanama poniau sa gequ ginani, mamu va sagei sari na mua poko nabulu, pude turu kopu nau totošo henahena na napo si rau. Beto tu asa, meke kote boka henahena si goi,’ gua. ⁹ Lopu kaqu hite ta zama leana tugo sa nabulu, sina sari nana tinavete mo si va gorevura i sa. ¹⁰ Kekeñoño puta gua tugo asa si gamu. Pana va hokoti gamu sari doduru gua pu garunu ni gamu sa mia Bañara, si mi zama gua mo he, ‘Gami si na nabulu tavetavete mo. Na mami tinavete tugo mo si taveti gami,’ mi gua mo,” gua si Asa.

Salani Zisu sari ka Manege Puta Tie Popoqudi

¹¹ Koasa Nana inene la pa Zerusalem, si ene lulia Zisu sa vari volosona sa pinaqaha popoa pa Sameria, meke pa Qaleli. ¹² Meke sipu korapa ene nuquru Sa koa ke vasileana, si la tutuvia ri ka manege puta tie popoqudi si Asa. Turu pa seseuna si arini, ¹³ meke velavela guahe: “Bañara Zisu! Mu tataru ni gami, mamu salana gami!” gua si arini.

¹⁴ Dogori Zisu si arini, meke zama la i Sa, “La mi vata dogoro koari na hiama pude viliti gamu,” gua si Asa. Sipu korapa ene la rini, si ta salana si arini.* ¹⁵ Meke sipu gilania keke koari kasa sapu ta salana

* 17:3 Mt 18:15 * 17:14 Liv 14:1-32

si asa, si kekere pule la koe Zisu si asa, meke velavela vahesia sa sa Tamasa. ¹⁶ Hoqa todoño si asa pa nenena Zisu, meke zama leana koa Sa. Na tie Sameria si asa. ¹⁷ Meke zama se Zisu, “Ka manege puta tu si ta salana, ba avei sari ka sia?” ¹⁸ Na vegua ke sa tie karovona mo hie, si pule mae zama leana koe Tamasa?” gua si Asa. ¹⁹ Meke zama la ia Zisu sa tie, “Turu, mamu taloa mua. Sa mua rinañerane si ele salanigo,” gua si Asa.

Sa Minae Tanisa Binanara te Tamasa
(*Matiu 24:23-28,37-41*)

²⁰ Kaiqa rina Parese si nanasa nia sa tooso pu kaqu mae sa Binanara te Tamasa, ke olañi Zisu “Sa Binanara te Tamasa si lopu mae pa sirana gua sapu kote boka ta dogoro. ²¹ Loke tie si kote boka zama guahe: ‘Dotu, hie si asa, babe hoi si asa,’ gua. Ura sa Binanara te Tamasa si koa mo pa korapa mia gamu,” gua se Zisu.

²² Beto asa, si zama la koari Nana disaepeli si Asa, “Korapa mae sa tooso, pana kaqu okoro hiva dogoria gamu, si kekeke mo rane tanisa Tuna na Tie, ba lopu kaqu boka dogoria gamu. ²³ Pana tozini gamu rina tie sapu guahe: ‘Dotu, hoi si Asa, babe hie si Asa!’ gua, si mi lopu vura luli pude la hata ia gamu si Asa. ²⁴ Ura sa minae tanisa Tuna na Tie si kote gua tugo sa kapi sapu malara pa manauru, podalae pa kali gasa rimata meke kamo pa lodu rimata. ²⁵ Ba kekenu si kaqu koa ta sigiti hola si Asa, meke kaqu ta kilu koari na tie pa sinage hie.

²⁶ Gua sapu ta evana koari na rane te Noa, si kaqu gua tugo asa si ta evana koari na rane tanisa Tuna na Tie.* ²⁷ Henahena na napo sari doduru tie, meke sari na koreo na vineki si ta varihabae, osolae kamo sa ranena sapu nuquru pa Aka^d se Noa, meke tiqe raza sa naqe, meke va puzulu betoi sari doduru.*

²⁸ Kote kekeñoño gua tugo asa sapu ta evana pa tooso te Loti, sapu hena na napo, vari holuholui, na lelete, na kurikuri si arini.* ²⁹ Ba tooso kamo sa rane sapu taluarae pa Sodomu se Loti, si gore mae sa nika, meke na patu leradi pa manauru, meke va mate beto i sari doduru. ³⁰ Kote kekeñoño gua tugo asa sa rane pu kaqu vura pule mae sa Tuna na Tie.

³¹ Koasa rane sana, asa sapu koa pa batu vetu, si mani lopu gore la va qaçiri sari nana likakalae pa korapa vetu. Gua tugo si asa pu koa pa inuma, mani lopu pule la pa nana vetu.* ³² Mi balabala ia gua sapu ta evana koa sa barikaleqe te Loti!.* ³³ Asa sapu ruritia sa nana tinoa si kaqu siana nia sa si asa, ba asa sapu lopu ruritia sa nana tinoa, si kaqu ta harupu.* ³⁴ Tozini gamu Rau, sapu pa boñina tugo asa si karua tie si kote eko varigara pa keke teqe, keke si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola. ³⁵ Karua barikaleqe si kote munamunala gedi huiti; keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola,” gua se Zisu.*

³⁷ Meke nanasia ri kasa disaepeli si Asa, “Banara, pavei kote ta evana si guahe?”

* **17:26** Zen 6:5-8 * **17:27** Zen 7:6-24 * **17:28** Zen 18:20 kamo hinia 19:25 * **17:31** Mt 24:17-18; Mk 13:15-16 * **17:32** Zen 19:26 * **17:33** Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; Zn 12:25 * **17:35** Kaiqa Kinubekubere pukerane si va somana mae ia sa vesi 36 sapu guahe: [36 “Karua tie si kote koa pa inuma pa rane asa, ba keke ri kara si kote ta vagi taloa, meke keke si kote koa hola,” gua se Zisu.]

Meke olaña se Zisu, “Vasina pu koa si keke tie* matena, si kote varigara tugo vasina sari na kurukuru tapuru sapu gani tomate,” gua si Asa.

18

Sa Parabolona sa Naboko meke sa Tie Varipitui

¹ Beto asa si tozia Zisu koari Nana disaepeli si keke parabolona, pude va tumatumae ni si arini pude madi varavara nono lamo meke lopu malohoro: ² “Pa keke vasileana si koa nana si keke tie varipitui sapu lopu pamaña nia sa sa Tamasa, meke lopu hoke balabala i tugo sa sari na tie. ³ Meke pa vasileana tugo asa si koa nana si keke barikaleqe nabonabokona, sapu mae tepa pilipule koasa tie varipitui hie, meke zama, ‘Ta ñoñovala si rau koasa qua kana, mu toka nau!’ gua si asa. ⁴ Ele seunaena hola tu sapu korona sa tie varipitui, ba mumudi si balabala sa tie varipitui, meke zama telena, ‘Hinokara sapu lopu pamaña nia rau sa Tamasa, meke lopu balabala i tugo rau sari na tie, ⁵ ba sina mae va duvilau sa naboko hie, ke leana, maqu varipitui ponía gua sapu hiva nia sa, Sina be lopu gua rau, si kote pilipule mae au sa, meke kote mabo nia rau!’ gua sa tie varipitui.”

⁶ Meke zama pule sa Bañara, “Mi avosia sapu gua zama nia sa tie varipitui kaleana hie. ⁷ Ke vegua? Balabala ia gamu si lopu kaqu varipitui poni Tamasa sari Nana tie soti, pu tepa la koa Sa, rane na boni? Kote va aqaqa kumana i Tamasa si arini? ⁸ Lokari! Maqu tozini gamu sapu kote tuturei hola varipitui poni Sa si arini.

Ba vegua, pana pule mae sa Tuna na Tie? Kote dogoro tie ranerane tugo si Asa pa popoa pepeso?”

Sa Parese meke sa Tie Hata Takisi

⁹ Meke tozia pule Zisu sa parabolona hie koari kaiqa pu va toñotoñotae puleni, meke doño va gorei rini sari kaiqa tie. ¹⁰ Zama si Asa, “Keke toতোসো si la varavara pa Zelepade si karua tie, keke si na Parese, meke keke si na tie hata takisi.

¹¹ Sa Parese si turu sage, meke varavara pule nia sa nana tinoa: ‘Tamasa, zama leana hola si rau koa Goi, sapu lopu hikohiko, lopu sekesekei, meke lopu barabarata gugua ri doduru tie si rau. Zama leana si rau sapu lopu gugua sa tie hata takisi tugo pa kaliqu sana si rau. ¹² Arau si hoke madi pa ginani karua toতোসো pa keke vuiki, meke hoke ponigo rau sa keke pa manege, koari doduru qua vinagi,’ gua si asa.

¹³ Ba sa tie hata takisi si turu pa seseuna vasina hite, meke pamaña dono sage la pa mañauru, ba poharia sa sa raqaraqana pa tinalotana, meke varavara guahe: ‘Tamasa, mu taleoso nau, ura na tie sea si rau,’ gua si asa.

¹⁴ Tozini gamu Rau, sapu sa tie hata takisi hie si taleosae, na tava toñoto pa kenuna Tamasa toতোসো pule si asa pa nana vetu, ba lopu sa Parese. Ura asa sapu va lavata pule nia, si kaqu tava pepekae, ba asa sapu va pepekae pule nia, si kaqu tava lavata,” gua se Zisu.*

Mana ni Zisu sari na Koburu Hite
(*Matiu 19:13-15; Maka 10:13-16*)

* 17:37 Kote bakala sa minae te Zisu koari na tie pa nana toতোসো.
14:11

* 18:14 Mt 23:12; Lk

¹⁵ Meke turana la ni ri kaiqa tie koe Zisu sari dia koburu hite, pude va opo ni limana meke mana ni Sa, gua. Ba tooso dogoria rina disaepeli sapu gua asa, si norei rini sarini. ¹⁶ Ba tioko vagi Zisu sari na koburu hite meke zama, “Va malumu mae i koa Rau sari na koburu hite, lopu hukati si arini, sina sa Binaṅara te Tamasa si tadirini pu gugua hire. ¹⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu vagia sa Binaṅara te Tamasa guana koburu hite, si namu lopu kaqu nuquria sa si asa,” gua se Zisu.

Sa Tie Tagotago

(Matiu 19:16-30; Maka 10:17-31)

¹⁸ Meke mae koe Zisu si keke koimata tadi na Ziu, meke nanasa guahe: “Titisa leamu, na sa si kaqu tavetia rau pude vagia rau sa tinoa hola?” gua si asa.

¹⁹ Meke nanasia Zisu si asa, “Na vegua ke poza Nau leaqu tu goi? Loke tie si leana, ba e Tamasa mo telena. ²⁰ Gilani mua goi sari na Tinarae te Tamasa, ‘Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu zutu kokoha ia si keke tie, mamu pamaṅa ni sari tiatamamu,’” gua si Asa.*

²¹ Meke olaṅa sa tie, “Doduru arini si kopu ni rau podalae tu kobukoburuqu,” gua si asa.

²² Totoso avosia Zisu sapu gua asa, si zama la ia Sa sa tie, “Keketona mo si lopu ele tavetia goi. La mamu holuholu ni sari doduru mua likakalae, mamu vagi sari poatadi mamu poni koari na tie habahuala, meke kote ari mua tinagotago pa Maṅauru; beto asa, mamu mae luli Au,” gua si Asa. ²³ Totoso avosia sa tie sapu gua asa, si talotana si asa, sina soku hola sari nana tinagotago.

²⁴ Meke tooso dogoria Zisu sapu talotana sa tie, si zama si Asa, “Tasuna hola tugo koasa tie tagotago si pude nuquru pa Binaṅara te Tamasa. ²⁵ Uve, tasuna hola tugo koasa tie tagotago pude nuquru pa Binaṅara te Tamasa, hola nia si pude nuquru si keke kameli pa lopa nila,” gua si Asa.

²⁶ Ke sari na tie pu avosia sapu gua asa, si nanasa la koa Sa, “Ke esei mo si kote boka ta harupu?” gua si arini.

²⁷ Meke olaṅa se Zisu, “Sapu tasuna hola pa tie, si lopu tasuna koe Tamasa,” gua si Asa.

²⁸ Meke zama se Pita, “Baṅara, gami si ele luara pani sari doduru mami likakalae, pude luligo,” gua si asa.

²⁹ Meke olaṅa se Zisu, “Tozi va hinokarani gamu Rau, asa sapu luara pania sa nana vetu, na barikaleqe, sari na tasina koreo, na tiatamana, babe sari na tuna na gua, pude nabulu nia sa Binaṅara te Tamasa, ³⁰ si kaqu ta poni va soku hola kamahire, meke pa tooso* korapa mae si kaqu vagia sa sa tinoa hola,” gua si Asa.

Vina Neta Totoso Zama nia Zisu sa Nana Minate

(Matiu 20:17-19; Maka 10:32-34)

³¹ Meke turana vata kalei Zisu sari ka manege rua Nana disaepeli meke zamai Sa, “Mi avoso mae gamu: korapa sage la pa Zerusalem si gita, meke vasina si kaqu tava gorevura sari doduru tiniona, gua

* **18:20** Ekd 20:12-16; Diut 5:16-20 * **18:30** Sa “totoso sapu korapa mae” ginuana si na tooso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu doṅo la pa Matiū 24:3:

pu kuberi rina poropita pa Kinubekubere Hope, koasa gugua na Tuna na Tie. ³² Kote ta vala si Asa pa limadi ri na tie Zenitailo, pu kote va sisire nia, na zama ñoñovalia, meke lora. ³³ Kaqu seke nia hilihiliburuana, na va matea rini si Asa; ba pa rane vina ñeta, si kaqu turu pule pa minate si Asa,” gua se Zisu.

³⁴ Ba lopu boka tumae ni rina disaepeli sari doduru ginugua hire. Sina tava paere koa rini ginuadi sari Nana zinama hire, ke lopu boka tumae nia rini gua sapu zama nia Zisu.

Salania Zisu sa Tie Behuna
(*Mafiu 20:29-34; Maka 10:46-52*)

³⁵ Meke sipu tata kamo la pa Zeriko se Zisu, si korapa habotu tepatepa nana pa vale sirana si keke tie bebehuna. ³⁶ Totoso avosi sa ene holadi sari na puku vinarigara, si nanasi sa, “Na sa sia?” gua si asa.

³⁷ Meke tozi nia rini si asa, “E Zisu pa Nazareti si korapa ene hola pa sirana,” gua sarini.

³⁸ Ke velavela si asa, “Zisu, Tuna^d Devita, tataru nau, mamu toka nau!” gua si asa.

³⁹ Meke va mokomoko ri kasa pu ene va kenue si asa. Ba velavela va ululae latu si asa, “Tuna Devita, tataru nau, mamu toka nau!” gua si asa.

⁴⁰ Ke turu noso se Zisu, meke tozi ni Sa pude turana la nia koa Sa sa tie bebehuna. Sipu tata mae sa si nanasia Zisu si asa, ⁴¹ “Nasa si hiva nia goi pude tavete ponigo Rau?” gua si Asa. Meke olana sa tie bebehuna, “Banara, hiva dodogorae si rau,” gua si asa.

⁴² Meke tozi nia Zisu si asa, “Ego, mu dodogorae tu ba goi! Sa mua rinañerane si ele salanigo!” gua si Asa.

⁴³ Meke pa totoso tugo asa dodogorae nana mo sa tie, meke ene lulia sa se Zisu, meke vahesihesia sa sa Tamasa. Totoso dogoria ri na kobi tinoni sapu gua asa, si vahesia ri doduru sa Tamasa.

19

Tutuvia Zisu se Zakia

¹ Ego, sipu kamo pa Zeriko se Zisu, meke ene hola gua Sa vasina, ² si koa nana vasina si keke ñati tie hata takisi, pozana si e Zakia. Na tie tagotagona tugo si asa. ³ Hiva dogoria sa vea gugua se Zisu, ba na tie papakana mo si asa, meke soku hola sari na tie, ke lopu boka dogoria sa se Zisu. ⁴ Ke haqala va kenue si asa koasa puku vinarigara tie, meke la haelia sa si keke huda sikamoa, pude boka dogoria se Zisu gua, sina vasina si kote ene hola gua Sa. ⁵ Totoso kamo Zisu sa vasina asa, si doño sage si Asa meke zama, “Zakia, tuturei gore! Sina ñinoroi tugo he, si kote atu koa pa mua vetu si Rau,” gua si Asa.

⁶ Ke tuturei gore se Zakia, meke va kamo qetuqetua sa se Zisu pa nana vetu. ⁷ Dogoria rina tinoni sapu gua asa, meke qumiqumi nia rini se Zisu. Zama si arini, “Sa tie hie si la koa pa vetu tanisa tie kaleana,” gua si arini.

⁸ Ba turu sage se Zakia, meke zama la koe Zisu, “Banara, kaqu vala rau sa kukuruna sa qua tinagotago koari na tie habahuala. Meke be vagi rau pa sinekesekei sari na likakalae tana keke tie, si kaqu poni

pule nia rau, padana made totošo soku gua saripu ele vagi rau koasa,” gua si asa.

⁹ Meke zama la koasa se Zisu, “Pa rane ñinoroi sa tinaharupu si kamo koasa vetu hie. Ura keke tutina tugo Ebarahami se Zakia. ¹⁰ Ura sa Tuna na Tie si mae pude hata ia, meke harupu pule nia si asa sapu muliuñu,” gua se Zisu.*

*Sa Parabolodi ri ka Manege Puta Nabulu
(Matiu 25:14-30)*

¹¹ Pa totošo asa sipu korapa va avosia rina tie sari nana zinama, si balabala ia rina tie sapu tata hokara mo sa totošo, sapu kote vura koa rini sa Banañara te Tamasa, gua. Ura pa dia inene la, si ele tata kamo pa Zerusalemia si Asa, ke tozia pule Sa koa rini sa parabolodi hie,* ¹² meke zama si Asa: “Keke tie pa tututi banañara, si taluarae la pa keke popoa pa seu, pude la tava turu banañara si asa, beto meke kote pule mae banañara pa nana popoa. ¹³ Ba sipu lopu ele taluarae sa, si tioki sa sari ka manege puta nana nabulu, meke hopeke hia poni poata sa, meke tozi ni sa, ‘Tavetavete ni sari poata hire, mamu va toqoli, osolae kaqu pule mae si rau,’ gua si asa. ¹⁴ Ego, taluarae si asa, ba sari na tie pa nana popoa soti si kukiti nia si asa, ke va garunu luli la nia rini sa zinama koasa ñati banañara pa popoa sana meke zama guahe: ‘Lopu hiva nia gami sa tie sana pude koa banañara koa gami,’ gua.

¹⁵ Ba totošo tava turu banañara sa, meke pule mae, si tioki sa sari kasa nana nabulu sara, pude hopeke mae va vurai sari na tinoqolodi rina poata pu hopeke poni sa, gua. ¹⁶ Sa nabulu kekenu si mae, meke zama, ‘Banañara, va vurai rau si ka manege puta poata qolo pule,’ gua si asa.

¹⁷ ‘Leana hola sa mua tinavete, na nabulu leamu si goi! Sina ele ta ronu si goi koa keke tinitoña hitekena, ke va palabatu igo rau koari ka manege puta vasileana,’ gua sa nana banañara.

¹⁸ Beto si mae pule sa nabulu vina rua, meke zama, ‘Banañara, va vurai rau si ka lima poata qolo pule, koasa mua poata,’ gua si asa.

¹⁹ Meke zama sa nana banañara, ‘Va palabatu igo rau si goi koari ka lima vasileana,’ gua si asa.

²⁰ Beto si mae gana si keke nabulu pule, meke zama, ‘Banañara, hie sa mua poata qolo, hade tome vekoa mo rau pa keke poko hite. ²¹ Matagutu nigo qua, sina keke tie tasunamu si goi. Hoke vagia goi sa mua sapu lopu veko sotia telemu, meke hoke pakepakete si goi pa mua vasina sapu lopu uma sotia telemu,’ gua si asa. ²² Meke zama la koasa sa nana banañara, ‘Na nabulu kaleamu si goi! Kaqu zutugo rau si goi koari na mua zinama soti telemu! Nake gilanañu mua mo sapu keke tie tasunaqu si rau, sapu hoke vagi qua hinia koari na ginani vasina lopu lelete si rau, meke hoke pakepakete vasina lopu taburu kiko si rau. ²³ Ba na vegua ke lopu la va nuquria goi pa ben’ki sa qua poata, pude totošo pule mae rau si boka vagi pulea rau si asa, meke sa vasinahite tomona sapu va gavoro ia sa?’ gua sa nana banañara.

²⁴ Meke zamai sa banañara sari kasa pu turu tata vasina, ‘Mae vagia sa poata qolo koa sa, mamu vala nia koasa nabulu sapu ka manege puta nana,’ gua si asa.

* **19:10** Mt 18:11 * **19:11** Mt 25:14-30

²⁵ Ba zama la ia rini sa baṅara, ‘Baṅara, ele tagoi sa si ka manege puta nana poata!’ gua.

²⁶ Meke olaṅa sa baṅara, ‘Asa sapu ari nana, si kaqu ta poni va soku pule tugo, ba asa sapu loke nana, si kaqu ta vagi palae sa vasina hite sapu tagoa sa.* ²⁷ Ego, kamahire si mi la vagi sari kasa tie pu kukiti nau, meke lopu hiva nau pude koa na dia baṅara. Turaṅa mae ni, mi va mate beto pani pa kenuqu Rau!’ gua,” gua se Zisu.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalemā
(*Matiu 21:1-11; Maka 11:1-11; Zone 12:12-19*)

²⁸ Sipu beto tozia Zisu sa parabolo hie, si taluarae taloa si arini, meke ene va kenu la gua pa Zerusalemā si Asa koari Nana disaepeli. ²⁹ Totoso tata kamo si arini pa Betipezi meke Betani, sapu pa Toqere Olive, si garunu va kenu lani Sa si karua Nana disaepeli, ³⁰ meke tozini Sa si arini, “Mi la koasa vasileana pa kenunia la hoi, meke pana kamo la gamu kara vasina, si kote dogoria gamu si keke tuna don’ki sapu ta sidolo vekona, loke tie si ele koi ia. Rupahia, mamu turaṅa mae nia tani. ³¹ Be nanasa gamu ke tie, ‘Pude vegua ke rupahia gamu sia?’ gua, si mi tozi nia, ‘Hiva nia sa Baṅara si asa,’ mi gunia,” gua si Asa.

³² Meke taluarae la sari karua, meke la dogori rini sapu gua putaputa tugo pu tozi ni Zisu. ³³ Sipu korapa rupaha vagia ri karua sa tuna don’ki, si mae nanasi rina tie pu ari dia sari karua, “Pude vegua ke rupahia gamu sia?” gua si arini.

³⁴ Meke olaṅa sari karua, “Na hiva nia sa Baṅara,” gua si arini. ³⁵ Meke turana la nia rini koe Zisu sa tuna don’ki, meke ivara va hake lani rini pa mudina sari dia poko, meke va habotu la ia rini se Zisu. ³⁶ Meke toso korapa koi la koasa tuna don’ki se Zisu, si ivara ni rina tinoni pa sirana sari na dia poko.

³⁷ Meke tata la pa Zerusalemā se Zisu, koasa sirana gore pa Toqere Olive, sa puku vinarigara lavata tadi Nana disaepeli, si podalae velavela vahesia rini sa Tamasa, koari doduru tinavete variva magasa pu ele dogori rini. ³⁸ Zama guahe si arini:

“Mani tamanae sa Baṅara pu mae pa korapa pozana sa Tamasa!
Na binule si koa pa Maṅauru,

meke tava lavata sa Tamasa panaulu,” gua si arini.*

³⁹ Meke kaiqa rina Parese koasa kobi tinoni si zama la koe Zisu, “Titisa, Mu gegesi sari mua disaepeli!” gua si arini.

⁴⁰ Meke olaṅa la se Zisu, “Hinokara sapu tozini gamu Rau, sapu pana mokomoko si arini, si kote velavela sari na patu,” gua si Asa.

Kaboi Zisu sari na Tiena sa Popoa Zerusalemā

⁴¹ Sipu tata kamo la ia Zisu sa popoa Zerusalemā, meke dogoria Sa si kaboa Sa si asa. ⁴² Zama si Asa, “Kei, gamu na tiena sa popoa Zerusalemā, be hite gilania mo gamu kamahire sa natina sa binule be leana, ba kamahire si tava paere koa gamu si asa. ⁴³ Korapa mae sa toso sapu kaqu mae sari na mia kana, meke kuria si keke baragoba nomana pa vari likohaena sa mia popoa, meke kaqu koa vari likohaeni gamu rini. ⁴⁴ Kaqu huara va inetia rini sa popoa Zerusalemā, meke kaqu va mate gamu rini si gamu pu koa pa korapadi rina baragoba. Lopu keke patu pa mia popoa si kote varihakei hola, sina lopu hite

* 19:26 Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 * 19:38 Sam 118:26

doño gilania gamu sa totošo sapu mae sa Tamasa pude harupu gamu!”
gua se Zisu.

Nuquria Zisu sa Zelepade

(Matiu 21:12-17; Maka 11:15-19; Zone 2:13-22)

⁴⁵ Beto asa, si nuquru la si Asa pa korapana sa Zelepade, meke la hadu vuravura ni Sa sarini pu korapa vari holuholue kurukuru.
⁴⁶ Zamai Sa sarini, “Zama guahe sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: ‘Sa Qua vetu si na vetu varavara,’ ba tavete gunia gamu na bae tana tie hikohiko!” gua si Asa.*

⁴⁷ Doduru rane si variva tumatuma se Zisu pa Zelepade. Meke hata ia ri na nati hiama, na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese, meke rina koimata tadi na tie Ziu sa sirana, gua pude va matea si Asa, gua.* ⁴⁸ Ba lopu boka vagia rini, si keke sirana gua pude evania si asa, sina sari doduru tie si okoro hola, pude avavoso dia koari na zinama te Zisu.

20

Sa Niniranira te Zisu

(Matiu 21:23-27; Maka 11:27-33)

¹ Keke rane sipu korapa la variva tumatuma na tarae nia Zisu sa Inavoso Leana, koari na tie pa Zelepade, si mae zama koa Sa sari na nati hiama, na tie va tumatuma koasa Tinarae te Mosese, meke kaiqa rina koimata tadi na tie Ziu, ² “Tozini gami? Pa niniranira savana, babe esei poni nigo sa niniranira, ke boka mae taveti Goi sari na ginugua hire?” gua si arini.

³ Meke olana la si Asa, “Arau ba maqu nanasa paki gamu keke ninanasa. Tozi Nau, ⁴ esei poni nia niniranira se Zone pude papitaiso tie? E Tamasa, babe na tie mo?” gua si Asa.

⁵ Meke podalae varitokei teledia si arini, “Sa gua si kote olana nia gita? Be zama si gita ‘Koe Tamasa,’ be gua, si kote zama si Asa, ‘Ba na vegua ke lopu va hinokaria tu gamu sia?’ Kote gua si Asa. ⁶ Ba be zama si gita, ‘Koari na tie mo’, be gua, si kote gonani gita patu ri kobi tie hire. Sina ari doduru si va hinokaria sapu na keke poropita te Tamasa se Zone,” gua si arini.

⁷ Gua asa, ke olana mo sarini, “Lopu gilania gami,” gua.

⁸ Ke zama se Zisu, “Ego, Arau ba lopu kaqu tozini gamu, sapu esei poni Nau sa niniranira, pude taveti Rau saripu gua hire,” gua si Asa.

Sa Parabolodi rina Tie Tavetavete pa Inuma Vaeni

(Matiu 21:33-46; Maka 12:1-12)

⁹ Beto asa si tozi ni Sa sa parabolo hie koa rini: “Keke tie si letea sa sa nana inuma vaeni, beto meke va kopu nia sa koari kaiqa tie uma, pude tavetavete nia, meke tiqe taluarae taloa nana, meke la koa va seunae hola pa seu.* ¹⁰ Meke sipu kamo sa totošo pakepakete, si garunu la nia sa si keke nana nabulu koari na tie uma hire, pude vagi ponia sa nana hinia koari na vuadi rina vaeni. Ba komitia rina tie uma sa nabulu hie, meke hitu pule nia rini, limalimana meke pule. ¹¹ Ke garunu pule la nia tugo sa si keke nana nabulu, ba komitia tugo rina tie uma si asa, meke nonovalia na va kurekurea rini, beto meke tiqe hitua rini,

* 19:46 Ais 56:7; Zer 7:11 * 19:47 Lk 21:37 * 20:9 Ais 5:1

limalimana meke va pule ia. ¹² Beto asa, si garunu pule la nia sa si keke nabulu vina neta, ba va bakora ia tugo rini, beto meke gona pania rini pa inuma vaeni. ¹³ Ke balabala sa tie tago inuma hie meke zama, 'Na sa beka si kaqu tavetia rau? Leana maqu garunu la nia mo sa tuqu koreo titekena. Gina asa si kote pamaña nia rini,' gua si asa.

¹⁴ Ba toতো dogoria ri kasa tie uma sa tuna koreo hie, si vari zamai si arini, 'Sa tuna koreo sa tie tago inuma si hie. Aria, mada va matea gana, mada vagia nada sa nana inuma!' gua si arini. ¹⁵ Meke oki vura nia rini pa inuma vaeni si asa, meke va matea rini."

Meke nanasa se Zisu, "Ke na sa si kote tavete ni sa tie tago inuma sari kasa tie uma hire? ¹⁶ Kote mae va mate betoi sa sari doduru tie kopu inuma, meke va karovo vala koari votiki tie uma sa inuma!" gua si Asa. Sipu avosia rina tie sapu gua asa, si zama sarini, "Mani lopu va malumia Tamasa sapu gua asa pude ta evaņa!" gua si arini.

¹⁷ Meke doño totoi Zisu si arini, meke zamai Sa, "Ego, na sa gua sa Kinubekubere Hope? Sapu guahe:

'Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si evaņae na patu arilaena hola koari doduru.'*

¹⁸ Asa sapu hoņa nia koasa Patu hie, si kaqu moku umumu nia, ba asa sapu kaqu ta hoņa naqoto koasa Patu hie, si kaqu ta munala guana kavuru," gua se Zisu.

Sa Guguana sa Tinabara Takisi

(Matiu 22:15-22; Maka 12:13-17)

¹⁹ Sari na ñati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese si podekia pude tuqe vagia se Zisu pa toতো tugo asa, sina gilania rini sapu sa paraboló hie, si soto la mo koa rini. Ba lopu boka vagia rini si Asa, sina matagutu ni rini sari na tie. ²⁰ Gua asa ke kopu toতো nia rini, meke garunu lani rini si kaiqa tie, pude la sekesekei guana tie leadi pude la nanasa ni koe Zisu si kaiqa ninanasa sekesekeidi, pude boka vala nia si Asa pa niniranira tanisa Qavuna Roma, pude vata zutua gua. ²¹ Ke la nanasia rini si Asa, "Titisa, gilania gami sapu sa hinokara si tozia Goi. Variva tumatumae nia Goi sa hinokara tanisa hiniva te Tamasa pa tie, meke lopu arilaedi koa Goi sari na tuturuana tana tie be esei, sina lopu va kalekale si Agoi. ²² Vegua, tava malumu pa Tinarae te Mosese si pude tabaria gami sa takisi koasa banara Roma? Ba lokari?" gua si arini.

²³ Ba doño gilania Zisu sa dia sinekesekei, ke zama la koa rini si Asa, ²⁴ "Va dogoro Nau keke poata?" gua si Asa. Ke va dogoro nia rini si keke, meke zama si Asa, "Esei isumatana, meke na pozana, si koa koasa poata sana?" gua si Asa.

"E Siza," gua si arini.

²⁵ Ke zama la koa rini se Zisu, "Leana, valai koe Siza saripu te Siza, mamu valai koe Tamasa saripu te Tamasa," gua si Asa.

²⁶ Ke magasa hola nia rini sa Nana inolana, meke lopu boka va hoņaia rini si Asa pa kenudi ri na tie koasa dia sinekesekei, ke lopu kulu dia mo.

Sa Tinuru Pule pa Minate

(Matiu 22:23-33; Maka 12:18-27)

* **20:17** Sam 118:22

27 Meke mae koe Zisu si kaiqa rina Sadusi^d, pu lopu va hinokaria sa tinuru pule pa minate, meke zama,* 28 “Titisa, guahe si kubere mae nia Mosese koa gita, ‘Be keke tie si mate luaria sa sa nana barikaleqe, ba loke tuna, si kaqu keke tasina koreo tugo si kaqu la haba ia sa nabokona sa, pude sari koburu pu podoi ri kara si kaqu ta pozae na koburu tu tanisa palabatu kekenu sapu ele mate,’ gua.* 29 Ego, ka zuapa tamatasi koreo si koa dia. Sa koreo kenuna si haba ia si keke barikaleqe, ba loke tuna si asa, meke mate. 30 Ke la haba ia pule sa tasina vina rua sa naboko, ba gua tugo. 31 La pule sa vina neta, ba kekenono mo; meke osolae hokoto sari ka zuapa tamatasi, ba loke tudia. 32 Mumudi si mate sa barikaleqe. 33 Ego, pa rane tinuru pule pa minate, si esei ari ka zuapa hire si kote na loana sa barikaleqe hie? Sina ari ka zuapa hire si ele haba betoa si asa?” gua si arini.

34 Meke olaña la i Zisu, “Sa vinarihaba si tadi na tie koasa tinoa pa kasia popoa mo hie, 35 ba sarini pu garogarodi pude kaqu toa pule pa minate, si lopu kaqu varihaba pa toso* sapu korapa mae. 36 Kote koa gua mo ari na mateana si arini, sapu lopu kaqu mate. Arini sari na tuna sa Tamasa, sina tava toa puledi pa minate si arini. 37 Meke e Mosese ba ele va sosodea tugo sapu kaqu toa pule pa minate saripu mate. Sina pa vivineina sa nika pu hurunu pa huda toana, si zama nia sa sapu sa Tamasa sina ‘Tamasa te Ebarahami, na Tamasa te Aisake, meke na Tamasa te Zekopi,’ gua.* 38 Na Tamasa tadi na tie toadi si Asa, ba lopu tadi pu matedi. Ura koe Tamasa sari doduru si na tie toadi*.”

39 Meke zama si kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, “Titisa, leana hola sa Mua inolana!” gua si arini. 40 Mudina asa, si pamaña nanasa pule nia ninanasa ri na tie si Asa.

Tuna Esei sa Karisito

(*Matiu 22:41-46; Maka 12:35-37*)

41 Meke nanasi Zisu si arini, “Na vegua ke zama sari na tie, sapu sa Karisito si na tutina e Devita, gua? 42 Ba e Devita telena si zama gua tu he pa buka Sam:

‘Zama sa Tamasa koasa qua Banara:

Mu habotu pa kali Mataoqu,*

43 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,’ gua.

44 Poza nia ‘Banara’ e Devita sa Karisito, ba vegugua ke kote boka na tutina tu Devita si Asa?” gua se Zisu.

Vina Balau te Zisu Koasa Guguadi rina Tie Va Tumatumae koasa Tinarae te Mosese

(*Matiu 23:1-36; Maka 12:38-40*)

45 Meke sipu korapa va avoso sari na tie, si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, 46 “Mi balau ni sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese pu hoke hiva pokopoko va gele meke enene, meke okoro hiva ta zama va kamo na tava lavata dia koari na vasina tana maketi, gua. Meke hoke vizati rini sari na habohabotuana tadi na tie arilaedi pa korapa sinaqoqi, meke sari na vasina ta pamañaedi

* 20:27 TTA 23:8 * 20:28 Diut 25:5 * 20:35 Sa “totoso sapu korapa mae” ginuana sina toso sapu podalae pa ginore pule mae te Zisu pa kasia popoa. Mamu tiro la pa Matiu 24:3 meke Rev 20:4-6: * 20:37 Ekd 3:6 * 20:38 Ele mate si arini pukerane ba korapa toa koe Tamasa si arini * 20:42 Sam 110:1

pa inevaṅa. ⁴⁷ Hoke hiko vagi rini sari na tinagotago tadi na naboko, meke hoke varavara va gele sisigiti pude ta dogoro dia, gua. Kaqu tava kilasa va kaleana sari tie gugua arini!" gua si Asa.

21

Sa Vinariponi Tanisa Nabonaboko

(Maka 12:41-44)

¹ Doṅo la se Zisu, meke dogori Sa sari na tie tagotago pu korapa veko poata koasa vasina vekovekoana poata pa Zelepade. ² Meke dogoria tugo Sa si keke naboko habahabahalana sapu voi lani si karua poata kopa hitekedi hite, ³ meke zama si Asa, "Tozi va hinokarani gamu Rau, sapu sa naboko habahabahalana hie, si veko va soku hola ni sari doduru pule. ⁴ Ura sari doduru si vekoi mo, sapu koa holadi pa dia tinagotago, ba sa naboko hie si pa nana hinabahuala, si vala betoa sa sapu gua tagoa sa pude toa nia," gua se Zisu.

Tozi Va Kenua Zisu sa Tinahuara Tanisa Zelepade

(Matiu 24:1-2; Maka 13:1-2)

⁵ Meke sipu korapa vari vivinei nia ri kaiqa disaepeli sa tinolava tanisa Zelepade, meke sari na patu, na vinariponi pu ta kuri ni sa, si zama la koa rini se Zisu, ⁶ "Sari doduru gua pu dogori gamu hire, si korapa mae sa totoṅo sapu sari doduru patu sara si lopu kote ta varihakei hola si arini, ba kaqu ta huarae gore beto," gua si Asa.

Sari na Tinasuna pu Kaqu Mae

(Matiu 24:3-14; Maka 13:3-13)

⁷ Meke nanasia rini si Asa, "Titisa, panavisa kote ta evaṅa sa tinahuara sana? Meke na sa sa vina gilagila, sapu ele tata sa totoṅo pude ta evaṅa saripu gua sara?" gua si arini.

⁸ Meke olaṅa la koa rini se Zisu, "Mi kopu pude mi lopu ta turana va sea. Sina ari sokudi si kote mae pa korapa pozaqu Rau, meke zama, 'Arau sa Karisito!' meke 'Ele kamo sa totoṅo!' gua. Ba mi lopu luli. ⁹ Mi lopu matagutu pana avosia gamu sa inavosona sa vinaripera, meke sa vinaripaṅahi pude turu eke si keke popoa. Sari na tinatona gugua arini si kaqu ta evaṅa kekenu, ba lopu asa sa vinabetona," gua.

¹⁰ Meke zama pule si Asa, "Kote varipera sari na butubutu, meke sari na butubutu baṅara; ¹¹ meke kaqu raza sari na niu nomanomadi, meke na soṅe, na oza pa soku vasina; meke kaqu ta dogoro sari na vina gilagila variva matamatagutudi pa maṅauru. ¹² Ba sipu lopu ele ta evaṅa saripu gua hire, si kote ta tuṅe vagi, meke ta nonovalala si gamu koari na tie pa ginuaqu Rau. Kote ta vala si gamu pude ta pitu koari na sinaṅoqi, meke ta veko pa vetu varipusi, meke kote ta turana la si gamu pa kenudi ri na baṅara, na nati hiniva pa ginuaqu Rau. ¹³ Ba asa si keke totoṅo leana tamugamu pude tozia koarini sa Inavoso Leana. ¹⁴ Mi koa nono pa bulomia, mamu lopu balabala mamata nia, sapu gua leana pude kote olaṅa la nia koari na tinazutu mia.* ¹⁵ Ura Arau tu kote poni gamu sari na zinama, na ginilagilana pu kaqu zama ni gamu, sapu lopu keke rina mia kana kote boka olaṅi, babe va kari pani. ¹⁶ Meke sari na tiatamamia, na tasimia koreo, na turanamia, na mia baere pu lopu va hinokara, kote turana lani gamu tugo pa

* 21:14 Lk 12:11-12

vinaripitui, meke kaiqa gamu si kote tava mate. ¹⁷ Pa ginuaqu Rau si kaqu ta kukitae si gamu koari doduru tie, ¹⁸ ba lopu keke kalu pa batu mia si kote ta vagi palae. ¹⁹ Mi turu va nabu, meke kaqu vagia gamu sa tinoa hola!

Sa Tinahuara Tanisa Popoa Zeruselema
(Matiu 24:15-21; Maka 13:14-19)

²⁰ Pana dogoria gamu sapu mae varidikue nia rina kana sa popoa Zeruselema, si kaqu gilania gamu sapu tata sa tinahuara tanisa. ²¹ Ke arini sapu koadi pa pinaqaha popoa Ziudia, si madi govete la koari na toqere vasina. Meke arini pa korapana sa vasileana sana si madi govete taloa, meke arini pu koa koari na popoa pa sadana Zeruselema, si madi lopu nuquru la pa korapana. ²² Ura arini sari na rane vina kilasa, pude tava gorevura sari doduru sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope.* ²³ Kote na rane tinalotana nomadi si arini koari na barikaleqe pu ari tiadi, meke arini pu tago haha! Ura na tinasuna nomana si kaqu kamo koasa popoa, meke na vina kilasa te Tamasa si kaqu raza koari na tie hire! ²⁴ Kote tava mate pa vinaripera si arini, meke kaiqa rini si kote ta raovo^d la koari soku popoa. Kaqu mae koa, na neti va konekone ia rina Zenitailo sa popoa Zeruselema, osolae hokoto sa totosu tadi na tie huporo hire.

Sa Minae Tanisa Tuna na Tie
(Matiu 24:29-31; Maka 13:24-27)

²⁵ Na vina gilagila si kote ta evana koasa rimata, na sidara, meke koari na pinopino. Kote tarazuzu sari na tie pa kasia popoa, kote matagutu nia rini sa ovanana sa lamana, meke sari na tovovo lavalavata.* ²⁶ Kote mabubulu pa tinarazuzu sari na tiena sa pepeso, totosu korapa aqa dogoria rini sapu gua kote ta evana pa doduruna sa kasia popoa, ura sari na pinopino pa manauru si kote tava rizu pa dia sirana. ²⁷ Pa totosu asa kote dogoria rini maena sa Tuna na Tie pa korapadi ri na lei, somania na niniranira lavata, na ninedala.* ²⁸ Pana podalae ta evana saripu gua hire, si mi gasa turu mamu dono sage, sina tata vura mae sa mia tinarupaha,” gua se Zisu.

Sa Vinagilagila Koasa Huda Piqi
(Matiu 24:32-35; Maka 13:28-31)

²⁹ Beto asa si tozia Zisu koarini sa parabolo hie: “Mi dono la koasa huda piqi, meke sari kaiqa huda pule. ³⁰ Pana dogori gamu sapu podalae liho si arini, si gilania gamu sapu tata sa totosu manini. ³¹ Gua tugo sapu pana dogori gamu ta evana sari na ginugua hire, si kaqu gilania gamu sapu tata mae sa Binaṇara* te Tamasa.

³² Maqu tozi va hinokarani gamu sapu sari doduru pu gua hire, si kaqu ta evana sipu lopu ele mate beto sari na tie pa sinage hie. ³³ Kote murimuri palae sa Manauru meke na pepeso, ba sari na Qua zinama si kaqu koa hola nināe rane ka rane.

Koa Kopu

* 21:22 Hoz 9:7 * 21:25 Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:31; Rev 6:12-13 * 21:27 Dan 7:13; Rev 1:7 * 21:31 Sa ginuana sa Binaṇara te Tamasa pa vesi hie si na totosu pule mae se Zisu pa kasia popoa. Mi tiroa sari vesi Luke 21:27-28:

³⁴ Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu tupiti henahena sisigiti, na naponapo, na talotana ni sari likakalae tana tinoa pepeso, pude lopu kamo va hodaka koa gamu sa rane sana. ³⁵ Ura sa rane asa si kote kamo guana sipata, koari doduru tinoni pu koa pa doduruna sa popoa pepeso. ³⁶ Mi koa kopu, na varavara doduru totooso, pude mi boka koa varane meke va holai gamu sari doduru ginugua hire pana ta evana rini, meke pude mi boka turu va mataqara pa kenuna sa Tuna na Tie,” gua si Asa.

³⁷ Meke koa variva tumatumae se Zisu pa Zelepade koari na rane arini, meke doduru veluvelu si hoke vura la si Asa pa Toqere Olive, pude koa vasina pana boni.* ³⁸ Meke pana munumunu pa hopeke rane, si hoke la pa Zelepade sari doduru tie, meke la avavoso koari Nana vina tumatumae.

22

Tata Kamo sa Inevana Pasova
(Matiu 26:1-5; Maka 14:1-2; Zone 11:45-53)

¹ Ego, ele tata kamo sa totooso tanisa Inevana Bereti Loke Isitina^d,* sapu sa Inevana Pasova.* ² Hata ia rina nati hiamia meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, si keke sirana pude tuqe vagia gana se Zisu pude va matea, gua, sina matagutu ni rini sari na tinoni.

Va Egoa Ziudasi pude Qoraqora nia se Zisu
(Matiu 26:14-16; Maka 14:10-11)

³ Meke nuquria Setani se Ziudasi, sapu ta pozae Isikarioti, sapu keke ri ka manege rua disaepeli. ⁴ Ke topue la se Ziudasi koari na nati hiamia, meke koari na palabatudi rina tie pu kopu nia sa Zelepade, meke la vari vivinei nia rini gua pude boka vata qora nia se Zisu koa rini, gua. ⁵ Meke qetu hola si arini meke va egoa rini pude ponua poata si asa. ⁶ Va egoa Ziudasi sa dia hiniva asa, ke podalae hata ia sa si keke lolomo leana, sapu lopu koa sari na tinoni, pude vata qorae nia koa rini se Zisu, gua.

Sa Hinenahena Pasova
(Matiu 26:17-25; Maka 14:12-21; Zone 13:21-30)

⁷ Sipu kamo sa rane kekenu koasa Inevana Bereti Loke Isitina, sapu tava mate sari na lami tanisa Inevana Pasova, ⁸ si garuni Zisu sari Pita e Zone, meke zamai Sa, “Mi la, mamu va namanama ia sa hinenahena Pasova tadigita,” gua si Asa.

⁹ Meke nanasa sarini, “Pavei si hiva nia Goi pude la va namanama ia gami sia?” gua sari kara.

¹⁰ Meke olaña se Zisu, “Pana la gamu pa vasileana Zerusalemia, si kote tutuvia gamu kara si keke tie sapu korapa palekia nana si keke vovoina kolo. Mi luli la koasa vetu vasina nuquru sa. ¹¹ Mi tozi gunia he sa tie ari nana vetu, ‘Zama sa Titisa: Avei sa lose vasina kote hena ia rina Qua disaepeli, meke Arau sa hinenahena Pasova?’ Mi gunia. ¹² Meke kote va dogoroni gamu sa si keke lose nomana panaulu, sapu

* **21:37** Lk 19:47 * **22:1** Pa totooso te Zisu hoke varihobei sari kara pozana sa inevana. Sa Inevana Pasova si keke rane, meke sa Inevana Bereti Loke Isitina si ka zuapa rane. Pa totooso asa si balabala la ia rini sa tinarupaha tadi na tie Izireli pa popoa Izipi, sipu hena rini sa palava sapu lopu henia na isiti. * **22:1** Ekd 12:1-27

ele tava nama vekona. Va namanama ia gamu sa nada hinenahena vasina,” gua si Asa.

¹³ Meke taluarae la sari karua, meke dogori tugo ri kara sari doduru, gua puta tugo sapu ele tozi ni Zisu, ke va namanama vekoa ri karua sa hinenahena Pasova vasina.

Podalae nia Zisu sa Ginani Hope

(Matiu 26:26-30; Maka 14:22-26; 1 Koriniti 11:23-25)

¹⁴ Meke sipu kamo sa toroso tanisa Pasova, si la habotu turani Zisu pa tevolo sari Nana apositolo. ¹⁵ Meke zama la koa rini si Asa, “Okoro hola nia Rau pude henahena turana gamu koasa hinenahena Pasova^d hie, sipu lopu ele kamo Rau sa tinasigiti. ¹⁶ Maqu tozini gamu sapu lopu kaqu hite hena pulea Rau sa hinenahena Pasova, osolae kaqu tava goevura tu sa ginuana hinokara pa Binaṅara te Tamasa,” gua se Zisu.

¹⁷ Beto asa, si hena ia Zisu sa kapa vaeni, meke zama leana nia Sa koe Tamasa, meke zama la si Asa koa rini, “Mi vagi ia sa kapa hie, mamu hopeke napoa. ¹⁸ Maqu tozini gamu, sapu lopu kaqu napo pulea Rau sa vaeni hie, osolae kamo sa Binaṅara te Tamasa,” gua si Asa.

¹⁹ Beto asa si vagia Sa sa bereti*, meke zama leana nia Sa, meke videvidea Sa, meke hopeke poni Sa koarini, meke zama, “Hie tugo sa tiniqu [sapu ponini gamu Rau pa laemia gamu, mi vagia, mamu hena ia, pude mi balabala Au,” gua si Asa. ²⁰ Meke gua tugo sipu beto sa hinenahena Pasova, si vagia Sa si keke kapa vaeni meke vala Sa koa rini, meke zama, “Sa kapa vaeni hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu, sapu zoloro pa laemia gamu.]**

²¹ Ba doṅo la tu! Asa sapu kaqu qoraqora Nau, si korapa habotu somanae koa Rau pa tevolo hie!* ²² Sa Tuna na Tie si kaqu tava mate, gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba mani talotana hola sa tie sapu vata qorae Nau,” gua se Zisu.

²³ Avosia tugo rini sapu gua asa, si podalae vari nanasi teledia sari kasa disaepeli, sapu esei beka ari kasa si kaqu tavete gua asa, gua.

Vinari Tokeina sa Vinalavata

²⁴ Meke varitokei nia rina disaepeli sapu esei arini si kote arilaena hola, gua.* ²⁵ Ke zama koa rini se Zisu, “Sari na banara tadi na tie Zenitailo si hoke lalae ni rini sari na tinoa tadi na dia tie, meke sari na tie pu tago niniraṅira, si hoke ta pozae na ‘tie variponi valeana hola’.* ²⁶ Ba gamu si lopu kaqu gua asa, asa sapu arilaena hola koa gamu, si mani va hiteke pule nia koari doduru, meke asa sapu koimata koa gamu, si mani koa na mia nabulu.* ²⁷ Esei si arilaena hola? Asa sapu habotu henahena? Ba asa sapu va tana ponia ginani sa tie sapu habotu henahena? Asa sapu habotu henahena, taga? Ba sa Qua kinoa koa gamu, si kekenoṅo gua tugo asa sapu nabulu.*

²⁸ Gamu si ele koa turanaṅau koari na Qua rane tinasuna, ²⁹ ke gua sapu ele poni Nau sa Tamaqu sa niniraṅira pude koa Banara, si gua

* **22:19** Sa bereti loke isitina si kaburu guana bisikiti gua asa ke boka ta videvide. * **22:20** Sari na zinama pa vari korapadi rina [] si lopu koa koari doduru kinubekubere Hope pukerane. * **22:20** Zer 31:31-34 * **22:21** Sam 41:9 * **22:24** Mt 18:1; Mk 9:34; Lk 9:46 * **22:25** Mt 20:25-27; Mk 10:42-44 * **22:26** Mt 23:11; Mk 9:35 * **22:27** Zn 13:12-15

tugo sapu poni gamu Rau sa ninirañira asa. ³⁰ Kaqu somana hena na napo si gamu pa Qua tevolo koasa Qua Binañara, meke kaqu habotu si gamu koari na habohabotuana bañara, pude totoli ni sari ka manege rua butubutu Izireli,” gua si Asa.*

*Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita si Asa
(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Zone 13:36-38)*

³¹ Meke zama se Zisu, “Saimone, Saimone, ele va malumia Tamasa se Setani pude podeke gamu, pude varipaqaaha ni saripu leadi na kaleadi gua sapu varipaqaaha ni sari na kapu huiti koari na kikodi. ³² Ba ele varavara nigo Rau si goi Saimone, pude lopu mate taloa hokara sa mua rinañerane. Ke pana kekere pule mae goi, si mu va ninirañi sari disaepeli turanamu,” gua se Zisu.

³³ Ba olaña la koa Sa se Pita, “Bañara, arau si va namanama pude luligo la pa vetu varipusi, babe la mate turanigo,” gua si asa.

³⁴ Ba olaña la ia Zisu si asa, “Pita, Maqu tozi nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako kohite boni, si kaqu oso Nau goi ka neta totošo,” gua se Zisu.

Mi Paleke Vinaqaqiri

³⁵ Meke nanasi Zisu sari Nana disaepeli, “Totoso garunu taloani gamu Rau, meke tozini gamu Rau pude lopu paleke vovoina poata, na huneke, meke na sadolo, si vegua? Ehaka nia tugo gamu si keketona?” gua si Asa.*

Meke olaña sarini, “Loketona,” gua.

³⁶ Meke zama se Zisu, “Ba, kamahire si asa sapu ari nana vovoina poata, na huneke, si mani paleki. Meke asa sapu loke nana magu varipera, si mani holuholu nia sa nana koti, pude mani holua keke. ³⁷ Ura koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: ‘Guana somana ta nae turanae koari na tie kaleadi si Asa,’ gua, hie si kaqu tava gorevura, meke gua tugo sari doduru ginuaqu Rau, si kaqu ta evana beto,” gua si Asa.*

³⁸ Meke zama sari kasa disaepeli, “Bañara, dotu, hire si karua magu varipera,” gua si arini.

Meke olaña la se Zisu, “Leana, pada mo si arini,” gua si Asa.

*Varavara se Zisu pa Toqere Olive
(Matiu 26:36-46; Maka 14:32-42)*

³⁹ Meke taluarae pa Zerusalem se Zisu, meke sage la pa toqere Olive si Asa, gua tugo sapu hoke tavetia Sa soku totošo, meke sage luli tugo sari Nana disaepeli. ⁴⁰ Totoso kamo Sa vasina, si zamai Sa sari Nana disaepeli, “Mi varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

⁴¹ Meke ene va seseu hite la si Asa, padana keke ginona patu, meke kokotonu gore si Asa, meke varavara guahe: ⁴² “Tamaqu, be va malumia Goi, si Mu va rizu ia koa Rau sa kapa tinasigiti hie, ba lopu Qua hiniva, ba lalae Mua hiniva tu Goi,” gua si Asa. ⁴³ [Meke vura mae koa Sa si keke mateana Mañauru meke va ninirañi ia si Asa. ⁴⁴ Meke ta sigiti hola si Asa pa Nana binalabala, meke mañini sa Nana vinaravara

* 22:30 Mt 19:28 * 22:35 Mt 10:9-10; Mk 6:8-9; Lk 9:3, 10:4 * 22:37 Ais 53:12

meke varavara va n̄nira hola la tu, meke sari na n̄atan̄atana si guana ehara pu honihoni gore pa pepeso.]*

⁴⁵ Beto asa, si turu si Asa, meke pule la koari na disaepeli, meke dogori Sa korapa putadi, sina mabo sisigiti si arini pa dia tinalotana. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke puta si gamu? Mi vaununu, na varavara, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke,” gua si Asa.

Ta Tuqe Vagi se Zisu Koari na Kana

(*Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Zone 18:3-11*)

⁴⁷ Meke sipu korapa zama se Zisu, si la vura gana mo si keke puku minate varipera, se Ziudasi sapu keke koari ka manege rua disaepeli si turanadi rini. Ene la se Ziudasi, meke la ahoa sa se Zisu. ⁴⁸ Ba zama la ia Zisu si asa, “Ziudasi, pa inaho si va qoraqora nia goi sa Tuna na Tie?” gua si Asa.

⁴⁹ Meke toso dogoria rina disaepeli pu lulidi koa Sa sapu gua kote ta evana, si nania rini se Zisu, “Banara, mami la seke ni magu varipera gedi?” gua si arini. ⁵⁰ Meke keke ri kasa disaepeli arini, si seke tarasa pania sa kali talina mataona sa nabulu tanisa n̄ati hiamu kenukenue.

⁵¹ Ba norei Zisu si arini, meke zama, “Beto, lopu tavete gua asa!” gua si Asa. Meke la taninia Sa sa talinana sa nabulu, meke ta salana si asa.

⁵² Beto asa si zama la se Zisu koari na n̄ati hiamu, na palabatudi rina tie kopu Zelepade, meke sari na koimata tadi na tie Ziu pu la pude tuqe vagia, “Na tie hikhohiko na variva mate si Rau, ke paleke Nau vedara na huda sekesekeana tu gamu? ⁵³ Doduru rane si variva tumatuma mo si Rau pa Zelepade, ba lopu tuqe vagi Au tu gamu? Ba sina hie tugo sa mia toso, sa toso sapu koa banara sa n̄niran̄ira tana hinuporo,” gua se Zisu.*

Osonia Pita se Zisu

(*Matiu 26:57-58,69-75; Maka 14:53-54,66-72; Zone 18:12-18,25-27*)

⁵⁴ Meke tuqe vagia rini se Zisu, meke turana la nia ri pa vetu tanisa n̄ati hiamu kenukenue. Se Pita si lululi mudi nana, seseu vasina hite koarini. ⁵⁵ Meke toso va katua rini si keke nika pa kokorapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa n̄ati hiamu, meke habotu vari likohae nia rini, si la somana habotu koarini se Pita. ⁵⁶ Meke dogoria keke nabulu vineki se Pita, koasa malarana sa nika, ke dono totoa sa, meke zama, “Hie tugo si keke tie sapu lulina koe Zisu,” gua si asa.

⁵⁷ Ba oso se Pita meke zama, “Tio, lopu hite gilania rau sa tie sana!” gua si asa.

⁵⁸ Meke seseunae vasina hite si dono vagia pule keke tie si asa, meke zama ia sa, “Agoi mo si keke arini pu luli koe Zisu!” gua si asa.

Ba olana se Pita, “Tio, lopu arau!” gua si asa.

⁵⁹ Meke sipu hola padana keke aoa, si mae gana pule si keke tie, meke zama nia sapu guahe: “Namu hie hokahokara mo si keke arini pu luli koe Zisu, sina keke tie Qaleli si hie!” gua si asa.

⁶⁰ Ba olana se Pita, “Tio, lopu hite va nonoga ia rau sapu korapa zama nia goi sana!” gua si asa. Sipu korapa zama tugo se Pita, si kabo mo sa kokorako. ⁶¹ Pa toso asa si linana se Zisu, meke dono totoa Sa se Pita, ke tiqe balabala ia Pita sapu gua zama nia Zisu koasa, sapu guahe:

* **22:44** Sari na vesi made navulu neta meke made navulu made si lopu koa koari doduru Kinubekubere Hope pukerane. * **22:53** Lk 19:47, 21:37

“Sipu lopu ele kabo sa kokorako pa boŋi hie, si kaqu oso Nau goi ka neta totoŋo,” gua. ⁶² Ke vura taloa se Pita, meke la kabo nusunusurae pa sada.

Tava Sisire na Ta Seke se Zisu
(Matiu 26:67-68; Maka 14:65)

⁶³ Sarini pu kopuna se Zisu si va sisire nia, na sekea rini si Asa. ⁶⁴ Pusi tukui rini sari na matana, meke nanasia rini si Asa, “Mu korokorotae sapu esei si korapa seke igo!” gua si arini. ⁶⁵ Meke soku sari na zinama noŋovalala si zama lani rini koa Sa.

Ta Turaŋa La pa Kenuna sa Puku Tie Varipitui tadi na Tie Ziu se Zisu
(Matiu 26:59-66; Maka 14:55-64; Zone 18:19-24)

⁶⁶ Meke sipu rane sa popoa, si varigara sari na koimata tadi na tie Ziu, na nati hiama, meke na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese; meke ta turaŋa la se Zisu pa kenuna sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d. ⁶⁷ Meke zama ia rini si Asa, “Mu tozini gami, Agoi tugo sa Karisito^d? Ba lokari?” gua si arini.

Meke olaŋa si Asa, “Be tozini gamu Rau sapu Arau sa Karisito, ba lopu kaqu va hinokarau tugo gamu. ⁶⁸ Meke be nanasa gamu Rau, ba lopu kaqu olaŋau gamu. ⁶⁹ Ba lopu seunae, sa Tuna^d na Tie si kaqu habotu pa kali mataona sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraŋira,” gua si Asa.

⁷⁰ Meke nanasa la ia ri doduru si Asa, “Ke vegua? Agoi mo sa Tuna Tamasa?” gua si arini.

Meke olaŋa la i Sa sarini, “Uve, Arau mo sa Tuna Tamasa,” gua si Asa.

⁷¹ Meke zama sarini, “Lopu kaqu hata pule vina sosode si gita, sina ele avoso sotia mo teleda sapu gua zama nia Sa telena,” gua si arini.

23

Ta Turana La Koe Paelati se Zisu
(Matiu 27:1-2,11-14; Maka 15:1-5; Zone 18:28-38)

¹ Beto asa si turu sari doduru pu somana koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, meke turaŋa la nia rini koe Paelati^d se Zisu.

² Podalae zutua rini si Asa vasina, meke zama, “Ele pohoa gami sa tie hie, sapu turaŋa va sea i sa sari na mami tie, tozi ni Sa si arini pude lopu tabara takisi koasa baŋara Roma, meke poza pule nia Karisito, na Baŋara si Asa,” gua si arini.

³ Ke nanasa la ia Paelati se Zisu, “Vea, Agoi tugo sa Baŋara tadi na tie Ziu?”

Meke olaŋa si Asa, “Uve, gua tugo sapu zama nia goi sana,” gua si Asa.

⁴ Meke zama la se Paelati koari na nati hiama, meke sa kobi tinoni, “Loke sinea si dogoria rau pude boka zutua sa tie hie,” gua si asa.

⁵ Ba zutu pilipulea rini si Asa, meke zama, “Koari na Nana vina tumatumae si vari kakatora ni Sa sari na tie pa doduruna Ziudia; podalae maena tu pa Qaleli si Asa, meke mae kamo tani,” gua si arini.

Ta Garunu La Koe Herodi se Zisu

⁶ Totoso avosia Paelati sapu gua asa, si nanasa si asa, “Na tie Qaleli sa tie hie?” gua si asa. ⁷ Meke totoŋo gilania Paelati sapu mae guana pa Qaleli se Zisu, vasina baŋara se Herodi; si garunu la nia sa koa

sa se Zisu. Pa totoaso asa si koa nana mo pa Zerusalemā se Herodi.
 8 Totoso dogoria Herodi se Zisu si qetu hola si asa, sina ele avoso nia sa gugua e Zisu, meke seunae hola sapu hiva dogoro gunia sa se Zisu. Okoro hiva dogoria sa totoaso tavete tinavete variva magasadi se Zisu. 9 Gua asa, ke soku ninanasa si nanasa ni Herodi koe Zisu, ba lopu olaŋi Sa. 10 Meke turu mae sari na ŋati hiama, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese, meke zutu sisigitia rini se Zisu. 11 Meke zama ŋoŋovalia, na tavete gunia na keke tie loke laena e Herodi, meke sari nana solodia se Zisu, meke va sage nia rini si keke poko doduru tolavaena tana baŋara, meke tiqe garunu pule la nia rini si Asa koe Paelati. 12 Meke pa rane tugo asa si tiqe baere sari Herodi e Paelati, ba visoroihe si vari kanaidi sari kara.

Va Egoa Rini Pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-26; Maka 15:6-15; Zone 18:39 kamo hinia 19:16)

13 Meke tioko varigara ni Paelati sari na ŋati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tinoni. 14 Tozini sa sarini, "Turana mae nia gamu sa tie hie koa rau, meke zutua gamu sapu turana va sea i Sa sari na tie, gua. Ba sipu beto pitua rau, si lopu hite dogoria rau keke nana sineā sa tie hie, koari na ginugua pu zutuni gamu koa Sa. 15 E Herodi ba lopu dogoria tugo keke sineā, gua asa ke garunu pule mae nia mo sa koa gita. Ke dogoria gamu? Loke ginugua kaleadi sapu pada tava mate nia Sa, si ele evania Sa. 16 Gua asa ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa.*

18 Ba velavela va ululae sari na tinoni, "Va matea gana, ba mu vata rupaha poni gami se Barabasi!" gua si arini. 19 Se Barabasi si ta veko pa vetu varipusi sina somana nia sa si keke vinaripera koari na Qinavuna, meke va mate tie tugo si asa.

20 Hiva vata rupahia e Paelati se Zisu, ke tepa pule la tugo koasa vinarigara tinoni si asa. 21 Ba velavela nono la mo si arini, "Va matea pa korosi! Va matea pa korosi!" gua si arini.

22 Meke zama pule la tugo pa vina ŋeta totoaso se Paelati, "Ba na kinaleana sa si evania Sa? Arau lopu boka dogoria keke sineā sapu kote pada tava mate nia Sa! Ke kote tozi ni mo rau sari na solodia, pude seke nia hilihiliburuana, meke tiqe vata rupahia," gua si asa.

23 Ba velavela va sisigiti palae si arini, pude kaqu va matea tugo se Zisu, gua, meke osolae va malohoria tu rini se Paelati. 24 Ke gua asa si va egoa mo Paelati pude va matea si Asa, gua tugo sapu tepa ia rini. 25 Meke vata rupahia sa se Barabasi, sapu hiva vata rupahia rini, asa sapu ta veko pa vetu varipusi, sina somana nia sa si keke vinaripera koasa qinavuna meke va mate tie. Meke luara vala nia sa koa rini se Zisu, pude tavetia gua sapu hiva tavete nia rini.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Zone 19:17-27)

26 Meke turana taloa nia rina solodia se Zisu, meke pa korapana sa dia inene la, si tutuvia rini si keke tie pa popoa Saerini, pozana si e Saimone, na tiqe nuquruna mo pa Zerusalemā si asa. Tuqe vagia rina

* 23:16 Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si va somana mae ia sa vesi 17 sapu guahe: [17 Ta hivae pude vata rupahia Paelati si keke tie ta pusina pa totoaso Inevana Pasova.] Mu tiroa Maka 15:6:

solodia si asa, meke va paleke nia rini sa korosi, meke luli mae pa mudina Zisu.

²⁷ Na vinarigara lavata si luli koe Zisu, meke kaiqa arini si ari na barikaleqe pu korapa kaboa na talotana nia si Asa. ²⁸ Ba taliri la koari kasa barikaleqe se Zisu, meke zama, "Kasa barikaleqe pa Zerusalema! Mu lopu kabo Au, ba mi kabo pule ni gamu, meke sari na tumia. ²⁹ Ura korapa mae sari na rane kaleadi, pana kote zama guahe sari na tie, 'Tamanae dia sari na barikaleqe pu tige, meke saripu lopu podo koburu na variva susu.' ³⁰ Pa totosoa asa si kote zama la si arini koari na toa na toqere, 'Mi hoqa tamunu gami!' kote gua si arini.* ³¹ Ura be evani rina tie koa Rau pu guana huda toana, saripu gua hire, si kote kaleana hola tu si evani rini koa gamu, pu guana huda matedi," gua se Zisu.

³² Meke karua tie kaleadi si turaṅa vura mae ni rini pude va mate turaṅa ni koe Zisu. ³³ Sipu kamo rini si keke vasina pozana, "Batu* Tomate," si poka nia rini pa korosi vasina se Zisu, meke gua tugo sari karua tie kaleadi pa hopeke dia korosi, keke pa kali mataona, meke keke pa kali gedena. ³⁴ [Meke zama se Zisu, "Tamaqu, Mu taleoso ni, sina lopu gilania rini sapu gua evania rini," gua si Asa.]**

Meke mudumudukeda ni rina solodia pude variva hihia ni sari Nana poko. ³⁵ Sa puku vinarigara si turu meke dono la, meke sari koimata tadi na tie Ziu si pesipesi laia meke nonovalia rini se Zisu, "Votiki tie si harupi Sa. Ego, kamahire mani harupu pule nia, be Asa sa Karisito sapu ele vizatia Tamasa!" gua si arini.*

³⁶ Sari na solodia ba va sisire nia tugo si Asa, meke ponua vaeni pasana rini.* ³⁷ Zamaia rini si Asa, "Be na Baṅara tadi na tie Ziu si Goi, si mamu harupu pulenigo," gua sarini.

³⁸ Pa batuna sage sa korosi si kuberia rini sa tinazutuna Sa sapu zama guahe: "HIERA SA BAṂARA TADINA TIE ZIU," gua.

³⁹ Meke keke ri karua tie kaleadi pu tava sigoto turaṅae koa Sa pa korosi, si zama nonovala la tugo koa Sa, "Be Agoi sa Karisito! Ego mu harupu pulenigo, meke mamu harupu gami tugo si gami kara!" gua si asa.

⁴⁰ Ba keke ari kara si norea si asa, meke zama, "Tio, vegua lopu matagutu nia goi sa Tamasa? Sina agoi, ba tava kilasa kekenono gua tugo asa. ⁴¹ Gita kara si garoda tugo pude tava kilasa, sina ta poni nia gita kara sa laedi ri nada tinavete kaleadi, ba sa tie hie si loke Nana kinaleana," gua si asa. ⁴² Beto asa si zama la koe Zisu si asa, "Baṅara, Mu balabala au pana koa Baṅara Goi pa Mua Binaṅara," gua si asa.

⁴³ Meke olaṅa la koasa se Zisu, "Tozi va hinokara nigo Rau si goi, kaqu somana koa Rau ninoroi si goi pa Paradaisi^d," gua se Zisu.

Sa Minate te Zisu

(*Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Zone 19:28-30*)

⁴⁴ Meke sipu kamo sa korapa rane si huporo sa doduru popoa, osolae kamo tu neta koloko, ⁴⁵ ura lopu kalalasa mae sa rimata. Meke ta rikata rua sa poko gobana sa Lose Hopena, pa korapana sa Zelepade pa Zerusalema.* ⁴⁶ Meke velavela va ululae se Zisu, meke zama, "Tamaqu,

* **23:30** Hoz 10:8; Rev 6:16 * **23:33** Hokara sa ginuana sa vasina sapu sa dinonona sa toqere asa si guana batu tomate. * **23:34** Lopu koa sari zinama pa varikorapadi rina [

] koari doduru kinubekubere hope pukerane. * **23:34** Sam 22:18 * **23:35** Sam 22:7

* **23:36** Sam 69:21 * **23:45** Ekd 26:31-33

pa korapa limamu si luara vekoa Rau sa Maqomaqoqu,” gua si Asa, meke tiqe mate.*

⁴⁷ Sipu dogoria sa palabatu tadi na solodia gua saripu ta evana si vahesia sa sa Tamasa, meke zama, “Hinokara tugo, sapu na keke tie toņoto sa tie hie,” gua si asa.

⁴⁸ Meke totošo dogori ri doduru pu varigara pude dodogoro koasa vina matena e Zisu, gua saripu ta evana, si pohari rini sari raqaraqadi pa tinalotana, meke pule taloa pa dia vasidi sari doduru. ⁴⁹ Sari doduru pu ele gilana sotia se Zisu, meke sari kasa barikaleqe pu lulidi mae koa Sa pa Qaleli, si turu pa seuna vasina hite, meke doņodoņo la dia.*

Ta Veko pa Lovu sa Tinina Zisu

(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Zone 10:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Ego, koa nana si keke tie pozana Zosepa, sa tie pa vasileana Arimatia pa pinaqaha popoa Ziudia. Keke tie leana, na tie toņoto si asa, pu korapa aqa nia sa minae tanisa Binaņara te Tamasa. Meke keke koari na tie pu somana koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, ba lopu somana va ego sa sa dia vina ego na vinizata pa vina matena e Zisu. ⁵² La si asa koe Paelati, meke la tepa ia sa sa tinina e Zisu. ⁵³ Beto asa, si la va gore vagia sa si Asa, meke hade nia keke poko keoro viana sa, meke la va nuquru vekoa sa koa keke lovu sapu ta horena pa patu pa kali taba, sapu lopu ele ta pomunu nia tie matena rini. ⁵⁴ Na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati.

⁵⁵ Sari na barikaleqe pu lulidi mae koe Zisu pa Qaleli, si lulia rini se Zosepa, meke dogoria rini sa lovu, meke sa vinekona gua sa tinina e Zisu pa korapana sa lovu. ⁵⁶ Beto asa si pule la vasina koadi sari kasa barikaleqe, meke la va namanama i rini sari na oela humana lea, pude vala i pa tinina Zisu, gua. Meke sipu kamo sa Sabati, si magogoso si arini, lulia rini gua sapu koa pa Tinarae te Mosese.*

24

Sa Tinuru Pule te Zisu pa Minate

(Matiu 28:1-10; Maka 16:1-8; Zone 20:1-10)

¹ Meke pana vaqavaqasana sa rane Sade, si la koasa lovu sari kasa barikaleqe, paleke la ni rini sari na oela humana lea, saripu ele va nama vekoi rini. ² Doņo la dia gua, si dogoria rini sapu ele ta topili palae tu sa patu, sapu tukuna sa sasadana sa lovu. ³ Ke nuquru la si arini pa korapana sa lovu, ba lopu dogoria rini sa tinina e Zisu. ⁴ Ke sipu korapa turu nunala dia vasina si arini, si vura va hodaka la si karua tie sapu pokopoko keoro nedala, meke turu kapae dia koa rini. ⁵ Matagutu sisigiti sari kasa barikaleqe, ke todoņo gore pa pepeso si arini. Meke zama la koa rini sari karua tie, “Na vegua ke hata ia gamu sa tie toana koari pu matedi? ⁶ Lopu koa tani si Asa, ba ele turu pule tu pa minate. Balabala ia gua sapu ele tozini gamu Sa, sipu korapa koa pa Qaleli si Asa, sapu guahe:” ⁷ ‘Sa Tuna na Tie si kaqu ta vala pa limadi rina tie kaleadi, meke kaqu tava mate pa korosi, ba pa rane vina neta si kaqu tava turu pule si Asa,’ gua,” gua sari karua.

* **23:46** Sam 31:5 * **23:49** Lk 8:2-3 * **23:56** Ekd 20:10; Diut 5:14 * **24:6** Mt 16:21, 17:22-23, 20:18-19; Mk 8:31, 9:31, 10:33-34; Lk 9:22, 18:31-33

⁸ Ke tiqe balabala pulei rini sari Nana zinama arini. ⁹ Ke taluarae pule pa lovu si arini, meke la vivinei ni rini koari ka manege eke disaepeli, meke koari kaiqa pule, sari doduru tinitoṅa gua pu ta evaṅa. ¹⁰ Sari kasa barikaleqe arini, si ari Mere pa vasileana Magidala, e Zoana, meke e Mere tinana e Zemisi. Arini hire, meke kaiqa pule barikaleqe saripu lulidi koa rini, si la vivinei ni koari na apositolo saripu gua ta evaṅa hire. ¹¹ Ba lopu va hinokari rini sari na barikaleqe, guana lopu vivinei hinokara guni rini. ¹² Ba e Pita si turu, meke topue haqala la koa sa lovu. Kokopo nuquru si asa, meke dogoria mo sa sa poko keoro sapu ta hade nia Zisu. Ke kekere pule si asa, magasa hola nia sa sapu gua ta evaṅa.

Karua Tie pu Ene La pa Emeasi
(Maka 16:12-13)

¹³ Meke pa ranena tugo asa si ene la pa Emeasi sari karua disaepeli te Zisu. Emeasi si manege eke kilomita^d seu gua pa Zerusalem. ¹⁴ Korapa vivinei ni ri kara sari doduru ginugua pu ta evaṅa. ¹⁵ Meke sipu korapa vari vivinei sari kara, si vura tata la se Zisu, meke ene somanae koari kara. ¹⁶ Dogoria ri kara si Asa, ba lopu tava malumu nia pude doṅo gilania. ¹⁷ Meke nanasi Zisu, “Na sa si korapa vivinei nia gamu kara pa mia inene?” gua si Asa. Ke turu noso sari kara, meke guana doṅo talotaṅa sari isumatadia.

¹⁸ Meke keke ari kara, pozana si e Kiliopasi, si nanasa la koa Sa, “Vegua? Agoi mo telemu si kekeke tie karovomu mae pa Zerusalem, si lopu gilani sari doduru ginugua saripu ta evaṅa vasina, koari ka visavisa rane la hire?” gua si asa.

¹⁹ “Sari ginugua savadi?” gua se Zisu.

Meke olaṅa sari kara, “Sari doduru ginugua pu ta evaṅa koe Zisu sa tie Nazareti. Na keke poropita ninirana pa Nana zinama na tinavete si Asa, pa kenudi rina tie, meke sa Tamasa. ²⁰ Sari na nada nati hiama, na koimata, si luara vala nia si Asa koasa qavuna Roma, meke pitua meke va matea si Asa pa korosi. ²¹ Meke pa mamu dinoṅodoṅo gami, si hokara Asa sa tie sapu kote vata rupahia sa butubutu Izireli, gua. Ego, meke hie sa vina neta rane podalae gua ta evaṅa si hire. ²² Kaiqa rina barikaleqe pu somanadi koa gami, si va magasa gami. La munumunu hokara si arini koa sa lovu, ²³ ba lopu dogoria rini sa tinina Zisu. Meke pule mae tozini gami rini sapu dogori rini si kaiqa mateana, meke tozi ni rina mateana sapu ele turu pule se Zisu, gua. ²⁴ Ke kaiqa koa gami kasa si la koasa lovu, meke dogoria sapu gua tozia ri kasa barikaleqe, meke hinokara tugo, ba lopu dogoria rini sa tiena,” gua sari kara.

²⁵ Meke zama la koari kara se Zisu, “Duvili si gamu, meke lopu boka tuturei va hinokari gamu sari doduru tinitoṅa, gua pu tozi rina poropita. ²⁶ Vegua, lopu kaqu koa ta sigiti ni tugo sa Karisito sari doduru ginugua sara, meke tiqe la vagia sa vina lavatana pa Maṅauru?” gua si Asa. ²⁷ Meke va bakali Zisu koari kara sari doduru ginugua pu soto la gua koa Sa, saripu ta tozi koari na Kinubekubere Hope; podalae koari na buka te Mosese, meke kamo koari na poropita.

²⁸ Totoso tata kamo rini sa vasileana vasina korapa la ia rini, si doṅodoṅo guana hiva ene hola si Asa, ²⁹ ba ososo nia ri kara si Asa, meke zama, “Mae mamu koa paki koa gami tani; ele veluvelu sa popoa,

meke ele tata boni mo,” gua sari kara. Ke luli la koa rini si Asa. ³⁰ Totoso habotu henahena Sa koa rini, si vagia Sa sa bereti, meke mana nia Sa, meke videa, meke vala Sa koa rini. ³¹ Pa totoso asa si tiqe guana ta tukele sari na matadi, ke tiqe doño gilania rini si Asa, ba murimuri taloa Nana si Asa pa dia dinono. ³² Meke vari zamai sari karua, “Hinokara sapu totoso va bakali Sa koa gita pa nada inene mae sari na Kinubekubere Hope, si manini sari na buloda,” gua si arini.

³³ Beto asa si hinoqa gasa turu mo sari karua, meke taluarae pule la mo pa Zeruselema, meke la tutuvi rini sari ka manege eke disaepeli, meke sari kaiqa pule, korapa koa varigara dia. ³⁴ Meke tozi ni rina disaepeli, meke sari kaiqa pule pu varigara vasina sari karua, “Sa Banara si hinokara ele turu pule! Ele vata dogoro pule nia si Asa koe Saimone Pita!” gua si arini.

³⁵ Meke tiqe tozia pule ri kara pu mae guadi pa Emeasi, sapu gua ta evana pa sirana, meke sapu gua meke doño gilania ri kara se Zisu, totoso videa Sa sa bereti.

Vata Dogoro Koari na Disaepeli se Zisu

(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Zone 20:19-23; Tinavete 1:6-8)

³⁶ Meke sipu korapa vivinei nia ri kara sapu gua asa, si la turu vura Nana mo pa varikorapadi rini sa Banara Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa.

³⁷ Ke hodahodaki, na matagutu si arini; hokara keke tomate si dogoria rini, gua. ³⁸ Ba zama la koa rini si Asa, “Na vegua ke nunala, na matagutu si gamu? ³⁹ Doño maei sari na limaqu na nenequ, mamu va sosodea sapu Arau mo si hie. Taninau, mamu gilana, ura na tomate si loke masana na susurina gua Arau he,” gua si Asa.

⁴⁰ Totoso zama gua Sa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana na nenena. ⁴¹ Meke sipu korapa lopu boka va hinokaria rini, sina qetu meke magasa dia, si zama la koa rini si Asa, “Koa dia gemi vasi ginani si gamu?” gua si Asa. ⁴² Ke vala nia rini si keke igana kinana. ⁴³ Vagia Sa sa igana, meke hena ia Sa pa kenudia rini.

⁴⁴ Beto asa, si zama la koa rini si Asa, “Hire sari na tiniona pu ele tozini gamu Rau, totoso koa somana koa gamu si Rau. Doduru ginuguaqu Rau sapu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, meke koari na Sam, si kaqu tava gorevura beto,” gua si Asa.

⁴⁵ Meke tukeli Sa monanadi, pude madi tumae ni sari na Kinubekubere Hope. ⁴⁶ Meke zama la koa rini si Asa, “Hie gua sapu ta kubere: Sa Karisito si kaqu koa ta sigiti na tava mate, meke pa rane vina neta si kaqu turu pule pa minate. ⁴⁷ Meke pa korapa pozana Sa, si kaqu ta tarae sa inavosona sa kinekere meke sa tinaleosae pa sinea koari doduru butubutu, podalae pa Zeruselema. ⁴⁸ Meke gamu si na tie va sosode koari na ginugua hire. ⁴⁹ Kaqu garunu atu nia Rau koa gamu sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamaqu. Ba mi la koa aqa pa Zeruselema, osolae kaqu ta gorei nia gamu sa niniraira Manauru,” gua si Asa.*

Ta Hena Sage La pa Manauru se Zisu
(Maka 16:19-20; Tinavete 1:9-11)

* 24:49 TTA 1:4

⁵⁰ Beto saripu gua hire si turana lani Sa pa Betani sari kasa Nana disaepeli, meke ovulu sage ni Sa sari limana, meke mana ni Sa si arini.*
⁵¹ Sipu korapa mana ni Sa sarini, si taluarae koa rini si Asa, meke ta hena sage pa Mañauru. ⁵² Meke vahesia rini si Asa. Qetuqetu hola dia meke pule la pa Zerusalem, ⁵³ meke lopu makudo vahesia rini sa Tamasa pa korapa Zelepade.

* 24:50 TTA 1:9-11

SA QOSIPELI TE ZISU KARISITO SAPU KUBERIA ZONE Sa Vinabakala

Sa Qosipeli sapu kuberia e Zone koasa guguana e Zisu sapu sa Zinama toa holana te Tamasa, pu “Ta evaṇae na tie meke koa somanae koa gita.” Asa tugo sapu zama nia sa qosipeli hie, sapu guahe: “Ta kubere sa Inavoso Leana hie pude sarini pu tiroa si kaqu va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito, sapu ele tava tatarana, na Tuna Tamasa, meke pa korapadi rina dia rinaṇeraṇe koa Sa si kaqu vagia rini sa tinoa hola.” (20:31)

Pa pinodalaena sa qosipeli si ta tozi sapu e Zisu mo sa Zinama toana, meke beto sapu gua asa si ta vivinei sari na tinavete variva magasadi te Zisu pu vata dogoro nia sapu e Zisu mo sa Karisito tava tatarana, na Tuna Tamasa. Beto sari na tinavete variva magasadi si luli mae sari na vivinei pu vata dogoro nia sa guguana e Zisu sapu boka dogoria gita koari Nana tinavete variva magasadi. Meke koari na vivinei hire si hoke ta tozi gua tugo sapu va hinokaria ri kaiqa tie se Zisu meke lulia rini si Asa, ba ari kaiqa pule si va karia meke korodia va hinokaria si Asa. Soku ginugua saripu evaṇi Zisu meke sapu ta evaṇa koa Sa meke koari Nana disaepeli pa boṇina sapu ta qoraie si Asa si ta tozi va bakala koari na hinia 13-17. Ta tozi tugo koa rini sa Nana zinama vina namanama, na vina niṇira koa rini koasa rane arilaena koasa Nana minate pa korosi. Koari na hinia vina betobeto si ta tozi sa tinuge vagina, sa pinituna, sa Nana minate pa korosi, sa Nana tinuru pule, meke sari Nana vinura koari Nana disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Sa vivineina sa barikaleqe barabaratana pa (8:1-11), si ta pusi veko guahe [] pa kinubekubere, sina pa soku kinubekubere koadi meke sokudi rina tie ililiri kekenu si lopu kuberia si asa, ba ari kaiqa si kuberia si asa koari na votiki vasidi.

Zama nia e Zone sa vinariponi tinoa hola sapu mae guana koe Karisito, sa vinariponi sapu podalae kamahire, meke ta poni koarini pu va hinokaria meke lulia se Zisu sapu sa sirana na hinokara meke na tinoa. Keke nati ginugua koasa Qosipeli sapu kuberia e Zone si na vina balabalana sa guguana e Zisu koari na tiṇitoṇa pu hoke ta dogoro doduru rane pa tinoa tana tie: guana kolo, palava, kalalasa, na sepati meke sari nana sipi, sa huda vaeni meke sari na vuana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-18

Zone Papitaiso meke sari na disaepeli te Zisu. Hinia 1:19-51

Sari na tinavete pu evaṇi Zisu koari na kobi tinoni. Hinia 2:1 kamo hinia 12:50

Sari na rane vina betobeto pa Zerusalema meke pa vasidi tatadi.

Hinia 13:1 kamo hinia 19:42

Sa tinuru pule meke sari na vinura tanisa Banara. Hinia 20:1-31

Vinabetona: keke Nana vinura pule pa Qaleli. Hinia 21:1-25

¹ Pa pinodalaena tu sipu lopu ele ta tavete sa kasia popoa si ele koa Nana tu sa Zinama, meke koa somanae koe Tamasa sa Zinama, meke sa Zinama si na Tamasa. ² Pa pinodalaena hokara si ele koa nana tu koe Tamasa sa Zinama. ³ Taveti Tamasa koa Sa sari doduru likakalae, meke lopu keke koari doduru tiñitona, si lopu somana tavetia Sa. ⁴ Koa koa Sa sa tinoa meke sa tinoa asa si va kalalasadi sari doduru tie. ⁵ Meke pelara vura pa hinuporo sa kalalasa hie, meke lopu hite boka va matea sa hinuporo si Asa.

⁶ Ta garunu koe Tamasa si keke tie, sa pozana sa si e Zone Papitaiso.* ⁷ Mae tozia sa koari na tie sa guguaana sa kalalasa hie, pude arini pu avosia sa inavosona Sa si madi va hinokaria. ⁸ Lopu na asa sa kalalasa, ba sapu mae nia sa si pude tozia mo sa guguaana sa kalalasa hie. ⁹ Sa kalalasa hinokara, sapu va kalalasi sari doduru tie si korapa mae koasa kasia popoa.

¹⁰ Koa Nana si Asa pa kasia popoa, meke ta tavete koa Sa sa kasia popoa, ba lopu gilania rina tie si Asa. ¹¹ Meke mae tugo koasa Nana popoa soti si Asa, ba lopu va kamoā rina turañana. ¹² Ba arini pu va kamoā si Asa, arini pu va hinokaria sa Pozana Sa, si poni ni Sa sa ñinirañira pude ta evañae na koburu te Tamasa si arini. ¹³ Lopu podo pa ginugua masa na ehara, na vina nonoga pa tini, babe pa hiniva tana tie si arini; ba pa hiniva mo te Tamasa si vata evañā ni Sa pude na koburu Tanisa si arini.

¹⁴ Meke sa Zinama si ta evañae na tie toana, meke koa somanae koa gita meke dogoria gita sa Nana tinoa tinamasa sapu koa ia na tataru variharupi meke na hinokara. Asa sa tinoa tinamasa sapu vagia sa Tuna ekei koasa Tamana.

¹⁵ Zama nia Zone si Asa meke velavela vura se Zone meke zama, “Hiera sa tie sapu tozia rau guguaana visoroihe, meke zama guahe si rau, ‘Sa tie sapu kaqu luli mudi mae koa rau si arilaena hola nau Sa si rau, sina lopu ele podo tu rau, ba ele koa Nana tu si Asa,’” gua si asa. ¹⁶ Koasa Nana tataru variharupi sapu siñi luluapae, si vagi vari luli minana si gita doduru. ¹⁷ Ponini gita Tamasa sa Tinarae koe Mosese, ba sa tataru variharupi meke sa hinokara si mae gua koe Zisu Karisito. ¹⁸ Loke tie si ele dogoria sa Tamasa. Ba sa Tuna Tamasa sapu sa Tuna ekei pu koa kapae koasa Tamana, si vata gilana valeana nia sa Tamasa koa gita.

Sa Inavoso te Zone Papitaiso

(Matiu 3:1-12; Maka 1:1-18; Luke 3:1-18)

¹⁹ Ta garunu koari na koimata tadi na tie Ziu pa Zerusalema, sari kaiqa hiama^d na Livaeti^d pude la koe Zone, meke nanasia sapu esei si asa, gua.

²⁰ Ba lopu tomea Zone si keketona, ba tozi va bakala valeana nia sa, “Lopu sa Karisito^d si rau,” gua si asa.

²¹ Ke nanasa pulea pule rini si asa, “Esei tu si agoi? E Ilaiza tu?” “Lokari lopu asa si arau,” gua se Zone. “Sa poropita^d tu sapu ta korotae mae gua koe Mosese si agoi?” Nanasa guni pulea tugo rini si asa. “Lokari,” olaña pule gua tugo si asa.*

* 1:6 Mt 3:1; Mk 1:4; Lk 3:1-2 * 1:21 Mal 4:5; Diut 18:15,18

²² “Ego, tozini gami sapu esei zonazona tugo si agoi, pude mami la tozi ni sarini pu garunu gami si gami. Ke esei tugo guni pule nigo si agoi?” gua si arini.

²³ Meke olaña la i Zone si arini, “Arau tugo si asa sapu tozia sa poropita Aisea, sapu guahe:

‘Keke tie si korapa tarae velavela guahe pa soloso qega:

Mi va nama nia sa sirana tanisa Banara,’” gua.*

²⁴ Kaiqa rina Parese^d pu somana koarini pu ta garunudi, ²⁵ si mae nanasa pulea pule se Zone, “Be lopu sa Karisito babe e Ilaiza, babe sa poropita sapu tozia Mosese si agoi, si na vegua ke papitaiso^d tie tu si goi?” gua si arini.

²⁶ Ba olaña la se Zone, “Hinokara, na kolo mo si papitaiso nia tie rau, ba koa nana koa gamu sana si keke tie sapu arilaena hola nau, asa sapu lopu gilania gamu. ²⁷ Asa sa tie sapu korapa luli mudi mae koa rau, ba lopu garoqu rau pude rupahi sari Nana sadolo,” gua se Zone.

²⁸ Arini si ta evaña pa Betani, pa kali gasa rimata koasa Ovuku Zodani, vasina pu papitaiso^d tie sa.

Sa Lami te Tamasa

²⁹ Pa koivugona si dogoria Zone se Zisu, korapa ene mae koa sa, meke zama si asa, “Dotu sa Lami^d te Tamasa korapa maehe; Asa sa tie sapu kaqu vulasa pani sari na sinea tadi na tie pa kasia popoa. ³⁰ Meke Asa sa tie sapu zama gunia rau he, ‘Keke tie si korapa luli mudi mae koa rau, sapu arilaena hola nau si rau, sina ele koa nana tu si Asa sipu lopu ele podo si rau!’ ³¹ Arau ba lopu gilania, sapu esei si Asa, ba na mae variva papitaiso kolo mo si rau, pude vata gilana nia mo si Asa koari na tinoni pa Izireli,” gua se Zone.

³² Meke hie gua sapu helahelae vura nia e Zone, “Dogoria rau sa Maqomaqo Hope sapu gore mae, guana baruku pa Mañauru meke hake koa Sa.” ³³ “Arau ba lopu ele gilana valeania sapu Asa zona tugo si Asa, ba sa Tamasa pu garunau pude papitaiso tie pa kolo, Asa zama au, ‘Kote dogoria goi gorena mae sa Maqomaqo Hope, meke hake koa sa tie, sapu kote papitaiso nia koari na tie sa Maqomaqo Hope,’ gua si Asa. ³⁴ Ele dogoro soti mataqu, ke helahelae nia rau kamahire sapu Asa tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zone.

Sari Disaepeli Kekenu te Zisu

³⁵ Meke pa koivugona, sipu korapa turu pule nana vasina se Zone meke sari karua nana disaepeli, ³⁶ si dogoria sa se Zisu korapa ene hola gua vasina, ke zama si asa, “Dotu sa Lami te Tamasa!” guni sa.

³⁷ Totoso avosia ri karua disaepeli gua sapu zama nia sa, si lulia mo ri kara se Zisu. ³⁸ Meke liñana se Zisu meke dogori Sa korapa luli koa Sa si arini, ke nanasi Sa, “Na sa si hiva nia gamu?”

Meke olaña la si arini, “Rabae^d, pavei koa si goi?” (Sa ginuana Rabae si na titisa te Tamasa.)

³⁹ Meke olaña se Zisu, “Mae luli Au, mamu dogoria,” gua si Asa. Ke lulia rini si Asa, meke dogoria rini sa vetu vasina sapu koa ia Sa. Na tata made koloko veluvelu sa totoo hie, ke koa koa Sa si arini osolae kamoia boni.

* 1:23 Ais 40:3

⁴⁰ Keke ri kara sapu avosona sa zinama te Zone meke luli koe Zisu si e Aduru, sa tasina e Saimone Pita. ⁴¹ Meke tuturei la dogoria sa se Saimone sa tasina, meke zama ia sa si asa, “Tio, ele dogoria gami sa Mesaea,” gua si asa. Sa ginuana sa Mesaea si e Karisito, gua.

⁴² Meke turaña la nia sa koe Zisu se Saimone. Ke sipu dogoria Zisu si asa, si zama ia Sa, “Agoi se Saimone, sa tuna e Zone, ba kamahire si kaqu ta pozae Sipasi si goi,” gua si Asa. Kekenono ginuadi sari pozapoza Pita meke Sipasi, sa ginuadi si na patu.

Tioki Zisu sari Pilipi meke Nataniela

⁴³ Pa koivugona si hiva la pa Qaleli se Zisu, meke hata ia Sa se Pilipi meke sipu dogoria Sa, si zama la ia Sa, “Mae luli Au!” gua si Asa. ⁴⁴ Na tie pa Betiseda se Pilipi, meke gua tugo sari Aduru e Pita. ⁴⁵ Meke la tutuvia Pilipi se Nataniela meke tozi nia sa si asa, “Ele dogoria gami si Asa sapu tozia Mosese koasa Tinarae, meke sari na poropita ba gua tugo, Asa se Zisu pa Nazareti sa tuna e Zosepa,” gua si asa.

⁴⁶ Ke nanasa la ia Nataniela se Pilipi, “Tio, boka vura mae pa Nazareti si keke tinitona arilaena gua asa?” Meke olana la se Pilipi, “Mae ba goi mamu dogoria,” gua si asa.

⁴⁷ Meke totozo dogoria Zisu se Nataniela sapu korapa mae, si zama nia Zisu, “Hiera sa tie Izireli hinokara; sapu loka nana kinohakoha la pa tie!” gua si Asa.

⁴⁸ Ke nanasa la ia Nataniela si Asa, “Vegua meke boka gilana tu Goi si rau?” gua si asa.

Meke olana la ia Zisu si asa, “Ele dogorigo tu Rau sipu korapa habotu goi pa kauru huda piqi, totozo lopu ele tiokigo tu e Pilipi,” gua si Asa.

⁴⁹ Meke olana la ia Nataniela si Asa, “Titisa, uve Agoi tugo sa Tuna Tamasa, na Banara tadi na tie Izireli!” gua si asa.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Sina tozi nigo mo Rau sapu dogorigo Rau habotumu pa kauru huda piqi, gua ke tiqe va hinokarau goi, ba kote dogori goi sapu hola nia sapu gua asa!” ⁵¹ Meke zama pule si Asa, “Maqu tozi valeanani gamu kamahire sa hinokara. Kaqu dogori gamu ta tukele sa Manauru meke gore na sage sari na mateana te Tamasa koasa Tuna^d na Tie,” gua se Zisu.*

2

Sa Vinarihaba pa Kena

¹ Pa vina neta rane si ta evana si keke vinarihaba koasa vasileana nomana pa Kena pa popoa Qaleli. Meke ele koa nana tu vasina sa tinana e Zisu. ² Somanana ta ruvata tugo se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke sipu beto sa vaeni^d, si zama la koe Zisu sa tinana, “Ele paho ni vaeni si arini,” gua si asa.

⁴ “Tinaqu, na vea ke tozi Nau tu goi, ura lopu ele kamo sa Qua totozo*,” olana gua se Zisu.

* **1:51** Zen 28:12 * **2:4** Sa zinama “lopu ele kamo sa Qua totozo” si hoke tozia e Zisu koari na vesi hire: Zone 7:6, 8, 30, 8:20 Meke hoke zama nia tugo Sa sa Nana minate sapu guahe: “Ele kamo sa totozo kamahire pude kaqu tava lavata sa Tuna na Tie,” koari na vesi hire Zone 12:23,27; 13:1; 16:32; 17:1 Sa tinana gina lopu gilania sapu zama nia Zisu sa Nana minate pa korosi, ba lopu korona tugo se Zisu pude va dogoro nia sa Nana vina lavata.

⁵ Meke zama la koari na nabulu sa tinana Zisu, “Mi tavetia sapu gua kaqu tozini gamu Sa,” gua. ⁶ Turu kapae dia si ka onomo vovoina kolo, sapu tana huve va via tie luli gua pa dia tinarae, sapu hopeke pada zuapa navulu lima babe keke gogoto manege lima lita kolo boka voi i.

⁷ Meke zama la koari na nabulu se Zisu, “Toño va siñi ni kolo sari na vovoina kolo hire.” Ke va siñi luluapae ni kolo rini.

⁸ Meke tozi ni Sa, “Ego, mi toño va karovo vagi kaiqa kolo, mamu paleke lani koasa tie kopuna sa inevaña,” gua si Asa, ke tavetia tugo rini sapu gua tozi ni Sa. ⁹ Meke sipu napoa sa tie kopu inevaña, si va liniliñia sa sa kolo sapu ele ta ilirae vaeni hinokara, ke magasa sisigiti si asa. Ba lopu gilania sa sapu pavei mae guana sa vaeni hie, ba sari na nabulu mo pu toñona sa si gilania. Gua asa, ke tiokia sa sa tie varihaba, meke zama, ¹⁰ “Tio, sa vaeni leana hola gua hie si hoke tava hia kekenu koari na tie, meke sipu ele beto napo va soku rini, si tiqe hoke va hia ia rini sa kolo vaeni sapu pasana. Ba agoi si kopu veko nia sa vaeni leanana, meke kamahire tu tiqe va vura ia goi si asa,” gua si asa.

¹¹ Hie tugo sa tinavete variva magasa kekenu hokara sapu tavetia Zisu pa vasileana Kena pa popoa Qaleli; sapu va dogoro nia Sa vasina sa Nana niniranira, ke va hinokaria ri Nana disaepeli si Asa.

¹² Sipu beto saripu gua hire, si ene gore la pa Kepaniami se Zisu meke sa tinana, sari na tasina koreo meke sari Nana disaepeli, meke la koa hite kaiqa rane vasina si arini.*

Hadui Zisu sari Tie Holuholu pa Zelepade

(Matiu 21:12-13; Maka 11:15-17; Luke 19:45-46)

¹³ Ego, tata sa totoso tanisa Inevaña Pasova^d, ke topue sage la pa Zerusalem se Zisu.* ¹⁴ Sipu kamo Sa vasina si nuquru la si Asa koasa varivarigarana tanisa Zelepade, meke dogori Sa vasina sari na tie pu korapa vari holuholui bulumakao na sipi na baruku, meke sari na tie pu korapa hobehobe poata Roma la pa poata tadi tie Ziu, habotu dia koari na tevolo. ¹⁵ Ke tavetia Sa si keke hilihiliburuana meke hadu vuravura ni Sa sari doduru kurukuru: sari na sipi na bulumakao pa Zelepade. Meke tupele titisi ni Sa sari na tevolo tadirini pu vari hobehobei poata, ke talahuarae limilamae sari na dia poata. ¹⁶ Meke zamai Sa sari na tie pu holuholu baruku, “Paleke va seui sari na tinitoña hire! Mu lopu tavete gunia na vasina holuholuana sa vetu tanisa Tamaqu,” gua si Asa.

¹⁷ Meke balabala ia ri Nana disaepeli^d sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe: “Qua Tamasa, tataru sisigiti nia Rau sa Mua Zelepade^d, ke ta sigiti nia Rau gua na nika pa buloqu,” gua.*

¹⁸ Ke mae nanasia ri na koimata tadi na tie Ziu se Zisu, “Na vina gilagila sa si boka tavetia goi pude va sosodea gami sapu na ari Mua niniranira si Goi pude tavetia si hie?” gua si arini.

¹⁹ Meke olaña se Zisu, “Huaria sa Zelepade hie, meke pa rane vina ñeta si kaqu va turu pulea Rau si asa,” gua si Asa.*

²⁰ “Vegua, kaqu va turu pulea mo goi pa ka ñeta rane sia? Sina ka made navulu onomo vuaheni tu seunaena gua sa kinurina sa Zelepade hie!” gua si arini. ²¹ Ba sa Zelepade sapu gunia Zisu si sa tinina mo.

* 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Ekd 12:1-27 * 2:17 Sam 69:9 * 2:19 Mt 26:61, 27:40; Mk 14:58, 15:29

²² Ke mudina sapu turu pule pa minate si Asa, si balabala pulea ri Nana disaepeli gua sapu zama nia Sa, ke va hinokaria rini sa Kinubekubere Hope meke sa zinama te Zisu.

Gilani Zisu sari na Bulodi ri Doduru Tie

²³ Sipu koa pa Zerusalemā pa totošo Inevaᅇa Pasova^d se Zisu, si va hinokaria ri soku tie si Asa, sina dogori rini sari na tinavete variva magasadi pu taveti Sa. ²⁴ Ba lopu kalavarae la i Zisu si arini, sina ele gilana betoi Nana tu Sa sari doduru tie. ²⁵ Lopu kilu tozi nia keke tie si Asa, koari na guguadi rini, sina ele tumae nia Nana gua sapu koa pa bulodi ri na tie.

3

Zisu meke Nikodimasi

¹ Koa nana si keke ᅇati palabatu tadi na tie Ziu, sa pozana sa si e Nikodimasi; keke rina Parese^d si asa. ² Keke boᅇi si ene golomo mae koe Zisu si asa, meke zama, “Rabae^d, gilanigo mami gami sapu keke titisa ta garunumu mae koe Tamasa si Goi. Sina loke tie si boka taveti sari na tinavete variva magasadi gua sapu taveti Goi, be lopu koa koasa sa Tamasa.”

³ Ba olaᅇa la koasa se Zisu, “Maᅇu tozi va hinokara nigo, be lopu podo pule sa tie, si lopu boka dogoria sa sa Binaᅇara te Tamasa,” gua si Asa.

⁴ “Ai, vegua meke kote boka podo pule si keke tie sapu ele nomana? Namu lopu kaᅇu boka nuᅇuru pule la pa tiana sa tinana si asa, meke podo pule pa vina rua totošo!” gua se Nikodimasi.

⁵ Ba olaᅇa la ia Zisu si asa, “Maᅇu tozi va hinokara nigo: loke tie si boka nuᅇuru pa Binaᅇara te Tamasa be lopu podo pa kolo meke koasa Maᅇomaᅇo Hope si asa. ⁶ Ura sapu ta podo koasa tini si tini tugo, meke asa sapu ta podo koasa Maᅇomaᅇo Hope, si tanisa Maᅇomaᅇo Hope tugo. ⁷ Mu lopu magasa nia sapu gua tozi nigo Rau, sapu gamu doduru si kaᅇu podo pule. ⁸ Doᅇo la koasa givusu; hoke raza lamae si asa, meke avosia mo goi sa buruᅇuna, ba lopu hite gilania goi pavei mae guana, babe pavei la guana. Kekeᅇoᅇo puta gua tugo asa sa tie pu ta podo koasa Maᅇomaᅇo Hope,” gua se Zisu.

⁹ “Vegua meke kote boka ta evaᅇa sapu gua asa?” nanasa gua se Nikodimasi.

¹⁰ Meke olaᅇa se Zisu, “Nake na titisa arilaemu tu tadi pa Izireli^d si goi, ba na vegua ke lopu gilani tu goi sari ginugua arini? ¹¹ Maᅇu tozi va hinokarani gamu: zama vura nia gami sapu gua gilania gami, meke tozi vura nia gami sapu gua dogoro sotia gami; ba loke tie gamu si emi va hinokari sari na mami zinama. ¹² Ele tozi nigo Rau sari na tiᅇitoᅇa tanisa kasia popoa hie, ba lopu va hinokarau goi, si vegugua meke kote boka va hinokarau goi, be tozi nigo Rau guguadi sari na tiᅇitoᅇa Maᅇauru? ¹³ Loke tie si ele sage la pa Maᅇauru pude la gilania sapu gua ta evaᅇa vasina. Ba sa Tuna^d na Tie mo, Asa mo si gore mae guana pa Maᅇauru.

¹⁴ Gua sapu ovulu sage nia Mosese sa noki boronizi pa batuna sa huda pa soloso qega^d, si kaᅇu ta ovulu sage gua tugo asa sa Tuna na Tie,* ¹⁵ pude arini pu raᅇa si Asa, si kaᅇu tagoa sa tinoa hola. ¹⁶ Ura

* 3:14 Nab 21:9

tataru sisigiti nia Tamasa sa kasia popoa, ke poni nia Sa sa Tuna ekei, pude arini pu rañea si Asa si lopu kaqu tava kilasa pa Heli ba kaqu tagoa rini sa tinoa hola. ¹⁷ Ura lopu garunu mae nia Tamasa sa Tuna pude pitu ia sa kasia popoa, ba pude ta harupu sa kasia popoa koa Sa. ¹⁸ Asa sapu rañea sa Tuna si lopu kaqu tava kilasa koe Tamasa, ba asa sapu lopu rañea si Asa si ele somana pude tava kilasa koe Tamasa, sina lopu rañea sa sa Tuna ekei sa Tamasa. ¹⁹ Gua asa, ke guahe sa vinaripitui, ele mae sa kalalasa pa popoa pepeso, ba okoro nia rina tie sa hinuporo, hola nia sa kalalasa, sina kaleadi sari na dia tinavete. ²⁰ Asa sapu tavete va sea si kilua sa kalalasa, meke lopu hiva vura mae koasa, sina hiva tomei sa sari nana tinavete kaleadi. ²¹ Ba asa sapu evañia sa hinokara, si mae koa sa kalalasa, pude ta dogoro va bakala sapu gua tavetia sa si pa vina tabena sa Tamasa,” gua se Zisu.

Zisu meke Zone

²² Beto asa si la gua pa popoa Ziudia se Zisu meke sari Nana disaepeli, meke koa paki koa rini vasina se Zisu, meke variva papitaiso. ²³ Zone ba papitaiso tie pa Aenoni, tata pa Salimi, sina sokua kolo sa vasina asa. Ke la koa sa sari na tie, meke ta papitaiso koa sa si arini. ²⁴ Koasa totoso hie si lopu ele ta veko pa vetu varipusi se Zone.*

²⁵ Meke kaiqa rina disaepeli te Zone si varitokei nia koa keke tie Ziu sa gugua sa vinavia pa hahanana vinalesi tadi na tie Ziu. ²⁶ Ke la koe Zone si arini meke zama, “Titisa, balabala ia tugo goi sa tie sapu somana koa goi pa kali karovona sa Ovuku Zodani, sapu vivinei nia goi? Sa tie asa si korapa variva papitaiso kamahire, meke soku tie si korapa la koa Sa!” gua si arini.

²⁷ Meke olaña la i Zone si arini, “Loke tie si boka vagia keketona, be lopu ta poni nia sa koe Tamasa si asa. ²⁸ Ele gilania mia mo gamu sapu zama nia rau, sapu lopu sa Karisito si rau, ba ta garunu va kenue mo koa Sa si rau.* ²⁹ Sapu gunia rau si guahe: Sa barikaleqe si tanisa tie pu habana, ba lopu tanisa nana baere. Sa nana baere si somana mo pa vinarihaba, meke aqa nia sa sa minae tanisa tie varihaba. Meke sipu mae kamo si asa, meke avosia sa nana baere sa mamalainina sa, si qetu sa nana baere. Ego, arau ba gua tugo, qetu hola si rau kamahire, sina ele mae kamo sa Karisito. ³⁰ Asa tu si kaqu arilaena hola nau si rau, meke arau si kaqu tava hiteke gore,” gua se Zone.

Asa sapu Mae Guana pa Mañauru

³¹ Asa sapu gore mae guana pa Mañauru si arilaena hola koari doduru. Ba asa sapu koana pa pepeso si tanisa pepeso tugo, meke vivinei ni sa sari ginugua tanisa popoa pepeso. Ba Asa sapu gorena mae pa Mañauru si ululu hola koari doduru. ³² Tozi vura ni Sa koari na tie sapu gua ele dogori na avosi Sa, ba loke tie va hinokaria sa Nana zinama. ³³ Ba asa sapu va hinokaria sa Nana zinama si va ego sa sapu hinokara sa Tamasa. ³⁴ Asa sapu ta garununa koe Tamasa, si tozia Sa sa zinama te Tamasa, sina lopu ta nana kamo sa Maqomaqo Hope sapu poni nia Tamasa koa Sa. ³⁵ Ura tataru sisigiti nia Tamasa sa Tuna, ke vekoi Sa pa Nana niniranira sari doduru likakalae.* ³⁶ Asa sapu rañea sa Tuna Tamasa, si tagoa sa tinoa hola. Ba asa sapu kilu ia sa Tuna si

* 3:24 Mt 14:3; Mk 6:17; Lk 3:19-20 * 3:28 Zn 1:20 * 3:35 Mt 11:27; Lk 10:22

lopu tagoa sa tinoa, ba sa vina kilasa mo te Tamasa si kaqu raza koasa ninae rane ka rane.

4

Zisu meke sa Barikaleqe Sameria

¹ Meke avoso nia rina Parese sapu sari na tie pu ta papitaiso koe Zisu meke lulia si Asa, si soku hola ni saripu te Zone, gua. ² Ba, e Zisu telena si lopu papitaiso tie, ba sari Nana disaepeli tu. ³ Ke toতো avoso nia Zisu sa ginugua asa, si taluarae pa Ziudia meke pule la pa Qaleli si Asa. ⁴ Meke koasa Nana inene la gua vasina si ene hola gua pa korapa Sameria si Asa. ⁵ Meke mae pa keke vasileana nomana sapu Saeka pozana, sapu lopu seu koasa vasi pepeso sapu poni nia Zekopi koasa tuna sapu e Zosepa.* ⁶ Meke koa nana vasina sa berukehe te Zekopi. Mabo sisigiti ene se Zisu, ke habotu Nana pa kali berukehe; na korapa rane sa popoa.

⁷⁻⁸ Meke toতো ele latu pa vasileana sari Nana disaepeli pude holu ginani gua, si mae utuvu vagi kolo gua si keke barikaleqe Sameria. Meke zama la koasa se Zisu, “Poni Au goi vasi kolo napo,” gua si Asa.

⁹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, “Ki, nake na tie Ziu tu si Goi meke arau si na tie Sameria, ba vegua ke boka tepa nau kolo napo tu Goi?” gua si asa. (Sina lopu hoke vari zamai na vari napoi kapa sari na tie Ziu meke Sameria.)*

¹⁰ Meke olaña la koasa se Zisu, “Be gilania goi sa vinariponi te Tamasa meke esei si Asa sapu tepa nigo kolo napo si boka tepa mo koa Sa si goi, meke boka poni nigo mo Sa sa kolo tinoa.”

¹¹ Meke zama la koa Sa sa barikaleqe, “Palabatu, lohi hola sa berukehe, meke loke Mua toña pude utuvu nia, pavei kaqu boka vagia Goi sa kolo tinoa? ¹² Sa tamamami gami sapu e Zekopi, si ponini gami sa berukehe hie. Asa meke sari na tuna meke sari doduru nana pinausu kurukuru si hoke napo koasa kolo hie. Ke vegua, arilaemu hola nia Goi se Zekopi, gua si Goi?” gua si asa.

¹³ Meke olaña la se Zisu, “Asa sapu napoa sa kolo koasa berukehe hie si kote memeha pule, ¹⁴ ba asa sapu napoa sa kolo sapu kaqu poni nia Rau koa sa si lopu kaqu memeha pule. Sa kolo asa sapu kaqu poni nia Rau koa sa si kote ta evañae na bukaha pa korapa bulona sapu bukabukaha sage, meke ponia sa tinoa hola koa sa,” gua si Asa.

¹⁵ “Palabatu,” gua sa barikaleqe, “Poni au sa kolo asa, maqu napoa, pude qu lopu memeha pule, meke pude lopu mae utuvu pule kolo tani si rau,” gua si asa.

¹⁶ Meke zama la koasa se Zisu, “La mamu tiokia sa loamu, mamu turaña mae nia,” gua si Asa.

¹⁷ Meke olaña sa barikaleqe, “Loke loaqu,” gua si asa, ke zama pule se Zisu, “Hinokaramu, sapu loke loamu gua si goi. ¹⁸ Ba ari ka lima tie tu saripu ele habai goi, meke sa tie sapu korapa koa turaña goi kamahire si lopu na loamu. Hinokaramu si goi,” gua si Asa.

¹⁹ “Palabatu, kamahire tu gilanigo rau sapu keke poropita si Goi. ²⁰ Sari tiatamamami pukerane si vahesia sa Tamasa koasa togere hoi, ba gamu na tie Ziu si zama sapu pa Zerusalema tu sa vasina sapu kaqu vahesia gita sa Tamasa,” gua sa barikaleqe.

* 4:5 Zen 33:19; Zos 24:32 * 4:9 Ezr 4:1-5; Nehe 4:1-2

21 Meke zama la koasa se Zisu, “Va avoso mae. Korapa mae sa totošo sapu lopu kaqu vahesia rina tie sa Tamasa pa togere hoi babe pa Zerusalemā. 22 Gamu na tie Sameria si vahesia si Asa sapu lopu gilania gamu; ba gami na tie Ziu si gilana valeania mami si Asa sapu vahesia gami, sina sa tinaharupu si vura mae gua koa gami na tie Ziu. 23 Ba korapa mae sa rane, meke ele kamo mo hie sapu kaqu vahesi va hinokaria rina tie sa Tamasa pa maqomaqo dia meke pa hinokara. Ura asa sa vnahesi sapu hiva hola nia sa Tamasa. 24 Sina na maqomaqo sa Tamasa, ke arini pu vahesia si kaqu vahesia pa Maqomaqo meke pa hinokara si Asa.”

25 Meke zama sa barikaleqe, “Gilania rau sapu kaqu mae sa Mesaea” (sapu sa Karisito), “meke pana mae tu Sa, si kaqu tozi va hinokarani gita Sa sari doduru tin̄itona,” gua si asa.

26 Meke olaña la ia Zisu si asa, “Arau mo si Asa sapu korapa zama atu koa goi kamahire,” gua si Asa.

27 Meke pa totošo tugo asa si pule mae mo sari Nana disaepeli meke magasa hola nia ri kasa si Asa, sipu dogoria rini, sapu korapa vivinei turan̄ia Sa si keke barikaleqe. Ba loke tie ari kasa si odi hiva nanasa, “Nasa si hiva nia goi,” gua, babe nanasa la ia se Zisu, “Na vegua ke vivinei turan̄ia tu Goi sa barikaleqe sana?” gua.

28 Meke veko pania sa barikaleqe sa nana vovoina kolo, meke pule la pa vasileana, meke tozi ni sa sari na tie vasina, 29 “Mae gamu, mamu dogoria si keke tie sapu tozi nau sari doduru ginugua saripu ele hoke evevani rau. Hokara Asa beka sa Karisito?” 30 Ke taluarāe koasa dia vasileana nomana sari na tie meke la koe Zisu.

31 Ba sipu korapa mae gua sari na tie si tepa ososo nia rina disaepeli se Zisu, “Titisa, henahena paki,” gua si arini.

32 Ba olaña se Zisu, “Sa gequ ginani si koa nana sapu lopu hite gilania gamu,” gua si Asa.

33 Ke podalae vari nanasi teledia sari na disaepeli, “Hokara kaiqa tie paleke pon̄ia ginani sia?”

34 Meke zama se Zisu, “Sa gequ ginani si pude va tabea mo sa hiniva tanisa pu garunuqu, meke pude va gorevura i sari Nana tinavete saripu pon̄i Nau Sa. 35 Hoke zama gūahe si gamu, ‘Ka made sidara koa meke kamo sa totošo pakepakete,’ gua. Ba maqu tozini gamu, doño viliti valeani sari na linetelete pa inuma. Ele komiha sari meke garo pude ta pakete. 36 Sa tie sapu pakepakete si vagia sa sa nana tinabara kamahire, meke varigara ni sa, sari na vuadi pa tinoā hola, gua asa ke sa tie sapu lelete, meke sa tie sapu pakepakete si kaqu qetuqetu varigara. 37 Hinokara tugo sapu ta zamae, ‘Keke tie si lelete meke keke pule si pakepakete,’ gua.

38 Garunu gamu Rau pude la paketi sari na vuvua pa inuma saripu lopu mabo ni gamu, ba kaiqa tie tu mabo letei, ba gamu si paketi sari vuadi koa sa laena sa dia minabo.”

39 Meke sokudi rina tie Sameria pa vasileana asa si va hinokaria se Zisu, sina koa gua koasa zinama tanisa barikaleqe sapu gūahe: “Ele tozi nau Sa sari doduru ginugua saripu hoke evevani rau,” gua. 40 Ke totošo mae koa Sa sari na tie Sameria si tepa ososo nia rini si Asa pude koa paki koa rini, ke koa karua ranena tu vasina se Zisu. 41 Meke soku pule tie Sameria si va hinokara koa gua koasa tinarae te Zisu.

⁴² Meke zama la koasa barikaleqe si arini, “Va hinokara kamahire si gami, lopu sapu gua mo pu tozini gami goi, ba sina avoso sotia telemami si Asa, meke gilana valeania gami sapu Asa hinokara tugo sa hinarupu tanisa kasia popoa.”

Salania Zisu sa Tuna sa Palabatu Qavuna

⁴³ Meke sipu hola karua rane vasina, si taluarae la pa Qaleli se Zisu. ⁴⁴ (Ele zama nia tu Zisu telena koari Nana disaepeli sapu guahe: “Sa poropita si lopu hoke ta pamañae pa nana popoa soti,” gua.)^{*} ⁴⁵ Totoso kamo Sa pa Qaleli, si va kamo rina tie vasina si Asa, sina somanadi tugo koasa Inevana Pasova pa Zerusalem si arini, meke dogori rini sari doduru tin̄itoña saripu taveti Sa vasina.*

⁴⁶ Meke topue pule la pa vasileana Kena pa popoa Qaleli se Zisu, vasina iliri nia vaeni Sa sa kolo. Meke koa nana vasina si keke palabatu qavuna sapu moho sa tuna koreo pa Kepaniami.* ⁴⁷ Meke sipu avoso nia sa sapu ele taluarae pa Ziudia meke koa Nana pa Qaleli se Zisu gua, si la tutuvia sa si Asa, meke tepa ia sa pude luli la salania sa tuna koreo sapu tata mate, gua.

⁴⁸ Meke zama la koasa se Zisu, “Be lopu dogori gamu sari na vina gilagila na tinavete variva magasadi si kaqu va hinokara si gamu,” gua si Asa.

⁴⁹ “Bañara, tuturei mae sipu lopu ele mate sa tuqu,” gua sa palabatu.

⁵⁰ Meke zama se Zisu, “Mu pule la, sa tumu koreo si kote magogoso nana mo!” Ke va hinokaria sa palabatu sa zinama te Zisu meke topue pule la si asa. ⁵¹ Meke sipu korapa ene pule la sa si tutuvia ri nana nabulu meke tozi nia ri sapu, “Ele magogoso tu sa tumu koreo,” gunia rini. ⁵² Ke nanasa la i sa, “Pa totoso sa si podalae magogoso si asa?” Meke olana si arini, “Pa keke koloko veluvelu norae tu si beto manini si asa,” gua si arini.

⁵³ Meke gilania sa sapu asa tugo sa totoso sapu tozi nia Zisu si asa, “Sa tumu koreo si kote magogoso,” gua. Ke va hinokaria ri doduru tie pa nana vetu se Zisu.

⁵⁴ Hie tugo sa vina rua tinavete variva magasa sapu evania Zisu sipu taluarae mae gua pa Ziudia meke la pa Qaleli si Asa.

5

Ta Salana sa Tie Mohona pa Kopi

¹ Meke sipu hola sapu gua asa, si somana sage la pa keke inevana tadi na tie Ziu pa Zerusalem se Zisu. ² Pa korapana pa Zerusalem si koa nana si keke kopi sapu ka lima vetu tokele dedegere pa vari likohaena meke ta pozae Betizata si asa pa zinama Hiburu, meke sa kopi si tata koasa Sasada Sipi. ³ Meke soku hola sari na tie mohodi si ekodia koari na gogoe arini: behudi na ikedi meke mate kaiqa tinidi, korapa aqa nia rini nakilina sa kolo. ⁴ Sina hoke gore mae koasa kopi sana sa mateana te Tamasa meke va nakilia sa sa kolo. Meke sa tie mohona pu kamo kekenu la koasa kopi, sipu nakili sa kolo sana si ta salana sa nana minoho. ⁵ Meke koa nana vasina si keke tie sapu ka tolonavulu vesu vuaheni si koa moho si asa. ⁶ Meke totoso dogoria Zisu

* 4:44 Mt 13:57; Mk 6:4; Lk 4:24 * 4:45 Zn 2:23 * 4:46 Zn 2:1-11

si asa korapa eko nana vasina, meke tumae nia Sa sapu ele seunae hola sa nana minoho, si nanasia Sa, “Vegua, hiva ta salaņa si goi?”

⁷ Meke olaņa sa tie mohona, “Baņara, loke tie si koa pude toka nau gore la koasa kopi, totoso nakili sa kolo, pude korapa la gua rau, si keke votiki tie tu si gore va kenue la.”

⁸ Ke zama la ia Zisu si asa, “Turu, palekia mua teqe mamu ene.”
⁹ Meke pa totoso tugo asa si ta salaņa sa tie, meke palekia sa sa nana teqe meke topue ene.

Pa rane Sabati si evaņa Zisu sapu guahe, ¹⁰ ke zama ia rina koimata tadi na tie Ziu sa tie pu ta salaņa, “Na rane Sabati si hie meke ta hukata pa nada tinarae si pude paleke teqe si goi.”*

¹¹ Ba olaņa la i sa si arini, “Sa tie tu sapu salaņau, si garunau pude palekia sa qua teqe.”

¹² Ke nanasia rini si asa, “Esei sa tie, sapu tozi nigo pude tavete gua asa?”

¹³ Ba lopu gilania sa tie sapu e Zisu si asa, sina moatana sa tie vasina, meke ele va mulhipuru taloa nana tu se Zisu.

¹⁴ Ba mumudi si dogoria Zisu si asa pa korapa Zelepade, meke zama la ia Sa si asa, “Dotu, ele ta salaņa si goi, ke mu lopu tavete va sea pule sina be gua asa si kote kaleamu hola si goi,” gua si Asa.

¹⁵ Ke la tozi ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu sapu e Zisu si salaņa si asa. ¹⁶ Ke podalae noņovalia rini se Zisu, sina salaņa Sa sa tie pa rane Sabati. ¹⁷ Meke olaņa la i Zisu sarini, “Sa Tamaqu si tavetavete lamo kamo pa rane ninoroi, ke Arau ba korapa tavetavete tugo.” ¹⁸ Gua asa ke bugoro sisigiti nia ri na koimata tadi na tie Ziu, meke hiva va matea rini si Asa. Sina lopu tale koasa sinekena mo sa tinarae Sabati, ba na zama nia tugo Sa sapu sa Tamasa si na Tamana soti, gua asa ke va kekeņono pule nia mo koe Tamasa si Asa, gua.

Sa Niniranira Tanisa Tuna

¹⁹ Meke olaņa la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani gamu: sa Tuna si lopu boka tavetia sa Nana hiniva soti telena, ba tale gua mo sapu dogori Sa koasa Tamana. Ke gua mo sapu taveti sa Tamana, si taveti tugo sa Tuna. ²⁰ Ura tataru sisigiti nia sa Tamana sa Tuna, ke va dogoro ni Sa koa Sa sari doduru gua pu korapa taveti Sa telena. Meke kote va dogoro ni pule sa Tamana koa sa Tuna sari na tinitoņa arilaedi, pude taveti, hola ni saripu gua hire, meke kote magasa hola si gamu doduru. ²¹ Kekeņono gua tugo sapu va toa pulei sa Tamana saripu matedi, si kaqu poni tinoa sa Tuna si arini pu hiva ni Sa pude poni. ²² Gua tugo koasa tinavete varipitui, si lopu pitui sa Tamana telena sari na tie, ba poni nia Sa koasa Tuna sa niniranira pude pitui sari na tie, ²³ pude doduru tie si kaqu va lavatia sa Tuna, kekeņono gua tugo sapu va lavatia rini sa Tamana. Ba asa sapu lopu va lavatia sa Tuna si lopu va lavatia tugo sa sa Tamana sapu garununa sa Tuna.

²⁴ Ego, maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu avosi sari Qua zinama meke va hinokaria si Asa sapu garunuqu Rau, si ele vagia sa sa tinoa hola. Lopu kaqu tava kilasa pa Heli^d sa tie sana, sina ele hola nia sa sa minate, meke ele karovo la pa tinoa. ²⁵ Maqu tozi va hinokarani gamu, korapa mae sa totoso meke ele kamo mo si asa, sapu pana va

* 5:10 Nehe 13:19; Zer 17:21

avosia meke va tabea rini pu mate sa mamalainina sa Tuna Tamasa, si kaqu toa si arini. ²⁶ Gua tugo sapu telena sa Tamana sina natina sa tinoa, si poni nia Sa koasa Tuna pude na natina sa tinoa. ²⁷ Meke ponía tugo Tamasa koa Sa sa niniranira pude varipitui, sina na Tuna na Tie si Asa.

²⁸ Mi lopu magasa nia sapu gua ele tozini gamu Rau. Ura korapa mae sa tofoso pana kaqu avosia ri doduru tie matedi pa korapa lovu sa mamalainina sa Tuna na Tie, ²⁹ meke kaqu toa pule meke vura mae pa dia lovu sari doduru, meke arini pu tavete valeana, si kaqu turu pule pa tinoa hola, ba sarini pu tavete va kaleana si kaqu turu pule pude tava kilasa pa Heli.*

Vina Sosodena e Zisu

³⁰ Loketona si boka tavetia Rau pa Qua niniranira soti telequ, ba gua mo sapu tozi Nau sa Tamasa. Ke tonoto nana sa Qua vinaripitui, sina lopu lulia Rau sa Qua hiniva ba sa hiniva mo tanisa Tamaqu sapu garunuqu Rau.

³¹ Be va sosode pule Nau telequ si Rau, si kote kilui gamu sari na Qua zinama. ³² Ba koa nana si asa sapu va sosode Au, meke gilania Rau sapu hinokara sa nana zinama.

³³ Ele garunu lani tu gamu koe Zone sari kaiqa mia tie, meke ele va sosodea tu sa sa hinokara.* ³⁴ Sa qua vina sosode tana tie si lopu ta hivae koa Rau, ba pude mi ta harupu gua, ke zama ni Rau saripu gua hire. ³⁵ E Zone si guana keke zuke toana meke sa kalalasangana si ele getu paki nia gamu.

³⁶ Ba sa vina sosodequ Rau si arilaena hola nia sapu te Zone. Sari Qua tinavete saripu poni Nau sa Tamaqu pude taveti, si va sosodea sapu ta garunuqu si Rau koasa Tamaqu. ³⁷ Meke sa Tamaqu pu garunuqu Rau, si va sosode Au tugo si Arau. Ba namu lopu hite avosia gamu sa mamalainina babe dogoria gamu si Asa.* ³⁸ Meke lopu koa pa korapa bulomia sari Nana zinama, sina lopu va hinokaria gamu si Asa pu ta garununa koa sa Tamasa. ³⁹ Tiro hatai gamu sari na Kinubekubere Hope, sina vasina si kote vagia gamu sa tinoa hola, balabala gua si gamu! Ba sari na Kinubekubere Hope arini si tozia mo sa guguaqu Rau. ⁴⁰ Gua ba koromia mae koa Rau si gamu, pude vagia sa tinoa hola.

⁴¹ Ba lopu okoro nia Rau si pude va lavatau rina tie. ⁴² Ba gilana gamu Qua, sapu loke mia tataru si gamu koe Tamasa pa korapa bulomia. ⁴³ Pa korapa hiniva tanisa Tamaqu si mae si Rau, ba koromia avosangana gamu. Ba be guana mae si keke tie pa nana hiniva soti telena si kote va hinokaria mo gamu. ⁴⁴ Hoke emi variva lavati si gamu, ba lopu podekia gamu pude vagia sa vina lavata koasa kekeke Tamasa hinokara. Ke vegua meke kaqu boka va hinokarau gamu si Rau? ⁴⁵ Mi lopu balabalia sapu kote zutu gamu Rau koasa Tamaqu. E Mosese sapu ronua gamu sapu kote tokani gamu gua, si asa tugo kote zutu gamu si gamu. ⁴⁶ Ba be va hinokara valeania gamu se Mosese, si kote boka va hinokarau mo gamu si Rau, sina sa guguaqu mo Rau si kuberia sa. ⁴⁷ Ba sina lopu va hinokaria gamu sa nana kinubekubere, ke lopu boka va hinokari tugo gamu sari Qua zinama!" gua se Zisu.

* 5:29 Dan 12:2 * 5:33 Zn 1:19-27, 3:27-30 * 5:37 Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22

6

Poni Zisu sari ka Lima Tina Tie
(*Matiu 14:13-21; Maka 6:30-44; Luke 9:10-17*)

¹ Meke sipu beto sapu guahe, si karovo la se Zisu pa kali karovoana sa kopi Qaleli sapu keke pozana si kopi Taberiasi. ² Meke keke puku vinarigara lavata si luli mudi mae koa Sa, sina dogori rini sari tinavete variva magasadi, saripu taveti Sa koari na tie mohodi. ³ Meke ene sage la pa keke toqere se Zisu, meke la habotu turani Sa sari Nana disaepeli.

⁴ Na ele tata sa Inevana Pasova^d.

⁵ Meke sipu dono la se Zisu, si dogoria Sa sa vinarigara lavata sapu korapa ene mae koa Sa, ke nanasa la ia Sa se Pilipi, "Pavei si kote boka holu bereti gita pude poni sari doduru tie hire?" ⁶ Zama guahe si Asa pude podekia se Pilipi gua, ura ele gilania Nana tu sapu gua kote tavetia Sa.

⁷ Meke olana se Pilipi, "Be guana hopeke vasidi hite mo si henai rini, ba kote hola nia tu sa tinabara tana keke tie pa vesu sidara padana sa hinoludi rina ginani," gua si asa.

⁸ Ba keke ri Nana disaepeli sapu e Aduru, sa tasina Saimone Pita, si zama, ⁹ "Koa nana he si keke koreo sapu ka lima gana bereti meke karua gana igana. Ba ve kaqu gua pa soku tie sarini?" gua si asa.

¹⁰ "Va haboti sari na tie," gua se Zisu. Na vasina dudulina tugo sa vasina asa, ke habotu sari doduru tie. Ari ka lima tina sari vinarigaraedi si arini, ba lopu ta nae somanae sari na koburu na barikaleqe. ¹¹ Meke vagi Zisu sari na bereti meke zama valeana ni Sa koe Tamasa, meke va hihia i Sa koari na tie pu habotudi vasina. Tavete guni tugo Sa sari na igana, meke dena zotana beto sari doduru tie.

¹² Sipu ele dena sari doduru tie si zama la koari Nana disaepeli se Zisu, "Pudiki varigara ni sari na umumu ginani saripu koa hola, pude lopu ta oki palae hoboro," gua si Asa. ¹³ Ke gua asa si pudiki varigara ni rini, sari na umumu ginani pu hena tairi rina tie, meke va sihi rini sari ka manege rua pili.

¹⁴ Sipu dogoria rina tinoni sa tinavete variva magasana sana sapu tavetia Zisu, si zama sarini vasina, "Hinokara sapu hie tugo sa poropita sapu kaqu mae koasa kasia popoa," gua si arini. ¹⁵ Gilania Nana tu Zisu sapu kote mae tuqe ososo nia rini si Asa, pude va banaria gua, ke taluarae pule la telena koari na toqere si Asa.

Ene pa Kolo se Zisu
(*Matiu 14:22-23; Maka 6:45-52*)

¹⁶ Meke sipu veluvelu sa popoa, si ene gore pule la pa kopi Qaleli sari na disaepeli te Zisu. ¹⁷ Meke surana pa keke koaka sarini meke karovo koasa koqu meke pule la pa Kepaniami. Boni mo sa popoa ba lopu ele kamo la koa rini se Zisu. ¹⁸ Meke podalae hiru sa givusu, ke noma sa kolo. ¹⁹ Ba sipu ka lima babe ka onomo kilomita seuna gua sapu qelua ri kasa disaepeli, si dogoria rini se Zisu korapa ene mae pa kolo, meke matagutu sisigiti si arini. ²⁰ "Mi lopu matagutu, Arau mo!" gua se Zisu. ²¹ Ke tiqe hiva surania rini pa koaka si Asa. Sipu surana tugo Sa, si hogoto mo si arini pa popoa sapu hiva la ia gua rini.

Hata ia rina Tinoni se Zisu

²² Pa koivugona pule si gilania sa puku tinoni lavata pu koa hola pa kalina sa kopi Qaleli sapu keke mo sa koaka sapu koana vasina, meke gilania tugo rini sapu lopu suraṇa luli vasina koari Nana disaepeli se Zisu ba koa hola Nana tu. ²³ Ba kaiṇa koaka saripu mae guadi pa vasileana Taberiasi, si mae hogoto tata koasa vasina pu mana ni Zisu sari na bereti, saripu henai rina kobi tinoni. ²⁴ Meke totošo gilania sa puku tinoni lavata sapu lopu koa vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli, si la suraṇa dia koari na koaka arini, meke karovo luli la pa Kepaniami, pude hata ia se Zisu, gua.

Zisu sa Bereti Variva Toa

²⁵ Meke sipu kamo rini pa kali karovona sa kopi si dogoria rini se Zisu vasina, ke nanasia rini si Asa, “Titisa, visoroi si mae goi tani?” gua si arini.

²⁶ Meke olaṇa se Zisu, “Maṇu tozi va hinokarani gamu, sapu gua hata Nau gamu, sina henai mo gamu sari na bereti, meke deṇa valeana mia, lopu koa gua sapu dogori gamu sari na Qua tinavete variva magasadi. ²⁷ Mu lopu voriti sisigiti nia sa ginani sapu lopu sana kaleana, ba mi voriti nia tu sa ginani sapu lopu beto meke kamo sa tinoa hola. Asa sa ginani sapu kaṇu ponini gamu sa Tuna na Tie. Ura ele vata dogoro nia sa Tamasa pa Nana niniraṇira sapu qetu Nau Sa si Rau.”

²⁸ Ke nanasa la ia rini si Asa, “Na sa si kaṇu tavetia gami, pude boka tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa?”

²⁹ Meke olaṇa se Zisu “Sapu hiva nia Tamasa pude tavetia gamu, si mi va hinokaria mo si Asa sapu ta garununa koa Sa.”

³⁰ Ke olaṇa la ia rini si Asa, “Na tinavete variva magasana sa si kaṇu tavetia Goi koa gami pude mami dogoria, meke va hinokarigo? Ego, na sa si kaṇu tavetia Goi? ³¹ Sari tiatamada si hena ia sa mana pa qega, gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, ‘Poni ni Sa sari na bereti sapu mae guadi pa Maṇauru pude di henai,’ gua.”*

³² Meke zama se Zisu, “Maṇu tozi va hinokarani gamu, lopu e Mosese si ponini gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Maṇauru, ba sa Tamaṇu tu si vari poni nia koa gamu sa bereti hinokara sapu gore mae guana pa Maṇauru. ³³ Sa bereti sapu vari poni nia Tamasa koari na tie, si Asa tugo sapu gore mae guana pa Maṇauru, sapu poniasa sa tinoa koasa kasia popoa,” gua se Zisu.

³⁴ Meke tepa la koa Sa si arini, “Baṇara, podalae kamahire mu ponini gami sa bereti asa.”

³⁵ Meke zama la koa rini se Zisu, “Arau tugo sa bereti variva toa. Asa sapu mae koa Rau si lopu kaṇu ovia, meke asa sapu va hinokarau si lopu kaṇu memeha si asa. ³⁶ Ba gua sapu ele tozini gamu tu Rau, sapu ele dogorau mia mo, ba korapa lopu va hinokarau tugo gamu. ³⁷ Sari doduru pu poni Nau sa Tamaṇu si kote mae koa Rau, meke namu lopu kote kilu paniasa Rau si keke arini. ³⁸ Ura lopu gore mae si Arau pa Maṇauru pude lulia sa Qua hiniva soti, ba sa hiniva tu taniasa sapu garunuṇu si Arau. ³⁹ Meke hie sa hiniva taniasa sapu garunau, sapu lopu keke arini pu poni Au Sa si kote muliṇu meke kaṇu va toa pule betoi Rau sari doduru pa rane mumudi. ⁴⁰ Ura sapu hiva nia sa Tamaṇu koari doduru pu doṇo la koa sa Tuna meke va hinokaria, si

* 6:31 Ekd 16:4,15; Sam 78:24

pude kaqu tagoa rini sa tinoa hola, meke kaqu va toa pulei Rau si arini pa rane mumudi,” gua si Asa.

⁴¹ Meke pa tooso asa si podalae qumiqumi nia rina tie si Asa, sina zama si Asa, “Arau tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru,” gua. ⁴² Ke zama si arini, “Lopu e Zisu tu sia, sapu sa tuna e Zosepa? Nake gilani nada mo sari na tiatamana. Ba na vegua ke zama nia tu Sa sapu na gore mae guana pa Mañauru si Asa?” gua.

⁴³ Meke olañi Zisu si arini, “Mi lopu qumiqumi golomo Nau. ⁴⁴ Loke tie si boka mae koa Rau, be lopu ta turaña mae si asa koasa Tamaqu pu garunau, meke kaqu va toa pulea Rau si asa pa rane mumudi.

⁴⁵ Ta kubere koasa Kinubekubere tadi na poropita si guahe: ‘Kote tava tumatumae beto koe Tamasa sari doduru tie,’ gua. Doduru pu avosia sa Tamaqu meke tava tumatumae koa Sa si mae koa Rau.* ⁴⁶ Loke

tie si ele dogoro nia pa matana sa Tamaqu, ba telena mo Asa sapu gorena mae gua koe Tamasa si ele dogoro sotia si Asa. ⁴⁷ Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu va hinokara si ele tagoa sa sa tinoa hola.

⁴⁸ Arau tugo sa bereti sapu variva toa. ⁴⁹ Sari tiatamamia pukerane si hena ia sa mana pa korapa qega, ba mate tu si arini. ⁵⁰ Ba sa bereti sapu gorena mae gua pa Mañauru si votikaena, ke asa sapu hena ia sa bereti asa si lopu kaqu mate. ⁵¹ Arau tugo sa bereti variva toa sapu gore mae guaqu pa Mañauru. Be hena ia ke tie sa bereti hie, si kaqu toa hola si asa. Sa bereti asa si na masaqu, sapu vari poni nia Rau pude toa sa kasia popoa,” gua si Asa.

⁵² Ke asa sa pinodalaena sa vinari bugori na vinari tokei tadirini. “Vegua meke kaqu va henani gita sa tie hie sa masana?” gua si arini.

⁵³ Meke olaña la i Zisu si arini, “Maqu tozi va hinokarani gamu, be lopu hena ia gamu sa masana sa Tuna na Tie meke napoa sa eharana, si lopu kaqu boka tagoa gamu sa tinoa. ⁵⁴ Ke asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaku si tagoa sa sa tinoa hola, meke kaqu va turu pulea Rau si asa pa rane mumudi. ⁵⁵ Ura sa masaqu si na ginani hinokara, meke sa eharaku si na napo hinokara. ⁵⁶ Asa sapu hena ia sa masaqu meke napoa sa eharaku, si toa koa Rau si asa, meke Arau si toa koasa. ⁵⁷ Gua sapu sa Tamaqu toana si garunau si Arau meke Arau si toaqu koasa Tamaqu, ke asa sapu hena ia sa masaqu si kote toa gua koa Rau. ⁵⁸ Asa tugo sa bereti sapu gore mae guana pa Mañauru. Sari tiatamamia si hena ia sa mana meke mate, ba asa sapu hena koasa bereti hie si kote toa hola ninae rane,” gua. ⁵⁹ Zama ni Zisu saripu gua hire, sipu variva tumatumae pa sinaqoqi^d pa Kepaniami si Asa.

Sa Guguana sa Tinoa Hola

⁶⁰ Sokudi ri Nana tie pu luli koa Sa si avosia sapu gua asa, meke zama si arini, “Tasuna hola sa vina tumatumae asa. Esei kote boka va hinokaria sia?”

⁶¹ Ba sipu va muloña e Zisu sapu qumiqumi nia ri Nana disaepeli sa Nana zinama, si zama la koa rini si Asa, “Vegua, sea atu koa gamu sa Qua zinama? ⁶² Vegua be dogoria gamu sage pulena sa Tuna na Tie pa Mañauru, vasina pu koana tatasana? Kote boka koa ninira si gamu? ⁶³ Sa Maqomaqona mo e Tamasa si ponini gamu sa tinoa. Ba sa masa si lopu boka ponini gamu sa tinoa. Sari na zinama pu zama

* 6:45 Ais 54:13

atu ni Rau koa gamu si na Maqomaqo meke na tinoa. ⁶⁴ Gua ba kaiqa gamu si lopu va hinokara,” gua si Asa. Na ele gilani Nana tu Zisu pa pinodalaena hokara, sarini pu lopu va hinokara, meke asa sapu kaqu qorana si Asa. ⁶⁵ Meke zama pule la koa rini si Asa, “Gua asa, ke ele zamani gamu Rau, sapu loke tie si boka mae koa Rau, si be lopu turana mae nia sa Tamaqu si asa.”

⁶⁶ Podalae pa toso asa si taliri taloa dia sari sokudi ri Nana disaepeli meke lopu luli pulea rini si Asa. ⁶⁷ Ke nanasa la i Sa sari ka manege rua disaepeli, “Vegua, gamu ba kote taloa mia tugo?” gua si Asa.

⁶⁸ Meke olaña la ia Saimone Pita si Asa, “Bañara, koe sei si kaqu la gami? Sina Agoi mo tagoa sa zinama sapu ponini gami sa tinoa hola.*

⁶⁹ Gami va hinokaria meke tumae nia sapu Agoi mo sa Nabulu Hopemu te Tamasa.”

⁷⁰ Meke olaña se Zisu, “Nake ele vizata gamu tu Rau si gamu ka manege rua, ba keke koa gamu si na tomate,” gua si Asa. ⁷¹ E Ziudasi mo si gunia Sa, sa tuna e Saimone Isikarioti, sina asa mo si keke ri ka manege rua disaepeli, sapu kaqu qorana se Zisu.

7

Zisu meke sari na Tasina

¹ Mudina asa, si topue la koari na vasivasileana pa Qaleli se Zisu. Lopu hiva la pa Ziudia si Asa, sina na kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, pude va matea gua. ² Ba toso tata kamo sa Inevana Vina Balabaladi rina Ipi pa Qega,* ³ si zama la ia rina tasina koreo si Asa, “Mu la pa Ziudia pude di dogori rini pu luligo sari na Mua tinavete variva magasadi saripu taveti Goi. ⁴ Ura loke tie sapu hiva ta gilana valeana koari na tie si tavetavete tome. Sina korapa taveti Goi saripu gua hire, ke mamu vata dogoro pule nigo koasa kasia popoa!” gua si arini. ⁵ Teledia ri kasa tasina mo ba lopu hite va hinokaria si Asa.

⁶ Ke zama la i Zisu si arini, “Lopu ele kamo sa Qua toso,* ba gamu si ari mia toso mo ninae rane. ⁷ Gamu si lopu boka ta kukitae koari na tie pa kasia popoa, ba Arau si kukiti nau rini, sina helahelae vura ni Rau sari na dia tinavete kaleadi. ⁸ Mi la gamu koasa inevana. Arau si lopu kaqu la pa inevana sana, sina lopu ele kamo sa Qua toso,” gua si Asa. ⁹ Zama gua si Asa meke koa hola Nana tu pa Qaleli.

Somana se Zisu pa Inevana

¹⁰ Ba pa mudi dia sapu taluarae la pa inevana sari kasa tasina, si luli mudi la se Zisu, ba lopu la vata gilana pa korapa kobi tie si Asa. ¹¹ Meke hatahata ia rina koimata tadi na tie Ziu si Asa, koasa inevana, “Avei sa tie Asa?” nanasa gua si arini.

¹² Meke vari zamazama golomo nia rina tinoni sa guguana Zisu. Zama sari kaiqa, “Na tie leana si Asa,” gua. Ba ari kaiqa si zama, “Lokari, lopu na tie leana si Asa, na turana va sea i Sa sari na tie,” varivarigue si arini. ¹³ Ba lopu zama vura sari na tie pa guguana Sa, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu.

¹⁴ Meke pa vari korapana sa toso inevana* si tiqe la podalae variva tumatumae koari na tie pa Zelepade se Zisu. ¹⁵ Toso avosi rini sari

* 6:68 Mt 16:16; Mk 8:29; Lk 9:20 * 7:2 Liv 23:34; Diut 16:13 * 7:6 Mi doño la koasa vinabakala pa Zn 2:4: * 7:14 Sa inevana hie si ka zuapa rane. Mi tiro Liv 23:33-34:

Nana zinama, si magasa sisigiti sari na koimata tadi na tie Ziu. Zama si arini, “Pavei na vagi sa tie hie sari tinumatumae gua hire, ura na lopu hite sikuluna*?” gua si arini.

¹⁶ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Sari na vina tumatumae hire si lopu Qua telequ, ba Tanisa tu pu garunu mae Nau. ¹⁷ Be keke tie si hiva tavetia sapu gua hiva nia Tamasa, si kote gilania nana mo telena sari Qua vina tumatumae hire si be mae guadi koe Tamasa, babe Qua mo telequ. ¹⁸ Sa tie pu zama pa nana niniranira soti, si korapa hata ia sa si pude tava lavata telena. Ba asa sapu hiva va lavatia si Asa sapu garununa Sa, si hinokara, meke namu loke hite ari kinohakoha si koa koa Sa. ¹⁹ Vea, lopu poni gamu tu e Mosese sa Tinarae? Gua ba lopu keke gamu kasa sara si va tabea sa Tinarae. Ba na vegua ke hiva va mate Au tu gamu si Rau?” gua si Asa.

²⁰ Meke olaña la ia rina kobi tinoni si Asa, “Tio, ta hilae tomate kaleana si Goi, esei na hiva va matego?” gua si arini.

²¹ Meke olaña la se Zisu, “Keke tinavete variva magasana mo si tavetia Rau, ba ele magasa nia mo gamu doduru. ²² Garunu gamu Mosese pude ta magu^d sari na tumia koreo, ba lopu e Mosese tavete kenua sia, ba sari na tiatamamia tu, gua asa ke hoke ta magu sari na koburu koreo pa rane Sabati.* ²³ Be lopu sea pa Tinarae te Mosese si pude magui pa rane Sabati sari na koburu koreo, si vegua ke bugoro nau tu gamu, toroso salaña Rau si keke tie pa rane Sabati?*” ²⁴ Mi lopu vari zutui pa tinoa vurana, ba mi viliviliti va toñoto,” gua se Zisu.

Sa Karisito Beka Sia?

²⁵ Meke vari nananasi guahe si kaiqa tie pa Zerusalem, “Lopu sa tie tu sana sapu hiva va matea rina koimata? ²⁶ Dotu, korapa zama pa vinarigara tinoni si Asa, ba loke tie si hite zama nia keketona koa Sa. Ke hokara gilana valeania tu rina koimata sapu Asa beka sa Karisito? ²⁷ Ba pana mae sa Karisito, si loke tie kaqu gilania sapu pavei mae guana si Asa, ba sa tie hie si ele gilania nada mo gita doduru vasina mae guana,” gua si arini.

²⁸ Meke sipu korapa variva tumatumae pa korapa Zelepade se Zisu, si velavela va ululae si Asa, “Vegua, gilana valeania tugo gamu vasina mae guaqu si Arau? Lopu mae pa Qua niniranira soti si Rau, ba Asa tu sapu garunau, si hinokara, ba lopu gilania gamu si Asa. ²⁹ Arau si gilania Qua si Asa, sina koa Sa mo mae guaqu meke Asa garunau si Arau,” gua se Zisu.

³⁰ Ke podekia rini pude tuqe vagia si Asa, ba loke tie hite tiqu la ia, sina lopu ele kamo sa Nana toroso.* ³¹ Ba soku arini pa korapa kobi tie si va hinokaria si Asa. Ke zama si arini, “Vegua, pana mae sa Karisito^d, si kote taveti tugo Sa sari na tinavete variva magasadi sapu hola ni saripu taveti Sa tie hie?” gua si arini.

Zama nia Zisu sa Nana Sinage pa Manauru

³² Meke avoso vagi rina Parese sari na tinitonu pu qumiqumi ni rina tie koasa gugua e Zisu, ke garunu lani rina Parese^d meke na nati hiam^d sari kaiqa tie kopu pude tuqe vagia se Zisu, gua.

* **7:15** Lopu sikulu nia Sa si pude na Rabae. * **7:22** Liv 12:3; Zen 17:10 * **7:23** Zn 5:9

* **7:30** Mi dono la koasa vinabakala pa Zn 2:4:

³³ Meke zama la i Zisu si arini, “Lopu kote koa va seunae koa gamu si Rau, sina kote la Qua tu koa Sa pu garunau. ³⁴ Meke kote hata Au gamu, ba lopu kote boka dogorau, sina lopu kote boka la ia gamu sa vasina pu kote koa ia Rau,” gua si Asa.

³⁵ Meke vari zamai teledia sari na koimata^d tadi na tie Ziu, “Pavei si kote la gua Sa, ke lopu kote boka dogoria gita? Gina kote la gua Nana koari na popoa tadi na tie Quriki^d vasina pu koa sari kaiqa tie Ziu turanada pude la variva tumatumae koari na tie Quriki? ³⁶ Zama si Asa, sapu kote hata ia gita si Asa, ba lopu kaqu boka dogoria, meke lopu kote boka la ia gita sa vasina pu kote koa ia Sa, gua. Na sa sapu gunia Sa?” gua si arini.

Kolo Bukaha sapu Ponia Sa Tinoa

³⁷ Koasa rane vina betobeto sapu sa rane nomana hola tugo tanisa inevana, si turu se Zisu meke velavela va ululae guahe: “Asa sapu memeha si mani mae napo koa Rau!”^{*} ³⁸ Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: ‘Asa sapu va hinokarau, si kaqu bukaha vura pa korapa bulona sa kolo tinoa.’”^{*} ³⁹ Sa maqomaqona sa Tamasa si gunia Zisu, sapu kaqu vagia rini pu va hinokaria si Asa. Ba lopu ele ta poni koa rini sa Maqomaqo Hope pa totoaso asa, sina lopu ele tava lavata pa Manauru se Zisu.

Ta Paqaha Rua sa Vina Hinokara tadi Tie

⁴⁰ Totoso avosia ri kaiqa tie sari Nana zinama si zama si arini, “Hinokara asa tugo sa Poropita,” gua.

⁴¹ Zama si kaiqa, “Hinokara, Asa tugo sa Karisito,” Ba zama pule si kaiqa, “Lopu kaqu vura mae pa Qaleli sa Karisito. ⁴² Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa Karisito si kote mae gua pa tutina e Devita, meke kote podo si Asa pa Betilihema, koasa vasileana te Devita,” gua si arini.^{*} ⁴³ Ke koasa guguana mo e Zisu, si ta paqaha rua sa kobi tinoni. ⁴⁴ Kaiqa arini si hiva tuqe vagia si Asa, ba lopu keke arini hite tanini la ia si Asa.

Lopu Va Hinokaria rina Koimata tadi na tie Ziu se Zisu

⁴⁵ Meke sipu pule la sari na tie kopu Zelepade, si nanasa la i rina nati hiana na Parese si arini, “Na vegua ke lopu turana mae nia gamu si Asa?” gua.

⁴⁶ Meke olana sari na tie kopu, “Na lopu ele hite avosia gami si keke tie sapu zama gua sa tie hie,” gua si arini.

⁴⁷ Meke zama sari na Parese, “Ai gamu ba ele ta sekesekei tugo koa Sa? ⁴⁸ Vegua, gilania gamu sapu lopu keke rina koimata, babe gami na Parese si va hinokaria si Asa? ⁴⁹ Ba sari na kobi tinoni hire si lopu tumae nia rini sa tinarae te Mosese, ke ta levei koe Tamasa si arini!” gua sari na Parese.

⁵⁰ Ba se Nikodimasi sapu keke mo koari kasa Parese sapu la koe Zisu pana boni, si zama la koa rini,^{*} ⁵¹ “Pa tinarae te Mosese si lopu boka zutua gita si keke tie be lopu ele avosia meke gilana pakia gita, sapu gua ele tavetia sa,” gua si asa.

⁵² Meke olana la koasa si arini, “Vegua, agoi ba keke tie Qaleli tugo? Hata ia pa Kinubekubere Hope, mamu gilania sapu namu loke poropita

* **7:37** Liv 23:36 * **7:38** Izk 47:1; Zak 14:8 * **7:42** 2 Samuela 7:12; Mka 5:2 * **7:50** Zn 3:1-2

hokara si kote vura mae gua pa Qaleli,” gua si arini. ⁵³ [Meke hopeke pule la dia pa dia vasina sari doduru tie.

8

Sa Barikaleqe Barabaratana

¹ Ba se Zisu si sage la Nana pa Toqere Olive. ² Pana munumunu hokara pa koivugona, si pule la pa Zelepade si Asa. Meke mae varigara koa Sa sari doduru tie, ke habotu si Asa, meke podalae va tumatumae koa rini. ³ Meke turana mae nia rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese meke riña Parese, si keke barikaleqe sapu ta poho barabaratana, meke va turua rini pa kenudia ri doduru tie. ⁴ Zama guahe koe Zisu si arini, “Titisa, ta poho pa binarabarata sa barikaleqe hie. ⁵ Ke koasa Tinarae sapu ta poni nia gita koe Mosese, si kaqu ta gona va mate patu si asa, ke sa gua si Goi?” gua si arini.* ⁶ Zama gunia rini se Zisu, pude di sekesekei nia, meke vata zutua gana gua. Ba kokopo gore si Asa, meke kubekubere nia kakarutuna pa pepeso.

⁷ Meke toতোসো nono la sari ninanasa si turu sage si Asa, meke zama la koa rini, “Asa sapu loke nana sinea, si mani gona kekenu nia patu si asa.” ⁸ Beto hoi si kokopo gore pule si Asa, meke kubekubere nana pa pepeso. ⁹ Meke sipu avosia tugo rini sapu gua asa, si hopehopeke taluarae beto sari doduru, podalae koari na tie koadi. Ke koa hola mo telena se Zisu, meke sa barikaleqe si turu nana tugo vasina. ¹⁰ Meke turu sage pule se Zisu, meke zama la koa sa barikaleqe, “Tio avei sarini? Loke tie si koa hola pude zutu igo?”

¹¹ “Uve, loke tie, Baṅara,” olaṅa gua sa barikaleqe.

“Ego, leana, Arau ba lopu zutu igo tugo. Mu la mua tu, ba mu lopu tavete va sea pule,” gua se Zisu.]*

Zisu sa Kalalasa Tanisa Kasia Popoa

¹² Meke zama pule la koari na tinoni se Zisu, “Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa. Asa sapu luli Au, si lopu kote ene pa hinuporo, ba kote tagoa sa sa kalalasa sapu koa ia tinoa,” gua si Asa.*

¹³ Ke zama pule la koa Sa sari na Parese, “Agoi si korapa va sosode pule nigo mo, ke lopu hinokara sa mua vina sosode,” gua si arini.*

¹⁴ Meke olaṅa se Zisu, “Hinokara tugo sapu va sosode pule Nau si Rau, ba sapu gua zama nia Rau si hinokara, sina gilania Qua sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina korapa la ia Rau. Ba gamu si lopu gilania sa vasina pu mae guaqu, meke sa vasina pu kote la gua si Arau. ¹⁵ Gamu si varipitui pa hahanana tie mo, ba Arau si lopu pitua si keke tie. ¹⁶ Ba be varipitui si Rau, si hinokara sa Qua vinaripitui, sina lopu tavete ekea Rau si asa, ba sa Tamaqu sapu garunuqu Rau si somana koa Rau. ¹⁷ Sa mia tinarae si zama guahe: Pana variva egoi si karua tie va sosode, si hinokara tugo sapu zama nia rini.* ¹⁸ Va sosode pule Nau si Rau, meke sa Tamaqu sapu garunuqu Rau, ba va sosode Au tugo,” gua si Asa.

¹⁹ “Avei sa Tamamu?” gunia rini si Asa.

* **8:5** Liv 20:10; Diut 22:22-24 * **8:11** Pa kaiqa kinubekubere si lopu koa sa kukuruna hie kaiqa pule si pa vinabetona Zone 21:24, kaiqa pule si pa Luke 21:38, pa keke kinubekubere pule si pa Zone 7:36: * **8:12** Mt 5:14; Zn 9:5 * **8:13** Zn 5:31 * **8:17** Diut 19:15

Meke olaña la i Zisu, “Lopu gilanaú gamu si Arau meke sa Tamaqu. Be gilanaú gamu si kote gilania mo gamu sa Tamaqu,” gua se Zisu. ²⁰ Zama ni Zisu sari na zinama arini, sipu variva tumatumae si Asa pa Zelepade, tata koasa vasina pu ta veko sari na poata vinariponi. Ba loke tie tuqe vagia si Asa, sina lopu ele kamo sa Nana totosó.

Lopu Boka La si Gamu pa Vasina Korapa La si Arau

²¹ Meke zama pule la i Zisu si arini, “Kote taloa si Rau meke kote hataú gamu, meke kote mate pa mia sineá si gamu. Ke lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina sapu korapa la ia Rau,” gua si Asa.

²² Meke vari zamai sari na koimata tadi na tie Ziu, “‘Lopu kote boka la ia gita sa vasina sapu korapa la ia Sa,’ gua. Hokara kote va mate pule nia Sia?” gua si arini.

²³ Ba olaña se Zisu, “Gamu si mae gua panapeka, ba Arau si mae gua panaulu. Gamu si mae mia pa kasia popoa, ba Arau si lopu mae guaqu koasa kasia popoa. ²⁴ Gua asa ke tozini gamu Rau sapu kote mate pa mia sineá si gamu. Kaqu mate pa mia sineá si gamu, be lopu va hinokarau gamu sapu ‘Arau, si Arau tugo,’” gua si Asa.

²⁵ “Esei si Agoi?” gunia rini si Asa. Meke olaña se Zisu, “Ele tozini gamu tu Rau tatasana. ²⁶ Soku tinitoña si boka zutuni gamu Rau. Ba Asa sapu garunuqu Rau si hinokara, meke sapu gua tozia Rau koasa kasia popoa, si gua mo sapu avosi Rau koa Sa.”

²⁷ Ba lopu gilania rini sapu sa Tamana mo pa Mañauru si zama gunia Zisu koa rini. ²⁸ Ke zama si Asa, “Pana ovulu sage nia gamu sa Tuna na Tie, si kote tiqe gilania gamu sapu ‘Arau tugo si Asa’. Meke kote gilania tugo gamu sapu loketona si tavetia Rau telequ, ba sapu va tumatumae Nau mo sa Tamaqu si zama nia Rau. ²⁹ Meke Asa sapu garunuqu si Arau, si koa somana koa Rau. Meke lopu veko pani Au Sa sina taveti Rau doduru totosó gua sapu qetuni Sa.” ³⁰ Sipu korapa zama Sa, si sokudi si va hinokaria si Asa.

Sari Koburu te Ebarahami

³¹ Ke zama la se Zisu koa rini pu va hinokara, “Be va tabei gamu sari na Qua vina tumatumae, si na Qua disaepeli hinokara tugo si gamu. ³² Kote gilania gamu sa hinokara, meke sa hinokara, si kote vata rupaha gamu si gamu,” gua se Zisu.

³³ Meke olaña la ia rini si Asa, “Na tuti gore mami koe Ebarahami si gami, meke namu lopu hite ele tava pinausu koa ke tie si gami. Vea meke boka zama nia goi sapu kote ta rupaha si gami?” gua.*

³⁴ Meke olaña se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu, asa sapu tavete va sea si na pinausu tana sineá tugo si asa. ³⁵ Sina sa pinausu si lopu somanana koasa tatamana, ba sa tudia soti tu si koa soto ninæ rane. ³⁶ Ke, be vata rupahigo sa Tuna, si kaqu ta rupaha hinokara si goi. ³⁷ Gilana gamu Qua sapu na tuti gore mia koe Ebarahami si gamu. Ba gamu si hiva va mate Au si Arau, sina lopu va hinokari gamu sari na Qua vina tumatumae. ³⁸ Tozi vura ni Rau, sapu gua va dogoro soti Nau sa Tamaqu, ba sapu taveti gamu si gua tugo sapu tozini gamu sa tamamia,” gua se Zisu.

³⁹ Meke olaña si arini, “E Ebarahami mo sa tamamami.”

* 8:33 Mt 3:9; Lk 3:8

Ke zama se Zisu, “Be na tuna hinokara Ebarahami si gamu, si kote taveti gamu sari na tinavete, gua pu taveti Ebarahami. ⁴⁰ Ba gamu hiva va mate Au sina tozini gamu Rau sa hinokara gua sapu avosia Rau koe Tamasa. Ba e Ebarahami si lopu hite evaŋia sapu gua asa! ⁴¹ Gamu si tavetia mo gua sapu tavetia sa tamamia,” gua si Asa.

Ba toke la si arini koa Sa, “E Tamasa mo telena sa tamamami, meke gami mo sari na tuna hinokara. Lopu pa molu sirana si podo si gami.”

⁴² Meke zama la koa rini se Zisu, “Be hinokara sapu e Tamasa tugo sa tamamia gua, si kote tataru Nau gamu si Arau, sina koe Tamasa mae guaqu si Rau, meke kamahire si somana koa koa gamu tani. Na lopu mae pa Qua hiniva soti si Rau, ba Asa tu garunau. ⁴³ Na vegua ke lopu bakala koa gamu sapu gua zama nia Rau? Ura na koromia va avosi gamu sari na Qua zinama. ⁴⁴ Gamu tugo sari na tuna sa tamamia sapu e Setani. Meke gamu tugo si hiva luli sari na hiniva tanisa tamamia, sina na tie variva mate si asa pa pinodalaena, meke namu lopu hite turu pa hinokara si asa, sina loke nana zinama si hinokara. Totoso kokoha sa, si tavetia mo sa sa nana hahanana soti, sina na tie kokohana si asa, meke na tamadia ri doduru kinohakoha. ⁴⁵ Ba sina tozia Rau sa hinokara, ke gua asa si lopu va hinokarau gamu. ⁴⁶ Ke esei koa gamu si boka va sosodea sapu sea si Rau? Be hinokara sapu tozia Rau, si na vegua ke lopu va hinokarau tu gamu? ⁴⁷ Asa sapu te Tamasa si avosi sari na zinama te Tamasa, ba gamu, si lopu te Tamasa. Gua asa ke lopu boka avoso si gamu.”

Zisu meke Ebarahami

⁴⁸ Meke olaŋia rini se Zisu, “Goto sapu tozia gami, na tie Sameria si Agoi meke koa igo na tomate kaleana,” gua si arini.

⁴⁹ Meke olaŋa se Zisu, “Lopu koa Au na tomate kaleana si Rau, ba va lavatia Rau sa Tamasa, ba gamu tu si lopu va lavatau si Arau. ⁵⁰ Arau lopu hata ia pude tava lavata si Arau; ba koa Nana tu si Asa sapu hata ia, meke na tie varipitui si Asa. ⁵¹ Maqu tozi va hinokarani gamu, Asa sapu va tabei sari na Qua zinama, si namu lopu kaqu dogoria sa minate,” gua se Zisu.

⁵² Ke olaŋa la ia rini si Asa, “Namu gilana valeania gami kamahire sapu koa igo na tomate kaleana si Goi! E Ebarahami si ele mate meke sari na poropita, ba zama si Goi, ‘Asa sapu va tabe Au, si namu lopu kaqu mate,’ gua. ⁵³ Se Ebarahami sa tamamami si ele mate tu. Ba vegua, arilaena hola nia tu Goi si asa? Sari doduru poropita ba ele mate beto tugo. Ke, esei tu guni pulenigo si Agoi?” gua si arini.

⁵⁴ Meke olaŋa se Zisu, “Be guana va lavata pule Nau si Rau, si loke laena sa Qua vina lavata asa. Ba sa Tamaqu tu sapu poza nia mia Tamasa gamu, si Asa tu va lavatau si Arau. ⁵⁵ Gamu lopu gilania si Asa, ba Arau si gilania si Asa. Be zama si Rau, lopu gilania Rau si Asa gua, si kote na tie kokoha gugua mo gamu si Rau. Ba Arau gilania si Asa, meke va tabei Rau sari Nana zinama. ⁵⁶ Sa tamamia e Ebarahami si qetu nia sapu kote mae si Arau. Dogoro va kenu ia meke qetu nia sa si asa.”

⁵⁷ Ke zama la ia rini si Asa: “Lopu ele lima ŋavulu vuahenimu si Goi, ba vegua meke boka dogoria tu Goi se Ebarahami?” gua si arini.

⁵⁸ Ke olaŋi Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: sipu lopu ele podo se Ebarahami, Arau tugo si koa Qua,” gua se Zisu. ⁵⁹ Pa totoso asa si

puḍiki vagi patu si arini, puḍe gona ia gana gua, si rizu taloa meke lopu ta dogoro Nana pa Zelepade se Zisu.

9

Salan̄ia Zisu sa Tie Podo Behuna

¹ Sipu korapa ene la se Zisu, si dogoria Sa si keke tie sapu podo behuna. ² Ke nanasia ri Nana disaepeli si Asa, “Titisa, esei si sea ke podo behu sa tie sana? Nana sinea telena, ba sari na tiatamana?” gua si arini.

³ Meke olaṅa la i Zisu si arini, “Lopu nana sinea, babe sari na sinea tadi na tiatamana si behu nia sa, ba puḍe ta dogoro sa niniraṅira te Tamasa pa nana tinoa. ⁴ Sipu korapa rane sa popoa si mada taveti sari tinavete Tanisa pu garunu mae Nau si Arau, sina korapa nono mae sa boni, pana loke tie si boka tavetavete. ⁵ Sipu korapa koa si Rau pa kasia popoa, si Arau tugo sa kalalasa tanisa kasia popoa.”*

⁶ Sipu beto zama gua si Asa, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa matana sa tie. ⁷ Meke tozi nia Sa sa tie behuna, “La mamu dalo pa Kopi Sailomi”, gunia Sa. Sa ginuana sa pozapoza Sailomi si “ta garunu”. Ke la dalo sa tie, meke tiqe dodogorae, ke pule nana.

⁸ Dogoria ri turaṅana meke arini pu hoke dogoria tepatepana, meke vari nanasi, “Lopu asa tu sa tie sapu hoke habotu tepatepa sia?”

⁹ Meke zama sari kaiqa tie, “Asa tugo,” gua. Ba kaiqa pule si zama, “Lokari, lopu asa, na doṅodoṅo gugua mo asa.” Ba zama la telena sa tie, “Arau mo si asa,” gua.

¹⁰ Ke nanasia rini si asa, “Vegugua meke boka dodogorae kamahire si goi?” gua si arini.

¹¹ Meke olaṅa la i sa si arini, “Keke tie pozana e Zisu, si loro va bobosia Sa si keke vasi pepeso, meke tita la nia Sa pa mataqu, meke zamau Sa puḍe la dalo pa kopi Sailomi. Ke la dalo si rau, meke dodogorae,” gua si asa.

¹² Meke nanasia rini, “Avei si Asa?” “Lopu gilania rau,” gua si asa.

Hataia rina Parese Guguana sa Sinalan̄ana sa Tie Behu

¹³ Meke turaṅa la nia rini koari na Parese sa tie sapu podo behuna hie. ¹⁴ Na pa rane Sabati si loro va bobosia Zisu sa pepeso, meke salan̄ia sa tie behuna. ¹⁵ Gua ke nanasa pule ia rina Parese sa tie, sapu vegugua zoṅazona tugo meke dodogorae si asa. Meke tozini sa si arini, “Va tita ni pepeso bobosona Sa sari na mataqu, meke la dalo pa kolo, meke boka dodogorae kamahire,” gua si asa.

¹⁶ Meke zama sari kaiqa rina Parese, “Lopu mae guana koe Tamasa sa tie hie, sina lopu kopu nia Sa sa rane Sabati.”

Meke zama pule si kaiqa arini, “Ba sa tie sea lopu kote boka tavete tinavete variva magasadi gua asa.” Ke lopu boka variva egoi si arini.

¹⁷ Ke nanasa pulea pule rina Parese sa tie podo behuna, “Na sa guni nia goi sa tie sapu salan̄i sari matamu?”

Meke olaṅa sa tie, “Na poropita tugo si Asa.”

¹⁸ Ba lopu va hinokaria rina koimata tadi na tie Ziu, sapu behuna si asa, meke kamahire si dodogorae, ke tioki tu rini sari karu tiatamana,

* 9:5 Mt 5:14; Zn 8:12

19 meke nanasi rini, “Hie tugo sa tumia koreo sapu podo behuna? Vegugua meke boka dodogorae kamahire si asa?”

20 Meke olaña sari karu tiatamana, “Gilania mami sapu asa tugo sa tumami, sapu podo behuna; 21 ba lopu gilania gami gua meke boka dodogorae kamahire si asa, meke lopu gilania tugo gami sapu esei salaña si asa. Mu nanasia; na ele tie nomana si asa, boka tozini gamu mo sa telena!” 22 Zama gua sari na tiatamana, sina na matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, sina ele variva ego nia rini, sapu be keke tie si va hinokaria, sapu e Zisu si sa Karisito, si kaqu ta hitu palae pa sinaqoqi, gua. 23 Gua asa, ke zama mo sari karu tiatamana, “Ele tie nomana bisa, mi nanasia mo!” gua.

24 Meke tioko pule mae nia rini pa tooso vina rua sa tie sapu podo behuna, meke zama ia rini si asa, “Mamu zama va hinokara nia pa kenuna sa Tamasa! Gami si tumae nia sapu sa tie pu salanigo si na tie sea,” gua si arini.

25 Meke olaña sa tie, “Lopu gilania rau sapu na tie sea si Asa babe lokari. Ba keketona mo si gilania rau, sapu visoroihe na behuqu si rau, ba kamahire si dodogorae,” gua si asa.

26 “Na sa si tavete nigo Sa? Vegugua meke salañi Sa sari matamu?” gunia rini si asa.

27 Meke olaña la i sa, “Nake ele tozini gamu tu rau, ba lopu hiva va avosau gamu. Ba vegua ke hiva avoso pulea tu gamu sia? Gina gamu ba hiva disaepeli tu gogo tanisa?” gua si asa.

28 Meke zama nonovalia rini si asa, “Agoi si na disaepeli tanisa tie sana, ba gami sina disaepeli tu te Mosese. 29 Gilania mami gami sapu zama soti koe Mosese sa Tamasa. Ba sa tie sana sapu e Zisu, si lopu hite gilania gami vasina mae guana,” gua si arini.

30 Meke olaña sa tie, “Variva magasa hola sapu gua asa! Sapu lopu hite gilania gamu vasina mae guana si Asa, ba ele salañi Sa sari mataqu! 31 Gilania nada gita sapu lopu avosi Tamasa sari na tie seadi, ba arini mo pu va lavatia meke taveti sari Nana hiniva si va avosi Sa. 32 Lopu hite ta avosae visoroihe, sapu ele va dodogorae ia ke tie, si keke tie sapu podo behuna. 33 Ego, be lopu maena koe Tamasa sa tie hie, si lopu kaqu boka tavetia Sa si keketona,” gua si asa.

34 Meke olaña rini si asa, “Ta podomu pa sinea si goi, vea meke hiva va tumatumae tu koa gami si goi?” Meke hitu vura nia rini pa sinaqoqi si Asa.

Binehu pa Maqomaqo

35 Meke sipu avoso nia Zisu sapu hitu vura nia rini, gua, si la dogoria Sa si asa, meke nanasia Sa, “Vegua, va hinokaria tugo goi sa Tuna na Tie?”

36 Meke olaña sa tie, “Bañara, esei si Asa, pude qu va hinokaria!”

37 Meke zama la koasa se Zisu, “Ele dogoria mo goi si Asa. Asa mo sapu korapa zama atu koa goi kamahire.”

38 Meke hoqa todoño si asa pa kenuna Zisu meke vahesia sa, meke zama, “Bañara, va hinokara si rau.”

39 Meke zama se Zisu, “Na vinaripitui si mae nia Rau koasa kasia popoa hie, pude madi dodogorae sari na tie behu, meke saripu dodogoraedi si madi behu,” gua si Asa.

⁴⁰ Meke kaiqa rina Parese saripu somana koa koa Sa vasina, si avosia sapu gua asa, ke nanasia rini si Asa, “Hinokara sapu gami si behu guni gami Goi, taga?”

⁴¹ Meke olañi Zisu sarini, “Be behu si gamu, si loke mia sinea, ba sina dodogorae mia gua si gamu, ke korapa koa dia koa gamu sari mia sinea,” gua se Zisu.

10

Sa Parabolona^d sa Sepati meke sari Nana Sipi

¹ Zama se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: Asa sapu lopu nuquru gua pa sasadana sa bara, ba haele nuquru gua tu pa votiki vasina, sina tie hikohiko meke na tie nonoivala si asa. ² Ba sa tie sapu nuquru gua pa sasadana sa bara, si na Sepati^d tadi na sipi si Asa. ³ Tukele vala nia sa tie kopu bara koa Sa sa sasada, meke avoso gilania rina sipi sa mamalainina. Tioki Sa pozadi saripu Nana soti, meke turana vura ni Sa si arini. ⁴ Meke sipu turana vura betoi Sa saripu tanisa, si ene kekenu si Asa, meke luli koa Sa sari na sipi, sina avoso gilania rini sa mamalainina. ⁵ Sa votiki tie si lopu kaqu lulia rini, ba kote govete nia rini si asa, sina lopu gilania rini sa mamalainina.” ⁶ Tozi ni Zisu sa parabolo hie, ba lopu gilania rini na sa si korapa zama nia Sa.

Zisu sa Sepati Leana

⁷ Gua asa ke zama pule se Zisu, “Maqu tozi va hinokarani gamu: Arau tugo sa sasada tadi na sipi. ⁸ Ari doduru pu mae va kenue koa Rau, si na tie hikohiko, meke na tie nonoivala. Titioko si arini, ba lopu avoso gilani rina sipi. ⁹ Arau tugo sa sasada; asa sapu nuquru gua koa Rau si kaqu ta harupu. Kote nuquru vura si asa, meke vagi gana ginani. ¹⁰ Ba sa tie hikohiko si mae pude hiko, huhuara, meke variva mate. Ba Arau si mae pude boka vagia gamu sa tinoa sapu marilaena hola.

¹¹ Arau tugo sa sepati leaqu, meke sa sepati leana si mate hobeni sari Nana sipi. ¹² Ba sa tie ta tabarana si lopu na sepati hinokara pu tagodi sari na sipi, ke pana dogoria sa tie ta tabarana sapu mae si keke siki pinomo si kote govete veko pania sa sa rovana sipi, ke kote garati sa siki pinomo meke ta hurakatae si arini. ¹³ Govete taloa sa nabulu, sina na tie ta tabarana mo si asa, ke lopu tataru ni sa sari na sipi. ¹⁴ Arau tugo sa sepati leaqu. Gilani Rau sari Qua sipi, meke sari Qua sipi ba gilanaui si Arau ¹⁵ gua mo sapu gilanaui sa Tamaqu si Arau meke Arau gilania sa Tamaqu, meke mate hobeni Arau sari Qua sipi.* ¹⁶ Ba koadia pule si kaiqa Qua sipi saripu lopu somanadi pa korapa bara hie. Kaqu turana maeni tugo Rau si arini. Kote avosia tugo rini sa mamalainiqu, meke kote ta varigarae mae tugo pa keke rovana si arini, meke kote keke mo sa dia Sepati.

¹⁷ Tataru Nau sa Tamaqu si Arau, sina lopu ruritia Rau sa Qua tinoa ba va malumia Rau pude tava mate, beto si vagi pule nia mo Rau si asa. ¹⁸ Loke tie si vagi pania sa Qua tinoa ba va malumia Rau pa Qua hiniva soti. Sina Arau mo lalae nia pude vala nia, meke vagi pule nia. Gua asa sapu tozi Nau sa Tamaqu pude tavetia,” gua se Zisu.

* 10:15 Mt 11:27; Lk 10:22

19 Koa gua koari na zinama arini, si vari paqaha pule sari na binalabala tadi na tie. 20 Kaiqa arini si zama, “Na koa ia tomate kaleana si Asa, ke ilipunana sa Nana binalabala! Pude vegua ke va avosia gamu Sia?” gua si arini. 21 Ba kaiqa arini si zama, “Na tie koa ia tomate kaleana si lopu boka zama kekenoŋo gua asa. Vegua, boka va dodogorae tie behuna sa tomate kaleana?” gua si arini.

Kilua rina Tie se Zisu

22 Pa totoŋo ibu si ta evaŋa sa vinarigara vina balabala pulena sa vina madina sa Zelepade pa Zerusalemā. 23 Meke enene Nana pa Zelepade, vasina pu ta pozae zokozokoroana^d te Solomone se Zisu. 24 Meke varigara mae koa Sa sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke nanasia rini si Asa, “Ve seunae gua kaqu va nunala gami Goi si gami? Mu tozi va hinokarani gami kamahire; Agoi tugo sa Karisito?” gua si arini.

25 Meke olaŋa la i Zisu si arini, “Ele tozini gamu tu Rau, ba lopu va hinokarau gamu. Sari na tinavete pu taveti Rau pa pozana sa Tamaqu, si va sosode Au si Rau, 26 ba lopu va hinokarau gamu, sina lopu na Qua sipi si gamu. 27 Ba sari na Qua sipi si avoso gilania sa mamalainiqu, meke Arau ba gilani tugo si arini, ke luli Au rini si Arau. 28 Poni nia Rau koa rini sa tinoā hola, ke namu lopu kaqu tava kilasa pa Heli si arini. Meke loke tie hokara kaqu zau vagi pa limaqu si arini. 29 Sa Tamaqu sapu poni Nau si arini si noma hola koari doduru, meke loke tie si boka zau vagi pa limana Sa si arini. 30 Sa Tamaqu meke Arau si keke mo,” gua se Zisu.

31 Ke pudiki pule nia patu rini si Asa pude gona ia gua. 32 Ba zama la i Zisu si arini, “Soku tinavete variva magasa Tanisa Tamaqu si ele va dogoroni gamu Rau. Ba avei koa rini hire si kote ta gona nia patu Rau?” gua si Asa.

33 Meke olaŋa si arini, “Lopu keke koari na tinavete leadi hire si hiva gona nigo patu gami, ba paraparana si Agoi! Sina na tie mo si Goi, ba poza pule nigo na Tamasa!” gua si arini.*

34 Meke olaŋa la i Zisu si arini, “Sapu ta kubere koasa mia Tinarae soti si zama guahe: ‘Gamu tugo sari na tamasa!’ gua sa Tamasa.* 35 Gilania gita sapu sa Kinubekubere Hope si kaqu tava gorevura. Meke e Tamasa poza ni tamasa sari na tie, saripu va paleke ni inavoso Sa. 36 Ba vea si Asa sapu va madiā sa Tamasa pude na Nana soti meke garunu la nia Sa pa kasia popoa? Na vegua ke zutu Au gamu sapu paraparana si Arau gua, totoŋo zama si Arau, ‘Arau tugo sa Tuna Tamasa’ gua? 37 Ego, be lopu taveti Rau sari na tinavete pu hiva Nau sa Tamaqu pude taveti, si mi lopu va hinokarau. 38 Ba be taveti Rau si arini, meke be lopu va hinokarau tugo gamu, si mi va hinokari mo sari na Qua tinavete variva magasa, pude mi boka gilana valeania sapu koa koa Rau sa Tamaqu meke Arau si koa koa Sa,” gua si Asa.

39 Meke podekia rini pude tuqe pulea se Zisu, ba taluarāe taloa Nana koa rini si Asa.

40 Meke taluarāe se Zisu meke karovo pule la pa kali karovona sa Ovuku Zodani koasa vasina pu variva papitaiso kekenu se Zone.*

41 Meke soku tie si mae koa Sa. Meke zama si arini, “E Zone Papitaiso

* 10:33 Liv 24:16 * 10:34 Sam 82:6 * 10:40 Zn 1:28

si lopu tavete tinavete variva magasadi, ba sapu gua zama ni sa koasa guguana sa tie hie si hinokara,” gua si arini. ⁴² Meke soku tie vasina si va hinokaria se Zisu.

11

Minate meke Tinoa Pule te Lazarasi

¹ Keke tie pa Betani, sapu e Lazarasi pozana si moho. Betani si keke vasileana, vasina koa sari Mere e Mata karua tamatasi vineki.* ² Asa se Mere sapu zoropo ni oela humaņa lea sari nenena sa Baņara, meke puha ni kaluna sa, na tasina sa se Lazarasi, sa tie mohona.* ³ Meke garunu la nia inavoso ri karua tamatasi se Zisu, meke zama, “Baņara, sa Mua baere sapu tataru hola nia Goi si moho,” gua si arini.

⁴ Meke sipu avosia Zisu sapu gua asa, si zama si Asa, “Sa minoho hie si lopu kaqu kamo pa minate, ba ta evaņa si hie pude tava lavata sa Tamasa, meke koasa ginugua asa si kote tava lavata tugo sa Tuna Tamasa,” gua se Zisu. ⁵ Tataru ni Zisu sari ka ņeta tamatasi: ari Mata, Mere, meke se Lazarasi. ⁶ Ba tooso avoso nia Sa sapu moho se Lazarasi, si karua rane tu si koa hola Sa vasina. ⁷ Beto si tiqe zama la i Sa sari Nana disaepeli, “Aria, mada pule la pa Ziudia,” gua si Asa.

⁸ Meke olaņa sari na disaepeli, “Titisa, lopu ele seunae hokara sapu hiva gona nigo patu rina tie pa vasina asa, ba na vegua ke hiva pule latu si Goi?” gua si arini.

⁹ Meke olaņa se Zisu, “Vegua, lopu ka manege rua aoa tu si koa pa keke rane? Gua asa, ke be ene pana rane sa tie si lopu kaqu ta tubarae si asa, sina kalalasa sa popoa ke dodogorae si asa. ¹⁰ Ba be ene si asa pana boni si kote ta tubarae si asa, sina loke nana kalalasa.”

¹¹ Beto zama nia Zisu sapu guahe, si zama pule si Asa, “Sa nada baere e Lazarasi si ele puta, ba kaqu la va vaņunia Rau si asa,” gua se Zisu.

¹² Meke olaņa sari na disaepeli, “Baņara, be puta mo si asa, si kote magogoso nana mo,” gua si arini. ¹³ Ba sapu gunia Zisu si na ele mate tu se Lazarasi, ba arini balabala ia si na puta nana mo si asa, gua.

¹⁴ Gua asa, ke tozi toņoto ni mo Zisu, “Ele mate tu se Lazarasi, ¹⁵ ba pa ginua mia gamu si qetu nia Rau sapu lopu koa si Rau vasina, pude boka va hinokara si gamu. Ego, aria mada la koasa kamahire,” gua si Asa.

¹⁶ Ba zama la koari na disaepeli turaņana se Tomasi sapu ta pozae vivi, “Aria, gita doduru mada lulia sa Titisa, pude mada la mate turaņa!” gua si asa.

Zisu sa Tinuru Pule meke sa Tinoa

¹⁷ Sipu kamo se Zisu pa Betani, si tiqe gilania Sa, sapu ele koa ka made ranena tu pa korapa lovu se Lazarasi. ¹⁸ Betani si tata ņeta kilomita seuna gua pa Zerusalem. ¹⁹ Ke soku rina tie pa Ziudia si mae pude va manoti sari Mata e Mere koasa minate tanisa tasidia. ²⁰ Totoso avoso nia Mata sapu korapa mae se Zisu, si ene la tutuvia sa si Asa, ba e Mere si koa hola pa vetu.

²¹ Meke zama la koe Zisu se Mata, “Baņara, be guana koa Mua tani si Goi, si lopu kote mate sa tasiqu! ²² Ba gilania qua, sapu kamahire ba kote ponigo Tamasa sapu gua tepa ia Goi koa Sa.”

²³ Meke zama la se Zisu, “Kote toa pule sa tasimu.”

* 11:1 Lk 10:38-39 * 11:2 Zn 12:3

24 Meke olaña se Mata, “Gilania qua sapu kote toa pule pa rane mumudi si asa.”

25 Meke zama la koa sa se Zisu, “Arau tugo sa tinuru pule pa minate meke sa tinoa. Asa sapu va hinokarau si na tie toana si asa, be vea ele mate gua. 26 Meke asa sapu toana meke va hinokarau, si lopu kaqu mate si asa. Va hinokaria goi sapu gua asa?” gua se Zisu.

27 Meke olaña se Mata, “Uve, bañara! Va hinokaria rau sapu Agoi tugo sa Karisito, sa Tuna Tamasa, gua sapu ele tozia sa Tamasa sapu kaqu gore mae pa popoa pepeso,” gua si asa.

Kabo se Zisu

28 Sipu beto zama guahe se Mata, si pule si asa, meke tioko vata kale ia sa se Mere sa tasina, meke tozi nia sa, “Koanana hoi sa Titisa, meke nanasa nigo Sa,” gua si asa. 29 Totoso avosia tugo Mere sapu gua asa, si gasa turu meke la tutuvia sa si Asa. 30 Na lopu ele kamo pa vasileana se Zisu, ba korapa koa Nana mo vasina pu tutuvu nia e Mata. 31 Ego, sari na tie Ziu pu koa variva manoto koe Mere pa korapa vetu, si vura lulia rini sipu dogoria rini bebena vura taloa si asa. Balabala ia rini sapu hokara korapa la pa lovu si asa, pude la kabo vasina, gua.

32 Meke sipu dogoria Mere se Zisu vasina pu koa Sa, si hoqa todoño pa nenena Sa si asa, meke zama, “Bañara, be guana koa Mua tani Goi, si lopu kaqu mate sa tasiqu!” gua si asa.

33 Totoso dogoria Zisu kabona se Mere, meke sari doduru pu luli koa sa, si siño mañini na mamata sa bulona. 34 Meke nanasi Sa si arini, “Pavei veko nia gamu sa tinina e Lazarasi?”

Meke olaña si arini, “Bañara, mae mamu dogoria,” gua si arini.

35 Meke kabo se Zisu.

36 Vari zamai sari tie, “Dotu, gua tataru guni nia Sa se Lazarasi!” gua si arini.

37 Meke zama sari kaiqa, “Na tie behuna ba va dodogorae ia mo Sa, na vea lopu boka hukatia mo Sa se Lazarasi pude lopu mate be guana koa Nana Sa?” gua si arini.

Tava Toa Pule se Lazarasi

38 Siño mañini pule se Zisu meke la koasa lovu, sapu keke bae pu ta tuku patu sadana. 39 Meke zama la koa rini se Zisu, “Topili pania sa patu.”

Zama la koa Sa se Mata, sa tasina sa tie matena, “Bañara, kote humaña hikare sia. Na ele ka made ranena tu koa pa lovu si asa!”

40 Ba olaña se Zisu, “Vegua, lopu tozi nigo tu Rau sapu kaqu dogoria goi sa ninirañira te Tamasa be va hinokara si goi?” gua si Asa. 41 Ke va topili pania rini sa patu, meke doño sage la pa Mañauru se Zisu meke zama, “Zama leana si Rau koa Goi Tamaqu, sapu ele avosau Goi. 42 Gilania Rau sapu hoke avosau Goi doduru totoño, ba sina koa gua koari na tie hire, ke zama guahe si Rau, pude di va hinokaria sapu Agoi garunau si Rau,” gua si Asa. 43 Sipu beto zama ni Sa saripu gua hire, si titioko va ululae si Asa, “Lazarasi, vura mae!” 44 Meke vura mae gana si asa, ta hadei poko tana lovu sa doduru tinina, meke gua tugo sa isumatana. Meke zamai Zisu si arini, “Mi vagi pani sari poko lovu mamu va taloa ia.”

Kinuhana Pude Va Mate ia se Zisu

⁴⁵ Meke sokudi rina tie Ziudia saripu somana mae pude va manotia se Mere, si dogoria sapu gua tavetia Zisu, meke va hinokaria rini si Asa. ⁴⁶ Ba kaiqa arini si pule la tozia koari na Parese, gua sapu tavetia Zisu. ⁴⁷ Gua asa, ke tioko varigara ni ari na Parese na nati hiamā, sari doduru tie koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu^d, meke zama, “Na sa si kaqu tavetia gita? Dotu sari na tinavete variva magasadi pu taveti sa tie hie!” ⁴⁸ Be va malumia gita pude tavete gua asa si Asa, si kote lulia ri doduru tie, meke kote mae sari tie Roma meke huaria sa nada Zelepade meke sa nada butubutu,” gua si arini.

⁴⁹ Ba keke koa rini sapu e Kaeapasi, sa nati hiamā kenukenue koasa vuaheni asa, si zama, “Duvili si gamu! ⁵⁰ Lopu gilania tu gamu sapu leana hola, si pude keke tie mo mate hobe ni sari doduru tie, hola nia si pude sa doduruna sa nada butubutu si tava mate?” ⁵¹ Ba sa zinama sapu zama nia sa si lopu vura mae gua pa nana binalabala soti, ba sina na nati hiamā kenukenue si asa koasa vuaheni asa, ke korotae nia sa sapu e Zisu si kote mate hobe ni sari na tie Ziu. ⁵² Ba lopu tanisa butubutu Ziu eke mo, ba sari na koburu te Tamasa sapu koa ta hurakatae lamae, pude varigara ni meke va keke i, gua.

⁵³ Podalae pa rane asa si kuhana nia rina koimata tadi na tie Ziu se Zisu pude va matea, gua. ⁵⁴ Gua asa, ke lopu va vura pule nia si Asa koasa Nana inene pa Ziudia, ba luaria Sa sa vasina asa, meke la Nana pa keke vasina tata pa qega, pa keke vasileana sapu Iparemi pozana, meke koa turani Sa vasina sari Nana disaepeli.

⁵⁵ Tata sa totosō Inevaṅa Pasova^d, ke taluarāe koari na hopeke dia vasidi sari na tie meke sage la pa Zerusalemā, pude di la ta vulasa dia, sipu lopu ele kamo sa inevaṅa, gua. ⁵⁶ Hata ia rini se Zisu, meke vari nanasa nia rini si Asa, sipu mae pa Zelepade si arini, “Na sa si balabala ia gamu? Gina lopu kaqu mae pa inevaṅa si Asa?” gua si arini. ⁵⁷ Ba ele tozi ni rina nati hiamā na Parese sari na tinoni sapu be dogoria keke tie pae koa se Zisu si mani tozia, pude di la tuqe vagia gana, gua.

12

Ta Lumu Nenena se Zisu pa Betani

¹ Ka onomo rane koa meke kamo sa Inevaṅa Pasova, si la pa Betani se Zisu, vasina koa se Lazarasi, sapu va toa pulea Sa pa minate. ² Meke va namanama ponia ginani rini si Asa vasina, ke va tana se Mata. E Lazarasi si keke koarini pu somana habotu koe Zisu pa tevolo. ³ Meke vagia Mere sa oela nadi viana sapu humaṅa lea, padana keke kukuru lita, sapu sage hola hinoluna, meke zoropo nia sa pa nenena Zisu, meke nuzapa va popa nia kaluna sa, ke sa humaṅa lea si tivusu toa pa doduruna sa vetu.* ⁴ Ba keke ri kasa disaepeli te Zisu, sapu e Ziudasi Isikarioti, sa tie sapu kote qoraqora nia si Asa, si zama, ⁵ “Sa oela humaṅa lea hie si padana pude holuholu nia pa neta gogoto poata siliva,* meke poni koari na tie habahuala.” ⁶ Zama gua mo si asa, ba lopu tataru ni sa saripu habahuala, sina na tie hikohiko si asa. Asa tugo kopu nia sa vovoina poata, meke hoke vagi golomo nana.

⁷ Ba zama se Zisu, “Vekoa tu, mani tavetia; pude na vina namana mana sa rane kote ta pomunae si Rau. ⁸ Sari na tie habahualadi si kote

* **12:3** Lk 7:37-38 * **12:5** Neta gogoto siliva si soku hola poata padana sa tinabara pa keke tie pa keke vuaheni.

koa koa gamu doduru totoſo, ba Arau ſi lopu kote koa hola ſeunae koa gamu,” gua ſe Zisu.*

Kuhana nia Rini Pude Va Matea ſe Lazarasi

⁹ Sipu avoſo nia rina kobi tinoni ſapu korapa koa pa Betani ſe Zisu, gua ſi la vaſina ſi arini. Lopu na e Zisu mo telena ſi hiva dogoria rini, ba e Lazarasi tugo, ſa tie ſapu va toa pulea Zisu pa minate. ¹⁰ Gua aſa ke kuhana nia rina nati hiama ſi pude va matea gana tugo ſe Lazarasi gua. ¹¹ Sina pa ginuana mo ſa, ſi taluarae koa rini ſari na tie Ziu, meke va hinokaria rini ſe Zisu, gua.

Sa Ninuquru Va Mataqara te Zisu pa Zerusalem

¹² Pa koivugona, ſi avoſo nia ſa kobi tinoni lavata pu mae koaſa Inevaᅇa Paſova, ſapu korapa mae pa Zerusalem ſe Zisu, gua. ¹³ Ke maho vagi lelaᅇa huᅇa pamu ſi arini, meke vura la tutuvia rini ſi Aſa, meke velavela guahe ſi arini:

“Hozana! Tamanae ſi Aſa ſapu mae pa korapa pozana ſa Baᅇara!

Mani mana nia Tamasa ſa Baᅇara Izireli!”*

¹⁴ Meke vagia Zisu ſi keke tuna don'ki, meke koi ia Sa, gua tugo ſapu zama nia ſa Kinubekubere Hope, ſapu guahe:

¹⁵ “Mu lopu matagutu, gamu na tinoni pa popoa Zaione!

Dotu, korapa mae ſa mia Baᅇara,

koi Nana pa keke tuna don'ki,” gua.*

¹⁶ Kekenu ſi lopu gilania ri Nana diſaepeli ſapu gua ta evaᅇa, ba ſipu toa pule tu ſe Zisu pa minataqara, ſi tiᅇe gilania rini, ſapu gua ta zamae koaſa Kinubekubere Hope hie, ſi tavete la nia mo rini koa Sa.

¹⁷ Sari na tie pu koa ſomanae koe Zisu, totoſo tioko vura nia Sa pa lovu meke va toa pulea ſe Lazarasi, ſi tozi vura nia ſapu gua ta evaᅇa. ¹⁸ Gua aſa, ke keke kobi tinoni lavata ſi mae tutuvia ſe Zisu, ſina avoſo nia rini ſa tinavete variva magasana aſa ſapu tavetia Sa. ¹⁹ Meke vari zama ſari na Pareſe, “Dogoria gamu, ele lopu boka ſi gita! Dotu, korapa lulia ri doduru tie pa kaſia popoa ſi Aſa,” gua ſi arini.

Hataia ri Kaiqa Tie Quriki ſe Zisu

²⁰ Meke kaiqa rina tie Quriki ſi ſomana luli la pa Zerusalem pude vahesi koaſa totoſo Inevaᅇa Paſova. ²¹ Mae koe Pilipi ſi arini, na tie Betiſeda pa popoa Qaleli ſi aſa meke zama, “Tio, hiva dogoria gami ſe Zisu,” gua ſi arini. ²² Ke la tozi nia Pilipi ſe Aduru, meke keke gua la tozi nia ri kara ſe Zisu.

²³ Meke olaᅇa la i Zisu ſarini, “Ele kamo ſa totoſo kamahire pude kaqu tava lavata ſa Tuna na Tie. ²⁴ Maqu tozi va hinokarani gamu: ſa kiko huiti^d ſi lopu kaqu boka soku, be lopu mate meke nolo pa pepeso ſi aſa, ba be mate tu ſa ſi kote soku kiko ſi vura hobe mae. ²⁵ Aſa ſapu tataru nia ſa nana tinoa, ſi kaqu ſiana nia ſa ſi aſa; ba aſa ſapu lopu tataru nia ſa nana tinoa pa pepeso, ſi kaqu tagoa ſa ſi aſa pa tinoa hola.* ²⁶ Aſa ſapu hiva nabulu Nau, ſi mani luli Au, pude vaſina pu koa Rau ſi kaqu koa tugo ſi aſa; meke kaqu va lavatia ſa Tamaqu ſa tie pu nabulu Nau ſi Rau.

Tozia Zisu ſa Nana Minate

* 12:8 Diut 15:11 * 12:13 Sam 118:25-26 * 12:15 Zak 9:9 * 12:25 Mt 10:39, 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24, 17:33

²⁷ Kamahire si talotana sisigiti sa buloqu, ke na sa si kaqu zama nia Rau? Kaqu zama guahe si Rau, ‘Tamaqu, Mu harupau pa tooso hie,’ gua? Lokari, Ba sapu mae nia Rau pa popoa pepeso, si pude kaqu koa ta sigiti tugo.

²⁸ Tamaqu, Mu va lavatia sa Pozamu!”

Meke zama sa mamalaini pa Manauru, “Ele va lavatia Rau si asa, meke kaqu va lavata pulea tugo Rau!” gua si Asa.

²⁹ Avosia sa puku tinoni sapu koa vasina sa mamalaini, ke zama sari kaiqa, “Na paka manauru mo,” gua. Ba ari kaiqa pule si zama, “Keke mateana si zama koa Sa!” gua.

³⁰ Ba olaña la i Zisu si arini, “Sa mamalaini si pude tokani gamu, lopu Arau. ³¹ Kamahire mo sa tooso sapu kaqu pitui Tamasa sari na tinoni pa kasia popoa, meke kamahire tugo si kaqu ta hitu taloa se Setani, sa banaradi rina tinoni pa kasia popoa. ³² Ba pana ta ovulu sage si Rau pa pepeso, si kaqu varigara mae ni Rau, sari doduru tinoni.” ³³ Sapu gunia Sa pa Nana zinama hie, si na Nana minate mo sapu kaqu ta sigiti nia Sa pa korosi.

³⁴ Ba olaña la koa Sa sa kobi tinoni lavata, “Sa nada Tinarae si tozia sapu kaqu toa hola sa Karisito, gua. Ba vegua ke zama si Goi sapu sa Tuna na Tie si kaqu ta ovulu sage gua? Esei tu sa Tuna na Tie hie?” gua si arini.*

³⁵ “Kaqu koa paki koa gamu sa kalalasa, ke mi ene pa kalalasa tooso koa koa gamu si Asa, pude mi lopu koa pa huporo, sina asa sapu ene pa huporo si lopu kaqu gilania sa sa vasina pu la ia sa. ³⁶ Sipu koa koa gamu sa kalalasa, si mi va hinokaria si Asa, pude kaqu na tie tanisa kalalasa si gamu,” gua se Zisu.

Lopu Va Hinokara sari na Tie Ziu

Sipu beto zama guahe si Asa, si taluarae taloa Nana meke tome pule nia koa rini. ³⁷ Sari doduru tinavete variva magasadi hire si taveti mo Sa pa kenudia, ba lopu va hinokaria rini si Asa. ³⁸ Ke sa zinama sapu zama nia sa poropita Aisea si gorevura, sapu guahe:

“Banara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso

meke koe sei ele tava dogoro sa limana e Zihova?”*

³⁹ Gua asa ke lopu va hinokara si arini, sina e Aisea ba zama gua tugo he:

⁴⁰ “Ele va behui Tamasa sari matadi,
meke va nunali Sa sari dia binalabala;
pude sari matadi si lopu kaqu dodogorae
pude di lopu gilagilana pa dia binalabala,
pude di lopu kaqu kekere mae koa Rau si arini,
meke ta salana koa Rau,” zama gua sa Tamasa.*

⁴¹ Zama nia Aisea sapu gua asa, sina dogoria sa sa vina lavata te Zisu, ke zama nia sa sa gugua Sa.

⁴² Soku rina koimata tadi na tie Ziu si va hinokaria se Zisu, ba lopu boka helahelae vura nia rini si Asa, sina koa gua koari na Parese, na hako ta hitu vura dia pa sinaoqi gua. ⁴³ Na okoro tava lavata pa tie si arini, hola nia sa vina lavata te Tamasa.

* **12:34** Sam 110:4; Ais 9:7; Izk 37:25; Dan 7:14 * **12:38** Ais 53:1 * **12:40** Ais 6:10

Ta Pitu pa Zinama te Zisu

⁴⁴ Ba velavela va ululae se Zisu, “Asa sapu va hinokarau, si lopu Arau mo si va hinokarau sa, ba Asa tugo sapu garunau. ⁴⁵ Meke asa sapu dogorau, si dogoria tugo sa si Asa sapu garunau. ⁴⁶ Mae guana kalalasa si Rau koasa kasia popoa, pude arini pu va hinokarau, si lopu kaqu koa pa hinuporo. ⁴⁷ Asa sapu avosia sa Qua zinama meke lopu lulia, si lopu kaqu pitua Rau si asa. Ura sapu mae nia Rau si lopu pude pitua sa kasia popoa, ba pude harupia tu. ⁴⁸ Asa sapu etulau, meke lopu va hinokari sari Qua zinama, si koa nana si keke sapu kaqu zutu ia si asa. Sari na zinama saripu zama ni Rau si kaqu zutua si asa pa rane mumudi. ⁴⁹ Hinokara si hie, sina lopu zama pa Qua niniranira soti si Rau, ba sa Tamaqu tu sapu garunau, si tozi Nau sapu gua zama ni Rau. ⁵⁰ Meke gilania Rau sapu sa Nana zinama, si va maea sa tinoa hola, sina sapu gua zama nia Rau, si gua mo sapu tozi Nau sa Tamaqu,” gua se Zisu.

13

Nuzapi Zisu sari na Nenedi ri Disaepeli

¹ Koasa rane sipu lopu ele kamo sa Inevana Pasova, si ele gilania tu Zisu sapu ele kamo sa tooso pude luaria Sa sa kasia popoa hie, meke pule la koasa Tamana. Doduru tooso si tataru ni Sa sari Nana tie koasa kasia popoa, meke lopu kokoi mo pa minate sa Nana tataru koa rini.

² Pa korapana sa hinenahena veluvelu te Zisu koari Nana disaepeli, si ele vekoa tu Setani sa binalabala pa bulona e Ziudasi Isikarioti, sa tuna e Saimone Isikarioti, pude qora ia gana se Zisu, gua. ³ Ba ele gilania tu Zisu, sapu ele ponía sa Tamana pa limana sari doduru niniranira; meke ele gilania tugo Zisu sapu maena koe Tamasa si Asa, meke kote pule la koe Tamasa. ⁴ Ke gasa turu si Asa, meke va gore vekoa Sa sa Nana poko hake ulue, meke dokoho nia Sa si keke taoro pupuhana. ⁵ Meke voi nia kolo Sa si keke besini, meke podalae nuzapi Sa nenedi sari na disaepeli, meke puha va popa ni Sa koasa taoro, sapu dokoho nia Sa. ⁶ Sipu kamo Sa se Saimone Pita, si zama se Pita, “Banara, kote nuzapi mo Goi sari na nenequ?” gua si asa.

⁷ Meke olaña la ia Zisu si asa, “Lopu gilania goi kamahire, gua sapu korapa tavetia Rau, ba pana hola sari na tiñitoña hire si kote gilania goi,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama se Pita, “Lokari! Lopu kaqu nuzapi Goi sari nenequ!”

Meke olaña se Zisu, “Be lopu nuzapi Rau sari nenemu, si lopu kaqu na Qua disaepeli si goi,” gua si Asa.

⁹ Meke olaña pule la se Saimone Pita, “Banara, pude gua si lopu sari nenequ mo, ba sari limaqu, na batuqu tugo!” gua si asa.

¹⁰ Meke zama la se Zisu, “Asa sapu ele huvena, si ele via mo, meke lopu kaqu huve pule, ba sari na nenena si pada ta nuzapa. Gamu si ele via, ba keke mo koa gamu si lopu via.” ¹¹ Ele gilania tu Zisu si asa pu kote qorana, gua asa ke zama guahe si Asa, “Keke mo koa gamu si lopu via,” gua.

¹² Meke sipu beto nuzapi Zisu sari na nenedi, si va sage pulea Sa sa Nana poko hake ulue, meke la habotu pule Nana pa tevolo si Asa. Meke nanasi Sa si arini, “Vegua, gilania tugo gamu sapu gua tiqe tavetia Rau koa gamu?” gua si Asa.* ¹³ “Poza Nau Titisa na Banara gamu,

* 13:12 Lk 22:27

meke hinokara mia tugo, sina gua tugo asa si Rau. ¹⁴ Ego, be Arau, sa mia Baṅara meke sa mia Titisa si ele nuzapi sari nenemia, si ego, gamu ba mi tavete kekeṅoṅo gua tugo asa pa varikorapa mia. ¹⁵ Ele va dogoroni gamu Rau sa Qua vina titila, gua asa ke mi tavete lulia sapu gua taveteni gamu Rau. ¹⁶ Maqu tozi va hinokarani gamu: loke nabulu si ululu hola nia sa nana palabatu, meke loke tie ta garununa si ululu hola nia si asa pu garununa sa.* ¹⁷ Ego, kamahire si ele gilania gamu sa hinokara hie, ke kaqu ta manae si gamu, be tavetia gamu sapu gua asa! ¹⁸ Ba lopu gamu doduru si guni gamu Rau, gilani Qua sarini pu ele vizati Rau, ba pude tava gorevura sapu zama guahe pa Kinubekubere Hope: ‘Sa tie sapu henahena turaṅae koa Rau si kukiti Nau sa si Rau,’ gua.* ¹⁹ Maqu tozi va kenueni gamu kamahire, sipu lopu ele ta evaṅa si asa, meke be pana ta evaṅa sa, si kote va hinokaria gamu sapu Arau si Arau tugo. ²⁰ Maqu tozini gamu sa hinokara: asa sapu va kamo si keke tie sapu garunia Rau, si va kamo Au tugo sa si Arau, meke asa sapu va kamo Au, si va kamo ia tugo sa si Asa pu garunau si Rau,” gua se Zisu.*

Tozia Zisu sapu Kaqu Ta Qorae si Asa

(Matiu 26:20-25; Maka 14:17-21; Luke 22:21-23)

²¹ Sipu beto zama nia Zisu sapu gua asa, si ta duaṅa hola sa bulona, ke zama si Asa, “Maqu tozi va hinokarani gamu: keke koa gamu si kote qora Nau si Arau,” gua si Asa. ²² Ke vari doṅoi sari na disaepeli, meke pupuhu beto nia dia sapu esei si gunia Sa. ²³ Ba keke ri kasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, si habotu kapae nana koa Sa. ²⁴ Ke sipua Pita si asa meke zama, “Nanasia ko, esei si gunia Sa?”

²⁵ Ke rizu tata valeana la koe Zisu sa disaepeli asa meke nanasa, “Baṅara esei si gunia Goi?” gua si asa.

²⁶ Meke olaṅa la ia Zisu si asa, “Kote poṅa ia Rau sa bereti, meke ponía koasa tie asa.” Ke hena ia Sa si keke kali bereti, meke poṅa ia Sa, meke vala nia Sa koe Ziudasi, sa tuna e Saimone Isikarioti.

²⁷ Sipu hena tugo Ziudasi sa bereti, si nuquria mo Setani, ke zama la ia Zisu si asa, “Ego, ture tavetia tu sapu hiva nia goi!” gua si Asa. ²⁸ Ba lopu keke koari kasa pa tavolo si hite gilania, sapu gua zama nia Zisu koa sa. ²⁹ E Ziudasi sina tie kopu poata, ke balabala ia rina disaepeli sapu gina tozi nia Zisu si asa, pude la holui kaiqa toṅa, sapu hiva ni rini pude tanisa inevaṅa, babe poni sari na tie habahuala, gua. ³⁰ Sipu hena ia Ziudasi sa bereti si vura taloa si asa, na ele boṅi sa toতোসা asa.

Sa Tinarae Vaqurana

³¹ Sipu ele taloa tu se Ziudasi si zama se Zisu, “Kamahire si tava lavata sa Tuna na Tie meke sa Tamasa si tava lavata koa Sa. ³² Meke be tava lavata sa Tamasa koasa Tuna, si kote va lavatia sa Tamasa sa Tuna meke kote tuturei va lavatia Sa.

³³ Kasa tuqu, lopu kaqu koa va seunae koa gamu si Rau. Kote hatau gamu si Rau, ba maqu tozini gamu kamahire gua sapu tozia Rau koari na koimata tadi na tie Ziu, sapu guahe: ‘Lopu kaqu boka la ia gamu sa vasina pu korapa la ia gua Rau.’*

* **13:16** Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 15:20 * **13:18** Sam 41:9 * **13:20** Mt 10:40; Mk 9:37; Lk 9:48, 10:16 * **13:33** Zn 7:34

³⁴ Ke kamahire si ponini gamu Rau si keke tinarae vaqurana: Mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru guni gamu Rau, si mi koa vari tatarue gua tugo asa.* ³⁵ Be guana koa vari tatarue si gamu, si kote gilania ri doduru tie, sapu gamu sina Qua disaepeli.”

Tozia Zisu sapu Kote Oso nia Pita

(Matiu 26:31-35; Maka 14:27-31; Luke 22:31-34)

³⁶ Meke nanasa la ia Pita si Asa, “Baṅara, pavei si korapa la Goi?” Meke olaṅa se Zisu, “Kamahire si lopu kaqu boka luli Au goi vasina sapu korapa la ia Rau, ba koari na rane pu mae kote boka luli mae Au goi,” gua se Zisu.

³⁷ Meke nanasa pule se Pita, “Baṅara, na vegua ke lopu kaqu boka luli Go tu rau kamahire? Na ele va namanama mo si rau, pude mate nigo,” gua si asa.

³⁸ Meke olaṅa se Zisu, “Vegua, hinokara sapu va namanama valeana si goi, pude mate Nau? Maqu tozi va hinokara nigo, sipu lopu ele kabo sa kokorako si kaqu oso Nau goi ka ṅeta tooso.

14

Zisu sa Sirana La Gua Koasa Tamana

¹ Meke mi koa kuliusu, mi raṅea sa Tamasa, mamu raṅe Au tugo si Arau. ² Pa korapa vetu tanisa Tamaqu si sokudi sari na vasidi kokoana. Be lopu gua, si lopu kaqu tozini gamu tu Rau. Arau si la pude va namanama vekoa si keke vasina pude tamugamu. ³ Meke pana la va namanama vekoa Rau si keke vasina pude tamugamu, si kote pule mae si Rau meke vagi gamu, pude vasina pu koa si Rau kote koa tugo si gamu. ⁴ Gilania mia mo gamu sa sirana sapu la gua koasa vasina pu la ia Rau,” gua se Zisu.

⁵ Meke zama la koa Sa se Tomasi, “Baṅara, lopu gilania gami sa vasina sapu korapa la ia gua Goi, ke vegua meke boka gilania gami sa sirana sapu la gua vasina?” gua si asa.

⁶ Meke olaṅa se Zisu, “Arau tugo sa sirana, sa hinokara meke sa tinoa. Loke tie si boka la koasa Tamaqu, ba koa Arau mo. ⁷ Be gilana va hinokara Au gamu si Arau si kote ele gilania mia tugo gamu sa Tamaqu, meke podalae kamahire si gilania gamu si Asa, meke ele dogoria mia tugo gamu si Asa,” gua se Zisu.

⁸ Meke zama la koa Sa se Pilipi, “Baṅara, Mu va dogoroni gami sa Tamamu. Asa mo si hiva nia gami,” gua si asa.

⁹ Meke olaṅa se Zisu, “Ele koa va seunae koa gamu si Rau, ba lopu gilana tu goi ta Pilipi? Asa sapu ele dogorau, si ele dogoria tugo sa sa Tamamu. Na vegua ke zama gua tu si goi, ‘Mu va dogoroni gami sa Tamamu,’ gua. ¹⁰ Lopu va hinokaria tu goi Pilipi, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau? Sari na zinama saripu zama atu ni Rau si lopu mae guadi koa Rau mo, ba sa Tamaqu tu sapu koa koa Rau. Asa tu taveti sari Nana tinavete. ¹¹ Mi va hinokara Au tooso zama si Arau, sapu Arau si koa koasa Tamaqu meke sa Tamaqu si koa koa Rau. Be lopu gua, si mi va hinokari sari na vina sosode, koari na tinavete variva magasa. ¹² Maqu tozi va hinokarani gamu: asa sapu va hinokarau, si kaqu taveti sa saripu gua taveti Rau. Uve,

* 13:34 Zn 15:12,17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5

kaqu taveti sa sari na tinavete pu noma hola ni saripu taveti Rau, sina korapa la gua Qua koasa Tamaqu si Rau. ¹³ Meke kote tavete vatuni Rau, gua saripu tepai gamu pa korapa Pozaqu, pude sa vina lavatana sa Tamasa si kaqu ta dogoro koasa Tuna. ¹⁴ Be tepa ia gamu si keketona pa korapa Pozaqu Rau, si kote tavete ponini gamu Rau si asa.

Sa Vina Tatarana sa Maqomaqo Hope

¹⁵ Be tataru Nau gamu, si kote va tabei gamu sari na Qua tinarae. ¹⁶ Meke kote tepa ia Rau sa Tamaqu, meke kote poni gamu Sa si keke "Tie Varitokae pa Binalabala", sapu kote koa koa gamu ninae rane ka rane. ¹⁷ Asa sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara. Sa kasia popoa lopu boka vagia si Asa, sina lopu dogoria rini meke lopu gilania rini, ba gamu si gilania mia si Asa, sina korapa koa turana gamu Sa, meke kote koa pa korapa mia gamu si Asa. ¹⁸ Pana taloa Rau, si lopu kaqu va eapa gamu Rau, ba kaqu pule mae si Rau koa gamu. ¹⁹ Lopu seunae meke lopu kote dogorau sa kasia popoa si Rau. Ba gamu si kote dogorau, sina toa si Rau, ke kaqu toa tugo si gamu. ²⁰ Meke koasa rane asa, si kaqu tiqe gilania gamu sapu koa koasa Tamaqu si Rau, meke gamu si koa koa Rau, gua tugo sapu koa koa gamu si Rau. ²¹ Asa sapu tagoi sari na Qua tinarae meke va tabei si arini, si tataru nau sa si Rau. Asa sapu tataru Nau, si kaqu ta tatarue koa sa Tamaqu, meke kaqu tataru nia tugo Rau si asa, meke kote vata dogoro pule Nau si Rau koasa."

²² Meke zama la koasa se Ziudasi, (lopu e Ziudasi Isikarioti) "Banara, vegua ke koa gami mo kote vata dogoro pule nigo si Goi, meke lopu koari na tiena sa kasia popoa?" gua si asa.

²³ Meke olana la ia Zisu si asa, "Asa sapu tataru Nau, si kote va tabei sari na Qua vina tumatumae. Kote tataru nia sa Tamaqu si asa, meke sa Tamaqu meke Arau si kote mae koa koa sa. ²⁴ Asa sapu lopu tataru Nau, si lopu va tabei sari na Qua vina tumatumae. Sari na vina tumatumae pu avosi gamu koa Rau, si lopu Qua telequ, ba mae guadi tu koasa Tamaqu pu garunau.

²⁵ Doduru zinama hire si zama ni Rau, sipu korapa koa koa gamu si Rau. ²⁶ Ba sa Tie Varitokae pa Binalabala tu, sapu sa Maqomaqo Hope, sapu kaqu garunu mae nia sa Tamaqu pa Pozaqu, si kaqu va tumatumaeni gamu sari doduru tinitoña, meke kote va balabalani gamu sari doduru gua pu ele tozini gamu Rau. ²⁷ Sa binule si vekoa Rau koa gamu; Qua binule soti si ponini gamu Rau. Lopu gugua sa binule sapu variponi nia sa kasia popoa si vatuni gamu Rau. Mi lopu koa kulusu na matagutu. ²⁸ Ele avosia mia sapu zama nia Rau, kote taloa si Rau, meke sapu kote pule mae si Rau koa gamu. Be tataru va hinokara Nau gamu, si kote qetu nia gamu sapu korapa la koasa Tamaqu si Rau, sina Asa tu si noma hola Nau si Rau. ²⁹ Tozi kenuni gamu Rau si hie kamahire, sipu lopu ele ta evana si asa, pude pana ta evana sa, si kote va hinokarau gamu. ³⁰ Zama va papaka atu mo si Rau koa gamu, sina sa banarana* sa kasia popoa si korapa mae, ba lopu ninira hola Nau sa si Rau. ³¹ Ba kaqu tumae nia sa kasia popoa sapu tataru nia Rau sa Tamaqu, meke Arau tavetia gua puta tugo sapu garunu Nau sa Tamaqu pude tavetia.

Aria! Mada taluaræ koasa vasina hie," gua se Zisu.

* **14:30** Sa banarana sa kasia popoa hie sapu gunia e Zisu si Setani.

15

Zisu sa Huda Vaeni Hinokara

¹ "Arau tugo sa nati vaeni hinokara, meke sa Tamaqu si na tie uma. ² Sari doduru lelaṅaṅa Rau saripu loke vuadi si koku pani Sa, ba sari doduru lelaṅa saripu vua valeana si vale ni Sa pude di vua katakata. ³ Gamu si ele via, koa gua koari na zinama sapu ponini gamu Rau. ⁴ Mi koa soto koa Rau, meke kote koa soto koa gamu si Rau. Loke lelaṅa si boka vua eke telena, be lopu soto si asa koasa nati vaeni. Gua puta tugo asa, gamu si lopu boka vua be lopu koa soto koa Rau.

⁵ Arau tugo sa nati vaeni, meke gamu tugo sari na lelaṅa. Asa sapu koa soto koa Rau, meke Arau si koa koa sa, si kote vua katakata, ura loketona hokara si kote boka tavetia gamu, be lopu koa soto koa Rau si gamu. ⁶ Ba asa sapu lopu koa soto koa Rau si gua tugo sa lelaṅa sapu ta koku palae, meke mate harahara. Meke sari na lelaṅa gua hire si ta varigarae meke ta okie la pa korapa nika vasina ta sulu si arini. ⁷ Be koa soto koa Rau si gamu, meke koa koa gamu sari na Qua zinama, si mi tepa ia sapu gua hiva nia gamu, meke kote vagia gamu si asa. ⁸ Sa vina lavatana sa Tamasa si ta dogoro pana vua va sokusoku si gamu, meke pa sirana asa si kote ta dogoro sapu na Qua disaepeli si gamu.

⁹ Gua sapu tataru Nau sa Tamaqu, si tataru guni gamu tugo Rau si gamu; ke mi koa soto pa korapa Qua tataru. ¹⁰ Be va tabei gamu sari na Qua tinarae, si kaqu koa soto pa korapa Qua tataru si gamu, gua sapu va tabei Rau sari na tinarae tanisa Tamaqu meke koa soto pa korapa Nana tataru si Arau. ¹¹ Tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude kaqu koa koa gamu sa Qua qinetuqetu, meke pude boka tava gorevura sa mia qinetuqetu. ¹² Hie sa Qua tinarae: mi koa varitatarue, gua tugo sapu tataru gunini gamu Rau.* ¹³ Loke tataru si noma hola nia sapu pude mate hobei keke tie sari nana baere. ¹⁴ Gamu si na Qua baere, be taveti gamu saripu gua tozini gamu Rau. ¹⁵ Lopu poza puleni gamu nabulu Rau si gamu, sina sa nabulu si lopu gilania sapu gua tavetia sa nana palabatu. Ba Arau si pozani gamu na Qua baere si gamu, sina doduru tinitona saripu avosi Rau koasa Tamaqu, si ele tozi betoni gamu tu Rau. ¹⁶ Gamu lopu vizatau, ba Arau tu vizata gamu si gamu, meke garunu gamu Rau, pude mi la vua va sokusoku ni sari vua pu koa hola ninae rane. Meke kote ponini gamu sa Tamaqu, gua saripu tepai gamu pa korapa pozaqu Rau. ¹⁷ Hie sa Qua tinarae koa gamu: mi koa varitatarue.

Sa Kinukiti Tadi na Tiena sa Kasia Popoa

¹⁸ Be kukitini gamu rina tien sa kasia popoa, si mi balabala ia sapu Arau si ele kukiti kenu Nau rini. ¹⁹ Be na tie tana kasia popoa si gamu, si kote tataruni gamu sa kasia popoa si gamu, sina tanisa si gamu. Ba lopu tanisa kasia popoa si gamu, sina ele vizata vurani gamu Rau koasa kasia popoa. Gua asa ke kukitini gamu sa kasia popoa si gamu. ²⁰ Ba mi balabala ia sapu gua tozini gamu Rau, sapu loke pinausu si ululu hola nia sa nana palabatu. Be nonovalau rini si Arau, si kote nonovala gamu tugo rini. Ba be va tabei rini sari na Qua vina tumatumae, si kote va tabei tugo rini sari na mia vina tumatumae.* ²¹ Kote tavete atu ni rini koa gamu sari doduru pu gua hire, sina Taqarau si gamu, ura lopu

* 15:12 Zn 13:34, 15:17; 1 Zn 3:23; 2 Zn 5 * 15:20 Mt 10:24; Lk 6:40; Zn 13:16

gilania rini si Asa pu garunau si Rau. ²² Be guana lopu mae tozi ni Rau si arini si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si loke dia zinama sekesekei pude boka tomei sari na dia sinea. ²³ Ura asa sapu kukiti Nau, si kukiti nia tugo sa sa Tamaqu. ²⁴ Be lopu taveti Rau koa rini sari na tintonā saripu lopu hite taveti rina tie, si lopu kaqu gilania rini sa dia sinea. Ba kamahire si ele dogori rini saripu gua ele taveti Rau, ba kukiti Nau rini si Arau meke sa Tamaqu. ²⁵ Ba asa si pude tava gorevura sapu gua ta kubere pa dia Tinarae, sapu guahe: ‘Loke dia ginugua hokara si arini pude kukiti Nau,’ gua.*

²⁶ Pana mae sa ‘Tie Varitokae pa Binalabala’ sapu kote garunu mae nia Rau koa gamu, sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara si kote helahelae vura Nau Sa si Arau. Asa tugo pu maena gua koasa Tamaqu. ²⁷ Meke gamu ba kote helahelae vura Nau tugo koari na tie, sina ele koa somanae koa Rau si gamu pa pinodalaena sa Qua tinavete.

16

¹ Ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude lopu kote taluarāe si gamu koasa mia rinaṇerāne. ² Kaqu hitu vurani gamu rini si gamu pa dia sinaqoqi^d. Na korapa mae sa totoso, sapu kote va mate gamu rini, meke kote balabala ia rini sapu tavete va leana la si arini koasa Tamasa, gua. ³ Kote evaṇi rini koa gamu saripu gua hire, sina lopu gilanaui rini si Arau meke sa Tamaqu. ⁴ Ba ele tozini gamu tu Rau saripu gua hire, pude pana kamo sa totoso si kote balabala ia gamu sapu ele va balau gamu tu Arau si gamu.

Sa Tinavete Tanisa Maqomaqo Hope

Lopu tozini gamu Rau tatasana sina korapa koa turaṇa gamu mo Arau. ⁵ Ba kamahire si korapa la Qua tu koasa Tamaqu pu garunu mae Nau. Ba loke tie koa gamu si hite nanasau, ‘Pavei la si Goi?’ gua. ⁶ Sina tozini gamu Rau kamahire, ke tiqe talotaṇa sari bulomia. ⁷ Ba Maqu tozi va hinokarani gamu, sapu pa mia lineana gamu kaqu taloa tugo si Rau. Ura be lopu taloa Rau, si lopu kaqu mae sa Tie Varitokae pa Binalabala koa gamu. Ba pana taloa si Rau, si kote tiqe garunu mae nia Rau koa gamu si Asa. ⁸ Meke pana mae Sa, si kote va gilana ni Sa sapu na tie sea si arini meke lopu na tie tonoto si arini meke kote kamo pa vinaripitui. ⁹ Sea nia rini sa guguana sa sinea, sina lopu va hinokarau rini si Arau. ¹⁰ Sea nia rini sa tinonoto, sina korapa la koa sa Tamaqu si Rau,* meke lopu kaqu dogoro pule Au gamu. ¹¹ Sea nia rini sa vinaripitui, sina se Setani sa banarana sa kasia popoa hie si ele ta pitu pude tava kilasa pa Heli.*

¹² Sokudi pule si hiva tozini gamu Rau, ba lopu kaqu boka avoso va nonoga i gamu kamahire.

¹³ Ba pana kamo tu sa Maqomaqo Hope sapu tozia sa hinokara, si kaqu va bakalia Sa koa gamu meke turaṇa lani gamu koari doduru hinokara. Lopu kote zama nia Sa sa Nana niniraṇira soti, ba kote zama nia mo Sa sapu avosia Sa, meke tozini gamu saripu korapa mae pa kenumia. ¹⁴ Kote va lavatau Sa si Rau, sina kote tozi mo Sa koa gamu sapu vagi sa pa guguau Rau. ¹⁵ Sari doduru guguana sa Tamaqu si

* 15:25 Sam 35:19, 69:4 * 16:10 Sina be sea si Rau si lopu kaqu boka la koasa Tamaqu si

Rau. * 16:11 Zn 12:31, 14:30

Taqarau tugo, gua asa ke sa Maqomaqo Hope si kote vagi sari doduru pa guguagu Rau meke vata gilana ni koa gamu.

Tinalotana si Kote Ta Ilirae na Qinetuqetu

¹⁶ Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kaqu seunae, meke kote dogoro pule Au mo gamu si Arau.”

¹⁷ Meke vari nanasa pulei teledia sari kaiqa ri Nana disaepeli, “Na sa si gunia Sa totošo zama si Asa ‘Lopu seunae meke lopu kaqu dogoria gita si Asa, ba lopu kaqu seunae meke kote dogoro pulea gita si Asa,’ gua, meke zama gua tugo he si Asa, ‘Sina korapa la koa Sa Tamaqu si Arau,’ gua pule. ¹⁸ Na sa sapu ‘Lopu seunae’ gunia Sa? Lopu gilania gita sapu zama nia Sa!” gua si arini.

¹⁹ Gilania tu Zisu sapu odi hiva nanasia rini si Asa, ke zama la koa rini si Asa, “Lopu seunae meke lopu kote dogorau gamu si Arau, ba lopu kote seunae pule meke kote dogoro pule Au gamu si Arau. Gua asa sapu vari nanasa pule nia gamu telemia? ²⁰ Ba maqu tozi va hinokarani gamu, kote kabo na talotana si gamu, ba sari na tiena sa kasia popoa si kote qetuqetu dia. Kote talotana si gamu, ba sari na mia tinalotana si kote ta ilirae na qinetuqetu. ²¹ Pana tata sa nana totošo sa barikaleqe, si balabala mamata si asa, sina korapa kamo mae mo sa nana totošo ta sigiti. Ba sipu ele podo sa haha, si mulini nia sa sa nana tinasigiti, sina qetu nia sa sapu ele podo vura mae koasa kasia popoa si keke haha. ²² Gua tugo asa sapu ta evana koa gamu kamahire. Balabala mamata si gamu, ba kote dogoro pule gamu mo Rau, meke kote qetuqetu hola sari bulomia, meke loke tie hokara kote boka vagi pania pa korapa bulomia. ²³ Meke pa rane asa, si lopu kote nanasa Nau keketona gamu si Arau. Ba maqu tozi va hinokarani gamu sapu kote ponini gamu sa Tamaqu gua sapu tepa ia gamu pa pozaqu Rau. ²⁴ Kamoa kamahire si lopu hite tepa ia gamu si keketona pa pozaqu Rau. Mi tepa meke kaqu poni gamu sa Tamasa, meke kote gorevura valeana sa mia qinetuqetu.

Mataqara Hola nia Sa sa Kasia Popoa

²⁵ Ele vivineini gamu tu Arau sari na tinitona hire pa parabolo. Ba vugo repere, si lopu kote vivinei si Rau pa parabolo, ba kote tozi va bakalia mo Rau koa gamu sa guguana sa Tamaqu. ²⁶ Pa rane asa, si kote tepa koa sa Tamaqu si gamu pa Pozaqu Rau. Lopu zama si Rau sapu Arau kote tepa poni gamu koa Sa. ²⁷ Sina sa Tamaqu tu telena si tataruni gamu si gamu. Tataruni gamu Sa, sina tataru Nau gamu si Arau, meke va hinokaria tugo gamu sapu mae guaqu koa Sa si Arau. ²⁸ Arau si mae guaqu koa sa Tamaqu, meke mae koasa kasia popoa, meke kamahire si kote luaria Rau sa kasia popoa meke pule la koasa Tamaqu,” gua si Asa.

²⁹ Meke zama sari Nana disaepeli, “Kamahire si zama va lodaka si Goi, meke lopu zama pa parabolo. ³⁰ Gilania gami kamahire sapu gilana betoi mo Goi sari doduru tinitona, ke be lopu kilu nanasigo ke tie ba leana mo. Gua asa ke va hinokaria gami sapu na mae guamu koe Tamasa si Agoi,” gua si arini.

³¹ Meke olana se Zisu, “Va hinokara kamahire si gamu? ³² Ba korapa mae sa totošo, meke ele kamo tugo si asa, pana kote hopeke govete taloa si gamu, meke pule la pa hopeke mia vasina, meke Arau telequ mo si kote koa hola. Ba lopu telequ hinokara sina sa Tamaqu si koa koa

Rau. ³³ Ele tozini gamu tu Rau si hire: pude mi vagia sa binule pa mia tinoa keke koa Rau. Kote koa tasuna si gamu koasa kasia popoa. Ba mi koa va mataqara! Sina ele va mate pania Rau sa ninirañira tanisa kinaleana tanisa kasia popoa,” gua se Zisu.

17

Varavara ni Zisu sari Nana Disaepeli

¹ Sipu beto zama ni Zisu saripu gua arini, si ena sage la pa Mañauru si Asa meke varavara guahe: “Tamaqu, ele kamo sa toroso. Mu va lavatia sa Tumu, pude boka va lavatigo sa Tumu si Agoi. ² Ura ele ponia ninirañira Goi si Asa pude nati hiniva ni sari doduru tie, pude kaqu poni tinoa hola Sa si arini, pu ele poni Goi koa Sa. ³ Ego, hie tugo sa sirana gua pude vagia sa tinoa hola: pude gilanigo rini sapu Agoi mo telemu sa Tamasa hinokara, meke pude gilanau rini sapu Arau tugo sa Karisito sapu ele garunu mae nia Goi. ⁴ Ele va lavatigo Arau si Agoi pa popoa pepeso toroso va hokoti Arau sari doduru pu garunu Nau Agoi pude taveti. ⁵ Ego, Tamaqu, Mu poni Nau kamahire sa vina lavata pa Mañauru gua sapu ele somana tagoa Rau koa Goi, sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

⁶ Ele vata gilana Nigo Rau si Agoi koari na tie pu poni vata kale Nau Goi koasa popoa pepeso. Na Tamugoi tu si arini, ba poni Nau Goi si arini, meke va tabei rini sari Mua zinama. ⁷ Meke kamahire si ele gilania rini sapu sari doduru pu poni Nau Goi si mae guadi mo koa Goi. ⁸ Ele tozi tu Rau koa rini sari zinama sapu poni Nau Goi, meke ele va hinokari rini si arini. Meke ele va sosodea tugo rini sapu hinokara, na mae guaqu tugo koa Goi si Rau, meke ele va hinokaria rini sapu Agoi garunau si Arau.

⁹ Lopu ari doduru tie pa kasia popoa si varavara ni Rau, ba arini mo pu ele poni Nau Goi, ura Tamugoi si arini. ¹⁰ Sari doduru tie pu Taqarau, si Tamugoi tugo, meke sari doduru pu Tamugoi si Taqarau tugo; meke ele vata dogoro nia rini sa vina lavataqu Rau. ¹¹ Lopu kaqu koa hola koasa kasia popoa si Rau. Na korapa pule atu mo koa Goi si Rau, ba arini si kote koa koasa kasia popoa. Tamaqu hopemu! Mu kopu ni si arini koasa Pozamu sapu poni Nau Goi, pude kaqu koa keke mo si arini, gua tugo sapu Agoi meke Arau si keke mo. ¹² Totoso koa somanae koa rini si Rau, si kopu ni Rau si arini koasa pozapoza sapu poni Nau Goi. Ele kopu ni Rau si arini, meke lopu keke koari kasa si muliunu, ba asa pu kote la pa tinahuara koa holana,* pude kaqu tava gorevura gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope.*

¹³ Kamahire si korapa pule atu koa Goi si Rau, ke zama ni Rau si gua hire toroso korapa koa si Rau koasa kasia popoa, pude di tagoa rini sa doduruna sa Qua qinetuqetu pa korapa bulodia. ¹⁴ Ele tozi ni tu Rau sari na Mua zinama, ba kukiti ni sa kasia popoa si arini, sina lopu tana kasia popoa si arini, gua tugo sapu lopu tana kasia popoa si Rau. ¹⁵ Sa Qua vinaravara si lopu pude vagi pani Goi koasa kasia popoa si arini, ba tepa igo Rau pude lavelave ni koe Setani sa tie kaleana. ¹⁶ Lopu tana kasia popoa si arini sina Arau si lopu tana kasia popoa tugo. ¹⁷ Mu va madi Goi si arini koa Goi koasa Mua hinokara, ura sari Mua zinama si

* **17:12** Asa pu kote la pa tinahuara koa holana si e Ziudasi Isikarioti. Zn 13:18

* **17:12** Sam 41:9;

hinokara. ¹⁸ Gua sapu garunu lani Au Goi si Arau koasa kasia popoa si garunu lani tugo Arau si arini koasa kasia popoa. ¹⁹ Meke pa ginuadi arini si va madi pule Nau koa Goi si Rau, pude di va madi puleni tugo koa Goi si arini.

²⁰ Lopu sari na Qua disaepeli hire mo si varavara ni Arau, ba sarini tugo pu kote va hinokarau toতোসো tarae rini. ²¹ Varavara ni Rau si arini pude di koa keke mo sari doduru. Tamaqu, madi koa koa gita si arini, gua sapu Agoi si koa koa Rau meke Arau si koa koa Goi. Madi koa keke si arini, pude madi va hinokaria rina tie pa kasia popoa sapu Agoi garunau si Arau. ²² Ele ponini Rau sa vina lavata gua sapu poni Nau Goi, pude di koa keke si arini, gua sapu koa keke si Gita Kara, ²³ pude Arau si koa koa rini meke Agoi si koa koa Rau, pude tava gorevura valeana sa tinoa keke koa rini, pude mani gilania sa kasia popoa sapu Agoi mo garunau si Rau, meke tataru ni Goi si arini, gua tugo sapu tataru Nau Goi si Arau.

²⁴ Tamaqu, hiva ni Rau si arini pu poni Nau Goi pude koa turanau vasina koa si Arau, pude di dogoria rini sa vina lavataqu Rau sapu ele poni Nau Goi, sina ele tataru Nau tu Goi sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa.

²⁵ Tamaqu, toñotomu si Agoi. Lopu hite gilanigo sa kasia popoa si Goi, ba Arau gilanigo meke arini hire gilania sapu Agoi garunau si Rau. ²⁶ Ele vata gilana nigo Rau koa rini si Agoi, meke kote hoda la pude vata gilana nigo Rau koa rini, pude sa Mua tataru koa Rau si kaqu koa tugo koa rini, meke Arau ba kaqu koa tugo koa rini.”

18

Ta Tuqe Vagi se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:43-50; Luke 22:47-53)

¹ Sipu beto varavara se Zisu, si taluarae si Asa turanae sari Nana disaepeli, meke ene karovia rini sa Lolomo Kidoroni. Keke inuma si koa vasina, meke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ² Se Ziudasi sapu qorana Sa, si gilania nana sa vasina asa, sina ele hoke la vasina se Zisu meke sari Nana disaepeli. ³ Ke turana la nia Ziudasi koasa inuma asa si keke puku solodia Roma meke sari na tie kopu pa Zelepade, pu ta garunudi koari na nati hiama na Parese, paleke dia tiñitona varipera na zuke, meke na zuke oto huda tugo. ⁴ Ele tumae nia Nana tu Zisu sari doduru gua pu kaqu ta tavete koa Sa, ke la nanasi Sa si arini, “Esei si korapa hata ia gamu?” gua si Asa.

⁵ “E Zisu pa Nazareti,” gua si arini.

Meke zama la se Zisu, “Arau mo si Asa,” guni Sa. Se Ziudasi sapu qorana Sa si korapa turu somanae nana mo koa rini.

⁶ Totoso zama se Zisu, “Arau mo si Asa,” gua, si togolo tu meke hoqa ni pa pepeso si arini.

⁷ Meke nanasa pulei Sa si arini, “Esei si korapa hata ia gamu?”

Meke zama si arini, “E Zisu pa Nazareti,” gua.

⁸ Meke olana se Zisu, “Ele tozini gamu tu Rau sapu Arau mo si Asa. Pude Arau si korapa hata Au gamu gua, si mi va taloa i sari na Qua disaepeli hire.” ⁹ Zama nia Sa si gua asa, pude tava gorevura gua sapu zama nia Sa, “Lopu keke arini pu poni Au Goi si tava muliunpu pa Qua kinopu,” gua se Zisu.

¹⁰ Koanana koe Saimone Pita si keke magu varipera, ke lobusu vagia sa, meke seke tarasa pania sa sa kali taliņa mataona sa nabulu tanisa nati hiama^d kenukenue. Sa pozana sa nabulu asa si e Malakasi. ¹¹ Meke nore la ia Zisu se Pita, “Voi pulea sa mua magu sana pa nana vovoina! Vegua, balabala ia goi sapu lopu kaqu napoa Rau sa kapa tinasigiti sapu ele poni Nau sa Tamaqu?”*

Ta Turana La koe Anasi se Zisu

¹² Meke tuqe vagia rina solodia, na dia koimata, meke sari na tie kopu pa Zelepade, se Zisu meke pusia rini si Asa. ¹³ Meke turana kekenu la nia rini koe Anasi, meke va turua rini pa kenuna sa se Zisu. Se Anasi hie sina roana e Kaeapasi, sapu sa nati hiama kenukenue koasa vuaheni asa. ¹⁴ Meke se Kaeapasi tugo sa tie sapu zamadi sari na koimata tadi na tie Ziu, sapu leana hola si pude keke tie mo mate pae ni sari doduru tie, gua.*

Oso nia Pita se Zisu

(Matiu 26:47-56; Maka 14:46-68; Luke 22:55-57)

¹⁵ Saimone Pita meke keke disaepeli pule si luli la koe Zisu. Sa disaepeli asa si ta gilanana koasa nati hiama kenukenue, ke somana luli nuquru la si asa pa korapana sa pavasa pa sadana sa vetu tanisa nati hiama kenukenue. ¹⁶ Ba koa hola nana pa sada tata pa sasada se Pita. Ke ene vura pule mae sa disaepeli pu ta gilanana koasa nati hiama kenukenue, meke la zama koasa vineki pu korapa kopu pa sasada, ke va egoa sa vineki pude tiqe turana nuquru nia sa se Pita.

¹⁷ Meke zama la koe Pita sa nabulu vineki sapu kopu pa sasada, “Vegua, agoi tugo si keke rina disaepeli tanisa tie hie?”

Meke olaņa se Pita, “Lokari, lopu arau,” gua si asa.

¹⁸ Ba na ibu sa popoa ke va katua ri kasa nabulu meke sari na tie kopu si keke nika motete, meke la turu vari likohae nia rini meke maliha dia, ke la somana turu maliha nana koa rini se Pita.

Ta Nanasa koasa Nati Hiama Kenukenue se Zisu

¹⁹ Meke nanasa ni sa nati hiama kenukenue koe Zisu sari na guguari ri Nana disaepeli, meke sa Nana vina tumatumae koari na tie.

²⁰ Meke olaņa la ia Zisu si asa, “Hoke zama vura koari doduru tie si Rau. Doduru totošo si va tumatumae si Arau pa sinaqoqi meke pa Zelepade, vasina pu hoke varigara sari doduru tie Ziu. Namu lopu hite zama tome nia Rau si keketona. ²¹ Na vegua ke nanasau tu goi? Nanasa la i sari na tie pu avosi sari Qua zinama, pude di tozi nigo gua saripu zama ni Rau koa rini. Na gilani dia sari na Qua zinama saripu ele tozi ni Rau,” gua se Zisu.

²² Sipu beto tugo zama nia Zisu sapu gua asa, si poharia mo keke ri kasa tie kopu si Asa, meke zama, “Na vegua ke boka zama la gua tu si Goi koasa nati hiama kenukenue!” gua si asa.

²³ Meke olaņa la ia Zisu si asa, “Be sea sapu zama ni Rau, si mu tozi va bakalia tu sapu sea. Ba be tonotodi sari na Qua zinama sina venagua tu ke poharau goi!” gua si Asa.

²⁴ Sipu korapa ta pusi dia sari na limana e Zisu si garunu la nia e Anasi^d koe Kaeapasi^d sa nati hiama kenukenue si Asa.

* 18:11 Mt 26:39; Mk 14:36; Lk 22:42 * 18:14 Zn 11:49-50

Oso Pule nia Pita se Zisu

(*Matiu 26:71-75; Maka 14:69-72; Luke 22:58-62*)

²⁵ Meke sipu korapa turu maliha nana vasina se Pita, si zama la koasa sari kaiqa tie, “Vegua, agoi tugo si keke koa ri kasa disaepeli tanisa tie hie?”

Ba oso se Pita meke zama, “Lokari, namu lopu arau,” gua si asa.

²⁶ Ba keke ri kasa nabulu tanisa nati hiamu kenukenu, pu ari turanana sa tie pu seke tarasa pania Pita taliņana si zama, “Agoi mo hie sapu dogorigo rau sapu ene luli somanae koa Sa pa inuma!” gua si asa.

²⁷ Ba zama pule tugo se Pita, “Lokari,” gua; meke kabo mo sa kokorako pa toতোসা asa.

Turu pa Kenuna Paelati se Zisu

(*Matiu 27:1-2; Maka 15:1-5; Luke 23:1-5*)

²⁸ Meke pana munumunu vaqavaqasa si turana vura nia rini se Zisu pa vetu te Kaeapasi, meke la pa vetu tanisa qavuna Roma. Ba sari na koimata tadi na tie Ziu si lopu nuquru la pa korapana sa vetu, sina hako masala dia, meke lopu kote boka hena ia rini sa Inevana Pasova gua. ²⁹ Ke vura la nanasi e Paelati si arini pa sada, “Na sa zutu nia gamu sa tie hie?” guni Sa.

³⁰ Meke olaņa si arini, “Lopu kaqu turana hobo mae nia gami koa goi si Asa be na tie toņoto si Asa,” gua.

³¹ Meke olaņa la i Paelati si arini, “Ego vagia telemia si Asa, mamu pitua pa mia tinarae soti.”

Ba olaņa si arini, “Gami si lopu tava malumu koa gamu na tie Roma pude va mate tie,” gua. ³² Ta evana sapu gua asa pude tava gorevura gua sapu koroto nia e Zisu koasa guguana sa Nana minate pa korosi.*

³³ Meke nuquru pule la pa nana vetu se Paelati, meke tioko vagia sa se Zisu meke nanasia, “Vea Agoi tugo sa Baņara tadi na tie Ziu?” gunia sa.

³⁴ Meke olaņa se Zisu, “Mua telemu sa ninanasa asa, ba ari kaiqa tie tozi nigo sa guguagu Rau?” gua si Asa.

³⁵ Meke olaņa la ia Paelati se Zisu, “Balabala ia Goi sapu na tie Ziu si rau? Sari na turanamu soti tu, meke sari na nati hiamu tu si turana mae nigo pude pitu igo arau si Agoi. Tozi nau na tinavete kaleana sa si tavetia Goi?” gua si asa.

³⁶ Meke olaņa se Zisu, “Sa Qua Binaņara si lopu tanisa kasia popoa hie, ba be guana tanisa kasia popoa hie si asa, si kote varipera na lavelave Nau rini pu luli Au, meke lopu kaqu ta tuqe vagi koari na koimata tadi na tie Ziu si Rau. Ba sa Qua Binaņara si lopu tanisa kasia popoa hie,” gua se Zisu.

³⁷ Ke nanasa la ia Paelati si Asa, “Vegua, na baņara tugo si Goi! Taga?”

Meke olaņa se Zisu. “Uve, goto si goi toতোসা zama sapu baņara si Arau. Pa ginugua asa ke podo si Arau, meke pa ginugua asa ke mae si Arau pa kasia popoa pude tozi vura nia sa hinokara. Doduru pu koa pa kalina sa hinokara si va avoso mae koa Rau,” gua se Zisu.

³⁸ Meke nanasa la ia Paelati si Asa, “Nasa sa hinokara?” gua si asa.

* 18:32 Zn 3:14, 12:32

Tava Ego pude Va Matea se Zisu

(Matiu 27:15-31; Maka 15:6-20; Luke 23:13-25)

Meke pule la pule koari na tie Ziu pa sada se Paelati, meke la zama koa rini, “Loke tinavete kaleana si dogoro vura nia rau sapu tavetia sa tie hie. ³⁹ Ba mia hahanana gamu pa totosona sa Inevana Pasova si pude vata rupaha atua rau koa gamu si keke tie ta pusina. Vegua maqu vata rupaha vatua koa gamu sa Baṅara tadi na tie Ziu?” gua si asa.

⁴⁰ Meke velavela la ia rini si asa, “Lokari, lopu Asa! E Barabasi tu si hiva nia gami!” gua si arini. Barabasi si na tie hikohikona meke variva mate si asa.

19

¹ Meke tozi ni sa sari na solodia pude seke nia hilihiliburuana se Zisu. ² Meke tavetia rina solodia si keke piribatu rakirakihi guana toropae baṅara, meke va hakea rini pa batuna, meke va sage nia poko pepolo tana baṅara rini si Asa. ³ Beto asa si mae zama guahe koa Sa si arini, “Mani toa va gelenae sa Baṅara tadi na tie Ziu,” gua. Meke la pihiphoharia rini sa isumatana Sa.

⁴ Meke vura pule la koasa kobi tinoni se Paelati meke zama, “Ego, turana vura pule atu nia rau koa gamu si Asa pude vata gilana nia koa gamu, sapu lopu boka vagia rau si keke ginugua pude zutu nia koa Sa,” gua si asa. ⁵ Ke totoso vura mae se Zisu, si toropae nia Sa sa toropae rakihi, meke poko nia Sa sa poko baṅara meke zama se Paelati. “Dotu, sa tie!” gua.

⁶ Sipu dogoria tugo ri kasa nati hiama na tie kopu Zelepade se Zisu, si velavela si arini, “Va matea gana pa korosi! Va matea gana pa korosi!” gua si arini.

Meke zama la koa rini se Paelati, “Mae vagia gamu, mamu va matea pa korosi. Ba sapu arau si namu loke ginugua hokara si dogoria rau koa Sa pude vata zutu nia,” gua se Paelati.

⁷ Ba olana pule la tugo koa sa sa vinarigara lavata, “Koa nana sa mami Tinarae, meke koasa Tinarae asa si kaqu tava mate tugo sa tie sapu guahe. Ura zama si Asa, ‘Arau si na Tuna Tamasa,’ guni pule nia,” gua si arini.

⁸ Sipu avosia tugo Paelati sapu gua asa, si matagutu sisigiti si asa. ⁹ Ke nuquru pule la pa nana vetu qavuna se Paelati meke nanasia sa se Zisu, “Pavei mae guamu si Goi?” Ba korona olana Zisu si asa.

¹⁰ Ke zama se Paelati, “Na vegua ke koromu olana mae au tu Goi? Lopu gilana tu Goi, sapu arau tagoa sa niniranira pude vata rupahigo babe va matego pa korosi?” gua si asa.

¹¹ Meke olana la se Zisu, “Loke mua niniranira telemu si goi, be lopu poni nigo sa Tamasa. Ba sa sinea tanisa tie pu luara lani Au koa goi si kaleana hola nia sa mua sinea.”

¹² Sipu avosia Paelati sapu gua asa, si podekia sa pude vata rupahia se Zisu, ba velavela pule la sa vinarigara lavata, “Be vata rupahia goi si Asa, si lopu na baere tanisa baṅara Roma si goi! Sina asa sapu zama, ‘Arau si na baṅara,’ gua si na kana te Siza si asa!” gua si arini.

¹³ Totoso avosi Paelati sari na zinama arini, si turana la nia sa pa sada se Zisu meke habotu si asa pa habohabotuaana varipitui, sapu ta tavetae patu lanolano lavata. (Pozana si Qabata pa zinama Hiburu.)

14 Ele tata korapa rane sa popoa koasa rane va namanama, meke pana veluveluna sa rane sana si kote kamo sa rane Sabati tanisa vuiki Pasova, gua, ke zama la koari na tie se Paelati, “Dotu, sa mia Baṅara!” gua si asa.

15 Ba velavela pule la si arini, “Va matea! Va matea gana pa korosi!” gua si arini.

Meke nanasa la i Paelati si arini, “Hiva nia gamu pude va matea rau pa korosi sa mia baṅara?”

Meke olaṅa sari na ṅati hiama, “Loke mami baṅara pule si gami ba e Siza mo!” gua si arini.

16 Ke tiḡe va malumu vala nia Paelati koa rini se Zisu pude madi va matea pa korosi, gua.

Tava Mate pa Korosi se Zisu

(Matiu 27:32-44; Maka 15:21-32; Luke 23:26-43)

Meke turana taloa nia rina solodia se Zisu. 17 Meke palekia Sa sa nana korosi, meke la kamo pa keke vasina sapu ta pozae, “Batu Tomato,” (Pa zinama Hiburu si Qoloqota.) 18 Vasina si poka nia rini si Asa pa korosi. Meke karua tie pule si pokani tugo rini pa hopeke dia korosi, koa varikali pa karu kalina e Zisu. 19 Meke kuberia Paelati si keke kinubekubere sapu guahe: “ZISU PA NAZARETI, SA BAṅARA TADINA TIE ZIU,” gua. Meke va sotoa sa pa batuna sa korosi. 20 Meke soku tie Ziu tiroa si asa, sina lopu seu koasa vasileana nomana sa vasina pu poka nia rini pa korosi se Zisu. Sa kinubekubere si ta kubere pa zinama Hiburu, Latini meke Quriki. 21 Meke zama sari na ṅati hiama koe Paelati, “Mu lopu kubere gunia asa, ‘SA BAṅARA TADINA TIE ZIU,’ gua, ba gua tu he: zama guahe sa tie hie, ‘Arau sina Baṅara tadi na tie Ziu.’ Mamu gua tu,” gua sarini.

22 Ba olaṅa la koa rini se Paelati, “Sapu ele kuberia rau si asa tugo si ele kuberia rau,” gua si asa.

23 Sipu beto poka nia rina solodia se Zisu pa korosi si vagi rini sari Nana poko meke paqaha made i meke variva hia ni rini, hopeke sari ka made solodia. Meke vagia tugo rini sa nana poko doduru sapu loka pinitina, podalae pa ruana meke kamo pa hubina.

24 Meke vari zamai sari solodia, “Mada lopu rikatia ba mada variva mudumudukeda nia, mada dogoria sapu ese kote vagia sia,” gua si arini. Ta evaṅa si hie pude ni tava gorevura sapu gua ta kubere koasa Kinubekubere Hope sapu guahe:

“Vari hia ni rini sari na Qua poko

meke vari mudumudukeda nia rini sa Qua poko doduru.”

Ke gua asa sapu tavetia rina solodia.*

25 Ba turu tata dia pa korosi vasina pu ta pokae se Zisu, se Mere sa tinana, sa vavenena sa tinana, meke e Mere sa loana e Kilopasi, meke e Mere sapu mae guana pa Magidala. 26 Meke sipu dogoria Zisu sa tinana meke sa disaepeli sapu tataru hola nia Sa, korapa turu dia vasina, si zama la koasa tinana si Asa, “Isa sa tumu,” gua si Asa.

27 Meke zama la tugo koasa disaepeli si Asa, “Isa sa tinamu,” gua. Podalae koasa toso tugo asa, si turana vagia sa disaepeli sa tinana Zisu meke la koa pa nana vetu.

* 19:24 Sam 22:18

Sa Minate te Zisu pa Korosi

(Matiu 27:45-56; Maka 15:33-41; Luke 23:44-49)

²⁸ Sipu gilania Zisu sapu ele hokoto kamahire sari doduru tiñitona meke pude tava gorevura valeana, sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope, gua, si zama si asa, “Memeha Qua,” gua.* ²⁹ Koanana si keke vovoina, sapu siña na vaeni^d pasana, ke sipu avosia rini sa zinama te Zisu si poña la nia rini koasa vaeni si keke puha, meke va sotoa rini pa batuna keke huda meke va sage la nia rini pa beruna Zisu. ³⁰ Meke sipu beto napoa Zisu sa vaeni si zama si Asa, “Ele beto hokara.” Meke tiqe va todoño gorea Sa sa batuna meke luaria Sa sa maqomaqona.

Ta Hova Kali Qeleqelena se Zisu

³¹ Ura na rane va namanama bisa sa rane asa, meke koivugona si kote na rane Sabati arilaena pa korapana sa vuiki Pasova. Sina lopu hiva ni ri na tie Ziu pude sigoto hola pa korosi sari na tini pa rane hopena asa, ke la tepa koe Paelati sari kasa pude mokui nenedi sari tie pa korosi, pude tuturei mate meke va gorei sari tinidia. ³² Gua asa ke la mokui rina solodia sari na nenedi ri karua tie, sapu ta pokae turanae koe Zisu pa korosi. ³³ Ba sipu la dia koe Zisu gua si dogoria rini sapu ele mate tu si Asa, ke lopu mokui rini sari nenena. ³⁴ Ba huma nia hopere keke solodia si Asa pa kali qeleqelena, meke zoloro vura va hodaka sa ehara na kolo pa tinina Sa. ³⁵ Meke sa tie pu dogorona sapu gua ta evaņa si helahelae vura ni sa saripu gua hire, pude gamu ba kote va hinokara. Ura saripu zama ni sa si hinokara tugo, meke gilania sa telena sapu zama hinokara si asa. ³⁶ Ta evaņa saripu gua hire pude tava gorevura sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe: “Lopu keke rina susurina si kote ta moku,” gua.* ³⁷ Meke keke zinama pule pa Kinubekubere Hope si zama guahe: “Kaqu doño la ia ri sa tie pu huma ia rini,” gua.*

Ta Pomunae se Zisu

(Matiu 27:57-61; Maka 15:42-47; Luke 23:50-56)

³⁸ Sipu hola sapu gua asa, si mae koe Paelati si keke tie pozana e Zosepa, na tie pa Arimatia si asa, meke tepa ia sa sa tinina e Zisu koe Paelati, ke va malumu la nia Paelati si asa. Zosepa si keke disaepeli golomona te Zisu ba koa gua sapu matagutu ni sa sari na koimata tadi na tie Ziu ke lopu vata gilana si asa koari na tie. ³⁹ Meke se Nikodimasi, sa tie pu la dogorona se Zisu pana korapa boni tatasana, si luli koe Zosepa, meke palekia sa sa meresena sapu ta varihenie moa na aloesi, sapu padana keke gogoto tolonavulu kilo mamatana.* ⁴⁰ Vagia ri kara sa tinina Zisu, meke hade nia poko lineni, meke va vuvusu nia meresena humaņa lea ri kara, gua sa hahanana tadi na tie Ziu, pude va namanama nia sa tinina pude ta pomunae, gua. ⁴¹ Meke tata koasa vasina pu ta pokae pa korosi se Zisu si keke inuma, meke pa inuma asa si koa nana si keke lovu vaqurana, sapu lopu ele ta pomunae tiena. ⁴² Sina na rane va namanama si asa, na tata kamo sa rane Sabati, meke lopu seu tugo sa lovu asa, ke la veko nia mo rini vasina sa tinina e Zisu.

* 19:28 Sam 69:21, 22:15 * 19:36 Ekd 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 * 19:37 Zak 12:10;
Rev 1:7 * 19:39 Zn 3:1-2

20

Lovu Kokobana

(Matiu 28:1-8; Maka 16:1-8; Luke 24:1-12)

¹ Pana munumunu vaqavaqasa rane Sade, sipu korapa huporo nana sa popoa, si topue la pa lovu se Mere sa barikaleqe pa Magidala, meke dogoria sa sapu ele tava rizu sa patu lavata pa sasadana sa lovu. ² Ke haqala la si asa koe Saimone Pita, meke koasa disaepeli sapu tataru hola nia Zisu, meke la totozi koa rini, “Ele vagi taloa nia rini sa tinina sa nada Baṅara koa sa lovu, meke lopu ta gilana sa vasina pu veko nia rini si Asa,” gua se Mere.

³ Ke topue la pa lovu se Pita meke sa disaepeli asa. ⁴ Haqala beto sari kara, ba sa disaepeli asa si haqala va mudia sa se Pita meke la kamo kekenu nana koasa lovu. ⁵ Meke kokopo la si asa meke dogori sa sari poko lini pa korapana sa lovu sapu korapa koa dia, ba lopu nuquru la si asa. ⁶ Meke kamo mudi la se Saimone Pita, meke nuquru hola la pa korapana sa lovu. Meke dogoria sa sa poko lini korapa koa nana vasina, ⁷ meke sa poko sapu hade nia rini pa batuna Zisu, si lopu koa somanae koasa, ba ta polo valeana meke koa vata kale nana. ⁸ Ke tige somana nuquru la sa disaepeli sapu mae kamo kekenu sa lovu, meke dogoria sa, ke va hinokara. ⁹ Ba lopu ele boka va bakalia rini sapu gua ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu kaqu turu pule pa minate si Asa, sapu gua. ¹⁰ Meke pule sari karua disaepeli la pa vasina pu koa rini.

Vata Dogoro koe Mere sa Barikaleqe Magidala se Zisu

(Matiu 28:9-10; Maka 16:9-11)

¹¹ Ba se Mere si turu kabokabo nana pa sadana sa lovu meke kokopo pude doṅo la pa korapana sa lovu si asa. ¹² Meke dogori sa sari karua mateana pokopoko keoro, korapa habotu dia vasina pu veko nia rini sa tinina e Zisu; keke pa batuna meke keke pule si pa nenena. ¹³ “Tio na vegua ke kabo tu si goi?” gua sari karua.

Meke olaṅa si asa, “Na vagi pania rini sa tinina sa qua Baṅara, meke lopu gilania rau sapu pavei veko nia rini si Asa!” gua se Mere.

¹⁴ Ba seke liṅana gua se Mere si dogoria sa se Zisu korapa turu Nana vasina, ba lopu doṅo gilania Mere sapu e Zisu mo si Asa. ¹⁵ Meke zama se Zisu, “Tio, na vegua ke kabo si goi? Esei si hata ia goi?” gua si Asa.

Balabala se Mere sapu hokara sa tie tavetavete pa inuma gua, ke zama la ia sa si Asa. “Tio, pude ele paleke pania goi, si mamu tozi nau sa vasina pu veko nia goi si Asa, pude maqu la vagia,” gua si asa.

¹⁶ “Mere!” gua se Zisu. Ke gasa taliri la koa Sa se Mere meke zama la pa zinama Hiburu, “Rabae” sapu sa ginuana sa sina Titisa.

¹⁷ Ba zama la koasa se Zisu, “Mu lopu tiqu Au, sina lopu ele pule la koasa Tamaqu si Rau. Ba mu la tozi ni sari kasa tasiqu sapu korapa pule la si Arau koasa Tamaqu, meke sa Tamadia, sa Qua Tamasa, meke dia Tamasa tugo,” gua si Asa.

¹⁸ Ke pule la totozi koari na disaepeli se Mere, sa barikaleqe Magidala, sapu ele dogoria sa sa Baṅara, meke tozi ni tugo sa sapu gua zama nia Zisu koa sa.

Vata Dogoro koari Nana Disaepeli se Zisu

(Matiu 28:16-20; Maka 16:14-18; Luke 24:36-49)

¹⁹ Koasa veluvelu koasa rane Sade asa, na ele huporo sa popoa, si varigara sari na disaepeli meke tuku tamunu pa keke lose, sina matagutu ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu. Meke mae turu Nana pa varikorapadia rini se Zisu meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua si Asa. ²⁰ Beto zama gua si Asa, si va dogoro ni Sa koa rini sari limana, meke sa kali qeleggelenena. Sipu dogoria rini sa Baṅara, si qetuqetu hola sari disaepeli.

²¹ Meke zama pule la koa rini se Zisu, “Mani koa koa gamu sa binule! Gua sapu garunu Au sa Tamaqu si Arau, si garunu gamu tugo Arau si gamu,” gua si Asa. ²² Meke sipu beto zama gua si Asa, si siṅo la koa rini si Asa meke zama, “Mi vagia sa Maqomaqo Hope. ²³ Be taleoso ni gamu sari na sinea tadi na tie, si kote taleosae tugo si arini, ba be lopu taleoso ni gamu sarini, si lopu kote taleosae tugo si arini.”*

Zisu meke Tomasi

²⁴ Totoso mae koa rini se Zisu, si lopu somana koa rini se Tomasi, sapu ta pozae Vivi, sapu keke koari ka manege rua disaepeli. ²⁵ Ke tozi nia ri kasa disaepeli si asa, “Ele dogoria gami sa Baṅara,” gua.

Ba zama la koa rini se Tomasi, “Be lopu dogori rau sari na kiradi rina poka pa limana, meke koti ni kakarutuqu rau sari poudi rina poka arini, meke taṅini nia limaqu sa kali qeleggelenena, si koroqu va hinokara si rau,” gua si asa.

²⁶ Ego sipu hola keke vuiki si varigara pule pa vetu sari na disaepeli, meke pa totoso asa si somana se Tomasi koarini. Tuku sari na sasada, ba mae turu pa varikorapadi rini se Zisu, meke zama, “Mani koa koa gamu sa binule,” gua. ²⁷ Meke zama la koe Tomasi se Zisu, “Ego mamu koti mae ni kakarutumumu koari na poudi rina poka pa limaqu, mamu dogoro valeani sari limaqu; mamu qaṅama mae nia sa limamu, mamu va nuquru la nia pa kali qeleggeli. Mu lopu koa tie va gugue ba mu va hinokara tu ba goi,” gua si Asa.

²⁸ Meke olaṅa la koa Sa se Tomasi, “Kei, qua Baṅara meke qua Tamasa!” gua si asa.

²⁹ Meke zama la koa sa se Zisu, “Sina dogorau mo goi ke va hinokara, ba qetu tugo si arini pu lopu hite dogorau ba va hinokara,” gua se Zisu.

Sa Nati Guguana sa Buka Hie

³⁰ Sokudi rina vina gilagila variva magasadi si taveti Zisu pa totoso sipu koadia sari Nana disaepeli, ba lopu ta kubere koasa buka hie. ³¹ Ba hire si ta kubere, pude mi va hinokaria sapu e Zisu si sa Karisito^d, sa Tuna Tamasa, meke pana va hinokaria gamu si kote vagia gamu sa tinoa hola pa korapa Pozana Sa.

21

Vata Dogoro koari ka Zuapa Disaepeli se Zisu

¹ Sipu hola kaiqa rane, si la vata dogoro pule nia pule koari Nana disaepeli pa kopi Taberiasi se Zisu, meke guaehe sapu ta evaṅa pa totосona asa. ² Ari Saimone Pita, e Tomasi sapu ta pozae Vivi, e Nataniela sapu mae guana pa Kena pa popoa Qaleli, meke sari na tuna e Zebeti, meke sari karua disaepeli pule si koa varigara dia. ³ Meke zama la koa rini se Pita, “Tala habu qua si rau,” gua si asa. Meke zama

* 20:23 Mt 16:19, 18:18

la koasa sarini, “Gami ba hiva luli mami tugo koa goi,” gua si arini. Ke la suraṇa si arini pa keke koaka meke topue la, ba koasa boṇina asa si namu na loketoṇa hokara si vagia rini.*

⁴ Sipu vaqavaqasa sa popoa, si mae turu Nana pa masamasa se Zisu, ba lopu hite gilania ri kasa disaepeli sapu e Zisu mo si Asa. ⁵ Ke nanasa la si Asa koa rini, “Kasa Qua baere, vegua vagi igana tugo si gamu?”

Olaṇa si arini, “Lokari, namu lopu keke,” gua si arini.

⁶ Ke zama si Asa, “Ego, mi ipania sa vaqara pa kali mataona sa koaka, meke kaqu vagi si gamu,” gua si Asa. Ke ipania rini sa vaqara meke lopu boka kave vura nia rini, sina na siṇia na igana si asa.*

⁷ Meke zama la koe Pita sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, “Sa Baṇara si isa,” gua. Sipu avosia tugo Saimone Pita sapu sa Baṇara si isa, gua, si va sage pulea sa sa nana poko doduru, ura ele va gore sa sa nana poko doduru asa totošo habu rini, meke hoqa gore la pa kolo meke gore la koe Zisu pa masa. ⁸ Meke qelu gore la pa masa sari kasa disaepeli pu koa koasa koaka, meke kavea rini sa vaqara sapu siṇia na igana. Na lopu seu sisigiti pa masa si arini, guana lima ṇavulu ṇava mo seu gua.

⁹ Meke sipu kamoā rini sa masa, si dogoria rini si keke nika motete lerana sapu hakea na igana, meke kaiqa bereti. ¹⁰ Meke zama la koa rini se Zisu, “Paleke mae kaiqa igana saripu tiqe habui gamu,” gua si Asa.

¹¹ Meke suraṇa pule la pa koaka se Pita, meke balu gore la nia pa masa sa vaqara, sapu siṇia na igana nomadi, padana keke gogoto lima ṇavulu ṇeta ninaedi sari doduru. Soku hola ba lopu hite boka rikata sa vaqara. ¹² Meke zama la koa rini se Zisu, “Mae gamu mamu henahena paki,” gua si Asa. Ba loke tie ri kasa si ona hiva nanasia si Asa, “Esei si Goi?” sapu gua, sina na doṇo gilania dia rini sapu Asa tugo sa Baṇara. ¹³ Meke mae se Zisu, meke vagi Sa sari na bereti meke vala ni Sa koa rini meke tavete kekeṇoṇo guni ni tugo Sa sari na igana. ¹⁴ Hiera tugo sa totošo vina ṇeta sapu la vata dogoro se Zisu koari na disaepeli pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate.

Zisu Meke Pita

¹⁵ Meke sipu beto henahena rini, si zama la koe Saimone Pita se Zisu, “Saimone, tuna e Zone, vegua, tataru zoṇazoṇa Nau tugo goi, hola nia sa tataru tadirini sara,”

Meke olaṇa se Saimone, “Uve, Baṇara, gilania Mua sapu tataru nigo rau,” gua si asa.

Meke zama se Zisu, “Mu poni sari na Qua lami,” gua si Asa.

¹⁶ Meke nanasa pule la tugo koa sa se Zisu pa vina rua totošo, “Saimone, tuna e Zone; tataru Nau tugo goi si Rau?”

Meke olaṇa se Saimone, “Uve, Baṇara, gilania Mua Goi sapu tataru nigo rau.”

“Ego, mu kopu ni sari na Qua sipi,” gua se Zisu.

¹⁷ Ba zama pule la tugo koasa pa vina ṇeta totošo si Asa, “Saimone, tuna e Zone, tataru Nau goi si Rau?” Meke talotaṇa hola nia Pita sapu gua asa, sina nanasa gunia he Zisu ka ṇeta totošo, “Tataru Nau goi,” gua.

Ke zama la koa Sa si asa, “Baṇara, doduru tiṇitoṇa si gilani Goi. Ke ele gilanaū Mua mo sapu tataru nigo rau si Goi!”

* 21:3 Lk 5:5 * 21:6 Lk 5:6

Meke olaña la ia Zisu si asa, “Ego mu poni sari na Qua sipi. ¹⁸ Maqu tozi va hinokara nigo, pa totošo tie vaqaramu si hoke vatana pulenigo telemu meke hoke la vasina pu hiva la ia goi, ba pana barogoso goi si kote va nadori goi sari na limamu, meke votiki tie tu kote va pokogo, meke kote turaña la nigo vasina sapu lopu emu hiva la ia goi,” gua se Zisu. ¹⁹ Zama nia Zisu si hie pude tozia sa guguana sa minate sapu kote va kamoā Pita pude va lavatia sa Tamasa, gua. Meke beto asa si zama la koā sa se Zisu, “Mae mamu luli Au,” gua si Asa.

Zisu meke sa Disaepeli sapu Tataru nia Sa

²⁰ Linana se Pita meke dogoria sa sa disaepeli sapu tataru nia Zisu, asa sapu rizu tata koe Zisu pa totošo henahena rini, meke sapu nanasa, “Esei tugo si kote qoramu Goi?” gua.* ²¹ Sipu dogoria tugo Pita si asa, si nanasa la ia sa se Zisu, “Bañara, vegua sa tie hie?” gua si asa.

²² Meke olaña se Zisu, “Be hiva nia Rau pude toā kamoā sa sa Qua pinule mae, si lopu mua ginugua goi pude gilania. Agoi si mamu luli Au mo!” gua si Asa.

²³ Ke ene sa inavoso koari na tie saripu lulia se Zisu sapu lopu kaqu mate sa disaepeli hie, gua. Ba lopu gua asa sapu zama nia Zisu, ba gua mo he: “Be hiva nia Rau pude toā kamoā sa sa Qua pinule mae si pude vegua ke nominomi nia goi si asa,” gua mo. ²⁴ Asa tugo sa disaepeli sapu helahelae ni saripu gua hire, meke asa tugo sapu kubere gore ni si arini, meke gilania gita sapu gua zama ni sa si hinokara tugo.

Vina Betobeto

²⁵ Ba sokudi hola pule sari na tinavete saripu taveti Zisu, be guana ta kubere gore beto sari doduru, si balabala ia rau sapu lopu kote ari lolomona sa kasia popoa pude veko betoi sari buka.

* 21:20 Zn 13:25

SARI NA TINAVETE TADINA APOSITOLO Sa Vinabakala

Sa buka hie si na hodana mo sa Qosipeli sapu kuberia e Luke. Sa natina sa buka hie si pude vivinei nia sa tinavete tadi na tie te Zisu, sapu ta turana koa sa Maqomaqo Hope, meke tarae nia rini sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, podalae pa Zerusalem, meke hola la pa doduruna Ziudia, Sameria, meke pa doduru kasia popoa. (1:8)

Sa buka hie si na vivineina sa vina hinokarana e Karisito sapu podalae koari na tie Ziu, meke ta urahae la pa doduruna kasia popoa. Sa tie pu kubereina sa buka hie, se Luke, si hiva nia tugo sa pude va gilana pule nia koari na tie sapu lopu na hiniva tadi na tie te Karisito si pude novalia sa binañara Roma. Meke hiva vata gilana nia tugo sa koari na tie sapu sa vina hinokarana e Karisito si na vina gorevurana sa linotu tadi na tie Ziu.

Sa buka Tinavete Tadi na Apositolo hie si boka ta paqaha neta si asa: (1) podalae pa Zerusalem sa linotu vina hinokarana e Zisu Karisito, pa mudina sa sinage pule te Zisu pa Mañauru; (2) ta urahae la si asa koari kaiqa kukuruna sa popoa Palesitaeni; (3) meke ta paleke hola la si asa koari na popoa pa kolo Meditareniani meke kamo la pa vasileana nomana pozana Roma.

Keke kali inarilaena sa buka hie, si sa vivineina sa tinavete tanisa Maqomaqo Hope sapu gore koari na tie te Zisu pa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalem, meke hola la pa tinuranana na vina ninirana sa ekelesia, meke sari na koimata pa korapadi rina dia tinavetavete gua saripu ta tozi koasa buka hie. Sa Inavoso Leana pa podalaena sa ekelesia si ta tozi va papaka koari soku tinarae tadi na Apositolo. Meke sari na tinitonu pu ta evana gua saripu ta kubere pa buka hie, si va vura ia sa ninirañira tanisa Inavoso Leana pa tinoa tadi na tie te Karisito, pa korapana sa dia binaere koasa ekelesia.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

1. Vina namanamana sa vina sosodena e Karisito. Hinia 1:1-26
 - a. Ginarunu vina betobeto, meke sa vina tatara te Zisu. Hinia 1:1-14
 - b. Sa tie sapu hobena e Ziudasi Isikarioti. Hinia 1:15-26
2. Sa tinozina e Zisu Karisito pa popoa Zerusalem. Hinia 2:1 kamo hinia 8:3
3. Sa tinozina e Zisu Karisito pa Ziudia meke Sameria. Hinia 8:4 kamo hinia 12:25
4. Sa ninabulu te Paula. Hinia 13:1 kamo hinia 28:31
 - a. Inene misinare kekenu. Hinia 13:1 kamo hinia 14:28
 - b. Vivinei nomana pa Zerusalem. Hinia 15:1-35
 - c. Inene misinare vina rua. Hinia 15:36 kamo hinia 18:22
 - d. Inene misinare vina neta. Hinia 18:23 kamo hinia 21:16
 - e. Ta pusi se Paula pa Zerusalem, Sizaria, meke pa Roma. Hinia 21:17 kamo hinia 28:31

Zinama Tuketukele

¹ Koasa qua buka kekenu sapu kubere atu nia rau koa goi Tiopilasi, si vivinei ni rau sari doduru pu podalae taveti na va tumatumae ni

e Zisu, ² osolae kamo sa rane sapu ta hena sage pa Mañauru si Asa. Totoso lopu ele ta hena sage Sa, si tozi ni Sa pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope sari kasa Nana apositolo^d pu ele vizati Sa, gua sapu kote tavetia rini. ³ Pa korapadi ri ka made ñavulu puta rane, pa mudina sa Nana tinuru pule pa minate, si vuravura vata dogoro pule nia koa rini si Asa soku totoso. Vasina si tava sosode valeana sapu hinokara toana si Asa, meke vivinei nia Sa koa rini sa guguana sa Binañara te Tamasa. ⁴ Pa keke totoso sipu korapa henahena turani Sa si tozi ni Sa si arini, “Mi lopu ta luarae pa Zerusalema, ba mi aqa nia sa ñinirañira sapu ele va tatara veko nia sa Tamaqu, gua sapu ele tozini gamu Rau.* ⁵ E Zone Papitaiso si variva papitaiso nia sa kolo. Ba hola kaiqa rane, si kote ta papitaiso nia gamu sa Maqomaqo Hope^d,” gua se Zisu.*

Sage Pule se Zisu pa Mañauru

⁶ Meke sipu koa varigara sari doduru apositolo, si nanasia rini se Zisu, “Bañara, vegua, kamahire kote va turu eke pule ia Goi sa butubutu bañara te Izireli?” gua si arini.

⁷ Meke olaña la koa rini se Zisu, “Sari na rane, na totoso, si lopu tava malumu ni gamu pude gilani, ba sa Tamaqu mo telena si vizatia sa totoso pu kaqu ta evaña sarini. ⁸ Ba pana kamo koa gamu sa Maqomaqo Hope, si kote ta sinie nia gamu sa ñinirañira te Tamasa, meke kaqu tozi helahelae Nau gamu si Arau pa Zerusalema, pa doduruna sa popoa Ziudia, pa Sameria, meke kamo la pa ninae vasina pa kasia popoa,” gua si Asa.* ⁹ Sipu beto zama nia Sa sapu gua asa, si dogoria rini ta hena sage la pa Mañauru si Asa. Meke va paeria keke lei si Asa, ke lopu dogoro pulea rini.*

¹⁰ Meke sipu korapa ena toto sage lulia rini pa Mañauru si Asa, si vura va hodaka meke turu pa kalidia si karua tie pokopoko keoro. ¹¹ Meke zama sari kara, “Gamu kasa pa Qaleli! Na vegua ke turu ena eko la mo pa Mañauru si gamu? Ura se Zisu hie sapu ta hena sage pa Mañauru, si kote pule mae gua tugo sapu dogoria gamu sarena la pa Mañauru,” gua si arini.

Sa Hinobena e Ziudasi Isikarioti

¹² Beto asa, si taluarae pa togere Olive, meke kekere pule la pa Zerusalema sari kasa apositolo, sa inene asa si padana keke kilomita seu gua pa Zerusalema. ¹³ Sipu kamo rini pa Zerusalema, si nuquru la si arini koasa lose panaulu pa vetu vasina koa rini. Sarini hire si ari Pita, Zone, Zemisi, Aduru, Pilipi, Tomasi, Batolomiu, Matiu, meke e Zemisi sapu sa tuna e Alepiasi, Saimone sa Tie Zeloti*, meke e Ziudasi sapu sa tuna e Zemisi.* ¹⁴ Hoke varigara si arini meke koa keke pa vinaravara, meke somana tugo sari na barikaleqe, meke e Mere sa tinana e Zisu, meke sari kasa tasina koreo e Zisu.

¹⁵ Meke keke rane totoso koa varigara padana keke gogoto hiokona tie te Karisito, si turu se Pita meke zama, ¹⁶ “Kasa tasiq, padana tugo pude tava gorevura, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope pa Kinubekubere Hope koe Devita, koasa guguana e Ziudasi, sapu

* 1:4 Lk 24:29 * 1:5 Mt 3:11; Mk 1:8; Lk 3:16; Zn 1:33 * 1:8 Mt 28:19; Mk 16:15; Lk 24:47-48 * 1:9 Mk 16:19; Lk 24:50-51 * 1:13 Saimone sa Tie Zeloti si somana visoroihe koasa puku tie pozana Zeloti pu hiva variperia la koasa qavuna pa Roma. * 1:13 Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Lk 6:14-16

turañadi sarini pu la tuqe vagina se Zisu. ¹⁷ Se Ziudasi hie si keke tie tugo koa gita meke somanana koasa tinavete hie,” gua si asa.

¹⁸ Koasa poata pu vagia sa koasa nana tinavete kaleana, si holu nia sa si keke vasi pepeso, meke vasina tugo si hoqa sovitili gore nia meke puzaka sa tiana, meke vura beto laguna.* ¹⁹ Doduru tie pa Zerusalemia si avoso nia si hie ke poza nia pa dia zinama, “Akeledama” rini sa vasi pepeso asa. Sa ginuana si na pepeso tana ehara.

²⁰ Meke zama pule se Pita, “Ura guahe si ta kubere pa buka Sam: ‘Mani tava ivulu sa nana vetu;

mani loke tie koa ia si asa!’ gua. Meke pa keke Sam pule si zama guahe:

‘Mani vagi hobea keke votiki tie sa nana tinavete,’ gua.*

²¹⁻²² Gua ke garo pude vizatia gita si keke tie pude somana va sosodea koari na tie sa tinuru pule te Zisu. Kaqu keke tie pu ele somana lululi koa gita si asa, pa doduruna sa totošo sapu koa somana koa gita se Zisu, sa Bañara. Podalae pa totošo pu variva papitaiso se Zone, meke kamo pa totošo sapu taluarae koa gita, meke ta hena sage pa Mañauru si Asa,” gua si asa.*

²³ Ke poza vagi rini si karua tie: ari Zosepa meke Mateasi. (Zosepa si hoke poza nia Basabasi meke e Zasitasi tugo rini.) ²⁴ Beto asa, si varavara guahe sarini: “Bañara, Agoi gilani sari na bulodi ri doduru tie. Ke, mu va dogoroni gami, sapu esei ari karua hire si vizatia Goi, ²⁵ pude tuqe hobea sa tinavete tana apositolo sapu luara veko pania Ziudasi, meke la nana koasa vasina vina kilasa koa hola pu ta hia nia sa,” gua si arini. ²⁶ Beto asa, si mudumudukeda si arini, meke ta vizata se Mateasi, ke tava somana la si asa koari ka manege eke apositolo.

2

Sa Minae Tanisa Maqomaqo Hope

¹ Totoso kamo sa rane Pen'tikosi^d, si koa varigara dia pa keke vasina sari doduru tie ranerane hire.* ² Meke kamo va hodaka mae gua pa galegalearane si keke ovaña lavata, sapu gua tugo na givusu hiru, meke la sinia sa sa korapa vetu, vasina pu korapa habotu rini. ³ Meke dogoria rini si keketona guana hurunu nika sapu varipaqaha la, meke hake koa ri hopeke tie pu koa vasina. ⁴ Doduru arini si ta sinie nia rini sa Maqomaqo Hope, meke hopeke zama si arini koari hopeke vinekala koasa binokaboka, gua sapu poni ni sa Maqomaqo Hope.

⁵ Meke koa dia pa Zerusalemia sari na tie Ziu saripu vahesi zonazona ia sa Tamasa, saripu mae guadi koari soku popoa nomadi pa kasia popoa. ⁶ Totoso avosia rini sa vevehe si varigara va soku la si arini. Nunala dia si arini, sina hopeke la avosi rini sari na dia vinekala soti pu zama ni ri na apositolo. ⁷ Magasa sisigiti si arini meke zama, “Sari kasa tie pu korapa zamazama sara, si na tie Qaleli beto sarini. ⁸ Ba vegua meke boka zama ni tu rini sari hopeke nada vinekala, meke boka avosi tu gita? ⁹ Ura gita si hopeke mae guada tu pa Patia, Media, Elami, Mesopotemia, Ziudia, meke pa Kapadosia, Ponitasi, meke pa Esia. ¹⁰ Kaiqa pule si mae gua pa Pamipilia, Pirizia, Izipi, meke koari

* **1:18** Mt 27:3-8 * **1:20** Sam 69:25; Sam 109:8 * **1:21-22** Mt 3:16; Mk 1:9, 16:19; Lk 3:21, 24:51 * **2:1** Liv 23:15-21; Diut 16:9-11

na pinaqaha popoa pa Libia, sapu tata pa Saerini. Kaiqa gita si mae guada tu pa Roma. ¹¹ Na tie Ziu si gita, meke na Zenitailo^d tugo pu kekeredi la pa linotu Ziu. Kaiqa gita si mae guada tu pa Kiriti, meke pa Arebia^d, ba avoso betoi tu gita doduru sari na tinitonā arilaedi pu evañi sa Tamasa, gua saripu korapa zama ni rini sara!” gua si arini. ¹² Meke pa dia minagasa, na ninunala, si lopu boka beto vari nanasi sarini, “Na sa si korapa ta evañā hie?” gua si arini.

¹³ Ba kaiqa arini si va sisire, meke zama, “Ai, na naponapo ba sara!” gua.

Sa Tinarae te Pita

¹⁴ Meke gasa turu se Pita somanae koa ri ka manege eke apositolo, meke zama va ululae guahe si asa koari na kobi tinoni, “Gamū kasa na tie Ziu turāñāqu, meke gamū doduru pa Zerusalema, mi avoso mae; hiva tozi va bakalani gamū rau sapu gua ta evañā hie! ¹⁵ Sari tie hire si lopu naponapo, sapu gua balabala ia gamū. Na tiqē sia koloko munumunu mo sa toতোসো hie. ¹⁶ Lokari, ura hie si zama nia sa poropita Zoili sapu guahe:

¹⁷ Zama sa Tamasa: Gua hie si kaqu tavetia Rau koari na rane mumudi: Kaqu zoropo gore la nia Rau koari doduru tie sa Maqomaqoqu.

Meke sari na tumia koreo na vineki vaqura si kaqu korokorotae, meke sari na tie vaqura si kaqu dogori sari na dinogodogorae variva magasadi,

meke sari na barogoso si kaqu putaputagita.*

¹⁸ Koari na rane sara, si kaqu zoropo gore la nia tugo Rau sa Maqomaqoqu,

kamo la gua tu koari na nabulu, sari palabatu na barikaleqe, meke kaqu korokorotae si arini.

¹⁹⁻²⁰ Kaqu evañi Rau sari na vina gilagila variva magasadi pa mañauru panaulu meke pa pepeso panapeka;

kaqu ta evañā sa minate, meke sa nika meke tunaha nika moatana.

Pa mañauru si kaqu tava huporo sa rimata,

meke kaqu zinara guana ehara sa sidara,

sipu lopu ele kamo sa rane arilaena meke variva holoqoruna tanisa Bañara.

²¹ Ba sari doduru pu tepa la koasa pozana sa Bañara, si kaqu ta harupu!’ gua.

²² Gamū kasa na tie Izireli, mi avoso mae i sari na qua zinama: Va sosodea Tamasa sapu garunu mae nia Sa se Zisu, koari na tinavete variva magasa meke na vina gilagila pu taveti Tamasa koa Sa pa vari korapa mia. Gamū ba tumae nia telemia si hie. ²³ Ura ele vizatia Tamasa pa Nana hiniva soti si pude kaqu ta luara vatu koa gamū se Zisu, meke pa tinokae tadi tie kaleadi si va matea gamū si Asa pa korosi.* ²⁴ Ba ele va toa pulea Tamasa si Asa, meke vata rupahia Sa koasa tinasigitina sa minate, sina lopu boka sa niniranira tanisa minate pude pusi hola ia si Asa.* ²⁵ Ura guahe si zama nia e Devita koasa guguana Sa:

‘Dogoria rau sapu koa pa kenuqu rau doduru rane sa Bañara.

Koa tata koa rau si Asa, ke lopu kaqu matagutu si rau.*

* **2:17** Zol 2:28-32 * **2:23** Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 23:33; Zn 19:18 * **2:24** Mt 28:5-6; Mk

16:6; Lk 24:5 * **2:25** Sam 16:8-11

26 Gua asa ke getugetu hola sa buloqu,
meke sari na qua zinama si ta sinie qinetugetu,
meke be mate si rau,
ba rane voleanigo rau si Goi,

27 sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu,
meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua nabulu Hopena pude muzi
tinina.

28 Ele va dogoro nau Goi sa siranana sa tinoa,
meke va sini nau Goi sa qinetugetu pa kenumu,' gua.

29 Ke, kasa tasiqu, maqu tozi va bakalani gamu rau sapu se Devita sa tamada si mate meke ta pomunae si asa, meke sa lovuna sa si korapa koa nana mo koa gita tani pa rane ninoroi. 30 Ba na poropita tugo se Devita, meke ele gilania nana sa sapu ele tokoro vekoa Tamasa sa vina tatara, sapu keke koari na tutina e Devita si kote banara hobena.*

31 Na dogoro va kenue ia e Devita gua sapu kote evania sa Tamasa, ke zama nia sa sa tinuru pule pa minate tanisa Karisito^d, sipu zama si asa, 'Lopu ta veko hola pa lovu babe muzi sa tinina,' gua. 32 Meke se Zisu hie si ele va turu pulea Tamasa, meke gami doduru hire si dogoro soti matamami! 33 Ta ovulu sage la pa kali mataona sa Tamasa sa Tamana si Asa, meke vagia Sa koa sa Tamasa sa Maqomaqo Hope gua sapu ele va tatara nia Sa. Ke zoropo vura mae nia Sa gua sapu dogoria na avosia gamu kamahire. 34 Ura se Devita si lopu sage la pa Manauru ba zama nia sa sapu guahe:

'Zama sa Tamasa koasa qua Banara:

Mu habotu pa kali mataoqu,*

35 osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu!' gua.

36 Gua ke mi tumae nia gamu doduru tie Izireli si hie: Se Zisu hie sapu va matea gamu pa korosi, si ele va evanae nia Banara, meke sa Karisito^d sa Tamasa!" gua se Pita.

37 Sipu avosia ri na kobi tinoni sapu gua asa, si ta duana hola sari bulodia. Ke nanasia rini se Pita, meke sari kaiqa apositolo, "Kasa turana mami, na sa si kote tavetia gami?" gua si arini.

38 Meke olaña la koa rini se Pita, "Hopehopeke gamu doduru si mani kekere, mani ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito, pude kaqu taleosae sari mia sinea, meke kaqu vagia gamu sa vinariponi sapu sa Maqomaqo Hope. 39 Ura sa vina tatara te Tamasa si tamugamu, meke tadi na tumia, meke tadi doduru pu koa pa seu, sari doduru pu kote tioko vagi sa Tamasa," gua se Pita.

40 Soku ginugua pule si zama ni Pita koa rini. Meke va balau i na sovuti sa si arini, meke zama, "Mi harupu puleni gamu, pude mi lopu kaqu tava kilasa turanae koari kasa tie pa sinage kaleana hie," gua si asa. 41 Arini pu va hinokaria sa tinarae te Pita si ta papitaiso. Padana neta tina tie si somana la koa ri kasa tie te Zisu pa rane asa. 42 Soto va nabu si arini koari na vina tumatumae tadi na apositolo, pa kinoa binaere koari na tie pu va hinokara koe Zisu, pa hinenahena varigara, meke pa vinaravara.

Sa Tinoa Varigara Tadi na Tie Kekenu pu Vahinokara Koe Zisu

* 2:30 Sam 132:11; 2 Samuela 7:12-13 * 2:34 Sam 110:1

⁴³ Soku sari tinavete variva magasadi si evaṇi Tamasa koari na apositolo, ke magasa hola sari doduru tie. ⁴⁴ Lopu makudo varigara pa binaere sari doduru tie pu va hinokara, meke varitago ni rini sari doduru likakalae pu tagoi rini.* ⁴⁵ Holuholu ni rini sari hopeke dia tinago, meke variva hihia ni rini sari na poatadi, koa gua mo koasa padana gua sapu ta hivae koari hopeke tie pu malaṇa. ⁴⁶ Hopeke rane si hoke la varigara sari doduru koasa varivarigarana lavata pa Zelepade. Hoke varigara tugo si arini koari hopeke dia vetuvetu, meke henahena varigara na qetuqetu si arini pa bulodi pa vina pepekae. ⁴⁷ Vahesia rini sa Tamasa, meke ta qetuqetue si arini koari doduru tie. Meke hopeke rane si va somani sa Baṇara koa rini saripu va hinokara meke ta harupudi.

3

Salan̄ia ri Pita e Zone sa Tie Ikena

¹ Keke rane sipu kamo sa totošo varavara pa ṇeta koloko veluvelu, si sage la pa Zelepade pa Zerusalema sari Pita e Zone. ² Meke paleke la nia rini si keke tie sapu podo mate karua nenena. Hopeke rane si hoke paleke la va habotia rini si asa pa sasadana sa Zelepade sapu ta pozae “Sasada Tolavaena”, pude mani tepatepa poata koari pu ene nuquru la koasa Zelepade, gua. ³ Meke sipu dogori sa sari Pita e Zone pu korapa ene nuquru, si tepa poata si asa koari kara. ⁴ Ba doṇo toto la ia ri Pita e Zone si asa, meke zama la koa sa se Pita, “Doṇo mae koa gami kara!” gua si asa. ⁵ Ke doṇo la koari kara sa tie, hokara kote pon̄ia ri kara keketona, gua. ⁶ Ba zama la ia Pita si asa, “Loke qua poata siliva, na qolo si rau pude ponigo, ba gua sapu tagoa rau si maqu poni nigo. Pa korapa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, si mu turu, mamu ene!” gua si asa. ⁷ Meke taṇinia Pita kali lima mataona sa tie, meke toka nia sa pude turu, meke hinoqa ṇin̄ira sari na nenena na kikikorerekena sa tie. ⁸ Meke gasa turu si asa, meke podalae ene mo. Luli i Sa sari Pita e Zone, meke nuquru la pa Zelepade. Ene, na horuhoru si asa, meke vahesia sa sa Tamasa. ⁹ Totoso dogoria ri doduru tie pa Zelepade enenena sa tie mate nenena, meke vahesihesia sa sa Tamasa, ¹⁰ si doṇo gilan̄ia rini sapu asa mo sa tie sapu habotu tepatepa pa Sasada Tolavaena, ke magasa hola nia rini sapu gua ta evaṇa koa sa.

Sa Tinarae te Pita pa Zelepade

¹¹ Meke sipu korapa tuqe koa ri Pita e Zone sa tie pu ta salana, si magasa hola sari na tie, meke varigara la i rini sari ka ṇeta koasa vasina pa Zelepade sapu ta pozae na Zokozokoroana^d te Solomone. ¹² Totoso dogori Pita sari kobi tinoni pu varigara la, si zama la koa rini si asa, “Gamu kasa na tie Izireli, na vegua ke magasa nia tu gamu sa ginugua hie, meke doṇo toto gami tu, guana sapu pa mami ṇiniraṇira na tinonoto tu telemami si salan̄ia gami kara sa tie hie! ¹³ Sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi, sapu sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, Asa tu si va lavatia se Zisu sa Nana nabulu, ba gamu si turaṇa vala nia si Asa koasa Qavuna pude tava mate. Kilu ia gamu si Asa pa kenuna e Paelati, totošo hiva vata rupahia sa si Asa.* ¹⁴ Etulia gamu se Zisu sa Tie^d Hopena meke Toṇotona, ba tepa ia gamu,

* 2:44 TTA 4:32-35 * 3:13 Ekd 3:15

sa tie variva mate pude vata rupaha poni gamu.* ¹⁵ Va matea gamu sa natina sa tinoa, ba va toa pulea Tamasa pa minate si Asa, meke sipu ele toa pule Sa si dogoro sotia gami si Asa. ¹⁶ Pa niniranira koasa pozana Zisu, meke sa rinaņerane koa Sa, si ta salaņa sa tie hie. Dogoria gamu, meke ele gilania gamu sa tie hie. Sa rinaņerane koasa pozana Zisu si salaņa sa tie hie.

¹⁷ Ego, kasa tasiq, gilana valeania rau sapu pa pinupuhu, si taveti gamu, meke rina mia koimata, sapu gua tavete la nia gamu koe Zisu. ¹⁸ Ba gua asa si va gorevura nia Tamasa sapu tozi vata kenue i Sa koari na poropita, sapu na tina sigiti si kote kamo sa Karisito. ¹⁹ Ke mi veko pani sari na mia sinea, mamu kekere pule la koe Tamasa, meke kaqu taleosoni gamu Sa, ²⁰ pude kaqu va mae i Tamasa koa gamu sari na totošo pu kaqu va ninirai Sa sari na bulomia, meke kaqu garunu atu nia Sa se Zisu, sa Karisito^d sapu ele vizata vekoa Sa pude tamugamu. ²¹ Ba kaqu koa paki pa Maņauru si Asa, osolae kamo sa totošo te Tamasa pude va vaqura pule betoi sari doduru likakalae, gua sapu va tatare veko nia Sa koari na poropita madidi pukerane. ²² Ura ele zama nia e Mosese, ‘Kaqu garunu atu nia sa Banara sa mia Tamasa, si keke poropita gugua arau, sapu keke mo koari kasa na turaņamia soti. Kaqu va avosia gamu si Asa koa ri Nana zinama koa gamu.* ²³ Asa sapu lopu va avosia sapu gua tozia sa poropita Asa, si kaqu tava mate palae koari na tie te Tamasa,’ gua.* ²⁴ Sari doduru poropita podalae koe Samuela meke hola mae, si ele korotae beto ni sari na totošo hire. ²⁵ Gamu si na tudia ri na poropita, meke tamugamu tugo sa vinariva egoi sapu tavetia Tamasa koari na tamamia pukerane. Zama sa Tamasa koe Ebarahami, ‘Koasa tutimu goi si kote tamanae sari doduru tinoni pa kasia popoa,’ gua.* ²⁶ Gua ke totošo garunu mae nia Tamasa sa Nana nabulu se Zisu Karisito, si garunu kekenu atu nia Sa si Asa koa gamu, pude mi luara pani i gamu sari na mia kinaleadi, pude mi ta manae,” gua se Pita.

4

Pita e Zone pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini

¹ Meke sipu korapa vivinei koari na tinoni sari Pita e Zone, si mae koari kara sari na natii hiama, meke sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke sari na Sadusi^d. ² Lopu hite qetu nia rini sapu gua tarae nia ri kara, sapu toa pule pa minate se Zisu, meke saripu mate ba kaqu toa pule tugo, sapu gua. ³ Ke tuqe vagi rini sari Pita e Zone, ba sina ele tata boni sa popoa, ke la voi vekoi mo rini pa vetu varipusi, pude aqa nia sa rane vugo, gua. ⁴ Ba soku arini pu avosia sa tinarae te Pita si va hinokara. Ke sa ninaedi ri pu va hinokara si kamo padana ka lima tina tie kamahire.

⁵ Meke pa koivugona, si varigara pa Zerusalemia sari na koimata meke na palabatu tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. ⁶ Somana tugo se Anasi sa natii hiama kenukenu, meke ari Kaeapasi, e Zone, e Alekezada, meke ari kaiqa pule pa tatamana tanisa natii hiama kenukenu. ⁷ Meke turana la va turui rini pa kenudi rina koimata hire sari Pita e Zone, meke nanasi

* **3:15** Mt 27:15-23; Mk 15:6-14; Lk 23:13-23; Zn 19:12-15 * **3:22** Diut 18:15,18 * **3:23**

Diut 18:19 * **3:25** Zen 22:18

rini, “Na n̄niran̄ira savana, meke pa pozana esei si tavete ni gamu kara saripu gua evāni gamu kara?” gua si arini.

⁸ Meke ta sīnie n̄ia e Pita sa n̄niran̄ira tanisa Maqomaqo Hope, meke olāna la i sa sarini, “Gamu kasa na koimata, na palabatu tadi na tinoni!” ⁹ Be sa tinavete leana sapu gua ta evāna koasa tie mate nenena hie, meke ta salāna si gunia gamu pa mia ninanasa, ¹⁰ si mi tumae n̄ia si hie, gamu meke ari doduru tie Izireli: Sa tie hie pu turu pa kenumia gamu, si ta salāna pa korapa n̄niran̄ira koasa pozana e Zisu Karisito pa Nazareti, Asa sapu ele va matea gamu pa korosi, ba sapu ele va turu pulea Tamasa pa minate. ¹¹ Se Zisu tugo hie sapu tozia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

‘Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu,’ gua.*

¹² Sa hinarupu si lopu koa pule pa keke tie, ura loke pozapoza pule, sapu ta poni n̄ia na tie pa kauruna sa mānauru, si boka ta harupu n̄ia gita,” gua se Pita.

¹³ Sipu dogoria ri kasa koimata tadi na tie Ziu sa minataqara tadi Pita e Zone, meke gilania rini sapu na tie pa vasileana mo, meke lopu tie sikuludi sari kara, si magasa hola si arini. Meke dōno gilania rini sapu na tie sapu lululidi koe Zisu sari kara. ¹⁴ Ba loketōna si boka zama n̄ia rini, sina dogoro sotia dia mo sa tie sapu ta salāna, turu somanae nana koari Pita e Zone. ¹⁵ Ke va vura paki rini sari kara, meke vari vivinei teledia si arini. ¹⁶ Vari nananasi sarini, “Na sa kote tavete ni gita sari tie hire? Sina lopu boka tomea gita sa tinavete variva magasana sapu evānia ri kara, sina doduru tie pa Zerusalem̄a si ele gilana betoa. ¹⁷ Ba mada va balau i mo, pude madi lopu zama pule hokahokara n̄ia sa pozana e Zisu koari na tinoni, pude lopu kaqu ta tozi urahae la pa doduru vasina sa ginugua hie,” gua si arini.

¹⁸ Beto si tioko va nuquru pulei rini sari kara, meke tozi ni rini pude lopu zama n̄ia ba be va tumatumae hokara pa korapa pozana Zisu. ¹⁹ Ba olāna la sari Pita e Zone, “Ego, mi pitu ia telemia be tōnoto sia pa kenuna sa Tamasa pude va tabe gamu si gamu babe pude va tabe ia sa Tamasa. ²⁰ Ura gami kara si lopu boka beto tozi helahelae ni, gua saripu ele dogori, na avosi gami,” gua sari kara. ²¹ Beto asa si va nabu valeana pulea ri kasa koimata sa dia vina balau koari kara, meke tiqe va vura taloa i rini. Lopu boka vizatia rini gua pude va kilasi sari kara, sina sari doduru tie si vahesia ri sa Tamasa koasa tinavete variva magasana pu ta evāna. ²² Ura sa tie pu ta salāna si ele hola made n̄avulu puta vuahenina.

Sa Vinaravara Tadi Kasa Tie Ranerane

²³ Sipu vata rupahi tugo rini, si topue la mo sari Pita e Zone, meke la tozi ri kara koari kasa tie pu va hinokaria se Zisu, gua saripu zama ni rina n̄ati hiama, na koimata. ²⁴ Totoso avosia tugo ri kasa tie te Karisito sapu gua tozia ri Pita e Zone, si koa keke pa vinaravara, meke zama guahe si arini: “Bānara sapu tavetena sa Mānauru, sa pepeso, meke sa kolo lamana, meke sari doduru likakalae pu koa koa rini.* ²⁵ Ura guahe si zama n̄ia Goi koasa Maqomaqo Hope, sapu tozia sa Mua nabulu Devita sa tamamami:

* 4:11 Sam 118:2 * 4:24 Ekd 20:11; Nehe 9:6; Sam 146:6

‘Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa binaṅara te Zihova?

Meke vegua ke balabala veko rini si pude luara pania sa Nana tinolitolie?*

²⁶ Sari na baṅara pa popoa pepeso si ele varigara, meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana Karisito sapu vizatia Sa,‘ gua.

²⁷ Meke ele tava gorevura si hie sipu varigara sari Herodi e Ponitiasi Paelati tani, pa popoa Zerusalemā. Meke somana tugo sari na butubutu Zenitailo, meke sari na tie Izireli, meke raza la ia rini se Zisu sa Mua nabulu hopena, pu ele vizatia Goi pude sa Karisito.* ²⁸ Tavete va gorevura i rini gua saripu ele vizata veko kenui Goi, pude taveti rini koe Zisu. ²⁹ Gua asa ke, Baṅara, Mu doṅo gilania sapu va matamatagutu gami rini; mamu va mataqara gami si gami na Mua nabulu, pude zama ni sari Mua inavoso. ³⁰ Mu vata dogoro nia sa Mua niniraṅira pude salaṅi saripu moho, mamu vata evaṅi sari na tinavete variva magasadi pa korapa pozana e Zisu sa Mua nabulu hopena,” gua si arini.

³¹ Meke sipu beto tugo varavara rini, si niu mo sa lose vasina varigara rini, meke ta siṅie nia rini sa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, ke podalae la tarae va mataqara nia rini sa Inavoso Leana te Tamasa.

Tinoa Keke Tadi na Tie te Karisito

³² Sari na tie te Karisito si koa keke pa hiniva, meke keke pa dia binalabala. Loke tie si puhi nia si keketona, ba varitago ni mo rini sari na dia likakalae.* ³³ Meke pa korapa niniraṅira lavata si tarae nia rina apositolo sa tinuru pule te Zisu Karisito pa minate, meke sa minana nomana te Tamasa si koa koa rini. ³⁴ Loke tie koa rini si ehaka nia ke toṅa. Sarini pu ari dia pepeso, babe na vetu, si holuholu ni rini, ³⁵ meke vala ni rini koari na apositolo sari na poatadi, meke tava hia sari na poata koari hopeke tie pu loke dia.

³⁶ Ke gua tugo asa si tavetia e Zosepa. Keke tie pa butubutu Livae^d si asa pu ta podona pa Nusa Saeparasi. Hoke poza nia Banabasi rina apositolo si asa, (sa ginuana sa pozana si na tie pu sovutu va ninirai sari na tie). ³⁷ Holuholu nia sa si keke nana vasi pepeso, meke paleke la luaria sa sari poatana koari na apositolo.

5

Ananaeasi meke Sapaera

¹ Ba koa nana tugo si keke tie, pozana e Ananaeasi, meke sa nana barikaleqe si e Sapaera. Holuholu nia tugo rini si keke dia vasi pepeso. ² Paleke la nia Ananaeasi sa kukuruna sa poata koari na apositolo, ba kopu pule nia sa si keke kukuruna. Sa nana barikaleqe ba va egoa sapu gua asa. ³ Meke zama la ia Pita si asa, “Ananaeasi! Na vegua ke va malumia tu goi se Setani pude lalae nia sa mua tinoa, ke kokoha ia goi sa Maqomaqo Hope, meke kopu pule nia goi sa kukuruna sa poata koa sa pepeso pu holuholu nia goi? ⁴ Sa pepeso si tamugoi toso lopu ele holuholu nia goi. Meke sipu beto holuholu nia goi, si leana pude tavetavete nia sa poatana vasina pu hiva nia goi. Na vegua ke kokoha

* 4:25 Sam 2:1-2 * 4:27 Lk 23:1,7-11; Mt 27:1-2; Mk 15:1; Zn 18:28-29 * 4:32 TTA 2:43-47

nia goi sapu sa doduruna sa poata si vala goi, gua; ba tuqe veko tomea goi sa kukuruna? Lopu kokoha pa tie si goi, ba koe Tamasa tu!” gua se Pita.

⁵ Meke totošo avosia tugo Ananaeasi sa zinama te Pita, si hoqa mate nia mo si asa. Ke matagutu hola sari doduru, totošo avoso nia rini sa ginugua asa. ⁶ Meke mae hade palekia rina tie vaqura sa tomatena, meke la pomunu nia rini si asa.

⁷ Meke sipu hola padana neta aoa, si la kamo sa nana barikaleqe. Lopu gilania sa sapu gua ele ta evana koasa loana. ⁸ Meke nanasa la ia Pita si asa, “Sapaera! Vegua, hiera hinokara tugo doduruna sa poata sapu vagi nia gamu kara Ananaeasi koasa pepeso?” gua si asa.

“Uve, asa tugo,” gua se Sapaera.

⁹ Meke zama la ia Pita si asa, “Na vegua ke variva ego nia gamu kara tamaloana pude podekia sa Maqomaqo Hope te Tamasa? Dotu, sari na tie vaqura pu ele la pomunu nia sa loamu, si tiqe kamo pule mo pa sasada sara, meke kote mae paleke vura nia pule rini sa tomatemu goi!” gua si asa. ¹⁰ Meke pa totošo asa si hoqa mate mo se Sapaera pa kenuna e Pita. Nuquru pule sari kasa tie vaqura, meke sipu dogoria rini sapu ele mate si asa, si paleke vagia ri sa tomatena, meke la pomunu nia rini pa kapana sa loana. ¹¹ Meke matagutu hola sari doduru tie te Karisito, meke sari doduru tie pu avoso nia sapu gua ta evana.

Sari na Tinavete Variva Magasadi

¹² Soku tinavete variva magasadi si evani rina apositolo koari na tinoni. Hoke la varigara sari na tie te Zisu koasa vasina pu ta pozae Zokozokoroana^d te Solomone pa Zelepade. ¹³ Meke va lavati rina tinoni sari na tie te Karisito, ba kadaka la somana si arini pa Zelepade. ¹⁴ Ba soku lala dia sari na tie na barikaleqe si va hinokaria sa Banara meke somana la koa rina tie te Karisito. ¹⁵ Hoke ta salana sari na tie koari na apositolo, gua asa ke paleke lani rina tinoni sari dia tie mohodi, meke ivara ni rini pa sisirana sari na teqe, meke va ekoi rini, pude pana ene hola se Pita si kote va aqori sa maqomaqona sa meke ta salana. ¹⁶ Soku puku tinoni saripu maedi gua koari na vasivasileana pa vari likohaena Zerusalema, si paleke mae ni sari dia tie mohodi, meke saripu ta higorae tomate kaleadi, meke ta salana beto sari doduru.

Ta Nonovala sari na Apositolo

¹⁷ Meke sa nati hiama kenukenue meke rina Sadusi pu koa turania, si konokono sisigiti ni sari na apositolo. ¹⁸ Ke tuqe vagi i rini sarini, meke vekoi rini pa vetu varipusi. ¹⁹ Ba pana boni asa, si la si keke mateana te Tamasa, meke tukelia sa sa sasadana sa vetu varipusi, meke turana vura ni sa sari na apositolo, meke zama, ²⁰ “Mi la koasa Zelepade, mi la va tumatumae nia koari na tie sa doduru gugua sa tinoa vaqura hie,” gua si asa. ²¹ Ke pana vaqavaqasa, si nuquru la pa varivarigarana pa Zelepade sarini, meke podalae la variva tumatumae koari na tinoni.

Sipu kamo sa nati hiama kenukenue, meke sari na tie pu koa turania, si tioko varigara ni rini sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari doduru koasa Sanihiderini, sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude vivinei, gua. Ke garunu lani rini pa vetu varipusi sari kaiqa dia tie kopu pa Zelepade, pude la turana mae ni sari kasa apositolo, gua. ²² Ba sipu la kamo pa vetu varipusi si arini, si lopu koa vasina sari na apositolo.

Ke pule la totozi sarini koa ri kasa koimata pu korapa varigara. ²³ Zama si arini, “Sipu la kamo gami, si dogoria gami sa vetu varipusi korapa ta loka eko nana, meke sari na tie kopu si korapa turu dia pa kapa sasada. Ba sipu tukelia gami, si loke tienā sa korapana!” gua si arini. ²⁴ Sipu avosia sa koimata tadi na tie kopu pa Zelepade, meke ri na nati hiama sapu gua asa, si nunala dia si arini. Lopu gilania rini sapu gua ta evaṇa koari na apositolo, meke na sa pule si kote ta evaṇa. ²⁵ Korapa gua asa, si nuquru mae gana si keke tie meke zama, “Kasa palabatu, avoso mae, sari kasa tie pu vekoi gamu pa vetu varipusi, si hiroi; korapa va tumatumae pa varivarigarana koasa Zelepade eko la sara!” gua si asa. ²⁶ Ke tiqe topue la sa koimata tadi na tie kopu Zelepade, meke sari nana tie, meke la turana pule ni sari na apositolo. Ba lopu la raza pude tuqe vagi rini sarini, sina matagutu ta gona patu koari na tie si arini.

²⁷ Turana nuquru ni rini sari na apositolo, meke va turui rini pa kenuna sa Sanihiderini^d, meke nanasi sa nati hiama kenukenue si arini, ²⁸ “Vegua, nake ele tozini gamu tu gami pude lopu kaqu variva tumatumae pule nia gamu koari na tie sa pozana e Zisu, gua? Ba korapa urahae nia tugo gamu pa doduruna Zerusalemā sa mia vina tumatumae, beto meke hiva vata zutu nia gamu koa gami sa vina matena Sa!” gua si asa.*

²⁹ Meke olaṇa la se Pita, meke sari apositolo, “Sa Tamasa mo si kote va tabea gami, lopu sari na tie! ³⁰ Sa Tamasa tadi na tiatamada pukerane, si va turu pulea pa minate se Zisu sapu poka nia gamu pa korosi, meke va matea. ³¹ Meke va lavatia sa Tamasa pa kali mataona se Zisu pa Maṇauru, pude koa Baṇara, meke na Hinarupu; pude boka kekere sari tie Izireli koari na dia sinea, pude madi taleosae. ³² Ke gami hire, meke sa Maqomaqo Hope, sapu poni ni sa Tamasa koa rini pu va tabea, si na tie va sosode koari na ginugua arini,” gua si arini.

³³ Sipu avosia ri kasa koasa Sanihiderini sapu gua asa, si ta naziri sisigiti, meke hiva va matei rini sari na apositolo. ³⁴ Ba gasa turu si keke rina Parese^d pozana si e Qamalieli. Keke titisa arilaena pa Tinarae te Mosese si asa, meke keke tie ta pamaṇaena tugo koari doduru tie. Tozi ni sa sari na tie kopu Zelepade pude va vura paki i sari na apositolo. ³⁵ Beto asa, si tiqe zamai sa si arini, “Kasa tinoni pa Izireli, mi balabala valeana, na sa si leana pude tavete lani gamu koari kasa tie hire. ³⁶ Mi balabala ia sapu gua ta evaṇa koe Teudasi sapu turu vura mae visoroihe, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua; meke padana made gogoto tie si lulina sa. Ba sipu tava mate sa, meke ta hurakatae sari nana tie, si mate taloa mo sa tinavete tanisa. ³⁷ Beto asa, pa toso ta nae sari na tie, si keke tie Qaleli, pozana e Ziudasi, si turu vura mae, meke keke puku tinoni varipera tugo si lulina sa. Ba tava mate tugo si asa, ke ta hurakatae tugo sari nana tie. ³⁸ Gua asa, ke koa sa ginugua sapu ta evaṇa kamahire, si maqu tokani gamu pa binalabala: Vekoi dia sari kasa tie sara! Vata rupahi, madi taloa dia. Ura be maena pa tie mo sapu gua hiva tavetia rini, si lopu kaqu koa hola. ³⁹ Ba be maena koe Tamasa si asa, si lopu kaqu boka tava noso si arini, meke gamu si kote varipera la koe Tamasa,” gua si asa.

* 5:28 Mt 27:25

Meke va egoa rini sa zinama te Qamalieli, ⁴⁰ ke tioko nuquru pule ni rini sari kasa apositolo, meke sekei na va balau rini, pude di lopu zama pule hokara nia sa pozana e Zisu, gua. Beto meke tiqe va malumu taloai rini. ⁴¹ Ke vura taloa koasa vinaripitui sari na apositolo, meke qetuqetu si arini, sina va malumi sa Tamasa si arini pude koa tava lavata pa tinasigiti variva kurekurena koasa laena sa pozana e Zisu. ⁴² Meke doduru rane koari na varivarigarana pa Zelepade, meke koari na vetuvetu tadi na tie, si lopu makudo la variva tumatumae na tarae nia rini sa Inavoso Leana, sapu e Zisu si sa Karisito ^d.

6

Ta Vizata Sari Ka Zuapa Tie Varitokae

¹ Meke soku laladia saripu kekere meke somana va hinokaria se Zisu. Meke sipu hola kaiqa rane, sari na tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki ^d si podalae qumiqumi ni sari na tie Ziu pu koa pa Zerusalem. Lopu qetu si arini, sina lopu somana ta poni sari na dia naboko, tooso va hia i rini sari na ginani pa hopeke rane. ² Gua asa, ke tioko varigara ni ri ka manege rua apositolo sari doduru tie te Zisu, meke zamai rini, “Lopu leana si pude veko pania gami sa tinarae koa sa zinama te Tamasa meke tupiti doduru rane pa hihia ginani. ³ Ke gua asa, kasa turaṇamami, mi vizati ka zuapa tie koa gamu saripu ta siṇie nia sa niniraṇira tanisa Maqomaqo Hope, meke na ginilagilana lohina ^d. Kote va turui gami si arini pude kopu nia sa tinavete va hihia ginani. ⁴ Ba gami si mami soto mo pa vinaravara, meke pa tinararena sa zinama te Tamasa,” gua si arini.

⁵ Meke va egoa ri doduru tie te Zisu sa binalabala tadi na apositolo, ke vizati rini sarini hire: e Sitivini, sapu na tie ninirana pa rinaṇeraṇe, meke ta siṇie nia sa Maqomaqo Hope; meke ari Pilipi, e Porokorasi, e Nikano, e Taimoni, e Pamenasi, meke e Nikolasi sapu na tie Zenitailo pa Anitioki, sapu ele kekere la pa linotu Ziu sipu lopu ele lulia sa se Karisito. ⁶ Beto hoi, si turaṇa la ni rini sarini koari na apositolo, meke va opo ni limadi meke varavara ni rini.

⁷ Gua asa, ke ta tozi urahae la sa Inavoso Leana te Tamasa, meke lopu sana soku laladia sari na tie pu va hinokaria, meke lulia se Karisito. Meke sokudi rina hiama si va tabea na lulia tugo sa tinararena sa rinaṇeraṇe koe Karisito.

Tuqe Vagia Rini se Sitivini

⁸ Ego, se Sitivini si siṇia na tataru variharupi meke na niniraṇira te Tamasa, ke evaṇi sa sari na tinavete variva magasa nomanomadi koari na tie. ⁹ Ba kaiqa rina tie pu somanadi koasa sinaqoqi ^d tadi na tie ta rupahadi, saripu na tie sapu mae guadi pa vasileana Saerini, meke Alekezadaria, meke arini tugo pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Silisia, meke Esia ^d, si podalae tokea rini se Sitivini. ¹⁰ Ba sa Maqomaqo Hope si ponua niniraṇira na ginilagilana lohina se Sitivini, pude zama, ke lopu boka va kari pani rini sari nana zinama. ¹¹ Gua asa, ke sovutu golomi rini sari kaiqa tie pude zama guahe: “Ele avosia gami sapu zama va kaleana la ia Sitivini sa Tamasa, meke se Mosese,” gua. ¹² Meke va gevuri rini sari na tinoni, meke sari na koimata tadi na tie Ziu, meke sari na tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese. Meke tuqe vagia

rini se Sitivini, meke turana nuquru la nia rini si asa koasa Sanihiderini sa puku tie varipitui tadi na Ziu. ¹³ Beto hoi, si vagi i rini sari kaiqa tie va sosode kokohadi, sapu zutu kokoha ia si asa, meke zama guahe: “Sa tie hie si tale zama va karia mo sa sa nada Zelepade^d hope, meke sa Tinarae te Mosese. ¹⁴ Ele avoso sotia gami sapu zama guahe si Asa: ‘Se Zisu pa Nazareti si kote huara pania sa Zelepade hie, meke kote hobei Sa sari na nada hahanana vinahesi saripu ta podalae mae koe Mosese!’ gua,” gua si arini. ¹⁵ Meke dono totoa ri doduru pu somana koasa puku tie varipitui se Sitivini, meke dogoria rini sa isumatana si nedala gua tu na isumata mateana.

7

Sa Zinama te Sitivini

¹ Meke nanasia sa nati hiama kenukenue se Sitivini, “Vegua, hinokara sari doduru gua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa. ² Meke olaña la se Sitivini, “Kasa tasiqiu na tamaqu, mi avoso mae koa rau. Sa Tamasa lavata si vata gilana pule nia koe Ebarahami, sa tamada pukerane, sipu koa si asa pa Mesopotemia totošo lopu ele la koa si asa pa Harani.* ³ Meke zama sa Tamasa, ‘Mu luaria sa mua popoa soti, na mua butubutu, mamu la koasa popoa pu kaqu va dogoro nigo Rau,’ gua si Asa. ⁴ Gua asa, ke taluaræ se Ebarahami pa popoa tadi na tie Kaladea, meke la koa pa Harani. Meke pa mudina tu sa minate tanisa tamana, si tozi nia Tamasa si asa pude rizu mae koa koasa popoa sapu korapa koa ia gamu hie kamahire.* ⁵ Ba lopu hite ponia Tamasa si keke vasi pepeso koasa popoa hie, keke vasi kabu pepeso ba lokari tugo. Ba sa vina tatara te Tamasa si pude sa popoa hie si kaqu ta evanae na tinago te Ebarahami, meke tadi na tutina sa vugo repere, totošo lopu ele ari tuna tu se Ebarahami.* ⁶ Zama guahe sa Tamasa koe Ebarahami, ‘Sari tutimu goi si kote la koa na tie karovodi pa keke votiki popoa, meke kote koa tava pinausu, na ta nonoala si arini koari ka made gogoto vuaheni.* ⁷ Beto hoi, si kote va kilasia Rau sa butubutu pu va pinausudi rini, meke kote vura taloa si arini koasa popoa asa, meke kote tiqe mae koa ia rini sa popoa pu kote poni ni Rau, pude di va lavatau tani,’ gua sa Tamasa.* ⁸ Beto asa si tiqe vata magua^d Tamasa se Ebarahami, pude na vina gilagilana sa Nana tinokotokoro koasa Nana vina tatara, gua. Gua asa ke e Ebarahami ba magua tugo se Aisake, sipu ka vesu ranena podo gua; meke e Aisake ba magua tugo se Zekopi, meke e Zekopi ba magui tugo sari ka manege rua tuna koreo, sapu sari ka manege rua tamada gita pukerane.*

⁹ Meke konokono nia ri kasa tiatamada gita se Zosepa sa tasidia soti, ke holuholu nia rini si asa pude la koa pinausu pa Izipi, gua. Ba koa koe Zosepa sa Tamasa,* ¹⁰ ke harupia Sa si asa koari doduru nana tinasuna. Poni nia Tamasa koa sa sa ginilagilana lohina, ke boka ta qetue si asa koe Pero, sa banara pa Izipi. Meke va evanae nia na qavuna sa se Zosepa pa popoa Izipi, meke koasa nana vetu banara.

* 7:2 Zen 12:1 * 7:4 Zen 11:31, 12:4 * 7:5 Zen 12:7, 13:15, 15:18, 17:8 * 7:6 Zen 15:13-14 * 7:7 Ekd 3:12 * 7:8 Zen 17:10-14, 21:2-4, 25:26, 29:31 kamo hinia 35:18 * 7:9 Zen 37:11, 39:2,21, 45:16

¹¹ Meke raza si keke soñe nomana pa doduruna Izipi meke Kenani. Koa tasuna hola sari na tie, meke loke vasina vagi ginani sari kasa tiatamada pa toতোসা. ¹² Totosa avoso nia Zekopi sapu pa Izipi si koa ginani, gua, si garunu lani sa sari na tiatamada gita. Asa sa dia inene kekenu pude la pa Izipi si arini. ¹³ Meke koasa dia inene vina rua sipu la rini pa Izipi, si tiqe vata gilana pule nia se Zosepa koari kasa tasina koreo. Meke pa toতোসা asa si gilani e Pero sari na tiena sa tatamana te Zosepa. ¹⁴ Beto tu asa, meke tiqe tioko la ia Zosepa se Zekopi, sa tamana, meke sari doduru tiena sa nana tatamana; ari ka zuapa navulu lima sari doduru.* ¹⁵ Ke tiqe taluarae gore la pa Izipi se Zekopi, vasina tu si koa sa meke tiqe mate; asa meke sari kasa tiatamada gita ba mate tugo vasina.* ¹⁶ Meke sari na tomatodi rini si ta paleke pule la pa popoa Sekemi, meke ta veko koasa lovu ta horena pa patu, sapu holu nia kaiqa poata e Ebarahami koari na butubutu te Hamoa pa Sekemi.*

¹⁷ Sipu tata sa toতোসা pude va gorevura ia sa Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si ele soku lala dia sari na tie tadigita pa Izipi.* ¹⁸ Beto hoi, si banara hobe si keke votiki banara pa Izipi, sapu lopu hite gilana hokaria sa gugua e Zosepa. ¹⁹ Ke nonovali sa sari kasa nada butubutu, meke veko ni tinarae sa sari kasa tiatamada, pude va vura pani sari na dia koburu haha pude va matei, gua.* ²⁰ Pa toতোসা asa si podo se Mosese, meke keke koburu tolavaena hola si asa. Ka neta sidara si kopu nia ri karu tiatamana si asa pa dia vetu kinoa.* ²¹ Meke toতোসা tava vura taloa sa pa dia vetu, si pudiki vagia sa tuna vineki e Pero si asa. Ke pausia sa, meke kopu gunia na tuna soti sa si asa.* ²² Tava tumatumae se Mosese koari doduru tinumatumae pa Izipi, meke keke tie bokabokana si asa pa zinama, meke pa tinavete.

²³ Meke sipu made navulu vuahenina se Mosese, si balabala ia sa pude ene la hopiki ni sari kasa turanana, sapu sari na tie Izireli.* ²⁴ Dogoria sa sapu korapa sekea keke tie Izipi si keke tie Izireli, ke la toka nia sa sa tie Izireli, meke seke va matea sa sa tie Izipi. ²⁵ Balabala se Mosese sapu gina kote gilania ri na tie Izireli sapu kote tavetavete nia Tamasa si asa pude vata rupahi si arini, gua, ba lopu boka tumae nia tu rina tie Izireli sapu gua asa. ²⁶ Pa koivugona, si dogori sa si karua tie Izireli, korapa varipera. La norei sa sari kara, meke zama, 'Karua, gamu kara si keke tiena mo, ke lopu varipera,' guni sa.

²⁷ Ba keke ari kara sapu komitina sa turanana, si tupele pania sa se Mosese, meke zama, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, meke na tie vilavilasa koa gami?' ²⁸ Hiva va mateau goi si rau? Keke nono gua sapu va matea goi sa tie Izipi norae?' gua si asa. ²⁹ Sipu avosia tugo Mosese sapu gua asa, si govete si asa, meke la koa na tie karovona pa popoa Midiani. Varihaba si asa vasina, meke podoi sa si karua koburu koreo.*

³⁰ Meke sipu hola made navulu vuaheni, si vura koa sa pa soloso qega pa toqere Saenai si keke mateana sapu guana hurunu nika pa keke

* **7:14** Zen 45:9-10,17-18, 46:27 * **7:15** Zen 46:1-7, 49:33 * **7:16** Zen 23:3-16, 33:19, 50:7-13; Zos 24:32 * **7:17** Ekd 1:7-8 * **7:19** Ekd 1:10-11,22 * **7:20** Ekd 2:2 * **7:21** Ekd 2:3-10
* **7:23** Ekd 2:11-15 * **7:29** Ekd 18:3-4

huda hite.* ³¹ Totoso dogoria Mosese sa hurunu, si magasa hola si asa, ke ene tata la si asa pude la vilitia gua. Ba avosia sa sa mamalainina sa Tamasa sapu zama guahe: ³² 'Arau sa Tamasa tadi na tiatamamu pukerane; sa Tamasa tadi Ebarahami, e Aisake, meke e Zekopi,' gua si Asa. Matagutu hola se Mosese, ke lopu hiva voriti dono la si asa.

³³ Meke zama la ia Tamasa si asa, 'Mu va gore pani sari na sadolo pa nenemu, sina hopena sa vasina sapu turua goi sana. ³⁴ Ele dogoria Rau sa tinasigiti tadi na Qua tinoni pa Izipi koasa ninovaladi rini. Ele avosia Rau sa dia kinabo alili, ke gore mae si Rau pude vata rupahi. Gua asa, ke mu mae si agoi, pude Maqu garunu pule la nigo pa Izipi,' gua sa Tamasa.

³⁵ Asa tugo se Mosese sapu kilua rini, meke zama ia ri, 'Esei va turu igo si agoi pude na koimata, na tie vilavilasa koa gami?' gua. Garunu pule la nia Tamasa si asa pude na dia koimata, meke pude vata rupahi sa si arini. Evaña Tamasa sapu gua asa koasa tinokae tanisa mateana pu vura koasa nika pa huda.* ³⁶ La turaña vura ni Mosese sari na tie Izireli pa Izipi, meke taveti sa sari na tinavete variva magasadi pa Izipi, pa Kolo Zinara, meke pa soloso qega, koari ka made navulu vuaheni.* ³⁷ Asa tugo se Mosese pu tozi ni sari na tie Izireli, 'Kote garunu atu nia Tamasa koa gamu si keke poropita gugua arau, sapu kote keke mo ari na turañamia soti,' gua si asa.* ³⁸ Somana mo se Mosese koari na tie Izireli, sapu sari na tiatamada, totoso koa varigara rini pa soloso qega. Meke e Mosese tugo mo si koa somana koasa mateana pu vivinei koa sa pa toqere Saenai. Vasina vagia sa sa tinarae toana te Tamasa, meke tiqe va kamo mae ia koa gita.*

³⁹ Ba korodia va tabea tu ri na tiatamada gita si asa, ba kilua tu rini, meke okoro hiva pule latu pa Izipi sari bulodia. ⁴⁰ Ke tepa ia tu rini se Eroni, 'Taveti kaiqa nada tamasa pude turaña gita. Ura lopu gilania gita na sa si ta evaña koe Mosese, sa tie sapu ele turaña vurani gita pa Izipi,' gua si arini.* ⁴¹ Ke pa totoso asa si tavetia rini si keke beku bulumakao, meke koasa si va vukivukihi la rini. Meke va lavatia rini pa inevaña qetuqetu sa beku, sapu tavetia rini pa limadia soti.* ⁴² Gua asa, ke veko pani Tamasa si arini, meke va maluara la i Sa pude di vahesi sari na pinopino pa Mañauru, gua sapu ta kubere koari na poropita, sapu guahe:

'Gamu kasa na tinoni pa Izireli!

Koe sei va vukivukihi la si gamu koari ka made navulu vuaheni pa soloso qega? Koa Rau?*

⁴³ Lokari! Sa ipi vina vukivukihi tu te tamasa Moleki

si palekia gamu pa mia vinahesi,

meke sa bekuna tu e Ripani,

sa mia tamasa pinopino.

Sari na beku tu arini pu taveti gamu pude vahesi.

Gua asa, ke kote garunu taloani gamu Arau pa tinaraovo^d la pa kali la pa Babiloni,' gua sa Tamasa.

* **7:30** Ekd 3:1-10 * **7:35** Ekd 2:14 * **7:36** Ekd 7:5, 14:21; Nab 14:33 * **7:37** Diut 18:15,18 * **7:38** Ekd 19:1 kamo hinia 20:17; Diut 5:1-33 * **7:40** Ekd 32:1 * **7:41** Ekd 32:2-6 * **7:42** Em 5:25-27

44 Sari kasa tiatamada pukerane si koa turan̄ia rini sa Ipi Hopena te Tamasa^d, sapu sa vina sosodena sa sinomana te Tamasa koa rini pa soloso qega. Ta kuri sa Ipi Hopena asa koasa kineha sapu gugua hiva nia sa Tamasa, sapu ele va dogoro nia Sa koe Mosese.* 45 Sa Ipi Hopena asa, si tago vari tetei nia ri na tiatamada pukerane, meke pa totošo te Zosua, si palekia rini si asa, totošo la zukuru taloa ni rini sari na butubutu huporodi pa kenudia rini. Vagia rini sa popoa hie, totošo va kilasi Tamasa sari na butubutu huporodi sara. Meke kopu nia rini sa Ipi Hopena asa pa popoa hie, osolae kamoā pa totošo te Devita.* 46 Qetu nia Tamasa se Devita, ke tepa ia Devita si pude mani kuria si keke Zelepade tanisa Tamasa te Zekopi, gua.* 47 Ba e Solomone tu si kuri poni nia sa Zelepade asa.*

48 Ba sa Tamasa Ululuna Hola si lopu koa pa vetu sapu ta kuri pa lima tie. Ura guahe si zama nia sa Tamasa koa ke poropita:

49 ‘Sa Mañauru si na Qua habohabotuana Bañara,
meke sa popoa pepeso si Qua hakehakeana nene.
Na vetu vea gugua si kote tavete poni Nau gamu?

Pavei kote koa sa Qua vetu magomagogosoana?*

50 Vea, lopu sa limaqu tu taveti sari doduru vina podaka hire?’ gua sa Tamasa.”

51 Meke zama pule se Sitivini, “Tie tasuna sisigiti, meke na tie lopu ta magu pa bulomia si gamu*”; lopu boka avosia gamu sa zinama te Tamasa. Gamu si kekenoño gua tugo rina tiatamamia, sina tale etulia mo gamu sa Maqomaqo Hope.* 52 Hokara loke poropita sapu lopu ta noñovala koari na tiatamamia, kamo koa rini pu matei rini pu koroto nia sa minae tanisa Nabulu Toñoto, sapu se Zisu. Kamahire gamu kasa tugo hire si qoraqora nia, na va matea sa tie toñoto Asa. 53 Gamu kasa tugo si vagina sa Tinarae te Tamasa, sapu mae guana koari na mateana, meke gamu kasa tugo si sekena sa Tinarae asa!” gua si asa.

Ta Gona Patu se Sitivini

54 Totoso avosia ri kasa pu somana koasa Sanihiderini sa zinama te Sitivini, si ta ñaziri hola dia meke garata livodi si arini. 55 Ba se Sitivini sapu ta siñie nia sa Maqomaqo Hope, si doño sage pa Mañauru, meke dogoria sa sa ñinedalana sa Tamasa, meke se Zisu sapu turu pa kali mataona sa Tamasa. 56 Ke zama si asa, “Dotu! Dogoria rau sa Mañauru si ta tukele, meke sa Tuna na Tie si turu pa kali mataona sa Tamasa,” gua si asa.

57 Sipu avosia tugo rina tie koasa Sanihiderini sapu gua asa, si kukili si arini, meke tukui rini sari na talinadia, meke haqala la tuqe vagia rini si asa. 58 Tuqe vagia rini meke ririhi vura nia rini si asa pa valena sa popoa Zerusalema, meke podalae gona nia patu rini. Sari na tie va sosode pu gona ia, si va gore vekoi rini sari na dia poko pa kapa nenena keke tie vaqura, pozana si e Saula. 59 Meke sipu korapa gona ia rini, si varavara guahe se Sitivini: “Kei Zisu, Bañara, mu vagia sa maqomaqoqu,” gua si asa. 60 Beto si kokotuño gore si asa, meke

* 7:44 Ekd 25:9,40 * 7:45 Zos 3:14-17 * 7:46 2 Samuela 7:1-16; 1 Koron 17:1-14 * 7:47 1 Bañ 6:1-38; 2 Koron 3:1-17 * 7:49 Ais 66:1-2 * 7:51 Poza i sa si arini na tie lopu ta magu pa bulodia si arini, gugua rina tie Huporo si arini. Mi doño la pa Zer 9:26, meke Izk 44:7. Sa tie ta magu si lulia sa vinariva egoi te Ebarahami, koe Zihova. * 7:51 Ais 63:10

velavela guahe: “Kei Baṇara, Mu lopu zutu nia koa rini sa dia sinea hie!” gua si asa. Beto meke luaria sa sa siniṇo.

8

Nonovalia Saula sa Ekelesia

¹⁻³ Meke koa nana se Saula vasina, meke va ego ia sa sa minate te Sitivini. Podalae tugo pa rane asa, si ta nonovala va kaleana sa ekelesia pa Zerusalemā. Kaiṇa rina tie madidi pu lulia sa hiniva te Tamasa, si la takatakala na kabo va ululae, meke pomunu nia rini sa tinina e Sitivini.

Ba se Saula si podalae huaria sa sa ekelesia. La ene vetuvetu si asa meke hatai sari na tie, meke ririhi vura ni sa sari doduru palabatu na barikaleṇe pu va hinokaria se Karisito, meke vekoi sa pa vetu varipusi si arini. Ke sari doduru tie te Zisu si ta hurakatae lamae pa doduruna sa popoa Ziudia meke Sameria. Sari na apositolo mo si koa hola pa Zerusalemā.*

Ta Tarae pa Sameria sa Inavoso Leana

⁴ Arini pu ta hurakatae la mae, si la tarae nia rini sa inavosona e Zisu Karisito koari vasina pu kamo la rini. ⁵ Keke arini si e Pilipi*. La si asa koasa vasileana nomana pa Sameria^d, meke tarae nia sa vasina sa guguana sa Karisito sapu e Zisu. ⁶⁻⁷ Totoso dogori tugo rini sari na tinavete variva magasadi pu evaṇi sa, si va avoso hola sari na puku tinoni koasa nana tinarae. Ura gagaemana sari na tomate kaleadi totoso hipuru pani sa sarini koari soku tie. Meke soku saripu mate limadi na nenedi meke na ike, si ta salana tugo. ⁸ Ke qetuqetu hola sari na tiena sa vasileana asa.

⁹ Ego, koa seunae vasinahite vasina si keke tie vakuvakutae, pozana si e Saimone. Hoke magamagasa nia rina tie Sameria si asa koari nana tinavete variva magasadi pu hoke taveti sa koari nana potana. Hoke vahesi pule nia si asa, meke balabala pule nia sapu keke tie arilaena si asa, gua. ¹⁰ Doduru tie, hiteke na lavata pa popoa Sameria si va avoso la koa sa, meke zama, “Sa tie hie si na niniraṇira te Tamasa, sapu ta pozae ‘Na Niniraṇira Lavata’,” gunia rini si asa. ¹¹ Va avosia rini si asa, sina ele seunae hola si va magari sa si arini koasa nana potana. ¹² Ba sipu va hinokaria rini sa Inavoso Leana te Pilipi koasa guguana sa Binaṇara te Tamasa, meke sa pozana e Zisu Karisito, si ta papitaiso sari doduru. ¹³ Se Saimone ba va hinokaria tugo meke ta papitaiso. Beto asa si lulia lamae sa se Pilipi, na magamagasa ni sa sari na tinavete variva magasadi, pu dogori sa koe Pilipi.

¹⁴ Avoso nia rina apositolo pa Zerusalemā, sapu ele va hinokaria rina tie pa Sameria sa Inavoso Leana, ke garunu la ni rini sari Pita e Zone. ¹⁵ Meke sipu kamo pa popoa Sameria sari kara, si varavara ni ri kara sarini pu va hinokara, pude di vagia sa Maṇomaṇo Hope, gua. ¹⁶ Sina ta papitaiso mo pa pozana e Zisu sa Baṇara si arini, ba lopu ele vagia rini sa Maṇomaṇo Hope. ¹⁷ Ke va oponi limadi ri Pita e Zone si arini, meke tiṇe vagia rini sa Maṇomaṇo Hope.

* **8:1-3** TTA 22:4-5, 26:9-11 * **8:5** Se Pilipi hie si keke tie pu ta vizatana (TTA 6:5) pude kopu ni na va hihia i sari na poata koari na naboko.

¹⁸ Dogoria e Saimone sa tie vakuvakutae sapu sari na tie pu va oponi limadi rina apositolo, ari Pita e Zone, si vagia rini sa Maqomaqo Hope. Ke hiva poni ni poata sa sari kara, ¹⁹ meke zama si asa, “Poni nau sa ninirañira sana, pude saripu va oponi limaqu rau, si kote vagia tugo sa Maqomaqo Hope,” gua si asa.

²⁰ Ba olaña la koasa se Pita, “Mamu tava kilasa pa Heli turani sari na mua poata sara! Sina balabala ia goi sapu boka holu nia poata goi sa vinariponi te Tamasa! ²¹ Namu na loke mua hinia hokara si agoi koasa tinavete pu korapa nia gami hie, sina sa bulomu si lopu tonoto pa kenuna sa Tamasa. ²² Mu kekere koasa kinaleana hie, mamu varavara la koa Sa Bañara. Hokara kote taleosae sa inokoro kaleana pa bulomu. ²³ Ura gilania rau sapu siñia na kinonokono sa bulomu, meke korapa ta pusi koasa mua kinaleana si goi,” gua si asa.

²⁴ Meke olaña se Saimone, “Varavara nau koasa Tamasa, pude mani lopu ta evaña koa rau, gua sapu zama nia goi sana,” gua si asa.

²⁵ Meke sipu beto helahelae vura nia rini sa guguaña e Zisu, meke tarae nia rini sa zinama tanisa Bañara, si kekere pule la dia pa Zerusalemia sari kara. Tarae tokele nia rini sa Inavoso Leana tanisa Bañara, koari na vasivasileana pa Sameria, koasa dia inene pule.

Pilipi meke sa Tie Itiopia

²⁶ Keke mateana te Tamasa si la koe Pilipi, meke zama guahe: “Mu topue ene la gua pa kali matao* koasa siraña sapu ene gua pa Zerusalemia, meke la gua pa Qaza,” gua si asa. Na siraña sapu ene gua pa qega si asa. ²⁷ Ke topue la gana se Pilipi. Meke pa korapana sa nana inene la si dogoria sa si keke tie* Itiopia. Na koimata arilaena si asa, meke na nabulu pu kopu ni sari na tinagotago arilaedi; na qolo na siliva na gua, tanisa bañara maqota* pa Itiopia. Sa koimata hie si ele la somana pa vinahesina sa Tamasa pa Zerusalemia. ²⁸ Na korapa koi pule nana pa nana totopili. Meke habotu titiro tokelia sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea. ²⁹ Meke zama ia sa Maqomaqo Hope se Pilipi, “La, mamu ene kapae tata koasa totopili sana,” gua si asa.

³⁰ Ke haqala tata la koasa totopili se Pilipi, meke avosia sa sapu korapa tiroa sa sa kinubekubere tanisa poropita Aisea, ke nanasa la ia sa, “Gilania tugo goi ginuana sapu gua korapa tiroa goi sana?” gua se Pilipi.

³¹ Meke olaña sa tie, “Vegua meke kote boka gilania rau, be loke tie va bakalia koa rau?” gua si asa. Ke tiokia sa se Pilipi pude la suraña luli koasa pa totopili. ³² Sa kinubekubere te Aisea sapu tiroa sa si guahe: “Kekeñoño gua tugo na sipi^d si Asa,

sapu ta turaña la pude tava mate,
meke gua tugo na lami pa kenuna sa tie kotokoto sipi si Asa,
sapu lopu hite kulu,

lopu hite zama nia Sa si keke zinama.*

³³ Tava kurekure si Asa koari na ninovanovala,
meke lopu ta tokae totonona ta pitu hoboro si Asa.

* **8:26** Kali mataona be tia la pa kali gasa rimata. * **8:27** Sa tie Itiopia hie si na tie ta puzalana. Pa tinarae tadi na tie Ziu si lopu tava malumu sa tie ta puzalana pude somana pa korapa Zelepade, ba Zisu si va malumi sari doduru tie pu va hinokara. * **8:27** Sa zinama bañara maqota koari na tie pa Itiopia si Kadesi. * **8:32** Ais 53:7-8

Esei boka zama nia sa ginore tuti Tanisa?

Ura ta vagi taloa pa pepeso sa nana tinoa,” gua.

³⁴ Meke nanasia sa tie se Pilipi, “Esei si gunia sa poropita hie? Telena mo? Ba keke votiki tie tu?” gua si asa. ³⁵ Meke tiqe vivinei se Pilipi koa sa. Podalae nia sa sa vivinei koasa tiniro pu tiroa sa tie, meke va bakala la nia sa koasa sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu. ³⁶ Meke pa korapana la sa dia inene pa sirana, si kamo ri kara si keke vasina sapu koa ia sa kolo, ke zama la koe Pilipi sa tie, “Ego, hie si sa kolo. Vegua, lopu boka ta papitaiso si rau?” gua si asa.*

³⁸ Meke va nosoa sa tie sa totopili, ke gore la pa kolo sari kara Pilipi, meke papitaiso ia Pilipi si asa. ³⁹ Sipu popa sage pule mae pa kolo sari kara, si hinoqa turana taloa nia sa Maqomaqona sa Baṅara se Pilipi, ke lopu dogoro pulea sa tie si asa, ba hola taloa nana sa tie. Qetuqetu hola si asa. ⁴⁰ Ba se Pilipi si la kamo tu pa popoa Asidodi^d. Meke ene tarae nia sa sa Inavoso Leana koari doduru vasileana osolae kamo tu pa Sizaria.

9

Sa Kinekere Te Saula (Tinavete 22:6-16, 26:12-18)

¹ Ba se Saula si korapa hoda la ia tu sa nana zinama va matamatagutu pude va matei sari na disaepeli tanisa Baṅara. La si asa koasa nati hiamu kenukenue, ² meke tepa vagi sa sari na leta la koari na koimata koari na sinaqoqi pa Damasikasi, pude be dogori sa sarini pu lulia sa Sirana tanisa Baṅara, palabatu meke barikaleqe, si pude mani tuqe vagi, meke pusi la ni pa Zerusalem, gua.

³ Ba pa korapana sa nana inene la pa Damasikasi, sipu tata kamo la ia sa sa vasileana, si malara va hodaka mae pa Maṅauru si keke kalalasa ninirana, meke gona la koa sa. ⁴ Hoqa gore nia pa pepeso si asa, meke avosia sa si keke mamalaini sapu zama guahe: “Saula, Saula, na vegua ke noṅovalau goi?” gua.

⁵ Meke nanasa la se Saula, “Baṅara, esei si Goi?” gua si asa.

Meke olaṅa sa Banara, “Arau Zisu tugo, sapu korapa noṅovalau goi. ⁶ Ego, turu, mamu la koasa vasileana Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi nia goi gua sapu kaqu tavetia goi,” gua se Zisu.

⁷ Sari doduru pu luli koe Saula si turu noso, meke lopu hite kulu. Ura avosia mo rini sa mamalaini, ba lopu ta dogoro sa tiena. ⁸ Meke turu sage se Saula, meke va vaṅuni matana gua, si lopu boka dodogorae si asa, ke taṅinia mo rini limana, meke turana la nia pa Damasikasi. ⁹ Ka ṅeta rane si lopu dodogorae se Saula, meke lopu hite hena na napo si asa.

¹⁰ Ego, pa Damasikasi si koa nana si keke disaepeli, pozana si e Ananaeasi. Meke zama koa sa sa Baṅara pa korapa nana dinogodogorae, “Ananaeasi,” gua si Asa.

“Hiera si rau Baṅara,” gua se Ananaeasi.

¹¹ Meke zama la koa sa sa Baṅara, “Mamu ene la gua pa sirana sapu pozana ‘Sirana Toṅoto.’ Mamu la koasa vetu te Ziudasi, mamu la

* 8:36 Sari na zinama hire si soto la koari kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, 37 Meke olaṅa se Pilipi, “Be raṅea goi pa doduru bulomu si mamu ta papitaiso, gua” gua si asa. “Raṅea rau sapu e Zisu Karisito sina Tuna Tamasa,” gua sa tie.

nanasa nia si keke tie mae guana pa Tasisi, pozana si e Saula. Korapa varavara si asa. ¹² Meke ele dogoria sa pa nana dinogodogorae si keke tie pozana si e Ananaeasi, sapu nuquru la pa vetu vasina koasa, meke va opo nia limana sa si asa, pude mani dodogorae pule,” gua.

¹³ Ba olaña la se Ananaeasi, “Baņara, soku tie ele tozia guguana sa tie sana, sapu noņovaladi sisigiti i sa sari na tie Tamugoi pa Zerusalem. ¹⁴ Meke sapu mae nia sa hie, si na vagi ninirañira si asa koari na nati hiama, pude pusi vagi sari doduru pu vahesigo,” gua.

¹⁵ Ba olaña sa Baņara, “Mu la, ura ele vizatia Rau si asa pude tarae nia sa Pozaqu koari na tie Zenitailo, koari na dia baņara, meke koari na tie Izireli. ¹⁶ Meke kote va dogoro ni Rau koa sa sari doduru gua pu kote ta sisigiti ni sa pa ginuaqu Rau,” gua sa Baņara.

¹⁷ Ke topue la se Ananaeasi, meke la kamo sa sa vetu vasina koa se Saula. Meke va opo nia limana sa se Saula, meke zama se Ananaeasi, “Saula, tasiq, sa Baņara Zisu sapu vura koa goi pa sirana tooso korapa ene mae goi, si garunu mae nau koa goi si rau, pude va opo nigo limaqu, pude mu dodogorae pule, meke pude mu ta sinie nia sa Maqomaqo Hope,” gua si asa. ¹⁸ Pa tooso tugo asa si hoqa palae si keketona sapu kekeñoño gua na kapu igana pa matana e Saula, meke tiqe dodogorae pule, ke turu si asa, meke ta papitaiso. ¹⁹ Beto asa si tiqe henahena si asa, meke ninira pule.

Tarae se Saula pa Damasikasi

Koa paki se Saula kaiqa rane koari na tie te Zisu pa Damasikasi. ²⁰ Meke la si asa koari na sinaqoqi^d, meke podalae tarae nia sa sapu e Zisu si na Tuna Tamasa, gua.

²¹ Meke magasa sari doduru pu avosona sa, meke zama, “Lopu asa tu sa tie sapu noņovaladi sari na tie pu vahesia se Zisu pa Zerusalem? Lopu asa tu si mae nia sa, pude pusi vagi sari na tie te Zisu, meke turana la ni koari na nati hiama?” gua si arini.

²² Ba ninira lala nana tu sa tinarae te Saula, meke va pupuhi sa sari na tie Ziu pu koadi pa Damasikasi koari na nana vina sosode, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

²³ Meke sipu hola soku rane, si kuhana nia ri na tie Ziu pude va matea se Saula.* ²⁴ Ba kaiqa tie si tozi vura nia koe Saula sa dia kinuhana. Kopu totoko ni rini sari na sasada barana sa vasileana, boņi na rane, pude va matea gana gua. ²⁵ Ba turania ri nana disaepeli se Saula keke boņi, meke va vuraia pa keke lopana sa gobana sa vasileana, meke va isu gorea rini pa keke huneke nomana.

Koa pa Zerusalem se Saula

²⁶ Meke sipu la pa Zerusalem se Saula, si podekia sa pude la somana koari na tie te Zisu. Ba matagutu nia rini si asa, sina lopu va hinokaria rini sapu keke koari na tie te Zisu si asa. ²⁷ Ke la se Banabasi koasa, meke turana la nia koari na apositolo. Va bakalia Banabasi koa rini sapu tutuvia Saula se Zisu pa sirana, meke sapu ele zama koasa se Zisu. Tozia tugo sa koa rini, sapu gua ele tarae va mataqara nia Saula pa Damasikasi sa pozana e Zisu. ²⁸ Gua asa, ke tiqe koa somana koa rini se Saula, meke ene la mae pa popoa Zerusalem, meke tarae va mataqara nia sa sa pozana sa Baņara. ²⁹ La zamai, na tokei sa sari na

* 9:23 2 Kor 11:32-33

tie Ziu pu zama nia sa zinama Quriki, ba podekia rini pude va matea si asa. ³⁰ Totoso avoso nia ri na tie te Zisu sapu gua asa, si turaña gore la nia rini pa Sizaria se Saula, meke va taloa la ia rini pa Tasisi si asa.

³¹ Gua asa, ke loke ninovañovala si koa koasa ekelesia pa doduruna Ziudia, Qaleli, meke pa Sameria. Ninira meke toqolo va noma sa ekelesia pa korapa tinokae tanisa Maqomaqo Hope, meke toa sa ekelesia pa korapa pinamañana sa Bañara.

La pa Lida meke pa Zopa se Pita

³² Totoso ene la mae se Pita pude hopiki ni sari tie te Tamasa koari hopeke vasidi, si la si asa pa vasileana Lida. ³³ Meke la dogoria sa vasina si keke tie pozana si e Aeneasi, sapu mate kaiqa kukuru tinina. Ka vesu vuaheni si eko la mo pa teqe si asa. ³⁴ Meke zama la ia Pita si asa, “Aeneasi! Ele salañigo Zisu Karisito si goi. Tekulu, mamu va tana ia sa mua teqe,” gua si asa. Meke pa totoso asa si ta salaña se Aeneasi, ke tekulu si asa. ³⁵ Sipu dogoria rina tien sa vasileana pa Lida, meke pa raratana Saroni sapu gua ta evaña, si va hinokaria rini sa Bañara.

³⁶ Meke koa nana pa vasileana Zopa si keke barikaleqe sapu somana va hinokaria se Zisu, pozana si e Tabita. (Sa pozana sa pa zinama Quriki si e Dokasi*.) Doduru totoso si taveti sa sari na tinavete leadi, meke hoke variponi koari na tie malaña. ³⁷ Pa totoso asa si moho se Tabita meke mate, ke huvea rini sa tinina, meke va ekoa rini pa lose panaulu. ³⁸ Sina lopu seu pa Zopa sa vasileana Lida, ke sipu avoso nia rina tie te Zisu sapu se Pita si koa nana pa Lida, gua, si garunu la ni rini si karua tie, meke zama koe Pita, “Tataru ni gami mamu tuturei mae koa gami pa Zopa,” gua si arini. ³⁹ Ke luli se Pita koari kara. Totoso kamo rini si turaña sage la nia rini si asa koa sa lose panaulu. Meke turu varigara la koe Pita sari doduru nabonaboko, kabo si arini, meke va dogoro ni rini koa sa sari na poko doduru, meke kaiqa poko pule saripu piti i e Dokasi, totoso toana si asa. ⁴⁰ Ba hitu vura ni e Pita sari doduru, meke kokotunu gore si asa, meke varavara. Beto asa, si taliri la si asa koasa barikaleqe matena, meke zama ia sa, “Tabita, tekulu!” gua si asa. Va vanuni sa sari matana, meke sipu dogoria sa se Pita, si tekulu si asa. ⁴¹ Meke tañini vagia Pita sa limana meke toka nia sa pude turu sage si asa pa nenena. Beto, si tioki sa sari kasa nabonaboko meke sari doduru tie te Zisu pule, meke va dogoro nia sa koa rini si asa, sapu ele toa pule tu. ⁴² Sa inavosona sa si ene pa doduruna sa vasileana pa Zopa, meke soku tie si va hinokaria sa Bañara. ⁴³ Meke koa paki pa Zopa soku rane se Pita, koa keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone.

10

Pita meke Koniliasi

¹ Meke koa nana pa Sizaria si keke koari na koimata tana keke qeto minate varipera tadi na tie Roma, sapu ta pozae na “Puku minate varipera pa Itali”. ² Na tie soto va nabu koa sa Tamasa, meke pamaña nia meke vahesia sa meke sari nana tamatina sa Tamasa. Hoke varitokae si asa koari na tie malaña, meke na tie varavara tugo si

* 9:36 Ginuana sa zinama Dokasi meke Tabita sina kurukuru sapu pozana “dia”.

asa. ³ Keke rane, padana neta koloko veluvelu, si dogoro bakalia sa si keke mateana te Tamasa sapu mae zama koasa, “Koniliasi,” gua si asa.

⁴ Meke pa nana minatagutu si dono la se Koniliasi, meke zama, “Baṅara, na sa si hiva nia Goi koa rau?” gua si asa.

Meke olaṅa la sa mateana, “Sari na mua vinaravara, na mua tinavete leadi koari na tie malaṅa, si ele avosi, na dogori sa Tamasa, ke korapa ta balabala koa Sa si goi. ⁵ Ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la turaṅa mae nia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. ⁶ Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, sapu e Saimone pozana. Sa nana vetu si tata pa masa,” gua sa mateana. ⁷ Meke sipu taluarae sa mateana pu zama koe Koniliasi, si tioko vagi sa si karua nana nabulu, meke keke solodia pu somana la aḡa ginarunu koasa. Sa solodia asa si hoke vahesia tugo sa Tamasa. ⁸ Tozi ni Koniliasi sari doduru tinitona gua pu zama ni sa mateana koasa, meke tiḡe garunu lani sa si arini pa Zopa.

⁹ Meke pa koivugona, sipu korapa ene la rini pa sirana, sapu tata kamo pa Zopa, si sage la pa batu vetu se Pita pa manege rua koloko, pude la varavara. ¹⁰ Ovia se Pita, ke hiva henahena. Ba sipu korapa va namanama ginani sarini, si dogoria sa si keke dinogodogorae. ¹¹ Dogoria sa sapu ta tukele sa maṅauru. Meke keketona sapu guana keke vaqara poko nomana, si isu nana koari ka made iiona, meke gore mae kamo pa pepeso. ¹² Voi pa korapana sa vaqara asa sari doduru votivotiki kurukuru name, na noki, meke na kurukuru tapuru. ¹³ Meke zama la si keke mamalaini, “Pita, turu, mamu va matei si hire, mamu henai,” gua.

¹⁴ Ba olaṅa se Pita, “Lokari Baṅara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,” gua si asa.

¹⁵ Meke zama sa mamalaini pa vina rua totoṣo, “Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,” gua si Asa. ¹⁶ Ka neta totoṣo si ta evaṅa sapu gua asa, meke tiḡe ta hena sage pule pa maṅauru sa vaqara poko asa.

¹⁷ Meke sipu korapa nunala nia Pita ginuana sa nana dinogodogorae, si la nanasa hata nia ri kasa pu garuni e Koniliasi sa vetu vasina koa se Pita, ke la turu si arini pa sadana sa bara koasa vetu. ¹⁸ Titioko si arini, meke nanasa, “Vegua koa nana tani si keke tie pozana e Saimone Pita?”

¹⁹ Sipu korapa podekia Pita pude gilania ginuana sa nana dinogodogorae, si zama la koa sa sa Maḡomaḡo Hope, “Pita, ka neta tie si korapa hata igo. ²⁰ Tuturei turu, mamu gore la tutuvi. Mu lopu koromu, ba mamu luli koa rini, ura Arau garunu atu ni si arini,” gua si Asa.

²¹ Ke gore la se Pita koari kasa, meke zama, “Arau mo sapu nanasa hata nau gamu. Vegua, nasa sa natina sa mia minae?” gua si asa.

²² Meke olaṅa sarini, “Gami si ta garunu koe Koniliasi, sa koimata tadi na tie varipera, pude mae koa goi. Keke tie leana si asa, sapu hoke vahesia sa sa Tamasa, meke ta pamaṅaena si asa koari doduru tie Ziu. Keke mateana te Tamasa garunia si asa pude mae hata igo si goi, pude la pa nana vetu, meke pude mani va avosi, gua saripu kaḡu la zama ni goi, gua,” gua si arini. ²³ Ke tioko va nuquri e Pita si arini, pude koa paki koa sa pa keke boṅi.

Meke pa koivugona si taluarae se Pita, meke luli koa rini. Kaiqa rina tie te Zisu pa Zopa, ba somana luli tugo koe Pita. ²⁴ Pa koivugona, si la kamo si arini pa Sizaria, vasina korapa aqa se Koniliasi, meke sari kasa turanana, na nana baere pu ele ruvati sa. ²⁵ Meke sipu tata nuquru la pa vetu se Pita, si la kokotunu pa nenena sa meke todoño va lavatia Koniliasi si asa. ²⁶ Ba zama la se Pita koasa, “Mu turu, ura na tie mo si rau,” gua si asa.

²⁷ Vivinei se Pita koa sa meke nuquru la pa vetu, meke dogoria Pita sapu soku hola sari tie pu korapa varigara aqa. ²⁸ Ke zama la koa rini se Pita, “Ele gilana voleania mia gamu sapu hopena pa tinarae tamigami na tie Ziu si pude keke tie Ziu si la koa somanae, babe ene la hopiki nia si keke tie pa votiki butubutu. Ba ele va dogoro nau sa Tamasa, sapu lopu kaqu poza nia boni, na kaleana rau si keke tie. ²⁹ Gua asa, ke sipu mae hata au gamu, si lopu hite koroqu si rau pude mae. Ke kamahire si hiva gilania rau, gua meke mae hata au gamu si rau,” gua se Pita.

³⁰ Meke zama se Koniliasi, “Ka neta rane ele hola, pa neta koloko totošo gugua tugo hie, si koa varavara si rau pa qua vetu, meke vura mae turu va hodaka pa kenuqu rau si keke mateana sapu pokopoko keoro nedala. ³¹ Zama si asa, ‘Koniliasi, ele avosi Tamasa sari mua vinaravara, meke ele gilani na balabala i tu Sa sari na mua vinaritokae koari pu malaña; ³² ke mamu garunu la tie pa Zopa, pude la hata ia si keke tie vasina, pozana e Saimone Pita. Koa nana si asa pa vetu tana keke tie tavetavete kapu kurukuru, pozana si e Saimone. Tata pa masa sa nana vetu,’ gua si asa. ³³ Gua asa, ke tuturei garunu atu tie si rau pude hata igo, meke leana hola sapu boka mae si agoi. Ke hire si gami doduru; ele mae varigara pa kenuna sa Tamasa pude va avosia, sapu gua garunu nigo sa Tamasa pude mae tozia koa gami,” gua se Koniliasi.

Sa Zinama te Pita

³⁴ Meke podalae zama se Pita, “Kamahire tu tiqe gilania rau sapu koe Tamasa si kekenoño mo si gita doduru tie.* ³⁵ Sari doduru tie pu pamaña nia na vahesia sa Tamasa, meke evaņi rini gua saripu tonoto, si qetuqetu ni Sa pude poza ni Nana tie si arini. ³⁶ Ele gilania mia gamu sa tinarae sapu garunu la nia sa Tamasa koari na tie Izireli, sapu sa inavosona sa binule koe Zisu Karisito, sa Baņara tadi doduru tie. ³⁷ Meke ele gilania mia gamu sapu gua ta evaņa pa popoa tadi na tie Ziu, podalae pa Qaleli pa mudina sapu tarae nia e Zone Papitaiso sa pinapitaiso. ³⁸ Meke ele gilania mia tugo gamu se Zisu pa Nazareti, sapu ele va siņi nia Maqomaqo Hope, meke niniraņira sa Tamasa. Meke sapu ene la mae si Asa, meke taveti Sa sari na tinavete leadi, meke salaņi Sa saripu ta noņovala koari na tomate kaleadi, sina koa koa Sa sa Tamasa. ³⁹ Gami si na tie pu dogoro soti sari doduru tiņitona pu evaņi Sa pa Zerusalem meke koari doduru vasina pule pa popoa tadi na tie Ziu, osolae poka nia na va matea rini si Asa pa korosi. ⁴⁰ Ba pa vina neta rane si va turu pulea Tamasa si Asa pa minate, meke vata dogoro pulea Tamasa si Asa koa gami. ⁴¹ Lopu pa doduru tie si vura Sa, ba koa gami mo pu ele vizata gami sa Tamasa, pude na tie va sosode. Gami si hena na napo turanā si Asa, sipu toa pule si Asa pa minate. ⁴² Meke garunu gami Sa si gami, pude la tarae koari na tie, meke pude

* 10:34 Diut 10:17

tozi vura nia koa rini sapu Asa tugo sapu ele vizatia sa Tamasa, pude na tie varipitui koari na tie toadi meke matedi. ⁴³ Sari doduru poropita si huhukia mo si Asa pa dia zinama, sapu sari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu taleosae sari na dia sinea pa korapa ninirañira tanisa pozana Sa,” gua se Pita.

Vagia rina Zenitailo sa Maqomaqo Hope

⁴⁴ Sipu korapa zama se Pita, si ta kamoe nia ri doduru pu avavoso koasa tinarae sa Maqomaqo Hope. ⁴⁵ Meke magasa hola sari na tie Ziu pu va hinokaria se Zisu, saripu lulidi mae koe Pita pa Zopa, sina dogoria rini sapu koari na Zenitailo, ba variponi nia tugo Tamasa sa Maqomaqo Hope. ⁴⁶ Ura avosi rini sari na tie Zenitailo sapu zama pa votiki vinekala, meke vahesia rini sa Tamasa. Ke zama se Pita, ⁴⁷ “Sari kasa tie hire si vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo mo sapu ta evana koa gita. Ke vegua? Sei kote boka hukati si arini pude ta papitaiso?” gua si asa. ⁴⁸ Ke gua asa, si tozini Pita si arini pude di ta papitaiso pa korapa pozana e Zisu Karisito. Meke sipu beto saripu gua hire, si tepa ia rini se Pita pude koa paki koa rini kaiqa rane.

11

Tozia Pita pa Zerusalemia sapu gua Ta Evana

¹ Beto asa si avoso nia rina apositolo, meke rina tie te Zisu pa doduruna Ziudia, sapu ele va hinokaria ri kaiqa tie Zenitailo^d sa zinama te Tamasa. ² Gua ke totoso sage la se Pita pa Zerusalemia, si arini pu va egoa sapu sari na tie Zenitailo pu va hinokaria sa zinama te Tamasa meke kekere, si kaqu ta magu, gua, si tokea rini se Pita. Zama si arini, ³ “Na vegua ke la si goi koari na tie pu lopu ta magudi, meke somana henahena koa rini?” gua si arini. ⁴ Meke va bakala valeania Pita koa rini podalae pa podalaena sapu gua ta evana.

⁵ Zama si asa, “Totoso korapa varavara rau pa vasileana Zopa, si dogoria rau pa keke dinogodogorae si keketona nomana, guana vaqara poko. Tava isu gore mae pa manauru si asa koari ka made iiona, meke mae gore kamo pa kapaqu. ⁶ Meke sipu la hopiki nia rau, si dogori rau pa korapana sari na kurukuru name made nene, na kurukuru pinomodi, na noki, na kurukuru tapuru. ⁷ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae guahe koa rau, ‘Pita! Turu, mamu va matei si hire, mamu henai,’ gua.

⁸ Ba olana la si rau, ‘Lokari Banara, namu lopu ele hite henai rau sari na ginani bonidi gua hire,’ gua si rau.

⁹ Ba zama pule tugo sa mamalaini pu maena pa Manauru, ‘Mu lopu poza ni bonidi saripu ele va via i Rau,’ gua. ¹⁰ Ka neta totoso ta evana sapu gua asa, meke tiqe ta hena sage pule la pa Manauru sa vaqara poko asa. ¹¹ Meke pa totoso tugo asa si mae kamo mo pa vetu pu koa ia rau sari ka neta tie pu garunu mae ni e Koniliasi pa Sizaria. ¹² Zama au sa Maqomaqo Hope si rau pude lopu koroqu, ba luli la mo koa rini. Ke ari ka onomo tasiqiu hire pu va hinokaria se Zisu si luli au, meke la nuquru si gami pa vetu te Koniliasi. ¹³ Meke tozini gami Koniliasi, sapu dogoria sa si keke mateana turu nana pa nana vetu, meke zama la koa sa, ‘Koniliasi, mu garunu la tie pa vasileana Zopa, pude la hata mae nia si keke tie pu koa vasina, pozana e Saimone Pita. ¹⁴ Asa tu kote

atu tozia koa goi sa inavoso sapu kote ta harupu nia agoi, meke sari doduru tie pu koa pa mua vetu,' gua. ¹⁵ Meke sipu korapa zama rau koa rini, si kamo mo koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu kamo koa gita pa pinodalaena. ¹⁶ Ke tiqe balabala ia rau sapu gua zama nia sa Baṅara, sapu guahe: 'E Zone si papitaiso nia sa kolo, ba gamu si kote ta papitaiso nia sa Maqomaqo Hope,' gua.* ¹⁷ Ke bakalana mo sapu e Tamasa si ponía koari na tie Zenitailo sa vinariponi sapu kekenoṅo puta gua mo pu ponini gita Sa, totošo va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Baṅara. Ke Esei si arau pude va karia gua sapu evaṅia sa Tamasa?" gua se Pita.

¹⁸ Meke sipu avosia rini sapu gua asa, si beto mo tokea rini se Pita, ba vahesia rini sa Tamasa, meke zama guahe: "Uve! Sari na tie Zenitailo, ba poni totošo tugo Tamasa pude kekere meke vagia sa tinoá," gua si arini.

Sa Ekelesia pa Anitioki

¹⁹ Ego, kaiqa rina tie pu va hinokaria se Zisu sapu ta noṅovala pa totošo tava mate se Sitivini, si ta hurakatae la mae koari na popoa pu kamo la gua pa Ponisia, Saeparasi, meke pa Anitioki; meke la tarae nia rini sa Inavoso Leana koari na tie Ziu mo.* ²⁰ Ba kaiqa rina tie Saeparasi, meke pa Saerini pu va hinokaria se Zisu, si la pa Anitioki meke tozia tugo koari na tie Zenitailo, sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu sa Baṅara. ²¹ Sa ṅiniraṅira te Tamasa si koa koa rini, ke soku hola sari tie si va hinokara, meke lulia rini sa Baṅara.

²² Meke kamo la koasa ekelesia pa Zerusalemá sa inavoso hie, ke garunu la nia rini pa Anitioki se Banabasi. ²³ Meke sipu la kamo se Banabasi pa Anitioki, meke dogoro sotia sa sa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa koari na tie, si qetu hola si asa, ke sovuti sa si arini pude di soto va nabu doduru totošo koasa Baṅara pa dia rinaṅerane. ²⁴ Keke tie leana se Banabasi, sapu ta siṅie nia sa Maqomaqo Hope, meke na tie ṅinira pa nana rinaṅerane. Ke soku hola tie si tava kekere la koasa Baṅara.

²⁵ Beto asa si hola latu pa Tasisi se Banabasi pude la hata ia se Saula, gua. ²⁶ Meke sipu dogoria sa se Saula, si turana la nia sa pa Anitioki, meke keke doduru vuaheni si koa turana ari karua sa ekelesia vasina. Variva tumatumae sari kara koari soku tie vasina. Pa Anitioki tugo si ta pozae kekenu "Tie te Karisito" saripu va hinokaria se Zisu.

²⁷ Pa totošo asa si taluaraedi mae pa Zerusalemá sari kaiqa poropita, meke la pa Anitioki. ²⁸ Keke rina poropita arini si e Aqabasi. Pa ṅiniraṅira tanisa Maqomaqo Hope si turu meke korokorotae nia sa, sapu keke soṅe nomana si kote ta evaṅa koari na popoa pu kopu ni sa qinavuna Roma, gua. Meke ele ta evaṅa tugo si asa pa totošo pu koa ṅati baṅara pa Roma se Kolodiasí.* ²⁹ Ke variva ego nia rina tie te Zisu pa Anitioki si keke binalabala pude hopeke arini si vekoá gua sapu bokaia rini, pude toka ni sari na tasidia koe Karisito pu koa pa Ziudia, gua. ³⁰ Tavetia rini si hie, meke va paleke ni rini sari na dia vinariponi koari Banabasi e Saula, pude la vala i koari na koimata tadi na tie te Zisu pa Zerusalemá.

* 11:16 TTA 1:5 * 11:19 TTA 8:1-4 * 11:28 TTA 21:10

12

Va Matea Herodi se Zemisi

¹ Meke tata pa totošo tugo asa si tuqe vagi sa banara Herodi^d se Zemisi meke sari kaiqa tiena sa ekelesia pude nonovali, ² meke garuni sa sari nana solodia meke la kupa nia magu ruana se Zemisi, sa tasina e Zone. ³ Meke totošo dogoria e Herodi sapu qetu nia rina tie Ziu sapu gua tavetia sa, si la vata pusia pule sa se Pita. Ta evana si hie pa totošo vinarigara pude hena ia sa bereti loke Isitina. ⁴ Sipu tuqe vagia sa se Pita, si la veko sa si asa pa vetu varipusi. Meke luara vala sa si asa koari ka made puku solodia pa vetu varipusi pude kopu nia. Hopeke ka made tie si keke pukuna. Hiva nia Herodi si pude pa mudina sa Inevana Pasova^d si kote ta pitu se Pita pa kenudi rina tie, gua.* ⁵ Ke ta kopue veko mo pa vetu varipusi se Pita. Ba sa ekelesia si korapa varavara toka sisigiti la nia koe Tamasa si asa.

Ta Rupaha pa Vetu Varipusi se Pita

⁶ Pana boni, sipu loppu ele kamo sa koivugona totošo kaqu ta pitu se Pita, si puta si asa pa varikorapadi ri karua solodia pu kopu totoko nia, meke ta pusie karua seni tugo si asa. Koa dia tugo sari na solodia pu kopu pa sasadana sa vetu varipusi. ⁷ Meke vura va hodaka la si keke mateana tanisa Banara, ke kalalasa sa korapa losena sa vetu varipusi. Zotia sa mateana sa kali tinina e Pita, meke va vanunia sa, meke zama, "Tuturi tekulu!" gua si asa. Meke hoqa palae sari na seni koari na limana e Pita.

⁸ Meke zama sa mateana, "Mu va nabua sa mua belete, mamu va sagei sari na mua sadolo," gua si asa. Ke tavete gua tugo se Pita. Meke zama pule tugo sa mateana, "Mu va sagea sa mua poko hade, mamu luli au," gua si asa. ⁹ Ke lulia Pita si asa, ba loppu gilania Pita sapu na tinitoro hinokara si korapa evania sa mateana koa sa. Balabala ia Pita si hokara keke dinogodogorae mo si dogoria sa, gua. ¹⁰ Ene hola nia ri kara sa puku tie kopu vinakeke, meke la hola nia pule sa vina rua, meke tiqe la kamo ri kara sa sasada aeana sapu vura la pa vasileana nomana. Meke ta tukele telena sa sasada, ke vura taloa dia sari kara. Meke sipu ene gore la ri kara pa sirana, si murimuri taloa nana sa mateana koe Pita.

¹¹ Pa totošo tu asa si tiqe gilania Pita sapu gua ta evana koa sa, ke zama si asa, "Koi, tiqe kamahire tu tumae nia rau sapu hinokara sa Nana mateana tu si garunu mae nia sa Banara pude harupau si arau koasa niniranira te Herodi, meke koa ri doduru ginugua pu korapa hiva ni rina tie Ziu pude vata evani," gua si asa.

¹² Totoso gilana valeana ia sa sapu gua asa, si topue ene la si asa pa vetu te Mere sa tinana e Zone Maka, vasina korapa varigara na varavara sari kobi tie. ¹³ La kikia se Pita pa sasada, ke la pude tukelia sa sasada gua si keke nabulu vineki, sapu e Roda pozana. ¹⁴ Sipu avoso gilania sa sa mamalainina e Pita, si qetu va hola si asa. Ke haqala pule, ba loppu tukelia sa sa sasada. La tozia sa koa rini sapu e Pita si korapa turu nana pa sada, gua.

¹⁵ "Ai, pekipeki si goi," gua sarini.

Ba toketoke si asa, meke zama, "Lokari, hinokaru!" gua si asa.

* 12:4 Ekd 12:1-27

Ke olaña si arini, “Ego, nana* mateana mo si isa,” gua sarini.

¹⁶ Ba kikia nono la se Pita, ke la tukelia sa sasada gua rini, si turu nana se Pita, ke magasa hola si arini. ¹⁷ Ba va noso la ni limana e Pita si arini, meke tiqe tozi va bakalia sa koa rini, gua meke vata rupahia sa Bañara si asa pa vetu varipusi. Beto asa, si garuni Pita si arini pude la tozi nia se Zemisi*, meke koa ri doduru tie te Karisito sapu gua ta evaņa. Beto asa si taluarae la pule pa keke vasina se Pita.

¹⁸ Pana munumunu si pupuhu sisigiti nia dia rina tie kopu pa vetu varipusi sapu gua ta evaņa koe Pita. ¹⁹ Garuni Herodi sari nana tie pude hata ia se Pita, ba lopu boka dogoria rini si asa. Ke tiqe hata va minakia Herodi koari na tie kopu pa vetu varipusi sa ginugua asa, meke garunu nia sa pude va matei sari kasa tie kopu vetu varipusi arini, gua. Beto asa, si ta luarae pa Ziudia se Herodi, meke la koa paki si asa pa Sizaria.

Sa Minate te Herodi

²⁰ Na bugoro ni e Herodi sari na tie pa popoa Taea meke Saedoni, ke la si keke dia puku tinoni tadi kasa pude dogoria se Herodi. Ba kekenu si la baere pakia tu rini se Balasitasi, sa tie kopu koasa vetu bañara te Herodi, pude tokani, gua. Beto asa, meke tiqe la tepa ia sa vinaribulei koe Herodi gua, sina sari na dia popoa si hoke la vagivagi ginani mo koari na popoa pu koa pa kinopu te Herodi.

²¹ Meke sipu kamo sa rane ta mutina, si va sagei Herodi sari nana poko bañara, meke la habotu si asa pa nana habotuana bañara, meke tiqe zama koari na tinoni. ²² Velavela sari na tinoni, meke zama, “Na tamasa mo si zama hie, lopu na tie!” gua si arini. ²³ Meke pa totošo tugo asa si la sa mateana te Tamasa meke va mohoa se Herodi, sina lopu va lavatia sa sa Tamasa. Ke gania na nokinoki sa tinina, meke mate si asa.

²⁴ Ba sa zinama te Tamasa si ta tarae hoda la, meke soku lala dia saripu avosia meke lulia si asa.

²⁵ Meke sipu pa hokotia ri Banabasi e Saula sa natina sa dia inene pa Zerusalemia si taluarae pule taloa sari kara. Meke turanĩa rini se Zone Maka.

13

Ta Vizata meke Ta Garunu Taloa sari Banabasi e Saula

¹ Koasa ekelesia pa Anitioki si koa dia si kaiqa poropita, meke na tie variva tumatumae pa zinama te Tamasa. Arini sari Banabasi, e Simione sapu poza nia “tie muho” rini, meke e Lusiasi sa tie pa Saerini, e Manaeni sapu ta pausuna meke noma sage turanĩa se Herodi^d, meke se Saula. ² Totoso va madi si arini pa ginani, meke vahesia rini sa Bañara, si zama sa Maqomaqo Hope koa rini, “Mi vizata vata kalei sari Banabasi e Saula, bude la tavetia sa tinavete sapu ele poni ni Rau,” gua si Asa. ³ Ke sipu puto madi pa ginani meke varavara rini, si va oponi limadi rini sari kara, meke tiqe garunu taloa ni.

Banabasi meke Saula pa Nusa Saeparasi

⁴ Meke sipu ta garunu koasa Maqomaqo Hope sari Banabasi e Saula, si la pa Selusia sari kara, meke la suranĩa pa keke vaka tepetepe, meke

* 12:15 Balabala ia ri kaiqa tie sapu keke mateana si kopu ni hopeke tie te Tamasa. * 12:17 Zemisi sa tasina Karisito.

toka karovo la pa nusa Saeparasi sarini. ⁵ Totoso la hogoto rini pa vasileana Salamisi, pa nusa Saeparasi, si tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa koari na sinaqoqi tadi na tie Ziu vasina. Luli koa rini se Zone Maka, pude toka ni pa tinavete.

⁶ Ene karovia rini sa nusa Saeparasi osolae kamoia rini sa vasileana pa Paposi. Vasina si tutuvia rini si keke tie matemateana, pozana si e Ba-Zisu* Keke tie Ziu si asa, sapu na poropita kokohana. ⁷ Keke baere soti tanisa Qavuna Seqiasi Paulasi pa nusa Saeparasi si asa. Keke tie bokabokana se Paula. Tioki sa Qavuna hie sari Banabasi e Saula, sina hiva avosia sa sa zinama te Tamasa. ⁸ Ba hukati sa tie matemateana sari kara. Sa pozana sa tie matemateana hie pa zinama Quriki si e Elimasi. Podekia e Elimasi pude hukatia sa Qavuna pude mani lopu tagoa sa vina hinokarana e Karisito, gua. ⁹ Ba se Saula sapu ta pozae Paula, si ta sinie nia sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope, ke dono toto to la ia sa se Elimasi, meke zama la ia sa, ¹⁰ “Na tuna e Setani si agoi! Meke na kana tadi doduru lineana. Sinia na sinekesekei kaleadi sa mua tinoa, vea lopu kaqu noso hokara si goi pude nonovalia sa vina tumatumae hinokara tanisa Banara?” ¹¹ Sa niniranira tanisa Banara si kote raza koa goi kamahire, meke kote behu paki si goi, meke lopu kote dogoria goi sa kalalasa,” gua se Paula.

Meke behu va hodaka sari matana sa tie, ke hata tie si asa pude taninia sa limana meke turania, gua. ¹² Totoso dogoria sa Qavuna gua sapu ta evana, si va hinokara si asa, sina magasa sisigiti nia sa sa vina tumatumaena sa Banara.

Gua sapu Ta Evana pa Anitioki pa Popoa Pisidia

¹³ Meke taluarae pa Paposi se Paula, meke saripu luli koasa, meke la pa vasileana Peqa pa popoa Pamipilia. Vasina si ta luarae koa rini se Zone Maka, meke pule la nana pa Zerusalem. ¹⁴ Ba arini si topue ene pa Peqa, meke la kamo pa vasileana Anitioki pa popoa Pisidia. Meke nuquru la habotu pa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini pa rane Sabati. ¹⁵ Meke sipu beto ta tiro sa Tinarae te Mosese, meke sari na kinubekubere tadi na poropita, si tozi la ni rina palabatuna sa sinaqoqi tadi na tie Ziu si arini, meke zama, “Be guana koa nana keke zinama vinaritokae, sapu hiva tozia gamu koa gami, si boka zama kamahire,” gua si arini.

¹⁶ Ke gasa turu se Paula, meke va mokomoko ni limana sa sarini meke zama guahe si asa, “Gamu kasa na tie Izireli, meke gamu na Zenitailo pu va lavatia sa Tamasa, mi avoso mae! ¹⁷ Sa Tamasa tadigita na tie Izireli, si ele vizati sari kasa na tamada pukerane, meke va evanae ni keke butubutu lavata Sa si arini, sipu koa si arini pa Izipi. Meke turana vura ni Sa si arini pa Nana niniranira lavata.* ¹⁸ Totoso malohoro si arini pa rinaerane koari ka made navulu vuaheni, sipu ene si arini pa qega, ba aqu ni Sa si arini.* ¹⁹ Va kilasi Sa sari ka zuapa butubutu huporo pa Kenani, meke poni ni Sa sari dia pepeso koari na Nana tie pude na dia tinagotago.* ²⁰ Sari doduru ginugua hire si ta evana pa korapadi ri ka made gogoto lima navulu vuaheni.

* **13:6** Sa ginuana sa pozapoza “Ba” pa zinama Hiburu si na “tuna”. Soku tie koari na tie Ziu si ta pozae “Zisu”. Se “Ba-Zisu” hie si keke tie matemateana. * **13:17** Ekd 1:7, 12:51

* **13:18** Nab 14:34; Diut 1:31 * **13:19** Diut 7:1; Zos 14:1

Beto asa, si va turui Tamasa sari na dia tie varipitui* pude turani, osolae kamo koe Samuela sa poropita.* ²¹ Beto asa, si tepa ia ri na tie si pude va turua si keke dia banara, gua. Gua asa, ke va malumu poni Sa se Saula, sa tuna e Kisi pa butubutu te Benisimane. Meke ka made navulu vuaheni si koa banara se Saula.* ²² Mudina sapu va betoa Tamasa se Saula, si hobe la nia Sa se Devita pude koe banara. Meke zama guahe sa Tamasa koasa guguana e Devita: 'Ele dogoria Rau sapu se Devita, sa tuna e Zese, sapu kote luli sari hiniva pa buloqu Rau. Sa tie pu kote boka evani saripu gua hiva ni Rau pude taveti sa,' gua.* ²³ Pa tutina e Devita si ponía Tamasa koe Izireli se Zisu pude na Hinarupu tadi na tie, gua sapu ele va tatara nia Sa. ²⁴ Sipu lopu ele vura mae se Zisu koari na tie, si tarae se Zone koa ri doduru tie Izireli, pude madi kekere meke luara pani sari na dia sinea, meke ta papitaiso.* ²⁵ Meke sipu tata va hokotia e Zone sa nana tinavete ninabulu, si zama si asa, 'Esei tugo guni nau gamu si arau? Lopu arau si Asa sapu kaqu mae! Ba korapa luli mudi mae tu koa rau si Asa, meke pude kokotuṅu gore pude nabulu nia mo si Asa, na rupahia sa Nana sadolo, ba lopu garoqu rau,' gua se Zone.*

²⁶ Gamu kasa turanamami pa tutina Ebarahami, meke gamu na tie Zenitailo pu pamaña nia sa Tamasa; sa inavosona sa tinaharupu hie, si ta garunu mae pude tadigita. ²⁷ Sari na tinoni pu koa pa Zerusema, meke sari na dia koimata, si lopu dono gilania rini se Zisu, meke sari na kinorokorotae tadi na poropita, saripu hoke ta tiro pa doduru rane Sabati koasa guguana Sa. Ba sipu zutua rini si Asa meke va matea, si va gorevura ia mo rini sapu gua ta korotae koa Sa. ²⁸ Meke lopu boka vagia rini si keke ginugua sea koa Sa, pude zutua, meke va matea si Asa; ba tepa ososo nia rini koe Paelati pude kaqu tava mate tugo si Asa, gua.* ²⁹ Meke sipu ele va gorevura betoi rini sari doduru kinorokorotae pu ta kubere koasa guguana Sa, si va gore vagia rini pa korosi sa tinina Sa, meke la vekoa rini pa lovu.* ³⁰ Ba va turu pulea Tamasa si Asa pa minate. ³¹ Meke soku rane si vura vata dogoro si Asa koa rini pu ele luli somana koa Sa pa Qaleli, meke mae pa Zerusema. Meke arini sari na tie pu korapa tozi va sosodea si Asa koari na tie Izireli.* ³² Ke gami hire si mae pude tozia koa gamu sa Inavoso Leana. Sa vina tatara sapu ele tozia Tamasa koari na tiatamada pukerane si ³³ tava gorevura kamahire koa gita kasa na tutidia, toso va turu pulea Sa pa minate se Zisu. Tava gorevura sapu gua ta kubere pa Sam vina rua, sapu zama guahe:

'Na Tuqu soti si Agoi,
 ninoroi si ta evanae
 na Tamamu Goi si Arau,' gua.*

³⁴ Meke gua pule hie si ta zamae, koasa guguana sapu va toa pulea Tamasa si Asa pa minate, pude lopu kaqu muzi sa tinina:

* **13:20** Dia tie varipitui si hoke harupi rini sari na tie koari na dia kana, meke hoke kopu ni rini sari na butubutu Izireli osolae kamo sa toso tadi na banara. * **13:20** Zaz 2:16; 1 Samuela 3:20 * **13:21** 1 Samuela 8:5, 10:21 * **13:22** 1 Samuela 13:14, 16:12; Sam 89:20 * **13:24** Mk 1:4; Lk 3:3 * **13:25** Mt 3:11; Mk 1:7; Lk 3:16; Zn 1:20,27 * **13:28** Mt 27:22-23; Mk 15:13-14; Lk 23:21-23; Zn 19:15 * **13:29** Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lk 23:50-56; Zn 19:38-42 * **13:31** TTA 1:3 * **13:33** Sam 2:7

‘Kaqu ponigo Rau sa minana hinokara, meke madina,
sapu va tataru nia Rau koe Devita,’ gua si Asa.*

³⁵ Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si gua pule hie si ta zamae:

‘Sa Mua Nabulu Hopena, si lopu kaqu va malumia Goi
pude muzi tinina,’ gua.*

³⁶ Ba se Devita si ele mate tu, meke ta pomunu turaᅇae koari na tiatamana, meke muzi sa tinina totoᅇo sa hokotia sa pa nana ninabuluna sa hiniva te Tamasa pa nana totoᅇo. ³⁷ Ba Asa sapu va turu pulea sa Tamasa pa minate, si lopu hite muzi sa tinina.

³⁸⁻³⁹ Kasa turaᅇamami, hiva tozi va gilnani gamu gami si hie; sapu pa korapa pozana e Zisu, si ta tarae koa gamu sa tinaleosaena sa sinea. Meke koasa tie hie, si ari doduru pu va hinokaria si Asa, si kaqu ta rupaha koari na tinazutudi rina dia sinea, sapu lopu boka vagia gamu koa sa Tinarae te Mosese. ⁴⁰ Mi kopu puleni gamu, pude mani lopu ta evaᅇa koa gamu gua sapu ta zamae koari na poropita, sapu guahe:

⁴¹ ‘Gamu na tie pu va karia sa Tamasa! Mi doᅇo mae, mamu magasa meke mate.*

Ura gua sapu korapa tavetia Rau koa gamu kamahire, si keke tinitoᅇa sapu lopu kaqu boka va hinokaria gamu.

Meke be atu tozini gamu keke tie,

ba lopu kaqu va hinokaria tugo gamu!’ gua,” gua se Paula.

⁴² Meke sipu korapa taluarae dia pa sinaᅇoᅇi sari Paula e Banabasi, si ruvati rina tinoni sari kara, pude pule la meke zama pule ni sari ginugua hire pa Sabati maehe, gua. ⁴³ Totoso taluarae koasa vinarigara sari na tinoni, si sokudi rina tie Ziu, na tie Zenitailo saripu lulia sa linotu Ziu, si luli koari kara. Ke sovutu va niᅇirai rina apositolo si arini, pude di lopu luaria sa tataru variharupi te Tamasa.

⁴⁴ Meke sipu kamo pule sa rane Sabati, si tata doduru tie mo koasa vasileana, si varigara pule la pude avosia sa zinama te Tamasa. ⁴⁵ Totoso dogoria rina tie Ziu sa puku tinoni lavata pu varigara, si kono sisigiti nia ke tokea rini se Paula koari na nana zinama, meke zama va kaleania rini si asa. ⁴⁶ Ba mataᅇara sari Paula e Banabasi, meke zama guahe sari kara: “Ta hivae si pude koa gamu si kaqu ta tarae kenu sa zinama te Tamasa. Ba sina kilua gamu si asa, meke lopu balabala va garogaro puleni gamu si gamu, pude boka vagia sa tinoa hola; ke kote karovo la si gami koari na tie Zenitailo. ⁴⁷ Ura zama guahe sa Banara koa gami:

‘Ele vizata gamu tugo Rau si gamu pude na kalalasa koari na tie Zenitailo,

pude boka paleke la nia sa Qua hinarupu koari na tie pa vina betona sa popoa pepeso,’ gua,” gua sari kara.*

⁴⁸ Totoso avosia rina tie Zenitailo sapu gua asa, si qetu hola si arini, meke va lavatia rini sa zinama te Tamasa. Meke sari doduru pu ta vizatadi pude vagia sa tinoa hola si va hinokara.

⁴⁹ Meke ta urahae la sa zinama te Tamasa pa doduruna sa pinaᅇaha popoa asa. ⁵⁰ Ba sovutu va kaleani ri na tie Ziu sari na koimata pa vasileana, meke sari na barikaleᅇe arilaedi tadi na tie Zenitailo

* 13:34 Ais 55:3 * 13:35 Sam 16:10 * 13:41 Hbk 1:5 * 13:47 Ais 42:6, 49:6

pu pamaña nia sa Tamasa. Podalae qoraqora ni rini sari Paula e Banabasi, meke ñoñovali meke hitu taloa ni rini sari kara pa popoa sana. ⁵¹ Gua asa ke tavusu pani ri karua apositolo sari na kavuru pepeso pa nenedia, pude na vina balau koa rini sapu kaqu va kilasi sa Tamasa si arini; meke ene hola la dia pa Aekoniami sari kara.* ⁵² Sari na tie pa Anitioki pu va hinokara, si koa qetuqetu hola, meke ta sinie nia rini sa Maqomaqo Hope.

14

Paula meke Banabasi pa Aekoniami

¹ Pa Aekoniami si la pa sinaqoqi tadi tie Ziu sari Paula meke Banabasi, gua mo sapu hoke tavetia rini. Tarae va mataqara sari kara, ke sokudi rina tie Ziu na tie Zenitailo si va hinokara. ² Ba sari na tie Ziu pu korodia va hinokara, si sovutu va kaleani rini sari na tie Zenitailo, meke va kaleani rini sari na dia binalabala, ke kanai rini sari na tie pu va hinokaria se Zisu. ³ Koa seunae vasinahite pa Aekoniami sari Paula e Banabasi, meke tarae va mataqara nia ri kara sa Banara. Meke va sosodea sa Banara koari na tinavete variva magasa pu taveti ri kara, sapu hinokara sa dia inavosona sa Nana tataru variharupi. ⁴ Meke vari paqahi sari na tien sa vasileana nomana sana. Ari kaiqa si luli sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, meke ari kaiqa si luli sari karua apositolo.

⁵ Meke kaiqa rina tie Zenitailo, na tie Ziu, meke sari na dia koimata, si va egoa rini si pude ñoñovali sari na apositolo, meke pude gona ni patu sari kara, gua. ⁶ Ba avosia ri karua apositolo sapu gua asa, ke govete la dia pa vasileana Lisitara meke Debi pa popoa Laekonia, meke koari na vasivasileana pa popoa sana. ⁷ Vasina si la hoda ia ri kara sa tinozina sa Inavoso Leana.

Paula meke Banabasi pa Lisitara meke pa Debi

⁸ Koanana si keke tie pa Lisitara sapu mate karua nenena, na podona gua tu; meke lopu ele hite ene hokara si asa, pa doduruna sa nana tinoa. ⁹ Habotu meke va avavoso si asa pa tinarae te Paula. Dogoria Paula si asa, ke doño totoa sa, meke doño gilania sa sapu koa nana rinañerane sa tie sana, sapu padana pude ta salaña nia sa. ¹⁰ Gua asa ke velavela la se Paula koa sa, “Mu turu!” gua si asa. Meke gasa turu nana mo sa tie, meke podalae ene si asa.

¹¹ Meke sipu dogoria sa vinarigara tinoni gua sapu evañia Paula, si velavela si arini pa zinama Laekonia, “Sari na tamasa si ele ta evañae tinoni, meke gore mae koa gita hire!” gua si arini. ¹² Se Banabasi si poza nia tamasa Zeusi rini, meke se Paula si poza nia tamasa Hemesi rini, sina se Paula si na ñati tie zamazama koari kara. ¹³ Sa zelepade tanisa tamasa Zeusi si lopu seu pa sada barana sa vasileana, ke sa hiamate Zeusi meke sari na dia puku tinoni, si paleke la havoro, meke kaiqa bulumakao pa sasadana sa vasileana, pude va vukivukihi la koari karua apositolo, gua.

¹⁴ Ba toতো avoso nia ri Paula e Banabasi sapu gua asa, si daku rikati ri kara sari dia poko, meke haqala la pa varikorapadi rina tinoni meke velavela, ¹⁵ “Kei! Gamu kasa na tinoni! Na vegua ke evañia gamu

* 13:51 Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5, 10:11

sa tinavete sana? Gami kara si na tie gua mo gamu! Sapu mae nia gami si pude tarae nia mo koa gamu sa Inavoso Leana, pude luara pani sari na mia tamasa huporodi sara, meke boka kekere la si gamu koasa Tamasa toana sapu tavetena sa Mañauru, na pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae vasina.*¹⁶ Koari na tooso pu ele hola, si va malumi sa Tamasa sari doduru butubutu tie pude lulia gua sapu hiva nia rini.¹⁷ Ba lopu hite va paere pule nia sa Tamasa, ba vata gilana pule nia si Asa koa gamu koa ri Nana vina sosode gua hire: Vata dogoro pule nia si Asa koasa Nana tataru variva tukana, sipu va gore mae ia sa sa ruku pa mañauru, meke va toqoli Sa sari na linetelete pa dia tooso garodi. Soku ginani si ponini gamu Sa, ke qetuqetu sari na bulomia,” gua sari kara.¹⁸ Ba sari na zinama pu zama ni ri kara hire, si tasuna pude va nosoi saripu hiva va vukivukihi la koari kara, ba va nosoi ri kara sarini.

¹⁹ Meke kaiqa rina tie Ziu, pu mae guadi pa vasileana Anitioki meke pa Aekoniame si zama sovusovuti rini sari na kobi tinoni, meke gona nia patu rini se Paula, beto meke ririhi vura nia rini pa vasileana. Balabala ia rini sapu ele mate si asa, gua.²⁰ Ba sipu turu vari likohae nia ri na tie te Karisito se Paula, si turu si asa, meke pule la nana tugo koasa vasileana. Meke pa koivugona si topue la pa Debi sari kara Banabasi.

Pule La sari Karua pa Anitioki pa Siria

²¹ Meke tarae nia ri kara pa Debi sa Inavoso Leana, meke soku tie si kekere, meke ta evanae na tie te Karisito. Beto asa si pule la pa Lisitara meke pa Aekoniame, meke tiqe hola pule la pa Anitioki pa popoa Pisidia sari kara.²² Toka ni ri kara sari na tie te Karisito, koari ka neta vasileana arini, pude soto va nabu koa sa vina tumatumae pu ele va hinokaria rini. Zama sari kara, “Soku hola sari na tinasuna si kaqu ta raza ni gita, pude hukata gita pa nada ninuquru koasa Binañara te Tamasa,” gua.²³ Vizati ri sari na koimata koa ri hopeke puku tie te Karisito. Meke sipu ele koa madi pa ginani si arini, meke varavara ni, si va kopu ni rini sarini koa sa Bañara pu rañea rini.

²⁴ Meke tooso ele karovo gua si arini koasa pinaqaha popoa pa Pisidia, si hola la pa popoa Pamipilia sari kara.²⁵ Tarae nia ri kara sa zinama te Tamasa vasina pa vasileana Peqa meke tiqe la pa Atalia.²⁶ Beto asa si luli pa vaka tepetepe vasina sari karua, meke pule la pa Anitioki, vasina pu tava madi sari kara koasa tinavete tanisa tataru variharupi te Tamasa, sapu tiqe va hokotia ri kara.

²⁷ Meke sipu hogoto pule ri kara pa Anitioki, si tioko varigara ni ri kara sari na tie te Karisito vasina, meke tozi ni ri kara sari doduru gua pu evani sa Tamasa koasa dia tinavete, meke gua sapu tukele gunia sa Tamasa sa siranana sa rinanerane koari na Zenitailo.²⁸ Meke koa va seunae koari na tie te Karisito pa Anitioki sari kara.

15

Sa Vivinei pa Zerusalem

¹ Meke kaiqa tie si taluaraedi mae pa Ziudia, meke gore mae pa Anitioki, meke mae variva tumatumae nia rini koari na tie te Karisito vasina sapu guahe: “Pude lopu ta magu gamu, sapu gua tozia e Mosese

* 14:15 Ekd 20:11; Sam 146:6

pa nana tinarae, si lopu kaqu ta harupu si gamu,” gua.* ² Varitokei va ninira nia ri Paula e Banabasi koa rini sa ginugua hie. Gua asa, ke ta vizata sari kara, meke ari kaiqa tie pule te Karisito pude sage la pa Zerusalem, meke la vari vivinei nia koari na apositolo, meke koari na koimata pa ekelesia vasina sa ginugua hie, gua.

³ Ke garunu la ni sa ekelesia sarini, meke pa korapana sa dia inene la, si ene gua pa Ponisia meke pa Sameria si arini. Vivinei nia rini koari na vasileana hire guguana sa kinekere tadi na tie Zenitailo, ke getugetu hola sari na tie te Karisito sipu avosia rini sapu gua asa. ⁴ Meke sipu la kamo rini pa Zerusalem, si tava kamo valeana si arini koasa ekelesia, meke koari na apositolo, meke na koimata vasina. Meke vivinei ni rini koasa ekelesia pa Zerusalem gua saripu evani sa Tamasa pa dia inene tarae koari na tie Zenitailo. ⁵ Ba kaiqa rina tie te Karisito saripu somanadi koasa pukuna tadi na Parese, si turu meke zama, “Sari na tie Zenitailo^d pu kekeredi si kaqu ta magu^d, meke kaqu tozi ni pude luli sari doduru sapu gua ta tozi pa Tinarae te Mosese,” gua si arini.

⁶ Meke varigara meke vari vivinei nia rina apositolo, meke sari na koimata pa ekelesia sa ginugua hie. ⁷ Meke sipu ele seunae vari vivinei nia rini, si turu se Pita meke zama, “Kasa tasiq, ele gilania mia gamu sapu visoroi tu he ele vizatau sa Tamasa si rau, pude tozia koari na Zenitailo sa Inavoso Leana, pude di avosia rini, meke kekere.* ⁸ Meke sa Tamasa sapu gilana sa bulo tie, si ele vata dogoro nia sa Nana hiniva koari na Zenitailo, pude di ta evanae na tie Tanisa, sipu poni Sa koa rini sa Maqomaqo Hope, gua putaputa tugo sapu poni nia Sa koa gita.* ⁹ Loke vinotikaena gua si tavetia Tamasa koa rini, meke koa gita. Taleoso ni Sa sari na dia sine, sina va hinokara si arini. ¹⁰ Gua asa ke, na vegua ke hiva podekia gamu sa Tamasa pude sekea sa Nana hiniva, meke va hake ni pinaleke mamata sarini pu va hinokara? Sa pinaleke mamata sapu sari na tiatamada pukerane, meke gita kamahire ba lopu boka palekia. ¹¹ Mada lopu gua asa, ura gita si va hinokaria mo meke ta harupu pa korapa tataru variharupi te Zisu sa Banara, gua putaputa tugo sapu tavetia rina tie Zenitailo,” gua si asa.

¹² Meke sipu vivinei ni ri Banabasi e Paula sari doduru tinavete variva magasadi, pu evani sa Tamasa koari kara koari na tie Zenitailo, si lopu hite kulu va kale sari doduru pu somana koasa vivinei asa. ¹³ Sipu beto zama sari kara, si zama se Zemisi, “Kasa tasiq, mi avoso mae koa rau! ¹⁴ Vaquru tozi va bakalia mo e Saimone, sa toতোসো kekenu sapu vata dogoro nia Tamasa sapu tataru ni Sa sari na tie Zenitailo toতোসো vagi Sa sari kaiqa koa rini, pude na Nana tie soti. ¹⁵ Hie si va sosodea sa zinama tadi na poropita sapu zama guahe:

¹⁶ ‘Mudina asa, si kote pule mae si Rau,

va vaqura pule ia Rau sa butubutu banara te Devita
sapu guana keke ipi hoqana.

Kote kuri pulei Rau sari na tinahuara tanisa,

meke va turu pulea.*

¹⁷ Pude sari doduru butubutu si kote hata ia sa Banara;
sapu sari doduru tie Zenitailo pu ele tioki Rau,
pude na qua tie soti.

* 15:1 Liv 12:3 * 15:7 TTA 10:1-43 * 15:8 TTA 2:4, 10:44 * 15:16 Em 9:11-12

18 Gua asa si ele zama nia sa Baṅara pukerane, 'gua."

19 Meke zama pule se Zemisi, "Hie sa qua binalabala. Mada lopu va tasunai sari na tie Zenitailo pu kekere mae koe Tamasa. 20 Ba gua sapu kote boka tavetia gita, si mada kubere la nia keke leta koa rini, pude tozi ni pude madi lopu henai mo sari na masadi ri na kurukuru, sapu ele tava vukivukihidi la koari na beku, meke pude kopu pule ni pa vinari riqihhi, meke pude madi lopu henai sari na kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi, meke lopu henai tugo eharadi.* 21 Ura sa Tinarae te Mosese si ele hoke ta tiro soku navulu vuaheni pa sinaqoqi koari na rane Sabati, meke ele hoke ta tarae pa soku vasileana," gua si asa.

Sa Leta La Koari na Tie Zenitailo pu Lulia se Karisito

22 Meke variva ego nia ri na apositolo, na koimata, meke sa ekelesia, si pude vizati si kaiqa tie koa rini, pude luli la koari Paula e Banabasi pa Anitioki, gua. Ke vizati rini sari Ziudasi sapu ta pozae Basabasi, meke e Saelasi. Karua nati tie koari na tie te Karisito sari karua tie hire. 23 Meke guahe sa leta sapu va paleke nia rini koari kasa:

"Sa leta hie si mae guana koa gami kasa na apositolo, na koimata pa ekelesia, meke na tasimia koe Karisito. Va atua gami sa leta hie koa gamu kasa na tie Zenitailo, pu va hinokaria se Zisu Karisito pu koa mia pa Anitioki, Siria, meke pa Silisia. Sa mami tataru si garunu atu nia gami koa gamu.

24 Ele avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gami si ele atu, meke va tasuna gamu koari na dia vina tumatumae. Sari kasa tie arini si lopu ta garunudi koa gami meke atu. 25 Gua asa, ke variva ego nia gami, si pude garunu luli atu ni sari kaiqa mami tie koari na mami baere ta tataruedi sapu ari Paula e Banabasi. 26 Sari karua tie hire si ele vala i sari na dia tinoa pa korapa tinasuna pude nabulu nia sa nada Baṅara Zisu Karisito, toroso hiva va matei rina tie si arini. 27 Ke garunu atu ni gami sari Ziudasi e Saelasi, pude atu tozi sotini gamu teledia gua saripu kubere atu ni gami. 28 Leana koa gami meke koa sa Maqomaqo Hope, si pude lopu va mamata gamu koari soku tinarae, ba gua mo hire si garo: 29 Mi lopu henai sari na kurukuru saripu tava vukivukihidi la koari na beku. Mi lopu henai sari na eharadi, meke lopu henai sari na kurukuru saripu lopu tava honi palae eharadi. Mi va ilolo puleni gamu pa vinari riqihhi. Be va ilolo pule ni gamu si gamu koari na ginugua hire, si kote boka tavete valeana si gamu. Ego, leana hola gamu."

30 Ke topue sari kasa pu palekena sa leta, meke la si arini pa Anitioki, meke la varigara ni rini sari na tie te Karisito vasina, meke vala rini sa leta. 31 Sipu tiroa rini sa leta si tava qetuqetu hola sari na bulodi koari na zinama variva tukana tanisa. 32 Sari Ziudasi e Saelasi si na poropita tugo, ke koari soku zinama si va niqirai ri kara sari na tie. 33 Meke sipu ele va hokotia rini sa toroso pu koa pakia rini vasina, si luluari rina tie te Karisito pa korapa binule sarini, meke va pule la i rini koari pu garunudi mae si arini.* 35 Sari Paula e Banabasi, si koa hola pa Anitioki, meke arini meke ari kaiqa pule, si va tumatumae nia na tarae nia sa zinama tanisa Baṅara vasina.

* 15:20 Ekd 34:15-17; Liv 17:10-16, 18:6-23 * 15:33 Sa vesi hie si koa koari kaiqa Kinubekubere Hope koadi, ba lopu koari doduru. [34 Ba e Saelasi si qetu pude koa hola vasina.]

Varipaqahi sari Paula e Banabasi

³⁶ Meke sipu ele seunae lalanana sa dia kinoa vasina, si zama se Paula koe Banabasi, “Aria mada pule la hopiki ni sari na tasida koe Karisito koari na vasina pu ele la tarae nia gita kara sa zinama tanisa Baṅara, pude mada gilania sapu vegugua beka sa dia kinokoa pa rinaṅeraṅe,” gua si asa. ³⁷ Hiva turanġa Banabasi se Zone Maka, ³⁸ ba lopu va egoa Paula sa binalabala asa, sina lopu va hokotia e Zone Maka sa dia inene tarae kekenu, ba luara veko pani sa si arini pa Pamipilia.* ³⁹ Ninira sa dia vinaritokei, ke varipaqahi tu sari kara. E Banabasi si turanġa se Zone Maka, meke toka la gua pa Nusa Saeparasi. ⁴⁰ E Paula si vizatia se Saelasi. Tava madi sari kara koari na tie te Karisito, pude ta kopue pa korapa tataru variharupi tanisa Baṅara, beto meke taluarae taloa sari kara. ⁴¹ Meke la gua pa Siria, meke pa Silisia sari kara, meke va ninirai rini sari na ekelesia vasina.

16

Turanġa ri Paula e Saelasi se Timote

¹ Meke kamo la pa Debi meke pa Lisitara sari Paula e Saelasi. Koa nana vasina si keke tie te Karisito pozana si e Timote. Sa tinana e Timote si na tie tugo te Karisito, meke na tie Ziu si asa, ba sa tamana si na tie Quriki. ² Sari doduru tie te Karisito pa Aekoniame meke pa Lisitara, si zama sapu na tie leana hola se Timote. ³ Hiva turanġa Paula se Timote, ke magua sa si asa, pude boka tarae koari na tie Ziu, sina sari doduru tie Ziu pa popoa asa, si gilania sapu na tie Quriki sa tamana e Timote. ⁴ Sipu kamo rini sari na vasivasileana, si tozi rini sari na vinaturu sapu gua variva ego ni rina apositolo pa Zerusalem, pude di luli rina tie. ⁵ Gua asa ke tava ninira sari na tie te Karisito pa dia rinaṅeraṅe, meke soku laladia si arini pa hopeke rane.

Sa Dinogodogorae te Paula

⁶ Meke ene gua pa Pirizia meke pa Qalesia si arini, sina hukati sa Maqomaqo Hope si arini pude lopu la ene tarae pa pinaqaha popoa Esia, gua. ⁷ Sipu kamo rini sa volosona sa popoa Maesia si podekia rini pude ene gua pa pinaqaha popoa Bitinia, ba lopu va malumi sa Maqomaqona e Zisu si arini. ⁸ Gua asa, ke ene karovo gua tu pa Maesia si arini, meke gore kamo la pa Toroasi. ⁹ Pana boṅina asa, si dogoria Paula pa dinogodogorae si keke tie koasa pinaqaha popoa Masedonia, sapu turu, meke tepa ia sa se Paula, “Karovo mae pa Masedonia, mamu mae tokani gami!” gua si asa. ¹⁰ Sipu beto tugo dogoria Paula sa dinogodogorae asa, si va qaqiri mo si gami, pude karovo la pa Masedonia, sina gilania gami sapu tioko gami sa Tamasa si gami, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koari na tinoni vasina.

Sa Kinekere te Lidia

¹¹ Toka taluarae pa Toroasi pa vaka tepetepe si gami, meke toṅoto la pa nusa Samotarasi, meke pa koivugona si la hogoto pa Niapolis. ¹² Taluarae pule gami vasina, si hola la pa korapa soloso pa Pilipae. Sa nati vasileana nomana koa sa pinaqaha popoa pa Masedonia si asa, meke soku tugo tie Roma si koa vasina. Koa paki vasina si gami kaiqa rane. ¹³ Meke pa rane Sabati si vura la si gami pa sadana sa

* 15:38 TTA 13:13

vasileana, meke la pa taqelena sa ovuku, pu balabala ia gami sapu koa ia keke vasina varavarana. Meke la habotu si gami, meke vivinei koari na barikaleqe pu varigara vasina pude varavara. ¹⁴ Keke koari na barikaleqe pu avavoso koari na mami zinama si e Lidia, na barikaleqe pa vasileana Taeatira, meke na barikaleqe holuholu poko pepolo si asa. Sa barikaleqe asa si vahesia na va lavatia sa sa Tamasa. Ke tukelia sa Baņara sa bulona pude va hinokari saripu gua zama ni e Paula. ¹⁵ Totoso ta papitaiso si asa, meke sari na tiena sa nana vetu, si ruvata gami sa si gami pude la koa paki koa sa, meke zama si asa, “Be gilania gamu sapu arau si keke barikaleqe pu raņea sa Baņara, si mi koa paki pa qua vetu,” gua si asa.

Ta Veko pa Vetu Varipusi sari Paula e Saelasi

¹⁶ Keke rane sipu korapa ene la gami pa vasina varavarana, si tutuvu gami keke pinausu vineki si gami, sapu koa ia na tomate kaleana, meke hoke korokorotae si asa. Sari na tie pu tagona sa, si vagi va soku nia poata rini sa tinavete korokorotae tanisa vineki hie. ¹⁷ Lulia sa vineki hie se Paula, meke gua tugo koa gami kasa, meke velavela guahe si asa, “Sari kasa tie hire si na nabulu tanisa Tamasa Ululuna Hola. Korapa tarae nia rini koa gamu sa siranana sa tinaharupu,” gua si asa. ¹⁸ Gua la mo si tavetia sa koari soku rane, osolae lopu qetu nia e Paula sa tinavete tanisa. Ke taliri se Paula, meke norea sa sa tomate kaleana, meke zama, “Pa korapa Pozana e Zisu Karisito si zama igo rau, mu vura taloa koasa vineki!” gua si asa. Meke vura taloa sa tomate kaleana koasa vineki, pa totoso tugo asa.

¹⁹ Ba totoso dogoria rina tie pu tagona sa pinausu vineki sapu beto mo sa dia sirana vagivagi poata, si la tuqe vagi rini sari Paula e Saelasi, meke ririhi la ni rini pa kenudia rina tie varipitui pa vasina maketi. ²⁰ Meke sipu turana la ni rini pa kenudi rina tie varipitui sari kara, si zutui rini meke zama, “Sari karua hire si na tie Ziu, ba mae varikakatora ni rini sari na tie pa nada vasileana. ²¹ Mae variva tumatumae ni rini sari na hahanana sapu sea pa tinarae tadigita na tie Roma pude va egoi, na taveti,” gua si arini. ²² Meke somana la sa kobi tinoni pude zutui sari Paula e Saelasi. Pa ginarunu tadi na tie varipitui si ta daku gore sari dia poko meke ta seke sari karua. ²³ Sipu beto seke va kalekaleani rini sari kara, si vekoi rini pa vetu varipusi, meke tozi nia rini sa tie kopu, pude loka va nabui sari kara. ²⁴ Ke la vekoi sa sari kara pa korapana hokara sa vetu varipusi, meke kapihi va nabu ni kukuru huda mamatadi rini nenedi.

²⁵ Meke tata la gua pa korapa boni, si kera na varavara sari Paula e Saelasi, na vahesia ri kara sa Tamasa. Sari kaiqa tie ta pusidi si avosi sari kara. ²⁶ Meke pa totoso asa keke niu lavata, si va niu i sari na sinokiraena sa vetu varipusi, ke ta tukele sari na sasada, meke hoqa palae sari na seni pa limadi ri na tie ta pusidi. ²⁷ Meke vanunu sa tie kopu vetu varipusi, meke dogoria sa sapu ta tukele tu sa vetu varipusi, ke balabala ia sa sapu govete taloa beto tu sari na tie ta pusidi, gua. Ke lobusu vagia sa sa nana magu, meke hiva hova va mate pule nia mo. ²⁸ Ba velavela la ia Paula si Asa, “Tio! Lopu va mate pulenigo, korapa koa beto mami mo hire si gami!” gua si asa.

²⁹ Ke tepa zuke sa tie kopu vetu varipusi, meke haqala nuquru la, meke la hoqa todoņo, na neneqara pa kenudi ri Paula e Saelasi si

asa. ³⁰ Beto asa si turana vura ni sa sari kara, meke nanasi sa, “Karua palabatu, na sa si kaqu tavetia rau pude qu ta harupu?” gua si asa.

³¹ Meke tozi nia ri kara si asa, “Mu va hinokaria se Zisu sa Banara, meke kote ta harupu si goi, meke sari doduru tie pu koa pa mua tatamana,” gua sari kara. ³² Beto asa, si tarae nia ri kara koa sa, meke koari doduru pa nana vetu sa zinama tanisa Banara. ³³ Ke pa totošo tugo asa, pana korapa boni, si turani sa tie kopu vetu varipusi sari kara, meke la huvei sa sari na bakoradi. Beto asa, si ta papitaiso si asa, meke sari doduru tie pu koa pa nana tatamana. ³⁴ Meke turana la ni sa pa nana vetu sari Paula e Saelasi, meke la va tana poni ni ginani sa. Qetuqetu hola si asa, meke sari na tiena sa nana tatamana, sina va hinokaria rini sa Tamasa.

³⁵ Meke sipu munumunu sa popoa, si garuni rina tie varipitui sari kaiqa dia palabatu pulisi. Tozi ni rini sarini pude la rupaha va vura pulei sari karua tie ta pusidi.

³⁶ Gua asa, ke la tozi ni sa tie kopu vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke zama, “Ele va mae zinama sari na tie varipitui, pude ta rupaha si gamu kara, gua. Ke leana, boka vura taloa mia mo si gamu kara, mamu taloa va bulei mia,” gua si asa.

³⁷ Ba zama la se Paula koari na palabatu pulisi, “Loke tinavete kaleana si evania gami kara, ba ta seke si gami pa kenudi ri na tinoni, meke veko gami tu rini pa vetu varipusi. Ba gami si na tie Roma* tugo, ta kopu mami koasa tinarae Roma. Ba kamahire si hiva va taloa va golomo gami rini, ba lopu kaqu vura si gami. Sari na tie varipitui pa qavuna si kaqu mae soti teledia, pude va vura gami,” gua se Paula.

³⁸ Ke pule la tozia rini sapu gua asa koari na tie varipitui. Ke sipu gilania rini sapu ta kopue koasa tinarae Roma sari kara, si matagutu si arini. ³⁹ Gua asa, ke tiqe la teledia si arini, gua sapu tepaia ri Paula e Saelasi, meke tiqe turana vura ni rini sari kara, meke tepai rini sari kara pude madi taluarae koasa vasileana Pilipae. ⁴⁰ Ke vura pa vetu varipusi sari Paula e Saelasi, meke la pa vetu te Lidia. Vasina si la tutuvi ri karua sari na tie te Karisito. Meke sovutu va ninirai ri kara sarini pa dia zinama, meke tiqe taluarae taloa vasina.

17

Tinavete pa Tesalonaika

¹ Ene gua pa Amapipolisi meke pa Apolonia sari Paula e Saelasi, meke kamo pa Tesalonaika, vasina koa si keke sinaqoqi tadi na tie Ziu. ² La nuquru si asa koasa sinaqoqi gua mo sapu hoke tavetia sa, meke koari ka neta rane Sabati si va bakali sa koa rini sari zinama koasa Kinubekubere Hope. ³ Va bakalia na va sosodea sa sapu ta hivae tugo pude koa ta sigiti, meke turu pule pa minate sa Karisito. Zama guahe si asa, “Se Zisu sapu korapa tarae nia Rau, si Asa mo sa Karisito,” gua. ⁴ Kaiqa rina tie Ziu si va hinokara, meke somana si arini koari Paula e Saelasi. Meke soku tugo ari na nati barikaleqe arilaedi, meke soku tie Quriki pu hoke vahesia sa Tamasa si va hinokara.

⁵ Ba kono sari na tie Ziu pu lopu va hinokara, ke varigara ni rini sari na tie kaleadi pu koa koasa vasina tana maketi, meke tavetia rini si

* **16:37** Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniranira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

keke puku vinarigara kaleana, meke varikakatorae ni rini sari na tie, meke tuturei haqala la nuquria rini sa vetu te Zesoni, pude la daku vura ni sari Paula e Saelasi, gua. ⁶ Ba sipu lopu dogori rini sarini, si la daku ririhi vura nia mo rini se Zesoni, meke sari kaiqa tie pule te Karisito pu koadi vasina. Turaña la ni rini sarini koari na koimata pa qinavuna koasa vasileana nomana sana, meke velavela sarini, “Sarini pu varikakatorae ni sari na tie pa doduru vasina, si mae kamahire pa nada vasileana, ⁷ meke va koa i e Zesoni sarini pa nana vetu, meke sekei rini sari na tinarae te Siza. Zama si arini, sapu koa nana pule si keke Bañara, pozana si e Zisu, gua.” ⁸ Meke sipu avosi ri na tinoni, na koimata koasa vasileana nomana sana sari na zinama gua sara, si iliñoara sa popoa. ⁹ Ke va here ia rina koimata pa qinavuna se Zesoni, meke sari kaiqa pule pu somana ta vagi turanae koasa, pude lopu tavete pule gua asa, meke tiqe va taloa i rini.

Sari Paula e Saelasi pa Berea

¹⁰ Meke sipu boni tugo sa popoa, si tuturei va taloa i ri na tie te Karisito sari Paula e Saelasi pude la pa Berea. Sipu la kamo tugo ri kara vasina, si la mo pa sinaqoqi tadi na tie Ziu sarini. ¹¹ Sari na tie pa Berea si leadi sari na dia binalabala, lopu gua ri na tie pa Tesalonaika. Sarini pa Berea si okoro hola nia rini pude avosia sa vina tumatumae, ke doduru rane si tiro va nonoga ia rini sa Kinubekubere Hope, pude dogoro va sosodea sapu be hinokara sapu gua tarae nia e Paula. ¹² Ke soku rina tie Ziu, meke gua tugo sari na palabatu na barikaleqe nomanomadi tadi na tie Quriki si va hinokara. ¹³ Ba sipu avoso nia ri na tie Ziu pa Tesalonaika, sapu pa Berea ba la tarae nia tugo Paula sa zinama te Tamasa, si topue la sarini vasina, meke podalae la sovutu va kaleani pule rini sari na tinoni vasina. ¹⁴ Ke lopu sana garunu taloa nia rina tie te Karisito se Paula, pude la koari na popoa pa raratana. Ba sari Saelasi e Timote si koa hola pa Berea. ¹⁵ Kaiqa rina tie te Karisito si turania se Paula, meke kamo latu pa Atenisi, meke tiqe pule la pa Berea. Palekia rini sa zinama te Paula pude sari Saelasi e Timote si kaqu tuturei luli la koasa, gua.

Tarae se Paula pa Atenisi

¹⁶ Sipu korapa koa aqa ni e Paula pa Atenisi sari Saelasi e Timote, si dogoria sa sapu tale bekuna mo sa doduru vasina pa Atenisi, ke talotana hola si asa. ¹⁷ Ke hoke la varitokei si asa koari na tie Ziu pa dia sinaqoqi, meke koari na tie Quriki pu vahesia sa Tamasa. La tugo pa hopeke rane si asa pa vasina tana maketi, meke vari vivinei koari na tie pu la varigara vasina. ¹⁸ Meke kaiqa titisa tadi na puku tie Epikiuriani* meke na tie Sitoiki si varitokei koasa. Kaiqa arini si nanasa guahe: “Na sa si korapa hiva tozia sa tie pupupuhuna sana?” gua si arini.

Meke kaiqa si zama, “Ai, guana kaiqa tamasa votikaedi tu si korapa tarae ni sa sara,” gua, sina tarae nia Paula se Zisu, meke sa tinuru pule pa minate. ¹⁹ Meke turana la nia rini se Paula pa kenuna sa kauniseli sapu ta pozae Areopaqasi. Zama si arini, “Hiva gilania gami guguana sa vina tumatumae vaqura sapu korapa tarae nia goi sana. ²⁰ Sina sari

* **17:18** Sari na puku tie Epikiuriani meke na tie Sitoiki si hoke vahesi puleni koari na dia binalabala soti pa tinoa pepeso.

binalabala pu zama ni goi si vaquradi koa gami, ke hiva gilani gami ginuadi,” gua si arini. ²¹ Ura sari na tiena sa popoa Atenisi, meke sari na tie karovodi pu koa vasina, si hoke okoro hiva gilani na vivinei ni rini sari na ginugua vaquradi.

²² Ke gasa turu se Paula pa korapana sa kauniseli Areopaqasi, meke zama, “Kasa tinoni pa Atenisi, ele dogoro sotia rau sapu pa doduru ginugua si ninira pa mia kinoa vinahesi si gamu. ²³ Ura sipu ene la mae rau pa korapana sa mia vasileana, meke dogori rau sari na mia vasidi hopedi, vasina hoke vahesi gamu sari na mia tamasa, si dogoria rau koa keke ri na mia hope si keke kinubekubere sapu zama guahe: ‘KOA KEKE TAMASA SAPU LOPU TA GILANANA,’ gua. Sa Tamasa sapu lopu ta gilana gunia gamu hie, si Asa tugo sa Tamasa sapu mae tarae nia rau koa gamu hie. ²⁴ Asa tugo sa Tamasa sapu tavetena sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina. Asa tugo sa Baṅara pa Maṅauru meke pepeso, sapu lopu koa pa keke Zelepade, sapu ta kuri pa lima tie.* ²⁵ Lopu tava tana si asa pa lima tie, gua sapu hiva nia tu Sa si keketona, ura Asa mo ponia tinoa na sinino sa tie meke sari doduru tinitona pule. ²⁶ Ura ele va podaka vurai Sa koa kekeke tie mo sari doduru butubutu, pude koa koa ri ninae vasina pa kasia popoa. Meke vizati Sa sari na dia totošo na rane pude toa, meke sari na vasidi pude koa si arini. ²⁷ Taveti Tamasa si gua hire, pude boka hata ia rina tie si Asa, meke pude boka tumae nia rini si Asa, ba lopu koa va seu si Asa koa gita.

²⁸ Gua tugo sapu zama nia keke tie, sapu guahe:
‘Ura koa Sa si toa meke rizu,
meke boka na tie si gita,’ gua.

Meke gua tugo sapu kuberia kaiqa mia tie kubekubere, sapu zama guahe:

‘Gita ba na koburu tanisa,’ gua.

²⁹ Ego, sina na koburu te Tamasa si gita, ke mada lopu balabala ia sapu sa Tamasa, si kekenoṅo na kinehadi rina beku qolo na siliva, na patu hokara na gua, saripu ta peqo na ta tavete pa lima tie. ³⁰ Pa totošo ele hola, totošo lopu gilania rina tie sa Tamasa, si lopu zutui Sa, ba kamahire si tozi ni Sa sari doduru tie pa ninae vasidi pude di kekere. ³¹ Ura ele muti vekoa tu Sa, sa rane pu kote pitu va tonoti Sa sari na tinoni pa kasia popoa, koa sa tie pu ele vizata vekoa Sa. Meke va sosodea tugo Sa si hie koari doduru tinoni totošo va turu pulea Sa si Asa pa minate,” gua si asa.

³² Sipu zama nia Paula sa tinuru pule pa minate, si hegehegere nia ri kaiqa si asa. Ba ari kaiqa si zama, “Hiva avoso pulea gami keke totošo sapu gunia goi sana,” gua si arini. ³³ Meke vura taloa koa rini se Paula. ³⁴ Ba kaiqa rina tie si lulia si asa, meke va hinokaria rini. Kaiqa rini si ari Daeonisiyasi, sapu na tie tanisa kauniseli, meke keke barikaleqe tugo, pozana si e Damarisi, meke kaiqa tie pule.

18

Paula pa Koriniti

¹ Beto asa, si taluarae pa Atenisi se Paula, meke la pa Koriniti.
² Vasina si la tutuvia sa si keke tie Ziu, pozana si e Akuila; na tie pa

* 17:24 1 Baṅ 8:27; Ais 42:5; TTA 7:48

Ponitasi si asa, na tiqe mae guana pa Itali, turania tugo sa se Pisisila, sa nana barikaleqe. Sina va turua e Kolodiasi sa banara Roma, si keke tinarae pude va taloa betoi sari doduru tie Ziu pu koadi pa Roma, gua. La se Paula pude hopiki ni sarini. ³ La koa, na tavetavete somana paki koa rini se Paula, sina na tie tavete ipi poko sa tinavete sapu hoke vagi nia poata sa, kekenono gua tugo ari Akuila. ⁴ Doduru rane Sabati si la varitokei si asa koari na tie pu varigara pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Podekia sa pude va kekeri sari na tie Ziu, meke sari na tie Quriki.

⁵ Meke sipu la kamo sari Saelasi e Timote pu taluaraedi pa Masedonia, si vala betoa Paula doduruna sa nana totošo pa tinozina sa Inavoso Leana, meke va sosodea sa koari na tie Ziu, sapu e Zisu tugo sa Karisito. ⁶ Ba totošo korodia avosia rina tie Ziu gua sapu tarae nia sa, meke zama va kaleania rini si asa, si tavusu pani Sa sari na kavuru pa nana poko, meke zama, “Kaqu ta goregorei nia tugo telemia gamu sa mia minate! Arau si via pa tinazutu mia gamu, ke podalae kamahire si kaqu la tarae si rau koari na tie Zenitailo,” gua si asa.

⁷ Meke taluarae se Paula pa sinaqoqi, meke la koa nana pa vetu tana keke tie Zenitailo, pozana si e Taitiusi Zasitasi. Taitiusi si hoke vahesia sa sa Tamasa, meke sa nana vetu si kapae pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. ⁸ Se Kirisipasi sa nati koimata pa sinaqoqi sana, meke sari nana tamatina si va hinokaria sa Banara. Meke soku pule tie pa Koriniti si avosia sa tinarae te Paula meke va hinokara, meke ta papitaiso si arini.

⁹ Keke boni si zama sa Banara koe Paula pa keke dinogodogorae, “Mu lopu matagutu, ba mamu tarae nono la tu. Lopu noso. ¹⁰ Ura Arau si korapa koa somana koa goi. Loke tie si kote raza igo na va sigitigo, sina soku arini pa vasileana nomana hie si na Qua tie Arau,” gua si Asa. ¹¹ Ke keke vuaheni kukuruna si koa se Paula vasina, meke variva tumatumae nia sa sa zinama te Tamasa koa rini.

¹² Meke sipu tava turu se Qalio koari na tie Roma, pude na qavuna pa pinaqaha popoa Akaia, sari na tie Ziu vasina si varigara meke tuqe vagia rini se Paula, meke turana la nia pa vinaripitui. ¹³ Zama si arini, “Sa tie hie si korapa ososo ni sa sari na tinoni pude vahesia sa Tamasa pa keke sirana sapu sea pa mami Tinarae,” gua si arini.

¹⁴ Ke sipu korapa va namanama pude zama mo gua se Paula, si zama la mo se Qalio koari na tie Ziu, “Be guana zutu nia gamu na tie Ziu sa tie hie, koa keke tinavete kaleana, hitekena, babe nomana pu tavetia sa, si kote toŋoto mo pude avoso gamu rau. ¹⁵ Ba sina sa ginugua la gua mo pa kaiqa zinama, na pozapoza sapu sosoto la gua mo pa mia Tinarae telemia pa mia linotu, ke telemia mo gamu kote va toŋotia. Arau si lopu kaqu varipitui ni sari na ginugua gugua arini,” gua si asa. ¹⁶ Meke hitu vura ni sa si arini pa vetu varipitui. ¹⁷ Ego, gua ke tuqe vagia ri* doduru se Sositenesi, sa nati koimata koa sa sinaqoqi vasina, meke seke va kalekaleana ia rini pa kenuna sa vasina varivaripituina. Ba se Qalio si lopu hite hiva galagala nia gua sapu evania rini.

Pule La pa Anitioki se Paula

¹⁸ Soku rane si koa koari na tie te Karisito pa Koriniti se Paula, meke tiqe toka taluarae la pa Siria si asa. Somana luli koa sa sari Akuila e Pisisila. Meke sipu lopu ele toka rini pa Seniserea, si koto golu si asa,

* **18:17** “Vagia ri” sa zinama “ri” si lopu bakala be guana rina tie Ziu babe rina tie Quriki.

sina hokoto sa nana vina tatara sapu tavetia sa koe Tamasa.* 19 Totoso la hogoto rini pa Episasi, si luara vekoi sa sari Akuila e Pirisila, meke la mo pa sinaqoqi si asa, meke la vari vivinei koari na tie Ziu. 20 Tapa ia rini si asa, pude koa seunae paki kaiqa rane, ba lopu va egoi Paula si arini. 21 Tozini sa si arini, “Be pa hiniva te Tamasa, si kote pule mae koa gamu si rau,” gua si asa. Meke tiqe surana pa vaka, meke toka la pa Episasi si asa.

22 Totoso hogoto sa pa Sizaria, si sage la si asa pa Zerusalem, meke la zama getugetu koasa ekelesia vasina, meke tiqe hola la pa Anitioki. 23 Mudina sapu la koa seunae hite vasina si asa, si taluarae si asa, meke ene gua pa pinaqaha popoa pa Qalesia, meke pa Pirizia si asa. Meke sovutu va ninirai sa sari doduru tie te Karisito vasina.

Apolosi si Tarae pa Episasi meke Koriniti

24 Koanana pa totoso asa si keke tie sapu podona pa Alekezadaria, pozana si e Apolosi; meke mae si asa pa Episasi. Keke tie bokabokana si asa pa zama, meke pa ginilanadi ri na Kinubekubere Hope. 25 Ele tava tumatumae nia sa sa sirana tanisa Banara, meke na tie tarae maninina tugo si asa, meke koba gotogoto sari nana vina tumatumae koasa guguana sa Banara Zisu. Ba sa pinapitaiso te Zone mo si gilania sa. 26 Podalae zama va mataqara si asa pa sinaqoqi tadi na tie Ziu. Ke sipu avosia ri Akuila e Pirisila sa nana vina tumatumae, si tioko la nia ri kara si asa pa dia vetu, meke va bakala la nia ri kara koa sa, meke va tonoti rini sari na nana ginilagilana koasa sirana hinokarana te Tamasa. 27 Meke totoso hiva karovo la pa Akaia si asa, si sovutu va ninira ia ri kasa tie te Karisito si asa, meke kubere la nia rini si keke leta, pude madi va kamo sa asa. Ke totoso kamo sa pa Akaia, si toka hola ni sa saripu tava kekere meke va hinokaria sa tataru variharupi te Tamasa. 28 Ura varitokei va ninira si asa koari na tie Ziu pa kenudi ri na tinoni, na va sosode ia sa koari na Kinubekubere Hope, sapu e Zisu tugo sa Karisito.

19

Paula pa Episasi

1 Sipu korapa koa pa Koriniti se Apolosi, si ene karovo gua pa soloso se Paula, meke la kamo pa Episasi. La dogori sa vasina sari kaiqa tie pu somana va hinokaria se Zisu. 2 Nanasi Paula sarini, “Ele vagia tugo gamu sa Maqomaqo Hope totoso va hinokara gamu?” gua si asa.

“Lokari, na inavosona tu ba lopu hite avoso nia gami sapu koa nana sa Maqomaqo Hope,” gua sarini.

3 “Ego, na pinapitaiso savana si ta papitaiso nia gamu?” nanasa gua se Paula. “Na pinapitaiso te Zone,” gua si arini.

4 Ke tozi ni Paula sarini, “Sa pinapitaiso te Zone si na pinapitaiso kinekere mo tadirini pu tozi ni sa, pude va hinokaria si Asa pu korapa luli mudi mae koa sa, sapu se Zisu,” guni sa sarini.*

5 Sipu avosia rini sapu gua asa, si ta papitaiso si arini pa pozana e Zisu sa Banara. 6 Totoso va opo ni limana e Paula si arini, si ta kamoe nia rini sa Maqomaqo Hope, meke zama pa vinekala lopu ta gilanadi si

* 18:18 Nab 6:18 * 19:4 Mt 3:11; Mk 1:4,7-8; Lk 3:4,16; Zn 1:26-27

arini, meke tozia tugo rini sa zinama te Tamasa. ⁷ Sa ninaedi ri doduru si pada ari ka manege rua.

⁸ Pa korapadi ri ka neta sidara, si hoke la pa sinaqoqi tadi na tie Ziu se Paula, meke la zama va mataqara, na varitokei si asa koari na tie, meke vari vivinei nia sa sa butubutu binañara te Tamasa, pude di va hinokaria sapu gua zama nia sa. ⁹ Ba kaiqa arini si korodia, meke lopu hiva va hinokara, meke zama nonovalia tugo rini pa kinoa tie sa Sirana tanisa Bañara. Ke veko pani Paula sarini, meke turana vagi mo sa saripu va hinokara. Meke pa hopeke rane si hoke la varigara meke vari vivinei si arini koasa lose nomana te Taeranasia. ¹⁰ Pa korapadi ri karua vuaheni, si tavetia Paula sapu gua asa, ke sari doduru tie Ziu na Zenitailo pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia, si avosia sa inavosona sa Bañara Zisu, gua.

Sari Kasa Tuna e Sikiva

¹¹ Kaiqa tinavete variva magasa votivotikaedi si evani sa Tamasa pa tinavete te Paula. ¹² Kamo tu koari na nana poko dadaloana, na kukuru poko pu tavetavete ni sa, ba paleke lani rini, meke salana ni tie mohodi, na hipuru palae ni tomate kaleadi tu rini.

¹³ Kaiqa rina tie Ziu pu hoke ene lamae pude hipuru palae tomate kaleadi, si podekia rini pude hipuru pani sari na tomate kaleadi koari na tie pa korapa pozana e Zisu sa Bañara, meke zama guahe si arini, “Hipuru panigo rau si goi pa korapa pozana e Zisu sapu tarae nia e Paula,” gua. ¹⁴ Ka zuapa tamatasi koreo te Sikiva, sa nati hiamata tadi na tie Ziu, si tavetia sapu gua asa. ¹⁵ Ba zama la i sa tomate kaleana sarini, “E Zisu meke e Paula si gilani rau; ba sapu gamu kasa isara, si lopu gilana gamu rau,” guni sa.

¹⁶ Meke razai sa tie pu koa ia tomate kaleana sarini, meke va kilasa va kaleani sa. Ke govete taloa sarini pa vetu tanisa, bakobakora na dododohodi. ¹⁷ Totoso avoso nia ri doduru tie Ziu, na Zenitailo pa Episasi sapu gua asa, si matagutu hola si arini, meke va lavatia rini sa pozana e Zisu. ¹⁸ Soku arini pu va hinokara si mae helahelae ni rini pa vinarigara sari na dia sinea. ¹⁹ Meke soku arini pu hoke tavetavete potana, si paleke varigara mae ni rini sari na dia buka potana, meke sulu pani rini pa kenudi ri na tinoni. Sari na laedi rina buka arini, si padana tinabara tana keke tie koari ka lima navulu puta tina rane. ²⁰ Ke gua asa si ta tozi urahae la sa inavosona e Zisu koari soku tie pule, ke soku lala dia saripu va hinokaria sa Bañara.

Sa Vinari Kakatorai pa Episasi

²¹ Mudina sapu gua asa, si vizatia Paula si pude ene gua pa Masedonia meke pa Akaia si asa, meke tiqe pule la pa Zerusalemata. Zama si asa, “Pana beto koa rau pa Zerusalemata, si kaqu la hopiki nia tugo rau si pa Roma,” gua si asa. ²² Ke garunu la ni Paula pa Masedonia sari Timote e Erasitasa, sapu sari karu nana tie varitokae, meke asa si koa hola hite koa sa pinaqaha popoa pa Esia.

²³ Pa totoso asa si ta evana si keke vinari kakatorai nomana pa Episasi, sina koa gua koasa tinaraena sa Sirana tanisa Bañara. ²⁴ Koanana si keke tie tavetavete patu siliva, pozana e Demitiriasi. Hoke tavete ni siliva sa sari na kinehana sa zelepade tanisa tamasa barikaleqe pa Episasi, sapu e Atemisi pozana. Hoke vagi valeana nia

poata ari na nana tie tavetavete sa tinavete asa. ²⁵ Tioko varigara ni sa meke sari kasa pa tinavete gugua tugo asa. Zama si asa, “Kasa turanaqu, gilania mia gamu sapu vagi va leana nia poata gita sa tinavete hie. ²⁶ Meke ele avosia na dogoro sotia mia mo gamu, sapu soku hola tie si ele turana va sea i e Paula. Lopu tale pa Episasi mo hie, ba gua tugo koari soku vasileana pa korapana sa pinaqaha popoa pa Esia. Zama si asa, sapu sari na tamasa pu ta tavete pa lima tie si lopu na tamasa hinokara, gua. ²⁷ Sa tinasuna, si lopu tale sa nada tinavete hata poata mo si kote ta novala, ba sa zelepade tugo tanisa tamasa barikaleqe Atemisi si kote loke gugua, meke kote ta huara sa nana linavata sapu vahesia ri doduru tiena sa popoa Esia, meke pa doduru vasina,” gua si asa.

²⁸ Totoso avosia tugo rina kobi tinoni sapu gua asa, si ta naziri hola si arini, meke podalae velavela guahe: “E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata,” gua. ²⁹ Meke lopu seunae si noveoro sa vasileana lavata pa Episasi. Tuqe vagi rini sari Qaeasi e Arisitakasi, sari karua tie Masedonia pu lulidi koe Paula. Meke ririhi vagi rini sari kara, meke zukuru varigara beto la si arini koasa vasina varivarigarana nomana tadi na tiena sa popoa Episasi. ³⁰ Hiva vura la pa kenudia rina tie se Paula, ba hukatia rina tie te Karisito si asa. ³¹ Kaiqa rina nati tie tadi na qinavuna pa pinaqaha popoa sana, saripu na baere te Paula, ba vala dia zinama tugo koe Paula, pude mani lopu vura la ta dogoro koasa vinari kakatorai sana.

³² Noveoro hola sa vinarigara tie: Kaiqa rini si velavela nia si keketona, ba kaiqa pule si keke votiki tiniona tu si velavela nia rini. Sokudi arini si lopu hite gilana hokaria tu, sapu na sa si varigara nia rini. ³³ Zukuru la nia ri tie Ziu pa kekenu se Alekezada meke kukili lani rina tie pa puku tinoni gua sapu hiva nia rini pude tozia sa. Ke va sagea Alekezada sa limana, pude va mokomokoi sari na tinoni, meke podekia sa pude zama meke olani sari dia zinutu. ³⁴ Ba totoso dono gilania rina tinoni sapu na tie Ziu se Alekezada, si lopu makudo velavela nia rini, padana karua aoa sapu guahe: “E Atemisi tugo pa Episasi sa tamasa lavata!” gua.

³⁵ Meke sipu va nosoi sa palabatu pa qinavuna sari na tinoni, si zamai sa sarini, “Avoso mae gamu pa Episasi! Doduru tie pa kasia popoa si gilana betoa, sapu sa popoa Episasi, si kopu nia sa zelepade tanisa tamasa lavata, se Atemisi, meke sa patu hopena sapu hoqa gorena mae pa manauru. ³⁶ Ele ta gilnadi mo si hire, loke tie boka va kohai. Ke mi mokomoko, mamu noso mo si gamu, mu lopu neneke na bebena va evania si keketona sapu lopu leana. ³⁷ Turana mae ni gamu sari karu tie hire, ba lopu hikoi rini sari na tiniona koa ri na nada zelepade, meke lopu zama nonovalia rini sa nada tamasa barikaleqe, se Atemisi. ³⁸ Ba be hiva zutua e Demitiriasi, meke ari nana tie tavetavete si keke tie, si korapa koa dia sari na nada tie varipitui, meke sa vasina varipituina. La tozi koa rini pude madi ta pitu. ³⁹ Ba be keketona votikaena pule si hiva nia gamu, si mi vivinei nia pa keke vinarigara tadi na tie pa popoa hie pa sirana tava egona pa tinarae. ⁴⁰ Ba sapu ninoroi he, si gina kote ta zutu nia gita sa vinari kakatorai hie; na loke nada ginugua pude vata evania sa inilinoara, meke lopu kote boka govete nia gita si asa,” gua si asa. ⁴¹ Sipu beto zama ni sa

saripu gua hire, si tukua mo sa sa vinarigara meke tozi ni sa sarini pude hopeke pule.

20

La pa Masedonia meke pa Akaia se Paula

¹ Meke sipu ele hola sa ninoveoro, si tioko varigara ni e Paula sari kasa tie pu va hinokara, meke sovutu va ninirai sa. Beto asa si zama luluari sa, meke taluarae la nana pa Masedonia si asa. ² Sipu enei sa sari na vasivasileana koasa pinaqaha popoa pa Masedonia, si sovutu va ninirai tugo sa sari na tie te Karisito vasina, beto asa si ene hola latu pa Qurisi si asa. ³ Ka neta sidara si koa si asa vasina. Meke totoso va namanama pude toka la pa Siria gua si asa, si tiqe avoso nia sa sapu kuhana nia rina tie Ziu si asa, ke vizatia sa si pude ene pule gua mo pa Masedonia. ⁴ Hire sari na tie pu luli koe Paula, meke kamo la pa Esia: E Sopata, sa tie pa Berea, sapu na tuna e Paehasi; meke ari Arisitakasi, e Sekudasi, sapu na tie pa Tesalonaika; e Qaeasi, sapu na tie pa Debi; meke karu tie pa Esia, ari Tikikasi, e Toropimasi; meke se Timote. ⁵ Arini hire si la aqa kenuni gami pa Toroasi, ⁶ meke gami si taluarae pa Pilipae sipu beto sa Inevana Bereti Loke Isitina^d. Hola ka lima rane, si la kamo gami si arini pa Toroasi, meke koa keke vuiki tu vasina si gami.

Va Toa Pule ia Paula se Iutikasi

⁷ Koasa rane kekenu koasa vuiki, sipu varigara si gami pude videvidea sa bereti*, si tarae va gele se Paula osolae kamo tu korapa boŋi, sina hiva taluarae si asa pa koivugona. ⁸ Soku sari na zuke pu toa koasa lose panaulu, vasina varigara gami. ⁹ Meke keke tie vaqura, pozana e Iutikasi, si habotuna pa vuida, meke sipu tarae va gele se Paula, si rorodokia si asa, meke puta muliuŋu. Ke hoqa gore pa pepeso si asa, podalae mae gua pa hatara vina neta si asa. Totoso la ovulu vagia rini, si ele mate tu si asa. ¹⁰ Ba gore la opo tamunia meke naza vagia Paula sa tinina, meke zamai sa sarini, “Lopu talotana gamu, ele toa pule si asa,” gua se Paula. ¹¹ Beto asa, si sage pule la koasa lose panaulu se Paula, meke la videvidea sa sa bereti meke henahena turana gami. Vari vivinei si gami, osolae kamo rane, meke tiqe taluarae taloa si gami. ¹² Turana pule nia rini se Iutikasi, meke koa tava manoto hola si arini.

Topue pa Toroasi meke La pa Mailitasi

¹³ Beto asa, si luli kekenu pa vaka si gami, meke la pa Asosi. Vasina tu kote la surania gami se Paula, gua asa sa nana hiniva, sina kote ene karovo la pa Asosi si asa. ¹⁴ Meke sipu mae tutuvu gami sa pa Asosi, si surania gami pa vaka si asa, meke hola la pa Maitalini. ¹⁵ Taluarae gami vasina, si la kamo tata pa nusa Kiosi pa koivugona. Meke hola keke rane pule, si la kamo pa nusa Samosi si gami, meke pa koivugona pule, si la hogoto si gami pa vasileana Mailitasi. ¹⁶ Hiva nia Paula si pude lopu noso pa Episasi, pude lopu oki palae totoso pa popoa Esia;

* **20:7** Ginuana sa zinama “videvidea sa bereti” si gina keke hinenahena vinarigara, beto asa si hena ia rini sa Ginani Hope pa boŋi rane Sarere, babe pa boŋi rane Sade lopu bakala.

sina bebena sisigiti si asa pude tuturei la kamo sa rane Pen'tikosi^d pa Zerusalem, be boka, gua.

Zama Luluara se Paula koari na Koimata pa Episasi

¹⁷ Koa pa Mailitasi se Paula, meke tioko la i sa sari na koimata koasa ekelesia pa Episasi, pude mae tutuvia si asa, gua. ¹⁸ Meke sipu kamo rini koasa, si zamai sa sarini, "Ele gilana betoa mia gamu sa qua kinoa koa gamu, podalae pa rane kekenu sapu kamo rau pa Esia. ¹⁹ Pa vina pepekae meke pa kolomata si nabulu nia rau sa Baṅara, koari na tinasuna nomadi pu va raza nau rina tie Ziu, sipu kuhana nau rini. ²⁰ Gilania mia gamu sapu lopu hite tomea rau koa gamu si keketona, sapu boka tokani gamu koari na qua tinarae na vina tumatumae pa kobi tie, meke toso hopiki vetuvetu si rau. ²¹ Sa qua vina balau si la beto mo koari na tie Ziu, meke na tie Zenitailo, pude madi luara pani sari na dia sinea, meke kekere mae koe Tamasa, meke pude madi va hinokaria se Zisu Karisito sa nada Baṅara. ²² Ego, kamahire he si ta turaṅa koasa Maqomaqo Hope si rau, pude la pa Zerusalem. Meke lopu gilania rau sapu na sa si kote ta evaṅa koa rau vasina. ²³ Ba gilania rau sapu koa ri doduru vasileana pu ele kamo la i rau, sa Maqomaqo Hope si ele va balau au, sapu korapa aqa nau sa tinapusi, meke sari na tinasuna pa Zerusalem. ²⁴ Sa qua tinoa si namu loke gugua koa rau; ba sa qua nati inokoro, si pude va hokotia mo sa tinavete sapu ele poni nau sa Baṅara Zisu pude tavetia. Sa tinavete asa si pude tarae vura nia sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa.*

²⁵ Meke kamahire si gilania rau, sapu gamu doduru pu ele kamo atu gamu rau, pude tarae nia sa Butubutu Binara te Tamasa, si lopu kaqu dogoro pule au si rau. ²⁶ Gua asa, ke maqu tozi va bakalani gamu, sapu arau si via kamahire, be guana keke koa gamu si lopu kamo sa tinoa hola. ²⁷ Ura loketona si tomea rau koasa doduruna sa hiniva te Tamasa, ba ele tarae vura beto nia rau. ²⁸ Mi tavetavete guana sepati mamu kopu puleni gamu, meke gua tugo sari doduru tie pu koa koasa puku tie te Tamasa. Ura ta vizata si gamu koasa Maqomaqo Hope pude kopu ni. Mi kopu nia sa ekelesia te Tamasa, sapu ele vagia Sa koasa eharana sa Tuna soti. ²⁹ Gilania qua rau, sapu pana taloa si rau, si kote mae koa gamu sari na titisa kokohadi, saripu guana kurukuru pinomo pu va matei na ṅoṅovali sari na tie, meke kaqu nuquru mae si arini koari na puku tie te Tamasa. ³⁰ Kaiqa tie mo pa korapa mia gamu telemia, si kote paleke va sea i sari na vina tumatumae hinokara, pude turaṅa va sea i sari na tie pu va hinokara. ³¹ Ke mi kopu, mamu balabala ia sapu pa korapadi ri ka neta vuaheni, si lopu makudo va balau gamu rau si gamu doduru rane na boni, pa kolomata.

³² Ego, kamahire si luara veko gamu rau si gamu pa limana sa Tamasa, meke koasa inavosona sa Nana tataru variharupi, sapu boka va ṅinira gamu pa mia rinaṅerane, meke kaqu ponini gamu Sa sa tinago pu ele va naṅiti vekoa Sa, pude tadi na Nana tie pu tava via koari na dia tinavete kaleadi. ³³ Arau si lopu okoro pude vagi sari poata qolo, na siliva, babe na poko tana ke tie. ³⁴ Ele gilana mia gamu, sapu tavetavete pa limaqu soti si rau pude va gavori gua saripu ta hivae koa rau, meke koa rini pu luli tavetavete turaṅau. ³⁵ Pa doduru ginugua,

* 20:24 2 Tim 4:7

si ele va dogoroni gamu rau, sapu pude tavetavete va niñira mo gita, si kote boka toka ni saripu malohoro. Balabala i sari na zinama te Zisu sapu gua hire: ‘Pude variponi, si leana hola nia si pude vagi,’ gua.”

³⁶ Meke sipu beto zama se Paula, si kokotuñu turani sa sari doduru meke varavara. ³⁷ Kabo beto sari doduru, sipu ñazaia, na ahoa rini si asa. ³⁸ Sapu talotaña hola nia rini, sina tozi ni sa sapu lopu kaqu dogoro pulea rini si asa, gua. Ke ene lulia rini si asa, meke la luaria ri pa vaka.

21

La pa Zerusalema se Paula

¹ Zama luluari gami sarini, meke tiqe taluarae meke karovo tonoto la pa nusa Kosi si gami. Meke pa koivugona si la kamo si gami pa nusa Rodesi, meke taluarae gami vasina si la hogoto pa vasileana Patara. ² La luli karovo si gami koa keke vaka vasina, sapu korapa va qaqiri toka la pa Ponisia, meke tiqe taluarae taloa si gami. ³ Meke sipu dogoria gami sa nusa Saeparasi, si ene pa kali mataona sa nusa si gami, meke hola la pa Siria. Meke la hogoto si gami pa Taea, sina vasina si kote la va gorei sa vaka sari na likakalae pu surani sa. ⁴ La tutuvi gami vasina sari kaiqa tie te Karisito, meke koa koa rini keke vuiki vasina si gami. Meke vata gilana nia sa Maqomaqo Hope koari na tie hire, si pude mani lopu la pa Zerusalema se Paula, gua; ke tozi nia rini si asa. ⁵ Ba sipu ele hokoto sa mami toso pude koa koa rini, si ta luarae si gami, ke ene luli gami ri doduru puku tatamana, meke vura la si gami pa sadana sa vasileana, meke la kokotuñu, meke varavara si gami pa masa. ⁶ Meke sipu beto vari zama luluari si gami, si la suraña si gami pa vaka, meke ene kekere pule la dia pa hopeke dia vetu si arini.

⁷ Meke topue pa Taea si gami, meke la hogoto pa Tolimeasi. La tutuvu getugetu ni gami sari na tie te Karisito vasina, meke koa paki si gami vasina keke rane. ⁸ Pa koivugona pule, si taluarae si gami meke la pa Sizaria. Koa si gami vasina, pa vetu te Pilipi sa tie pu hoke tarae nia sa Inavoso Leana. Asa si keke koari ka zuapa pu ta vizatadi pude na tie varitokae pa Zerusalema.* ⁹ Ka made sari na tuna vineki sa, saripu lopu varihabadi, meke hoke tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa. ¹⁰ Sipu ele koa kaiqa rane si gami vasina, si gore mae guana pa Ziudia si keke poropita, pozana si e Aqabasi.* ¹¹ Mae koa gami si asa, meke hena vagia sa sa belete te Paula, meke pusi nia sa koari na limana, na nenena telena, meke zama, “Guahe sapu zama nia sa Maqomaqo Hope: Sa tie pu tagona sa belete hie, si kaqu pusi gunia he rina tie Ziu pa Zerusalema, meke kaqu vala nia rini koari na Zenitailo,” gua si asa.

¹² Sipu avosia gami sapu gua asa, si tozi ososo nia gami meke rina tie vasina se Paula, pude mani lopu la pa Zerusalema, gua. ¹³ Ba olaña se Paula, “Na sa si tavetia gamu? Kabokabo si gamu pude va talotaña sisigitau gua? Ura sapu korapa aqa nia rau, si lopu pude ta pusi mo, ba pude tava mate tu pa pozana e Zisu sa Bañara,” gua si asa.

¹⁴ Na lopu boka hukatia gami si asa, ke zama mo si gami, “Ego leana, gua mo sapu hiva nia sa Bañara si mani ta evaña,” gua.

* 21:8 TTA 6:5, 8:5 * 21:10 TTA 11:28

¹⁵ Meke sipu ele hokoto sari na rane pu koai gami pa Sizaria, si va qaqiri si gami meke topue hola la pa Zerusalemā. ¹⁶ Kaiqa rina tie te Karisito pa Sizaria si luli koa gami, meke turana lani gami rini pa vetu te Masoni. Na tie Saeparasi si asa, sapu keke rina tie pu luli koe Zisu tatasana.

La Tutuvia Paula se Zemisi

¹⁷ Sipu la kamo gami pa Zerusalemā, si tava kamo valeana si gami koari na tie te Karisito vasina. ¹⁸ Pa koivugona si luli koa gami se Paula, meke la dogoria gami se Zemisi, meke mae koa somana beto tugo sari kasa koimata pa ekelesia pa Zerusalemā. ¹⁹ Zama qetuqetu koa rini se Paula, meke tozi betoi sa koa rini sari doduru tinitoṅa gua saripu evaṅi sa Tamasa koari na tie Zenitailo, pa korapa inene misinare tanisa.

²⁰ Sipu avosia rini sapu gua asa, si vahesia ri sa Tamasa, meke zama ia rini se Paula, “Tasimami, gilania goi sapu guahe: Ele soku tina sari na tie Ziu pu ele va hinokara, meke korapa nalināli nia rini kinopuna sa Tinarae te Mosese. ²¹ Meke ele avoso nia rini, sapu agoi si tozi ni sari na tie Ziu pu koadi koari na popoa tadi na tie Zenitailo, pude luara pania sa tinarae te Mosese, meke pude lopu magu i sari na tudia koreo, babe luli sari na hahanana tadi na tie Ziu, gua. ²² Meke lopu sana kote avoso nia rini, sapu ele kamo tani si goi. Ke na sa si kote tavetia gita? ²³ Ego, guahe si balabala ia gami, pude tavetia goi. Ari ka made tie tani si korapa evaṅia sa vina gorevurana sa dia vina tatara.* ²⁴ La, mamu somana koa rini koasa vina vukivukihi vinulasa, mamu tabari sari na laedi rina dia vina vukivukihi meke tamugoi tugo, pude di boka koto va golugolu si arini. Meke pude gua asa, si kote boka dogoria rina tie Ziu, sapu lopu hinokara sari na inavosomu goi pu ele avoso ni rini, ba agoi si korapa kopu nia mo sa Tinarae te Mosese. ²⁵ Ba lopu sapu hiva ni gami sari na tie Zenitailo pu ele va hinokara pude kopu nia sa Tinarae te Mosese. Ele kubere la i gami sarini pude di taveti sapu gua hire: Lopu henai sari na ginani pu tava vukivukihidi la koari na beku, meke sari na eharadi, na masadi rina kurukuru pu lopu tava honi palae eharadi; meke pude madi va ilolo pule ni pa vinari riqihī,” gua si arini.*

²⁶ Ke pa koivugona, si turani e Paula sari ka made tie pu guni rini meke la va via pule nia si asa, somanae koari ka made. Meke tiqe nuquru la sarini pa Zelepade, pude la tozia sa totoṅo pu kaqu hokoto sa totoṅo tanisa vinavia tadi kasa pude mudina asa kaqu ta tavete sari hopeke dia vina vukivukihi vinulasa, gua.*

Ta Tuqe Vagi se Paula pa Zelepade

²⁷ Ba sipu tata hokoto tugo sari ka zuapa rane sara, si mae dogoria ri kaiqa tie Ziu mae guadi pa Esia se Paula pa korapa Zelepade. Ke sovusovutu va bugoria rini sa puku vinarigara lavata, meke tuqe vagia rini se Paula. ²⁸ Velavela si arini, “Gamū na tie Izireli! Mae tokani gami! Hiera mo sa tie sapu ene ni pa doduru vasina sari na vina tumatumaē sapu lopu garo koa gita na tie Ziu, meke koasa Tinarae te Mosese, meke koasa Zelepade hie. Meke kamahire, ba mae turana nuquru nia tie Zenitailo pule tu sa sa Zelepade, ke va bonia sa sa vasina hopena hie!” gua si arini. ²⁹ Na ele dogoria mo rini se Toropimasi, sa

* 21:23 Nab 6:9-12 * 21:25 TTA 15:29 * 21:26 Nab 6:9-12

tie Episasi, sapu luli koe Paula pa Zerusalema. Ke balabala ia rini sapu gina turana nuquru nia Paula si asa pa Zelepade, gua.*

³⁰ Ke noma lala nana sa vinari kakatorai pa korapana sa popoa Zerusalema. Meke haqala varigara sari doduru tie, meke tuqe vagia rini se Paula, meke ririhi vura nia rini si asa pa sadana sa Zelepade, meke tuturei tukui rini sari na sasada. ³¹ Sipu korapa komitia pude va matea gunia rini se Paula, si kamo la mo sa inavoso koa sa nati koimata tanisa qeto minate tadi na tie Roma, sapu keke vinari kakatorai si korapa ta evana pa Zerusalema, gua. ³² Ke tioko vagi sa nati koimata sari kaiqa palabatu varipera, na tie varipera, meke tuturei topue gore la sarini koa sa vinarigara. Sipu dogoria tugo rina tinoni sa koimata meke sari na tie varipera pu turani sa, si tiqe beto komitia rini se Paula. ³³ La tuqe vagia sa nati koimata tadi na tie varipera se Paula, meke garuni sa sari nana tie, pude pusi nia karua seni pa limana e Paula. Beto asa si tiqe nanasa la si asa koari na tie, “Esei sa tie hie? Meke na sa si evania sa?” gua si asa. ³⁴ Meke kaiqa ri na tinoni si velavela nia keketona, ba kaiqa si votiki ginugua tu. Na lopu boka vagia sa koimata sa natina hinokara sa tinasuna, sina soku sa ninoveoro. Ke garuni mo sa sari kasa nana tie varipera, pude turana la nia pa vetu tadi na tie varipera se Paula. ³⁵ Sipu kamo Paula sa halehaleana sage pa vetu, si ninira hola sa tinanaziri, na tinuru hiva varipera tadi na tinoni, ke palekia tu rina tie varipera se Paula. ³⁶ Ba luli la tugo sa puku vinarigara lavata, meke velavela, “Va mate pania gana! Va mate pania gana!” gua si arini.

Zama se Paula koasa Vinarigara Tinoni

³⁷ Totoso tata turana nuquru nia rini pa vetu se Paula, si zama la koasa nati koimata tadi na tie varipera si asa, “Vegua, boka zama paki koa goi si rau?” gua si asa.

Meke nanasia sa koimata si asa, “Vegua, tumae zama Quriki si goi? ³⁸ Vea, lopu agoi tu sa tie Izipi pu varipera la koasa qinavuna Roma visoroihe, meke turana lani sari ka made tina tie varipera na variva mate pa soloso qega?” gua si asa.

³⁹ Meke olana la se Paula, “Arau si na tie Ziu, podoqu pa popoa Silisia, pa vasileana Tasisi, na tie soti koasa vasileana arilaena sana si rau. Tapa si rau koa goi, mu va malumu paki au, maqu zama paki koari na tinoni,” gua si asa.

⁴⁰ “Leana,” gua sa nati koimata. Ke turu mo pa halehaleana sage se Paula, meke va mokomokoi sa pa limana sari na tinoni. Meke sipu noso sarini si zama la koa rini si asa pa zinama Hiburu:

22

¹ “Kasa turanaqu, mi avoso mae pude maqu va bakalia koa gamu sapu lopu sea si rau,” gua si asa.

² Totoso avosia tugo rini sapu zama pa zinama Hiburu se Paula, si noso beto si arini, ke zama si asa, ³ “Arau si na tie Ziu, podoqu pa vasileana Tasisi, pa pinaqaha popoa pa Silisia. Ba noma sage meke sikulu si rau koe Qamalieli na Parese pa vasileana nomana hie pa Zerusalema. Tava tumatumae valeana nia rau sa Tinarae te Mosese, meke tadi na tiatamada pukerane. Nalinali hola nia rau

* 21:29 TTA 20:4

sa vina lavatana sa Tamasa koari na qua tinavete, gua putaputa tugo sapu korapa nia gamu kamahire.*⁴ Nonovalu, na va matei rau sarini pu lulia sa Sirana vinahesi hie. Pusi vagi rau sari na palabatu na barikaleqe, meke la vekoi rau pa vetu varipusi.*⁵ Sa nati hiamu kenukenue, meke sari doduru koasa Sanihiderini^{d,*} ba boka va sosodea mo, sina arini mo poni nau sari na leta pu paleki rau, sapu kubere la ni rini koari kasa tie Ziu turanadia pu koa pa Damasikasi, pude kaqu pusi vagi rau sari na tie pu koadi vasina pu lulia sa Sirana vinahesi hie, pude la va kilasi pa Zerusalem, gua.

*Tozia Paula sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 26:12-18)*

⁶ Ba sipu korapa rane sa popoa, tooso korapa ene la rau pa sirana, meke tata la pa Damasikasi, si malara va hodaka mae koa rau si keke kalalasa variva keanana pa Manauru. ⁷ Ke hoqa gore pa pepeso si rau, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama guahe: 'Saula! Saula! Na vegua ke nonovalu goi?' gua.

⁸ 'Banara, ese si goi?' gua si rau.

Meke olana si Asa, 'Arau Zisu pa Nazareti tugo si hie, sapu korapa nonovalu goi!' gua si Asa. ⁹ Sari na tie pu lulidi koa rau si dogoria mo rini sa kalalasa, ba lopu avosia rini sa mamalainina sa tie pu zama mae koa rau.

¹⁰ Meke nanasia rau si Asa, 'Banara, na sa si kaqu tavetia rau?' gua si rau.

Meke olana mae si Asa, 'Mu turu, mamu la pa Damasikasi, meke vasina tu si kote ta tozi ni goi sari doduru gua pu ta hivae koa goi pude taveti,' gua si Asa. ¹¹ Lopu boka dodogorae si rau, sina va behu au sa kalalasa variva keanana. Ke sari na tie mo pu lulidi koa rau si taninia limaqu, meke turana la nau pa Damasikasi.

¹² Koa nana vasina si keke tie pozana e Ananaeasi. Keke tie tonoto si asa pa hahanana kinopuna sa Tinarae te Mosese, meke na tie ta pamaena hola si asa koari doduru tie Ziu vasina. ¹³ Mae turu kapae koa rau si asa, meke zama, 'Saula, tasiqu, mu dodogorae tu ba goi!' gua si asa. Meke pa tooso tugo asa si dogoria rau si asa.

¹⁴ Meke zama si asa, 'Ele vizatigo sa Tamasa tadi na tiatamada si agoi, pude mu tumae nia sa Nana hiniva, meke pude dogoria sa Nana Nabulu Tonotona, sapu ele dogoria goi meke avosia goi sa mamalainina soti pa sirana. ¹⁵ Ura kaqu keke Nana tie va sosode si agoi, pude tozia koa ri doduru tie gua saripu dogori na avosi goi. ¹⁶ Ke mu lopu aqa, ba la mamu ta papitaiso, pude tava via koari na mua sinea, mamu varavara la koasa pozana Sa,' gua si asa.

Ta Garunu se Paula Pude Tarae Koari na Tie Zenitailo

¹⁷ Totoso pule la pa Zerusalem si rau, meke sipu la koa varavara si rau pa Zelepade, si dogoria rau si keke dinogodogorae. ¹⁸ Dogoria rau sa Banara sapu zama mae koa rau, 'Mu tuturei sisigiti, mamu taluarae pa Zerusalem, sina lopu kaqu va hinokaria rina tie tani sa inavosoqu Rau sapu kote tozia goi,' gua si Asa.

¹⁹ Meke olana la si rau, 'Banara, ele gilana valeania dia rini sapu arau mo la vata pusi, na sekei pa hopeke sinaqoqi sari na tie pu va

* 22:3 TTA 5:34-39 * 22:4 TTA 8:3, 26:9-11 * 22:5 Sa Sanihiderini hie si na nati puku tie vari pitui tadi na tie Ziu.

hinokarigo si Goi. ²⁰ Meke sipu tava mate se Sitivini, sa tie pu helahelae nigo koari na tie, si arau tugo mo somana va egoa sa nana minate, meke arau tugo mo turu kopu ni sari na poko tadirini pu va matena si asa, 'gua si rau.*

²¹ Ba zama mae koa rau si Asa, 'Mu la! Sina kaqu garunu la nigo Rau si goi pa seu, koari na tie Zenitailo,' gua si Asa."

²² Va avoso sari na tinoni, ba sipu zama nia tugo Paula sapu kaqu ta garunu la koari na tie Zenitailo si asa gua, si keke gua velavela va ululae si arini, "Va matea gana sa tie sana, lopu padana pude toa!" gua si arini. ²³ Zama ta nazinaziri sarini, meke hiru ni rini pa galegalearane sari na dia poko, meke taburu sage ni rini panaulu sari na kavuru pepeso. ²⁴ Ke garuni sa nati koimata tadi na tie varipera sari nana tie, pude turana nuquru nia se Paula pa vasina tadi na tie varipera. Meke garuni sa si arini pude komitia si asa, pude ni tozia sapu pa ginugua sa, ke zama ta nazinaziri nia tu rina tie Ziu si asa, gua. ²⁵ Ba sipu korapa usia rini si asa pude komitia, si zama la se Paula koa keke koimata tadi na tie varipera pu turu tata koa sa, "Vegua, leana mo koa gamu si pude komitia sa tie Roma* tugo, sapu ta kopue koasa tinarae Roma, pana lopu ele ta pitu?" gua si asa.

²⁶ Sipu avosia tugo sa koimata sa zinama gua asa te Paula, si la si asa koasa nati koimata, meke zama, "Tio, na sa si kote tavetia goi? Na tie hie si na tie Roma tugo, ta kopue koasa tinarae Roma," gua si asa.

²⁷ Ke la nanasia sa nati koimata se Paula, "Mu tozi nau, na tie Roma tugo si goi?" gua si asa.

"Uve," gua se Paula.

²⁸ Meke zama sa nati koimata, "Arau si soku poata vekoi meke tige ta evanae na tie Roma si rau," gua si asa. Meke olaña se Paula, "Ba arau si na tie Roma pa qua pinodo," gua si asa.

²⁹ Ke rizu taloa sarini pu korapa va namanama pude la nanasia se Paula; meke sa nati koimata ba matagutu tugo, toতোসো avosia sa sapu na tie Roma tugo se Paula, sina usia tu sa pa seni, pude komitia.

Ta Vala pa Kenudi rina Koimata pa Sanihiderini se Paula

³⁰ Hiva gilana va sosodea sa nati koimata tadi na tie varipera Roma, gua meke zutua rina tie Ziu se Paula. Ke pa koivugona, si rupahia sa se Paula, meke tozi ni sa sari na nati hiama, meke sari doduru tien sa puku tie varipitui tadi na tie Ziu pude varigara. Meke turania sa se Paula, meke la va turua sa pa kenudi rini.

23

¹ Dono toto la i e Paula sari na tien sa Sanihiderini sa puku tie varipitui^d tadi na tie Ziu, meke zamai sa, "Kasa turanaqu pa Izireli! Gilana valeania rau sapu pa qua tinoa si evani rau sari doduru gua saripu tonoto pa kenuna sa Tamasa, kamo pa rane ninoroi," gua si asa. ² Sipu zama gua asa si garunu la i Ananaeasi sapu sa nati hiama^d kenukenue sari kaiqa pu turu tata koe Paula pude poharia nuzuna, gua. ³ Ba zama la koa sa se Paula, "Mani poharigo tugo Tamasa si agoi, sina gua tugo na gobagoba sapu ta pedi va keoro mo si goi. Habotu

* 22:20 TTA 7:58 * 22:25 Sari doduru tie pu ta pozae na tie Roma si tago niniranira pa tinarae Roma. Sari na tie pa votiki popoa na butubutu ba boka ta pozae na tie Roma.

vasina si goi pude varipitui nau pa siranana gua sa Tinarae te Mosese gua, ba korapa sekea mo telemu sa Tinarae, toতোso garunu nau tie goi pude poharau!" gua se Paula.*

⁴ Meke zama saripu turu tata koe Paula, "Tio, na nati hiama kenukenue te Tamasa si zama va kaleania goi," gunia rini si asa.

⁵ Ba olaña se Paula, "Kasa turanaqu pa Izireli, lopu hite gilania rau sapu na nati hiama kenukenue sa tie hie. Ura ta kubere si guahe pa Kinubekubere Hope: 'Mu lopu zama va kaleania sa koimata pa mua butubutu,'" gua.*

⁶ Sipu dono gilania Paula sapu kaiqa arini pu varigara si na Sadusi, meke kaiqa si na Parese, si velavela la koa rini si asa, "Kasa turanaqu pa Izireli, arau he si na Parese, meke na tuna tugo keke Parese. Sapu ta pitu nia rau hie, si koa gua mo koasa qua vina hinokarana sa tinuru pule tadi pu mate!" gua si asa.*

⁷ Sipu beto tugo zama nia Paula sapu gua asa, si podalae varitokei gedi mo sari na Parese, meke sari na Sadusi, ke ta paqaha rua sari na tinoni pu varigara. ⁸ Ura sari na Sadusi si lopu va hinokaria sa tinuru pule tadi pu mate, meke sari na mateana, na tomate, na gua.

Ba sari na Parese si va hinokara betoi saripu gua hire.* ⁹ Noma hola sa ninoveoro, meke kaiqa rina tie va tumatumae koasa Tinarae te Mosese sapu na Parese tugo, si turu meke zama va ninira, "Loke sinea si boka dogoria gita koasa tie hie! Ve a be keke mateana babe keke maqomaqo si zama koa sa? Lopu boka zutua gami," gua si arini.

¹⁰ Ninira hola sa vinaritokei, ke mala nia sa nati koimata tadi na tie varipera, sapu meke ta seke va umumu se Paula, gua. Ke garuni sa sari nana solodia pude gore la saputu vagia se Paula koa rini, meke la vekoa rini pa vetu tadi na solodia.

¹¹ Pa bonina asa, si la turu tata koe Paula sa Banara, meke zama, "Mu lopu matagutu! Ele tozi helahelae nau goi si Rau tani pa Zerusalem, ke mamu tavete kekenono gua tugo asa pa Roma," gua si Asa.

Kuhana nia Rina Tie Ziu se Paula

¹² Meke pana munumunu pa koivugona, si varigara meke vari vivinei sari kaiqa tie Ziu, meke variva ego nia rini pa keke tinokotokoro, sapu lopu kaqu hena na napo hokara si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. ¹³ Sarini pu tavetena sa vinariva egoi hie, si hola nia ka made navulu tie. ¹⁴ La si arini koari na nati hiama, na koimata tadi na tie Ziu, meke zama, "Gami si ele tokotokoro puleni gami pa kenuna sa Tamasa, pude lopu kaqu hena ginani si gami osolae kaqu va matea tu gami se Paula. ¹⁵ Ke gua asa si hiva nia gami pude gamu meke sa puku tie varipitui, si kaqu tozi sekesekei la nia sa nati koimata tadi na tie varipera, pude mani turana gore atu nia sa koa gamu se Paula. Tozi nia sapu hiva avoso valeani gamu si kaiqa ginuguana sa, mamu gua. Meke gami si kote tome aqa pude va matea si asa, toতোso lopu ele kamo atu sa," gua si arini.

¹⁶ Ba keke tuna koreo sa tasina barikaleqe e Paula, si avoso pohoa sa dia hiniva hie, ke la pa vetu tadi na tie varipera si asa, meke tozi nia sa se Paula. ¹⁷ Beto asa, si tioko vagia Paula si keke koari na koimata tadi na tie varipera Roma, meke zama ia sa, "Mu turana la nia sa koreo hie

* 23:3 Mt 23:27-28 * 23:5 Ekd 22:28 * 23:6 TTA 26:5; Pil 3:5 * 23:8 Mt 22:23; Mk 12:18; Lk 20:27

koasa mia nati koimata, sina keke tinitonā si kote la tozia sa koreo hie koa sa,” gua se Paula.

¹⁸ Meke turanā sa koimata sa koreo, meke la koasa dia nati koimata, meke zama, “Garunau e Paula, sa tie ta pusina, pude turanā atu nia koa goi sa koreo hie, sina keketonā si kote tozi nigo sa, gua,” gua si asa.

¹⁹ Ke tanini vagia sa nati koimata sa limana sa koreo, meke turanā vata kalea sa, meke nanasia sa, “Ego, na sa si hiva tozi nau goi?” gua si asa.

²⁰ Meke zama sa koreo, “Sari na koimata tadi na tie Ziu, si ele variva ego nia si pude vugo si kaqu atu tepa sekesekei nigo rini, pude turanā gore la nia goi se Paula koasa puku tie varipitui tadi na tie Ziu, si pude hiva avoso valeani rini sari kaiqa ginugua pule tanisa, gua. ²¹ Mu lopu va hinokari, sina hola nia made navulu puta tie si korapa tome aqa pude va matea se Paula, gua. Ele tokotokoro puleni si arini, sapu lopu kaqu hite hena na napo si arini, osolae kaqu va matea tu rini se Paula, gua. Korapa aqa sarini kamahire pude avosia be guana va egoa goi sa dia tinepa,” gua sa koreo.

²² Ke naqua sa koimata sa koreo, meke zama ia sa, “Ego, mu lopu la tozi hokaria goi koa keke tie, gua saripu vivinei ni goi koa rau hire,” gunia sa, meke tiqe va taloa pulea sa sa koreo.

Ta Garunu La koasa Qavuna Pilikisi se Paula

²³ Beto asa si tioki sa nati koimata tadi na tie varipera si karu nana koimata, meke zamai sa, “Mi va namanama i karua gogoto solodia, meke ka zuapa navulu tie koi hose, meke karua gogoto tie tanini hopere. Va namanama pude taluarāe la pa Sizaria pa sia koloko kohite boni. ²⁴ Va nama ponā hose se Paula pude boka turanā va kamo valeania se Paula koe Qavuna Pilikisi,” guni sa sarini. ²⁵ Meke kubere la nia sa nati koimata si keke leta koa sa Qavuna Pilikisi sapu zama guahe:

²⁶ “Arau Kolodiasi Laesiasi si kubere atu koa goi na Qavuna Pilikisi pa qua pinamañā. ²⁷ Sa tie isa si ele tuqe vagia rina tie Ziu, meke tata va matea rini. Ba avoso nia rau sapu na tie Roma tugo si asa, ke turanā rau sari na qua tie varipera meke la harupia si asa. ²⁸ Hiva gilania rau sapu gua zutu nia rini si asa, ke turanā gore la nia rau pa dia puku tie varipitui. ²⁹ Tiqe va nonoga ia rau sapu loketonā si evañia sa sapu pada pude tava mate nia, ba be ta pusi nia sa pa vetu varipusi. Sari na tinitonā pu zutu ni rini koa sa, si na ginugua la gua mo pa dia tinarae soti teledia. ³⁰ Ke totošo avosia rau sapu kaiqa tie si kuhana pude va matea si asa gua, si hinoqa vizatia rau si pude garunu atu nia koa goi si asa. Ele tozi ni tu rau sarini pu zutuna sa pude madi paleke atu ni koa goi sari na dia zinutu koa sa,” gua.

³¹ Tavetia tugo rina solodia sapu gua ta garunu nia rini. Turanā rini se Paula pa bonina tugo asa, meke la kamo pa vasileana Anitipatirisi.

³² Meke pa koivugona, si kekere pule la pa Zerusalemā sari na tie varipera pu ene pa nenedi, ba sarini pu koi pa hose si turanā hola nia se Paula. ³³ Turanā va kamo rini pa Sizaria si asa, meke la luarā rini sa leta koasa Qavuna, meke luarā vekoa rini koa sa se Paula. ³⁴ Sipu beto tiroa sa Qavuna sa leta, si nanasia sa se Paula, “Pa pinaqaha popoa pavei si mae gua mu goi?” gunia sa.

Meke sipu gilania sa Qavuna sapu mae guana pa Silisia se Paula, ³⁵ si zama si asa, “Kote varipitui nia rau sa ginuguamu goi, pana mae kamo sarini pu zutu igo,” gua si asa. Beto asa si garuni sa Qavuna sari nana tie kopu, pude kopu nia se Paula pa vetu Qavuna sapu kuria Herodi pukerane.

24

Ta Pitu se Paula koe Pilikisi

¹ Hola ka lima rane, si turaña gore lani e Ananaeasi sa nati hiama kenukenu pa Sizaria, sari kaiqa koimata tadi na tie Ziu, meke keke loea, pozana e Tetulasi. Paleke lani rini sari na zinutuna e Paula koasa Qavuna Pilikisi, pude zutua rini pa kenuna sa. ² Totoso ta tioko va nuquru la se Paula, si podalae va vurai e Tetulasi sari doduru dia zinutu koa sa, meke zama guahe si asa:

“Qavuna Pilikisi pu ta pamañaemu, pa mua tinuraña goi si ele boka koa bule si gami pa keke totoso gelena. Meke kaiqa hinobe saripu ta hivae, si ele boka ta evaña koasa mami popoa. ³ Qetu ni gami pa doduru popoa, meke koari doduru totoso hire, meke zama valeana hola igo gami si agoi. ⁴ Ba maqu lopu okipani hoboro ni sari na mua totoso pa soku zinama, ba tepa igo rau si goi pa mua tataru vatukana, pude va avosia sa mami zinama papakana hie. ⁵ Sa tie hie si variva ilipunana sisigiti. Podalae ni sa sari na vinari kakatorai pa korapa mami gami na tie Ziu pa doduru vasina. Meke asa tugo si na koimata pa keke puku tinoni votivotikaena sapu ta pozae na ‘Nazarini’. ⁶ Podekia tugo sa pude va bonia sa Zelepade, ba tuqe vagia mo gami.* ⁸ Be nanasia goi sa tie hie, si kote avoso gilani mo goi koari nana zinama sari na tinitoña pu zutu ni gami koa sa,” gua si asa. ⁹ Meke somana zutua tugo rina koimata tadi na tie Ziu se Paula, sapu hinokara sari doduru gua pu zama ni e Tetulasi, gua.

Lavelave Hukata Pule nia se Paula

¹⁰ Totoso nuke la ia sa Qavuna se Paula pude zama si olaña se Paula, “Qavuna Pilikisi, gilania rau sapu agoi si ele koa na keke tie varipitui pa popoa hie pa soku vuaheni, gua asa ke qetu si rau pude mae zama lavelave hukata pule nau pa kenumu goi. ¹¹ Telemu ba kote boka gilania mo koari kaiqa tie, sapu ka manege rua rane tu ele hola si la si rau pa Zerusalem, pude vahesia sa Tamasa. ¹² Ba lopu hite dogorau ri kasa pu zutu au, sapu la varitokei si rau koa ke tie pa Zelepade, babe la vari kakatorai ni rau sari na tinoni koari na sinaqoqi, babe pa keke vasina pule pa korapana sa vasileana lavata. ¹³ Arini ba lopu boka va sosode ia koa goi, gua saripu korapa zutu nau rini hire. ¹⁴ Maqu tozi helahelae vura nia sapu arau si vahesia mo sa Tamasa tadi na tiatamamami pukerane, meke vahesia rau si Asa, pa Sirana tanisa Banara sapu kokoha gunia ri kasa hire. Ba arau si va hinokari tugo sari doduru gua saripu ta kubere pa Tinarae te Mosese, meke koari na kinubekubere tadi na poropita. ¹⁵ Sa vina hinokara koe Tamasa sapu

* **24:6** Sari na zinama hire vesi 6-8 si koa pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane. [Ele hiva varipitui nia mo gami si asa pa siranana gua sa Tinarae te Mosese, 7ba mae varipera nia e Laesiasi, sa nati koimata tadi na tie varipera, meke zau vagia sa si asa koa gami. 8 Beto asa, si tozini gami sa pude saripu zutuna se Paula, si kaqu va mae guni koa goi sari na dia zinutu koa sa, gua.]

tagoa ri kasa hire, si tagoa tugo rau, sapu kaqu tava toa pule pa minate keke rane, sari doduru tie leadi, na kaleadi, saripu ele mate. ¹⁶ Ke gua asa si podeke sisigitia rau doduru totošo, pude qu evaᅇi sapu toᅇoto pa kenuna sa Tamasa meke na tie.

¹⁷ Mudina sapu koa va seu si arau pa kaiqa vuaheni, si pule mae si arau pa Zerusalemā, pude la luari si kaiqa vinariponi na poata tadi kaiqa tie Ziu pu malaᅇa, meke pude la va vukivukihi qua tugo, gua.*

¹⁸ Totoso dogoro au rini pa Zelepade si ele va hokotia rau sa vinulasa gua sapu ta hivae pa Tinarae te Mosese, ba loketona puku tinoni na ninoveoro si koa vasina pa totošo asa. ¹⁹ Ba kaiqa tie Ziu pu mae guadi pa pinaqaha popoa pa Esia si koadia vasina. Arini teledia si pada pude paleke atu ni koa goi, pude atu tozi, saripu lopu qetu ni rini koa rau.

²⁰ Ba be lopu gua, si arini mo hire si madi tozi vura nia kamahire, sapu na tinavete kaleana sa si dogoro vura nia rini koa rau, totošo la turu si rau pa kenuna sa dia puku tie varipitui. ²¹ Ba keketona mo sapu ele zama va ninira nia rau, totošo turu rau pa kenuna sa Sanihiderini, si gina lopu qetu nia rini koa rau sapu guahe: ‘Koasa ginuguana mo sa tinuru pule tadi pu mate si ta pitu nia rau pa kenunia gamu pa rane ninoroi,’” gua se Paula.*

²² Se Pilikisi hie si ele gilana valeania sa guguana sa Sirana tanisa Baᅇara, ke tukua mo sa sa vinaripitui, meke tozi ni sa sarini, “Pana mae kamo tu se Laesiasi, si kote tiqe vilasia rau guguana sa mia vinaripitui,” gua si asa. ²³ Tozi nia sa sa koimata tadi na tie varipera pude kopu nia se Paula, ba va malumi sari nana baere, pude mae hopiki nia na ponā.

Vivinei se Paula Koari Pilikisi e Durusila

²⁴ Meke sipu hola kaiqa rane, si mae se Pilikisi, meke sa nana barikaleqe Ziu sapu se Durusila. Tiokia sa se Paula meke avavoso si asa totošo vivinei nia Paula sa guguana sa vina hinokarana e Zisu Karisito. ²⁵ Totoso zama nia Paula guguana sa tinoᅇoto, na tinuqe pule nia, meke sa totošo vinaripitui pu korapa mae, si matagutu se Pilikisi, ke tozi nia sa se Paula, “Leana, gina boka taloa mua kamahire, meke pana ari qua totošo, si kote tioko pulego rau,” gua si asa. ²⁶ Balabala ia tugo sa sapu hokara kote ponā Paula kaiqa poata pude vata rupahia, gua si asa. Gua asa ke hoke titiokia na vivinei ia sa se Paula.

²⁷ Meke sipu hola karua vuaheni, si beto se Pilikisi, meke Qavuna hobe se Posiasi Pesitasi. Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pilikisi, ke vata pusi hola ia sa se Paula pa vetu varipusi.

25

Tepa se Paula pude Ta Pitu Koe Siza

¹ Meke sipu ele hola ᅇeta ranena kamo gua koasa pinaqaha popoa pa Ziudia se Pesitasi, pude hobeā sa Qavuna Pilikisi, si taluarāe si asa pa Sizaria, meke sage la pa Zerusalemā. ² Vasina si la tozi rina ᅇati hīama na koimata tadi na tie Ziu koa sa, sari doduru gua pu zutu ni rini koe Paula. ³ Tepa ia rini se Pesitasi, pude tataru ni na toka ni sa si arini, meke pude va pule mae ia pa Zerusalemā se Paula, sina ele pada vekoa rini, si pude va matea gana si asa pa korapana sa nana inene la

* 24:17 TTA 21:17-28 * 24:21 TTA 23:6

pa Zerusalemā, gua. ⁴ Meke olaña se Pesitasi, “Se Paula si korapa koa ta kopue pa Sizaria, meke arau si kote lopu sana pule la mo vasina. ⁵ Me madi luli mo koa rau sari kasa mia koimata, pude madi la zutua vasina, be guana sea nia sa si keketona,” gua si asa.

⁶ Ke vesu, ba be manege rane, si koa paki koa rini pa Zerusalemā se Pesitasi, meke tiqe gore la pa Sizaria si asa. Meke pa koivugona si la habotu pa nana habohabotuaana varipitui si asa, meke tiqe garuni sa sari nana tie, pude turana nuquru la nia se Paula. ⁷ Sipu kamo tugo se Paula, si la turu vari likohae nia ri kasa tie Ziu saripu mae guadi pa Zerusalemā si asa, meke soku tinitonā si podalae zutu va kaleana nia rini, sapu teledia ba lopu boka va sosode valeani mo. ⁸ Ba lavelave hukata pule nia se Paula meke zama, “Loke sineā si evañia rau pude sekea sa tinarae tana butubutu Ziu, babe va bonia sa Zelepade, meke pude kana la koasa Bañara Roma,” gua si asa.

⁹ Ba hiva ta qetue koari na tie Ziu se Pesitasi, ke nanasia sa se Paula, “Vegua, kote leana, pude la pa Zerusalemā si goi, pude maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nigo rini hire?” gua si asa.

¹⁰ Meke olaña se Paula, “Korapa koa pa vinaripitui tanisa Bañara Roma si rau; tani tu si ta hivae pude ta pitu si rau. Na loke sineā si evañia rau koari na tie Ziu, meke agoi ba gilania mua mo. ¹¹ Ba be ele sekea rau sa tinarae tana qinavuna, sapu pada pude tava mate nia rau, si lopu kaqu tepa ia rau, pude govete nia sa minate. Ba pude lopu hinokara sari doduru gua pu zutu nau rini hire, si lopu tonoto pude luara vala nau goi koa rini. Ke gua asa, si tepa ia rau, si pude maqu ta pitu koe Siza sa bañara Roma!” gua si asa.

¹² Ke sipu beto vivinei koari nana tie varitokae se Pesitasi, si olaña la koe Paula si asa, “Ego, sina ele tepa la si goi pude ta pitu koasa bañara Roma, ke kaqu la tugo koa sa si goi,” gua si asa.

Zama se Paula Koasa Bañara Aquripa meke Koe Benisi

¹³ Hola kaiqa rane, si mae kamo pa Sizaria se Aquripa^d sa bañara, meke se Benisi pude la va kamoā, meke zama qetuqetu koe Pesitasi, gua. ¹⁴ Meke sina kote koa kaiqa rane vasina si arini, ke tozi va bakalia e Pesitasi koe bañara Aquripa sa guguana e Paula. Zama si asa, “Keke tie ta pusina si veko hola ia e Pilikisi, meke koa nana tani. ¹⁵ Totoso la rau pa Zerusalemā, si mae zutua rina nati hiana na koimata tadi na tie Ziu si asa, meke hiva nau rini pude vizatia si pude va matea si asa. ¹⁶ Ba tozi ni rau si arini, sapu lopu na hahanana tamigami na tie Roma, si pude vala nia koari nana kana si keke tie ta zutuna pude tava mate, sipu lopu ele ta pitu sa tie asa, pude boka lavelave hukata pule nia si asa koari na dia zinutu koa sa. ¹⁷ Ke sipu kamo tugo rini tani, si lopu aqa si rau. Ba pa koivugona tugo si habotu nia mo rau sa vinaripitui, meke tozi ni rau sari na qua tie, pude va nuquru mae ia se Paula. ¹⁸ Ba totošo turu sari kasa pu zutuna sa, si loke tinavete kaleadi gugua sapu rovea rau kote pada zutu ni rini koa sa, si tozi rini. ¹⁹ Sari doduru dia vinaritokei koa sa, si tale kalina pa dia linotu mo, meke na guguana mo keke tie sapu pozana e Zisu, sapu ele mate tu, ba tozia Paula sapu ele toa pule pa minate si Asa, gua. ²⁰ Lopu gilania rau si keke sirana, gua pude vagi pule kaiqa vivineidi rina ginugua hire, ke nanasia rau se Paula sapu vegua, kote leana, pude la pa Zerusalemā si asa? Pude

maqu la varipitui ni vasina sari na ginugua pu zutu nia rini koa sa. ²¹ Ba ele tepa se Paula pude la ta pitu koe Siza, sa banara pa Roma, gua. Ke gua asa, si tozi ni rau sari qua tie pude kopu nia si asa, osolae kamo sa tooso sapu kaqu garunu la nia rau si asa koasa banara pa Roma,” gua se Pesitasi.

²² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Hiva avoso soti rau telequ sari nana zinama sa tie sana,” gua si asa.

Meke olaña se Pesitasi, “Leana, vugo kote mamu avosia,” gua si asa.

²³ Ke pa koivugona, si varigara sari na tie nomanomadi pa vasileana, meke sari na koimata tadi na tie varipera pa keke lose nomana hola, meke sipu nuquru la sari Aquripa e Benisi si va lavalavati rina tie sari kara. Beto asa, meke tiqe tozi ni e Pesitasi sari nana tie, pude turana nuquru la nia se Paula. ²⁴ Meke zama se Pesitasi, “Banara Aquripa, meke gamu doduru pu somana koa hire. Sa tie sapu dogoria gamu hie, si tepa zukuria ri doduru tie Ziu pa Zerusalem meke pa Sizaria hie koa rau, meke velavela nia rini sapu padana pude kaqu tava mate tugo si asa, gua. ²⁵ Ba ele hata vura nia rau, sapu loketoña si evañia sa sapu kote pada tava mate nia sa. Ba sina telena si tepa, pude kamo latu koasa banara pa Roma, gua; gua asa ke vizatia rau si pude garunu la nia vasina. ²⁶ Ba lopu ele vagia rau keketona, pude boka kubere tozi la nia koasa qua banara pa Roma koasa guguana sa tie hie. Gua asa ke turana mae nia rau si asa pa kenunia gamu na tie. Meke sa natina sa hiniva, si pude turana mae nia koa goi banara Aquripa, pude pana beto avosi gita sari na vina bakalana sa, si hokara kote bakala sapu gua leana pude kubere la nia rau. ²⁷ Ura guana loka laena koa rau, si pude garunu la nia si keke tie ta pusina, sapu lopu bakala sari na tinazutuna sa,” gua se Pesitasi.

26

Paula pa Kenuna sa Banara Aquripa

¹ Beto asa, si tiqe zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, tava malumu si goi pude zama nia sa mua kalina kamahire,” gua si asa. Ke va sage la nia Paula sa limana pude va nosoi meke zama guahe si asa:

² “Banara Aquripa, qetu hola si rau, sapu boka vagia rau sa tooso pude turu pa kenumu goi pa rane ninoroi, meke pude lavelave pule nau koari doduru ginugua pu zutu nau rina tie Ziu. ³ Qetu si rau sina agoi si gilana valeani sari na hahanana tana tie Ziu, meke sari na mami vinaritokei. Gua asa, ke tepa atu si rau koa goi, pude mamu aqa va nono meke va avoso valeana mae koari na qua zinama.

⁴ Ari doduru tie Ziu si tuma valeana nia sa tinoa taqarau, podalae tooso tie vaquraqu si rau. Gilania rini gua sapu evañia rau pa doduruna sa qua tinoa, podalae pa qua popoa soti, meke kamo pa Zerusalem. ⁵ Ele ta gilana valeana mo koa rini si rau, ke be hiva tozia rini si boka mo, sapu arau si keke koari na Parese, sapu sa puku tie Ziu pu luli va minaki sari na tinaraena sa mami linotu.* ⁶ Meke sapu tava turu nia rau pa kenu mia gamu hie, si na koa gua sapu ranea rau sa vina tatara sapu ele ponía Tamasa koari na tiatamamami pukerane. ⁷ Asa tugo sa vina tatara sapu okoro vagia ri ka manege rua mami butubutu, sipu vahesia ri sa Tamasa boni na rane. Banara,

* 26:5 TTA 23:6; Pil 3:5

koasa laena sa vina tatara tugo mo asa, si ta zutu nia rau hie koari na tie Ziu. ⁸ Na vegua ke lopu boka va hinokaria tu gamu, sapu va toa pulei Tamasa saripu mate?

⁹ Arau telequ ba ele balabala ia tugo, sapu kaqu taveti rau si soku ginugua, pude maqu qoraqorai gedi sari na tie pu va hinokaria se Zisu pa Nazareti, gua.* ¹⁰ Meke ele evaṅia tu rau sapu gua asa pa Zerusalemā. Pa niniraṅira tadi na ṅati hiama si vekoi rau pa vetu varipusi sari tie te Karisito, meke totoṣo tava mate si arini si somana va egoi tugo rau sa vina matedi rini. ¹¹ Hoke komiti rau si arini koari na sinaqoqi, meke va kilasi rau si arini, pude luara pania sa dia vina hinokara. Pa qua tinanaziri, si hoke hata lululi rau sarini pu koadi koari na vasivasileana pa votiki popoa.

Tozia Paula Sa Nana Kinekere
(Tinavete 9:1-19, 22:6-16)

¹² Pa keke inene arini si la si rau pa Damasikasi pa vina malumu, na niniraṅira, meke pa ginarunu tadi na ṅati hiama. ¹³ Baṅara Aquripa, sipu korapa rane sa popoa, pa korapana sa qua inene la, si dogoria rau si keke kalalasa sapu ṅedala hola nia sa sa rimata, malara gore mae pa maṅauru si asa, meke gona mae pa vari likohaegu rau, meke koa rini pu lulidi koa rau. ¹⁴ Hoqa beto pa pepeso si gami doduru, meke avosia rau si keke mamalaini sapu zama mae koa rau pa zinama Hiburu, 'Saula, Saula, na vegua ke ṅoṅovalau goi, meke hukatau goi si Rau. Va bakora pule nigo si goi, guana bulumakao pu zopu pulea sa kolu tanisa tie pu tagona sa,' gua. ¹⁵ Meke nanasa si rau, 'Baṅara, esei si goi?'

Meke olaṅa sa Baṅara, 'Arau Zisu tugo sapu korapa ṅoṅovalau goi. ¹⁶ Ba tekulu, mamu turu. Vata dogoro si Rau koa goi, meke vizatigo Rau, pude na Qua nabulu si goi. La mamu tozia koari na tinoni sapu gua ele dogoro guni Nau goi kamahire, meke sapu gua kaqu va dogoro nigo Rau vugo repere. ¹⁷ Kaqu va sare igo Rau si goi koari na mua tie Izireli, meke koari na tie Zenitailo vasina pu kaqu garunu la nigo Rau. ¹⁸ Kaqu tukeli goi sari na matadi, pude di luaria sa hinuporo, madi mae pa kalalasa; meke pude di luaria sa niniraṅira te Setani, madi mae koe Tamasa; pude madi taleosae koari na dia sineā, meke la somanae koa rini pu tava toṅoto sa dia tinoā, pa dia rinaṅerane koa Rau,' gua si Asa.

Tozia Paula sa Nana Tinavete

¹⁹ Kei baṅara Aquripa, gua asa ke lopu boka va karia rau sa dinogodogorae maena pa Maṅauru. ²⁰ Ba podalae tarae mo si rau pa Damasikasi, meke tiqe pa Zerusalemā pule, meke tiqe la koari doduruna sa popoa Ziudia, meke gua tugo koari na tie Zenitailo, pude doduru tie si madi luara pani sari na dia sineā, meke kekere mae koe Tamasa. Madi evaṅi sari na tinavete pu va sosodei sari dia kinekere.* ²¹ Pa ginugua gua asa meke vagi taloa nau rina tie Ziu si rau pa korapa Zelepade, meke hiva va mate au rini. ²² Ba ele va sare au Tamasa si rau, osolae kamo pa rane ninoroi. Gua asa ke boka turu si rau tani, pude tozi vura nia koa gamu doduru tinoni, hiteke na lavata, sa guguana sa Karisito. Asa tugo sapu koroto veko nia e Mosese, meke ari na poropita

* 26:9 TTA 8:3, 22:4-5 * 26:20 TTA 9:20,28,29

sapu ele ta evaṇa, sapu guahe: ²³ Kaqu koa ta sigiti sa Karisito, meke asa sa tie kekenu sapu tava turu pule pa minate, pude kaqu la tozia sa sa kalalasa koari na tie Ziu meke koari na tie Zenitailo, gua.”*

²⁴ Sipu zama ni Paula saripu gua hire, si velavela ia e Pesitasi si asa, “Paula, pekipeki si goi! Sa mua tinumatumae lohina si va pekipeki igo!” gua si asa.

²⁵ Meke olaṇa se Paula, “Qavuna, lopu pekipeki si rau! Na hinokara meke gotogoto si korapa tozi atuni rau. ²⁶ Sa baṇara Aquripa si tumaeni nana sari ginugua hire, ke boka varane si rau pude zama atu koa sa. Gilania rau sapu lopu paere koa sa saripu gua hire, sina lopu ta evaṇa pa keke vasina tomena si arini. ²⁷ Baṇara Aquripa! Va hinokari tugo goi sari na poropita? Gilania rau sapu va hinokari goi si arini!” gua se Paula.

²⁸ Meke zama la koe Paula se Aquripa, “Paula, balabala ia goi si kote boka va kekerau goi si rau pa toতোso papakana gua hie, pude ta evaṇe na tie te Karisito?” gua si asa.

²⁹ Ba olaṇa se Paula, “Be gelena, babe papakana sa toতোso, ba sa qua tinepa koe Tamasa si pude agoi, meke sari doduru pu korapa va avoso mae koa rau pa rane ninoroi, si pude mi koa kekeṇoṇo gua arau; ba lopu pude ta pusie seni gua arau hie!” gua se Paula.

³⁰ Beto asa si gasa turu taloa sa baṇara Aquripa, sa qavuna Pesitasi, se Benisi, meke sari doduru pule. ³¹ Sipu ele taluarae taloa rini, si vari zamai teledia si arini, “Sa tie hie si loke nana tinavete kaleana sapu kote pada pude tava mate nia, na ta pusi nia sa,” gua si arini.

³² Meke zama la koe Pesitasi se Aquripa, “Pada pude ta rupaha mo sa tie hie, be guana lopu tepa la si asa koasa baṇara pa Roma, pude ta pitu koa sa,” gua si asa.

27

Toka La pa Roma se Paula

¹ Meke sipu ele tava ego, sapu kote toka taluarae la pa Itali si gami gua, si ta luara vala se Paula meke sari kaiqa tie ta pusidi pule pa kinopu te Ziuliasi, sa koimata tana keke puku minate varipera, sapu ta pozae “Na minate varipera tanisa baṇara Roma.” ² Keke vaka pu mae gua pa popoa Adaramitiami, si korapa va namanama pude taluarae la koari na hogotoana vaka pa raratana koasa pinaqaha popoa Esia. Ke la suraṇa koasa si gami, meke toka taluarae. Luli tugo koa gami se Arisitakasi; keke tie pa popoa Masedonia si asa, pa vasileana Tesalonaika. ³ Pa koivugona si la hogoto si gami pa Saedoni. Va tukania Ziuliasi se Paula, ke va malumia sa si asa pude boka gore, pude la dogori sari nana baere, pude boka ponía rini sapu gua ta hivae koa sa. ⁴ Sipu taluarae gami pa Saedoni, si raza sa givusu kemua, ke ene gua pa kali paerena sa nusa Saeparasi si gami. ⁵ Hebala karovia gami sa karovoana sapu taluarae pa Silisia meke Pamipilia, meke la gua pa vasileana Maera pa popoa Laesia. ⁶ Dogoria sa koimata tadi na tie varipera sapu kopuni gami, si keke vaka vasina, sapu mae guana pa Alekezadaria, meke korapa la gua pa Itali, ke va karovo gami sa koasa vaka asa.

* 26:23 1 Kor 15:20; Ais 42:6, 49:6

⁷ Toka hitehite la si gami koari kaiqa rane. Tasuna hola sa mami inene, meke osolae la kamo pa kalina sa vasileana Sinidasi. Lopu boka hola la si gami vasina hiva la gua gami, sina ninira hola sa givusu, ke kekere la gua mo pa kali paerena koasa nusa Kiriti, hola nia sa miho Salamone. ⁸ Rarata lulia mo gami sa popoa, sina tasuna hola meke tiqe kamo gami si keke vasina, pozana “Koqu Aqoroana”, sapu lopu seu pa vasileana Lasea.

⁹ Koa soku rane si gami vasina osolae kamo mo sa totošo sapu tasuna pude ene sari na vaka, ke sa rane vina vukivukihi tinaleosae tana sinea, ba ele hola tugo, ke zamai Paula sarini, ¹⁰ “Kasa turañaqu, gilania rau sapu kote tasuna sa nada inene podalae tani. Kote ta novala hokara sari na vinasuraña pa vaka, meke sa vaka tugo, meke kamo koa gita na tie,” gua si asa. ¹¹ Ba sa koimata tadi na tie varipera si lopu va hinokaria sapu gua zama nia Paula, ba lulia tu sa sapu zama nia sa palabatuna sa vaka, meke saripu tagona sa vaka. ¹² Sa koqu hie si lopu vasina leana pude va hola ia sa totošo ibu. Gua asa ke sokudi rina tie si valeania pude luaria sa vasina asa, meke toka la pa Ponikisi be guana boka, pude la koa va hola ia sa totošo ibu vasina, gua. Ponikisi si keke koqu sigotoana pa Kiriti, sapu tia la pa kali gedena, meke pa kali mataona sa lodu rimata sapu kalalasa meke hiru toñoto la ia sa givusu.

Sa Rane Boñi pa Lamana

¹³ Totoso podalae nebe hitehite mae sa givusu pa kali saoti, si balabala sarini sapu gina kote boka toka la mo si gami, gua. Ke kave sigoto sarini, meke ene kapae gua pa raratana pa Kiriti. ¹⁴ Ba lopu seunae hoi, si raza mae gana mo sa givusu niburuna, sapu raza mae guana koasa nusa pa kali gedena sa gasa rimata. ¹⁵ Mae raza koasa vaka si asa; meke sipu lopu boka varipera la si gami koasa givusu kemua, si va luli nia mo gami pa givusu sa vaka. ¹⁶ Totoso la gua gami pa keke nusa hite, pozana “Kauda,” si paere vasina hite si gami. Vasina si boka va surañia gami sa diqina sa vaka pude lopu kaleana, ba na vinoriti meke bokaia gami. ¹⁷ Kave va surañia rini sa diqi, meke dikuru nia iku rini sa tinina sa vaka. Mala nia rini sapu meke la pararavae pa bolebole onone pa Libia, gua. Ke va gorea rini sa tepe nomana, meke va luli nia mo rini pa givusu sa vaka. ¹⁸ Ninira lala nana tu sa raneboñi, ke pa koivugona si podalae okipani rini pa kolo si kaiqa vina suraña pa vaka. ¹⁹ Meke pa rane luli mae pule, si okipani pule rini si kaiqa tiñitonana sa vaka. ²⁰ Meke totošo ele hola soku rane, ba lopu hite ta dogoro sa rimata pana rane, meke sari na pinopino pana boñi, ba keke pada mo sa ninirana sa givusu, si duta mo sari doduru mami rinovena sa tinaharupu koasa raneboñi.

²¹ Sipu ele hola soku rane lopu henahena gua sari na tie, si turu se Paula pa kenudi rini meke zama, “Kasa turañaqu, be va avosau gamu, meke be lopu taluarae si gita pa nusa Kiriti, si lopu kaqu va kamo gita sa tinahuara gua hie, meke lopu kaqu ta okipalae sari na tiñitona. ²² Ba kamahire si tepa gamu rau pude mi koa varane pa bulomia; ura loke tie si kote mate, ba sa vaka mo si kote ta huara. ²³ Ura pa boñi tugo, si mae turu tata koa rau si keke mateana tanisa Tamasa sapu nabulu nia na vahesia rau, ²⁴ meke zama, ‘Paula! mu lopu matagutu, kote la turu si goi pa kenuna sa banara pa Roma. Meke dotu, pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si kote va sarei Sa sari doduru pu luli koa

goi koasa vaka hie,' gua sa mateana. ²⁵ Ke gua asa, si mi koa varane, sina raneā rau sa Tamasa, ke gua puta tugo sapu tozi nau Sa si kote ta evaņa. ²⁶ Ba kote la hake mo si gita koa ke nusa," gua si asa.

²⁷ Meke pa korapa boni, koasa boni vina manege made, sipu korapa ta paleke lamae si gami koasa kolo Meditareniani, si roverovea ri na tie tavetavete koasa vaka sapu gina ele tata pararavae pa popoa si gami, gua. ²⁸ Ke va goreā rini pa lamana si keke taili, sapu koa ia na mamamata pude pada ia sa lamana, meke gilania rini sapu ka made navulu mita mo lamanana sa vasina asa. Lopu seunae, si pada pulea tugo rini, meke ka tolonavulu mita mo sa lamanana sa. ²⁹ Matagutu nia rini sapu, meke la hake pa patu sa vaka, gua. Ke va gorei rini si ka made sigoto pa tatavana sa vaka, meke varavara la si arini koari na dia tamasa pude va kamo valeani pana rane, gua. ³⁰ Beto asa si va goreā rina tie tavetavete pa vaka sa diqi, pude govete taloa dia koasa vaka, gua. Sekesekei nia rini sapu pude la va gorei sari kaiqa sigoto pa kemuana sa vaka, gua. ³¹ Ba zama se Paula koasa koimata tadi na tie varipera, meke koari na solodia, "Be taloa sari na tie tavetavete koasa vaka, si lopu kaqu boka ta harupu si gamu," gua si asa. ³² Gua asa ke, seke kumatia rina solodia sa iku pusina sa diqi, meke va hoqa pania rini si asa pa kolo.

³³ Meke sipu tata sa vaqavaqasa, si tozi ni Paula sari doduru pude henahena paki, "Ka manege made rane si ele koa ia gamu, meke lopu hite henahena. ³⁴ Ta hivae pude henahena si gamu, pude boka ta harupu, lopu keke gamu si kote mate," gua si asa. ³⁵ Sipu beto zama gua se Paula, si vagi ia sa si keke bereti, meke zama leana nia sa koe Tamasa pa kenudi ri doduru, meke videā sa, meke podalae henahena. ³⁶ Ke tava ninira pule sari doduru, meke podalae henahena si arini. ³⁷ Doduru gami pu luli koasa vaka, si gami ka karua gogoto zuapa navulu onomo. ³⁸ Sipu beto henahena sari doduru, si gona pani rini pa kolo sari doduru sinurana huii, pude va mamaheloa sa vaka.

Hake meke Poraka sa Vaka

³⁹ Meke sipu maraqata mae sa rane, si lopu dono gilania ri kasa tie tavetavete pa vaka sa raratana masa vasina, ba dogoria rini si keke koqu raratana onone. Ke balabala ia rini si pude la ravahaele nia pa masa vasina sa vaka, be guana boka, gua si arini. ⁴⁰ Ke seke kumata va lodu pani rini pa lamana sari na sigoto, meke rupaha pani tugo rini sari na iku pusidi rina qelu tana kalaha. Beto asa si kavē sage nia rini sa tepe kemua, meke taluarāe la gemami si gami pa masa. ⁴¹ Ba la sotenae va nabu nia kemuana koa ke botubotu onone sa vaka, vasina varikatupali sa kolo, ke lopu boka rizu. Meke sa kukuru tatavana si mae huara ilasia na tovovo lavalavata.

⁴² Sari na solodia si ele pada vekoa rini si pude va mate betoi sari kasa tie ta pusidi, pude di lopu tunuru gore, meke govete taloa, gua. ⁴³ Ba sa koimata tadi na tie varipera, si hiva harupia sa se Paula, ke norei sa si arini, pude di lopu tavete gua asa. Ba tozi ni tu sa sari doduru tie pu bokadi tunuru, pude hoqa tunuru kekenu la pa masa. ⁴⁴ Meke saripu koa hola si kote tuqe koari na labelabete, babe koari kaiqa kukuru ta bele labelabetena sa vaka, meke ale luli mudi la. Pa siraņa mo asa si ta harupu beto, meke kamo pa masa si gami doduru.

28

Pa Nusa Molota

¹ Sipu ele kamo valeana beto pa masa si gami, si tiqe gilania gami sapu Molota pozana sa nusa asa. ² Sari na tiena sa nusa asa si varitokae hola, meke va kamo valeana gami rini. Na ruku sa popoa, meke ibu, ke va katua rini si keke nika, meke maliha si gami. ³ Totoso pudiki varigara ni e Paula si kaiqa rerequtu, pude vala i pa nika gua, si horu vura la si keke noki variva mate, na nadaia na nika, meke la garata va soto nana pa limana. ⁴ Totoso dogoria rina tie pa nusa asa sa noki sapu isu nana pa limana e Paula, si vari zamai si arini, “Bakala mo sapu keke tie va mate tie si hie; ele ta harupu si asa pa raneboni, ba kaqu va matea sa tamasa tana tinonoto si asa,” gua si arini. ⁵ Ba siburu la nia Paula pa nika sa noki, meke lopu sigitia si asa. ⁶ Kopukopu nia rini, sapu hokara kote moqo sa limana meke hoqa mate va hodaka se Paula, gua si arini. Ba sipu ele seunae aqa rini ba loketona si hite ta evana koa sa, si hobe sari dia binalabala, meke zama, “Keke tamasa si hie,” gua si arini.

⁷ Tata pa vasina asa, si koa nana sa nati banara pa nusa sapu tago kaiqa pepeso vasina; pozana sa si e Pabiliasi. Va kamo gami sa si gami pa nana vetu, meke kopu valeanani gami sa ka neta rane. ⁸ Meke sa tamana e Pabiliasi si mohu nunuare, meke sigiti tia ke huru ehara. Eko nana pa nana teqe si asa. Nuquru la se Paula pa nana lose, meke la varavara nia na va opo nia limana sa, ke magogoso si asa. ⁹ Sipu ta evana tugo sapu gua asa, si mae beto koe Paula sari doduru tie mohodi koasa nusa asa, meke ta salana si arini.

¹⁰⁻¹¹ Meke sipu hola ka neta sidara, si surana si gami koa ke vaka, pozana “Sa Tamasa Vivi,” mae guana pa Alekezadaria si asa, meke mae koa va hola ia sa sa totoso ibu pa nusa. Soku vinariponi na vina lavata si ponini gami rini, meke sipu taluarae taloa gami pa nusa asa, si va qaqiri valeana poni gami rini, gua saripu ta hivae pa mami inene. ¹² La hogoto si gami koasa vasileana nomana pozana Sairakusi, meke koa paki vasina ka neta rane. ¹³ Meke sipu topue gami vasina, si la hogoto pa keke vasileana nomana, pozana Reqiamu. Meke sipu hola keke rane si raza sa gevasa, ke pa koivugona si la hogoto si gami pa Putioli. ¹⁴ Vasina si la tutuvi gami sari kaiqa turanamami koe Karisito, meke tepa gami rini pude koa keke vuiki paki koa rini, meke tiqe ene hola la pa Roma si gami. ¹⁵ Na avosoni gami rina tie te Karisito pa Roma sapu korapa la si gami, ke mae si arini pude dogoro gami. Kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana tana maketi pa Apiasi, meke kaiqa arini si mae tutuvu gami koasa vasileana vasina koa sari ka neta vetu kamoana tadi na tie enenedi. Sipu dogori e Paula si arini, si vahesia sa sa Tamasa, meke koa tava niqira si asa.

Koa pa Roma se Paula

¹⁶ Meke sipu la kamo gami pa Roma si tava malumu se Paula pude koa eke telena, meke ta kopue mo si asa koa ke solodia.

¹⁷ Sipu hola ka neta rane, si tioko varigara ni e Paula sari na koimata tadi na tie Ziu pa Roma, meke zamai sa si arini, “Gamua kasa na tie Ziu turanaqu, loketona si evania rau pude nonovali sari na tie Ziu turanada, babe va kari sari na hahanana tadi na tiatamada pu ta kopue vari tetei mae pukerane, ba ta pusi hoboro mo si rau pa Zerusalem,

meke ta vala pa limadi rina tie Roma. ¹⁸ Sipu beto nanasau rina tie Roma, si hiva vata rupahau rini si rau, sina dogoria rini sapu lopu evania rau si keke sinea, sapu pada pude tava mate nia rau. ¹⁹ Ba sipu lopu va goa rina tie Ziu sapu gua asa, si ta zukuru si rau pude tepa pude ta pitu koasa banara pa Roma, ba lopu sapu ari qua ginugua pude zutu i sari na tie Ziu turanaqu.* ²⁰ Asa ginuana sapu tiokoni gamu rau, pude qu vivinei koa gamu, gua. Sina koa gua koasa tie sapu rovea na aqa nia sa butubutu Izireli, si ta pusi nia seni rau hie,” gua si asa.

²¹ Meke zama si arini, “Lopu hite vagia gami si keke leta mae gua pa Ziudia koasa guguamu goi. Meke kaiqa mami tie pu mae guadi vasina, ba lopu hite mae tozini gami tugo si kaiqa inavoso kaleadi pa ginuamu goi. ²² Ba kote hiva avosi gami sari na mua binalabala, sina pa doduru vasina si gilania gami sapu kana ia rina tie sa linotu pu somana nia goi sana,” gua si arini.

²³ Gua asa, ke variva tonoto nia rini koe Paula si keke rane; meke sipu kamo sa rane asa, si moatana sa vinarigara tinoni pu mae vasina koa se Paula. Podalae munumunu meke kamo boni si vivinei va bakala nia Paula koa rini sa inavosona sa Butubutu Banara te Tamasa, meke podekia sa pude va hinokaria rini se Zisu. Ke vizata vagi meke zama luli ni sa sari na Kinubekubere Hope pu koa pa Tinarae te Mosese, meke tadi na poropita koasa guguana e Zisu. ²⁴ Kaiqa arini si va hinokari sari nana zinama, ba kaiqa si lopu va hinokara. ²⁵ Gua asa ke vari tokei teledia si arini meke sipu taluarae si arini, si zama nia e Paula sapu guahe: “Hinokara sapu gua zama nia sa Maqomaqo Hope koasa poropita Aisea koari na tiatamania pukerane! ²⁶ Ura zama guahe si Asa:

‘La mamu tozi ni sari na tinoni hire:
Kaqu avosia, na avosia mo gamu,

ba lopu kaqu gilania;

meke kaqu dogoria, na dogoria mo gamu,

ba lopu kaqu gilania.*

²⁷ Ura lopu hiva va avoso sari na talina dia,

meke ele va puta i rini sari na matadia,

meke korodia va avoso sari na bulodi rina tie hire.

Be lopu gua, si kote boka dodogorae mo sari na matadia,

meke avavosae mo sari na talina dia,

meke kote boka gilagilana mo sari na bulodia,

meke kote boka kekere mae mo koa Rau,

meke kaqu salani Rau si arini,’ gua sa Tamasa.”

²⁸ Meke pa vinabetona, si zama guahe se Paula, “Mi gilania si hie, sapu sa inavosona sa tinaharupu te Tamasa, si ta garunu la koari na Zenitailo. Arini si kote va avoso!” gua si asa.*

³⁰ Meke koa karua vuaheni se Paula koasa vetu sapu tabaria sa pude koa ia, meke vasina si va kamoi sa sari doduru tie pu mae hopiki nia si asa. ³¹ Tarae nia sa koa rini guguana sa Binañara te Tamasa, meke variva tumatumae nia sa sa guguana e Zisu Karisito. Zama va mataqara si asa, meke loke tie hite hukahukatia si asa.

* **28:19** TTA 25:11 * **28:26** Ais 6:9-10 * **28:28** Sa vesi 29 si ta kubere vala pa kaiqa Kinubekubere Hope pukerane, sapu guahe: “29Sipu beto zama guahe se Paula, si taluarae sari na tie Ziu vasina, meke varitokei sisigiti teledia.”

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA ROMA Sa Vinabakala

Ta kubere koe Paula sa leta hie, pude na vina namanamana sa nana inene la koasa ekelesia pa Roma gua. Sa nana nati minizimisi si pude la tavetavete somanae paki koari na tie te Zisu Karisito vasina, meke koasa dia tinokae rini si pude hola la pa Sipeini, gua. Koasa nana leta si va bakalia sa koa rini sa nana ginilagilanana sa rinañerane meke sa tinoa tadina tie te Karisito. Va bakala valeani sa sari doduru guguana sa Inavoso Leana koasa leta hie.

Sipu beto zama qetuqetu na tozia sa sa nana tinokae koa rini pa vinaravara, si zama vura nia sa sa nati ginuana sa leta hie sapu guahe: “Ura va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa siranana gua meke va tonoto pule gita Tamasa si gita, podalae pa rinañerane meke tava hokoto tugo pa rinañerane.” (1:17) Beto asa si hoda la ia Paula sa nana binalabala sapu guahe: Ari doduru tie mo, sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo^d si ta hivae beto mo pude tata pule mae koe Tamasa, sina lopu votivotikaedi si arini koasa ninirañira tanisa sinea. Sea beto mo sarini meke lopu boka harupu puleni teledia si arini, ba pa korapa rinañerane mo si va tata pule lai Tamasa koa Sa sari na tie koe Zisu Karisito.

Beto asa si tozi va bakalia Paula sa tinoa vaqura tadina tie pu koa soto koe Karisito. Koa varibulei koe Tamasa si arini, meke sa Maqomaqo Hope si vata rupahi si arini koasa ninirañira tanisa sinea meke sa minate.

Pa hinia lima meke kamo a vesu si vari vivinei nia tugo Paula sa tinavete tanisa Tinarae te Mosese, meke sa ninirañira tanisa Maqomaqona Tamasa pa tinoa tanisa pu va hinokara. Podalae pa hinia sia meke kamo a pa hinia manege eke, si balabala sisigitia e Paula sa ninanasa sapu vegugua meke kaqu boka varigotoi sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo koasa minizimisi te Tamasa koari doduru tie, gua. Sa natina sa nana vivinei koasa guguana sa si guahe: Sa kiniluna e Zisu koari na tie Ziu kamahire si na kukuruna sa minizi mae te Tamasa pude di ta varigarae mae sari doduru tie pa korapa tataru variharupi te Tamasa koe Zisu Karisito. Meke va hinokaria Paula sapu pa vina betona sa toso ta mutina si lopu kaqu tale kilua rina tie Ziu se Zisu, ba kaqu ta harupu tugo si arini.

Vina betobeto hokara, si kuberia Paula sa guguana sa kinokoa tanisa tie koe Karisito pa sirana tataru, sapu soto la koasa tinoa vari tatarue koari na votiki tie. Vivinei ni tugo sa sari na binalabala gugua hire: sa tinavete nabulu la koe Tamasa, sa tinavete tadina tie te Karisito koasa qinavuna, meke koari na tie te Karisito, meke sapu gua leana meke kaleana pa tinavete pude mada lopu ta zutu si gita pa nada binalabala. Sa nana inavoso telena koari nana baere, meke sa nana vinahesi la koe Tamasa si tozia sa pa vinabetona sa leta.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Vina bakalana meke sa nati binalabala. Hinia 1:1-17

Sa hiniva pude ta harupu sari na tie. Hinia 1:18 kamo hinia 3:20

Sa sirana tinaharupu te Tamasa. Hinia 3:21 kamo hinia 4:25

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 8:39

Sa minizimizi te Tamasa koari na butubutu Izireli. Hinia 9:1 kamo hinia 11:36

Hahanana leana pa tinoa koe Karisito. Hinia 12:1 kamo hinia 15:13

Vina betobeto meke sa qinetuqetu te Paula. Hinia 15:14 kamo hinia 16:27

Sari Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula si kuberia sa leta hie. Arau si keke nabulu te Zisu Karisito. Ta tioko si rau pude na apositolo^d meke tava madi si rau pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie.

² Sa Inavoso Leana hie si ele va tatara nia tu Tamasa pukerane koari Nana poropita, sapu gua ele ta kubere pa Kinubekubere Hope. ³ Sa Inavoso Leana si sa gugwana sa Tuna Tamasa, sapu sa nada Baṅara, se Zisu Karisito, sapu podo guana tie pa tutina e Devita. ⁴ Meke sa Nana tinoa tinamasa si vata dogoro va bakala koasa niniranira pa Nana tinuru pule pa minate, sapu na Tuna sa Tamasa lavata si Asa. ⁵ Pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito si ta vizata si rau koe Tamasa pude na Nana apositolo, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari doduru tie pa ninae popoa, pude va hinokaria na va tabea rini si asa. Asa si tavetia Tamasa pude mani tava lavata se Karisito.

⁶ Gamu pu koa mia pa Roma ba ta tioko tugo koe Tamasa pude somana tugo koari na tie te Zisu Karisito. ⁷ Gua asa si kubere atunia rau koa gamu doduru tie te Karisito pa Roma sa leta hie. Gamu pu ta tatarue na ta tioko mia koe Tamasa, pude Nana tie soti, gua.

Mani ponini gamu sa Tamasa, sa Tamada, meke e Zisu Karisito sa Nada Baṅara sa tataru lopu ta ṅana kamona meke sa binule.

Sa Vinaravara Zama Leana

⁸ Kekenu si maqu zama leanani gamu rau si gamu doduru koasa qua Tamasa pa korapana Zisu Karisito, sina avoso nia rau sa inavosona sa mia rinaṅerane sapu ta tozi urahae koasa kasia popoa. ⁹ Meke sa Tamasa tu si va sosodea sapu lopu hite mulinini gamu rau doduru toতোso koari na qua vinaravara. Nabulu nia rau si Asa pa doduru buloqu sipu tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koasa gugwana sa Tuna. ¹⁰ Hoke tepa ia rau sa Tamasa, meke be guana Nana hiniva kamahire si mani toka nau pude atu dogoro gamu. ¹¹ Ura okoro sisigiti nia rau si pude atu dogoro gamu. Pude maqu atu vivinei ni koa gamu sari na vinaritokae maqomaqo ta manaedi, pude va ninirai sari na maqomaqo mia. ¹² Sapu gunia rau si guahe: pude mada keke gua ta tokae beto mo si gita doduru. Gamu ta tokae pa qua rinaṅerane, meke arau ba ta tokae tugo pa mia rinaṅerane.

¹³ Gilania mia gamu na tasiq koe Karisito sapu soku toতোso si mizimizi atu si rau, ba koba ta hukata. Hiva vata evaṅae ni tie te Karisito pule rau si kaiqa tie koa gamu. Kekenono gua tugo sapu ele evaṅia rau koari kaiqa votiki tie Zenitailo.* ¹⁴ Sina koa nana sa qua tinavete koa gamu doduru tie, koari na tie Quriki^d, meke koarini pu lopu na tie Quriki, meke koari na tie tumatumaedi meke sari na tie pupuhudi. ¹⁵ Gua asa ke okoro hola nia rau si pude atu tarae nia koa gamu na tie pa Roma sa Inavoso Leana te Zisu Karisito.

* 1:13 TTA 19:21

Sa Ninirañira tanisa Inavoso Leana te Zisu Karisito

¹⁶ Lopu hite kurekure nia rau sa Inavoso Leana te Zisu Karisito hie, sina gilania rau sapu asa sa ninirañira te Tamasa pude harupi sari doduru tie pu va hinokaria si Asa, kekenu koari na tie Ziu^d, meke gua tugo koari na tie Zenitailo^d.^{*} ¹⁷ Ura ele va dogoroni gita sa Inavoso Leana te Zisu Karisito sa sirana gua meke va toñoto gita Tamasa si gita. Ta podalae pa rinañerane meke tava hokoto tugo pa rinañerane si asa. Gua asa sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Asa sapu tava toñoto koe Tamasa pa korapa rinañerane si kaqu toa,” gua.^{*}

Doduru Tie si Sea Beto

¹⁸ Ba sa binugoro te Tamasa si vura mae pa Mañauru koari doduru sinea na kinaleadi tadi na tie pu hukatia sa hinokara. ¹⁹ Kaqu va kilasi Tamasa si arini, sina ele va dogoro ni tu Sa koa rini sa Nana tinoa soti, meke ele bakala valeana tu koa rini si Asa. ²⁰ Seunae gua kuria Tamasa sa kasia popoa si ele bakala mo koari na tie sa Nana Tinoa lopu ta dogorona, sapu sa Nana ninirañira koa holana, meke sa Nana Tinamasa. Ta dogoro va bakala si arini koari doduru vina podaka saripu taveti Sa. Gua ke lopu boka zama kokoha sari na tie sapu lopu tumae nia rini sa Tamasa, gua. ²¹ Gilania dia mo sa Tamasa, ba lopu ponia rini sa vina lavata sapu garona Sa, meke lopu zama leana koa Sa si arini. Ba sari na dia binalabala na ginilagilana si ta evanae loke laedi meke siñi na hinuporo si arini.^{*} ²² “Tie tumatumae mami si gami” gua si arini, ba namuna duviduvilidi hokara mo. ²³ Vahesia rini sa Tamasa toa holana, gua si arini, ba sari na beku tu saripu tavete guni ri na kinehadi rina tie pu lopu kaqu koa hola, na kurukuru tapuru, na kurukuru ñame, meke na kurukuru gotolo si vahesi rini.^{*}

²⁴ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini koari na dia inokoro seadi pa bulodia meke taveti rini sari na tinavete variva kurekuredi pa vari korapadia. ²⁵ Hobe nia kinohakoha rini sa guguana hinokara sa Tamasa, meke vahesi tu rini sari na likakalae saripu taveti Sa, ba lopu vahesia rini si Asa pu tavetedi. Ura Asa tu si kaqu tavañesi ninae rane ka rane, Emeni.

²⁶ Gua asa ke luara lani Tamasa si arini, meke evañi rini sari na hahanana variva malederedi. Sari na barikaleqe si lopu haba tie ba haba barikaleqe tu, ba lopu gua sapu tavete ni Tamasa koa rini pa pinodalaena. ²⁷ Meke gua tugo sari na palabatu, veko pania rini sa siranana hinokara sa hahanana tamaloana pude haba barikaleqe, meke ñinira hola sa hiniva pude eko turana koreo na palabatu, meke evañi rini sari na hahanana variva kurekuredi pa vari korapadia. Gua asa ke vagi pulea rini teledia sa vina kilasa padadi rina dia tinavete kaleadi.

²⁸ Koa gua sapu lopu balabala ia rini pude kopu nia sa tinumatumae hinokara te Tamasa, ke luara lani Sa koari na dia binalabala kaleadi pude taveti rini sari na tinavete kaleadi pu lopu pada koa rini pude taveti. ²⁹ Ta siñie doduru kinaleadi si arini; sapu sari na vinarivoso, na pinuhi, na ñinovañovala, na kinonokono, na vina mate tie, na vinariperu, na sinekesekei, na balabala va kaleani sari na votiki tie, na

* 1:16 Mk 8:38 * 1:17 Hbk 2:4 * 1:21 Epi 4:17-18 * 1:23 Diut 4:16-18

vari nanaei, ³⁰ na vari zama va kaleani, meke kukiti nia rini sa Tamasa; vahesi pule ni, na va lavalavata pule ni, meke hatahata sirana pude tavete va kaleana, meke lopu va tabei tugo rini sari na tiatamadia. ³¹ Namu, loke dia binalabala leadi si arini. Lopu va gorevura i rini sari na dia vina tatara, meke loke dia tataru na vina tukana pa tie. ³² Gilania dia mo rini sa zinama te Tamasa sapu garodi tugo pude tava mate sari na tie pu tavete gua asa, gua. Ba tavete nono la i mo rini sari na sinea sara, meke va egoi tugo rini sari na tie pu tavete va kaleana gua arini.

2

Sa Vinaripitui te Tamasa

¹ Gua ke lopu kote boka sekesekei si gamu, ura be zutui gamu sari na votiki tie, si zutu puleni gamu mo telemia, sina gamu ba tavete kekeṅono gua tugo arini.* ² Gilania nada gita sapu e Tamasa mo si toṅoto Nana pinitu koari na tie pu taveti sari na tiṅitona gua arini. ³ Ba sapu gamu, toṅoto taveti gamu sari na ginugua arini telemia, meke zutui sari kaiqa tie, si vegua, balabala ia gamu sapu kote boka govete nia gamu sa vinaripitui^d te Tamasa? ⁴ Ba hokara doṅo va karia tu gamu sa Nana tataru lavata meke sa Nana inaqa va ṅono koa gamu! Gilania valeania mia gamu sapu tataruni gamu sa Tamasa, sina korapa hivani gamu Sa pude luara pani gamu sari na mia sinea. ⁵ Ba sina luli mia hiniva sisigiti si gamu, ke lopu hiva luara pani gamu sari na mia hahanana kaleadi, gua asa ke tomo va noma puleni gamu vina kilasa telemia pa rane mumudi, pana kaqu vata dogoro nia Tamasa sa Nana binugoro meke sa Nana vinaripitui toṅotona. ⁶ Ura gua mo sapu tavetia ri hopeke tie, si kote ta pia nia rini koe Tamasa.* ⁷ Koa rini pu lopu makudo tavete valeana, meke hata ia rini sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke sa tinoa sapu loke kokoina, si kote ponua Tamasa koa rini sa tinoa hola. ⁸ Ba koa rini pu balabala puleni meke kilua rini sa hinokara meke lulia rini sa sirana kaleanana, si kote vata dogoroni Sa sa Nana binugoro meke tinanaziri. ⁹ Na tinasuna meke na tinasigiti si kote kamo koari doduru tie pu tavete va kaleana, koa rina tie Ziu, meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹⁰ Ba sa tinoa marilaena, na vina lavata, meke binule, si tadi doduru pu tavete valeana, koa rina tie Ziu meke gua tugo koari na tie Zenitailo. ¹¹ Ura sa Tamasa si lopu toka kale pa tie.*

¹² Sari doduru tie Zenitailo saripu lopu gilania sa Tinarae te Mosese meke tavete va sea, si kaqu tava kilasa pa Heli koari na sinea pu taveti rini. Meke doduru tie Ziu pu gilania sa Tinarae te Mosese ba lopu lulia, si sea tugo; meke kaqu ta pitu koasa Tinarae te Mosese si arini. ¹³ Ura lopu arini pu avosia sa Tinarae te Mosese si toṅoto pa kenuna sa Tamasa, ba arini tu pu va tabea sa Tinarae si kote ta pozae na tie toṅoto. ¹⁴ Pana lulia rina tie Zenitailo sa Tinarae te Mosese saripu lopu gilania sa Tinarae, si va sosodea mo rini sapu sa Tinarae asa si koa pa bulodia. Ba lopu hite tiroa babe tagoa rini si asa. ¹⁵ Vata dogoro nia rini sapu sa Tinarae te Tamasa si ta kubere pa bulo dia, sina sa dia binalabala boka zutu i babe tozini sapu toṅoto sari na dia tinavete.

* 2:1 Mt 7:1; Lk 6:37 * 2:6 Sam 62:12; TTA 24:12 * 2:11 Diut 10:17

¹⁶ Meke gua tugo asa si kote ta evaṅa koasa rane vinaripitui, sapu pa korapana e Zisu Karisito, si kote pitui Tamasa sari na binalabala tomedi tadi na tie, gua tugo sapu hoke tarae nia rau koasa Inavoso Leana.

Sari na Tie Ziu meke sa Tinarae

¹⁷ Ba vegua si gamu kasa pu poza puleni gamu na tie Ziu? Kalavarae si gamu pa Tinarae te Mosese, meke zama sapu na tie te Tamasa si gamu, gua. ¹⁸ Tumae nia gamu sapu gua hiva nia sa Tamasa koa gamu, meke tava tumatumae si gamu koasa Tinarae te Mosese gua sapu toṅoto pude tavetia. ¹⁹ Zama si gamu sapu na tie tuturana tadi pu behudi si gamu, meke sari na mia zinama si guana kalalasa koari na tie huporo. ²⁰ Meke na tie va tumatumae koarini pu pupuhu meke na titisa tadi na tie vaqura si gamu. Meke zama si gamu sapu sa natina sa tinumatumae hinokara, si koa koasa Tinarae te Mosese, gua. ²¹ Ego, variva tumatumae si gamu koari kaiqa, ba vegua ke lopu boka va tumatumae puleni gamu? Zama si gamu, “Meke mu hiko,” gua; ba vegua lopu hite hiko si gamu? ²² Zama si gamu, “Meke mi barabarata,” gua. Ba vegua, lopu hoke barabarata si gamu? “Namu lopu leana si pude vahesi beku,” gua si gamu. Ba vegua, lopu hikoi gamu sari na tinṅona pu koa koari na zelepade tadi na tamasa huporodi? ²³ “Tumae nia gami sa Tinarae te Tamasa,” gua si gamu; ba vegua ke sekea gamu sa Nana Tinarae, ke lopu pamaṅa nia rina votiki tie sa Tamasa? ²⁴ Zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Ura koa gua koa gamu na tie Ziu, si zama va kaleania rina tie Zenitailo sa pozana sa Tamasa,” gua.*

²⁵ Be guana lopu sekei gamu sari na Tinarae te Mosese si kote arilaedi sari na mia minagu^d. Ba be sekei gamu sari na Tinarae te Mosese, si loke laedi tugo sari na mia minagu. ²⁶ Gua asa ke sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi^d, ba va tabei rini sari na gorena ka sarena pa Tinarae te Tamasa, si kekenoṅo mo pa dinono te Tamasa koari na tie Ziu pu ta magudi. ²⁷ Tagoa gamu na tie Ziu sa Tinarae te Tamasa, meke ta magu si gamu; ba sari na tie Zenitailo pu lopu ta magudi, ba va tabea sa Tinarae te Tamasa, si kaqu zutu gamu rini si gamu, sina lopu va tabea gamu sa Nana tinarae. ²⁸ Ura lopu sari na tie Ziu pa tinoa tini mo si na tie hinokara te Tamasa, meke lopu na minagu mo si vata dogoro nia sapu na tie te Tamasa, meke ta qetue koa Sa si gamu. ²⁹ Ba sa tie Ziu hinokara si na tie sapu ta hobe sa bulona koasa Maqomaqona sa Tamasa, ba lopu koasa tinarae ta kuberena mo. Sa tie gugua asa si lopu hata vina lavata pa tie ba koe Tamasa tu.*

3

¹ Na sa si leana nia rina tie Ziu hola ni sari na tie Zenitailo? Lopu arilaena tu sa minagu? ² Uve, arilaena hola si pude na tie Ziu; sina kekenu si va ronu nia Tamasa koari na tie Ziu sa Nana zinama. ³ Ba vegua be kaiqa arini si loke dia rinanerane koa Sa? Be gua asa si vegua, e Tamasa ba lopu kaqu kopu nia sa Nana vinariva egoi koa rini? ⁴ Lokari hokara! Be guana kokoha sari doduru tie ba sa Tamasa si lopu boka kokoha. Sina guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sari na tinoni si kaqu va sosodea sapu hinokara sa Mua zinama, meke toṅoto si Goi pa vinaripitui,” gua.*

* 2:24 Ais 52:5 * 2:29 Diut 30:6 * 3:4 Sam 51:4

⁵ Vegua be sa nada tinavete sea, si va vura va bakala nia sapu gotogoto sa pinitu te Tamasa koa gita? Na sa pule si kote zama nia gita? Lopu toñoto tu sapu va kilasa gita sa Tamasa si gita? Hoke balabala gua asa sari tie. ⁶ Lokari hokara! Be lopu toñoto sa Tamasa, si vea meke kote boka pitua Sa sa kasia popoa? ⁷ Ba be zama guahe si keke tie: “Be sekea rau sa tinarae te Tamasa, si ta dogoro va bakala sapu kopu ni Tamasa sari Nana zinama, pude mani tavahesi. Ba vegua ke korapa ta zutue tie sea tu si rau?” ⁸ Ego, vegua mada zama kokoha kekeñoño gua rina tie sekesekei pu zutu gami sapu zama guahe si gami, gua, koa ri mami vina tumatumae sapu guahe: “Mada tavete va kaleana pude mani ta dogoro sa lineana te Tamasa,” gua? Lokari hokara, arini pu zama gua asa si garodi pude tava kilasa koe Tamasa.

Loke Tie si Toñoto

⁹ Ke vegua, gita na tie Ziu si leana hola ni sari na tie Zenitailo, gua? Lokari hokara! Ele tozini gamu tu rau sapu sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo si kekeñoño mo. Ta pusi varigara mo pa niniranira tanisa sinea si gita doduru. ¹⁰ Ura sa Kinubekubere Hope, si zama guahe: “Loke tie si toñoto,

namu loketona hokara!”*

¹¹ Loke tie si gilagilana,

lopu keke sapu hata ia sa Tamasa.

¹² Doduru tie si luara pania sa Tamasa;

ke sea beto mo sari doduru;

loke tie si tavetia gua sapu leana,

namu loketona hokara.

¹³ Sari nuzudia si guana lovu ta tukeledi;

meke tale zama kokoha mo sari meadi.

Sa poizini tadi na noki variva mate si koa mo pa beru dia.*

¹⁴ Meke sari na leodi si ta sinie lineveleve kaleadi hola.*

¹⁵ Sari nenedi si tuturei haqala la pude va mate tie;*

¹⁶ meke vasina la gua rini si vata sigiti na vata sunai rini sari na tie,

¹⁷ meke sa sirana tanisa binule si lopu hite tumae nia rini;

¹⁸ meke namu lopu hite matagutu nia rini sa vina kilasa te Tamasa,” gua.*

¹⁹ Ego, kamahire si gilania gita sapu sari doduru pu zama ni sa Tinarae te Tamasa si ta zamae koa rini pu koa ta kopue koasa Tinarae sana, pude kaqu tava noso sari na vina ririunae tana tie; meke pude sari doduru tinoni pa kasia popoa si kaqu ta pitu koe Tamasa. ²⁰ Gua ke loke tie hokara si boka ta pozae na tie toñoto toso pitua Tamasa si asa koasa vina tabena sa Nana Tinarae. Ba sa tinavete tanisa Tinarae te Tamasa si pude vata gilana nia mo koasa tie sapu sea si asa.*

Tava Toñoto pa Rinañerane si Gita

²¹ Ba kamahire si vata dogoro nia Tamasa sa sirana gua sapu va toñoti Sa sari na tie, ba lopu pa ginuguana sa Tinarae. Ura sa Tinarae te Mosese meke sari na poropita si ele tozi va sosodea koa gita sa sirana asa. ²² Sa tinoto te Tamasa asa si vagia arini pu va hinokara ia se Zisu Karisito pa korapana sa dia rinañerane koa Sa. Loke vinotikaena

* 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3 * 3:13 Sam 5:9, 140:3 * 3:14 Sam 10:7 * 3:15 Ais 59:7-8

* 3:18 Sam 36:1 * 3:20 Sam 143:2; Qal 2:16

si koa koari doduru, be esei si arini,*²³ ura ele tavete va sea sari doduru tie, ke lopu hite nana kamo rini sa tinoŋoto te Tamasa.²⁴ Ba koasa tataru variharupi sapu poni moka nia Tamasa si tava toŋoto sari doduru tie pu va hinokara. Vata evaŋia Tamasa si hie koe Zisu Karisito pu vata rupahi si arini.²⁵ Asa tu si garunu mae nia Tamasa pude na vina vukivukihi tana vulasa palae sinea tadirini pu raŋea sa eharana Sa. Taleosae sari na dia sinea koari na dia rinaŋerane koa Sa. Sa vinukivukihi hie vata dogoro nia sa Nana ninono toŋoto tuŋe pule sa Tamasa meke lopu va kilasi Sa sarini pu tavete va sea pa toŋoto ele hola.²⁶ Evaŋia Tamasa si hie pude tavete vura nia sa Nana ninono koari doduru, ura na nono si Asa koari doduru tie sea, ba tozi vura nia Sa sapu sari tie sea si ta pozae na tie toŋoto pa kenuna Sa pana va hinokaria rini se Zisu Karisito.

²⁷ Vegua, boka zama va titie si gita, sapu pa nada vina tabena sa Tinarae te Mosese si ta pozae na tie toŋoto si gita koe Tamasa? Lokari hokara! Lopu pa vina tabena sa Tinarae, ba pa rinaŋerane koe Karisito.²⁸ Ura gilania gita sapu tava toŋoto koe Tamasa sa tie pa korapa nana rinaŋerane tu koe Zisu Karisito, lopu pa kinopuna sa Tinarae.²⁹ Ba vegua, tadi na tie Ziu eke mo sa Tamasa? Lokari, tadi na tie Zenitailo tugo.³⁰ Kekeke mo sa Tamasa. Asa mo kote va toŋoti sari na tie Ziu pa dia rinaŋerane meke sari tie Zenitailo pa dia rinaŋerane tugo asa.*³¹ Ke vegua, mada veko pania sa Tinarae, mada lulia mo sa rinaŋerane? Lokari hokara! Sipu vagia gita sa rinaŋerane si tiŋe va gorevura ia gita sa ŋatina sa Tinarae.

4

Sa Rinaŋerane te Ebarahami

¹ Ke na sa si kote zama nia gita koasa guguana e Ebarahami, sa tamada gita na tie Ziu? Na sa si boka gilania gita koasa guguana sa nana rinaŋerane koe Tamasa?² Be koari na tinavete leadi pu taveti sa si poza nia tie toŋoto Tamasa si asa, si kote boka vahesi pule nia pa nana zinama si asa. Ba lopu kaŋu boka vahesi pule nia si asa pa kenuna sa Tamasa.³ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Raŋea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaŋerane si poza nia na tie toŋoto Tamasa si asa.”*

⁴ Totoso tavetavete sa tie koa keke tie si lopu na vinariponi si vagia sa, ba na tinabara tu padana sa tinavete.⁵ Ego, sa tie pu lopu kalavarae pa nana tinavete leadi pu taveti sa, ba kalavarae koe Tamasa pu poza nia tie toŋoto Sa sa tie sea pa nana rinaŋerane, si pa nana rinaŋerane mo si vata evaŋae nia tie toŋoto Tamasa sa tie sana.⁶ Kekenono gua tugo asa sapu zama nia Devita, toŋoto tozia sa guguana sa tie tamanaena sapu vata evaŋae nia tie toŋoto Tamasa, ba lopu koari nana tinavete leadi pu taveti sa.

⁷ “Tamanae tugo sari na tie pu taleosoni Tamasa sari dia tinavete kaleadi,

meke tava murimuri palae sari dia sinea.*

⁸ Tamanae tugo sa tie sapu lopu kote balabala pulei Tamasa sari nana sinea.”

* 3:22 Qal 2:16 * 3:30 Diut 6:4; Qal 3:20 * 4:3 Zen 15:6; Qal 3:6 * 4:7 Sam 32:1-2

⁹ Vegua sa tinamanae sapu zama nia Devita hie? Tadi na tie Ziu pu ta magudi^d mo? Lokari hokara! Tadi pu lopu ta magudi tugo. Ura ele tozia tu rau sapu gua koa pa Kinubekubere Hope: “Raṇea Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṇeraṇe si poza nia na tie toṇoto Tamasa si asa.” ¹⁰ Pa totoṣo sa, si ta evaṇa sapu gua asa? Pa totoṣo sipu lopu ele ta magu se Ebarahami, ba pa mudina tu sipu ele ta magu sa? Pa totoṣo sipu lopu ele ta magu tu sa. ¹¹ Sa minagu si ta evaṇa mumudi mo, ke na vina gilagilana mo sa nana rinaṇeraṇe koe Tamasa si asa. Ele poza nia tie toṇoto tu Tamasa si asa, sipu lopu ele ta magu tu sa. Ke se Ebarahami si guana tamadia ri doduru tie pu raṇea sa Tamasa, meke ta pozae tie toṇoto koa Sa, be vea ta magudi babe lopu ta magudi.* ¹² Meke asa tugo sa tamadia rina tie Ziu pu ta magudi. Ba lopu koasa tinamagudi si ta evaṇae nia tamadia rini se Ebarahami, ba koasa dia tinoa raṇeraṇe tu totoṣo keha lulia rini sa rinaṇeraṇe te Ebarahami, sapu tagoa sa totoṣo lopu ele ta magu tu.

Sa Vina Tatara te Tamasa koa Rini pu Kalavarae koa Sa

¹³ Lopu koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese si vagi nia Ebarahami, meke rina tutina sa vina tatara sapu kaṇu tagoa rini sa popoa pepeso. Ba sina raṇea Ebarahami sa Tamasa, ke vagia sa sa tinotoṇoto koa Sa.* ¹⁴ Ego, be vagia rini sapu gua va tatara nia sa Tamasa, sina va tabea rini sa Tinarae te Mosese, si kote loke guguana sa dia rinaṇeraṇe koe Tamasa, meke sa vina tatara ba kote loke laena tugo.* ¹⁵ Sa Tinarae te Mosese si va mae ia sa binugoro te Tamasa koa rini pu lopu va tabea si Asa, ba vasina sapu loke Tinarae, si loketoṇa tugo sa sineke Tinarae.

¹⁶ Gua asa ke koasa rinaṇeraṇe mo si ta vagi sa vina tatara, pude va sosode valeania sapu gua poni moka nia Tamasa koari doduru tie pu tuti lulia se Ebarahami pa rinaṇeraṇe. Ke sa vina tatara hie si lopu tadirini mo pu va tabea sa Tinarae te Mosese, ba tadirini tugo pu raṇea sa Tamasa, kekeṇoṇo gua tugo e Ebarahami. Ura se Ebarahami si na tamada gita doduru pu raṇea sa Tamasa.* ¹⁷ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Vata evaṇae nigo Arau na tamadia ri soku butubutu si goi.” Ke sa tamada gita si asa pa kenuna sa Tamasa, sa Tamasa sapu raṇea sa. Asa sa Tamasa sapu va toa puledi ri pu matedi, meke va podakadi sari doduru likakalae saripu lopu ele tava podaka.*

¹⁸ Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, ba pa binalabala tadi na tie si tasuna pude ta evaṇa si asa. Gua asa ke ta evaṇae na tamadia ri soku butubutu si asa. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Kaṇu soku gua tugo rina pinopino pa maṇauru sari na tudia rina tumu,” gua.* ¹⁹ Koa sa totoṣo hie si ele tata keke gogoto vuahenina se Ebarahami, ba lopu hite malohoro sa nana rinaṇeraṇe koe Tamasa. Sa tinina si balabala gunia sa sapu tata matena, gua, meke gua tugo se Sera, sapu tige, gua.* ²⁰ Ba va hinokara sisigitia Ebarahami sa vina tatara te Tamasa, ke niṇira lalanana sa nana rinaṇeraṇe, meke lopu hite nunala si asa, ba vahesia sa sa Tamasa. ²¹ Tumae valeana nia Ebarahami sapu kote boka va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa. ²² Gua asa, ke “Ta pozae na tie toṇoto” koe Tamasa

* 4:11 Zen 17:10 * 4:13 Zen 17:4-6, 22:17-18; Qal 3:29 * 4:14 Qal 3:18 * 4:16 Qal 3:7

* 4:17 Zen 17:5 * 4:18 Zen 15:5 * 4:19 Zen 17:17

se Ebarahami koasa nana rinañerane. ²³ Ego, sa zinama sapu, “Ta pozae tie toñoto si asa,” gua, si lopu ta kubere pa Kinubekubere Hope pude te Ebarahami eke mo, ²⁴ ba pude tadigita tugo si asa. Ura gita ba kaqu pozani gita tie toñoto tugo Tamasa pa nada rinañerane, sina va hinokaria gita si Asa pu va toa pulena sa Bañara Zisu Karisito pa minate. ²⁵ Mate hobei Zisu Karisito sari nada sinea, meke tava turu pule si Asa pa minate pude tava toñoto koe Tamasa si gita.*

5

Tava Toñoto koe Tamasa si Gita

¹ Gua ke, sina pa nada rinañerane si tava toñoto si gita, ke koa bule koe Tamasa si gita, pa korapana Zisu Karisito sa nada Bañara. ² Pa korapa nada rinañerane koe Karisito si va kamo lani gita Sa koasa Nana tataru variharupi, sapu koa ia gita kamahire. Ke qetuqetu tugo si gita sina gilania gita sapu kote somana tagoa gita sa tinoa marilaena te Tamasa. ³ Lopu asa mo, ba mada qetuqetu tugo koari nada tinasuna. Ura koari nada tinasuna na tinasigiti tugo si kote va nonoga ia gita pude ñoño meke soto va nabu pa rinañerane. ⁴ Meke koasa nada tinuru va ñoño meke va nabu si kote vagia gita sa hahanana sapu qetu nia Tamasa, totoso aqa va ñoño si gita pa Nana vinatatara. ⁵ Meke totoso aqa va ñoño si gita koasa Nana vina tatara si lopu kaqu hite kurekure si gita, sina ta zoropo vura koe Tamasa sa Nana tataru pa korapa buloda koasa Maqomaqo Hope sapu ele ponini gita Sa.

⁶ Pa totoso gotona sipu lopu boka harupu puleni gita si gita, si mae mate paeni gita Karisito, pude harupu gita koari nada kinaleana. ⁷ Tasuna hola si pude mate hobeia keke tie si keke tie toñoto; ba be leana sa tie, si hokara kote hiva mate hobeia sa si keke tie. ⁸ Ba sipu korapa koa tie sea si gita si mate paeni gita Karisito, pude va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru lavata. ⁹ Gua asa ke gilana valeania gita sapu kaqu harupu puleni gita Zisu Karisito, koasa tinañaziri te Tamasa pa totoso varipitui, sina va toñoto gita Tamasa si gita koasa eharana Sa. ¹⁰ Ura sipu korapa kana ia gita sa Tamasa si tavetia Sa sa vinariva bulei koa gita, koasa minate tanisa Tuna pa korosi. Ke koa gua sapu koa bule si gita koe Tamasa kamahire, ke mada tumae valeana nia sapu kaqu ta harupu si gita, sina toana se Karisito. ¹¹ Ba lopu asa mo, mada qetu nia gita sa nada binaere leleana koasa Tamasa, sina ele tavetia Zisu Karisito, sa nada Bañara, sa vinari bulei.

Adama meke Karisito

¹² Gua ke, koa gua koasa tinavete tanisa keke tie si kamo sa sinea koasa kasia popoa, meke koasa sinea si kamo sa minate tanisa tie asa, meke sa minate asa si kamo la koari doduru tie, sina sea beto sari doduru tie.* ¹³ Ura sipu lopu ele ta poni nia e Mosese koe Tamasa sa Tinarae, si ele koa nana tu sa sinea koasa kasia popoa, ba vasina sapu loketoña sa tinarae, si lopu kaqu ta zutu nia rini sa sinekena sa tinarae. ¹⁴ Gua, ba podalae koasa totoso te Adama^d meke kamo sa totoso te Mosese, sa minate si kamo la koari doduru tie. Sa minate si kamo la tugo koa rini pu tavete va sea ba lopu sekea rini keke tinarae

* 4:25 Ais 53:4-5 * 5:12 Zen 3:6

gugua tavetia e Adama toso sekea sa sa tinarae sapu avoso sotia sa koe Tamasa.

Ba se Adama si na kinehana mo e Zisu sapu luli mudi mae koa sa. ¹⁵ Ba sa tinonoto sapu poni moka nia Tamasa pa korapa Zisu Karisito si lopu kekenono sa sinea te Adama. Hinokara sapu koa gua koasa sinea te Adama si mate nia ri soku tie; ba sapu arilaena hola si na tataru variharupi te Tamasa koari soku tie. Arini si vagi va sokua toso pozani "Tie tonoto" Sa si arini, koa gua koasa tataru variharupi tanisa keke tie sapu e Zisu Karisito. ¹⁶ Meke gua pule he: Sa vinariponi te Tamasa si lopu kekenono gua sa sinea tanisa keke tie. Ura koasa sinea tanisa keke tie, sari doduru si ta zutu pude tava kilasa koari na dia sinea. Ba sipu tavete va sea sari soku tie, si poni moka nia Tamasa sa Nana tataru variharupi, meke pozani tie tonoto Sa si arini. ¹⁷ Hinokara sapu koasa sinea tana keke tie, si mate nia ri doduru tie. Ba sapu arilaena hola si gua tu sapu evania keke tie pule, sapu e Zisu Karisito! Ke sari doduru pu somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, meke sa Nana vinariponi moka tanisa tinonoto, si kaqu somana tagoa sa tinoa hola koe Zisu Karisito.

¹⁸ Ura koasa sinea tanisa keke tie sapu e Adama si ta zutu sari doduru tie, ba koa sa tinavete tonoto tanisa keke tie, sapu e Zisu Karisito si boka ta pozae tie tonoto sari doduru tie, meke ponini Sa koarini sa tinoa. ¹⁹ Ke gua sapu koasa sineke tinarae tanisa keke tie si pozani tie sea Tamasa sari doduru tie, ba koasa vinatabe tanisa keke tie sapu Zisu Karisito, si boka tava tonoto koe Tamasa sari doduru pu va hinokara.

²⁰ Ta vala sa Tinarae te Mosese pude tumae valeana ni rini sari dia sinea, ba vasina sapu ta tumae valeana sa sinea si soku nono latu sa tataru variharupi te Tamasa. ²¹ Gua sapu sa sinea kamo la koari doduru tie meke kamo sa minate koari doduru, ke sa tataru variharupi si kamo koari pu ta pozae na tie tonoto pa korapana Zisu Karisito sa nada Banara pude va kamoi pa tinoa hola.

6

Luaria sa Sinea pude Toa koe Karisito

¹ Ego, na sa si kaqu boka zama nia gita? Mada tavete sinea nono latu pude noma nono latu sa tataru variharupi te Tamasa koa gita? ² Lokari hokara! Sina ele mate luara pani gita sari na sinea koe Karisito, ba vegua ke kote tavete nono lai mo sari na sinea? ³ Gilania mia gamu sapu gita doduru pu ta papitaiso nia se Zisu Karisito si somana ta papitaiso pa korapana sa Nana minate. ⁴ Pa nada pinapitaiso si ta pomunu turanae koa Sa si gita, meke somana nia gita sa Nana minate, pude gua sapu ele va toa pulea sa Tamana pa Nana niniranira se Zisu Karisito pa minate, si toa si gita pa tinoa vaqurana.*

⁵ Be guana ele koa keke koa Sa si gita pa Nana minate si kaqu koa keke tugo koa Sa si gita pa Nana tinuru pule. ⁶ Gilania gita sapu sa nada tinoa koana si ele tava mate turanae koe Karisito pa Nana korosi, pude lopu koa hola si gita koasa niniranira tanisa sinea, ke lopu kaqu nabulu nia gita sa sinea kamahire. ⁷ Ura toso mate sa tie si ta rupaha si asa koasa niniranira tanisa sinea. ⁸ Be guana ele mate turania gita se Karisito, si va hinokaria gita sapu kaqu toa turania tugo gita si Asa.

* 6:4 Kol 2:12

⁹ Gilania gita sapu sina ele toa pule se Karisito pa minate, ke lopu kaqu mate pule hokara si Asa. Na minate si loke nana niniranira koa Sa. ¹⁰ Sa minate sapu mate nia Karisito kekeke tooso mo, si na minate tanisa sinea. Ba sa tinoa sapu toa nia Sa kamahire, si toa koasa Tamasa. ¹¹ Koasa sirana tugo asa, si mi balabala guni pule ni gamu sapu mate si gamu koasa sinea, ba toa si gamu koe Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

¹² Gua ke mi lopu va malumia sa sinea pude banara ni sari tini mia, mi lopu va tabei sari inokoro tanisa sinea. ¹³ Mi lopu va malumu hokaria keke kukuru tinimia koasa sinea, pude tavetavete ni pa kinaleana. Ba mi poni koe Tamasa sari na mia tinoa, guana tie tava turu mia pa minate. Mi poni lani sari doduru tinimia koe Tamasa, pude tavetavete ni pa tinonoto. ¹⁴ Ura lopu kaqu va banaria gamu pa mia tinoa sa sinea, ura lopu sa Tinarae si toa nia gamu kamahire ba sa tataru variharupi tu te Tamasa.

Pinausu Tana Tinonoto

¹⁵ Ke vegua si gita? Mada tavete va sea, sina lopu na Tinarae si lalae nia sa nada tinoa, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa? Lokari hokara! ¹⁶ Gilania mia sapu be vala puleni gamu koa keke tie si gamu pude na pinausu, si na pinausu tugo si gamu koa sa pu va tabe ia gamu; be na pinausu si gamu koasa sinea si kote kamo pa minate, ba be na pinausu si gamu koasa vina tabe si kote kamo pa tinonoto koe Tamasa. ¹⁷ Koari na tooso ele hola, si na nabulu si gamu koasa sinea. Ba kamahire mada zama leana koasa Tamasa sapu va tabea gamu pa doduru bulomia sa vina tumatumae sapu ta poni nia gamu. ¹⁸ Kamahire si ta rupaha koasa sinea si gamu, meke ta evanae na pinausu tanisa tinonoto si gamu. ¹⁹ Va padapadae nia rau sa tinoa pinausu pude va bakalia sapu gua korapa va tumatumaeni gamu rau, sina malohoro sari mia binalabala. Gua sapu va pinausu puleni gamu koasa kinaleana, na hahanana bonidi pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete kaleadi, si mi va pinausu puleni gamu pude nabulu nia sa tinonoto pa doduru kukuru tinimia, pude tava soku sari na mia tinavete tonotodi.

²⁰ Totoso na pinausu si gamu koasa sinea, si lopu lulia gamu sa tinonoto. ²¹ Na sa sa lineana sapu vagia gamu koari na hahanana variva kurekuredi saripu taveti gamu? Sa vina betodi rina tinavete gugua arini sina minate mo. ²² Ba kamahire si ta rupaha si gamu koasa niniranira tanisa sinea, meke ta evanae na pinausu te Tamasa si gamu. Ke sa laena sapu vagia gamu si na tinoa tava madina, meke sa vina betona sina tinoa hola. ²³ Ura sa tinabara tanisa sinea si na minate tugo, ba sa vinariponi moka te Tamasa si na tinoa hola pa korapa Zisu Karisito sa nada Banara.

7

Vina Padapadae pa Vinarihaba

¹ Kasa tasiq koe Karisito, ele gilania mia mo gamu kasa sapu gua hiva zama nia rau kamahire, sina ele tumae nia gamu sa tinarae. Sa tinarae si ari nana niniranira koari na tie, tooso toa mo si arini. ² Gua sapu zama nia sa tinarae koasa barikaleqe varihabana, sapu ta pusi si asa koasa nana palabatu tooso toa nana si asa, ba pana mate sa

nana palabatu, si ta rupaha si asa koasa tinarae pa nana vinarihaba. ³ Gua asa, ke be koa turan̄ia sa si keke votiki tie, totosona sapu korapa toa sa nana palabatu, si barabarata tugo si asa, ba pana mate sa nana palabatu, si ta rupahana si asa koasa tinaraena sa vinarihaba, meke be varihaba pule sa barikaleqe ba lopu barabarata si asa.

⁴ Gua asa ke ta rupaha si gamu koasa Tinarae te Mosese koasa minate te Karisito. Ke kamahire si soto koe Karisito meke tanisa tugo si gita, Asa sapu ele mate meke toa pule, pude boka vua va sokusoku si gita koe Tamasa. ⁵ Ura pa totosona sapu luli gita sari na hiniva kaleadi tanisa tini, si va n̄inira ia sa Tinarae te Mosese sa hiniva tanisa sinea pude vua sa kinaleana, meke kamo pa minate. ⁶ Ba kamahire si ele ta rupaha si gita koasa Tinarae te Mosese sapu vata pusi gita visoroihe. Ura ele mate luaria gita si asa. Ke kamahire si lopu nabulu nia gita sa Tinarae sapu ta kuberena koe Mosese, ba nabulu nia tu gita sa Tamasa pa tinoa vaqura koasa Maqomaqo Hope.

Sa Tinarae te Mosese meke sa Sinea

⁷ Na sa si kaqu zama nia gita? Koa ia sinea sa Tinarae te Mosese? Lokari hokara! Be lopu koa sa Tinarae si lopu kote tumae nia rau sa sinea. Be lopu zama sa Tinarae te Mosese: “Mu lopu okoro nia si keketona tadi na tie,” gua, si lopu kote tumae nia rau sa inoko'okoro sea.* ⁸ Ba sipu avosia rau sa tinarae hie, si la sa sinea va gevuria sa inoko'okorodi rina tin̄itona tadi na votiki tie. Ba sipu lopu ele gilania rau sa Tinarae te Mosese, si lopu gilania rau sa sinea. ⁹ Totosona lopu ele gilania rau sa Tinarae si toaqu, gua si rau, ba sipu avosia rau sa Tinarae, si toa vura mae koa rau sa sinea, ¹⁰ ke mate si rau. Ke sa Tinarae sapu tava mae pude va toa tie gua, si va mate au tu sa. ¹¹ Meke sa sinea si vagi lolomo koasa Tinarae meke sekesekei nau sa, meke va mate au.*

¹² Gua asa ke sa Tinarae te Mosese telena si hopena, meke sa tinarae pude lopu okokoro si hopena tugo, meke tonoto na leana si asa. ¹³ Ke vegua, sa Tinarae sapu leana si va mate au si arau? Lokari hokara! Sa sinea tu si tavetavete nia sa Tinarae sapu leanana meke va mate au si rau, pude mani ta dogoro sapu kaleana hola la tu sa sinea. Ke koasa Tinarae si ta dogoro sapu kaleana hola sa sinea.

Vinaripera pa Korapa Tinoa Tie

¹⁴ Ura gilania nada gita sapu sa Tinarae te Mosese si mae guana koe Tamasa, ba arau sina tie tana tini mo, meke na pinausu tanisa sinea. ¹⁵ Lopu tumae valeana nia rau sapu gua tavetia rau. Ura lopu tavetia rau gua sapu hiva nia rau, ba sa kinaleana tu sapu kukiti nia rau, si asa tu si tavetia rau. ¹⁶ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau, si ta dogoro mo sapu va egoa rau sapu leana sa Tinarae. ¹⁷ Ke lopu arau soti tavetia sa kinaleana hie, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia si asa.* ¹⁸ Gilania rau sapu loke lineana si koa koa rau pa qua hiniva kaleadi pa tini. Ura koa nana sa qua hiniva pude tavete va leana, ba lopu boka tavete vura nia rau. ¹⁹ Lopu tavetia rau sa lineana sapu hiva tavetia rau, ba gua tu sapu lopu hiva tavetia rau si tavete nono laia rau. ²⁰ Ego, be tavetia rau sapu gua lopu hiva tavetia rau,

* 7:7 Ekd 20:17; Diut 5:21 * 7:11 Zen 3:13 * 7:17 Qal 5:17

si lopu arau tu tavetia si asa, ba sa sinea tu sapu koa koa rau; asa tu tavetia.

²¹ Ke asa mo sapu dogoria rau korapa ta evaña koa rau kamahire sapu guahe: pana hiva tavete valeana si rau, si na hiniva pude tavetia sa sinea tu si koa tugo koa rau. ²² Ba pa korapa buloqu si qetuqetu nia rau sa Tinarae sapu mae guana koe Tamasa. ²³ Ba dogoria rau si keke hiniva kaleana sapu tavetavete pa tiniqu, sapu varipera la koasa hiniva leana pa qua binalabala meke vata pusi au koasa hiniva tana sinea sapu tavetavete pa korapa tiniqu. ²⁴ Kei! Namuna tie talotanaqu mo si rau. Esei si kote harupau koasa hiniva tana sinea pa tiniqu sapu korapa turana lani au pa minate? ²⁵ Ba vahesia rau sa Tamasa sapu harupau koe Zisu Karisito sa nada Bañara! Sa inolana si guahe: Pa qua binalabala si nabulu nia rau sa Tinarae te Tamasa, ba sa hiniva tana kinaleana pa tiniqu si nabulu nia sa sinea.

8

Tinoa pa Korapa Maqomaqo

¹ Gua ke loke tie si boka zutu gita pu koa koe Karisito kamahire sapu garo si gita pude tava kilasa pa Heli. ² Ura sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope, sapu va toa gita si gita koe Zisu Karisito, si vata rupaha gita koasa niniranira tanisa sinea meke sa minate. ³ Evaña Tamasa, gua sapu lopu boka evaña sa Tinarae te Mosese, sina tava malohoro si asa koasa hiniva tana kinaleana pa tini. Gua asa ke garunia Sa sa Tuna soti, pude mae podo kekenoño gua ri doduru tie pa tinoa tini, pude na vinulasana sa sinea, meke pude zutua meke va kilasia Sa sa sinea tana hiniva kaleana pa tinida. ⁴ Evaña Tamasa si hie, pude sa tinoñoto sapu ta hivae koasa Tinarae te Mosese, si kaqu tava gorevura koa gita pu ene pa korapa Maqomaqo Hope, ba lopu koasa hiniva kaleana tanisa sinea pa tinida. ⁵ Ura arini pu lulia sa hiniva kaleadi tana sinea pa tinidia si ta pusi koasa hiniva tanisa sinea. Ba arini pu lulia sapu gua tozi ni sa Maqomaqo Hope, si soto sari dia binalabala koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope. ⁶ Ba be ta pusi si gita koasa hiniva tanisa sinea, si kote kamo pa minate si gita. Ba be ta totolie si gita koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, si kote kamo si gita pa tinoa meke pa binule. ⁷ Totoso ta pusi sa tie koasa sinea pa tinina, si ta evaña na kana koe Tamasa si asa; ura lopu lulia sa sa Tinarae Tanisa, meke lopu boka va tabea sa si Asa. ⁸ Ke sari na tie pu va tabea sa hiniva tanisa kinaleana pa tinidia, si lopu boka va qetua rini sa Tamasa.

⁹ Ba gamu si lopu ta pusi koasa hiniva tanisa sinea pa tinimia, ba ta totolie si gamu koasa hiniva tanisa Maqomaqo Hope, be guana koa koa gamu sa Maqomaqona sa Tamasa. Meke be keke koa gamu si lopu tagoa sa Maqomaqona e Karisito, si lopu te Karisito tugo si asa. ¹⁰ Ba be toa pa korapa bulomia se Karisito, si toa tugo sari na maqomaqo mia, sina ele tava toñoto koe Tamasa si gamu, ba mate sari na tinimia koa gua koasa sinea. ¹¹ Meke be toa koa gamu sa Maqomaqona Tamasa sapu va toa pulea se Zisu pa minate, si Asa tugo sapu va toa pulea se Karisito pa minate, si kote va toa pulei tugo Sa sari na tinimia pu kaqu

mate. Kaqu evañia Sa sapu gua asa koasa Maqomaqona Sa sapu koa koa gamu.*

¹² Ego, kasa tasiq, mada lopu luli sari hiniva kaleadi pa tinida pude taveti. ¹³ Ura be luli gamu sari na hiniva kaleadi pa tinimia, si kote mate si gamu, ba be va matei gamu sari na tinavete kaleadi koasa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope, si kote toa si gamu. ¹⁴ Ura arini mo pu ta turana koasa Maqomaqona Tamasa, si arini tugo sari na tuna Tamasa. ¹⁵ Ura sa Maqomaqo Hope sapu ele poni nia Tamasa koa gamu, si lopu va pinausu gamu ke lopu matagutu si gamu. Asa tu vata evañeni gita tuna Tamasa, meke va boka gita si gita pude zama la koe Tamasa, “Tamaqu, Tamaqu!” gua.** ¹⁶ Sa Maqomaqona Tamasa si somana koa koari na maqomaqoda, pude va sosodea sapu na tuna Tamasa si gita. ¹⁷ Ke koa gua sapu na tuna Tamasa si gita, si kaqu somana tagoi tugo gita sari na tinamanae sapu va nago veko ni Sa pude tadi Nana tie soti, meke kaqu somana tagoi tugo gita koe Karisito saripu ele va nago veko ni Tamasa pude Tanisa. Ura be somana nia gita sa tinasigiti te Karisito, si kaqu somana tagoa tugo gita sa Nana vina lavata.

Sa Vinalavata Vugo Repere

¹⁸ Gilana valeania rau sapu sa tinasigiti tadi gita pa rane ninoroi si lopu garo pude vari padapada la nia koasa vina lavata sapu kote ta poni nia gita. ¹⁹ Doduruna sa vina podaka pu tavetia Tamasa si korapa okoro hola nia meke aqania sa sa totošo pana kaqu vata dogoro ni Sa koasa sari na tuna soti. ²⁰ Ura sa vina podaka si lopu boka va gorevura ia sa nana tinavete, ba lopu pa nana hiniva soti pude gua asa, ba pa hiniva tu te Tamasa. Ba ele koa nana tu sa rinoverove,* ²¹ sapu sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si kote ta rupaha keke rane koasa tinapusi pude muzi si arini, ba kaqu somana koasa tinarupaha tolavaena tadi na tuna Tamasa. ²² Ele gilania gita sapu podalae pukerane meke kamo kamahire sari doduru vina podaka pu taveti Tamasa si va gilagila ia sa tinasigiti, kekenoño gua sa tinasigiti tanisa barikaleqe pu tata sa nana totošo podopodo. ²³ Ba lopu sari na vina podaka eke mo pu taveti Tamasa si silava nia sa tinasigiti, ba gita tugo pu ele vagia sa vua kenuna sapu sa Maqomaqo Hope, si somana silava tugo pa korapa buloda, sipu aqa nia gita sa totošo sapu kaqu tava hokoto valeana sa tinapausuda koe Tamasa, meke vagi gita sari tini vaquradi.* ²⁴ Koasa nada rinoverove asa si ele ta harupu si gita, ba be guana ta dogoro sapu gua rovea gita, si lopu na rinoverove si asa. Ura esei si boka rovea sa tinitoña sapu ta dogorona? ²⁵ Ba pana rovea gita sa tinitoña sapu lopu ta dogorona si kote aqa va noño nia gita si asa.

²⁶ Meke gua tugo sapu sa Maqomaqo Hope si tokani gita pa nada minalohoro, ura lopu gilana valeania gita sapu na sa si garo pude varavara nia gita. Ba sipu varavara gita si sa Maqomaqo Hope tu si varavara tokani gita koari Nana sinino mañini saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama. ²⁷ Meke sa Tamasa sapu dogorodi saripu koa pa korapa buloda, si gilania sa binalabala tanisa Maqomaqo Hope, ura

* 8:11 1 Kor 3:16 * 8:15 Mk 14:36; Qal 4:6 * 8:15 Qal 4:5-7 * 8:20 Zen 3:17-19

* 8:23 2 Kor 5:2-4

varavara toka ni sa Maqomaqo Hope sari tie te Karisito, koari na hiniva te Tamasa.

²⁸ Gilania gita sapu sari doduru tinitona pu ta evana koa gita si tavetavete ni Tamasa pude valeani saripu tataru nia si Asa, sarini pu tioki Sa pude taveti sari Nana hiniva. ²⁹ Arini pu ele gilana vata kenue i sa Tamasa, si ele vizata vekoi Sa, pude vata evanae guni Sa pa kinehana sa Tuna soti sapu e Zisu, pude na Tuna kenuna koari soku tamatasi. ³⁰ Gua asa ke sarini pu ele vizata vekoi Tamasa tatasana hokara si tioki Sa. Meke arini pu ele tioki Sa si pozani na tie tonoto Sa, meke sarini pu pozani na tie tonoto Sa si va somana ni Sa pa Nana vinalavata.

Sa Tataru te Tamasa pu Mae Gua koe Zisu Karisito

³¹ Ke na sa si boka zama nia gita? Be Tamasa sa nada tinokae, si ese si kaqu boka va kilasa gita? ³² Loke tie! Sina Tamasa tugo si lopu hite ruritia sa Tuna soti, ba va vukivukihi nia Sa pa laeda gita doduru tie. Gua asa ke kaqu poni mokani gita tugo Sa sari doduru likakalae. ³³ Esei kote boka zutui sari na tie ta vizatadi te Tamasa? Ura sa Tamasa tu telena si pozani na tie tonoto si arini. ³⁴ Esei si boka zutu gita? Zisu Karisito sapu ele mate, meke ele turu pule si korapa habotu Nana pa kali mataona sa Tamasa pude varavara tokani gita. ³⁵ Na sa si kote boka vari paqahani gita koasa tataru te Zisu Karisito? Na tinasuna, na minalana, na ninaqunaqu, na inovia, na hinabahuala, na vinaripera, na minate? ³⁶ Lokari hokara, ura guahe sapu ta kubere koasa Kinubekubere Hope:

“Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru toso,
gua tugo rina sipi si gami
pu ta turana va namanama pude tava mate.”*

³⁷ Ba koari doduru tinasuna gugua hire, si tava mataqara si gita koe Zisu Karisito pu tataruni gita! ³⁸ Ura gilana valeania rau sapu loketona hokara si boka varipaahani gita koasa Nana tataru: lopu na tinoa babe na minate, lopu sari na mateana babe sari na tomate kaleadi, meke sari na dia niniranira, meke lopu sapu gua ta evana pa rane ninoroi, babe vugo repere, ³⁹ meke lopu saripu koa panaulu pa manauru, babe panapeka pa pepeso. Namu loketona hokara koari doduru vina podaka pu ta tavetedi hire, si kaqu boka varipaahani gita koasa tataru te Tamasa, sapu ele ponini gita Sa koe Zisu Karisito sa nada Banara.

9

Tamasa meke sari Nana Tie Ta Vizatadi

¹ Pa qua kineke koe Karisito si zama va hinokara atu si rau. Sa Maqomaqo Hope meke sari na qua binalabala, si va sosodea sapu lopu kokoha si rau. ²⁻³ Sipu balabala i rau sari na turanaqu, na qua butubutu soti, si nomana hola sa qua tinalotana, meke lopu boka beto ta sigiti ni rau sarini pa korapa buloqu. Leana hola be ta levei mo si rau koe Tamasa, pude ta paqaha taloa koe Karisito, pude qu hobei sari na turanaqu soti. ⁴ Na tie ta vizatadi koe Tamasa si arini, meke ta pozae na tuna soti. Va dogoroni Sa koa rini sa Nana tinolava nedalana. Taveti Sa sari Nana vinariva egoi koa rini, meke ponini Sa koa rini sa Tinarae te Mosese, sa vinahesi pa Zelepade, meke sari na vina tatara.*

* 8:36 Sam 44:22 * 9:4 Ekd 9:4

⁵ Arini tugo si podo gore mae gua koe Ebarahami, Aisake, meke Zekopi, meke e Karisito si na tutidia tugo rini, sapu podo guana tie pa pepeso. Mani tavahe si sa Tamasa, na Baṅara tadī doduru tinoni nināe rane ka rane! Emeni.

⁶ Lopu zama si rau, sapu sekea Tamasa sa Nana vina tatara, sina na lopu ari doduru tie Izireli si na tie hinokara te Tamasa. ⁷ Meke lopu ari doduru pu tuti gore mae koe Ebarahami si na tuna Tamasa. Ura zama sa Tamasa koe Ebarahami, “Arini mo pu podo gore mae koe Aisake si ta pozae tutimu hinokara goi,” gua.* ⁸ Gua asa ke saripu pododi pa hiniva tana tie, si lopu poza ni tuna sa Tamasa si arini, ba sari na koburu tu pu pododi pa Nana vina tatara, si ta pozae na tuna hinokara Ebarahami. ⁹ Sina guahe sa vina tatara te Tamasa koe Ebarahami, “Pa totošo guahe pa vuaheni maehe si kote pule mae si Rau, meke kote podoa Sera si keke tuna koreo,” gua.*

¹⁰ Meke lopu asa mo, ba sari karua tuna koreo e Ribeka, si keke mo sa tamadia sapu e Aisake sa tamada. ¹¹⁻¹² Ba sipu lopu ele vizatia tu ri karua sapu gua leana babe kaleana, si ele zama la tu koe Ribeka sa Tamasa, “Kaḡu nabulu nia sa koburu kenuna sapu mudina,” gua. Zama nia Sa sapu gua asa sipu lopu ele podo tu sari karua tamatasi. Vata evaṅia Tamasa sapu gua asa, pude vizatia si keke ri karua tamatasi, pude boka va gorevura ia Sa sa Nana hiniva. Gua asa ke sa ṅatina sa vinizata te Tamasa si koa gua tu pa Nana tinioko, ba lopu koa ke toṅa sapu ele tavetia rini.* ¹³ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Tataru nia Rau se Zekopi ba etulia Rau se Isoa,” gua sa Tamasa.*

¹⁴ Na sa si kaḡu zama nia gita? Lopu toṅoto sa Tamasa, gua? Lokari hokara! ¹⁵ Ura zama sa Tamasa koe Mosese, “Arini pu hiva ni Rau si kaḡu tataru ni, meke toka ni Rau,” gua.* ¹⁶ Gua asa ke lalae Tamasa mo sapu ari sei si hiva tataru ni na toka ni Sa, ba lopu pa hiniva na tinavete tana tie. ¹⁷ Ura zama gua pule he sa Kinubekubere Hope koe Pero, sa baṅara pa Izipi: “Va baṅarigo Rau si goi, pude tavetavete nigo na vata dogoro nia sa Qua ṅiniraṅira, meke vata gilana nia sa Pozaḡu koasa doduruna sa kasia popoa,” gua sa Tamasa.* ¹⁸ Gua asa ke tataru ni meke toka ni Tamasa si arini pu hiva ni Sa, meke va luli ni dia hiniva Sa si arini pu hiva ni Sa pude koa hola pa vina karikari.

Sa Binugoro meke sa Tataru Variva Taleosae te Tamasa

¹⁹ Keke koa gamu si gina kote zama guahe: “Na vegua ke zutui tu Tamasa sari na tie koari na dia sinea? Ura esei kote boka korona nia sa hiniva te Tamasa?” gua. ²⁰ Esei si agoi ke boka zama hemohemoa sa Tamasa? “Na sa si tavetia Goi?” gua. Agoi si kekeṅoṅo mo na raro patu ta tavetena pa lima tie, ke lopu leana pude zama la guahe si goi koe Tamasa pu tavetigo, “Na vegua ke tavete guni nau tu Goi sana si rau?” gua.* ²¹ Sa tie mo pu tavetena sa raro patu, si kaḡu tavetia sapu gua hiva nia sa koasa pepeso asa. Boka taveti sa si karua raro; keke si pude tavetavete nia pa totošo arilaena, meke keke pule si pude tavetavete nia koari na totošo hoborodi.

²² Kekeṅoṅo gua puta tugo asa si tavetia sa Tamasa. Hiva va dogoro nia Sa sa Nana binugoro meke sa Nana ṅiniraṅira, ba aḡa va ṅoṅo

* 9:7 Zen 21:12 * 9:9 Zen 18:10 * 9:11-12 Zen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3 * 9:15 Ekd 33:19 * 9:17 Ekd 9:16 * 9:20 Ais 29:16, 45:9

ni Sa si arini pu bugoro ni Sa, saripu kote tava kilasa pa tina huara.
 23 Meke hiva vata gilana nia tugo Sa sa Nana vina lavata nomana, sapu
 ele vata gilana valeana nia Sa koa gita, pu tataru ni, meke toka ni Sa;
 gita pu va namanama gita Sa pude somana pa Nana vina lavata. 24 Ura
 gita tugo sari na tie pu ele tioko gita sa Tamasa, lopu tale koari na tie
 Ziu mo, ba koari na tie Zenitailo tugo. 25 Guahe sapu zama nia Tamasa
 koasa buka Hozea:

“Kote poza ni ‘Qua tinoni’ Rau si arini
 pu pozani lopu na Qua tinoni Rau.

Meke kote poza ni ‘Na butubutu ta tataruedi’ Rau si arini
 pu lopu tataruni Rau.*

26 Meke koasa vasina tugo pu ta tozi nia rini sapu,
 ‘Gamu si lopu na Qua tinoni,’ gua,
 si vasina tugo si kaqu ta pozae ‘Na tuna sa Tamasa toana’ si arini,”
 gua.*

27 Meke velavela vura nia Aisea sa guguadi rina tie Izireli sapu guahe:
 “Be vea lopu boka ta nae, guana onone pa masa si arini, ba ari ka
 visavisa mo si kote ta harupu,* 28 ura kote lopu sana va kilasa hokari
 sa Baṅara sari na tie pa popoa pepeso,” gua si asa. 29 Asa sapu zama nia
 Aisea pukerane, “Be lopu veko hola i sa Baṅara Tadi na Qeto Minate
 si ka visavisa tie pa butubutu Izireli, si kote ele ta huara va inete gua
 tugo pa Sodomu meke pa Qomora si gita,” gua.*

Izireli meke sa Inavoso Leana

30 Na sa si kaqu zama nia gita kamahire? Ari na tie Zenitailo saripu
 lopu hite hata ia sa tinonoto, si ele vagia rini sa tinonoto koe Tamasa
 pa dia rinaṅeraṅe. 31 Ba sari na tie Izireli pu podekia pude vagia sa
 tinonoto koasa linulina sa Tinarae te Mosese, si lopu boka tu. 32 Na
 vegua? Ura lopu hata ia rini pa dia rinaṅeraṅe, ba pa korapa dia
 tinavete leadi, saripu taveti rini pa kinopuna sa Tinarae te Mosese.
 Gua asa ke ta tubarae koasa “Patu” meke hoqa si arini. 33 Asa sapu
 zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu guahe:

“Dotu, vekoa Rau pa Zaione si keke patu*
 sapu kote va tubarae i sari na tie,
 na patu sapu kote va hoqai si arini.

Ba arini pu raṅea si Asa

si lopu kote tava kurekure,” gua.*

10

1 Kasa tasiq, hiva sisigiti nia rau si pude ta harupu sari tie Izireli.
 Asa sa qua vinaravara koe Tamasa. 2 Arau boka va sosodea sapu
 podeke sisigitia rini pude lulia sa Tamasa, ba sa dia pinodepodekae si
 lopu turu koasa ginilagilana hinokarana. 3 Lopu gilania rini sa sirana,
 gua meke va tonoti Tamasa sari na tie. Podekia rini pude va tonoto
 puleni teledia koari na dia tinavete soti. Gua asa ke va tabea rini sa
 siranana gua meke va tonoti Tamasa sari na tie. 4 Ura e Karisito sina
 vina hokotona meke na vina gorevurana sa Tinarae te Mosese, pude
 sari doduru tie pu va hinokaria si Asa si kote tava tonoto koe Tamasa.

* 9:25 Hoz 2:23 * 9:26 Hoz 1:10 * 9:27 Ais 10:22-23 * 9:29 Ais 1:9 * 9:33 E Zisu
 si na patu pa Zaione. * 9:33 Ais 28:16

Tadi Doduru Tie mo sa Tinaharupu

⁵ Kuberia Mosese sa gugwana sa tinonoto sapu podekia rina tie pude vagia koasa vina tabena sa Tinarae sapu guahe: “Asa sapu va tabei sari na zinama tanisa Tinarae te Tamasa si kote toani tugo sa,” gua.*
⁶ Ba sa Kinubekubere Hope si tozia sa tinonoto sapu mae guana koasa rinañerane sapu gua tu he: “Mu lopu zama guahe pa bulomu, esei si kote sage la pa Mañauru?” (pude turana gore mae nia se Karisito*, si gunia sa.)⁷ Meke lopu kaqu nanasa guni pule nigo he telemu si goi: “Esei si kote gore la pa Hedisi, sa vasina koa sari na maqomaqodi rina tie matedi?” (pude la turana sage pule mae nia se Karisito, si gunia sa.)⁸ Gua mo he sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa zinama te Tamasa si koa nana mo koa goi. Koa nana mo pa korapa nuzumu meke pa bulomu.” Asa tu sa inavoso tanisa rinañerane sapu tarae nia gami.⁹ Be helahelae vura nia goi pa nuzumu sapu e Zisu sina Bañara, meke va hinokaria goi pa bulomu, sapu va toa pulea Tamasa se Zisu pa minate, gua, si kaqu ta harupu si agoi.¹⁰ Ura tozoso va hinokaria ia gita se Zisu pa korapa buloda, si ta pozae na tie tonoto si gita koe Tamasa. Meke sipu helahelae vura nia gita sa nada vina hinokaria, si ta harupu si gita.¹¹ Gua mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu rane sa Asa, si lopu kaqu tava kurekure,” gua.*¹² Ura kekeñono mo sari doduru tie koasa tinaharupu te Tamasa, be na tie Ziu babe na tie Zenitailo, sina kekeke mo sa Tamasa, na Bañara tadi doduru tie, meke poni beto ni minana lavata mo Sa sari doduru pu rane sa Asa.¹³ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Sari doduru pu tepa ia sa tinokae koasa pozana sa Bañara, si kaqu ta harupu,” gua.*

¹⁴ Ba vegua meke boka tepa tinokae si arini, be lopu ele va hinokaria rini si Asa? Vegua meke kote boka va hinokaria rini be lopu avoso nia rini si Asa? Vegua meke boka avoso nia rini, be loke tie si tarae nia koa rini?¹⁵ Ba vegua meke boka ta tarae vura sa inavosona Sa, be lopu ta garunu vura sari tie pude tozia sa Inavosona Sa? Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope: “Nake tolavaedi sari nenedi ri na tie pu paleke mae nia sa Inavoso Leana!” gua.*

¹⁶ Ba lopu doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. Zama se Aisea: “Bañara, esei ele va hinokaria sa nada inavoso?” gua.*¹⁷ Ke sa rinañerane si kamo mae pana avosia gita sa Inavoso Leana, meke sa Inavoso Leana si mae gua pa korapa tinozi vurana e Karisito.

¹⁸ Ba nanasa si rau, hinokaria sapu lopu ele avosia rina tie Ziu sa Inavoso Leana?

Lokari, ele avosia dia mo,

sina zama guahe sa Kinubekubere Hope:

“Sa dia tinarae si ene vari likohae nia sa kasia popoa,

* **10:5** Liv 18:5 * **10:6** Sa tinaharupu te Karisito si boka vagia gita kamahire koasa rinañerane. Lopu ta hivae pude sage la pa Mañauru pude turana vagia, si Asa sina balabala ia gita sapu lopu ele mae si Asa. Meke lopu ta hivae tugo pude gore la pa Hedisi^d si gita sa vasina pu koa sari na maqomaqodi rina tie matedi pa kasia popoa, pude hata ia sina balabala ia gita sapu lopu hite turu pule pa minate si Asa. * **10:6** Diut 30:12-14 * **10:11** Ais 28:16

* **10:13** Zol 2:32 * **10:15** Ais 52:7 * **10:16** Ais 53:1

meke sari na dia zinama si kamoā sa hukihukirina sa popoa pepeso,”
gua.*

¹⁹ Ego, maqu nanasa pule guahe: Vegua, lopu gilania tu rina tie Izireli sia? Lokari, ele avosia dia mo ba lopu va hinokaria rini. Ura e Mosese tu sa tie kekenu sapu tozia, gua sapu zama nia Tamasa koarini sapu guahe:

“Kote va kono gamu Rau koari na butubutu
pu lopu vizati Rau,
meke kote va bugoro gamu Rau si gamu na Qua tie soti
koari na butubutu* duviduvilidi pu rane Au si Rau,” gua si Asa.*

²⁰ Meke zama va mataqara nia Aisea sapu guahe:

“Ta dogoro si Rau koa rini pu lopu hata Au,
meke vata dogoro pule nau si Rau
koa rini pu lopu nanasa Nau,” gua.* ²¹ Ba zama guahe sa Tamasa
koasa guguadi rina tie Izireli:
“Doduru rane mo si hiva repaha lani Rau sari limaqu pude va kekere
pulei Rau sari na tie va guguadi, na va karikaridi,” gua.*

11

Sa Tataru te Tamasa koari na Tie Izireli

¹ Nanasa guahe si rau: Vegua, kilu pani Tamasa sari Nana tie soti? Lokari hokara! Arau ba na tie Izireli mo, sapu tuti gore mae guaqu koe Ebarahami, koasa butubutu te Benisimane.* ² Ele vizati tu Tamasa sari na tie Izireli, pude Nana tie soti pa pinodalaena hokara. Meke lopu etulu pani Sa sarini. Gilania mia mo gamu sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope, totošo varavara lani Ilaiza sari na tie Izireli koe Tamasa: ³ “Banara! Ele va matei rini sari Mua poropita, meke huari rini sari Mua hope, meke arau mo si koa hola. Meke kamahire si hiva va mate au tugo rini,” gua si asa.* ⁴ Ba sa gua sa inolana te Tamasa koa sa? “Ari ka zuapa tina tie si korapa koadia pa Qua kinopu, saripu lopu vahesia se Beolo, sa beku,” gua sa Tamasa.* ⁵ Meke kekenono gua tugo pa rane ninoroi; sapu ari ka visavisa mo sapu ta vizatadi koasa tataru variharupi te Tamasa si koa hola. ⁶ Ke be guana sa vinizavizata te Tamasa si koa gua koasa Nana tataru variharupi, si lopu pa tinavete tadi tie sia. Ura be koari na tinavete saripu taveti rina tie si ta vizata nia rini koe Tamasa, si lopu ta vizata koa gua koasa Nana tataru variharupi si arini.

⁷ Ke vea mo? Gua sapu hata sisigitia ri na tie Izireli si lopu vagia rini, ba ari ka visavisa mo ta vizatadi mo si vagia sa tinaharupu. Sari kasa doduru pule si tava nuli pude di lopu avosia sa tinioko te Tamasa.

⁸ Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:

“Ele poni Tamasa si keke maqomaqo pupuhu,
ke sari mata dia si lopu boka dodogorae
meke sari taliņa dia si lopu boka avavosae,
kamo pa rane ninoroi.”* ⁹ Zama se Devita:*

“Madi ta evanae guana sipata sari na dia inevana,

* 10:18 Sam 19:4 * 10:19 Sari na tie Zenitailo. * 10:19 Diut 32:21 * 10:20 Ais 65:1

* 10:21 Ais 65:2 * 11:1 Pil 3:5 * 11:3 1 Ban 19:10,14 * 11:4 1 Ban 19:18 * 11:8

Diut 29:4; Ais 29:10 * 11:9 Sam 69:22-23

madi hoqa na tava kilasa gedi si arini!

¹⁰ Madi tava tutaka sari na matadi,
pude di lopu dodogorae,
madi ene kokokopo mo ninae rane
guana tie pu mamati pa dia tinasuna,” gua.

¹¹ Ke nanasa guahe si rau: Totoso hoqa sari na tie Ziu si hoqa ta inete ni sarini? Lokari hokara! Sipu hoqa pa sinea sarini, si mae koari na tie Zenitailo sa tinaharupu, pude va konoï sari na tie Ziu, gua. ¹² Sa sinea tadi na tie Ziu si vata evaņa sa minana lavata pa kasia popoa. Sa minana hie si vagia rina tie Zenitailo, sina lopu va hinokaria rina tie Ziu se Zisu, ke kote nomana hola tu sa minana, pana tava somana beto sari na tie Ziu pu ta vizatadi.

Sa Tinaharupu Tadi na Tie Zenitailo

¹³ Kamahire si zama atu si rau koa gamu kasa na tie Zenitailo: Koa gua sapu na apositolo si rau koa gamu na tie Zenitailo, si va arilaena hola ia rau sa qua tinavete, ¹⁴ pude va konoï gedi sari na turaņaqu soti, pude boka ta harupu sari kaiqa arini. ¹⁵ Ura sipu kilui Tamasa sari na tie Ziu, si va evaņa ni Nana baere Sa sari na tinoni pa kasia popoa. Ba pana tava kekere pule mae koe Tamasa sari na tie Ziu, si hokara kote guana tiqe toa puledi pa minate si arini.

¹⁶ Be sa sinika bereti kekenu si ta vala koe Tamasa, si te Tamasa beto mo sa doduruna, meke be sari na dadagana sa huda si ta vala koe Tamasa si tanisa tugo sari na lelaņa.* ¹⁷ Ba kaiqa lelaņana sa huda olive si ta moku palae, meke ta soto hobe vala si gamu na tie Zenitailo, na guana lelaņa olive pinomodi si gamu. Kamahire si tava ninira si gamu koari na tinoa maqomaqo tadi na tie Ziu. ¹⁸ Gua asa, ke mi lopu doņo va gorei gamu saripu guana lelaņa huda ta moku palaedi. Ura mi tumae nia si hie: Loke mia vinaritokae koari na dadaga, ba ari na dadaga mo si tokani gamu.

¹⁹ Ba kote zama si gamu, “Uve, ba sari na lelaņa si ta moku palae pude veko poni gami lolomo si gami,” gua. ²⁰ Hinokara sapu ta moku palae si arini sina loke dia vina hinokara, ba gamu si soto vasina, sina va hinokara. Ba mi lopu vahesi puleni gamu, ba mi koa va balau. ²¹ Be lopu ruriti Tamasa sari na tie Ziu, sari na lelaņa hinokaradi sa huda olive, si vegua, kote ruriti gamu Tamasa be lopu va hinokara si gamu? ²² Mi balabala ia sa tataru meke sa vina kilasa te Tamasa: Va kilasi Sa si arini pu hoqa meke lopu va hinokara, ba tataru ni gamu Sa, be koa nono la si gamu koasa Nana tataru. Ba be lopu gua, si kote ta koku palae tugo koe Tamasa si gamu. ²³ Meke be kekere meke va hinokara sari na tie Ziu, si kote tava soto pule dia mo vasina pu koa kenudi si arini, ura sa Tamasa mo tagoa sa niniraņa pude tava soto pule lani koasa huda. ²⁴ Ura, be gamu si ta koku vagi koasa keke huda olive pinomona meke tava soto la koasa huda olive ta letena gua sapu lopu hoke ta tavete, si lopu tasuna koasa Tamasa pude vagi puleni sari tie Ziu, sari lelaņa hinokaradi, meke va soto pule lani pa dia kokoana soti.

²⁵ Kasa tasiq, hiva va gilani gamu rau sa hinokara tomena hie pude lopu vahesi puleni gamu. Sa vina karikari tadi na tie Izireli si

* **11:16** Sapu gunia hie si sari na tie Ziu meke sari na tie Zenitailo: Pana somana sari na tie Zenitailo koari na tie Ziu pu rane se Zisu si kaqu tava madi beto sarini koe Tamasa.

lopu kaqu koa hola ninae rane, ba kaqu koa paki mo si asa, osolae kamao sa totošo sapu kote somana beto mae sari na tie Zenitailo ta vizatadi koe Tamasa. ²⁶ Ke pa totošo asa doduru tie Izireli si kote ta harupu. Gua puta tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Sa Hinarupu si kote mae gua pa Zaione* ,

meke kote vagi pania sa kinaleana tadi na tie pa tutina e Zekopi.*

²⁷ Meke hie sa Qua vinariva egoi koa rini,

pana taleoso ni Rau sari doduru dia sinea.”*

²⁸ Koa gua sapu kilua rina tie Ziu sa Inavoso Leana, ke ta evanae kana te Tamasa si arini, pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. Ba koa gua sapu ele vizati tu Tamasa sari tiatamadia, ke ta tataruedi koe Tamasa si arini. ²⁹ Ura sa vinizata meke sari vinariponi te Tamasa si lopu hite boka ta hobe. ³⁰ Kekenono gua tugo gamu na tie Zenitailo, sapu lopu hite va tabea gamu sa Tamasa pa totošo ele hola. Ba kamahire si tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, sina lopu va tabea ri na tie Ziu si Asa. ³¹ Ke kamahire si ari tie Ziu si lopu va tabe pude di boka vagia tugo sa tataru variva taleosae te Tamasa gugua gamu pu ele vagia sa tataru variva taleosae Tanisa. ³² Ura ele vata pusi betoi Tamasa sari doduru tie koasa dia vina karikari, pude mani vata dogoro nia Sa koari doduru sa Nana tataru variva taleosae.

Mani Tavahesi sa Tamasa

³³ Sa Nana tataru variva taleosae ravutuna e Tamasa si lopu boka ta nana kamo, meke sa Nana ginilagilana lohina^d, na tinumatumae si lohi hola. Loke tie boka tumae nia sa gugua sa Nana vinaripitui, meke sari Nana tinavete.* ³⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Vea, esei ele tumae nia sa binalabala te Zihova?

Babe esei ele totoi nia si Asa?*

³⁵ Esei ele hite ponía keke tinitoña sa Tamasa

pude kaqu poni hobe Sa si asa?*

³⁶ Ura Asa mo taveti meke kopu ni sari doduru vinapodaka, meke Tanisa tugo si arini.

Mani tavahesi sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni.*

12

Sa Tinoa pa Ninabuluna sa Tamasa

¹ Ego, kasa tasiq, koasa tataru variva taleosae te Tamasa koa gita, si tepa zonazona gamu rau, pude vala i koe Tamasa sari na mia tinoa, guana vina vukivukihi toana. Mamu va madi i pa ninabuluna Sa sari na mia tinoa, pude va qetua sa Tamasa. Asa sa mia vinahesi hinokara koa Sa pa korapa bulomia. ² Mi lopu va malumi sari na mia tinoa, pude keha luli sari na hahanana kaleadi tanisa kasia popoa. Ba mi va malumi sari na mia binalabala, pude ta hobe beto koe Tamasa, pude boka gilania gamu sa hiniva te Tamasa, sapu leana na tonoto, meke pude va qetua si Asa.

³ Ba koasa Nana tataru variharupi, sapu poni nau Tamasa koa rau, si zama atu guahe si rau koa gamu hopeke tie: Mu lopu dono va sage

* **11:26** E Zisu si na Hinarupu pu mae gua pa Zerusalemá. * **11:26** Ais 59:20-21 * **11:27** Ais 27:9 * **11:33** Ais 55:8 * **11:34** Ais 40:13 * **11:35** Zob 41:11 * **11:36** 1 Kor 8:6

pule nigo sapu na tie arilaemu si goi, ba mu balabala pule nigo gua sapu garomu. Mu va pepekae pule nigo pa mua binalabala, mamu va garogaroa sa mua tinoa, koasa padana sa rinañerane sapu poni nigo sa Tamasa. ⁴ Ura sari hopeke tinida gita, si soku kukukurudi, meke sari doduru kukukuru tini hire si votivotikaedi sari na dia tinavete.* ⁵ Gua tugo asa si gita, ke sokuda si gita pu va hinokaria se Zisu, ba soto varigarae mo pa kekeke tini koe Zisu Karisito. Hopeke gita pu ta varigarae si keke kukuruna sa tini asa. ⁶ Hopeke gita si ta poni votivotiki vinariponi, luli gua koasa tataru variharupi sapu ta poni nia gita koe Tamasa. Be sa vinariponi tanisa keke tie si pude tozia sa Inavoso te Tamasa, si mani tavetavete nia luli gua koasa padana sa nana rinañerane.* ⁷ Be guana sa vinariponi si pude varitokae, si mani varitokae; ba be variva tumatumae gua, si mani variva tumatumae. ⁸ Meke pude variva ninirae i gua, si mani variva ninirae i. Asa sapu variponi, si mani variponi va sokusoku tugo; be pude tuturana gua, si mani tuturana va nalinali; be va sare gua, si mani va sare pa qinetugetu si asa.

⁹ Mi tataru va hinokara ni sari na tie. Mi kukiti nia sa kinaleana, mamu tuqe va nabua sapu leana. ¹⁰ Ke mi koa vari tatarue doduru toতো, guana tamatasi soti koe Karisito, mamu qetuqetu pude variva pamañi. ¹¹ Mu lopu koa gua na tie hakohako, ba mi koa nalinali nia sa ninabuluna sa Bañara pa doduru bulomia. ¹² Mi koa qetu nia gua sapu raneã gamu sapu kote ta evaã, mamu aqa va nono koari na mia tinasuna, mamu lopu makudo varavara doduru toতো. ¹³ Mi poni sari na tasimia koe Karisito pu ehaka nia sa tinokae, mi va kamo qetuqetui pa mia vetu sari na tie.

¹⁴ Mi varavara lani koe Tamasa pude mana ni si arini pu nonovalã gamu; uve, tepa ia sa Tamasa pude mana ni, ba lopu pude leve ni si arini.* ¹⁵ Mi qetu somanae koa rini pu qetu, mamu kabo turani si arini pu kabo. ¹⁶ Mi koa varibulei pa vari korapa mia, mi lopu vahesi puleni gamu, ba koa baere turani sari tie kumakumana. Mi lopu dono va sage puleni gamu.*

¹⁷ Mu lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi tavetia sapu gua leana koari doduru tie. ¹⁸ Gua sapu bokai gamu pa mia kalina, si podekia pude mi koa bule koari doduru tie. ¹⁹ Kasa qua baere, mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi veko la nia koe Tamasa sapu gua asa pude lipua, sina zama gúahe sa Kinubekubere Hope: “Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini,” gua sa Tamasa.* ²⁰ Ba mi tavetia sapu gua zama nia sa Kinubekubere Hope: “Be ovia sa mua kana, si mamu ponía, babe memeha sa, si mamu va napoa, ura be tavete gúahe si gamu, si kote pulepaho sa mia kana.”* ²¹ Mu lopu va malumia sa kinaleana pude va kilasigo; ba mamu va kilasa nia lineana sa kinaleana.

13

Sa Nada Vinatabe koasa Qinavuna

* **12:4** 1 Kor 12:12 * **12:6** 1 Kor 12:4-11 * **12:14** Mt 5:44; Lk 6:28 * **12:16** TTA 3:7
 * **12:19** Diut 32:35 * **12:20** TTA 25:21-22

¹ Gamu doduru si mi va tabei sari na tie pu tago ninira pa qinavuna. Ura be lopu tava malumu koe Tamasa si arini, si lopu boka tagoa rini sa ninira. Sina sari doduru tie pu tagoa sa ninira asa, si ta vizatadi koe Tamasa. ² Sa tie sapu lopu va tabea sa tinarae tadi na qinavuna, si va karia tugo sa sa Tamasa sapu vizatadi si arini, meke sa tie sapu tavete gua asa si tepa ia sa vina kilasa pa nana tinoa soti koari na qinavuna. ³ Sari na tie pu tavete va toŋoto si loke dia minatagutu koari na qinavuna. Ba sarini pu tavete va sea mo si matagutu. Be lopu hiva koa matamatagutu si gamu, si mi tavete va toŋoto mo, pude tava lavata mia koari na qinavuna. ⁴ Ura na nabulu mo te Tamasa si arini pude tokani gamu. Ba be tavete va sea si gamu si mi matagutu ni. Ura sari na qinavuna si ari dia ninira pude va kilasa gamu. Arini si na nabulu te Tamasa, pude vata evania sa vina kilasa te Tamasa koa rini pu tavete va sea. ⁵ Gua asa, ke mi va tabei sari na tinarae tadi na qinavuna, lopu koa gua koasa minatagutuna mo sa vina kilasa, ba gua tu sapu tozini gamu sa bulomia pude taveti. ⁶ Gua asa ke tabara takisi si gamu, sina sarini pu tupei sari na ninira pa qinavuna, si na tie tavetavete mo te Tamasa, pu kopu totoko nia sa dia tinavete.* ⁷ Ke mi tabari sari doduru mia takisi saripu tepai rini; sari doduru mia takisi soti telemia, meke saripu tana mia tinagotago; mi pamaŋa ni na va lavati sari doduru tie tavetavete sara.

Tinavete Variva Tokae pa Hopeke Tie

⁸ Mu lopu veko gale koa ke tie pa doduru ginugua, ba sapu kaqu tavetia goi, si mamu lopu makudo koa vari tatarue mo. Ke asa sapu tataru, si ele va tabe betoa mo sa sa Tinarae te Tamasa. ⁹ Sari tinarae hire: “Meke mu barabarata, meke mu variva mate, meke mu hiko, meke mu okoro nia sa likakalae tanisa votiki tie,” gua; sari doduru arini, meke kaiqa pule si ta varigarae mo pa keke tinarae, sapu guahe: “Mu tataru nia sa turaŋamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua.* ¹⁰ Ura asa sapu tataru ni sari doduru tie, si lopu tavete va kaleana si asa koa rini. Ke asa sapu tataru, si ele va tabea mo sa doduruna sa Tinarae te Tamasa.

¹¹ Ego, mi tavete gua asa, sina gilania mia mo gamu sa toso kamahire. Ele kamo mo sa toso, ke mi vanunu koari na mia pinuta. Ura sa nada tinaharupu si tata hola kamahire, hola nia tosona sipu podalae va hinokara si gita. ¹² Ele tata hola taloa sa boni, meke tata mae sa rane. Mada beto taveti sari na hahanana tanisa hinuporo, mada va namanama varipera ni sari na tinona varipera tanisa kalalasa. ¹³ Mada ene pa hahanana toŋoto, gua rina tie pu ene pa kalalasa sa rane; lopu na ninaponapo va viviri, meke na vinarigara tie pa vinarivosa, lopu pa vinari riqihi, babe na hahanana kaleadi, lopu pa vinaripera, babe na kinonokono. ¹⁴ Ba mi pokopoko nia sa kinehana e Zisu Karisito. Mi lopu balabala hata i pude luli meke va tabei sari hiniva kaleadi pa tinimia.

14

Mu Lopu Zutua sa Tasimu

* **13:6** Mt 22:21; Mk 12:17; Lk 20:25 * **13:9** Ekd 20:13-15,17; Diut 5:17-19,21; Liv 19:18

¹ Mi baeria sa tie sapu malohoro pa nana rinañerane, ba lopu zutua babe varitokei nia koari nana binalabala soti.* ² Koa keke tie si kote leana mo pa nana rinañerane si pude henai sari doduru ginani, ba sa tie sapu malohoro nana rinañerane si tale hena ginani elelo na vua huda mo. ³ Meke sa tie sapu boka henai sari doduru ginani si lopu kaqu doño va gorea sa sa tie sapu lopu boka, meke sa tie sapu lopu henai sari doduru ginani, ba lopu kaqu zutua si asa sapu boka henai sari doduru ginani, sina lopu etulia Tamasa si asa. ⁴ Esei si agoi pude zutua sa nabulu tana votiki tie? Sa nana palabatu soti mo telena si kaqu vizatia, sapu be toñoto babe sea si asa, meke kote qetu nia tugo Tamasa, sina Asa tu kote boka toka nia pude tavete valeana si asa.

⁵ Pa binalabala tanisa keke tie si arilaena hola si keke rane, hola ni sari kaiqa rane pule; ba pa binalabala tanisa keke tie pule, si kekenoño beto mo sari doduru rane. Ego, hopeke tie si mani vizata valeania mo sapu gua toñoto pa nana binalabala. ⁶ Asa sapu va madia si keke rane si va madi nia sa koasa Bañara, meke asa sapu boka henai sari doduru ginani si va lavatia sa sa Bañara, sina zama leana ni sa si arini koe Tamasa. Asa sapu madi ni sari kaiqa ginani, si va madi ni sa koasa Bañara, meke zama leana ni tugo sa pa nana vinaravara. ⁷ Ura loke tie gita si toa babe mate eke telena pude va qetu pule nia. ⁸ Be toa si gita, si toa pude va lavatia sa Bañara; meke be mate si gita, si mate pude va lavatia tugo sa Bañara. Ke be toa ba be mate si gita, ba tanisa Tamasa tugo si gita. ⁹ Ura Karisito si mate meke toa pule, pude na Bañara tadi pu toadi meke matedi. ¹⁰ Ke, sapu agoi na vegua ke zutua goi sa tasimu koe Karisito? Babe na vegua ke doño va gorea goi sa tasimu? Ura gita doduru mo si kote turu pa kenuna sa Tamasa, pude ta pitu koa Sa.* ¹¹ Ura guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Na Tamasa toaqu si Rau,

ke tozi va hinokarani gamu Rau,

sapu kote kokotuñu pa kenuqu Rau sari doduru tie,

meke kote helahelae Nau rini sapu Arau sa Tamasa,” gua.*

¹² Ke hopeke gita doduru si kote tozi vura ni koa sa Tamasa pa rane vinaripitui sari hopeke nada tinavete.

Mu Lopu Turana Va Sea ia si Keke Tasimu

¹³ Ego, mada lopu varivari zutui si gita. Mada balabala ia pude lopu tavetia si keketona sapu boka vata tubarae ia pa sinea si keke tasida koe Karisito. ¹⁴ Pa korapa qua tinoa koe Karisito sa Bañara, si gilania rau sapu loke ginani si hopena pude hena ia. Ba be va hinokaria ke tie sapu hopena si keke ginani gua, si ta evañae hopena tugo koasa si asa. ¹⁵ Be guana ñoñovala ia goi sa rinañerane tanisa tasimu koasa ginani sapu hena ia goi, si lopu luli valeania goi sa hahanana tataru. Mu lopu ñovalala nia pa ginugua ginani goi sa rinañerane tanisa tasimu sapu ele mate hobeia Karisito. ¹⁶ Mu lopu taveti sari na tinavete sapu kote boka zama va kaleanani gamu ri na tie si gamu na tie te Karisito. ¹⁷ Ura sa Butubutu Bañara te Tamasa si lopu koa gua pa ginugua ginani na napo; ba na tinonoto, na binule, meke na qinetuqetu tu pa korapana sa Maqomaqo Hope. ¹⁸ Ke asa sapu nabulu nia se Karisito pa sirana

* 14:1 Kol 2:16 * 14:10 2 Kor 5:10 * 14:11 Ais 45:23

asa, si va qetua sa sa Tamasa, meke tava sosode tugo koari na tie, sapu leana si tavetia sa.

¹⁹ Gua asa, ke mada podeke sisigitia pude koa bule koari na tie doduru totošo. Mada koa varivari tokae na variva niñirai. ²⁰ Mani lopu ta ñoñovala pa ginugua ginani sa tinavete te Tamasa. Doduru ginani si leadi beto mo pude henai. Ba lopu leana si pude hena ia si keke ginani sapu boka va hoqai pa sinea sari kaiqa tie. ²¹ Sapu toñoto pude tavetia si pude lopu hena miti, na napo vaeni, babe evañi kaiqa toña pule sapu boka va hoqaia sa tasimu.

²² Mamu kopu nia mo sapu gua va hinokaria goi pa varikorapamu goi meke sa Tamasa. Ba tamanae sa tie sapu lopu zutu pule nia totošo tavetia sa sapu gua toñoto pa nana binalabala. ²³ Ba be nunala sa tie totošo henahena si asa, si zutu pule nia mo si asa, ura lopu soto pa rinañerane sapu gua evañia sa, meke sa tiñitona sapu lopu ta tavete pa rinañerane, si na sinea tugo si asa.

15

Sa Tinoa pude Va Qetui sari Votiki Tie

¹ Gita pu niñira pa rinañerane, si mada paleke toka ni pinaleke mamata saripu malohoro pa rinañerane. Ba lopu pude va qetu puleni gita. ² Ba mada hopeke tavetia sapu gua leana, pude va qetui sari na tasida pude va niñira sagei pa rinañerane si arini. ³ Sina e Karisito ba lopu va qetu pule nia telena, ba gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sipu zama va kaleanigo rini si zama va kaleanau tugo rini si Arau,” gua.* ⁴ Sari doduru tiñitona saripu ele ta kubere koasa Kinubekubere Hope, si pude va tumatumae gita, pude mada soto va nabu meke tava niñira si gita koari na vinatata. ⁵ Sa Tamasa sapu poni gita sa sinoto va nabu meke sa niñiranira, si mani va boka gamu pude mi koa keke mo pa mia binalabala meke tinoa, pude lulia sa kinehana e Zisu Karisito; ⁶ pude mi keke gua vahesia gamu doduru sa Tamasa, sa Tamana sa nada Bañara Zisu Karisito.

Sa Inavoso Leana koari na Tie Zenitailo

⁷ Mi koa vari hapahapai si gamu gua sapu vagi gamu Karisito si gamu pude mani tavahesi sa Tamasa. ⁸ Ura tozini gamu rau sapu nabulu ni Karisito sari na tie Ziu, pude vata dogoro nia sapu hinokara sa vina tatara te Tamasa koari na tiatamadia rini. ⁹ Gua asa pude va bokai tugo Sa sari na tie Zenitailo, pude vahesia sa Tamasa koa gua koasa Nana tataru variva taleosae koarini, gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Gua asa ke kote vahesigo rau pa vari korapadi ri na tie Zenitailo;

kote kera vahesia rau sa Pozamu.”*

¹⁰ Meke gua pule he si ta zamae:

“Gamu na tie Zenitailo,

si mi koa qetuqetu somanae koari na tie ta vizatadi te Tamasa,”
gua.*

¹¹ Meke gua pule he:

“Mi vahesia sa Bañara, gamu doduru tie Zenitailo,
mi kera vahesia, gamu doduru tinoni.”*

* 15:3 Sam 69:9 * 15:9 2 Samuela 22:50; Sam 18:49 * 15:10 Diut 32:43 * 15:11 Sam 117:1

12 Meke e Aisea ba zama gua tugo he:

“Sa Karoso te Zese si kote tuvulu vura,

kote turu sage si Asa pude banara ni sari tie Zenitailo,

meke kote raneã ari na Zenitailo si Asa,” gua.*

13 Mani va siñi ni gamu qinetuqetu meke binule, sa Tamasa koari na mia rinañerane koa Sa, pude mi rane vaeania pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu kote gorevura sari Nana vinatatarã.

Guguana sapu Zama Va Mataqara nia Paula

14 Kasa tasiq, gilana vaeania rau sapu siñi nia na lineana sa mia tinavete koari na tie, meke tagoi gamu sari tinumatumae, pude boka variva tumatumae si gamu. 15 Ba mataqara si rau pude kubere atu koa gamu, pude va balabala puleni gamu si kaiqa ginugua, sina ele garunau Tamasa si rau pa Nana tataru variharupi 16 pude qu nabulu nia se Zisu Karisito koari na tie Zenitailo. Tavetavete guana hiama si rau, pude tarãe nia sa Inavoso Leana te Tamasa, pude di ta evañe na vinariponi pu variva qetu koe Tamasa sari na tie Zenitailo, pu ele tava madidi koa Sa, pa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope. 17 Gua ke koasa qua sinoto va nabu koe Zisu Karisito, si koa qetu nia rau sa qua tinavete pude nabulu nia sa Tamasa. 18 Lopu kote zama nia rau keketona ba gua mo sapu evañia Zisu Karisito koa rau, pude turana lani sari na tie Zenitailo pude va tabea sa Tamasa. Ele evañia Karisito sapu gua asa koari na qua zinama na tinavete, 19 koasa ñinirañira tadi na tinavete variva magasadi na vina gilagila nomadi, meke koasa ñinirañira tanisa Maqomaqona Tamasa. Ke koari doduru qua inene podalãe pa Zerusalemã, meke kamoã pa Ilirikamu, si tarãe beto nia rau sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito. 20 Sa qua hiniva nomana si pude tarãe nia sa Inavoso Leana koari na vasidi sapu lopu ele ta avoso sa pozana e Karisito, pude qu lopu guana la kuri vetu koasa sinokirãe sapu ele podalãe nia rina votiki tie. 21 Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:

“Arini pu lopu ta tozi nia sa guguana Sa si kote dogoria rini,

meke sarini pu lopu ele avoso nia si kote gilania.”*

Sa Minizi te Paula pude La pa Roma

22 Gua mo asa ke ta hukata si arau soku toতোso pude atu koa gamu.* 23 Ba kamahire si ele va hokoti rau sari na qua tinavete koari na vasidi hire, meke sina hoke mizimizi atu si rau koa gamu koari soku vuaheni ele hola pude atu dogoro gamu, gua; 24 ke balabala ia rau si pude atu tutuvu gamu koasa qua inene la pa Sipeini, pude qu boka ta tokãe koa gamu koasa qua inene la vasina, pana ele beto atu koa qetuqetu paki koa gamu si rau. 25 Ba kamahire si korapa hebala la pa Zerusalemã si rau, pude varitokãe paki si rau koari na tie te Tamasa vasina.* 26 Ura koasa dia tataru rina ekelesia pa Masedonia meke Akãia si valã ni rini si kaiqa vinariponi, pude toka ni sari na tie habahualadi, saripu koa turãni rina tie te Tamasa pa Zerusalemã. 27 Qetu nia rini sa dia tinavete hie, ba lopu asa mo; na asa tugo sa dia tinavete, sina ele vagia rini koari na tie Ziu sa tinoã Maqomaqo tamanaena. Gua asa, ke goto tugo koarini pude toka ni sari na tie Ziu pa kalina poata, meke pa

* 15:12 Ais 11:10 * 15:21 Ais 52:15 * 15:22 Rom 1:13 * 15:25 1 Kor 16:1-4

tinitonā hokara.* 28 Pana va hokotia rau sa qua tinavete, pude vale nia sa poata koa rini pa Zerusalemā, si kote tiqe topue la pa Sipeini si rau, ba kote atu hopiki ni gamu tu rau pa qua inene la. 29 Meke gilana valeania rau, sapu pana atu kamo rau, si kote tava kamo koa gamu sa minana nomana hola te Zisu Karisito.

30 Ke tepa zonazonā gamu rau si gamu kasa na tasiqū, pude varavara toka sisigiti nau koe Tamasa, sina raŋea gita sa Baŋara Zisu Karisito, meke ele ponini gita Sa sa tataru koasa Maqomaqo Hope. 31 Mi varavara toka nau, pude qu tava leseve si rau koari pu lopu na tie te Karisito pa Ziudia, pude di qetu nia ri na tie te Tamasa pa vasileana Zerusalemā sa qua tinavete varitokae vasina. 32 Ke pa hiniva te Tamasa si kote qetu hola si rau pana kamo atu, pude kote variva ninira i si gita. 33 Sa Tamasa sapu poni nia sa binule koa gita, si mani koa koa gamu doduru, Emeni.

16

Sa Tataru te Paula koari Hopeke Tie pa Roma

1 Maqu zama leana atu nia koa gamu se Pibi, sa vaveneda pa vinahesi sapu nabulu nia sa ekelesia pa Senekeria. 2 Mi va kamo valeania si asa pa hahanana sapu garodi rina nabulu tie te Karisito; mi va tukania pa doduru sirāŋa, gua sapu hivani gamu sa. Ura soku tie si ele toka valeana ni sa, meke gua tugo arau.

3 Tozia qua tataru koari Pirisila meke e Akuila, saripu na qua baere tavetavete koe Zisu Karisito,* 4 sapu lopu ruriti dia tinoa, pude toka nau pa tinasuna. Zama leana hola si rau koa rini, meke lopu arau mo, ba doduru ekelesia Zenitailo hire ba gua tugo. 5 Mi tozia sa qua tataru koasa ekelesia pu hoke vahesia sa Tamasa pa dia vetu.

Mi tozia tugo sa qua tataru koasa qua baere Ipaenitasi sapu sa tie kekenu hokara koasa pinaqaha popoa Esia pu va hinokaria se Zisu Karisito. 6 Qua tataru tugo koe Mere sapu toka sisigitini gamu. 7 Tozia tugo sa qua tataru koari Adoronikasi meke Zuniasi, sari na tie Ziu turanaqu pu koa turani rau pa vetu varipusi. Na tie ta gilnadi koari na apositolo si arini, meke lulia rini se Karisito, sipu lopu ele na tie te Karisito si rau.

8 Mi tozia tugo sa qua tataru koe Ampiliatasi, sa tie tanisa Baŋara meke na qua baere soti tugo. 9 Tozia tugo sa qua tataru koe Urabanasi, sa nada baere tavetavete te Zisu Karisito, meke koe Sitakaisi sa qua baere soti. 10 Meke koe Apelisi tugo, sapu qetu nia Karisito koasa nana kinalavarae. Meke gua tugo koari kasa pu koa koasa puku tatamana te Arisitobiulasi. 11 Qua tataru tugo koe Herodioni, sa tie Ziu turanaqu, meke tataru koari kasa tasida pu koa pa puku tatamana te Nasisasi.

12 Tozia tugo qua tataru koari Tarapaena, e Taraeposa, sari barikaleqe sapu nabulu nia sa Baŋara, meke na qua tataru tugo koe Perisi keke barikaleqe pule sapu sa qua baere soti, pu tavetavete va ninira ponia sa Baŋara. 13 Garunu la nia tugo sa qua tataru koe Rupasi, sa nabulu arilaena hola tanisa Baŋara, meke koasa tinana, sapu hoke toka sisigiti nau doduru totošo guana tuna soti.* 14 Sa qua tataru tugo koari, Esinikiritasi, Pileqoni, Heamasi, Paterobasi, e Hemesi, meke

* 15:27 1 Kor 9:11 * 16:3 TTA 18:2 * 16:13 Mk 15:21

koari tasida pu koadi koarini. ¹⁵ Meke qua tataru tugo koari Piloloqasi, e Zulia meke e Neriasi meke sa vavenena, meke koe Olimipasi, meke koari doduru nabulu te Tamasa saripu koa somanae koarini.

¹⁶ Mi koa varihapahapai pa inaro hope, ura sari doduru ekelesia te Karisito si garunu atu ni koa gamu sari na dia tataru.

Sari na Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁷ Kasa tasiqū, maqu zama va ñinira atu koa gamu kamahire, mi balau ni sarini pu boka varipaqaqani gamu, meke turana va sea i sari na tie koe Karisito, koasa vina tumatumae sapu ele vagia gamu. Mi koa va seu koa rini. ¹⁸ Ura sari na tie gua arini, si loke dia tinokae koasa nada Bañara Zisu Karisito. Balabala kale lamo si arini koari na dia ginugua soti teledia. Koari na dia zinama memehedi, meke lomosodi, si va pupuhi ri sari na binalabala tadi na tie pu loke dia ginugua seadi. ¹⁹ Avoso nia ri doduru tie sapu ta ronuemia si gamu koasa Inavoso Leana te Karisito, ke asa sapu qetu nia rau koa gamu, ba hivani gamu rau pude gilana vaeana gamu, gua sapu leana, ba lopu tavetia gua sapu kaleana. ²⁰ Ego, sa Tamasa sapu sa natina sa binule, si mani lopu sana toka nigo pude va kilasia se Setani pa kauru nenemu.

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu sa nada Bañara.

²¹ E Timote sa nabulu sapu toka nau, si garunu atunia tugo koa gamu sa nana tataru, meke gua tugo ari Lusiasi, Zesoni meke e Sosipata, sari na tie Ziu turanaqu.*

²² Meke arau Tetiasi sapu kuberia sa leta te Paula pa pepa hie, ba garunu atunia tugo sa qua tataru koa gamu pa korapana e Zisu Karisito.

²³ E Qaeasi sa palabatu sapu kopu nau si arau Paula, si garunu atu nia tugo sa nana tataru koa gamu. Pa vetu tanisa si hoke varigara pa vinahesi sari doduru tie tani. Meke e Erasitasi, sa tie sapu kopu poata tanisa vasileana nomana, meke e Kuatasi sa tasida, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu.* ²⁴ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa nada Bañara, Zisu Karisito, Emeni.*

Tukutuku Vinaravara Vinahesi

²⁵ Mada vahesia sa Tamasa, sapu boka va ñinira gamu pa mia rinañerana sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau, sapu sa inavosona e Zisu Karisito sapu ta tome pa toso pukerane, ²⁶ ba kamahire si tava bakala vaeana koari na kinubekubere tadi na poropita. Meke sa Tamasa toa holana si garunu atu ni sari Nana nabulu pude madi tozi vura vaeana nia koari doduru butubutu si asa, pude madi va hinokaria na va tabea.

²⁷ Mani ta vala sa vinahesi koasa Tamasa ekeina pu tagoa sa ginilagilana lohina, pa korapana Zisu Karisito, ninae rane ka rane! Emeni.

* **16:21** TTA 16:1 * **16:23** TTA 19:29; 1 Kor 1:14; 2 Tim 4:20 * **16:24** Kaiqa kinubekubere koadi pukerane si somania sa vesi hie tani meke kaiqa pa vinabetona sa leta.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINITI Sa Vinabakala

Sa leta kekenu te Paula koari na tie pa Koriniti hie, si ta kubere la si asa pude va toṅoti sari na tinasuna pu ta evaṅa pa tinoa tadina tie te Karisito, meke koasa vina tumatumae hinokara pa popoa Koriniti. Pa toṅoto te Paula, si na popoa ta gilanana sa popoa Koriniti, sapu na ṅati vasileana nomana koari na tie Quriki pa korapana sa pinaqaha popoa sapu Akaia pozana. Ta avosaena sa popoa Koriniti koari na ginugua hire: Pa tinavete holuholu, pa hahanana meke vina tumatumae tanisa butubutu, pa hahanana vinari riqihhi na vinarivosa, meke pa soku votivotiki linotu tadina tamasa huporodi saripu tavahesi vasina.

Sipu lopu ele kubere lania Paula sa leta hie, si tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie pa Koriniti, meke kaiqa si va hinokara. Meke sipu koa si asa pa keke votiki popoa, si kubere la nia tugo sa si keke leta koa rini, meke kubere pule la nia rini si keke leta koasa, pude nanasa lani sari kaiqa ninanasa. Sari na inolana te Paula si koa pa hinia 7:1, 8:1, 12:1, meke 16:1.

Sari na ṅati tinṅitona pu guana va soto sisigiti ni binalabala e Paula pude va toṅoti si hire: Na vinaripaqaḥi, na vinari riqihhi, na tinoa vinarihaba, na kinopu puleni pa tinonoto, na vinari luli pa tinavete pa ekelesia, sari na vinariponi tanisa Maqomaqo Hope, meke sa tinuru pule pa minate. Vata dogoro valeana nia sa koa rini gua meke va bakala valeani sa Inavoso Leana sari doduru ginugua arini.

Sari na ṅati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-9

Vinaripaqaḥi koasa ekelesia. Hinia 1:10 kamo hinia 4:21

Vinari riqihhi koari na tie te Karisito. Hinia 5:1-13

Vari turani la pa vinaripitui. Hinia 6:1-8

Lineana pa tinoa. Hinia 6:9-20

Vinarihaba meke na tinoa koa eke. Hinia 7:1-40

Ginani pu ta poni koari na beku. Hinia 8:1 kamo hinia 11:1

Tinoa na vinahesi tanisa ekelesia. Hinia 11:2 kamo hinia 14:40

Tinuru pule te Karisito meke tadi Nana tie. Hinia 15:1-58

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 16:1-4

Nana zinama soti meke na vinabetona sa leta. Hinia 16:5-24

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sapu ta tiokoqu pa hiniva te Tamasa pude na apositolo^d te Zisu Karisito, meke e Sositenesi, sa tasida koe Karisito; gami kara si kubere atu nia sa leta hie.

² Ta garunu atu sa leta hie koa gamu pu koa koasa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, gamu doduru pu ta tioko pude na tie tava madi mia te Tamasa pa korapa kinoa keke koe Zisu Karisito. Meke gamu si koa somana koari doduru tie pule pa ninae ia ka ia, arini pu va lavatia se Zisu Karisito, sa Baṅara tadigita doduru.*

³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito, si mani poni gamu sa tataru lopu ta nana kamona meke sa binule.

* 1:2 TTA 18:1

Sari na Minana pa Kinoa Keke Koe Karisito

⁴ Pa doduru qua vinaravara si hoke zama leana koasa Tamasa si rau, sina koa qua koa sa tataru loke kokoina sapu ponini gamu sa Tamasa pa mia kinoa keke koe Karisito. ⁵ Ura pa korapa mia kineke koa Sa, si va boka gamu Sa pa doduru ginugua koari na mia zinamazama na tinumatumae, ⁶ tooso va hinokaria gamu sa inavosona e Karisito sapu tozia gami. ⁷ Gua ke lopu hite siana nia gamu si keke vinariponi maqomaqo, sipu aqa nia gamu sa rane pu kaqu pule mae ia sa Baṅara Zisu Karisito. ⁸ Kaqu kopuni gamu sa Tamasa si gamu, pude mi turu va niṅira, osolae kamoā sa vinabetona; pude loke tinazutu mia koasa rane pu kaqu pule mae ia sa nada Baṅara Zisu Karisito. ⁹ Kaqu tavete gua tugo asa sa Tamasa sina kopuni Sa sari Nana zinama na vinatara tooso tioko gamu pude koa baere koa sa Tuna Zisu Karisito sa nada Baṅara.

Vinaripaqahi koasa Ekelesia

¹⁰ Pa korapa pozana sa nada Baṅara Zisu Karisito, si tepa gamu rau kasa tasiqū, pude mi koa keke, pude loke vinaripaqahi si ta evaṅa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, meke keke hiniva pa bulomia. ¹¹ Kasa tasiqū, ele mae tozi nau ri kaiqa pa tatamana te Koloe, sapu koadia si kaiqa vinaritokei pa varikorapa mia gamu, gua. ¹² Sapu gunia rau si guahe: Keke koa gamu si zama guahe, “Arau lulia se Paula,” keke pule si zama, “Arau lulia se Apolosi^d,” keke pule si zama “Arau lulia se Pita,” meke keke pule si zama, “Arau lulia se Karisito,” gua.* ¹³ Lopu ta paqapaqaha se Karisito! Meke lopu arau Paula mate hobeni gamu pa korosi si gamu! Meke lopu ta papitaiso pa pozaqu rau si gamu!

¹⁴ Zama leana koe Tamasa si rau, sapu lopu keke gamu si papitaiso ia rau, ba ari Kirisipasi meke e Qaeasi mo.* ¹⁵ Ke loke tie gamu si kote boka zama, sapu ta papitaiso si gamu pa pozaqu rau, pude na qua disaepeli, gua. ¹⁶ (Lokari ba, e Sitepanasi meke sari nana tamatina ba papitaiso i tugo rau, ba loke tie pule si gilania rau sapu papitaiso ia rau.)* ¹⁷ Lopu garunau Karisito si rau pude papitaiso tie. Ba garunau Sa pude la tarae nia sa Inavoso Leana, meke lopu pude tozi vura nia si asa pa zinama tumatumae tana tie mo, pude lopu kaqu raṅea gamu sa tinumatumae tana tie, ba se Karisito tu sapu mate pa korosi pude harupu gamu.

Karisito sa Niniraṅira meke sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

¹⁸ Ura sa tinozina sa minate te Zisu pa korosi, si na dinuviduvili gunia ri pu lopu ta harupudi, ba koa gita pu ta harupuda, si na niniraṅira te Tamasa si asa. ¹⁹ Ura zama guahe sa Kinubekubere Hope:

“Kote huara pania Rau sa ginilagilana tadi tie gilae,

meke sa tinumatumae tadi tie tumatumae si kote noso,” gua.*

²⁰ Avei sa tie gilagilana? Avei sa tie tumatumae? Avei sa tie varivaritokei pa binalabala pa tinoa pepeso? Na ele iliri nia pinuhipuhi tu Tamasa sa ginilagilana tanisa kasia popoa.*

²¹ Ura pa Nana tinumatumae si ele hukati Tamasa sari na tie pude gilania rini si Asa pa dia tinumatumae soti. Ba koa sa inavoso sapu

* **1:12** TTA 18:24 * **1:14** TTA 18:8, 19:29; Rom 16:23 * **1:16** 1 Kor 16:15 * **1:19** Ais 29:14 * **1:20** Zob 12:17; Ais 19:12, 33:18, 44:25

ta pozae na “Inavoso duviduvilina” sapu korapa tarae nia gami hie, si vizatia Tamasa pude harupi sarini pu va hinokara. ²² Sari tie Ziu si hoke hiva dogoro paki sari tinavete variva magasadi, pude va sosode. Sari tie Quriki si hata vina sosode pa ginilagilana lohina^d. ²³ Ba gami si tarae vura nia sa Karisito sapu tava mate pa korosi. Sa inavoso hie si guana patu variva ta tubaraena koari na tie Ziu^d, meke na dinuviduvili koari pu lopu na tie Ziu. ²⁴ Ba koarini pu ele tioki sa Tamasa, be na tie Ziu, babe lopu na tie Ziu; ba sa inavosona Karisito hie, si na ginilagilana lohina meke sa niniranira te Tamasa. ²⁵ Ura sapu sa dinuviduvili te Tamasa gunia rini, si gilagilana hola nia sa ginilagilana tana tie. Meke sa minalohoro te Tamasa gunia rini, si ninira hola nia sa niniranira tana tie.

²⁶ Kasa tasiq, mi balabala ia sapu veguguadi sari na mia tinoa toতোসো tioko gamu sa Tamasa. Pa kalina binalabala tana tie, si gamu ka visavisa mo si na tie gilagilana mia, babe tago mia niniranira, babe na tuturuana nomadi pa butubutu. ²⁷ Gua sapu dinuviduvili gunia ri na tie pa pepeso, si asa tugo si vizatia sa Tamasa pude va kurekurei sari na tie gilagilana, meke vizatia Sa gua sapu balabala nia minalohoro ri pa pepeso, pude va kurekurei saripu ninira. ²⁸ Vizatia Sa gua sapu doño va karia na etulia ri pa pepeso, meke sapu loke laena gunia rini, pude huaria gua sapu va arilaena ia rina tie pa pepeso. ²⁹ Evanãia Sa sa ginuana hie, pude loke tie si kote boka vahesi pule nia pa kenuna sa Tamasa. ³⁰ Ba sa Tamasa si ele turana gamu si gamu, meke va keke gamu Sa koe Zisu Karisito. Meke sa Karisito si va evanae nia nada ginilagilana lohina e Tamasa. Koe Karisito si tava tonoto pule la koe Tamasa si gita, meke ta evanae na Nana tie tava madida si gita, meke ta rupaha pa nada sineã. ³¹ Ke guahe sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu hiva va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Bañara,” gua.*

2

Sa Inavoso tanisa Minate te Karisito pa Korosi

¹ Kasa tasiq, toতোসো atu koa gamu si rau pude tozi vura nia sa inavoso hinokara te Tamasa, si lopu zama nia rau sa ginilagilana lohina tomena babe sari na zinama tolavaedi. ² Totoso koa koa gamu si rau, si vizatia rau pude mulini pani sari doduru tinitoña, ba e Zisu Karisito meke sa Nana minate pa korosi. ³ Meke toতোসো koa turana gamu rau si malohoro, na matagutu sisigiti si rau.* ⁴ Meke sa qua inavoso meke tinarae, si lopu tavetia rau pa korapa zinama lomolomosodi na ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniranira tanisa Maqomaqo Hope si vata dogoro nia sapu tarae nia rau sa hinokara. ⁵ Gua ke sa mia rinañerane, si lopu kote kalavarae pa ginilagilana lohina tana tie, ba pa niniranira tu te Tamasa.

Sa Ginilagilana Lohina te Tamasa

⁶ Ba koa rini pu ele komiha pa tinoa koe Karisito, si tarae nia rau sa inavoso pu koa ia na ginilagilana lohina. Ba lopu na ginilagilana tana kasia popoa si asa, babe tadi na niniranira maqomaqo na koimata pu koa totohi nia sa kasia popoa, sapu sari na niniranira pu kote murimuri

* 1:31 Zer 9:24 * 2:3 TTA 18:9

palae. ⁷ Sa ginilagilana lohi tomena pu tarae nia rau si te Tamasa. Meke lopu ta gilana si asa koari na tie pa kasia popoa visoroie, ba ele vizata vekoa Sa pude tadigita, sipu lopu ele ta kuri sa kasia popoa, pude kaqu tagoa gita sa tinoa marilaena koe Karisito. ⁸ Lopu hite keke rina koimata pa pepeso si gilania sa ginilagilana lohina hie. Be guana gilania rini, si be lopu kote va matea rini sa Baṅara pu tagoa sa tinoa Tinamasa. ⁹ Ba gua tugo asa si ta kubere pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Loke mata si ele dogoria,

loke talina si ele avosia,

loke binalabala si ele kamo ia

sapu gua ele va nama vekoa Tamasa pude tadirini pu tataru nia si

Asa,” gua.*

¹⁰ Koasa Maqomaqo Hope te Tamasa telena, si vata gilana nia Sa koa gita sa Nana ginugua tomena hie. Sa Maqomaqo Hope si hata vura ni sari doduru tinitoṅa, kamo koari na nati tinitoṅa lohidi na tomedi te Tamasa. ¹¹ Sa maqomaqona mo telena sa tie, si boka gilana betoa sa tinoa tanisa tie sana, kekeṅoṅo gua tugo, sapu sa Maqomaqona mo telena Tamasa si gilana betoa sa guguana sa Tamasa. ¹² Lopu sa maqomaqo tanisa kinaleana pa kasia popoa si vagia gita, ba sa Maqomaqo tu sapu mae guana koe Tamasa, pude boka tumae ni gita sari doduru gua pu poni mokani gita Sa. ¹³ Gua asa, ke sari na zinama pu zama ni gami, si lopu vagi gami pa ginilagilana tana tie, ba saripu gua tu tava tumatumaeni gami koasa Maqomaqo Hope. Ke va tumatumae ni gami sari na vina hinokara pu mae gua koasa Maqomaqo Hope koarini pu tagoa sa Maqomaqo Hope. ¹⁴ Asa sapu lopu tagoa sa Maqomaqona sa Tamasa, si lopu boka tagoi sa sari na vinariponi tanisa Maqomaqona Sa. Sina sa tie gugua asa si lopu tumae ni sa sari na tinitoṅa Maqomaqo sara. Guana dinuviduvili guni sa si arini, sina sari na laedi rina tinitoṅa arini, si pa ginugua tanisa Maqomaqo Hope mo kote boka ta gilana. ¹⁵ Asa mo sapu tagoa sa Maqomaqo Hope, si boka pitui ginuadi sari doduru tinitoṅa, ba sa tie pu lopu ta totolie koasa Maqomaqo Hope, si lopu boka pitua sa tie sana. ¹⁶ Sina guahe si koa pa Kinubekubere Hope:

“Ura esei tumae nia sa binalabala tanisa Baṅara?

Meke esei boka va tumatumae ia si Asa?” gua.*

Ba gita si gilania sa binalabala te Karisito.

3

Sari pa Koriniti si Lopu Komihia pa Tinoa Maqomaqo

¹ Kasa tasiqu, toroso koa turana gamu rau si lopu boka zama atu ni rau koa gamu sari zinama sapu kote boka zama lani rau koa rini pu tagoa sa Maqomaqo te Tamasa. Ba sari qua zinama koa gamu si gua sapu hoke tozi atu ni rau koari na tie tana kasia popoa, sina gua tugo na haha pa rinaṅeraṅe koe Karisito si gamu. ² Sa qua vina tumatumae koa gamu, si guana meleke mo sapu poni gamu rau, ba lopu sari na ginani niniradi. Sina lopu ele garomia gamu sari na ginani niniradi, meke kamahire ba lopu ele garomia tugo pude avosia gamu sa vina tumatumae sapu garo koari na tie komihadi.* ³ Ura sa mia tinoa si

* 2:9 Ais 64:4 * 2:16 Ais 40:13 * 3:2 Hib 5:12-13

korapa koa gua mo rina tie tana kasia popoa. Sari na mia vinarikonokonoi, na vinaritokei, si vata dogoro nia sapu tanisa kasia popoa mo si gamu. Korapa toa nia mo gamu sa tinoa tana tie pa kasia popoa.⁴ Ura keke gamu si zama, “Arau si lulia se Paula,” meke keke pule si zama, “Arau si lulia se Apolosi,” gua. Vegua, lopu tie tanisa kasia popoa si gamu pude gugua asa?*

⁵ Ba Esei se Apolosi? Meke esei si arau Paula? Gami si na nabulu mo te Tamasa, sapu tokani gamu pude mi va hinokara. Gami kara si hopeke taveti mo sari na tinavete gua pu va hia ponini gami sa Banara.⁶ Gua mo na tie lelete si rau, meke Apolosi si gua tugo na tie vala kolo, ba Tamasa tu telena si va toqolo gamu pa rinañerane.*⁷ Gua asa, ke arau meke Apolosi si lopu sa natina, ba sa Tamasa tu si arilaena hola. Sina Asa tu si va toqolia sa linetelete.⁸ Loke vinotikaena si koa koasa tie pu lelete, meke sa tie pu vala kolo. Sa Tamasa si kote hopeke pia gami, koasa padana gua ri hopeke mami tinavete.⁹ Ura gami kara sina tie tavetavete varitokae mo te Tamasa, meke gamu kasa si na inuma te Tamasa, meke na Nana vetu tugo si gamu.

¹⁰ Tavetavete nia rau koa gamu sa binokaboka pu poni nau sa Tamasa, pude guana tie pu vekoa sa sinokirae, guana tie tavetavete bokabokaqu. Meke keke tie pule si mae tavetavete koa gamu, guana tie kurikuri koasa sinokirae. Ba hopeke tie tavetavete si mani kopu pule nia pude va garo valeania gua sapu tavetia sa.¹¹ Ura ele vekoa Tamasa se Zisu Karisito, pude Asa mo sa titeke sinokirae, meke loketona pule keke votiki sinokirae si boka ta veko.¹² Be keke tie tavetavete si va tumatumae nia sa hinokara koe Karisito si kote guana tie kurikuri panaulu koasa sinokirae, pu tavetavete ni sari qolo, siliva, meke na patu arilaedi; be guana lopu tavetavete nia sa hinokara koe Karisito si guana tie tavetavete ni sari huda, edeve, meke na kinahe.¹³ Ba sa laedi rina hopeke tinavete tadi kasa tie sara, si kote ta dogoro vura pana kamo sa rane pinule mae tanisa Banara. Koasa rane sana si kote tava vura sa laedi rina tinavete tana hopeke tie koa sa nika. Sa nika vinaripitui si kote podeki sa si arini.¹⁴ Be ta dogoro pa vinaripitui sapu hinokara sa nana tinavete, meke lopu ta sulu palae si asa si kaqu ta pia sa tie sana.¹⁵ Ba be sulu pania nika sa nana tinavete, si lopu kote ta pia si asa, ba asa telena si kote ta harupu, kote guana tie sapu ta harupu vura pa korapa nika si asa.

¹⁶ Vegua lopu gilania tu gamu sapu na Zelepade te Tamasa si gamu, meke sa Maqomaqona sa Tamasa si koa koa gamu?*

¹⁷ Meke be keke tie si huaria sa Zelepade te Tamasa, si kaqu huaria tugo Tamasa si asa. Sina hopena sa Zelepade te Tamasa, meke gamu tugo sa Zelepade tanisa.

¹⁸ Mi lopu sekesekei puleni gamu! Be keke tie koa gamu si balabala ia sapu gilagilana si asa koasa ginilagilana pa kasia popoa gua, si mani koa gua na tie duduvilina, pude mani gilagilana va hinokara.¹⁹ Ura sa ginilagilana tanisa kasia popoa, si na dinuviduvili mo pa dinono te Tamasa. Gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: “Poho i Sa sari na sinekesekei tadi na tie pu vahesi puleni sapu gilagilanadi,” gua.*²⁰ Meke gua pule hie si ta kubere: “Gilania Tamasa sapu sari

* 3:4 1 Kor 1:12 * 3:6 TTA 18:4-11,24-28 * 3:16 1 Kor 6:19; 2 Kor 6:16 * 3:19 Zob 5:13

na binalabala tadi na tie gilagilanadi, si loke laedi.”* ²¹ Gua asa, ke mi lopu vahesi puleni gamu koari na mia koimata! Ura sari doduru tie meke na tinitona si tamugamu. ²² Arau Paula, meke ari Apolosi, e Pita, meke sa kasia popoa, na tinoa, na minate, sa tooso kamahire, meke vugo repere; doduru hire si tamugamu. ²³ Meke gamu si te Karisito, meke e Karisito si te Tamasa.

4

Sari na Apositolo te Karisito

¹ Mi balabala guni gami na nabulu te Karisito si gami, sapu ta vizata pude tozi vura ni sari na ginugua tomedi te Tamasa. ² Sapu ta hivae koasa nabulu gugua asa, si pude ta ronu koasa nana Baṅara. ³ Lopu talotana nia rau si pude ta pitu si rau koa gamu, babe koari kaiqa tie varipitui. Telequ ba lopu pitu pule nau. ⁴ Loke ginugua si gilania rau sapu kote pada pude zutu pule nau si rau. Ba asa si lopu na vina sosodena sapu arau si na tie viaqu. Sa Baṅara tu si kote pitua sa qua tinoa. ⁵ Ke gua asa, si mi lopu zutua si keke tie sipu lopu ele kamo sa rane vinaripitui. Mi aqa nia tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara. Asa tu kaqu va vura va bakali saripu ta tomedi pa huporo, meke vata dogoro vura ni sari na hiniva tomedi pa binalabala tana tie. Meke pa tooso asa si kote hopeke poni Tamasa koari na tie sa vina lavata sapu garodi rini.

⁶ Kasa tasiqu, va padapada pule mae nia rau koa gami kara Apolosi sari na ginugua hire, pude guana boka tumae nia gamu sa ginuadi rina zinama gua hire: “Mi luli, na evani mo gua pu tozia sa Kinubekubere Hope.” Pude mi lopu evania si pude zuka ia si keke nabulu te Tamasa, meke etulia si keke, gua. ⁷ Lopu votikaemu si goi koari na tasimu! Meke lopu boka vahesi pule nigo si goi, sina sari doduru gua pu tagoi goi, si na vinariponi mae guadi mo koe Tamasa.

⁸ Hokara balabala ia gamu sapu sari doduru ginugua maqomaqo saripu ta hivae koa gamu, si ele tago betoi mo gamu. Meke ele tago betoi tu gamu sari doduru minana. Ele guana baṅara ravutu mia tu si gamu, ba gami si lopu ele. Leana hola mo si pude gua asa, okoro nia gami pude mi koa baṅara hinokara si gamu, pude mami somana koa baṅara koa gamu si gami. ⁹ Pa dinono taqarau, si gami na apositolo si poni gami Tamasa sa vasina mumudi hokara. Gua rina tie ta zutudi sapu kaqu tava mate pa matadi ri doduru tie, pude na vinadodogoro koa sa kasia popoa, koari na mateana meke koari na tie. ¹⁰ Pa ginuguana e Karisito, si dono guana tie duviduvili mami si gami, ba gamu si gilagilana mia pa mia kinoa keke koa Sa. Malohoro si gami, ba ninira si gamu. Ta nonoala si gami, ba tava lavata si gamu. ¹¹ Podalae visoroihe meke kamo kamahire, si ovia na memeha si gami. Poko luluradi mo si va sagei gami, ta komiti meke loke mami vetu soti. ¹² Tavetavete sisigiti pa limamami si gami. Pude ta levei gami, si hobe la nia gami sa minana. Tava sigiti meke ta novala, ba turu va nabu pa mami rinaṅerane si gami.* ¹³ Totoso ta zama va kaleana si gami, si hobe lani gami sari na zinama tataru. Guana bureṅe na remoremo mo tana kasia popoa si gami, kamo pa rane ninoroi.

* 3:20 Sam 94:11 * 4:12 TTA 18:3

14 Kubere atu ni rau si gua hire, lopu pude va kurekure gamu, ba pude tozi va gilana ni gamu mo, guana sapu na tuqu soti si gamu. 15 Be guana ka manege puta tina sarini pu va tumatumae gamu, ba kekeke mo sa tamamia. Pa tooso tarae vura nia rau sa Inavoso Leana koa gamu tatasana, si ta eva^{nae} tamamia koe Karisito si rau. 16 Ke tepa gamu rau si gamu pude mi keha luli au.* 17 Pa ginugua hie si garunu atu nia rau se Timote. Asa si na tuqu koe Karisito, sapu tataru nia rau, meke ta ronuenta hola koe Karisito si asa. Asa kote va balabala puleni gamu sari na nati vina tumatumae saripu luli rau pa tinoa keke koe Karisito, gua saripu variva tumatumae ni rau koari na ekelesia pa doduru vasina.

18 Kaiqa gamu si ele podalae vahesi puleni gamu, sina balabala ia gamu sapu gina lopu kaqu pule atu si rau pude hopiki ni gamu, gua. 19 Ba kote lopu sana pule atu mo si rau, be hiva nau sa Tamasa. Meke kote atu gilana sotia telequ be zama pa niniranira te Tamasa si arini pu vahesi pule ni sara, babe na zinama hoboro mo. 20 Ura sa butubutu banara te Tamasa si lopu koa pa zinama mo, ba pa niniranira. 21 Avei si leana koa gamu? Maqu atu va kilasa gamu? Ba maqu atu pa tataru meke na ninono?

5

Vinarivosa na Binarabarata pa Korapa Ekelesia

1 Ego, ele ta tozi sapu ta eva^{na} pa varikorapa mia gamu sari na vinarivosa na binarabarata kaleadi hola, sapu ari na tie huporo ba lopu hoke evaⁿⁱ. Ele avosia rau, sapu keke koa gamu si koa turania sa loana sa tamana.* 2 Vegua ke va sagesage pule ni gamu si gamu? Pada mia si pude talotana hola. Meke sa tie pu evania sa kinaleana sana, si mani tava vura palae koasa mia kinoa binaere pa ekelesia. 3 Arau si koa va seu koa gamu pa tiniqu, ba lopu hite mulinini gamu rau pa qua binalabala, guana sapu korapa koa qua mo koa gamu si rau. Pa korapa niniranira tanisa Banara Zisu Karisito, si ele vizatia rau sa vina kilasana sa tie sana. 4 Pana varigara meke vivinei si gamu, si guana somana mo koa gamu si rau. Meke sa niniranira tanisa nada Banara Zisu Karisito si koa Nana koa gamu pude tokani gamu pude tavetia gua sapu zama ni rau. 5 Ke mi luara vala koe Setani sa tie sana, pude kaqu tava mate sa hiniva kaleana pa tinina, pude mani ta harupu sa maqomaqona, pana pule mae sa Banara. 6 Lopu leana pude va lavalavata puleni gamu si gamu! Vegua, lopu ele gilania tu gamu sa vina balau sapu zama guahe: “Keke vasi isiti^d hite mo, ba kote boka va sagesa si keke doduru siniovo palava,” gua? 7 Ke mi va vura taloa ia sa tie kaleana, gua sapu sari na tie Ziu si hoke okipani sari doduru isiti pa dia vetu, meke kinai rini sari na palava sapu loke isitidi, pude va namaia sa rane Pasova. Meke kaqu guana siniovo palava vaqura pu loke isitina si gamu. Asa tu sa mia tinoa hinokara koe Karisito. Ura ele mate se Karisito pude vulasa pani sari nada sinea guana nada vina vukivukihina sa lami tanisa Inevana Pasova.* 8 Gua asa, ke mada keha luli sarini pu kopu nia sa Inevana Tanisa Bereti pu Loke Isitina,

* 4:16 1 Kor 11:1; Pil 3:17 * 5:1 Diut 22:30 * 5:6 Qal 5:9 * 5:7 Ekd 12:5

mada okipania sa isiti koana, sa isiti tana ninovanovola pa tie meke kinaleana, mada toa nia sa tinoa viana, meke hinokara.*

⁹ Koa sa leta sapu ele kubere atunia rau, si ele tozini gamu tu rau, pude mi lopu somanae koari na tie pu evani sari na vinari riqihi, na gua. ¹⁰ Lopu sari na tie huporo si guni rau, saripu hoke evani sari na vinari riqihi, na pinuhi, na hikohiko, meke na vinahesi beku. Pude lopu koa turani gamu sari na tie huporo, si kote lopu koa hola koasa kasia popoa si gamu. ¹¹ Ba sapu gunia rau hie, si pude mi lopu somanae koa ke tie sapu poza pule nia tasimia koe Karisito si asa, gua, ba variriqihi, na puhi, vahesi beku, zama va kaleana pa tie, naponapo va hola, ba be hikohiko si asa. Sa tie gugua asa, si mi koromia hokara habotu turania, na henahena turania.

¹²⁻¹³ Sarini pu lopu na tie te Karisito, si lopu qua ginugua rau pude va kilasi sari na dia sinea. Ba Tamasa tu si kaqu va kilasi sari na dia sinea. Ba mamu va kilasi tu sari na sinea tadi na tie te Karisito. Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Va vura taloa ia sa tie kaleana koasa mia pukuna,” gua.*

6

Na Vinaripitui pa Vari Korapadi rina Tie te Karisito

¹ Be keke koa gamu si koa nana keke nana vinaritokei koa keke tasina koe Karisito, si variva kurekure hola sapu lopu pamaña nia sa sa Tamasa, meke turana la nia tu sa sa tasina pa vinaripitui koari na tie varipitui huporodi, ba lopu la koari na koimata tadi na tie te Tamasa pude va tonotia sa dia tinasuna. ² Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie te Tamasa si kote varipitui ni sari na tie pa kasia popoa? Be sari na tiena sa kasia popoa ba boka varipitui ni mo gamu, si vegua, lopu boka varipitui ni tu gamu sari na ginugua hitekedi? ³ Lopu gilania tu gamu sapu sari na mateana, ba kote pitui mo gita? Pude gua asa si, na sa si tasuna pude pitui sari na ginugua tanisa kinokoa pa kasia popoa hie? ⁴ Pana ta evana sari na vinaritokei gua hire koa gamu, si mi lopu paleke lani pa vinaripitui tadi na tie huporo pu lopu ta pamañaedi koari na tie pa ekelesia, ba mi va tonoti mo pa korapa ekelesia. ⁵ Zama guahe si rau pude va kurekure gamu! Nake koa nana mo si keke tie koa gamu sapu pada pude va tonoti sari na vinaritokei pa varikorapadi rina tie te Karisito. ⁶ Ba lopu gua tu si gamu. Karua tie te Karisito si variturana latu pa vinaripitui, meke sari na tie varipitui huporodi tu si vilasia sa dia vinaritokei!

⁷ Sa mia vinariturani la pa vinaripitui, si vata dogoro vura nia, sapu namu ele hoqa hokara si gamu. Leana hola pude ta nonovola koari na mia kana, babe hikohiko vagi rini sari na mia tinagotago, meke lopu la pa vinaripitui. ⁸ Ba lopu gua tu, gamu mo telemia si variva kaleana pulei, na vari nonovola pulei; kamo koa gamu na tamatasi soti pa vinahesi, ba gua tugo. ⁹ Vegua lopu gilania tu gamu sapu loke tie kaleadi si kaqu boka kamo la pa butubutu banara te Tamasa? Mi lopu sekesekei puleni gamu; sina lopu boka koa pa butubutu banara te Tamasa sari na tie gugua hire: na tie variriqihi, tie vahesi beku, tie barabarata, na koreo pu puta turana koreo guana tamaloana, meke gua tugo na koreo pu guana tie varivosa; ¹⁰ na tie hikohiko, tie puhi, tie

* 5:8 Ekd 13:7; Diut 16:3 * 5:12-13 Diut 13:5, 17:7

naponapo, tie zama nonoivala la pa tie, meke na tie hiko dono pa kinoa tie. ¹¹ Kaiqa gamu si ele evani saripu gua sara. Ba ele tava via si gamu koari na mia kinaleadi, ele tava madi mia si gamu pude te Tamasa; ele tava garo valeana la koe Tamasa si gamu, koasa ninirañira tanisa Bañara Zisu Karisito, meke koasa Maqomaqona sa nada Tamasa.

Tavetavete ni sari Tinimia pa Ninabuluna sa Tamasa

¹² Kote boka zama si keke tie, “Loketona si ta hukata nia rau,” gua. Hinokara si asa; ba lopu doduru tinitona si leana koa goi. Arau si boka zama mo, sapu doduru tinitona si lopu ta hukata ni rau, ba lopu hiva ta totolie guana pinausu si rau pa keketona.* ¹³ Keke tie pule si kote boka zama, “Na ginani si pude tana tia, meke sa tia si pude tana ginani,” gua. Hinokara si asa, ba kote va murimuri mo Tamasa sari karua arini. Sa tini si lopu pude tavetavete nia pa vinari riqihi, ba pude nabulu nia tu sa Bañara; ura sa Bañara si kopu nia sa tini. ¹⁴ Koasa Nana ninirañira si va toa pulea Tamasa sa Bañara Zisu pa minate, ke kaqu va toa pule gita tugo Sa.

¹⁵ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari tinimia si na kukuruna sa tinina e Karisito? Kaqu vagia rau sa tinina Karisito pude va keke la nia koasa maqota? Lopu boka! ¹⁶ Lopu bakala tu koa gamu sapu sa tie sapu ponía sa tinina koasa maqota, si koa keke koa sa si asa? Ura ta tozi va bakala pa Kinubekubere Hope si hie, sapu zama guahe: “Kaqu koa keke tinidia sari kara,” gua.* ¹⁷ Ba asa sapu vala pule nia koasa Bañara, si koa keke koa Sa pa maqomaqo.

¹⁸ Mi govete nia sa vinari riqihi. Sari doduru votiki sinea saripu evani na tie, si lopu va kaleania sa tinina soti, ba sa tie sapu evania sa vinari riqihi, si va kaleania sa sa tinina soti. ¹⁹ Lopu gilania tu gamu sapu sari hopeke tinimia si na Zelepade tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gamu, meke sapu ponigamu sa Tamasa koa gamu? Sari na mia tinoa si lopu tamugamu telemia, ba te Tamasa tu.* ²⁰ Guana holu gamu Sa koasa minate te Zisu, pude Tanisa si gamu, ke mi tavetavete ni sari na tinimia pa vina lavatana sa Tamasa.

7

Ginugua Vinarihaba

¹ Ego, kamahire si kote olani rau sari na ginugua pu nanasa mae ni gamu pa mia leta. Leana mo be lopu varihaba sa tie. ² Ba sina soku vinari riqihi si koa, ke leana pude hopeke koreo si mani vagi nana barikaleqe telena, meke hopeke vineki si mani vagi nana palabatu telena. ³ Sa palabatu si mani puta turania sa nana barikaleqe, meke sa barikaleqe si mani puta turania tugo sa nana palabatu. Madi variva qetui sari kara tamaloana pa dia tinavete tamaloana. ⁴ Sa tinina sa barikaleqe si lopu nana eke telena, ba tanisa nana palabatu tugo. Gua tugo sa tinina sa palabatu, si lopu nana eke telena, ba tanisa nana barikaleqe tugo. ⁵ Pana hiva ta puta turana si keke, si lopu kaqu korona si keke, ba pana variva egoi ri kara pude lopu variva tata i pa keke kolokolona, si leana mo, pude boka koa soto si gamu pa vinaravara. Beto asa, mamu tiqe variva tata pulei. Pude gua asa si lopu kaqu hoqa

* 6:12 1 Kor 10:23 * 6:16 Zen 2:24 * 6:19 1 Kor 3:16; 2 Kor 6:16

pa tinoketoke te Setani si gamu, sina koa gua sapu lopu boka koa va nira si gamu. ⁶ Lopu tozini gamu rau si keke tinarae pude hopeke koa eke meke varavara, ba va malumu gamu rau si gamu pude gua asa. ⁷ Ba sapu okoro nia rau si pude koa gua mo arau pu lopu varihaba si gamu doduru. Ba leana, sina ele hopeke poni ni binokaboka Tamasa sari hopeke tie. Kaiqa si gua arau, meke kaiqa si varihaba.

⁸ Ego, sapu la gua koari kasa pu lopu varihabadi, meke sari na nabonaboko, si zama guahe si rau: Leana hola si pude koa gua mo arau si arini meke lopu varihaba. ⁹ Ba be lopu boka tuqe puleni si arini pa dia inokorona sa tinoa tamaloana, si leana, madi varihaba. Pude varihaba si leana hola nia si pude neneke nia sa puta turana.

¹⁰ Ego, koari na tie varihabadi, si hie sa tinarae kote tozia rau; ba lopu qua tinarae telequ si hie, ba tanisa Bañara tu: Sa barikaleqe si mani lopu luara pania sa nana palabatu. ¹¹ Ba be hiva luaria sa, si ego; mani koa lopu varihaba eko mo, babe la varibulei pule mo koasa nana palabatu. Meke sa palabatu, si lopu kaqu luara pania sa nana barikaleqe.*

¹² Hie sa qua binalabala soti telequ, lopu tanisa Bañara. Ego, sapu koari kaiqa pule, be keke tie te Karisito si koa nana sa nana barikaleqe pu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa barikaleqe si pude koa soto koasa nana palabatu, si leana; mani lopu luara pania sa palabatu si asa. ¹³ Meke be keke barikaleqe sapu na tie te Karisito, si koa nana sa nana palabatu sapu lopu va hinokaria se Karisito, ba qetu nia mo sa palabatu hie si pude koa soto koasa nana barikaleqe, si ego; mani lopu luara pania sa barikaleqe si asa. ¹⁴ Sina sa palabatu sapu lopu va hinokara, si pa nana kinoa keke koasa nana barikaleqe, si tava tata koe Tamasa si asa. Meke sa barikaleqe sapu lopu va hinokara, si pa nana kinoa keke koasa nana palabatu, si tava tata koe Tamasa si asa. Be lopu gua asa, sari na dia koburu si kote koa gua mo na koburu huporodi. Ba koa gua koasa ginugua asa, si tava madi koe Tamasa si arini. ¹⁵ Ba be keke ari kara tamaloana sapu lopu na tie te Karisito, si hiva luara pania sa sa loana sapu na tie te Karisito; leana, va malumia. Pa ginugua hie, si asa sapu na tie te Karisito si ta rupaha. Ura ele tioko gita Tamasa si gita pude koa bule. ¹⁶ Agoi na barikaleqe sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua palabatu. Meke agoi na palabatu sapu na tie te Karisito, tasuna pude gilana va bakalia goi sapu kote boka harupia goi sa mua barikaleqe.

Tinoa pu Ponia Tamasa pa Hopeke Tie

¹⁷ Hopeke tie si mani toa nia gua sapu poni nia Tamasa koasa. Mani koa hola si asa koasa kinoa pu koa ia sa toso tiokia Tamasa si asa. Asa tugo sa qua tinarae sapu va tumatumae nia rau koari doduru ekelesia. ¹⁸ Be keke tie si ele ta maguna^d toso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu podekia pude oki pania sa minagu sapu sa vina gilagila tadi na tie Ziu meke be keke tie si lopu ele ta maguna, toso va tabea sa sa tinioko te Karisito, si mani lopu hata ia pude ta magu. ¹⁹ Pude ta magu, babe lopu ta magu, si lopu arilaena. Sapu arilaena si na vina tabedi tu rina tinarae te Tamasa. ²⁰ Hopeke tie, si mani lopu luara

* 7:11 Mt 5:32, 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18

pania sa kinoa gua sapu koa ia sa tatasana, totoso va hinokaria sa se Karisito. ²¹ Be na pinausu* si goi, sapu keke votiki tie tu si lalae nia sa doduruna sa mua tinoa, meke tagoa goi se Karisito, si leana mo. Mu lopu talotana nia. Lopu tozi nigo rau pude koa hola na pinausu. Ba be boka vagi lolomo si goi pude ta rupaha koasa tie pu lalae nia sa mua tinoa, si mu ade vagia sa tinarupaha asa. ²² Ura sa pinausu sapu ta tioko koa sa Baṅara, si ta evaṅae guana tie ta rupahana pude Tanisa Baṅara. Kekenono gua tugo sapu be sa tie ta rupahana totoso ta tioko koe Karisito, si kaqu ta evaṅae gua na pinausu Tanisa Baṅara pude nabulu nia si Asa. ²³ Ele holu gamu Tamasa koasa minate te Zisu, ke mi lopu ta evaṅae na pinausu tana tie. ²⁴ Kasa tasiq, hopeke tie si mani kopu nia sa kinoa keke koa sa Tamasa, pa kinoa sapu koa ia sa totoso ta tioko si asa koe Karisito.

Sari Ninanasa pa Kalina Lopu Varihaba meke sari Nabonaboko

²⁵ Ego, koasa guguadi ri pu lopu varihabadi sapu nanasa mae ni gamu, si loke inolana mae guadi koasa Baṅara si boka poni gamu rau; ba pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ronau au Sa. Gua asa, ke maqu tozi ni gamu gua sapu balabala ia rau. ²⁶ Ego, koa gua koasa totoso tasuna gua kamahire, si leana hola si pude mamu lopu varihaba mo. ²⁷ Ba be ele varihaba si goi, si mu lopu podekia pude luaria sa loamu; ba be lopu ele varihaba si goi, si mu lopu varihaba. ²⁸ Be varihaba si goi, si lopu sea; meke be varihaba sa vineki vaqura ba lopu sea tugo. Ba tozini gamu rau si hie, sina hiva va balau gamu mo rau koari na tinasuna pa hopeke rane, sapu kote tutuvi rina tie varihabadi.

²⁹ Kasa tasiq sapu gunia rau si guahe: Ele papaka sa totoso! Ke podalae kamahire sari na tie varihabadi si madi koa nalinali koasa tinavete tanisa Baṅara guana loke loadia. ³⁰ Sarini pu kulusu, si madi koa gua sapu lopu talotana. Sarini pu hegere, si madi koa gua sapu lopu qetudi. Sarini pu holuholu, si madi koa gua sapu lopu tadirini sari hinoluholu. ³¹ Sarini pu hatai sari na tinagotago pa pepeso, si madi koa gua sapu lopu ta pusi tu pa tinupitidi rini. Sina sa kasia popoa hie, si lopu kaqu koa seunae gugua hie.

³² Hivani gamu rau pude mi lopu talotana ni sari soku ginugua. Sa tie pu lopu varihabana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina podekia sa pude va qetua sa Baṅara. ³³ Ba sa tie varihabana si voriti ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, pude va qetua sa nana barikaleqe. ³⁴ Ke gua asa si ta daku varikali si asa pa karua sirana. Sa vineki pu lopu varihabana meke sa barikaleqe pu loke loana, si voriti kale nia mo sa sa tinavete tanisa Baṅara, sina hiva va madia sa sa tinina meke sa maqomaqona. Ba sa barikaleqe varihabana si voriti kale ni mo sa sari na likakalae tana pepeso, sina hiva va qetua sa sa nana palabatu. ³⁵ Hiva tokani gamu rau, ke zama ni rau saripu gua sara. Lopu podekia rau pude hukata gamu koasa qua tinarae, ba hivani gamu rau pude tavetia gua sapu goto pude tavetia gamu, meke pude vala betoi sari dodurudi rina mia tinoa pude soto va nabu koasa tinavete tanisa Baṅara pa doduru bulomia.

* 7:21 Sari na pinausu pukerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna.

³⁶ Ego, be keke koreo meke keke vineki saripu ele ta pinirovetu veko, si ele kamo sari vuaheni tanisa vineki pude varihaba ba lopu hiva pude tuture varihaba. Be gilania sa koreo sapu lopu leana sa hahanana tanisa meke *niñira* sa nana hiniva, ke balabala ia sa si leana pude madi varihaba mo sari kara, gua; si leana, madi varihaba mo, gua sapu hiva nia sa. Lopu sea si pude gua asa. ³⁷ Ba be keke tie pa nana hiniva soti si *niñira* pa nana vinizata pude lopu varihaba, meke be boka tuqe pule nia si asa, meke ele vizatia sa pa nana binalabala si pude gua asa; si leana mo pude lopu haba ia sa sa vineki. ³⁸ Gua asa ke, sa tie pu varihaba si leana mo, ba asa sapu lopu varihaba si leana hola tu.

³⁹ Sa barikaleqe varihabana si lopu ta rupaha totošo korapa toa nana sa nana palabatu. Ba pana mate tu sa nana palabatu, si kote tiqe ta rupaha si asa pude haba pulea si keke tie, ba kaqu keke tie te Karisito mo si haba ia sa. ⁴⁰ Ba kote leana hola be lopu varihaba pule si asa. Asa sa qua binalabala, meke va hinokaria rau sapu ta turaña koasa Maqomaqona sa Tamasa si rau koasa ginugua hie.

8

Ginani Tava Vukivukihi Tairidi koari na Beku

¹ Ego, hie sa guguadi ri na ginani pu tava vukivukihi tairidi koari na beku, gua sapu kubere mae ni gamu. Hinokara gua sapu zama nia ri kaiqa; sapu gita doduru si tagoa sa tinumatumae. Ba koasa tinumatumae si hoke vahesi pule nia sa tie; ba sa tataru si toka nia sa tie pude toqolo pa dia tinoa koe Karisito. ² Be keke tie si balabala ia sapu na tie tumatumae si asa, gua, si lopu ele vagia sa sa tinumatumae sapu ta hivae pude vagia sa. ³ Ba sa tie sapu tataru nia sa Tamasa si ta gilana tugo si asa koe Tamasa.

⁴ Gua asa, ke sa guguana sa hinenadi rina ginani pu tava vukivukihi tairidi la koari na beku si guahe: Gilania gita sapu keke mo sa Tamasa, ba sari na beku, si na kinehadi rina *tiñitona* pu lopu na Tamasa hinokara. ⁵ Meke koadia tugo sari kaiqa pu ta pozae tamasa pa mañauru meke pa pepeso, meke sokudi tugo sari na tamasa meke na bañara arini, gua sari na tie. ⁶ Ba sapu tadigita si koa nana si keke Tamasa mo, sapu sa Tamada. Taveti Sa sari doduru likakalae, meke toa si gita pude Tanisa. Meke keke mo sa Bañara Zisu Karisito, sapu koa Sa si ta tavete sari doduru likakalae, meke koa Sa si toa si gita.

⁷ Ba lopu doduru tie gilania sa hinokara hie. Kaiqa tie visoroihe si hoke somana pa vinahesidi rina beku, meke kamo kamahire totošo henai rini sari na ginani pu ele tava vukivukihi la koari na beku, si lopu *niñira* sa dia rinañerane. Gua asa ke balabala ia rini sapu somana pule pa vinahesidi rina beku si arini, gua; ke va gilagila ia rini sapu sea si arini. ⁸ Na ginani si lopu kaqu va tata gita koe Tamasa. Be henahena si gita, si lopu kaqu ta evañae tie leada. Be lopu henahena si gita, ba lopu kaqu ta evañae tie kaleada.

⁹ Ba mi kopu puleni gamu, pude sa mia tinarupaha si mani lopu va hoqa ia pa sinea si keke tasimia koe Karisito sapu lopu ele *niñira* pa nana rinañerane. ¹⁰ Ura be agoi sapu tagoa sa tinumatumae gua asa, si somana henahena pa korapa zelepade tadi na beku; meke keke tie sapu lopu ele *niñira* pa nana rinañerane si dogorigo, si kote va varane pule nia si asa, meke atu somana hena ia sa sa ginani pu ta vala koari na

beku, ba pa nana vina hinokara si na sinea si asa, gua. ¹¹ Ke sa tasimu sapu malohoro pa nana rinañerane, sapu ele mate hobeá Karisito, si ta novala, sina koa gua koasa mua tinumatumae. ¹² Pa ginugua asa si ele tavete va sea si goi koe Karisito, koa gua sapu va kaleania goi sa tasimu, meke noñovalia goi sa nana rinañerane malohorona. ¹³ Ke gua asa, be na ginani sapu ta vala pa beku si va hoqa ia pa sinea si keke tasiq, si maqu lopu hena pulea sa ginani sana; pude maqu lopu va hoqa ia pa sinea sa tasiq.

9

Sari na Tinavete Tana Apositolo

¹ Arau si keke tie ta rupahaqu, meke na apositolo. Ele dogoro sotia rau se Zisu sa nada Bañara, meke gamu si na vuana sa qua ninabuluna sa Bañara. ² Ba be lopu va egoa ri kaiqa sapu arau si keke apositolo, ba gamu si va egoa! Ura sa mia kinoa keke koasa Bañara, si va sosodea sapu arau si keke apositolo.

³ Totoso zutu au rina tie, si hire sari na qua inolana koa rini, pude lavelave pule nau. ⁴ Pada mami tugo pude ta poni ginani na napo si gami kara Banabasi pa mami tinavete. ⁵ Meke pada tugo si gami kara, pude turani sari hopeke mami barikaleqe koari na mami inene tarae, be guana varihaba mami gua sapu tavetia ri kaiqa apositolo, meke sari na tasina sa Bañara, meke e Pita. ⁶ Hinokara sapu gami kara Banabasi, si pada mami tugo pude lopu tavetavete telemami pude toka puleni gami! ⁷ Loke tie varipera si hoke tabara pule nia telena koari nana sinomana koasa minate varipera. Loke tie sapu letea keke inuma vaeni, si lopu kaqu hena pulei sari na vuadi ri linetelete pa nana inuma soti. Loke tie pu kopu qoti, si lopu kaqu napo pulei sari na meleke di ri nana qoti telena.

⁸ Lopu zama nia rau si hie pa binalabala tana tie mo, sina sa Tinarae te Mosese ba tozia tugo si hie. ⁹ Ura guahe si tiroa gita pa Tinarae te Mosese: “Totoso neti pani sa bulumakao kapudi sari na huiti, si mu lopu pusi kumuhia goi nuzuna si asa, pude boka ganigani gana,” gua. Lopu na bulumakao mo si gunia Tamasa tani,* ¹⁰ ba gita tu si guni gita Sa, totoso zama nia Sa sapu gua asa. Hinokara pa kaiqa ginugua, si koa gita mo si kubere mae Sa. Ura sa tie pu geli va malohoria sa pepeso, meke sa tie pakepakete si taveti rini sari na dia tinavete, meke rove va kenue la ia rini sapu kaqu hopeke vagi dia hinia koari na linetelete. ¹¹ Gami si ele tarae nia sa Inavoso Leana koa gamu guana tie pu leti sari na kiko, ke pada tugo pude tokani gami gamu koari na mia likakalae.* ¹² Be ari kaiqa apositolo si pada pude vagia sa tinokae gua asa koa gamu, si gami si pada hola ni tu si arini!

Ba lopu hata ia gami si pude ta tokae. Ba koa pa tinasuna pa doduru ginugua si gami, meke tavetavete mo telemami pude toka puleni gami; pude lopu hukatia sa mia inokorona sa Inavoso Leana te Karisito koa gamu. ¹³ Vegua lopu gilania tu gamu sapu sari na tie pu tavetavete pa Zelepade^d si vagi gedi ginani pa Zelepade, meke arini pu tavetia sa vina vukivukihi pa hope, si vagi gedi hinia tugo koa sa vina vukivukihi?*

¹⁴ Ke kekenoño gua tugo asa sarini pu tarae nia sa Inavoso Leana, kaqu

* 9:9 Diut 25:4; 1 Tim 5:18 * 9:11 Rom 15:27 * 9:13 Diut 18:1

toa nia tugo rini sa tinokae sapu vagia rini koasa tinozina sa inavoso, gua sa Banara.*

¹⁵ Ba arau si lopu hite tepa ia keke tinokae koa gamu. Meke sipu kubere atu rau kamahire, si lopu pude toka nau kamahire, gua. Leana hola koa rau si pude mate, hola nia si pude ta okipalae sa qua qinetuqetu sapu tozia rau sapu guahe: Totoso sapu tarae nia rau sa Inavoso Leana koa gamu, ba lopu vagi tinokae si rau. ¹⁶ Lopu boka vahesi pule nau si rau koasa tinozi vuraena sa Inavoso Leana. Sina ta garunu nia rau si asa pude tavetia. Maqu talotana hola si rau, be lopu tarae nia rau sa Inavoso Leana! ¹⁷ Be pa qua hiniva soti meke tarae si rau, si garoqu pude ta tabara. Ba sina hie si lopu gua asa; sa Tamasa tu vizatau si rau, meke poni nau Sa sa tinavete hie. ¹⁸ Ke pude gua asa, si nasa sa tinabara kote vagia rau? Sa qua tinabara si guahe: Pude tozi vura nia sa Inavoso Leana, meke poni moka nia koari na tie, meke lopu tepa vinariponi koarini gua sapu padaqu pude vagia koasa qua tinavete tarae.

¹⁹ Na tie ta rupahaqu si rau, meke lopu na pinausu pa keke tie. Ba pa qua hiniva soti si nabulu ni rau sari doduru tie guana pinausu pu loke nana tinabara, pude boka vagi lani rau koe Karisito sari sokudi, gua sapu bokai rau. ²⁰ Totoso koa somanae koari na tie Ziu, si koa guana tie Ziu tugo si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Totoso koa somanae si rau koarini pu ta turaña koa sa Tinarae te Mosese, si koa gua tugo arini si rau, pude boka vagi maeni rau si arini koe Karisito. Ba sa Tinarae te Mosese si lopu lalae nia sa qua tinoa. ²¹ Gua tugo sapu be koa somanae si rau koari na Zenitailo^d, si koa gua tugo arini si rau, sarini pu lopu va tabea sa Tinarae te Mosese, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Pa ginugua asa, si lopu va karia rau sa Tinarae te Tamasa, ba pa vina tabena sa si na Tinarae te Karisito si lalae nia sa qua tinoa. ²² Sipu koa si rau pa varikorapadi ri pu malohoro pa rinañerane, si, koa malohoro gua tugo arini si rau, arini pu nunala pude henai babe lopu henai si kaiqa ginani, pude boka vagi maeni rau koe Karisito si arini. Ke koa lululi mo rau sari doduru kineha tie pa doduru ginugua, pude boka harupi rau si kaiqa. ²³ Evani rau sari doduru pu gua arini, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude maqu tozi urahae nia si asa, pude qu somana koari na minana tanisa.

²⁴ Lopu gilania tu gamu, sapu sokudi si somana koasa vinarivose haqala, ba keke mo koa rini si vagia sa pinia? Ke mi haqala pa hahanana gua sapu boka vagia sa mia pinia koe Karisito. ²⁵ Sari hopeke tie pu hiva varivose pa linopilopi nomana, si podepodekae pude koa ninira pa tini, pude boka vagia sa pinia sapu lopu kaqu koa hola. Ba gita si korapa voriti sisigiti puleni gita pude vagia sa pinia pu kaqu koa hola niniae rane ka rane. ²⁶ Gua asa, ke pa qua kinoa koe Karisito si koa gua na tie pu haqala tonoto la koasa gila pa vinabetona. Meke gua tugo na tie tupatupa si rau, sapu lopu hite tupa sea, ba tale tupa goto koari doduru tinupa. ²⁷ Podepodekae sisigiti pude va ninira ia rau sa tiniqu pude va pinausu ia rau, meke lopu seke tinarae pude kaqu nabulu nia rau sa Banara pa sirana gua pu hiva nia Sa. Gua, pude pana beto tarae arau koari kaiqa si lopu kote siana nia rau sa pinia koe Tamasa.

* 9:14 Mt 10:10; Lk 10:7

10

Vinabalau pa Vinahesi Beku

¹ Kasa tasiq̄u, hivani gamu rau pude balabala ia gua sapu ta evaṅa koari na tiatamada pukerane pu lulia se Mosese. Ari doduru si ta turaṅa koe Tamasa totoṣo koa aq̄orae koasa lei, meke sari doduru si ene karovo valeana koasa pepeso popana pa vari korapana sa kolo.*

² Ta harupu pa popoa Izipi si arini meke guana ta papitaiso sari doduru koasa lei, meke koasa kolo, pude lulia se Mosese. ³ Sa ginani hopena si poni beto ni Tamasa meke hena ia ri doduru.* ⁴ Meke sari doduru si napoa sa kolo hopena, sapu vura maena koasa patu hopena, sapu koa luli koa rini. Meke sa patu asa si e Karisito.* ⁵ Ta evaṅa sapu gua asa koari doduru sara, ba lopu soku arini si va q̄etua sa Tamasa, ke tava mate si arini pa soloso q̄ega.*

⁶ Ego, sari doduru ginugua sara, sina vina balau koa gita, pude mada lopu okoro ni sari na kinaleadi gua pu taveti ri kasa.* ⁷ Mu lopu vahesi sari na beku, gua sapu evaṅia kaiq̄a arini. Sina guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope: “Sari na tie si habotu henahena, naponapo va hola meke hoq̄a pa sinea koasa hahanana vinari riq̄ihi si arini,” gua.* ⁸ Mada lopu tavete va sea si gita pa vinari riq̄ihi na binarabarata, gua sapu evaṅia ri kaiq̄a pa totoṣo asa, ke pa korapana keke rane mo, si ari ka hiokona ṅeta tina si tava mate.* ⁹ Mada lopu podepodekia sa Baṅara, gua sapu tavetia ri kaiq̄a arini, meke garata va matei na noki.* ¹⁰ Mada lopu q̄umiq̄umi, gugua ari kaiq̄a sapu q̄umiq̄umi, ke tava mate koasa mateana variva mate.*

¹¹ Doduru tiṅitona sara si ta evaṅa koa rini, pude na vina padapadae koari kaiq̄a, meke ta kubere si arini pude na vina balau koa gita. Sina gita si korapa koa koasa totoṣo sapu tata pa vinabetona, sapu sa vina gorevuradi rina totoṣo pu ele hola. ¹² Asa sapu balabala ia sapu korapa turu va nabu si asa, gua, si mani va balau pude mani lopu hoq̄a pa sinea. ¹³ Sari doduru tinoketoke saripu ele tutuvi gamu, si arini tugo mo saripu hoke kamokamo pa tie. Ba sa Tamasa si korapa kopu nigo, meke lopu kaq̄u va malumigo Sa pude ta toketoke hola nia sa padana sa mua ṅiniraṅira. Ba be ta toketoke si goi, si kaq̄u ponigo Sa si keke sirana, gua pude lopu hoq̄a pa tinoketoke. Gua asa, ke kote boka turu va nabu si goi.

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere soti, mi govete ni sari na vinahesi beku. ¹⁵ Zama atu si rau koa gamu pu bokaboka mia pa binalabala. Mi vilasia telemia be toṅoto sari na qua zinama hire. ¹⁶ Totoso zama leana la nia meke napo nia gita sa kapa koasa ginani hope tanisa Baṅara, si somana nia gita sa tinaleosae tanisa eharana Karisito. Meke totoṣo hena ia gita sa bereti vasina, si somana nia gita sa tinoa keke tanisa tinina Sa.* ¹⁷ Kekeke mo sa bereti, meke sokuda si gita. Ba keke tini mo si gita, sina keke mo sa bereti sapu hena ia gita doduru.

¹⁸ Mi doṅo la i sari na tie Izireli. Arini pu somana hena sa ginani sapu tava vukivukihī koasa hope, si somanae tugo koasa vina vukivukihī la

* **10:1** Ekd 13:21-22, 14:22-29 * **10:3** Ekd 16:35 * **10:4** Ekd 17:6; Nab 20:11 * **10:5**

Nab 14:29-30 * **10:6** Nab 11:4 * **10:7** Ekd 32:6 * **10:8** Nab 25:1-18 * **10:9** Nab 21:5-6

* **10:10** Nab 16:41-49 * **10:16** Mt 26:26-28; Mk 14:22-24; Lk 22:19-20

koe Tamasa.* ¹⁹ Ke vegua, sari na beku pu va vukivukihi la i rina tie huporo si koai na tinoa? Meke sari na ginani pu va vukivukihi lani rini si arilaedi? ²⁰ Lokari, sapu gunia rau si gua tu he: Gua sapu tava vukivukihi koari na hope huporodi, si ta vala koari na tomate kaleadi, ba lopu koe Tamasa. Meke lopu hivani gamu rau si gamu pude somana pa vinahesidi ri na tomate kaleadi.* ²¹ Lopu boka napo nia gamu sa kapa tanisa Baṅara, beto si napoa pule sa kapa tadi na tomate kaleadi. Meke lopu boka somana henahena si gamu pa tevolo tanisa Baṅara, beto si la pule pa tevolo tadi na tomate kaleadi. ²² Vegua, hiva va bugoria gita sa Baṅara? Balabala ia gita sapu niṅira hola nia gita si Asa?*

²³ Zama si gamu, “Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita,” gua. Hinokara si asa, ba lopu doduru tiṅitoṅa si leadi. “Ta rupaha si gita pude tavetia gua sapu hiva nia gita,” gua; ba lopu doduru tiṅitoṅa si boka toka voleanani gita.* ²⁴ Mani lopu doṅo la ia keke tie gua sapu leana mo koasa, ba mani doṅo la ia tu gua sapu leana la koari na votiki tie.

²⁵ Sari na masa kurukuru sapu ta holuholue pa maketi, si mi henai. Mi lopu nanasa ni be mae guadi koari na vinahesidi rina beku. ²⁶ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope: “Sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae vasina si tanisa Baṅara,” gua.*

²⁷ Be guana ruvata gamu keke tie pu lopu na tie te Karisito, pude la henahena koa sa, si mi henai mo gua sapu poni gamu sa. Ba mi lopu nanasa ni, be mae guadi koari na vinahesidi rina beku. ²⁸ Ba be keke tie si zama atu guahe koa gamu: “Sa ginani hie si ele tava vukivukihi tairina la koari na beku.” Be gua si asa, si ego, mi lopu hena ia pude lopu novalia sa tie sapu totozi atu, pude mi lopu tavetia gua sapu lopu toṅoto pa binalabala. ²⁹ Sapu gunia rau si pa binalabala tanisa tu, lopu tamugamu. Ura sa qua tinarupaha si lopu kaqu ta hukata koari na zinutu tadi na votiki tie. ³⁰ Be ele varavara la nia rau koe Tamasa sa gequ ginani, si na vegua ke kote zutu au tu rina tie si rau pa ginuguana sa ginani sapu ele varavara nia rau?

³¹ Ego, gua mo he: Doduru gua pu taveti gamu, be henahena si gamu, ba be napo si gamu, si mamu taveti pa vina lavatana sa Tamasa. ³² Mi toa nia sa tinoa sapu lopu kaqu noṅovali sari na tie Ziu, babe na Zenitailo, meke sa ekelesia te Tamasa. ³³ Gua sapu hoke podekia rau pude va qetui sari doduru tie koari na qua tinavete, si mi keha luli au. Lopu balabala pule nau si rau pude valeana pule nau mo, ba balabala ia rau sa lineana tadi doduru tie, pude boka ta harupu si arini.

11

¹ Ke mi keha luli au si arau, gua sapu keha lulia rau se Karisito.*

Nobi Batu pa Vinahesi

² Qetu holani gamu rau si gamu, sina hoke balabala au gamu doduru toতো, meke luli tugo gamu sari na vina tumatumae saripu ponini gamu rau. ³ Ba hivani gamu rau pude gilania sapu e Karisito si na batudi ri doduru tie, sa palabatu si na batuna sa barikaleqe, meke sa

* **10:18** Liv 7:6 * **10:20** Diut 32:17 * **10:22** Diut 32:21 * **10:23** 1 Kor 6:12 * **10:26** Sam 24:1 * **11:1** 1 Kor 4:16; Pil 3:17

Tamasa si na batuna e Karisito. ⁴ Ke gua asa, be nobia sa palabatu sa batuna totošo varavara babe tarae nia sa sa Inavoso Leana koari na tie, si lopu pamaña nia sa se Karisito. ⁵ Meke be keke barikaleqe si lopu nobia sa batuna, meke varavara, meke tarae nia sa Inavoso te Tamasa koari na tie, si lopu pamaña nia sa sa nana palabatu. Lopu votikaena sa barikaleqe sapu gua asa, meke sa barikaleqe sapu be koto golugolu. ⁶ Be lopu hiva nobi batu sa barikaleqe pa totošo vinahesi, si ego mani koto va golugolu mo. Ba sina variva kurekure koasa si pude koto va golugolu, gua, si ego; mani nobia sa batuna. ⁷ Sa palabatu si lopu ta hivae pude nobia sa batuna pa totošo vinahesi, sina na kinehana sa Tamasa si asa. Ba sa barikaleqe si na kinehana sa nana palabatu.* ⁸ Ura sa palabatu si lopu ta tavete pa kukuru tinina sa barikaleqe, ba sa barikaleqe tu si ta tavete pa kukuru tinina sa palabatu. ⁹ Meke lopu tavetia Tamasa sa palabatu meke ponía koasa barikaleqe, ba tavetia tu Tamasa sa barikaleqe meke ponía koasa palabatu.* ¹⁰ Pa ginuguadi ri na mateana, si leana mani nobi batuna tugo sa barikaleqe pa totošo vinahesi, pude na vina gilagilana sapu asa si koa aqorae koasa nana palabatu. ¹¹ Ba pa tinoa keke koasa Bañara, si lopu boka koa eke telena sa barikaleqe, meke lopu boka koa eke telena sa palabatu. ¹² Ura gua sapu ta tavete sa barikaleqe pa kukuru tinina sa palabatu, si gua tugo, sapu sa koreo si ta podona koasa barikaleqe. Ba e Tamasa mo telena ponía sa tinoa koari doduru tĩñitõña.

¹³ Vizatia telemia sapu be leana mo sapu lopu nobi batu sa barikaleqe, meke varavara la koe Tamasa pa vinarigara tie. ¹⁴ Hinokara sapu sa hahanana tinoa pa pepeso si va tumatumaeni gamu sapu be gele kaluna sa koreo, si lopu koa ia pinamaña. ¹⁵ Ba koasa barikaleqe, si na nana tinolava si asa. Ta hia nia sa barikaleqe sa kalu gelena, pude guana nana nobi batu si asa. ¹⁶ Ba be keke tie si hiva varitokei nia sa ginugua hie, si gua mo he si boka tozini gamu rau; sapu gami meke sa ekelesia te Tamasa, si loketõña pule kaiqa votiki mami vinaturu pa siraña vinahesi.

Sa Ginani Hope Tanisa Bañara

(Matiu 26:26-29; Maka 14:22-25; Luke 22:14-20)

¹⁷ Koari na tinarae pu kote zama ni rau hire, si lopu kaqu vahesi gamu rau, sina sari na mia vinarigara pa vinahesi, si lopu koa i tinokae, ba na ñinovañovala tu. ¹⁸ Kekenu, si ele avoso nia rau sapu hoke varitokei si gamu koari na mia totošo varigara. Va hinokaria tugo rau si asa pa kaiqa ginugua. ¹⁹ Gina ta hivae tugo sari na vinaritokei koa gamu, pude boka ta dogoro va bakala sarini pu va qetua sa Bañara koasa dia sinoto koasa hinokara. ²⁰ Meke sipu varigara gamu pude hena ia sa ginani hope tanisa Bañara, si kekeñoño gua mo sapu be lopu hena ia gamu si asa, sina lopu hena ia gamu pa siraña toñotona. ²¹ Ura totošo henahena gamu, si hopeke tie si lopu aqa ba hena va deña meke lopu balabala i saripu mae mumudi, ke ovia si kaiqa, meke kaiqa si napo va viviri tu. ²² Koadia mia vetu ba gamu pude vasina boka hena na napo, ba na vegua ke ñoñovalia tu sa ekelesia te Tamasa, meke va kurekure i tu saripu loke gedi? Balabala ia gamu si kote vahesi gamu

* 11:7 Zen 1:26-27 * 11:9 Zen 2:18-23

rau gua? Lokari hokara! Namu lopu kaqu vahesi hokahokara gamu tu rau!

²³ Ura sa vina tumatumae gua sapu vagia rau koasa Baṅara si ponini gamu rau hie: Sapu pa bonina sapu ta qorae Sa, si vagia e Zisu sa Baṅara sa bereti. ²⁴ Meke sipu ele varavara la nia Sa koe Tamasa, si videvidea Sa, meke zama: “Hie tugo sa tiniqu sapu ta poni koa gamu. Mi hena ia si hie, mamu balabala Au,” gua. ²⁵ Meke gunia tugo Sa sa kapa vaeni, sipu beto henahena rini, si vagia Sa sa kapa meke zama: “Sa kapa hie si na vinariva egoi vaqura te Tamasa, sapu ele ta tokoro veko koasa eharaqu. Totoso napoa gamu si hie, si mi balabala Au,” gua si Asa.* ²⁶ Ura doduru totošo pana hena ia gamu sa bereti hie, meke napoa gamu sa vaeni hie koa sa kapa, si tozi vura nia gamu sa minate tanisa Baṅara, osolae kaqu pule mae si Asa.

²⁷ Ke asa sapu lopu hena sa bereti meke napoa sa vaeni koasa kapa tanisa Baṅara pa pinamaṅana Sa, si tavete va sea si asa koasa tinina, meke na eharana sa Baṅara. ²⁸ Gua asa, ke hopeke tie si kaqu pitu pule nia nana tinoa telena, meke tiqe hena sa bereti, meke napoa sa vaeni. ²⁹ Ura sa tie pu hena ia sa bereti meke napoa sa vaeni koasa kapa, meke lopu doṅo gilania sa sa ginuana sa tinina sa Baṅara, si tepa ia sa sa vina kilasa te Tamasa. ³⁰ Gua asa ke soku gamu si malohoro, meke moho, meke kaiqa gamu si mate. ³¹ Ba be pitu puleni gita si gita, si lopu kaqu ta pitu koe Tamasa. ³² Ba ta pitu, meke tava kilasa vata kale koasa Baṅara si gita, pude lopu kote ta pitu meke tava kilasa turanae koasa kasia popoa pa rane mumudi.

³³ Ke gua asa, kasa tasiqu, pana varigara gamu pude hena ia sa ginani hope tanisa Baṅara, si mi vari aqae valeana. ³⁴ Ba be ovia si keke koa gamu, si mani henahena pa nana vetu, pude mani lopu tava kilasa koe Tamasa totošo varigara si gamu. Sari kaiqa ginugua pule, si kote va toṅoti mo rau pana atu rau.

12

Sari na Vinariponi Tanisa Maqomaqo Hope

¹ Ego, kasa tasiqu, hiva va gilnani gamu rau sa hinokara koasa guguadi rina vinariponi tanisa Maqomaqo Hope. ² Gilania mia gamu sapu pa totošo pu koa na tie huporo si gamu, si ta turana va sea pa soku sirana si gamu koari na vinalesidi rina beku pu loke dia tinoa. ³ Gua asa, ke hiva nia rau pude gilania gamu sapu loke tie pu ta turana koasa Maqomaqo Hope, si kote boka zama nia sapu “Ta levei se Zisu,” gua. Meke loke tie pule si boka zama nia sapu, “E Zisu si na Baṅara,” gua, ba asa mo sapu ta turana koasa Maqomaqo Hope.

⁴ Sokudi sari votivotiki vinariponi maqomaqo si koa, ba keke mo sa Maqomaqo Hope pu variponi ni si arini.* ⁵ Sokudi sari na votivotiki tinavete ninabulu, ba keke mo sa Baṅara pu ta nabulae. ⁶ Sokudi sari na votivotiki tinavete pu evani gita na tie, ba keke mo sa Tamasa pu poni nia sa binokaboka koa gita doduru pude taveti sari doduru tinavete arini. ⁷ Sa sinomana tanisa Maqomaqo Hope koari hopeke tie te Karisito si vata dogoro vura koari na hopehopeke dia tinavete, pude valeani sari doduru tie. ⁸ Koa keke tie si ta poni nia sa koasa Maqomaqo

* 11:25 Ekd 24:6-8; Zer 31:31-34; Ekd 24:6-8 * 12:4 Rom 12:6-8

Hope pude tozia sa inavoso tanisa ginilagilana lohina, ba koa keke tie pule si ta poni nia sa pude tozia sa tinumatumae. ⁹ Sa Maqomaqo Hope si ponía sa rinañerane koa keke tie, ba pa keke tie pule, si ponía Sa sa niniranira pude salañi saripu moho. ¹⁰ Ponía sa Maqomaqo Hope koa keke tie sa niniranira pude tavete tinavete variva magasadi, ba koa keke pule si ponía Sa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Koa keke pule si ponía Sa sa binokaboka pude dono gilania sapu be maedi koari na tomate kaleadi sari na inavoso, babe koasa Maqomaqo Hope. Pa keke tie pule si ponía Sa sa binokaboka pude zama ni sari na votiki vinekala lopu ta gilanadi, meke koa keke pule si na binokaboka pude rupahi ginuadi sari na vinekala arini. ¹¹ Sari doduru hire si na tinavete tana kekeke Maqomaqo mo. Meke ponía sa Maqomaqo Hope asa pa hopehopeke tie sa binokaboka gua sapu hiva ponía Sa.

Keke Tini se Karisito, Ba Soku Kukuruna

¹² Sa tinina sa tie si keke mo, ba soku kukurudi. Votivotikaedi sari na kukuru tini, ba ta varihodae si arini meke ta evañae keke tini mo. Kekeñoño gua tugo asa se Karisito.* ¹³ Ura pa tinoa keke koa Sa, si gita na tie Ziu, babe Zenitailo, na pinausu, babe lopu na pinausu, ba ele ta papitaiso si gita koasa Maqomaqo Hope, meke ta varigarae pa keke tini mo, meke ele ta poni nia gita pa buloda si keke Maqomaqo mo.

¹⁴ Sa tini tie si lopu keke kukuruna mo, ba soku kukuruna. ¹⁵ Be zama sa nene, “Arau si lopu na lima, ke lopu na kukuruna sa tini si rau,” gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. ¹⁶ Be zama sa taliña, “Arau si lopu na mata, ke lopu na kukuruna sa tini si rau,” gua, ba korapa soto nana mo koasa tini, ke lopu boka pude paqaha pule nia si asa. ¹⁷ Be tale mata mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka avavosae si asa. Meke be tale taliña mo si koa pa tini, si lopu kaqu boka va humaña si asa. ¹⁸ Ba ele va tana va toñoto betoi Tamasa sari hopeke kukuru tini, pa dia vasidi pu hiva veko ni Sa. ¹⁹ Kote loketona sa tini, be tale keke kukuruna mo si koa. ²⁰ Ke gua asa, si soku sari kukurudi, ba keke mo sa tini.

²¹ Gua asa, ke lopu boka zama sa mata koasa lima, “Lopu ta hivae si goi koa rau,” gua. Meke lopu boka zama sa batu koasa nene, “Lopu ta hivae si goi koa rau,” gua. ²² Uve, loketona si kote boka tavetia gita, be loketona sari na kukuru tini saripu donoñoño guana malohorodi. ²³ Meke sari na kukuru tini saripu lopu balabala va arilaedi i gita, si hoke pamaña ni tugo gita; meke sari na kukuru tini pu variva kurekuredi, si hoke va paeri gita. ²⁴ Ba sari na kukuru tini pu dono lea si lopu hoke va paeri gita. Tavete gunia Tamasa sapu gua asa koa sa tini, pude sari na kukuru tini pu lopu hoke ta pamañae; si madi ta pamañae tugo. ²⁵ Ke gua asa si loke vinari paqahi si koa koasa tini, ba sari doduru hopeke kukuruna sa tini si kekeñoño mo sa vinari kopue. ²⁶ Be keke kukuruna sa tini si koa ta sigiti, sari doduru kukuruna si somana ta sigiti. Be keke kukuruna si ta vahesi, sari doduru si somana getu beto tugo koasa.

²⁷ Ego, gamu doduru si na tinina e Karisito, meke hopeke gamu si na kukuruna sa tinina Sa. ²⁸ Koasa ekelesia, si ele hopeke vekoi Tamasa pa dia vasina sari doduru tie: kekenu sari na apositolo, vina rua sari na

* 12:12 Rom 12:4-5

poropita, vina neta sari na titisa, meke tiqe somana mae tugo saripu tavete tinavete variva magasadi, na tie salaņa, meke saripu boka toka ni sari na votiki tie, na tie totohi bokabokadi pude vagi sari na tie pude varitokae pa ekelesia; meke saripu boka zama pa votiki vinekala.*
²⁹ Lopu ari apositolo beto, babe na poropita beto, babe na titisa beto si arini. Lopu ari doduru si boka pude tavete tinavete variva magasadi.
³⁰ Lopu ari doduru si boka salaņa minoho, meke lopu ari doduru si zama pa votiki vinekala, babe boka pude rupahi ginuadi gua saripu ta zamae pa votiki vinekala. ³¹ Mi okoro zonazona pude ta poni ni sari na binokaboka arilaedi.

Meke kamahire si hiva va dogoroni gamu rau sa sirana tanisa tataru sapu leana hola.

13

Sa Tataru

¹ Be boka zama ni rau sari na vinekala tadi na tie, meke tadi na mateana, ba be loke qua tataru, si kekeņono gua mo na kizana sa belo sari na qua zinama, sapu qaleqaleņana hoboro mo, ba loke ginuadi.

² Be na tie bokaboka pa tinarae si rau, meke be bokaboka si rau pude gilana betoi sari doduru tinitona, meke gua tugo sari na tinitona tomedi, be ninira hola sa qua rinaņerane, meke boka va rizui rau sari na togere; ba be loke qua tataru, si namu na loke laequ si rau.* ³ Be poni beto ni rau sari doduru qua likakalae koari na habahuala, meke be va malumia rau sa tiniqu pude ta sulu; ba be loke qua tataru, si namu loke lineana si kote vagia rau pude va qetua sa Tamasa.

⁴ Na tataru si nono, meke va tukana. Lopu konokono, babe vahesi pule nia, na va lavalavatae pule nia si asa. ⁵ Koa ia na pinamaņa la pa tie, meke lopu balabala pule nia. Lopu tuturei ta naziri si asa, meke lopu kopu veko nia sa sa sinea tana votiki tie. ⁶ Na tataru si lopu qetu nia sa kinaleana, ba qetu nia sa sa hinokara. ⁷ Sa tie pu tagoa sa tataru hinokara si koa hola sa tataru tanisa pa doduru ginugua, meke sa nana rinaņerane, na rinoverove koe Tamasa si koa hola, meke turu va nabu si asa pa doduru tinasuna.

⁸ Koa nana sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, ba lopu kote koa hola si asa. Koa nana sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala, ba kote tava kokoi mo si asa. Koa nana sa binokaboka pude tozia sa tinumatumae, ba kote hola taloa si asa. Ba sa tataru si koa hola ninae rane ka rane. ⁹ Ura lopu ele tumae beto ni gita sari na tinumatumae, meke sari nada tinarae si lopu hokotodi. ¹⁰ Ba pana mae tu sapu sa hokotona, si kaqu hola taloa sapu lopu hokotona. ¹¹ Totoso kobukoburuqu rau, si sari doduru qua zinama, na binalabala, na vinizavizata, si gua mo tadi na koburu. Ba sipu na tie nomaqu si rau, si luara pani rau sari na hahanana koburu. ¹² Meke kekeņono gua tugo asa si gita. Sapu gua dogoria gita kamahire, si guana dono burubara mo pa tiroana ridana; ba pana mae tu sa totošo mumudi, si kaqu dogoro va tinitoa ia gita sa hinokarana. Kamahire si gilagilana va kukutapo mo si rau, ba pana mae tu sa totošo mumudi si kaqu gilagilana va bakala si rau, kekeņono gua sapu kamahire si ele gilana va bakalau sa Tamasa si rau.

* 12:28 Epi 4:11 * 13:2 Mt 17:20, 21:21; Mk 11:23

¹³ Ke gua asa si ari ka neta hire si koa hola ninae rane ka rane: sa rinañerane, sa rinoverove, meke sa tataru. Ba sapu nomana hola koarini, si na tataru mo.

14

Sari na Vinariponi Maqomaqo

¹ Ke mi koa varivari tatarue doduru tooso pa mia tinoa. Mi hata zonazonai sari na vinariponi maqomaqo. Sapu arilaena hola si na binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. ² Ura asa sapu zama pa votiki vinekala, si lopu zama la koari na tie si asa, ba koe Tamasa. Zama ni sa sari na hinokara tomedi pa korapa niniranira tanisa Maqomaqo Hope. Ba loke tie tumae ni gua saripu zama ni sa. ³ Ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si zama la koari na tie si asa, meke toka ni, na sovutu va ninirai, meke va manoti sa si arini. ⁴ Asa sapu zama pa votiki vinekala si toka pule nia mo telena, ba asa sapu tarae nia sa zinama te Tamasa, si toka ni sa sari doduru tienas ekelesia pude toqolo pa dia rinañerane. ⁵ Hivani gamu tugo rau pude zama pa votiki vinekala si gamu doduru. Ba sapu hiva hola nia rau, si pude gamu doduru si tagoa sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ura sa tie pu tarae nia sa zinama te Tamasa, si varitokae hola nia sa si asa sapu zama pa votiki vinekala. Ba asa sapu zama pa votiki vinekala si leana, be koa nana keke tie sapu boka va bakali gua saripu zama ni sa, pude boka ta tokae sari doduru tienas ekelesia.

⁶ Kasa tasiq, be guana atu si rau koa gamu, meke zama pa votiki vinekala, si nasa sa qua vinaritokae koa gamu? Be guana lopu atu va vura ia rau si keke inavoso te Tamasa, babe keke ginilagilana, babe tarae nia sa zinama te Tamasa, babe tozia sa vina tumatumae, si namu loke qua vinaritokae koa gamu! ⁷ Ego, mi balabala i sari na ivivu na mike tana miuziki sapu loke dia tinoa. Be lopu ta ivu va avoso lea, babe ta mike va avoso lea sa tiunina sa kinera, si lopu kaqu boka gilania rina tie sa tiunina. ⁸ Be lopu ivu va bakala ia sa tie sa buki vina gilagila pude varipera, si lopu kaqu boka va namanama sari na tie varipera. ⁹ Kekenono gua tugo asa, sapu be zama pa votiki vinekala si gamu, si loke tie kote boka gilania gua saripu ta zamae, be lopu bakala si arini. Ke sari na mia zinama si murimuri taloa mo pa galegearane. ¹⁰ Soku sari na vinekala votivotikaedi pa kasia popoa, ba hopeke koa dia ginuadi si arini. ¹¹ Ba be lopu tumae nia rau sa vinekala sapu ta zamae, si asa sapu zama nia sa vinekala sana, si na tie karovona koa rau, meke arau si na tie karovoqu koa sa. ¹² Meke gua tugo asa si gamu. Koa gua sapu okoro ni gamu sari na vinariponi maqomaqo, si mi tavetavete valeana ni sari na vinariponi arini, pu boka varitokae pude va ninira ia sa ekelesia.

¹³ Ke, asa sapu zama pa votiki vinekala, si mani varavara tepa ia sa binokaboka pude va bakali ginuadi saripu zama ni sa. ¹⁴ Ura be varavara si rau pa votiki vinekala sapu lopu tumae nia rau, si sa maqomaqoqu mo si varavara, ba lopu gilani rau ginuadi saripu zama ni rau. ¹⁵ Pude gua asa, si nasa si kote tavetia rau? Leana si pude maqu varavara pa maqomaqoqu, meke maqu varavara tugo pa zinama sapu tumae nia rau. Maqu kera pa maqomaqoqu, ba maqu kera tugo pa zinama sapu tumae nia rau. ¹⁶ Be varavara zama leana la si goi koe

Tamasa pa votiki vinekala, si vegua meke kote boka tumae nia ri na tie pu somana pa vinahesi sa mua vinaravara, pude boka zama “Emeni” si arini pa vinabetona? Ura lopu hite gilania rini si keke vasi tinitona gua saripu zama ni goi. ¹⁷ Be vea leleana gua sa mua vinaravara zama leana koe Tamasa, ba loke tinokae si kote boka vagi nia ri kaiqa koa sa mua vinaravara.

¹⁸ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu arau si hoke zama pa votiki vinekala, holani gamu si gamu doduru. ¹⁹ Ba pa toroso vinarigara pa vinahesi, si leana hola koa rau pude maqu zama ni ka visavisa zinama mo, saripu boka ta tumae pude va tumatumae ni sari kaiqa, ba lopu pude zama ni soku tina zinama pa votiki vinekala sapu lopu bakala ginuadi.

²⁰ Kasa tasiq, mi lopu balabala gugua ri na koburu, ba mi koa guana koburu pu lopu tumae ni sari na kinaleana. Mi koa na tie komiha mia pa binalabala. ²¹ Guahe si ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Pa beru karovodi meke pa votiki vinekala

si kote zama la si Arau koari na Qua tinoni,

be gua asa, ba lopu kaqu hiva va avoso mae si arini koa Rau,” gua sa

Banara.*

²² Gua asa, ke sa binokaboka pude zama pa votiki vinekala si na vina gilagila pude toka ni saripu lopu va hinokara, lopu tadi pu va hinokara. Ba sa binokaboka pude tarae nia sa zinama te Tamasa, si na vina gilagila pude toka ni saripu va hinokara, lopu tadi ri pu lopu va hinokara. ²³ Be guana varigara sari doduru tiena sa ekelesia, meke hopeke tie gamu si podalae zama pa votiki vinekala, meke be nuquru mae si kaiqa tie pu lopu va hinokara meke lopu gilania rini sapu gua korapa ta evana, si kote zutuni gamu pekipeki rini. ²⁴ Ba be nuquru mae si asa sapu lopu va hinokara, babe asa sapu lopu gilania sapu gua korapa ta evana, meke tarae nia gamu doduru sa zinama te Tamasa, si kote ta suni bulona si asa koari na zinama pu avosi sa, meke kote dono gilania sa sapu na tie sea si asa. ²⁵ Meke sari na binalabala tomedi pa bulona si kote ta gilana vura, meke kaqu hoqa todomo si asa pude vahesia sa Tamasa, meke zama guahe: “Hinokara sa Tamasa si koa pa korapa mia gamu tani,” gua.

Sari na Vinari Lulidi rina Tinavete pa Vinahesi

²⁶ Ego, kasa tasiq, pana varigara gamu pa vinahesi, si keke tie si mani tuturana pa kinera, keke si mani tozia keke vina tumatumae, keke si mani va vura ia si keke inavoso maena koe Tamasa, keke pule si na zinama te Tamasa pa votiki vinekala, meke keke pule si mani rupahia gua sapu ta zamae. Sari doduru hire si madi varitokae koasa ekelesia. ²⁷ Be keke tie si hiva zama pa votiki vinekala, si karua, babe ka neta tie mo padana si kaqu hopeke zama, meke keke tie si kaqu rupahi sari dia zinama. ²⁸ Ba be loke tie sapu boka ruparupaha, si madi koa noso mo saripu zama pa votiki vinekala. Madi vari zama ekei mo teledia, meke koe Tamasa mo.

²⁹ Ari karua babe ka neta mo saripu bokaboka pude tarae si madi zama pa hopeke toroso. Ari kaiqa pule si madi va avoso valeana mo. ³⁰ Ba be keke arini sapu habotu pa korapana sa vinahesi si vagia si keke inavoso maena koe Tamasa meke hiva tozia sa; ego asa sapu korapa

* 14:21 Ais 28:11-12

tarae si mani noso paki. ³¹ Ura gamu doduru si boka hopeke vagi lolomo pude tarae, pude boka variva tumatumae i si gamu doduru, meke variva ninira i. ³² Asa sapu tarae nia sa inavoso te Tamasa, si boka tuqe pule nia pude aqa va noño nia sa nana totoso pude zama. ³³ Ura sa Tamasa si lopu hiva nia sa ninoveoro hoboro, ba hiva nia Sa sa vinariluli pa binule.

Gua sapu ta evana koari doduru ekelesia tadi na tie te Tamasa, ³⁴ si madi koa noso sari na barikaleqe koari na vinarigara. Lopu tava malumu si arini pude zama, sina gua sapu koa pa Tinarae te Mosese, si madi koa kaurae koari na palabatu mo si arini, gua. ³⁵ Be hiva gilania rini si keketona, si madi nanasa mo koari na dia palabatu pa dia vetu kinoa. Variva kurekure sa barikaleqe pude zama pa vinarigara pa vinalesi.

³⁶ Ba vegua, balabala ia gamu sapu koa gamu mo si nuquru mae gua sa zinama te Tamasa? Babe koa gamu eke mo ta vatu sia? Lokari! ³⁷ Be keke tie si balabala ia sapu na tie tarae te Tamasa si asa, babe tagoa sa si keke binokaboka maqomaqo, gua, si mani tumae nia, sapu gua pu kubere atu ni rau hire, si na tinarae tanisa Banara. ³⁸ Ba be lopu hiva va avosia sa sapu gua tozia rau, si mi lopu va avosia tugo.

³⁹ Ke gua asa, kasa tasiqu, mi okoro zonazona pude tarae nia sa zinama te Tamasa. Ba mi lopu hukati sari na tie pude zama pa votiki vinekala. ⁴⁰ Doduru tinitonā si madi ta tavete pa sirana gotogotona, pude ta luli valeana.

15

Sa Tinuru Pule te Karisito

¹ Kasa tasiqu, hiva va gilana puleni gamu rau sa Inavoso Leana sapu ele tarae nia rau koa gamu, meke sapu ele tagoa gamu, meke vasina si ta sokirae sa mia rinañerane. ² Koasa Inavoso Leana sapu tarae nia rau koa gamu si ta harupu si gamu. Ba be lopu rane va nabua gamu si asa, si loke guguana sa mia vina hinokara.

³ Tozi va karovo atua rau koa gamu, gua sapu ele vagia rau, meke sa natina si arilaena hola, sapu se Karisito si ele mate hobei sari nada sinea, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope,* ⁴ sapu ta pomunae si Asa, ba pa rane vina neta si turu pule pa minate, gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope,* ⁵ sapu ta dogoro si Asa koe Pita, meke beto asa si ta dogoro tugo koari ka manege rua apositolo.* ⁶ Beto asa, si pa keke totosona si vata dogoro pule nia si Asa koari ka lima gogoto tie pu va hinokara. Sokudi arini si korapa toa dia, ba kaiqa si ele mate. ⁷ Beto asa si ta dogoro si Asa koe Zemisi, meke tiqe koari doduru apositolo. ⁸ Meke mumudi hokara si ta dogoro si Asa koa rau. Kekenono guana tie sapu lopu ele kamo valeana nana totoso meke ta podo si rau.*

⁹ Ura arau si hiteke hola koari doduru apositolo. Meke lopu hite garoqu rau si pude ta pozae na apositolo, sina ele nonovalia rau sa ekelesia te Tamasa.* ¹⁰ Ba koasa tataru variharupi te Tamasa, si boka ta evanae gua hie si arau. Meke sa tataru pu poni nau Sa si lopu ta okipalae hoboro. Ura pa kaiqa ginugua, si tavetavete va ninira hola

* **15:3** Ais 53:5-12 * **15:4** Sam 16:8-10; Mt 12:40; TTA 2:24-32 * **15:5** Mt 28:16-17; Mk 16:14; Lk 24:34,36; Zn 20:19 * **15:8** TTA 9:3-6 * **15:9** TTA 8:3

ni rau sari doduru apositolo. Ba lopu na qua tinavete soti telequ, ba sa tataru variharupi tu te Tamasa sapu koa tavetavete koa rau. ¹¹ Ke gua asa, si be arau si tarae koa gamu, babe ari kaiqa apositolo pule, ba kekeñoño mo sapu gua tarae nia gami, meke asa tugo si va hinokaria gamu.

Sa Nada Tinuru Pule pa Minate

¹² Ego, ele tarae nia gami sapu Karisito, si ele turu pule pa minate, gua. Ba vegua ke zama si kaiqa gamu, sapu sari na tie matedi si lopu kaqu toa pule pa minate, gua? ¹³ Be hinokara sapu lopu kaqu toa pule saripu mate, si lopu hinokara tugo sa tinuru pule te Karisito. ¹⁴ Meke be lopu turu pule pa minate se Karisito, si loke laena sa mami tinarae koa gamu, meke loke laena tugo sa mia rinañerane koa Sa. ¹⁵ Ba sapu kaleana hola, si gami na apositolo si kote ta zutu nia sapu gami si tarae nia sa kinohakoha koasa guguana sa Tamasa. Ura zama si gami sapu ele va toa pulea Tamasa pa minate se Karisito, gua. Ba pude hinokara sapu saripu mate si lopu kaqu toa pule pa minate, si lopu va turu pulea tugo Tamasa pa minate se Karisito. ¹⁶ Ura be lopu tava toa pule pa minate saripu mate, si e Karisito ba lopu tava toa pule tugo pa minate. ¹⁷ Meke be lopu va turu pulea Tamasa pa minate se Karisito, si loke guguana sa mia rinañerane, meke korapa koa hola mia pa mia sinea si gamu. ¹⁸ Meke arini pu ele va hinokaria se Karisito, meke ele mate, ba lopu kaqu toa pule tugo. ¹⁹ Be sa nada kinalavarae koe Karisito si tana tinoa pa pepeso mo hie, si variva talotaña hola si asa, ke variva tataruda si gita, hola ni sari doduru tie pa kasia popoa.

²⁰ Ba sa hinokarana, si ele va turu pulea Tamasa se Karisito pa minate. Asa si na vina sosodena sapu, arini pu koa keke koe Karisito meke mate, si kaqu va toa pulei tugo Tamasa. ²¹ Kekeñoño gua tugo sapu keke tie va mae ia sa minate, si keke tie tugo va mae ia sa tinoa pule pa minate. ²² Ura gua sapu pa dia sinoto koe Adama^d si mate nia ri doduru tie, si pa dia sinoto koe Karisito si kaqu turu pule nia ri doduru. ²³ Hopeke rini si tava toa pule pa hopeke dia toso. Kekenu se Karisito, meke mumudi sari Nana tie pana kaqu pule mae i Sa. ²⁴ Beto asa meke kaqu tiqe kamo sa vinabetona sa kasia popoa. Kaqu va kilasi Sa sari doduru tie na maqomaqo, pu tago ninirañira pa mañauru meke pa pepeso. Meke kaqu va karovo vala Sa sa binanara koe Tamasa sa Tamana. ²⁵ Ura kaqu koa Bañara se Karisito, osolae kaqu va boka ia Tamasa si Asa pude va kilasa beto pani sari doduru Nana kana, pude nati hiniva ni Sa si arini.* ²⁶ Sa kana vina betobeto hokara pude tava kilasa, si na minate. ²⁷ Ura guahe si ta zamae koa sa Kinubekubere Hope: “Ele va boka ia Tamasa pude nati hiniva ni Sa sari doduru tiñitona”, gua. Bakala mo sapu sa zinama “doduru tiñitona,” si lopu nae somanae nia Sa sa Tamasa, sapu vekodi sari doduru tiñitona pa ninirañira te Karisito.* ²⁸ Ba pana ele ta veko pa ninirañira te Karisito sari doduru tiñitona, si kaqu vala pule nia telena sa Tuna, koasa ninirañira te Tamasa sapu ponina sa ninirañira koa Sa, pude nati hiniva ni sari doduru tiñitona. Meke sa Tamasa si kaqu koa nati hiniva ni sari doduru.

* 15:25 Sam 110:1 * 15:27 Sam 8:6

²⁹ Ego, vegua saripu papitaiso poni saripu ele mate? Na sa laena si asa? Be hinokara sapu lopu kote toa pule saripu ele matedi gua, si pude vea ke papitaiso poni tu saripu ele mate? ³⁰ Meke sapu gami kasa na apositolo, si vegua ke vala puleni gami pa tinasuna doduru totooso? ³¹ Hinokara hola kasa tasiqiu, sapu hopeke rane si tata pa qua minate si rau. Meke hinokara hola tugo sapu qetu hola nia rau sa mia tinoa keke koe Karisito. ³² Be pa ginuguana sa tinoa tini mo si ele varipera si rau koari na kana tani pa Episasi, saripu gua na kurukuru pinomo variva mate, si loke pinia kaqu vagi nia rau si asa. Be lopu toa pule saripu matedi, si “Mada henahena meke napo, ura na kote mate mo si gita vugo,” gua sapu hoke zama nia rina tie.*

³³ Mi lopu sekesekei puleni gamu. Sina guahe si hoke zama nia rina tie: “Asa sapu koa baere koari na tie pu hoke tavete va sea, si kaqu ta turana va sea koarini, meke kote ta novala sa nana hahanana leana,” gua. ³⁴ Mi kekere pule mae koa sa tinonoto, mi noso nia sa kinaleana. Kaiqa gamu si lopu gilania sa Tamasa; zama nia rau si hie pude va kurekure gamu.

Sa Guguadi rina Tinida pana Toa Pule

³⁵ Keke tie koa gamu si kote nanasa guahe: “Vegugua meke kote boka toa pule pa minate sari na tie matedi? Kote vegugua tinidi sarini?” gua. ³⁶ Duvili si goi! Sa kiko sapu letea goi pa pepeso si lopu boka toa be lopu mate paki si asa. ³⁷ Gua sapu letea goi si na kiko mo. Be na kiko huiti sia, ba be kaiqa votiki kiko, ba lopu sa nati huda sapu ele nomana si kote letea goi. ³⁸ E Tamasa tu ponía koasa kiko sana sa huda gua sapu hiva nia Sa. Ponia Sa pa hopeke kiko sa huda sapu garo koasa. ³⁹ Sari na masadi ri doduru kurukuru toadi si lopu kekenoño. Na tie si votiki masana, meke votikaena si tadi na kurukuru name. Votikaena pule si tadi na kurukuru tapuru, meke sapu tadi na igana, ba votikaena tugo. ⁴⁰ Koa dia tugo sari na tini tana mañauru, meke sari na tini tana pepeso. Sa tinolava tadi na tini tana mañauru si votikaena koari na tini tana pepeso. ⁴¹ Sa rimata si votiki nana tinolava, meke tanisa sidara si votikaena. Votikaena pule sa tinolava tadi na pinopino. Meke sari na pinopino teledia ba votivotiki dia tinolava tugo.

⁴² Ego, kote guahe si ta evana pana tava turu pule saripu mate. Pana ta pomunae sa tini pa pepeso, si kote muzi si asa, ba pana tava turu pule sa, si kaqu koa hola si asa. ⁴³ Pana ta pomunae sa si doño hikare, meke malohoro, ba pana ta va toa pule sa si kaqu tolavaena meke niñira. ⁴⁴ Na tini hokara mo si asa sapu mate, ba pana tava turu pule sa, si kaqu na tini maqomaqo. Gua sapu koa nana sa tini hokara, si koa nana tugo sa tini maqomaqo. ⁴⁵ Zama sa Kinubekubere Hope, sapu sa tie kekenu sapu se Adama, si ta tavete pude toa pa tinoa tini, ba sa Adama mumudi sapu se Zisu Karisito, si na maqomaqo variva toa.* ⁴⁶ Sa tini maqomaqo si lopu mae kekenu, ba sa tini tana pepeso tu, meke mumudi si tiqe mae sa tini maqomaqo. ⁴⁷ Sa tie kekenu si maena koasa kavuruna sa popoa pepeso si asa, ba sa tie vina rua si mae guana pa Mañauru. ⁴⁸ Arini sapu tanisa pepeso si kekenoño gua tugo Adama sapu tanisa pepeso, ba arini pu tanisa Mañauru si kekenoño gua e Karisito, sapu tana Mañauru. ⁴⁹ Kekenoño gua sapu tagoa gita sa

* 15:32 Ais 22:13 * 15:45 Zen 2:7

kinehana Adama sapu tana pepeso, si gua tugo sapu kaqu tagoa tugo gita sa kinehana e Karisito sapu tana Mañauru.

⁵⁰ Kasa tasiq, sapu gunia rau si guahe: Sapu sa tinoa tini, pu ta tavetae masa, na ehara, si lopu boka nuquru pa Butubutu Bañara te Tamasa. Sa tini sapu kaqu muzi, si lopu boka somana tagoa sa tinoa hola. ⁵¹ Mi avosia sa ginugua tomena hie: Sapu lopu kaqu ele mate beto si gita doduru, si kaqu ta hobe beto si gita.* ⁵² Kaqu guana matapuri mo sa mata pana ta ivu sa buki vina betobeto, meke kaqu tava turu pule pa tinoa hola saripu matedi. Meke gita pu korapa toada si kaqu ta hobe. ⁵³ Ura sa tini sapu muzina si kaqu ta hobe na tini toa holana. Sa tini pu boka mate si kaqu ta hobe na tini pu lopu boka mate. ⁵⁴ Pana ta evaņa sapu sa tini muzina si ta hobe na tini toa holana, si kote tava gorevura gua sapu ta kubere, sapu guahe:

“Bokaboka si gita pana murimuri taloa sa minate,” gua.*

⁵⁵ Meke gua pule hie: “Minate, avei sa mua ñinirañira?”

Avei sa mua ñinirañira pude variva matagutu?” gua.*

⁵⁶ Sa ñinirañira pude variva matagutu tana minate si na sinea. Meke sa ñinirañira tana sinea si na Tinarae te Mosese. ⁵⁷ Ba mada zama leaņa koasa Tamasa, sapu ponini gita sa minataqara koe Zisu Karisito sa nada Bañara.

⁵⁸ Ke gua asa, kasa tasiq, mi soto va ñinira, mamu turu va nabu. Mi va tupiti puleni gamu pa ninabuluna sa Bañara. Sina gilania mia gamu sapu lopu gua hoboro mo sari na mia tinavete, pa korapa mia ninabuluna Sa.

16

Vinariponi La Koa Rini pa Zeruselema

¹ Ego, sa ginugua sapu kubere mae nia gamu, sapu pude veko varigara poata pude toka ni sari na tie te Karisito pa Ziudia, gua; si leana mamu tavetia gua mo sapu tozi ni rau koari na ekelesia pa popoa Qalesia.* ² Pa doduru rane Sade, si hopeke tie gamu si mani veko vata kalei kaiqa poata koasa padana gua sa nana binoka pa vinagi poata, mani kopu veko ni. Meke pana atu rau, si lopu kilu varigara poata pule. ³ Meke pana atu kamo rau, si kote va paleke ni rau sari na leta vina bakala koari na tie pu ele vizati gamu, pude garuni meke paleke lani pa Zeruselema sari na mia vinariponi. Meke pana kamo rini vasina si sari na leta si kote va bakalia sa guguana sa mia vinariponi koa rini pa Zeruselema. ⁴ Pude guana garo sapu kaqu la tugo si rau, gua, si boka keke gua mo la si gami.

Sari Hiniva te Paula koari Nana Inene

⁵ Pana beto la rau pa Masedonia si kote atu koa gamu si rau; sina kote ene gua pa Masedonia si rau.* ⁶ Gina kote koa seunae hite koa gamu si rau koari doduru sidara pa tososo ibu. Beto asa, si kote boka toka nau gamu pude hodaia sa qua inene, be pavei pule si kote la rau. ⁷ Lopu hiva dogoro gamu rau kamahire koa sa qua inene hola hie. Hiva nia rau pude koa seunae koa gamu si rau, be gua na hiniva tanisa Bañara. ⁸ Kote koa mo si rau pa Episasi osolae kamo sa rane Pen'tikosi^d.**

* 15:51 1 Tes 4:15-17 * 15:54 Ais 25:8 * 15:55 Hoz 13:14 * 16:1 Rom 15:25-26 * 16:5

TTA 19:21 * 16:8 Liv 23:15-21; Diut 16:9-11 * 16:8 TTA 19:8-10

⁹ Ura hie si keke toroso leana hola koa rau, pude tavetavete meke toka valeani sari na tie tani, be vea soku gua sari kana tani.

¹⁰ Be atu gua koa gamu se Timote, si mi va kamo valeania, pude lopu matagutu si asa. Sina asa ba korapa nabulu nia tugo sa Baṅara, kekeṅoṅo gua tugo arau.* ¹¹ Mi lopu doṅo va karia si asa, ba mi toka nia pude hoda ia sa nana inene pa korapa binule, pude boka kamo mae koa rau si asa. Ura korapa aqa nia rau si asa, meke sari kasa tasida koe Karisito pu luli koasa.

¹² Ego, koasa guguana e Apolosi, sa tasida. Hoke sovosovutia rau si asa, pude somana luli atu koari kaiqa tasida koe Karisito, pude hopiki ni gamu. Ba lopu gotogoto sigiti pa nana binalabala pude atu kamahire, ba pana leana sa toroso koa sa si kote atu nana mo.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹³ Mi kopu! Turu va niṅira pa mia rinaṅeraṅe, mi koa varane. ¹⁴ Mi taveti pa korapa tataru sari doduru mia tinavete.

¹⁵ Gilani mia gamu sari kasa tatamana te Sitepanasi. Arini sari na tie kekenu pa pinaqaha popoa pa Akaia, sapu kekere meke lulia se Karisito. Meke ele va madi rini sari na dia tinoa pa ninabuludi rina tie te Tamasa. Kasa tasiq, tepa gamu rau* ¹⁶ pude mi va tabei sari na koimata gugua arini, meke sari kaiqa pule pu tavetavete somanae koa rini. ¹⁷ Qetu nia rau sa minae tadi Sitepanasi, e Potunatasi, meke e Akaikasi. Vagi hobeia rini sa lolomo tamugamu. ¹⁸ Mae va qetuqetu au rini si rau, gua tugo sapu tavetia rini koa gamu. Sari na tie gua hire si garodi pude tava lavata.

¹⁹ Sari na ekelesia koasa pinaqaha popoa pa Esia, si va atua sa dia tataru koa gamu. Ari Akuila, e Pisisila, meke sa ekelesia sapu hoke varigara pa dia vetu, ba va atua tugo sa dia tataru nomana koa gamu.*

²⁰ Sari doduru tamatasi tani si va atua tugo sa dia tataru koa gamu. Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu.

²¹ Hie si kuberia rau pa limaqu soti: “Qua tataru arau Paula koa gamu.”

²² Mani ta levei gana si asa pu lopu tataru nia sa Baṅara. Mani mae sa Baṅara!

²³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona tanisa Baṅara Zisu Karisito.

²⁴ Sa qua tataru pa korapana e Zisu Karisito si mani koa koa gamu.

* 16:10 1 Kor 4:17 * 16:15 1 Kor 1:16 * 16:19 TTA 18:2

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA KORINITI Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Paula koari na tie pa Koriniti, si ta kubere si asa pa tooso sapu soku tinasuna si koa pa tinoa tanisa ekelesia pa Koriniti, meke koasa tinavete na binaere te Paula koasa ekelesia asa.

Sipu ele kubere la nia Paula sa leta kekenu tanisa koari na tie pa Koriniti si la hopiki ni sa si arini pa keke tooso papakana, ba lopu boka va toṅoti sa sari na tinasuna vasina, ke talotaṅa hola si arini meke se Paula. Ba vata dogoro vura nia Paula sa nana hiniva nomana pude koa varibulei koa rini, meke kubere lania sa si keke leta ṅinirana koarini sapu tozia sa pa 2 Kor 2:4. Ele muliuṅu sa leta asa. Taetusi si paleke la nia sa leta koarini, meke mizi vekoa ri kara si pude la vari tutuvi pa Toroasi. Sipu la vasina se Paula si lopu koa se Taetusi, ke hola la se Paula pa Masedonia. Vasina tu si vari tutuvi sari kara. Meke pa tooso asa si kubere la nia sa sa leta vina rua hie koari na tie pa Koriniti.

Kaiṅa tie pu ele mae somana koasa ekelesia pa Koriniti, si lopu va egoa sapu e Paula si keke apositolo hinokara te Karisito. Meke sipu ta evaṅa sa vinaribulei pa vari korapadi rini meke e Paula, si tozi vura nia Paula sa nana qinetugetu.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia Paula sa nana binaere, na tinavete koa sa ekelesia pa Koriniti. Tozi va bakalia sa, gua meke olaṅa va ṅinira la si asa koa rini pa korapana sa ekelesia pu zama ṅonovalia, na va karia si asa. Tozia tugo Paula sapu qetu nia sa, sapu sa vuana sa nana leta ṅinirana pu ele kubere la nia sa koasa ekelesia pa Koriniti, si na kinekere, meke na dia vinaribulei koa sa. Beto asa si tepa ia Paula sa ekelesia pude vala sa dia vinariponi, pude toka ni sari na tie malaṅa te Karisito pa popoa Ziudia.

Sari kaiṅa apositolo kokohadi pa Koriniti si va apositolo pule ni, meke zutu nia apositolo kokoha rini se Paula. Ke koari na hinia vina betobeto, si lavelave hukata nia Paula koari na apositolo kokohadi pa Koriniti sa nana tuturuana, sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-11

Paula meke sa ekelesia pa Koriniti. Hinia 1:12 kamo hinia 7:16

Vinariponi koari na tie te Karisito pa Ziudia. Hinia 8:1 kamo hinia 9:15

Lavelave hukata nia Paula sapu na apositolo hinokara si asa. Hinia 10:1 kamo hinia 13:10

Tinukuna sa leta. Hinia 13:11-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sa apositolo ^d te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke e Timote sa tasida koe Karisito, kubere atu nia gami kara sa mami leta hie koa sa ekelesia te Tamasa pa Koriniti, meke koari doduru tie te Tamasa pa doduruna sa pinaqaha popoa pa Akaia.*

* 1:1 TTA 18:1

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta ṅana kamona, meke sa binule.

Zama Leana Koe Tamasa se Paula

³ Mada vahesia sa Tamasa sa Tamana sa nada Baṅara Zisu Karisito, sapu sa ṅatina sa tataru variva tukana, meke sa Tamasa pu va mae i sari doduru tinokae, pude va manoti na va ṅiṅirai sari na tie. ⁴ Ke manoto gita Sa meke tokani gita koari doduru nada tinasuna, pude boka va manoti gita sari votiki tie pa dia tinasuna. ⁵ Ura gua sapu hoke tava sigiti si gita koari na kana pa nada tinoa keke koe Karisito, si gua tugo pa tinoa keke koa Sa, si hoke va manoto gita na va ṅiṅira gita Sa koa sa Nana vinaritokae nomana. ⁶ Sari na mami tinasigiti si pude va ṅiṅira gamu, meke pude ta harupu si gamu. Meke totošo tava manoto gami koe Tamasa, si tava ṅiṅira si gamu, pude turu va nabu na koa ṅoṅo koari na tinasuna pu ele boka turu va nabu ni gami. ⁷ Gua asa ke rane valeania gami sapu gamu si kaqu koa va nabu. Ura gilania gami sapu kekeṅoṅo gua sapu ele somana ni gamu sari na mami tinasigiti, si kaqu somana ta tokae tugo si gamu koari na tinokae pu ele vagi gami.

⁸ Kasa tasiqu, hiva va gilani gamu rau sari na tinasuna pu tutuvi gami koa sa pinaqaha popoa pa Esia. Noma hola sari na tinasuna pu tutuvi gami, meke lopu rovea gami sapu kote boka toa si gami.* ⁹ Hokara sa vinizata pude va mate gami gua, si ele tava egona tu. Ba ta evaṅa si gua hie, pude mami kalavarae koe Tamasa mo, sapu va toa pulei saripu mate, meke pude lopu kalavarae puleni gami. ¹⁰ Ba ele harupu gami Sa koasa tinasuna variva mate sana, meke kaqu harupu pule gami tugo Sa. Ele va sotoa gami koa Sa sa mami rinoverove, pude kaqu harupu pule gami tugo Sa. ¹¹ Mi varavara tokani gami, pude soku tie si kote somana zama leana koe Tamasa koasa minana sapu va mae ia Sa koa gami, sina va egoa Sa sa vinaravara tadirini.

Sa Hinobe koari na Inene te Paula

¹² Qetu hola si gami sapu sari na mami binalabala soti si lopu zutu pule gami. Sari na mami tinoa pa kasia popoa hie, meke sa mami sinoto koa gamu, si ta turana koari na mami tinoa madidi, meke pa zinama hinokara pu mae gua koe Tamasa. Tavete gua asa si gami koasa tataru lopu ta ṅana kamona te Tamasa, ba lopu pa tinumatumae tana tie. ¹³ Ura saripu kubere atu ni gami, si lopu tasuna pude tiroi na tumaeni gamu. Ele tumae vasinahite ni gamu sari na mami tinoa kamahire, ba lopu dodurudi si gilani gamu. Rovea gami si vugo repere tu kote boka gilana valeana gami gamu, ¹⁴ pude kaqu ta qetue koa gami si gamu, gua sapu kaqu ta qetue koa gamu si gami koasa rane pu kaqu pule mae ia e Zisu sa nada Baṅara.

¹⁵ Va hinokara valeania rau sapu gua asa, ke mizi vekoa rau si pude atu hopiki ni gamu, pude kaqu ta tokae koa rau si gamu karua totošo. ¹⁶ Ura gilania gamu sapu ele mutia rau si pude atu dogoro gamu pa qua inene la gua pa Masedonia, meke koasa qua pinule mae gua vasina, si pude boka toka nau gamu pa qua inene la pa Ziudia.* ¹⁷ Totoso mizi vekoa rau sapu gua asa, si lopu tavete hobia rau sa binalabala asa, meke beto hoi si hobei rau sari na qua binalabala pa hahanana tana tie pa kasia popoa, kekeṅoṅo gua na tie pu zama uve meke lokari

* 1:8 1 Kor 15:32 * 1:16 TTA 19:21

pa keke totošo mo. ¹⁸ Gua sapu zama pa hinokara sa Tamasa, si gua tugo sa qua vina tatara koa gamu, sapu lopu kaqu uve meke lokari pa keke totošo mo. ¹⁹ Ura se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa, sapu tarae nia gami Saelasi e Timote koa gamu, si lopu zama “Uve” meke “Lokari”, pa keke totošo, ba koa Sa si “Uve” doduru totošo.* ²⁰ Ura gita pu koa koe Karisito si zama “Uve”, sapu kaqu tava goevura sari doduru vina tatara te Tamasa. Gua asa, ke pa pozana e Zisu Karisito si hoke zama “Emeni” si gita pana vahesia rina tie sa Tamasa. ²¹ E Tamasa telena si vata evanaeni gita Nana tie, pude turu va nabu pa tinoa keke koe Karisito. Meke ele vizata gita na va madi gita Sa, pude nabulu nia. ²² Ele tokoro veko gita Sa sapu tanisa tugo si gita koa sa Maqomaqo Hope sapu poni gita Sa pa buloda, pude na vina sosodena sapu kaqu vagi betoi gita sari doduru gua pu ele va nama vekoi Sa pude tadigita. ²³ Sa Tamasa si sa qua tie va sosode. Ura gilania Sa sa buloqu. Na lopu hiva va talotaña gamu rau pa qua ginegese, gua asa ke lopu atu dogoro gamu rau, koa sa qua muti kekenu pude atu. ²⁴ Gami si lopu hiva lalae nia sa mia rinañerane, gua sapu kaqu va hinokaria gamu. Gilania mami gami sapu korapa turu va nabu si gamu pa rinañerane. Ba tavetavete somanae mo si gami koa gamu, pude mi koa qetuqetu si gamu.

2

¹ Gua asa ke vizatia rau si pude maqu lopu tavete pule atu nia koa gamu si keke inene variva sigitina, gua sapu tavetia rau pa totošo sapu tiqe hola. ² Ura be va talotaña gamu rau si gamu, si loke tie pule si koa pude va qetuqetu au, ba gamu mo pu ele va talotaña gamu rau. ³ Gua asa ke kubere atu nia rau koa gamu sa qua leta isa. Lopu hiva atu si rau pude va talotañau gamu, sina gamu si pada pude va qetu au. Ura gilania rau sapu pude kekere meke qetuqetu si gamu, si kaqu qetuqetu tugo si rau. ⁴ Sipu kubere atu nia rau sa leta koa gamu, si talotaña hola si rau, meke mamata hola sa buloqu pa kinabokabo. Sa qua ñati hiniva si lopu pude va talotaña gamu, ba pude va gilana ni gamu sapu tataru holani gamu rau si gamu doduru.

Tinaleosae koasa Tie Sea

⁵ Sa tie sapu ele evania sa tinitoña variva talotaña, si lopu arau mo si va talotañau sa, ba pa kaiqa ginugua si gamu doduru tu si va talotaña gamu sa. Zama guahe si rau, ba lopu hiva tozi va holahola si rau. ⁶ Ele pada mo sa vina kilasa gua sapu soku gamu ele ponía koasa tie sana. ⁷ Kamahire si na totošo pude taleoso nia, meke sovutu va ñinira pulea si asa, pude lopu va talotaña hola la ia, meke kote taluarae taloa hokara si asa. ⁸ Gua asa ke tepa gamu rau, pude mi vata gilana nia koa sa, sapu tataru hinokara nia gamu si asa. ⁹ Gua meke kubere atu nia rau sa qua leta isa, si pude gilania sapu be va tabei gamu gua sapu tozini gamu rau koasa qua leta. ¹⁰ Totoso taleoso nia gamu si keke tie koari na kinaleadi pu ele evani sa, si arau ba taleoso nia tugo si asa. Ura be hinokara sapu va sea mae si asa koa rau, si taleoso nia rau si asa. Tavetia rau sapu gua asa pa kenuna e Karisito pa lae mia gamu. ¹¹ Pude mani lopu koa mataqara hola koa gita se Setani, ura ele gilani nada gita sari nana hiniva sekesekeidi.

* 1:19 TTA 18:5

Balabala Mamata se Paula pa Toroasi

¹² Totoso la kamo rau pa Toroasi, pude la tarae nia sa Inavoso Leana koasa guguana e Zisu Karisito, si dogoria rau sapu tukele mae nia Tamasa si keke sasada koa rau vasina. Keke totosō leana si asa pude tozi vura nia sa Inavoso vasina.* ¹³ Ba balabala mamata sa buloqu, sina lopu boka dogoria rau sa tasida, se Taetusi vasina. Ke zama luluara mo si rau koari na tie vasina, meke taluarae la pa pinaqaha popoa Masedonia.

Minataqara pa Tinoa Keke koe Karisito

¹⁴ Ba mada zama leana koe Tamasa. Ura pa korapa tinoa keke koe Karisito si turana gita Tamasa si gita pa minataqara pa kenudi rina tie doduru totosō. Garunu gita Tamasa si gita pude tozi urahae nia pa nināe vasina sa Inavoso koasa guguana e Karisito, sapu guana keketōna humaņa lea. ¹⁵ Ura totosō tozi urahae nia gita sa Inavoso Leana koari pu kote ta harupu, meke koari pu lopu kote ta harupu, si kekeņoņo gua na vina uququ oto huda humaņa lea sapu vala nia Karisito koe Tamasa. ¹⁶ Koa rini pu lopu kote ta harupu, sa inavoso si kekeņoņo na tiņitoņa matena sapu humaņa hikare. Ba koa rini pu kote ta harupu, si na inavoso variva toa si asa, kekeņoņo gua na keketōna humaņa lea. Ke esei si garo koa sa tinavete hie? ¹⁷ Gami si lopu gua ri kaiqa pu urahae nia sa Inavoso te Tamasa, sapu guana tie holuholu pu hiva vagi va soku poata. Ba sina ta garunu si gami koe Tamasa, ke zama pa hinokara si gami pa kenuna Sa, guana nabulu te Karisito.

3

Sari na Nabulu Tanisa Vinariva Egoi Vaqura te Tamasa

¹ Vegua, balabala ia gamu sapu guana podalae vahesi puleni gami pule si gami? Babe gua ri kaiqa tie si gami, sapu hiva pude gamu kote va lavata gami pa mia leta la koari na votiki tie pude di va kamo gami, babe arini si kubere atu koa gamu pude mi va kamo gami, gua? ² Lokari, gamu mo si nada leta sapu ta kubere pa buloda, pude gilania meke tiroa ri doduru tie. ³ Bakala mo koasa mia tinoa vaqura, sapu gamu si va hinokaria sa Inavoso Leana sapu tozia gami koa gamu. Gua asa, ke gua na leta te Karisito si gamu. Lopu ta kubere iqi si asa, ba koa sa Maqomaqona sa Tamasa toana. Lopu ta kubere pa patu labelabe, ba pa bulo tie.*

⁴ Zama gua asa si gami, sina gilana valeania gami sapu hie mo sa vina sosode, sapu gami sina nabulu te Karisito pu ta garunu koe Tamasa. ⁵ Loke mami binokaboka soti si gami pude tavetia sa tinavete hie. Sa binokaboka sapu tagoa gami, si maena mo koe Tamasa. ⁶ E Tamasa telena si va boka gami pude nabulu nia si Asa koasa vinariva egoi vaqura, sapu lopu tanisa Tinarae ta kubere koe Mosese, ba sapu tanisa Maqomaqo Hope tu. Sa Tinarae ta kubere si evaņa sa minate koari na tie pu lopu va tabea si asa, ba sa Maqomaqo Hope si ponini gita sa tinoa.*

⁷ Totoso ta kubere pa patu labelabe sa Tinarae te Mosese, si bakala vura sa ninedala te Tamasa. Meke totosō korapa murimuri taloa sa

* 2:12 TTA 20:1 * 3:3 Ekd 24:12; Zer 31:33; Izk 11:19, 36:26 * 3:6 Zer 31:31

ninedala pa isumatana e Mosese, ba lopu boka dono la ia tugo ri na tie Izireli si asa. Sina ele vura mae sa ninedala tolavaena te Tamasa toতোসা তা কুবেরে সা বিনারিবা এগৌ কোনা স্যাপু এবাণিয়া সা মিনাতে,*⁸ ke kaqu noma hola latu sa tinoa tolavaena tamigami sapu vura mae toতোসা তোজি বুরা নিয়া গামি সা ইনাবোসো লোনা তানিসা বিনারিবা এগৌ বাকুরা স্যাপু পোনি গিতা সা মাগোমাগো হোপে.⁹ Sa tie sapu va mae ia sa Vinariva Egoi koana pu tozia sa tinazutu sapu la gua pa minate, si tolavaena sa ninedalana sa isumatana, gua asa ke tolavaena hola la tu sa tinoa vaqura tanisa sa tie pu va mae ia sa Inavoso Leana sapu va toতোসা সারি না তিে কৌে টামাসা.¹⁰ Ura sa tinolava kamahire si bakala sisigiti hola nia sa ninedala tolavaena pukerane, ke boka zama si gita sapu ele murimuri taloa sa tinolava koana, gua.¹¹ Be sa Tinarae koana sapu lopu koa seunae ba koa ia na tinolava, si sa tinoa vaqura sapu koa hola ninae rane, si kaqu tolavaena hola la tu.

¹² Gua asa, ke varane si gami, sina rove va hinokaria gami sapu kaqu vagia gami sa tinoa tolavaena.¹³ Gami si lopu kekeñoño e Mosese sapu goba hukatia sa sa isumatana, pude madi lopu dogoria ri na tie Izireli sa minurimuri taloana sa ninedala koa sa.*¹⁴ Ba tava pupuhu sari na binalabala tadi na tie Izireli, osolae kamo pa rane ninoroi. Ura lopu boka gilania rini sa hinokara toতোসা তি়োরা রিনি সা বিনারিবা এগৌ কোনা তে টামাসা. Kekeñoño gua na poko sapu va paere ia sa isumatana Mosese, si korapa tava paere tugo sari na isumatadia. Ba pana soto mo sa dia rinañerane koe Karisito, si kote tava rizu palae sa poko pa isumatadia.¹⁵ Kamo kamahire, toতোসা তি়োরা রিনি সা টিনাৰে তে মোসেসে, বা কোৰাপা বা পৈৰে ই়া না পোকো সা বুলোডিয়া কোসা হিনোকারা.¹⁶ Ba pana soto mo sa rinañerane tanisa tie koasa Bañara, si kaqu tava rizu palae sa poko asa.*¹⁷ Ego, sa zinama “Bañara” koasa vesi asa, ginuana si sa Maqomaqona sa Tamasa, meke sarini pu vagia sa Maqomaqona sa Tamasa, si vagia tugo sa tinarupaha.¹⁸ Gita doduru si vata dogoro nia pa nada tinoa sa tinoa tolavaena tanisa Bañara, meke lopu ta nobi gua e Mosese sari isumatada. Meke korapa ta hobe si gita, pude keha lulia sa kinehana sa Bañara, meke toqolo gigiri hola latu sa tinoa tolavaena sapu koa koa gita. Meke sa tinoa tolavaena asa si mae guana koasa Bañara, sapu sa Maqomaqona sa Tamasa.

4

Sa Tinagotago Maqomaqo pa korapa Raro Patu

¹ Ego, pa korapa Nana tataru variva taleosae, si ponini gami Tamasa sa tinavete ninabulu hie, ke lopu malohoro si gami pa tinavete.² Ba sari doduru tinavete tomedi meke variva kurekuredi, si luara pani gami. Lopu sekesekei si gami, meke lopu iliri va sea ia gami sa zinama te Tamasa. Ba tozi vura nia gami sa hinokara, meke va sosodea koari na binalabala tadi doduru tie pa kenuna sa Tamasa, sapu na nabulu hinokara Tanisa si gami.³ Ba be tava paere sa ginuana sa Inavoso Leana sapu tarae nia gami, si koari na tie huporo mo pu lopu ta harupudi si tava paere si asa.⁴ Kekeñoño guana tie behuna si arini, pu lopu dogoria sa kalalasa. Ura e Setani sapu sa tamasa pu koa bañara koari na rane hire, si hukati si arini ke lopu va hinokaria sa Inavoso

* 3:7 Ekd 34:29 * 3:13 Ekd 34:33 * 3:16 Ekd 34:34

Leana, sapu sa guguaana e Zisu Karisito pu tagoa sa tinoa tolavaena pa kinehana soti sa Tamasa. ⁵ Lopu tarae nia gami sa gugua mami tinoa soti, ba sapu tarae nia gami, si e Zisu Karisito si na Baṅara, meke gami si na mia nabulu pa guguaana e Zisu Karisito. ⁶ Sa Tamasa sapu zama guahe: “Mani nedala vura pa huporo sa kalalasa,” gua, si Asa tugo sa Tamasa sapu vata dogoro nia pa buloda sa Nana hinokara sapu guana kalalasa, pude boka vata gilana nia koa gita sa guguaana sa Tamasa sapu ta dogoro pa tinoa tolavaena te Karisito.*

⁷ Ba gita si tagoa sa ginilagilana arilaena hola sana pa nada tinoa tini, guana tinagotago arilaena sapu voi pa raro patu loke laena, pude mani ta dogoro sa niniraṅira nomana hola sapu mae gua koe Tamasa, ba lopu sa mami niniraṅira soti gami na apositolo. ⁸ Hoke va tasuna gami ri na tie, ba lopu hite tava kilasa si gami. Hoke nunala si gami kaiqa totošo, ba lopu hite luara pania gami sa mami rinaṅerane koe Karisito. ⁹ Ta nonoṅoṅo si gami koari na kana, ba lopu hite luara pani gami sa Tamasa doduru totošo. Hoke ta seke va kalekaleana meke hoqa si gami pa tinasigiti kaiqa totošo, ba lopu tava mate si gami. ¹⁰ Doduru rane si tata mate kekeṅoṅo gua tugo e Zisu si gami, pude vata dogoro nia tugo pa tinimami sa tinoa Tanisa. ¹¹ Ura pa dodurudi ri mami tinoa si koa tata lamo pa minate si gami pa ginuana e Zisu, pude mani ta dogoro pa tinimami soti sa tinoa tanisa. ¹² Gua asa, ke doduru rane si tata mo pa minate si gami, pude vagia gamu sa tinoa hola.

¹³ Zama sa Kinubekubere Hope: “Va hinokara si Rau, ke zama,” meke kekeṅoṅo gua tugo asa sa mami rinaṅerane. Va hinokara si gami, ke zama.* ¹⁴ Gilania gami sapu sa Tamasa sapu va turu pulena se Zisu sa Baṅara, si kaqu va turu pule somanae ni gami Sa koe Zisu, meke kaqu turaṅa varigarani gita Sa pude somanae koa Sa. ¹⁵ Doduru ninovaṅoṅo mami hire si pude leamia si gamu. Meke pana urahae la koari soku tie pule sa tataru variharupi te Tamasa, si kaqu va sagei rini sari na dia vinaravara na zinama leana la koasa vina lavatana sa Tamasa.

Koa Raṅerane

¹⁶ Ke gua asa si lopu hite tava malohoro sari na buloda, be vea hitehite mae gua sa minalohoro pa tinida guana barogoso na kaleqe, ba sari na maqomaqoda si tava ninira pa hopeke rane. ¹⁷ Ura sari nada tinasuna hitehite hire, sapu lopu kote koa hola, si kote va kamo gita koasa tinoa tolavaena sapu koa holana, sapu noma hola ni sari na tinasuna. ¹⁸ Ke lopu dono la i gita sari na tinitoṅa ta dogorodi mo pude tagoi, ba sari na tinitoṅa lopu ta dogorodi tu. Ura sari na tinitoṅa ta dogorodi si koa paki mo, ba sari na tinitoṅa lopu ta dogorodi si koa hola ninae rane ka rane.

5

Sari Tini Vaqura

¹ Sari na tinida sapu tana pepeso hie, si kekeṅoṅo gua mo na ipi pu va koa paki gita pa pepeso. Gilania gita sapu be mate si gita, si kaqu poni gita Tamasa sari na tinida sapu tana Manauru, saripu kaqu koa hola ninae rane. Lopu na tini sapu kekeṅoṅo guana ipi sapu ta kuri pa

* 4:6 Zen 1:3 * 4:13 Sam 116:10

lima tie, ba sa tini sapu ta kuri koe Tamasa. ² Kamahire si siño mañini pa tinalotaña si gita, ke hiva ture tagoi gita sari na tinida sapu tana Mañauru. ³ Meke pana hopeke tagoi gita sari tinida tana Mañauru, si lopu kaqu koa na maqomaqo mo si gita, sapu kekeñoño gua na tie dododohona. ⁴ Totoso koa si gita koari na tinida hire, si siño mañini pa tinalotaña, meke mamata sari na buloda. Lopu sapu na hiva veko pani gita sari na tinida hire, ba sari na tinida pa Mañauru si hiva tagoi gita. Pude sari na tinida hire pu lopu kote koa hola, si kote ta evañae na tini toa holadi. ⁵ E Tamasa si va namani gita pude vagia sa hinobe hie. Ele ponini gita Sa sa Maqomaqona, pude na vina sosode sapu kaqu vagi gita doduru gua saripu ele va nama vekoi Sa pude tadigita.

⁶ Ke gua asa si ta sovutu va ñinira si gita. Gilania gita sapu koasa totoso sapu toa si gita pa kasia popoa, si koa va seu si gita koa sa Bañara pa Mañauru. ⁷ Ura toa si gita pa rinañerane, ba lopu pa dinogodogorae. ⁸ Ta sovutu va ñinira si gita, ke okoro hola nia gita si pude luari sari na tinida tana kasia popoa, pude la koa somanae koasa Bañara. ⁹ Ba sapu hiva hola nia gita koari doduru pule, si pude va qetua si Asa, be pa tinoa koari na tinida hire, babe pa tinoa panahoi. ¹⁰ Ura doduru gita si kaqu la vura ta dogoro pa kenuna Karisito, pude ta pitu koa Sa. Hopeke gita si kaqu vagia gua sapu garoda, koa gua mo koari doduru nada tinavete pa tinoa hie pa pepeso, be leadi babe kaleadi.*

Sa Vinaribulei koe Tamasa pa Korapana Karisito

¹¹ Gilania gami sa pinamañana sa Bañara, gua asa ke podekia gami pude va hinokaria ri na tie sa Inavoso Leana. Ele gilana valeana gami Tamasa si gami. Meke rovea rau si gamu ba gilana valeanau tugo si rau pa bulomia. ¹² Gami si lopu podekia pule pude va lavata puleni gami koa gamu, ba hiva va gilana ni gamu mo gami sari na ginugua, gua meke ta qetue koa gamu si gami, pude boka olañi gamu saripu hoke qetu nia mo sa tinoa vurana tana tie, ba lopu sa nana tinoa pa korapa bulona. ¹³ Ba be duvili si gami, sina pa ginuguana e Tamasa si doño guana duvili si gami koari na tie. Ba be gilae si gami, si na pa laemia gamu si doño guana gilae si gami. ¹⁴ Gami si ta turaña koa sa tataru te Karisito, meke va hinokaria gami sapu keke tie sapu e Karisito si ele mate hobei sari hopeke tie. Ke gita si na tie mateda koe Zisu Karisito. ¹⁵ Mate paeni Sa sari doduru, meke tava toa pule pa laedi rini, pude sa ñatina sa dia tinoa, si pude lulia sa hiniva Tanisa pu mate poni, ba lopu sa dia hiniva soti.

¹⁶ Kamahire si lopu balabala gunia gita si keke tie pa hahanana kasia popoa. Ba sipu lopu ele va hinokara gita, si balabala gunia gita asa se Karisito. ¹⁷ Gua asa, ke be koa keke koe Karisito si keke tie, si na tie vaqurana si asa. Sa tinoa koana si ele hola taloa meke sa tinoa vaqura si ele kamo koa sa. ¹⁸ Doduru pu gua asa, si na tinavete te Tamasa mo. Meke gua asa ke garunu mae nia Sa se Karisito, sapu vata evañia sa vinaribulei pa vari korapada gita meke sa Tamasa. Meke poni gami Sa sa tinavete pude vata evañia sa vinari bulei pa vari korapadi ri kaiqa pule, meke Tamasa. ¹⁹ Ke tozia gami sapu pa korapana e Karisito si vata evañia Tamasa sa vinaribulei pa vari korapana sa Tamasa telena meke sari na tie pa kasia popoa. Lopu balabala vekoi Sa sari na dia sinea,

* 5:10 Rom 14:10

ba poni gami Sa sa inavoso tanisa vinaribulei. ²⁰ Gua ke ta garunu si gami koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso. Meke korapa tioko gamu Tamasa si gamu koasa inavoso sapu tozia gami. Ke tepa gamu gami koasa tinioko te Karisito, mi koa varibulei koe Tamasa. ²¹ Loke Nana sinea se Karisito, ba pa laeda gita si va paleke ni Tamasa koa Sa sari na nada sinea, pude pa nada kineke koa Sa si kaqu somana tagoa gita sa tinonoto te Tamasa.

6

¹ Koasa mami tinavetavete somanae koe Tamasa, si tepa atu si gami koa gamu pu ele somana tagoa sa tataru variharupi te Tamasa, pude mi lopu somana hoboro nia si Asa meke loke vuana. ² Ura guahe sapu zama nia sa Tamasa:

“Pana mae sa tooso garona, si kote avosigo Rau.

Totoso mae sa rane pude harupigo, si kote toka nigo Rau,” gua. Ke mi avoso mae! Hie sa tooso garo valeana, pude ade vagia sa tataru variharupi te Tamasa, meke hiera sa rane tinaharupu!*

³ Lopu hiva ta zutu pa keke tie si gami koasa mami tinavete ninabulu, gua asa ke podekia gami pude lopu va tasuna ia si keke tie, meke hukatia pude va hinokara. ⁴ Ba gua sapu evania gami doduru tooso, si pude vata dogoro nia sapu gami si na nabulu hinokara te Tamasa, ke turu va nabu meke nono si gami koari na tooso kaleadi hola, na ninovanovala, meke na tinasuna. ⁵ Ta seke va kaleana, ta veko pa vetu varipusi, ta rapatae pa kobi tie si gami, meke tavetavete va ninira, ovia, meke lopu puta valeana si gami.* ⁶ Koari na mami tinonoto, na ginilagilana, na ninono, meke na tataru vatukana pa tie, si vata dogoro nia gami sapu na nabulu te Tamasa si gami. Meke gua tugo koasa tinagona sa Maqomaqo Hope, meke mami tataru hinokara, ⁷ na mami inavoso hinokara, meke pa niniranira te Tamasa. Tavetavete pa tinonoto si gami, kekenono guana tie varipera pu lavelave pule nia, meke razai sari na kana. ⁸ Kaiqa tie si va lavata gami, kaiqa si va kurekure gami, kaiqa arini si zama nonovala gami, ba kaiqa si vahesi gami. Ta zutue tie kokoha si gami, ba na hinokara si tozia gami. ⁹ Guana lopu ta gilana pa tie si gami, ba doduru tie si gilana gami dia mo. Guana ele mate mami tu si gami, ba dogoro gami mia mo. Korapa toa mo si gami. Ta komiti va kaleana pa vina kilasa si gami, ba lopu mate. ¹⁰ Va talotana gami rini, ba qetuqetu si gami doduru tooso. Habahuala pa tinoa tini si gami, ba tagotago va soku pa rinaerane. Guana malaña si gami koari na likakalae pa pepeso, ba tagotago va hola si gami koe Karisito.*

¹¹ Kasa mami baere ta tatarue mia pa Koriniti, ele zama va lodaka atu si gami koa gamu. Lopu tomea gami sa mami tataru nomana koa gamu. ¹² Gami si vata dogoro valeana nia koa gamu sa mami tataru. Ba gamu si lopu va vura valeania sa mia tataru koa gami. ¹³ Zama guni gamu na qua koburu soti rau si gamu. Mi va dogoro valeanani gami sa mia tataru, kekenono gua sapu tavetia gami koa gamu. Mi lopu tomea sa tataru pa bulomia.

Vinabalau koari na Hahanana Huporodi

* 6:2 Ais 49:8 * 6:5 TTA 16:23 * 6:10 Rom 8:32

¹⁴ Mi lopu variva egoi pude koa keke pa tinavetavete koari na tie huporodi. Sa tinonoto si lopu boka koa baere koasa kinaleana, meke sa kalalasa si lopu boka koa keke koasa hinuporo. ¹⁵ Vegua meke boka keke hiniva se Karisito meke se Setani? Lopu boka kekenono dia hahanana sari na tie te Karisito, meke sari na tie sapu lopu te Karisito. ¹⁶ Lopu boka koa keke sa Zelepade te Tamasa meke sari na beku tana hinuporo. Ura gita si na Zelepade tanisa Tamasa toana, gua sapu ele zama nia telena sa Tamasa, sapu guahe:

“Kaqu koa turani Rau si arini,

meke kaqu ene turani Rau si arini.

Kaqu na dia Tamasa rini si Arau,

meke kaqu na Qua tinoni Rau si arini,” gua si Asa.*

¹⁷ Gua asa ke zama guahe sa Tamasa:

“Mi rizu vura koari na tie huporodi sara,

pude mi koa varipaqahi koa rini.

Lopu tiqqa keke tinotona bonina,

meke kaqu va kamo gamu Rau.*

¹⁸ Kaqu na Tamamia gamu si Arau,

meke gamu si na Qua koburu,” gua sa Banara pu tagoi sari doduru niniraira.*

7

¹ Kasa qua baere ta tatarue mia, va tatara nia Tamasa koa gita sapu kaqu na Tamada gita si Asa. Ke gua asa, si mada va via puleni gita koari na tinotona pu va bonia sa tini meke sa maqomaqo; pude mada koa na tie madida pa doduru nada tinoa pa korapa pinamañana sa Tamasa.

Sa Qinetuqetu te Paula

² Mi lopu etulu pani gami, ba mi vata dogoro nia sa mia tataru na qinetuqetu koa gami. Sina lopu hite tavete va kaleana la koa keke tie si gami, meke lopu hite nonovalia gami si keke tie, meke lopu na tie sekesekei si gami pude valeana puleni gami telemami pa mami tinavete koari na tie. ³ Sa qua zinama hie si lopu pude zutu gamu. Ura ele tozini gamu tu rau, sapu tataru sisigiti ni gamu rau si gamu, pude kaqu koa keke si gita pa tinoa babe pa minate. ⁴ Rane gamu rau si gamu, meke qetu holani gamu rau. Koari doduru qua tinasuna si tava ninira si rau, meke loke kokoina sa qua qinetuqetu mia gamu.

⁵ Ura sipu kamo gami pa Masedonia, si lopu hite magogoso si gami. Soku sari na tinasuna pa vari likohae mami. Vinari tokei koari na tie, meke na minatagutu pa korapa bulomami.* ⁶ Ba sa Tamasa pu hoke va ninirai saripu malohoro pa tinalotana, si va ninira gami koasa minae te Taetusu. ⁷ Meke lopu sa nana minae mo si va ninira gami, ba gua tugo koasa nana vivinei mia gamu, sapu sovutu va ninira ia gamu si asa, gua. Tozini gami tugo sa sapu hiva dogoro hola au gamu si rau, meke talotana hola si gamu, meke hiva si gamu pude lavelave hukata nau si rau koari na tinazutu. Ke gua asa si qetu hola si rau kamahire.

* **6:16** 1 Kor 3:16, 6:19; Liv 26:12; Izk 37:27 * **6:17** Ais 52:11 * **6:18** 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13; Ais 43:6; Zer 31:9 * **7:5** 2 Kor 2:13

⁸ Ura be sa leta sapu ele kubere atu nia rau si va talotaña gamu, ba lopu pulepaho nia rau sapu ele kubere atu nia rau si asa. Ura pa toso papakana mo si va talotaña gamu sa qua leta sana. Ba pada tugo pude pulepaho nia rau, sapu va talotaña gamu sa qua leta sana. ⁹ Kamahire si qetu nia rau si asa, lopu sa mia tinalotana si qetu nia rau, ba sina sa mia tinalotana si va kekere gamu, gua sapu hiva nia sa Tamasa. Ke gua asa, si lopu va kaleana gamu sa tinalotana. ¹⁰ Ura sa tinalotana sapu hiva nia sa Tamasa, si va kekere sari na bulo, meke kamo pa tinaharupu. Ke gua asa si lopu ta hivae sa pinulepaho, ba sa tinalotana tana kasia popoa si kamo pa minate. ¹¹ Mi gilania sapu sa tinalotana sapu hiva nia sa Tamasa, si vata evania pa mia tinoa sa inokoro arilaena. Hinoqa luara pani gamu sari mia sinea, meke hiva vata dogoro nia gamu koa rau sapu ele luara pani gamu sari na mia kinaleana. Bakala si asa, sapu lopu qetu si gamu koari na sinea variva kurekuredi. Matagutu nia gamu sa vina kilasa te Tamasa, meke okoro nau gamu pude dogorau si rau. Hiva sisigiti nia gamu pude va tabea sa Tamasa, ke hiva va kilasia gamu sa kinaleana, meke va sosode valeania sapu ele ilolae si gamu koasa tinasuna sana, meke loke tinazutu mia.

¹² Kuberia rau sa leta sana, lopu pa ginuguana mo sa tie sapu tavete va sea, meke sa tie pu nonoivalia sa. Ba kuberia rau si asa, pude va bakala atua koa gamu pa kenuna sa Tamasa sapu nomana sa mia tataru na vinatabedi rina qua zinama koasa qua leta. ¹³ Gua asa ke tava ninira si gami. Meke lopu sapu tava ninira mo si gami, ba qetu hola nia gami sapu ele va qetuqetua gamu se Taetusi pa mia tataru koa gami. ¹⁴ Tozi qetuqetuni gamu rau si gamu koe Taetusi. Meke va sosodea tugo gamu koa sa sapu guni gamu rau pa hinokara. Gua sapu zama hinokara koa gamu si gami doduru toso, ke sa mami qinetuqetu mia gamu pu tozia gami koe Taetusi, si va sosodea sapu hinokara tugo si asa. ¹⁵ Totoso balabala pulea sa sa mia vina kamona sa pa korapa mia pinamana na vina pepekae, meke sapu qetu si gamu pude luli sari doduru nana vina tumatumae, si ninira lala nana sa nana tataru koa gamu. ¹⁶ Qetu holani gamu rau, sina rane valeana gamu rau si gamu.

8

Hahanana Variponi tadi na Tie te Karisito

¹ Ego, kasa tasimami, hiva tozi va gilnani gamu gami sa tataru lopu ta nana kamona te Tamasa, sapu ele ponía Sa koari na ekelesia pa Masedonia.* ² Ta podeke sisigiti si arini koari na tinasuna nomadi, meke na tie habahuala tugo si arini. Ba sa dia qinetuqetu si nomana hola, ke variponi valeana hola si arini. ³ Tozi va hinokarani gamu rau, sapu ele vala ia rini doduruna gua sapu boka ia rini, meke hola nia tu gua sapu boka ia rini si vekoa rini pa dia hiniva soti. ⁴ Tepa sisigitia rini si pude va somani si arini pa tinokaedi rina tie malana te Karisito pa Ziudia. ⁵ Sapu gua evania rini, si hola nia tu gua sapu rovea gami. Kekenu si poni rini sari na dia tinoa pa linulina sa Banara, beto meke pa linuli mami tugo gami, koasa hiniva te Tamasa. ⁶ E Taetusi si ele podalae nia sa tinavete varitokae hie koa gamu, pude varigara poata meke poni sari na tie pa Ziudia, ke gua asa si tepa ia gami si asa pude hoda la ia tu sa tinavete, meke pude tokani gamu pude va hokotia tu

* 8:1 Rom 15:26

sa tinavete tataru arilaena hie. ⁷ Gua sapu bokaboka mia si gamu pa doduru ginugua: pa rinañerane, pa zinama, pa tinumatumae, meke gua tugo pa mia tataru koa gami, ke mi varitokae valeana tugo koasa tinavete tataru hie koasa tinokae te Tamasa.

⁸ Lopu hiva va turui rau si kaiqa tinarae, ba hiva va dogoroni gamu mo rau sa inokoro nomana tadi kaiqa pude varitokae, pude mi gilania sapu ve hinokara gua sa mia tataru. ⁹ Ele gilania mia gamu sa tataru lopu ta nana kamona te Zisu Karisito. Tagoi Sa sari doduru tinitoña, ba va evañae pule nia tie malañana si Asa pa lae mia gamu, pude pa Nana tinoa minalaña, si kaqu boka ta evañae na tie tagotago mia si gamu pa mia tinoa maqomaqo.

¹⁰ Ego, balabala ia rau si leana hola pude mi va hokotia kamahire gua sapu ele podalae nia gamu pa vuaheni lahe. Gamu mo sari na tie kekenu pude va namanama vinariponi, meke sapu okoro nia tugo pude vala vinariponi. ¹¹ Ke mi nono la ia, pude va hokotia sa tinavete! Gua sapu ele okoro hiva vala vinariponi si gamu pa qinetuqetu tatasana, si mi va hokotia pa qinetuqetu. Mi vala nia gua sapu boka ia gamu. ¹² Be okoro pude variponi si gamu, si kote qetu nia Tamasa gua sapu vekoa gamu, koasa padana gua sapu boka ia gamu, ba lopu koa sa pada sapu lopu boka ia gamu.

¹³⁻¹⁴ Sa qua hiniva si lopu pude va tasuna gamu si gamu, meke valeani saripu kaqu tokani gamu. Ba pude gamu pu tago va soku kamahire, si pude toka ni saripu malaña. Meke pude be koa malaña si gamu, meke tago va soku si arini, si kote tokani gamu pule rini. Pa siraña hie si boka varinonoi sari na mia kinoa. ¹⁵ Gua sapu ta kubere pa Kinubekubere Hope:

“Arini pu vagi va soku,

si lopu tago va soku sisigiti;

meke arini pu vagi va visavisa,

si lopu papaka tugo sapu vagia rini,” gua.*

Taetusi meke Saripu Luli Koasa

¹⁶ Zama leana si rau koe Tamasa, sapu ponía Sa pa bulona e Taetusi sa hiniva pude tokani gamu, kekenoño gua arau. ¹⁷ Ura lopu sapu qetu mo si asa pude va tabea sa mami ginarunu koa sa, ba sapu asa telena ba hiva hinokara tugo pude varitokae, ke pa nana hiniva soti telena si vizatia sa pude atu koa gamu. ¹⁸ Garunu luli nia gami koa sa si keke tasimami koe Karisito, sapu ta pamañaena hola koari na ekelesia, koasa nana tinavete vina enena sa Inavoso Leana. ¹⁹ Meke lopu asa mo, ba ele ta vizata tugo si asa koari na ekelesia, pude ene luli koa gami koasa tinavete tataru hie, sa pinaleke vinariponi koari na tie malaña. Tavetia gami si hie, pude va lavatia mo sa Bañara telena, meke pude vata dogoro vura nia sa mami qinetuqetu pude varitokae. ²⁰ Kopu sisigiti si gami, pude lopu kaqu zutu gami rina tie koasa siraña gua pu kopu gunia gami sa vinariponi nomana hie. ²¹ Sa mami nati hiniva si pude tavetia gua sapu tonoto, lopu pa dinono tanisa Bañara mo, ba pa dinono tadi na tie tugo.*

²² Gua asa, ke garunu luli nia gami koa rini si keke tasida pule. Ele poni nia tinavete gami si asa soku toso, ke ele bakala koa gami

* 8:15 Ekd 16:18 * 8:21 TTA 3:4

sapu hiva sisigiti pude varitokae si asa. Meke kamahire si rane valeana gamu sa si gamu, ke hiva varitokae hola si asa. ²³ Se Taetusi si na turanaqu varitokae, meke tavetavete turanaqu sa pude tokani gamu. Sari karua tasida, si ta vizatadi meke ta garunu maedi koari na ekelesia, pude luli koe Taetusi pa vina lavatana e Karisito. ²⁴ Ke mi va dogoro nia koa rini sa mia tataru, pude di dogoria rina ekelesia. Madi va sosodea gua meke hoke vivinei qetuqetuni gamu rau si gamu.

9

Sa Vinariponi koari Kaiqa Tie te Karisito

¹ Sa mia vinariponi koari na tie malaña te Karisito pa Ziudia, si lopu kilu kubere atu nia rau koa gamu, ² ura gilania rau sapu korapa hiva varitokae si gamu. Ele tozi qetuqetu nia rau koari na tie pa Masedonia sa gugua mia gamu. Zama si rau: “Sari na tasida koe Karisito pa Akaia si ele hiva varitokae, podalae tu vuaheni lahe,” gua. Sa mia hiniva si va ninirai sari sokudi pude varitokae. ³ Ke kamahire si garunu atu ni rau sari kasa tasida sara, pude mi va namai sari mia vinariponi gua sapu ele tozia rau koa rini. Lopu hiva nia rau si pude sa qua vinahesi mia gamu pa ginugua hie si lopu hinokara. ⁴ Lopu leana pude luli koa rau si kaiqa ari pa Masedonia, meke atu poho gamu sapu lopu ele va namanama si gamu. Kote variva kurekure hola pana gua asa, sina ele vahesi gamu rau koasa hiniva tamugamu pude varitokae. ⁵ Gua asa ke leana si asa pa qua binalabala pude garunu kekenu atu ni sari kasa tasida sara, pude di va nama vekoa sa mia vinariponi nomana pu ele va tatara veko nia gamu pude tavetia. Meke pana atu rau, si kote ele tava nama veko tu si asa. Pana gua asa, si kote ta gilana sapu pa mia hiniva hinokara, meke vekoa gamu si asa, ba lopu sapu na ososoni gamu gami.

⁶ Mi balabala ia, sapu asa pu lopu lete va soku kiko, si lopu kote sokudi tugo si paketi sa, ba asa sapu lete va soku, si kote pakete va soku tugo. ⁷ Hopeke tie si mani vala ia gua sapu vizatia sa telena, lopu pude talotana mudie nia gua sapu vekoa sa, babe sapu na nana tinavete mo, gua, ke tavetia sa. Ura Tamasa si qetu nia si asa pu variponi qetuqetu. ⁸ Gua asa ke, gua sapu sa inuma sapu ta lete va soku kiko, si kote pakepakete va soku tugo; sa Tamasa si boka ponini gamu soku hola ni gua saripu hiva ni gamu doduru totošo pa doduru ginugua, pude kote tago va sokusoku si gamu, pude tavetavete ni koari doduru tinavete leadi. ⁹ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe:

“Variponi va soku si asa koari pu malaña,

ke kaqu koa hola ninæ rane sa nana tinoñoto,” gua.*

¹⁰ Meke sa Tamasa sapu poni gita sari na kiko pude lelete, meke na ginani pude henahena, si kaqu poni va sokusoku ni gamu sari na tinitoña, pude kaqu boka variponi va sokusoku si gamu koari na tie malaña.* ¹¹ Sa Tamasa si kaqu poni va sokusoku gamu pa doduru ginugua, pude boka variponi va sokusoku tugo si gamu doduru totošo, pude sari vinariponi sokudi pu paleke lani gami, si kaqu zama leana ni gami koe Tamasa.

* 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10

¹² Ura sa tinavete tataru pu tavetia gamu hie, si lopu tale toka ni mo sari na tie te Tamasa pu malañadi, ba pude soku tugo tie si boka zama leana koe Tamasa. ¹³ Sa tinavete variponi hie, si na vina sosodena sa mia rinanerane. Meke soku tie si kote vahesia sa Tamasa, sina va tabea gamu sa Inavoso Leana te Karisito sapu tozi vura nia gamu koari na tie. Meke kote vahesia tugo rini sa Tamasa, sina variponi va sokusoku si gamu koarini, meke koari doduru pule. ¹⁴ Meke kote varavara tokani gamu rini pa dia tataru lohina, sina ele va dogoroni gamu sa Tamasa sa Nana tataru variharupi marilaena. ¹⁵ Mada zama leana koe Tamasa koasa Nana vinariponi pu lopu boka ta nana kamona.

10

Lavelave nia Paula sa Nana Ninabulu

¹ Tepa soti atu si arau Paula koa gamu. Arau sapu zama nau gamu, sapu pude koa soti koa gamu si na tie ñoño na va pepekae, ba pude koa pa seu si na tie gegegese, gua. Pa korapa ñinoño na tataru vatukana te Karisito si tepa gamu rau: ² mi lopu va hinokari sari na tie pu zutu gami, pude lopu kote zama gegegese sisigiti si rau pana atu koa gamu. Sina gilana valeania rau sapu namu kote atu gegesi rau sarini pu zutu gami, sapu na hahanana tana kasia popoa si lulia gami, ba lopu e Karisito, gua. ³ Hinokara tugo sapu korapa koa pa kasia popoa si gami, ba lopu varipera si gami pa hahanana tanisa kasia popoa. ⁴ Sari na tinitonã varipera pu tavetavete ni gami si lopu tanisa kasia popoa, ba sari na tinitonã varipera niniradi tu te Tamasa, pude boka huari sari na ninirañira tadi na kana te Karisito. ⁵ Huara pani gami sari doduru zinama kokohadi tadi na tie, pu va ululu puleni pa binalabala meke hukatia sa ginilagilanana sa Tamasa. Va kekeri gami sari na tie, pude madi hobei sari dia binalabala meke va tabea se Karisito. ⁶ Meke pana ele gotogoto sari na mia vina tabena Sa, si kaqu va kilasi gami sari doduru pu lopu va tabe.

⁷ Mi doño la koasa kinokoa tadi na tie vasina pu koa gamu. Ego, be keke tie koa gamu si balabala ia sapu asa si na nabulu te Karisito, gua, si mani balabala valeana pakia sapu gami hire ba na nabulu tugo te Karisito, sapu kekeñoño puta gua tugo mo asa. ⁸ Be vahesi pule hite nau si rau koasa ninirañira sapu poni nau sa Bañara, ba lopu hite kurekure nia rau. Sa ninirañira asa si pude tokani gamu, lopu pude va kaleana gamu. ⁹ Lopu hiva nia rau pude balabala ia gamu sapu na hiva va matagutu gamu mo rau si gamu koari na qua leta. ¹⁰ Kaiqa gamu si kote zama: "Sari na leta te Paula si tale mamatadi meke niniradi. Ba pana mae soti sa telena koa gita, si na tie malohorona mo si asa, meke loke laedi sari nana zinama!" gua. ¹¹ Sa tie pu zama gua asa, si mani tumae nia sapu loke vinotikaena si koa koari pu gua kuberi rau koari na qua leta, meke gua saripu kote taveti rau pana atu si rau koa gamu.

¹² Lopu leana si pude vari padapada lani gami koari pu vahesi puleni, sapu na nabulu arilaedi hola si arini, gua. Va turui rini sari na dia pada soti teledia, pude vari pada puleni teledia koarini, meke vilasa puleni si arini koari na dia tuturuana soti teledia. Ke bakala mo sapu na duvili si arini. ¹³ Ba sapu gami, si lopu kaqu va hola ia sa mami vinahesi pule, ba padana mo sa tinavete sapu poni gami sa Tamasa, meke gua tugo sa mami tinavete koa gamu. ¹⁴ Sa mami vinahesi pule si lopu hola nia

sa padana sa tinavete sapu ele poni gami Tamasa. Ba ele kamo tu koa gamu si gami sipu tarae nia gami sa Inavoso Leana te Karisito. ¹⁵ Lopu kaqu vahesi puleni gami si gami koasa tinavete pu ele tavetia ri kaiqa. Ba rovea gami sapu kote toqolo sa mia rinaṇeraṇe, meke kote boka noma sa mami tinavete pa vari korapa mia gamu, ba sapu kote koa mo koasa pada pu ele veko ponini gami sa Tamasa. ¹⁶ Beto asa meke kote tiqe la tarae nia gami sa Inavoso Leana koari kaiqa popoa pule pa kali la koa gamu. Ura lopu hiva vahesi puleni gami si gami koari na tinavete pu ele ta tavetedi koari na popoa pu veko ponini Tamasa koari na votiki tie, pude la tarae nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba guahe sapu ta kubere: “Asa sapu va lavata pule nia, si mani va lavatia sa Baṇara koari na tinavete pu evaṇi Sa,” gua.* ¹⁸ Sa tie pu va lavata pule nia, si lopu va qetua sa sa Baṇara, ba asa tu sapu va lavatia sa Baṇara, si ta qetue koa Sa.

11

Paula meke sari na Apositolo Kokohadi

¹ Hivani gamu rau pude koa va ṇoṇo koari na qua zinama duviduvilidi hire. Ba ele koa va ṇoṇo tu si gamu koari na qua dinuviduvili. ² Kono ni gamu rau si gamu pa kinonokono gugua te Tamasa. Ura ele va tatarani gamu rau pude valani gamu koe Zisu Karisito mo telena, pude mi soto va nabu koa Sa, guana keke vineki vaqura, sapu tava tatara pude haba ia si keke tie mo. ³ Talotaṇani gamu rau si pude ta sekesekei sari na mia binalabala, meke ta turana va ilolo taloa koa sa mia sinoto koe Karisito, gua sapu evaṇia sa noki koari nana sinekesekei koe Ivi.* ⁴ Ura ele va malumi gamu si arini pu atu tarae nia se Zisu pa tinarae votikaena hola, lopu gua sapu ele tarae nia gami koa gamu. Meke va kamo tugo gamu si keke maqomaqo kaleana na inavoso kaleana, lopu sa Maqomaqo Hope meke sa Inavoso Leana sapu ele vagia gamu totošo va hinokara gamu. ⁵ Lopu hite va hinokaria rau sapu sari kasa pu poza puleni na apositolo arilaedi sara, si leadi hola nau si rau! ⁶ Be lopu bokabokaqu pa zama si rau, ba gilana valeania rau gua sapu zama nia rau. Ele vata gilana nia mo gami koa gamu doduru totošo, pa doduru ginugua sapu gua asa.

⁷ Lopu hite tavete va sea si rau, totošo atu tarae nia rau sa Inavoso Leana te Tamasa koa gamu. Va pepekae pule nau si rau, meke tavetavete pa limaqu, pude boka ta ovulu sage meke ta tokae si gamu, ke lopu tepa ia rau si keketona koa gamu. Ba vegua, kaleana tu si gua asa? ⁸ Totoso nabuluni gamu rau, si pada pude toka nau gamu pa poata, ba ari kaiqa votiki ekelesia tu toka nau. Gua asa, ke guana hiko poata si rau koa rini, pude boka tokani gamu. ⁹ Sipu koa turana gamu rau, meke papaka sa qua poata, si lopu hite va tasuna gamu rau pa tinepa tinokae, ba sari kasa tasida tu koe Karisito pu maedi pa Masedonia, si poni nau sari doduru gua pu ta hivae koa rau. Meke gua sapu lopu hite va tasuna gamu rau pa totošo ele hola, si kote gua tugo vugo na repere.* ¹⁰ Gua sapu Karisito si tozia sa hinokara, si zama tokotokoro nia rau si hie: sapu loke tie pa pinaqaha popoa Akaia si kote boka hukatia sa qua vina lavata pule, sapu arau si tarae nia sa Inavoso

* 10:17 Zer 9:24 * 11:3 Zen 3:1-5,13 * 11:9 Pil 4:15-18

Leana koa gamu ba lopu ta tabara. ¹¹ Ke vegua? Na lopu tataruni gamu rau, ke va lavata pulenau? Lokari, Tamasa gilania Nana sapu tataruni gamu rau si gamu.

¹² Ba kote tavete nono la i tu rau gua saripu korapa taveti rau kamahire, pude hukati gedi sari na votiki apositolo pu tozia pa dia vinalesi pule, sapu kekeṅoṅo gua mo ele tavetia gami si korapa tavetia rini koa gamu, gua. ¹³ Sari kasa tie sara si lopu na apositolo hinokara. Na nabulu kokohadi mo si arini, saripu sekesekei koari na dia tinavete, meke vata dogoro puleni pude doṅodoṅo gua na apositolo hinokara te Karisito, gua. ¹⁴ Ba lopu variva magasa si hie. Ura e Setani telena ba vata dogoro pule nia koari na tie, pude doṅodoṅo guana keke mateana kalalasangana te Tamasa. ¹⁵ Ke lopu variva magasa tugo pude sari na nabulu te Setani si vata dogoro puleni gua rina nabulu tanisa tinoto. Ba pa vinabetona tu si kaqu vagia rini gua sapu padana sa dia tinavete.

Sa Tinasigiti te Paula pa Nana Tinoa Apositolo

¹⁶ Maqu zama pule guahe: mani lopu balabala nau duvili keke tie si rau. Ba be gua asa si gamu, si mi avoso nono guni nau mo na tie duvili, pude maqu va lavata pule nau tugo. ¹⁷ Sari na qua vinalesi pule hire, si lopu doṅo guana sapu hiva nia sa Banara pude zama ni rau, ba sapu zama gua mo na tie duviduvili si rau. ¹⁸ Sina soku tie koa gamu si va lavata puleni, gua rina tie kaleadi pa kasia popoa, ke arau ba maqu gua tugo. ¹⁹ “Tumatumae hola si gamu,” gua si gamu, ba va avosi na qetuni tu gamu sari na tie duviduvili. ²⁰ Ba qetu nia tugo gamu sapu be keke tie si lalae ni gamu, babe noṅovalaga gamu, pude vagi pule ni si kaiqa toṅa koa gamu, na doṅo va gore gamu, na va kurekure gamu, na gua. ²¹ Pa qua kinurekure si tozi vura nia rau, sapu gua tozia gamu si hinokara tugo, sapu gami si malohoro hola koari na tinotoṅa gugua arini.

Pa qua dinuviduvili si zama si rau, sapu kekeṅoṅo gua ari na apositolo kokohadi sapu boka vahesi puleni koari na dia tinavete, si arau ba boka gua tugo mo arini. ²² Na tie Hiburu si arini, gua si arini, arau ba gua tugo. Na tie Izireli si arini, si arau ba gua tugo. Na tutina Ebarahami si arini, gua, arau ba gua tugo. ²³ Na nabulu te Karisito si arini, gua si arini; ba arau si keke nabulu gotogotoqu hola ni si arini! Arau si zama guana tie pekipekiqu pa ginugua hie. Tavetavete va ninira hola si rau. Soku toṅoso si ta pusi si rau, meke soku hola toṅoso si ta komiti, meke hoke tata mate si rau soku toṅoso.* ²⁴ Ka lima toṅoso si ta komiti va kaleana si rau koari na koimata tadi na Ziu, meke hopeke toṅonavulu sia sineke si vagi rau.* ²⁵ Ka neta toṅoso si ta seke si rau koari na tie Roma, meke keke toṅoso si ta gona patu si rau. Ka neta toṅoso si hake nau na vaka si rau, meke keke boṅi, meke keke rane si ale pa kolo si rau.* ²⁶ Koari soku qua inene si tutuvi rau sari na tinasuna koari na naqe, meke na tie hikohiko, tinasuna koari na tie Ziu turanaqu, meke koari na Zenitailo. Soku tinasuna si koa koari na vasileana nomadi, koari na popoa ivuludi, koari na vaka pa lamana, meke koari na tasida sekesekeidi pa vinalesi.* ²⁷ Tavetavete sisigiti meke nurunauasu si rau, meke soku toṅoso si lopu boka puta. Hoke ovia na memeha si rau. Hoke loke gequ ginani, na ibu hola au, meke loke

* **11:23** TTA 16:23 * **11:24** Diut 25:3 * **11:25** TTA 14:19, 16:22 * **11:26** TTA 9:23; TTA 14:5

qua poko si rau. ²⁸ Lopu arini mo, ba mamata sa buloqu hopeke rane koasa kinopu mia gamu doduru koari na ekelesia te Tamasa. ²⁹ Pude malohoro pa rinañerane, na hoqa pa sinea si keke tie te Karisito, si talotana nia rau si asa.

³⁰ Ososo nau gamu pude vahesi pule nau si rau, ke maqu tozi sari na tinitona pu vata dogoro nia sa qua minalohoro. ³¹ Sa Tamasa sa Tamana sa Bañara Zisu, sapu tavahehi ninae rane ka rane, si gilania Nana sapu lopu kokoha si rau. ³² Totoso koa si rau pa Damasikasi, si sa Qavuna sapu nabulu nia e Aretasi sa bañara vasina, si veko tie kopu koari na sasada barana sa vasileana nomana sana, pude tuqe vagi au, gua.* ³³ Ba kaiqa qua baere si va isu gore au pa keke huneke nomana pa keke vuida koasa barana sa vasileana nomana sana, ke govete taloa si rau koasa Qavuna.

12

Sari Dinogodogorae te Paula meke sa Tinasigiti pa Tinina

¹ Lopu leana si hie, ba maqu vahesi pule nau mo. Kamahire si kote tozi rau sari na dinogodogorae, na tinitona variva magasadi pu va dogoro nau sa Bañara. ² Keke tie* te Karisito si gilania rau sapu ka manege made vuaheni la hire, si ta hena sage pa Mañauru si asa, meke la pa kenuna sa Tamasa. Lopu gilania rau sapu be ta hena sage hinokara sa tiena, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. ³⁻⁴ Maqu zama pule nia, gilania rau sapu ta hena sage sa tie hie pa Paradaisi^d. Lopu gilania tugo rau sapu be ta hena sage pa tinina sia, babe dogoro dinogodogorae mo si asa. E Tamasa mo gilania. Vasina tu si avosi sa sari kaiqa ginugua saripu lopu boka ta tozi vura pa zinama, sina lopu va malumia sa Tamasa si asa pude vivinei ni koari na tie.* ⁵ Maqu va lavatia sa tie hie, ba lopu hiva vahesi pule nau telequ, ke maqu vahesi pule nau mo pa qua minalohoro. ⁶ Be hiva vahesi pulenau si rau, si lopu kaqu na keke tie duviduviliqu si rau, ura sa hinokara mo si kote tozia rau. Ba lopu kaqu vahesi pule nau si rau, sina lopu hivani gamu rau pude va lavatau koari na dinogodogorae hire. Ba mamu va lavatau koasa padana sapu gua dogoro soti au gamu koari na qua tinavete, meke koari na qua zinama.

⁷ Ba ta poni nia rau si keke tinasigiti sapu guana keke bakobakora huda rakihi pa tiniqu, pude boka ta tuqe pule si rau, meke lopu vahesi pule nau koari soku tinitona variva magasadi saripu ele va dogoro nau sa Tamasa. Sa tinasigiti hie si guana nabulu te Setani si asa, sapu komitau pude maqu lopu vahesi pule nau. ⁸ Ka ñeta totoso si varavara la si rau koa sa Bañara, pude vagi pania koa rau sa tinasigiti hie. ⁹ Ba sa Nana inolana koa rau si guahe: “Sa Qua tataru varitokae si ele pada mo koa goi. Ura sa Qua ñiniranira si ta dogoro valeana totoso malohoro si goi.” Gua asa, ke getu hola mo si rau, pude tozi sari na qua minalohoro, meke pude vata dogoro nia sapu na ñiniranira te Karisito si toka nau. ¹⁰ Ke getu ni mo rau pa laena Karisito sari na qua minalohoro, na zinama ñoñovalaqu, na tinasuna pa tinoa, na tinasigiti koari na tie, meke sari doduru tinasuna kaleadi. Ura totoso malohoro si rau, si toka nau sa ñiniranira te Karisito.

* **11:32** TTA 9:23-25 * **12:2** Sa tie sapu gunia Paula hie si asa mo telena. * **12:3-4** Rev 22:1,2

Balabala Sisigiti Paula sari pa Koriniti

¹¹ Ele zama guana tie duviduviliqu si rau kamahire, ba gamu tu si va guni nau asa. Meke garo tugo mo pude va lavatau gamu si rau. Lopu arilaedi hola nau ri kasa mia apositolo pu va arilaedi i gamu sara, be vea hinokara sapu loke laequ si rau. ¹² Sari doduru tinavete variva magasadi, na tinavete pu vata dogoro nia sa niniranira te Tamasa, pu va sosodea sapu arau si na apositolo hinokara, si ta tavete mo sipu koa va nabu pa ninono pa varikorapa mia gamu si rau. ¹³ Ele toka valeanani gamu rau, kekenono gua sapu toka ni tugo rau sari doduru ekelesia. Ba keketona mo si lopu tavetia rau koa gamu, lopu va tasuna gamu rau pude toka nau pa poata. Be asa mo sa qua sinea, si mi taleoso nau.

¹⁴ Ele va namanama si rau pude atu hopikini gamu, meke hie sa totosu vina neta pude atu si rau. Meke lopu kote tepa gamu rau pude toka nau pa poata. Ba hivani gamu rau pude tataru nau, lopu sari na mia poata. Doduru totosu si lopu ari na koburu kote va gavoro poni sari na tiatamadia, ba sari na tiatamadia tu kote va gavoro poni sari na tudia. ¹⁵ Ke qetu nia mo rau si pude vatui koa gamu sari doduru qua tinago, meke sa qua tinoa soti pude tokani gamu. Ke vegua, be tataru holani gamu rau, ba vea kote hiteke sa mia tataru koa rau? ¹⁶ Ego, va hinokaria mo gita sapu lopu va tasuna gamu rau. Ba gina kaiqa gamu si balabala ia sapu na tie sekesekei si rau, meke kokoha pude vagi poata, gua. ¹⁷ Pa sirana sa? Sari na tie pu garunu atu ni rau si tavetavete ni rau pude hiko poata koa gamu? ¹⁸ Lokari, tepa ia rau se Taetusi pude atu koa gamu, meke ele garunu turana nia rau koa sa si keke tasida koe Karisito. Ba vegua, atu se Taetusi, meke sekesekei ni gamu pa tinepa poata? Lokari! Kekenono puta mo sari na binalabala na hahanana tamigami kara pa tinavete.

¹⁹ Gina balabala si gamu sapu lavelave puleni gami mo koa gamu si gami pa leta hie. Lokari! Zama nia mo gami gua sapu hivani gami Karisito pude zama nia pa kenuna sa Tamasa. Kasa tasiqu ta tatarue mia, sari doduru gua pu taveti gami, si ta tavete pude tokani gamu mo si gamu. ²⁰ Ura talotana ni gamu rau sapu pana atu rau koa gamu, si kote dogoria rau sapu sari na mia tinavete si lopu gua sapu hiva ni rau. Meke arau ba kote tavete atu ni koa gamu gua sapu lopu hiva nau gamu. Talotana nia rau sapu kote atu dogoria rau sapu korapa koa sari na vinaritokei, na kinonokono, na bubugoro haru, na pinuhi, na zinama nonoivala na vinari nanaei, na vinahesi pule meke na vinari paqahi. ²¹ Talotana nia tugo rau si pude pule atu si rau, meke tava kurekure koasa qua Tamasa pa kenunia gamu. Meke kote talotana hola meke kabo ni rau sari sokudi pu ele hoqa pa sinea visoroihe, ba lopu kekere taloa koari na dia hahanana kaleadi na bonidi, na vinari riqihi, na binarabarata, meke na vinari vosa na gua.

13

Vina Balau Vina Betobeto

¹ Hie sa totosu vina neta sapu kote atu si rau pude hopiki ni gamu. “Ta hivae pude karua babe neta tie si va sosodea be sea sa tie ta zutuna,” gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope.* ² Sipu atu dogoro

* 13:1 Diut 17:6, 19:15

gamu rau pa tooso vina rua si ele va balau gamu rau si gamu pu ele hoqa pa sinea, meke va balau gamu tugo rau kamahire, be lopu kekere si gamu pu ele sea visoroihe, meke gamu pu korapa sea, si kaqu va kilasa beto gamu rau tooso kamo pule atu koa gamu si rau. ³ Kote vagi gamu pa tooso asa sari doduru vina sosode pu hivani gamu, sapu e Karisito si zama koari na qua zinama. Totoso tavetavete si Asa koa gamu, si lopu malohoro si Asa, ba vata dogoro nia Sa sa Nana ninira pa varikorapa mia gamu. ⁴ Ura hinokara sapu pa minalohoro si tava mate si Asa pa korosi, ba pa ninira te Tamasa si toa pule tugo si Asa. Meke gua tugo asa, sapu pa mami kineke koa Sa, si malohoro tugo si gami. Ba toa tugo si gami pa mami kineke koa Sa pa ninira te Tamasa, meke tavetavete nia gami sa ninira asa pude atu va tooto gamu.

⁵ Mi viliti puleni gamu, meke pitu puleni gamu, mamu dogoria be koa hinokara si gamu pa rina. Hokara gilana valeania mia mo sapu se Zisu Karisito si koa koa gamu. Ba be lopu tava sosode sapu Tanisa si gamu, koari na mia viniliti, si lopu koa koa gamu si Asa. ⁶ Ranea rau sapu kote va sosodea, meke gilania mo gamu sapu na apositolo hinokara te Karisito si gami. ⁷ Varavara tokani gamu rau koe Tamasa, pude lopu kote evania gamu si keke sinea. Lopu pude vata dogoro nia mo sapu na apositolo hinokara si gami, ba pude mi tavetia gua sapu leana, be vegua lopu donodono guana apositolo si gami. ⁸ Ura lopu boka hukatia gami sa hinokara, ba kaqu zuka ia mo gami si asa. ⁹ Qetu nia mo gami sapu be malohoro si gami, ba ninira si gamu koe Karisito. Ke tepa ia tugo gami si pude boka koa va gotogoto si gamu koe Karisito. ¹⁰ Gua asa ke kuberia rau sa leta hie, tooso koa va seu koa gamu, pude lopu kaqu tavetavete nia rau sa ninira pu poni nau sa Banara, meke va kilasa gamu pana atu kamo rau. Sa ninira asa si pude tokani gamu, ba lopu pude va kaleana gamu.

¹¹ Ego, kasa tasiq, mi koa valeana tu gamu! Mi hata ia gua sapu gotogoto koe Karisito. Mi va avosi sari na qua tinepa koa gamu. Mi koa keke pa binalabala, mamu koa varibulei, meke sa Tamasa pu poni gita sa tataru meke sa binule, si kote koa koa gamu.

¹² Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. ¹³ Sari doduru tie te Tamasa tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

¹⁴ Sa tataru variharupi tanisa Banara Zisu Karisito, sa tataru te Tamasa, meke sa binaere tanisa Maqomaqo Hope, si madi koa koa gamu doduru.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA QALEZIA Sa Vinabakala

Totoso podalae ta tarae sa Inavoso Leana koa sa guguana e Zisu Karisito, meke va hinokaria, na va egoa rina tie Zenitailo^d pa votiki butubutu saripu lopu na tie Ziu, si podalae ta nanasae, na ta balabala sa binalabala sapu guahe: Sari na tie pu lopu na tie Ziu, meke ta evañae na tie te Karisito, si kaqu ta magu^d si arini sina asa sa vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini, meke kaqu lulia na va tabea tugo rini sa Tinarae te Mosese, pude boka ta evañae na tie te Karisito si arini, gua. Zama se Paula sapu lopu ta hivae si gua asa. Ba sa hinokarana si na rinañerane mo koe Karisito, asa mo si tava tonoto nia gita doduru koe Tamasa.

Ba koa dia pa korapadi rina ekelesia pa Qalesia, sapu keke pinaqaha popoa tana qinavuna Roma sapu ta pozae Esia^d pukerane, si kaiqa tie Ziu pu poza puleni koimata. Mae guadi pa Zerusalemia si arini, meke lopu va egoa rini gua sapu va tumatumae nia e Paula. Zama si arini, sapu kaqu lulia tugo rina tie pu hiva koa na tie te Karisito sa Tinarae te Mosese, meke kaqu tiqe garo la koe Tamasa sari na dia tinoa. Meke zutua tugo rini se Paula sapu lopu na apositolo^d hinokara si asa gua rina apositolo pa Zerusalemia, meke lopu tarae nia sa sa hinokara tanisa Inavoso Leana, gua.

Sa leta te Paula hie, sapu kubere lania sa koari na tie te Karisito pa Qalesia, si pude turana va tonoto pulei pa rinañerane hinokara saripu ele ta turana va sea koari na tie va tumatumae seadi arini. Pa podalaena sa nana leta hie, si lavelave hukata nia Paula sa nana tuturuana sapu na apositolo hinokara te Karisito si asa. Zama va ninira nia sa sapu sa tiniokona sa pude ta evañae na apositolo, si maena koe Tamasa, ba lopu pa niniranira tana keke tie pa pepeso. Meke sa nana tinavete ninabulu, si pude la koari na votiki butubutu pu lopu na tie Ziu. Sari doduru butubutu pu lopu na tie Ziu si ta pozae na tie Zenitailo si arini.

Va ninira ia Paula sa vina tumatumae, sapu sari na tie si pa korapa rinañerane mo si kote boka tava tonoto koe Tamasa. Pa vinabetona sa leta, si tozia Paula sapu sa tinoa linulina e Karisito, si vura tonoto mae mo pa korapa tataru, sapu na vuana mo sa rinañerane koe Karisito.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Vina bakalana. Hinia 1:1-10

Sa guguana sapu na apositolo hinokara se Paula. Hinia 1:11 kamo hinia 2:21

Sa Inavoso Leana tanisa tataru variharupi te Tamasa. Hinia 3:1 kamo hinia 4:31

Sa tinarupaha meke sa tinavete tadina tie te Karisito. Hinia 5:1 kamo hinia 6:10

Vinabetona sa leta. Hinia 6:11-18

Zinama Tataru Koari na Tie te Karisito

¹ Sa leta hie si mae guana koa arau Paula, sa apositolo^d sapu lopu ta vizata na ta garunuqu pa tie, meke lopu tozi nia Tamasa si keke tie

pude mae garunau, ba telena soti e Zisu Karisito, meke sa Tamasa sa Tamana sapu va turu pulea si Asa pa minate si garunau. ² Sari doduru tasiq koe Karisito saripu koa hire, si somana va atua tugo sa dia tataru koa gamu na ekelesia pa hopeke vasivasileana pa Qalesia.

³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito. ⁴ Asa tugo si mate hobei sari nada sinea, pa korapa vina tabena sa hiniva tanisa Tamasa sa Tamada, pude vata rupaha gita koasa niniranira kaleana tanisa kasia popoa pa toso kamahire. ⁵ Mani tava lavata sa Tamasa ninae rane ka rane! Emeni.

Kekeke Mo sa Inavoso Leana

⁶ Magasani gamu qua tu, sapu lopu sana, meke veko pania tu gamu sa Tamasa sapu tioko gamu pa korapa tataru variharupi te Zisu Karisito, meke lulia tu gamu si keke votiki* Inavoso Leana. ⁷ Ba sa hinokarana si loke votiki Inavoso Leana pule si koa. Kaiqa tie si iliri va sea ia sa Inavoso Leana koasa gugua e Karisito, meke va tasunai rini sari na mia binalabala. ⁸ Ego, be guana keke koa gami na apositolo, babe keke mateana pa Maṅauru, si atu tarae nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele atu tarae nia gami koa gamu, si mani ta levei gana si asa koe Tamasa pude la pa Heli! ⁹ Maqu zama pule nia tugo sapu gua ele tozia gami: Be keke tie si atu tarae nia koa gamu si keke Inavoso Leana, sapu votikaena koasa sapu ele va hinokaria gamu, si mani tava kilasa pa Heli si asa!

¹⁰ Vegua? Balabala ia gamu sapu hiva va qetui mo rau sari na tie pa qua zinama? Lokari, e Tamasa tu si korapa hiva va qetua rau! Be guana korapa hiva va qetui mo rau sari na tie, si lopu na nabulu te Karisito si arau.

Gua meke Ta Evanāe na Apositolo se Paula

¹¹ Maqu tozi va bakalani gamu kasa tasiq, sapu sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau, si lopu maena pa tie. ¹² Lopu vagia rau koa ke tie, meke loke tie va tumatumae nau si asa, ba e Zisu Karisito telena va vura ia koa rau.

¹³ Ele avoso nia tu gamu vivineina sa qua tinoa, sipu lulia rau sa linotu Ziu, meke sapu gua qoraqora gunia rau, meke lopu hite tataru hokara nia rau sa ekelesia te Karisito, meke ele podeke sisigitia rau pude huaria si asa.* ¹⁴ Sari doduru tie Ziu pa qua sinage, si hola beto ni rau pa qua linulina sa linotu Ziu, meke sari na hahanana tadi na tiatamamami pukerane.*

¹⁵ Ba pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si ele vizata veko au tu Sa, sipu lopu ele podo tu rau, meke tiokau Sa pude nabulu nia.*

¹⁶ Meke sipu ele vizatau Sa, pude vata dogoro nia koa rau sa Tuna, pude la tarae nia rau sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo^d, gua, si lopu la hata binalabala pule si rau koa keke tie. ¹⁷ Lopu la tugo si rau pa Zerusalem, pude la dogori saripu ele koa na apositolo kekenudi koa rau. Ba lopu seunae si la gua tu pa Arebia^d si rau, meke tiqe pule la pa Damasikasi. ¹⁸ Hola tu ka neta vuaheni meke tiqe sage la pa

* 1:6 Sa votiki Inavoso Leana hie sapu tozia rina tie si guahe: Pana ta magu tu rini, si kote boka ta evanāe na tie te Tamasa si arini, meke lopu pa vina hinokara mo koe Karisito, gua.

* 1:13 TTA 8:3, 22:4-5, 26:9-11 * 1:14 TTA 22:3 * 1:15 TTA 9:3-6, 22:6-10, 26:13-18

Zerusalema si rau, pa toতোসো kekenu pude la dogoria se Pita, meke koa paki koa sa ka manege lima rane si rau.*¹⁹ Loke apositolo pule si la dogoria rau, ba kekeke e Zemisi mo, sa tasina sa Baṅara.

²⁰ Gua sapu kuberi rau si hinokara, e Tamasa ba gilania Nana sapu lopu kokoha si rau.

²¹ Mumudi tu si tiqe la si rau koari na vasidi pa Siria, meke pa Silisia.

²² Pa toতোসো asa, si lopu ele gilana va leana au rina tie koari na puku tie te Karisito pa Ziudia si rau. ²³ Ba sapu gua mo tozia ri kaiqa si avosia rini, sapu guahe: “Sa tie sapu qoraqora nia sa ekelesia visoroihe, si korapa tarae nia sa sa vina hinokara sapu ele podekia sa pude huaria,” gua. ²⁴ Ke vahesia rini sa Tamasa, sina koa gua koa sa ginuaqu rau.

2

Paula meke sari Kaiqa Apositolo

¹ Ele hola tu ka manege made vuaheni, meke tiqe sage pule la pa Zerusalema si rau, luli koe Banabasi, meke turania tugo rau se Taetusi.*

² Sapu la nia rau, si na va dogoro nau sa Tamasa pude la vasina si rau. Pa keke mami vivinei telemami koari na koimata pa ekelesia, si tozi va bakalia rau koa rini guguaana sa Inavoso Leana, sapu la tarae nia rau koari na tie Zenitailo, sina hiva va sosodea rau, sapu be toṅoto nana sapu gua ele tavetia rau, meke sapu kote hiva tavetia rau vugo repere si toṅoto, gua, meke lopu ta okipalae hoboro sari qua tinavete. ³ Se Taetusi sapu luli koa rau si na tie Quriki^d, ba lopu ta ososae si asa pude kaqu ta magu^d; ⁴ Na hiva nia ri kaiqa pude kaqu ta magu si asa, gua. Sari na tie arini si mae sekesekei guana tie piko. Kokoa guguaana tie te Karisito si arini, meke nuquru golomo mae pude piko ni gami, pude mae dogoro pohoa sa tina rupaha pu vagia gami koasa mami kineke koe Karisito. Hiva mae va pinausu gami rini koasa Tinarae te Mosese. ⁵ Ba koromami hokara lulia sa dia hiniva. Turu va nabu si gami, pude boka tuqe hola ia gami sa hinokara tanisa Inavoso Leana, meke vatua koa gamu.

⁶ Ba sarini pu doṅodoṅo guana koimata, si lopu tozia keke toṅa pule, pude hobe ia sa Inavoso Leana sapu tarae nia rau. Be guana koimata babe lopu na koimata si arini si lopu votikaedi pa dinono taqarau. Ura sa Tamasa si lopu doṅo pa tinoa vurana mo.* ⁷ Ba doṅo gilania mo rini, sapu sa Tamasa si ele ponía koa rau sa tinavete, pude tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie Zenitailo, kekeṅono gua tugo sapu ponía Sa koe Pita sa tinavete pude tarae nia sa Inavoso leana koari na tie Ziu. ⁸ Ura pa korapa niniranira te Tamasa, si ta evanae na apositolo koari na tie Zenitailo si rau; kekeṅono gua tugo sapu e Pita si ta evanae na apositolo koari na tie Ziu. ⁹ Sari ka neta pu poza ni koimata rina tie koa sa ekelesia, sari Zemisi, e Pita, e Zone, si tiqe doṅo gilania sapu ele poni nau Tamasa koa rau sa nati tinavete hie. Ke gua asa si qetu nia rini meke variva ego nia pude koa keke si gami koasa tinavete, pude gami kara Banabasi si kote tavetavete koari na tie Zenitailo, meke arini si koari na tie Ziu, gua. ¹⁰ Keke binalabala mo si tozini gami rini, sapu pude lopu muliṅi ni sari na habahuala pu koa koari na dia tie pa

* 1:18 TTA 9:26-30 * 2:1 TTA 11:30, 15:2 * 2:6 Diut 10:17

Zerusalema, gua. Ba asa hokara mo sapu ele okoro hola nia rau pude tavetia.

Norea Paula se Pita pa Anitioki

¹¹ Ba tooso mae pa Anitioki se Pita, si norea rau si asa pa kenudi rina tie, sina bakalana mo sapu sea si asa. ¹² Ura sipu lopu ele mae kamo sari kaiqa tie Ziu saripu garunu mae ni e Zemisi, si henahena turani e Pita sari na tie Zenitailo, sapu sari na tasida koe Karisito. Ba hopena pa Tinarae te Mosese pude henahena turani sarini. Ba tooso mae kamo sari kasa tie Ziu sara, si rizu va ilolae koa rini na lopu hiva henahena turani tu sa sari kasa tie Zenitailo sara. Sina matagutu ni sa sarini pu lulia sa vina hinokara, sapu kaqu ta magu tugo sari na tie Zenitailo pu lulia se Karisito, gua. ¹³ Kaiqa ri kasa tie Ziu pu lulia se Karisito, ba ele podalae matamatagutu gua tugo e Pita. Kamo tu koe Banabasi, ba ele somana turania Pita, pude rizu va ilolae koari na tie Zenitailo. ¹⁴ Totoso dogoria rau sapu lopu lulia rini sa sirana hinokara tanisa Inavoso Leana, si norea rau se Pita pa kenudi ri doduru tie. "Agoi na tie Ziu sapu ele koa gua rina tie Zenitailo, meke lopu koa gua rina tie Ziu! Vegua meke kote boka zukuru nia goi koari na tie Zenitailo, pude di koa gua rina tie Ziu si arini?" gunia rau si asa.

Tie Ziu na Zenitailo si Ta Harupu pa Rinaerane Mo

¹⁵ Gami si na tie pu ta podo pa butubutu Ziu, lopu na tie Zenitailo saripu hoke ta pozae na tie kaleadi. ¹⁶ Ba gilania gami sapu gita na tie si pa korapa rinaerane mo koe Karisito si tava tonoto si gita; lopu hite pa vina tabena sa hiniva tanisa Tinarae te Mosese. Ke gami ba va hinokaria mo se Zisu Karisito, pude ta pozae na tie tonoto pa korapa mami rinaerane koa Sa. Ura loke tie si boka tava tonoto pa vina tabena mo sa Tinarae te Mosese.* ¹⁷ Ego, be tooso podekia gami na tie Ziu pude tava tonoto koasa mami tinoa keke koe Karisito gua, si kote ta poho mo sapu na tie kaleamami gugua tugo mo na tie Zenitailo si gami. Ke pude gua asa si vegua, na kinaleana tu si mae va vura ia Zisu? Lokari hokara! ¹⁸ Ba be podalae lulia rau sa Tinarae sapu ele luaria rau, si vata dogoro pule nau mo sapu na tie sea si rau. ¹⁹ Ura visoroihe tooso hata ia rau sa tinoṅoto pa qua vina tabena sa Tinarae te Mosese si bakala koa rau sapu guana tie matequ si rau. Gua ke kamahire si lopu lulia rau sa Tinarae te Mosese, ba nabulu nia rau sa Tamasa pude toa koa Sa. ²⁰ Ele tava mate turanae koe Zisu pa korosi si rau, pude lopu toa eke telequ, ba e Karisito tu si toa koa rau. Sa tinoa sapu toa nia rau hie kamahire, si toa nia rau pa korapa qua rinaerane koasa Tuna Tamasa sapu tataru nau, meke mate hobe au Sa. ²¹ Lopu hiva kilu ia rau sa tataru variharupi te Tamasa. Sina be boka tava tonoto koasa Tinarae te Mosese si keke tie, si namu loke laena mo sa minate te Karisito!

3

Sa Tinarae te Mosese meke na Rinaerane

¹ Duviduvili si gamu pa Qalesia! Esei va duviduvili gamu si gamu? Nake ele tava bakala valeana mo koa gamu gugua sa minate te Zisu pa korosi! ² Ego, tozi nau si hie! Ve, pa vina tabena sa Tinarae te

* 2:16 Sam 143:2; Rom 3:20,22

Mosese si vagi nia gamu sa Maqomaqo Hope? Babe pa vina hinokarana sa Inavoso Leana? ³ Na vegua ke duvili tu si gamu? Ele podalae ni tu gamu sari na mia tinoa koasa Maqomaqona sa Tamasa; ba vea, kamahire si hiva va hokoti tu gamu sari mia inene pa mia niniranira soti? ⁴ Ke gua sapu sari doduru tinasuna, saripu ele raza atu koa gamu koasa linulina sa Inavoso Leana, si loke laedi mo? Lokari na arilaedi si arini koa gamu! ⁵ Vegua, pa vina tabena sa Tinarae te Mosese si ponini gamu Tamasa sa Maqomaqo Hope, meke evaṅi Sa sari na tinavete variva magasadi koa gamu? Ba pa mia inavosona, na vina hinokarana mo sa Inavoso leana?

⁶ Mi balabala ia se Ebarahami, gua sapu tozia sa Kinubekubere Hope: “Raṅea sa sa Tamasa, ke koa gua koasa nana rinaṅeraṅe, si poza nia tie toṅoto Tamasa si asa.”* ⁷ Pada gilania mo gamu, sapu sarini pu raṅea sa Tamasa, si arini sari na tutina hinokara e Ebarahami.* ⁸ Sa Kinubekubere Hope si ele koroto nia tu sapu kote va toṅoti Tamasa sari na tie Zenitailo pa korapa dia rinaṅeraṅe koa Sa. Ke ele tozi va kenue ia tu sa Kinubekubere Hope sa Inavoso Leana koe Ebarahami sapu guahe: “Koa goi si kote tamanae sari doduru butubutu tie pa kasia popoa,” gua.* ⁹ Raṅeraṅe se Ebarahami ke tamanae; ke sari doduru pu raṅea sa Tamasa, si kaqu tamanae.

¹⁰ Arini pu kalavarae koasa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si koa pa korapa tinalevei. Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Asa sapu lopu va tabei doduru toṅoto sari doduru sapu gua ta kubere koa sa buka Tinarae, si koa pa tinalevei te Tamasa si asa!” gua.* ¹¹ Ego, bakala mo sapu loke tie si tava toṅoto koasa Tinarae te Mosese, sina tie sea beto si gita doduru, ba zama sa Kinubekubere Hope: “Sa tie sapu tava toṅoto koe Tamasa pa rinaṅeraṅe si kaqu toa,” gua.* ¹² Ba sa Tinarae te Mosese si lopu koa gua koasa rinaṅeraṅe, ba pa tinavete mo. Ura guahe sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Asa sapu taveti sari doduru hiniva tanisa Tinarae si kaqu toa,” gua.*

¹³ E Karisito si ele mae harupu gita koari na tinaleveida koasa Tinarae te Mosese. Ura vagia Sa sa tinalevei sipu mate hobe gita Sa. Ura guahe si ta zamae pa Kinubekubere Hope: “Ta levei tugo koe Tamasa si asa sapu tava sigoto, meke mate koa keke huda,” gua.* ¹⁴ Evaṅia Karisito si hie, pude gua sapu va tatara nia Tamasa koe Ebarahami, si kaqu ta poni koari na tie Zenitailo pa korapana e Zisu Karisito. Pude pa korapa rinaṅeraṅe si boka vagia gita sa Maqomaqo Hope, sapu ele va tatara nia sa Tamasa.

Sa Tinarae meke sa Vinatatarā

¹⁵ Kasa tasiq, keke ginugua sapu hoke ta evaṅa si va bakalia sapu korapa gunia rau he: Be karua tie si variva ego nia si keke tiṅitoṅa, meke kubere pozadia koasa dia vinariva egoi asa, si loke tie kote boka huaria, babe tomo la ni kaiqa toṅa pule koasa vinariva egoi asa. ¹⁶ Ego, ele ponia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, meke koa sa tutina. Sa Kinubekubere Hope si lopu zama “koari na tutimu” ba “koa sa tutimu” gua mo. Kekeke tie mo si gunia sa, sapu e Karisito mo.* ¹⁷ Sapu gunia rau si guahe: Ele tavetia Tamasa sa Nana vinariva egoi

* 3:6 Zen 15:6; Rom 4:3 * 3:7 Rom 4:16 * 3:8 Zen 12:3 * 3:10 Diut 27:26 * 3:11 Hbk 2:4 * 3:12 Liv 18:5 * 3:13 Diut 21:23 * 3:16 Zen 12:7

koe Ebarahami, meke ele va tatarā nia Sa sapu kaqu va gorevura ia Sa sa vinariva egoi asa. Sa Tinarāe te Mosese pu poni Tamasa, sapu hola made gogoto tolonavulu vuaheni pa mudina Ebarahami, si lopu boka huaria sa vina tatarā te Tamasa, meke sa vinariva egoi asa.* 18 Ura be sa minana te Tamasa si mae gua koa sa Tinarāe te Mosese, si lopu kaqu mae gua koasa vina tatarā si asa. Ba sa Nana minana sapu ponía Sa koe Ebarahami, si mae gua tu koasa Nana vina tatarā.*

19 Ke sa nati tinarāe tanisa Tinarāe te Mosese si hie mo: Ta poni tomo mae si asa pude vata dogoro vura nia sa kinaleana, meke tava turu paki mo si asa, osolae mae kamo sa tutina e Ebarahami, sapu e Karisito, sapu tava tatarāna. Sa Tinarāe te Mosese si ta vala koari na mateana, meke ta poni koe Mosese sa tie varikarovae sapu va kamo koari na tie. 20 Ba sa tie varikarovae si lopu ta hivae, be keke mo sa tie pu tavetia sa vina tatarā, sapu e Tamasa mo.

Ta Kopue koasa Tinarāe te Mosese Osolae Kamo se Karisito

21 Pude gua asa, si vegua? Sa Tinarāe te Mosese si kana koasa vina tatarā? Lokari hokara! Be ele vagia rina tie si keke tinarāe sapu boka poni sa tinoa, si kote boka tava toṅoto mo si arini koe Tamasa pa vina tabena mo sa tinarāe asa. 22 Ba zama sa Kinubekubere Hope, sapu sari doduru tie pa kasia popoa si ta pusi mo pa nīnirañira tanisa sinea, gua asa ke sa vinariponi sapu tava tatarāna pa korapa rinañerāne koe Zisu Karisito, si ta poni koarini pu va hinokara.*

23 Ba sipu lopu ele kamo sa totošo tana rinañerāne koe Karisito, si ta pusi si gita koasa Tinarāe te Mosese, osolae mae kamo sa totošo tanisa rinañerāne koe Karisito. 24 Ke gua asa, si ta kopue si gita koa sa Tinarāe te Mosese, osolae mae kamo se Karisito, pude boka tava toṅoto si gita koe Tamasa pa korapa rinañerāne. 25 Ego, kamahire si ele kamo sa totošo tanisa rinañerāne koe Karisito, ke lopu ta kopue si gita koa sa Tinarāe te Mosese.

26 Ke pa korapa rinañerāne mo koe Zisu Karisito, si na tuna Tamasa si gamu doduru. 27 Ele ta papitaiso si gamu koasa mia kineke koe Karisito, meke ele vagia tugo gamu sa tinoa soti Tanisa. 28 Ke gua asa, si loke vinotikaena pa varikorapadi rina tie Ziu, meke na tie Zenitailo; na pinausu ba be lopu na pinausu, na palabatu meke na barikaleqe; ba keke mo si gamu doduru koasa mia kineke koe Zisu Karisito. 29 Be na tie te Karisito si gamu, si na tutina e Ebarahami si gamu, meke kaqu somana tagoa gamu sapu gua ele va tatarā nia sa Tamasa.*

4

1 Sapu gunia rau si guahe: Totoso hitekena sa koburu tavia sapu kote tagodi sari doduru tinago tanisa tamana, si lopu votikaena si asa koa sa pinausu, be vea tago guni sa sari doduru tinago arini. 2 Totoso korapa koburu vaqura si asa, si kaiqa tie tu kopu nia, na vatanai sari nana tinavete, osolae kamo sa totošo garona pu vizatia sa tamana. 3 Gita ba kekeñoño gua tugo asa. Visoroihe si guana koburu si gita, meke ele tava pinausu si gita koari na tinarāe pu toṅoli ni gita pa doduruna sa kasia popoa. 4 Ba sipu ele kamo sa totošo garona, si garunu mae nia Tamasa sa Tuna, meke mae podo pa barikaleqe, meke koa pa vina

* 3:17 Ekd 12:40 * 3:18 Rom 4:14 * 3:22 3:2,8,9 * 3:29 Rom 4:13

tabena sa Tinarae te Mosese, ⁵ pude harupi saripu ta pusi koasa Tinarae sana, pude da ta pausu, meke pude na koburu soti te Tamasa si gita.*

⁶ Ura na tuna Tamasa si gita, gua asa ke garunu mae nia Tamasa pa korapa buloda sa Maqomaqona sa Tuna, meke va boka gita Sa, pude zama koasa Tamasa: “Tamaqu, Tamaqu” gua. ⁷ Gua asa ke lopu na pinausu si goi kamahire, ba na tuna. Meke sina na tuna Sa si goi, ke kaqu ponigo Tamasa gua saripu va nama ni Sa koari na tuna.

Balabala Hola i Paula sari na Tie Qalesia

⁸ Visoroihe si lopu gilania gamu sa Tamasa, ke koa tava pinausu si gamu koari na maqomaqo kaleadi pu lopu na Tamasa. ⁹ Kamahire sapu gilania gamu sa Tamasa, babe maqu zama guahe, ta gilana koe Tamasa si gamu; si na vegua ke hiva kekere pule la si gamu koari na tinarae koadi saripu malohoro meke loke laedi? Na vegua ke hiva koa tava pinausu pule tu koa rini si gamu? ¹⁰ Ke hoke kopuni gamu sari kaiqa rane, na sidara, meke sari na totoaso inevana, na vuaheni pa Tinarae tadi na tie Ziu. ¹¹ Talotañani gamu rau si gamu! Guana kote ta oki palae hoboro mo sari na qua tinavete koa sa tinupiti mia gamu.

¹² Kasa tasiq, tepa zozazona gamu rau, pude mi keha luli au pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, sapu gua ele keha luli gamu rau si gamu na tie Zenitailo. Loke kinaleana si ele tavete mae nia gamu koa rau. ¹³ Gilania mia gamu sapu gua meke boka atu tarae nia rau sa Inavoso Leana pa qua totoaso kekenu koa gamu. Na koa gua sapu mohoku si rau. ¹⁴ Be vea ta podeke gua si gamu koasa minoho pa tiniq, ba lopu hite etulau na kilu pani au gamu si rau. Guana vina kamona keke mateana, ba be e Zisu Karisito si tavete guni nau gamu. ¹⁵ Noma hola sa mia qinetuqetu pa totoaso asa, ba vegua kamahire? Ura guahe si boka va sosodea rau koa gamu: Sapu be guana hoke boka gugua, si be ele lobiti poni nau mo gamu sari na matamia. ¹⁶ Vegua, sina tozini gamu rau sa hinokara, ke ta evanae na mia kana si arau kamahire?

¹⁷ Sari na tie pu paleke va sea ia sa Inavoso Leana, si okoro holani gamu rini, ba sa dia hiniva si seana. Ura sapu gua hiva nia rini si pude vagi va ilolo gamu koa rau, meke pude sa mia inokoro si kaqu soto koa rini, gua sapu soto koa gamu sa dia inokoro. ¹⁸ Ego, leana hola si pude tagoa sa inokoro nabuna gua asa, be leana sa natina sa inokoro asa. Hinokara si hie doduru totoaso, meke lopu tale totoaso koa somana mo koa gamu si rau. ¹⁹ Kasa tuqu, gua tugo sa barikaleqe pu koa ta sigiti pa totoaso vagi koburu sa, si gua tugo sapu pa totoaso vina rua hie, si koa ta sigitini gamu rau si gamu, osolae kaqu koa koa gamu sa tinoa te Karisito. ²⁰ Oqu hiva koa somana hola koa gamu si rau, pude maqu gilania gua sapu kote zama nia rau koa gamu. Ba kamahire si nunala ni gamu rau si gamu kasa sara.

Sa Vina Padapadaedi ri Hega e Sera

²¹ Ego, maqu nanasa paki gamu si gamu, sapu korapa hiva pude ta turana koasa Tinarae te Mosese; vegua, lopu avosia tu gamu sapu gua zama nia sa Tinarae? ²² Ta kubere sapu karua sari na koburu te Ebarahami, keke si na tuna sa barikaleqe pinausu, meke keke pule si na tuna sa barikaleqe sapu lopu na pinausu.* ²³ Sa tuna koreo sapu ta

* 4:5 Rom 8:15-17 * 4:22 Zen 16:15, 21:2

podona koasa barikaleqe pinausu, si ta podo pa sirana kekeñoño gua mo ari doduru tie. Ba sa tuna koreo sapu ta podona koasa barikaleqe sapu lopu na pinausu, si ta podo pa vina tatara te Tamasa. ²⁴ Ego, sari karua barikaleqe hire meke sari tudia, si na vina padapadae koari karua vinariva egoi: E Hega si pa kalina tanisa vinariva egoi te Mosese sapu ta tavete pa toqere Saenai. Na pinausu si asa, ke sari koburu podoi sa si na pinausu tugo. ²⁵ E Hega si na vina gilagilana sa toqere Saenai pa Arebia, meke na vina padapadaena sa popoa Zerusalem sapu sari na tiena sa si koa tava pinausu, meke ta turana koasa Tinarae te Mosese. ²⁶ Sa popoa Zerusalem panaulu pa Mañauru, si guana tinada si asa, sapu e Sera pu lopu na pinausu. ²⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope koasa guguana sa popoa Zerusalem:

“Agoi, na barikaleqe tigemu;
mu kukili pa qinetuqetu!

Agoi pu lopu hite ta sigiti pa pinodopodo.

Ura kaqu soku sari koburu tanisa barikaleqe sapu ta luarana hola nia sa barikaleqe pu koa turana loana,” gua.*

²⁸ Ego, kasa tasiq, gamu si na tuna Tamasa saripu ta podomia pa vina tatara, kekeñoño gua tugo e Aisake sapu ta podona pa vina tatara. ²⁹ Pa totošo pukerane, si asa sapu ta podona pa hiniva tana tie, si ñoñovalia si asa sapu ta podona pa ñiniranira tanisa Maqomaqona Tamasa; meke gua puta tugo asa si korapa ta evana kamahire.* ³⁰ Meke hie mo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope: “Mu hitu pania sa barikaleqe pinausu, meke sa tuna koreo. Ura sa koburu tanisa barikaleqe pinausu, si lopu kaqu somana vagia si keketona koasa tamana, ba sa tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu, si kaqu vagi betoi sari doduru tinago tanisa tamana.”* ³¹ Ke gua asa, kasa tasiq, gita si lopu na tuna sa barikaleqe pinausu, ba na tuna tu sa barikaleqe pu lopu na pinausu.

5

Kopu nia sa Mia Tinarupaha

¹ Ele rupaha gita Karisito si gita, ke mi turu va nabu pa tinarupaha; mi lopu koa ta pusi pule pa tinoa pinausu koa sa tinarae koana.

² Mi avoso mae; arau Paula si zama atu koa gamu hie. Be va malumu puleni gamu pude ta magu si gamu pa vina tabena sa Tinarae te Mosese, si namu loke guguana hokara se Karisito koa gamu. ³ Maqu tozi puleni gamu sa qua vina balau, sapu be keke tie si va malumu pule nia pude ta magu, si kaqu ta soqo nia sa pude kopu nia sa doduruna sa Tinarae te Mosese. ⁴ Gamu sapu korapa podekia pude tava toñoto pa vinatabena sa Tinarae te Mosese, si paqaha puleni gamu koe Karisito. Ke koa si gamu pa sadana sa tataru variharupi te Tamasa. ⁵ Ba gami si rane qetuqetu nia sapu sa Tamasa si kote poni gami sa tinoñoto, ke asa si korapa aqa nia gami koa sa ñiniranira tanisa Maqomaqona Sa, sapu tavetavete pa korapa mami rinañerane. ⁶ Ura gilanía gami pu koa keke koe Karisito, sapu loke vinotikaena si koa koari pu ta magudi, meke koari pu lopu ta magudi. Ba sa natina si hie mo: ranea gita se

* 4:27 Ais 54:1 * 4:29 Zen 21:9 * 4:30 Zen 21:10

Karisito, meke sa rinañerane asa si ta dogoro koasa nada tataru koari na tie.

⁷ Visoroihe sipu lopu ele mae koa gamu sari na tie sekesekei, si luli valeania gamu sa Inavoso Leana. Esei si hukata gamu kamahire, ke lopu lulia gamu sa hinokara? ⁸ Sa Tamasa sapu tioko gamu, si lopu boka hukata gamu pa linulina sa hinokara. ⁹ Guahe si keke vina balau, “Keke vina tumatumae sea, si guana visavisa isiti sapu boka va sagea si keke doduru siniovo palava,” gua.* ¹⁰ Ba rane valeania rau sa Banara sapu lopu kaqu vagia gamu si keke votiki binalabala. Sa tie sapu va voriraqo gamu, si kote tava kilasa koe Tamasa, be esei si asa.

¹¹ Ba kasa tasiq, be korapa tarae nia rau sapu ta hivae tugo sa minagu, gua; si vegua ke korapa qoraqora nau tu rina tie Ziu si rau? Be gua asa, si kote lopu kilua rini sa tinaraena sa minate te Karisito pa korosi. ¹² Sapu sarini pu korapa va voriraqo gamu sara, si pude madi va hola la ia tu sapu gua hiva nia rini, madi puzala* puleni, pude bakala sapu lopu na tie te Tamasa si arini.

¹³ Ba sapu gamu kasa na tasiq, si ele ta tioko pude mi ta rupaha koasa Tinarae te Mosese. Ba mi lopu va malumia sa mia tinarupaha pude lulia sa hiniva kaleana tana tinimia; ba pa korapa tataru si mi koa varitokae. ¹⁴ Ura sa doduruna sa Tinarae te Mosese si ta varigarae mo koa ke tinarae sapu guahe: “Mu tataru nia sa turanamu, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua.* ¹⁵ Ba be tavetavete guana hahanana tana kurukuru si gamu, sapu variva ta sigiti pa vinarikanai, si kopu nia pude mi lopu varihuari telemia.

Sa Maqomaqo meke sa Hiniva Tanisa Kinaleana

¹⁶ Ba maqu tozini gamu si hie: mi ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa, meke lopu kote lulia gamu sa hiniva kaleana tana tini. ¹⁷ Ura gua sapu okoro nia sa kinaleana pa tinida, si kana koasa inokoro tanisa Maqomaqona sa Tamasa; meke gua sapu okoro nia sa Maqomaqona sa Tamasa, si kana koasa hiniva kaleana tana sinea pa tinida. Vari kanai sari karua hire; ke gua asa si lopu boka tavetia gamu gua sapu hiva nia gamu.* ¹⁸ Be ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa si gamu, si lopu koa kaurae koasa niniranira tanisa Tinarae.

¹⁹ Sari na tinavete tana hiniva kaleana tanisa sinea pa tini si bakala mo. Ta dogoro mo si arini pa vinari riqih, na binoni, na hahanana kaleadi; ²⁰ pa vinahesi beku, na vinakuvakutae, na kinukiti, na vinaritokei, na kinonokono, na tinanaziri, na pinuhi, na vinarikanai, na vinaripaqahi; ²¹ meke na inoko'okoro, na ninaponapo, meke na ninaponapo sapu somania na vinarivosa, na gua. Gua sapu va balauni gamu rau visoroihe, si va balau puleni gamu rau kamahire; sapu arini pu evani saripu gua hire, si lopu kaqu somana nia sa butubutu banara te Tamasa.

²² Ba sa vuana sa Maqomaqo Hope pa tinoa tie si na tataru, na qinetuqetu, na binule, na ninono, na tataru vatukana, na lineana, na tinaronue, ²³ na vinapepekae, meke na tinuqe pule. Sari na tinitonua gua hire si loke tinarae hukati. ²⁴ Meke sarini pu koa koe Zisu Karisito, si ele va mate pania rini sa hiniva kaleana tana sinea pa tinidia, meke

* 5:9 1 Kor 5:6 * 5:12 Pa tinarae tadi na Ziu, sa tie ta puzalana si lopu kaqu somanae koari na tie te Tamasa. Mu tiroa Diut 23:1: * 5:14 Liv 19:18 * 5:17 Rom 7:15-23

sari doduru inoko'okoro seadi. ²⁵ Sa Maqomaqona sa Tamasa si poni ni gita sa tinoa, ke mani totoli ni tugo Sa sari na nada tinoa. ²⁶ Mada lopu vahesi puleni gita, na vari bugori, na vari konokonoi.

6

Mi Varitokae ni sari na Mia Tinasuna

¹ Kasa tasiq̄ koe Karisito; be keke tie koa gamu si tavete va sea; ego, gamu pu ta turana koasa Maqomaqona sa Tamasa si mi va tonotia si asa; ba mi tavetia si hie pa vina pepekae. Mi kopu puleni gamu, pude mi lopu hoqa pa tinoketoke gua tugo asa si gamu. ² Mi varitokae ni sari na mia tinasuna, pude gua asa si kaqu tiqe va tabea gamu sa tinarae te Karisito. ³ Be keke tie si balabala pule nia sapu asa si keke tie arilaena, gua; si sekesekei pule nia, meke loke laena si asa. ⁴ Hopeke tie si mani pitu pule nia pa nana tinavete soti telena; meke be leana sa, si mani q̄etu nia gua sapu evania sa; ba mani lopu va padapadae pule nia telena koasa keke votiki tie. ⁵ Ura hopeke gita na tie si mani tupiti nia sa nana tinavete ninabulu soti telena.

⁶ Asa sapu tava tumatumaē si mani toka nia na ponina sa nana titisa koari doduru tin̄itona leadi. ⁷ Mi lopu balabala sea; lopu boka ta sekesekei sa Tamasa. Gua sapu letea sa tie, si kaqu paketia tugo sa. ⁸ Asa sapu lelete koasa hiniva kaleana tana sinea pa tini, si kaqu paketia tugo sa sa tinahuara koasa tini; ba asa sapu lelete koasa Maqomaqo Hope, si kaqu vagia tugo sa sa tinoa hola koasa Maqomaqo Hope. ⁹ Ke mada lopu mabo nia sa tinavete leana; ura be lopu malohoro si gita, si kaqu paketia tugo gita sa vuana pa totošo garona vugo repera. ¹⁰ Gua asa, ke doduru totošo pana boka gita, si mada tavete valeana la koari doduru tie; sapu nomana hola si koa rini pu somana koasa nada tatamana te Karisito.

Vina Balau Vina Betobeto meke na Zinama Tataru

¹¹ Mi dogori kamahire sari na kinubekubere nomadi pu kuberi rau pa limaqu soti. ¹² Sarini pu hiva ososoni gamu pude ta magu^d, si na tie va titiedi pa tinoa vurana. Tavetia rini sapu gua asa, pude lopu ta noṇovala si arini pa ginuguana sa korosi te Karisito, gua. ¹³ Ba arini pu ta magudi sara si lopu lulia rini doduruna sa Tinarae te Mosese. Hivani gamu rini pude ta magu si gamu, pude vahesi puleni pa dia zinama koari na tie, sapu lulia gamu sa tinavete minagu tana tini, gua. ¹⁴ Ba sapu arau si pa korosi mo tanisa Baṇara Zisu Karisito si boka vahesi pule nau. Ura pa ginuguana mo sa korosi tanisa si lopu va arilaedi i rau sari na ginugua tanisa kasia popoa, meke arau ba loke laeṇu tugo koasa kasia popoa. ¹⁵ Loke vinotikaena si pude ta magu, ba be lopu ta magu si keke tie. Sapu arilaena si pude ta evanae na tie sapu toa nia sa tinoa vaqura. ¹⁶ Ke koa rini pu lulia sa tinarae tonoto hie pa dia tinoa, si mani koa koa rini meke koari doduru tie te Tamasa sa binule, na tataru variva taleosae. ¹⁷ Ego, mani lopu noṇovala pule au keke tie. Ura paleki rau pa tiniqu sari na kirana e Zisu pu vata dogoro nia sapu arau si na Nana nabulu.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru tasiq̄ sa tataru variharupi tanisa Baṇara Zisu Karisito. Emeni.

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA EPISASI Sa Vinabakala

Sa leta te Paula hie si ta garunu la koari na tie pa Episasi. Sa nati guguana sa leta hie si pude tozia sa hiniva te Tamasa pa korapa Zisu Karisito, pude ta hena varigarae sari doduru kinurikuri pa Mañauru meke pa pepeso, koe Zisu Karisito sa batuna (1:10). Meke koari na tinaraena sa leta hie si tepa sisigiti Paula sari na tie te Tamasa, pude koa soto koasa hiniva te Tamasa koe Karisito. Hiva ni Tamasa sari doduru tie; sari na tie Ziu^d, meke sari na tie Zenitailo^d pude koa keke koe Karisito.

Pa kukuruna kekenu sa leta hie si vivinei nia sa sa guguana sa tinoa keke. Tozia sa sa sirana gua meke vizati Tamasa sari Nana tie, meke sa dia tinaleosae, na tinarupaha koari na dia sinea koe Zisu Karisito sa Tuna. Tozia tugo sa sapu sa tinagona sa Maqomaqo Hope sina vina sosodena sapu kaqu vagia gita sa vina tataru lavata te Tamasa. Pa kukuruna vina rua koasa leta, si sovuti sa sari na tie, pude toa pa sirana na hahanana sapu boka vata dogoro nia, sapu koa keke koe Karisito si arini.

Koari kaiqa vine padapadae si va bakalia Paula sa kinoa keke tadina tie te Tamasa koe Karisito. Tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke tini meke Karisito si na batuna, meke gua tugo sapu sa ekelesia si guana keke vetu, meke Zisu si na sinokiraena. Meke tozia sa sapu sa ekelesia si guana keke barikalege, meke sa palabatuna si e Karisito. Vivinei nia tugo sa sa tataru variharupi te Tamasa koa gita pa korapana e Zisu Karisito. Doduru ginuguadi ri nada tinoa koe Karisito si ta dogoro pa korapana sa Nana tataru, na minate pa korosi, na tinaleosaeda, na tataru variharupi, meke na tinonoto.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Karisito meke sa ekelesia. Hinia 1:3 kamo hinia 3:21

Sa tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 4:1 kamo hinia 6:20

Sari na zinama tataru vina betobeto. Hinia 6:21-24

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa. Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Episasi, gamu pu ta ronua mia pa mia rinanerane koe Zisu Karisito.*

² Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito.

Sa Tinamanae Maqomaqo koe Karisito

³ Mani tavahesi sa Tamasa, sa Tamana sa nada Bañara e Zisu Karisito! Ura koasa nada tinoa keke koe Karisito, si ponini gita Tamasa sari doduru Nana tinamanae maqomaqo koasa tinoa Mañauru. ⁴ Ura ele vizata gita tu Tamasa, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa, pude tanisa si gita pa korapa nada tinoa keke koe Karisito, meke pude da koa madi na loke tinazutuda pa kenuna Sa si gita.

* 1:1 TTA 18:19-21, 19:1

Ura koasa Nana tataru, ⁵ si ele vizatia tu Tamasa sapu pa korapana e Zisu Karisito si kaqu ta evaṇae na tuna Tamasa si gita, asa sa Nana hiniva sapu qetu nia Sa. ⁶ Mada vahesia sa Tamasa koa gua koasa tataru variharupi marilaena pu poni mokani gita Sa koasa Tuna ta tataruena. ⁷ Koe Zisu, meke koasa eharana Sa pa Nana minate, si vagia gita sa tinarupaha, sapu sa tinaleosaedi ri nada sinea. Ke lopu boka ta nana kamo sa Nana tataru variharupi sa Tamasa,* ⁸ sapu poni moka va sokuni gita Sa!

⁹⁻¹⁰ Sa hiniva golomona te Tamasa, si kaqu va gorevura ia Sa pa tooso garona, pude ta varigarae sari doduru vina podaka pa maṇauru meke pa pepeso, somanae koe Karisito, sa Batuna. Ele vata dogoro nia Tamasa sa Nana hiniva golomona hie koari doduru Nana tinumatumae na ginilagilana lohina, meke vata gilana nia Sa koa gita, sapu ele ta hivaena koa Sa, meke ta evaṇa vura koe Karisito.

¹¹ Doduru gua pu hiva nia sa Tamasa, si taveti Sa pa Nana hiniva na vinizata. Meke ele vizata gita Tamasa si gita pude Nana tie soti pa kineke koe Karisito, sina koa gua koasa Nana hiniva soti, sapu vizata vekoa Sa pa pinodalaena. ¹² Gua asa, ke gami pu ele raṇe kekenua se Karisito si mami vahesia sa Nana linavata.

¹³ Meke gamu tugo si ta evaṇae na Nana tie soti pa inavosona sa tinarae hinokara, sapu sa Inavoso Leana sapu ta harupu nia gamu. Totoso va hinokaria gamu se Karisito, si bakala sapu ele tanisa Tamasa tugo si gamu, pa tinagona sa Maqomaqo Hope sapu ele va tatara nia Sa. ¹⁴ Koasa tinagona sa Maqomaqo Hope si boka gilana valeania gita sapu kote vagia gita gua sapu ele va tatara nia Tamasa koari Nana tie, meke sa Maqomaqo Hope tugo si va sosodea koa gita sapu kote ponía Tamasa sa Nana tinarupaha koarini pu tanisa. Mani tavahesi sa Nana linavata!

Sa Vinaravara te Paula

¹⁵ Koa gua koasa tinavete te Tamasa pa mia tinoa, meke sa mia rinaṇeraṇe koe Zisu sa Baṇara sapu avoso nia rau, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa, ¹⁶ si lopu hite makudo zama leana ni gamu rau koe Tamasa. Meke hoke varavara ni gamu rau, ¹⁷ meke hoke tepa ia rau sa Tamasa tanisa nada Baṇara Zisu Karisito, sa Tamada lavata, pude tokani gamu koasa Maqomaqo Hope, pude va gilae gamu meke va dogoroni gamu sa guguaana sa Tamasa hinokara, pude mi gilana valeania si Asa. ¹⁸ Tepa ia tugo rau pude tava bakala pa bulomia, pude gilana valeania gamu sa doduruna gua sapu kaqu vagia gamu koasa mia sinomana koe Karisito. Asa tugo si tioko ni gamu sa Tamasa, pude mi vagi sari na tinagotago marilaedi na tinamanae tava tataradi koari na tie pu va hinokara. ¹⁹ Meke pude mi gilania tugo sapu ṇinira hola sa Nana ṇiniraṇira pude tokani gita si gita pu va hinokara. Sa ṇiniraṇira hie sapu tavetavete nia Sa pa korapada gita, si kekenoṇo puta gua tugo sa ṇiniraṇira lavata Tanisa, ²⁰ sapu tavetavete nia Tamasa pude va toa pulea se Karisito pa minate, meke va habotia Sa pa kali mataona sa Nana habohabotuana Baṇara pa Maṇauru.* ²¹ Ponía ṇiniraṇira Tamasa se Karisito pude baṇara ni sari doduru tie na maqomaqo pu tago ṇiniraṇira leadi na kaleadi pa maṇauru meke pepeso. Sa pozapoza sapu tagoa Sa si noma hola ni sari doduru pozapoza, koasa

* 1:7 Kol 1:14 * 1:20 Sam 110:1

kasia popoa kamahire, meke gua tugo ninae rane. ²² Ponia ninirañira Tamasa se Karisito, pude Bañara ni sari doduru tñitona pu vekoi Sa pa kauru nenena Karisito, meke vata evañae nia nati Bañara Sa si Asa sapu sa Batuna sa ekelesia.** ²³ Sa ekelesia sina tinina e Karisito, meke Asa telena si va garogaroa si asa, meke sari doduru vina podaka pa mañauru meke pa papeso gua sapu goto pa hiniva te Tamasa.

2

Pa Minate meke Kamoa pa Tinoa

¹ Visoroi hire si mate sari maqomaqo mia, sina lopu va tabea gamu sa Tamasa, meke koa pa sinea si gamu.* ² Pa tooso sana si luli gamu sari na hahanana kaleadi tana kasia popoa, meke va tabea gamu sa bañaradi* rina ninirañira maqomaqo kaleadi pa galegearane. Sa maqomaqo kaleana hie si korapa lalae ni sa sari na tie pu lopu va tabea sa Tamasa. ³ Hinokara sapu gita doduru visoroihe si kekenoño gua tugo arini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tini. Taveti mo gita gua sapu goto, meke sapu hiva ni rina tinida na nada binalabala soti. Koari na nada hahanana gua hire, si lopu votikaeda koari doduru tie pule si gita, ke bakala valeana sapu kaqu tava kilasa si gita koasa binugoro te Tamasa.

⁴ Ba sa Nana tataru lavata, meke sa Nana tataru variva taleosae koa gita si marilaena hola. ⁵ Ke sipu mate tu sari na maqomaqoda tooso lopu va tabea gita sa Tamasa, si va toa gita Sa koe Karisito. Ke pa tataru variharupi mo te Tamasa si ta harupu si gita. ⁶ Koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito, si va toa turañae ni gita Tamasa koe Zisu si gita, meke ele va habotu turañae ni gita Sa koe Karisito pa Mañauru. ⁷ Tavetia Sa si guahe, pude ni vata gilana nia vugo repere koari doduru sinage sa Nana tataru variharupi sapu lopu ta nana kamona; asa sa tataru sapu va dogoroni gita Sa koe Zisu Karisito. ⁸ Ura koasa tataru variharupi mo te Tamasa, si ta harupu si gamu pa korapa rinañerane, meke sa tinaharupu si lopu mia tinavete telemia, ba na vinariponi mo te Tamasa. ⁹ Ke loke tie si boka vahesi pule nia, sina lopu mae gua pa mia tinavete soti si asa. ¹⁰ Ele harupu gita Tamasa si gita, pude pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito si mada koa varitokae, koari doduru tinavete leadi pu ele va nama veko ponini gita Sa.

Kinoa Keke Koe Karisito

¹¹ Gamu na tie Zenitailo^d, sapu ta pozae “Na tie lopu ta magu mia^{dn}” koari na tie Ziu^d, pu poza puleni na tie ta magudi^d sapu gua ta tavete pa tinidia; mamu balabala pulea gua sapu ta evaña koa gamu pukerane. ¹² Pa tooso sana si lopu hite gilania gamu sapu esei se Karisito. Ura lopu na tie ta vizata mia koe Tamasa si gamu, ba na votiki tie tu si gamu. Lopu somana nia gamu sa vinariva egoi sapu natina mae gua koasa vina tatara te Tamasa koari Nana tie. Meke pa mia kinokoa si lopu hite rovea gamu sapu kote vagia gamu si keketona leana, sapu kote ta evaña koa gamu, sina lopu gilania gamu sa Tamasa hinokara. ¹³ Ba koasa mia tinoa keke koe Zisu Karisito kamahire, si ele tava tata mae koe Tamasa si gamu, koasa eharana Karisito. ¹⁴ Ura e Karisito mo

* 1:22 Sam 8:6 * 1:22 Kol 1:18 * 2:1 Kol 2:13 * 2:2 Sa bañara hie si e Setani. Mi dono la pa Mk 3:22 meke Zn 12:31.

sa nada binule, sapu vata evañae ni keke tieda mo si gita, sapu gami na tie Ziu meke gamu na tie Zenitailo. Huaria Sa pa tinina soti sa goba tanisa vinari kanai sapu vari paqahani gita. ¹⁵ Meke pa Nana minate si va betoa Sa sa Tinarae te Mosese, meke sari na tinarae sapu gua kaqu taveti, babe lopu taveti. Tavetia Sa sapu guahe, pude va keke i sari karua puku tie koa Sa, pude koa bule.* ¹⁶ Koasa minate mo te Karisito pa korosi, si tava beto sa vinari kanai pa vari korapada gita, gami na tie Ziu, meke gamu na tie Zenitailo. Ke koasa Nana minate si va keke gita Sa pa nada rinañerane koa Sa, pude koa keke tinida mo, meke turana pule maeni gita koe Tamasa.* ¹⁷ Ke mae tarae nia Karisito sa inavosona sa binule koari doduru tie, koa gamu na tie Zenitailo, pu lopu tata koe Tamasa, meke koa gami na tie Ziu, pu tata koa Sa.* ¹⁸ Meke pa korapana mo e Karisito, si vahesia gita sa Tamasa sa Tamada pa keke Maqomaqo.

¹⁹ Ke gua asa, si lopu na tie karovo mia babe votikaemia si gamu na tie Zenitailo kamahire; ba gamu meke gami na tie te Tamasa si keke butubutu mo, meke koa pa Nana tatamana ranerane si gita. ²⁰ Meke kekeñoño na vetu sapu kuria sa Tamasa si gita. Karisito si guana patu arilaena hola sapu veko kenua Tamasa. Sari na apositolo na poropita si kekeñoño gua rina patu pu tava hake la, meke gamu si gua tugo rina patu pu ta vari hakei tomo la. ²¹ Karisito si vari sotoni gamu na varigarani gamu koasa ekelesia, kekeñoño gua rina patu pu ta vari hakei meke tava hokoto sa vetu pude ta evañae guana Zelepade hopena tanisa Banara. ²² Gua asa, ke koe Karisito si ta varigarae la si gamu koari na tie Ziu, pude na vasina pu koa sa Maqomaqona Tamasa.

3

Sa Tinavete te Paula Koari na Tie Zenitailo

¹ Sina koa gua koasa tinavete asa, sapu va keke i Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la si arau, Paula, koe Tamasa. Arau si na tie ta pusiqu te Zisu Karisito, sina nabulu nia rau si Asa pa vinaleana mia gamu na tie Zenitailo. ² Hinokara sapu ele avoso nia gamu, sapu pa Nana tataru variharupi sa Tamasa, si poni nau Sa sa tinavete hie, pude tokani gamu. ³ Ele va gilana nia Tamasa koa rau sa Nana hiniva tomena, sapu gua ele kubere atu nia rau koa gamu. ⁴ Meke be tiroa gamu sapu gua ele kubere atu nia rau, si kote boka va nonoga ia mo gamu sapu gua gilania rau, koasa hiniva tomena te Tamasa pu va vura ia e Karisito.* ⁵ Koari na sinage pukerane si lopu ta tozi nia rina tie sa hiniva tomena hie, ba kamahire si va vura ia Tamasa koasa Maqomaqo Hope, koari Nana apositolo^d meke na poropita^d madidi. ⁶ Gua sapu ta tomena visoroihe si gua mo he: Koasa vina hinokarana sa Inavoso Leana, si gamu na tie Zenitailo, si somana tagoi sari na minana te Tamasa koa gami na tie Ziu. Koa varigara tugo si gamu koa gami na tie Ziu pa keke tini, meke somana tagoa gamu sa vina tatara sapu tavetia Tamasa pa korapana Zisu Karisito.

⁷ Koasa Nana tataru variharupi pa korapa Nana ninirañira pa qua tinoa, si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. ⁸ Na tie mumudi hokara si rau koari na tie te Tamasa; ba pa

* 2:15 Kol 2:14 * 2:16 Kol 1:20 * 2:17 Ais 57:19 * 3:4 Kol 1:26-27

Nana tataru si poni nau Tamasa sa tinavete hie, pude tozia koari na tie Zenitailo sa inavoso marilaena hola koasa guguana e Karisito, sapu lopu boka ta nana kamo, ⁹ meke pude va gilana nia koari doduru tie gua pude tava vura sa hiniva tomena te Tamasa. Asa tugo sa Tamasa sapu tavetedi sari doduru likakalae, sapu lopu vata gilana nia sa Nana hiniva tomena koari na totošo pu ele hola. ¹⁰ Ba sa Nana hiniva kamahire pa korapana sa tinoa tanisa ekelesia, si pude vata gilana nia sa Nana ginilagilana lavata, na lohina, koari na maqomaqo, na nati hiniva pu tago niniranira pa galegaleane meke pa manauru. ¹¹ Evanja Tamasa sa kinoa keke koari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, gua sapu goto koasa Nana hiniva pa pinodalaena, meke va goevura ia Sa koe Zisu Karisito sa nada Banara. ¹² Meke pa nada kinoa keke koa Sa, pa korapa nada rinaerane, si koa varane meke lopu matagutu si gita pa nada vinaravara, pude la pa kenuna sa Tamasa. ¹³ Ke tepa gamu rau, pude mi lopu malohoro pa mia rinaerane, sipu avoso ni gamu sari na qua tinasuna pa vetu varipusi. Sari na qua tinasuna, si pude na tinokae na vina lavata mia gamu.

Sa Tataru te Karisito

¹⁴ Sina koa gua koasa tinavete, sapu va kekei Tamasa sari na tie Ziu meke na tie Zenitailo, si varavara la koe Tamasa si rau. ¹⁵ Koa Sa si vagia ri doduru tatamana ranerane, pa Manauru meke pa pepeso sa pozadia hinokara sapu na “Tie te Karisito” si arini. ¹⁶ Tepa ia rau sa Tamasa, pude va ninira gamu koa sa niniranira tanisa Maqomaqo Hope pa korapa mia tinoa maqomaqo, meke sa niniranira asa si mae guana koasa Nana minana marilaena hola. ¹⁷ Ke koa gua koa sa mia rinaerane, si mi gilania sapu se Karisito si koa pa korapa bulomia, meke tepa ia rau sa Tamasa pude sa tataru si na natidi ri doduru mia tinavete, ¹⁸ pude boka gilana valeania gamu meke sari doduru tie te Tamasa sa labena, na gelena, na ululuna, meke sa lohina gua sa tataru te Karisito. ¹⁹ Uve, mi gilania gamu sa Nana tataru sapu holani doduru ginilagilana; meke pa ginilagilana sa Nana tataru si kote boka keha luli valeania gamu sa tinoa soti te Tamasa.

²⁰ Ego, mani tavahesi sa Tamasa, koa gua koasa Nana niniranira sapu tavetavete pa korapada gita, meke boka taveti Sa sapu soku hola ni sari doduru gua pu tepa i na balabala i gita. ²¹ Mani tavahesi sa Tamasa koa gita pa korapana sa ekelesia pa nada kinoa keke koe Zisu Karisito, koari doduru sinage, ninae rane ka rane, Emeni.

4

Sa Kinoa Keke Koe Karisito

¹ Arau si na tie ta pusiq, sina nabulu nia rau sa Banara. Ke tepa sisigiti gamu rau si gamu pu ta tioko koe Tamasa, pude mi enea sa sirana sapu qetu nia Sa, koasa padana sa Nana hiniva. ² Mi koa va pepekae, nono, mamu variva taleosae pa tataru. Mi vata dogoro nia sa mia tataru koari hopehopeke tie.* ³ Sa Maqomaqona Tamasa si ponini gamu sa binule sapu pusi varigarani gamu, ke mi podeke sisigiti pude kopu nia sa tinoa keke hie. ⁴ Keke mo sa tini, meke keke mo sa Maqomaqo Hope, meke keke mo sapu ranea gamu pude vagia totošo ta tioko si gamu pa mia kinoa koe Karisito. ⁵ Keke mo

* 4:2 Kol 3:12-13

sa Baṅara sapu e Zisu Karisito, keke mo sa rinaṅerane, meke keke mo sa pinapitaiso, ⁶ keke mo sa Tamasa sa Tamada gita doduru; Asa sapu baṅara ni sari doduru, meke tavetavete ni sari doduru, meke koa somanae koari doduru. ⁷ Koasa Nana tataru variharupi e Karisito koa gita, si hopeke ta poni vinariponi si gita. ⁸ Gua asa ke zama sa Kinubekubere Hope:

“Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa,
 si turani Sa sari kobi tie ta raovodi^d,
 meke poni vinariponi Sa sari na tie,” gua.*

⁹ Ego, na sa sapu “sage la” gunia sa? Sapu gunia sa si guahe, kekenu si gore la pa popoa pepeso. ¹⁰ Ke Asa sapu gore mae, si Asa tugo sapu sage la panaulu pa Maṅauru, pude koa pa doduru vasina si Asa. ¹¹ Meke Asa tugo poni vinariponi sari na tie, pude kaiqa sina apositolo, kaiqa na poropita, kaiqa na tie tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pu lopu ele va hinokara, kaiqa na minisita, meke kaiqa pule si na titisa. ¹² Pude va niṅirai sari na tie te Tamasa, pude va namanama meke tavetia sa tinavete tana ekelesia, pude nabulu ni sari na tie pa tinina e Karisito, ¹³ osolae koa pa keke rinaṅerane mo si gita doduru, meke pa nada ginilagilana sa Tuna Tamasa, si kote na tie komihada valeana si gita, kamao sa padana sa tinoa te Karisito.

¹⁴ Meke lopu kote koa hola guana koburu si gita, sapu ta turana koari na vina tumatumaē tadi na tie kokohadi, pu hoke turana va sea i sari sokudi, koari na dia tinavete sekesekei pu va podoi mo rini, sapu guana vaka hite pu ta hena limilamaē koari na ololobagea, babe paleke lamae nia na givusu. ¹⁵ Ba mada tozi vura nia gita sa hinokara pa korapa maqomaqo tataru, meke koari doduru hahanana leadi si mada toa sage si gita koe Karisito, sapu sa Batuna sa ekelesia. ¹⁶ Koa Sa si ta varihodae valeana, na soto va nabu sari doduru votivotiki kukukuru tini, meke tavetavete varigara valeana sari doduru. Kekenono gua tugo sari na tie pu koa keke koe Karisito si kote boka tava niṅira pule, meke noma sage si arini pa tataru.*

Sa Tinoa Vaqura Koe Karisito

¹⁷ Pa korapa niṅiraṅira tanisa Baṅara, si va balau gamu rau; pude mi lopu koa hola gua rina tie huporo pu lopu lulia sapu gua hiva nia sa Tamasa, meke loke laedi sari na dia binalabala. ¹⁸ Sari na dia ginilagilana si koa seu koe Tamasa pa hinuporo, meke lopu hiva nia rini sa tinoa vaqura sapu poni nia Tamasa koari na tie, sina pupuhu hola meke korodia pude va avoso si arini. ¹⁹ Loke hite vasi dia kinurekure hokara, ba vala puleni si arini koari na hahanana kaleadi, meke doduru sapu boni, si ehaka sisigiti ni rini.

²⁰ Ba lopu gua tu asa si tava tumatumaē nia gamu koasa gugua e Karisito! ²¹ Ele avoso nia mia tu gamu sa gugua e Zisu Karisito, meke koasa mia linulina Sa, si ele tava tumatumaē nia tu gamu sa hinokara. ²² Ele tava tumatumaē nia tu gamu si pude mi luara pania sa mia tinoa koana. Sa tinoa sapu turana va sea gamu pa kinaleana koari na inoko'okoro seadi.* ²³ Madi tava vaqura zonazona sari bulomia meke sari na mia binalabala. ²⁴ Mi tagoa sa tinoa vaqurana, sapu sa

* 4:8 Sam 68:18 * 4:16 Kol 2:19 * 4:22 Kol 3:9

kinohana soti sa Tamasa, mi vata dogoro nia sa tinoa hinokara, sapu tonotona meke madina.*

²⁵ Mi lopu kokoha! Hopeke tie si mani zama pa hinokara koasa turanana, sina na kukuruna mo sa tinina Karisito si gita doduru.* ²⁶ Be bugoro si goi, si mu lopu hoqa pa sinea, mamu lopu va kamo nia lodu rimata sa mua binugoro.* ²⁷ Mu lopu va malumu hokaria se Setani, sapu ta pozae sa Devolo, pude va hoqa igo.

²⁸ Sa tie pu hoke hikohiko si mani beto hiko, ba mani tavetavete valeana pude boka ari nana, meke toka ni saripu loke gedi. ²⁹ Mi lopu zama ni sari na zinama pu hoke boka va kaleani sari na tie, ba mi tale zama ni sari na zinama pu boka toka ni si arini. Sari na zinama pu garo pude boka va ninirai, meke toka ni sarini pu avosigo. ³⁰ Mi lopu va talotania sa Maqomaqo Hope te Tamasa. Ura sa Maqomaqo asa sapu pa korapa mia si na tinokoro veko sapu tanisa Tamasa tugo si gamu, meke Asa si va sosodea koa gamu sapu te Tamasa si gamu osolae kamo sa ranena sa mia tinarupaha. ³¹ Ke mi luara pani sari na mia kinonokono, na tinanaziri, na binugoro, meke sari doduru binalabala nonovala, mi lopu vari velavela i pa vinaripera, meke lopu vari zama va kaleani. ³² Ba doduru totošo si mi koa vari tatarue, na variva tukana, meke variva taleosae, gua tugo sapu taleosoni gamu Tamasa pa korapana Karisito.*

5

Toa pa Korapana sa Kalalasa

¹ Na koburu ta tatarue mia hola koe Tamasa si gamu, ke mi podekia lulia sa kinohana Sa. ² Mi koa vari tatarue pa mia tinoa, gua sapu tataruni gita Karisito, meke mate paeni gita Sa, guana vinariponi na vinukivukihiki humana lea, sapu qetu nia Tamasa.*

³ Ke loke mia vasi inokoro sea, lopu na vinari riqihi, na hahanana boni, na pinuhi, na gua, sina na tie madi mia te Tamasa si gamu. ⁴ Meke lopu garo tugo koa gamu sari na zinama rarate, na zinama pekipekidi, na vina sisire kaleadi; ba mi zama leana koe Tamasa koari Nana tinavete leadi koa gamu. ⁵ Mi gilana valeania sapu sa tie pu hoke tavetavete va sea lamo pa vinari riqihi, na binoni, meke inoko'okoro sea sapu kekenono guana vinalesi beku, si lopu kote vagia sa nana hinia pa Butubutu Binanara te Karisito meke te Tamasa.

⁶ Mi kopu nia pude loke tie sekesekeini gamu koari na zinama kokohadi, sina koa gua mo koari na sinea gua hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana tinanaziri koa rini pu lopu va tabea si Asa. ⁷ Ke mi lopu galagala hokara ni sari na tie gugua arini. ⁸ Visoroihe si na tie huporo tugo si gamu, ba kamahire si na tie te Tamasa pu koa pa kalalasa, ke mi koa gua rina koburu tanisa kalalasa. ⁹ Sina sari doduru hahanana leadi, na tonotodi, na hinokaradi, si na vuana sa kalalasa pa tinoa tie. ¹⁰ Mi podekia pude tumae nia gua sapu variva qetu koasa Banara. ¹¹ Mi lopu somana taveti sari na tinavete huporodi meke loke laedi, ba mi tozi vura lani tu sapu sea si arini. ¹² Ura variva kurekure hola, pude vivinei ni sari na hahanana pu tavete tomei rina

* 4:24 Kol 3:10; Zen 1:26 * 4:25 Zak 8:16 * 4:26 Sam 4:4 * 4:32 Kol 3:13 * 5:2 Ekd 29:18; Sam 40:6

tie. ¹³ Meke pana ta dogoro pa kalalasa sari doduru tinavete, si kote ta gilana sari na gugua di hinokara. ¹⁴ Na kalalasa mo si boka va bakala valeani sari doduru tinitoṅa. Gua asa ke ta zamae si guahe:

“Mu vaṅunu, agoi pu korapa puta,
mamu turu pule pa minate,

meke kaqu kalalasa atu igo e Karisito,” gua.

¹⁵ Ke mi kopu totoko ni sari na mia tinoa, gua rina tie gilaedi lopu gugua ari tie duduvilidi. ¹⁶ Mi halo i sari na totoṅo pu boka vagi gamu pude tozia sa Inavoso Leana, sina kaleadi sari na rane hire.* ¹⁷ Mi lopu va duviduvilae, ba mi podekia pude gilania sapu gua hivani gamu sa Baṅara pude tavetia.

¹⁸ Mi lopu napa sisigiti vaeni sapu kote va kaleana gamu, ba mi ta sinie nia sa Maṅomaṅo Hope. ¹⁹ Mi vari vivinei ni sari na Sam, na kinera vinalesi, meke na kinera hopedi. Mi kera vahesia sa Baṅara pa korapa bulomia.* ²⁰ Koari doduru totoṅo si mi zama leana lani koe Tamasa sa Tamada, pa korapa pozana sa nada Baṅara e Zisu Karisito, sari doduru gua pu ta evaṅa.

Sari Barikaleqe meke Palabatu

²¹ Mi koa variva tabei si gamu doduru, sina pamaṅa nia gamu se Karisito.

²² Ego, gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, gua sapu va tabea gamu sa Baṅara.* ²³ Ura sa palabatu si na batuna sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo gua sapu Karisito si na Batuna sa ekelesia. Asa tugo sa Hinarupu tanisa ekelesia sapu sa tinina. ²⁴ Gua asa, ke mi koa va tabei gamu na barikaleqe sari na loamia pa doduru tinitoṅa, kekeṅoṅo gua puta tugo sapu va tabea sa ekelesia se Karisito.

²⁵ Gamu na palabatu, si mi tataru ni sari na mia barikaleqe, gua sapu tataru nia Karisito sa ekelesia, meke mate paenia Sa si asa.* ²⁶ Kekeṅoṅo gua sapu tava via si gita pa kolo, si gua tugo sapu va via ia Tamasa sa ekelesia koari Nana zinama. ²⁷ Mate si Asa pude vagi pule nia sa ekelesia, guana Nana barikaleqe tolavaena hola; viana, toṅotona, loke bonina, loke vizirina, meke loke sineana. ²⁸ Mani tataru nia sa palabatu sa nana barikaleqe, kekeṅoṅo puta gua sapu tataru gunia sa sa tinina soti. Asa sapu tataru nia sa nana barikaleqe, si tataru pule nia tugo telena. ²⁹ Ura loke tie si kukiti nia sa tinina soti, ba hoke ponina na kopu nia sa si asa; kekeṅoṅo puta sapu kopu gunia Zisu sa ekelesia, ³⁰ sina gita mo sari kukuru Tinina Sa. ³¹ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Koasa ginugua asa si kote luaria sa koreo sa tamana meke sa tinana, meke koa keke koa sa nana barikaleqe, meke koa keke tinidia sari karua,” gua.* ³² Koa nana sa ginugua hinokara meke lohina sapu gunia sa Kinubekubere Hope asa, meke gilania rau sapu e Karisito meke sa ekelesia si gunia sa. ³³ Ba soto atu gua tugo koa gamu si asa, sapu hopeke palabatu si mani tataru nia sa nana barikaleqe, gua sapu tataru pule nia telena si asa; meke hopeke barikaleqe si mani pamaṅa nia sa nana palabatu.

* 5:16 Kol 4:5 * 5:19 Kol 3:16-17 * 5:22 Kol 3:18; 1 Pit 3:1 * 5:25 Kol 3:19; 1 Pit 3:7

* 5:31 Zen 2:24

6

Sari na Koburu meke Tiutamadia

¹ Gamu na koburu, si mi va tabei sari na tiutamamia, koasa mia linulina sa Baṅara, sina asa tugo si toṅoto pude tavetia gamu.* ² “Mu va lavatia sa tamamu meke sa tinamu,” asa tugo sa tinarae kekenu sapu koa ia na vina tatara sapu guahe:.* ³ “Pude leana sa mua kinokoa, meke kote toa va gelenae pa popoa pepeso si goi,” gua.

⁴ Gamu na tiutamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari mia koburu, ba mi turana sage ni meke va toṅoti si arini pa korapa vina tumatumae tanisa Baṅara.*

Sari na Pinausu meke sari Dia Palabatu

⁵ Gamu na pinausu*, mi va tabei sari na mia palabatu pa korapa mia pinamaṅa na minatagutu. Mi tavete va hinokaria si hie pa korapa bulomia, kekeṅoṅo guana tavete la nia gamu si asa koe Karisito.*

⁶ Lopu tale pa toṅoto kopu totokoni gamu mo arini, pude va qetui mo si arini, gua. Ba sina koa guana pinausu te Karisito si gamu, ke mi tavetia sapu gua hiva nia sa Tamasa, pa doduru bulomia. ⁷ Mi tavetavete qetuqetu guana sapu nabulu nia gamu se Zisu sa Baṅara, meke lopu tale koari na mia palabatu mo. ⁸ Sina gilania mia sapu kote hopeke pia gamu sa Baṅara si gamu koari na tinavete leadi pu taveti gamu, be na pinausu, babe lopu na pinausu si gamu.

⁹ Gamu na palabatu si mi vata dogoro nia tugo sa hahanana leana koari na mia pinausu, meke lopu va mataguti. Mamu gilania sapu agoi, meke sari na mua pinausu si tanisa Baṅara mo pa Maṅauru, sapu lopu hoke toka kale nia si keke tie pa vinaripitui.*

Sari Doduru Poko Varipera te Tamasa

¹⁰ Ego, vina betobeto si mi koa va niṅira koasa mia sinoto koasa Baṅara, meke koa sa Nana niṅiranira lavata. ¹¹ Mi va sagei sari doduru poku varipera saripu ponini gamu sa Tamasa, pude mi turu va niṅira meke varipera koari na tinoketoke sekesekeidi tanisa Devolo sapu se Setani. ¹² Sina lopu varipera la pa tie si gita, ba koari soku tomate kaleadi na niṅiradi pa galegaleane meke pa maṅauru, sari na binalabala huporodi, meke sari na niṅiranira kaleadi, meke sari na tomate kaleadi pu vahesi rina tie koari na rane kaleadi hire. ¹³ Ke mi va sage betoi sari na poku varipera te Tamasa, meke be pana raza mae sa kinaleana, si lopu kaqu boka va rizu gamu sa kana si gamu; meke sipu ele tavete betoi gamu sari doduru gua pu bokai gamu, si kaqu turu hola pa minataqara si gamu.

¹⁴ Ke sipu ele va sage betoi gamu sari na poku varipera, si mi turu va nabu. Mi dokoho nia sa hinokara, mi va sagea sa poku raqaraqa tana tinoto.* ¹⁵ Mi va namanama pude tozia sa Inavoso Leana tanisa binule, kekeṅoṅo guana va sagei sari na mia sadolo.* ¹⁶ Pa doduru toṅoto si mi paleki sari na mia lave rinaṅerane, pude boka kasi pani gamu sari na tupi hurunudi pu gona ni e Setani, sapu sa natina sa kinaleana. ¹⁷ Mi va hakea sa toropae varipera tanisa

* 6:1 Kol 3:20 * 6:2 Ekd 20:12; Diut 5:16 * 6:4 Kol 3:21 * 6:5 Sari na pinausu puckerane tadi na tie si ta holudi pude na tinagotago tanisa tie pu holuna. * 6:5 Kol 3:22-25

* 6:9 Diut 10:17; Kol 3:25, 4:1 * 6:14 Ais 11:5, 59:17 * 6:15 Ais 52:7

tinaharupu, mamu vagia sa magu varipera tanisa Maqomaqo Hope, sapu sa zinama te Tamasa.* ¹⁸ Mi varavara doduru totošo pa tinurana tanisa Maqomaqo Hope, meke pa doduru mia vinaravara, si mi tepa sa tinokae te Tamasa. Pa ginugua asa, si mi koa va namanama, mamu lopu makudo varavara toka ni sari doduru tie te Tamasa. ¹⁹ Mi varavara toka nau tugo, pude boka poni nau Tamasa gua sapu kaqu zama nia rau, meke pana zama rau, si boka tozi va mataqara nia rau sa Inavoso Leana sapu lopu ta gilana koari na rane la hiroi. ²⁰ Ta garunu si rau koe Karisito pude tozia sa Nana inavoso, meke kamahire si koa pa vetu varipusi. Ke mi tepa ia sa Tamasa, pude toka nau, pude maqu zama va mataqara nia rau sa Inavoso Leana, gua sapu garoqu tugo pude tavetia.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ E Tikikasi, sa tasida ta tataruena, meke na nabulu ta ronuenta pa tinavete tanisa Baņara, asa kote vivineini gamu sari doduru inavosoqu rau, pude boka gilani gamu gua sapu korapa evaņi rau.** ²² Gua asa ke garunu atu nia rau koa gamu si asa, pude vivinei ni koa gamu sari doduru inavoso mami gami, meke pude va ninirai sari bulomia.

²³ Sa Tamasa sa Tamada, meke sa Baņara Zisu Karisito, si mani vatua koa gamu doduru tamatasi koe Karisito sa binule, sa tataru, meke sa rinaņerane. ²⁴ Mani koa koa gamu doduru sa tataru variharupi te Tamasa, koa gamu pu tataru nia sa nada Baņara Zisu Karisito koasa tataru toa holana.

* 6:17 Ais 59:17 * 6:21 TTA 20:4; 2 Tim 4:12 * 6:21 Kol 4:7-8

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA PILIPAE Sa Vinabakala

Sa leta te Paula koari na tie pa vasileana Pilipae, si ta kubere la koasa ekelesia kekenu sapu kuria e Paula, koasa pinaqaha popoa Masedonia pa popoa Iuropu. Sa qinavuna Roma si kopu nia sa popoa asa. Ta kubere sa leta hie totoso koa se Paula pa vetu varipusi, meke pa totoso pu koa ta toke si asa koari kaiqa tie tavetavete te Karisito, meke guana koa talotana si asa koari na dia vina tumatumae seadi koasa ekelesia pa Pilipae. Ba koa sa leta hie si va vura ia Paula sa nana qinetuqetu meke rane va nabua sa sa Tamasa, pa korapa nana rinaqerane lohina koe Zisu Karisito.

Sa nati ginugua meke ta kubere sa leta hie, si pude zama leana la koari na tie te Karisito pa Pilipae, koasa dia vinariponi sapu garunu lania rini koa sa pa totoso pu koa tasuna si asa. Ba vagia sa sa totoso leana hie pude vata gilana valeana nia koa rini, pude madi koa ninira si arini, be vea koa pa tinasuna si asa meke sari na tie te Karisito pa Pilipae. Tepa sisigiti sa si arini pude madi koa va pepekae gua e Zisu, ba lopu pude va lavata puleni, pude lopu va malumia rini sa dia hiniva soti pude totoli ni sari na dia tinoa.

Va balabala pule ni sa si arini, sapu sa dia tinoa keke koe Karisito, si na vinari ponina sa tataru variharupi te Tamasa sapu vagia rini pa korapa rinaqerane, lopu pa vina tabedi rina Tinarae te Mosese.

Kuberia sa sa gugua sa qinetuqetu na binule, sapu poni Tamasa koarini pu koa keke koe Karisito. Zama nia sa leta hie sa qinetuqetu, kineke, rinaqerane nabuna pa tinoa tadi na tie te Karisito. Tava bakala tugo koasa leta hie sa tataru lohina, sapu evania Paula koasa ekelesia pa Pilipae.

Sari na Nati Pinaqahana sa Leta

Vina bakalana sa leta. Hinia 1:1-11

Gua sapu ta evana koe Paula. Hinia 1:12-26

Sa tinoa keke koe Karisito. Hinia 1:27 kamo hinia 2:18

Sa minizi veko tadi Timote e Epaporodaitasi. Hinia 2:19-30

Vinabalau koari na kana meke na tinasuna. Hinia 3:1 kamo hinia 4:9

Paula si zama leana koari na tie te Karisito pa Pilipae. Hinia 4:10-20
Tinukuna sa leta. Hinia 4:21-23

Zinama Tuketukele

¹ Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, meke Timote pu koa turana; gami kara si na nabulu te Zisu Karisito. Kubere atu nia rau si asa koari doduru tie te Tamasa pa Pilipae, sapu koa keke koe Zisu Karisito, meke gua tugo koari kasa koimata, na tie varitokae pa ekelesia.*

² Mani poni gamu sa Tamasa sa Tamada, meke sa Banara Zisu Karisito, sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule.

Vinaravara te Paula Pude Toka ni sarini pa Pilipae

* 1:1 TTA 16:12

³ Hoke zama leanani gamu rau koe Tamasa doduru totošo, pana balabala gamu rau si gamu. ⁴ Doduru totošo pana varavara tokani gamu rau, si varavara si rau pa qinetuqetu, ⁵ koa gua koasa sirana gua pu toka nau gamu, koasa tinavete tanisa Inavoso Leana, podalae gua totošo va hinokara si gamu, meke kamoā kamahire. ⁶ Meke rane valeania rau, sapu sa Tamasa sapu podalae nia sa tinoā vaqura hie pa korapa mia gamu, si kaqu hodaia si Asa, osolae va hokotia Sa, kamoā koasa rane pu kaqu pule mae ia Zisu Karisito. ⁷ Na totošo mo pude balabala gua asa si arau pa gugua mia gamu sina tataru ni gamu rau pa korapa buloqu; ura be ta pusi seni si rau, babe toketoke nia meke va turu va niñira ia rau sa Inavoso Leana, ba ele somana nia gamu koa rau koasa tinavete arilaena te Tamasa hie. ⁸ Tamasa sina qua tie va sosode, sapu sa hinokara si tozia rau, sapu sa qua tataru lohina koa gamu si gua puta tugo sa tataru te Zisu Karisito koa gamu.

⁹ Varavara nia rau si pude toqolo lala nana sa mia tataru, koasa mia tinumatumae hinokara, meke koasa vinizavizata gotogotona, ¹⁰ pude boka vizatia gamu sapu leana hola. Meke kote tiqe loke boni mia na tinazutu mia koasa rane pu kote pule mae ia Karisito. ¹¹ Meke madi ta siñie lineana sari mia tinoā, sapu e Zisu Karisito mo telena boka vata evana vura ia, pude na vina lavatana meke na vinahesina sa Tamasa.

Toa Koe Karisito

¹² Hiva va gilani gamu rau kasa tasiqū, sapu sa tinapusi qū rau pa vetu varipusi, si toka sisigiti nia sa vina enena sa Inavoso Leana. ¹³ Gua asa ke sari doduru tie varipera pa vetu banara, meke sari doduru tie pule tani, si gilania sapu ta pusi si rau, sina nabulu nia rau se Karisito.* ¹⁴ Meke soku hola rina tasiqū, sapu sari na tie tanisa Banara, si niñira lala dia tu si arini pa dia rinañerane sipu ta pusi si rau, meke lopu hite matagutu pude tozi vura nia rini sa Inavoso Leana.

¹⁵ Hinokara, kaiqa arini si tozi vura nia se Karisito pa kinonokono, meke pa vinaritokei, ba kaiqa arini si pa dia hiniva hinokarana. ¹⁶ Sarini hire si tavetia si asa pa dia tataru, sina gilania rini sapu ele veko mae nia Tamasa koa rau sa tinavete, pude lavelave hukata nia sa Inavoso Leana. ¹⁷ Ba kaiqa si lopu tozi vura nia se Karisito pa hiniva hinokarana, ba pude va arilaena puleni teledia hola nau si rau. Balabala ia rini si pude va talotaña hola au mo si arau pa vetu varipusi, gua. ¹⁸ Ba loke tinasuna! Qetu nia mo rau si gua asa. Sapu arilaena si pude ta tarae vura mo se Karisito pa doduru totošo. Be pa hiniva leana sia, ba be lokari, ba qetu nia mo rau.

Uve, meke lopu kaqu makudo qetu si rau, ¹⁹ sina gilania rau sapu koari na mia vinaravara, meke pa tinokae tanisa Maqomaqona e Zisu Karisito, si kote ta rupaha si rau. ²⁰ Sa qua nati inokoro sapu rane valeania rau, si pude lopu kaqu malohoro si rau koa sa qua tinavete, ba pude doduru totošo, meke pa totošo tugo hie, si maqu zama va mataqara, meke lopu kurekure; pude boka tava lavata se Karisito pa doduruna sa qua tinoā, be toa babe mate si rau. ²¹ Sa natina sa qua tinoā si pude toa keke koe Karisito. Ba be mate si rau, sa qua minate si na vinagi tugo taqarau. ²² Ba be toa si rau, si arilaena pude boka taveti pule si kaiqa tinavete leadi, ba lopu gilania rau, na sa si leana hola. ²³ Leadi beto koa rau sari karua hiniva. Hiva luaria rau sa tinoā

* 1:13 TTA 28:30

hie, pude la koa somanae koe Karisito; asa si arileana hola. ²⁴ Ba pa ginua mia gamu, si ta hivae hola pude toa tugo si rau. ²⁵ Va hinokaria rau si hie, meke gilania rau sapu kaqu toa si rau, kaqu koa somana koa gamu si rau, pude kaqu toqolo si gamu pa korapa mia qinetuqetuna sa rinaņerane. ²⁶ Meke pana pule mae koa gamu si rau, si kote noma lalanana sa mia qinetuqetuqu rau, pa mia vinalesi koe Karisito.

²⁷ Ego, sa tñitonā arilaena hola, si pude sari na mia tinoa si pude toa nia gua sapu hiva nia sa Inavoso Leana te Karisito. Ke be atu dogoro gamu rau ba be lokari, ba kote boka avosoni gamu mo rau, sapu turu va nabu si gamu pa keke nati binalabala meke keke hiniva, pude varipera nia sa rinaņerane tanisa Inavoso Leana. ²⁸ Mi lopu matagutu ni sari na mia kana, mi koa va nñira doduru toso, meke kaqu vata gilana nia koarini sa dia tinahuara, meke sapu kaqu ta harupu si gamu koe Tamasa. ²⁹ Sina ele ta vatu koa gamu sa vina malumu, pude va lavatia se Karisito pa mia tinoa, lopu pa vina hinokarana mo Sa, ba pude koa ta sigiti nia tugo si Asa. ³⁰ Ura korapa somana si gamu koa rau pa vinaripera, pude tozi vura nia sa Inavoso Leana. Asa tugo sa vinaripera sapu ele dogorau gamu raza ia rau, meke avosia gamu kamahire, sapu asa tugo si korapa raza ia rau.*

2

Sa Vina Pepekae meke sa Linavata te Karisito

¹ Sa mia tinoa keke koe Karisito si va nñira gamu, meke sa Nana tataru si va manoto gamu. Koa vari baeri si gamu sina koa koa gamu sa Maqomaqo Hope, meke koa variva tukana na vari nonoi si gamu pa tataru. ² Ke mi koa keke pa binalabala, pa tataru, meke pa hiniva, pude gua asa si kote va qetu hinokarau gamu. ³ Mi lopu tavetia si keketona pa pinuhi meke pa vinalesi pule, ba mi koa va pepekae pa vari korapa mia. Doduru toso si mi balabala ia sa lineana tana votiki tie, hola nia sa mia lineana telemia. ⁴ Mi lopu tale dono puleni gamu mo, pa mia vinaleana telemia, ba mi dono la ia tugo sa vinaleana tana votiki tie. ⁵ Ke mi keha lulia sa hahanana va pepekae te Zisu Karisito sapu guahe:

⁶ Tagoa Sa sa tinoa Tinamasa doduru toso,

ba lopu balabala ia Sa pude tuqe va nabua sa vina kekeņono pule nia koe Tamasa.

⁷ Ba luara pania Sa sa Nana vasina ululuna,

meke vagia Sa sa ginugua tana nabulu, meke ta evaņae na tie si Asa.

⁸ Meke ta dogoro guana tie hokara si Asa,

va pepekae pule nia, meke enea Sa sa siranana sa vina tabe, osolae kamo koasa minate, sapu sa Nana minate pa korosi.

⁹ Gua asa, ke va lavatia meke ovulu sage nia Tamasa si Asa, pude kamo sa vasina ululuna hola pa Maņauru,

meke poniasa Sa sa pozapoza sapu nomana lavata, sapu ululu hola ni sari doduru pozapoza pule.

¹⁰ Meke pude koasa pozana e Zisu, sari doduru tinoni pa Maņauru, pa pepeso,

meke pa kauruna* sa pepeso si kaqu kokotunu meke va lavatia si

* **1:30** TTA 16:19-40 * **2:10** Kauruna sa pepeso si na vasina tadi pu matedi sapu ta pozae Hedisi.

Asa.*

¹¹ Meke kaqu tozi helahelae nia ri doduru sapu e Zisu Karisito si na Baṅara, pa vinalesina sa Tamasa sa Tamada.

Kalalasa Gua rina Pinopino

¹² Kasa qua baere ta tatarue mia, gua sapu hoke va tabe au gamu sipu koa koa gamu si rau, si arilaena hola pude va tabe au tugo gamu toso lo pu koa koa gamu si rau. Mi tavetavete zonazona pude kopu nia sa mia vinagina sa tinaharupu, mi pamaṅa sisigiti nia sa Tamasa, osolae vagi va hokotia gamu gua sapu va nama vekoa Sa pude tamugamu.

¹³ Sina Tamasa telena si tavetavete pa korapa mia gamu, pude boka hiva nia meke lulia gamu sa Nana hiniva.

¹⁴ Pa doduru mia tinavete si mi lopu qumiqumi na varitokei. ¹⁵ Gua, pude loke tinazutu mia, meke via pa bulomia; na tuna Tamasa si gamu sapu loke kisakisa mia, pa korapana sa sinage koqina meke va karikarina. Vasina kaqu koa na tie leamia pa vari korapadi rina tie, guana kalalasaki rina pinopino pana boni pa maṅauru,* ¹⁶ toso tozi vura nia gamu koa rini sa inavosona sa tinoa hola. Be gua asa si gamu, si kote ari qua ginugua si rau pude qetuni gamu koasa rane pinule mae tanisa Baṅara, sina kote ta dogoro vura vasina sapu lopu oki palae hoboro sari doduru qua tinavete niṅira.

¹⁷ Koasa mia rinaṅeraṅe si vala ni gamu sari na mia tinoa koe Tamasa pa ninabuluna Sa. Meke be guana tava mate si rau pa vina tabena Sa, meke tava zoloro sa eharaqu, ba kote qetu si rau. ¹⁸ Ke mi somana qetuqetu turaṅau.

Timote meke Epaporodaitasi

¹⁹ Raṅea rau se Zisu sa Baṅara, sapu pa hiniva Tanisa, si lopu sana kote garunu atu nia rau se Timote koa gamu, pude boka tava niṅira si rau pa inavoso mia gamu. ²⁰ Ura loke tie pule si gugua asa, sapu galagala sisigitini gamu. ²¹ Sari doduru tie pule si va boka pule ni mo dia tinoa soti, ba lopu kopu nia rini sa tinavete te Karisito. ²² Ba gilana valeania gamu sapu se Timote si na tie arilaena hola. Tavetavete varigara guana karu tatamana si gami kara pa tinavete tanisa Inavoso Leana. ²³ Rovea rau sapu lopu sana kote boka va atua rau si asa, pana gilana pakia rau gua sapu kote ta evaṅa koa rau. ²⁴ Meke kalavarae si rau koa sa Baṅara, sapu arau ba lopu sana kote atu tugo koa gamu.

²⁵ Balabala ia rau sapu leana tugo pude garunu atu nia se Epaporodaitasi, sa tasida koe Karisito, sapu somana tavetavete turaṅau, guana tie varipera te Karisito. Asa sa mia tie ta garununa sapu ele va tukanau. ²⁶ Hiva hola si asa pude dogoro gamu, meke mamata sisigiti sa bulona sina ele avoso nia gamu sapu moho si asa. ²⁷ Hinokara sapu ele moho tata mate si asa. Ba tataru nia Tamasa si asa meke salanṅa. Meke lopu asa eke mo si tataru nia Sa, ba arau tugo pude lopu talotaṅa nia rau sa minoho tanisa, meke pude lopu vari tomoi koa rau sa tinalotaṅana sa nana minate. ²⁸ Hiva sisigiti pude garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude boka qetu si gamu pana dogoria si asa, meke lopu kote talotaṅa sisigiti si arau. ²⁹ Mi va kamo valeania si asa pa qinetuqetu, guana tasimia koasa Baṅara. Mi pamaṅa ni sari doduru tie pu gugua asa. ³⁰ Ura pa korapa tinavete te Karisito si tata mate si asa, sina va tasuna

* 2:10 Ais 45:23 * 2:15 Diut 32:5

ia sa sa nana tinoa pude boka toka nau sa, vasina lopu boka toka nau gamu.

3

Sa Tinonoto Hinokarana

¹ Ego, hie tugo sa qua zinama vina betobeto kasa tasiq, mi koa qetu pa mia kinoa keke koasa Baṅara. Lopu mabo nia rau pude tozi pilipule atua gua sapu ele kubere atu nia rau visoroihe, pude gua asa si lopu kaqu ta turaṅa va sea si gamu. ² Mi balau ni saripu va kalekaleana guana siki*, sarini pu ososo ni sari na tie pude ta magu^d pude na vina gilagilana sapu na tie te Tamasa si arini. ³ Ba gita tu si na tie hinokara te Tamasa, lopu arini, sina vahesia gita sa Tamasa pa korapa Maqomaqona Sa, meke koa qetuqetu si gita pa nada kineke koe Zisu Karisito. Lopu ronu puleni gita pude vahesi puleni gita pa kenuna Tamasa. ⁴ Arau si boka balabala ia sapu boka vahesi pule nau, be hiva si rau. Be keke tie si balabala ia sapu garona pude vahesi pule nia sa nana tinoa meke tinavete pa kenuna sa Tamasa, si hola nia tu rau si asa pa soku ginugua. ⁵ Ta magu si rau pa rane vina vesu, meke ta podoe tie Izireli si rau pa tutina e Benisimane. Na tie Hiburu si rau meke sari na tiatamaqu, meke pa kalina sa Tinarae te Mosese, si na Parese si rau.* ⁶ Nalinali sisigiti si rau pude lulia sapu sa hiniva te Tamasa gunia rau pa qua binalabala, ke nonoivala ia rau sa ekelesia. Sa tinonoto pa kinopuna sa Tinarae te Mosese, si lopu hite sea nia rau.*

⁷ Ba sari doduru hire pu va arilaena i rau visoroihe, si namu loke laedi kamahire sipu gilania rau se Karisito. ⁸ Lopu arini mo, ba balabala ia rau sapu sari doduru tinitonā si namu loke laedi, sipu vagia rau sa ginilagilana marilaena te Zisu Karisito sa qua Baṅara. Meke pa ginuana Sa si veko pani rau sari doduru qua ginugua koadi sara, meke balabala guni na remoremo rau si arini, pude boka vagia rau se Karisito, ⁹ meke boka koa keke koa Sa. Meke loke qua tinonoto telequ sapu ta vagi koasa vina tabena sa Tinarae te Mosese, ba kamahire si tagoa rau sa tinonoto sapu ta poni mae pa korapa rinaṅerane koe Karisito, sa tinonoto sapu maena koe Tamasa pa korapa rinaṅerane. ¹⁰ Hiva gilana valeania rau se Zisu Karisito pa qua tinoa, pude somana nia sa Nana tinasigiti, pude enea rau sa siranana sa vinatabe, osolae kamo koasa minate gua sapu evaṅia Sa, pude mani ta evaṅa koa rau sa niniraṅira tanisa Nana tinuru pule pa minate. ¹¹ Be boka rau, si maqu tava turu pule pa minate.

Haqala pude Vagia sa Tinoa Hola Koe Karisito

¹² Lopu zama si rau sapu ele vagia na tagoa rau sa tinoa gotogotona. Ba haqala zukuru lamo si rau pude vagia sa pinia, sina ta vagi si rau koe Zisu Karisito pude Tanisa. ¹³ Kasa tasiq, lopu balabala ia rau sapu ele vagia rau si asa, ba keketona mo si tavetia rau. Muliṅi ni rau sari doduru tinitonā pu ele hola, meke zukuru nono la i rau sari na tinitonā pu koa pa kenuqu. ¹⁴ Haqala tonoto la si rau, pude vagia sa

* **3:2** Sari na tie pu ta pozae siki hire, si arini pu va kokoha ia sa hinokarana sa Inavoso Leana te Zisu. Mi tiroa sa vina bakala pa Qal 1:6: * **3:5** Rom 11:1; TTA 23:6, 26:5 * **3:6** TTA 8:3, 22:4, 26:9-11

pinia sapu sa tinoa hola panaulu, asa tu si tioko nau sa Tamasa koe Zisu Karisito pude vagia.

¹⁵ Ego, gita doduru tie pu komiha pa nada tinoa koe Karisito, si mada zukuru nono la tu pude vagia sa tinoa hola. Be kaiqa gamu si lopu va ego sa binalabala asa, ba kaqu va tonoto gamu Tamasa si gamu. ¹⁶ Ba sa hinokara sapu ele gilania gita, si mada tuqe va ninira ia.

¹⁷ Kasa tasiq, mi keha luli au. Mi dono luli sarini pu lulia sa kineha tonoto sapu ele veko gami koa gamu.* ¹⁸ Ele tozini gamu tu rau soku toso visoroie si hie, meke kamahire si zama pule nia rau si asa pa qua tinalotana nomana, sapu koa dia si ari sokudi, sapu kana ia sa tinozina sa minate te Karisito pa Korosi. ¹⁹ Sa vinabetodi rini si na vina kilasa koa holana te Tamasa, sina va tamasi rini sari na inokoro sea tana tinidi. Va titie ni rini saripu gua pada pude kurekure ni rini, meke soto mo koari na tinavete kaleadi tana kasia popoa sari na dia binalabala. ²⁰ Gita si na tie tana Manauru, meke aqa zonazona nia gita sa nada Hinarupu, sapu sa Banara Zisu Karisito pu kote mae gua vasina. ²¹ Pa Nana niniranira si kote hobei Sa sari na tinida sapu tana pepeso, pude ta evanae na tini tolavaena na nedalana sapu kekeono gua Tanisa. Meke asa tugo sa niniranira si tavetavete nia Sa, pude vekoi pa Nana kinopu sari doduru likakalae.

4

Sari na Inavoso

¹ Ke gua asa, si tataru holani gamu rau kasa tasiq, meke hiva dogoro hola gamu rau! Va qetu hola au gamu si rau, meke qetu holani gamu tugo rau. Ke kasa tasiq, mi turu va ninira pa mia tinoa koasa Banara.

² Tepa gamu rau si gamu Euodia meke Sinitike, pude mi koa variva egoi guana tamatasi barikaleqe pa korapana sa Banara. ³ Tepa igo tugo rau si agoi na nabulu turanaqu pu ta ronuemu*, pude mamu toka ni sari karu barikaleqe hire. Sina ele toka hola nau rini pa vina enena sa Inavoso Leana, gua tugo Kelemeniti meke sari doduru tie tavetavete turanaqu, saripu ele tagoa sa tinoa hola meke ta kubere pozadi pa buka te Tamasa.

⁴ Mi koa qetu doduru toso pa mia kineke koa sa Banara. Maqu tozi pulea, mi koa qetu!

⁵ Mi va dogoro nia koari doduru tie sa mia ninono. Tata pule mae sa Banara. ⁶ Mi lopu talotana nia si keketona, ba pa mia vinaravara si mi tepa la ni koe Tamasa sari doduru gua sapu ta hivae koa gamu; mi zama valeana tugo koa Sa pa bulomia doduru toso pa mia vinaravara. ⁷ Meke sa binule te Tamasa sapu loke tie boka tumae beto nia, si kote kopuni sari bulomia, meke na mia binalabala, pa kinoa keke koe Zisu Karisito.

⁸ Hie sa qua zinama mumudi, kasa tasiq, mi kopu ni pa bulomia sari na hahanana gua hire sapu garona sa vina lavata; sari pu hinokara, leadi, tonoto, via, tolavaedi, meke garo pude ta pamae. ⁹ Mi tavete luli gua sapu ele va nonogai, na vagi gamu koa rau, pa qua zinama na tinavete. Meke sa Tamasa pu poni gita sa binule si kote koa koa gamu.

Zinama Leana Koasa Vinariponi

* 3:17 1 Kor 4:16, 11:1 * 4:3 Lopu ta gilana esei "sa nabulu turanaqu" sapu zama nia sa.

¹⁰ Pa qua tinoa keke koasa Baṅara, si variva qetu hola koa rau sapu ele gelaena sa tooso meke tiqe kamahire si vagia gamu sa tooso pude va dogoro nau sa mia tataru koa rau. Lopu zama si rau sapu hoke galagala nau gamu, ba sina loke mia tooso pude tavete vura nia.

¹¹ Lopu pa ginugua sapu hiva ta tokae si rau ke zama nia rau si hie, ura ele manavasa nia mo rau pude qetu ni gua sapu tagoi rau. ¹² Tumae nia rau sa kinoa malaṅa, meke pude tago va soku. Soku tie si lopu ele tumae nia sa ginugua hie, ba Arau si ele manavasa nia, be pavei koa si rau, ba be pa tooso sa, si qetu nia mo rau si pude deṅa, ba be ovia, be soku qua, ba be lopu soku. ¹³ Tagoa rau sa niniraṅira sapu ta poni nia rau koe Karisito pude turu va tia i, gua sapu ta evaṅa pa tinoa.

¹⁴ Ba leana hola si gamu, sapu ele boka toka nau gamu pa qua tinasuna. ¹⁵ Meke gilania mia gamu na tie Pilipae tatasana ta tarae sa Inavoso Leana, sipu luaria rau sa popoa Masedonia, si gamu mo telemia sa ekelesia sapu toka nau, koari na mia vinariponi.* ¹⁶ Ura tooso koa pa Tesalonaika si rau, meke ta hivae koa rau sa tinokae, si hoke toka nau gamu.* ¹⁷ Lopu hata sisigitia rau sa mia vinariponi, ba okoro dogoria rau sa vuana, sapu ta tomo la koasa minana pa maqomaqo mia. ¹⁸ Ele vagia rau doduruna sa mia vinariponi koa rau, meke garo hola si asa! Lopu ehaka nia rau si keke toṅa kamahire, sina ele vagi rau pa limana Epaporodaitasi sari na mia vinariponi pu va mae i gamu. Guana vinariponi pu variva qetu si arini koe Tamasa, meke na vina vukivukihi humaṅa lea koa Sa.* ¹⁹ Sa qua Tamasa si kaqu ponini gamu sari doduru tiṅitoṅa sapu garo koa gamu, koasa moatana gua sa Nana tinago pa mia kinoa keke koe Zisu Karisito. ²⁰ Mani tava lavata sa Tamasa sa Tamada niniae rane ka rane! Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

²¹ Qua tataru koari na tie te Tamasa pu koa keke koe Zisu Karisito. Sari kasa tamatasi pa vinahesi sapu koa koa rau hire, ba va atua tugo sa dia tataru koa gamu.

²² Meke gua tugo sari doduru tie te Tamasa tani, meke saripu koa pa vetu baṅara te Siza, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu.

²³ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi tanisa Baṅara Zisu Karisito.

* 4:15 2 Kor 11:9 * 4:16 TTA 17:1 * 4:18 Ekd 29:18

SA LETA TE PAULA KOARI NA TIE PA KOLOSÆ Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koa rina tiena sa ekelesia pa Kolosae. Kolosae si keke vasileana nomana pa Esia. Sapu Esia gunia rini pukerane, si kamahire poza nia rini Teki. Kolosae si koa pa kali gasa rimata pa Episasi.

Sa ekelesia pa Kolosae si lopu e Paula podalae nia, ba sina koa si asa koasa pinaqaha popoa vasina koa sari na puku ekelesia pu kopu ni e Paula, ke hoke garunu la tie tavetavete se Paula koa rina ekelesia arini. Sari na tie tavetavete arini si ta luaraedi mae pa Episasi, meke sa popoa Episasi si na nati popoa koasa pinaqaha popoa tanisa binañara Roma pa Esia.

Ele gilania Paula sapu koadia si kaiqa tie tuturana seadi koasa ekelesia pa Kolosae. Sari na tie tuturana seadi hire si zukuru nia rini koari na tie sa dia vina tumatumae sea sapu guahe: “Be hiva ta harupu si keke tie, si mani vahesi sari kaiqa votiki maqomaqo na ninirani, kekeñoño gua rina mateana,” gua. Va tumatumae nia tugo rini sapu sari doduru koose na palabatu si kaqu ta magu^d gua sapu tozia sa Tinarae te Mosese, meke kaqu madi ni rini si kaiqa ginani pude lopu henai, gua. Meke kaiqa pule vina tumatumae seadi si tozi rini.

Paula si lopu va egoi sari na vina tumatumae gugua arini, gua asa ke zama va ninira nia sa pude tozi vura nia sa vina tumatumae hinokara te Karisito. Sa natina hokara sa nana vina tumatumae si guahe: E Zisu Karisito mo telena si boka harupu gita, meke lopu ta hivae pule si kaiqa votiki sirana tinaharupu. Sari kaiqa votiki vina tumatumae seadi si va seu gita koe Karisito. Zama se Paula, “Pa korapana Karisito si kuri Tamasa sari doduru vina podaka, meke pa korapana tugo Karisito si vagi pule ni Tamasa si arini sapu ele muliunu taloa koa Sa. Sari na tie mo pu koa keke koe Karisito, si tagoa sa rinoverove sapu kaqu ta harupu si arini,” gua si asa. Meke tozi vura ni tugo Paula sari doduru ginugua leadi pu vagi rina tie pu koa keke koe Karisito, pa tinoa tadi pu va hinokaria se Karisito meke sa Nana vina tumatumae.

Mada dono gilania tugo sapu Onesimasi si lulia tugo se Tikikasi toso paleke lania sa sa leta hie koa rini pa Kolosae. Onesimasi si na pinausu te Pilimone sapu kubere lania leta tugo Paula. Gina koanana se Pilimone pa Kolosae.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama kekenu. Hinia 1:1-2

Vinaravara zama leana. Hinia 1:3-14

Tinoa meke na tinavete te Karisito. Hinia 1:15 kamo hinia 2:19

Tinoa vaqura koe Karisito. Hinia 2:20 kamo hinia 4:6

Tinukuna sa leta. Hinia 4:7-18

Zinama Tuketukele

¹ Sa leta hie si mae guana koa rau Paula, sa apositolo^d te Zisu Karisito pa hiniva te Tamasa, meke Timote sa tasida koe Karisito. ² Garunu atu nia rau sa leta hie koa gamu na tie te Tamasa pa Kolosae, gamu na

tamatasi ta ronu mia pa mia kineke koe Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi na binule tanisa Tamasa sa Tamada.

Vinaravara Zama Leana

³ Doduru totošo si zama leana si gami koe Tamasa, sa Tamana sa nada Baṇara Zisu Karisito, totošo varavara tokani gamu gami, ⁴ sina ele avoso nia gami sa mia rinaṇerane koe Zisu Karisito, meke sa mia tataru koari doduru tie te Tamasa. ⁵ Totoso kamo tatasana koa gamu sa inavoso hinokara, sapu sa Inavoso Leana, si raneā gamu sapu gua va nama vekoa Tamasa pude tamugamu pa Maṇauru, ke vura mae sa mia rinaṇerane meke sa mia tataru. ⁶ Sa Inavoso Leana si korapa urahae la koari na tie pa soku popoa meke vahinokara si arini. Gua puta tugo sapu ta evaṇa pa korapa bulomia gamu, podalae totošo avosia meke gilania gamu sa gugua hinokara sa tataru variharupi te Tamasa. ⁷ Ele va nonoga ia gamu koe Eparasi sa tataru variharupi te Tamasa. Asa si keke nabulu turanamami sapu ta tataruena, na ta ronuna te Karisito pu tokani gamu.* ⁸ Ele mae tozini gami tu sa sa tataru sapu ele ponini gamu sa Maṇomaṇo Hope koa gamu.

⁹ Pa ginugua asa, si lopu makudo varavara tokani gamu gami, podalae tugo sipu avosoni gamu gami. Tepa ia gami sa Tamasa pude va siṇi ni gamu sa tinumatumae tanisa Nana hiniva, meke sa ginilagilana lohina sapu poni gita sa Maṇomaṇo Hope. ¹⁰ Tepa ia tugo gami pude boka toa nia gamu sa tinoā sapu gotogoto sapu hiva nia Sa, meke va boka gamu pude evaṇia gua sapu variva qetu koa Sa doduru totošo. Sari na mia tinoā si kaqu va vurai sari na tinavete leadi, meke kaqu toqolo si gamu pa ginilanana sa Tamasa. ¹¹ Mi koa va niṇira koari doduru niṇiraṇira saripu mae guadi koasa Nana niṇiraṇira marilaena, pude boka turu va nabu si gamu koari doduru tinasuna pa korapa niṇoṇo. ¹² Pa korapa qinetuqetu, si mi zama leana koasa Tamada sapu ele va garogaro gamu pude somana tagoa sa doduruna gua sapu va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie, koasa Binaṇara sapu koa ia kalalasa. ¹³ Ele harupu gita Sa koasa niṇiraṇira tanisa hinuporo, meke ele va karovo la gita Sa koasa Binaṇara tanisa Tuna sapu tataru nia Sa. ¹⁴ Ele vata rupaha gita Karisito si gita. Sapu gunia si guahe: Ele taleosae ni Sa sari nada sineā.*

Karisito meke sa Nana Tinavete

¹⁵ Karisito si na kinehana sa Tamasa sapu lopu ta dogorona. Asa mo sa Tuna Tamasa sapu ele koa va kenue koari doduru vina podaka. ¹⁶ Ura pa korapana Sa si ta tavete sari doduru vina podaka pa Maṇauru, meke pa pepeso. Sari na tinitoṇa ta dogorodi, meke saripu lopu ta dogorodi, na niṇiraṇira Maṇomaṇo, sari na baṇara, na tie totoli, meke na nati hiniva. Pa korapana Sa si kuri Tamasa sari doduru vina podaka pude tanisa Tuna. ¹⁷ Karisito si ele koa Nana tu sipu lopu ele ta tavete sari doduru vina podaka, meke pa korapa kineke koa Sa, si tava garogaro sari doduru pa hopeke dia vasidi. ¹⁸ Asa sa batuna sa tinina sapu sa ekelesia, meke na natina sa tinoā tanisa tini sana. Na tuna kenuna si Asa koari doduru, sapu ele tava turu pule pa minate, pude kaqu koa na Nati Baṇara koari doduru likakalae.* ¹⁹ Ura sa Nana vinizata soti sa Tamasa, si pude tagoa sa Tuna sa doduruna sa Nana

* 1:7 Kol 4:12; Plm 23 * 1:14 Epi 1:7 * 1:18 Epi 1:22-23

tinoa tinamasa. ²⁰ Meke pa korapana sa Tuna si variva bule ni Sa sari doduru Nana vina podaka pude pule la koa Sa, sari doduru likakalae pa Mañauru, meke pa pepeso. Meke ele evañia Tamasa sa binule pa korapa eharana sa Tuna koasa Nana minate pa korosi.* ²¹ Visoroihe si seu koe Tamasa si gamu pu lopu na tie Ziu, meke kana la koa Sa, sina koa gua koari na mia tinavete kaleadi, na binalabala bonidi. ²² Ba pa korapana sa minate pa tini tanisa Tuna, si vata evañe ni gamu Nana baere sa Tamasa si gamu, pude boka va kamo gamu Sa guana tie madi mia, via mia, meke loke tinazutu mia pa kenuna Sa. ²³ Ke mi koa soto va nabu koa sa mia rinañerane. Mi lopu rizu taloa gamu koa Sa sapu rañea gamu koasa Inavoso Leana. Asa tugo sa Inavoso leana sapu nabulu nia arau, Paula. Sa Inavoso Leana hie si ele avoso nia gamu meke ele ta tarae koari na tie pa doduru popoa.

Sa Ninabulu te Paula Koasa Ekelesia

²⁴ Kamahire si getu ni rau sari na qua tinasigiti pa vina leana mia gamu, sina sari na qua tinasigiti arini si pude toka nia sa vina gorevurana sa tinasigiti te Karisito pa laena sa tinina sapu sa ekelesia. ²⁵ Ele vizata au Tamasa si arau pude nabulu nia sa ekelesia. Ele poni nau Sa sa tinavete pa vinaleana mia gamu. Sa tinavete asa si pude tozi vura nia sa doduruna sa Inavoso Leana. ²⁶ Tava paere sa Inavoso Leana hie koari ninae butubutu na sinage na sage pukerane, ba kamahire si tava vura si Asa koari Nana tie. ²⁷ Sa hiniva te Tamasa si pude vata gilana nia koari Nana tie meke koari doduru tie Zenitailo^d sa inavoso tomena hie, sapu marilaena hola. Sa inavoso tomena asa si guahe: Sapu e Karisito si koa koa gamu; ginuana asa si gua pule he: Sapu gamu si rañea pude somana tagoa sa tinoa tolavaena te Tamasa. ²⁸ Asa tugo sa Karisito sapu tozi vura nia gami koari doduru tie. Koari doduru ginilagilana lohina, si va balau ni, na va tumatumae ni gami sari na tie, pude komiha pa hopeke dia tinoa keke koe Karisito, meke va kamoi si arini pa kenuna sa Tamasa. ²⁹ Tavetavete va ñinira, na voriti mate si rau, pude va gorevura ia sa hiniva asa. Tavetavete nia rau sa ñinirañira sapu poni nau e Karisito, sapu korapa koa tavetavete pa korapana sa qua tinoa.

2

¹ Maqu tozi va gilanani gamu sa qua pinodepodekae nomana, pude tokani gamu si gamu, meke sari na tie te Karisito pa Laodisia, meke arini pu lopu ele hite dogoro soti au si arau. ² Tavetia rau si hie pude boka tava ñinira si arini, pude di koa keke pa tataru, pude madi tagoa rini sa doduruna sa ginilagilana hinokara koasa inavoso tomena te Tamasa, sapu e Karisito mo. ³ Koa Sa si koa beto sari na tinagotago tomedi sapu sari na ginilagilana, na tinumatumae te Tamasa. ⁴ Tozini gamu arau si hie, pude mi lopu ta sekesekei pa keke tie koari nana zinama, na vina lomolomoso kokohadi, be vea avavoso lea gua sari nana zinama. ⁵ Lopu koa koa gamu si rau pa tiniqu, ba somana koa gamu si rau pa qua binalabala, meke getu hola nia rau sipu gilania rau sa mia sinoto va nabu pa mia kinoa varigarae pa rinañena e Karisito.

Sa Tinoa Hokotona koe Karisito

* 1:20 Epi 2:16

⁶ Sina ele tagoa gamu se Zisu Karisito sa Baṅara, ke mi koa keke pa korapana Sa. ⁷ Mi soto va nabu, mamu kuri sari na mia tinoa koa Sa. Koa va ṅinira pa rinaṅerane gua sapu ele tava tumatumaē nia gamu, mamu zama leana doduru totoſo. ⁸ Mi balau pude lomu vata pusi gamu keke tie, koari na tinumatumaē sekesekei sapu mae guadi koari na vina tumatumaē tana tie, sapu ta vagidi koari na maḡomaḡo kaleadi tana kasia popoa, ba lomu koe Karisito. ⁹ Ura sa doduruna sa tinoa tinamasa si koa koe Karisito pa korapana sa tinoa tini Tanisa. ¹⁰ Meke ele ta poni nia gamu sa tinoa hokotona pa kinoa keke koa Sa. Asa si baṅara ni sari doduru maḡomaḡo pu tago ṅiniraṅira leadi na kaleadi pa Maṅauru meke pa pepeso. ¹¹ Meke pa korapa kineke koa Sa si ta magu si gamu pa minagu sapu lomu ta tavete pa lima tie, ba e Karisito tavetia, sapu sa tinarupaha koari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinida. ¹² Pa mia pinapitaſo^d si guana ele mate, meke ta pomunu turaṅae koa Sa si gamu, meke gua tugo pa korapa mia rinaṅerane, si kekeṅoṅo guana ele tava turu pule turaṅae koa Sa si gamu koasa ṅiniraṅira te Tamasa pu va turu pulea se Karisito pa minate.* ¹³ Visoroſi si mate si gamu pa maḡomaḡo mia, koa gua koari na mia hiniva kaleadi tana sinea pa tinimia, sina na tie Zenitailo^d si gamu, meke lomu tagoa gamu sa Tinarae tadi na tie Ziu, meke luli gamu sari na mia binalabala huporodi. Ba kamahire si va toa gamu Tamasa koe Karisito. Meke taleosoni gita Sa si gita koari nada sinea.* ¹⁴ Va betoa Tamasa sa kinubekuberedi ri nada lipulipu, koasa sinekena sa Tinarae te Mosese, sapu koa pude va kilasa gita koari nada sinea, sina vagi pania Sa meke poka nia pa Korosi.* ¹⁵ Totoso asa si vagi pani Sa sari ṅiniraṅira tadi na maḡomaḡo kaleadi, meke turaṅa va dodogoroni Sa guana tie ta raovodi^d, koasa Nana minataḡara pa korosi.

¹⁶ Ego, mi lomu va malumia keke tie pude zutu gamu pa ginugua ginani na napo, ba be pa kinopudi* rina rane hopedi, na inevaṅa pa totoſo sidara vaḡura, babe na rane Sabati.* ¹⁷ Hire sina vina titiladi mo rina tinitoṅa pu kote mae, ba sa hinokarana si e Karisito tu. ¹⁸ Mi lomu va malumu puleni gamu pude ta zutu koa ke tie sapu balabala pule nia sapu na tie arilaena si asa, gua, sina ele dogori sa sari kaiḡa dinogodogorae votivotikaedi, meke zukuru nia sa koari na tie sa vina pepekae kokohana, meke na vinahesidi rina mateana. Sa tie gugua asa si va lavalavatae pule nia koari na binalabala tana tie mo. ¹⁹ Luara pania sa se Karisito sa Batuna sa tini sapu sa ekelesia. Pa korapa tinolitolie te Karisito si ta varihodae valeana sari na kukuruna, meke tava toa sa tini, meke toḡolo pa tinoḡolo gua sapu hiva nia sa Tamasa.*

Mate meke Toa Somanæ koe Karisito

²⁰ Ele mate turaṅae koe Karisito si gamu, meke ele ta rupaha si gamu koari na maḡomaḡo kaleadi pu koa totoſi koari doduru vina podaka pa maṅauru meke pa pepeso. Na vegua ke guana tie tanisa popoa pepeso tu si gamu, meke luli gamu sari na dia tinarae saripu gua hire? ²¹ “Mi lomu taṅinia si hie, mi lomu va liṅiliṅia si asa, lomu tiḡua si hoi; na hopena,” gua. ²² Sari doduru arini si soto la gua mo koari na

* **2:12** Rom 6:4 * **2:13** Epi 2:1-5 * **2:14** Epi 2:15 * **2:16** Pa dia binalabala si ka ṅeta sari na inevaṅa pude kopu ni pude ta evaṅae na tie te Tamasa meke na tie Ziu si arini.

* **2:16** Rom 14:1-6 * **2:19** Epi 4:16

tīnitoṅa pu kote beto toso tavetavete ni. Na vina turu, meke na vina tumatumae tana tie mo si arini. ²³ Sari na tinarae arini, si doṅodoṅo guana koa i na ginilagilana lohina koari dia vina turu pa vinahesi sapu teledia va turui, na vina pepekae kokoha, meke sa dia tinarae niniradi pa tini si arini. Ba loke dia lineana si arini pude toṅotia sa hiniva kaleana tana tini.

3

¹ Ele tava toa pule turaṅae koe Karisito si gamu, ke gua asa si mi va soto la i sari na bulomia koari na tīnitoṅa pa Maṅauru, vasina pu habotu pa Nana habohabotuana Baṅara se Karisito pa kali mataona sa Tamasa.* ² Ke mi va soto la i sari na mia binalabala koari na tīnitoṅa panaulu, ba lopu koari na tīnitoṅa pa pepeso. ³ Ura ele mate si gamu, meke sari mia tinoa hinokara si ele ta tome somanae koe Karisito pa korapana sa Tamasa. ⁴ Sa mia tinoa hinokara hie si e Karisito, meke pana vura mae Sa, si kaqu vura somanae mae koa Sa si gamu, pude somana tagoa sa Nana tinolava.

Sa Tinoa Koana meke sa Tinoa Vaqura

⁵ Ego, mi va matei sari kukurudi rina mia tinoa saripu soto koari na kinaleadi tanisa pepeso, saripu gua na vinari riḡihi, na binalabala bonidi, na inokoro sea, na tinaṅaziri, meke na pinuhi sapu kekeṅoṅo guana vinahesi beku. ⁶ Sina koa gua koari na kinaleadi hire, si kote va raza mae ia Tamasa sa Nana binugoro koari na tie va gugue. ⁷ Visoroihe si somana si gamu koari na inokoro sea hire, toso koa ta pusi koa rini si gamu. ⁸ Ba kamahire si mi luara beto pani si hire: sari na binugoro, na tinaṅaziri, na kinukiti. Loke zinutuzutu kokoha, na zinama kaleadi, saripu hopena pude zamani, si kaqu vura pa beru mia. ⁹ Mi lopu vari zama kokohai, sina ele luara pania gamu sa tinoa koana asa, meke sari nana tinavete.* ¹⁰ Meke ele tagoa gamu sa tinoa vaqura. Hie tugo sa tinoa vaqura sapu ta kuri koe Tamasa sapu va podakana sa kasia popoa, meke sapu korapa va vaqura pulea sa kinehana soti, pude boka toḡolo sage si gamu pa ginilagilana sa Tamasa.* ¹¹ Ke gua asa, si loke vinotikaena si koa pa varikorapadi rina tie Quriki, meke na tie Ziu, na tie ta magudi meke sapu lopu ta magudi, na tie karovona babe na tie pa hiḡohiḡo, pinausu meke lopu na pinausu, ba Karisito mo si arilaena hola koari doduru tie. ¹² Gamu si na tie te Tamasa; madi mia, na ele tataruni gamu na vizata gamu Sa pude Nana telena. Ke gua asa, si mi tagoa sa tataru variva tukana, na vinaritokae, na vinapepekae, meke na ninono.* ¹³ Mamu variva taleosae pa tataru. Be keke koa gamu si lopu qetu nia sa si keke turaṅana, si mani taleoso nia. Madi variva taleosae, gua sapu taleosoni gamu sa Baṅara.* ¹⁴ Meke koari doduru lineana hire, si mi va somania sa tataru, sapu pusi varigara ni sari doduru hire pa kineke hinokara. ¹⁵ Mamu va malumia sa binule te Karisito pude koa baṅara pa bulo mia, sina koasa binule hie si tioko varigara ni gamu Tamasa si gamu pa keke tini. Ke mamu zama leana doduru toso. ¹⁶ Mani koa zonazona pa bulomia gamu sa zinama te Karisito. Mi variva tumatumae ni sari na ginilagilana. Mi kera ni sari na Sam meke na kinera vinahesi, mi kera zama leana la koe

* **3:1** Sam 110:1 * **3:9** Epi 4:22 * **3:10** Epi 4:24; Zen 1:26 * **3:12** Epi 4:2 * **3:13** Epi 4:32

Tamasa pa bulomia.* ¹⁷ Sari doduru tĩnĩtona pu evaņi gamu, si mi taveti pa korapa pozana e Zisu sa Baņara, pana zama leana si gamu koasa Tamasa sa Tamada pa korapana Sa.

Tinoa Vaqura Tana Hopeke Tie

¹⁸ Gamu na barikaleqe si mi va tabei sari mia palabatu, ura gua tu asa si leana pude tavetia gamu na tie te Karisito.*

¹⁹ Gamu na palabatu, mi tataru ni tugo sari mia barikaleqe, mi lopu hidaki.*

²⁰ Gamu na koburu, mi va tabei sari tiatamamia koari doduru tĩnĩtona, ura gua asa si qetu nia sa Tamasa.* ²¹ Gamu kasa na tamadia rina koburu, mi lopu va bubugori sari na tumia, pude madi lopu talotana.*

²² Gamu kasa na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa doduru ginugua, lopu totošo kopu totokoni gamu mo rini pude guana hiva va qetui mo si arini, ba mamu podekia pude va qetu i sarini pa doduru bulomia, pa mia pinamana koa sa Baņara.* ²³ Gua sapu tavetia gamu si mi tavetia pa doduru bulomia, guana sapu tavetavete ponia gamu sa Baņara, lopu koari na tie mo. ²⁴ Mi balabala ia sapu sa Baņara si kote poni gamu sa pinia sapu ele va nama vekoa Sa, pude tadi Nana tie. Sina e Karisito tu sa Baņara hinokara pu nabulu nia gamu. ²⁵ Asa sapu tavete va sea si kote ta poni nia tugo sa sa laedi ri nana tinavete kaleadi. Ura lopu toka kale si Asa.*

4

¹ Gamu na palabatu, mi tavete valeana meke tavete va tonoto la koari na mia pinausu. Mamu balabala ia sapu gamu ba koa nana tugo sa Baņara pa Maņauru sapu palabatuni gamu.*

Vina Tumatumae

² Mi lopu makudo varavara, mi kopu pa mia vinaravara, zama leana la koasa Tamasa. ³ Mi varavara tokani gami tugo, pude boka poni gami Tamasa sa totošo leana pude tarae nia sa Nana inavoso tomena, sapu se Karisito. Sina asa si ta pusi nia rau he. ⁴ Mi varavara toka nau pude boka tozi va bakalia rau sa inavoso tomena sana, pa sirana gua sapu hiva nia Tamasa pude tozia rau. ⁵ Mi koa gilae pa mia hahanana koa rini pu lopu va hinokara, mi haloi sari na totošo pu boka vagi gamu pude tozia sa Inavoso Leana.* ⁶ Sari na mia zinama si madi variva qetuqetu doduru totošo, meke variva okoro. Mi tumae nia gua pude boka olana va gotogoto la koari na votivotiki tie.

Zinama Tataru Vina Betobeto

⁷ Se Tikikasi, sa tasida koe Karisito sapu ta tataruena; sapu keke tie tavetavete ta ronuenta, meke na nabulu turana mami koasa tinavete tanisa Baņara, si kote tozini gamu sari doduru inavosoqu rau.** ⁸ Gua asa ke garunu atu nia rau si asa koa gamu, pude va nĩnira gamu pana tozini gamu sa sari na ginugua mami gami. ⁹ E Onesimasi, si luli koa sa, keke tasida ta ronuenta koe Karisito si asa, sapu keke tie soti koa

* **3:16** Epi 5:19-20 * **3:18** Epi 5:22; 1 Pit 3:1 * **3:19** Epi 5:25; 1 Pit 3:7 * **3:20** Epi 6:1
 * **3:21** Epi 6:4 * **3:22** Epi 6:5-8 * **3:25** Diut 10:17; Epi 6:9 * **4:1** Epi 6:9 * **4:5** Epi 5:16
 * **4:7** TTA 20:4; 2 Tim 4:12 * **4:7** Epi 6:21-22

gamu. Arini kote atu tozini gamu sari hopeke ginugua sapu ta evaṅa tani.* ¹⁰ Se Arisitakasi, sapu koa somana koa rau pa vetu varipusi si garunu atu nia sa nana tataru koa gamu, meke gua tugo e Maka, sa tasina puzakadara e Banabasi; ele vagia mo gamu sa inavoso pude va kamoā se Maka pana be ene hola gua koa gamu si asa.* ¹¹ E Zosua sapu ta pozae Zasitasi, ba va atua tugo sa nana tataru. Ari ka ṅeta mo hire sari na tie Ziu pu kekeredi, meke tavetavete somanae koa rau koasa Binaṅara te Tamasa, meke varitokae hola si arini koa rau.

¹² Tataru koa gamu gua se Epararasi, keke tie soti tugo koa gamu si asa, meke na nabulu te Zisu Karisito. Hoke varavara tokani gamu sa si gamu meke doduru totošo si tepa ia sa sa Tamasa pude va boka gamu pude turu va nabu, guana tie komiha mia, na tie hinokara te Karisito, pa korapa vina tabena sa hiniva te Tamasa.* ¹³ Arau si boka tozini gamu sa nana tinavete ṅinirana pude tokani gamu, meke sari na tie pa Laodisia meke Haerapolisi. ¹⁴ Se Luke sa mami tie salasalaṅa, sapu qetu nia gami, meke se Dimasi, ba garunu atu nia tugo sa dia tataru koa gamu.*

¹⁵ Tozia sa mami tataru koari na tasida pa Laodisia, meke gua tugo koe Nimipasi meke sa ekelesia pa nana vetu. ¹⁶ Pana ele tiro betoa gamu sa leta hie, si mi vala nia koasa ekelesia pa Laodisia, pude ta tiro pule vasina; meke gamu ba kote tiroa tugo sa qua leta, sapu kote va atua ri pa Laodisia. ¹⁷ Mi tozi nia se Akipasi pude va hokoto valeania sa tinavete sapu ele ta poni nia sa pa ninabuluna sa Baṅara.* ¹⁸ Hie si kubere sotia rau pa limaqu. Sa qua tataru arau Paula koa gamu. Mi balabala i sari na tina pusiṅu. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Tamasa.

* **4:9** Plm 10-12 * **4:10** TTA 19:29, 27:2; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39 * **4:12** Kol 1:7; Plm 23 * **4:14** 2 Tim 4:10,11; Plm 24 * **4:17** Plm 2

SA LETA KEKENU TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAIIKA Sa Vinabakala

Sa nati vasileana nomana koasa pinaqaha popoa Masedonia si pa Tesalonaika. Pa rane ninoroi, sa popoa hie si koa pa popoa nomana sapu ta pozae Qurisi. Sa ekelesia vasina si ele podalae nia Paula, sipu ta luarae si asa pa Pilipae pa nana inene tarae vina rua. Ba hinoqa mae sari na ninaqunaqu tadina tie Ziu, sarini pu lopu va hinokaria se Zisu, meke lopu qetu ni saripu lopu na tie Ziu pu visoroihe si edi hiva luli sari na hahanana tadina tie Ziu, ba kamahire si va hinokara meke lulia sa vina tumatumaee te Paula. Ke hitua rini se Paula, pude ta luarae pa Tesalonaika meke la pa Berea. Ego pa mudina asa, si la kamo se Paula pa Koriniti. E Timote, sa tie pu tavetavete turana se Paula, si koa hola paki pa Masedonia, meke beto asa si mae koe Paula pa Koriniti. Tozi ni sa sari doduru ginugua koasa ekelesia pa Tesalonaika. Meke beto asa, si kubere la nia Paula sa leta hie koarini, toroso koa si asa pa Koriniti. Sari na ginugua hire si boka ta tiro pa Tinavete Tadina Apositolo 17:1-15.

Sa leta kekenu te Paula hie koari na tie pa Tesalonaika, si pude va ninirai sari na tie pa dia tinoa vaqura na rinañerane koe Karisito, gua. Qetu meke zama leana si asa, sipu avoso ni sa sari na dia rinañerane na tataru. Ke vivinei nia sa koa rini sa nana kineha leana, sipu koa koa rini si asa. Meke olani sa sari na dia ninanasa pu mae guadi koasa ekelesia, koasa guguana sa pinule mae te Karisito saripu gua hire: Sa tie pu va hinokara, be mate si asa sipu lopu ele pule mae se Karisito, si vegua, kote vagia sa sa tinoa hola, sapu kote poni ni Karisito koari na tie pa Nana toroso pule mae Sa? Meke pa toroso sa si kote pule mae se Karisito? Tozi ni Paula si arini, pude di tavetavete pa korapa binule, meke aqa va nono nia pa rinañerane sa pinule mae te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa qinetuqetu na kineha leana, meke sa tataru te Paula. Hinia 1:2 kamo hinia 3:13

Sovutu va ninirai Paula sarini pa tinoa koe Karisito. Hinia 4:1-12

Vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 4:13 kamo hinia 5:11

Vina tumatumaee vina betobeto. Hinia 5:12-22

Zinama tataru vina betobeto. Hinia 5:23-28

Zinama Tuketukele

¹ Gami Paula, e Saelasi, meke Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika sapu koa koe Tamasa, sa Tamada, meke sa Bañara Zisu Karisito. Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule.*

Sa Tinoa Vaqura meke sa Rinañerane tadi pa Tesalonaika

² Doduru toroso si zama leanani gamu gami si gamu doduru koe Tamasa, meke hoke varavara poni gamu gami pa mami vinaravara.

³ Pa mami vinaravara pa kenuna sa Tamasa sa Tamada, si lopu hite makudo balabala la i gami sari na mia tinavete pu evani gamu pa

* 1:1 TTA 17:1

rinañerane, sipu tavetavete naliñali si gamu pa tataru, meke turu va nabu, sina sa mia rinañerane si soto la koasa nada Bañara Zisu Karisito.

⁴ Gamu kasa tasimami koe Karisito, ele gilania gami sapu ta tatarue meke ta vizata mia si gamu koe Tamasa. ⁵ Ura lopu pa zinama mo si tozia gami koa gamu sa Inavoso Leana, ba vagia gamu pa ninirañira koasa Maqomaqo Hope, meke pa vina hinokara va nabuna tu. Ura gilania mia mo gamu vegugua sa mami kinokoa totošo koa gami koa gamu, pa laemia gamu. ⁶ Ke keha luli gami gamu si gami, meke keha lulia tugo gamu sa Bañara. Ve a be ta noñovala pa tinasigiti si gamu koari na mia kana, ba vagia gamu sa Inavoso pa qinetuqetu, sapu mae guana koasa Maqomaqo Hope,* ⁷ pude boka keha luli gamu sari kaiqa pule koari doduru pu va hinokara pa popoa Masedonia meke Akaia. ⁸ Ura ele tozi vura nia gamu sa Inavoso tanisa Bañara, lopu pa Masedonia meke Akaia mo, ba ta gilana pa doduru vasina, sapu sa mia rinañerane si soto koe Tamasa. Ke lopu kilu vivinei nia gami si asa. ⁹ Ura arini tu tozini gami sapu gua evañia gamu totošo va kamo gami gamu si gami, meke sapu ele luara pani gamu sari na mia beku, pude nabulu nia sa Tamasa toana meke hinokarana. ¹⁰ Meke aqa nia tu gamu sa Tuna sapu kaqu pule mae gua pa Mañauru, sapu va turu pulea Tamasa pa minate, sapu e Zisu tugo, sapu harupu gita koasa tinañaziri, na vina kilasa sapu korapa mae.

2

Sa Tinavete te Paula pa Tesalonaika

¹ Kasa tasimami, gilania mia mo, sapu sa mami minae koa gamu si lopu gua na hoborona, ba arilaena sapu gua ta evaña. ² Gilania mia sapu ele ta noñovala si gami, meke ta zama va kaleana koari pa Pilipae, sipu lopu ele kamo atu si gami pa Tesalonaika. Meke totošo koa koa gamu si gami si tolene gua ta naqu tugo si gami. Ba koasa tinokae te Tamasa si koa varane si gami, pude boka tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa telena.* ³ Ura lopu lulia gami si keke tinarae kokohana, babe na inokoro sea tamigami, babe sapu hiva sekesekei ni gamu gami, totošo tarae nia gami koa gamu sa Inavoso Leana. ⁴ Ba doduru totošo si zama ni gami gua sapu hivani gami Tamasa pude zama ni, sina ronu gami Sa pude tozia sa Inavoso Leana. Lopu podekia gami pude va qetu sari tie, ba pude va qetu ia sa Tamasa, pu podeki sari bulo mami. ⁵ Gilana valeania gamu sapu loke totošo si vahesi gamu gami pa zinama lomolomoso, babe zama sekesekei si gami pude tomea sa pinuhi, ura sa Tamasa sa mami tie va sosode. ⁶ Lopu hite hata ia gami si pude tava lavata koa ke tie. Lopu koa gamu, meke lopu koari kaiqa tie pule. ⁷ Na apositolo^d si gami sapu ta garunu koe Tamasa, ke boka tepa ia mo gami sa tinokae koa gamu pa mami kinoa. Ba totošo koa koa gamu si gami si noño si gami, kekenoño guana tinana pu kopu ni sari na tuna. ⁸ Ura tataru sisigitini gamu gami, ke qetu si gami pude tozini gamu sa Inavoso Leana te Tamasa, meke pude tokani gamu pa doduru ginugua, sina sa mami tataru koa gamu si nomana hola. ⁹ Kasa tasimami, gina lopu muliñi nia tugo gamu sapu tavetavete naliñali si

* 1:6 TTA 17:5-9 * 2:2 TTA 16:19-24, 17:1-9

gami rane na boni. Tavetavete si gami, pude lopu atu tepa tinokae koa gamu, toতোসো tarae nia gami sa Inavoso Leana koa gamu.

¹⁰ Gamu meke sa Tamasa tugo si na mami tie va sosode, sina gilania gamu sapu na tie madi mami, na toতোসো, meke loke tinazutu mami koe Tamasa si gami, toতোসো koa si gami koa gamu pu va hinokara. ¹¹ Ura gilania gamu, gua sapu hoke tavetia ri na tiatamadia koari na tudia, si gunini gamu tugo gami si gamu; ¹² hoke va ninira gamu, na va manoto gamu, meke hoke tozini gamu gami pude lulia sa sirana pa tinoa, sapu garona pude va qetua sa Tamasa pu ruvata gamu, pude somanae pa Nana Butubutu Binañara meke sa tinoa tolavaena.

¹³ Meke hie tugo si keke ginuana sa mami zinama leana koe Tamasa doduru toতোসো. Sipu avoso vagia gamu sa zinama te Tamasa koa gami, si lopu vagia gamu si asa guana zinama tana tie, ba na zinama te Tamasa. Meke hinokara tugo sapu te Tamasa si asa. Ura sa Tamasa si korapa tavetavete pa korapa bulo mia gamu pu va hinokara. ¹⁴ Kasa tasimami, gua sapu ele ta evaña koari na ekelesia te Tamasa pa Ziudia pu koa keke koe Karisito, si ta evaña tugo koa gamu. Ta noñovala si gamu koari na turañamia soti, gua tugo si pa Ziudia sapu noñovali rina tie Ziu si arini.* ¹⁵ Va matea rini sa Bañara Zisu, meke sari na poropita^d, meke noñovala gami tugo rini si gami. Lopu va qetua rini sa Tamasa, meke kanai rini sari doduru tie.* ¹⁶ Hiva hukata gami tugo rini, pude lopu tarae nia sa Inavoso Leana, sapu boka ta harupu nia rina tie Zenitailo. Gua asa, ke vari tomotomoi sari na dia sinea, ke ta gorei nia rini sa tinañaziri te Tamasa, meke ele ta evaña beto tugo kamahire si asa.

Sa Hiniva te Paula pude Hopiki Pule Ni si Arini

¹⁷ Kasa tasimami, toতোসো vari paqahani gita ri na tie, si podeke sisigitia gami pa mami inokoro nomana, pude atu dogoro gamu. Koa pa seu si gami pa tinimami, ba sari mami binalabala si koa koa gamu. ¹⁸ Ura ele podeke sisigitia gami pude atu, meke arau telequ ba soku toতোসো si podekia tugo pude pule atu koa gamu, ba hukata gami e Setani. ¹⁹ Na sa sia sapu ranea gami, meke kote qetu nia gami, meke sa pinia sa si kote vagia gami koasa mami tinavete tarae, ba sapu gamu mo pu va hinokara sapu boka qetu nia gami pa kenuna sa Tamasa pana pule mae se Zisu. ²⁰ Uve, gamu mo sa mami vina lavata, meke sa mami qinetuqetu.

3

¹ Gua asa, ke toতোসো lopu boka hokara pude aqa nono la si gami si vizatia gami si pude koa mo si gami kara Saelasi pa Atenisi.* ² Ba garunu atu nia mo gami koa gamu se Timote, sa tasida. Na tie tavetavete te Tamasa si asa, pude tavetavete turañae koa gami pa vina enena sa Inavoso Leana te Zisu Karisito. Garunu atu nia gami si asa, pude va ninira gamu, meke tokani gamu koari na mia rinañerane, ³ pude loke tie koa gamu si kote hiva luara pania se Karisito, sina koa gua koari na ninovañovala hire. Ura gilania mia gamu sapu sari na pinodeke gugua arini, si na hiniva tugo te Tamasa koa gita. ⁴ Sipu korapa koa gami koa gamu, si ele tozi va kenue ni gamu tu gami, sapu

* 2:14 TTA 17:5 * 2:15 TTA 9:23,29, 13:45,50, 14:2,5,19, 17:5,13, 18:12 * 3:1 TTA 17:15

kote ta ñoñovalala si gita. Meke gilania mia gamu sapu asa tugo si ta evaņa koa gita. ⁵ Gua asa, ke totošo lopu boka hokara pude aqa nono la si rau, ke hiva avoso gilania rau sapu be korapa koa va nabu si gamu. Ke garunu atu nia rau koa gamu se Timote, pude va avosi vegua sa mia rinaņerane. Ura mala nia rau sapu be ele toketoke gamu e Setani, meke kote ta okipalae hoboro mo sari na mami tinavete koa gamu.

⁶ Ba kamahire si ele pule mae se Timote, meke ele paleke mae nia sa koa gami sa inavosona sa mia rinaņerane na tataru. Meke ele tozini gami tugo sa sapu hoke ta balabala si gami koa gamu pa qinetuqetu, meke hiva dogoro sisigiti gami gamu, gua tugo sapu gami ba hiva dogoro sisigiti gamu.* ⁷ Ke kasa tasimami, koasa mia rinaņerane mo gamu, si tava ñinira sari na bulomami koari doduru mami tinasuna na ñinovañovalala. ⁸ Ura kamahire si qetuqetu na tava ñinira sa mami tinoa, koa gua sapu turu va nabu si gamu pa tinoa keke koasa Baņara. ⁹ Ke zama leanani gamu gami koasa nada Tamasa kamahire. Zama leana nia gami sa qinetuqetu, sapu tagoa gami pa laemia gamu, sapu koa koari na bulo mami pa vinaravara pa kenuna sa nada Tamasa. ¹⁰ Rane na boņi si varavara la koe Tamasa si gami pa doduru bulo mami, pude boka atu dogoro pule gamu gami, pude boka va toņoti saripu gua sea koari na mia vina hinokara.

¹¹ Telena sa nada Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baņara Zisu, si mani turana toņoto atuni gami, pude atu dogoro gamu. ¹² Mani tokani gamu sa Baņara si gamu, pude mi koa varivari tatarue, meke pude mi tataru ni sari doduru tie. Mani va ñinira gamu sa Tamasa, pude toqolo va gigiri hola latu sa mia tataru, pude kekenoņo gua sa mami tataru koa gamu. ¹³ Mani va ñinirai Sa sari na bulomia, pude mi tavamadi, na loke tinazutu mia pa kenuna sa nada Tamasa sa Tamada, pana pule mae se Zisu sa nada Baņara turani sari doduru Nana tie madidi*.

4

Tinoa sapu Qetu nia Tamasa

¹ Ego, kasa tasimami, ele tava tumatumae si gamu koa gami koasa guguana sa tinoa sapu qetu nia sa Tamasa. Asa sa tinoa sapu ele lulia gamu. Gua asa, ke tepa zonazona gamu gami kamahire pa korapa pozana sa Baņara Zisu Karisito, pude tavete gua asa doduru totošo. ² Ura gilani gamu sari na vina tumatumae saripu ele ponini gamu gami, pa korapa ginarunu tanisa Baņara Zisu. ³ Meke na hiniva tugo te Tamasa pude mi koa tava madi si gamu, mi koa va seu koari doduru hahanana kaleana tadi na koreo na vineki, maqota, meke na binarabarata, na gua. ⁴ Mi hopeke tumae kopuni sari hiniva tadi tinimia. Hopeke koa turania sa loamu pa hahanana toņotona. ⁵ Lopu pa korapa inokoro sea, gua rina tie huporo pu lopu gilania sa Tamasa. ⁶ Koari na hahanana sea arini, si mani lopu sekesekei nia na va kaleania keke tie sa tasina koe Karisito. Ura sa Baņara si kote va kilasa betoi sari doduru tie pa dia sinea gua hire, gua sapu ele tozini gamu gami, meke ele va balauni gamu. ⁷ Ura lopu tioko gita Tamasa si gita pude luli sari na inokoro sea, ba pude koa va madi tu. ⁸ Ke asa sapu

* **3:6** TTA 18:5 * **3:13** Ginuana sari "Nana tie madidi" si ari na tie te Karisito pu ele mate, meke toa turania si Asa pa Maņauru, meke sari na Mateana.

va karia sa vina tumatumae hie, si lopu va kari au mo sa si arau, ba sa Tamasa tugo sapu ponini gamu sa Maqomaqo Hope.

⁹ Ego, lopu vivinei nia rau koasa leta hie sa vinari tatarue tamatasi pa ekelesia, sina ele va tumatumaeni gamu tu Tamasa pude koa varivari tatarue si gamu. ¹⁰ Hinokara sapu ele eva^{nia} gamu si hie, koari doduru tasimia pa ekelesia, koari doduru vasina pa Masedonia. Ba tepa gamu tugo gami, pude mi vari tatarue nono latu. ¹¹ Mi podeke sisigitia pude koa va bule koari na tie. Mi tavetavete telemia pa limamia soti, mi kopu nia sa mia tinavete, ba lopu sapu tanisa votiki tie, gua sapu ele tozini gamu gami visoroihe. ¹² Pude gua asa si kote ta pama^{nae} si gamu koari pu lopu na tie te Karisito, meke lopu kote hite ehaka nia gamu si keketona.

Sa Pinule Mae Tanisa Ba^{na}ra

¹³ Kasa tasimami, hiva va gilani gamu gami sa hinokara koa rini pu ele mate, pude mi lopu koa hola pa kinuliusu, keke^{no}no gua rina tie pu loke dia rina^{ra}ne koe Karisito. ¹⁴ Va hinokaria gita sapu ele mate meke turu pule se Zisu, ke va hinokaria tugo gita sapu kote turana somana pule mae ni Tamasa koe Zisu si arini pu va hinokaria si Asa meke ele mate. ¹⁵ Ura saripu ele zama atu ni gami koa gamu, si mae guadi tu koasa Ba^{na}ra. Gita sapu toada koasa rane sapu kote pule mae ia sa Ba^{na}ra, si lopu kote tutuvu kekenua si Asa, ba saripu ele matedi tu si kote tutuvu kenua si Asa.* ¹⁶ Ura sa Ba^{na}ra telena si kote gore mae gua pa Ma^{na}uru, meke velavela vura nia sa ginarunu, meke kote ta avoso sa mamalaⁿⁱna sa nati mateana, meke sa kabona sa buki te Tamasa. Meke sarini pu va hinokaria se Zisu Karisito meke ele mate, si kote turu pule kekenu. ¹⁷ Mudina asa si gita pu korapa toa pa to^{so}asa, si kote varigara somanae koarini pa lei, pude tutuvia sa Ba^{na}ra pa galegale^{ra}ne. Gua asa, ke kote koa turana gita sa Ba^{na}ra ninae rane ka rane. ¹⁸ Gua asa ke, mi variva manoti koari na zinama hire.

5

Mi Va Namanama nia sa Pinule Mae Tanisa Ba^{na}ra

¹ Kasa tasimami, lopu kilu pude kubere atu ni gami koa gamu sari na to^{so}asa na rane, pu kote ta eva^{na} saripu gua arini. ² Ura ele gilana valeania mia mo gamu, sapu kaqu mae va hodaka guana tie hikohiko pana boⁿⁱ sa rane tanisa Ba^{na}ra.* ³ Sipu korapa zama guahe sari na tie, “Bule learane sa popoa, mada koa valeana,” gua. Pa to^{so}asa tugo asa si kote raza va hodaki na tinahuara si arini. Kote kamo guana tinasigiti koasa barikaleqe molumoluna, meke lopu kaqu boka govete nia rina tie si asa. ⁴ Ba gamu kasa na tasimami, si lopu koa pa hinuporo, ke lopu kote kamo va hodahodaka koa gamu sa rane sana, guana tie hikohiko. ⁵ Gamu doduru si tanisa kalalasa, meke tanisa rane. Lopu tanisa boⁿⁱ, babe na hinuporo si gita. ⁶ Gua asa, ke mada lopu koa keke^{no}no gua rina tie pu puta, ba mada kopu na koa gilae. ⁷ Ura saripu edi puta si hoke puta pana boⁿⁱ, meke saripu napo va viviri, si hoke naponapo pana boⁿⁱ. ⁸ Ba gita sapu tanisa rane, si mada koa gilae. Mada koa va nabu pa rina^{ra}ne na tataru keke^{no}no gua na tie varipera pu va sagea sa poko raqaraqa. Mada koa va nabu pa rina^{ra}ne sapu

* 4:15 1 Kor 15:51-52 * 5:2 Mt 24:43; Lk 12:39; 2 Pit 3:10

kaqu vagia gita sa tinaharupu, kekenoŋo gua sa tie sapu va hakea sa toropae varipera.* ⁹ Ura lopu vizata gita Tamasa si gita, pude ta raza nia gita sa Nana tinanaziri, ba pude vagia tu gita sa tinaharupu pa korapa Zisu Karisito sa nada Baŋara. ¹⁰ Ele mate paeni gita Sa, ke be mate babe toa si gita, ba kaqu toa turania gita si Asa. ¹¹ Ke mi variva ninirai na varivari tokae telemia, gua puta tugo sapu korapa tavetia gamu kamahire.

Sari na Vina Tumatumae meke na Zinama Tataru Vina Betobeto

¹² Kasa tasimami, tepa gamu gami si pude mi pamaŋa ni si arini pu tavetavete pa vari korapa mia, sari na mia koimata pu va tumatumaeni gamu sa tinoa koe Karisito. ¹³ Mi va lavati na tataru ni sari na koimata sina koa gua koasa dia tinavete koa gamu. Mi koa vari bulei pa vari korapa mia. ¹⁴ Tepa gamu gami si gamu doduru tasimami, pude mi va balau si arini pu koa hoboro pude di tavetavete. Mi va ninirai saripu koa mala, mi toka ni saripu malohoro, mi tataru va noŋo ni sari doduru tie. ¹⁵ Mi kopu sisigiti nia pude loke tie si hobe nia kinaleana sa kinaleana, ba mi podekia doduru totoŋo pude mi koa vari tokae pa varikorapa mia, meke koari doduru tie.

¹⁶ Mi koa qetu doduru totoŋo. ¹⁷ Mi lopu makudo varavara. ¹⁸ Koari doduru tinitoŋa leadi na kaleadi pu ta evaŋa, si mi zama leana ni koe Tamasa. Ura asa tugo sa hiniva te Tamasa koa gamu pa mia tinoa keke koe Zisu Karisito.

¹⁹ Mi lopu kilua sa hiniva tanisa Maqomaqo Hope pa bulomia, gua sapu siliria goi si keke nika. ²⁰ Mi lopu kilui sari na kinorokorotae. ²¹ Mi viliti sari doduru inavoso, mamu tuqe va nabui saripu leadi. ²² Mi taliri va seu koari doduru kinaleadi.

²³ Mani va madi sa Tamasa tana binule sari doduru mia tinoa: sa maqomaqo mia, sa bulomia, meke sari tini mia, pude loke tinazutu mia pana pule mae sa nada Baŋara Zisu Karisito. ²⁴ Asa sapu tioko gamu si kote evani saripu gua sara, sina Asa mo si ta ronuenta.

²⁵ Kasa tasimami, mi varavara tokani gami. ²⁶ Mi vari hapahapai na vari qetuqetui, pana vari tutuvi si gamu na tamatasi koe Karisito. ²⁷ Tozini gamu rau pa korapa niniranira tanisa Baŋara, pude mamu tiroa sa leta hie, koari doduru tamatasi koe Karisito.

²⁸ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona tanisa nada Baŋara Zisu Karisito.

* 5:8 Ais 59:17; Epi 6:13-17

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOARI NA TIE PA TESALONAİKA Sa Vinabakala

Sa Leta hie si na leta vina rua sapu kubere la nia Paula koasa ekelesia pa Tesalonaika. Pupuhi si arini koasa tinaraena sa pinule mae te Karisito. Balabala ia rini sapu ele kamo tu sa rane pinule mae tanisa Baṅara, gua. Va toṅotia Paula sa binalabala seana hie, meke tozia sa sapu pana lopu ele mae sa rane asa, si kaqu vura mae sa “tie kaleana” pu va karia se Karisito. Kote gigiri hola latu sa kinaleana pa kasia popoa pa totoaso asa, ba kote gore pule mae se Zisu Karisito, meke va kilasia sa tie kaleana asa.

Tozia tugo Paula pude di soto va nabu si arini pa dia rinaṅerane koe Karisito pa korapadi rina tinasuna, na ṅinovaṅovala, meke na tinasigiti koari na kana. Madi koa ṅalināli tugo pa tinavete si arini, pude kopu puleni sari na dia tinoa, meke tavetia sapu gua leana doduru totoaso.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Zinama leana meke na vinaravara te Paula. Hinia 1:3-12

Sa vina tumatumaena sa minae te Karisito. Hinia 2:1-17

Tinepa tinokae pa vinaravara meke tinarae pude soto va nabu meke ṅalināli pa tinavete. Hinia 3:1-15

Sa tinukuna sa leta hie. Hinia 3:16-18

Zinama Tuketukele

¹ Gami Paula, Saelasi, meke e Timote, si kubere atu koa gamu na tie koasa ekelesia pa Tesalonaika, sapu koa koe Tamasa, sa Tamada meke sa Baṅara Zisu Karisito.* ² Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa, sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito.

Sa Vinakilasa Nomana Hola koasa Minae te Karisito

³ Kasa tasimami koe Karisito, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totoaso. Ura ṅinira lala dia sari na mia rinaṅerane, meke gua tugo sari na mia vinari tatarue. ⁴ Gua asa, ke va lavata sisigiti gamu gami koari na ekelesia te Tamasa, sina korapa soto va nabu pa rinaṅerane si gamu pa korapadi rina ṅinovaṅovala, na tinasuna pu maedi koarini pu lopu va hinokara.

⁵ Sa mia sinoto va nabu pa korapadi ri doduru ṅinovaṅovala hire, si va sosodea koa gamu sapu sa vina kilasa nomana te Tamasa si toṅoto, meke va garogaro gamu pude somana koasa Nana Binaṅara, sapu ta sigiti nia gamu kamahire. ⁶ Ura kote tavetia Tamasa gua sapu toṅoto, meke kote hobe ni ṅinovaṅovala Sa si arini pu ṅoṅovala gamu. ⁷ Meke gamu pu ta ṅoṅovala si kote somana koa gami pude ta harupu pa tinasuna, pana pule mae gua pa Maṅauru se Zisu sa Baṅara, somanae koari Nana mateana ṅiniradi. ⁸ Meke pa korapa nika huruṅuna, si kote va kilasi Sa si arini pu lopu gilania sa Tamasa, meke lopu va tabea sa Inavoso Leana koasa gugua e Zisu sa nada Baṅara. ⁹ Kote tava kilasa koasa tinahuara loke vina betona, meke kote ta paqaha va seu

* 1:1 TTA 17:1

si arini koasa ninedala tanisa Baṅara, meke koasa Nana niniraṅira.*
¹⁰ Pana mae si Asa koasa rane sana, si kote tavahesi koari Nana tie soti, meke kote magasa nia ri doduru pu va hinokaria si Asa. Kote somana tugo koa rini si gamu, ura va hinokaria gamu sa inavosona Sa sapu gua tozini gamu gami.

¹¹ Gua asa, ke varavara tokani gamu gami doduru tooso, meke tepa ia gami koe Tamasa pude va garogaro gamu koasa tinoa hola sapu ta tioko nia gamu. Meke pa Nana niniraṅira si kote va boka gamu Sa pude evaṅi sari doduru mia inokoro leadi, meke va hokoti sari na mia tinavete sapu ṅatina mae gua koasa mia rinanerane. ¹² Pa sirana hie si mani tava lavata koa gamu sa Pozana e Zisu sa nada Baṅara. Meke gamu ba kaqu tava lavata tugo koa Sa, pa korapa tataru variharupi tanisa nada Tamasa, meke sa nada Baṅara Zisu Karisito.

2

Sa Tie Kaleana

¹ Kasa tasimami; koasa guguana sa minae tanisa nada Baṅara Zisu Karisito, meke sa nada vinarigara koa Sa, si tepa gamu gami,* ² pude lopu ta nonovala sari na mia binalabala, babe ta duana si gamu, be avosia gamu sapu sa rane tanisa Baṅara si ele mae, gua. Lopu va hinokaria be zama si arini sapu sa dia inavoso si maena koasa Maqomaqo Hope, babe pa zinama, na leta tamigami, gua. ³ Mi lopu va malumia si keke tie pude sekesekeini gamu. Ura lopu kaqu mae sa rane asa, osolae kamo mae sari na rane pana kilua rina tie sa Tamasa pa vina betona sa tooso ta mutina, meke kote vura sa tie kaleana. Asa tu si kote la pa tinahuara koa holana. ⁴ Kote kanai sa sari doduru gua pu tavahesi meke va tamasi rina tie, meke kote va lavata pule nia si asa. Kote nuquru meke habotu si asa pa Zelepade* te Tamasa, meke kote poza pule nia Tamasa si asa.*

⁵ Lopu balabala ia tu gamu sia? Totoso koa koa gamu si rau, si ele tozini gamu tu rau sari doduru pu gua hire. ⁶ Meke gilania mia gamu sapu gua korapa hukatana sa, pude mani lopu ta evana kamahire. Ba pa tooso garona, si kote vura mae sa tie kaleana sana. ⁷ Ura sa kinaleana si korapa tavetavete tome kamahire, ba koa nana si keke sapu korapa hukatia sa kinaleana pude ta dogoro va bakala koari na tie, osolae tava rizu palae si asa pu hukatana sa. ⁸ Pa tooso asa si kote ta dogoro sa tie kaleana, meke kote va mate pania e Zisu sa Baṅara si asa pa Nana zinama, meke kote huara pania Sa si asa pana pule mae si Asa pa Nana ninedala.* ⁹ Kote mae pa niniraṅira te Setani sa tie kaleana, koari soku vina gilagila na tinavete variva magasadi sapu kote evaṅi sa.* ¹⁰ Meke koari doduru votivotiki tinavete kaleadi, si kote sekesekei ni sa sari na tie pu kote kamo pa tinahuara. Ura korodia pude tataru nia rini pa korapa bulodia sa hinokaria, pude boka ta harupu si arini. ¹¹ Gua asa, ke kote va maluara lani Tamasa si arini koasa niniraṅirana sa sinekesekei, pude madi va hinokaria rini sa kinohakoha, ¹² ke kaqu tava kilasa beto pa Heli sari doduru pu qetu nia sa kinaleana, meke lopu tagoa sa hinokaria.

* **1:9** Ais 2:10 * **2:1** 1 Tes 4:15-17 * **2:4** Kaiqa tie si balabala ia sapu sa Zelepade pa Zerusalema si gunia sa. * **2:4** Dan 11:36; Izk 28:2 * **2:8** Ais 11:4 * **2:9** Mt 24:24

Ta Vizata Pude Ta Harupu sari na Tie pa Tesalonaika

¹³ Kasa tasimami ta tatarue mia, leana hola si pude zama leanani gamu gami koe Tamasa doduru totozo. Ura pa pinodalaena si ele vizata gamu tu Tamasa, pude mi ta harupu pa korapa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope, meke pa korapa mia rinañerane koasa hinokara, pude va madi gamu. ¹⁴ Tioko gamu Tamasa si gamu pa korapa Inavoso Leana, sapu tarae nia gami koa gamu, pude mi somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena tanisa nada Bañara Zisu Karisito. ¹⁵ Ego, kasa tasimami, mi turu va nabu pa rinañerane, mamu tuqe va nabui sari na vina tumatumae saripu ele vagi gamu koari na mami tinarae meke koari na leta.

¹⁶ Sa nada Bañara Zisu Karisito telena, meke sa nada Tamasa sa Tamada si ele tataruni gita, meke pa korapa Nana tataru variharupi si ponini gita Sa sa minanoto toa holana, meke sa rinañerane nabuna koasa tinoa hola. ¹⁷ Mani tava manoto sari na bulomia, meke tava niñira si gamu pude tavetia meke tozia gua sapu leana.

3

Tinepa Tinokae pa Vinaravara

¹ Ego, hire sari na qua zinama vina betobeto. Mi varavara tokani gami, pude tuturei ta urahae la sa inavoso tanisa Bañara, meke mani tava hinokara si asa, gua tugo sapu ele ta evaņa koa gamu. ² Mi varavara tokani gami tugo, pude mani va sare gami sa Tamasa koari na tie kaleadi. Ura lopu ari doduru tie si va hinokaria sa Inavoso Leana. ³ Ba ta ronuna sa Tamasa, meke kote va niñira gamu, na harupu va seu gamu Sa koe Setani, sapu sa natina sa kinaleana. ⁴ Meke rane valeania gami sa Bañara, pude tokani gamu pude taveti kamahire sari doduru gua pu ele tozini gamu gami, meke lopu kaqu makudo tugo taveti gamu vugo na repere sapu gua arini. ⁵ Mani turani sa Bañara sari bulomia, pude keha lulia sa tataru te Tamasa meke se Karisito pu turu va nabu pa korapa tinasuna.

Sa Vina Balau koasa Hinakohako

⁶ Kasa tasimami, tozini gamu gami pa korapa Pozana sa nada Bañara Zisu Karisito, pude mi koa va seu koari na tie pu hakohako pa tinavete, meke lopu luli rini sari na vina tumatumae saripu ele ponini gamu gami. ⁷ Ura gilana valeania mia mo telemia sapu gua pude keha luli gami. Lopu hakohako pa tinavete si gami sipu koa koa gamu. ⁸ Lopu ta poni moka pa tie si gami, ba tavetavete rane na boni si gami pude lopu va tasuna gamu pa tinepa ginani na poata. ⁹ Garo tugo pude tepa tinokae si gami koa gamu, pude ta tokae mami, ba vekoa gami sa kineha hie koa gamu pude mi tavete lulia. ¹⁰ Ura totozo korapa koa koa gamu si gami, si ele hoke tozini gamu tu gami sapu guahe: “Be hakohako tavetavete si keke tie, si mani lopu henahena tugo,” gua.

¹¹ Na avoso nia gami sapu kaiqa tie koa gamu si hakohako sisigiti, ba voriti ni mo rini sari na tinoa tana votiki tie. ¹² Koarini pu gugua asa, si tozi ni gami pa korapa Pozana sa Bañara Zisu Karisito, pude di koa noso. Madi tavetavete, pude madi va gavori teledia sari ginani pu kote henai rini. ¹³ Ba gamu kasa na tasimami, si mi lopu mabo nia sa tinavete leana. ¹⁴ Be koa nana keke tie sapu korona va tabea sa mami zinama pa leta hie, si mi va nonoga vekoa sa tie sana, mamu

lopu somana baere koasa, pude mani kurekure pule nia. ¹⁵ Mi lopu kukiti gunia na mia kana, ba mi nore gunia mo na tasimia si asa.

Sari na Zinama Vina Betobeto

¹⁶ Meke telena sa Baṅara tana binule, si mani ponini gamu sa binule doduru totošo, pa doduru ginugua. Mani koa koa gamu doduru sa Baṅara.

¹⁷ Arau Paula si kuberia sa zinama tataru hie pa limaḡu soti. *Sa qua tataru arau Paula koa gamu.* Meke gua tugo hie sa qua vina gilagila kinubekubere koari doduru qua leta.

¹⁸ Mani koa koa gamu doduru sa tataru lopu ta ṅana kamona tanisa nada Baṅara Zisu Karisito.

SA LETA KEKENU TE PAULA KOE TIMOTE Sa Vinabakala

Timote si keke tie vaqurana koe Karisito, sapu koa pa pinaqaha popoa Laekonia, koa sa vasileana Lisitara babe Debi. Mi tiroa sa *Tinavete Tadina Apositolo* 16:1-3. Sa tinana si na barikaleqe Ziu, meke sa tamana si na tie Quriki^d. Na tie varitokae meke na baere soti te Paula si asa, totosu tarae nia Paula sa Inavoso Leana. Ka neta sari na nati ginugua, saripu hiva tozi vura ni Paula koasa nana leta kekenu hie.

Kekenu hokara, si na vina balau koa sa vina tumatumae seana pa korapana sa ekelesia. Sa vina tumatumae seana hie, si varihenie sari na binalabala tadina tie Ziu, meke sari na tie pa votiki butubutu. Meke ta zamae sapu sari doduru likakalae tanisa kasia popoa hie, meke sa tinoa tini, si kaleadi beto mo, gua; meke sa tinaharupu si kote boka ta vagi mo pa tinagona sa tinumatumae golomona, meke koasa linulidi rina vina tumatumae seadi hire, sapu lopu gani si kaiqa ginani, meke pude lopu varihaba, na gua. Ta kubere tugo koasa leta sa vina tumatumaena sa tinavete tanisa ekelesia, meke sa vinahesi, meke sa kineha leana pa tinoa, gua sapu kaqu luli rina palabatu lotu na tie varitokae pa korapa ekelesia. Vina betobeto si tava ninira se Timote, gua pude ta evaṇae na nabulu ta ronuenta te Zisu Karisito, koari nana tinavete pa hopehopeke puku tie te Karisito.

Sari na Nati Pinaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sari na vina tumatumaena sa ekelesia, meke sari nana nabulu tavetavete. Hinia 1:3 kamo hinia 3:16

Sari na tinokae koe Timote, meke sari nana tinavete. Hinia 4:1 kamo hinia 6:21

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula, sapu keke apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa ginarunu te Tamasa sa nada Hinarupu, meke se Zisu Karisito pu raṇe va hinokaria gita, ² si kubere atu nia sa leta hie koa goi Timote, sa tuqu soti pa rinaṇeraṇe.*

Mani koa koa goi sa tataru variharupi, na vina tukana, meke sa binule te Tamasa sa Tamada, meke sa nada Baṇara Zisu Karisito.

Sa Vina Balau koari na Vina Tumatumae Seadi

³ Gua sapu ele tozi nigo rau totosu la gua rau pa Masedonia, si pude mu koa hola si goi pa Episasi, mamu norei sari kaiqa tie vasina, pude di lopu tozi sari na dia vina tumatumae seadi. ⁴ Mamu norei tugo si arini pude di lopu vivinei hoboro ni sari na vivinei kokohadi, meke na tuti sapu loke vinabetodi. Arini si kote boka va gavoro ninominomi, ba loke dia tinokae koari na tie pa tinavete te Tamasa, sapu ta tavete pa rinaṇeraṇe mo. ⁵ Sa natina sa nada tinavete si pude va ninira ia sa tataru tadi na tie pa ekelesia sapu mae guana koasa bulo viana, na tinavete tonotodi, meke na rinaṇeraṇe hinokara koe Karisito. ⁶ Kaiqa tie kokohadi sara, si ele taluarae va seu koari na ginugua hire, meke

* 1:2 TTA 16:1

luli rini sari na vivinei hoborodi. ⁷ Edi hiva ta pozae na titisa tanisa Tinarae te Mosese si arini, ba lopu gilana valeani rini saripu gua zama ni rini, be vea ninira gua sari na dia vina tumatumaē koari na tie.

⁸ Gilania nada gita sapu leana sa Tinarae te Mosese, be ta tavetavetae valeana si asa pa nana sirana. ⁹ Mada gilana valeania, sapu sa Tinarae asa si lopu ta tavete pude tadi na tie tonotodi; ba tadirini mo pu sekea sa Tinarae, sari na tie va gugue, na tie va karikari, na tie kaleadi, na tie lopu madidi, na loke dia pinamana koe Tamasa, meke sari na tie variva mate pu va mate tiatamadia; ¹⁰ meke tadi na tie pu tavetia sa vinari riqihi, na binarabarata, na vinarivosa, na gua; meke sarini pu hiko vagi tie pude holuholu ni, meke sari na tie kokoha pu helahelae na tokotokoro kokoha, babe kaiqa pule saripu lopu lulia sa vina tumatumaena sa hinokara te Tamasa. ¹¹ Asa sa vina tumatumaena sa Inavoso Leana; sapu sa Tamasa lavata sapu tavahesi, si ele ta garunu nia rau pude tozi vura nia.

Sa Tataru te Tamasa Koe Paula

¹² Vahesia rau se Zisu Karisito sa nada Baṅara, pu va ninira au pude tarae nia sa Inavoso Leana, meke sina ta ronuequ si rau, ke vizatau Sa pude nabulu nia si Asa. ¹³ Pa tooso ele hola si zama va kalekaleania, na naqua, meke noṅovalala ia rau si Asa. Ba tataru nau na taleoso nau Sa, sina loke qua rinaṅerane koa Sa, meke lopu gilania rau sapu tavete va sea si rau.* ¹⁴ Ke marilaena hola sa tataru lopu ta nana kamona tanisa nada Baṅara, meke gua tugo sa rinaṅerane, na tataru pu poni nau Sa, koasa qua tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹⁵ Hinokara hola si hie, ke mamu kopu nia na va hinokaria si asa. Sapu mae nia Zisu Karisito pa popoa pepeso si pude harupi sari na tie kaleadi; meke arau tugo hie si keke sapu kaleana holani sari doduru tie. ¹⁶ Ba tataru nau Tamasa si rau, pude mani ta dogoro sa ninono koa holana te Zisu Karisito koa rau, sapu na tie kaleaḡu hola si rau, meke pude na vina sosode koari doduru tie pu kaqu va hinokaria si Asa vugo na repere, meke vagia sa tinoa hola. ¹⁷ Koasa Baṅara toa holana, meke lopu ta dogorona, sapu sa Tamasa ekei mo, mani koa koa Sa sa vina lavata na vinahesi ninae rane ka rane! Emeni.

¹⁸ Tuḡu, Timote, tozi nigo rau sari na qua vina tumatumaē pa leta hie, pude toka nigo tooso lulia goi sapu gua korokorotae nia rina palabatu lotu visoroihe, koasa guguamu goi. Mamu tavetavete ni sari na zinama hire, pude kaqu na nabulu varipera te Tamasa pa mua tinavete leana si goi. ¹⁹ Mamu koa va ninira pa mua rinaṅerane, mamu tavetia sapu gua toṅoto pa mua binalabala. Kaiqa tie si lopu hiva lulia rini gua sapu toṅoto pa dia binalabala, ke ta huara sa dia rinaṅerane guana vaka hakena pa sagauru, ²⁰ gua sapu ta evana koari Haimeneasi e Alekezada, saripu ele luara vala ni rau koe Setani, pude madi gilania, pude lopu zama va kaleania sa Tamasa.

2

Vinahesi pa Ekelesia

¹ Ego, kekenu hiera tugo sari na qua zinama koari doduru tie te Karisito. Mada varavara toka ni sari doduru tie pa tinepatepa, meke na zinama leana koe Tamasa. ² Mada varavara ni sari na baṅara, meke

* 1:13 TTA 8:3, 9:4-5

sari doduru pu tago niniranira, pude mada koa valeana pa binule si gita na tie te Karisito. Pude mada toa nia sa tinoa toŋotona gugua te Tamasa, pude mada koa madi koa Sa. ³ Leana si gua asa, meke getu nia sa Tamasa sapu harupu gita. ⁴ Asa tugo hivani gita si gita doduru pude ta harupu, meke pude gilania sa hinokara. ⁵ Sina keke mo sa Tamasa, meke sa tie varikarovae koe Tamasa meke pa tie, sapu e Zisu Karisito sa tie hinokara. ⁶ Poni pule nia Sa sa Nana tinoa pude vata rupahi sari doduru tie pa sinea. Asa sa vina sosode pa toŋoso garona, sapu hiva nia Tamasa pude di ta harupu sari doduru tie. ⁷ Gua asa, ke ta vizata si arau pude na apositolo, meke ta garunu nia rau, pude tarae nia na variva tumatumaē nia koari na tie Zenitailo^d sa Inavoso Leana tanisa rinaŋerane meke sa hinokara. Gua sapu zama nia rau si hinokara; lopu kokohaqu.*

⁸ Koari doduru vinalesi pa ekelesia, si hiva ni rau sari na tie pu via bulodi koe Tamasa, pude madi va sagei limadi pa vinaravara, meke loke dia vinaritokei na vinaribugori. ⁹ Meke sari na barikaleqe, si hiva ni rau pude pokopoko valeana pa pinamaŋa na vina pepekae, ba lopu va sarisari ni qolo na vovoto davi sari na kaludia, na va sage poko arilaedi hola.* ¹⁰ Ba sapu doŋo lea koe Tamasa, si na dia tinavete leadi tu; arini tu si garogaro koari na barikaleqe pu pamaŋa nia sa Tamasa. ¹¹ Sari na barikaleqe si madi koa noso pa vina pepekae pude tava tumatumaē. ¹² Lopu va malumi rau sari na barikaleqe pude variva tumatumaē, meke ululu hola ni sari na palabatu, ke madi koa noso si arini. ¹³ Ura e Adama tu si ta tavete kekenu koe Tamasa, meke mumudi se Ivi.* ¹⁴ Meke lopu e Adama si ta sekesekei koe Setani, ba e Ivi tu; ke sa barikaleqe tu si ta sekesekei koe Setani, meke hoqa pa sinea.* ¹⁵ Ba kaqu ta harupu sari na barikaleqe pa pinododi rina dia koburu, be lopu makudo koa va nabu pa rinaŋerane na tataru, meke koa via, na leana pa dia hahanana.

3

Sari na Koimata pa Ekelesia

¹ Hinokara hola sa zinama hie: Be keke tie si hiva koa na koimata pa ekelesia, si okoro nia sa si keke tinavete marilaena hola. ² Sa koimata pa ekelesia hie, si mani koa va toŋoto, meke kaqu kekeke mo sa nana barikaleqe. Mani koa kopu na va balau, meke toŋoti pule nia, meke na tie ta pamaŋaena, na hoke va kamoi sa sari na votiki tie pa nana vetu, meke boka variva tumatumaē,* ³ lopu na tie naponapo, babe na tie komikomiti, ba ŋoŋo meke na tie bule, meke lopu na tie okokoro poata si asa. ⁴ Kaqu na tie leana si asa, sapu kopu valeana nia sa nana kinoa tatamana. Meke sari nana koburu si kaqu va tabea na pamaŋa nia si asa doduru toŋoso. ⁵ Sina be lopu kopu valeana nia sa tie sa nana kinoa tatamana soti, si lopu kaqu boka kopu valeana nia tugo sa tie hie, sa ekelesia te Tamasa. ⁶ Kaqu na tie komihana pa rinaŋerane, meke lopu na tie tiqe kekerena si asa. Sina be lopu gua, si kote vahesi pule nia meke hoqa pa tinazutu, kekenoŋo gua e Setani. ⁷ Kaqu na tie

* 2:7 2 Tim 1:11 * 2:9 1 Pit 3:3 * 2:13 Zen 2:7,21-22 * 2:14 Zen 3:1-6 * 3:2 Ta 1:6-9

ta pamañaena si asa koari pu lopu va hinokara, pude lopu kaqu tava kurekure meke tava hoqa koasa sipata te Setani si asa.

Sari na Tie Varitokae pa Ekelesia

⁸ Meke gua tugo sari na tie varitokae pa ekelesia, si madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, na zama va hinokara koari na tie, meke lopu naponapo babe hata poata pa hahanana kaleanadi. ⁹ Meke kaqu tuqe va ninira ia rini sa rinañerane hinokara pa korapa bulo viana, na tinavete tonotodi. ¹⁰ Kaqu ta podeke paki si arini, meke pana ta dogoro sapu loke tinazutudi, si kote tiqe tavetavete si arini. ¹¹ Meke gua tugo sari dia barikaleqe, madi koa pa hahanana sapu garo pude ta pamañae, meke lopu kaqu vari nanaei, ba kaqu koa kopu, na ta ronuedi pa doduru ginugua. ¹² Na tie varitokae si kaqu keke mo sa nana barikaleqe, meke kaqu kopu valeana ni sa sari na tuna meke sa nana kinoa tatamana. ¹³ Ura sari na tie varitokae saripu tavetavete valeana, si hoke koa tava lavata koari na tie, meke lopu matagutu nia rini pude tarae nia sa guguana e Zisu Karisito pa dia rinañerane.

Sari na Nati Vina Hinokara

¹⁴ Kubere atunia rau sa leta hie, ba lopu sana kote atu dogorigo mo rau. ¹⁵ Ba be ta hukata si rau, meke lopu ture atu, ba sa qua leta hie si kote tozi nigo sapu gua leana pude tavetia goi koasa puku tatamana te Tamasa, sapu sa ekelesia tanisa Tamasa toana. Ura sa ekelesia sina dedegere sapu zuka ia sa hinokara. ¹⁶ Sa vina tumatumae hinokarana te Karisito sapu tiqe ta dogoro kamahire si arilaena hola, sapu guahe: Ta dogoro pa tini tie si Asa,

meke sa Maqomaqo si vata dogoro nia sapu na tie tonoto si Asa,
meke ta dogoro koari na mateana,
meke ta tarae koari doduru butubutu tie,
meke tava hinokara koari na tie pa kasia popoa,
meke ta turaña la pa Mañauru si Asa.

4

Sari na Tie Va Tumatumae Kokohadi

¹ Tozi va bakalia sa Maqomaqo Hope sapu koari na rane mae hiroi si kote ta luarae sari kaiqa pa dia rinañerane koe Karisito, meke kote va tabei rini sari na maqomaqo kokohadi, meke kote luli rini sari na vina tumatumae tadi na maqomaqo kaleadi. ² Sari na vina tumatumae kokohadi hire, si mae guadi koari na tie sekesekeidi. Lopu tumae nia rini sa tinonoto, sina sari dia binalabala pude vizatia gua sapu leana meke kaleana, si guana keketona sapu ele tava uqu pa aeana lerana. ³ Tozia rini koari na dia vina tumatumae, pude lopu varihaba, meke lopu gani si kaiqa ginani, gua. Ba taveti Tamasa sari na ginani hire, pude ta hena pa korapa zinama leana, pa vinaravara koari na tie pu va hinokaria se Zisu Karisito, meke gilania sa hinokara. ⁴ Sari doduru pu taveti Tamasa si leadi beto, namu loketona si pada pude ta kilu, be zama leana ni gita koe Tamasa pa vinaravara meke tiqe henai. ⁵ Sina ele tava madidi si arini koasa zinama te Tamasa, meke pa vinaravara.

Sa Nabulu Ta Ronuna te Zisu Karisito

⁶ Be va tumatumae ni goi koari kasa tamatasi koe Karisito sari na tinonona hire, si kote na Nana nabulu leamu si goi, gua sapu

ele tava tumatumae nia goi pa mua rinañerane na vina tumatumae hinokara sapu lulia goi. ⁷ Mu lopu avosi sari na vivinei hoborodi na kokohadi, saripu loke gugua di pa vinahesina sa Tamasa, ba mamu va podedekae pude luli valeania sa pinamañana sa Tamasa. ⁸ Sa vina podedekae pude koa ñinira pa tini si koadia tugo kaiqa nana lineana, ba pude keha lulia sa tinoa toñotona gugua te Tamasa si leana hola pa doduruna sa tinoa, sina ponini gita Sa sa tinoa kamahire, meke sa tinoa vugo repere. ⁹ Hinokara sapu gua asa, meke garo tugo pude va hinokaria ri doduru tie. ¹⁰ Kalavarae si gita koasa Tamasa toa holana sapu sa Hinarupu tadi doduru tie, ba sa ñatina si tadi na tie mo pu va hinokara. Gua asa ke tavetavete va ñinira, meke voriti sisigiti si gita.

¹¹ Mu va tumatumae ni koari na tie te Karisito sari na qua zinama hire. ¹² Mamu lopu va malumi sarini pude doño va gore igo sina na tie vaqura si goi. Ba mu koa na kineha leamu koari pu va hinokara, pa mua kinokoa, pa zinama, pa tataru, pa rinañerane, meke pa tinoto. ¹³ Ke mamu lopu makudo tiroa, na tarae nia, na variva tumatumae nia koari na tie sa zinama hope te Tamasa, osolae kaqu atu kamo vasina si rau. ¹⁴ Mu tavetavete nia sa mua vinariponi sapu poni nigo sa Maqomaqo Hope, gua sapu ele korokorotae nia rina palabatuna sa ekelesia pa toso sapu va opo nigo limadia rini. ¹⁵ Mamu koa na tie ñalinali pa kinopudi rina tinavete sara, pude ta dogoro valeana koari na tie sa mua tinoqolo koasa ninabuluna sa Bañara. ¹⁶ Mu kopu pule nigo pa mua hahanana meke pa mua vina tumatumae, mu tavetavete va ñinira, ura be gua asa si kote ta harupu si goi, meke gua tugo saripu avosigo.

5

Sari na Tinavete Koari na Tie te Karisito

¹ Mu lopu gegesia goi sa barogoso, ba mamu zama na va toñoto gunia mo na tamamu si asa. Sari na tie vaquradi si mamu evaña guni ni mo na tasimu pa doduru ginugua. ² Meke sari na kaleqe si mamu zama guni ni mo na tinamu. Meke sari na vineki vaquradi si mamu zama guni mo na tasimu, koari doduru hahanana viadi.

³ Mu doño gilani na toka ni sari nabonaboko, pu loke tie hite galagala ni. ⁴ Ba be koadia tuna sa naboko, babe sari na tudia rina tuna, si madi gilana kenua rini pude nabulu nia sa Tamasa, madi galagala ni sari na tiatamadia, gua sapu ele galagala ni rina tiatamadia sari na tudia visoroihe, ura gua asa si variva qetu koe Tamasa. ⁵ Ba sa naboko sapu loke tie hite galagala nia, si va sotoa sa sa nana kinalavarae koe Tamasa, meke lopu hite makudo varavara tepa ia sa sa tinokae rane na boñi. ⁶ Ba sa naboko sapu toa pude va qetua sa tinina mo, si gua na tie matena tu si asa koe Tamasa. ⁷ Mu va tumatumae ni tugo koari na naboko sara sari na qua zinama hire, pude di lopu ta zutu koari na tie si arini. ⁸ Be keke tie si lopu galagala ni sari na turañana, babe sari nana tatamana na tiatamana soti, si va karia mo sa sa rinañerane, ke kaleana hola nia sa sa tie va gague.

⁹ Mani lopu ta nae somanae koari na naboko pu ta tokae koasa ekelesia si keke naboko, osolae hola onomo ñavulu puta vuahenina si asa, meke kaqu keke mo sa palabatu sapu haba ia sa. ¹⁰ Meke ta zamae pa ekelesia sapu keke barikaleqe leana pa nana tinavete si asa,

turaña valeani sari na tuna, va kamo valeani sari na tie maedi, koa va pepekae meke galagala ni sari na tie te Tamasa, toka ni saripu malana, meke soto va nabu koari na tinavete leadi.

¹¹ Ba mu lopu nae somana lani pozadi sari na naboko vaquvaquradi. Ura be somana si arini koari na naboko pude nabulu nia sa ekelesia, ba hokara kote hiva varihaba pule si arini. Ke gua asa, si kote luara pania rini sa dia sinoto koe Karisito pa ninabuluna Sa; ¹² meke kote kumatia rini sa dia vina tatara koa Sa tatasana. ¹³ Ba lopu asa mo, ba lopu seunae si kote podalae okipalae hoboro totošo ene vari karovae vetuvetu si arini, meke kote nanae tie, meke evani na zamazama ni rini sari na ginugua tadi na votiki tie pu lopu garo pude zama ni rini. ¹⁴ Ke sapu hiva nia rau si gua mo he: Madi varihaba pule sari na naboko vaquvaquradi, madi podo dia koburu, pude madi kopu valeana ni sari kinokoa pa dia vetu, pude loke dia ginugua sari na kana, pude zama va kaleana gita. ¹⁵ Ura kaiqa rina nabonaboko si ele luaria tu rini se Karisito, meke lulia rini se Setani. ¹⁶ Ba be koa nana si keke barikaleqe raneranena sapu na turañana keke rina nabonaboko, si mani toka nia mo si asa, pude lopu va tupitia sa ekelesia. Ba sa ekelesia si mani tupiti ni mo sarini pu malamalañadi.

¹⁷ Sari na palabatu lotu pu tuturana valeana pa dia tinavete si garodi tugo pude di vagia sa dia tinabara na vina lavata, gua tugo sari na tie tuturana saripu tavetavete va niñira pa tinavete tarae na vina tumatumae. ¹⁸ Ura zama sa Kinubekubere Hope: “Mu lopu pusi kumuhia nuzuna sa bulumakao sipu korapa neti pani sa kapudi sari na huiti, pude boka ganigani si asa,” meke gua pule he, “Garona tugo pude ta tabara sa tie tavetavete,” gua.*

¹⁹ Mu lopu va hinokaria si keke tinazutu la gua koa ke palabatu lotu, be guana mae guana mo pa keke tie sa tinazutu asa.* ²⁰ Norei pa kenudi ri doduru tie, sarini pu ele tavete va sea, pude di va balau tugo sari kaiqa tie pule.

²¹ Pa kenuna sa Tamasa meke Zisu Karisito, meke sari na mateana ta vizatadi, si tozi va hinokara nigo rau, pude mu va tabei sari na vina tumatumae hire, pude mu lopu toka kale la pa keke tie koari na mua tinavetavete. ²² Mu lopu tuturei va opo nia limamu si keke tie pude va madia na va turua pa tinavete te Karisito. Mu lopu somana ni sari na sinea tadi na votiki tie, ba mamu koa via.

²³ Lopu tale napo kolo mo, ba mamu napo vasi vaeni, pude toka nia sa tiamu, koari kaiqa minoho saripu hoke kamo koa goi.

²⁴ Kaiqa sinea tadi na tie si ta gilana va bakala dia, meke ta pitu va kenue, ba kaiqa sinea tadi na tie si vura mumudi mae meke kaqu ta pitu. ²⁵ Kekenono puta gua tugo sapu sari na tinavete leadi si hoke ta gilana va bakala, meke gua tugo saripu lopu ta gilani si lopu boka tava paere.

6

¹ Sari na pinausu pu na tie te Karisito si madi pamaña zonazona ni sari na dia palabatu, pude lopu kote ta zama va kaleana sa pozana Tamasa babe sa nada vina tumatumae. ² Ba sarini pu tava pinausu koari na dia palabatu pu va hinokaria se Zisu Karisito, si madi pamaña

* 5:18 Diut 25:4; Mt 10:10; Lk 10:7 * 5:19 Diut 17:6, 19:15

ni tugo sari na dia palabatu, ura na tasidia pa rinañerane si arini. Madi tavetavete valeana hola latu si arini. Ura sari na dia palabatu, pu ta tokae koari na tinavete tadi na dia nabulu, si na tasidia koe Karisito si arini, meke tataru hola ni rini sari na dia palabatu.

Sa Vina Tumatumae Kokoha meke sa Tinagotago Hinokara

Mu va tumatumae ni na tarae ni koari na tie sari doduru gua pu ele tozi nigo rau. ³ Be keke tie si va tumatumae ni si kaiqa binalabala kokohadi, meke lopu vari ñoñoi la koa sa vina tumatumae gotogotona tanisa Bañara Zisu Karisito meke koari na vina tumatumae hopedi tanisa nada ekelesia, ⁴ si na tie vahesi pulenia si asa meke loketona si gilania sa. Na qetu ni na hatahata i sa sari na binalabala kaleana, sari na vinaritokei koari na ginuguadi ri na zinama, sa vinabetodi si kamo la pa vinari konokonoi, vinari ososi, zinama vari ñoñovali, meke na zinutu kaleadi na hoborodi, ⁵ meke na ninominomi loke vinabetodi. Koari na tie pu lopu hoke balabala valeana gua asa, si loke hinokara koai. Balabala ia rini sapu pude koa pa tinoa toñotona gugua te Tamasa si kote boka tagotago nia rini, gua.

⁶ Na tinoa toñotona gugua te Tamasa pu koai qinetuqetu, meke lopu okokoro likakalae, si nomana sa dia tinagotago pa maqomaqo. ⁷ Ura, loketona si paleke nuquru mae nia gita koasa kasia popoa hie, meke loketona hokara tugo si kote paleke vura nia gita! ⁸ Ke be ari gada ganani, na poko, si pada mo si arini koa gita. ⁹ Ba arini pu okoro nia sa tinagotago, si tale hoqa lamo pa tinoketoke. Ta turana si arini pude ta sipata vagi koari na inokoro sea na binalabala pekipekidi sapu turana lani pa tinasuna meke kamo nia rini koa sa tinahuara koa holana. ¹⁰ Ura sa tataru poata si na ñatidi ri soku tinavete kaleadi, meke kaiqa arini pu okoro poata, si ele rizu va seu koasa rinañerane, meke va bakora pule ni pa tinalotana.

Sa Vina Tumatumae Vina Betobeto Koe Timote

¹¹ Ba sapu agoi na nabulu te Tamasa, si mamu govete nia sa inokorona sa poata, na gua. Mamu lulia sa tinoñoto, na rinañerane, na tataru, na tinoa toñotona gugua te Tamasa. Mu turu va nabu pa toতোসো tinasuna, mamu koa va ñoño. ¹² Mu somana varipera koasa vinaripera leana pa rinañerane koe Karisito. Mu tuqe va nabua sa tinoa hola, sapu ta tioko nia goi koe Tamasa toতোসো helahelae vura nia goi si asa pa kenudia ri doduru tie pu va sosode igo. ¹³ Pa kenuna sa Tamasa sapu ponía koari doduru tinoñona sa tinoa, meke pa kenuna e Zisu Karisito pu helahelae vura nia sa rinañerane koe Ponitiasi Paelati, si tozi nigo rau,* ¹⁴ pude mamu va tabei saripu ta tozi ni goi, pude mu koa via, meke loke tinazutumu, osolae kamo sa rane sapu kote vura pule mae se Zisu Karisito sa nada Bañara. ¹⁵ E Tamasa si kaqu vata evañia koe Zisu Karisito sa Nana pinule mae pa toতোসো garona. Asa mo telena sa Tamasa pu va lavatia gita, sa Nati Hiniva tadi na ñati hiniva, meke sa Bañara tadi na bañara. ¹⁶ Asa mo telena sa Tamasa sapu toa hola ninae rane, sapu koa pa korapa ñinedalana sa kalalasa sapu loke tie boka doño la ia na tata ia, meke loke tie ele dogoria babe kaqu dogoria. Mani koa koa Sa sa ñinirañira na vina lavata ninae rane ka rane. Emeni.

* 6:13 Zn 18:37

¹⁷ Mu tozi ni sarini pu tagotago koasa kasia popoa hie, pude madi lopu vahesi pule ni, meke lopu kalavarae koari na tinagotago pu lopu koa hola ninae rane, ba madi kalavarae koe Tamasa sapu poni va sokuni gita, meke va qetu gita koari soku likakalae leadi pa nada tinoa. ¹⁸ Tozi ni pude madi tavetavete valeana koari soku dia tinavete leadi, meke lopu puhi ni sari na dia tinagotago, ba pude variponi meke va hia i koari na tie. ¹⁹ Pa sirana gua mo asa, si kote va naqiti pule vekoa rini sa tinagotago koa holana, guana vina namanama nabuna tadi na rane mae hiroi, pude tuqe va nabua sa tinoa hinokara.

²⁰ Ego Timote, mu kopu valeana ni saripu gua ele vatu nigo pa mua kinopu, mu taliri va seu koari na zinamazama duviduvilidi na hoborodi, meke na vina tumatumae kokohadi saripu balabala sea i rina tie, sapu poza ni “Na tinumatumae,” rini. ²¹ Ura kaiqa ri na tie si zama sapu tagoa rini “Sa tinumatumae,” asa, ba pa vinabetona si ene va seu koasa rina~~nerane~~ hinokarana si arini.

Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

SA LETA VINA RUA TE PAULA KOE TIMOTE Sa Vinabakala

Mudina sapu ta rupaha se Paula pa vetu varipusi pa Roma, si ene la tarae nia sa sa Inavoso Leana pa nana inene tarae vina made. Beto sapu gua asa, si ta tuqe vagi se Paula meke koa pule pa vetu varipusi pa totošo tanisa banara Roma, pozana si e Niro. Kaleana hola sa nana kinokoa pa vetu varipusi, meke koa ta pusi turani sa sari na tie kaleadi. Pa totošo asa si kubere lania sa sa leta vina rua hie koe Timote. Gilania Paula sapu tata kamo sa nana totošo pude tava mate.

Koasa leta vina rua te Paula koe Timote sapu keke nati koimata turanana pa ekelesia, si koa dia sari na vina tumatumae pude toka nia se Timote koasa nana tinavete varitokae. Sa nati binalabala si pude turu va ninira. Tava tumatumae meke, ta sovutu si asa, pude loppu makudo helahelae nia sa rinanerane koe Karisito. Meke tozia tugo sa pude tuqe va nabua sa vina tumatumae hinokara tanisa Inavoso Leana, meke tanisa Kinubekubere Hope pa buka koana. Pude mani va tumatumae ni sa sari na tie te Karisito, meke tarae vura nia sa Inavoso Leana koari na tie pa kasia popoa doduru totošo, be guana koa pa tinasigiti na ninaqunaqu tadina kana.

Tava balau se Timote koari doduru tinasuna, saripu kote boka somana mae pa vinari zamai hoborodi na pupuhudi, sapu loke lineana evania, ba na kinaleana mo koari na tie pu avosodi.

Beto hoi, si va balabala nia sa koe Timote sa nana tinoa soti, meke sa nana linuli pa tinioko te Tamasa, nana rinanerane, ninono, tataru, meke sa nana kinoa va nabu pa tinasigiti na ninovanovola tadina kana.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Vinahesi meke vina ninira. Hinia 1:3 kamo hinia 2:13

Vina tumatumae meke vina balau. Hinia 2:14 kamo hinia 4:5

Sa nana tinoa soti e Paula. Hinia 4:6-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula sa apositolo ta garunuqu koe Zisu Karisito, pa hiniva te Tamasa, si kubere atu nia koa goi Timote sa leta hie. Ta garunu si rau pude qu helahelae vura nia sa vina tatara tanisa tinoa hola, sapu vagia gita koasa nada tinoa keke koe Zisu Karisito.

² Timote, tuqu ta tataruemu, mani poni nigo sa Tamasa sa Tamada, meke sa nada Banara Zisu Karisito sa tataru loppu ta nana kamona, na vinatukana, meke sa binule.*

Zinama Leana Koe Tamasa

³ Pa doduru qua vinaravara boni na rane, si zama leana nigo rau koe Tamasa. Nabulu nia rau si Asa meke evania rau gua sapu tonoto pa qua binalabala, pa tinavete tonotodi gua tugo sapu evania rina tiatamaqu pukerane. ⁴ Sipu balabala atui rau sari na kolo matamu, si hiva atu dogoro sisigitigo rau, pude mani ta sini luluapae qinetuqetu sa buloqu. ⁵ Sa mua rinanerane hinokara si va balabala nau sa rinanerane, kekenono gua sapu tagoa e Loisi tatasana, sa tinana sa

* 1:2 TTA 16:1

tinamu, meke e Iunisi sa tinamu. Meke va hinokara valeania rau, sapu agoi ba tagoa tugo kamahire sa rinañerane kekenono gua asa.*
 6 Gua asa ke va balabala nigo rau, pude mu tavetavete valeana nia sa binokaboka sapu poni nigo sa Tamasa, totosona va opo nigo limaqu rau pude va turu igo pa tinavete koimata. 7 Ura lopu ponini gita Tamasa sa Maqomaqona pude koa matagutu si gita, ba pude ta sini nia tu gita sa ninirañira, sa tataru, meke sa tinuqe pule.

8 Mu lopu kurekure helahelae nia sa nada Bañara, arau ba mu lopu kurekure nau tugo, na tie ta pusiqu mo te Karisito si rau. Ba koasa ninirañira sapu ponini gita sa Tamasa, si mu va namanama pude somana koa ta sigiti pa tinozina sa Inavoso Leana.

9 Ele ta tiokoda na ta harupuda koa Sa si gita, pude Nana tie soti tava madida, lopu koa gua koari nada tinavete leadi saripu taveti gita, ba koa gua tu koasa Nana hiniva soti, meke sa Nana tataru lopu ta nana kamona. Asa sa tataru, sapu ele poni maeni gita Sa koe Zisu Karisito, sipu lopu ele ta kuri tu sa kasia popoa. 10 Koasa minae hie tanisa nada Hinarupu se Zisu Karisito, si ta dogoro kamahire sa tataru. Meke ele va kilasia Sa sa minate pude lopu mate sari na tie. Meke koasa Inavoso Leana si va dogoroni gita Sa sa tinoa hola.

11 Na apositolo ta garunuqu si rau pu ele vizatau sa Tamasa pude na tie variva tumatumae, meke pude helahelae vura nia sa Inavoso Leana hie.* 12 Asa sa natina sapu ta sigiti ni rau hire, ba namu lopu hite kurekure si rau, sina gilania qua si Asa sapu raneau rau. Meke gilania valeania rau sapu lopu kaqu ta okipalae hoboro sa qua tinoa na tinavete, meke raneau rau sapu korapa kopu nia Sa osolae kamoau rau sa raneu vinaripitui mumudi. 13 Mu tuqe va nabui na luli valeani sari na zinama hinokaradi saripu ele va tumatumae nigo rau, pude guana keke kineha vina tumatumae pude lulia goi, turanae sa rinañerane na tataru pa nada tinoa keke koe Zisu Karisito. 14 Pa korapa ninirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu koa koa gita, si mu kopu ni sari na zinama hinokara, saripu ele va tumatumae nigo rau.

15 Gilani mua goi sari Paezelusi e Heremozenisi, meke sari doduru tie te Karisito pule pa pinaqaha popoa Esia saripu veko pani au. 16 Ba mani va tukania Tamasa sa tatamana te Onesiporasi, sina hoke va qetu au sa soku toto, meke lopu hite kurekure nia sa sapu na tie ta pusiqu si rau. 17 Ba toto kamo tugo sa pa Roma, si podalae ene hatahatau sa, osolae dogorau tu sa. 18 Mani ponia sa Bañara koa sa, sa tataru variva taleosae pa raneu vinaripitui mumudi. Agoi ba gilania tugo sapu pa soku sirana si toka nau sa si rau pa Episasi.

2

Na Tie Varipera Ta Ronuna te Zisu Karisito

1 Ke agoi, na tuqu, mu koa va ninira pa mia sinoto koasa Bañara, koasa tataru lopu ta nana kamona, pu poni nigo e Zisu Karisito pa tinoa keke koa Sa. 2 Sari na vina tumatumae pu ele avosi goi koa rau pa kenudi ri soku tie va sosode, si mamu va tumatumae ni koari na tie ta ronuedi, pude boka va tumatumae i tugo rini sari na votiki tie.

* 1:5 TTA 16:1 * 1:11 1 Tim 2:7

³ Mamu somana koa gami koasa tinasigiti, guana tie varipera leamu te Zisu Karisito. ⁴ Mamu tavetavete pude va qetua sa mua Baṅara kekeṅoṅo gua sa tie varipera pu hiva va qetua sa nana koimata pa varipera, ke lopu somana ni sari na tinavete tadi na tie hokara. ⁵ Mamu kopu ni sari na tinarae te Tamasa, kekeṅoṅo gua sa tie varivose haqala, sapu lopu boka vagia sa sa pinia, be lopu va tabei sa sarini pu tozi nia sa tinarae. ⁶ Mamu tavetavete va ṅinira pude vagia sa mua tinabara, guana tie uma sapu tavetavete va ṅinira pa nana inuma, si kaqu pakete kekenua sa sa vuana sa nana tinavete. ⁷ Ego, mamu balabala i saripu gua zama ni rau hire, sina kote va gilana nigo sa Baṅara sari doduru tinitona.

⁸ Mu balabala ia se Zisu Karisito, sapu turu pule pa minate, pu gore mae gua pa tutina e Devita, gua sapu va tumatumae nia sa Inavoso Leana, sapu tarae vura nia rau. ⁹ Asa sa Inavoso Leana, sapu ta sigiti nia rau, meke ta pusi nia seni rau, guana keke tie kaleana. Ba sa zinama te Tamasa si lopu boka ta pusi. ¹⁰ Gua asa, ke somana ta sigiti ni rau sari doduru tie ta vizatadi te Tamasa, pude arini ba kaqu vagia tugo sa tinaharupu, sapu koa koe Zisu Karisito, meke va kamo gita pa tinoā hola.

¹¹ Hinokara sa zinama hie:

Be ele mate turaṅae koe Karisito si gita,
si kaqu toa turaṅae tugo koa Sa si gita.

¹² Be koa va ṅinira pa tinasigiti si gita,
si kaqu somana tagoa tugo gita sa ṅiniraṅira koasa Nana Bi-
naṅara.

Be oso nia gita sapu na tie tanisa si gita,
si kaqu osoni gita tugo Sa si gita.*

¹³ Be guana lopu koa raṅeraṅe si gita,
ba lopu boka hobei Sa sari Nana zinama,
sina lopu na tie kokoha si Asa.

Sa Nabulu Tavetavete sapu Va Qetua sa Tamasa

¹⁴ Mamu va balabala ni koari na tie te Tamasa vasina sari na ginugua sara, pude madi somana pa tinasigiti. Mamu va balau zoṅazoṅa ni tugo pa kenuna sa Tamasa, pude madi lopu varivari tokei ni sari na zinama, sina loke tinokae hokara boka vagi ni saripu gugua arini, ba novalia mo sa rinaṅeraṅe tadirini pu va avoso. ¹⁵ Mamu tavete valeania sa mua tinavete ninabulu, pude boka va qetua sa Tamasa. Guana nabulu sapu lopu kurekure nia sa nana tinavete, sina variva tumatumae va toṅoto nia goi sa zinama hinokara te Tamasa. ¹⁶ Mu lopu somana ni sari na zinamazama duviduvilidi, na hovorodi, sina kote va ilolae taloa i rini koe Tamasa sari na tie. ¹⁷ Sa vina tumatumae sea si araha la, kekeṅoṅo guana tubu variva matena, sapu toa meke lopu boka ta salana. Ari Haimeneasi e Piletasi sari karua tie pu variva tumatumae nia sa vina tumatumae kokoha gua asa. ¹⁸ Zama sari kara, sapu sa nada tinuru pule si ele ta evana tu koa gita, gua. Ke ele ilolae taloa sari kara koasa vina tumatumae hinokara, meke novalia ri kara sa rinaṅeraṅe tadi kaiqa tie te Karisito. ¹⁹ Ba sa patu sinokirae sapu ele vekoa Tamasa pa Nana vetu sapu sa ekelesia, si turu va nabu. Meke koasa patu sana si ta kubere sari na zinama gua hire: “Gilani

* 2:12 Mt 10:33; Lk 12:9

Nana sa Tamasa saripu Tanisa,” meke, “Asa sapu zama, arau si tanisa Banara gua, si mani luara pani sari nana tinavete kaleadi,” gua.*

²⁰ Koa ke vetu arilaena si koadia sari na votivotiki tinitona: Kaiqa si ta tavetae siliva, kaiqa si na qolo, kaiqa sina huda, meke kaiqa pule sina pepeso. Kaiqa si pude tavetavete ni pa vinarigara arilaedi mo, meke kaiqa pule si tadi na tinavete hoborodi mo. ²¹ Meke koari na tie ba kekenoŋo gua tugo asa. Be va ilolo pule nia sa tie koari doduru vina tumatumae kokohadi sara, si kote na tie pu garona pude nabulu nia sa Banara pa doduru tinavete arilaedi. Sina madina si asa, pude tanisa Banara mo, meke tava nama si asa, pude taveti sari doduru tinavete leadi. ²² Ego, mu govete nia sa hahanana vinari riqihhi tadi na tie vaqura. Mamu luli valeania sa tinoŋoto, na rinaŋerane, na tataru, meke na binule; somanae koari na tie pu vahesia sa Banara pa bulo viana. ²³ Mu lopu somana ni sari na vinari zamai duviduvilidi na hoborodi, gilania mua sapu sa vina betona si kote kamo pa vinaripera. ²⁴ Sa nabulu tavetavete tanisa Banara, si lopu kote koa vari tokei si asa. Ba kaqu tataru ni sa sari doduru tie, meke na tie bokabokana, na ŋoŋo pa nana tinavete variva tumatumae si asa. ²⁵ Mani va tumatumae ni pa ŋinoŋo saripu lopu va egoa sa nana vina tumatumae hinokara. Sina hokara kote va malumi Tamasa si arini pude kekere, meke tiqe va hinokara. ²⁶ Meke tiqe kote pulepaho si arini, meke taluarae koasa sipata te Setani, pu hena vagidi visoroihe, meke vata evanae ni nana tie pude va tabe sari nana hiniva.

3

Sari na Rane Mumudi

¹ Mu tumae nia si hie: Kote kamo mae sari na totoŋo kaleadi sisigiti koari na rane mumudi. ² Sari na tie si kote balabala pule sisigiti ni, na tataru poata, vahesihi puleni pa dia zinama, doŋo pule ni dia binokaboka, zamazama ŋoŋovala, va kari tiatamadia, qumiqumi sisigiti, meke loke dia pinamaŋa koe Tamasa. ³ Meke loke dia tataru, lopu variva taleosae. Hoke zutu kokoha, meke lopu boka tuqe puleni, ba ŋoŋovala sisigiti, meke lopu tataru nia rini sa lineana. ⁴ Meke kote qora ni rini sari dia baere, na vahesi pule sisigiti ni, meke hata sisigitia rini sa qinetuqetu pa tinoa tini, hola nia si pude va qetua sa Tamasa. ⁵ “Gami si na tie te Tamasa,” kote gua si arini, ba lopu kote ta dogoro sa tinoa hinokara koa rini. Mu lopu va gunagunana ni sari na tie gugua arini. ⁶ Kaiqa rina titisa kokohadi hire, si hoke nuquru la pa vetu tana votiki tie, meke sekesekei ni rini sari na barikaleqe duviduvilidi, saripu balabala mamata ni sari na dia sinea, meke ta turaŋa koari dia inokoro seadi. ⁷ Sari na barikaleqe hire si hoke hiva va gilagilae doduru totoŋo, ba lopu hite boka gilania rini gua sapu hinokara. ⁸ Sari na titisa kokohadi hire si kana ia rini sa hinokara, kekenoŋo gua tugo ri Zanesi e Zaberesi sapu kana ia se Mosese pukerane. Lopu hoke balabala valeana si arini, meke lopu tagoa rini sa rinaŋerane hinokara.* ⁹ Ba lopu kote boka hoda ia rini sa dia tinavete ninae rane, sina kote ta dogoro mo sa dia dinuviduvili koari doduru tie, gua sapu ta evana koari Zanesi e Zaberesi pukerane.

* 2:19 Nab 16:5 * 3:8 Ekd 7:11

Vina Tumatumae Vina Betobeto

¹⁰ Ba agoi si ele tumae valeani mo sari na qua vina tumatumae, na qua hahanana, meke sa qua hiniva pa tinoa. Meke ele gilania mo goi sa qua rinañerane, na ninono, na tataru, meke ele gilania mo goi sapu boka koa va nira ni mo rau sari na tinasuna, ¹¹ na ninovanovala, na tinasigiti kaleadi hola saripu ta evana koa rau pa Anitioki, pa Aekoniami meke pa Lisitara. Ba tava sare si rau koe Tamasa koari doduru arini.* ¹² Kaqu ta nonovala gua asa sari doduru tie pu hiva keha lulia sa Tamasa pa tinoa keke koe Zisu Karisito. ¹³ Meke sari na tie kaleadi na tie va gulegulea pule ni, si kaqu gigiri hola la tu pa kinaleana, meke kaqu sekesekei ni rini sari na votiki tie, meke sekesekei puleni tugo teledia. ¹⁴ Ba sapu agoi, si mu turu va nabu koasa hinokara sapu ele tava tumatumae nia goi, meke sapu ele va hinokara valeania goi. Na gilani mua mo sari na tie pu va tumatumae igo. ¹⁵ Na tumae ni mua mo goi sari na Kinubekubere Hope, seunae gua kobukoburumu goi, sapu boka poni nigo sa ginilae, meke turaña la nigo koasa tinaharupu, sapu vagia goi koe Zisu Karisito pa korapa rinañerane. ¹⁶ Doduru Kinubekubere Hope si ta siño mae di koe Tamasa meke arilaedi pude tava tumatumae, pude nonore, va toñototo, meke va bokaboka pa tinototo, ¹⁷ pude sa nabulu te Tamasa si mani va namanama va leana pude bokaboka si asa koari doduru votivotiki tinavete leadi.

4

¹ Pa kenuna sa Tamasa meke e Zisu Karisito, sapu kaqu varipitui ni sari na tie toadi meke na tie matedi, pa Nana pinule mae meke pa Nana Binañara, si garunigo rau, ² pude mu tarae nia sa Zinama te Tamasa. Mamu koa va namanama pude tozi vura nia doduru tooso be getu nia babe lopu getu nia rina tie. Mu noiei, na va toñoti, na va ninirai, meke va tumatumae i sarini pa doduru ninono. ³ Sina kote mae sa tooso, pana lopu kote hiva va avosi rina tie sari na vina tumatumae leadi. Ba kote hiva va avosi tu rini sari na votiki vina tumatumae, meke kote hatai rini sari soku votivotiki tie va tumatumae, pude tozi ni sapu gua hiva va avosi rini. ⁴ Meke kote korodia hokara pude va taliña la ia sa hinokara, meke kote va avoso la i tu rini sari na vivinei kokohadi. ⁵ Ba agoi, si mamu kopu pule nigo koari doduru mua hahanana, turu va nabu koari na tinasuna, mamu tarae nia sa Inavoso Leana koari na tie pude madi va hinokara, mamu tavete va gorevura i sari doduru mua tinavete ninabulu.

⁶ Ba sapu arau si ele kamo mae sa tooso, pude kaqu tava vukivukihi sa qua tinoa, meke hiera mo sa qua tooso pude taluarae. ⁷ Ele varipera nia rau sa vinaripera leana, ele haqala kamo rau sa vina betona sa qua vinarivose, meke ele kopu valeana nia rau sa rinañerane. ⁸ Meke kamahire si korapa va naqitia Tamasa sa qua pinia, sapu sa tinototo tanisa Bañara. Sa tinototo asa, si kote poni nau sa Bañara, sa tie varipitui toñotona pa rane vinaripitui. Lopu arau mo, ba gua tugo sari doduru tie pu aqa va nono nia sa Nana minae.

Sari na Tinepa Vina Betobeto Koe Timote

* 3:11 TTA 13:14-52, 14:1-7,8-20

⁹ Mamu podeke sisigitia pude tuture mae koa rau. ¹⁰ Ura e Dimasi si tataru nia sa kasia popoa hie, ke luara pani au sa, meke la gua nana pa Tesalonaika. E Kiresenisi si la pa Qalesia, meke e Taetusi si la gua pa Dalamesia.* ¹¹ Telena mo e Luke si korapa koa nana koa rau he. Ke mamu vagia se Maka, mamu turana mae nia koa rau, sina kote boka toka nau sa pa qua tinavete.* ¹² Ele garunu la nia rau pa Episasi se Tikikasi.* ¹³ Pana mae goi si mamu paleke mae nia sa qua koti sapu veko hola ia rau koe Kapasi pa vasileana Toroasi. Paleke maeni sari na Kinubekubere Hope ta viquusudi, meke gua tugo sari na Kinubekubere Hope saripu ta tavetae kapu kurukuru.*

¹⁴ Se Alekezada sapu sa tie tavete kopa, si ele nonovalau si rau, ba sa Tamasa tu kote va kilasa nia koasa sapu gua tavetia sa. ¹⁵ Maqu va balau igo koa sa, sina kana zonazona ia sa sa inavosona e Zisu Karisito.

¹⁶ Pa qua toতোসো kekenu sapu lavelave pule nau telequ pa vinaripitui, si loke tie toka nau, ba luara veko pani au ri doduru. Mani taleoso ni Tamasa si arini. ¹⁷ Ba turu kapae koa rau sa Banara, meke va ninirau Sa pude qu tarae va hokoto ia rau sa Inavoso Leana, meke pude madi avosia ri doduru tie Zenitailo, meke pude maqu ta harupu pa minate si rau. ¹⁸ Kote harupau e Zisu Karisito koari doduru tinasuna meke kote turana va kamo valeanau Sa koasa Nana Binañara pa Mañauru. Mani koa koa Sa sa vina lavata ninæ rane ka rane. Emeni.

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹⁹ Tozia sa qua tataru koari Pirisila e Akuila, meke koe Onesiporasi meke sa nana tatamana.* ²⁰ Se Erasitasi si koa hola pa Koriniti, meke veko hola ia rau pa Mailitasi se Toropimasi, sina ta razae moho si asa.* ²¹ Mamu podekia pude tuturei mae sipu lopu ele kamo sa toতোসো ibu.

Dia tataru koa goi gua sari Eubulusi, Pudenis, Lainusi meke Kalaudia, meke gua tugo sari doduru tamatasi hire pa linotu.

²² Sa Tamasa si mani koa koasa maqomaqomu, meke sa Nana tataru lopu ta nana kamona si mani koa koa gamu doduru.

* **4:10** Kol 4:14; Plm 24; 2 Kor 8:23; Qal 2:3; Ta 1:4 * **4:11** Kol 4:14; Plm 24; TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10 * **4:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8 * **4:13** TTA 20:6 * **4:19** TTA 18:2; 2 Tim 1:16-17 * **4:20** TTA 19:22; Rom 16:23; TTA 20:4, 21:29

SA LETA TE PAULA KOE TAETUSI Sa Vinabakala

Sa leta hie si e Paula kubere lania koe Taetusi. E Taetusi si keke koimata n̄inirana pa ekelesia, meke keke tie varitokae koe Paula. Koa si asa pa nusa Kiriti totošo kubere la nia Paula koasa sa leta hie.

Sa nusa Kiriti si keke gogoto onomo n̄avulu kilomita seu gua pa popoa Qurisi^d, meke vesu gogoto kilomita seu gua pa Zerusalemā. Sa ninomana sa nusa Kiriti si tata karua gogoto made n̄avulu kilomita gelena meke made n̄avulu vesu kilomita labena.

Guana ka made sari na n̄ati binalabala koasa leta hie sapu tozi Paula koe Taetusi pude taveti.

Pude vizati sari na koimata koasa ekelesia pa Kiriti. (1:5-12)

Pude norei sari na tie va tumatumae sea vasina. (1:13-16)

Pude va tumatumae nia sa tinoā hinokara koa rina tie. (2:1-15)

Pude va balabala pule ni koa rina tie sa hahanana leana. (3:1-7)

Pa hinia 3:8-11 si zama va papaka pule ni mo Paula sari na n̄ati binalabala pu ele tozi sa pa korapana sa leta.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Vinabakala. Hinia 1:1-4

Sari na n̄ati tie pa ekelesia. Hinia 1:5-16

Tinavete tadi hopeke puku tie pa ekelesia. Hinia 2:1-15

Vina tumatumae na vina balau. Hinia 3:1-11

Zinama vina betobeto. Hinia 3:12-15

Zinama Tuketukele

¹ Kubere atu nia rau koa goi Taetusi sa leta hie. Arau si keke nabulu te Tamasa meke na tie ta garunuqu koe Zisu Karisito, pude turani sari na tie ta vizatadi te Tamasa, pude va n̄inira ia sa dia rinaṇeraṇe meke sa dia ginilanana sa hinokara koasa guguana sa tinoā tonotona gugua te Tamasa. ² Nabulu nia rau sa Tamasa pa Pozana e Zisu Karisito, sina raṇe va hinokaria rau sa tinoā hola. Pukerane tu si ele va tatara nia Tamasa sa tinoā hola hie, meke lopu hite kokoha si Asa. ³ Meke pa totošo garona si va vura ia Sa telena sa tinoā hola hie. Asa tugo sa inavoso sapu ta garunu nia rau koe Tamasa sa nada Hinarupu pude tarae nia. ⁴ Kubere atu si rau koa goi Taetusi na tuqu hinokara koe Karisito pa korapana sa vina hinokara sapu tagoa gita. Sa Tamasa sa Tamada meke se Zisu Karisito sa nada hinarupu si kaqu poni nigo sa Nana tataru variharupi meke na binule.*

Sa Tinavete te Taetusi pa Kiriti

⁵ Luara vekogo rau si goi pa popoa Kiriti, pude va tana va hokoti goi sari kaiqa ginugua saripu lopu tava hokoto. Ke mamu vizati sari na koimata pa ekelesia koari hopeke vasileana, koimata gua sapu ele tozi nigo rau. ⁶ Na koimata si kaqu loke tinazutuna, sapu na palabatu tanisa keke barikaleqe mo, meke sari nana koburu si kaqu na tie te Zisu Karisito, meke lopu ta zutu nia na gorena ka sarena.* ⁷ Koa gua sapu na tie tuturana pa ekelesia te Tamasa si ta raṇena pude

* 1:4 2 Kor 8:23; Qal 2:3; 2 Tim 4:10 * 1:6 1 Tim 3:2-7

tavetavete pa tinavete te Tamasa, ke kaqu na tie pu lopu ta zutuna si asa koari na ginugua hire: dono pule nia, bubugoro haru, naponapo, na komikomiti, meke hata poata hinikodi. ⁸ Kaqu na tie va kamo tie si asa pa nana vetu, meke na tie pu tavete valeana doduru toto. Kaqu na tie pu boka toto pule nia, na tie toṅoto, madina, meke kopu pule nia pa kinaleana. ⁹ Kaqu tuqe va nabu si asa koasa inavoso ta ranena sapu variva tumatumae nia gita. Pana gua asa si kote boka va ninirai sa sari na tie koasa nana vina tumatumaena sa hinokara; meke kote boka gegesi sa sarini pu tozi sari vina tumatumae kokohadi.

¹⁰ Sina koa dia sari soku tie pu va karia sa vina tumatumae hinokara, na tie zamazama hoboro, na tie kokoha, meke lopu luli rini sari na koimata pa ekelesia. Gua tugo arini pu va tumaetumae nia sa vina hinokara koasa minagu.* ¹¹ Mamu nore va noso i sari na tie va tumatumae seadi hire. Sina va kolurai rini sari na puku tatamana, koari na vina tumatumae seadi pu lopu garo pude tozi. Taveti rini si gua sara pa sirana hinata poata sapu lopu toṅotona. ¹² Keke tie tumatumae pa Kiriti mo, si tozia si gua hie, meke hinokarana tugo: “Sari na tie pa Kiriti si na tie mari kokohadi. Gua tugo na kurukuru pinomo variva mate si arini. Na tie hakohakodi meke na tie mari ganiganidi si arini,” gua si asa.

¹³ Ke mamu gegese va sisigiti pani sari na tie te Karisito pa Kiriti, pude boka va ninira i pa dia rinaṅerane. ¹⁴ Pude madi lopu luli sari na vivinei kokohadi pukeramedi tadi na tie Ziu, meke sari na tinarae seadi pu va turu i rina tie saripu kilua sa hinokara. ¹⁵ Koa rini pu via bulodi, doduru tinotona si via mo koa rini; ba koa rini pu boni bulodi, meke lopu va hinokara, si sari doduru tinotona si boni beto mo koa rini; sina ele ta siṅie kinaleadi sari na dia binalabala. ¹⁶ Gilania rini sa Tamasa, gua si arini, ba ta dogoro vura pa dia tinavete sapu lopu te Tamasa si arini. Ta siṅie kinukiti sari na bulodi. Va karia rini sa Tamasa, meke lopu pada pude taveti sari tinavete leanadi.

2

Sa Vina Tumatumae Hinokara

¹ Ba agoi, si kaqu va tumatumae nia sa tinarae gotogotona meke hinokarana. ² Tozi ni sari na tie koadi pude lopu naponapo va viviri. Kaqu na tie ta pamaṅae si arini, toto pule ni pa dia tinoa, koa va ninira pa rinaṅerane, koa tataru, meke madi turu va nabu pa ninaṅanaqu.

³ Gua tugo koari na barikaleqe kokoadi, pude madi toa nia sa tinoa madina sapu garo koari na barikaleqe. Madi lopu koa nanae tie, meke lopu koa ta pusi pa ninaponapo. Ba madi variva tumatumae nia gua sapu leana. ⁴ Pude boka turana va sagei rini sari na barikaleqe vaquradi gua pude tataru ni sari dia palabatu, meke sari na tudia, ⁵ pude boka toto pule ni meke koa via pa dia tinoa. Pude tupiti si arini pa dia vetu soti, koa tataru, meke koa aqorae koari na dia palabatu. Pude gua asa, si kaqu boka pamaṅa nia rina tie sa vina tumatumae hinokara te Tamasa.

⁶ Gua tugo koari na palabatu na koreo vaqura. Mu tozi ni pude madi toto pule ni pa dia tinoa soti. ⁷ Agoi si mamu na kineha leamu

* **1:10** Sari na tie ta magudi hire si hiva ni rini sari doduru tie te Karisito pude ta magu. TTA 15:1-33:

koa rini pude lulia. Mu koa va gotogoto pa mua vina tumatuma, mu lopu lopilopi nia. ⁸ Mu zama ni sari na zinama gotogotodi pu loke tinazutudi, pude arini pu kana igo si kote kurekure, sina loketona pu boka zama va kaleana nia koa gita.

⁹ Tozi ni sari na pinausu pu va hinokara pude madi va tabe, meke tavetia gua sapu variva qetu koari na dia palabatu. Madi lopu hemohemo, ¹⁰ na hikohiko koari na dia palabatu. Ba madi koa na tie ta ronuedi pa doduru tiniona, meke na tie leadi. Meke pana gua asa, si kote okoro hiva lulia rina tie sa nada vina tumatumaena sa Tamasa, sa nada hinarupu.

¹¹ Ura sa tataru variharupi te Tamasa sapu va kamo mae ia sa tinaharupu si ele vata dogoro nia Tamasa koari doduru tie. ¹² Pa korapa Nana tataru variharupi si va tumatumaeni gita sa Tamasa pude mada lopu evani gita gua saripu lopu variva qetu koa Sa. Meke pude lopu okoro ni sari na kinaleana tanisa kasia popoa. Ba pude toa nia sa tinoa sapu boka toloti puleni gita, sa tinoa tonotona, meke sa tinoa madina koe Tamasa pa totoso toa si gita pa kasia popoa hie. ¹³ Sina korapa aqa qetuqetu nia gita sa rane tamanaena sapu dono va kenue la ia gita. Pa rane asa si kote nedala vura mae pa tinolava sa nada Hinarupu, se Zisu Karisito, sa Tamasa Lavata. ¹⁴ Vala pule nia telena se Zisu koari na tie meke tava mate, pude rupaha gita koari doduru kinaleadi, meke tava via si gita pude na Nana tie soti telena, sapu okoro hinokara pude evania gua sapu leana.*

¹⁵ Arini sari na tiniona pu kaqu va tumatuma ni goi. Mamu tavetavete nia sa niniranira sapu poni nigo Tamasa pude va ninira i, na nore i si arini. Madi lopu dono va karigo rina tie si goi.

3

Sa Hahanana tadi na Tie te Karisito

¹ Mu va balabala pule ni sari na mua tie pude va tabei sarini pu tuqei sari na niniranira pa qinavuna, pude koa va tabe koa rini. Madi qetu pude taveti gua saripu leadi. ² Tozi ni pude madi lopu zama nonovalala pa tie, ba pude koa bule, na vari balabala i, madi koa va pepekae pa tie doduru totoso.

³ Sina gita na tie te Karisito teleda ba gua mo tatasana, sapu pupuhu, va karikari, ta turana va sea, meke ta pusi koari na hahanana kaleadi pa tinoa tini. Nono la i gita sari na ninovanovala, na kinonokono, kukiti ni gita sari na votiki tie, meke arini ba kukitini gita tugo. ⁴ Ba totoso sapu vata dogoro vura nia Tamasa sa nada Hinarupu sa Nana tataru koa gita ⁵ si harupu gita Sa. Lopu koa gua koari nada tinavete leadi pu taveti gita si vata dogoro vura nia Tamasa sa Nana tataru koa gita; ba koa gua tu koasa Nana tataru variva taleosae. Ele harupu gita Tamasa si gita koa gua koa sa Maqomaqo Hope sapu va via gita koari nada kinaleadi, meke poni gita Sa sa tinoa vaqura. ⁶ Ele zoropo va luluapae mae nia Tamasa sa Maqomaqo Hope koa gita, koe Zisu Karisito sa nada Hinarupu. ⁷ Gua ke pa Nana tataru variharupi si pozani gita na tie tonoto Sa si gita koasa tinonoto te Karisito, pude boka tagoa gua sapu tava tatara koa gita sapu korapa aqa nia gita, sapu sa tinoa hola.

* 2:14 Ekd 19:5; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Sam 130:8; 1 Pit 2:9

⁸ Gua sapu ele tozi nigo rau si hinokara. Ke hiva nigo rau pude va nabua sa mua vina tumatumaē koari na ginugua sara. Arini pu va hinokaria sa Tamasa, si madi va ninira ia pa dia binalabala pude tavete vura ni sari na tinavete leadi. Sina sari na vina tumatumaē hire si leadi, meke boka toka ni sari na tie. ⁹ Ba sari na ginugua hoborodi gua hire, si mu lopu somana ni goi: Na kinopudi rina tututi tadi na tie Ziu, na vinaritokei, vinari zamai koasa Tinarae tadi na tie Ziu. Sari na ginugua hire si loke laedi. ¹⁰ Be keke tie te Karisito si vari paqaha ni sari na tie, si mu norea. Be lopu avoso sa, si nore pulea pa vina rua totošo. Be lopu avoso tugo sa, si va vura pania pa ekelesia meke lopu zama pule laia. ¹¹ Gilania mua goi sapu sa tie gugua asa si na tie ta huarana, sina ele tava sosode mo si asa koari nana kinaleadi.

Vinabetona Sa Leta

¹² Kote garunu atu nia rau se Atemasi babe e Tikikasi. Pana atu kamo tugo sa, si mu podeke sisigitia mamu mae koa rau pa vasileana Nikapolisi si agoi, sina ele vizatia rau pude vasina si kote va hola ia rau sa totošo ibu.* ¹³ Podeke sisigitia mamu toka ni sari Zenasi sa loea*, meke se Apolosi^d pana taluarae sari kara pa dia inene. Va qaqiri valeani pude loketona si papaka nia ri kara pa dia inene.* ¹⁴ Sari nada tie pu lulia se Karisito si madi tumae gua pude taveti sari na tinavete leadi, pude gua asa si kote boka varitokae si arini koari kaiqa. Madi lopu toa nia sa tinoa sapu loke nana vinaritokae pa tie.

¹⁵ Sari na tie te Karisito tani si va atua sa dia tataru koa goi. Mamu tozia sa mami tataru koari na mami baere pa korapana sa rina~~nerane~~. Sa tataru variharupi te Tamasa si mani koa koa gamu doduru.

* **3:12** TTA 20:4; Epi 6:21-22; Kol 4:7-8; 2 Tim 4:12 * **3:13** Tie pu gilani sari na tinarae tadi qavuna babe Ziu. Lopu bakala. * **3:13** TTA 18:24; 1 Kor 16:12

SA LETA TE PAULA KOE PILIMONE Sa Vinabakala

Pilimone si keke nati tie te Karisito; gina pa ekelesia pa Kolosae, meke tanisa sa pinausu sapu e Onesimasi pozana. Ele govete taloa nana se Onesimasi, meke pa kaiqa ginugua si kamo la si asa koe Paula pa Roma. Meke sipu koa pa vetu varipusi se Paula si ta evaṅae na tie te Karisito se Onesimasi.

Sa leta te Paula koe Pilimone, si na tinepa te Paula koa sa pude mani vari bulei koasa nana pinausu, pude va kamo meke taleoso nia mo. Lopu sapu guana vagi pulea mo sa sa nana pinausu, ba pude tavete gunia na tasina pa korapana e Karisito.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama tataru kekenu. Vesi 1-3

Vina lavatana e Pilimone. Vesi 4-7

Tinepa pude vari bulei pule koe Onesimasi. Vesi 8-22

Vinabetona. Vesi 23-25

Zinama Tuketukele

¹ Arau Paula sa tie ta pusiḡu, pa ninabuluna e Zisu Karisito, meke e Timote sa tasida koe Karisito si garunu atu nia sa leta hie koa goi Pilimone, sa mami baere meke na turaṅa mami pa tinavete. ² Meke garunu atu nia tugo gami sa leta hie koari na tie te Karisito pu hoke varigara pa mua vetu, meke koasa tasimami barikaleqe se Apia, meke se Akipasi, sapu somana varane turaṅa gami koasa vinaripera.*

³ Mani koa koa gamu sa tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule, sapu gore mae guana koasa Tamasa sa Tamada, meke sa Baṅara Zisu Karisito.

Sa Tataru meke sa Rinaṅerane te Pilimone

⁴ Doduru totošo si zama leana la koasa qua Tamasa si rau, pana varavara nigo rau si goi Pilimone na tasiḡu koe Karisito, ⁵ sina avoso nia rau sa mua tataru koari doduru tie te Tamasa, meke sa mua rinaṅerane koe Zisu sa Baṅara. ⁶ Sa qua vinaravara, si pude sa nada binaere gita pu va hinokara, si kaḡu tokani gamu pude ḡilana valeania doduruna sa minana pu vagi gita pa nada tinoa keke koe Karisito. ⁷ Tasiḡu, sa mua tataru si va qetuqetu hola au, meke va niṅira au, sina ele va qetu hola i goi bulodi sari doduru tie te Tamasa.

Sa Tinepa pude Vari Bulei Pule koe Onesimasi

⁸ Gina pa ginugua hie si boka tava niṅira si rau, guana tasimu pa korapana Karisito, pude tozi nigo mamu tavetia gua sapu leana. ⁹ Ba pa korapa mua tataru koa rau, si tepa atu si arau Paula sa barogoso, meke na tie ta pusiḡu tugo pa ginuana e Karisito. ¹⁰ Ke tepa atu si rau koa goi pa kalina te Onesimasi, pu va evaṅae nia tuḡu rau pa rinaṅerane koe Karisito, totošo koa rau pa vetu varipusi.* ¹¹ Pa totošo lahe, si guana lopu variva tukana* si asa koa goi, ba kamahire, si variva tukana hola tu si asa koa gita kara beto.

* **1:2** Kol 4:17 * **1:10** Kol 4:9 * **1:11** Sa ginuana sa pozana Onesimasi si “variva tukana”.

¹² Garunu pule atu nia rau koa goi si asa, na tataru sisigiti nia rau si asa. ¹³ Hiva heki veko nia mo rau si asa, pude koa mo koa rau pa tooso koa rau pa vetu varipusi, pa ginuguana sa Inavoso Leana, pude boka toka nau sa, sina lopu koa tani si goi. ¹⁴ Lopu hiva zukurigo rau pude toka nau. Ba hiva nia rau pude pa mua hiniva soti tu evania goi si asa. Ke lopu boka evania rau si keke toña, be lopu va egoa goi.

¹⁵ Hokara ele taloa paki mo se Onesimasi koa goi, pa tooso papakana, pude pana vagi pulea goi si kote koa hola koa goi si asa. ¹⁶ Meke kamahire si lopu na pinausu mo si asa, ba arilaena hola nia sa sa pinausu; na tasida ta tataruena pa korapana Karisito si asa. Arilaena si asa koa rau, meke kote arilaena hola tugo si asa koa goi, guana pinausu meke na tasimu tugo pa korapana Karisito!

¹⁷ Ke, be balabala ia goi sapu arau si keke tie tavetavete turanamu pa korapana Karisito, si mu va kamo valeania si asa, guana sapu arau tu si va kamo au goi. ¹⁸ Be evani sa si kaiqa sinea koa goi, ba be kaiqa nana gale si koa koa goi, si mu va gore mae ni koa rau. ¹⁹ Hiera si maqu kuberia pa limaqu soti: *Arau Paula si kote hobei koa goi si arini*. Lopu ta hivae pude va balabala pule nigo rau si hie; sapu agoi, ba sa mua tinoa soti si guana mua gale koa rau, sina ele toka hola nigo rau si goi pude na tie te Karisito si goi. ²⁰ Ego, agoi na tasiq, mu va egoa si hie pa ginuguana sa Banara; mu va qetu au, guana tasimu pa korapana Karisito!

²¹ Va hinokara valeania rau tooso kuberia rau si hie, sapu kote va egoa goi sa qua tinepa koa goi. Meke gilania rau sapu kote tavete valeana hola la tu si goi. ²² Mamu va nama vekoa tugo keke lose taqarau, sina rove valeania rau sapu kote olañi Tamasa sari na mia vinaravara meke kote va pule atu au Sa si rau koa gamu.

Zinama Tataru Vina Betobeto

²³ Se Eparasi, sapu ta pusi turanae koa rau pa ginuguana e Zisu Karisito, si va atua sa nana tataru.* ²⁴ Meke gua tugo sari kasa tie tavetavete turanaqu, ari Maka, Arisitakasi, Dimasi, meke e Luke.*

²⁵ Mani koa koa gamu sa tataru variharupi te Zisu Karisito.

* **1:23** Kol 1:7, 4:12 * **1:24** TTA 12:12,25, 13:13, 15:37-39, 19:29, 27:2; Kol 4:10,14; 2 Tim 4:10,11

SA LETA LA KOARI NA TIE ZIU SARIPU TA POZAE HIBURU Sa Vinabakala

Sa leta hie, si ta kubere la koari na tie Hiburu^d pu lulia se Karisito. Noma lala nana sa ninovanova^a tadina kana koari kasa tie te Karisito hire, meke boka ta eva^ana koarini sapu boka luara pania rini sa rina^anerane koe Karisito pu ele tagoa rini. Gua asa, ke sa tie pu kuberena sa leta hie si sovutu va ninira i sa si arini koari na dia rina^anerane. Va dogoro ni sa sapu e Zisu Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari doduru ginugua koadi pa Tinarae te Mosese koasa vinariva egoi te Tamasa.

Totoso kuberia sa sapu gua asa, si ka neta nati tin^atona si zama va ninira ni sa koasa leta hie. (1) E Zisu si na Tuna Tamasa sapu koa hola ninae rane, meke ele va nonoga ia Sa gua pude va tabe hinokaria sa Tamana pa korapa tinasigiti, sapu ele va hokoto valeania Sa. Pa kalina sapu na Tuna Tamasa si Asa, si arilaena hola ni Sa sari na poropita pa totos koana, meke gua tugo sari na mateana, meke se Mosese. (2) Se Zisu si ele tozia tugo Tamasa, pude na Nati Hiama Kenukenu^e pu koa hola ninae rane, sapu arilaena hola ni sari na nati hiama kenukenu^e pa totos koana. (3) Saripu va hinokaria se Zisu si ta harupu koari na dia sinea, na minatagutu, meke na minate. Zisu sa Nati Hiama Kenukenu^e, si va mae ia sa tinaharupu hinokara, sapu ele tava titila vekona, koari na tinavete vina vukivukihi kurukuru pa linotu tadina tie Ziu.

Sa tie pu kuberena sa leta hie, si dogoria sa sa vina titila koari na rina^anerane tadina tie arilaedi pa vivineina sa butubutu Izireli (Hinia 11). Ke tepa la si asa koarini pu tirona sa leta pude madi soto va nabu koasa rina^anerane. Pa hinia 12, si tepa ososo ni sa si arini pude madi dono la koe Zisu, meke soto va nabu koa Sa osolae kamo^a sa vina betobetona, somana ni sari na tinasigiti, na ninovanova^a sapu be kamo koa rini.

Pa vina betona sa leta si na zinama vari tokae, na vina balau.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Karisito si na kinehana soti sa Tamasa, meke arilaena hola ni Sa sari na poropita. Hinia 1:1-3

Karisito si arilaena hola ni sari na mateana. Hinia 1:4 kamo hinia 2:18

Karisito si arilaena hola nia se Mosese. Hinia 3:1 kamo hinia 4:13

Karisito si na Nati Hiama Kenukenu^e sapu arilaena hola ni sari doduru nati hiama kenukenu^e te Tamasa. Hinia 4:14 kamo hinia 7:28

Sa vinariva egoi vaqura te Karisito si arilaena hola nia sapu koana. Hinia 8:1 kamo hinia 9:28

Sa vina vukivukihi te Karisito si arilaena hola ni sari doduru vina vukivukihi. Hinia 10:1-39

Sa rina^anerane sapu soto va nabu koe Karisito. Hinia 11:1 kamo hinia 12:29

Sari na zinama vina betobeto. Hinia 13:1-25

Sa Zinama te Tamasa pu Vura Koasa Tuna

1 Pukerane si hoke zama sa Tamasa koari na tiatamada pa votivotiki sirana, pa korapa zinama na tinavete tadi na poropita^d,² ba koari na totošo mumudi hire si garunia Sa sa Tuna pude zama koa gita. Asa tugo sa Tuna pu kuri nia Sa sa doduru kasia popoa pukerane. Asa tugo si vizatia Tamasa pude tagoi sari doduru likakalae.³ Sa Tuna si na kalalāsana sa ninedala te Tamasa, meke sa kinehana soti sa tinoa te Tamasa meke Asa tugo si tuqena sa tinoa tadi doduru likakalae koasa niniranirana sa Nana zinama. Sipu ele vulasa pani Sa sari na sinea tadi doduru tie, si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa, sa Baṅara tolavaena, pa Maṅauru.

Zisu Karisito si Arilaena Hola ni sari na Mateana

4 Gua asa ke sa Tuna si ululu hola koari na mateana, kekeṅoṅo gua tugo sapu sa pozapoza “Tuna Tamasa” sapu ta poni nia Sa si arilaena hola ni sapu tadi na mateana.⁵ Ura loke totošo si zama nia Tamasa koa keke Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna pa Kinubekubere Hope, sapu guahe:*

“Na Tuqu soti si Agoi,

ninoroi si ta evaṅae na Tamamu Goi si Arau,” gua.

Meke loke totošo tugo si zama guahe sa Tamasa koa keke mateana:

“Arau si kaqu na Tamana Sa,

meke kaqu na Tuqu koreo Rau si Asa,” gua.

6 Tototošo hiva garunu gore mae nia Tamasa pa kasia popoa sa Tuna kenuna, si zama gua pule hie si Asa:*

“Madi vahesia ri doduru mateana si Asa,” gua.

7 Koasa guguaḍi rina mateana, si guahe si zama nia sa Tamasa:*

“Va evaṅa guni Sa na givusu sari mateana,

meke sari Nana nabulu si gua rina hinuruṅu nika,” gua.

8 Ba koa sa Tuna si zama guahe si Asa:*

“Tamasa, sa Mua habotuana Baṅara si kaqu koa hola nināe rane ka rane,

Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinonoto koasa Mua butubutu binānara.

9 Tataru nia Goi sa tinonoto,

ba kukiti nia Goi sa kinaleana.

Gua asa, ke vizatigo meke va madigo sa Baṅara sa Mua Tamasa si

Goi pude poni nigo sa qinetuqetu nomana,

hola ni sari doduru turānamu,” gua.

10 Meke zama gua tugo he si Asa:*

“Baṅara, Agoi tugo si kurina sa kasia popoa pa pinodalaena.

Sari doduru vinapodaka pa maṅauru si ta tavete pa limamu soti Goi.

11 Kote murimuri palae si arini,

ba Agoi si kote koa hola nināe rane.

Kote noreṅore guana poko si arini,

12 meke kote molomoloe ni goi si arini,

guana poko koana si kote ta hobe.

Ba Agoi si koa kekeṅoṅo mo nināe rane,

meke loke kokoina sa Mua tinoa,” gua.

* 1:5 Sam 2:7; 2 Samuela 7:14; 1 Koron 17:13 * 1:6 Diut 32:43 * 1:7 Sam 104:4 * 1:8

Sam 45:6-7 * 1:10 Sam 102:25-27

13 Ura loke totošo si zama nia Tamasa koa keke ri Nana mateana gua sapu zama nia Sa koasa Tuna, sapu guahe:*

“Mu habotu pa kali Mataoqu,

osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,” gua.

14 Ba sari na mateana si na maqomaqo, pu nabulu nia sa Tamasa, meke ta garunu koa Sa, pude toka ni sari Nana tie pu kote vagia sa tinaharupu.

2

1 Gua asa, ke kaqu kopu valeana si gita koari na vina tumatumae hinokaradi, pu ele avosi gita, pude mada lopu tapala taloa. ² Sa inavoso sapu vala nia rina mateana koari na tiatamada pukerane si hinokara, meke asa sapu sekea, si vagia tugo sa koe Tamasa sa vina kilasa sapu garona. ³ Vea meke kote boka govete nia gita sa vinakilasa te Tamasa be doño pania gita sa tinaharupu nomana hie? Sa Bañara telena si ele tozia, meke arini pu avosona sa, si tozia koa gita sapu hinokara tugo sa tinaharupu asa. ⁴ Tamasa ba va sosodea tugo koari na votivotiki tinavete variva magasadi. Meke ele hopeke poni ni tugo Sa koari Nana tie sari na vinariponi mae guana koasa Maqomaqo Hope, gua sapu hiva nia Sa.

Asa sapu Turana Va Kamo Gita pa Tinaharupu

⁵ Sa tinoa koasa kasia popoa vaqura vugo repere sapu korapa vivinei nia gita he, si lopu ari na mateana si vizati Tamasa pude koa totoi nia si asa. ⁶ Ba koa nana keke vasina, si zama nia sa Kinubekubere Hope sapu guahe:*

“Nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi,

meke na tie hokara ba kopu nia Goi?

⁷ Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi,

pude koa pa kauruna sa Mua niniranira, pa kaurudi sari na mateana.

Meke ele ponia niniranira na vina lavata Goi koa rina tie pude koa totoi,

⁸ meke va boka ia Goi pude nati hiniva ni sari doduru tinitoña,”
gua.

Totošo va boka ia Tamasa sa tie pude nati hiniva ni sari doduru tinitoña, si loketoña sapu lopu kaqu koa pa kinopu tanisa tie. Ba kamahire si lopu ele dogoria gita sapu koa nati hiniva ni sa tie sari doduru tinitoña. ⁹ Ba dogoria nada se Zisu pa keke totošo papakana visoroihe si ele tava pepekae holani sari na mateana si Asa, meke koa gua mo na tie hokara, pude pa korapa tataru vari harupi te Tamasa, si mate pae ni Sa sari doduru tie. Kamahire si va banaria pa tinolava na vinalavata Tamasa si Asa, sina koa gua koa sa Nana tinasigiti na minate pa korosi. ¹⁰ Sari doduru tinitoña si ta tavete pa limana sa Tamasa. Taveti Sa si arini pude Nana telena. Gua asa, ke padana tugo si pude va gotogoto ia Tamasa se Zisu, meke mae koa ta sigiti, pude va gorevura ia sa Nana hiniva, pude soku tie si madi boka ta evanae na koburu te Tamasa, meke pude madi boka somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena. Ura e Zisu si kekenu ni si arini meke va kamoi pa tinaharupu.

* 1:13 Sam 110:1 * 2:6 Sam 8:4-6

¹¹ E Zisu si va toŋoti sari na tinoa tadi na tie. Asa meke sari doduru pu ele va toŋoti Sa, si keke e Tamasa mo sa Tamadia. Gua asa ke lopu kurekure nia Sa pude poza ni tasina si arini. ¹² Zama guahe si Asa:*

“Kaqu tozi vura nia Rau sa Pozamu koari na turaŋaqu,
kaqu vahesigo Rau pa vari korapana sa vinarigara tadi na tinoni.”

¹³ Meke hie si zama nia Sa:*

“Kote vala rau sa qua rinaŋerane koasa Tamasa,” gua.

Meke guahe pule si zama nia Sa:

“Hiera si Rau, koa turaŋi Rau sari koburu pu poni Nau sa Tamasa,” gua si Asa.

¹⁴ Gita doduru sapu ta pozae na koburu Tanisa, si na tie hokara mo. Ke gua asa, si mae ta evaŋae na tie gua tugo mo gita se Zisu, pude gua tu asa si kote boka mate si Asa, pude va kilasia Sa se Setani, sapu tagona sa niniraŋira tanisa minate, ¹⁵ pude boka vata rupahi Sa sarini pu koa ta pusi koe Setani pa minatagutuna sa minate. ¹⁶ Gilana valeania gita sapu lopu ari na mateana si mae nia Zisu pude harupi, ba gita na tie tu, sapu na tutina e Ebarahami. ¹⁷ Gua asa ke garo tugo pude mae ta evaŋae na tie hokara se Zisu, pude pa doduru ginugua, si koa kekeŋoŋo gua tugo ri Nana tie, meke pude boka ta evaŋae na Nati Hiama^d kenukenuue si Asa, meke pude na nabulu ta ronuenta te Tamasa. Meke pa sirana gua asa si boka taleoso ni na vulasa pani Sa sari na sinea tadi na tie te Tamasa. ¹⁸ Meke pude boka toka ni Sa sarini pu ta toketoke, sina Asa ba ele ta toketoke na koa ta sigiti kekeŋoŋo gua tugo arini.

3

Zisu si Arilaena Hola nia se Mosese

¹ Ke gua asa, kasa tasiqu koe Karisito, gamu pu ele somana ta tioko koe Tamasa, si mi va sotoa sa mia rinaŋerane koe Zisu Karisito, sapu ele garunu mae nia Tamasa pude na Nati Hiama Kenukenuue, sapu va hinokaria gita. ² Ele nabulu nia Zisu meke va gorevura ia Sa sa nana tinavete kekeŋoŋo gua tugo e Mosese sapu nabulu nia sa Tamasa meke va gorevura ia sa sa nana tinavete pa korapana sa vetu te Tamasa.*

³ Ba padana Zisu pude tava lavata hola nia se Mosese. Kekeŋoŋo gua sa vina lavata sapu ta vala koasa tie kuri vetu, si noma hola nia sa vina lavata sapu ta vala koasa vetu. ⁴ Ura sari doduru vetu si koa dia tugo tie kuridi, ba asa sapu kuridi sari doduru likakalae, si e Tamasa mo.

⁵ Ego, se Mosese hie si nabulu va gorevura nia sa nana tinavete koasa vetu te Tamasa. Helahelae ni sa sari tinitoŋa pu kote zama ni Tamasa vugo repere. ⁶ Ba e Karisito sa Tuna si nabulu va gorevura ia Sa sa Nana tinavete koasa vetu te Tamasa sa Tamana. Gita na tie te Tamasa si na vetu Tanisa, be turu va nabu si gita koasa nada vinarane meke koari na tinitoŋa pu helahelaeni gita pa nada rinaŋerane.

Vina Balau Koari pu Va Karikari

⁷ Ke gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope,*
“Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa ninoroi,

⁸ si mi lopu va ninirai sari na bulomia,
gua sapu tavetia rina tiatamamia pukerane,

* 2:12 Sam 22:22 * 2:13 Ais 8:17,18 * 3:2 Nab 12:7 * 3:7 Sam 95:7-11

sipu va karia rini sa Tamasa,

meke podekia rini si Asa pa soloso qega.

⁹ ‘Sari na tiatamamia pukerane si podepodekau rini si Arau,

ba koari ka made navulu vuaheni si dogori rini gua sapu taveti

Arau,

ba lopu boka va hinokarau rini.

¹⁰ Gua asa ke ta naziri ni Rau si arini,

meke zama si Rau, sari bulodi si taliri va seu koa Rau,

meke korodia luli rini sari Qua hiniva.

¹¹ Ke pa Qua tinanaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:

Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua si Asa.

¹² Kasa tasiq koe Karisito, mi kopu puleni gamu, pude lopu keke koa gamu si va karia se Karisito, meke taluarae taloa koasa Tamasa toana.

¹³ Ba mi variva ninirai doduru rane pa mia tinoa sipu korapa toa si gamu, pude loka tie gamu si tava nira sa bulona koasa kinaleana.

¹⁴ Ura gita si somana tagoi sari na ginugua leadi te Karisito, be tuqe va nabu si gita koari na tinitona pu ele va hinokari gita pa podalaena, meke osolae kamo vinabetona.

¹⁵ Gua sapu ta zamae pa Kinubekubere Hope sapu zama guahe:*

“Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa ninoroi,

si mi lopu va ninirai sari bulomia;

kekenono gua rina tiatamamia pukerane pa soloso qega,

totoso kilua rini sa Tamasa, meke sari Nana tinarae,” gua.

¹⁶ Ego, ari sei tu sapu ele avosi sari na zinama te Tamasa, ba lopu hiva luli rini? Lopu arini tu sapu turana vurani e Mosese pa popoa

Izipi sari? gua.* ¹⁷ Sarini tugo mo sapu ta naziri ni Tamasa koari ka

made navulu puta vuaheni! Meke ari kasa tugo mo sapu evani sari na

kinaleadi, meke mate beto pa soloso qega! ¹⁸ Meke koari sei si zama

tokotokoro sa Tamasa sapu lopu kaqu kamo si arini koasa Nana vasina

magomagogosoana? Lopu koarini pu kiluna Sa tu sia? ¹⁹ Gua asa ke

gilania gita sapu lopu kamo rini sa popoa magomagogosoana, sina

lopu va hinokaria rini sa Tamasa.

4

¹ Ego koa gua sapu sa vina tatara pude somana koa magogoso koa Sa si korapa koa, ke mada kopu puleni gita, pude mada lopu siana

nia sa minagogoso asa. ² Ura gita ba avosia mo sa Inavoso Leana te

Tamasa, kekenono gua tugo arini pukerane; ba lopu va hinokaria rini,

ke sokudi arini si lopu vagi nia keke lineana si asa. ³ Ba gita tu sapu va

hinokaria sa vina tatara si la somana koa magogoso koe Tamasa. Sina

gua hie si zama nia Sa:*

“Ke pa Qua tinanaziri, si zama tokotokoro si Arau sapu guahe:

‘Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua

si Asa.

Zama gua asa sa Tamasa, ba telena si ele koa magogoso tu si Asa, totos

va hokoti Sa sari doduru vina podakana sa kasia popoa. ⁴ Sina guahe

si ta zamae koa keke vasina pa Kinubekubere Hope koasa gugua na

rane vina zuapa:*

* 3:15 Sam 95:7-8

* 3:16 Nab 14:1-35

* 4:3 Sam 95:11

* 4:4 Zen 2:2

“Pa rane vina zuapa si magogoso sa Tamasa,
sipu ele va hokoto betoi Sa sari doduru Nana tinavete,” gua.

⁵ Meke ta zamae pule tugo sapu guahe pa keke vasina:*

“Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana,” gua.

⁶ Meke sokudi arini pukerane si avosia mo sa zinama te Tamasa, ba lopu va hinokara, ke lopu somana vagia rini sa minagogoso, ba koadia si kaiqa kamahire pu vagia sa minagogoso. ⁷ Gua asa ke gilania gita sapu ele vizata pulea Tamasa si keke rane sapu ta pozae “Rane ninoroi.” Sina ele zama vura nia Tamasa koe Devita pukerane pa Kinubekubere Hope sapu guahe:*

“Be avosia gamu sa mamalainina sa Tamasa pa rane ninoroi,
si mi lopu va ninirai sari na bulomia,” gua.

⁸ Ura be ele poni ni Zosua sa minagogoso sapu va tatarana nia Tamasa koari na tinoni, si lopu kote zama pule nia Tamasa si keke votiki rane magogoso.* ⁹ Gua asa ke korapa koa nana tugo sa minagogoso tadi na tie te Tamasa, kekeñoño gua tugo sa minagogoso te Tamasa pa rane vina zuapa. ¹⁰ Ura asa sapu nuquru koa sa minagogoso tava tatarana te Tamasa, si kote magogoso koari nana tinavete soti, kekeñoño gua sapu magogoso sa Tamasa koari Nana tinavete.* ¹¹ Gua asa ke mada podeke sisigitia pude nuquru koa sa minagogoso asa, pude lopu keke tie koa gita si kote siana nia si asa, kekeñoño gua ri kasa tiatamada pukerane pu siana nia sina loke dia vinatabe.

¹² Ura sa zinama te Tamasa si toana meke ninira. Naru hola nia sa sa magu sapu naru varikali. Nuquru va korapae la si asa pa kokorapana hokara sa maqomaqona meke sa tinoa tana tie. Viliti sa sari na inokoro, na binalabala tomedi pa bulo tie. ¹³ Tamasa si dogoro betoi sari doduru tinitoña, meke lokefoña si paere pa dinono Tanisa. Koa Sa si kote la va vurai gita sari doduru gua pu ele evani gita.

Zisu sa Nati Hiama Kenukenue Arilaena

¹⁴ Mada soto va nabu koasa vina hinokara sapu ele vagia gita, sina korapa koa Nana sa nada Nati Hiama Kenukenue arilaena, e Zisu sa Tuna Tamasa. Ele la si Asa vasina koa sa Tamasa pude tokani gita. ¹⁵ Sa nada Nati Hiama Kenukenue asa si tataru hinokarani gita Sa si gita koari na nada minalohoro pa maqomaqoda, sina na tie gua mo gita si Asa, meke ele ta podeke si Asa koari doduru pinodeke, kekeñoño gua tugo gita, ba lopu hite hoqa pa sinea si Asa. ¹⁶ Ke gua asa, si mada lopu matagutu, ba mada ene va mataqara la vasina koa sa habotuana Banara te Tamasa, vasina koa sa Nana tataru variharupi. Vasina si kote vagia gita sa tataru variva taleosae, meke sa Nana tataru variharupi pude tokani gita, pana ta hivae si asa koa gita.

5

¹ Sari doduru nati hiama kenukenue si ta vizata vagidi pa korapana sa dia butubutu tuti hiama, pude nabulu nia sa Tamasa, meke pude taveti sari vina vukivukihi^d na vinariponi vinulasadi rina sinea tadi na tie. ² Asa si boka turana va hitehite ni saripu pupuhu meke hoqa pa sinea, sina Asa telena ba malohoro pa soku hahanana meke na tie sea tugo si asa. ³ Gua asa ke hoke tavete dia vina vukivukihi soti tugo

* 4:5 Sam 95:11 * 4:7 Sam 95:7-8 * 4:8 Diut 31:7; Zos 22:4 * 4:10 Zen 2:2

teledia sari ɲati hiama kenukenu, pude na vinulasadi rina dia sinea soti, kekeɲoɲo gua tugo sapu hoke va vukivukihi poni rini sari na tie.*

⁴ Loke tie arini si hoke vizata pule nia telena pude ta evaɲae na ɲati hiama kenukenu, ba Tamasa tu vizati, kekeɲoɲo gua tugo e Eroni sapu e Tamasa tu vizatia.*

⁵ Gua tugo se Karisito, lopu vizata pule nia telena si Asa pude na ɲati Hiama Kenukenu, ba e Tamasa tu vizatia. Ura guahe si zama nia Tamasa.*

“Na Tuɲu soti si Agoi, ɲinoroi si ta evaɲae na Tamamu Goi si Arau,”
gua.

⁶ Meke pa keke vasina pule pa Kinubekubere Hope, si zama guahe sa Tamasa koasa Tuna:*

“Agoi si na ɲati Hiama Kenukenu ninae rane ka rane,
pa kinehana e Melekizadeki^d,” gua si Asa.

⁷ Totoso koa pa pepeso se Zisu, si kabo va ululae la koe Tamasa si Asa pa Nana vinaravara na tinepatepa la koa Sa, pu boka harupia si Asa pa minate. Avosia Tamasa sa Nana vinaravara, sina va pepekae meke vala betoa Sa koe Tamasa sa Nana tinoa.* ⁸ Hinokara tugo, sapu na Tuna Tamasa si Asa, ba pa korapa tinasigiti si va nonoga ia Sa gua pude va tabe. ⁹ Meke sipu ele tava gotogoto si Asa si ta evaɲae na ɲatina sa tinaharupu si Asa koari doduru pu va tabea si Asa. ¹⁰ Gua asa ke vizatia Tamasa si Asa, pude na ɲati Hiama Kenukenu ninae rane ka rane, pa kinehana e Melekizadeki.

Sa Vina Balau Pude Lopu Taluaræ Koe Zisu

¹¹ Soku ɲiɲitoɲa si hiva tozini gamu rau koasa ginugua hie, ba tasuna kamahire, sina gamu si lopu boka tuturei avoso va nonoga. ¹² Ele seunae hola sanugua vagia gamu sa vina tumatuma, ke pada pude ele boka variva tumatuma mo si gamu. Ba korapa he, si hiva tava tumatuma pule ni tu gamu gua sapu ta tozini gamu tatasana. Ba lopu ele boka henai gamu sari na ginani ɲiradi, na korapa guana koburu haha pu hiva susu si gamu.* ¹³ Asa sapu korapa susu si korapa na koburu si asa, meke lopu gilania sa sa lineana na kinaleana. ¹⁴ Ba sa tie komihana si boka hena sa ginani ɲirana, meke boka gilania sa telena sa tinoɲoto te Tamasa, meke sa kinaleana.

6

¹ Ke gua asa, si mada rizu nono latu koari na vina tumatuma pu boka va kamo gita pa tinoa komihana. Mada lopu zama pilipule ni sari na vina tumatuma pu ele avosi mo gita tatasana. Mada lopu va turu sinokiræ lamo koasa vina tumatuma tana kinekere pule koari na tinavete sapu la pa minate meke na vina hinokara koe Tamasa; ² gua tugo sari na vina tumatumaedi rina pinapitaiso, na vina opo lima pude va madi saripu va hinokara, na tinuru pule pa minate, meke sa vinaripitui pa rane mumudi. ³ Ba gua tu he si kaqu tavetia gita, mada rizu hola latu, be gua asa sa hiniva te Tamasa.

⁴ Ura vegua meke kote boka va kekere pule ma ei gita saripu ele kilua sa vina hinokara koe Karisito? Tasuna hola pude evaɲia sapu gua asa.

* 5:3 Liv 9:7 * 5:4 Ekd 28:1 * 5:5 Sam 2:7 * 5:6 Sam 110:4 * 5:7 Mt 26:36-46; Mk 14:32-42; Lk 22:39-46 * 5:12 1 Kor 3:2

Sina ele tagoa tu rini sa kalalasa te Tamasa, ele va gilagila ia tu rini sa vinariponi maena pa mañauru, meke ele somana tagoa tu rini sa Maqomaqo Hope. ⁵ Ele gilania tu rini sa lineanana gua sa zinama te Tamasa, meke ele va gilagila ia tu rini sa niniraniira tanisa Binañara te Tamasa sapu korapa nono mae, ⁶ ba luara pania rini sa vina hinokara koe Karisito. Ke tasuna hola pude va kekere pule maei si arini, sina guana va mate pulea rini sa Tuna Tamasa, meke va kurekurea rini si Asa pa kenudi rina tinoni.

⁷ Sa pepeso sapu ponía ruku sa Tamasa pude va bobosia, meke toa valeana sari na linetelete, si variva qetu koasa tie pu tavetavete koasa pepeso asa. Tamanaena sa pepeso sana. ⁸ Ba be sinia mo na huda rakihi, na hiqohiqo kaleadi si asa, si namu loke nana vinari tokae si asa koasa tie pu tagona sa, ke tata mae mo sa tooso sapu kote leve nia Tamasa, meke ta sulu pa nika si asa.*

⁹ Kasa qua baere, zama ni rau si gua hire, ba korapa rane gamu rau si gamu sapu kote lulia gamu sa sirana sapu kamo la pa tinaharupu. ¹⁰ Vilavilasa va toñoto sa Tamasa, meke lopu kote mulini nia Sa sa mia tinavete na tataru sapu vata dogoro nia gamu pa mia tinokae koari Nana tie meke sapu korapa tokani gamu si arini. ¹¹ Sa qua nati inokoro si pude hopeke gamu si kaqu va podepodekae sisigiti pa mua ninalinani pude mi boka vagi sari doduru gua pu okoro vagi gamu, osolae kamo sa vina betona mua tinoa. ¹² Mi lopu koa hakohako. Hivani gamu rau pude mi keha luli gamu si arini pu va hinokaria sa Tamasa, meke vagi va nonoa gua sapu gua va tatara ni sa Tamasa.

Hinokara sa Vina Tatara te Tamasa

¹³ Totoso tavetia Tamasa sa Nana vina tatara koe Ebarahami, si tokotokoro nia Sa si asa pa pozana soti Telena, sina loke pozapoza pule si koa sapu noma hola nia sa pozana Sa. ¹⁴ Zama guahe si Asa koasa Nana tinokotokoro:* “Kaqu mana nigo Rau meke kaqu poni va soku nigo Rau sari tutimu,” gua si Asa. ¹⁵ Ke mudina sapu aqa va nono se Ebarahami ke vagia tugo sa sapu gua va tatara nia Tamasa koasa. ¹⁶ Pana tokotokoro si keke tie si kote poza ia sa sa pozana keke tie sapu noma hola nia si asa, ke gua asa si kote beto mo sa vinaritokei. ¹⁷ Koa rini pu kote vagina sa Nana vina tatara, si hiva va bakala valeana ni Tamasa sapu lopu kaqu hobea Sa sa Nana hiniva, gua asa ke tomo la nia Sa sa tinokotokoro koasa Nana vina tatara. ¹⁸ Koa ri karua tinitonā sapu lopu boka ta hobe, sa vina tatara meke sa tinokotokoro, si lopu boka kokoha sa Tamasa. Gua asa, ke gita pu rane sa Tamasa pude kopuni gita si mada ranerane pude soto va nabu koasa vina tatara pu ta poni nia gita. ¹⁹ Sa vina tatara hie si rane va nabua gita sapu guana nada sigoto pa tinoa, na vinasare hinokara si asa, sapu va kamo la gita pa Lose Hopena pa Hopena pa mudina sa poko goba pa kokorapana sa Zelepade pa Mañauru.* ²⁰ Zisu si ele nuquru va kenue la vasina pude tokani gita, meke ta evañe na Nati Hiama Kenukenue si Asa, pa kinehana e Melekizadeki.*

7

Sa Hiama Melekizadeki

* 6:8 Zen 3:17-18 * 6:14 Zen 22:16-17 * 6:19 Liv 16:2 * 6:20 Sam 110:4

¹ Se Melekizadeki hie si na banara si asa pa popoa Salema pukerane, meke na hiama si asa tanisa Tamasa Ululuna Hola. Totoso pulena pa vinaripera se Ebarahami, sipu va kilasi sa sari ka made banara, si tutuvia Melekizadeki si asa, meke mana nia sa.* ² Pa totoso asa si ponia e Ebarahami koa sa si keke pa manege koari doduru tinitoņa pu vagi sa pa vinaripera. Melekizadeki ginuana si na “Banara tana tinotoņa”. Ba sina koa banara pa popoa Salema si asa, ke poza nia Banara Salema rini si asa. Salema ginuana si na “binule.” ³ Lopu ta tumae sapu ari sei sari na tiatamana e Melekizadeki. Lopu ta tozi tugo vasina tututi gore mae si asa, meke lopu ta tozi tugo sa nana pinodo, na minate. Gua asa ke na hiama si asa ninæ rane ka rane, kekeņoņa sa Tuna Tamasa.

⁴ Ke dogoria gamu? Arilaena hola se Melekizadeki, ke se Ebarahami sapu sa tamada nomana, ba ponia sa koa sa si keke pa manege koari doduru tinitoņa pu vagi sa pa vinaripera. ⁵ Sari na hiama pa tutina e Livæ si tava malumu si arini pa Tinaræ te Mosese, pude kote vagia rini koari na tie si keke pa manege. Ba sari kasa tie Izireli arini sina tutina tugo mo e Ebarahami.* ⁶ Melekizadeki si lopu na tutina e Livæ ba vagia sa sa keke pa manege koe Ebarahami meke mana nia sa se Ebarahami sapu vagidi sari na vina tatara te Tamasa. ⁷ Gilana valeania gita sapu asa pu ponia sa minana koa keke tie, si arilaena hola nia sa si asa pu vagina sa minana. ⁸ Sari na hiama pa tutina e Livæ saripu hoke vagia sa keke pa manege, si lopu toa hola si arini. Ba se Melekizadeki hie sapu vagina sa keke pa manege koe Ebarahami si toana gua sa Kinubekubere Hope. ⁹ Ke boka zama gua tugo he si gita sapu se Livæ ba ele ponia tugo koe Melekizadeki sa keke pa manege somanae koe Ebarahami, sapu sa tamana nomana pukerane. ¹⁰ Hinokara sapu lopu ele podo se Livæ totoso toa nana se Ebarahami, ba ele koa nana mo si asa pa eharana Ebarahami totoso tutuvia Ebarahami se Melekizadeki.

¹¹ Koa gua koasa tinavete hiama tadi na butubutu Livæ si ta ponia rina butubutu Izireli sa Tinaræ te Mosese. Ego, be ele gotogoto mo sa tinavete hiama pukerane, si lopu kaqu ta hivæ si keke hiama vaqura pule pude mae, sapu pa kinehana e Melekizadeki ba lopu pa tutina e Eroni. ¹² Ura be ele ta hobe sa tinavete hiama, si kote ta hivæ tugo pude ta hobe sa Tinaræ te Mosese. ¹³ Ura sa hiama sapu korapa ta vivinei tani si maena tu pa keke votiki kali butubutu Izireli, lopu gorena mae pa tututi hiama koe Livæ. Meke loke tie tugo koasa kali butubutu pu gore mae ia Sa si ele ta evaņæ na hiama. ¹⁴ Ba sapu ta gilana valeana si ta podona mae tu pa butubutu Ziuda se Zisu sa nada Banara. Ba totoso vivinei ni Mosese sari na hiama, si lopu hite poza hokaria tu sa sa butubutu Ziuda.

Keke Hiama sapu Gugua e Melekizadeki

¹⁵ Bakala mo koa gita kamahire sapu ele mae si keke hiama vaqura sapu gugua e Melekizadeki. ¹⁶ Lopu ta evaņæ hiama si asa pa tinaræ na vinaturu tana tie, ba pa korapa niniraņirana sa tinoa sapu loke kokoina. ¹⁷ Sina ele tava sosode pa Kinubekubere Hope sapu guahe.* “Agoi tugo si kaqu koa na Hiama pa kinehana e Melekizadeki ninæ rane ka rane,” gua sa Tamasa.

* 7:1 Zen 14:17-20 * 7:5 Nab 18:21 * 7:17 Sam 110:4

18 Sa Tinarae koana te Mosese si ele ta veko palae, sina malohoro si asa, meke loke nana vinaritokae pa tie. 19 Ura sa Tinarae te Mosese si lopu boka va evaṅae nia tie toṅoto si keke tie pa dinoṅo te Tamasa. Ba keke siraṅa leanana hola si ele ta poni nia gita sapu boka va tata la gita koe Tamasa.

20 Meke keke pule si hie, sapu sa tinokotokoro te Tamasa si lopu ele hite ta evaṅa toṅoto tava turu pude na hiama si keke koa rini pa tutina e Livae. 21 Ba e Zisu si ta evaṅae na hiama koa sa tinokotokoro te Tamasa sapu zama guahe:*

“Sa Baṅara, si tavetia sa tinokotokoro hie meke lopu kaḡu hite hobe a Sa si asa:

‘Aḡoi si na hiama ninae rane ka rane,’” gua si Asa.

22 Sa vinotikaena si hie, sapu e Zisu si na vina sosode nabuna koasa vinariva eḡoi sapu leana hola.

23 Meke hie pule si keke vinotikaena, toṅoto mate si keke rina ṅati hiama kenukenue pa tutina e Livae, si lopu boka hoda la sari nana tinavete. 24 Ba e Zisu si lopu gua asa. Toa hola ninae rane si Asa, ke sa Nana tinavete hiama si lopu tava karovo la pa keke tie, ba hoda la ia mo Sa telena. 25 Gua asa ke boka si Asa kamahire meke ninae rane pude harupi saripu mae koa Sa meke kamo la koe Tamasa, sina toana si Asa ninae rane ka rane, pude varavara toka ni sari Nana tie.

26 Gua asa, ke Asa sa ṅati Hiama Kenukenue sapu tokani gita, meke madina si asa pa dinoṅo te Tamasa. Loke Nana sinea, meke loke tiṅitona boka va kaleania si Asa. Paḡaha vagi vata kalea Tamasa si Asa koari na tie kaleadi, meke va lavatia Sa si Asa pa Maṅauru. 27 Se Zisu si lopu gugua rina ṅati hiama kenukenue pa butubutu Livae. Lopu kilu tavete vina vukivukihi doduru rane si Asa pude va vulasa sinea gugua arini. Lopu tavetia Sa sa vinukivukihi Tanisa, meke mumudi koari na sinea tadi na tie, sina loke Nana sinea si Asa. Keke toṅoto mo va vukivukihi nia Sa sa Nana tinoa soti pude na vinulasa tadi doduru tie.* 28 Koa sa Tinarae te Mosese, si ari na tie pu malohorodi si ta vizata pude na ṅati hiama kenukenue. Ba koasa vina tatara vaḡura pu koa ia na tinokotokoro pa mudina sa Tinarae te Mosese, si vizatia Tamasa sa Tuna soti pude na ṅati Hiama Kenukenue sapu tava gotogotona ninae rane ka rane.

8

Zisu sa Nada ṅati Hiama Kenukenue

1 Sa ṅatina sa ginugua sapu gunia gami hie, si e Zisu sa nada ṅati Hiama Kenukenue sapu korapa tokani gita. Korapa habotu si Asa pa kali mataona sa habotuana baṅara tolavaena te Tamasa ululuna pa Maṅauru.* 2 Korapa koa na ṅati Hiama Kenukenue meke na nabulu si Asa koasa Ipi Hopena Hinokara vasina koasa Tamasa, koasa vasina hopena pa hopena, sapu ta kuri koa sa Tamasa ba lopu pa lima tie.

3 Sari doduru ṅati hiama kenukenue si ta vizata pude ponia sa vinariponi meke na vina vukivukihi kurukuru koe Tamasa. Ke sa nada ṅati Hiama Kenukenue si kote koa nana tugo sa kurukuru sapu kote va vukivukihi la nia Sa koe Tamasa. 4 Be koa hola koa gita pa pepeso se Zisu, si lopu kote boka ta evaṅae na hiama si Asa, sina koa dia sari na

* 7:21 Sam 110:4 * 7:27 Liv 9:7 * 8:1 Sam 110:1

hiamā saripu tava egodi pa Tinarae te Mosese pude taveti sari na vina vukivukihī. ⁵ Sa tinavete hiamā sapu tavetia rini sina kinohana mo sa tinavete hiamā pa Mañauru, ke sa Ipi Hopena pu tavetia Mosese ba gua tugo, na kinoha, meke vina titilana mo sapu koa pa Mañauru. Gua asa ke, toতোso hiva podalae kuria Mosese sa ipi^d hopena te Tamasa si zama koa sa sa Tamasa, “Mu kopu valeana, pude mamu tavete valeania sa kinohana sa Ipi Hopena sapu gugua ele va dogoro nigo Rau pa toqere,” gua si Asa.* ⁶ Ba kamahire si gilania gita sapu sa tinavete hiamā sapu tavetia Zisu si arilaena hola nia sapu tadi na hiamā pukerane, gua tugo sapu sa vinariva egoi sapu tavetia e Zisu pa vari korapana sa Tamasa meke sari Nana tie si leana hola, sina soto si asa koasa vina tataradi rina tiñitoña pu leadi hola.

⁷ Be guana ele gotogoto valeana sa vinariva egoi te Mosese, si lopu kaqu ta hivae pule si keke vinariva egoi vaqura. ⁸ Ba sina ele dogoria Tamasa sapu lopu gotogoto sa vinatabe tadi na tie koasa vinariva egoi te Mosese, ke zama guahe si Asa pa Kinubekubere Hope:*

“Na toতোso si korapa mae,

pana kote tavetia Rau si keke vinariva egoi vaqura,
pa varikorapaqu Rau meke sari na tie Izireli, meke Ziuda.

⁹ Sa vinariva egoi vaqura hie si kote votikaena koasa vinariva egoi sapu tavetia Rau koari na tiatamadia pukerane sipu sese vura ni Rau si arini pa Izipi.

Sa vinariva egoi te Mosese si lopu va tabea rini;
gua asa ke ele etulu pani Rau si arini.

¹⁰ Ego, hie sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koari na tie Izireli: Vugo repera si kote va gilana ni Rau pa dia binalabala,
meke kote va nonoga ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae,
meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na Qua tinoni.

¹¹ Totoso asa si kote beto sa tie pude va tumatumae ia sa turanana,
babe keke tie va tumatumae ia sa tasina, meke zama guahe, ‘Mu tumae nia se Zihova,’ gua,

sina kote tumae beto nau rini si Arau,
podalae pa koburu hitekena kamo pa tie nomana,

¹² Ura kote taleoso ni Rau sari dia kinaleana
meke lopu kote balabala pule i Rau sari dia sinea,” gua sa Tamasa.

¹³ Totoso poza nia Tamasa “sa vinariva egoi vaqura”, si hobe nia Sa si asa koasa vinariva egoi koana; meke gilania gita sapu sa tiñitoña sapu ele koana, meke ele hola nia toতোso, si lopu sana kaqu murimuri palae.

9

Sa Vinahesi pa Pepeso meke pa Mañauru

¹ Koasa vinariva egoi koana, si koa dia sari na tinarae pa hanana vinahesi, meke koa nana tugo sa vasina hopena pude vahesi.

² Koanana vasina, si keke Ipi Hopena, sapu tavetia rini. Sa lose kekenu* si ta pozae sa “Lose Hopena”. Koasa lose asa si kopu nia rini sa tuturuana zuke, na tevolu, meke sa bereti hope sapu ponía rini koasa Tamasa.* ³ Meke koa nana si keke poko goba pa vari korapana sa Lose

* 8:5 Ekd 25:40 * 8:8 Zer 31:31-34 * 9:2 Sa lose sapu kamo kenua sa hiamā pude nuquru la. * 9:2 Ekd 26:1-30, 25:23-40

Hopena, meke sa lose sapu ta pozae, sa “Lose Hopena pa Hopena”.*
 4 Pa korapana sa lose asa si vekoa rini sa hope qolo tana vina uququ oto huda humaņa lea, meke sa Dolu Hope sapu ta tavetae qolo sapu sa Bokese Tanisa Vinariva Egoi^d, sapu koa i na zagi qolo vasina voi sa ginani, sapu ta pozae “mana”. Vasina tugo si veko nia rini sa kolu hodu te Eroni sapu toa meke tuvulu. Meke koasa dolu tugo asa si veko ni rini sari karu patu labelabe tanisa vinariva egoi vasina ta kubere sari na Tinarae te Tamasa.* 5 Pa batuna sa Dolu Hope si va turui rini sari na beku mateana serubimi pude na vina gilagilana sapu sa Tamasa si koa vasina, meke sari na tatapurudi si repaha la vasina pu hoke ta vulasa sari na sinea tadi na tie. Ba kamahire si lopu boka tozi va minaminaki rau sari doduru ginugua sara.*

6 Ego, gua sapu hoke tavetia rina hiama si guahe: hoke nuquru la si arini doduru rane koasa lose kekenu pude la taveti sari dia vina tana.* 7 Ba sa Lose Hopena pa Hopena, si telena eke mo sa nati hiama kenukenue hoke nuquria, keke totošo mo pa vuaheni. Totoso nuquru la sa vasina, si kote paleke ehara si asa, meke la siburu nia sa koasa hope vasina taleosae sari nana sinea telena, meke sari na sinea sapu lopu gilania rina tinoni meke taveti.* 8 Koari na vinatana gugua arini, si va tumatumaeni gita sa Maqomaqo Hope, sapu pa totošo sipu korapa koa sa Ipi Hopena, si lopu tava malumu sari doduru tie pude nuquru la koasa Lose Hopena pa Hopena, vasina koa sa Tamasa. 9 Sari doduru vinatana gugua sara, si na vina gilagilana mo sa totošo kamahire. Sari na tinavete vina vukivukihi sara si lopu boka va via i sari bulodi. 10 Sari na tinitoņa sara si na tinarae tana tinoa tini mo, sapu la gua mo pa ginani, na kolo, meke doduru hahanana vina via tana tini mo, osolae kamo sa totošo koasa vinariva egoi vaqura.

11 Meke ele mae tu se Karisito sapu sa Nati Hiama Kenukenue koari na tinitoņa leadi pu ele kamo koa gita. Sa Ipi Hopena vasina pu tavetavete Sa pa Maņauru, si Hopena pa Hopena, sapu arilaena hola nia sa Ipi Hopena pa pepeso. Lopu ta tavete pa lima tie sa vasina pa Maņauru, sina lopu koa koasa kasia popoa sapu kuria Tamasa. 12 Meke sipu nuquru la se Zisu pa Lose Hopena pa Hopena, si lopu paleke ehara bulumakao, na ehara qoti si Asa, pude la va vukivukihi, ba keke totošo mo si ponia Sa sa eharana soti, pude boka vagia gita sa tinarupaha sapu koa hola ninae rane ka rane. 13 Sari na ehara qoti, na ehara bulumakao, meke sa ebana sa tuna bulumakao sapu tava uqu, si siburu lani sa nati hiama kenukenue koari na tie pu bonidi meke tava via sarini koari na dia binoni pa tinoa.* 14 Be sari na eharadi rina kurukuru si boka pude va via i sari na kinaleana tadi na tie gua, si ego, sa eharana e Karisito si boka hola ni tu si tadi na kurukuru. Koasa niniraņira tanisa Maqomaqo Hope toa holana, si va vukivukihi nia Zisu koe Tamasa sa Nana tinoa soti sapu lopu hite ari kisakisana. Meke sa Eharana Sa si kote va via i sari buloda koari na tinavete sapu la pa minate, pude boka nabulu nia gita sa Tamasa toana.

15 Gua asa ke, e Karisito mo sa Tie Varikarovae koasa vinariva egoi vaqura, pude sari doduru tie pu tioki Tamasa, si kaqu somana tagoi

* 9:3 Ekd 26:31-33 * 9:4 Ekd 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nab 17:8-10; Ekd 25:16; Diut 10:3-5
 * 9:5 Ekd 25:18-22 * 9:6 Nab 18:2-6 * 9:7 Liv 16:2-34 * 9:13 Liv 16:15-16; Nab 19:9,17-19

sari na minana pu koa ninae rane pu ele va tatara veko ni Sa. Ta evaᅇa sapu gua asa, sina ele mate se Karisito pude vata rupahi sari na tie koari na dia sinea pu ele evaᅇi rini totoᅇo lulia rini sa vinariva egoi te Mosese.

¹⁶ Koasa vina tataradi rina tinago tana keke tie si kote tava sosode valeana sapu ele mate tu sa tie pu tavetena sa vina tatara, meke kote tava hia sari nana tinago koa rini pu va tatara ni Sa. ¹⁷ Ura sa vina tataradi rina tinago si lopu kaᅇu tava karoᅇo be korapa toa nana sa tie pu tavetena sa vina tatara, ba pude mate tu sa. ¹⁸ Gua asa ke sa vinariva egoi te Mosese si boka tava turu valeana totoᅇo tava mate tu si keke kurukuru. ¹⁹ Sipu beto zama ni Mosese koari na tinoni sari doduru zinama pu ta kubere koari na Tinarae, si vagi sa sari na ehara bulumakao na qoti, meke heni ni kolo sa; beto asa si vagia sa si keke lelaᅇa huda hite sapu hisope pozana, meke pusi nia kalu sipi tava ziᅇaradi sa sa kukuruna, meke noti la nia sa koari na ehara ta henidi meke siburu la nia sa koasa buka Tinarae, meke koari na tinoni,* ²⁰ meke zama se Mosese, “Sa ehara hie si na vina gilagila pude tokoro va nabua sa vinariva egoi te Tamasa sapu hiva nia Sa pude kopu nia gamu,” gua. ²¹ Beto asa si siburu la nia ehara tugo Mosese sa Ipi meke sari doduru tiᅇitoᅇa pu tavetavete ni rini pa totoᅇo vinahesi.* ²² Koasa Tinarae te Mosese, si tata doduru tiᅇitoᅇa mo si ta vulasa koasa ehara, meke be loke ehara si tava zoloro, si lopu kaᅇu boka taleosae tugo sari na sinea tadi na tie.*

Sa Vina Vukivukihi te Zisu si Paleke Pani sari Nada Sinea

²³ Sari na tiᅇitoᅇa gugua sara si ta hivae pude ta vulasa pa ehara kurukuru, sina na kineha mo si arini koari na tiᅇitoᅇa Maᅇauru. Ba koari na tiᅇitoᅇa Maᅇauru hinokara, si ta hivae sa vina vukivukihi sapu leana holani sari ehara kurukuru. ²⁴ Gua asa ke pa kalina tadigita si nuᅇuru la se Zisu, pa Maᅇauru pa kenuna sa Tamasa. Lopu nuᅇuru si Asa koasa Ipi Hopena sapu ta tavete pa tie. Sina sa ipi asa si na kinehana mo sa vasina te Tamasa pa Maᅇauru. ²⁵ Sa nati hiamā kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke ehara kurukuru meke nuᅇuru la koasa Lose Hopena pa Hopena, keke totoᅇo mo pa vuaheni. Ba e Zisu si lopu nuᅇuru la pude va vukivukihi pule nia soku totoᅇo. ²⁶ Be gua asa, si kote soku totoᅇo si koa ta sigiti Sa, podalae pa pinodalaena sa kasia popoa. Ba koari na rane mumudi hire si keke totoᅇo mo mae ta dogoro pa kasia popoa se Zisu, meke va vukivukihi pule nia telena koa gita doduru, pude paleke pani sari nada sinea ninae rane ka rane. ²⁷ Gua tugo hopeke gita si kote mate keke totoᅇo mo, beto asa si kote tiᅇe ta pitu koe Tamasa. ²⁸ Ke Zisu si keke totoᅇo mo si va vukivukihi pule nia si Asa, pude taleoso ni sari na sinea tadi soku tie. Kote vura pule mae pa vina rua totoᅇo si Asa, ba lopu pude mae taleoso nia sa sinea, ba pude va kamo valeani pa tinaharupu saripu korapa aᅇa nia si Asa.*

10

¹ Sa Tinarae te Mosese si na vina titila mo tadi na tiᅇitoᅇa hinokaradi pu korapa mae, lopu arini sari na tiᅇitoᅇa hinokara. Sari na vina vukivukihi pu taveti rini si kekeᅇoᅇo mo pa doduru vuaheni. Gua asa

* 9:19 Ekd 24:6-8 * 9:21 Liv 8:15 * 9:22 Liv 17:11 * 9:28 Ais 53:12

ke lopu boka pude va toṅotia sa Tinarae te Mosese pa ginugua vina vukivukihi, sa tinoa tadi na tie pu mae koe Tamasa. ² Be ele boka tava via pa dia sinea sari na tie pu vahesia sa Tamasa, si lopu kote va gilagila pulea rini sa sinea, meke lopu kote voriti nia rini si pude la va vukivukihi pilipule. ³ Ba gua sapu ta evana, si doduru vuaheni mo va vukivukihi si arini, ke balabala pule lai rini sari na dia sinea. ⁴ Ura sa ehara bulumakao, na qoti, si loke dia niniranira pude vagi pani sari sinea tana tie.

⁵⁻⁶ Pa ginugua asa si zama guahe sa Karisito koe Tamasa totošo mae si Asa pa popoa pepeso.*

“Lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihi meke na vinariponi pa hope, sa vina vukivukihi vina uququ babe na vina vukivukihi vinulasa sinea si lopu qetu ni Goi, ba ele va nama vekoa Goi si keke tini taqarau.*

⁷ Gua asa ke zama si Rau:

‘Hiera si Rau Qua Tamasa;

mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,

gua sapu ta kubere sa guguaqu Rau koasa buka ta viqusuna,ʼ” gua si Asa.

⁸ Kekenu si zama guahe si Asa: “Sari na vina vukivukihi na vinariponi, meke sa vina uququ kurukuru, na vina vukivukihi vinulasa si ele tava egodi pa Tinarae te Mosese si arini ba lopu qetu ni Goi,” gua. ⁹ Beto asa si zama pule si Asa: “Hiera si Rau Qua Tamasa, mae si Rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi,” gua si Asa. Gua asa ke huara pania Tamasa sa hahanana vina vukivukihi koasa vinariva egoi te Mosese, meke vala hobe Sa sa vina vukivukihi te Karisito. ¹⁰ Gua asa ke, koasa hiniva te Tamasa, si tava via sari nada sinea sipu va vukivukihi nia Karisito koe Tamasa sa Tinina soti kekeke totošo mo koari doduru.

¹¹ Sari na hiana tadi na tie Ziu si hoke taveti sari vina vukivukihi koari hopeke rane, meke hoke kekenoṅo mo doduru totošo sari na vina vukivukihi pu taveti rini, ba sari na vina vukivukihi sara si lopu boka vagi pani sari na sinea tadi na tie.* ¹² Ba Zisu si keke totošo mo mae tavetia sa vina vukivukihi sapu va vulasa pani sari na sinea tana doduru tie ninae rane ka rane, beto asa si la habotu si Asa pa kali mataona sa Tamasa pa Maṅauru.* ¹³ Vasina si la koa si Asa osolae vekoi Tamasa sari Nana kana pa kauru Nenena. ¹⁴ Ura pa keke vina vukivukihi mo sapu tavetia Sa, si tava gotogoto ninae rane ka rane sarini pu va vulasa pani Sa sari dia sinea. ¹⁵ Ele va dogoroni gita sa Maqomaqo Hope sapu hinokara si gua asa, ura ele zama kenu gua he si Asa:

¹⁶ “Hiera sa vinariva egoi sapu kote tavetia Rau koasa butubutu Izireli mudina sa totošo asa,” zama vura gua se Zihova.*

“Kaqu va gilana ni Rau pa bulodia sari na Qua tinarae, meke kaqu va nonoga ni Rau pa dia binalabala,” gua.

¹⁷ Meke zama gua pule he sa Baṅara: “Lopu kote balabala pule i Rau sari doduru dia sinea na tinavete kaleadi pu evani rini,” gua si Asa.*

¹⁸ Ke pana taleosae sari na sinea, si lopu kote ta hivae sari na vina vukivukihi vinulasa.

* 10:5-6 Sam 40:6-8 * 10:5-6 Hib 10:5-9 * 10:11 Ekd 29:38 * 10:12 Sam 110:1 * 10:16

Zer 31:33 * 10:17 Zer 31:34

Mada Tata Mae koe Tamasa

¹⁹ Kasa tasiqū, sa eharana e Karisito si ele poni gita sa minataqara pude nuquru kamo la ia sa Lose Hopena pa Hopena. ²⁰ Totoso ta rikata sa poko goba si ele tukelia Zisu kamahire si keke sirana vaqura meke toana, sapu sa tinina soti. ²¹ Kamahire si koa Nana nada Nati Hiamā Kenukenue sapu kopu nia sa Zelepade te Tamasa pa Mañauru. ²² Gua asa ke mada tata la koe Tamasa pa bulo viana, meke pa rinañerane hinokara, koari na buloda pu ele tava viadi koari na binalabala seadi, meke sari na tinida pu ele tava via pa kolo viana.* ²³ Mada tuqe va nabua sa rinañerane sapu tarae nia gita, ura ta ronuenta sa Tamasa sapu ponini gita sa Nana vina tatara. ²⁴ Mada vari balabala i, na vari tokae pude vata dogoro nia sa tataru meke pude tavete valeana. ²⁵ Mada lopu luara pania sa hahanana binaere varigara pa vinahesi gua ari kaiqa pu ele luara pania. Gita si mada variva ninirai la tu, sina gilania nada sapu sa rane tanisa Bañara si tata mae.

²⁶ Ura be gilania nada gita sa hinokara, ba tavete nono la i tu gita sari na kinaleadi, si loketona pule keke vina vukivukihi si kote boka tavetia gita pude va via i sari na nada sinea. ²⁷ Ba sapu korapa koa si na minatagutuna tu sa vinaripitui, meke sa nika maninina sapu kote sulu pani sarini pu kana ia sa Tamasa.* ²⁸ Pa Tinarae te Mosese, si be sea si keke tie, si loke tinaleosaena, ba kaqu tava mate mo si asa, be guana koa dia si karua babe hola ni karua tie va sosode pu dogoro sotia si asa.* ²⁹ Ego, arini pu va karia sa Tuna Tamasa, meke balabala va loke laena ia sa eharana Zisu sapu va vukivukihi nia Tamasa pude taleoso ni sari nada sinea, meke arini pu zama nonovalia sa Maqomaqo tataru vari harupi te Tamasa, si kote noma hola la tu sa vina kilasa pu kote vagia rini.* ³⁰ Gilania gita si Asa sapu zama guahe: “Arau si kote tubehi; kote hobei Rau si arini,” gua. Meke zama gua pule hie si Asa: “Sa Bañara telena si kaqu varipitui ni sari Nana tie,” gua.* ³¹ Keke tinitonā variva matagutu hola si pude hoqa la si keke tie pa limana sa Tamasa toana.

³² Mi balabala pule la ia sa totoso pu tiqe tagoa gamu sa kalalasa te Tamasa. Koari na totoso arini si turu va nabu pa tinasigiti si gamu koari soku ginugua. ³³ Koari na totoso arini si hoke ta nonovala si gamu pa kenudi rina tie, meke kaiqa totoso si hoke hiva somana si gamu koari na tie te Karisito turana mia pu ta nonovala kekenono gua gamu. ³⁴ Hoke tataru ni na toka ni gamu sari na tie ta pusidi, meke be zau vagi rina mia kana sari doduru mia likakalae, ba koa nono si gamu, sina gilania gamu sapu sari mia tinagotago sapu leadi hola, si koa hola ninae rane ka rane. ³⁵ Gua ke mi koa varane pa mia rinañena sa Tamasa. Mi tumae nia sapu noma hola sa pinia sapu kote ta poni nia gamu. ³⁶ Ta hivae pude koa va nono si gamu pa tinasigiti koa rina kana te Karisito, pude mi boka va gorevura ia sa hiniva te Tamasa, meke kaqu poni gamu Sa sa pinia pu ele va nama vekoa Sa. ³⁷ Ura guahe si zama nia sa Kinubekubere Hope:*

“Lopu seunae meke kote mae mo si Asa, lopu kaqu va sasanae.

³⁸ Sari na Qua tie tonoto si kote toa pa rinañerane;

ba be keke arini si kekere pule la pa nana tinoa koana,

* **10:22** Liv 8:30; Izk 36:25 * **10:27** Ais 26:11 * **10:28** Diut 17:6, 19:15 * **10:29** Ekd 24:8 * **10:30** Diut 32:35,36 * **10:37** Hbk 2:3-4

si lopu kote qetu nia Rau si asa,” gua sa Tamasa.
 39 Ba gita si lopu gua rina tie pu kekere pule la pa dia tinoa koana, meke muliunu, ba na tie ta harupuda pa korapa nada rinañerane.

11

Sa Rinañerane Hinokara

¹ Ego, sa rinañerane si pude va hinokara valeania sapu kote vagi gita sari na tiñitona pu rovei gita, meke pude gilana valeani sari na tiñitona lopu ta dogorodi. ² Sari na tiatamada pukerane si ta qetue koe Tamasa, sina koa gua koasa dia rinañerane.

³ Pa korapa rinañerane si gilania gita sapu e Tamasa kuri sari doduru likakalae pa Nana zinama; gua asa, ke sari na tiñitona ta dogorodi, si ta tavete vura koari na tiñitona lopu ta dogorodi.*

⁴ Pa korapa nana rinañerane si ponía Ebolo koe Tamasa sa vina vukivukihi sapu leana hola nia si te Keni. Pa korapa nana rinañerane si ta va sosode koe Tamasa sapu na tie toñoto se Ebolo, sina Tamasa tu telena si qetu nia sa nana vina vukivukihi. Ele mate seunae tu si asa, ba korapa zama si asa koa gita pa korapana sa nana rinañerane.*

⁵ Pa korapa nana rinañerane si lopu mate se Inoke, ba ta hena sage la pa Mañauru si asa koe Tamasa, meke lopu ta dogoro sa tinina, sina ele vagia Tamasa si asa. Zama sa Kinubekubere Hope sapu qetu nia Tamasa si asa toso lopu ele ta hena sage sa.* ⁶ Loke tie si boka va qetua sa Tamasa, be lopu rañea sa si Asa, ura asa sapu tata mae koe Tamasa, si kaqu va hinokaria sa sapu koa Nana sa Tamasa, meke sapu kaqu pia i Sa saripu hata ia si Asa.

⁷ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Noa sa vina balau te Tamasa koari na tiñitona pu kote ta evaña, ba lopu ele dogori sa. Va tabea Noa sa Tamasa ke kuria sa sa aka sapu ta harupu nia ri kasa tatamana. Pa nana rinañerane, si vata dogoro nia sa sa vinakilasa te Tamasa koasa kasia popoa, meke pa nana rinañerane si ta pozae na tie toñoto si asa koe Tamasa.*

⁸ Pa korapa nana rinañerane si va tabea Ebarahami sa tinioko te Tamasa, meke topue la si asa koasa popoa pu va tatara nia Tamasa pude ponía koa sa. Taluarae si asa pa nana popoa soti, meke ene la ia sa sa popoa pu lopu ele hite gilania sa.* ⁹ Pa korapa nana rinañerane si la koa ia sa sa popoa pu va tatara nia Tamasa koa sa, guana tie karovona pa keke votiki popoa. Koa pa ipi si asa, meke gua tugo sari na tuna, sari Aisake e Zekopi pu somana vagina sa vina tatara te Tamasa.* ¹⁰ Doño va kenue la ia e Ebarahami sa vasileana lavata sapu koa hola sa sinokiraena, sapu ele keha vekoa Tamasa meke kuria Sa telena.

¹¹ Pa korapa rinañerane si ta evaña na tamana e Aisake se Ebarahami* toso ele barogoso na kaleqe tu sari kara Sera. Rañea Ebarahami sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.* ¹² Na ele barogoso ta holae tu se Ebarahami, ba koa sa kekeke tie

* **11:3** Zen 1:1; Sam 33:6,9; Zn 1:3 * **11:4** Zen 4:3-10 * **11:5** Zen 5:21-24 * **11:7** Zen 6:13-22 * **11:8** Zen 12:1-5 * **11:9** Zen 35:27 * **11:11** Kaiqa iniliri pule si zama guahe: “Ba pa korapa rinañerane tu te Sera si boka ari tiana si asa, toso ele kaleqe tu sa. Rañea Sera sapu kote va gorevura ia Tamasa sa Nana vina tatara koa sa.” * **11:11** Zen 18:11-14, 21:2

mo hie si podo vura mae sari na butubutu tie pu lopu boka ta nae, gua tugo rina pinopino pa mañauru meke na onone pa masa.*

¹³ Sari kasa tie raneane sara si ranea rini sa Tamasa meke toto mate si lopu ele vagi rini sari na likakalae pu va tatara ni Tamasa, ba rove va kenue la i rini si arini, meke qetu ni rini. Tozi vura nia rini sapu na tie karovodi na loke dia popoa si arini koasa kasia popoa hie.*

¹⁴ Sarini pu zama gua asa, si tozi va bakalia ri sapu korapa hata ia rini si keke dia popoa soti. ¹⁵ Sa popoa pu ele luaria rini hie si namu lopu hite balabala pule hokaria tu rini. Be guana balabala pulea rini, si kote boka ari dia toto mo pude pule la ia rini si asa. ¹⁶ Ba hata ia tu rini sa popoa Mañauru sapu leleana hola nia sapu hie. Gua asa ke lopu kurekure nia Tamasa si pude poza nia dia Tamasa rini si Asa, sina ele va nama vekoa tu Sa si keke dia popoa.

¹⁷ Pa korapa nana rinañerane si podalae va vukivukihi nia e Ebarahami se Aisake toto podekia Tamasa si asa. Koe Ebarahami mo ponia Tamasa sa Nana vina tatara, ba tata va vukivukihi nia tu sa sa tuna titekena.* ¹⁸ Zama sa Tamasa koe Ebarahami, “Kote podo vura mae koe Aisake sari na butubutu tie sapu va tatara nia Rau koa goi,” gua.* ¹⁹ Va hinokaria Ebarahami sapu kote boka va toa pulea mo Tamasa se Aisake, meke pa kaiqa ginugua si hinokara tugo, sapu ele vagi pule nia tugo Ebarahami pa minate se Aisake.

²⁰ Pa korapa rinañerane si mana ni e Aisake sari Isoa e Zekopi koari na tinozidi rina tinotona pu kaqu mae vugo repere.*

²¹ Pa korapa nana rinañerane si mana ni Zekopi sari karua tuna koreo e Zosepa toto tata mate si asa. Beto asa si kalavarae si asa koasa nana kolu hodu, meke vahesia sa sa Tamasa.*

²² Pa korapa nana rinañerane si koroto kenu nia Zosepa sa tinaluarae tadi na butubutu Izireli pa Izipi toto tata sa nana toto mate. Tozi ni sa si arini pude pana taluarae rini pa Izipi si kaqu paleki rini sari na susurina.*

²³ Pa korapa dia rinañerane si tomea ri karua tiatamana se Mosese pa korapadi ri ka neta sidara sipu ele podo sa. Sina dogoria ri karua sapu koburu taguena hola si asa, ke lopu matagutu nia ri kara pude sekea sa vinaturu te Pero.*

²⁴ Pa korapana nana rinañerane sipu noma sage se Mosese, si korona nia sa si pude ta pozae na tuna koreo sa tuna vineki e Pero.* ²⁵ Ba vizatia sa si pude somana koa ta sigiti turani sari na tie te Tamasa, hola nia si pude qetuqetu nia sa kinaleana pa toto papakana mo. ²⁶ Gilania sa sapu pude koa ta sigiti pa laena sa Karisito* si leana hola nia si pude tagoi sari na tinagotago leleadu pa Izipi, sina ele dono va kenue la ia tu Mosese sa pinia pu kote ponia sa Tamasa koa sa vugo repere.

²⁷ Pa korapa nana rinañerane si luaria Mosese sa popoa Izipi, meke lopu matagutu nia sa sa binugoro tanisa banara pa Izipi ke korona

* **11:12** Zen 15:5, 22:17, 32:12 * **11:13** Zen 23:4; 1 Koron 29:15; Sam 39:12 * **11:17** Zen 22:1-14 * **11:18** Zen 21:12 * **11:20** Zen 27:27-29,39-40 * **11:21** Zen 47:31 kamo hinia 48:20 * **11:22** Zen 50:24-25; Ekd 13:19 * **11:23** Ekd 2:2, 1:22 * **11:24** Ekd 2:10-12 * **11:26** Mosese si vizatia pude ranea sa Tamasa meke koa turani sari tie Izireli gua sapu gita si ranea se Karisito meke luara pania gita sari tinagotago tanisa kasia popoa.

kekere pule si asa guana sapu ele dogoria mo sa sa Tamasa sapu lopu ta dogorona.* ²⁸ Pa korapa nana rinaṇerane si tavetia Mosese sa inevana Pasova^d, meke tozi ni sa sari na tie Izireli pude siburu ni ehara sipi sari na dia sasada vetu, pude lopu kaqu va matei sa mateana variva mate te Tamasa sari na koburu koreo kenudi tadi na tie Izireli.*

²⁹ Pa korapa dia rinaṇerane si karovia rina tie Izireli sa Kolo Ziṇara, guana ene dia pa pepeso popana. Ba sipu karovo luli la gua sa qeto minate pa Izipi, si la lodu mate beto si arini.*

³⁰ Pa korapa rinaṇerane si huara ta inete sa barana sa popoa Zeriko, sipu beto ene vari likohae nia rina tie Izireli si asa koari ka zuapara rane.* ³¹ Pa korapa nana rinaṇerane, si lopu tava mate se Rehabi, sa barikaleqe maqota pa Zeriko, sina va kamo valeani sa pa nana vetu sari na tie piko tadi na tie Izireli, ke lopu mate somanae si asa koari na tie pu lopu va hinokaria sa Tamasa.*

³² Esei pule si boka zama ni rau koari na tie raṇerane? Ba loke qua totoso pude vivinei ni sari Qitione, Beraki, Samusoni, Zepita, Devita, Samuela, meke sari doduru poropita tugo.* ³³ Pa korapa rinaṇerane si varipera va niṇira si arini, meke va kilasi rini sari na votiki butubutu. Tavetia rini gua sapu toṇoto, ke vagi tugo rini gua saripu va tatara ni Tamasa, meke kumuhi rini nuzudi sari na laione.* ³⁴ Na nika halaladi ba va matei rini, meke tava leseve tugo si arini koari na vedara tadi na dia kana. Kaiqa arini si malohoro tugo, ba tava niṇira, meke ta evanae na tie varane pa vinaripera si arini, ke va kilasi rini sari na tie varipera tadi na votiki butubutu.*

³⁵ Pa korapa rinaṇerane si boka dogori ri kaiqa barikaleqe sari na turana dia pu ele mate meke tava toa pule. Kaiqa pule si lopu hiva ta rupaha koari na dia kana, ba tava mate pa tina sigiti si arini, pude boka toa pule pa keke tinoa tolavaena hola pa Maṇauru.* ³⁶ Kaiqa arini si tava sisirei, na ta seke hilihiliburuana, meke pusi rini, meke vekoi pa vetu varipusi.* ³⁷ Kaiqa pule si ta gona va mate patu, kaiqa si kubolo ruai rini, meke kaiqa pule si seke va mate ni vedara rini. Na kapu sipi meke na kapu qoti mo si poko ni rini, malaṇa, na ta ṇoṇovala, meke ta naqu si arini.* ³⁸ Ene hoboro lamae si arini koari na toqere na soloso qega. Koa mo koari na qoqoro patu, na bae si arini. Sa kasia popoa hie si lopu hosoro pude koa ia rina tie hire. ³⁹ Koa gua koari na dia rinaṇerane si ta zama valeana si arini, ba lopu ele vagi rini sapu gua va tatara ni sa Tamasa,⁴⁰ sina ele vizata vekoa Tamasa si keke sirana sapu leana hola koa gita doduru. Ke sa Nana hiniva leana hola si pude sari na tie raṇerane pukerane, meke gita kamahire, si kaqu keke gua tava gotogoto koa Sa.

12

Tamasa sa Tamada

- * **11:27** Ekd 2:15 * **11:28** Ekd 12:21-30 * **11:29** Ekd 14:21-31 * **11:30** Zos 6:12-21
 * **11:31** Zos 2:1-21, 6:22-25 * **11:32** Zaz 6:11 kamo hinia 8:32, 4:6 kamo hinia 5:31, 13:2 kamo hinia 16:31, 11:1 kamo hinia 12:7; 1 Samuela 16:1 kamo hinia 1 Baṇ 2:11; 1 Samuela 1:1 kamo hinia 25:1 * **11:33** Dan 6:1-27 * **11:34** Dan 3:1-30 * **11:35** 1 Baṇ 17:17-24; 2 Baṇ 4:25-37 * **11:36** 1 Baṇ 22:26,27; 2 Koron 18:25,26; Zer 20:2, 37:15, 38:6 * **11:37** 2 Koron 24:21

¹ Ke mada luara pani sari na tinitona pu hukata gita, sa natina si sari na sinea pu pusi gita; mada haqala va totoanae la, guana tie pu haqalana pa vinarivose. Ura sari na tie ranerane pukerane si guana keke puku vinarigara pu koa pa vari likohaeda sapu va sosodea sa nada rinaerane. ² Mada dono toto la koe Zisu sa nada koimata, meke sa vina gotogotona sa nada rinaerane. Lopu togolo nia Sa sa korosi koa gua sapu sa qinetuqetu si kote tagoa Sa, ke lopu kadaka nia Sa sa minate variva kurekurena pa korosi meke kamahire si ele habotu si Asa pa kali mataona sa habohabotuana Banara te Tamasa.

³ Mi balabala ia sapu gua ele vala pule nia si Asa pa limadi rina tie kaleadi pu kukiti nia si Asa. Ke mi lopu malohoro na mabo pa mia tinoa. ⁴ Ura pa mia vinaripera koasa kinaleana, si lopu ele varipera nono la sapu tata kamo pa minate si gamu. ⁵ Mi lopu mulini nia sa zinama vina ninira mia sapu pozani gamu tuna Sa, sapu zama guahe:* “Tuqu, mu va avoso totošo va tonotigo sa Tamasa.

Mu lopu koa malohoro pa rinaerane, pana avosia goi sa Nana ginegese.

⁶ Sina saripu tataru ni Sa, si va tonoti Sa;

meke saripu pozani tuna Sa, si va kilasi Sa,” gua.

⁷ Mi koa nono koari na tinasigiti pu poni gamu sa Tamamia. Ura gunini gamu na tuna soti sa Tamasa si gamu. Sina loke tie varipodo pa pepeso sapu lopu hite va tonotia sa tuna. ⁸ Be lopu tava tonoto gua ri doduru koburu te Tamasa si gamu, si lopu boka ta pozae na tuna Tamasa si gamu, ba guana koburu podo sirana mia mo. ⁹ Be sari na tamada hokara pa tinoa tini saripu hoke nore va tonoto gita, ba hoke pamaña ni mo gita, si arilaena hola pude pamaña nia gita sa Tamada pa maqomaqo, pude mada vagia sa tinoa hola. ¹⁰ Sari na tamada pa tinoa tini si hoke nore va tonoto gita rini pa totošo papakana mo, gua mo sapu leana koa rini. Ba sa Tamasa si nore va tonoto gita, meke tokani gita Sa pude somana tagoa sa tinoa madina koa Sa. ¹¹ Totoso tava tonoto si gita, si lopu hoke qetu nia gita sa vina tonotoda, ba mumudi tu si kote paketia gita sa vuana sa tinoa tonotona meke sa binule. Ura gita sapu va egoa sa vina tonotoda, si koa bule na tonoto pa nada tinoa.

Vina Tumatumae na Vina Balau

¹² Ke gua asa, si mi va ninira i sari limamia sapu mabodi, meke sari tunutunu mia sapu malohorodi.* ¹³ Mi ene nono la pa sirana tonoto, pude sarini pu ike si lopu kaqu tava malohoro, ba kote ta salana si arini.*

¹⁴ Mi podeke sisigitia pude koa bule pa doduru tie, meke koa va madi koe Tamasa, ura loke tie si boka dogoria sa Banara be lopu koa va madi si asa. ¹⁵ Mi kopu nia pude loke tie koa gamu si siana nia sa tataru variharupi te Tamasa, meke kote guana linetelete pasana sapu vata evani sari na kinaleadi pu va kolura ia sa tinoa tadi soku tie te Karisito.* ¹⁶ Mi kopu nia tugo pude loke tie koa gamu si evani sari na vinarivosa, babe lopu pamaña nia sa Tamasa, gua se Isoa sapu pa inokorona kekeke hinenahena mo si holuholu nia sa koasa tasina mudina sa nana tinagotago pa pinodo.* ¹⁷ Gilania gamu sapu

* 12:5 Zob 5:17; TTA 3:11-12 * 12:12 Ais 35:3 * 12:13 TTA 4:26 * 12:15 Diut 29:18

* 12:16 Zen 25:29-34

pa mudina asa si va pulepaho se Isoa, meke hiva ta manae si asa koe Aisake sa tamana, ke tepa ia sa sa minana, ba lopu boka. Ura tasuna pude hobe a e Isoa gua sapu ele eva^{nia} sa, be vea tepa kabokabo gunia sa sa minana.*

¹⁸ Mi balabala ia si hie, sapu gamu si lopu ele kamo ia sapu gua ele kamo ia ri na tie Izireli pa toqere Saenai pukerane, toতোসো dogoria rini sa nika huru^{nuna}, na huporo dudukurumu, meke sa raneboⁿⁱ.*

¹⁹ Avosia rini kabona sa buki, meke sa mamalaini zinama, ke tepa sari na tie pude lopu zama pule sa Tamasa, ²⁰ sina matagutu hola si arini toতোসো avosia rini sa mamalaini sapu zama guahe: “Be na kurukuru name mo la tiq^{ua} sa toqere, ba kaqu ta gona va mate patu tugo.”*

²¹ Sa dinonona sa vasina asa si variva matagutu koari na tinoni. E Mosese telena ba zama, “Arau si matagutu hola, ke neneqara qua tu,” gua si asa.*

²² Ba gamu si ele kamo koasa toqere Zaione, sa popoa tanisa Tamasa toana, sapu sa Zerusalem^a pa Maⁿauru, vasina koa varigara qetuqetu sari na vuro tina mateana te Tamasa. ²³ Ele kamo si gamu koasa vinarigara tadi na koburu kenudi te Tamasa, saripu ele ta kubere pozadi pa Maⁿauru. Ele mae si gamu koe Tamasa sapu sa tie varipitui tadi doduru tie, meke koari maqomaqodi ri na tie to^{no}to pu tava gotogoto. ²⁴ Ele mae si gamu koe Zisu sapu va gorevurana sa vinariva egoi vaqura koasa eharana Sa sapu tava zoloro pude na laeda gita, sapu leana hola nia Sa sa eharana e Ebo^{lo}.* ²⁵ Mi balau, pude mi lopu etulia si asa pu korapa tozia koa gamu sa zinama te Tamasa. Ura arini pu korodia avosia se Mosese sa tie pa pepeso ba lopu boka govete nia sa vinakilasa te Tamasa, gua asa ke gita pu koroda avosona si Asa pu zama mae pa Maⁿauru ba loke nada sirana tugo pude govete.* ²⁶ Pukerane pa toqere Saenai si va niu ia Tamasa sa pepeso koasa mamalainina sa Nana zinama, ba kamahire si va tatara si Asa, meke zama: “Kaqu va niu pulea Rau sa pepeso, ba lopu sa pepeso eke mo, ba sa Maⁿauru tugo,” gua si Asa.* ²⁷ Sa Nana zinama “pulea” si tozia sapu sari na tin^{ito}na pu kuri Sa, sapu boka tava niu, si kote ta vagi palae, pude sari na tin^{ito}na pu lopu boka tava niu si kote koa hola.

²⁸ Gua asa, ke mada zama leana si gita koe Tamasa, sina ponini gita sa sa butubutu baⁿara sapu lopu kote boka ta huara palae. Mada zama leana, na vahesia sa Tamasa pa sirana sapu variva qetu koa Sa, pa korapa pinama^{na} meke na vina lavata. ²⁹ Ura sa nada Tamasa si guana nika huru^{nuna}.*

13

Gua Pude Va Qetua sa Tamasa

¹ Mi lopu makudo varivari tatarue, guana tamatasi koe Karisito. ² Mi lopu mulⁱⁿⁱ nia si pude va togai sari na tie maedi pa mia vetu, ura ari kaiqa pu ele tavete gua asa, si va togai rini sari mateana te Tamasa, ba lopu gilania rini.* ³ Balabala i saripu koa pa vetu varipusi, meke

* 12:17 Zen 27:30-40 * 12:18 Ekd 19:16-22, 20:18-21; Diut 4:11-12, 5:22-27 * 12:20 Ekd 19:12-13 * 12:21 Diut 9:19 * 12:24 Zen 4:10 * 12:25 Ekd 20:22 * 12:26 Haq 2:6 * 12:29 Diut 4:24 * 13:2 Zen 18:1-8, 19:1-3

sarini pu koa ta sigiti pa ninovanovola, guana sapu somana koa koa rini si gamu pa vetu varipusi meke pa tinasigiti.

⁴ Mani ta pamañae koa gamu doduru tie sa tinoa vinarihaba. Koa turania sa loamu lopu votiki tie. Ura sarini pu taveti sari doduru vinarivosa meke barabarata si kaqu ta pitu koe Tamasa.

⁵ Mi lopu okoro poata, mi qetu ni mo gua saripu tagoi gamu. Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope: “Lopu kaqu luara panigo Rau, meke lopu kaqu veko panigo Rau,” gua.* ⁶ Gua ke, mada lopu matagutu, ba mada zama va mataqara:*

“Tamasa si na qua tinokae, lopu kaqu matagutu si rau.

Na sa si kote boka tavete nau rina tie?” gua.

⁷ Mi balabala i sari na mia koimata kekenu saripu turana gamu, sarini pu ele tarae nia sa zinama te Tamasa koa gamu. Mamu balabala ia tugo gua meke toa na mate si arini, mamu keha luli sari na dia rinañerane. ⁸ E Zisu Karisito si kekeñoño norae, ninoroi, meke vugo repere. ⁹ Gua asa, ke mi lopu va malumi sari na vina tumatuma seadi, pude turana va sea gamu koasa sirana tonoto. Sa Tataru variharupi te Tamasa si leana hola pude va ninirai sari na mia tinoa. Ba sari na Tinarae te Mosese pa ginugua la gua pa ginani, si lopu arilaedi, meke loke dia vinaritokae si arini koari na tie pu luli si arini.

¹⁰ Sari na hiama pu va vukivukihi la koe Tamasa koa sa Ipi Hopena pa pepeso, si lopu kaqu somana vagia si keke hinia koasa nada hope.

¹¹ Sa nati hiama kenukenue tadi na tie Ziu si hoke paleke nuquru ni sa sari na ehara kurukuru koasa Lose Hopena pa Hopena, toতোসো tavetia sa sa vina vukivukihi vinulasa sinea tadi na tie, ba sari na tinidi rina kurukuru si ta sulu palae pa sadana sa vasina pu koa ia rina tie pa ipi.* ¹² Kekeñoño gua tugo se Zisu, tava mate si Asa pa sadana sa popoa Zerusalem, ba lopu pa korapa popoa, pude tava via sari na sinea tadi na tie koasa eharana soti. ¹³ Gua asa, ke aria, mada somana luli la koa Sa pa sadana sa popoa, mada la somana kurekure turania si Asa. ¹⁴ Pa kasia popoa hie si loke nada popoa soti si gita sapu kaqu koa hola ninae rane, ke korapa hata ia gita si keke popoa sapu kote tagoa gita vugo repere. ¹⁵ Gua asa, ke mada lopu makudo ponía vinahesi sa Tamasa, pude guana nada vina vukivukihi la koa Sa pa korapana e Karisito, pude tozi helahelae nia sapu na Bañara si Asa. ¹⁶ Mi lopu muliñi nia si pude tavete valeana meke variponi la pa tie, ura asa sa vina vukivukihi sapu qetu nia sa Tamasa.

¹⁷ Va tabei sari na mia koimata, mamu taveti gua saripu garununi gamu rini. Ura arini sari na tie sapu lopu magogoso kopu totoko ni sari na mia tinoa, meke arini tugo si kote la turu pa kenuna sa Tamasa pa rane vinaripitui pude tozi koa Sa sari na dia tinavete. Be va tabei gamu si arini, si kote qetu si arini koari na dia tinavete. Be lopu gua si lopu boka tavetavete qetuqetu si arini, meke lopu kote ta tokae tugo si gamu.

¹⁸ Mi varavara tokani gami. Ura gilana valeania gami sapu ele evani gami sari doduru gua pu tonoto pude taveti gami meke hiva tavetia tugo koari doduru tinitoña. ¹⁹ Tepa zonazona atu koa gamu si rau,

* 13:5 Diut 31:6,8; Zos 1:5 * 13:6 Sam 118:6 * 13:11 Liv 16:27

pude mi varavara toka nau, pude lopu sana kote boka garunu pule atu nau Tamasa koa gamu si rau.

Vinaravara

²⁰ Ele va turu pulea Tamasa pa minate se Zisu Karisito, sapu sa nati Sepati lavata tadigita na Nana sipi, sina koasa eharana sa Nana minate, si ta tokoro va nabu sa Nana vinariva egoi sapu koa hola ninae rane ka rane. ²¹ Gua asa, ke sa Tamasa sapu poni gamu sa binule, si mani ponini gamu sari doduru tinitonā leadi saripu gua ta hivae koa gamu, pude mi boka evania sa Nana hiniva, meke sa Tamasa tugo si Mani tavetavete pa korapa buloda pa korapa niniranira te Karisito, pude kaqu toa nia gita sa tinoa sapu gua hiva nia sa Tamasa. Mani tava lavata se Zisu Karisito ninae rane ka rane. Emeni.

Zinama Vina Betobeto

²² Kasa tasiqu koe Karisito, tepa atu gamu rau si gamu pude mi koa va noño, mi va avosia sa inavoso sapu tozini gamu rau hie. Sa leta sapu kubere atu nia rau hie si lopu gelena. ²³ Hiva tozi va avosoni gamu rau sapu sa tasida koe Karisito, se Timote sapu ta veko pa vetu varipusi si ele ta rupaha kamahire. Be guana turei kamo mae sa, si kote luli turania rau pude atu dogoro gamu.

²⁴ Mi tozia sa qua tataru koari doduru mia koimata, meke koari doduru tie te Tamasa. Sari na tie te Karisito pu mae guadi pa Itali, si va atua sa dia tataru koa gamu.

²⁵ Mani manani gamu sa Tamasa si gamu doduru, Emeni.

SA LETA SAPU KUBERIA ZEMISI Sa Vinabakala

Se Zemisi sapu kuberena sa leta hie si na tasina soti e Zisu, meke na koimata si asa koasa ekelesia pa Zerusalem. Mi tiroa Matiu 13:55 meke Tinavete tadina Apositolo 15:13. Sa leta te Zemisi si ta kubere la koari “doduru tinoni te Tamasa, saripu ele ta hurakatae pa doduru kasia popoa.”

Tozi ni sa sari na vina tumatumae pu boka va gilana ni na turana lani sari na tie pa hiniva te Tamasa, koari na binalabala leadi, meke pa hahanana leana. Sokudi sari na vina bakala si zama ni sa tie kubekubere hie. Meke vivinei ni tugo sa sari na nati binalabala saripu gua hire: na tinagotago, na hinabahuala, na tinoketoke, na hahanana leadi, meke pude lopu toka kale pa tie. Zama ni tugo sa sari na zinama leadi na kaleadi, na tinumatumae, na vinari tokei, na vinahesi pule, na vina pepekae, na zinutu la koari na tie, na ninono, meke na vinaravara. Zama nia tugo sa pa leta hie sapu sa rinañerane si ta hivae tugo pude ta dogoro koari na tinavete tadina tie te Karisito.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1

Sa rinañerane meke sa tinumatumae. Hinia 1:2-8

Sa minalaña meke sa tinagotago. Hinia 1:9-11

Sa pinodeke meke sa tinoketoke. Hinia 1:12-18

Pude avosia meke tavetia. Hinia 1:19-27

Sa vina balau pude lopu toka kale. Hinia 2:1-13

Sa rinañerane meke sa tinavete. Hinia 2:14-26

Sa tie te Karisito meke sa mea. Hinia 3:1-18

Sa tie te Karisito meke sa kasia popoa. Hinia 4:1 kamo hinia 5:6

Kaiqa vina tumatumae vina betobeto. Hinia 5:7-20

Zinama Tuketukele

¹ Arau Zemisi si keke nabulu te Tamasa, meke tanisa nada Bañara, Zisu Karisito. Garunu atu nia rau sa qua leta hie koa gamu doduru tie te Tamasa, pu ta hurakatae la pa doduru vasina pa kasia popoa.*

Sa Rinañerane meke sa Ginilagilana Lohina

² Kasa tasiqū koe Karisito, mi koa qetuqetu pana kamo koa gamu sari doduru votivotiki pinodeke. ³ Ura gilana valeania mia sapu sa pinodekena sa mia rinañerane, si kote va niñira gamu pude soto va nabu pa mia rinañerane koe Tamasa. ⁴ Mani va niñira gamu sa mia sinoto koe Tamasa, pude mi ta evañae na tie komiha mia na gotogoto mia, koari doduru mia hahanana leadi. ⁵ Ba be keke gamu si okoro nia sa ginilagilana lohina^d, si mani tepa ia koe Tamasa pa korapa vinaravara, meke kote ponía Tamasa si asa. Ura poni moka va soku ni Sa sari doduru pu tepa koa Sa, meke lopu zutui Sa si arini. ⁶ Ba pana tepa la agoi koe Tamasa pa vinaravara, si mamu lopu nunala, ba mamu va hinokara valeania sapu kote vagia agoi gua sapu tepa ia. Asa sapu nunala si gua tugo na lolobagea, sapu tava rizu lamae koasa givusu.

* 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3; TTA 15:13; Qal 1:19

7-8 Sa tie sapu gugua asa si hoke va ririunae na ruarabeke pa doduru nana tinavete, na binalabala, na gua. Ke namu lopu kaqu vagia sa si keketona koe Tamasa.

Sa Minalana meke sa Tinagotago

⁹ Mani koa qetu sa tie te Karisito pu malana, sina tava lavata si asa pa tinoa keke koe Karisito. ¹⁰ Mani qetu tugo sa tie te Karisito pu tagotagona, pana tava gore la si asa pa minalana. Ura sari na tie tagotago si lopu sana kote mate kekenono gua sapu harahara na mate sari na havoro pinomodi.* ¹¹ Sina gasa sage mae sa rimata, meke nadai ke harahara, meke lomu palae sari na havoro, meke ta novala sa dia tinolava. Kekenono gua tugo asa sa tie tagotago, sapu kote mate sipu korapa tupiti kale ni sa sari nana vinagi tinagotago.

Pinodeke meke Tinoketoke

¹² Qetu sa tie sapu turu va nabu pa rinanerane koari na pinodeke. Ura pana koa va ninira sa, si kote vagia sa sa tinoa hola sapu kekenono gua na pinia, pu ele va tatara nia Tamasa pude poni koarini pu tataru nia si Asa. ¹³ Be keke tie si ta toketoke pa bulona pude sekea sa tinarae te Tamasa, si mani lopu zama guahe si asa: “Na maena koe Tamasa sa tinoketoke hie,” gua. Ura lopu boka ta toketoke sa Tamasa koasa kinaleana, meke sa Tamasa ba lopu toketokea si keke tie. ¹⁴ Ba ta toketoke sa tie pana ria ia ri nana inokoro sea si asa, pude luli sarini. ¹⁵ Beto gavoro mae sa nana inokoro sea, si ta evana sa sinea, meke sipu komiha sa sinea si kamoia sa sa minate.

¹⁶ Kasa tasiqū ta tatarue mia, mi lopu ta sekesekei si gamu. ¹⁷ Sari doduru vinariponi leadi meke gotogotodi, si gore mae guadi koe Tamasa pa Mañauru. Asa va podaki sari na kalalasa, meke lopu hite hobehobe guana maqomaqona sa lei si Asa. ¹⁸ Pa Nana hiniva soti si va toa gita Sa koasa Inavoso hinokara te Karisito, pude te Tamasa si gita, kekenono guana vua kenudi ri doduru Nana vina podaka si gita.

Avosia meke Tavetia

¹⁹ Kasa tasiqū ta tatarue mia, mi balabala ia si hie, mi tuturei va avoso, ba lopu tuturei zama meke lopu tuturei bugoro. ²⁰ Ura sa tie bubugoro, si lopu evania sa tinonoto sapu gua qetu nia sa Tamasa. ²¹ Ke mi luara pani sari doduru mia hahanana bonidi, meke sari doduru kinaleana. Ba mi va tabea pa vina pepekae sa zinama te Tamasa, sapu ele letea Sa pa korapa bulomia, sapu boka harupu gamu si gamu.

²² Mi lopu sekesekei puleni gamu. Lopu tale avosia mo sa zinama te Tamasa, ba tavete lulia tu. ²³ Asa pu va avosia mo sa zinama meke lopu tavetia gua sapu tozia sa, si gua tugo sa tie pu dogoro pule nia pa tiroana si asa. ²⁴ Meke sipu ele dogoro pule nia si asa pa tiroana, si taloa si asa, meke lopu sana mulini nia sa sapu vea dono gua si asa. ²⁵ Ba asa sapu va nonoga valeania sa tinarae gotogotona sapu vata rupaha gita, meke lopu tuturei mulini nia sa, ba tavete lulia, si kote mana nia Tamasa si asa koasa tinavete sapu tavetia sa.

²⁶ Ba be na tie te Karisito si asa gua si keke tie, ba lopu kopu pule nia koari nana zinama, si loke laena sa nana tinoa vinahesi, meke sekesekei pule nia mo si asa. ²⁷ Ba sa tinoa vinahesi hinokara sapu ta

* 1:10 Ais 40:6-7

hivae koasa Tamasa sa Tamada si guahe: va togai saripu eapadi, na nabonabokodi, koari na dia minalana, meke kopu pule nia pude lopu tava boni koari na hahanana seadi pa kasia popoa.

2

Vina Balau pude Lopu Toka Kale

¹ Kasa tasiqū, mamu lopu toka kale pa tie, sina va hinokaria gamu sa nada Baṅara Zisu Karisito, sa Baṅara lavata. ² Be nuquru mae pa mia vinarigara si keke tie sapu pokopoko valeana, meke rinirini qolo, meke nuquru mae tugo si keke tie malamalanana sapu koadi meke luluradi nana poko. ³ Meke be keke koa gamu si va kamo valeania sa tie pu pokopoko valeana, meke zama koasa, “Mae tani mamu habotu valeana,” gua. Ba koasa tie malamalanana si zama guahe si asa, “Turu paki vasina, babe habotu pa hatara tani, pa kapa nenequ,” gua. ⁴ Ego, be gua asa si toka kale si gamu, sina va lavatia gamu si keke meke dono va karia si keke. Meke vari vilasi telemia pa vari korapa mia si gamu koari na mia binalabala seadi.

⁵ Kasa tasiqū ta tatarue mia, mi va avoso mae au! Ele vizati tu Tamasa sari na tie malamalanadi pa kasia popoa hie, pude koa tagotago pa rinaṅeraṅe, meke pude tagoa sa Binaṅara Tanisa, sapu ele va tatara nia Sa koa rini pu tataru nia sa Tamasa. ⁶ Ba ṅonovali gamu sari na tie malamalanadi. Vegua, lopu sari na tie tagotago tu si va tasuna gamu, meke turana lani gamu pa vinari pitui? ⁷ Lopu arini tu na zama ṅonovala ia sa pozapoza arilaena te Karisito sapu ta pozae nia gamu?

⁸ Be va tabea gamu sa Tinarae arilaena sapu koa pa Kinubekubere Hope sapu guahe: “Mu tataru nia sa turanamū, gua sapu tataru pule nigo si agoi,” gua, si tavete valeana mia si gamu.* ⁹ Ba be toka kale si gamu koari na tie, si sea tugo si gamu. Meke zutu gamu sa Tinarae te Tamasa sapu na tie seke tinarae si gamu. ¹⁰ Ura asa sapu kopu nia sa doduruna sa Tinarae ba sekea si keke tinarae, si ele sea beto ni tugo sa sari doduru. ¹¹ Ura zama sa Tamasa, “Meke mu barabarata.” Meke zama gua tugo he si Asa, “Meke mu variva mate,” gua. Ke be lopu barabarata si goi, ba na va mate tie mo, si na tie seke Tinarae te Tamasa tugo si goi.* ¹² Ke mu zama nia mamu tavetia, pude guana tie ta pitu mia koasa tinarae te Karisito sapu vata rupaha gita. ¹³ Ura loke tataru na tinaleosae si koa pa vinaripitui te Tamasa, koasa tie sapu lopu va vura ia sa tataru na tinaleosae. Ba sa tataru na tinaleosae si mataqara hola nia sa vinaripitui.

Rinaṅeraṅe meke na Tinavete

¹⁴ Kasa tasiqū, lopu arilaena, be zama si keke tie, “Na tie raṅeraṅe qu si rau,” gua. Ba be lopu vata dogoro nia sa pa tinavete sa nana rinaṅeraṅe, si lopu boka harupia sa rinaṅeraṅe sana si asa. ¹⁵ Meke be keke tasimia koe Karisito si malana meke loke nana poko na ginani, ¹⁶ meke be keke koa gamu si zama koasa, “La mua tu, kote leana mua mo si goi, mamu koa valeana, na henahena valeana,” gua; ba be lopu poni nia sa si keketona sapu ta hivae koasa tinina, si namu loke laena sa nana tinokae. ¹⁷ Meke kekenono gua tugo asa sa rinaṅeraṅe sapu

* 2:8 Liv 19:18 * 2:11 Ekd 20:13-14; Diut 5:17-18

be telena mo, meke loke nana tinavete, si matena mo sa rinaṇerane asa.

¹⁸ Ba kote zama si keke tie, “Keke tie si raṇerane, meke keke tie si tavetavete.” Ba sa qua inolana si, “Mu va dogoro nau sa mua rinaṇerane, be loke mua tinavete. Meke arau ba, maqu va dogoro nigo sa qua rinaṇerane koari na qua tinavete.” ¹⁹ Vegua, va hinokaria tugo goi sapu keke mo sa Tamasa? Ego, sari na tomate kaleadi ba va hinokaria tugo, meke neneqara na matagutu si arini.

²⁰ Na tie duvili si goi! Hie sa vina sosodena sapu sa rinaṇerane pu loke nana tinavete si loke laena. ²¹ E Ebarahami sa tamada, si lulia sa sa hiniva te Tamasa, pude va vukivukihi la nia koa Sa pa hope se Aisake sa tuna. Ke pa nana tinavete si ta pozae na tie toṇoto koe Tamasa si asa.* ²² Ego, dogoria goi sapu sa nana rinaṇerane meke nana tinavete si tavetavete varigara, meke tava gorevura sa nana rinaṇerane koari nana tinavete. ²³ Meke tava gorevura valeana sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Va hinokaria Ebarahami sa Tamasa, meke koasa nana rinaṇerane si ta pozae tie toṇoto koe Tamasa si asa.” Meke poza nia Nana baere tugo Tamasa si asa.* ²⁴ Ke dogoria goi sapu pa tinavete tugo si ta pozae na tie toṇoto koe Tamasa sa tie, ba lopu koasa rinaṇerane mo telena.

²⁵ Gua tugo asa se Rehabi sa maqota, sapu ta pozae na tie toṇoto tugo koe Tamasa, sina va kamoi sa sari na tie piko, meke garunu pule lani sa si arini pa keke votiki sirana.* ²⁶ Gua asa, ke sa rinaṇerane sapu loke nana tinavete si matena, si gua tugo sa tini sapu loke maqomaqona si matena.

3

Sa Mea

¹ Kasa tasiq, leana be lopu soku gamu si kote hiva pude na titisa koari na zinama te Tamasa. Ura na gilania gita sapu gami na titisa, si ta pitu koe Tamasa hola ni sari kaiqa tie pule. ² Ura gita doduru mo si hoke tubarae ni gita pa soku sirana. Ba be lopu hite tavete va sea si keke tie, koari nana zinama, si na tie toṇotona tugo si asa, meke boka kopu pule nia pa doduruna sa nana tinoa. ³ Pana hiva nia gita sa hose pude va tabe gita, gua, si vekoa gita pa nuzuna si keke aeana hite, pude boka va ene la ia gita si asa, vasina pu hiva nia gita. ⁴ Doṇo la koasa vaka sapu nomana hola meke tepe pa givusu ṇinira, ba boka va kekeria mo keke kalaha hitekena si asa, meke la vasina pu hiva nia sa tie kopu kalaha pude la. ⁵ Ke gua tugo asa sa mea, sapu hitekena mo, ba boka vahesi pule sisigiti nia si asa.

Sa nika hitekena si boka sulu betoa sa sa hiqohiqo lavata. ⁶ Sa mea si kekenoṇo gua tugo na nika, meke soku hola sari na tinavete kaleadi sapu evaṇi sa. Keke kukuru tinida si asa, sapu turaṇa va sea ia na va kaleania sa doduruna sa tini, meke sa tinoa tanisa tie, koasa kinaleana sapu mae guana koasa nika pa Heli. ⁷ Ura doduru kurukuru ṇame, na kurukuru tapuru, na noki, meke na igana pa kolo, si boka tava manavasa, meke ele tava manavasa tugo pa tie. ⁸ Ba sa mea si loke tie boka va manavasia. Kaleana hola meke lopu boka tava manavasa pa tie, meke variva mate hola si asa. ⁹ Koasa mea si hoke vahesia gita sa

* 2:21 Zen 22:1-14 * 2:23 Zen 15:6; 2 Koron 20:7; Ais 41:8 * 2:25 Zos 2:1-21

Bañara sa Tamada. Meke hoke zama va kaleana la nia tugo gita pa tie, sapu tava podaka pa kinehana sa Tamasa.* ¹⁰ Sari na zinama vinahesi meke kaleadi, si vura mae gua mo pa keke nuzu. Ke kasa tasiqū, lopu ta hivae pude ta evañā saripu gua hire. ¹¹ Ura lopu boka keke gua vura mae pa keke bukaha sa kolo lomosō, meke sa kolo hokara. ¹² Ke kasa tasiqū, sa huda piqī si lopu boka vua olive, meke sa huda qurepi si lopu boka vua piqī. Meke loke bukaha kolo hokara si va vura ia sa kolo lomosō.

Sa Ginilagilana Lohina pu Maena koe Tamasa

¹³ Asa sapu tumatumae na gilae koa gamu si mani vata dogoro nia si asa pa nana tinoa leana meke pa tinavete leana, sapu ta tavete pa korapa vina pepekae sapu vurana pa korapa ginilagilana lohina. ¹⁴ Ba be koa nana pa korapa bulomia sa kinonokono, na binugoro meke na pinuhi, si mī lopu vahesi puleni gamu, meke lopu kokoha pude va paeria sa hinokara. ¹⁵ Arini pu tavete va sea gua sara si hoke poza puleni na tie gilagilana, gua sarini, ba sari ginilagilana gugua arini si lopu gore mae guadi pa Mañauru, ba tanisa kasia popoa mo, loke dia pinamañā koe Tamasa, ba tadi na tomate kaleadi mo si arini. ¹⁶ Vasina pu koa sa kinonokono meke na pinuhi, si koa nana tugo sa vinari paqahi meke sari doduru kinaleadi. ¹⁷ Ba sa ginilagilana lohina sapu gorena mae gua pa Mañauru, kekenu si via; meke bule, na ñoño, va pepekae, variva tukana hola, meke ta dogoro koari na tinavete leadi, meke lopu toka kale, meke loke sinekesekei si koa koa sa. ¹⁸ Sari na tie va bulebule, saripu lelete pa binule, si kaqu paketi tugo rini sari na vuana sa tinonoto.

4

Lopu Tataru Sisigiti nia sa Kasia Popoa

¹ Gilania mia gamu sapu sari doduru mia vinari kanai na vinari tokei pa vari korapa mia gamu, si mae guadi mo koari na mia inokoro seadi, saripu korapa varipera pa korapa bulomia. ² Okoro nia gamu si keketona, ba lopu boka vagia gamu, ke hiva va mate tie si gamu. Noma hola latu sa mia inokoro pude vagi tinitonā, ba lopu boka vagi tugo gamu, ke varitokei na variperai mo si gamu. Lopu boka vagia gamu sapu gua okoro nia gamu, ura lopu tepa ia gamu koe Tamasa si asa. ³ Totoso tepa si gamu koe Tamasa si lopu vagia tu gamu. Ura na lopu leadi sari na mia tinepa, sina hiva qetu eke ni mo gamu telemia sari na tinitonā pu tepai gamu. ⁴ Lopu soto va nabu koe Tamasa si gamu! Vegua, lopu gilania tu gamu sapu be okoro sigiti nia gamu sa kasia popoa, si va kana puleni gamu koe Tamasa si gamu? Asa sapu okoro nia sa kasia popoa, si vata evañae pule nia na kana te Tamasa si asa. ⁵ Meke mi balabala sea ia sapu lopu hinokara sa Kinubekubere Hope, sapu zama guahe: “Sa maqomaqoda sapu vekoa Tamasa koa gita, si okoro sisigiti nia Sa pude tava madida koa Sa,” gua. ⁶ Ba sa tataru lopu ta ñana kamona si va mae ia Tamasa koa gita. Gua tugo sapu zama nia sa Kinubekubere Hope hie: “Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni, ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta ñana kamona koa rini pu va pepekae pule ni.”*

* 3:9 Zen 1:26 * 4:6 ZT 3:34

⁷ Ke, mi va tabea sa Tamasa, mi turu va nabu, mamu kana ia sa devolo sapu se Setani, meke kote goveteni gamu sa. ⁸ Mi tata mae koe Tamasa, meke kote tata mae koa gamu si Asa. Mi va via i limamia gamu na tie kaleamia! Mamu va via i sari bulomia gamu na tie ruarabeke! ⁹ Mi talotana na kabo ni gamu sari na mia sinea. Gamu pu hegere si mi kabo, meke gamu pu koa qetuqetu si mi balabala mamata. ¹⁰ Mi va pepekae puleni gamu pa kenuna sa Tamasa, meke kote va lavata gamu Sa.

Mu Lopu Pitua sa Turaṅamu koe Karisito

¹¹ Kasa tasiqū, mi lopu vari zama va kaleani. Asa sapu zama va kaleania, babe pitua sa tasina koe Karisito, si zama va kaleania mo sa sa Tinarae te Tamasa meke pitua sa si asa. Be pitua goi sa Tinarae, si lopu va tabea goi si asa, ba na pitua mo goi si asa. ¹² Ba e Tamasa mo sa Tie Varipitui. Asa mo ponini gita sa Tinarae. Asa mo telena si boka harupu tie meke huhuara. Ba esei si goi sana sapu pitua sa turaṅamu?

Mu Lopu Vahesi Pule nigo

¹³ Ego, mi va avoso mae tu ba gamu pu zama guahe: “Ninoroi babe vugo si kote la si gami pa keke vasileana nomana, meke kote koa keke vuaheni vasina, pude holuholu, meke vagi va soku poata,” gua.* ¹⁴ Ba lopu hite gilania gamu sapu gua kote ta evaṅa pa koivugona. Kekeṅoṅo gua tugo mo na rovu si gamu sapu vura mae, meke lopu sana murimuri taloa. ¹⁵ Ba gua tu he si mamu zama nia gamu: “Be na hiniva te Tamasa, meke be toa si gami, si kote boka tavetia gami sapu hiera babe hoira,” gua. ¹⁶ Ba kamahire si va lavata sisigiti puleni gamu mo pa bulomia, meke tozi tugo gamu sari na mia vinahesi pule, ba doduru vinahesi pule si lopu leadi. ¹⁷ Ego, sa tie sapu gilania nana sa lineana sapu garo pude tavetia, ba lopu tavetia sa, si tavete va sea tugo si asa.

5

Vina Balau koari na Tie Tagotago

¹ Mi va avoso mae gamu na tie tagotago. Mi kabo na kabo alili va ululae, ura sa tinasuna si korapa mae koa gamu. ² Sari mia tinagotago si ele popozu palae, meke sari mia poko si ele gani betoi na kikiti.* ³ Sari mia qolo na siliva saripu tagoi gamu, si ele nara beto. Meke sa nara hie si kote na vina sosodedi rina mia sinea, meke va kaleani sari na mia tinoa, meke turaṅa lani gamu pa nika koa holana. Ura ele va omuni gamu sari mia tinagotago soti koari na rane mumudi hire. ⁴ Dotu, lopu tabari gamu sari na tie tavetavete saripu pakepakete koari na mia linetelete pa mia inuma. Avoso la i sari na dia ninominomi! Sari na dia zinama si ele ta avoso koasa Baṅara Tadi na Qeto Minate.* ⁵ Koari na mia tinoa pa popoa pepeso si koa valearanei, meke va qetu puleni gamu goari na mia tinagotago sokudi si gamu. Va nobonoboko puleni gamu gua rina kurukuru nobokodi, osolae kamo sa rane vina mate mia. ⁶ Ele zutui meke va matei gamu sari na tie toṅoto, saripu lopu kana gamu, meke lopu govete ni sari na mia ninovaṅovala.

Sa Ninono na Vinaravara

* 4:13 TTA 27:1 * 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diut 24:14-15

⁷ Kasa tasiqū, mi aqā va ṅoṅo, osolae kamo sa pinule mae tanisa Baṅara. Dotu, sa tie lelete, hoke aqā valeana nia sa sa tootoo vaa valeana tadi na linetelete pa pepeso. Hoke aqā va ṅoṅo nia tugo sa sa ruku pa nana tootoo. ⁸ Ke mi aqā va ṅoṅo gua tugo asa si gamu, mi va ṅinirai sari bulomia. Ura sa rane sapu kote pule mae ia sa Baṅara si tata kamo mo. ⁹ Kasa tasiqū, mi lopu vari qumiqumi, pude mi lopu ta zutu koe Tamasa si gamu. Sa tie varipitui si ele va namanama, meke lopu sana kote mae mo si Asa. ¹⁰ Kasa tasiqū, mi balabala i sari na poropita pu ele tarae nia sa inavosona sa Baṅara. Na kineha leana tanisa inaqa va ṅoṅo pa korapa ṅinovaṅovala tadi na kana si arini. ¹¹ Poza ni tie qetuqetudi gita sari na tie arini, sina koa va nabu si arini pa tootoo tinasuna. Ele avoso nia mia mo gamu sa tinoa va ṅoṅo te Zobi, meke gilania mia mo sapu gua ta evaṅa koa sa pa vinabetona. Ura na lopu ta ṅana kamona sa tataru variva tukana tanisa Tamasa.*

¹² Ba kasa tasiqū, hiera si arilaena hola. Pana tavetia goi si keke mua vina tatara, si mu lopu tokotokoro. Lopu zama tokotokoro koa sa Maṅauru, babe pa pepeso, babe koa keke toṅa pule. Ba mamu zama gua mo hie: “Uve,” mu gua mo, babe “Lokari,” mu gua mo. Be lopu gua asa, si kote ta zutu koe Tamasa si goi.*

¹³ Be keke koa gamu si koa tasuna, si mani varavara la koe Tamasa. Meke be keke koa gamu si qetuqetu, si mani kera vahesia sa Tamasa. ¹⁴ Be keke koa gamu si moho, si mani tioki sari na koimata pa ekelesia pude di varavara nia, meke ṅuzapa nia oela pa korapa pozana sa Baṅara.* ¹⁵ Be va hinokara valeania rina koimata, sapu kote ta salaṅa koe Tamasa si asa, si kote magogoso tugo sa tie mohona, meke kote va tavulalanā Tamasa. Meke be tavete va sea si asa, si kote taleoso ni Tamasa sari nana sinea. ¹⁶ Gua asa, ke mi vari helahelae ni sari na mia sinea, mamu varivari tokae pa vinaravara, pude mi ta salaṅa koe Tamasa si gamu. Sa vinaravara tanisa tie toṅoto si koa ia na ṅiniraṅira pude vagia sa tinokae koe Tamasa. ¹⁷ E Ilaiza si keke tie gua mo gita, meke varavara va ṅinira nia sa si pude lopu ruku pa korapana ṅeta vuaheni onomo sidara, meke lopu ruku tugo sa popoa.* ¹⁸ Ba sipu tepa pulea Ilaiza sa ruku, si hoqa gana mo sa ruku lavata, ke toqolo pule mo sari na linetelete.*

¹⁹ Kasa tasiqū, be ilolae taloa koasa hinokara si keke koa gamu, meke be keke tie si la turāna pule mae nia si asa, ²⁰ si mi balabala ia sapu guahe: Asa sapu va kekere pulea koasa nana tinavete sea sa tie asa, si kote harupia sa sa tie sea sana koasa vina kilasa pu koa hola nināe rane. Meke kote vagia sa sa tinaleosae koe Tamasa koari nana sinea sokudi.*

* 5:11 Zob 1:21-22, 2:10; Sam 103:8 * 5:12 Mt 5:34-37 * 5:14 Mk 6:13 * 5:17 1 Ban 17:1, 18:1 * 5:18 1 Ban 18:42-45 * 5:20 ZT 10:12; 1 Pit 4:8

SA LETA KEKENU TE PITA Sa Vinabakala

Hie *Sa Leta Kekenu te Pita* sapu kubere la nia sa koari na tie te Karisito saripu ta pozae na “tie ta vizatadi te Tamasa,” saripu ta hurakatae la koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke Bitinia. Pa rane ninoroi sari na popoa hire si koa koasa popoa sapu ta pozae Teki. Kaiqa tie si balabala ia sapu Pita si korapa koa pa Roma, sa nati vasileana lavata, totoso ta kubere sa leta hie. Hola kaiqa vuaheni si tava mate si asa vasina.

Sa natina sa leta hie si pude sovutu va ninirai saripu tirona sa, saripu nuquru lai sari na ninovanovala na tinasigiti koasa dia rinañerane koe Zisu. Tavetia Pita si hie, pude va balabala pule ni sa Inavoso Leana koa rini pu tirona sa leta koasa guguana e Zisu Karisito. Tozia sa sa Nana minate, tinuru pule, meke sa Nana vina tataru sapu kote pule mae, pude madi rane valeania se Zisu. Meke pude madi turu va nabu si arini koa sa rinañerane pa korapa tinasuna na ninovanovala tadina kana. Meke be turu va nabu si arini, si kote tava sosode valeana pa korapa pinodeke, sapu hinokara sari na dia rinañerane. Meke kote ta pia si arini “Koa rane pana pule mae se Zisu Karisito.”

Sipu beto sovuti Pita sari na tie te Karisito hire, pude koa va ninira koari na dia tinasuna, si sovuti tugo sa si arini pude madi koa guana tie te Tamasa pa doduru dia tinoa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa vina balabala pulena sa tinaharupu te Tamasa. Hinia 1:3-12

Tinarae pude koa madi pa tinoa. Hinia 1:13 kamo hinia 2:10

Sa hiniva te Karisito koari na tie pa totoso ta nonovala meke koa ta sigiti koari na kana. Hinia 2:11 kamo hinia 4:19

Vina pepekae meke na tinavete ninabulu tadina tie te Karisito. Hinia 5:1-11

Sa tinukuna sa leta. Hinia 5:12-14

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke apositolo te Zisu Karisito, si kubere atu koa gamu na tie ta vizata mia te Tamasa, sapu ta hurakatae la pa seu, meke korapa koa guana tie karovomia koari na pinaqapaqaha popoa pa Ponitasi, Qalesia, Kapadosia, Esia, meke pa Bitinia. ² Gamu sina tie ta vizata mia koasa hiniva te Tamasa sa Tamada, podalae mae gua pukerane, meke ele tava madi mia koa sa Maqomaqona sa Tamasa, pude mi va tabea se Zisu Karisito, pude mi tava via koasa eharana Sa.

Mi tago zonzona ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule.

Sa Rinoverove koe Zisu sapu Tava Toa Pule

³ Mani tavahesi sa Tamasa sa Tamana sa nada Banara Zisu Karisito! Sina koasa ninomana gua sa Nana tataru variva taleosae, si ele poni gita Sa sa tinoa vaqura. Meke rane valeania gita sapu kaqu vagia gita sa tinoa hola koe Zisu Karisito, sina toa pule si Asa pa minate. ⁴ Ke gua asa, si doño va kenu la ia gita sapu kote tagoa gita doduru, gua sapu ele

va nama vekoa Tamasa pude tadi Nana tie. Ele va nama vekoa Tamasa si asa pa Mañauru pude tamugamu, vasina lopu kote boka kaleana, na ta ñovala, ba kote kekeñoño puta mo sa Nana tinolava ninae rane ka rane. ⁵ Ta kopue si gamu koasa ñinirañira te Tamasa pa korapa mia rinañerane, osolae kote vagia gamu sa tinaharupu sapu ele va nama vekoa Tamasa, pude vata dogoro nia koasa rane mumudi.

⁶ Koa qetuqetu nia gamu sa tinaharupu asa, sapu evañia Tamasa koa gamu, be ta vala pa tinalotana si gamu pa totošo papakana mo, sina koa gua koari soku votivotiki pinodeke pu koa ta sigiti ni gamu. ⁷ Sa ñatidi ri doduru tinasuna hire si pude podeki be hinokara sari na mia rinañerane. Sa mia rinañerane si marilaena hola nia sa qolo. Na qolo sapu lopu koa hola si boka ta sulu pa korapa nika pude va via ia. Ba sa mia rinañerane sapu tava sosode, sapu be hinokara si asa, si koa hola. Koasa rane pu kote pule mae ia Zisu Karisito, si kote vagia gamu sa vinahesi, na vina lavata mia koe Tamasa. ⁸ Lopu ele dogoria gamu se Zisu, ba tataru nia gamu si Asa, meke lopu dogoria gamu kamahire, ba va hinokaria gamu si Asa. Gua asa si gamu ke ta siñie qinetuqetu marilaena, sapu loke zinama boka tozi va bakalia, ⁹ ura na korapa vagia gamu sa tinaharupudi rina mia tinoa, sapu sa ñatina sa mia rinañerane koe Zisu Karisito.

¹⁰ Sari na poropita pukerane si ele korotae kenu nia rini sa tataru variharupi hie, sapu kote vagia gamu koe Tamasa. Ke hata va minakia rini sa gugua sa tinaharupu, ¹¹ pude gilania sa totošona, meke sa gugua sa. Sa Maqomaqona Karisito pu koa koa rini, si ele huhuku vekoa meke tozi va kenu ia Sa sa tinasigiti sapu kote vagia Karisito, meke pa mudina sa Nana tinasigiti, si na minataqara, pa vina lavata. ¹² Vata gilana nia Tamasa koari na poropita arini, sapu sari na dia tinavete si lopu pude valeana pule ni mo teledia, ba pude tokani gamu, totošo zama ni rini sari na ginugua sapu ele avosi gamu koari kaiqa. Sari na tie pu tozia sa Inavoso Leana koa gamu, si tozia rini pa korapa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope sapu ta garunu maena pa Mañauru. Ari na mateana ba hiva gilani sari ginugua hire te Karisito.

Sa Tinioko pude Koa Va Madi

¹³ Ke gua asa, si mi va namanama i sari na mia binalabala pude tavetavete. Mi kopu puleni gamu, mamu va soto va nabui sari na mia rinañerane koasa tataru variharupi, sapu kaqu ta poni nia gamu pana pule mae se Zisu Karisito. ¹⁴ Mi va tabea sa Tamasa, kekeñoño gua ri Nana koburu leadi. Mi lopu luli gamu sari na mia inoko'okoro kaleadi saripu taveti gamu pa pinupuhu, totošo lopu ele va hinokaria gamu se Karisito. ¹⁵ Mi koa na tie madi mia meke loke mia sinea koari doduru mia tinavete, gua sapu sa Tamasa pu tioko gamu si loke Nana sinea. ¹⁶ Ura zama sa Tamasa koasa Kinubekubere Hope: “Mi koa na tie madi mia, meke loke mia sinea, sina loke Qua sinea si Arau,” gua.*

¹⁷ Hoke poza nia Tamamia gamu sa Tamasa pana varavara gamu. Asa sa Tamasa pu lopu toka kale totošo varipitui ni Sa sari doduru tie koari na dia tinavete. Ke gua asa, si mi pamaña nia sa Tamasa, pa doduruna sa mia tinoa koari na votiki popoa pa pepeso. ¹⁸ Ura ele gilania mia gamu sapu visoroihe si lulia gamu sa hahanana huporo tadi na tiatamamia pukerane. Ba ele holu vagi gamu Sa koasa tinoa

* 1:16 Liv 11:44-45, 19:2

loke laena asa, pude na tie te Tamasa si gamu, meke sa hinolu mia si lopu evania Tamasa pa tinabara qolo na siliva pu lopu koa hola, ¹⁹ ba evania Sa si asa koasa ehara marilaena te Karisito, sapu guana lami pu loke ari kisakisana. ²⁰ Ta vizatana koe Tamasa si Asa sipu lopu ele tava podaka sa kasia popoa, meke tava dogoro vura si Asa koa sa ginugua mia gamu koari na rane mumudi hire. ²¹ Pa korapana Zisu Karisito si va hinokaria gamu sa Tamasa, sapu va toa pulea si Asa pa minate, meke ponia Sa sa vina lavata. Gua asa ke sa mia rinañerane na rinoverove, si soto koasa Tamasa.

²² Ego, pa mia vina tabena sa hinokara, si ele va via puleni gamu, pude vata dogoro nia gamu sa tataru hinokara koari na turana mia pu va hinokara. Ke mi koa varivari tatarue zonazona pa doduru bulomia. ²³ Ura pa korapana sa zinama toa holana te Tamasa si tava podo pule si gamu. Lopu koasa tinitonā matena, ba koasa tu sapu toa hola nināe rane. ²⁴ Gua sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:*

“Sari doduru tie si guana duduli;

meke doduru dia tinolava si guana havoro pa pezarana;
harahara sari duduli meke hoqa sari na havoro,

²⁵ ba sa zinama te Tamasa si turu hola nināe rane.”
Sa zinama hie si asa tugo sa Inavoso Leana sapu ta tozi vurae koa gamu.

2

Sa Patu Toana, meke sa Nana Butubutu Madina

¹ Mi veko pani sari doduru mia kinaleadi: na kinohakoha, na sinekesekei, na kinonokono, meke doduru zinama nonoñala. ² Gua ri na koburu haha pu tiqe pododi sapu okoro nia sa meleke, si mi okoro nia sa ginani maqomaqo hinokara, sapu sa vina tumatumaē te Tamasa, pude boka toqolo sage koasa tinaharupu mia. ³ Ura tiqe gilania mia mo gamu sa gugua sa tataru va tukana tanisa Bañara.*

⁴ Mi mae koasa Bañara toana, sapu kekenoño guana Patu sapu loke laena pa tie, ba arilaena pa vinizata te Tamasa. ⁵ Gamu si korapa somana tugo gua rina patu toamia pu ta tavetavetae pa kinurina sa Zelepade te Tamasa. Na butubutu hiama si gamu tava madimia koe Tamasa, gamu pu taveti sari na vinariponi na vina vukivukihī pa tinoa maqomaqo mia. Arini sari na vinariponi na vina vukivukihī pu va qetua sa Tamasa pa korapana Zisu Karisito. ⁶ Ura zama sa Tamasa pa Kinubekubere Hope:*

“Ele vekoa Rau si keke patu pa Zaione,

na patu arilaena meke ta vizatana pude na sinokirae.

Meke asa pu va hinokaria si Asa,
si lopu kaqu tava kurekure,” gua.

⁷ Hie si na patu marilaena koa gamu pu va hinokara, ba koa rini sapu lopu va hinokara si guahe:*

“Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,

si asa tugo si arilaena hola koari doduru patu.”

⁸ Keke Kinubekubere Hope pule si zama guahe:*

“Hie tugo sa patu sapu kote va tubarae i sari na tie,

* 1:24 Ais 40:6-8 * 2:3 Sam 34:8 * 2:6 Ais 28:16 * 2:7 Sam 118:22 * 2:8 Ais 8:14-15

sa patu sapu kote va hoqai si arini.”

Tubarae ni si arini sina lopu va hinokaria rini sa zinama te Tamasa, gua sapu ele vizata vekoa Sa pude tadirini.

⁹ Ba gamu sina butubutu ta vizata mia, na butubutu hiama tanisa Baṅara, na butubutu tava madi mia, meke na tinoni soti te Tamasa. Ta vizata si gamu pude tozi vurani sari na tinavete variva magasadi te Tamasa, Asa pu tioko vurani gamu pa hinuporo, pude koa pa Nana kalalasa marilaena.* ¹⁰ Koari na tooso ele hola si lopu na tie te Tamasa si gamu, ba kamahire si na tinoni Tanisa si gamu. Koari na tooso ele hola si lopu tagoa gamu sa Nana tataru variva taleosae, ba kamahire si ele tagoa gamu si asa.*

Sari na Pinausu te Tamasa

¹¹ Kasa qua baere ta tataruemia, tepa zoṅazōṅa gamu rau si gamu sapu na tie karovomia koasa kasia popoa hie, mi lopu vala puleni gamu koari na inokoro sea tana tini, sapu varipera doduru tooso koa sa mia tinoa vaqura. ¹² Sari na mia kinokoa pa vari korapadi rina tie pu lopu va hinokaria se Karisito, si mani gotogoto pa lineana, pude pana zutuni gamu tie kaleamia rini, si kote dogori rini sari na mia tinavete leadi, meke vahesia sa Tamasa koasa rane pu kaqu pule mae ia Sa.

¹³ Pa ginuana sa Baṅara, si mi va tabei sari doduru tie pu tuqei sari na ṅiniraṅira koasa binaṅara pa pepeso: koa sa ṅati baṅara nomana pa qinavuna, ¹⁴ meke koari na qavuna koari hopeke popoa pu ele vizati na va turui Sa pude va kilasi saripu tavete va sea, meke va lavati saripu tavete valeana. ¹⁵ Ura hivani gamu sa Tamasa pude koari na mia tinavete leadi, si kote tava mokomoko sari na zinama pekipekidi tadi na tie duviduvilidi. ¹⁶ Mi koa guana tie ta rupaha mia; ba mi lopu tavetavete nia sa mia tinarupaha pude va paere i sari mia tinavete sea, ba mi koa guana nabulu te Tamasa. ¹⁷ Mi koa pamaṅa koari doduru tie, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mi pamaṅa nia sa Tamasa, mi pamaṅa nia tugo se Siza, sa mia ṅati baṅara.

Sa Kinehana sa Tinasigiti te Karisito

¹⁸ Gamu na pinausu, mi va tabei sari na mia palabatu pa tinavete; mi pamaṅa ni si arini, lopu sarini mo pu hoke tataru ni gamu, na ṅoṅo koa gamu, ba gua tugo koarini pu hoke ṅoṅovala gamu. ¹⁹ Kote va qetua gamu sa Tamasa, be koa va nabu si gamu koari na tinasigiti tooso lopu tavete va sea si gamu, sina gilania gamu sapu na hiniva te Tamasa si pude gua asa si gamu. ²⁰ Na lineana sa si kote vagia gamu, be ta komiti si gamu koa sa mia tinavete kaleana? Ba be koa va nabu si gamu koasa tinasigitina sa tinavete leana si kaqu qetu ni gamu sa Tamasa si gamu. ²¹ Pa ginugua asa si tioko gamu sa Tamasa pude keha lulia se Karisito. Ura Karisito telena si ele koa ta sigiti ni gamu, meke ele vekoa Sa si keke kineha leana, pude kaqu lulia gamu.

²² Loke sinea si tavetia Sa,

meke loke zinama kokoha si zama nia Sa.*

²³ Totoso ta zama ṅoṅovala si Asa, si lopu olaṅa hobei Sa pa ṅinovaṅovala. Totoso tava sigiti Sa, si lopu podekia Sa pude zama hobena, ba kalavarae zoṅazōṅa si Asa koasa Tamasa, sa tie varipitui

* 2:9 Ekd 19:5-6; Ais 43:20,21; Diut 4:20, 7:6, 14:2; Ta 2:14; Ais 9:2 * 2:10 Hoz 2:23 * 2:22 Ais 53:9

tonotona.* ²⁴ E Karisito telena si ele paleke lani pa korosi pa tinina soti sari nada sinea, pude luara pani betoi gita sari nada sinea, gua na tie matena pu lopu boka tavete sea, meke pude toa nia gita sa tinoŋoto. Koari na bakorana Sa si ta salaŋa si gamu.* ²⁵ Ura koari na totoŋo ele hola si koa guana sipi muliuŋu si gamu, ba ele turaŋa puleni gamu Tamasa si gamu pude lulia se Karisito sa Sepati, sa Tie sapu kopu ni sari na mia tinoa.*

3

Sari na Barikaleqe na Palabatu

¹ Gua tugo si gamu na barikaleqe, mi va tabei sari na mia palabatu, pude be keke ari na palabatu pu lopu va hinokaria sa zinama te Tamasa, si kote boka tava kekere koari na mia hahanana leadi, lopu kilu tozi ni gamu pude di va hinokara.* ² Kote va hinokara si arini sina dogoria rini sa mia kinokoa sapu ŋoŋo meke pamaŋa nia gamu sa Baŋara. ³ Mi lopu hata ia sa mia tinolava koari na tiŋitoŋa guana vina tanadi rina kalu pa batu mia, na vinasari qolo pu va sari ni gamu, meke na poko tolavaedi pu va sagei gamu.* ⁴ Ba hie tu, sari na mia tinolava si pude hata ia pa korapa bulomia, sa tinolava loke kokoina sapu sa hahanana ŋoŋo, na bule, sapu marilaena hola pa diŋoŋo te Tamasa. ⁵ Ura sari na barikaleqe madidi pukerane pu kalavarae koe Tamasa, si va tabe koari na dia palabatu, meke pa sirana asa si va doŋo lea pule ni si arini. ⁶ E Sera si gua asa. Va tabea sa se Ebarahami, meke poza nia sa “Qua baŋara,” gunia sa si asa. Gamu si boka ta evanae guana tuna vineki e Sera, be keha lulia gamu si asa, meke tavete valeana si gamu, meke lopu matagutu nia gamu si keketona.*

⁷ Meke gua tugo si gamu na palabatu, mamu tumae nia sapu sa mua barikaleqe sapu koa turaŋo, si na tie malohoro hola nigo sa pa tinina. Mamu kopu nia si asa pa korapa pinamaŋa, sina sari na barikaleqe, meke gamu na palabatu si kote vagi betoa mo sa tinoa tanisa tataru variharupi te Tamasa. Mi tavete gua asa, pude ta avoso sari na mia vinaravara la koe Tamasa.*

Koa Ta Sigitu nia sa Tinavete Leana

⁸ Ego, gamu doduru, si mi koa varibulei, mamu koa vari tatarue, mi tataru ni sari na tasimia koe Karisito, mamu koa variva tukana na va pepekae. ⁹ Mi lopu hobe nia kinaleana sa kinaleana, babe hobe ni zinama ŋoŋovala sari na zinama ŋoŋovala. Ba hie tu, mamu tepa ia sa Tamasa pude mana ni tu, sina sa minana tugo si va tatara nia Tamasa pude poni gamu, totoŋo tioko gamu Sa. ¹⁰ Gua sapu koa pa Kinubekubere Hope:*

“Asa sapu hiva koa qetuqetu pa tinoa
meke okoro hiva dogori sari na totoŋo leleadi,
si mani lopu zama va kaleana,
meke lopu zama kokoha pa tie.

¹¹ Sa tie sana si mani luara pania sapu kaleana,
mani tavetia sapu leana;

* **2:23** Ais 53:7 * **2:24** Ais 53:5-6 * **2:25** Ais 53:6 * **3:1** Epi 5:22; Kol 3:18 * **3:3** 1 Tim 2:9 * **3:6** Zen 18:12 * **3:7** Epi 5:25; Kol 3:19 * **3:10** Sam 34:12-16

mani lopu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.

¹² Ura kopu totoko ni Tamasa sari na tie toṅoto

meke va avosi Sa sari na dia vinaravara;
ba etuli sa saripu tavete va kaleana,” gua.

¹³ Loke tie kote ṅoṅovala gamu, be tavete valeana si gamu. ¹⁴ Ba be koa ta sigiti nia gamu sa tinavete leana, si tamanae si gamu! Mi lopu matagutu ni sarini pu boka va sigiti gamu. Mi lopu koa talotaṅa.**

¹⁵ Ba mi pamaṅa nia sa mia Baṅara se Karisito pa bulomia. Mi koa va namanama doduru totoṅo, pude olaṅi saripu nanasani gamu rini koasa guguaṅa sa rinaṅeraṅe koe Karisito, sapu tagoa gamu pa bulomia.

¹⁶ Ba mi tavetia sapu gua asa, pa vina pepekae meke pa pinamaṅa. Mi kopu puleni gamu pude lopu evaṅia, si keketona sapu kote boka zutu puleni gamu. Ke pana zama ṅoṅovala gamu rini koasa mia hahanana leana pa linulina Karisito, si kote kurekure ni rini sari na dia zinama teledia. ¹⁷ Ura leana si pude koa ta sigiti nia sa tinavete leana, ba lopu sa tinavete kaleana, be gua asa sa hiniva te Tamasa. ¹⁸ Ura pa keke totoṅo mo si mate paeni Karisito sari na sinea tadi doduru tie. Sa tie toṅoto si mate pa laemia gamu na tie sea, pude va kamo gamu koe Tamasa. Tava mate si Asa, ba tava toa koasa Maṅomaṅona Tamasa.

¹⁹ Meke pa korapa ṅiniraṅira tanisa Maṅomaṅo asa, si la tarae si Asa koari na maṅomaṅo ta pusidi. ²⁰ Sari na maṅomaṅo ta pusidi hire si na maṅomaṅodi rina tie pu lopu va tabea sa Tamasa totoṅo aṅa va ṅoṅo ni Sa si arini pa totoṅo sapu kuria Noa sa vaka nomana. Ari ka vesu tie mo si ta harupu koa sa kolo.* ²¹ Sa kolo hie si na vina gilagilana sa pinapitaiso sapu va kamo gamu pa tinaharupu. Lopu na ṅinuzapa pa laena sa boni pa tini si hie, ba sa vina tatarā sapu ele vekoa gamu koe Tamasa pude lopu evaṅia si keketona sapu kote boka zutu pule gamu ri bulomia sapu sea si gamu. Sa pinapitaiso si va kamo gamu pa tinaharupu sapu boka vagia gamu, sina turu pule se Zisu Karisito.

²² Ele sage pule pa Maṅauru si Asa, meke ponia ṅiniraṅira sa Tamasa pa kali mataona, pude koa baṅara ni sari na mateana, na maṅomaṅo pu tago ṅinira leadi na kaleadi pa Maṅauru meke pa pepeso.

4

Tinoa Vaqura Koe Karisito

¹ Sina ele koa ta sigiti pa tinina se Karisito, ke gamu ba kaqu koa va ṅinira tugo telemia pude keha lulia gua sapu ele evaṅia Sa. Ura asa sapu koa ta sigiti pa tinina, si ele luara pani sa sari nana sinea.

² Gua asa ke podalae kamahire, pa doduruna sa mia tinoa pa popoa pepeso, si mi ta turana koasa hiniva te Tamasa, ba lopu koari na hiniva kaleadi tana tie. ³ Koari na totoṅo pu ele hola, si ele ta oki palae hoboṅo sari na mia totoṅo koari na tinavete tadi na tie pu lopu va hinokaria sa Tamasa, saripu gua hire: na inokoro sea pa vinarivosa, na vinari riṅihi; meke na ninaponapo va viviri telena, meke koari na vinarigara pude naponapo na lopilopi va kaleana; meke sa vinahesi beku pu variva kurekurena. ⁴ Ke magasani gamu rini kamahire, sina lopu somana ni gamu sari na dia kinokoa na hahanana kaleadi, ke zama va kaleana gamu rini. ⁵ Ba sari na tie hire si kote hopeke la tozi vura ni sari doduru

* 3:14 Mt 5:10 * 3:14 Ais 8:12-13 * 3:20 Zen 6:1 kamo hinia 7:24

dia tinavete koa sa Tamasa, pu korapa aqa pude varipitui ni sari na tie toadi meke matedi. ⁶ Gua asa, ke ele ta tarae sa Inavoso Leana koari na tie matedi* pude di ta pitu kekenoño gua ri doduru tie pa tinoa tini, meke pude di toa pa Maqomaqona sa Tamasa.

Mi Kopu Valeana koari na Vinariponi te Tamasa

⁷ Tata sa vinabetona sa kasia popoa, ke mi balabala valeana, mi kopu puleni gamu, pude mi boka varavara. ⁸ Ba sapu arileana hola koari doduru tinitoña, si mi koa varivari tatarue hinokara; sina sa tataru si taleoso ni sari na sinea sokudi.* ⁹ Mi lopu qumiqumi, ba mi qetu pude variva kamo i koari na mia vetu. ¹⁰ Hopeke tie koa gamu si mani tavetavete nia sa vinariponi sapu vagia sa koe Tamasa, pude nabulu ni sari na turaña mia koe Karisito. Mamu kopu na tavetavete valeana ni sari na votivotiki vinariponi marilaedi te Tamasa. ¹¹ Asa sapu tarae, si mani tarae nia sa zinama te Tamasa. Asa sapu nabulu, si mani koa nabulu koa sa ninirañira pu poni nia sa Tamasa, pude mani tava lavata sa Tamasa koari doduru tinitoña, pa korapana e Zisu Karisito. Tanisa tugo sa vinahesi, na ninirañira ninae rane ka rane. Emeni.

Koa Ta Sigitu pa Linulina e Karisito

¹² Kasa qua baere ta tataruemia, mi lopu magasa nia sa pinodeke variva ta sigitina sapu koa ta sigiti nia gamu, guana sapu na tinitoña votikaena hola si ta evaña koa gamu, sapu gua. ¹³ Ba mi qetu nia sapu somana nia gamu sa tinasigiti te Karisito, pude kaqu ta sinie qinetuqetu sari na bulomia pana vura pule mae si Asa, meke ta dogoro sa Nana tinoa Tinamasa na ninirañira. ¹⁴ Be ta zama nonovala si gamu, koa gua sapu na tie te Karisito si gamu, si tamanæ si gamu. Ura koa koa gamu sa Maqomaqo tanisa tinoa tolavaena sapu sa Maqomaqona sa Tamasa. ¹⁵ Be koa tava sigiti si keke koa gamu, si mani lopu tava sigiti koa gua sapu va mate tie si asa, babe hikohiko, babe kaiqa tinavete kaleadi pule, meke lopu la sosoara hoboro koari na dia ginugua rina votiki tie. ¹⁶ Ba be koa ta sigiti si asa pa linulina e Karisito, si mani lopu kurekure nia, ba mani vahesia sa Tamasa sapu na tie te Karisito si asa. ¹⁷ Ura ele mae sa toতোso pude kote podalae kekenu sa vinaripitui koari na tie soti te Tamasa. Meke be podalae si asa koa gita, si kote kaleana hola tugo sa vina kilasa pu kote kamo koa rini pu lopu va hinokaria sa Inavoso Leana te Tamasa. ¹⁸ Ura gua hie sapu zama nia sa Kinubekubere Hope:

“Be tasuna koari na tie tonotodi pude kamo rini sa tinaharupu, si lopu kote boka hokara sari na tie va gugue na tie kaleadi pude vagia sa tinaharupu,” gua.*

¹⁹ Ke gua asa, si arini pu koa ta sigiti pa hiniva te Tamasa, si madi kalavarae zonazona koasa Tamasa pu va podaki si arini, madi lopu makudo tavete valeana si arini.

5

Sa Kinopudi rina Tie te Tamasa

* **4:6** “Koari na tie Matedi” si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia se Zisu si tarae koari na tie matedi pa Hedisi^d pa mudina sa Nana minate, kaiqa pude si balabala ia sa sa tie matedi hire si avosia sa Inavoso Leana toতোso toadi meke beto asa si mate si arini, ba maqomaqodi si toa koe Tamasa. * **4:8** ZT 10:12 * **4:18** ZT 11:31

¹ Ele dogoro sotia rau sa tinasigiti te Karisito, meke kote somana tagoa tugo rau sa tinoa tolavaena te Karisito pu kaqu vata dogoro vura pa Nana minae. Arau sapu keke koimata pa ekelesia, si tepa atu koa gamu na koimata pa ekelesia, ² mi kopu ni sari na tie te Tamasa saripu koa pa mia kinopu, kekenoŋo gua na sepati sapu kopu ni sari nana sipi. Mi tavetia pa qinetuqetu gua sapu hiva nia sa Tamasa, ba lopu sina asa mo sa mia tinavete, sapu lopu qetu nia goi. Mi lopu tavetavete pa inokorona sa tinabara mo, ba mi okoro nia pude koa va nabulu koari na tie.* ³ Mi lopu podekia pude lalae ni sari na tinoa tadirini pu koa pa mia kinopu, ba mi koa na kineha leamia koari na tie te Tamasa. ⁴ Meke pana vura mae se Zisu sa Nati Sepati sapu kopuni gita, si kote ta poni nia gamu sa pinia tanisa tinoa tolavaena sapu lopu kote rida hokara.

⁵ Gamu na tie vaqura ba gua tugo, mi va tabei sari na tie koadi. Gamu doduru si mi va pepekae puleni gamu pa mia ninabulu, ura gua hie si zama nia sa Kinubekubere Hope.*

“Kanai Tamasa saripu vahesi pule ni,

ba va mae ia Sa sa tataru lopu ta nana kamona koa rini pu va pepekae pule ni,” gua.

⁶ Gua asa ke, mi va pepekae puleni gamu pa kauruna sa Lima ninira tanisa Tamasa pa vina tabena Sa, meke kote va lavata gamu Sa pa Nana toroso garona.* ⁷ Mi valani koa Sa sari doduru mia tinalotana, sina korapa tataru ni gamu na kopuni gamu Sa.

⁸ Mi totoli puleni gamu, mamu kopu! Sina se Setani sa mia kana si korapa ene la mae pude nonoŋoŋo gamu, guana laione oviana, pude doŋo hata ia si keke tie pude va matea, gua. ⁹ Mi turu va nabu pa mia rinaŋerane, mamu kana ia se Setani. Sina gilania mia gamu sapu sari kasa turaŋamia koe Karisito pa kasia popoa, ba va kamoŋi tugo sari na tinasigiti gugua sapu ele va kamoŋi gamu pa linulina e Karisito. ¹⁰ Ba pa mudina sa mia tinasigiti pa toroso papakana, si sa nada Tamasa telena kote va gotogoto gamu, meke va ninira gamu pa rinaŋerane, pude turu va nabu koasa sinokirae hinokara. Asa tugo si tagoa sa tataru lopu ta nana kamona, meke sapu tioko gamu Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena pa kineke koe Karisito. ¹¹ Tanisa tugo sa niniraŋira ninae rane ka rane. Emeni.

Sari na Zinama Tataru Vina Betobeto

¹² Garunu atu nia rau sa qua leta papakana hie, sapu kubere poni au e Saelasi. Balabala gunia rau na keke tasiŋu ta ronuenta koe Karisito si asa. Hiva sovutu va ninira gamu rau, maqu tozini gamu sapu hie tugo sa tataru variharupi hinokara te Tamasa, ke mi turu va nabu koa sa.*

¹³ Sari na tiena sa ekelesia turaŋa mia pa Babiloni* sapu ele ta vizatadi tugo koe Tamasa, si va atui sari na dia tataru, meke gua tugo sa tuqu koe Karisito sapu se Maka.* ¹⁴ Mi vari hapahapai na vari qetuqetui pana vari tutuvi gamu. Sa binule si mani koa koa gamu doduru tie te Karisito.

* 5:2 Zn 21:15-17 * 5:5 ZT 3:34 * 5:6 Mt 23:12; Lk 14:11, 18:14 * 5:12 TTA 15:22,40

* 5:13 Kaiqa tie balabala ia sapu Roma si poza nia Babiloni e Pita. * 5:13 TTA 12:12, 25, 13:13, 15:37-39; Kol 4:10; Plm 24

SA LETA VINA RUA TE PITA Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Pita hie si ta kubere la si asa koari na tie te Karisito, sapu koa hurakatae lamae pa doduru vasidi. Sa nati hiniva koasa leta hie si pude sovutu va ninirai sari na tie te Karisito, pude turu va nabu pa hinokara, meke lopu luli koari na tie va tumatumae kokohadi, meke koasa tinoa na hahanana bonidi pu ta evaṅa koari na tie, sina koa gua koari na vina tumatumae kokohadi hire.

Sapu ta hivae koari na tie te Karisito si pude va talevara ni sari na vina tumatumae kokohadi hire, meke pude koa soto mo koa sa vina tumatumae hinokara te Tamasa, meke sa Banara Zisu Karisito. Sa vina tumatumae hie si tozia ri pu ele dogoro sotia, na avoso sotia se Zisu.

Se Pita si balabala sisigitia sa sa vina tumatumae tadi na tie va tumatumae sea hire sapu zama guahe: “Lopu kaqu pule mae se Zisu,” gua.

Zama si asa, sapu sa natina sapu lopu turei pule mae nia Zisu, si koa gua sapu “lopu hiva nia Tamasa pude mate palae si keke ri na tie, ba hiva ni Sa pude kekere, meke veko pani rini sari na dia sinea,” gua.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-2

Sa tinioko koari na tie te Karisito. Hinia 1:3-21

Sari na tie va tumatumae sea. Hinia 2:1-22

Sa minae vina betobeto te Karisito. Hinia 3:1-18

Zinama Tuketukele

¹ Arau Pita, sapu keke nabulu meke na apositolo^d te Zisu Karisito, si kubere atu nia sa leta hie koa gamu pu ele tagoa sa rinaṅerane arilaena, kekeṅoṅo gua sapu ta poni nia gami pa korapa tinonoto tanisa nada Tamasa, meke te Zisu Karisito sa nada Hinarupu.

² Mi tago zoṅazoṅa ia sa Nana tataru lopu ta nana kamona, meke sa binule pa korapa mia ginilanana sa guguana sa Tamasa, meke se Zisu sa nada Banara.

Sa Tinioko meke na Vinizata te Tamasa

³ Pa korapa Nana niniranira si ponini gita sa Tamasa sari doduru tinitoṅa pu ta hivae koa gita, pude toa nia sa tinoa toṅotona gugua te Tamasa pa korapa nada ginilagilanana e Karisito. Ele tioko gita Sa pude somana tagoa sa Nana tinoa tolavaena, meke sa Nana lineana soti telena. ⁴ Pa sirana gua asa, si ponini gita Sa sari na vina tataru nomadi meke arilaedi. Meke pa vinagidi rini, si kote boka govete nia gamu sa kinaleana tanisa inokoro sea koasa kasia popoa, pude kote somana tagoa gamu sa tinoa tolavaena Tanisa. ⁵ Gua asa ke, gamu pu tagoa sa rinaṅerane, si mi koa nalinali sisigiti pude tagoa tugo sa lineana, meke koasa lineana si mi tomo la nia sa tinumatumae. ⁶ Meke pa mia tinumatumae, si mi tomo la nia sa kinopu pule, meke pa kinopu pule, si mi tomo la nia sa sinoto va nabu; meke koasa sinoto va nabu hie, si mi tomo la nia sa tinoa toṅotona gugua te Tamasa. ⁷ Meke koa sa tinoa toṅotona gugua te Tamasa, si mi tomo la nia sa vinari tatarue tamatasi koe Karisito; meke koasa vinari tatarue tamatasi hie, si mi tomo la nia sa tataru koari doduru tie. ⁸ Arini sari na lineana pu ta

hivae koa gamu, meke be tago *ninira* lala i gamu si arini, si kote va boka gamu rini pude bokaboka si gamu pa mia ginilanana sa nada Baṅara Zisu Karisito, meke pude vua va sokusoku tugo si gamu, gua sapu ta hivae koa Sa. ⁹ Ba asa sapu lopu tagoi si arini, si guana tie behu sapu lopu boka dono va kenue la. Meke ele muliṅi nia sa sapu ele tava via si asa koari nana sinea pu ele holadi.

¹⁰ Ke gua asa, kasa tasiṅu, mi podeke sisigitia pude va sosodea sapu hinokara sa tinioko mia na vinizata mia koe Tamasa. Pana gua asa, si lopu kote mate sa mia rinaṅerane koe Karisito. ¹¹ Pa sirana gua asa si kote tava kamo valeana si gamu, pude nuṅuru koa sa Binaṅara koa hola tanisa nada Baṅara, meke Hinarupu sapu se Zisu Karisito.

¹² Gua asa, ke koa gua sapu ele gilani mia mo gamu sari na ginugua hire, meke ele ta sokirae va nabu sari na mia tinoa koasa hinokara sapu ele vagia gamu, ba kaṅu va balabala puleni gamu tugo rau doduru totoṅo si arini. ¹³ Gina leana hola si pude maṅu va *ninira* pulei sari na mia binalabaladi ri na ginugua hire pa totoṅo korapa toaṅu rau. ¹⁴ Ura gilania rau sapu lopu sana, meke kote taluarae mo si rau koasa tinoa hie, gua sapu ele tozi va bakala nau sa nada Baṅara Zisu Karisito. ¹⁵ Gua asa, ke kaṅu podeke sisigitia rau pude va *ninira* gamu, pude lopu muliṅi ni gamu doduru totoṅo sari na ginugua hire pa mudina sa qua minate.

Va Sosodea Pita sa Vinura Ninedala te Karisito pa Toṅere

¹⁶ Lopu na keke vivinei tava podona mo si lulia gami, pude tozi vata gilana nia koa gamu sa *niniranira*, meke sa minae tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. Ba na dogoria gami pa matamami soti sa *ninedala* variva magasana tanisa Baṅara. ¹⁷ Ura koa mami mo gami totoṅona vala nia sa Tamasa sa Tamada pa Maṅauru sa *ninedala* na vina lavata, sipu gore mae koa Sa sa mamalaiṅina sa Tamasa lavata pa Maṅauru, sapu zama guahe: “Hie tugo sa Tuṅu koleo sapu qetu hola nia Rau,” gua.* ¹⁸ Avoso sotia gami telemami sa mamalaiṅi hie sapu maena pa Maṅauru, totoṅo koa turania gami si Asa pa toṅere hope.

¹⁹ Gua asa, ke rane va hinokaria gami sa inavoso pu ta tozi koari na poropita^d. Ke leana hola si pude va avosia gamu sa inavoso asa. Ura sa inavoso si vata dogoro nia sa hinokara pa bulomia kekeṅoṅo gua na zuke sapu malara pa huporo osolae pule mae se Karisito, kekeṅoṅo gua sapu gasa sa pinopino habia meke kamo sa vaqavaqasana sa rane. ²⁰ Ba sapu arilaena hola koari doduru ginugua pule, si mi lopu muliṅi nia, sapu loke kinorokorotae pa Kinubekubere Hope, si vura soti mae koasa vinabakala tanisa poropita. ²¹ Ura na loke kinorokorotae si mae pa hiniva tana tie, ba sari na tie si ta turana koa sa Maṅomaṅo Hope, meke tiṅe zama vura nia rini sa inavoso pu maena koe Tamasa.

2

Sari na Poropita Kokohadi

¹ Ba gua sapu koa dia tugo sari na poropita kokohadi koari na tie Ziu pukerane, si kote koa dia tugo sari na tie va tumatumae seadi koa gamu. Kote paleke golomo atu ni rini sari na vina tumatumae kokohadi pu *ṅoṅovali* sari na tie. Meke kote oso nia tugo rini sa Baṅara sapu

* 1:17 Mt 17:1-5; Mk 9:2-7; Lk 9:28-35

vata rupahi si arini, meke pa ginugua asa, si kote vala puleni si arini koasa vina kilasa koa holana pu kote kamo va hodaka. ² Kote gua asa, ba kote ari sokudi tugo si kote luli sari na dia hahanana variva kurekuredi. Meke koa gua koari na dia tinavete kaleadi, si kote zama va kaleania ri kaiqa tie sa sirana tanisa hinokara koe Karisito. ³ Kote tozini gamu rina tie va tumatumae sea hire sari soku vivinei kokohadi pu va podoi mo rini, pude vagi dia poata koa gamu gua. Ba pukerane tu si ele va nama vekoa Tamasa sa tinazutudi; meke sa dia vina kilasa pu koa hola ninae rane si lopu kaqu va sasanae.

⁴ Sari na mateana pu sea, ba lopu mulini pania Tamasa sa Nana vina kilasa koa rini, ba gona gore la ni Sa pa Heli. Vasina tu koa ta pusi veko si arini pa hinuporo, pude aqa nia sa rane vinaripitui te Tamasa. ⁵ Meke sa kasia popoa koana ba lopu va toa hola ia Tamasa, ba va mae ia Sa sa naqe pa popoa vasina koari na tie pu etulia sa Tamasa pa dia tinavete kaleadi. Ba harupia Sa se Noa pu tarae nia sa tinoŋoto, meke sari ka zuapa tie pule.* ⁶ Sari karua vasileana nomadi sapu pa Sodomu^d meke Qomora^d, si ele sulu pani Tamasa pa nika, pude na kinohana sapu gua kote ta evana koari na tie kaleadi,* ⁷ ba harupia Sa se Loti, sa tie toŋoto pu talotana hola ni sari na hahanana bonidi tadi na tie seke tinaraedi.* ⁸ Hopeke rane, sa tie toŋoto hie si koa pa vari korapadi rini, meke dogori na avosi sa sari na dia tinavete kaleadi, ke koa ta sigiti ni sa si arini pa bulona. ⁹ Gua asa, ke gilania sa Tamasa gua pude harupi sari na tie toŋoto koari na pinodekedi, meke gua pude vekoi pa vina kilasa sari na tie kaleadi, pude aqa nia sa vina kilasa pa rane vinaripitui. ¹⁰ Meke kaqu gua tugo asa koarini pu luli sari na hiniva kaleadi tana sinea pa tinidi, meke doŋo va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa.

Sari kasa tie va tumatumae seadi hire, si loke dia minatagutu, meke lululi dia hiniva mo. Loke dia pinamana si arini koari na mateana pa Manauru, meke hoke zama va kaleani rini si arini. ¹¹ Ba sari kaiqa mateana leadi te Tamasa, sapu ninira hola ni sari kasa tie va tumatumae sea hire, ba lopu zutui na zama va kaleani rini sari na mateana kaleadi pa Manauru pa kenuna sa Banara. ¹² Ba sari kasa tie hire sapu gua tugo na kurukuru pinomo, pu luli sari dia inokoro pa tini doduru totoŋo, sapu ta pododi pude ta vagi meke tava mate, si hoke zama va kaleani sari na tinona sapu lopu gilani rini guguadi. Ke kote tava mate gua tugo na kurukuru pinomo si arini. ¹³ Kote vagia rini sa tinasigiti koa sa laena sa tinasigiti pu vata evania rini. Qetuqetu nia rini si pude taveti pana rane sari na inokoro bonidi, na inevana kaleadi pude va qetui sari na tinidia. Variva kurekure meke variva talotana, sipu henahena somanae koa gamu si arini, meke tavete qetuqetu ni rini sari na dia hahanana sekesekeidi! ¹⁴ Na binarabarata mo si okoro sisigiti nia rini. Lopu hiva beto tavete va sea si arini. Turana la va hoqai rini pa sinea saripu malohoro. Ele ta hebae nia rini pa bulodi sa pinuhi. Koa pa tinalevei te Tamasa si arini, ke kaqu va kilasi Sa! ¹⁵ Ele luara pania rini sa sirana toŋoto, meke koa muliunu si arini. Ele lulia rini sa tinavete te Belami^d sa tuna e Beoro, sapu okoro nia sa poata sapu vagia sa pa tinavete kaleana.* ¹⁶ Ke norea Tamasa si asa koa sa

* 2:5 Zen 6:1 kamo hinia 7:24 * 2:6 Zen 19:24 * 2:7 Zen 19:1-16 * 2:15 Nab 22:4-35

nana sinea. Sa nana don'ki si zama gua tu na tie, meke hukatia sa sa tinavete duviduvilina tanisa poropita hie.

¹⁷ Sari kasa tie va tumatumae sea hire si gua tugo na iriri popadi, meke gua tugo na rovu pu paleki na givusu. Ele va nama vekoa Tamasa sa dia vasina sapu huporo dudukurumu. ¹⁸ Vahesi puleni si arini pa dia dinuviduvili, pude turana va sea i sari na tie pa inoko'okoro sea pa tinoa tini, meke va hoqai pule pa sinea saripu tiqe kekere taluaraedi mo koari na tie va sesea. ¹⁹ Va tataru nia rini koari na tie sa tinarupaha, ba teledia si va pinausu puleni koari na tinavete bonidi. Ura sa tie si na pinausu tugo koasa tinotona sapu ta pusi nia, sapu lalae nia sa nana tinoa. ²⁰ Be koari na dia ginilanana sa nada Banara Zisu Karisito sa Hinarupu, si ele ta rupaha si arini koari na tinavete na hahanana kaleadi pa kasia popoa, meke be ta soqo puleni, na ta pusi puleni si arini koari na hahanana kaleadi sara, si kote kaleana hola la tu sa vinabetona sa dia tinoa, hola nia sapu gua tatasana. ²¹ Leana hola si be lopu gilania rini sa siranana sa tinotono, hola nia si pude ele gilania, meke tiqe luara pania sa tinarae hope sapu ele ta poni nia rini. ²² Gua sapu ta evana koa rini, si va sosodea sapu hinokara tugo sapu gua tozia rina zinama tumatumae: “Sa siki si taliri pule la ia sa luana,” meke “Sa boko sapu tiqe beto mo ta huve, si la ova pule mo pa kosiri,” gua.*

3

Sa Vina Tatarana sa Pinule Mae Tanisa Banara

¹ Kasa qua baere ta tatarue mia, hie sa leta vina rua sapu kubere atu nia rau koa gamu. Koari karua qua leta hire si podekia rau pude va balabala puleni gamu meke va ninira gamu koari na binalabala tonotodi hire. ² Hiva nia rau pude mi lopu mulini ni gamu sari na zinama tadi na poropita madidi pukerane, meke sa tinarae tanisa nada Banara sa nada Hinarupu, sapu tozia ri na mia apositolo koa gamu. ³ Ba sapu arilaena hola, si mi tumae nia sapu koari na rane mumudi hire, si kote vura mae si kaiqa tie va gugue sapu sari na dia tinoa si ta turana koari na inokoro sea tana tinidia soti, meke kote va sisireni gamu rini,* ⁴ meke kote zama guahe: “Ele va tataru nia Zisu sapu kote pule mae si Asa, gua; ba avei sia? Ele mate beto sari na tiatamada, ba korapa koa kekenono la mo sari doduru ginugua, sanugua ta kuri sa kasia popoa.” ⁵ Pa dia hiniva mo si mulini pania rini sa hinokara sapu pa tozoso pukerane, si zama mo sa Tamasa meke tava podaka sa Manauru meke sa pepeso. Sa pepeso si ta paqaha vata kale koa sa kolo, meke ta tavete turanae kolo si asa.* ⁶ Meke koasa kolo tugo, sapu sa naqe nomana pa tozoso te Noa, si ta huara beto sa kasia popoa koana.* ⁷ Ba sa Manauru meke sa pepeso, meke sari doduru vina podaka pana ulu, si ta kopue tugo koa sa zinama te Tamasa, pude kaqu ta sulu palae pa nika. Ta kopue si arini pude aqa nia sa rane vinaripitui, pana tava kilasa beto sari na tie pu etulia sa Tamasa koari na dia tinavete kaleadi. ⁸ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, mi lopu mulini nia sa tinotona sapu guahe: Pa dinono tanisa Banara si lopu votikaena sa keke rane, meke sa tina vuaheni. Koa Sa si kekenono mo sari kara.* ⁹ Sa Banara

* 2:22 ZT 26:11 * 3:3 Zd 18 * 3:5 Zen 1:6-9 * 3:6 Zen 7:11 * 3:8 Sam 90:4

si lopu aqa seunae, pude va gorevura ia gua sapu ele va tatara nia Sa, gua sapu balabala ia ri kaiqa tie. Ba korapa aqa va nononi gamu Sa, sina lopu hiva nia Sa si keke tie pude tava kilasa pa Heli, ba hiva ni Sa sari doduru pude kekere, meke veko pani sari na dia sinea.

¹⁰ Ba sa rane tanisa Baṅara si kote mae va hodahodaka guana tie hikohiko. Koa sa rane sana si kote ta avoso sa hinuruṅu tanisa nika nomana hola, meke kote murimuri palae sa maṅauru, meke sari doduru vina podaka panaulu si kote ta sulu palae. Meke sa kasia popoa meke sari doduru tinitoṅa vasina, si kote murimuri* palae.* ¹¹ Ego, sina gua asa sa tinahuara sapu kote ta evaṅa koari doduru likakalae, ke vegua si ta hivae koa gamu? Ta hivae sari na mia tinoa pude toṅoto meke tava madi koe Tamasa. ¹² Mamu tavetavete valeana sipu aqa nia gamu, pude turei va mae ia sa rane tanisa Tamasa. Koasa rane asa si kote ta sulu palae sa maṅauru, meke kote tava murimuri pa nika sari doduru vina podaka panaulu. ¹³ Ba gita si aqa nia gua sapu ele va tatara veko nia sa Tamasa, sapu sa Maṅauru vaqura na pepeso vaqura, vasina kaqu ta tavete sa tinoto doduru toṅoto.*

¹⁴ Ke gua asa, kasa qua baere ta tatarue mia, sipu aqa nia gamu sa rane asa, si mi podeke sisigitia pude koa via meke toṅoto, meke loke tinazutu mia pa dinoṅo te Tamasa, mamu koa vari bulei koe Tamasa. ¹⁵ Mi doṅo la ia sa inaqa va nono tanisa nada Baṅara. Mamu gilania sapu korapa poni gamu Sa sa toṅoto pude ta harupu si gamu, gua puta tugo sapu ele kubere atu nia e Paula sa tasida koa gamu, koa sa tinumatumae pu ponia sa Tamasa koa sa. ¹⁶ Hoke zama ni sa koa ri doduru nana leta sari na ginugua sara. Koa dia sari kaiqa ginugua tasunadi pa nana leta, sapu hoke rupaha va sea i ri kaiqa pu pupuhudi na ruarabeke, gua tugo sapu hoke evaṅi rini koari kaiqa Kinubekubere Hope pule. Ke gua asa, si vala puleni teledia si arini koasa tinahuara pu koa hola.

¹⁷ Ba kasa qua baere ta tatarue mia, ele gilania gamu sa ginugua hie. Ke mi kopu puleni gamu, pude mi lopu ta turaṅa va sea koari na vina tumatumae na hahanana sea tadi na tie kaleadi hire, mi lopu ta luarae koa sa mia tuturuana pu ta harupu nia gamu. ¹⁸ Ba mi toṅolo nono la tu koasa tataru lopu ta nana kamona, meke pa ginilagilanana sa nada Baṅara, sa Hinarupu, sapu e Zisu Karisito. Mani ta vala koa Sa sa vinahesi, kamahire meke ninæ rane ka rane! Emeni.

* **3:10** Kaiqa Kinubekubere Hope pukerane si zama “ta sulu palae”. * **3:10** Mt 24:43; Lk 12:39; 1 Tes 5:2; Rev 16:15 * **3:13** Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1

SA LETA KEKENU TE ZONE Sa Vinabakala

Sa *Leta Kekenu te Zone* hie, si karua sari na nati binalabala vasina. (1) Pude va ninira i si arini pu tirona sa leta hie koasa dia tinoa binaere koe Tamasa meke sa Tuna, se Zisu Karisito. (2) Pude va balau i si arini pu tirona sa leta hie pude lopu ta turaṅa va seu koari na vina tumatumae seadi. Zama sari na tie va tumatumae kokohadi hire sapu guahe: Be koa pa kasia popoa sa tie, si va bonia sa kasia popoa sa nana tinoa. Gua asa ke Zisu Karisito, sapu sa Tuna Tamasa si lopu toa nia sa tinoa pa tini, sina loke nana sinea. Tozia tugo rini, sapu be hiva ta harupu si keke tie, si kaqu va ilolo pule nia koasa binalabalana sa tinoa pa kasia popoa hie, meke sa tinaharupu si loke nana ginugua la gua pa kinopuna sa Tinarae te Tamasa, meke na tataru koa rina turaṅana, gua si arini.

Pa nana vinaripera koari na vina tumatumae seadi arini, si zama va bakala nia Zone, sapu se Zisu Karisito si na tie hinokara. Zama va ninira nia sa sapu arini pu va hinokaria se Zisu, meke tataru nia sa Tamasa, si kaqu koa varivari tatarue tugo teledia! gua.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sari na zinama kekenu. Hinia 1:1-4

Sa kalalasa meke sa hinuporo. Hinia 1:5 kamo hinia 2:29

Sari na koburu te Tamasa, meke sari na koburu te Setani. Hinia 3:1-24

Sa hinokara meke sa kinohakoha. Hinia 4:1-6

Sa tinavete tataru. Hinia 4:7-21

Sa rinaṅeraṅe sapu kote tagoa sa minataqara. Hinia 5:1-21

Sa Zinama Tinoa

¹ Kubere atu nia gami sa Zinama Tinoa sapu koa pa pinodalaena, sapu se Zisu Karisito, sapu ele avosia gami, meke ele dogoria gami pa mata mami soti. Hinokara, ele dogoro sotia, na tiqua gami pa lima mami soti si Asa.* ² Totoso vata dogoro vura sa Tinoa hie, si dogoro sotia gami; gua asa ke tozia gami koa gamu sa guguana sa Tinoa Hola sapu ele koa pa pinodalaena koe Tamasa, meke tava gilana koa gami.* ³ Gua sapu ele dogoria na avosia gami, si tozi vura nia gami koa gamu; pude boka somana tagoa gamu koa gami sa tinoa binaere te Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna. ⁴ Kuberia gami si hie, pude tava gorevura sa nada qinetuqetu.

Na Kalalasa sa Tamasa

⁵ Hie sa inavoso sapu avosia gami koa Sa meke korapa zama vura atu nia koa gamu: Kalalasa sa Tamasa; meke koa Sa si loke hinuporo hokara si koa. ⁶ Be zama si gita sapu tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa, gua, ba ene pa hinuporo si gita, si kokoha si gita koari nada zinama, na tinavete. ⁷ Ba be koa pa kalalasa si gita, gua sapu na Kalalasa si Asa, si tiqe tagoa gita sa tinoa binaere koe Tamasa pa varikorapada. Meke sa eharana e Zisu sa Tuna, si va via gita koari doduru nada sinea. ⁸ Be zama si gita sapu loke nada sinea si gita, gua,

* 1:1 Zn 1:1 * 1:2 Zn 1:14

si va koha puleni gita mo teleda, meke lopu koa koa gita sa hinokara. ⁹ Ba be helahelae ni gita sari nada sinea koe Tamasa, si kote taleosoni gita Sa, meke va via gita koari doduru nada tinavete kaleadi, sina ta ronuna meke toŋoto si Asa. ¹⁰ Be zama si gita sapu lopu hite tavete va sea si gita; gua, si va kokoha ia gita sa Tamasa, sapu zama guahe: “Sea beto sari doduru tie” gua, meke lopu tagoa gita sa Nana zinama.

2

Karisito sa Nada Tinokae

¹ Kasa tuqu, kubere atu nia rau koa gamu sa leta hie, pude mi lopu tavete va sea si gamu. Ba be sea si keke tie, si koa nana se Zisu Karisito sa Tie Tonoto, meke sa nada tie vari karovae. Asa si zama poni gita koe Tamasa sa Tamada pude lavelave ni gita. ² Sina e Zisu Karisito tugo sa vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate. Meke lopu sari nada sinea mo teleda, ba gua tugo sari na sinea tana doduru tie pa kasia popoa.*

³ Be kopu ni gita sari na tinarae te Tamasa, si va sosodea gita sapu gilania gita si Asa. ⁴ Be zama si keke tie sapu gilania sa sa Tamasa, gua, ba lopu luli sa sari Nana tinarae, si na tie kokohana mo si asa, meke lopu tagoa sa sa hinokara. ⁵ Ba asa sapu va tabea sa zinama te Tamasa, si gotogoto sa nana tataru koa Sa. Vasina tu kote gilana gunia gita sapu koa koa Sa si gita. ⁶ Be zama si keke tie sapu koa koe Tamasa si asa, gua; si kaqu toa nia sa sa tinoa gugua sapu toa nia e Zisu Karisito.

Sa Tinarae Vaqura

⁷ Kasa qua baere ta tatarue mia, lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie koa gamu, ba na tinarae koana mo, sapu ele avosia mo gamu tatasana sipu ta tarae sa Inavoso Leana koa gamu.* ⁸ Ba pa kaiqa ginugua, si na tinarae vaqurana si kubere atu nia rau hie, sina sa hinokarana sa si ta dogoro koe Karisito meke koa gamu. Ura korapa hola taloa sa hinuporo, meke ele kamo mae sa kalalasa hinokarana.

⁹ Asa sapu zama sapu koa pa kalalasa si asa, gua, ba kukiti nia sa sa tasina koe Karisito si korapa koa pa hinuporo si asa. ¹⁰ Asa sapu tataru nia sa tasina koe Karisito si koa pa kalalasa si asa, meke lopu kote va tubarae i sa sari kaiqa pa sinea. ¹¹ Ba asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie huporo meke ene pa hinuporo si asa, meke lopu gilania sa sa vasina pu korapa la ia gua sa, sina va behu i sa hinuporo sari matana.

¹² Kasa tuqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele taleosae sari na mia sinea pa korapa pozana Karisito. ¹³ Kasa Tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ele gilania gamu sa Tamasa sapu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu si rau koa gamu, sina ele koa va mataqara si gamu koe Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁴ Gamu kasa na koburu te Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gilania gamu sa Tamada pa Mañauru. Gamu kasa na tamaqu koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina gamu tugo si ele gilania si Asa pu koa pa pinodalaena. Gamu kasa na tie vaqura koe Karisito, kubere atu koa gamu si rau, sina ñinira si gamu pa mia rinañerane,

* 2:2 Rom 3:25 * 2:7 Zn 13:34

meke toa pa bulomia gamu sa zinama te Tamasa, meke ele va kilasia gamu se Setani sapu sa natina sa kinaleana.

¹⁵ Mi lopu tataru nia sa kasia popoa meke sari na likakalae tanisa. Be tataru nia gamu sa kasia popoa, si lopu tataru nia gamu sa Tamasa. ¹⁶ Ura sari doduru ginugua saripu tanisa kasia popoa si hire: Na inokoro sea tana tini, gua sapu dogori meke okoro ni na tie, meke sari doduru ginugua kaleadi saripu hoke va titie ni na tie. Loketona arini hire si maedi koe Tamasa, ba tanisa kasia popoa mo si arini. ¹⁷ Sa kasia popoa meke sari na inokoro sea tanisa, meke sari doduru tiniona kaleadi vasina, saripu hoke okoro ni na tie, si korapa hola taloa. Ba asa sapu evania sa hiniva tanisa Tamasa si kote toa hola ninae rane ka rane.

Sa Kana te Karisito

¹⁸ Kasa tuqu koe Karisito, korapa nono mae sa vina betona sa totošo ta mutina. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito* gua. Kamahire ba ele koadia sari soku kana te Karisito, ke gilania gita sapu tata sa vina betona sa totošo. ¹⁹ Sari na kana te Karisito hire si lopu somanadi hinokara koa gita. Gua asa ke ele taluarae koa gita si arini, sina be tie tadigita si arini, si kote koa hola koa gita si arini. Ba ele luara pani gita rini ke ta gilana sapu lopu tadigita si arini.

²⁰ Ba ele poni gamu Karisito sa Maqomaqo Hope, ke ele gilania gamu doduru sa hinokara. ²¹ Kubere atu koa gamu si rau, lopu pa ginugua sapu na lopu gilania gamu sa hinokara, ba sina ele tumae nia mia gamu si asa, meke gilania mia tugo gamu sapu loke kinohakoha si vura mae koasa hinokara. ²² Esei sa tie kokoha? Arini tugo sapu korodia va egoa sapu e Zisu tugo sa Karisito, sapu ta vizatana koe Tamasa. Arini tugo sari na kana te Karisito. Korodia va egoa rini sa Tuna meke sa Tamana. ²³ Asa sapu korona nia se Zisu sa Tuna Tamasa, si korona nia tugo sa sa Tamasa sa Tamana, ba asa sapu helahelae nia sa Tuna, si tagoa tugo sa sa Tamana.

²⁴ Mi kopu nia pa bulomia sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena. Be kopu nia gamu sa inavoso asa, si kote boka koa keke si gamu koasa Tuna meke sa Tamana. ²⁵ Meke hie tugo sa vina tatara sapu ele ponini gamu Sa, sapu “sa tinoa hola”.

²⁶ Sari guguadi ri pu hiva turana va sea gamu si kubere atu ni rau hie koa gamu. ²⁷ Ba sapu gamu, si ele ponini gamu Karisito sa Maqomaqona. Pa totošo korapa koa koa gamu sa Maqomaqona Sa, si lopu ta hivae si keke tie pude va tumatumaeni gamu. Sina sa Maqomaqo Hope tanisa telena si va tumatumaeni gamu sari doduru tiniona. Meke gua saripu va tumatumaeni gamu Sa si hinokara, lopu kokoha. Mi va tabea gua sapu va tumatumaeni gamu sa Maqomaqo Hope Tanisa, mamu koa soto koa Sa.

Sari na Koburu te Tamasa

²⁸ Ego, gua asa, kasa tuqu koe Karisito, mi koa soto koe Zisu, pude pana pule mae Sa, si kote ranerane nada si gita, meke lopu kote kurekure na tome nia gita si Asa, pa rane sapu kote pule mae ia Sa. ²⁹ Gilania mia gamu sapu tonoto se Karisito, ke kote gilania mia tugo gamu sapu arini pu evania sa tinonoto si na koburu te Tamasa.

* **2:18** Sa kana te Karisito sapu kaqu mae sekesekei sari na tie pa vinabetona sa totošo ta mutina.

3

¹ Dotu, marilaena hola sa tataru te Tamasa koa gita. Nomana hola sa Nana tataru ke boka ta pozae na koburu Tanisa si gita, meke hinokara tugo. Gua asa ke lopu gilana gita rina tie tana kasia popoa si gita, meke lopu gilania tugo rini sa Tamasa.* ² Kasa qua baere ta tatarue mia, kamahire si na koburu te Tamasa si gita, ba gilania gita sapu pana vura pule mae se Karisito, si kote ta evaṅa gua puta tugo Asa si gita, sina kote dogoro sotia gita sa guguana Sa. ³ Sa tie sapu aḡa va nono nia sa pinule mae te Karisito si va via pule nia si asa, meke via kekenoṅo gua tugo sa tinoa te Karisito. ⁴ Asa sapu tavete va sea, si sekea sa sa Tinarae te Tamasa. Ura sa nada sinea si na sinekena sa Tinarae te Tamasa. ⁵ Gilania mia gamu sapu mae nia Zisu Karisito si pude vulasa pani sari nada sinea, ba loke Nana sinea si Asa.* ⁶ Asa sapu koa keke koe Karisito, si lopu kote tavete va sea nono latu, ba asa sapu tavete va sea nono latu, si lopu hite dogoria na gilania sa se Zisu Karisito.

⁷ Kasa tuḡu koe Karisito, mi lopu ta turana va sea koa keke tie. Asa sapu evania sa tinoṅoto si toṅoto tugo si asa, meke toṅoto gua puta tugo e Karisito. ⁸ Asa sapu tavete va sea, si na tie te Setani^d tugo si asa. Ura se Setani si ele sea mae tu pa pinodalaena. Sapu mae nia sa Tuna Tamasa, si pude huaria sa tinavete te Setani. ⁹ Ura asa sapu ta podona koe Tamasa, si lopu kote tavete va sea nono latu. Sina sa tinoa te Tamasa si koa koa sa, meke sina ta podona koe Tamasa sa Tamana si asa, ke lopu tavete va sea nono latu si asa. ¹⁰ Pa sirana hie si boka gilania gita sapu esei sa koburu te Tamasa, meke esei sa koburu te Setani. Asa sapu lopu lulia sa tinoṅoto, meke lopu tataru nia sa tasina si lopu te Tamasa si asa.

Koa Vari Tatarue

¹¹ Hie tugo sa inavoso sapu ele avosia gamu pa pinodalaena: mada koa varivari tatarue si gita, gua.* ¹² Mada lopu koa gua e Keni si gita. Asa si na tie te Setani, sapu va matea sa sa tasina soti, se Ebolo. Na vegua ke va matea sa? Koa gua sapu kaleana sa nana tinavete, ba se Ebolo si tavete va toṅoto.*

¹³ Kasa tasiḡu koe Karisito, be kukitini gamu rina tie pa kasia popoa si gamu, si mi lopu magasa nia. ¹⁴ Gilania nada gita sapu ele hola nia gita sa minate, meke karovo la pa tinoa, sina tataru ni gita sari na turanada koe Karisito. Asa sapu lopu tataru ni sari na turanana koe Karisito, si tana minate si asa.* ¹⁵ Asa sapu kukiti nia sa tasina koe Karisito, si na tie variva mate tugo si asa. Meke gilania mia gamu sapu sa tie variva mate si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹⁶ Gua hie gilana gunia gita sa tataru: poni hobeni gita Karisito sa Nana tinoa. Meke garoda tugo gita si pude poni sari nada tinoa koari na turanada koe Karisito. ¹⁷ Be keke tie si tago va leana nana likakalae, meke dogoria nana sa sapu koa malaṅa si keke turanana, ba lopu toka nia sa; vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa? ¹⁸ Ke gua asa kasa tuḡu koe Karisito, mada lopu va vura ia sa tataru pa zinama mo, ba mada va gorevura ia pa tinavete, meke pa hinokara.

Raṅerane Nada pa Kenuna sa Tamasa

* 3:1 Zn 1:12 * 3:5 Zn 1:29 * 3:11 Zn 13:34 * 3:12 Zen 4:8 * 3:14 Zn 5:24

¹⁹ Gua asa meke kote gilania gita sapu koa pa hinokara si gita, meke pude gua asa si kote boka raŋerane si gita pa kenuna sa Tamasa. ²⁰ Be sari buloda teleda si zutu puleni gita, si mada tumae nia sapu sa Tamasa si noma hola ni sari na buloda, meke gilani Sa sari doduru tinitona. ²¹ Ke gua asa, kasa qua baere, be lopu zutu gita rina buloda soti, si raŋerane nada si gita pa kenuna sa Tamasa. ²² Poni gita Tamasa gua saripu tepai gita koa Sa, sina va tabei gita sari Nana tinarae, meke taveti gita gua saripu variva qetu koa Sa. ²³ Sapu garunu nia sa Tamasa koa gita si guahe: pude mada va hinokaria gita se Zisu Karisito sa Tuna meke pude mada koa vari tatarue, gua puta tugo sapu ele garununi gita e Karisito.* ²⁴ Asa sapu va tabei sari na Tinarae te Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa. Guahe ke tumae nia gita sapu koa si Asa koa gita: Tumae nia gita sina koa koa gita sa Maqomaqo Hope sapu ponini gita Sa.

4

Sa Maqomaqo Hope meke sa Maqomaqo Kokoha

¹ Kasa turaŋaqu koe Karisito, mi lopu va hinokari saripu zama: Vagia rini sa Maqomaqo Hope, gua. Ba podeki tu, pude va sosodea sapu maena gua koe Tamasa sa Maqomaqo sapu vagia rini, ba lokari? Sina sokudi sari na poropita kokohadi saripu ele vura la pa doduru vasina. ² Gua meke kote gilania gamu sa Maqomaqona sa Tamasa, si guahe: doduru tie saripu tozi helahelae nia sapu Zisu Karisito si mae podo pa tini tie hinokara, si tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. ³ Arini saripu va karia sapu mae podo pa tini tie hinokara se Zisu Karisito, si lopu tagoa rini sa Maqomaqona sa Tamasa. Sa maqomaqo sapu tagoa rini, si na maqomaqona sa kana te Karisito. Ele avoso nia mia gamu sapu kote mae sa kana te Karisito hie. Korapa koa nana pa kasia popoa kamahire si asa.

⁴ Kasa tuqu, na tanisa Tamasa si gamu, meke ele va kilasi gamu sari na poropita kokohadi, sina Asa sapu koa koa gamu, si niŋira hola nia sa kana te Karisito sapu koa koasa kasia popoa. ⁵ Sari na poropita kokoha sara, si tale zama mo pa kalina sa kasia popoa, meke avosi rina tie tanisa kasia popoa si arini, sina tanisa kasia popoa si arini. ⁶ Ba gita si tanisa Tamasa. Asa sapu gilania sa Tamasa, si va avoso gita sa; ba asa sapu lopu te Tamasa, si korona va avoso mae koa gita. Vasina si boka va sosodea gita sa Maqomaqona sa hinokara, meke sa maqomaqona sa kinohakoha.

Tataru sa Tamasa

⁷ Kasa tasiq, mada koa vari tatarue, sina na tataru si maena gua koe Tamasa, meke sari na tie sapu koa varivari tatarue si na koburu te Tamasa, meke gilania rini sa Tamasa. ⁸ Asa sapu lopu tataru si lopu gilania sa sa Tamasa, sina na tataru tugo sa Tamasa. ⁹ Va dogoroni gita Tamasa sa Nana tataru totošo garunu gore mae nia Sa pa pepeso sa Tuna Ekei, pude tagoa gita sa tinoa sapu mae guana koa Sa. ¹⁰ Meke guahe sa tataru: lopu sapu na tataru kenu nia gita sa Tamasa, ba sapu Asa tu tataru kenuni gita, ke garunu mae nia Sa sa Tuna pude na vinulasadi ri nada sinea koasa Nana minate.

* 3:23 Zn 13:34, 15:12,17

¹¹ Kasa qua baere, be gua asa sa tataru te Tamasa koa gita, si mada koa varivari tatarue gua tugo asa si gita. ¹² Loke tie ele hite dogoria sa Tamasa, ba be koa varivari tatarue si gita, si koa koa gita sa Tamasa, meke sa Nana tataru si tava gorevura valeana pa nada tinoa.* ¹³ Gua asa ke gilania valeania gita sapu koa koe Tamasa si gita, meke koa koa gita si Asa, sina ele ponini gita Sa sa Maqomaqona. ¹⁴ Meke ele dogoria na helahelae nia gami pa tie, sapu sa Tamasa si ele garunu gore mae nia sa Tuna, pude na Hinarupu tadi doduru tie pa kasia popoa. ¹⁵ Asa sapu tozi helahelae nia sapu Zisu si na Tuna Tamasa, si koa koe Tamasa si asa, meke sa Tamasa si koa koa sa.

¹⁶ Gilania meke ranea gita sa tataru te Tamasa koa gita. Na tataru tugo sa Tamasa, ke asa sapu koa ia tataru, si koa koe Tamasa si asa, meke koa koa sa sa Tamasa. ¹⁷ Ele tava gorevura valeana sa tataru koa gita, pude boka ranerane nada si gita pa rane vinaripitui, sina sari nada tinoa pa pepeso hie, si gua tugo te Karisito. ¹⁸ Na tataru si lopu matagutu. Sa tataru gotogotona si hadu pania sa minatagutu. Asa sapu matagutu, si lopu gotogoto sa nana tataru, sina na matagutu nia sa sa vina kilasa.

¹⁹ Koa tataru si gita, sina tataru kenuni gita sa Tamasa. ²⁰ Be zama si keke tie, "Tataru nia rau sa Tamasa," gua; meke kukiti nia sa sa tasina, si na tie kokohana tugo si asa. Sina vegua meke boka tataru nia sa sa Tamasa sapu lopu hite dogoria sa, be lopu tataru nia sa sa tasina sapu boka dogoria sa? ²¹ Hie tugo sa tinarae sapu ele ponini gita Karisito: Asa sapu tataru nia sa Tamasa, si mani tataru nia tugo sa tasina.

5

Sa Nada Minataqara koasa Kinaleana pa Kasia Popoa

¹ Asa sapu va hinokaria sapu e Zisu tugo sa Karisito, si ta podoe koburu te Tamasa si asa. Meke asa sapu tataru nia sa Tamasa sa Tamana, si tataru nia tugo sa sa Tuna Tamasa. ² Gua asa ke gilania gita sapu be tataru ni gita sari na koburu te Tamasa, si tataru nia tugo gita sa Tamasa, meke va tabei gita sari Nana Tinarae. ³ Pude tataru nia sa Tamasa ginuana, si pude va tabei sari Nana tinarae, meke sari Nana tinarae si lopu tasuna sisigiti koa gita.* ⁴ Ura arini pu ta podoe koe Tamasa pude koburu Tanisa, si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa. Meke sa nada minataqara koasa kinaleana pa kasia popoa si sa nada rinanerane koe Karisito. ⁵ Loke tie si boka va kilasia sa kinaleana pa kasia popoa, ba asa mo sapu va hinokaria sapu Zisu si na Tuna Tamasa.

Sa Vina Sosodena e Zisu Karisito

⁶ E Zisu tugo hie sapu mae pa pinapitaiso pa kolo, meke pa eharana koasa Nana minate. Lopu pa pinapitaiso eke mo pa kolo si mae ia Sa, ba pa eharana tugo koasa Nana minate. Meke sa Maqomaqo Hope telena si va sosodea sapu hinokara sa ginugua hie, sina hinokara sa Maqomaqo Hope. ⁷ Ka neta sari na vina sosodena sa Tuna. ⁸ Sa Maqomaqo Hope, sa kolo pa pinapitaiso, meke sa eharana Sa pa Nana minate. Meke sari ka neta hire si kekenoŋo mo sari na dia vina sosode. ⁹ Va hinokaria gita sa vina sosode tadi na tie, ba sa vina sosode te Tamasa si ninira hola nia sapu tadi na tie. Sa vina sosode sapu ele

* 4:12 Zn 1:18 * 5:3 Zn 14:15

ponini gita sa Tamasa, si na guguana sa Tuna. ¹⁰ Asa sapu va hinokaria sapu Zisu sina Tuna Tamasa, si tagoa sa sa vina sosode hie pa bulona. Ba asa sapu lopu va hinokaria, si zutu nia tie kokoha sa sa Tamasa, koasa guguana sa Tuna. ¹¹ Meke hie tugo sa vina sosode, sapu ele poni nia Tamasa koa gita sa tinoa hola. Meke sa tinoa hola hie si koa pa korapana sa Tuna.* ¹² Asa sapu tagoa sa Tuna, si tagoa sa sa tinoa hola. Ba asa sapu lopu tagoa sa Tuna, si lopu tagoa sa sa tinoa hola. ¹³ Kubere atu nia rau si hie koa gamu pu va hinokaria sa Tuna Tamasa, pude boka gilana valeania gamu sapu ele tagoa gamu sa tinoa hola. ¹⁴ Ranerane valeana nada, meke lopu matagutu si gita pa kenuna sa Tamasa. Sina gilana valeania gita sapu avoso gita Sa totošo tepa ia gita si keketona sapu goto la pa Nana hiniva. ¹⁵ Totoso tepa si gita si avoso gita Sa. Gua asa ke gilania gita sapu kote vagia gita gua sapu tepa ia gita koa Sa.

¹⁶ Be dogoria goi si keke tasimu koe Karisito sapu evania si keke sinea sapu lopu kote boka turana la nia si asa pa minate, si mu varavara nia, meke kote ponia Tamasa sa tinoa koa sa. Hie si koa sa mo sapu evani sari na sinea sapu lopu kote turana la nia si asa pa minate. Ba koa nana sa sinea sapu variva mate*. Sa sinea asa si lopu tozini gamu rau pude varavara nia. ¹⁷ Doduru tinavete kaleadi si na sinea beto mo, ba koa dia si kaiqa sinea saripu lopu turana la tie pa minate.

¹⁸ Gilania gita sapu loke koburu te Tamasa si tavete nono la ia sa sinea, sina se Zisu Karisito sa Tuna Tamasa si kopu nia si asa pude lopu nono la pa sinea. Meke se Setani si lopu kote boka va kaleania si asa. ¹⁹ Ba gilania gita sapu gita si na koburu te Tamasa, meke sapu doduruna sa kasia popoa si koa pa niniranira te Setani. ²⁰ Gilania gita sapu ele mae sa Tuna Tamasa, meke ele ponini gita Sa sa ginilagilana pude boka gilania gita sa Tamasa hinokara, meke pude koa keke si gita koasa Tamasa hinokara pa korapana sa Tuna, sapu se Zisu Karisito. Meke asa tugo sa Tamasa hinokara, meke sa tinoa hola. ²¹ Kasa tuqu, mi kopu puleni gamu koari na tamasa kokohadi!

* 5:11 Zn 3:36 * 5:16 Sa sinea sapu turana la nia sa tie pa minate si lopu bakala.

SA LETA VINA RUA TE ZONE Sa Vinabakala

Sa leta vina rua te Zone hie si e Zone, sa koimata pa ekelesia telena si kuberia. Ta kubere la si asa koa sa ekelesia sapu ta pozae na barikaleqe, meke koa rina tienā sa ekelesia sapu ta pozae na tuna sa barikaleqe. Sa inavoso papakana hie si na tinepa koa rina tienā sa ekelesia pude koa varivari tatarue, meke na vina balau pude lopu luli sari na tie tarae kokohadi, meke sari na vina tumatumae seadi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Zinama qinetuqetu. Vesi 1-3

Sa tataru si na nati tinitona. Vesi 4-6

Vina balau koa rina vina tumatumae seadi. Vesi 7-11

Tinukuna sa leta. Vesi 12-13

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa leta hie koa goi na barikaleqe ta vizatamu meke sari na tumu pa qua tataru hinokara koa gamu. Meke lopu arau mo, ba sari doduru pu gilania sa hinokara, ba tataruni gamu tugo. ² Sina sa hinokara si koa koa gita kamahire, meke kote koa hola koa gita ninae rane. ³ Mani poni gita sa Tamasa sa Tamada, meke se Zisu Karisito sa Tuna, sa tataru variharupi, sa tataru variva taleosae, meke sa binule. Mada tagoi si hire pa tataru na hinokara.

Sa Hinokara meke sa Tataru

⁴ Qetu hola si rau sipu gilania rau sapu kaiqa tienā sa mua ekelesia si va tabea meke tavete lulia sa hinokara, gua puta tugo sa tinarae hinokara sapu ele vagia gita koasa Tamasa sa Tamada. ⁵ Tega gamu rau si gamu na tienā sa ekelesia, mada koa vari tatarue. Lopu na tinarae vaqura si kubere atu nia rau hie, ba sapu ele avosia mo gita pa pinodalaena.* ⁶ Meke hie tugo sa tataru: pude mada va tabei na tavete luli gita sari na Tinarae te Tamasa. Meke hiera tugo sa tinarae sapu ele ta vatu koa gamu pa pinodalaena; pude mi koa vari tatarue.

⁷ Ura soku sari na tie sekesekei saripu lopu va hinokaria sapu Zisu Karisito si ta evanae tie sapu koa ia masa na ehara, si ele vura la pa doduruna sa kasia popoa. Sari na tie sekesekei gugua arini si gua na kana te Karisito. ⁸ Ke mi kopu puleni gamu si gamu, pude lopu kaqu murimuri palae sari na tinavete leadi, pu ele evani gita, pude hoka vagia gamu sa mia pinia madoduraena. ⁹ Sa tie sapu lopu tagoa sa vina tumatumae te Karisito, ba votikaena sa nana vina tumatumae, si lopu tagoa sa sa Tamasa, ba sa tie sapu tagoa sa vina tumatumaena e Karisito, si tagoa sa sa Tamana meke sa Tuna. ¹⁰ Be atu koa gamu si keke tie meke lopu va tumatumae nia sa sa hinokara pa guguaana Karisito, si mi lopu va kamoā na hapahapa nia pa mia vetu. ¹¹ Asa sapu va kamoā si somana ni tugo sa sari nana tinavete kaleadi.

Sari na Zinama Vina Betobeto te Zone

* 1:5 Zn 13:34, 15:12,17

¹² Soku ginugua si hiva tozi atu ni rau koa gamu, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. Ba rovea rau sapu kote atu soti telequ koa gamu si rau pude mada vari vivinei soti ni teleda si hire, pude boka gorevura valeana sa nada qinetuqetu. ¹³ Sari na tasimia koe Karisito pa ekelesia tani si garunu atu nia sa dia tataru koa gamu.

SA LETA VINA NETA TE ZONE Sa Vinabakala

Sa leta vina neta hie si e Zone tugo telena kuberia. Asa tugo sa koimata pa ekelesia. Kubere la nia sa sa leta hie koa keke koimata pa ekelesia pozana e Qaeasi. Va lavatia sa se Qaeasi, sina toka valeana ni sa sari na tie pa ekelesia, meke va balau i sa sari na tiena sa ekelesia koa keke tie pozana Dioterepasi.

Sari na Nati Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama kekenu. Vesi 1-4

Sa vina lavatana e Qaeasi. Vesi 5-8

Sa zanutuna e Dioterepasi. Vesi 9-10

Zinama leana koe Demitiriasi. Vesi 11-12

Vinabetona sa Leta. Vesi 13-15

Zinama Tuketukele

¹ Arau na koimata pa ekelesia si kubere atu nia sa qua leta hie koa goi na qua baere, Qaeasi, sapu tataru nia rau koasa hinokara.*

² Qua baere soti; sa qua vinaravara si pude mamu tava leseve si goi koari doduru tinasuna pa mua kinoa, meke pude toa valeana si goi pa tinimu kekenoŋo gua sapu gilana gunia rau sapu toa valeana tugo si goi pa maqomaqomu. ³ Qetu hola si rau totoŋo avoso nigo rau koari kaiqa tie pa ekelesia sapu korapa turu va ninira pa mua rinaŋerane si goi koasa hinokara, meke sapu korapa toa pa hinokara si goi doduru totoŋo. ⁴ Sa qua qinetugetu sapu noma hola ni doduru tiŋitoŋa pule si sa inavoso sapu sari qua koburu koe Karisito pa ekelesia si korapa ene pa hinokara.

Sa Vina Lavatana e Qaeasi

⁵ Qua baere soti, ta ronuemu hola si goi koasa mua tinavete koari na tamatasi pa ekelesia, meke gua tugo koari na tie karovodi. ⁶ Ele tozi vura nia rini koari na tiena sa ekelesia sa mua tataru. Leana, mamu toka zoŋazona ni tu pa dia inene pa hahanana sapu variva qetu koasa Tamasa. ⁷ Sina ene la si arini koasa ninabuluna e Karisito, meke loke tinokae si vagia rini koari na tie pu lopu va hinokaria se Karisito. ⁸ Garo tugo si gita na tie te Karisito pude toka ni sari na tie pa ekelesia pude mada tavetavete somanae koa rini koasa hinokara.

Ari Dioterepasi e Demitiriasi

⁹ Keke leta papakana si ele kubere la nia rau koasa butubutu tie te Karisito, ba se Dioterepasi sapu hiva koa na nati hiniva koa rini, si lopu hiva va taliŋa la i sa sari na qua zinama pa leta. ¹⁰ Pana atu rau si kote tiŋu la i rau sari doduru gua pu evaŋi sa: sari nana zinama ŋoŋovalala mae koa gami, meke sari nana kinohakoha pu tozi sa! Meke lopu arini mo, ba sapu lopu hiva va kamoi sa sari na tie te Karisito be mae sarini. Meke hukati tugo sa sarini pu hiva va kamoi sari na tie te Karisito, meke hiva hitu pani tugo sa koasa puku tie te Karisito si arini.

* 1:1 TTA 19:29; Rom 16:23; 1 Kor 1:14

¹¹ Ego, Qaeasi; qua baere soti, mu lopu luli saripu kaleadi ba mu lulia sa lineana. Sa tie sapu tavete va toŋoto si te Tamasa tugo si asa, ba sa tie sapu tavete va kaleana si lopu gilania sa sa Tamasa.

¹² Ba se Demitiriasi si zama valeana hola ia ri doduru tie te Karisito sina sa Maqomaqo hinokara si ta dogoro vura koasa lineana pa nana tinoa. Meke gami ba somana va sosodea tugo pa mami zinama, meke gilania mua goi sapu gua pu tozia gami si hinokara tugo.

Zinama Tataru Vina Betobeto

¹³ Soku tɪnitoŋa si hiva tozi rau, ba lopu hiva kuberi rau pa leta. ¹⁴ Rovea rau si kote lopu sana atu dogorigo mo rau, mada vari vivinei soti teleda. ¹⁵ Mani koa koa goi sa binule. Sa dia tataru koa goi gua sari mua baere hire. Mu hopeke tozia mami tataru koari mami baere vasina.

SA LETA SAPU KUBERIA ZIUDI Sa Vinabakala

Sa leta hie si ta kubere koe Ziudi, sa tasina soti e Zemisi sapu kuberia tugo si keke leta. Sari karua hire si gina na tasina e Zisu, sapu ta tozi pa Matiu 13:55. Kuberia sa sa leta hie pude na vina balaudi rina titisa kokohadi saripu poza puleni na tie te Karisito, gua. Pa dia vina tumatumae kokohadi si iliri va sea ia rini sa Inavoso Leana te Karisito, meke tozia rini sapu leana si pude tavete va sea lamo, sina ele vagia rina tie sa tinaharupu, gua. Sa leta hie si tata kekenoŋo gua tugo sa leta vina rua te Pita. Va ninira i sa sari na tie pude koa va nabu pa rinaŋerane, sapu ele ta poni nia rini koe Tamasa.

Sari na Pinaqapaqahana sa Leta

Sa zinama tataru kekenu. Vesi 1-2

Sa hahanana, na vina tumatumae sea, meke sa vina kilasa vina betobeto tadi na titisa kokohadi. Vesi 3-16

Vina balau pude turu va nabu pa rinaŋerane. Vesi 17-23

Sa tinukuna sa leta. Vesi 24-25

Zinama Tuketukele

¹ Arau Ziudi, si na nabulu te Zisu Karisito, meke sa tasiqū rau se Zemisi. Kubere atu nia rau sa leta hie koa gamu doduru pu ele ta tioko koe Tamasa, meke ta kopue koe Zisu Karisito, meke korapa koa koasa tataru te Tamasa sa Tamada.* ² Mi tago zonazona ia sa vinatukana, sa binule, meke sa tataru tanisa Baŋara.

Sari na Titisa Kokohadi

³ Gamu na qua baere ta tatarue mia, hiva sisigiti nia rau pude kubere atu nia koa gamu guguana sa tinaharupu sapu koa koa gita doduru. Ba ta hivae tugo si pude kubere atu, pude va ninira gamu si gamu, pude mi turu va nabu meke tarae nia sa rinaŋerane. Ele vagia gita na tie te Tamasa sa inavosona sa rinaŋerane pa keke toto mo, pude ta kopue, meke loke hinobena. ⁴ Ura koadia si kaiqa tie kaleadi saripu ene golomo mae koa gita, meke iliri va sea ia rini sa inavoso pa guguana sa tataru variharupi tanisa nada Tamasa. Meke vata evanae nia dia tinarae soti rini pude va malumi sari na tinavete bonidi. Korodia va hinokaria rini se Zisu Karisito, sa nada Koimata meke na Baŋara titekena. Pukerane tu ele tozi vura nia Tamasa pa korapa Kinubekubere Hope sa tinazutu, meke sa vina kilasa sapu kote vagia rini.

⁵ Ego, ele gilania mia mo gamu si hie, ba hiva va balabala puleni gamu mo rau. Ele harupi sa Baŋara sari na tinoni Izireli pa popoa Izipi, ba mudina sapu gua asa, si va matei Sa sarini pu lopu va hinokaria si Asa.* ⁶ Meke gua pule he: sari na mateana pu vagi sari na dia niniraŋira koe Tamasa, ba lopu kopu valeana ni sari na dia tuturuana, si luara pani rini sari na dia vasina soti. Vata pusi ni seni Tamasa si arini pa korapa hinuporo, vasina si ta kopue si arini ninae rane, meke aqa nia sa rane vinaripitui nomana, pana kaqu tava kilasa si

* 1:1 Mt 13:55; Mk 6:3 * 1:5 Ekd 12:51; Nab 14:29-30

arini. ⁷ Mi balabala ia tugo gua sapu ta evaṅa koari na tie pa popoa Sodomu^d, meke Qomora^d meke sari na vasivasileana tatadi vasina, si tavetavete va sea pa vinari riqiḥi na hahanana seadi si arini. Sa vina kilasa nomana sapu vagia rini koasa nika toa holana, si na vina balau koari doduru tie.*

⁸ Kekeṅoṅo puta gua tugo rina tie va tumatumae sea sari na tie sara, koari na dia dinogodogorae seadi. Va boni rini sari na tinidia soti, meke doṅo va karia na etulia rini sa Tinarae te Tamasa, meke zama va kaleani rini sari na mateana pa Maṅauru. ⁹ E Maekolo, sa ṅati mateana kenukenu te Tamasa, ba lopu tavetia sapu gua asa. Sipu varitokei nia ri kara Setani sapu esei kote vagia sa tinina e Mosese, gua, si lopu hite zutua sa se Setani pude zama va kaleania, ba zama gua mo he si asa: “Mani va kilasigo Tamasa si goi!” gua mo.* ¹⁰ Ba sari na tie kokohadi sara si zama va kaleani rini sari na tinitoṅa saripu lopu gilani rini guguadi. Sari na tinitoṅa pu gilani mo rini pa tinidia, gua rina kurukuru pinomo pu luli sari na dia inokoro pa tini doduru totoṅo, si arini tugo sari na tinitoṅa pu turaṅa lani si arini pa vina kilasa koa holana. ¹¹ Madi talotaṅa hola gedi si arini! Sina lulia rini sa hahanana te Keni, meke sekea rini sa Tinarae te Tamasa. Meke koasa inokorona sa poata si tava hoṅa si arini koasa sinea te Belami^d, meke kaṅu tava kilasa si arini koe Tamasa, kekeṅoṅo gua tugo sapu ele ta evaṅa koe Kora, sipu kilua sa sa tinuraturaṅa te Mosese.* ¹² Sari na tie hire si loke dia kinurekure hokara, totoṅo henahena somanae koa gamu si arini. Doṅodoṅo hikare si arini koari na mia hinenahena binaere. Guana tie kopu sipi sapu va deṅa puleni mo teledia si arini, ba lopu poni rini sari na tie te Tamasa. Gua tugo na lei si arini, sapu givusu va tapuria lamae, ba loke rukuna. Meke gua tugo na huda si arini, sapu loke vuana pa nana totoṅo vua, meke ta rabutu palae sa ṅatina. Mate si arini pa karua ginugua: loke vuadi, meke lopu koa soto koe Karisito. ¹³ Kekeṅoṅo gua tugo na tovovo nomana si arini sapu paleke mae ni sari na remoremo pa masamasa, si gua puta tugo sari na dia tinavete variva kurekuredi pu evaṅi rini. Gua tugo na iloṅo* si arini, sapu va nago veko poni Tamasa si keke vasina sapu huporo dudukurumu, pude kaṅu koa vasina ninae rane si arini.

¹⁴ Inoke sa tie pu tuti gore mae koe Adama pa sinage vina zuapa, si ele korotae nia sa guguadi rina tie kaleadi hire, sapu guahe: “Dotu, sa Baṅara si kote mae, meke kote somana luli turaṅia ri soku vuro tina mateana,* ¹⁵ pude varipitui ni sari doduru tie, meke pude va kilasi sari na tie kaleadi koari na dia tinavete kaleadi, meke koari doduru zinama kaleadi saripu zama lani rini koa sa Baṅara,” gua.

¹⁶ Na tie nominomi si arini, meke hoke zutui rini sari na sinea tadi na votiki tie. Luli rini sari na dia inokoro kaleadi, meke hoke vahesiḥesi puleni si arini, meke va lavati rini sari na tie pa zinama lomosodi, pude valeana puleni koari na dia tinoa soti.

Sari na Vina Balau na Vina Tumatumae

* **1:7** Zen 19:1-24 * **1:9** Dan 10:13,21, 12:1; Rev 12:7; Diut 34:6; Zak 3:2 * **1:11** Zen 4:3-8; Nab 22:1-35, 16:1-35 * **1:13** Gina va padapada nia Ziudi sari na mateana kaleadi si gua rina pinopino pu hoṅa gore mae pa Maṅauru. Mi tiro vesi 6: * **1:14** Zen 5:18,21-24

17 Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi balabala ia gua sapu ele tozini gamu rina apositolo tanisa nada Baṅara Zisu Karisito. 18 Zama guahe si arini koa gamu: “Koari na rane mumudi hire si kote mae sari tie va gugue pu luli sari na dia inokoro kaleadi teledia,” gua.* 19 Sari na tie gugua hire si vari paqahani gamu si gamu. Ta turaṅa si arini koari na inokoro sea pa tinoa tini, meke lopu tagoa rini sa Maqomaqo Hope.

20 Ba gamu kasa na qua baere ta tatarue mia, mi kuri sari na mia tinoa, pude koa va nabu pa mia rinaṅerane madina koe Karisito. Mi varavara pa korapa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope. 21 Mi kopu puleni gamu, mamu tataru nia sa Tamasa doduru toroso sipu korapa aqa nia gamu sa nada Baṅara Zisu Karisito, pude mani vatua Sa koa gamu sa tinoa hola pa korapana sa Nana tataru vatukana.

22 Ke mamu toka ni sarini pu pupuhu nia sa hinokara. 23 Mi va sarei saripu kaqu tava kilasa pa nika koa holana, mi harupu pule lani si arini pa sirana vina hinokara. Ba koari kaiqa pule pu korapa evani sari na tinavete kaleadi pa inokoro tana tini, si mi toka ni si arini pa pinamaṅana sa Tamasa, ba mi etulu pani na va ilolo puleni gamu koari na dia tinavete kaleadi.

Sa Vinaravara Vinahesi

24 Mani tavahesi sa Tamasa pu boka kopu ni gamu, pude mi lopu luara pania gamu sa mia rinaṅerane. Asa tu si boka kopu totokoni gamu, pude va kamo gamu gua na tie toṅoto mia, na loke tinazutu mia pa kenuna sa Nana ninedala pa korapa qinetuqetu nomana. 25 Keke mo sa Tamasa, sa nada Hinarupu. Mani koa koa Sa sa vinahesi, na ninedala variva magasana, na niniraṅira, meke sa Binaṅara pa korapana sa nada Baṅara Zisu Karisito, podalae tu pa pinodalaena hokara, meke kamoa kamahire, meke ninae rane ka rane! Emeni.

* 1:18 2 Pit 3:3

SA DINOGODOGORAE TE ZONE Sa Vinabakala

Sa dinogodogorae hie koasa guguana e Zisu Karisito si vata dogoro nia Tamasa koe Zisu pude na vina padapadae tadina tiñitona pu kaqu ta evana koari na totošo mumudi pa vinabetona sa kasia popoa. Meke garunia Zisu sa Nana mateana pude vata dogoro nia koe Zone. Zone si keke koari ka manege rua apositolo^d. Sa dinogodogorae sapu kamo koa sa si ta kubere pa totošo sipu ta ñoñovala sari na tie te Karisito, sina koa gua koasa dia rinañerane koe Zisu Karisito sapu Asa mo sa Bañara, gua. Sa ñati binalabala tanisa tie kubekubere si pude va ñinira ia sa rinañerane tadina tie koa rina vina tataru te Tamasa, meke pude va manoti sari na tie pu tiro ia, meke pude sovuti pude koa va nabu pa rinañerane, koari na totošo tasuna meke pa ñinovanovala koari na dia kana.

Pa soku vasina koasa buka hie si koadia sari kaiqa puku dinogodogorae, sapu ta vala vina padapadae mae gua pa Buka Hope koana, sapu ele ta gilnadi koari na tie te Karisito koari na rane arini, ba kote lopu ta gilana tugo koari soku tie. Sari ñati binalabala koa sa buka hie si guahe: (1) Koadia sari na ñinirañira kaleadi pu kanai sari na tie te Tamasa pa kasia popoa, gina kote koa ta sigiti meke mate si kaiqa. (2) Zisu si na Bañara, meke kaqu va kilasi Sa sari doduru pu kana ia sa Tamasa meke kaqu koa mataqara si Asa koa rini. (3) Sa Tamasa si kaqu pia valeani sari doduru tie Tanisa pu koa va nabu pa rinañerane, gua tugo sarini pu tava mate pa dia rinañerane koa Sa.

Be vea votivotikaedi gua sari na binalabala na vivinei koasa vina bakalana sa buka hie, ba sa ñati binalabala si bakala: sapu pa korapana Karisito sa Bañara, si kaqu va kilasa va ineti Tamasa sari doduru Nana kana, kamo koe Setani, meke kaqu ta pia nia, na tamanae nia ri Nana tie rañeraneedi sa Mañauru vaqura, meke sa kasia popoa vaqura, pana hokoto sa minataqara hie.

Sari na Ñati Pinaqapaqahana sa Buka Hie

Sa vina bakala meke sa zinama tataru kekenu. Hinia 1:1-8

Sa pinodalaena sa dinogodogorae. Hinia 1:9-20

Sari na leta la koari ka zuapa ekelesia. Hinia 2:1 kamo hinia 3:22

Sa vinahesi koe Tamasa meke sa Lami pa Mañauru. Hinia 4:1 kamo hinia 5:14

Sari ka zuapa tinokotokoro. Hinia 6:1 kamo hinia 8:1

Sari ka zuapa ivivu. Hinia 8:2 kamo hinia 11:19

Sa vinaripera koari na ñinirañira kaleadi meke sa ekelesia. Hinia 12:1 kamo hinia 14:5

Sari na dinogodogorae tanisa vinakilasa mumudi. Hinia 14:6-20

Sari ka zuapa sisiovona tinañaziri te Tamasa. Hinia 15:1 kamo hinia 16:21

Sa tinahuara tanisa popoa Babiloni. Hinia 17:1 kamo hinia 19:5

Sa minataqara koa holana. Hinia 19:6 kamo hinia 20:15

Sa Mañauru vaqura, sa kasia popoa vaqura, meke sa Zerusalem vaqura. Hinia 21:1 kamo hinia 22:5

Sa vinabetona sa vivinei. Hinia 22:6-21

Zinama Tuketukele

¹ Hie sa dinogodogorae pa guguana e Zisu Karisito, sapu e Tamasa si vata dogoro nia koe Zisu koari na tinitona pu lopu sana kaqu ta evana. Tozi vura ni Zisu koari Nana nabulu, toতোso garunia Sa sa Nana mateana, pude vata gilana ni koe Zone. ² Ke tozi vura ni e Zone sari doduru gua pu ele dogori sa. Meke hiera gua si tozi Zone koasa guguana sa inavoso sapu mae guana koe Tamasa, sapu ele tava sosode va hinokara koe Zisu Karisito. ³ Tamanae si arini pu tiroi, na avosi sari na zinama kinorokorotae hire, meke va tabei saripu ta kubere vasina! Ura na ele tata mae sa toতোso, sapu kaqu tava gorevura sari doduru gua pu tozi vura ni Sa hire.

Sari na Zinama te Zone koari ka Zuapa Ekelesia

⁴ Arau Zone si kubere atu koa gamu ka zuapa ekelesia pa popoa Esia:*

Mani koa koa gamu sa tataru variharupi meke sa binule pu mae guadi koe Tamasa, meke koari ka zuapa Maqomaqo pa kenuna sa Nana habohabotuana Baṅara. Asa sa Tamasa sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae. ⁵ Meke mae guadi tugo koe Zisu Karisito, sa tie va sosode ta raṅena. Asa sa tie sapu turu pule va kenue pa minate, meke sa Baṅara tadi na baṅara pa popoa pepeso. Meke tataruni gita, na vata rupaha gita Sa koari nada sinea pa eharana soti.* ⁶ Meke vata evanaeni gita Nana butubutu hiamā Sa, pude nabulu nia sa Nana Tamasa, sa Tamana. Mani koa koe Zisu Karisito sa vinahesi, meke sa niniraṅira ninae rane ka rane! Emeni.*

⁷ Dotu, korapa mae pa lei si Asa! Meke kaqu dogoro sotia ri doduru tie si Asa, meke arini tugo pu huma ia si Asa. Meke kaqu kabo na talotaṅa sisigiti nia ri doduru tinoni pa popoa pepeso si Asa. Ke mani ta evana tugo sapu gua asa! Emeni.*

⁸ Meke zama sa Baṅara, “Arau tugo sa kekenu* meke sa mumudi, sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae,” gua.*

Sa Dinogodogorae pa Guguana Karisito

⁹ Arau si e Zone, sa tasimia pa rinaṅeraṅe meke na turanamia pa tinasigiti, meke sapu koa va nabu somanae koa gamu pa Binaṅara te Tamasa, meke pa tinoa keke koe Zisu Karisito. Na tie ta pusiṅu si rau, ke ta veko pa nusa Patimosi, sina tozi vura nia rau sa zinama te Tamasa, sapu sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito. ¹⁰ Koasa rane tanisa Baṅara, sipu korapa koa pa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope si rau, si avosia rau si keke mamalaini sapu zama va ululae pa mudiqu, guana buki. ¹¹ Meke zama guahe si Asa: “Mu kubere gore ni pa buka saripu dogori goi, mamu garunu lani koari ka zuapa ekelesia pu koadi pa pinaqaha popoa Esia: pa Episasi, pa Simaena, pa Peqamamu, pa Taeatira, pa Sadisi, pa Piladelapia, meke pa Laodisia,” gua.

¹² Ke liṅana si rau pude dogoria sapu esei beka si korapa zama mae koa rau, gua. Meke dogori rau sari ka zuapa tuturuana zuke qolo.*

* **1:4** Ekd 3:14; Rev 4:5 * **1:5** Ais 55:4; Sam 89:27 * **1:6** Ekd 19:6; Rev 5:10 * **1:7** Dan 7:13; Mt 24:30; Mk 13:26; Lk 21:27; 1 Tes 4:17; Zak 12:10; Zn 19:34,37 * **1:8** Sa zinama Quriki “Alpha meke Omega” ginuana si na “kekenu meke sa mumudi.” * **1:8** Rev 22:13; Ekd 3:14 * **1:12** Ekd 28:4, 29:5

¹³ Meke koa nana pa varikorapadi ri ka zuapa tuturuana zuke, si keke sapu doño guana keke tuna na tie, sapu poko gele doduru gore kamo pa nenena, meke na dikuru qolo si Asa pa raqaraqana Sa.* ¹⁴ Meke sa batuna meke sari na kaluna si keoro sisigiti, guana vulu babe na sinou, meke sari na matana si guana huruñu nika.* ¹⁵ Meke sari na nenena si guana boronizi pu ñedala sisigiti. Meke sa mamalañina Sa si guana ovañadi ri na tovovo vari tomotomoidi.* ¹⁶ Meke tañini Sa pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke vura mae pa ñuzuna Sa sa magu varipera sapu ñaru varikali, meke sa isumatana si ñedala guana rimata pana korapa rane.

¹⁷ Meke sipu dogoria tugo rau si Asa, si matagutu sisigiti si rau, ke hoqa gore pa nenena guana tie matequ. Meke va opo nau lima mataona Sa si rau, meke zama: “Mu lopu matagutu! Arau mo sa kekenu meke sa mumudi.* ¹⁸ Dotu, Arau mo si Asa sapu toana! Ele mate tu si Rau, ba kamahire si toa hola ninae rane ka rane si Arau. Tagoa Rau doduruna sa ñinirañira, hola nia sa minate, meke sarini pu koa pa popoa tadi na tie matedi. ¹⁹ Ego, mu kuberi sari na tñitona pu dogori goi, saripu ta evaña kamahire, meke saripu kote ta evaña vugo repere. ²⁰ Hie sa ginugua tomena tadi ka zuapa pinopino, saripu dogori goi pa kali lima mataoqu, meke sari ka zuapa tuturuana zuke qolo. Sari ka zuapa pinopino, si sari ka zuapa mateana tadi ka zuapa ekelesia, meke sari ka zuapa tuturuana zuke si sari ka zuapa ekelesia.

2

Sa Inavoso La koa Rini pa Episasi

¹ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Episasi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu tañini pa kali lima mataona sari ka zuapa pinopino, meke ene pa vari korapadi ri ka zuapa tuturuana zuke qolo: ² Gilania Rau sa mia tinavete, sapu tavetavete ñalinali si gamu pa mia ninabulu pa korapa tinasuna, meke soto va nabu si gamu pa rinañerane, meke etuli gamu sari na tie kaleadi, meke ele podeki gamu saripu poza puleni apositolo^d, meke va sosodei gamu sapu kokohadi si arini. ³ Ele turu va nabu si gamu pa rinañerane, meke pa mia tinavete ninabulu pa korapa tinasuna koasa guguagu Rau, meke lopu hite luara pania gamu sa rinañerane.

⁴ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Lopu tataru nau gamu si Rau, gua sapu tatasana. ⁵ Mi balabala ia sa mia tataru tatasana meke kamahire meke vea ululu gua sa hinoqa gore tamugamu asa. Mi kekere koari na mia sinea, mamu taveti sari na tinavete gua sapu taveti gamu tatasana. Ba be lopu kekere pule gamu, si kote atu kamo koa gamu si Rau, meke vagi pania sa mia tuturuana zuke pa nana vasina. ⁶ Ba hie sapu qetu nia Rau koa gamu, sapu kukiti ni gamu sari na tinavete tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani, sari tinavete sapu Arau ba kukiti ni.

⁷ Asa sapu ari taliñana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Koarini pu turu va nabu pa dia rinañerane koa Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu va malumi

* **1:13** Dan 7:13, 10:5 * **1:14** Dan 7:9, 10:6 * **1:15** Izk 1:24, 43:2 * **1:17** Ais 44:6, 48:12;
Rev 2:8, 22:13 * **2:7** Zen 2:9; Rev 22:2; Izk 28:13, 31:8

Rau pude hena ia sa vuana sa huda tinoa, sapu toqolo pa korapa inuma tolavaena te Tamasa.

Sa Inavoso La koarini pa Simaena

⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Simaena:*

Hire sari na zinama tanisa Kekenu meke sa Mumudi, sapu ele mate ba toa pule. ⁹ Gilania Rau sapu ta noŋovalala si gamu, meke sapu koa malana si gamu; ba tagotago hola tugo si gamu pa tinoa Maqomaqo! Gilania Rau sapu zama noŋovalala gamu arini pu poza puleni tie Ziu, ba namu kari hokara tu, sina na puku vinarigara mo pa sinaqoqi^d te Setani si arini. ¹⁰ Mi lopu matagutu nia sa tinasuna sapu lopu sana kote atu raza koa gamu. Tozini gamu Rau sapu kaiqa gamu si kote vala ni gamu sa Devolo* pa vetu varipusi pude podeke gamu, meke ka manege puta rane si kote koa ta sigiti si gamu. Ke mi turu va nabu pa rinaŋerane osolae kamoā sa minate, meke kaqu poni gamu Rau sa tinoa hola sapu guana pinia. ¹¹ Asa sapu ari taliŋana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!* Arini pu turu va nabu pa dia rinaŋerane koa Rau osolae kamoā sa vinabetona, si lopu kaqu ta vala koasa vina kilasa koa holana koa sa minate vina rua.

Sa Inavoso La koa Rini pa Peqamamu

¹² Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Peqamamu:

Hire sari na zinama tanisa pu tagoa sa magu varipera sapu naru varikali. ¹³ Gilania Rau vasina koa si gamu. Asa sa vasina sapu koa sa habohabotuana meke koa baŋara se Setani. Ba turu va nabu mia tu si gamu, meke lopu hite oso nia gamu sa mia rinaŋerane koa Rau, gua tugo pa toso sapu tava mate se Anitipasi. Lopu hite makudo tozi vura nia sa sa guguaqu Rau koari na tie.

¹⁴ Ba ka visavisa ginugua mo hire si lopu qetu ni Rau koa gamu. Koadia koa gamu sari kaiqa tie pu lulia sa vina tumatumae te Belami^d, sapu va tumatumae nia sa koe Balaki, pude turana va sea i sari na tie Izireli, pude henai sari na ginani sapu ele tava vukivukihi la koari na beku, meke pude evania sa vinari riqihi.* ¹⁵ Meke gua tugo, sapu koadia sari kaiqa tie pa korapa mia gamu, pu lulia sa vina tumatumae tadi na puku tie pu ta pozae Nikolesiani. ¹⁶ Ego, mi kekere koari na mia sineā! Be lopu gua, si kote lopu sana atu raza ni gamu magu varipera Rau sapu vurana mae pa nuzuqu Rau.

¹⁷ Asa sapu ari taliŋana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia! Koarini pu turu va nabu pa dia rinaŋerane osolae kamoā sa vinabetona, si kaqu poni ni mana tomena Rau si arini. Meke kaqu hopeke poni patu keoro Rau si arini, vasina ta kubere si keke pozapoza vaqura, sapu loke tie gilania, ba telena mo asa pu vagina sa.*

Sa Inavoso La koa Rini pa Taeatira

¹⁸ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Taeatira:

* **2:8** Ais 44:6, 48:12; Rev 1:17, 22:13 * **2:10** Sa Devolo si keke pozana e Setani. * **2:11** Rev 20:14, 21:8 * **2:14** Nab 22:5,7, 25:1-3, 31:16; Diut 23:4 * **2:17** Ekd 16:14-15, 16:33-34; Zn 6:48-50; Ais 62:2, 65:15

Hiera sa zinama tanisa Tuna Tamasa, sapu guana huruṅu nika sari na matana, meke nedala sisigiti guana boronizi sari na nenena. ¹⁹ Gilani Rau sari na mia tinavete, na tataru, na rinaṅerane, meke sari na mia tinavete ninabulu, meke soto va nabu si gamu pa rinaṅerane pa korapa tinasuna. Gilania Rau sapu tavetavete va ṅinirae hola si gamu kamahire, hola nia sapu tatasana. ²⁰ Ba hiera mo sapu lopu qetu nia Rau koa gamu: Ura lopu hite hukatia gamu se Zezibelo, sa barikaleqe sapu poza pule nia poropita te Tamasa, gua. Meke pa nana vina tumatumae si turaṅa va sea i sa sari na Qua nabulu pude somana pa hahanana maqota na gua, meke pude henai sari na ginani pu ele tava vukivukihidi la koari na beku.* ²¹ Ele ponía totošo Rau si asa, pude mani luara panía sa nana hahanana varivosa, ba lopu hiva si asa. ²² Gua asa ke kote va kilasia Rau si asa pa minoho, meke sarini pu baratana si asa, si kote vata sigiti va sisigiti pani Rau si arini, be guana lopu kekere si arini koari na sinea tanisa. ²³ Meke kaqu va matei tugo Rau sari doduru koburu tanisa, pude va sosodea koari doduru ekelesia, sapu Arau mo gilana betoi sari doduru bulodia ri na tie, meke kaqu hopeke pia gamu Rau si gamu doduru, koasa padana sa mia tinavete, meke kaqu va kilasi Rau sari na mia sinea.*

²⁴ Ba koa gamu kaiqa Qua tie pa Taeatira pu lopu somana nia sa vina tumatumae kaleana tanisa, meke lopu ele va nonogai gamu sari na ginugua golomodi na tomedi te Setani saripu pozai rini, si lopu kote ponini gamu pule Rau si kaiqa tinarae mamatadi. ²⁵ Ba mi tuqe va nabua sapu tagoa gamu, osolae kamo sa Qua minae. ²⁶⁻²⁷ Meke arini sapu turu va nabu, meke evania sapu gua hiva nia Rau osolae kamo sa vinabetona, si kaqu poni ni ṅiniraṅira Rau koari na butubutu, kekeṅoṅo sapu gua vagia Rau koasa Tamaqu. Kaqu tagoi rini sari doduru ṅiniraṅira pude baṅara ni sari na butubutu, meke kaqu va kilasi rini sari na tie, guana raro patu sapu ta bele va umumu.* ²⁸ Meke kaqu poni ni pinopino habia Rau si arini.

²⁹ Asa sapu ari taliṅana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia!.

3

Sa Inavoso La koa Rini pa Sadisi

¹ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Sadisi:

Hire tugo sari na zinama tanisa pu totoi ni sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, meke sari ka zuapa pinopino. Gilani Rau sari na mia tinavete. Balabala ia rina tie sapu toa si gamu koa Rau gua, ba lokari; namu guana tie matemía si gamu.

² Ke mi vaṅunu gamu, mamu va ṅinira ia sa mia tinoá maqomaqo sapu tata matena. Ura ele dogoria Rau sapu lopu gotogoto sari na mia tinavete pa dinoṅo te Tamasa. ³ Mi balabala ia sapu gua ele tava tumatumae nia, meke avosia gamu. Mi va tabea sa vina tumatumae asa, mi kekere pule koari na mia sinea. Ba be lopu vaṅunu si gamu, si kote atu golomo koa gamu si Rau, guana tie hikohiko. Meke lopu kote gilania gamu sa totošo sapu kote atu kamo si Rau.*

* 2:20 1 Baṅ 16:31; 2 Baṅ 9:22,30 * 2:23 Sam 7:9; Zer 17:10; Sam 62:12 * 2:26-27 Sam 2:8-9 * 3:3 Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 16:15

⁴ Ba koadia tugo koa gamu pa Sadisi sari ka visavisa tie saripu lopu ele va boni sari na dia poko koari na dia hahanana kaleadi. Ura arini tugo si kote pokopoko keoro meke ene turaṇae koa Rau, sina garo tugo si arini. ⁵ Arini pu turu va nabu pa dia rinaṇerane osolae kamo sa vinabetona, si kote poko nia sa poko keoro gua asa, meke lopu kote huara pani Rau sari na pozadia koasa buka tinoa, meke kote helahelae ni Rau pa kenuna sa Tamaqu, meke koari Nana mateana sapu arini si na tie Taqarau.*

⁶ Asa sapu ari talinana si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Piladelapia

⁷ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Piladelapia:*

Hire tugo sari na zinama tanisa pu hopena meke hinokara. Asa mo sapu tagona sa vidulu* te Devita, meke pana tukelia Sa sa sasada, si loke tie kote boka tuku pulea, meke pana tukua Sa, si loke tie kote boka tukele pulea si asa.

⁸ Gilani Rau sari na mia tinavete. Dotu, ele poni gamu Rau si keke sasada tukelena meke sapu loke tie kote boka tuku ia pude nabulu Nau. Gilania Rau sapu vasinahite mo sa mia niniraṇira, ba kopu ni gamu sari na Qua zinama, meke lopu hite oso nia gamu sa pozaqu Rau.

⁹ Dotu, sarini pu koa pa sinaqoqi te Setani si poza pule ni tie Ziu, gua, ba namu lokari hokara. Kaqu ososo ni Rau si arini pude atu, meke hoqa kokotunu pa kenunia gamu pude va lavata gamu, meke kote gilania rini sapu tataruni gamu Rau si gamu.* ¹⁰ Ele kopu va nono ni gamu sari na Qua tinarae pa mia sinoto koa Rau pa tinasuna, gua asa ke kaqu va sare gamu tugo Rau koasa totoso tasuna sapu kote raza mae, pude podeki saripu koa koasa kasia popoa.

¹¹ Lopu sana kaqu atu kamo si Rau. Ke mi kopu valeana nia sapu gua ele vagia gamu, pude lopu ta hukata si gamu pude vagia sa mia pinia. ¹² Ura arini pu turu va nabu pa dia rinaṇerane osolae kamo sa vinabetona, si kote va evaṇae guni Rau na dedegere koa sa Zelepade tanisa Qua Tamasa. Meke kote koa hola si arini vasina. Meke kote kuberia Rau koarini sa pozana sa Qua Tamasa, meke sa pozana sa vasileana nomana tanisa Qua Tamasa, sapu sa Zerusalemavaqura, sapu kote gorevura mae guana koe Tamasa pa Maṇauru, meke kote kuberia tugo Rau koarini sa pozaqu vaqurana.* ¹³ Asa sapu ari talinana, si mani avosia gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia.

Sa Inavoso La koa Rini pa Laodisia

¹⁴ Mamu kubere la guahe koasa mateana tanisa ekelesia pa Laodisia:*

Hire tugo sapu zama nia Sa sapu ta pozae Emeni. Sa tie va sosode ta ranena meke hinokara, Asa sa Baṇara koari doduru pu ta kuri koe

* **3:5** Ekd 32:32-33; Sam 69:28; Rev 20:12; Mt 10:32; Lk 12:8 * **3:7** Ais 22:22; Zob 12:14

* **3:7** Sa ginuana sa vidulu te Devita si guahe: e Karisito si na Baṇara pa tutina e Devita koasa Binaṇara te Tamasa, meke arini pu hiva ni Sa, si va nuquru la i Sa pa Nana binaṇara.

* **3:9** Ais 49:23, 60:14; Ais 43:4 * **3:12** Rev 21:2; Ais 62:2, 65:15 * **3:14** ZT 8:22

Tamasa. ¹⁵ Gilani Rau sari na mia tinavete. Lopu ibu, meke lopu mañini si gamu. Sa Qua hiniva si pude ibu, babe mañini si gamu, ¹⁶ ba lopu mañini meke lopu ibu si gamu, gua asa ke kote lua pani gamu Rau pa nuzuqu. ¹⁷ Zama si gamu, 'Na tie tagotago mami si gami, na soku mami likakalae; meke lopu hite ehaka nia gami si keketona,' gua. Ba namu lopu gilania tu gamu sapu guana tie malaña sisigiti, na variva taru, na habahuala, na behu meke dodoho mia si gamu. ¹⁸ Hie tugo sa Qua zinama varitokae koa gamu. Mi mae holua koa Rau sa qolo sapu tava viana pa nika, pude mi koa tagotago hinokara. Mi holua sa poko keoro mamu va sagea, pude mi va paeria sa kinurekurena sa mia dinodoho. Mi holui tugo kaiqa meresena mamu va honi lani pa matamia pude mi dodogorae. ¹⁹ Saripu tataru ni Rau si gegesi na va toñoti Rau. Ke mi luara pani sari na mia sinea pude soto va ñinira koa Rau.*

²⁰ Dotu! Korapa turu si Rau pa sasada meke kikia, be avosia ke tie sa mamalainiqu meke tukelia sa sasada, si kote nuquru la si Rau, meke somana henahena koa sa, meke asa si kote somana henahena koa Rau.

²¹ Meke arini pu turu va nabu pa dia rinañerane osolae kamo sa vinabetona, si kote va malumi Rau pude somana habotu koasa Qua habotuana Bañara, meke somana tagoa tugo sa ñinirañira koasa Qua Binañara, gua sapu ele koa mataqara si Rau, meke somana habotu koasa habotuana Bañara tanisa Tamaqu, meke somana tagoa tugo Rau sa ñinirañira koasa Nana Binañara. ²² Asa sapu ari taliñana si mani avosia, gua sapu zama nia sa Maqomaqo Hope koari na ekelesia," gua si asa.

4

Vinahesi pa Mañauru

¹ Meke sipu beto saripu gua sara, si doño la si rau, meke dogoria rau, si keke sasada ta tukelena pa Mañauru. Meke sa tie sapu avoso kekenua rau, sapu sa mamalainina si guana buki si zama: "Sage mae tani, maqu va dogoro nigo sapu gua kote ta evaña vugo repere," gua.

² Meke hinoqa koa si rau pa ñinirañira tanisa Maqomaqo Hope, meke dogoria rau pa Mañauru si keke sapu korapa habotu Nana koasa ñati habotuana Bañara.* ³ Meke Asa sapu habotu vasina, si doñodoño guana patu sapu viana guana qelasi, meke ziñara guana ehara. Meke keke bigobigo sapu buma guana patu emerolo*, si vari likohae nia sa habotuana Bañara.

⁴ Meke pa vari likohaena sa ñati habotuana Bañara, si koadia pule sari ka hiokona made habotuana bañara. Meke habotu dia vasina sari ka hiokona made koimata, saripu pokopoko keoro meke toropae ni dia sari na toropae bañara saripu ta tavetae qolo. ⁵ Meke vura va hodaka mae koasa ñati habotuana Bañara sa malarana sa kapi, meke ta avoso sa pidalana sa paka mañauru na lulusu. Meke pa kenuna sa ñati habotuana Bañara si koadia sari ka zuapa zuke huruñudi. Arini sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa.*

⁶ Meke koa nana pa kenuna sa ñati habotuana Bañara si keke tinitona, sapu doño guana kolo sapu bule sisigiti, meke kekeñoño gua na qelasi

* **3:19** ZT 3:12; Hib 12:6 * **4:2** Izk 1:26-28, 10:1 * **4:3** Sa patu emerolo hie si buma guana karamahi. * **4:5** Ekd 19:16; Rev 8:5, 11:19, 16:18; Izk 1:13; Rev 1:4; Zak 4:2

viana. Meke pa vari likohaena sa ʔati habotuana Baʔara asa, si koadia sari ka made kurukuru toadi, saripu tale matadi mo kenudi na mudidi.* * 7 Sa kurukuru kekenu si doʔo guana laione, meke sa vina rua si doʔo guana bulumakao kokoreo, meke sapu vina ʔeta si doʔo guana tie mo sa isumatana, meke sa vina made si doʔo gua tugo na atata tapuruna. 8 Meke hopeke onomo tatapurudi sari ka made kurukuru hire, meke tale matadi mo doduru tinidi si arini, meke pa kauru tatapurudi ba gua tugo. Meke rane na boʔi si lopu makudo zama guahe sa dia vinahesi:*

“Hopena, hopena, hopena sa Baʔara, sa Tamasa sapu tagoi sari doduru niniraʔira,
sapu koa pukerane, meke korapa koa kamahire, meke sapu kaqu mae,” gua.

9 Meke doduru toso vahesihesia, na va lavalavatia, meke zama leana la ia ri ka made kurukuru toadi si Asa pu habotuna koasa ʔati habotuana Baʔara, meke sapu toa hola ninae rane ka rane, 10 si hoqa todono sari ka hiokona made koimata pa kenuna Sa, pu habotu koasa ʔati habotuana Baʔara, meke vahesia rini si Asa, sapu toa hola ninae rane ka rane. Meke pa vinahesi si veko lani rini pa kenuna sa ʔati habotuana Baʔara sari na dia toropae baʔara, meke zama:

11 “Ke Tamasa mami Baʔara, garomu tugo
pude vagia Goi sa vinahesi, na vina lavata meke na niniraʔira.
Ura Agoi mo kuri sari doduru likakalae,
meke pa Mua hiniva mo Goi si koa meke toa si arini,” gua.

5

Sa Kinubekubere Ta Viqusuna meke sa Lami

1 Meke dogoria rau si keke pepa ta viqusuna pa kali lima mataona si Asa pu habotu koasa habotuana Baʔara. Sa pepa si koa betoi na kinubekubere pa karu kalina, meke ka zuapa tokoro si tuku va nabua. 2 Meke dogoria rau si keke mateana ninirana, sapu velavela va ululae guahe: “Esei si garona pude va maluari sari na tokoro koa sa, meke repahia sa pepa ta viqusuna?” gua. 3 Ba namu loke tie pa Manauru babe pa pepeso babe pa kauruna sa pepeso si garo pude va maluari, meke tiro ia si asa. 4 Ke kabo lamo si rau, sina loke tie hokara si ta dogoro, sapu garona pude tukelia meke tiro ia sa kinubekubere ta viqusuna asa. 5 Meke zama mae guahe koa rau si keke ri kasa koimata ta ronuedi: “Mu lopu kabo. Dotu, sa Laione pa butubutu te Ziuda, sapu tuti gorenna mae gua koe Devita, si ele koa mataqara. Asa si garona pude va maluari sari ka zuapa tokoro, meke repahia sa pepa ta viqusuna,” gua.

6 Meke doʔo la si rau, meke dogoria rau si keke Lami^d, korapa turu Nana pa kokorapana sa ʔati habotuana Baʔara, meke vari likohaen ia ri ka made kurukuru toadi, meke sari na koimata, si Asa. Ba sa Lami, si guana ele tava matana tu. Ka zuapa sari na kikihona meke ka zuapa matana, sapu sari ka zuapa Maqomaqona sa Tamasa, pu ta garunu la pa doduruna sa kasia popoa.* 7 Meke la vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna pa kali lima mataona si Asa, pu habotu koasa

* 4:6 Izk 1:22 * 4:6 Izk 1:5-10, 10:14 * 4:8 Izk 1:18, 6:2-3, 10:12 * 5:6 Ais 53:7; Zak 4:10

ṅati habotuana Baṅara. ⁸ Meke sipu ele ade vagia sa Lami sa pepa ta viqusuna, si hoqa todoṅo sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata pa kenuna sa Lami. Hopeke taṅina mike, na baolo qolo si arini, saripu siṅi na vina uququ ruqa humaṅa lea, sapu sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa.* ⁹ Meke kera nia rini si keke kina vaqurana, sapu guahe:*

“Garomu tugo Goi pude ade vagia sa pepa ta viqusuna,
meke va maluari sari na tokoro koa sa.

Ura ele tava mate si Goi,

meke koasa eharamu Goi

si holu vagi Goi sari kaiqa rina tie koari ninae butubutu, na vinekala, meke na popoa, pude na tie te Tamasa.

¹⁰ Ele vata evaṅae ni keke butubutu hiama Goi si arini,*
pude nabulu nia sa nada Tamasa,

meke kaqu va baṅari rini sari na tie pa popoa pepeso,” gua.

¹¹ Meke doṅo la si rau, meke avosi rau sari na mamalainidi rina vuro tina mateana. Turu vari likohae nia rini sa ṅati habotuana Baṅara, meke sari ka made kurukuru toadi, meke sari ka hiokona made koimata.* ¹² Meke kera va ululae guahe si arini:

“Sa Lami sapu ele tava mate, si garona tugo pude tava lavata,

sina tanisa tugo sa binaṅara, sa tinagotago, sa tinumatumae, sa niniraṅira, sa tinolava, sa vina lavata, meke sa vinahesi!” gua.

¹³ Beto asa si avosi rau mamalainidi sari doduru vina podaka pa Maṅauru na pepeso, meke pa kauruna sa pepeso, meke pa kolo, meke sari doduru pu koa pa doduru vasina, saripu kera guahe:

“Mani koa koa Sa pu habotu koa sa ṅati habotuana Baṅara meke sa Lami,

sa vinahesi, sa vina lavata, sa tinolava, sa niniraṅira ninae rane ka rane!” gua.

¹⁴ Meke olaṅa sari ka made kurukuru toadi, “Emeni!” Meke hoqa todoṅo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke vahesia si Asa.

6

Sari na Tokorona sa Pepa Ta Viqusuna

¹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina keke, si doṅo la si rau. Beto asa si avosia rau si keke ri ka made kurukuru toadi sapu velavela va ululae guana paka maṅauru, meke zama: “Vura mae,” gua. ² Meke doṅo la si rau meke dogoria rau si keke hose keoro. Meke koi nana koasa si keke tie pu taṅinia nana si keke bokala, meke ta vala koasa si keke toropae baṅara. Meke vura taloa si asa, guana tie varane sapu koa va mataqara pa vinaripera.*

³ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina rua, si avosia rau sa kurukuru toana vina rua sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁴ Meke vura mae gana si keke hose ziṅara. Meke ta vala koasa tie pu koi pa hose sa niniraṅira pude vagi pania sa binule koasa popoa pepeso, pude di variva matematei gedi sari na tie. Meke ta vala koasa si keke magu varipera lavata, meke taluarae la si asa.*

* 5:8 Sam 141:2 * 5:9 Sam 33:3, 98:1; Ais 42:10 * 5:10 Ekd 19:6; Rev 1:6 * 5:11 Dan 7:10 * 6:2 Zak 1:8, 6:3,6 * 6:4 Zak 1:8, 6:2

⁵ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina neta, si avosia rau sa kurukuru toana vina neta sapu zama: “Vura mae!” gua. Ke doño la si rau, meke dogoria rau si keke hose mumuho; sa tie sapu koi koasa si tañinia nana pa limana si keke sikele.* ⁶ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae pa vari korapadia ri ka made kurukuru toadi, sapu zama: “Sage hola sa hinolu ginani, keke kilo palava huiti mo si padana sa tinabara pa keke rane, meke gua tugo sa tinabara koari ka neta kilo palava bale. Ba mu lopu nonoivalia sa oela meke sa vaeni sapu koa pa inuma!” gua.

⁷ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina made, si avosia rau sa kurukuru toana vina made, sapu zama: “Vura mae!” gua. ⁸ Meke doño la si rau, meke dogoria rau si keke hose sapu doño guana tata matena. Meke sa pozana sa tie sapu koi koasa si na Minate, meke luli tata pa mudina si keke sapu ta pozae, popoa tadi na tie matedi. Meke ta vala koarini sa niniranira pude di va matea si keke koari ka made pinaqahana sa butubutu tie pa kasia popoa koasa varipera, na soñe, na oza, meke na kurukuru pinomodi, gua.*

⁹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina lima, si dogori rau pa kauruna sa hope sari na maqomaqodi rina tie pu tava mate, sina tozi vura nia rini sa zinama te Tamasa, meke helahelae nia rini sa dia rinañerane koe Zisu. ¹⁰ Meke velavela va ululae guahe si arini: “Ke Bañara, Agoi pu tagoi sari doduru niniranira; hopemu meke hinokara si Goi! Ve seunae gua meke kote va kilasi Goi sari na tie pa kasia popoa, saripu va mate gami si gami, pude hobei sari na ehara mami?” gua. ¹¹ Meke hopeke ta poni poko gele doduru sapu keoro si arini, meke ta tozi nia rini si pude aqa va nono si arini, osolae kote tava mate beto sari na nabulu turanadia, na tasidia koe Karisito saripu vizati sa Tamasa pude tava mate gua puta tugo arini, gua.

¹² Meke korapa doño la si rau sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina onomo, si kamo si keke niu ninirana hola pa popoa pepeso, meke ta ilirae muho sa rimata, meke ta ilirae zinara guana ehara sa sidara.*

¹³ Meke hoqa gore pa pepeso sari na pinopino pa mañauru, guana vua piqi^d kubolodi, saripu nolo toroso hiru gorení na givusu niburu.*

¹⁴ Podalae pa keke kalina, meke kamo pa keke kalina si hola taloa sa mañauru guana pepa sapu ta viqusuna, meke sari doduru toqere na nunusa si tava rizu pa dia kokoana.*

¹⁵ Beto asa si govete meke koa tome pa bae, na qoqoro patu koari na toqere sari na bañarana sa popoa pepeso, na tie arilaedi, na tie tagotagodi, na tie pu tago niniranira, meke sari doduru pinausu, meke saripu lopu na pinausu.* ¹⁶ Meke zama la i rini sari na patu: “Mi hoqa mae koa gami,” meke koari na toqere, “Mi va paere gami koa Sa pu habotu pa nati habotuana Bañara, meke koasa tinañaziri na vina kilasa tanisa Lami!” ¹⁷ Ura ele kamo mo he sa rane kaleana tanisa dia binugoro. Meke namu loke tie si kote boka govete nia sa vina kilasa sana,” gua sarini.*

* **6:5** Zak 6:2,6 * **6:8** Izk 14:21 * **6:12** Rev 11:13, 16:18; Ais 13:10; Zol 2:10,31, 3:15; Mt 24:29; Mk 13:24-25; Lk 21:25 * **6:13** Ais 34:4 * **6:14** Rev 16:20 * **6:15** Ais 2:19, 21 * **6:16** Hoz 10:8; Lk 23:30 * **6:17** Zol 2:11; Mal 3:2

7

Sari ka Keke Gogoto Made Navulu Made Tina Tinoni pa Butubutu Izireli

¹ Beto asa, si dogori rau sari ka made mateana, korapa turu dia koari ka made iiona sa kasia popoa, meke va bulei rini sari ka made givusu, pude lopu givusu la pa pepeso, pa lamana, babe koari na huda.*

² Beto asa si dogoria rau si keke mateana, sapu mae guana pa kali gasa rimata. Palekia sa sa tokoro sapu sa vina gilagila tanisa Tamasa toana, meke velavela va ululae la si asa koari ka made mateana, sarini pu ta poni niniranira pude va kaleania sa pepeso, meke sa lamana.

³ Meke zama sa mateana: “Mi lopu va kaleania sa pepeso, meke sa lamana, meke sari na huda, osolae ta tokoro paki nia tu rina nabulu pa raedi sa vina gilagila tanisa nada Tamasa,” gua.* ⁴ Meke avosia rau sa ninaedi ri pu ta tokoro nia sa vina gilagila te Tamasa pa raedi, sapu ari ka keke gogoto made navulu made tina tie, saripu mae guadi koari ka manege rua butubutu Izireli. ⁵⁻⁸ Meke hire sari ka manege rua butubutu Izireli, koa ri kasa arini, vasina mae guadi sari hopeke manege rua tina: Ziuda, Rubeni, Qadi, Asa, Napitalai, Manase, Simione, Livae, Isaka, Zeboloni, Zosepa meke Benisimane.

Sa Vinarigara Lavata

⁹ Beto asa si doŋo la si rau, meke dogoria rau si keke vinarigara lavata, sapu lopu boka ta nae. Mae guadi koari doduru hopehopeke butubutu, na popoa, meke pa niniae vinekala, meke turu dia pa kenuna sa nati habotuana Baŋara, meke pa kenuna sa Lami. Pokopoko keoro gele doduru si arini, meke tanini dia pa limadi sari na kava huda pamu, pude va lavatia si Asa. ¹⁰ Meke velavela va ululae guahe si arini: “Sa Tinaharupu si mae guana koasa nada Tamasa,

sapu habotu koasa nati habotuana Baŋara, meke mae guana koasa Lami!” gua.

¹¹ Meke turu vari likohae nia ri doduru mateana, na koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi sa nati habotuana Baŋara, meke hoqa todoŋo pa kenuna sa nati habotuana Baŋara sari doduru, meke vahesia rini sa Tamasa. ¹² Meke zama guahe si arini: “Uve, sa vinahesi, sa tinovala, sa tinumatumae, sa zinama leana, sa vina lavata, sa niniranira, si tanisa nada Tamasa tugo niniae rane ka rane. Emeni!”

¹³ Beto asa si keke rina koimata ta ronuedi si nanasa guahe koa rau: “Ari sei sari kasa sapu pokopoko keoro hire, meke pavei mae guadi sari?” gua.

¹⁴ Meke olaŋa la ia rau si asa: “Baŋara, agoi tu gilania. Arau lopu gilania.”* Meke zama mae au sa, “Hire sari na tie pu koadi pa korapa ninovaŋovala kaleana hola meke vura mae. Ele va via i rini sari na dia poko gele doduru pude tava keoro, pa eharana sa Lami. ¹⁵ Gua asa ke turu pa kenuna sa nati habotuana Baŋara te Tamasa si arini, meke nabulu nia si Asa rane na boŋi pa Nana Zelepade. Meke kote koa turaŋi Sa si arini meke va aqori na kopu ni Sa. ¹⁶ Lopu kaqu ovia pule si arini, lopu kaqu memeha pule. Lopu kaqu nada i na rimata, babe ta sigiti nia sa maŋini.* ¹⁷ Ura sa Lami sapu koa pa kokorapana sa nati

* 7:1 Zer 49:36; Dan 7:2; Zak 6:5 * 7:3 Izk 9:4,6 * 7:14 Dan 12:1; Mt 24:21; Mk 13:19

* 7:16 Ais 49:10

habotuana Baṅara, si kaṅu kopu ni si arini, guana dia sepati. Meke kote turana lani Sa si arini koari na bukahana sa kolo tinoa, meke lopu kote kabo na talotaṅa si arini.”*

8

Sa Tokoro Vina Zuapa

¹ Meke sipu va maluaria sa Lami sa tokoro vina zuapa si lopu hite kulu va kale sa Maṅauru pa kukuru aoa. ² Meke dogori rau sari ka zuapa mateana saripu turu dia pa kenuna sa Tamasa, meke ta poni ni rini sari ka zuapa buki.

³ Meke keke mateana pule si mae, meke turu kapae nana pa hope tanisa vina uququ. Meke taṅinia nana si keke vovoina qolo vasina tava uqu sa vina uququ ruṅa humaṅa lea. Meke soku sari na vina uququ saripu ta poni ni sa, pude tomo lani koari na vinaravara tadi doduru tie te Tamasa koasa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa ṅati habotuana Baṅara.* ⁴ Meke sa tuṅahana sa vina uququ meke sari na vinaravara tadi na tie te Tamasa, si vura mae gua pa vovoina qolo pa limana sa mateana, meke sage la pa kenuna sa Tamasa. ⁵ Meke paleke la nia sa mateana sa vovoina vina uququ, meke va siṅi nia nika sa koasa hope, meke gona gore la nia sa sa nika pa popoa pepeso, ke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sari na paka maṅauru, meke niu sa popoa pepeso.*

Sari na Buki

⁶ Meke va namanama ivui ri ka zuapa mateana sari na buki pu taṅini rini pa limadia.

⁷ Meke sipu ivua sa mateana kekenu sa nana buki, si hoṅa gore mae pa pepeso sari na kabukabue aesi, meke na nika sapu varihenie ehara. Meke ta sulu palae beto si keke koari ka ṅeta pinaṅahana sa popoa pepeso, meke keke koari ka ṅeta pinaṅahadi rina hudahuda, meke sari doduru duduli buma pa popoa pepeso ba ta sulu palae.*

⁸ Beto asa si ivua sa mateana vina rua sa nana buki, meke ta oki gore la pa lamana si keke sapu doṅo guana keke toṅere suluna sapu nomana hola. Meke ta ilirae ehara si keke koari ka ṅeta pinaṅahana sa lamana. ⁹ Meke keke koari ka ṅeta pinaṅahadi ri doduru tiṅitona toadi pa lamana si mate, meke keke koari ka ṅeta pinaṅahadi rina vaka si ta huara.

¹⁰ Beto asa si ivua sa mateana vina ṅeta sa nana buki, meke hoṅa gore mae guana pa maṅauru si keke pinopino lavata sapu huruṅu guana zuke. Meke hoṅa la ia si keke koari ka ṅeta pinaṅahadi rina ovuku, na leana, meke sari na bukaha.* ¹¹ Meke sa pozana sa pinopino hie, si e “Pasa.” Meke ta ilirae pasa si keke koari ka ṅeta pinaṅahana sa kolo, meke soku tie si mate nia, sina napoa rini sa kolo pasana hie.*

¹² Beto asa si ivua sa mateana vina made sa nana buki, meke tava huporo si keke koari ka ṅeta pinaṅahana sa rimata, na sidara, meke sari na pinopino. Meke keke koari ka ṅeta pinaṅahana sa rane si lopu

* **7:17** Sam 23:1; Izk 34:23; Sam 23:2; Ais 49:10; Ais 25:8 * **8:3** Em 9:1; Ekd 30:1,3 * **8:5** Liv 16:12; Izk 10:2; Ekd 19:16; Rev 11:19, 16:18 * **8:7** Ekd 9:23-25; Izk 38:22 * **8:10** Ais 14:12 * **8:11** Zer 9:15

rimata, meke keke koari ka neta pinaqahana sa boŋi si loke ruqaha, meke keke koari ka neta pinaqaha si lopu kalalasa sari na pinopino.*

¹³ Meke sipu doŋo la rau, si avosia rau si keke atata, sapu tetedoro nana panaulu hola pa galegalearane, sapu velavela va ululae guahe: “Madi talotaŋa hola gedi si arini pu koa ia sa popoa pepeso, pana ta avoso sari na buki saripu kote ta ivu koari ka neta mateana pule,” gua si asa.

9

¹ Meke ivua sa mateana vina lima sa nana buki, meke dogoria rau si keke pinopino sapu ele hoqa gore mae pa pepeso, meke ta poni nia sa sa viduluna sa pou loke kokoina. ² Meke tukelia sa pinopino sa pou asa, meke vura sage mae pa pou sa tuŋaha muho, guana tuŋahana keke nika nomana, meke tava huporo sa kalalasa sa rimata, meke sa galegalearane koasa tuŋaha sapu vura mae pa pou.* ³ Meke vura mae pa korapa tuŋaha sari na kupokupo, meke gore mae hake si arini pa pepeso, meke ta poni nia rini sa niniraŋira pude va hereria sa tie, kekeŋoŋo gua sa hinerere tanisa nenege.* ⁴ Meke ta tozi nia rini si pude lopu ŋoŋovali sari na duduli, na huda, babe sari na linetelete; ba ŋovali mo sari na tie pu lopu ta veko pa raedia sa tokoro vina gilagila te Tamasa, gua.* ⁵ Tava malumu si arini pude va sigiti sari na tie koari ka lima sidara, ba lopu tava malumu koarini si pude va matei sari na tie, ba pude vata sigiti guni mo na ginarata tana nenege, gua. ⁶ Meke koari ka lima sidara sara, si kote hata ia rini sa minate, ba lopu kote kamoia rini si asa. Kote hiva mate hola si arini, ba lopu kaqu boka.*

⁷ Doŋo kekeŋoŋo gua tugo rina hose pu tava namanama pude la pa vinaripera sari na kupokupo. Koari na batudi si koa nana si keketoŋa sapu doŋo guana toropae qolo tana baŋara, meke sari isumata dia si gua tugo na isumata tie.* ⁸ Sari na kaludi si gele, meke sari livodi si gua tugo na livo laione.*

⁹ Meke sari na kapu raqaraqadi si gua tugo na aeana, meke sari na buruŋudi ri na tatapurudi si gua tugo na ovaŋadi ri na totopili, na hose pu haqala la pa vinaripera.* ¹⁰ Koa i pikutudi si arini, sapu guana pikutu nenege sapu vari suni, meke sari na pikutudi rini si koa i niniraŋira, pu va sigiti sari na tie soku totoŋo koari ka lima sidara. ¹¹ Meke koa nana tugo sa dia baŋara, sapu sa mateana tana pou loke kokoina hie. Sa pozana sa pa zinama Hiburu si e Abadoni, ba pa zinama Quriki si e Apolioni. Ginuana sa si “Na Tie Huhua.”

¹² Sa tinalotaŋa kaleana kekenu si ele hola, ba pa mudina asa si kote luli mae pule si karua tinalotaŋa.

¹³ Meke ivua sa mateana vina onomo sa nana buki, meke avosia rau si keke mamalaiŋi sapu mae guana koari ka made iiona sa hope qolo, sapu koa pa kenuna sa Tamasa.* ¹⁴ Meke zama la si asa koasa mateana vina onomo pu taŋinina sa buki: “Mu vata rupahi sari ka made mateana pu ele ta pusidi pa ovuku lavata, sapu ta pozae Iuparetisi!” gua. ¹⁵ Meke ta rupaha sari ka made mateana saripu ele tava nama

* 8:12 Ais 13:10; Izk 32:7; Zol 2:10,31, 3:15 * 9:2 Zen 19:28 * 9:3 Ekd 10:12-15 * 9:4 Izk 9:4 * 9:6 Zob 3:21; Zer 8:3 * 9:7 Zol 2:4 * 9:8 Zol 1:6 * 9:9 Zol 2:5 * 9:13 Ekd 30:1-3

veko koasa aoa, na rane, na sidara, meke na vuaheni tanisa totoso ta mutina, pude va matei rini si keke koari ka neta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa. ¹⁶ Meke avosia rau sa ninaedi rini pu koi pa hose, si ari ka karua gogoto vuro*. ¹⁷ Meke guahe sa qua dinogodogorae koari na hose, meke sari na tie pu koidi rini: Sari na dia poka raqaraqqa si ziqara guana nika, meke buma guana lamana peava, meke meava. Meke dono gua tugo na batu laione sari na batudi rina hose. Meke vura pa nuzudi rini sari na nika, na tunaha, meke na nai. ¹⁸ Meke hire sari ka neta oza saripu va matea si keke koari ka neta pinaqahadi rina tie pa kasia popoa: sa nika, sa tunaha, meke sa nai, sapu vura mae pa nuzudi ri na hose. ¹⁹ Meke koai na niniranira nuzudi na pikutudi sari na hose. Ura sari na pikutudi rini si ari batudi guana noki, pude va sigiti sari na tie.

²⁰ Ba sari na tinoni pu lopu tava mate koari na oza sara, si lopu veko pani rini sari na dia tinavete kaleadi pa limadia, meke lopu makudo vahesi rini sari na tomate kaleadi, babe sari na beku qolo, na siliva, na boronizi, na patu, na huda, saripu lopu boka dodogorae, na avavosae, babe ene.* ²¹ Meke lopu veko pani tugo rini sari na dia vinakuvakutae, na vinarivosa, na vinari riqihi, na binarabarata, na va mate tie, meke hikohiko, na gua.

10

Sa Mateana meke sa Pepa Ta Viqusuna Hitekena

¹ Beto asa si dogoria rau si keke mateana ninirana pule, sapu pokopoko nia na lei, meke gore mae gua pa Mañauru. Meke koa nana pa kali sage batuna si keke bigobigo, meke nedala guana rimata sa isumatana, meke sari nenena si guana nika hurunudi. ² Meke taninia nana pa limana si keke pepa ta viqusuna hitekena, sapu ta repahana pa limana. Meke sa kali nene mataona si turu nia sa pa lamana, meke sa nene gedena si pa pepeso. ³ Meke velavela va ululae si asa, gua tugo na kurumu laione. Meke sipu beto velavela sa, si ta avoso mo sari ka zuapa paka mañauru. ⁴ Meke sipu beto tugo sa mamalainidi ri ka zuapa paka mañauru, si hiva kuberi rau sari na dia zinama; ba avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa mañauru, sapu zama mae guahe: “Mu lopu tozi vura ni saripu gua zama ni ri ka zuapa paka mañauru. Madi lopu ta kubere si arini,” gua si asa.

⁵ Beto asa, si dogoria rau sa mateana sapu turuna pa lamana meke pa pepeso. Huhuku sage la nia sa pa mañauru sa kali lima mataona.*

⁶ Meke va tatara si asa pa korapa pozana sa Tamasa toa hola ninae rane ka rane, sapu tavetena sa mañauru, sa pepeso, meke sa lamana, meke sari doduru likakalae saripu koa koa rini, meke zama guahe si asa: “Ele kamo mo sa totoso, ke lopu kaqu aqa kamahire. ⁷ Ba pana ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, si kaqu va gorevura ia Tamasa sa Nana hiniva golomona, sapu gua ele tozi vura nia Sa koari Nana nabulu, sapu sari na poropita^d,” gua si asa.

⁸ Beto asa sa mamalaini sapu ele avosia rau mae guana pa Mañauru si zama mae guahe pule koa rau: “La mamu hena vagia sa pepa

* 9:16 200,000,000: * 9:20 Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23 * 10:5 Ekd 20:11; Diut 32:40; Dan 12:7; Em 3:7

ta viqusuna, sapu ta repahana pa limana sa mateana sapu turu pa lamana meke pa pepeso,” gua.*

⁹ Meke topue la si rau koa sa mateana, meke tepa ia rau koa sa sa pepa ta viqusuna hitekena. Meke zama mae koa rau si asa: “Mae vagia, mamu hena ia. Kote hilili pa tiamu si asa, ba pa nuzumu si kote lomoso guana zipale.” ¹⁰ Meke vagia rau sa pepa ta viqusuna hitekena pa limana sa mateana, meke hena ia rau. Meke sipu va liñiliniñia rau, si lomoso guana zipale pa nuzucu si asa. Ba mudina sipu onolia rau si hilili pa tiaqu si asa. ¹¹ Meke tozi nau sa si rau: “Keke tozoso pule mamu korokorotae ni sari na tinoni koari soku butubutu, na popoa, na vinekala meke sari na banara,” gua si asa.

11

Sari Karua Tie Paleke Inavoso te Tamasa

¹ Meke ta poni nia rau si keke kolu padapadana, meke zamau sa mateana si rau: “Mamu la pada ia sa Zelepade te Tamasa meke sa hope, mamu nae i tugo saripu vahesihihi pa korapa Zelepade.* ² Ba mu lopu pada ia sa varivarigarana lavata pa sadana sa Zelepade, sina ele ta vala koari na tie huporo sa vasina asa. Meke kote ene viñohae hoboria rini sa vasileana hopena koari ka made navulu rua sidara.* ³ Meke kote ponini ninirañira rau sari karua Qua tie paleke inavoso te Tamasa saripu va sage poko baika, pude vata dogoro nia sa dia tinalotana koari na sinea, meke kote tarae nia rini sa inavoso te Tamasa koari keke tina karua gogoto onomo navulu puta rane,” gua.

⁴ Arini sari karua huda olive, meke sari karua tuturuana zuke, sapu turu pa kenuna sa Banara tanisa popoa pepeso.* ⁵ Meke pude podekia rina tie pude noñovali sarini, si vura mae pa nuzudi ri kara sa nika, meke sulu pani sari na kana. Ke koasa sirana gua mo asa, si kote tava mate si arini pu hiva noñovali sari kara. ⁶ Meke ta vala tugo koa ri kara sa ninirañira pude va nosoa sa ruku pa galegaleane, pude loke ruku koasa doduruna sa tozoso sapu hoke tozi vura nia rini sa Inavoso te Tamasa. Meke ta poni ninirañira sari kara pude va ilirae ni ehara sari na kolo, meke pude vata evañi tugo sari na oza votivotikaedi pa popoa pepeso, tozoso hiva nia ri kara.*

⁷ Meke sipu ele va hokoti ri kara sari na dia tozoso, pude tozi vura nia sa Inavoso te Tamasa, si kote vura mae pa korapa pou loke kokoina sa kurukuru kaleana, meke kote razai sa sari kara, meke kote va kilasi na va matei sa si arini.* ⁸ Meke sari na tomatedi ri karua tie paleke inavoso si kote eko pa korapa siranana sa vasileana nomana. Koasa vasileana asa si tava mate pa korosi sa dia Banara, meke hoke ta pozae kekeñoño gua tugo Sodomu meke Izipi sa vasileana asa.* ⁹ Meke koari ka neta rane kukuruna, si kote dogori ri doduru tie pa niniae butubutu, na vinekala, na popoa, sari na tomatedi ri kara, meke kote korodia pomunu ni rini sari kara. ¹⁰ Meke kote getugetu hola sari doduru tinoni pa popoa pepeso koasa minate tadi kara, meke kote varivariponi

* **10:8** Izk 2:8 kamo hinia 3:3 * **11:1** Izk 40:3; Zak 2:1-2 * **11:2** Lk 21:24 * **11:4** Zak 4:3, 11 kamo hinia 14 * **11:6** 1 Bañ 17:1; Ekd 7:17-19; 1 Samuela 4:8 * **11:7** Dan 7:7,21; Rev 13:5-7, 17:8 * **11:8** Ais 1:9-10

vinariponi sarini, sina ñoñovala sisigiti ri kara hire sari doduru tinoni pa vina kilasa te Tamasa.

¹¹ Meke sipu hola tugo ka ñeta rane kukuruna, si siño lani tinoa Tamasa sari kara, ke gasa turu sari kara. Meke matagutu na tarazuzu si arini pu dogorodi sari kara.* ¹² Meke avosia ri karua tie paleke inavoso te Tamasa sa mamalaini pa mañauru, sapu velavela va ululae mae guahe koa rini, “Sage mae tani!” Meke dogori rina dia kana sagedi la pa Mañauru pa korapa lei si arini.*

¹³ Meke pa toতোসো tugo asa si kamo si keke niu nomana hola, meke hoqa ta huara inete si keke koari ka manege puta pinaqahadi rina vetuvetu koasa vasileana, meke ari ka zuapa tina tie si mate. Meke sari na tie pu koa holadi si matagutu na tarazuzu, ke vahesia mo rini sa Tamasa lavata pa Mañauru.*

¹⁴ Ego, sa tinalotaña vina rua meke kaleana si ele hola, ba sa tinalotaña vina ñeta si tata kamo hokara mo!

Sa Buki Vina Zuapa

¹⁵ Meke ivua sa mateana vina zuapa sa nana buki, meke ta avoso sa mamalainidi ri pa Mañauru pu zama va ululae guahe:

“Sa binañara pa popoa pepeso

si na Binañara tanisa nada Bañara meke sa Nana Karisito^d
kamahire,

meke kote koa Bañara si Asa ninae rane ka rane!”*

¹⁶ Meke sari ka hiokona made koimata ta ronuedi pu habotu pa dia habohabotuana bañara pa kenuna sa Tamasa, si hoqa toñoño, meke vahesia rini sa Tamasa, ¹⁷ meke zama pa vinahesi sapu guahe:

“Ke, Bañara, sa Tamasa pu tagoi sari doduru ñinirañira,
sapu koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,
zama valeana si gami koa Goi,

sina koasa Mua ñinirañira lavata,
si podalae nia Goi sa Mua Binañara!

¹⁸ Ta ñaziri sisigiti sari na tie huporo,*

meke kamahire si ta ñaziri tugo si Goi.

Ele kamo sa toতোসো pude di ta pitu sari doduru pu matedi,

meke pude ta pia tugo sari na Mua nabulu poropita,

meke sari na Mua tie,

meke sari doduru pu pamaña nigo hiteke na lavata.

Meke ele kamo sa toতোসো pude va kilasi pa tinahuara sarini
pu huara va ineti sari na tiena sa popoa pepeso.”

¹⁹ Ta tukele sa sasadana sa Zelepade te Tamasa pa Mañauru. Meke ta dogoro pa korapana sa Nana Zelepade sana sa Bokese tanisa Vinariva Egoi te Tamasa. Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala, na lulusu sari na paka mañauru, niu sa popoa pepeso, meke na rane boñi nomana si va hoqa gore mae i sari na kabukabue aesi nomadi.*

12

Sa Barikaleqe meke sa Ratovo

* 11:11 Izk 37:10 * 11:12 2 Bañ 2:11 * 11:13 Rev 6:12, 16:18 * 11:15 Ekd 15:18; Dan 2:44, 7:14,27 * 11:18 Sam 2:5, 110:5; Sam 115:13 * 11:19 Rev 8:5, 16:18

¹ Meke vura mae pa galegalearane si keke vina gilagila arilaena, sapu variva magasana: keke barikaleqe si ta dogoro sapu pokopoko nia sa sa rimata, meke netia sa sa sidara pa nenena, meke toropae ni sa sari ka manege rua pinopino. ² Meke aritiana sa barikaleqe, meke ta sigiti na hilala na tata podo koburu si asa. ³ Beto asa si keke vina gilagila pule si vura mae pa mañauru: vura mae si keke ratovo zinazinara nomana hola sapu ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikhona, meke hopeke va hake toropae bañara sari na batuna.* ⁴ Meke hiru gore nia pikutuna sa si keke koari ka neta pinaqahadi rina pinopino pa mañauru, meke va hoqa gore lani sa pa pepeso si arini. Meke la sa ratovo pa kenuna sa barikaleqe pu tata podopodo, pude onolo toa ia gana sa haha sapu kote podoa sa, gua.* ⁵ Meke podoa sa barikaleqe si keke tuna koreo pu kote tagoi sari doduru niniranira pude bañara ni sari doduru butubutu. Ba ta harupu sage koe Tamasa pa Nana habotuana Bañara sa koburu.* ⁶ Meke govete la nana pa soloso qega sa barikaleqe, vasina pu ele va nama veko nia Tamasa pude kopu nia rini si asa, koari ka keke tina karua gogoto onomo navulu puta rane.

⁷ Meke ta evaņa sa vinaripera pa Mañauru. E Maekolo meke sari nana puku mateana, si raza ia sa ratovo, meke sa ratovo meke sari nana puku mateana si raza hobedia.* ⁸ Ba tava kilasa sa ratovo meke sari nana mateana, ke loke dia vasina hokara pude koa pa Mañauru si arini. ⁹ Meke ta gona gore sa ratovo nomana, sapu sa noki pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo babe Setani. Ta gona gore pa pepeso si asa, meke sari doduru nana mateana. Meke sekesekei ni sa sari doduru tie pa kasia popoa.*

¹⁰ Meke avosia rau si keke mamalaini pa Mañauru, sapu velavela va ululae guahe: “Ele kamo kamahire sa tinaharupu, sa niniranira, meke sa Binañara tanisa nada Tamasa, meke sa niniranira tanisa Nana Karisito. Ura ele ta gona gore la pa pepeso si asa pu zutui sari na tasida koe Karisito, pa kenuna sa nada Tamasa boni na rane.* ¹¹ Meke ele koa mataqara meke va kilasia rini si asa koasa eharana sa Lami, meke koasa hinelahelaena sa Inavoso Leana. Meke lopu ruriti rini sari na dia tinoa kamo pa minate. ¹² Gua asa, ke mu koa qetuqetu agoi na Mañauru, meke gamu doduru pu koa koa sa. Ba mi talotaņa gemi si gamu na pepeso meke na lamana! Ura ele gore atu koa gamu sana sa Devolo pa nana tinanaziri lavata, sina gilania sa sapu papakana hokara mo sa nana totošo,” gua.

¹³ Meke totošo dogoria sa ratovo sapu ele ta gona gore la si asa pa pepeso, si podalae hata lulia sa sa barikaleqe sapu ele podona sa koburu koreo. ¹⁴ Meke ta vala koasa barikaleqe sari karua tatapuru atata nomadi, pude boka tapuru govete la si asa pa soloso qega. Meke koa si asa vasina pu ele va nama veko nia Tamasa, pude ta kopue si asa pa neta vuaheni kukuruna, vasina pu lopu kamo sa ratovo.* ¹⁵ Meke totolo vura pa nuzuna sa ratovo sa kolo, gua tugo na ovuku naqena pu luli la pa mudina sa barikaleqe, pude mani paleke taloa nia gana, gua. ¹⁶ Ba toka nia sa popoa pepeso sa barikaleqe, meke ta viqala sa pepeso, meke nuquru gore sa naqe sapu va totolo vura ia sa ratovo

* **12:3** Dan 7:7 * **12:4** Dan 8:10 * **12:5** Ais 66:7; Sam 2:9 * **12:7** Dan 10:13,21, 12:1; Zd 9 * **12:9** Zen 3:1; Lk 10:18 * **12:10** Zob 1:9-11; Zak 3:1 * **12:14** Dan 7:25, 12:7

pa nuzuna. ¹⁷ Meke ta naziri sisigiti nia sa ratovo sa barikaleqe, ke la pude razai sa sari kaiqa tuna pule sa barikaleqe, sarini pu va tabei sari na tinarae te Tamasa, pu tuqe va nabu pa rinañerane, meke tozi vura nia sa inavosona sa guguana e Zisu Karisito. ¹⁸ Meke turu sa ratovo pa masamasa.

13

Sari Karua Kurukuru Kaleadi

¹ Meke dogoria rau si keke kurukuru sapu korapa vura sage mae pa lamana, sapu ka manege puta kikhona meke ka zuapa batuna; meke hopeke ri na kikhona si va hake toropae banara. Meke ta kubere pa hopeke batudi sa zinama vinahesi pule, sapu na tamasa si arini, gua.* ² Meke sa kurukuru kaleana hie sapu dogoria rau si gua tugo na leopardi, meke sari na nenena si gua tugo na nene bea, meke sa nuzuna si gua tugo na nuzu laione. Meke vala nia sa ratovo koasa sa nana niniranira pude koa banara koa sa nana habotuana banara.* ³ Meke dogoria rau sapu keke ri na batuna si bakora va kaleana, guana kote mate nia tu sa, ba ele ibu nana tu. Ke magasa nia rina tie pa doduruna sa kasia popoa, meke lulia rini si asa. ⁴ Meke vahesia rini sa ratovo, sina vala nia sa koasa kurukuru kaleana sa niniranira, meke vahesia tugo rini sa kurukuru asa, meke zama: "Esei si ninira gua sa kurukuru? Meke esei si garo pude varipera koa sa, meke va kilasia si asa?" gua si arini.

⁵ Meke tava malumu sa kurukuru pude vahesihesi pule nia na poza pule nia tamasa, meke tago niniranira pude koa banara koari ka made navulu rua sidara.* ⁶ Meke podalae zama nonovalia sa sa Tamasa meke sa Pozana, meke sa Nana vasina pu koa ia Sa, meke gua tugo sarini pu koadi pa Manauru. ⁷ Meke tava malumu si asa pude razai sari na tie te Tamasa, meke pude va kilasi si arini. Meke ta vala koasa sa niniranira pude banara ni sari doduru tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa, gua.* ⁸ Meke sari doduru tiena sa popoa pepeso si kaqu vahesia si asa. Ba lopu sarini pu ele ta kubere pozadi pa buka tinoa tanisa Lami, sapu ele vizata vekoi Tamasa pude tava mate, seunae gua tava podaka sa kasia popoa.*

⁹ Asa sapu ari taliñana si mani avosia! ¹⁰ Ke asa sapu kote ta turaña taloa pa tinaraovo^d, si mani ta turaña taloa tugo pa tinaraovo. Meke asa sapu kote tava mate si mani tava mate nia tugo sa vedara. Ura hire tugo sari na toroso pude turu va nabu pa rinañerane koe Karisito sari na tie te Tamasa.*

¹¹ Meke dogoria pule rau si keke kurukuru kaleana sapu vura sage mae pa pepeso. Meke koa ia karua kikhona pu doño guana kikiho lami, meke sa mamalainina si guana ratovo. ¹² Meke nabulu nia sa sa kurukuru kekenu, meke koasa doduru nana niniranira si tavetavete si asa, pude ososo ni sari doduru tie pa kasia popoa pude vahesia sa kurukuru kekenu. Asa sa kurukuru sapu ele bakora, meke doño guana lopu sana kote mate. Ba hola sapu gua asa, si ibu tu sa bakorana. ¹³ Meke va vura tinavete variva magasadi sa kurukuru vina rua, meke garunu gore mae nia tugo sa pa pepeso sa nika pa manauru pa kenudi

* 13:1 Dan 7:3; Rev 17:3,7-12 * 13:2 Dan 7:4-6 * 13:5 Dan 7:8,25, 11:36 * 13:7 Dan 7:21 * 13:8 Sam 69:28 * 13:10 Zer 15:2, 43:11

ri na tie. ¹⁴ Meke sekesekei ni sa sari doduru tiena sa popoa pepeso, koari na tinavete variva magasadi saripu tava malumu ni sa pude taveti, pude zuka ia sa kurukuru kekenu. Meke tozi ni sa saripu koadi pa pepeso, pude tavetia si keke beku pa kinehana sa kurukuru kekenu, sapu ele tava bakora magu varipera, ba lopu mate. ¹⁵ Meke ta vala sa nīniranīra koasa kurukuru vina rua, pude mani siño la nia tinoa sa beku kinehana sa kurukuru kekenu, pude boka zama si asa. Meke tozi nia sa beku pude va matei sari doduru pu lopu vahesia si asa. ¹⁶ Meke ososo ni sa kurukuru vina rua sari doduru tie, hiteke na lavata, tagotagodi na habahualadi, tie ta rupahadi meke na pinausu, pude veko vina gilagila pa kali lima mataodi, babe pa raedi. ¹⁷ Meke loke tie si tava malumu pude variholuholue, be lopu tagoa sa sa vina gilagila hie, sapu sa pozana sa kurukuru kaleana, babe sa nabana sa pozana. ¹⁸ Ego, hire tugo sari na vina gilagila tomedi: Asa sapu ari nana ginilagilana si mani tavete vura nia sa nabana sa kurukuru. Ura sa naba onomo gogoto onomo ṅavulu onomo si tozi vura nia sa pozana sa tie hie.

14

Sa Lami meke sari Nana Tinoni

¹ Meke toso doño la si rau si dogoria rau sa Lami sapu korapa turu Nana pa togere Zaione^d. Meke turu turanae dia koa Sa sari ka keke gogoto made ṅavulu made tina tinoni. Meke ta kubere pa raedi sa pozana Sa, meke sa pozana sa Tamana.* ² Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Mañauru, sapu guana ovañadi rina tovo vo vari tomotomoidi, meke pidala guana paka mañauru, meke guana mamalainidi ri pu mikemike. ³ Meke kera nia rini si keke kinera vaqurana pa kenuna sa nati habotuana Bañara, meke pa kenudi ri ka made kurukuru toadi, meke ri na koimata. Meke loke tie pule si hite va nonoga ia sa kinera, ba sari ka keke gogoto made ṅavulu made tina tinoni mo pu ele holu vagi Tamasa pa popoa pepeso koasa eharana Karisito. ⁴ Hire tugo sari na tie pu lopu va boni pule ni dia tinoa koari na hahanana kaleadi, ba soto va nabu koe Tamasa, kekeñoño gua na vineki vaqura pu lopu hite koa turana keke tie, ba kaqu koa soto mo koasa tie pu kaqu haba ia sa. Ba luli lamae ia rini sa Lami doduru toso. Meke hire tugo sari na tie pu holu vagi pule ni Tamasa koari na tie pa kasia popoa, pude na tie tanisa meke tanisa Lami, kekeñoño gua tugo rina vua kenudi pu ta poni koasa Tamasa. ⁵ Namu lopu hite kokoha si arini, ba toñoto meke loke tinazutudi.*

Sari ka Neta Mateana

⁶ Meke beto asa si dogoria rau si keke mateana sapu tapuru va ululu sage pa galegaleareane, sapu palekena sa Inavoso Leana sapu koa ninae rane ka rane, pude tozi vura nia koari na tinoni pa ninae butubutu, na vinekala, meke na popoa. ⁷ Meke zama va ululae si asa, “Mi pamaña nia na vahesia sa Tamasa! Ura ele kamo sa toso varipitui tanisa. Mi vahesia si Asa pu tavetena sa Mañauru, sa pepeso, sa lamana, meke sari na bukahadi ri na kolo!” gua si asa.

* 14:1 Izk 9:4; Rev 7:3 * 14:5 Zepa 3:13

⁸ Meke luli mae gana pule si keke mateana vina rua, meke zama: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa nati vasileana lavata. Sina ele ta turana va sea pa nana hahanana maqota sari na tie koari doduru butubutu, guana va viviri ni vaeni variva pekipekina sa si arini,” gua.*

⁹ Meke luli la gana koari kara sa mateana vina neta, meke velavela va ululae guahe: “Arini pu vahesia sa kurukuru kaleana, meke sa beku sapu ta tavete luli pa kinehana sa, meke vekoa pa raedi, babe pa limadi sa vina gilagila tanisa kurukuru, ¹⁰ si kaqu va napo ni Tamasa sa doduruna sa niniranira tanisa Nana kapa tinanaziri nomana hola. Meke kote tava sigiti hola pa nika meke pa kolo nai lerana si arini, pa kenudi ri na mateana hopedi te Tamasa meke sa Lami.* ¹¹ Meke sa tunahana sa nika vasina koa ta sigiti si arini, si vura sage ninae rane ka rane. Meke loka ari makudona rane na boni sa tinasigiti tadirini pu vahesia sa kurukuru kaleana meke sa beku, sapu sa kinehana sa. Gua tugo asa sa tinasigiti tadirini pu ele vagia sa vina gilagilana sa pozana sa,” gua.* ¹² Ke hire tugo sari na totozo pude turu va nabu sari na tie te Tamasa, saripu va tabei sari Nana tinarae, meke soto va nabu pa dia rinaerane koe Zisu.

¹³ Meke totozo asa si avosia rau si keke mamalaini mae guana pa Manauru, sapu zama guahe: “Mu kuberia sapu guahe: Tamanae tugo saripu koa keke koasa Banara, pu mate kamahire meke gua tugo saripu kote mate vugo repere! Uve! Ura, kote magogoso koari na dia tinavete mamatadi si arini, meke kote piyai tugo Tamasa si arini koari na dia tinavete leadi,” gua sa Maqomaqo Hope.

Sa Totoso Pakepakete pa Popoa Pepeso

¹⁴ Meke dono la si rau, meke dogoria rau si keke lei keorona, meke habotu Nana koasa lei si keke, sapu dono gua tugo sa Tuna na Tie, meke toropae nia Sa sa toropae Banara sapu ta tavetae qolo, meke taninia Nana pa limana si keke magu naruna tana pakepakete huiti.* ¹⁵ Meke vura mae pa korapa Zelepade si keke mateana pule, meke velavela va ululae la guahe koa Sa pu korapa habotuna pa lei: “Mu paleke la nia sa Mua magu naruna mamu la pakepakete. Ura ele kamo sa totozo pude pakepakete sina ele komiha sa popoa pepeso!” gua.* ¹⁶ Meke hiru nia Sa pu habotuna pa lei sa Nana magu pa popoa pepeso, meke ta pakete vagi sari na tiena sa popoa pepeso.

¹⁷ Meke keke mateana pule si vura mae gua koasa Zelepade pa Manauru, meke palekia nana tugo si keke magu pakepakete naruna. ¹⁸ Meke keke mateana pule sapu kopuna sa nika pa hope^d, si vura mae gua vasina, meke zama va ululae la guahe koa Sa pu taninina sa magu pakepakete naruna: “Mu palekia sa mua magu pakepakete naruna, mamu pakete vagi sari na tie guana kata qurepi^d koari na inuma vaeni pa popoa pepeso, sina ele sagana sari qurepi!” gua. ¹⁹ Meke hiru nia sa mateana sa nana magu pakepakete naruna koasa popoa pepeso, meke vagi varigara ni sa sari na tie guana kata qurepi, meke oki lani rini koasa munamunalana kolo vaeni tanisa tinanaziri te Tamasa. ²⁰ Meke tava mate sari na tie meke vura eharadi gua sapu ta neti sari na qurepi

* **14:8** Ais 21:9; Zer 51:8; Rev 18:2 * **14:10** Ais 51:17; Zen 19:24; Izk 38:22 * **14:11** Ais 34:10 * **14:14** Dan 7:13 * **14:15** Zol 3:13

pa munamunalana pa sadana sa vasileana lavata. Totolo vura guana naqe sa eharadi koasa munamunalana tinañaziri te Tamasa, la tu pa seu padana ñeta gogoto kilomita meke tata karua mita lamanana gua.*

15

Sari na Mateana meke sari na Oza Vina Betobeto

¹ Meke dogoria rau pa Mañauru si keke vina gilagila arilaena pule meke variva magasana. Koa dia sari ka zuapa mateana meke hopeke dia oza vina betobeto. Ura pana ta evaña sari na oza hire, si beto tugo sa tinañaziri te Tamasa. ² Meke dogoria rau si keke tinitoña sapu doño guana kolo, sapu bule sisigiti meke kekeñoño guana qelasi viana, meke varihenie nika si asa. Meke dogori rau sarini pu koa mataqara hola nia sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, meke sa nabana sa pozana sa, sina lopu vahesia rini sa kurukuru. Korapa turu kapae dia si arini koasa kolo sapu guana qelasi, meke tañini dia pa limadi sari na mike saripu poni ni Tamasa koa rini. ³ Meke kera nia rini sa kinera te Mosese, sa nabulu te Tamasa, koa sa guguana sa Lami, sapu guahe:*

sari na Mua tinavete si arilaedi na variva magasadi!

Agoi sa Bañara ninae rane tadi na butubutu,
toñoto meke hinokara sari na Mua hahanana.

⁴ Bañara, doduru tie si kote pamaña nigo,*

meke kote va lavatia sa Pozamu.

Ura, Agoi mo telemu si hopemu,
meke sari doduru tie pa ninae popoa
si kote mae vahesigo mo si Agoi.

Ura sari na Mua tinavete toñotodi,
si ele vata dogoro ni Goñi koa ri na tie,” gua.

⁵ Beto asa, si doño la si rau meke dogoria sapu ta tukele sa Zelepade sapu sa Ipi^d Hopena te Tamasa pa Mañauru.* ⁶ Meke vura mae pa korapana sa Zelepade sari ka zuapa mateana, saripu paleke mae ni sari ka zuapa oza. Meke pokopoko lineni sapu keoro meke ñedaladi si arini, meke dikuru ni rini pa raqaraqadi sari na qolo. ⁷ Meke keke koari ka made kurukuru toadi si vala ni koari ka zuapa mateana sari na baolo qolo sapu siñi na tinañaziri tanisa Tamasa sapu toa holana ninae rane ka rane. ⁸ Meke siñia na tunaha sa korapana sa Zelepade sapu mae guana koasa ñinedalana sa Tamasa meke koasa Nana ñinirana. Ke loke tie hokara si boka nuquru la vasina, osolae tava gorevura beto tu sari ka zuapa oza tadi ka zuapa mateana.*

16

Sari na Baolo Tanisa Tinañaziri te Tamasa

¹ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu mae guana pa Zelepade, sapu zama va ululae guahe koari ka zuapa mateana: “La mamu titisi gore ni pa popoa pepeso sari ka zuapa baolo tanisa tinañaziri te Tamasa,” gua.

* **14:20** Ais 63:3; KTZ 1:15; Rev 19:15 * **15:3** Ekd 15:1 * **15:4** Zer 10:7; Sam 86:9 * **15:5** Ekd 38:21 * **15:8** Ekd 40:34; 1 Bañ 8:10-11; 2 Koron 5:13-14; Ais 6:4

² Meke la titisi gore nia sa mateana vina keke sa nana baolo pa popoa pepeso. Meke razai na tubu sapu vari sisigiti si arini pu vagia sa vina gilagila tanisa kurukuru kaleana, meke sarini pu vahesia sa bekuna sa.*

³ Meke sa mateana vina rua si titisi gore la nia pa lamana sa nana baolo. Meke ta evaṅae gua tugo na eharadi ri na tie matedi sa kolo, meke mate beto sari doduru tiṅitoṅa toadi pa lamana.

⁴ Meke sa mateana vina neta si titisi gore la nia sa nana baolo koari na leana na ovuku, meke koari na kolo bukaha, meke ta ilirae ehara si arini.* ⁵ Meke avosia rau sa mateana tadi na kolo, sapu zama guahe:

“Agoi sapu Hopemu, sapu ele koa pukerane, meke sapu korapa koa kamahire,

toṅoto sari na Mua vina kilasa koari na tie kaleadi hire.

⁶ Ura va matei rini sari na Mua tie, meke sari na poropita, meke tava zoloro sari na eharadi,

meke va napo ni ehara Goi si arini pu variva mate, ura pada tugo sa vina kilasa asa koarini!”

⁷ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu vura mae guana koasa hope, sapu zama guahe:

“Uve, Baṅara na Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira, toṅoto meke hinokara hola sari na Mua vina kilasa!” gua.

⁸ Meke titisi la nia sa mateana vina made sa nana baolo koasa rimata, meke tava ninira sa ṅadana sa, pude kina va sisigiti na rimata sari na tie. ⁹ Meke ta kina va sisigiti nia rina tie sa maṅinina sa rimata, ke zama va kaleania rini sa Tamasa meke sa pozana Sa, sapu ari Nana niniraṅira koari na oza hire. Ba korodia luara pani rini sari na dia sinea, pude vahesia sa Tamasa.

¹⁰ Meke titisi la nia sa mateana vina lima sa nana baolo koasa habotuana baṅara tanisa kurukuru kaleana, meke tava huporo dudukurumu sa popoa vasina koa baṅara sa kurukuru kaleana, meke garata livodi sari na tie, ura na ta sigiti si arini.* ¹¹ Meke zama va kaleania rini sa Tamasa pa Maṅauru koari na dia tinasigiti na vinagauru, ba lopu hite luara pani rini sari na dia tinavete kaleadi.

¹² Meke titisi la nia sa mateana vina onomo koasa Ovuku Iuparetisi sa nana baolo, ke popa sa kolona, pude va nama nia sa sirana tadi na baṅara pu mae guadi pa kali gasa rimata.* ¹³ Meke beto asa si dogori rau sari ka neta maṅomaṅo kaleadi saripu doṅo gua na bakarao, sapu hopeke vura mae guadi pa ṅuzuna sa ratovo, meke pa ṅuzuna sa kurukuru kaleana, meke koasa poropita kokohana. ¹⁴ Arini sari na maṅomaṅo kaleadi saripu hoke va vura tinavete variva magasadi. Meke vura la si arini koari na baṅara pa doduruna sa popoa pepeso, pude varigara ni, pude varipera koasa rane nomana tanisa Tamasa pu tagoi sari doduru niniraṅira.

¹⁵ “Dotu! Kote atu kamo va hodaka guana tie hikohiko si Rau! Ba tamanae tugo si asa sapu vaṅunu doduru totoṅo, meke va nama vekoi sari nana poko, pude lopu ene dododohona meke tava kurekure pa korapa kobi tie,” gua se Zisu.*

* 16:2 Ekd 9:10 * 16:4 Ekd 7:17-21; Sam 78:44 * 16:10 Ekd 10:21 * 16:12 Ais 11:15

* 16:15 Mt 24:43-44; Lk 12:39-40; Rev 3:3, 19:7,8

¹⁶ Meke varigara ni rina maqomaqo kaleadi sari na banarana sa popoa pepeso pa keke vasina, sapu ta pozae Amaqedoni pa zinama Hiburu.*

¹⁷ Meke titisi la nia sa mateana vina zuapa sa nana baolo pa galegalearane. Meke ta avoso si keke mamalaini sapu mae guana koasa habotuana Banara pa korapa Zelepade, sapu zama va ululae guahe: “Ele kamo sa toto,” gua si Asa. ¹⁸ Meke malara va hodaka sari na kapi, meke pidala na lulusu sa paka manauru. Meke kamo si keke niu nomana hola, sapu lopu ele hite ta evana seunae gua ta tavete sa tie pa pinodalaena sa kasia popoa.* ¹⁹ Meke balabala ia Tamasa si pa Babiloni sa nati vasileana lavata, ke va napo nia Nana kapa vaeni Sa si asa, sa kapa sapu sinia sa Nana tinanaziri na vina kilasa nomana. Meke ta viqala neta sa pepeso koasa vasileana lavata asa, meke sari na vasivasileana tadi doduru popoa si ta huara beto.* ²⁰ Meke sari doduru nunusa si lopu ta dogoro, meke sari na toqere ba namu lopu hite ta dogoro tugo.* ²¹ Meke hoqa gore koari na tie sari na kabukabue aesi, saripu lima navulu kilo hopeke mamatadi gua. Meke zama va kaleania rini sa Tamasa, sina kaleana sisigiti sa oza asa.*

17

Sa Maqota Ta Avosaena

¹ Meke keke koari ka zuapa mateana sapu taninidi ri ka zuapa baolo, si mae koa rau meke zama guahe: “Mae maqu va dogoro nigo sa vina kilasa sapu kote ta evana koasa maqota sapu ta avosaena, sapu habotuna koari na kolo.* ² Sari na banara koasa popoa pepeso si ele somane koasa nana binarabarata na vinarivosa, meke ele ta turana va sea sari na tiena sa popoa pepeso koasa nana hahanana maqota, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini,” gua.*

³ Beto asa si turana sa mateana si rau koasa niniranira tanisa Maqomaqo Hope, meke la pa soloso qega. Meke dogoria rau vasina si keke barikaleqe sapu habotu nana koa keke kurukuru kaleana sapu zinazinarana, meke ta kubere pa doduru tinina sari na pozapoza vinahesi pule, sapu na tamasa ninira si asa, gua. Ka zuapa batuna, meke ka manege puta kikhona si asa. ⁴ Meke pokopoko pepolo na zinara sa barikaleqe hie, meke tava sarie qolo na patu arilaedi, meke na vovoto davi si asa. Meke taninia nana pa limana si keke kapa qolo, sapu sinia na hahanana variva kurekuredi, meke na bonidi ri nana binarabarata na vinarivosa.* ⁵ Meke hire sari pozapoza pu ta tome ginuadi saripu ta kubere pa raena:
**BABILONI SA NATI VASILEANA LAVATA,
 SA TINADIA RI DODURU MAQOTA,
 MEKE SARI DODURU HAHANANA VARIVA KUREKUREDI PA KASIA
 POPOA.**

⁶ Meke dogoria rau sa barikaleqe sana sapu qetuqetu hola guana tie napo va viviri, sina ele va matei sa sari na tie te Tamasa, meke sarini pu tozi vura nia sa dia rinaerane koe Zisu.

* **16:16** 2 Ban 23:29; Zak 12:11 * **16:18** Rev 8:5, 11:13,19 * **16:19** Ais 51:17 * **16:20** Rev 6:14 * **16:21** Ekd 9:23; Rev 11:19 * **17:1** Zer 51:13 * **17:2** Ais 23:17; Zer 51:7
 * **17:4** Zer 51:7

Meke sipu dogoria rau sa barikaleqe asa si magasa sisigiti si rau. ⁷ Meke nanasa mae guahe sa mateana koa rau, “Na vegua ke magasa si goi? Ego, maqu tozi va bakala poni nigo sa ginua tomena tanisa barikaleqe hie, meke sa kurukuru kaleana pu ka zuapa batuna meke ka manege puta kikihona sapu sa kurukuru vasina hake sa barikaleqe. ⁸ Sa kurukuru sapu dogoria goi sana si ele koa tu visoroihe, ba lopu koa si asa kamahire, ba kote vura sage mae pa korapa pou loke kokoina si asa, meke kote la koasa vina kilasa koa holana. Podalae tu pa pinodalaena sa kasia popoa, si ta kubere pozadi sari kaiqa tie pa buka tinoa. Ba pana dogoria ri na tie pu lopu ta kubere pozadi pa buka tinoa sa kurukuru kaleana, si kote magasa nia rini si asa. Asa sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, ba lopu koa kamahire, meke sapu kote vura pule mae.*

⁹ Meke ta hivae sa ginilagilana lohina^d pude gilania sa ginuana sa kurukuru kaleana hie. Sari ka zuapa batuna si sari ka zuapa toqere, vasina pu habotu sa barikaleqe, meke ari ka zuapa banara tugo si arini. ¹⁰ Ka lima si ele hola sa dia binañara, keke si korapa koa, meke sa vina zuapa si lopu ele mae. Meke pana mae si asa si kaqu papakana mo sa nana toতোso pude koa banara. ¹¹ Meke sa kurukuru kaleana sapu ele koa visoroihe, meke lopu koa kamahire, si asa tugo sa banara vina vesu, meke asa tugo si keke sapu lulia sa hahanana tadi ka zuapa, sapu kote la koasa nana vina kilasa koa holana.

¹² Sari ka manege puta kikiho saripu dogori goi si ari ka manege puta banara, saripu lopu ele koa banara koari hopeke dia binañara. Ba pa keke toতোso papakana hite mo, si kote koa banara turania rini sa kurukuru kaleana.* ¹³ Sari ka manege puta hire si keke mo sa dia hiniva, meke kaqu poni la nia rini sa dia ninirañira koasa binañara tanisa kurukuru kaleana pude ninira sa nana tinarae. ¹⁴ Meke kote raza ia rini sa Lami, ba kote va kilasi Sa si arini. Ura Asa tugo sa Nati Hiniva tadi na nati hiniva, meke sa Banara tadi na banara. Meke kaqu koa mataqara turani tugo Sa sari Nana tie ta vizatadi, na ta tiokodi, saripu turu va nabu pa dia rinañerane koa Sa.”

¹⁵ Meke zama sa mateana koa rau: “Sari na kolo pu dogori goi vasina pu habotu sa maqota, si sari na tinoni meke sari na puku tie pa ninae butubutu, na vinekala, na popoa. ¹⁶ Sari ka manege puta kikiho, meke sa kurukuru kaleana saripu dogori goi, si kote kukiti nia rini sa maqota. Meke kote vagi betoi rini sari doduru nana likakalae saripu tagoi sa, meke va dodoho veko hola ia rini si asa, meke kote gania rini masana meke sulu pania rini si asa. ¹⁷ Ura ele vekoa Tamasa pa korapa bulodia, pude di va gorevura ia sa Nana hiniva. Meke va egoa rini pude vala nia koasa kurukuru kaleana sa dia ninirañira pude koa banara si asa, osolae kaqu tava gorevura beto sari doduru zinama te Tamasa. ¹⁸ Sa maqota sapu dogoria goi sana, si sa vasileana nomana, sapu banara ni sari doduru binañara pa popoa pepeso,” gua.

18

Ta Huara Va Inete sa Vasileana Babiloni

¹ Beto asa, si dogoria rau si keke mateana pule sapu gore mae guana pa Mañauru. Meke tagoa sa sa ninirañira nomana hola, meke malara

* 17:8 Diut 7:7; Rev 11:7; Sam 69:28

* 17:12 Diut 7:24

la koasa kasia popoa sa ninedalana. ² Meke velavela va ululae guahe si asa: “Ele huara! Ele ta huara va inete sa popoa Babiloni, sa nati vasileana lavata, meke ele ta evaṇae na vasina tadi na tomate kaleadi na maqomaqo kaleadi, meke na kokoana tadi doduru kurukuru tapuru variva malederedi pu lopu henai rina tie.”* ³ Ura ele somana ni ri doduru butubutu tie sari na hahanana kaleadi, na binarabarata, na vinarivosa na gua tanisa vasileana sana, guana napo viviri vaeni variva pekipekina si arini.* Meke sari doduru baṇarana sa kasia popoa, si ele somana tugo koari na nana hahanana maqota. Meke sari na tie varivari holuholue pa kasia popoa, si tagotago sisigiti koasa nana hahanana, pude okoro ni sari doduru tinotaṇa sage hinoludi.

⁴ Meke avosia rau si keke mamalaiṇi pule sapu mae guana pa Maṇauru, sapu zama guahe:

“Gamu na Qua tinoni,*

mi taluarae koasa popoa sana!

Pude mi lopu somana koari nana hahanana kaleadi, meke pude mi lopu somana nia sa vina kilasa tanisa!

⁵ Ura ele vari tomotomoi sage pa Maṇauru sari nana sinea,* ke balabala i Tamasa sari doduru nana hahanana kaleadi.

⁶ Tavete pule la nia koa sa gua sapu ele tavete atu nia sa koa gamu:* mamu tomo rua pule la nia koa sa sa vina kilasa, padadi gua ri doduru pu ele tavete atu ni sa,

va napo pule la nia koa sa, karua totoṣo, sa nana kapa telena, sapu sa vina kilasa tanisa.

⁷ Mani koa ta sigiti va kaleana na talotaṇa si asa,*

sina visoroihe si va lavata pule nia meke vagi va soku pule nia tinagotago si asa.

Ura sa barikaleqe sapu sa vasileana nomana si zama guahe pa korapa bulona:

‘Habotu guana baṇara maqota si rau, meke lopu na nabonaboko, meke lopu kote talotaṇa si rau vugo repere,’ gua si asa.

⁸ Gua asa, ke pa keke rane mo si kote raza ia rina oza hire sa vasileana nomana sana:

sa tinalotaṇa, sa soṇe, meke sa minate.

Meke kote ta sulu palae si asa pa nika.

Ura ninira hola sa Tamasa, sa Baṇara sapu va kilasia si asa.

⁹ Meke pana ta sulu si asa, meke dogoria rina baṇara tanisa kasia popoa saripu somanae koasa nana hahanana binarabarata, meke somana tagotago sisigiti, si kote kaboa na talotaṇa nia rini si asa.*

¹⁰ Meke kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote zama guahe si arini:

‘Variva talotaṇa hola si goi na nati vasileana lavata!

Agoi Babiloni pu tagoa sa niniraṇira nomana, pude tagotago sisigiti.

Ura pa totoṣo papakana mo si kamo koa goi sa tinahuara!’ gua.

¹¹ Sari na tie holuholu pa kasia popoa, ba kote kabo na talotaṇa nia tugo rini si asa. Ura loke tie si kote holui sari na dia likakalae

* **18:2** Ais 21:9; Zer 50:39, 51:8; Rev 14:8; Ais 13:21; Zer 50:39 * **18:3** Ais 23:17; Zer 51:7

* **18:4** Ais 48:20; Zer 50:8, 51:6,45 * **18:5** Zen 18:20-21; Zer 51:9 * **18:6** Sam 137:8; Zer

50:29 * **18:7** Ais 47:7-9 * **18:9** Izk 26:16-17

kamahire.* ¹² Loke tie si kote holu vagi sari na dia golo, na siliva, na patu arilaedi, meke sari na vovoto davi. Meke gua tugo sari na poko lini arilaedi saripu sage hola hinoludi, meke sari na poko zinara, pepolo, meke sapu ta pozae silika. Meke lopu boka holuholu ni rini sari doduru huda arilaedi, na boronizi, na aeana meke na patu noma hinoludi sapu ta pozae mabolo, meke sari doduru tinitonā saripu ta tavetae livo elopaniti, meke na huda arilaedi.* ¹³ Meke saripu lopu ta holudi tugo, sari na sinamoni, na vina uququ ruqa humana lea, meke sa meresena sapu ta pozae moa. Meke saripu lopu ta holudi guana kolo vaeni, na oela sapu ta vagi pa vua huda olive, meke na palava leadi meke na huiti. Meke gua tugo sari na bulumakao, na sipi, na hose, meke sari na totopili pu babani rini, meke gua tugo sari na pinausu pu ta holudi.

¹⁴ Meke kote zama la guahe koa sa sari na tie holuholu: ‘Sari doduru likakalae pu hola okoro ni goi, meke sari na tinitonā lomosodi pu hoke henahenai goi, meke na tinitonā pu doño lea hola, si ele ta noñovala beto, ke lopu kote hite dogoro pulei goi si arini.’ ¹⁵ Meke sari na tie pu holuholu ni sari na tinitonā sara, meke tago va sokusoku koari na dia tinavete holuholu koasa vasileana sana, si kote turu pa seseuna vasinahite si arini, sina matagutu nia rini sa nana tinasigiti. Meke kote kabo na talotāna nia rini si asa.*

¹⁶ ‘Variva talotāna hola si agoi na nati vasileana lavata.

Agoi pu pokopoko ni sari na poko lini arilaedi, poko zinara na pepolo,

meke tava sarie golo, na patu noma hinoludi, meke na vovoto davi!

¹⁷ Ba pa totošo papakana mo si ta novala beto sari doduru likakalae,’
gua.*

Meke sari doduru koimata koari na vaka, na tie lulidi pa vaka, meke sari na tie tavetavete, saripu vagi poata koari na tinavete pa vaka, si kote turu pa seseuna vasinahite. ¹⁸ Meke sipu doño la ia rini sa tinahana sa nika sapu sulua sa vasileana, si kote talotāna si arini, meke zama guahe: ‘Namu loke vasileana hokara si arilaena kekeñoño gua sa nati vasileana lavata hie,’ gua si arini.* ¹⁹ Meke kote taburu ni kavuru rini sari na batudi, pude vata dogoro nia sa dia tinalotāna, meke kabo meke zama guahe:

‘Variva talotāna hola,
sa nati vasileana lavata.

Koasa nana tinagotago nomana,

si ele vagi va soku poata sari doduru pu ari dia vaka saripu hoke ene lamae pa lamana!

Ba pa totošo papakana mo si ta huara beto sari doduru pu tagoi sa,’
gua si arini.”*

²⁰ Meke zama pule sa mateana, “Mi koa qetuqetu si gamu pa Mañauru, meke gamu na tie te Tamasa, na apositolo, meke na poropita.

Ura huara betoa Tamasa sa popoa Babiloni,
sina ele noñovala gamu sa si gamu.”*

* **18:11** Izk 27:31,36 * **18:12** Izk 27:12,13,22 * **18:15** Izk 27:31,36 * **18:17** Ais 23:14;
Izk 27:26-30 * **18:18** Izk 27:32 * **18:19** Izk 27:30-34 * **18:20** Diut 32:43; Zer 51:48

²¹ Beto asa, si ovulu vagia keke mateana n̄n̄irana si keke patu nomana lavata, meke buli la nia sa pa lamana peava, meke zama guahe:

“Kaqu tava kilasa pa tinahuara nomana si pa Babiloni, sa n̄ati vasileana lavata,
kekenoŋo gua sa patu nomana sapu ta buli gore la guahe pa lamana peava,
pude lopu hite kaqu ta dogoro pule si asa.*

²² Lopu kaqu hite ta avoso pule koa goi sari na mamalain̄idi rina minikemike, na kinera tadi na tie, na kevukare meke na ivivu, meke gua tugo sari na tie pu munala huiti pa patu, pude tavete palava.

Meke lopu kaqu ta dogoro pule sari na tie pu bokadi tavetavete pa limadia.* *

²³ Namu lopu kote hite ta dogoro pule sa kalalasangana sa zuke koa goi, meke lopu kote hite ta avoso sari na mamalain̄idi rina koreo na vineki pu ta varihabae.

Sari na mua tie holuholu si koa ululu hola pa dia n̄n̄iran̄ira meke arilaedi pa kasia popoa.

Meke koasa kinehana sa mua hahanana kaleana na inoko'okoro sea

si ta turaŋa va sea sari doduru butubutu, koa sa mua vinakuvakutae kokohadi!” gua.

²⁴ Tava kilasa si asa sina ta zutu ni sa sari na eharadi ri doduru pu tava mate koasa:
sari na tie te Tamasa, sari na poropita, meke sari doduru pu tava mate pa kasia popoa.*

19

Sa Vinahesi pa Manauru

¹ Beto asa, si avosi rau soku hola tie pa keke vinarigara lavata pa Manauru, saripu velavela guahe:

“Vahesia sa nada Tamasa!

Ura Tanisa tugo sa tinaharupu, na vina lavata, meke sa n̄n̄iran̄ira.

² Meke sari Nana vinilasa si hinokara meke toŋoto!

Ura ele va kilasia Sa sa vasileana sapu gua na maqota sapu ta gilana hola,

sapu ele turaŋa va sea ia sa sa popoa pepeso koasa nana hahanana barabarata.

Ke va kilasia Tamasa si asa, sina va matei sa sari Nana nabulu.”*

³ Meke velavela va ululae pule si arini, meke zama:

“Vahesia sa Tamasa!

Ura tunaha sage sa nika pu lopu ari matena, sapu suluna sa vasileana nomana lavata sana.”*

⁴ Meke hoqa todoŋo sari ka hiokona made koimata ta ronuedi, meke sari ka made kurukuru toadi, meke vahesia rini sa Tamasa koasa Nana habotuana Baŋara, meke velavela guahe si arini:

“Uve, gua tugo! Vahesia sa Tamasa!” gua si arini.

Sa Inevana Vinarihaba Tanisa Lami

* 18:21 Zer 51:63-64; Izk 26:21 * 18:22 Izk 26:13; Ais 24:8 * 18:22 Zer 7:34, 25:10

* 18:24 Zer 51:49 * 19:2 Diut 32:43; 2 Baŋ 9:7 * 19:3 Ais 34:10

⁵ Meke vura mae koasa habotuana Baṅara si keke mamalaiṅi sapu zama guahe:

“Mada vahesia sa nada Tamasa, gamu doduru nana nabulu, meke gamu doduru tinoni pu pamaṅa nia si Asa, hiteke na lavata,”
gua.*

⁶ Meke beto asa si avosia rau si keke mamalaiṅi, sapu guana mamalaiṅina keke vinarigara lavata, meke guana ovaṅadi rina tovovo vari tomotomoidi, meke guana pidalana sa paka maṅauru. Meke zama guahe si arini:

“Vahesia sa Tamasa!

Ura sa Nada Tamasa pu tagoi sari doduru ṅiniraṅira si na Baṅara!”
gua.*

⁷ Mada koa qetuqetu si gita,

mada va lavatia si Asa!

Ura ele kamo sa toroso vinarihaba tanisa Lami,
meke ele va namanama sa Nana barikalege.

⁸ Meke sa poko liniṅi memelesina, na ṅedalana,
meke viana si ta poni nia sa pude va sagea.

Ura sa poko liniṅi memelesina si na tinavete toṅotodi tadi na tie te Tamasa.

⁹ Meke zama mae koa rau sa mateana, “Mu kuberia sapu guahe: ‘Tamanae si arini pu ta ruvatadi koasa inevaṅa vinarihaba tanisa Lami,’ gua. Ura arini tugo sari na zinama hinokaradi te Tamasa,” gua sa mateana.*

¹⁰ Meke hoṅa todoṅo pa nenena sa si rau, pude vahesia si asa. Ba zama au sa, “Lopu tavete gua asa! Arau si keke nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turanaṅi ri na tasimu goi pu ele tuṅe va nabua, meke tozi vura nia sa inavosona e Zisu Karisito. Mu vahesia mo sa Tamasa! Ura sa inavoso sapu tozia Zisu si na ṅatina sa kinorokorotae,” gua.

Sa Tie sapu Koi koasa Hose Kekeoro

¹¹ Meke dogoria rau ta tukelena sa Maṅauru, meke keke hose keorona si dogoria rau vasina. Meke Asa sapu koi koasa si ta pozae Ta Ronuena meke Hinokara. Meke pa tinonoto si varipitui ni Sa sari na tie, meke varipera si Asa koari na kana.* ¹² Sari na matana si gua tugo na huruṅu nika, meke sokudi toropae baṅara si va hakei Sa pa batuna. Meke ta kubere si keke pozapoza koa Sa, ba loka tie gilania si asa, ba Asa mo telena.* ¹³ Meke pokopoko nia Sa si keke poko doduru sapu ta poṅana pa ehara. Meke sa pozana Sa si sa Zinama te Tamasa. ¹⁴ Meke luli somanae koa Sa sari puku qeto minate lavata pa Maṅauru, meke pokopoko ni rini sari na poko liniṅi memelesidi, keoro meke viadi, meke koi dia koari na hose keorodi. ¹⁵ Meke vura pa ṅuzuna Sa si keke magu varipera ṅaruna, pude seke gorengi Sa sari na butubutu. “Kote tagoi Sa sari doduru ṅiniraṅira pude baṅara ni sari doduru butubutu.” Kote va matei Sa si arini koasa tinanaṅiri nomana te Tamasa sapu tagoi sari doduru ṅiniraṅira, guana neti vurani Sa sari kolo vaeni koari na qurepi pa munamunalana.* ¹⁶ Pa Nana poko doduru meke pa pudapudana si ta kubere sa pozapoza sapu zama guahe:

* **19:5** Sam 115:13 * **19:6** Izk 1:24; Sam 93:1, 97:1, 99:1 * **19:9** Mt 22:2-3 * **19:11** Izk 1:1; Sam 96:13; Ais 11:4 * **19:12** Dan 10:6 * **19:15** Sam 2:9; Ais 63:3; Zol 3:13; Rev 14:20

“Sa N̄ati Hiniva tadi na n̄ati hiniva, meke sa N̄ati Baṅara tadi na baṅara,” gua.

¹⁷ Meke dogoria rau si keke mateana sapu turu nana koasa rimata. Meke velavela va ululae la si asa koari doduru kurukuru saripu tapuru la mae pa korapa galegalearane, meke zama guahe:* “Mae, varigara mae koasa inevaṅa lavata te Tamasa! ¹⁸ Mae mamu gani sari na masadi ri na baṅara, na n̄ati koimata tadi na puku tie varipera, meke sari na tie varane, sari na masadi rina hose, meke sari na tie pu koidi koa rini, meke sari na masadi ri doduru tie ta pausudi meke sarini pu lopu ta pausudi, hiteke na lavata!” gua.

¹⁹ Beto asa si dogoria rau sa kurukuru kaleana, meke sari na baṅara pa popoa pepeso, meke sari na dia qeto minate nomadi saripu varigara pude raza ia si Asa sapu koi koasa hose, meke sa Nana qeto minate. ²⁰ Meke ta tuqe vagi sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, pu zuka ia sa kurukuru kaleana, meke taveti sari na tinavete variva magasadi, meke sekesekei ni si arini pu vagia sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa tinidia, meke vahesia sa bekuna sa kurukuru kaleana. Toadi meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana sari kara, vasina huruṅu sa nai.* ²¹ Meke Asa sapu koi koasa hose si va matei sari na qeto minate tadirini pa Nana magu varipera sapu vurana pa nuzuna. Meke deṅa pata ni ri na kurukuru tapuru sari na masadi.

20

Keke Tina Vuaheni

¹ Meke dogoria rau si keke mateana sapu gore mae guana pa Maṅauru, meke taṅinia nana pa limana sa viduluna sa tukutukuna sa pou sapu loke kokoina, meke keke seni mamatana. ² Meke tuqe vagia sa sa ratovo, sa noki pukeranena hola, sapu ta pozae sa Devolo, babe Setani, meke pusi vekoa sa, pude koa ta pusi pa keke tina vuaheni.* ³ Meke oki gore la nia sa mateana pa korapa pou sapu loke kokoina si asa, meke vidulu tukua na tokoro hukatia sa si asa, pude mani lopu sekesekei pule ni sari na butubutu, osolae hola tu sa keke tina vuaheni. Meke pa mudina tu asa, si kaqu ta rupaha si asa, meke tava maluara taloa pa totoso papakana mo.

⁴ Meke dogori rau sari na habotuana baṅara, meke sarini pu habotudi koarini, saripu tava malumu pude varipitui. Meke dogori tugo rau sari na maqomaqodi rini pu ele ta kupa palae batudi, sina tuqe va nabua, meke tozi vura nia rini sa inavosona Zisu, meke sa zinama te Tamasa. Lopu vahesia rini sa kurukuru kaleana, meke sa bekuna sa, babe vekoa sa vina gilagilana sa kurukuru kaleana pa raedia babe pa limadia. Somana tava baṅara koe Karisito si arini pa keke tina vuaheni.* ⁵ Arini tugo si somana koasa tinuru pule kekenu tadirini pu matedi, ba sari tie matedi pule si lopu kaqu toa pule, osolae hola tu sa keke tina vuaheni. ⁶ Meke tamanae dia, na tava madi si arini pu somanae koa sa tinuru pule pa minate kekenu. Ura sa minate vina rua si loke nana niniraṅira koa rini, sina lopu ta vala koasa vina kilasa koa holana, ba kaqu na hiana te Tamasa, meke te Karisito si

* 19:17 Izk 39:17-20 * 19:20 Rev 13:1-18 * 20:2 Zen 3:1 * 20:4 Dan 7:9,22

arini. Meke kaqu koa banara turania rini si Asa koasa Nana Binaṅara pa keke tina vuaheni.

Tava Kilasa se Setani

⁷ Meke sipu hola sa keke tina vuaheni, si kaqu ta rupaha pa nana tinapusi se Setani. ⁸ Meke kaqu vura la sekesekei ni sa sari doduru butubutu pa kasia popoa, sari na butubutu pu ta pozae Qoqi meke Maqoqi. Meke kaqu varigara ni sa si arini pude varipera, meke sa ninaedi rini si gua tugo na onone pa masa.* ⁹ Meke ene karovia rini sa popoa pepeso, meke koa varilikohae nia rini sa vasina soti tadi na tie te Tamasa, sapu sa vasileana ta tataruena Tanisa. Ba kote gore mae pa Maṅauru sa nika, meke sulu va mate betoi sarini. ¹⁰ Meke ta okie la pa korapa kopi nika lerana vasina huruṅu sa nai, sa devolo sapu sekesekei ni si arini. Asa sa vasina sapu koa ia sa kurukuru kaleana, meke sa poropita kokohana, meke kote koa ta sigiti va kaleana si arini vasina, rane na boṅi, meke ninae rane ka rane.

Sa Vinari Pitui Vina Betobeto

¹¹ Meke beto asa si dogoria rau si keke habotuana Baṅara lavata sapu keorona, meke dogoria tugo rau si Asa sapu habotuna vasina. Meke govete nia sa maṅauru na pepeso si Asa, meke lopu ta dogoro.* ¹² Meke dogori rau saripu matedi, hiteke na lavata, turu dia pa kenuna sa habotuana Baṅara. Meke ta tukele sari na buka, meke keke pule si ta tukele sapu sa buka tinoa. Meke ta pitu saripu matedi, koari na tinavete saripu ele taveti rini, gua sapu ta kubere koari na buka. ¹³ Sari doduru tie matedi, meke sarini pu mate pa lamana meke sarini pu koa pa popoa Hedisi sa popoa tadi na tie matedi, si vura beto la meke koa vasina. Meke hopeke ta pitu sari doduru koari na dia tinavete saripu ele taveti rini, leadi na kaleadi. ¹⁴ Sa minate meke sa vasina tadi na tie matedi sapu ta pozae Hedisi, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana. Asa tu sa minate vina rua. ¹⁵ Meke sari doduru pu lopu ta kubere pozadi koasa buka tinoa, si ta okie la pa korapa kopi nika lerana.

21

Sa Maṅauru Vaqurana meke sa Pepeso Vaqurana

¹ Meke dogoria rau sa Maṅauru vaqura meke sa popoa pepeso vaqura. Ura ele beto hokara sa Maṅauru kekenu, meke sa popoa pepeso kekenu. Meke loke lamana si koa.* ² Meke dogoria rau sa Vasileana Hope, sapu sa Zerusalem vaqura, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa Maṅauru. Meke tava namanama si asa meke doṅo lea hola, kekenoṅo guana barikaleqe sapu tava sari va leleana, pude aqa nia sa nana palabatu pa nana toso varihaba.* ³ Meke avosia rau si keke mamalaini sapu vura mae guana koasa habotuana Baṅara, sapu zama va ululae guahe: “Dotu, koa turani Tamasa kamahire sari na tie. Uve, kote koa mo koa rini si Asa. Arini si kote na tie soti Tanisa, meke Asa tugo si kote na dia Tamasa.* ⁴ Meke kote puha pani Tamasa sari doduru kolomatadia, meke lopu kote mate babe kabo, meke loke

* **20:8** Izk 7:2; Izk 38:2,9,15 * **20:11** Dan 7:9-10 * **21:1** Ais 65:17, 66:22; 2 Pit 3:13 * **21:2** Ais 52:1, 61:10; Rev 3:12 * **21:3** Izk 37:27; Liv 26:11,12

dia tinalotana, na tinasigiti sarini. Ura sari doduru vina tonoto koadi si ele beto hokara,” gua.*

⁵ Meke zama guahe si Asa sapu habotuna koasa habotuana Baṅara: “Dotu, va vaqurai Rau sari doduru tiṅitona!” Meke zama gua tugo he koa rau si Asa: “Mu kuberi si arini, sina hinokaradi meke ta ronuedi sari na zinama arini.”

⁶ Meke zama pule koa rau si Asa: “Dotu, ele gorevura beto hokara kamahire sari doduru! Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke sa vinabetona. Meke koa sa sapu memeha, si kote poni moka nia Rau sa kolo napo mae guana koasa bukaha tanisa kolo tinoa.* ⁷ Meke arini pu turu va nabu pa dia rinanerane osolae kamo sa vinabetona, si kote somana vagia sa kolo tinoa. Meke Arau si kote na dia Tamasa, meke arini si kote na tuqu.* ⁸ Ba saripu matamatagutu ni sari na ninovaṅovala na minate, saripu va guguedi, sari na tie huporo pu variva kurekuredi dia hahanana, sari na tie variva mate, tie vari riqihi na barabarata, tie vakuvakutaedi, sari na tie pu vahesi beku, meke sari doduru tie kokohadi, si kaqu tava kilasa beto koasa kopi nika lerana, vasina huruṅu sa nai. Asa tugo sa minate vina rua,” gua si Asa.

Sa Zerusalema Vaqura

⁹ Meke keke ri ka zuapa mateana sapu vaquru hopeke taṅini sari ka zuapa baolo, pu siṅi i ka zuapa oza mumudi, si mae koa rau, meke zama: “Mae, maqu va dogoro nigo sa barikaleqe tanisa Lami,” gua.

¹⁰ Meke turanaṅu sa mateana si rau koasa niniraṅira tanisa Maqomaqo Hope, meke sage la pa keke toqere nomana sapu ululu hola. Meke va dogoro nau sa sa popoa pa Zerusalema, sa Vasileana Hopena, sapu korapa gore mae guana koe Tamasa pa Maṅauru.* ¹¹ Meke nedala si asa, sina koa koasa sa tinolava tanisa Tamasa. Meke sa kalalasangana sa vasileana si gua tugo na patu marilaena sapu via guana qelasi. ¹² Meke sa goba pa vari likohaena si moatana meke ululuna, meke ka manege rua sari na sasadana, meke ari ka manege rua sari na mateana pu kopudi ri na sasada, meke ta kubere koari na sasada sari na pozadi ri ka manege rua butubutu Izireli.* ¹³ Meke hopeke neta sasadadi sari ka made kalina: ka neta pa kali gasa rimata, ka neta pa kali lodu rimata, ka neta pa kali gede, meke ka neta pa kali matao. ¹⁴ Meke sa gobana sa vasileana nomana si ta kuri koari ka manege rua patu sinokirae, meke ta kubere dia koarini sari na pozadi ri ka manege rua apositolo tanisa Lami.

¹⁵ Meke sa mateana pu zama koa rau si taṅinia nana pa limana si keke kolu padapadana sapu ta tavetae qolo, pude pada ia sa vasileana nomana, sari na sasadana, meke sari na gobana.* ¹⁶ Meke pada ia sa mateana koasa kolu padapadana sa vasileana nomana, meke kekeṅoṅo puta sa gineledi ri ka made kalina, meke sa ululuna, na labena sa vasileana. Hopeke karua tina made gogoto kilomita* si arini. ¹⁷ Meke pada ia tugo sa mateana sa gobana, meke ka toṅavulu onomo

* 21:4 Ais 25:8; Ais 35:10, 65:19 * 21:6 Ais 55:1 * 21:7 2 Samuela 7:14; Sam 89:26-27

* 21:10 Izk 40:2 * 21:12 Izk 48:30-35 * 21:15 Izk 40:3 * 21:16 Sa gelena sa padapadana pa zinama Quriki si “keke tina karua gogoto sitedia”, meke “keke gogoto made ṅavulu made kiubiti” pa vesi 17. Gina sari na naba hire si na vina padapadae sapu hokoto valeana si asa.

nava sa ululuna. Meke totoſo pada ia sa mateana si asa, si tavetia sa ſapu kekeſoſo gua hoke padapada nia ri na tie. ¹⁸ Meke sa gobana si na patu ſedala kekeſoſo guana qelasi viana, ba sa vasileana lavata si ta tavete pa golo ſapu tava viana pa nika, ſapu ſedala kekeſoſo guana qelasi viana.* ¹⁹ Meke sari na ſinokiraedi rina gobana sa vasileana si tava ſarie soku votivotiki patu marilaedi. Sa ſinokirae kekenu si na patu ſedala guana qelasi viana, meke ſapu vina rua si na patu ſapu bulu guana lamana peava, sa vina ſeta si na patu pepolo, meke sa vina made si na patu emerolo*. ²⁰ Meke sa vina lima si na patu gasigasi keoro meke bupara ziſara, meke sa vina onomo si na patu ziſara, meke sa vina zuapa si na patu meava, meke sa vina vesu si na patu beriolo*, meke sa vina ſia si na patu topazi, meke sa vina manege puta si na patu karaeſoparasi, meke sa vina manege eke si na patu ſapu bulu guana maſauru, meke sa vina manege rua si na patu ametiſeti. ²¹ Meke sari ka manege rua ſasada si hopeke ta tavetae keke vovoto davi nomana. Meke sa nati ſiraſana sa vasileana si ta tavetae golo mo ſapu tava via pa nika ſapu ſedala guana qelasi viana.

²² Ba lopu dogoria rau sa Zelepade pa korapa vasileana. Ura sa Baſara mo, ſapu sa Tamasa pu tagoi ſari doduru niſiraſira, meke sa Lami si sa Zelepade tanisa vasileana. ²³ Meke loke rimata na ſidara va kalalasia sa vasileana. Ura sa Tamasa si ſedala pa vari likohaena sa, meke sa Lami si na kalalasa tanisa.* ²⁴ Meke kote ene pa kalalasa Sa ſari na tinoni pa popoa pepeso, meke ſari na baſarana sa popoa pepeso si kote paleke lani ſari na dia tinagotago na vina lavata koa Sa.* ²⁵ Meke ſari na ſasadana sa vasileana si kote tukele doduru rane, meke lopu kote ta tuku, ſina loke boſina sa vaſina asa.* ²⁶ Meke kote paleke nuquru lani rini pa korapa vasileana ſari na tinagotago na vina lavatadi rina tinoni tanisa popoa pepeso. ²⁷ Ba lopu kaqu hite nuquru la koasa vasileana ſana si keke tiſitona bonina, babe na tie pu evaſia ſapu gua variva kurekurena na kokohana. Ba arini mo pu ele ta kubere pozadi koasa buka tinoa tanisa Lami, si kaqu nuquru koasa vasileana ſana.*

22

¹ Meke va dogoro nau sa mateana sa ovukuna sa kolo tinoa hola, ſapu via valeana, meke totolo vura mae guana koa sa habotuana Baſara tanisa Tamasa meke sa Lami.* ² Meke totolo gore si asa pa kokorapana sa ſiraſa koasa vasileana. Meke pa karua taqelena sa ovuku si turu nana sa huda tinoa, ſapu hoke vua ka manege rua totoſo pa vuaheni, keke totoſo pa hopeke ſidara. Meke hoke ta ſalaſa ni rina butubutu tie ſari na elona.* ³ Meke loketona hokara lineveleve si kote koa koasa vasileana asa. Sa habotuana Baſara tanisa Tamasa meke sa Lami si kote koa vaſina, meke kote vahesia ri Nana nabulu si Asa.* ⁴ Kote dogoria rini sa iſumatana, meke kote ta kubere pa raedi sa Pozana Sa.

* **21:18** Ais 54:11-12 * **21:19** Sa patu emerolo si buma guana kara mahi. * **21:20** Sa patu beriolo hie si buma guana elo kinu, sa patu topazi si meava guana hakua ſaganana, sa patu karaeſoparasi hie si buma guana hakua makatana, meke sa patu ametiſeti hie si pepolo guana vua leqata. * **21:23** Ais 60:19-20 * **21:24** Ais 60:3 * **21:25** Ais 60:11 * **21:27** Ais 52:1; Izk 44:9 * **22:1** Izk 47:1; Zak 14:8 * **22:2** Zen 2:9; Izk 47:12 * **22:3** Zak 14:11

⁵ Meke loke boŋi si kote kamo vasina, ke lopu kote ta hivae koa rini sa kalalasana sa zuke meke sa rimata. Ura sa Baŋara, sa Tamasa mo si na dia kalalasa. Meke kote koa baŋara ninæ rane ka rane si arini.*

Sa Pinule Mae te Zisu

⁶ Meke zama mae guahe koa rau sa mateana: “Ta ronuedi meke hinokaradi sari na zinama pa buka hie. Sa Baŋara, sa Tamasa pu ponia sa inavoso koari na poropita, si garunia sa Nana mateana, pude vata gilana nia koari Nana nabulu gua sapu lopu sana kaqu ta evaŋa.”

⁷ Meke zama se Zisu: “Dotu, kote lopu sana atu kamo si rau! Tamanae tugo si arini pu va tabei sari na zinama kinorokorotæ pa buka hie!” gua.

⁸ Meke arau Zone si avosi na dogori sari doduru pu gua hire. Meke sipu avosi na dogori rau sarini, si kokotuŋu gore si rau pa nenena sa mateana pu ele va dogoro nau si arini pude qu vahesia si asa, gua.

⁹ Ba zama mae koa rau si asa: “Lokari, lopu tavete gua asa! Arau si na nabulu gua mo agoi, meke na nabulu turanadi ri na tasimu pa rinaŋerane sapu sari na poropita, meke sari doduru pu va tabei sari na zinama koasa buka hie. Mu vahesia mo sa Tamasa!” gua.

¹⁰ Meke tozi nau sa si rau: “Mu tozi vura ni sari na zinama korokorotæ saripu ta kubere koasa buka hie, sina ele tata sa totoŋo sapu kaqu ta evaŋa saripu gua hire. ¹¹ Ke asa sapu tavete va sea si mani tavete va sea latu, meke asa sapu vahesi beku na evaŋi sari na tinavete bonidi, si mani tavete va boni latu, meke asa sapu toŋoto si mani taveti sari na tinavete toŋotodi, meke asa sapu madina, si mani koa madi nono latu.”*

¹² Meke zama se Zisu: “Dotu, kote lopu sana atu kamo si Rau. Meke paleki Rau sari na pinia, pude poni sari na tie gua sapu garo koari na dia tinavete.* ¹³ Arau tugo sa kekenu meke sa mumudi, sa pinodalaena meke na vinabetona.*

¹⁴ Tamanae tugo si arini pu ele va via i sari na dia poko doduru, sapu sari na dia tinavete toŋotodi, meke tava malumu pude nuquri sari na sasadana sa vasileana nomana, meke pude henai sari na vuana sa huda tinoa.* ¹⁵ Ba sarini pu lopu tava malumu pude nuquru koasa vasileana nomana, si sari na tie kaleadi, pu vakuvakutæ, na vari riqihi, na barabarata, variva mate, vahesiheŋi beku, meke sari doduru tie pu getu holani sari na zinama na tinavete kokohadi.”

¹⁶ Meke zama se Zisu: “Arau Zisu, si garunu atu nia koa gamu sa Qua mateana, pude tozia sa inavoso pa buka hie koari na ekelesia. Arau mo si Asa pu tuti gore mae guaqu koe Devita, meke Arau tugo sa pinopino habia nedalana,” gua si Asa.*

¹⁷ Sa Maqomaqo Hope meke sa Barikaleqe si zama koe Zisu: “Mu Mae,” gua.* Meke sari doduru pu avosi sari na qua zinama si madi zama: “Mu mae,” gua. Meke gamu doduru pu memeha, si mi mae. Meke sari doduru pu hiva, si madi napoa sa kolo tinoa sapu ta poni mokana.

Sari na Zinama Vina Betobeto

* **22:5** Ais 60:19; Dan 7:18 * **22:11** Dan 12:10 * **22:12** Ais 40:10, 62:11; Sam 28:4; Zer 17:10 * **22:13** Ais 44:6, 48:12; Rev 1:8,17, 2:8 * **22:14** Zen 2:9, 3:22 * **22:16** Ais 11:1,10
* **22:17** Ais 55:1

¹⁸ Arau, Zone, si va balau zōnazona gamu si gamu doduru pu avosi sari na zinama korokorotae tanisa buka hie: Be keke tie si hoda lani pule kaiqa toña koarini, si kaqu tomo lani pule Tamasa koasa sari na oza pu ta kuberedi koasa buka hie.* ¹⁹ Meke be keke tie si vagi pani si kaiqa toña koari na zinama korokorotae koasa buka hie, si kaqu vagi pania tugo Tamasa sa nana hinia koasa vuana sa huda tinoa, meke koasa vasileana hopena, saripu ta tozi vurae koasa buka hie.

²⁰ Asa sapu tozi vura ni sari doduru pu gua hire si zama: “Leana, kote lopu sana atu kamo si Rau!” gua. Uve, mani gua tugo. Mae tu, Banara Zisu!

²¹ Sa tataru lopu ta nana kamona tanisa Banara Zisu Karisito si mani koa koa gamu doduru tinoni te Tamasa.

* **22:18** Diut 4:2, 12:32

SA BUKA SAM **Sari na Kinerā tadi na Tie Ziu Pukerane** **Sa Vinabakala**

Sa Buka Sam sina Buka Kinerakera, meke na Buka varavara tanisa Buka Hope. Ta kubere na ta iliridi koari na hopeke tie kubekubere koari soku vuaheni sapu ele holadi, sari na kinerā na vinaravara hire si ta tavetavetae koari na tie Izireli pa dia vīnahesi, meke gua tugo sapu sari na kinubekubere hire si somanadi rini pa buka hope.

Sari na kinerakera sapu ta varigara pa Buka Sam si hoke kerani rini pa vīnahesi, na vīna lavatana e Tamasa, vinaravara tinokae, kinopu, meke tinaharupu, na tinēpa tinaleosae, kinerā vinariponi na minana la koe Tamasa, meke na tinēpatepa vīna kilasadi sari na kana. Sari na vinaravara hire si ta tavete pa tinoā soti pa tie, meke la gua tugo koari na tinoni pa kasia popoa, kaiqa si helahelae nia sa tinoā pa korapa maqomaqo tie, kaiqa si va nonoga ia sa tinoā maqomaqo tadi na tie te Tamasa pa binalabala golomona. Sa Buka Sam si tavetavete nia Zisu, sapu hoke ta dogoro tugo koasa Buka Kinubekubere Hope Vaqura sapu kuberi rina tie kubekubere, meke ta kopue hola sa buka na tinagotago arilaena hola pa vīnahesi koasa ekelesia tadi na tie te Karisito pa pinodalaena.

Sari Nati Pinaqapaqahana sa Buka

Sa Buka Kekenu. Hinia 1-41

Sa Buka Vīna Rua. Hinia 42-72

Sa Buka Vīna Neta. Hinia 73-89

Sa Buka Vīna Made. Hinia 90-106

Sa Buka Vīna Lima. Hinia 107-150

Buka Kekenu

1

Sam 1 kamo Sam 41

Sa Qinetu Hinokara

¹ Tamanae tugo sa tie

pu lopu lulia sa tinolie tadi na tie kaleadi,
meke lopu tavete lulia sa hahanana tadi na tie seadi,
meke lopu koa somanae koari na tie va gugue.

² Ba qetu nia sa sa tinarae te Zihova,

meke balabala va lohi la ia sa si asa rane na boni.

³ Kekeṇoṇo gua tugo na huda

pu ta lete pa taqele ovuku si arini,*
sapu vua valeana pa dia totoṣo,
na buma valeana sari na elelona.

Na tie ravutudi si arini koari doduru dia tinavete.

⁴ Lopu gua asa sari na tie kaleadi,

ba gua tugo na hikahika huiti
sapu ta givusu palae si arini.

⁵ Sari na tie kaleadi si kaqu ta zutu

na tava kilasa koe Tamasa,
meke kaqu tava ilolo taloa koari na vinarigarae tadi na tie soti
tanisa.

* 1:3 Zer 17:8

⁶ Ura lavelaveni na kopuni e Zihova sari na tie toŋoto,
ba sari na tie kaleadi si kaqu tava mate palae.

2

Sa Baṅara Ta Vizatana koe Zihova

¹ Na vegua ke hiva veko pania rina butubutu huporodi sa binaṅara te
Zihova?*

Meke vegua ke balabala veko rini si pude luara pania sa Nana
tinolitolie?

² Sari na baṅara pa popoa pepeso si ele varigara,
meke va namanama pude varipera la koasa Tamasa meke sa Nana
Baṅara sapu vizatia Sa.

³ Meke zama guahe si arini, “Aria mada va kari gedi sari na dia tinarae,
mada vata rupaha puleni gita koari na dia vinaturu pu pusi gita,”
gua.

⁴ Ba sa Baṅara Lavata sapu koa pa Maṅauru,
si hegere ni na va sisire ni si arini.

⁵ Beto asa si zama va bubugorae la i Sa si arini,
meke va tarazuzu i Sa pa Nana ginegese sapu guahe:

⁶ “Ba Arau, si ele va turua sa Qua Baṅara,
pa Qua toqere hope sapu pa Zaione.”

⁷ Zama sa Baṅara, “Kaqu tozi vura nia rau
gua sapu zama nia e Zihova,* sapu guahe:

‘Na Tuqu soti si Agoi,
ṅinoroi si ta evaṅae
na Tamamu Goi si Arau.

⁸ Mu tepa mae koa Arau,
meke kaqu ponigo Rau sa ṅiniraṅira,
pude totolini sari na butubutu,

meke doduruna sa kasia popoa
si pude koa pa Mua kinopu, na Mua vinagi Goi!

⁹ Kaqu tagoa Goi sa ṅiniraṅira lavata pude va kilasi,
meke kaqu huara va ineti Goi si arini.”*

¹⁰ Ego, mi koa gilae kamahire ba gamu na baṅara,
mi koa tava balau gamu na tie totoli pa pepeso.

¹¹ Mi nabulu nia se Zihova pa korapa mia pinamanana Sa,
mamu qetu na pamaṅa nia.

¹² Mi todoṅo pa kenuna sa Baṅara, pude mi lopu ta bugorae koa Sa,
meke tava mate palae si gamu,
ura lopu sana kaqu huruṅu sa Nana binugoro.

Ba tamanae zōṅazōṅa tugo sari doduru
pu aqorae koa Sa.*

3

Vinaravara Tinepa Tinokae pana Munumunu

(Kinaera te Devita sipu govete nia sa se Abusalamu^d, sa tuna koreo)

¹ Ke Zihova, soku lala dia tu saripu kukiti nau,
sokudi tugo saripu varipera mae koa rau.

* 2:1 TTA 4:25-26 * 2:7 TTA 13:33; Hib 1:5, 5:5 * 2:9 Rev 2:26-27, 12:5, 19:15 * 2:12
2 Samuela 15:13 kamo hinia 17:22

- ² Sokudi rina tie pu zamazama nau si zama,
 “Lopu kaqu toka nia Tamasa si asa,” gua!
- ³ Ba Agoi Zihova, si na qua lave doduru totoo pa tinasuna;
 meke poni nau sa minataqara na vina lavata.
- ⁴ Tapa va ululae la ia rau sa tinokae koe Zihova,
 meke va avosau Sa pa Nana toqere hope pa Zaione.
- ⁵ Eko si rau meke puta, meke vanunu si rau,
 ba korapa kopu nau e Zihova!
- ⁶ Lopu kaqu matagutu ni rau sari na tina na tina qua kana
 pu koa pa vari likohaequ.
- ⁷ Ke Zihova qua Tamasa, tuturei mae, mamu harupau!
 Mu sekei isumatadi sari na qua kana,
 Mu pako pani livodi sari na tie kaleadi.
- ⁸ Sa vinasare si Tamugoi Zihova tugo,
 sa tinamanae Tamugoi si mani koa koari na Mua tie!

4

Vinaravara Tinepa Tinokae pana Veluvelu

(Keke kina te Devita)

- ¹ Va tabeau pana varavara atu si rau,
 ke, Tamasa pu harupau pa tinoto.
 Sipu koa pa tinasuna na tinalotana si rau, si mae va sare au Goi,
 tataru nau, mamu avosia sa qua vinaravara.
- ² Ke gamu na tinoni, ve seunae gua si kaqu koromia pamaa nau
 gamu?
 Ve seunae gua si kaqu okoroni gamu sari na ginugua hoborodi,
 meke sari na tamasa kokohadi?
- ³ Ba mi gilania sapu ele vizata paqaha vagi e Zihova sari na tie tonoto
 pude na Nana tie soti;
 kaqu va avosau e Zihova pana tapa la koa Sa si rau.
- ⁴ Mu lopu va malumia sa mua binugoro pude turaa la nigo pa sinea.*
 Mamu balabala va lohi pa bulomu totoo eko magogoso pa mua
 teqe,
 mamu koa noso!
- ⁵ Va vukivukihi ni sari na vina vukivukihi gotogotodi pa bulomia.
 Mi va sotoa sa mia kinalavarae koe Zihova!
- ⁶ Sokudi tugo saripu nanasa guahe,
 “Esei beka si boka va dogoro ni gami sa tinoa leana?
 Ke Zihova, Mu ponini gami sa minana lavata!” gua.
- ⁷ Sa qinetuqetu sapu poni nau Goi
 si noma hola nia gua sapu tagoi rini pa dia vuvua huiti na vaeni.
- ⁸ Maqu eko va bulebulei qua,
 maqu puta gequ,
 ura telemu Agoi Zihova si kaqu toketoke hukata nau.

* 4:4 Epi 4:26

5

Vinaravara Tinepa Vina Sare

(Keke kinera te Devita pude kera nia pa ivivu)

- 1 Kei Zihova, mu avoso maei sari na qua zinama,
mamu balabala i sari na qua tinaduana.
- 2 Mu avoso mae ia sa mamalainina sa qua kinabo,
qua Banara, meke qua Tamasa.
Ura Zihova, koa Goi mo si varavara atu si rau.
- 3 Zihova, avosia Goi sa mamalainiqu pana munumunu hokara.
Totoso gasa sa rimata si varavara atu si rau,
meke aqania rau sa Mua inolana.

- 4 Agoi si na Tamasa sapu lopu qetu nia sa kinaleana,
meke lopu boka koa turanigo rina tie kaleadi.
- 5 Sarini pu vahesi puleni si lopu kaqu vata dogoro pa kenumu Agoi,
ura etuli Goi sari doduru pu tavetavete va kaleana.
- 6 Kaqu va puzulu naepi Goi sari doduru pu zama kokoha,
meke kukiti ni Goi sari na tie sekesekei na variva mate.

- 7 Ba arau si kaqu mae pa Mua Zelepade,
koa gua koasa Mua tataru nabuna.
Kaqu vahesigo rau pa korapana sa Mua Zelepade,
kaqu totono si rau pa korapa pinamana Mu.
- 8 Kei Zihova, Mu turanau pa korapa Mua tinonoto,
sina sokudi saripu kukiti nau;
va bakalia koa rau sa Mua hiniva, pude maqu lulia.
- 9 Ura loke vasi hinokara si zama vura nia rini; *
ta sinie kinaleadi mo sari na bulodi.
Sari na leodi si ta sinie sinekesekei pu variva mate.
Zamazama va mememehe kokoha pa meadi si arini.
- 10 Kei Tamasa, va kilasi gedi si arini,
va hoqai gedi si arini koari na dia zinama soti teledia.
Mu hitu pani gedi si arini pa kenumu Agoi,
ura soku hola sari na dia sinea meke kana Igo rini.

- 11 Ba madi qetuqetu sarini pu kalavarae koa Goi;
madi kera pa qinetuqetu,
sina lavelave hukatani Goi si arini.
Madi koa qetuqetu sarini pu tataru nigo.
- 12 Ura mana zonazona ni Goi sarini pu koa va tonoto.
Kei Zihova, bara vari likohae ni na Mua tataru Goi si arini, guana lave!

6

Vinaravara Tinepa Tinokae te Devita pa Totoso Tasuna

- 1 Kei Zihova, Mu lopu noreau pa Mua binugoro, *
Mu lopu tubehau pa Mua ginegese.
- 2 Mu tataru nau Zihova,
ura malohoro si rau.
Kei Zihova, Mu tataru nau, Mamu salanau na va ninira au,

* 5:9 Rom 3:13 * 6:1 Sam 38:1

sina malohoro meke ta sigiti sari na susuriqu.

³ Talotana hola si rau!

Kei Zihova! Vegua ke aqa seunae si Goi?

⁴ Ke mae Mu tataru nau doduru toto.

Kei Zihova, harupau!

Va sare au pa minate.

⁵ Ura pa popoa tadi na tie matedi si loke tie boka balabala pule Igo.

Meke loke tie si boka poni Nigo vinahesi vasina.

⁶ Mabo qua kabo si rau pa kinuliusu,

doduru boni si kabo pa tinalotana si rau,

meke bobosia kolomata sa qua teqe.

⁷ Pa korapa qua kinabo pa tina lovoho

si tava rida sari na mataqu,

sina koa gua koari na qua kana.

⁸ Mi taloa koa rau gamu doduru pu tavetavete va kaleana,*

ura ele avosia e Zihova mamalaḡina sa qua kinabo.

⁹ Avosia e Zihova sa qua kinabo alili la koa Sa,

meke kaqu olania Sa sa qua vinaravara.

¹⁰ Sari doduru qua kana si kaqu kurekure nia sa vina kilasadi,

kaqu hinoqa kekere pule taloa pa kinurekure si arini.

7

Kerania Devita se Saula sapu pa Butubutu Benisimane

¹ Ke Zihova, qua Tamasa,

koa Agoi mo si kalavarae si arau.

Mu harupau koari doduru qua kana pu hata au na rapata nau,

mamu va sare au.

² Pudedi lopu va mate au rini,

gua sapu hoke garata luraia na laione sa tie,

meke hoke ririhi taloa nia sa vasina loke tie pude va sare au.

³ Ke Zihova, qua Tamasa,

be ele evania rau si keke kinaleana koa keke tie,

be ele tavete va sea si rau,

⁴ ba be ele tavete va kaleana la si rau koasa pu koa baere koa rau,

meke be ele hobe la nia kinaleana sapu lopu toḡoto koasa pu kukiti nau,

⁵ be guana arini si evani rau,

si ego, leana, maqu govete ni sari na qua kana,

madi tuqe vagi au meke neti va konekone au rina qua kana si rau.

Madi va mate au rini meke pomunu nia sa tiniqu pa pepeso.

⁶ Ke Zihova, tuturei mae, mamu toka nau pa Mua tinanaziri;

Mamu toketoke hukata nau koari na binugoro tadi na qua kana.

Ke Zihova, tuturei mae, mamu toka nau,

Mu va vura nia Goi gua sapu toḡoto.

⁷ Mu varigara ni sari doduru tinoni pa vari likohaemu,

* 6:8 Mt 7:23; Lk 13:27

- Mamu koa baṅara ululu hola koa rini si Agoi.
⁸ E Zihova, Mu varipitui ni sari na tinoni.
 Mu varipitui nau Zihova, koasa qua tinonoto,
 ura gilania Mua Goi sapu loke qua kinaleana si rau.
 Agoi sina Tamasa Ululumu Hola koari doduru.
⁹ Na Tamasa tonoto si Goi,*
 meke varipitui ni Goi sari na mami binalabala na hiniva,
 Mu va betoi Goi sari na kinaleadi tadi na tie kaleadi,
 ba Mamu pi ai Goi sari na tie tonoto.
¹⁰ Sa Tamasa Ululuna Hola si na qua lave,
 harupi Sa saripu tonoto pa bulodi.
¹¹ Varipitui va tonoto sa Tamasa,
 doduru toতোসো si va kilasi Sa sari na tie kaleadi.
¹² Be lopu kekere si arini,
 si kaqu vilu va narua Tamasa sa Nana magu varipera,
 meke va namanama malosia meke navea Sa sa Nana bokala.
¹³ Ele va namanama i Sa sari Nana tinitonā varipera variva matedi;
 ele va narui Sa sari Nana tupi hurunudi.
¹⁴ Dotu! Sari na tie kaleadi si va podoi rini sari na kinaleadi;
 va namanama i rini sari na tinavete pude nonoivali na sekeseke ni
 sari na tie.
¹⁵ Taveti rini sari na pou lohidi pude va hoqani votiki tie gua,
 ba teledia tugo hoqa pulei si arini.
¹⁶ Sari na dia kinaleadi si hoqa pule pa batudia;
 meke sa dia ninovanovala pa tie si kaqu vata sigiti pulei teledia.
¹⁷ Zama leana si rau koe Zihova koasa Nana tinonoto,
 meke kaqu kera vahesia rau se Zihova,
 sapu Ululuna Hola koari doduru.

8

Sa Tamasa si Ululu Hola nia sa Tie
 (Keke kinera te Devita)

- ¹ Ke Zihova, mami Baṅara,
 sa Mua vina lavata si ta dogoro pa doduruna sa kasia popoa,
 meke tavahesi si Goi koari na Maṅauru.
² Ele kera vahesi Igo rina koburu na haha koasa Mua niniranira.*
 Koa gua koari na Mua kana si hukati na va nosoi Goi si arini pu
 hiva va kilasa hobe Igo.
³ Sipu dono la i na balabala i rau sari na Mua maṅauru pu kuri Goi pa
 limamu,
 meke sari na sidara na pinopino pu ele va turui Goi,
⁴ nasa sa tie ke balabala sisigitia Goi,*
 meke na tie hokara ba kopu nia Goi?
⁵ Ura ele tavetia Goi sa tie pa kinehamu Goi,

* 7:9 Rev 2:23 * 8:2 Mt 21:16 * 8:4 Zob 7:17-18; Sam 144:3; Hib 2:6-8

pude koa pa kauruna sa Mua n̄niran̄ira, pa kaurudi sari na mateana.
Meke ele ponia n̄niran̄ira na vina lavata Goi koa rina tie pude koa totoli.

⁶ Ele vekoa Goi pa kinopudi rini sari doduru Mua vina podaka pu kuri Goi pa limamu.*
Ele vekoa Goi pa kinopudi sari doduru likakalae,
⁷ doduru sipi, na bulumakao, meke doduru kurukuru n̄ame pa pepeso,
⁸ sari na kurukuru tapuru, meke na igana pa kolo,
meke sari doduru tin̄itona pule pu koa koari na lamana peava.

⁹ Ke Zihova, mami Baṅara,
sa Mua linavata si ta dogoro pa doduruna sa kasia popoa.

9

Sa Zinama Leana koe Tamasa koasa Nana Vinilasa Va Toṅoto
(Keke kinera te Devita)

¹ (*Aleph*)* Kaqu vahesi zoṅazoṅa Igo rau si Agoi Zihova pa doduru buloqu.

Kaqu tozi vurani rau sari doduru Mua tinavete variva magasadi.

² Kaqu qetuqetu si rau meke va lavata Igo,
kaqu kera vahesia rau sa Pozamu, ke Zihova Ululumu Hola!

³ (*Bet*) Sipu vura mae si Agoi si govete pule taloa sari na qua kana,
meke hoqa mate pa kenumu Goi si arini.

⁴ Vilavilasa va toṅoto si Agoi koa rina Mua vinaripitui,
meke sipu korapa koa pa Mua habohabotuana Baṅara
si ele varipitui toka nau Goi koasa Mua vinizata toṅotona.

⁵ (*Gimel*) Ele norei Goi sari na butubutu huporodi,
meke ele va mate pani Goi sari na tie kaleadi.

Loke tutidia si koa ninae rane ka rane.

⁶ Ele tava mate palae pa tinahuara sari na kana ninae rane.
Ele huara pani Goi sari na dia vasivasileana,
meke ele ta mulinae hokara sa binalabaladi rini.

⁷ (*He*) Ba se Zihova si koa Baṅara ninae rane ka rane,
ele va turua Sa sa Nana habohabotuana varipituina.

⁸ Meke varipitui va toṅoto nia Sa sa kasia popoa.
Kaqu vilavilasa va toṅoto si Asa koari doduru tie.

⁹ (*Vav*) E Zihova si na aqoroana tadi doduru pu koa ta noṅovala,
meke na bara patu ululuna pa vasileana pa toso tasuna.

¹⁰ Meke sarini pu gilania sa Pozamu si kaqu kalavarae zoṅazoṅa koa
Agoi,
ura Agoi Zihova si lopu kilui sarini pu hata Igo.

¹¹ (*Zain*) Mi kera vahesia se Zihova sapu koa Baṅara pa Zaione;
tozi vurani koari doduru tie sari Nana tinavete.

¹² Ura balabala i sa Tamasa sarini pu koa ta sigiti meke mate,

* **8:6** 1 Kor 15:27; Epi 1:22; Hib 2:8 * **9:1** Hopeke pukudi koari na Sam 9 meke 10 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

- meke lopu muliṅi nia Sa sa dia kinabo.
 Meke va kilasi Sa sarini pu ṅoṅovala la koarini.
- 13 (*Het*) Ke, Zihova, Mu tataru nau,
 dogoria Goi sa qua tinasigiti pu evaṅa nau rina qua kana.
 Mu va sare au pa minate,
 14 pude maṅu tozi vurani rau pa vinarigara tie pa Zerusalem sari
 doduru vinahesimu Goi,
 meke kaṅu qetuqetu nia rau sa Mua hinarupu.
- 15 (*Tet*) Sari na butubutu si gelia rini si keke pou pude va hoṅa au, gua,
 meke ṅovala puleni teledia,
 tavetia rini si keke sipata pude vagi au,
 ke koari na dia binalabala kaleadi pu tavete tomei rini si ta vagi
 tugo si arini.
- 16 Ele vata gilana pule nia telena koa gita se Zihova pa Nana vinaripitui
 tonotona.
 Ele ṅovala puleni teledia sari na tie kaleadi koari na dia tinavete
 kaleadi pu va pada ni rini pa votiki tie.
- 17 (*Yod*) Kaṅu kekere la pa minate sari na tie kaleadi,
 meke sari na tie huporo pu hoke muliṅi nia sa Tamasa.
- 18 (*Kaph*) Sari na habahuala si lopu kaṅu ta muliṅae koe Zihova,
 meke sa inokoro nabuna tadi na habahuala pude tava sare,
 si kaṅu koa hola ninae rane ka rane.
- 19 Kei Zihova, mae toka nau pude madi lopu koa va mataṅara sari na
 tie.
 Madi ta pitu gedi pa kenumu Goi sari na butubutu huporodi.
- 20 Kei Zihova, va mataguti gedi si arini,
 pude madi gilania sapu na tie mo si arini.

10

Vinaravara pude Tepa ia sa Tinonoto

- 1 (*Lamed*) Kei Zihova, na vegua ke koa va seu si Goi?
 Na vegua ke tome Mua si Goi pa toso tasuna si gami?
- 2 Pa dia vinahesi pule si ṅoṅovali rina tie kaleadi sari na habahuala.
 Padadi pude va kilasa puleni koari na kinaleadi pu kuhana vekoni
 rini.
- 3 (*Mem*) Sa tie kaleana si vahesi pule nia koari nana inokoro kaleadi
 pa bulona,
 meke va lavatia sa sa tie puhina ba va karia sa se Zihova.
- 4 (*Nun*) Sa tie kaleana si lopu hite hata ia sa minana te Tamasa.
 Pa nana vinahesi pule si balabala ia sa sapu loke Tamasa si koa,
 gua.
- 5 Ravutu sa nana kinoa doduru toso, gua si asa.
 Lopu hite tata pa nana ginilagilana sa gugua sa Mua vinaripitui.
 Doṅo va kari sa saripu norena sa.
- 6 Balabala ia sa sapu lopu kaṅu hite tava rizu si asa,
 meke lopu kaṅu hite tutuvu tinasuna koari doduru sinage na sage,
 gua.
- 7 Koba zama leveleve na sekesekei na ṅoṅovala si asa koari na tie.*

* 10:7 Rom 3:14

- (*Pe*) Bebeno zamani sa sari na zinama pu vari sigiti, na kaleadi pa tie.
- ⁸ Opo tomeni sa pa vasivasileana pude va matei sari na tie leadi, meke seke tomei sa si arini.
(*Ain*) Doño hatahatai sa saripu malamalanadi.
- ⁹ Tome aqani sa sarini guana laione pa nana qoqoro, meke saputu vagi sa saripu malamalanadi, meke ta ñoñovala si arini koari nana tinavete sekesekeidi.
- ¹⁰ (*Zade*) Va kilasi sa si arini pa nana ñiniranira, meke naqoto goren sa si arini pu loke dia tinokae.
- ¹¹ Balabala ia sa sapu “Muliñi nia Tamasa,” gua,
“Lopu doño mae au Tamasa, ke lopu dogorau Sa,” gua si asa.
- ¹² (*Qoph*) Kei Zihova, qua Tamasa,
Mu mae va sarei pa Limamu sari na tie ta ñoñovaladi.
Mu lopu muliñi ni Goi sari kinabo tadirini pu koa malana.
- ¹³ Na venagua ke doño va karia sa tie va gugue sa Tamasa?
Meke zama golomo pa bulona, sapu “Lopu kaqu tube hau Sa,” gua?
- ¹⁴ (*Resh*) Ba ele dogori Mua Goi sari na tinasuna na tinasigiti gua hire, meke kaqu tubehi Goi si arini.
Kalavarae koa Goi sari na tie ta ñoñovaladi,
sina Agoi mo sa tinokae tadi na tie eapa.
- ¹⁵ (*Shin*) Mu va beto pania Goi sa ñiniranira tanisa tie kaleana.
Mu va kilasia Goi si asa koari nana tinavete kaleadi,
pude lopu kaqu tavete pulea sa si asa.
- ¹⁶ Zihova tugo si na Bañara, ninae rane ka rane!
Sari na butubutu huporodi si kaqu tava mate palae koasa pepeso.
- ¹⁷ (*Tav*) Kei Zihova, avosi Goi sari na vinaravara tadi pu ta ñoñovala, meke kaqu va ñinirai Goi si arini.
- ¹⁸ Kaqu tavetia Goi sa Mua vina sare va toñoto koari pu ta ñoñovala na eapa,
pude lopu kaqu tava matagutu pule si arini koari na tie pa pepeso.

11

Sa Rinanerane Hinokara koe Zihova
(Keke kinera te Devita)

¹ Koe Zihova si aqorae si rau.

Na vegua ke zama si gamu,

“Mu govete guana kurukuru tapuru la koari na toqere,
² ura dotu, malosi rina tie kaleadi sari na dia bokala,
meke ñave va totoanae ni rini sari na dia tupi,
pude gona golomi pa hupohuporona saripu toñoto pa bulodia.

³ Be ta huara palae sari na sinokirae nabudi pa tinoa,
si loketoña si kaqu boka evañia rina tie toñoto,” gua?

⁴ Ba se Zihova si koa Nana pa Nana Zelepade Hope,
meke pa Nana habohabotuana bañara pa Mañauru.
Hakehakei ni Sa sari na tinoni pa doduru vasina
meke gilani Sa gua sapu korapa taveti rini pa pepeso.

⁵ Podeki e Zihova sari na tie toñoto na tie kaleadi,
meke etuli Sa sari na tie kaleadi pu hoke seke tinarae.

⁶ Kaqu va rukuni motete na patu leradi Sa sari na tinoni kaleadi,
meke kaqu va kilasa ni givusu mañinina Sa si arini.

⁷ Ura na toñoto se Zihova,
meke qetu ni Sa sari na tinavete toñoto,
ke tale saripu toñoto mo si kaqu dogoria sa Isumatana Sa!

12

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kinera te Devita)

¹ Ke Zihova, mae Mamu tokani gami,
sina ele murimuri palae sari na tie toñoto,
meke lopu ta dogoro sari na tie ta ronuedi pa pepeso.

² Hoke varikokohai sari doduru tinoni,
zama vura ni rini sari na zinama lomosodi,
pude sekesekei ni sari na turañadia.

³ Ke Zihova, Mamu va mate pani sarini pu zama va lomolomoso,
Mamu va betoi sarini pu vahesihesi puleni,
⁴ saripu zama guahe:

“Kaqu vagi gami sapu gua hiva ni gami koari na mami zinama
lomosodi,
kaqu mataqara sari na mami zinama.
Loke tie si kaqu boka va noso gami,” gua.

⁵ “Ba kaqu mae si Rau kamahire
pude tokani saripu habahuala na ta ñoñovala,
meke sarini pu silava na ta sigiti pa tinoketoke.
Kaqu kopu ni Rau si arini koari na tie ñoñovala,” gua se Zihova.

⁶ Sari na vina tatara te Zihova si hinokara tugo,
guana siliva sapu ta kina va via ka zuapa toতোসা কোসা নিকা.

⁷⁻⁸ Koa vari likohaeni gami ri na tie kaleadi,
ari doduru si okoro nia sa kinaleana.

Kei Zihova, mu kopuni gami,
Mamu va sare gami koasa sinage kaleana hie!

13

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kinera te Devita)

¹ Kei Zihova, ve seunae gua si kaqu muliñi nau Goi si arau? Ninae
rane?

Ve seunae gua si kaqu va paere pule Nigo koa rau si Goi?

² Ve seunae gua si kaqu koa ta sigiti si rau pa maqomaqoqu,
meke koa talotaña pa buloqu doduru rane?

Ve seunae gua si kaqu koa mataqara hola koa rau sari na qua
kana?

³ Kei Zihova, qua Tamasa, Mu balabala au, Mamu toka nau.
Mamu turañau pa Mua kalalasa,
pude qu lopu puta pa minate.

- ⁴ Madi lopu zama sari na qua kana, “Ele va kilasia gami si asa,” gua.
Madi lopu qetu nia rini sa qua tinasuna.
- ⁵ Ba ranea rau sa Mua tataru nabuna,
meke qetuqetu sa buloqu sina kaqu harupau Goi.
- ⁶ Kaqu kera vahesi Igo rau si Goi Zihova,
sina tavete valeana mae koa rau si Goi.

14

Sa Kinaleana tadi na Tie
(Keke kinera te Devita)

- ¹ Sa tie duvili si na tie pu zama guahe pa bulona,*
“Loke Tamasa si koa,” gua.
Sari na tie gugua arini si kaleadi pa dia tinoa;
tavete va kaleana sisigiti si arini,
meke lopu keke arini si lulia sa tinoṇoto.
- ² Doṇo gore mae pa Maṇauru koari na tinoni pa pepeso se Zihova,
pude hatai be koadia kaiqa tie saripu tumatumae na gilae,
pu hata ia sa Tamasa meke va lavatia si Asa.
- ³ Lopu keke koa rini sapu soto va nabu koe Tamasa,
ba sea beto sari doduru,
kaleadi beto mo si arini.
Lopu keke arini si tavetia gua sapu leana,
namu loketoṇa hokara.
- ⁴ Loke dia ginilagilana sari na tie kaleadi hire
pu ṇoṇovali sari na tie taqarau, kekenoṇo gua
sapu hena va murimuri rini sari gedi ginani,
meke lopu hite varavara la si arini koe Zihova!
- ⁵ Ba lopu sana matagutu sisigiti si arini,
sina sa Tamasa si koa koari na vinarigara tadi na tie toṇoto.
- ⁶ Hiva va nunali rina tie kaleadi sari na hiniva tadi pu malaṇa,
ba e Zihova tugo sa aqoroana tadirini.
- ⁷ Kei, mani vura mae mo pa Zaione sa tinaharupu tadi na butubutu
Izireli,
pana va mamutu pulei Tamasa sari na Nana tie Izireli
si kaqu qetuqetu hola si arini.

15

Gua sapu Hiva nia sa Tamasa
(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, esei si boka nuquru pa Mua Zelepade hopena?
Esei si boka vahesigo koasa Mua toqere hope sapu pa Zaione?
- ² Asa mo sapu va tabea sa zinama te Tamasa koari doduru ginugua,
meke evania gua sapu toṇoto doduru toso,
meke zama nia sa hinokara mae gua pa bulona.
- ³ Asa mo sapu lopu nanae pa zinama,

* 14:1 Rom 3:10-12

meke lopu tavete va kaleana la koari na nana baere,
na lopu zuzutu la koari na turaṇana!

⁴ Etuli sa saripu kilua sa Tamasa,
ba va lavati sa saripu pamaṇa nia se Zihova!

Be tasuna pa nana kinokoa,
ba va gorevura i sa sari nana vina tatara doduru totoṣo.

⁵ Va malumia sa sa nana poata, pude toka ni saripu hiva nia,
ba lopu tomo la nia sa sa tinoḡolona totoṣo hobe pulea rini sa nana
poata,

meke lopu hite ade vagia sa sa tinabara sekesekeina
pude ṇoṇovali sari na tie loke dia sinea.

Asa sapu evaṇi sari na hahanana arini,
si lopu boka tava rizu ba turu hola.

16

Sa Vinaravara pa Rinanerane Nabuna

(Keke kinera te Devita)

¹ Kei Tamasa, Mu kopu nau pude lopu ta ṇoṇovala,
ura koa Agoi mo si aḡorae rau.

² Ele zama la koe Zihova si rau,
“Agoi mo sa qua Baṇara,
Doduru tinitoṇa pu tagoi rau
si mae guadi mo koa Goi.”

³ Sari na tie toṇoto pa popoa pepeso
si na tie ta ronuedi koe Zihova,
ke qetu hola ni rau si arini.

⁴ Sarini pu vizata pulea si keke votiki tamasa,
si va soku lala i rini sari na dia tinalotaṇa.
Lopu kaḡu hiva somana zoropo ni rau sari na dia ehara tana vina
vukivukihī,
meke lopu kaḡu pozai rau pa vinahesi pozadi sari na dia tamasa.

⁵ Kei Zihova, Agoi mo sa qua hinia pu vizatigo rau,
meke na qua tinagotago.

Sa qua tinoa vugo na repere
si koa mo pa Limamu Goi.

⁶ Ele pada valeana poni nau Goi sari na Mua vinariponi koa rau,
meke taguedi hola si arini.

⁷ Vahesia rau se Zihova,
sina toṭoli nau Sa, na turaṇau Sa.

Pana boṇi ba va balau pule nau tugo si rau pa qua binalabala.

⁸ Doduru totoṣo si balabala ia rau se Zihova,*
sina koa tata si Asa koa rau,
ke lopu kaḡu matagutu si rau.

⁹ Gua asa ke qetu sa buloḡu,

* 16:8 TTA 2:25-28

- meke getugetu tugo sa qua tinoa,
 ke koa tava sare si rau,
 10 sina lopu kaqu veko hola au Goi si rau pa lovu,*
 meke lopu kaqu va malumia Goi sa mua Nabulu Hopena pude
 muzi tinina.
 11 Va dogoro nau Goi sa siranana sa tinoa,
 meke va sini nau qinetugetu Goi pa kenumu,
 meke pa kali mataomu Goi si vagia rau sa qinetugetu sapu loke
 vinabetona.

17

Keke Vinaravara tanisa Tie Tonoto
 (Keke vinaravara te Devita)

- 1 Kei Zihova, mu avoso mae ia sa qua tinepa koa Goi pude harupau pa
 Mua tinonoto.
 Mu va avosia sa qua tinepa tinokae.
 Mu va talina mae ia sa qua vinaravara hinokara.
 2 Mu vilasa poni nau sa tinonoto;
 sina Agoi gilania gua sapu tonoto.
 3 Gilania Goi sa buloqu,
 ele mae koa rau si Goi pana boni,
 meke ele viliti betoa Goi sa doduruna sa qua tinoa,
 ba loke inokoro kaleadi si ta dogoro koa rau.
 Loke zinama kaleadi si ta zamae pa beruqu gua,
 4 sapu hoke evania ri kaiqa.
 Ele va tabei rau sari na Mua tinarae,
 meke lopu luli rau sari na hahanana tadi na tie variva mate.
 5 Ele ene luli valeania rau sa Mua sirana,
 meke lopu hite va karia rau si keketona.
 6 Kei Tamasa, varavara atu si rau,
 sina avosau Goi.
 Mu va talina mae au,
 Mamu avosi sari na qua zinama.
 7 Mamu vata dogoro nia sa Mua tataru nabuna,
 Mamu harupau.
 Koa Goi si tava sare si rau koari na qua kana,
 sina kalavarae si rau koa Goi.
 8 Mamu kopu totoko nau gua sapu kopu totoko pule Nigo,
 Mamu tomeau pa kaurudi ri na tatapurumu,
 9 pude qu tava sare koari na tie kaleadi pu nonovalau,
 na tie variva mate pu koa vari likohae nau.
 10 Loke dia tataru si arini,
 meke vahesi puleni pa dia zinama.
 11 Pitu lulia rini sa qua inene,
 meke mae kamo au rini.
 Hatahata luliau rini,
 pude va mateau, gua.

* 16:10 TTA 13:35

- 12 Kekenono gua na laione si arini,
sapu tome aqa pude garata va mate au, gua.
- 13 Kei Zihova, mae toka nau!
Mu turu varipera koari na qua kana,
Mamu harupau koari na tie kaleadi koasa Mua magu varipera.
- 14 Kei Zihova, harupau koari na tie kaleadi.
Ele vagi rini doduru gua pu kaqu vagi rini koasa kasia popoa hie.
Mu va kilasi gedi pa tinasigiti sapu ele va nama veko poni Goi pude tadirini.
Va hia i tugo sari na tinasigiti koari na tudia meke rina tudia rina tudia.
- 15 Ba arau si kaqu dogoro Igo pa tinoṅoto,
sina loke kinaleana si evania rau.
Pana vaṅunu rau si maqu qetu qua,
sina toa koa Goi si rau.

18

Sa Kinaṛa Minataqara te Devita (2 Samuela 22:1-51)

(Devita sa nabulu te Zihova si kera nia sa kinaṛa hie koasa rane sapu harupia e Zihova se Devita koe Saula meke sari doduru nana kana.)

- 1 Kei Zihova, tataru nigo rau si Goi,
Agoi mo sa qua ṅiniraṅira.
- 2 Zihova tugo si na qua patu aqoroana.
Koa tome koa Sa si rau,
ke loke kana si boka ṅonovalau.
Asa si na qua vinasare,
na qua Tamasa, na qua patu heheda.
Koa Sa si aqorae si rau, na qua lave,
na ṅiniraṅira meke sa ṅatina sa qua tinaharupu!
- 3 Tepa tinokae si rau koe Zihova,
sapu garona pude tava lavata,
meke harupau Sa koari na qua kana.
- 4 Sa tinasuna tana minate si koa pa vari likohaequ,
sari na bogusu tinahuara si nobi tamunau si arau.
- 5 Sari na tinasuna variva matedi si koa pa vari likohaequ,
meke sa tinapusi tana minate si soḡo au.
- 6 Pa korapa qua tinasuna si tepa la si rau koe Zihova.
Tepaia rau sa tinokae koa sa qua Tamasa,
pa korapana sa Nana Zelepade si avosia Sa sa mamalainiqu,
meke sa qua kinabo si ele avosia Sa.
- 7 Ke ziziziri sa pepeso meke ninu,
meke madidiri hubidi sari na toqere,
sina ta ṅaziri sa Tamasa.
- 8 Na tuṅaha si vura pa isuna
meke na nika huruṅuna
meke na motete leradi si vura pa ṅuzuna.
- 9 Sira tukelia Sa sa maṅauru,
meke gore mae,

na lei huporona si koa pa kauru Nenena.

10 Koi pa keke mateana tapuruna meke gore mae si Asa,
rerege mae si Asa koasa givusu.

11 Va poko pule nia si Asa koasa huporo,
meke sari na lei muhodi pu siñia na kolo si koa pa vari likohaena.

12 Sari na ruku kabukabue aesi
meke na malara nika,
si vura mae pa ñinedalana Sa.

13 Meke lulusu guana paka mañauru se Zihova,
meke ta avoso sa mamalainina sa Tamasa Ululuna Hola.

14 Gonani Sa sari Nana tupi
pude va talahuarai sari Nana kana.

Sa malakapina sa kapi,
si va goveti Sa si arini.

15 Kei Zihova, sipu ta ñaziri ni na norei Goi sari na Mua kana,
sari na lolomo pa hubi lamana,
meke sari na sinokiraena sa pepeso si ta dogoro,
koasa givusuna sa siniñomu Goi.

16 Qaqaama gore mae pa Mañauru sa Tamasa meke harupau Sa,
meke daku vura nau Sa pa lamana peava.

17 Harupau Sa si rau koari na qua kana ñiniradi,
meke koari doduru pu kukiti nau,
ura ñinira hola nau rini si rau.

18 Sipu korapa koa si rau pa tinasuna, si mae rapata nau rini,
ba va sare au e Zihova.

19 Toka nau Sa meke va seu au Sa pa tinasuna,
harupau Sa sina qetu nau Sa.

20 Pia au e Zihova si arau,
sina tavete va toñoto si rau.
Mana nau Sa, sina viaqu,
lopu sea si rau.

21 Ele va tabeli rau sari na tinarae te Zihova,
meke lopu va mudia rau sa qua Tamasa.

22 Kopu beto ni rau sari doduru Nana tinarae,
meke lopu hite va kari rau sari na Nana ginarunu.

23 Loke tinazutuqu si rau pa kenuna Sa,
meke ele kopu pulenau si rau pude lopu tavete va sea.

24 Gua asa ke pia au Sa si arau,
sina tavete va toñoto si rau,
meke gilania Sa sapu loke qua sinea si rau.

25 Kei Zihova, ta ronuemu si Goi koarini pu soto va nabu koa Goi,
meke va dogoro nia Goi sa Mua tinoñoto koari na tie toñoto.

26 Via si Goi koarini pu via,
ba koari na tie sekesekei si guana tie sekesekei guni Nigo rini.

27 Ura harupi Goi saripu va pepekae,
ba va hoqai Goi sarini pu vahesi puleni.

28 Kei Zihova, va toa ekoa Goi sa qua kalalasa,

- ke Tamasa, va kalalasa ia Goi sa qua hinuporo.
- 29 Poni nau Goi sa niniranira pude rapati sari na qua kana, meke sa vinarane pude boka va kilasia rau sa dia vasina varipera ninirana.
- 30 E Tamasa si tolene gua tonotodi sari Nana tinavete; ta ronu hola sari Nana zinama! Guana lave si Asa koa ri doduru pu tome koa Sa.
- 31 E Zihova mo telena si na Tamasa, Asa mo telena sa nada Patu aqoroana.
- 32 Asa mo sa Tamasa sapu va ninira au, toka nau Sa pa sirana gotogotona.
- 33 Va boka au Sa pude ene koari na vasina tasunadi pa toqere,* meke lopu kaqu hite ta tubarae si arau.
- 34 Va tumatumae nau Sa pude varipera, ke boka navea rau sa bokala ninirana hola.
- 35 Kei Zihova, lavelave hukata nau Agoi. Pa Mua niniranira si kopu nau Agoi, meke koasa Mua vina pepekae si tava lavata si rau.
- 36 Ele va labe poni au Goi sa sirana, ke lopu vagi au ri na qua kana, meke lopu hite hoqa si arau.
- 37 Hadu luli rau sari na qua kana meke va kilasi rau si arini, lopu hite noso si rau osolae va mate betoi rau si arini.
- 38 Seke va hoqai rau si arini, ke lopu boka turu pule. Mate eko mo pa kenuqu rau si arini.
- 39 Ele poni nau Goi sa niniranira pa vinaripera, meke va todoñi sari na qua kana pa kenuqu rau.
- 40 Ele va govete taloai Goi koa rau sari na qua kana, meke ele va matei rau saripu kukiti nau.
- 41 Tapa tinokae, ba loke tie harupi si arini. Tapa la si arini koe Zihova, ba lopu olañi Sa.
- 42 Muzara va umumi rau si arini, guana kavuru pu givusu pani. Neti va konekonei rau si arini guana kosiri pa sirana.
- 43 Ele harupau Goi si rau koari na tie va karikaridi; meke ele va banara au Goi koari na butubutu, sari na tinoni pu lopu gilani rau, ba nabulu nau rini.
- 44 Sipu avoso nau rini si va tabe au rini. Sari na tie karovodi ba mae hoqa todoño pa kenuqu rau.
- 45 Matagutu hola meke neneqara mae si arini pa kenuqu rau. Tarazuzu meke vura mae si arini koari na dia vasina varipera ta bara va niniradi.

* 18:33 Hbk 3:19

46 Toana se Zihova!

Mani tava lavata sa qua patu aqoroana!

Maqu vahesia sa Tamasa,
sa qua hinarupu!

47 Poni nau Sa sa minataqara koari na qua kana,
toka nau Sa pude va kilasi sari na votiki butubutu.

48 Meke harupau Sa si rau koari na qua kana.

Ke Zihova, Agoi va mataqarau si rau koari na qua kana.

Meke lavelave hukata nau Goi koari na tie noŋovalala.

49 Gua asa ke kote vahesigo rau si Goi pa vari korapadi ri na butubutu
huporodi;*

meke kera vahesia rau sa Pozamu Zihova!

50 Ponia Tamasa sa minataqara lavata koasa Nana banara.

Va dogoro nia Sa sa Nana tataru nabuna koasa pu ele vizatia Sa,
Koa rau Devita meke koari na tutiqu ninae rane ka rane.

19

Sa Niniranira Lavata te Tamasa koari Nana Vinapodaka

(Keke kinera te Devita)

¹ Sa maŋauru si va dogoroni gita sa niniranira tanisa Tamasa,
meke va dogoro va bakalani gita sari na tinavete tana limana.

² Hopeke rane si tozi vura nia sa vina lavatana Sa,
meke hopeke boŋi si tozi vura nia sa tinumatumae Tanisa.

³ Lopu vivinei na zama vura si Asa,
meke lopu ta avoso sa mamalaiŋina Sa,

⁴ ba sa Nana inavoso si vura la pa doduruna sa kasia popoa,*
meke sa vevehena Sa si ta avoso pa doduru vasina pa popoa
pepeso.

Ele kuria e Zihova pa maŋauru sa vasina tanisa rimata.

⁵ Vasina gasa mae gua si asa,
gua na tie qetuqetu pu la pude varihaba,
meke guana tie lopilopi pu va qaŋiri la pa vinarivose haqala.

⁶ Gasa mae pa keke hukihukirina sa maŋauru si asa,
meke ene karovo la gua pa keke kalina pule.
Loketoŋa si boka tome pa minanini tanisa.

Sa Tinarae te Zihova

⁷ Sari na tinarae te Zihova si gotogoto,
pude va ninira ia sa tinoa.

Sari na ginarunu te Zihova si ta ronuedi tugo,
pude va tumatumaiei saripu pupuhu.

⁸ Sari na tinarae te Zihova si tonoto,
pude va qetui sari na bulo tie.

Sari na ginarunu te Zihova si hinokara,
va kalalasia sa binalabala.

⁹ Sa pinamaŋana e Zihova si via,
ninae rane ka rane.

Sa vinilasa te Zihova si gotogoto,
meke tonoto doduru toso!

¹⁰ Sa inokorodi rini si noma hola nia sa inokorona sa qolo taguena,

* 18:49 Rom 15:9 * 19:4 Rom 10:18

- lomoso hola nia rini sa zipale sapu viana hola!
- 11 Va tumatumae au rini si arau, sa Mua nabulu,
meke koasa vinatabedi rini si vagia rau sa pinia nomana.
- 12 Esei si boka gilana puleni sari nana sinea tomedi soti telena?
Kei Zihova, Mu taleoso nau koari na qua sinea,
pu lopu va nonogai rau!
- 13 Mu va sare au koari na qua sinea pu evani rau pa qua hiniva soti.
Toka nau pude madi lopu va pinausu au rini,
ba pude maqu koa va gilae si arau,
meke tava leseve pa sinea.
- 14 Sari na zinama pa nuzuqu,
meke sari na binalabala pa buloqu,
si madi va qetu Igo.
Kei Zihova, qua Patu aqoroana,
meke na qua tie kopu!

20

Vinaravara pude Koa Mataqara

(Keke kinera te Devita)

- 1 Mani olana e Zihova sa mua tinepa koa Sa pa totosu tasuna.
Mani va aqorigo sa Tamasa te Zekopi.
- 2 Mani garunu la nia Sa sa tinokae,
mae guana koasa Nana Zelepade hope.
Mani garunu atunia Sa sa tinokae mae guana pa toqere Zaione.
- 3 Mani lopu mulini ni Sa sari doduru mua vinariponi,
meke kaqu qetu ni Sa sari doduru mua vina vukivukihi uququ.
- 4 Mani ponigo Sa sari doduru gua pu hivani goi,
meke kaqu va gorevura i Sa sari doduru mua minizimizi
- 5 Meke kaqu velavela qetuqetu nia gami sa Mua minataqara,
meke varigara qetuqetu pa vinahesina sa nada Tamasa.
Mani olani e Zihova sari doduru mua tinepatepa.
- 6 Kamahire tu gilania rau,
sapu e Zihova si va mataqara ia sa Nana banara ta vizatana.
Olana gore mae ia Sa si asa pa Nana Manauru hopena,
meke pa korapa Nana niniranira si tava mataqara hola si asa.
- 7 Kaiqa si ranei sari na dia totopili na hose varipera,
ba gita si kalavarae koa sa Pozana e Zihova sa nada Tamasa.
- 8 Kaqu tava kilasa si arini,
ba gita si kaqu koa mataqara.
- 9 Kei Zihova, Mu va mataqaria sa banara,
Mu olana mae gami,
pana varavara atu si gami.

21

Vinahesi pa Minataqara

(Keke kinera te Devita)

- 1 Ke Zihova, qetuqetu nia sa banara

- sa Mua niniranira,
 sina ele va mataqaria goi
 meke tava lavata si asa.
² Ele ponía Goi sa nana hiniva pa korapa bulona.
 Ke lopu heki nia Goi gua sapu tepa ia sa.
³ Ele mae vekoi Goi koasa sari na minana taguedi,
 meke ele va hake nia toropae qolo Goi sa batuna.
⁴ Tapaia sa koa Goi sa tinoa,
 ke poni nia Agoi koasa,
 sa tinoa gelenaena sapu
 koa hola ninae rane ka rane.
⁵ Mataqara hola si asa koari nana kana,
 sina va sarea goi.
 Ele ponía goi koasa sa vina lavata na tinolava.
⁶ Ele ponini Goi koasa sari na Mua minana ninae rane,
 meke va qetuqetua Goi si asa pa kenumu Goi.
⁷ Kalavarae sa banara koe Zihova
 sapu Ululu Hōla koari doduru,
 sina koa gua koasa Nana tataru nabuna
 si koa tava sare si asa doduru totošo.
⁸ Kaqu tuqe vagi Goi pa Mua niniranira sari doduru Mua kana,
 kaqu tuqe vagi Goi sari doduru pu kukiti Nigo.
⁹ Pana vura mae si Asa si kaqu huruñu guana nika;
 meke pa Nana binugoro si sulu va ineti Sa,
 guana nika sapu gani va upati si arini.
¹⁰ Lopu keke koari na tutidi rini si kaqu toa hola;
 kaqu va mate beto pani Sa sarini.
¹¹ Be mizi vekoi rini sari na dia tinavete kaleadi na sinekesekei,
 ba lopu kaqu boka mataqara si arini.
¹² Pana va totoanae ni Goi sari na Mua tupi,
 si kaqu tarazuzu meke govete taloa si arini.
¹³ Vaheši Igo gami si Agoi Zihova koasa Mua niniranira lavata.
 Kaqu kera vahesia gami sa Mua niniranira!

22

Kinabo pa Tinasigiti meke na Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Qua Tamasa, qua Tamasa,*
 na vegua ke veko pani au tu Goi?
 Tapa hata sisigitia rau sa tinokae,
 ba lopu vagia rau.
² Qua Tamasa, pana rane si varavara atu si rau,
 ba lopu olañau Goi.
 Tepatepa atu si rau pana boni,
 ba loke minanoto si vagia rau.
³ Ba na Banara Hopemu si Goi,
 pu tavaheši koari na tinoni Izireli.
⁴ Sari na tamamami pukerane si kalavarae koa Goi;

* 22:1 Mt 27:46; Mk 15:34

- raŋe Igo rini si Goi, ke ele harupi Goi si arini.
 5 Tapa atu koa Goi si arini, meke tava sare pa tinasuna,
 kalavarae koa Goi si arini, ke lopu tava kurekure.
- 6 Na loke laequ hokara guana uloso mo si rau,
 ta ŋoŋoŋo meke ta hakohakoe si rau koari na qua kana.
- 7 Sari doduru pu dogorau si va sisire nau,*
 na pesipesi va kaleanau rini na ŋenoŋeno batudi.
- 8 “Dotu, kalavarae si asa koe Zihova,” gua si arini.*
 “Ba venagua ke lopu harupia tu e Zihova si asa?
 Be guana getugetu nia e Zihova si asa si mani va sare tu,” gua si arini!
- 9 Ba Agoi tugo si va podo vura au pa tiana sa tinaqu,
 meke Agoi tugo kopu nau na va sare au totoŋo haha si rau.
- 10 Podalae guatu podo rau si kalavarae atu mo koa Goi,
 meke Agoi mo sa qua Tamasa doduru totoŋo.
- 11 Mu lopu koa va seu koa rau,
 ura tata mae sa tinasuna koa rau,
 meke loke tie si koa pude toka nau.
- 12 Soku sari na kana pu koa varidikue nau,
 guana bulumakao kokoreo,
 kekeŋoŋo gua na bulumakao variva matedi pa popoa Basani.
- 13 Zama ŋoŋoŋo au rini guana laione pu va ŋaŋari rini sari na
 nuzudi,
 pu kurumu aqa pude garatau.
- 14 Malohoro sa tiniqu, ta zoropo palae sa qua ŋiniraŋira guana kolo,
 sari doduru viniari hodaŋe susuriqu si zokezoke beto,
 lodu mate pa tinalotaŋa sa buloqu.
- 15 Loke qua ŋiniraŋira guana keke bele raro patu popana,
 sa meaqu si napiti pa damaqu;
 veko pani au Goi pa vasina tana minate.
- 16 Mae vari likohae nau na puku tie kaleadi;
 kekeŋoŋo guana rovana siki variva matedi si arini.
 Pokai rini sari na limaqu meke nenequ.
- 17 Boka naei mo rau sari doduru susuriqu;
 doŋo toto mae au rina qua kana.
- 18 Vari hiani meke vari mudumudukeda ni rini sari qua poko.*
- 19 Kei, Zihova, Mu lopu koa va seu koa rau;
 Mu tuturei mae va sareau.
- 20 Kei, Zihova, Mu va sareau koasa magu varipera,
 Mu harupia sa qua tinoŋa koasa ŋiniraŋira tadi na tie kaleadi,
 pu guana siki variva matedi.
- 21 Mu va sareau koasa ŋiniraŋira tadi na qua kana pu guana laione,
 meke gua ri na kikihodi rina bulumakao kokoreo.
- 22 Kaqu tozi vura nia rau sa Pozamu koari na turaŋaqu,*

* 22:7 Mt 27:39; Mk 15:29; Lk 23:35

* 22:8 Mt 27:43

* 22:18 Mt 27:35; Mk 15:24; Lk

23:34; Zn 19:24 * 22:22 Hib 2:12

- kaqu vahesigo rau pa vari korapana sa vinarigara tadi na tinoni.
 23 Mi vahesia si Asa, gamu pu pamaña nia se Zihova.
 Mi va lavatia si Asa, gamu na tutina e Zekopi.
 Mi va ululia sa pozana Sa, gamu na tutina Izireli!
 24 Lopu etuli Sa sari na habahuala,
 babe muliñini sari na dia tinasigiti.
 Meke lopu va mudi pani Sa,
 ba olañi Sa sari na dia tinepatepa la koa Sa.
- 25 Pa korapana sa vinarigara vinahesi tadi doduru tie te Tamasa si kaqu
 vahesigo rau koa gua rina Mua tinavete.
 Pa kenudi rina tinoni pu va tabe igo si kaqu taveti rau sari doduru
 pu ele va tatara nigo rau.
- 26 Sari na habahuala si kaqu tava deña valeana,
 arini pu hata ia se Zihova si madi vahesi zonazona ia,
 madi toa hola ninæ rane ka rane.
- 27 Doduru butubutu si kaqu balabala ia se Zihova,
 arini pa hopeke kukuruna sa kasia popoa si kaqu kekere la koa Sa,
 meke sari doduru votivotiki butubutu tie si kaqu vahesia si Asa.
- 28 Sa ñinirañira tana binañara si te Zihova tugo.
 Bañara ni Sa sari doduru butubutu.
- 29 Sari doduru tie ravutudi pa kasia popoa si kaqu todoño meke vahesia
 si Asa.
 Sari doduru pu gore la pa minate si kaqu hoqa todoño pa kenuna
 Sa,
 sari doduru pu lopu boka toa hola pa pepeso.
- 30 Sari na sinage vugo repere si kaqu nabulu nia se Zihova.
 Meke kaqu totozia rina tie guguana sa Bañara koasa sinage pu luli
 mæ.
- 31 Sarini pu lopu ele podo ba kaqu ta totozi nia tugo pana podo rini
 sapu e Zihova sina tinaharupu tadi na tie!

23

Zihova tugo sa Qua Sepati

(Keke kinera te Devita)

- 1 Zihova tugo sa qua Sepati,
 lopu kaqu ehaka nia rau si keketoña.
- 2 Va eko au Sa pa duduli buma,*
 meke turañau Sa pa kolo bulebulena.
- 3 Va ñinira ia Sa sa maqomaqoqu,
 turañau Sa koari na siraña tana tinonoto
 pa vina lavatana sa Pozana Sa.
- 4 Be ene si rau pa korapa lolomo hupohuporona vasina tata sa minate,
 ba lopu kaqu matagutu si rau sina koa turañau Goi.
 Sa Mua hodu meke na tinokæ si va manotau koari na toso tasuna.
- 5 Va nama poni nau Goi sa gequ ginani
 pa kenudi rina qua kana.
 Lumulumua Goi sa batuqu,
 siñi ta luluapæ sa qua kapa.

* 23:2 Rev 7:17

- ⁶ Gilania rau sapu sa Mua lineana na tinokae mo
si kaqu luli au ninae rane pa qua tinoa,
meke kaqu koa si rau pa vetu te Zihova ninae rane ka rane.

24

Sa Banara Lavata
(Keke kinera te Devita)

- ¹ Sa popoa pepeso meke sari doduru likakalae vasina si te Zihova,
sa kasia popoa meke sari doduru pu koa vasina si Tanisa tugo.
- ² Ura ele sokirae nia Sa si asa koasa kolo lamana,
meke ele kuria sa si asa koasa lamana peava.
- ³ Esei si garo pude sage la koasa toqere te Zihova?
Esei si kaqu nuquru pa Nana Zelepade hope?
- ⁴ Asa mo sapu lopu tavete va sea pa limana meke via bulona,*
lopu vahesi beku sa meke lopu sekea sa sa nana vina tatara.
- ⁵ Kaqu mana nia e Zihova si asa meke harupia,
meke sa Tamasa kaqu poza nia, tie pu lopu tavete va sea.
- ⁶ Gua asa si arini pu hata ia si Asa,
arini pu hiva nia sa minana ke mae si arini pa kenuna sa Tamasa
te Zekopi.
- ⁷ Mi tukele gamu na sasada,
mi tukele va noma gamu na tukutuku koamia pukerane,
pude Mani nuquru mae sa Banara lavata ninirana.
- ⁸ Esei sa Banara lavata ninirana?
E Zihova tu sa Banara lavata ninirana,
E Zihova sapu mataqara pa vinaripera!
- ⁹ Mi tukele gamu na sasadana sa bara pa vasileana,
mi tukele va noma gamu na sasada koa mia pukerane,
pude mani nuquru mae sa Banara lavata ninirana. ¹⁰ Esei sa
Banara Lavata Asa?
E Zihova Tadi na Qeto Minate si Asa,
Asa sa Banara Lavata ninirana!

25

Tinepa Tinokae na Vinasare
(Keke kinera te Devita)

- ¹ (*Aleph*)* Ke Zihova, koa Agoi mo si varavara atu si rau;
² (*Bet*) kei qua Tamasa, koa Agoi mo si kalavarae si rau.
Maqu lopu koa tava kurekure pa vina kilasa,
Mu lopu va malumi sari na qua kana pude koa mataqara hola nau.
- ³ (*Gimel*) Sarini pu kalavarae koa Goi si lopu kaqu tava kurekure,
ba sari na tie va guguedi pa dia rinañerane koa Goi si madi tava
kurekure tugo.
- ⁴ (*Dalet*) Ke Zihova, Mu va gilana nau sari na Mua hiniva,
Mamu va tumatumae nau sari na Mua siraña.
- ⁵ (*He*) Mu va tumatumae nau sa Mua hinokara,
ura Agoi mo sa Tamasa, sa qua Hinarupu.
(*Vav*) Koa Agoi mo si kalavarae si rau doduru toto.

* **24:4** Mt 5:8 * **25:1** Hopeke pukuna sa Sam 25 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

- 6 (*Zain*) Kei Zihova, Mu balabala ia sa Mua tataru variva tukana,
meke sa Mua tataru nabuna sapu ele vata dogoro nia Goi podalae
mae gua pukerane.
- 7 (*Het*) Mu taleoso nau koari na qua sinea na kinaleadi,
pu evani rau toতোসো tie vaqura si rau.
Kei Zihova, Mu balabala au pa Mua tataru nabuna,
sina leana si Goi koari na tie.
- 8 (*Tet*) Tonoto na nono se Zihova,
gua asa ke va tumatumae ni Sa koari na tie sea sari Nana sirana
vasina kaqu ene si arini.
- 9 (*Yod*) Turani Sa si arini pu va pepekae koasa sirana tonotona;
va tumatumae nia Sa koa rini sa Nana hiniva pude lulia rini.
- 10 (*Kaph*) Doduru toতোসো si turani Zihova sari na tie koari Nana tataru
nabuna meke na hinokara;
ta ronuenta si Asa koarini pu kopuni sari Nana vinariva egoi na
tinarae.
- 11 (*Lamed*) Kei Zihova, Mu taleoso nau koari na qua sinea,
koa gua koasa laena sa Pozamu,*
sina soku hola tugo sari na qua sinea.
- 12 (*Mem*) Sarini pu pamaña nia se Zihova,
si kaqu va tumatumaeni Sa sa Nana hiniva pude lulia rini.
- 13 (*Nun*) Kaqu marevutu si arini doduru toতোসো,
meke sari na tudia rina tudia si kaqu tagoa sa popoa pepeso.
- 14 (*Samek*) E Zihova sina baere tadirini pu va tabea si Asa,
meke vata dogoro nia Sa sa nana vinariva egoi nabuna koa rini.
- 15 (*Ain*) Kalavarae si rau koe Zihova doduru toতোসো,
meke va sare au Sa pa tinasuna.
- 16 (*Pe*) Mu dono mae au, ba Zihova, Mamu tataru nau,
sina loke tie si toka nau, meke koa pa tinasuna si rau.
- 17 (*Zade*) Mu va maluarau koari doduru qua tinalotana,
Mamu harupau koari doduru qua tinasuna.
- 18 (*Qoph*) Mu balabala ia sa qua tinasigiti,
Mu taleosoni sari na qua sinea.
- 19 (*Resh*) Mu dono la ia sa sinokudi rina qua kana;
Mamu dogoria sa ninirana gua sa dia kinukiti koa rau.
- 20 (*Shin*) Toketoke hukata nau, Mamu harupau;
kopu nau pude qu lopu tava kurekure si rau,
sina koa Agoi mo si aqorae si rau.
- 21 (*Tav*) Sa qua tinoতোসো meke sa hinokara si madi kopu hukata nau pa
kinaleana,
sina kalavarae zonzona koa Goi si rau.
- 22 Ke Tamasa, Mu harupi sari na Mua butubutu Izireli,
koari doduru tinasuna.

* 25:11 Ene kenuna e Zihova se Mosese meke zama nia Sa sa guguana sa Pozana sapu guahe:
“Arau se Zihova, sa Tamasa sapu ta sinie na tataru meke tokani na taleosoni Rau sari na tie.
Meke lopu hoke tuturei bugoro. Meke sa Qua tataru lavata si koa hola doduru toতোসো, meke
kopu ni Rau sari na Qua zinama.” Mi tiroa Ekd 34:6-7:

26

Sa Vinaravara tanisa Keke Tie Leana
(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, Mu tozia sapu loke qua sinea, gua,
sina evania rau gua sapu tonoto,
meke rane zonazona Igo rau si Goi.
- ² Podeke au, Mamu gilana ba Zihova,
Mamu viliti sari na qua inokoro na qua binalabala golomodi.
- ³ Ura doduru toso si gilania rau sa Mua tataru nabuna,
meke kopu ni Goi sari na Mua zinama,
ke koa soto koa Goi si rau.
- ⁴ Lopu somana si rau koari na tie kokohadi,
meke namu loke qua ginugua hokara koari na tie sekesekeidi si
rau.
- ⁵ Hakohako hola ni rau sari na tie va sesea,
meke va ilolo pule nau koarini si rau.
- ⁶ Kei Zihova, nuzapi rau sari limaqu pude vata dogoro nia sapu lopu
tavete va sea si rau.
Meke kera vari likohae nia rau sa Mua hope pa vinahesimu Goi!
- ⁷ Kera zama leana atu koa Goi si rau,
meke tozi vura ni rau sari doduru Mua tinavete variva magasadi.
- ⁸ Kei Zihova, qetu nia rau sa Mua Zelepade hope,
vasina pu koa sa Mua ninedala.
- ⁹ Mu lopu va mate tura nau koari na tie kaleadi,
ba va sare ia sa qua tinoa koasa ninovaivala tadi na tie variva
mate,
¹⁰ pu tavete va kaleana doduru toso,
meke hoke ade vagi rini sari na tinabaradi ri na dia tinavete
kaleadi.
- ¹¹ Ba arau he si evania gua sapu tonoto,
ke Mu tataru nau, Mamu harupau.
- ¹² Tava sare si rau koari doduru tinasuna,
ke maqu vahesia rau se Zihova pa vinarigaraedi ri Nana tinoni!

27

Keke Vinaravara Vinahesi te Devita

- ¹ Zihova tugo sa qua kalalasa meke na qua hinarupu,
esei si kaqu matagutu nia rau?
Lavelave hukata nau e Zihova koari doduru tinasuna;
lopu kaqu hite matagutu si rau.
- ² Pana mae raza au na hiva va mate au rina tie kaleadi,
si kaqu tava kilasa meke hoqa mate si arini.
- ³ Pana mae varidikue nau rina qua kana ba lopu matagutu si rau;
be mae rapata nau sa qeto minate varipera,
ba kaqu ranea rau sa Tamasa.
- ⁴ Keketona mo si tepa ia rau koe Zihova,
asa tugo si kaqu hata zonazona ia rau;
pude maqu somana koa si rau pa Zelepade te Zihova ninae rane pa
qua tinoa,

pude maqu dogoria, na magasa nia sa Nana tinolava meke lulia sa nana hiniva.

⁵ Ura pa korapa toতোসো tasuna si kaqu va aqorau Sa, kaqu tome au Sa pa korapa Nana Zelepade, meke kaqu va hake au Sa pa patu hihiu.

⁶ Gua asa, ke kaqu koa mataqara holani rau sari na qua kana pa vari likohaegu.

Meke kaqu va vukivukihi nia rau sa vinukivukihi vinalesi meke kaqu velavela pa qinetugetu pa Nana Zelepade hope, Kaqu kera vahesia rau se Zihova!

⁷ Mu avoso mae au, Zihova, pana varavara atu rau!
Tataru nau, Mamu olaña sa qua tinepatepa!

⁸ Sipu zama si Agoi, “Mu hata Au,”
si olaña atu sa buloqu, “Korapa hata Igo rau, Zihova.”

⁹ Mu lopu va paere pule nigo koa rau!
Lopu bugoro nau!

Mu lopu gala pani au sa Mua nabulu.
Visoroihe si ele toka nau tugo Goi,
ke Mu lopu kilu au na luara pani au,
Mu lopu koa va seu koa rau, ke Tamasa, qua Hinarupu!

¹⁰ Be veko pani au rina tiatamaqu,
ba Agoi Zihova mo si kaqu kopu nau si rau!

¹¹ Zihova, va tumatumae nau sa Mua hiniva koa rau,
Mamu turanau pa sirana tonoto,
sina sokudi sari na qua kana!

¹² Mu lopu vala au koari na qua kana,
ura na tie sekesekei si arini pu zutu kokoha au pa dia
ninovanovala.

¹³ Gilania rau sapu kaqu dogoro sotia rau sa learane te Zihova koasa popoa tadi na tie toadi.

¹⁴ Mu ranea se Zihova, koa varane,
mu lopu koa malohoro pa rinaerane.
Mu kalavarae koe Zihova!

28

Vinaravara Tinepa Tinokae te Devita

¹ Kei Zihova, qua patu aqorae na qua lave,
koa Goi mo si varavara atu rau.

Mu avoso mae au;
be lopu va tabe mae au Goi,
si kote somana gore la si rau pa vasina tadi na tie matedi.

² Mu avoso mae au pana tepa atu tinokae si rau,
totoso va sagei rau sari na limaqu koasa Mua Zelepade hope pa korapa vinaravara.

³ Mu lopu va kilasa turanae nau koari na tie kaleadi, na tie sekesekeidi.
Arini pu baere pa berudi mo ba bulodi si ta sinie na kinukiti.

⁴ Va kilasi koari na tinavete pu taveti rini,
koari na dia tinavete kaleadi;

Mu tabara ni koari na tinavete pu evaṇa ni rini pa limadia,
poni pule lani gua sapu garodi.

⁵ Lopu hite doṇo la ia rini gua sapu evaṇia e Zihova,
babe gua saripu ele va podaki Sa;
ke kaqu va kilasi Sa si arini,
meke va eoṇo hokari Sa.

⁶ Vaheisia se Zihova,
ura ele avosia Sa sa qua tinepatepa tinokae.

⁷ E Zihova si na qua niniraṇira,
lavelave hukata nau na harupau Sa,

Kalavarae koa Sa sa buloqu,
toka nau Sa, ke qetu nia rau.
Ke vaheisia rau si Asa pa kinaera.

⁸ E Zihova si na niniraṇira tadi na tinoni Tanisa,
meke lavelave hukata nia sa sa baṇara sapu vizatia Sa.

⁹ Zihova, Mu harupi sari na Mua tie,
Mu mana ni sari na Mua butubutu.
Mamu koa na dia Sepati si Agoi,
Mamu kopu ni si arini ninae rane ka rane.

29

Mamalaiṇina sa Baṇara pa Korapa Raneboṇi

¹ Mi vaheisia se Zihova gamu pa maṇauru,*
vaheisia sa Nana niniraṇira na linavata.

² Mi vaheisia se Zihova gua sapu padana sa pozana marilaena.
Hoqa todoṇo pa kenuna Sa pu vura mae pa tinoa ṇedalana meke
hopena.

³ Sa mamalaiṇina e Zihova si avoloṇana la koari na lamana,
meke lulusu gua na paka maṇauru lavata pa hebalana.

⁴ Sa mamalaiṇina e Zihova si koa ia sa niniraṇira;
sa mamalaiṇina si koa ia na binaṇara lavata.

⁵ Sa mamalaiṇina e Zihova koasa raneboṇi,
si va mokui sari na huda sida,
gua tugo sari na huda sida pa Lebanoni.

⁶ Va horuhoru guni na tuna bulumakao pinomodi Sa sari na toqere pa
Lebanoni,
meke horuhoru gunia na tuna bulumakao kokoreo Sa sa toqere pa
Hemoni.

⁷ Sa mamalaiṇina e Zihova si ta avoso
meke ta dogoro koasa malarana sa kapi.

⁸ Sa mamalaiṇina e Zihova si va niu ia sa qega;
niu ia Sa sa soloso qega pa Kadesi.

⁹ Pa mamalaiṇina e Zihova si niu sari na huda oaku,
meke rabuti tugo sari na hiqohiqo na muqe,
ba pa Nana Zelepade si velavela sari na tie,
“Vaheisia, vaheisia se Zihova!” gua.

* 29:1 Sam 96:7-9

- 10 E Zihova si nati hiniva ni sari na kolo na naqe,
meke koa Baṅara ninae rane ka rane.
11 Va ninirai e Zihova sari Nana tie,
meke mana ni Sa si arini pa binule.

30

Vinaravara Zama Leana
(Keke kinera te Devita pude va madia sa Zelepade)

- 1 Zihova, va lavatigo rau si Goi,
sina ele va sare au Goi
meke lopu va kilasau rina qua kana.
2 Kei Zihova, qua Tamasa,
ele varavara atu si rau koa Agoi,
meke ele salaṅau Goi.
3 Zihova, ele harupu pule nau Goi koa sa lovu,
ele va sare au Goi koa rini pu hiva va mate au.
4 Mi kera vahesia se Zihova, ke gamu na tie raṅerane;
mi va lavatia sa pozana hopena.
5 Ura sa Nana binugoro si pa totošo papakana mo,
ba sa Nana minana koa rini pu qetu ni Sa si koa hola ninae rane.
Sa kinabokabo si pa keke boṅi holana mo,
ba pana munumunu si na qinetuqetu marilaena.
6 Meke zama si rau, “Ba lopu kaqu tava kilasa si rau,” gua,
ura sokirae nia rau koe Zihova sa qua rinaṅerane.
7 Ele toka nau Goi Zihova pa Mua tataru,
ke lopu tava rizu sa qua tinoā guana toqere,
ba pana lopu olaṅau Goi pa tinasuna si tarazuzu pa minatagutu si
rau.
8 Koa Goi Zihova mo si varavara atu rau,
koa Goi Baṅara si tepa atua rau sa tinokae.
9 Nasa sa laeṅu rau be mate sa tiniṅu?
Nasa laena sa tina pomunaeqū pa lovu?
Kaqu boka vahesigo rina tie matedi si goi?
Kaqu boka tarae vura nia rini sa Mua tina ronuemu?
10 Kei Zihova, Mu avoso mae au pa Mua tataru,
Kei Zihova, Mamu toka nau.
11 Ele hobe nia pinekapeka pa qinetuqetu Goi sa qua tinalotana;
Ele va murimuri pania Goi sa qua kinuliusu,
meke poni nau Goi sa qinetu guana qua poko.
12 Gua asa ke, lopu kaqu makudo si rau pude kera vahesigo si Agoi,
kei Zihova, qua Tamasa, maqu zama leana koa Goi, ninae rane ka
rane.

31

Na Vinaravara Kinalavarae koe Tamasa
(Keke kinera te Devita)

- 1 Kei Zihova, koa Goi mo si kalavarae si rau;
Mu lopu vala pani au koari na qua kana pude tava kilasa.

- Ba Mu harupau, ura na Tamasa tonoto si Goi.
- ² Mu avoso mae au, Mamu tuturei va sare au!
Na qua patu aqoroana si Goi,
na qua bara heheda meke na qua hinarupu.
- ³ Uve, Agoi sina qua patu, na bara heheda.
Mu turanau gua sapu ele va tatara nau Goi.
- ⁴ Mu va sare au koasa sinekesekei tadi na qua kana pu hiva sipata vagi au.
Mu va leseve au pa tinasuna.
- ⁵ Pa limamu Goi si luara vatu nia rau sa qua tinoa.*
Kei Zihova, Mu harupau Goi si rau, Tamasa ta ronuemu.
- ⁶ Kukiti ni Goi saripu vahesi tamasa beku,
ba arau si kalavarae koa Agoi.
- ⁷ Kaqu qetu zonazona nia rau sa Mua tataru nabuna,
sina ele dogori Goi sari na qua tinasigiti,
meke ele gilani Goi sari na qua tinasuna.
- ⁸ Meke lopu luara pani au Goi pa limadia rina qua kana;
ba poni nau Goi sa tinarupaha pude la vasina pu hiva la rau.
- ⁹ Mu tataru nau, kei Zihova,
ura koa pa tinasuna si rau.
Sari na mataqu si ele mabo hola kabo,
meke gua tugo sa doduruna sa qua tinoa.
- ¹⁰ Sa qua tinoa si koa mo pa tinalotana,
meke sari na vuaheniqu si korapa hola taloa pa kinuliusu.
Malohoro sa tiniqu pa qua tinasuna,
kamo koari na susuriqu.
- ¹¹ Sari doduru qua kana meke saripu koa tata koa rau
si va loke laequ au si arau.
Sarini pu gilanau ba etulu pani au,
meke pana dogorau rini pa sirana si govete nau rini.
- ¹² Ele ta mulinae si rau guana tie ele matequ.
Ele ta kilu palae guana raro lopaqu si rau.
- ¹³ Avosia rau sa vevehedi rina qua kana;
na tinasuna variva matagutuna si koa pa vari likohaequ.
Mizi vekoa rini sa kinuhanaqu pude va mate au gua.
- ¹⁴ Ba kalavarae si rau koa Goi Zihova,
Agoi mo sa qua Tamasa.
- ¹⁵ Sari na qua totošo si koa pa Limamu Agoi.
Mu va sare au pa limadi rina qua kana,
meke koarini pu hadu luli au pude va mate au.
- ¹⁶ Mu kopu nia sa Mua nabulu pa Mua tataru variva tukana.
Mu harupau pa Mua tataru nabuna.
- ¹⁷ Kei Zihova, maqu lopu tava kurekure si rau,
ura koa Goi si kalavarae atu rau.
Madi tava kilasa sari na tie kaleadi,
madi lopu zama pule, ba mate palae gedi.
- ¹⁸ Madi tava mokomoko sari na tie kokoha,

* 31:5 Lk 23:46

ura vahesi puleni meke zutui rini sari na tie toṅotodi.

- 19 Kei, nake sokudi hola sari na Mua lineana,
saripu va nama veko ni Goi koarini pu pamaṅa Nigo!
Gilana betoa ri doduru tie sa Mua tataru,
meke gua sapu ele kopu guni ni Goi sarini pu kalavarae koa Goi.
- 20 Tomei Goi si arini pude tava sare pa kenumu Goi,
koari na ṅinovaṅovala tadi na tie.
Va aqori Goi si arini pa keke vasina tometomeana kapae koa Goi,
meke tava ilolo koari na zinama ṅoṅovala tadi na kana.
- 21 Mani tava lavata se Zihova, ura ele va sare au Sa
sipu mae rapata vari likohae nau rina qua kana.
- 22 Pa qua minatagutu si balabala si rau,
sapu ele tava seu si rau pa kenumu Goi, gua.
Ba ele avosi tu Goi sari na qua tinepatepa,
totoso tepa atu tinokae si rau koa Goi.
- 23 Mi tataru nia se Zihova, gamu doduru Nana tie raṅeraṅe!
Ura va sarei e Zihova sarini pu raṅe zoṅazoṅa ia,
ba va kilasi Sa saripu vahesi puleni.
- 24 Mi koa va ṅiṅira na varane,
gamu doduru pu raṅea se Zihova.

32

Hinelahelae meke na Tinaleosae

(Keke kinera te Devita)

- 1 Tamanae tugo si asa sapu taleosae sari nana hahanana kaleadi,*
meke tava murimuri koe Zihova sari nana sinea.
- 2 Tamanae tugo sa tie sapu lopu ta zutu koe Zihova koari nana
kinaleadi,
meke loke sinekesekei pa maqomaqona.
- 3 Sipu tomei rau sari na qua sinea,
si malohoro sa tiniqu pa qua kinabokabo doduru rane.
- 4 Kei Zihova, rane na boṅi si va kilasau Goi si rau.
Gore taloa sa qua ṅiniraṅira,
guana nataṅata sapu vura taloa pa toso rimata.
- 5 Ke tiqe helahelae atu ni rau koa Goi sari na qua sinea,
meke lopu tomei rau koa Goi sari na qua tinavete kaleadi.
Vizatia rau si pude helahelae atu ni koa Goi si arini,
meke ele taleoso ni Goi sari doduru qua sinea.
- 6 Gua asa ke sari na Mua tie madidi
si madi varavara atu koa Goi pa toso tasuna.
Ke pana be raza mae sa tinasuna pu guana naqe,
ba lopu kamo koarini.
- 7 Agoi si na qua aqoroana,
kaqu va sare au Goi pa tinasuna.
Kera va ululae nia rau sa Mua tinaharupu,

* 32:1 Rom 4:7-8

sina aqoro si rau koa Goi!

- ⁸ Zama se Zihova, “Kaqu totoli nigo na va tumatumae nigo Rau sa sirana sapu leana pude lulia goi, kaqu kopu totoko nigo Rau.
- ⁹ Mu lopu lulia mua hiniva soti guana hose, babe na miulu sapu loke nana binalabala, ba ta totolie mo koa keke iku sapu ta pusie pa nuzuna! Be guana koromu pude luliau si lopu kaqu luli seunae koa Rau si goi.”
- ¹⁰ Sa tie kaleana si kaqu koa ta sigiti, ba sarini pu kalavarae koe Zihova si kaqu ta kopue pa Nana tataru nabuna.
- ¹¹ Gamu na tie tonoto, mi koa qetuqetu koe Zihova. Mi velavela pa qinetuqetu, gamu doduru tie tonoto!

33

Kinera Vinahesi

- ¹ Gamu doduru tie tonoto, mi velavela vahesia se Zihova pa qinetuqetu. Sa vinahesi si garo koari pu va tabea si Asa.
- ² Mi mikemike vahesia se Zihova, mi kera va lobere la koa Sa koari na mike soku madorodi!
- ³ Mi kera la nia koa Sa si keke kinera vaqura, mikemike pa mia binokaboka, mamu velavela va ululae la koa Sa pa qinetuqetu!
- ⁴ Ura sa zinama te Zihova si hinokara na tonoto, meke ta ronuenta si Asa koari doduru Nana tinavete.
- ⁵ Qetu nia e Zihova sa tinonoto meke sa vinilasa va tonoto. Sa nana tataru nabuna si koa pa doduruna sa kasia popoa.
- ⁶ Pa zinama te Zihova si tava podaka sari na manauru, sa rimata, na sidara, na pinopino, meke doduru likakalae pu koa vasina.
- ⁷ Varigara ni Sa sari na kolo lamana pa keke vasina, va naqiti Sa si arini pa vasina lohidi, guana kopu ni Sa pa keke lose.
- ⁸ Sari doduru pa kasia popoa si madi pamaña nia se Zihova; madi va lavatia ri doduru tinoni pa kasia popoa si Asa.
- ⁹ Ura zama si Asa meke ta kuri sa kasia popoa, pa Nana zinama si podaka vura mae sari doduru likakalae.
- ¹⁰ Huara pani e Zihova sari na hiniva kaleadi tadi na butubutu meke hukati Sa si arini, pude di lopu gorevura gua saripu kuhana veko ni rini!
- ¹¹ Ba sari Nana minizimizi na Nana nati hiniva si turu hola ninae rane ka rane.
- ¹² Tamanae tugo sa butubutu sapu e Zihova sa dia Tamasa, meke sari na tinoni pu vizati Sa pude Nana telena soti.
- ¹³ Doño gore mae gua pa Manauru sa Tamasa,

- meke dogoro betoi Sa sari doduru tinoni pa kasia popoa.
- 14 Na Baṅara lavata si Asa,
meke doṅo gore mae koari doduru tinoni pu koa pa pepeso.
- 15 Va podaki Sa sari bulodi rina tie,
meke tumae valeana beto ni Sa sari na dia tinavete.
- 16 Lopu tava sare koari na kana sa baṅara koari na sinokudi gua rina
tie pa nana qeto minate varipera,
meke na tie varipera si lopu mataqara pa nana ṅiniraṅira soti
telena.
- 17 Sari na hose varipera si lopu boka mataqara ni goi pa vinaripera,
sari na dia ṅiniraṅira si lopu boka harupigo.
- 18 Kopu totoko ni e Zihova sarini pu pamaṅa nia si Asa,
meke sarini pu kalavarae koasa Nana tataru nabuna.
- 19 Harupi Sa si arini pa minate.
Kopu ni Sa si arini pude lopu mate pa totoṣo soṅe.
- 20 Raṅea gita se Zihova,
Asa sa nada lave, meke nada tinokae.
- 21 Qetuqetu nia gita se Zihova,
ura raṅea gita sa Pozana hopena Sa.
- 22 Koa Goi mo si raṅe atu gami,
kei Zihova Mu tataru ni gami koasa Mua tataru nabuna.

34

*Tavahesi sari na Tinavete Leadi te Tamasa**

(Keke kinera te Devita totoṣo pekipeki si asa meke tavasare si asa koasa baṅara Abimeleki.)

- 1 Kaqu va lavatia rau se Zihova doduru totoṣo.
Lopu kaqu makudo sa qua vinahesi la koa Sa.
- 2 Kaqu va lavatia rau se Zihova, koari doduru Nana tinavete,
sarini pu ta ṅoṅovala si kaqu avosia meke koa qetu.
- 3 Aria mada tozi vura nia sa vina lavatana e Zihova;
mada keke gua vahesia sa pozana Sa!
- 4 Tapa la ia rau se Zihova meke olaṅia Sa sa qua vinaravara;
vata rupahau Sa koari doduru qua minatagutu.
- 5 Sarini pu ta ṅoṅovala si kalavarae koa Sa meke koa qetu,
lopu kaqu hite tava kurekure si arini.
- 6 Koa pa tinasuna nomana si rau meke tepa la koe Zihova,
meke avosau Sa si rau.
Harupau Sa si rau koari doduru qua tinasuna.
- 7 Sa mateana te Zihova si koa kapae meke kopu ni sarini pu pamaṅa
nia si Asa,
meke harupi Sa pa dia tinasuna.
- 8 Podekia mamu tumae nia, sapu leana sa hahanana te Zihova.*
Qetu tugo si asa sapu kalavarae koa Sa.
- 9 Mi pamaṅa nia se Zihova, gamu na tie toṅoto,
ura sa tie sapu va tabea se Zihova si lopu kaqu ehaka nia keke
tiṅitoṅa.

* 34: 1 Samuela 21:13-15 * 34:8 1 Pit 2:3

- 10 Sari na laione si hoke malohoro na ovia,
ba arini pu va tabea se Zihova si lōpu ehaka nia si keketōna leana.
- 11 Ke gamu kasa na koburu, mi avoso mae au,
maqu va tumatumaeni gamu sa pinamaṅana e Zihova.
- 12 Esei gamu si okoro nia sa tinoa gelenae meke sa kinoa learane,*
pude toa va gelenae nana pa qinetuqetu?
- 13 Mamu kopu nia sa meamu, meke sa berumu,
pude lōpu zama va kaleana na zama kokoha.
- 14 Luaria sa kinaleana,
mamu tavetia gua sapu leana,
mamu lōpu makudo hata sisigitia sa binule koari na tie.
- 15 Kopu ni e Zihova sari na tie toṅoto,
meke va avosi Sa sari na dia tinepatepa.
- 16 Ba kana i e Zihova sarini pu tavete va sea,
pude va mate pani si arini
meke lōpu sana ta mulinae palae si arini.
- 17 Sari na tie toṅoto si tepa la koe Zihova, meke avosi Sa.
Va sarei Sa koari doduru dia tinasuna.
- 18 Koa tata se Zihova koarini pu koa talotōna sisigiti nia sa dia sinea,
meke harupi Sa sarini pu lōpu kalavarae pa dia binokaboka soti.
- 19 Sa tie toṅoto si koa ta sigiti koari soku tinasuna,
ba tava leseve koe Zihova si asa koari doduru.
- 20 Kopu nia e Zihova si asa,
meke lōpu keke ri na susurina si ta moku.*
- 21 Kaqu tava mate koari na dia kinaleadi sari na tie va gugue,
meke sarini pu kukiti ni sari na tie toṅoto si kaqu tava kilasa.
- 22 Harupi e Zihova sari Nana nabulu,
meke sarini pu aqorae koa Sa si kaqu tava sare tugo!

35

Tinepa Tinokae koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

- 1 Kei Zihova, Mu kanai gedi saripu kanaqu rau,
Mamu varipera koari pu varipera mae koa rau.
- 2 Mu palekia sa Mua lave na tinitōna varipera,
Mamu mae va sare au.
- 3 Mamu hoperi, na seke ni,
karamaho gedi sarini pu korapa hadu luli au.
Mu tozi nau sapu kaqu va sare au Goi si rau.
- 4 Madi tava kilasa gedi sarini pa kinurekure, sarini pu hatau pude va
mate au gua.
Madi tava kekere pule pa ninunala si arini pu kukiti nau.
- 5 Madi ta givusu palae gua na hikahika huiti,
sipu hadu taloa ni sa mateana te Zihova si arini.

* 34:12 1 Pit 3:10-12 * 34:20 Zn 19:36

- 6 Mani tava huporo na gulazoro sa dia sirana
sipu hadui sa mateana te Zihova si arini.
- 7 Ura tavete hobori rini sari na binalabala kaleadi
meke va padapada mae ni koa rau.
Kekeṇoṇo guana gelia rini sa pou pude va hoḡau gua.
- 8 Mani raza pule koarini sa tinahuara totoṣo lopu hite rovea rini.
Sari na binalabala kaleadi pu va pada ni rini koa rau
si madi raza pule tugo koarini,
madi ta huarae gedi vasina.
- 9 Meke kaḡu qetuqetu nia sa buloḡu se Zihova,
sina ele harupau Sa koari na qua kana.
- 10 Pa doduruna sa qua tinoa si kaḡu zama la si rau koe Zihova,
“Kei Zihova, loke tie si kekeṇoṇo gua Agoi.
Va sarei Goi saripu malohoro koari pu niṇira,
meke saripu malaṇa si harupi Goi koarini pu ṇoṇovali si arini.”
- 11 Sari na tie va sosode kokohadi si turu mae meke zutu au,
koari na tinavete pu lopu hite gilani rau.
- 12 Hobe nia kinaleana rini sa qua tinavete leana,
ke lodu mate sa maḡomaḡoḡu pa tinalotaṇa.
- 13 Ba totoṣo moho rini si hoke va sagei rau sari na poko baika,
meke koa madi pa ginani si rau pa tinalotaṇa.
Todoṇo si rau pa vinaravara,
14 guana varavara nia rau si keke qua baere, babe keke tasiḡu.
Ene totodoṇo si rau pa tinalotaṇa nomana
kekeṇoṇo gua sapu talotaṇa nia sa tie sa tinana matena.
- 15 Ba sipu koa tasuna rau si qetu si arini,
meke habotu varivarigarae na va sisire nau rini.
Sarini pu lopu hite gilanaḡu ba lopu makudo nanae nau.
- 16 Pesipesi hoborau rini sipu loke dia ginugua koarau.
Garata livodi si arini sipu doṇo mae au rini.
- 17 Kei Baṇara, vea seunae gua si kote dodogoro Mua mo koa rau pa
tinasuna si Goi?
Mu va sare au koari pu ṇoṇovalau.
Harupau koari na qua kana pu niṇira guana laione.
- 18 Meke kaḡu zama leana koa Goi si rau pa varikorapadi ri na Mua
puku tie.
Kaḡu vahesigo rau pa kenudi ri doduru.
- 19 Mu lopu va malumi sari kasa tie kokohadi pu kanau*
pude qetu nia sa qua kinilasa.
Madi lopu vari matamatapuri nau rini pu kukiti hoboro nau.
- 20 Ura lopu koa baere si arini koari na tie,
ba va podopodoe ni koha tu rini sarini pu koa bule.
- 21 Velavela nau rini meke zama,
“Ele pohoa gami gua sapu tavetia goi!” gua si arini.
- 22 Kei Zihova, ele dogoria tu Goi gua sapu ta evaṇa.
Ke Mu norei gedi sari na qua kana.
Mu lopu koa va seu koa rau.

* 35:19 Sam 69:4; Zn 15:25

- 23 Kei Zihova,
 Mu tuturei mae, Mamu lavelave hukata nau.
 Mu tuturei mae, Mamu toka nau Tamasa, qua Baṅara.
- 24 Mu tozi vura nia sapu viaqu si rau, kei Zihova, qua Tamasa;
 madi lopu qetu nia rina qua kana sa qua tinasuna.
- 25 Madi lopu zama si arini, “Ele gorevura sapu gua hiva nia gita.”
 Madi lopu zama “Ele voi pa nada sipata gita si asa,” gua.
- 26 Madi tava kilasa na tava nunala sarini pu qetu nia sa qua tinasuna.
 Madi koa kurekure na talotaṅa si arini pu va lavata puleni.
- 27 Madi velavela pa qinetuqetu sarini pu okoro dogoria sapu lopu sea
 si rau.
 Madi zama pilipule nia sapu guahe, “Marilaena se Zihova,
 qetu nia Sa sa vinasare tanisa Nana nabulu,” gua.
- 28 Meke kaqu tozi vura nia rau sa Mua tinoṅoto,
 meke sa vinahesimu doduru rane.

36

Kaleana sari na Tie Ba Leana sa Tamasa
 (Keke kinera te Devita)

- 1 Na sineke tinarae si solere pa bulodia rina tie va gugue,*
 gua asa ke etulia meke loke dia pinamaṅa koe Zihova.
- 2 Ura va lavata pule nia si asa,
 meke balabala ia sa sapu lopu kaqu pohoi e Zihova sari na
 kinaleadi meke va kilasia, gua.
- 3 Tale kaleadi na kokoha mo sari na nana zinama,
 lopu boka vilavilasa valeana na tavete valeana si asa.
- 4 Pana eko magogoso sa si kuhana nia mo sa si pude ṅoṅovala.
 Loke nana tinavete si hite leadi,
 meke lopu hite hakohako nia sa sa kinaleana.
- 5 Kei Zihova, sa Mua tataru nabuna si lopu boka ta pada,
 meke sa kinopudi rina Mua vina tatara si loke kokoina.
- 6 Sa Mua tinoṅoto si turu va nabu na ululu gua rina toqere,
 meke lopu boka ta pada sa Mua vinilasa guana lamana peava.
 Kei Zihova, na tie meke na kurukuru ba koa pa Mua kinopu.
- 7 Kei Tamasa, nake arilaena tu sa Mua tataru nabuna.
 Va aqoro gami Goi si gami,
 guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna.
- 8 Henahena valeana si gami sina soku sari na ginani pu ponini gami
 Goi.
 Va napo gami Goi koari na Mua lineana guana ovuku.
- 9 Agoi mo sa ṅatina sa tinoa,
 sina na kalalasa si Goi,
 ke boka dogoria gami sa kalalasa.
- 10 Mu lopu va makudoa sa Mua tataru nabuna koarini pu gilanigo,
 meke sa Mua tinaharupu koarini pu va tabei sari na Mua tinarae.
- 11 Madi lopu rapata nau rini pu vahesi pule ni,
 madi lopu hadu pani au rina tie kaleadi si rau.

* 36:1 Rom 3:18

- 12 Dotu sari na tie kaleadi pu tava kilasa.
Hoqa mate ni meke lopu kaqu boka turu pule si arini.

37

Kalavarae koe Zihova
(Keke kinera te Devita)

- 1 Mu lopu va talotana pule nigo pa tinoa leana tadi na tie kaleadi.
Mu lopu okoro ni sari na tinoa tadi pu tavete va kaleana.
- 2 Lopu seunae meke kote mate gua mo na duduli si arini,
meke harahara gua rina hiqohiqo hitehite.
- 3 Kalavarae koe Zihova, mamu tavete valeana,
pude mu koa tava sare koasa popoa sapu ponigo Sa.
- 4 Mu koa qetu nia se Zihova meke kaqu poni nigo Sa,
gua sapu okoro nia sa bulomu.
- 5 Mu ponia sa mua tinoa koe Zihova,
mu kalavarae koa Sa, meke kaqu toka nigo Sa.
- 6 Kaqu malara vura sa mua tinonoto
guana kalalasana sa rimata pana korapa rane.
- 7 Mu aqa va nono pa kenuna e Zihova,
mamu nabulu va nono nia si Asa.
Mu lopu okoro ni na va talotana pule nigo pa binalabaladi ri pu koa
ravutu pa dia tinoa,
meke sarini pu vagi tinagotago koari na dia tinavete na hahanana
sea.
- 8 Mu lopu puku hola nia sa binugoro,
meke talotana nia goi sa dia tinavete kaleadi
sina kote va kamo nigo sa pa kinaleana.
- 9 Ura sari na tie kaleadi si kaqu tava mate palae,
ba arini pu kalavarae koe Zihova si kaqu tago hola ia rini sa popoa
sapu poni ni Sa.
- 10 Lopu sana kaqu tava murimuri palae sari na tie kaleadi,
meke be hatai goi ba lopu kaqu ta dogoro pule.
- 11 Ba saripu va pepekae pule ni
si kaqu tago hola ia rini sa popoa sapu poni ni e Zihova.*
Meke kaqu koa va learane sa dia kinoa.
- 12 Sa tie kaleana si balabala ia sa sirana pude nonovalia sa tie tonoto.
Sipu dono la ia mo sa ba garata livona na ta naziri nia sa.
- 13 Ba hegere nia e Zihova sa tie kaleana,
sina gilania Sa sapu lopu sana kaqu tava kilasa mo si asa koe
Tamasa.
- 14 Lobusu vagi rina tie va gugue sari na dia magu varipera,
meke navei rini sari na dia bokala pude va matei sari na tie
malana na habahualadi,
meke va matei sarini pu tonoto sari na dia tinavete.
- 15 Kaqu tava mate pule pa dia magu varipera soti teledia si arini,

* 37:11 Mt 5:5

meke kaqu ta moku va umumu sari na dia bokala.

- 16 Sa vasi tinago hitekena tanisa tie toṅoto,
si arilaena hola nia sa tinagotago nomana tadi na tie kaleadi.
- 17 Kaqu va murimuria e Zihova sa niniraṅira tadi na tie kaleadi,
ba kaqu va sarei Sa sari na tie toṅoto.
- 18 Tataru ni e Zihova sarini pu va tabea si Asa,
meke kaqu tagoa rina tudia sa popoa sapu ele poni ni Sa ninae
rane ka rane.
- 19 Koari toṅoto kaleadi si lopu kaqu koa tasuna si arini,
meke pa toṅoto soṅe ba kaqu ari gedi ginani.
- 20 Sari na tie kaleadi si kaqu mate palae,
meke saripu kanaia se Zihova si kaqu guana havoro pu harahara
meke mate,
kaqu kekeṅoṅo guana tuṅaha sapu murimuri si arini.
- 21 Sa tie kaleana si vagivagi paki meke lopu boka hobehobe pule.
Ba sa tie toṅoto si na tie variponi,
meke na ari gana ke variponi moka va soku.
- 22 Sarini pu tamanae koe Zihova si kaqu tagoa sa pepeso pu poni ni Sa,
ba arini pu leve ni Sa si kaqu ta hadu taloa.
- 23 Turani e Zihova sari tie vasina pu kaqu ene la ia sa,
meke va sarei Sa sarini pu va qetua si Asa.
- 24 Be ta tubarae si arini, ba lopu kaqu hoqa,
sina tuṅei e Zihova sari na limadia.
- 25 Ele gelenaena sa qua tinoa, meke kamahire na barogoso si rau,
ba lopu ele dogoria rau sapu muliṅi nia e Zihova si keke tie toṅoto,
babe tepa lamae ginani pa tie sari na tuna.
- 26 Doduru toṅoto si variponi pa nana hiniva soti si asa,
meke kaqu mana ni e Tamasa sari na tuna.
- 27 Luaria sa kinaleana, mamu tavetia gua sapu leana,
pude kaqu koa hola ninae rane koasa popoa sari na tutimu.
- 28 Ura qetu nia e Zihova gua sapu toṅoto,
meke lopu hite muliṅi ni Sa sari Nana tinoni pu soto va nabu koa
Sa pa rinaṅerane,
aquni Sa si arini ninae rane,
ba sari na tutidi rina tie kaleadi si kaqu ta hadu palae koasa
pepeso.
- 29 Sari na tie toṅoto si kaqu tagoa sa popoa pu poni ni sa Tamasa,
meke kaqu koa vasina sarini ninae rane ka rane.
- 30 Sa tie toṅoto si zama ni sari na zinama tumatumae,
meke tozia sa sapu gua leana meke ṅoṅo.
- 31 Va naṅiti sa pa bulona sari na tinarae te Tamasa,
meke lopu hite luari sa si arini.
- 32 Sa tie kaleana si pequ nia sa sa tie toṅoto pude va matea gana gua.

- 33 Ba lopu kaqu veko pania e Zihova si asa pa limadia ri nana kana,
babe va malumia pude tava kilasa pa minate pana ta pitu si asa.
- 34 Kalavarae koe Zihova mamu kopu ni sari Nana tinarae,
meke kaqu va lavatigo Sa si goi meke ponigo Sa sa popoa!
Meke kaqu dogoro sotia goi sa minate tadi na tie kaleadi.
- 35 Ele dogoria rau si keke tie kaleana sapu toa va mataqara,
ululu hola ni sa sari na tie, gua tugo na nati ivili lavata.
- 36 Ba hola kaiqa vuaheni meke ene hola gua vasina si rau,
hata ia rau si asa ba lopu ta dogoro si asa.
- 37 Mamu dono gilania sa tie toṅoto,
ura kaqu koa valeana sari na tutina sa tie bule koasa pepeso.
- 38 Sari na tie kaleadi si tava puzulu,
meke sari na tutidia si tava murimuri palae.
- 39 Harupi e Zihova sari na tie toṅoto,
meke va sarei Sa pa tinasuna.
- 40 Toka ni e Zihova sarini,
meke lavelave ni na harupi Sa koari na tie kaleadi,
sina koa aqorae koa Sa si arini.

38

Vinaravara Tanisa Tie sapu Koa Ta Sigiti

(Keke kinera te Devita)

- 1 Ke Zihova, Mu lopu nore au pa Mua binugoro,
Mu lopu va kilasau pa Mua tinaṅaziri.
- 2 Ele tava bakora si rau koari na Mua tupi,
meke ele seke nau limamu Goi.
- 3 Ta sigiti hola si rau, sina koa gua koasa Mua binugoro,
moho sa doduru tiniṅu koari na qua sinea.
- 4 Lodu mate si rau koari na qua sinea,
guana keke pinaleke mamatana hola si arini koa rau,
sapu lopu boka paleki rau.
- 5 Muzi meke humaṅa hikare sari na bakoraqu,
ura kaleana hola sa qua dinuviduvili.
- 6 Ene koqoho si rau sina gigiri sa qua tinasigiti,
kabo alili si rau doduru rane.
- 7 Maṅini hola sa tiniṅu meke tata mate qua.
- 8 Ta naqoto gore si rau meke loke qua niniraṅira hokara;
silava si rau sina koa pa tinasuna sa maqomaqoqu.
- 9 Ke Baṅara, sa qua inokoro nomana
pude ta salaṅa si gilania Goi.
Bakala koa Goi sa qua tinasigiti.
- 10 Dunadunana sa buloqu, na malohoro si rau,
meke rida tugo sari na mataqu.
- 11 Sari na qua baere na turanaqu si lopu hiva tata mae au,
sina koa gua koari na tubuqu,
meke sari na turanaqu soti ba turu va seu dia koa rau.
- 12 Arini pu hata au pude va mate au si sekesekei nau rini.

Arini pu hiva vata sigitau si sekesekei nau pude nonoivalau,
meke lopu makudo hatihati au rini pude raza au gua.

- 13 Ba guana tie nuliq̄u si rau, sapu lopu boka avavosae,
meke guana tie pokaq̄u si rau sapu lopu boka zama.
- 14 Uve, guana tie nuliq̄u si rau,
ke lopu boka olaṅa sina lopu avavosaeq̄u.
- 15 Ba koa Goi Zihova mo si kalavarae si rau;
ke Baṅara, qua Tamasa, Agoi mo si kaq̄u harupau pa qua tinasuna.
- 16 Tēpa atu si rau, mu lopu va malumi Goi sari na qua kana
pude eri nia sa qua tinasuna,
madi lopu q̄etu nia rini sa qua hinoq̄a.
- 17 Ura tata mate si rau,
meke koa ta sigiti doduru rane.
- 18 Helahelae ni rau sari na qua tinavete kaleadi;
meke pulepaho ni rau sari na qua sinea.
- 19 Ba ṅiṅira sarini pu kana hoboro nau;
meke sokudi sarini pu kukiti sea nau.
- 20 Sarini pu hobe nia kinaleana sa qua tinavete leana,
si kukiti nau rini sina tavete valeana si rau.
- 21 Ke Zihova, Mu lopu veko pani au;
Mu lopu koa va seu koa rau, ke qua Tamasa.
- 22 Tuturei mae toka nau,
ke Baṅara, qua Hinarupu!

39

Hinelahelae tanisa Tie Ta Sigitina

(Keke kinera te Devita pude te Zedutuni na koimata pa puku tie kerakera)

- 1 Kaq̄u kopu pulenau si rau pa qua hahanana,
pude q̄u lopu zamani sari na zinama pu boka va hoq̄a au pa sinea.
Lopu kaq̄u kulu si rau pana koa tata koa rau sari na tie kaleadi.
- 2 Guana poka meke lopu kulu si rau;
tiṅitoṅa leadi ba lopu zama ni tugo rau,
ba noma lala nana tu sa qua tinalotaṅa.
- 3 Mamata hola sa buloq̄u koari na qua tinalotaṅa,
totoso balabala sisigiti i rau si noma lala nana tu sa qua tinasuna,
ke zama vura si rau,
- 4 “Zihova, Mu va gilana nau sa rane pana mate si rau.
Vea gele gua sa qua tinoa?
Mu va gilana nau Goi sa vinabetona sa qua tinoa.
- 5 Tavete va visavisa hola i Goi sari na qua rane,
sa ginelena sa qua tinoa si guana loketoṅa mo koa Goi,
meke sari hopeke tinoa tadi na tie si guana padana keke siniṅo mo koa
Goi,
- 6 guana maqomaqo pa rimata mo doduru nana tinoa.
Loke laedi sari nana tinavete.
Omunu varigara ni sa sari na tinagotago,
ba lopu gilania sa sapu esei kote tago hobei.

- 7 Ego, Baṅara, na sa pule si kote aḡa nia rau?
Koa Agoi mo si raṅe atu rau.
- 8 Mu va sare au koa ri doduru qua sineke tinarae,
madi lopu va sisire nau rina tie duviduvilidi.
- 9 Maqu lopu kulu si rau guana tie pokaqu,
ura Agoi tu vata evaṅia sa qua tinasigiti hie.
- 10 Mu lopu va kilasa pule au,
ura tata mabubulu ni rau sari na Mua kinomiti.
- 11 Pana tubehia Goi sa tie pa Mua ginegese koari nana sinea,
si guana kikitī pu gani pani saripu gua qetu hola ni na tie.
Hinokara, sa tinoa tana tie si guana keke sinīṅo mo.
- 12 Zihova, Mu avosia sa qua vinaravara,
mamu mae toka nau pana tepa atu Igo rau;
mamu avosia sa qua kinabo.
Ura guana tie karovoqu mo si rau kekeṅoṅo gua rina tiatamaqu,
sapu va toga au Goi pa keke totoṅo papakana mo.
- 13 Mu lopu doṅo mae au pa Mua ginegese,
pude qu boka qetu si rau totoṅo lopu ele muliunū si rau pa minate.”

40

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

- 1 Aḡa va ṅoṅo nia rau se Zihova, meke toka nau Sa.
Doṅo mae au Sa meke avosia Sa sa qua tinepatēpa.
- 2 Va vura pule au Sa koasa pou gulazorona,
meke koasa kopi kosikosirina.
Va turu au Sa si rau pa keke vasina ṅiṅirana,
ke lopu matagutu si rau pude hoḡa pa tinasuna.
- 3 Va tumatumae nau Sa si keke kinera vaqurana,
na kiṅera vinahesina sa nada Tamasa.
Pana avosia na dogoria rina tie si matagutu meke kekere,
meke kalavarae koe Zihova.
- 4 Tamanae tugo sa tie pu kalavarae koe Zihova,
meke lopu luli rini saripu vahesi pule ni,
meke sarini pu vahesi sari na tamasa kokohadi.
- 5 Ke Zihova, mami Tamasa, soku hola sari na Mua tinavete pu tavete
ponini gami Goi.
Agoi mo sina Tamasa hinokara.
Be hiva tozi rau sari na Mua tinavete koa gami, ba lopu boka tozi
betoi rau,
sina lopu boka ta nae si arini.
- 6 Ba poni nau Goi sa taliṅaqu pude va avosigo, ke kamahire si gilania
rau,
sapu lopu hiva nia Goi sa vina vukivukihi na vinariponi pa hope,
sa vina vukivukihi vina uququ
babe na vina vukivukihi vinulasa sinea si lopu qetu nia Goi.*
- 7 Meke tiḡe zama si rau, “Hiera si rau Qua Tamasa,

* 40:6 Hib 10:5-9

- gua sapu ta kubere sa guguaqu rau koasa buka ta viqusuna.*
- ⁸ Kei, qetu nia rau pude tavetia sapu gua hiva nia Goi.
Gilana valeania na va naqitia rau sa Mua tinarae pa buloqu!”
- ⁹ Ke Zihova, ele tozia rau pa vinarigara tinoni,
sa inavoso leana sapu harupu gami Goi,
meke gilania Goi sapu lopu makudo tozia rau si asa.
- ¹⁰ Lopu tomea rau pa buloqu sa Mua tataru variharupi,
ba tozi helahelae nia rau sa Mua tataru nabuna meke sa Mua
hinarupu.
Lopu tomea rau koari na tie pa vinarigara nomana sa Mua tataru
nabuna na tinaharupu!
- ¹¹ Zihova, hiva nia rau sapu lopu hite makudo sa Mua tataru variva
taleosae koa rau.
Mamu kopu nau na va sare au koasa Mua tataru nabuna ninae
rane.
- ¹² Sari na tinasuna si varidikue nau,
soku hola si arini meke lopu boka ta nae.
Ta pusi si rau koari na qua sinea,
ke lopu boka gilania rau sapu pavei si kote govete la gua rau.
Soku hola ni rini sari na kalu pa batuqu,
meke tava malohoro si rau.
- ¹³ Ke Zihova, Mu harupau, Mamu va sare au,
Mu tuturei toka nau, ba Zihova.
- ¹⁴ Madi tava kilasa na tava nunala gedi sarini
pu korapa podekia pude va mate au.
Madi tava kekere pule taloa na talotana gedi sarini
pu hiva vata sigitau.
- ¹⁵ Zama sarini, “Dotu, isara, sari na mua sinea!” gua,
si madi tava nunala gedi pa dia kinurekure.
- ¹⁶ Ba sari doduru pu hata igo si kaqu koa qetu koa Goi,
Meke sarini pu qetu nia sa Mua tinaharupu,
si madi zama, “Tava lavata sa Tamasa!” gua.
- ¹⁷ Habahuala na malaṅa si rau, ba lopu muliṅi nau Goi.
Agoi si na qua tinokae na qua vinasare,
ke, qua Tamasa Mu tuturei mae toka nau.

41

Vinaravara Tana Keke Tie Mohona
(Keke vinaravara te Devita)

- ¹ Tamanae tugo saripu galagala ni sari na habahuala,
ura kaqu va sarei e Zihova si arini pa toso tasuna.
- ² Kaqu va aqori sa Tamasa si arini,
meke va sarei Sa pa dia tinoa.
Kaqu va qetui e Zihova si arini pa dia popoa soti,
meke lopu kaqu vata luari Sa si arini koari na dia kana.
- ³ Kaqu kopu ni e Zihova si arini pana moho rini,
meke kaqu salaṅi Sa si arini.

* 40:7 Ais 10:5

- 4 Ba arau si maqu zama guahe,
 “Kei Zihova, Mu tataru nau, na taleoso nau, Mamu salana, sina ele sekei rau sari na Mua tinarae.”
- 5 Sari na qua kana si zama nonovalau.
 Hiva nia rini pude turei mate si rau meke ta mulinae palae.
- 6 Totoso mae si arini koa rau si zama getugetu kokoha,
 ba pa bulodi si varigara ni rini sari na inavoso nonovala koasa guguagu rau,
 beto meke la tozi urahae ni rini pa doduru vasina.
- 7 Sari doduru pu kukiti nau si vari manamanasa nau rini,
 balabala hata ia rini vegugua sapu kaleana hola pude tavete nau gua.
- 8 Zama si arini, “Tata mate si asa,
 ke lopu kaqu boka magogoso pa nana minoho,” gua.
- 9 Sa qua baere soti sapu rane hola ia rau,*
 asa sapu somana henahena pa qua tevolo,
 ba kukiti nau tugo.
- 10 Mu tataru nau na taleoso nau ba Zihova.
 Salana, Mamu va mataqara pule au,
 pude maqu hobeia sa dia kinaleana koa rau.
- 11 Lopu boka va kilasau rina qua kana si rau,
 vasina gilana gunia rau sapu getugetu nau Goi si rau.
- 12 Kaqu toka nau Goi si rau,
 sina tavetia rau gua sapu tonoto,
 meke kaqu koa tata pa kenumu Goi ninae rane ka rane.
- 13 Mi vahesia se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli,*
 mada vahesia si Asa kamahire,
 meke ninae rane ka rane, Emeni!

Buka Vina Karua

42

Sam 42 kamo Sam 72

*Sa Vinaravara Tana Keke Tie Ta Raovona**
 (Keke kinera tadi na Livaeti pa tutina Kora)

- 1 Kei qua Tamasa, guana “dia”* sapu memeha nia sa kolo pa leana,
 si gua tugo si arau sapu hata sisigitigo.
- 2 Okoro hola nia rau sa Tamasa, sa Tamasa toana.
 Panavisa kaqu mae si rau pa kenuna Sa pude vahesia si Asa!
- 3 Lopu hite va manotau rini si rau,
 sipu va sisire nau rina qua kana doduru totoso,
 “Sa mua Tamasa, ba lopu kaqu toka nigo!” gua.
- 4 Talotaña hola sa buloqu sipu balabala pulei rau sari na totoso
 pu hoke luli si rau koari na tinoni,
 meke turana nuquru ni rau pa Zelepade te Zihova,
 meke kera na velavela pa qinetugetu si arini,

* 41:9 Mt 26:23; Mk 14:18; Lk 22:21; Zn 13:18

* 41:13 Sam 106:48

* 42: Sari Sam 42

meke 43 pa zinama Hiburu si kekeke Sam mo.

* 42:1 Keke kurukuru made nene si ta pozae

“dia” si asa.

pa vinahesina sa Tamasa.

- ⁵ Na vegua ke talotaña na balabala mamata si rau?
Kaqu rañea rau se Zihova,
meke kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke sa qua Tamasa.
- ⁶⁻⁷ Lodu mate sa buloqu pa tinaraovo,
gua asa ke balabala ia rau sa Tamasa.
Va maei Sa sari na tinalotaña pu vari tomotomoi guana bogusu pa
qua tinoa.
- Sa tinahuara si totolo mae guana naqe koarau.
Guana titisi pa toqere Hemoni meke pa toqere Miza,
sapu zoloro gore la pa Ovuku Zodani.
- ⁸ Pana rane si tataru nau Sa pa Nana tataru nabuna,
gua asa ke kera vahesia rau se Zihova pana boñi.
Asa sa qua vinaravara la koe Tamasa pu poni nau sa tinoa.
- ⁹ Zama la si rau koe Tamasa sa qua Patu Aqoroana,
“Na vegua ke veko pani au Goi?
Na venagua, ke kaqu koa ta sigiti lani mo rau sari na ninovañovala
tadi na qua kana?”
- ¹⁰ Guana ta muzara va umumu sa tiniqu sipu lopu makudo,
zama au rini, “Avei tu sa mua Tamasa,” gua.
- ¹¹ Na vegua ke talotaña na balabala mamata si rau?
Kaqu rañea rau sa Tamasa,
sina kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke sa qua Tamasa.

43

Sa Vinaravara tana Keke Tie Ta Raovona

(Sa vinari hodaena Sam 42)

- ¹ Kei Tamasa, Mu tozi vura nia sa qua tinonoto,
mamu lavelave hukata nau koari na tie huporo.
Va sare au koari na tie sekesekeidi na tie kaleadi.
- ² Agoi mo sa qua Aqoroana, na vegua ke veko pani au Goi?
Na venagua ke lopu makudo koa tasigiti si rau pa ninovañovala
tadi na qua kana?
- ³ Va dogoro nau sa Mua kalalasa meke na hinokara pude di turañau!
Madi turaña pule lani au koasa Mua toqere hope pa Zaione,
meke koasa Mua Zelepade, vasina koa si Goi.
- ⁴ Meke kaqu nuquru la si rau koasa Zelepade hopena te Zihova,
ura Agoi si na natina sa qua qinetuqetu.
Kaqu mikemike si rau pude kera vahesigo, Ke Zihova, qua Tamasa!
- ⁵ Na vegua ke talotaña na balabala mamata si rau?
Kaqu rañea rau sa Tamasa,
meke kaqu vahesi pulea rau sa qua Hinarupu meke sa qua Tamasa.

44

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinera tadi na Livaeti pa tutina Kora)

- ¹ Kei Tamasa, ele avoso soti gami pa taliņa mami koari na tiatama-mami,
sari na ginugua nomadi pu evaņi Goi koari na dia totošo pukerane.
- ² Pa Mua niniraņira soti si hadu pani Goi sari na butubutu huporo,
ba sari na Mua tinoni si kopu ni Goi pude di koa valeana.
Sari na votiki butubutu si va kilasi Goi,
ba sari na Mua tie si vata rupahi Goi.
- ³ Lopu koari na dia magu varipera
si boka vagia rini sa popoa pu koa ia rini,
meke lopu pa dia niniraņira soti teledia,
ba pa Mua niniraņira si koa va mataqara si arini,
sina vata dogoro nia Goi sa Mua tataru lavata, sipu toka ni Goi si arini.
- ⁴ Agoi sina qua Baņara meke na qua Tamasa.
Meke Agoi si va mataqari sari na Mua tie,
- ⁵ Pa Mua niniraņira Goi si va kilasi gami sari na mami kana,
meke huara va ineti gami sarini pu noņovala gami.
- ⁶ Lopu raņea rau sa qua bokala,
meke lopu boka harupau sa qua magu varipera si rau.
- ⁷ Ba Agoi mo si harupu gami koari na mami kana,
meke va kilasi Goi sarini pu kukitini gami.
- ⁸ Ke kaqu vahesigo gami si Goi doduru totošo,
meke kaqu zama leana si gami koa Goi ninae rane.
- ⁹ Ba ele etulu pani gami tu Goi si gami,
ke tava kilasa si gami koari mami kana,
meke lopu somana ene luli si Goi koari na mami tie varipera.
- ¹⁰ Ele va tarazuzu gami Goi,
ke goveteni gami sari na mami kana,
meke la rini meke zau vagi sari na mami likakalae.
- ¹¹ Ele valani gami Goi si gami koari na mami kana,
guana sipi pu ele ta vizata pude tava mate meke ta hena.
Ele vata hurakatae lani gami Goi si gami pa seu koari na votiki butubutu.
- ¹² Ele holuholu ni Goi sari na Mua tie soti pa hinolu gorena
sapu guana loke laemami si gami.
- ¹³ Sari na tie pa votiki butubutu pu koa tata koa gami,
si dogori rini gua sapu taveti Goi koa gami,
meke va sisireni gami.
- ¹⁴ Ele va evaņaeni gami na vina sisireana Goi si gami koari na tie pa votiki butubutu.
Hoke hiruhirue batudi si arini pana noņovala gami rini.
- ¹⁵ Doduru rane si koa variva taru, na kurekure si rau,
- ¹⁶ sipu avosi rau sari na zinama noņovalaqu koari na qua kana,
meke koarini pu hiva tube au.

- 17 Sari doduru tinasuna hire si ta evaṅa koa gami,
 ba lopu luara panigo gami si Goi,
 meke lopu va kari pania gami sa Mua vinariva egoi koa gami.
- 18 Lopu hite etuligo gami si Goi,
 meke lopu hite sekea gami sa Mua tinarae.
- 19 Ba ele veko pani gami tu Goi pa varikorapadi rina kurukuru pinomo,
 meke va opo tamununi gami Goi sa adumuna sa minate!
- 20 Be muliṅi nia gami, sapu Agoi Zihova sina mami Tamasa,
 babe vahesi gami si kaiḡa tamasa votikaedi pule,
- 21 ba kote ta gilana mo koa Goi.
 Ura na gilani Goi sari na binalabala tomedi pa bulomami.
- 22 Koasa laemu Goi, si tata tava mate nia gami doduru toso,
 gua tugo rina sipi si gami pu ta turaṅa va namanama, pude tava
 mate.*
- 23 Baṅara, Mu tuturei mae harupau!
 Na vegua ke aḡa si Goi?
 Mu tuturei mae, Mu lopu veko pani gami ninae rane.
- 24 Na vegua ke tome Mua si Goi?
 Mu lopu muliṅini gami koari mami tinasuna.
- 25 Ele tava hoḡa si gami pa pepeso,
 meke lopu boka turu pule,
 ele tava kilasa si gami.
- 26 Mu tuturei mae harupu gami,
 Mu va sare gami koa gua koasa Mua tataru lopu ta ṅana kamona.

45

Keke Kinera Varihaba Tanisa Baṅara
 (Keke kinera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora: Na Kinera
 Vinarihaba)

- 1 Sa buloḡu si siṅia na zinama leleadi,
 sipu tavetia rau sa kinera hie pude tanisa Baṅara.
 Sa meaḡu si gua tugo na peni kubekubereana
 tanisa tie bokabokana kubekubere.
- 2 Agoi mo si tolavaemu hola koari doduru tie,
 sari na Mua zinama si siṅi i na tataru,
 gua asa ke mana nigo Tamasa si goi ninae rane ka rane.
- 3 Mu palekia sa mua magu varipera,
 ke agoi na tie varane pa vinaripera.
 Agoi si na baṅara lavata ṅiṅiramu,
 meke poko nia goi sa tinolava variva magasana.
- 4 Mamu ene la pa mua tinolava,
 mamu lavelave hukata nia sa ḡinokara meke na tinonoto.
 Mamu mataḡara koasa mua ṅiniraṅira
 koari doduru Mua tinavete pa lima mataomu.
- 5 Naṅudi sari na mua tupi,
 ke ḡaha nuḡuru si arini pa bulodi ri na mua kana.

* 44:22 Rom 8:36

Hoqa todoño pa kenumu Goi sari na butubutu pa kasia popoa.

- 6 Ke Tamasa, sa Mua habohabotuana Bañara
si koa hola ninae rane ka rane.
Koa totoli ni Goi sari na Mua tinoni pa tinonoto.*
- 7 Tataru nia goi sa tinonoto,
ba kukiti nia goi sa kinaleana.
Gua asa ke vizatigo,
meke va madigo sa mua Tamasa si goi,
pude poni nigo sa qinetuqetu nomana,
hola ni sari doduru turanamu.
- 8 Tava humana lea sari na mua poko koa sa moa, na aloesi, meke na
kasia,
sari na tie mikemike si va qetuqetu igo koasa mua vetu bañara
sapu tava sarie kadakada livo elopaniti.
- 9 Sari na tudia vineki rina bañara
si koa somanae koari na barikaleqe pu ta pamañaeadi,
meke pa kali mataomu si turu nana sa kalaho
sapu tava sarie qolo nedala.
- 10 Tuqu vineki, mu avoso valeana mae koa rau.
Mamu veko pani sari na mua butubutu soti,
meke sa mua tatamana soti.
- 11 Okoro nia sa bañara sa mua tinolava,
asa tu sa mua bañara,
ke mamu va lavafia.
- 12 Sari na tie koasa vasileana nomana pa Taera,
si kaqu paleke ponigo vinariponi,
sari na tie tagotagodi hola ba kaqu paleke ponigo
soku votivotiki vinariponi arilaedi.
- 13 Tolavaena hola sa vineki tavia
sapu sa kalaho tanisa bañara.
Ta piti turanae qolo sari nana poko
sipu koa si asa koasa vetu bañara.
- 14 Visoviso va leleana sari nana poko
totoso turana la nia rini si asa koasa bañara,
meke luli la koasa sari kasa vineki
pu turu turania sa kalaho,
meke turana lani tugo rini si arini koasa bañara.
- 15 Pa qinetuqetu si ta turana nuquru la sarini koasa vetu bañara.
- 16 Agoi na qua bañara,
kaqu soku sari na tumu koreo
pude hodaia sa binañara tadi kasa tiatamamia pukerane,
meke kaqu va evañae ni na tie totoli goi si arini pa doduruna sa
popoa!
- 17 Kaqu vata evañia rau sa vina balabalana sa pozamu pa doduru
sinage na sage.
Gua asa ke kaqu vahesigo rina tinoni si agoi ninae rane ka rane.

* 45:6 Hib 1:8,9

46

Sa Tamasa si Koa Somana Koa Gita
(Keke kinaŕa tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

- ¹ Tamasa sa nada aqoroana,
meke sa nada ninirana,
sa nada tinokae pa toŕoso tasuna.
- ² Gua asa ke be tava niu sa pepeso,
meke soru sari na toqere,
meke lodu pa lamana peava,
- ³ meke be puzaka sari na tovovo na ovaŕa sa lamana,
meke tava rizu sari na toqere pa tinanaziri tanisa lamana,
ba lopu kaqu matagutu si gita.
- ⁴ Koanana si keke ovuku sapu sa toŕolona sa kolona
si va qetui sari na tienas va vasileana nomana tanisa Tamasa lavata,
sa vasina hopena sapu koa ia sa Tamasa Ululuna Hola.
- ⁵ Tamasa si koa koasa vasileana nomana sana,
ke lopu kaqu boka ta novala si asa.
Kaqu tuturei mae pana munumunu vaqasa sa Tamasa
pude toka nia sa vasileana lavata sana.
- ⁶ Noveoro pa minatagutu sari na butubutu.
Zama si Asa, ke tarazuzu sari na tie koa sa kasia popoa.*
- ⁷ E Zihova Tadi na Qeto Minate si somana koa gita.
Sa Tamasa te Zekopi sa nada Aqoroana.
- ⁸ Mae mamu dogori sari na tinavete variva matagutudi,
pu evaŕi e Zihova pa kasia popoa.
- ⁹ Va nosoi Sa sari na vinaripera pa kasia popoa,
moku pani Sa sari na bokala tadi na tie varane,
moku va umumi Sa sari na dia hopere,
meke sulu pani Sa sari na dia lave varipera.
- ¹⁰ “Beto varipera,
mamu gilania sapu Arau sa Tamasa.
Arau si koa tava lavata koa ri doduru butubutu.
Tava lavata si Rau pa kasia popoa,” zama gua asa se Zihova!
- ¹¹ E Zihova Tadi na Qeto Minate
si somana koa gita.
Sa Tamasa te Zekopi, sa nada Aqoroana ninirana.

47

Zihova sa Nati Banara Lavata
(Keke kinaŕa fadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

- ¹ Mi popohara ni limamia gamu doduru tinoni!
Mi kera velavela va ululae pa qinetuqetu koasa Tamasa.
- ² Mani ta pamaŕae se Zihova, sa Tamasa Ululuna Hola,
na Banara Lavata si Asa,
ŕati hiniva nia Sa sa doduru kasia popoa.

* **46:6** Sa ginuana si “tarazuzu sari na tie” babe “noloro guana oto huda sa kasia popoa.”

- ³ Pa Nana tinokae si koa mataqara holani gita sari na votiki butubutu, meke va boka gita Sa pude koa totoli ni si arini.
- ⁴ Vizata poni ni gita Sa sa nada popoa soti, sa qinetuqetu tadigita na butubutu te Zekopi, sapu tataru hola nia sa Tamasa.
- ⁵ Sipu korapa sage la pa Nana habohabotuana Baṅara se Zihova, si irana pa qinetuqetu sari na tinoni, meke ivui rini sari na buki.
- ⁶ Mada kera vahesia sa Tamasa!
Mada kera vahesia!
Kera vahesia sa nada Baṅara!
Kera vahesia!
- ⁷ Ura Tamasa si na Baṅarana sa doduru kasia popoa.
Mada kera vahesia!
- ⁸ Habotu sa Tamasa pa Nana habohabotuana Baṅara madina, meke totoli ni Sa sari na butubutu.
- ⁹ Sari doduru nati hiniva pa kasia popoa si somana varigara koari na butubutu tanisa Tamasa te Ebarahami.
- Niṅira hola ni sa Tamasa sari doduru qeto minate varipera.
Asa sa Nati hiniva lavata,
niṅira hola sa Nana tinolie!

48

Zaione sa Vasileana Lavata te Tamasa

(Keke kinera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

- ¹ Nomana lavata se Zihova,
meke garona tugo si pude tavahesi va ululae
koasa vasileana lavata tanisa nada Tamasa,
koasa Nana toqere hopena.
- ² Na tolavaena meke ululuna sa toqere Zaione,*
sa vasileana lavata tanisa Baṅara Lavata.
Variva qetu si asa pa doduru kasia popoa,
sa toqere Zaione te Tamasa.
- ³ Ele vata dogoro nia Tamasa
sapu Asa tu sa vinasare
sapu koa pa korapana sa Nana vasileana lavata.
- ⁴ Ura dotu, ele varigara sari na baṅara,
pude rapatia sa toqere Zaione, gua.
- ⁵ Ba sipu dogoria rini si magasa,
meke tarazuzu na govete taloa si arini.
- ⁶ Matagutu na neneqara si arini,
gua tugo na barikaleqe pu ta sigiti koburu.
- ⁷ Gua tugo na vaka si arini
pu hena lamae ni na raneboni.
- ⁸ Ele avoso nia gami gua sapu ele evania e Zihova,

* 48:2 Mt 5:35

meke kamahire si dogoro sotia gami koasa vasileana lavata tanisa
nada Tamasa,
sapu e Zihova Tadi na Qeto Minate,
meke kaqu kopu nia na va sare ia Sa sa Nana vasileana lavata
ninae rane ka rane.

⁹ Kei Tamasa, balabala va lohi la ia gami sa Mua tataru nabuna
pa korapana sa Mua Zelepade.

¹⁰ Kei Tamasa, tavahesi si Goi koari na tie pa doduruna sa kasia popoa,
meke avoso gilania rini sa Pozamu.

Banara ni Goi sari na tie pa tinoŋoto;

¹¹ madi koa qetu sari na tie pa Togere Zaione!

Madi koa qetuqetu sari na tinoni pa Ziuda,
sina koa gua koasa Mua vinaripitui toŋotona.

¹² Mi ene vari likohae nia si pa Zaione,
mamu naei sari na vasina varipera ululudi koasa barana.

¹³ Doŋo va nonogai sari na gobana,

mamu viliti valeani sari na vasina niŋiradi koasa sasada,
pude mu boka vivinei nia koasa sinage vaqura sapu korapa ta podomae,

¹⁴ sapu e Zihova tugo sa nada Tamasa ninae rane ka rane.
Asa si kaqu na nada koimata koari na rane mae hiroi.

49

Mu Lopu Kalavarae pa Mua Tinagotago

(Keke kinera tadi na tie pa butubutu Livae pa tutina e Kora)

¹ Mi avoso mae ia si hie gamu doduru tinoni!

Mi va taliŋa mae gamu doduru pa kasia popoa, ² gamu na tie hiteke
na lavata, tagotago na habahuala!

³ Kaqu zama vura nia rau sa tinumatumae pa buloqu,
meke kaqu koa ia na ginilae sa qua binalabala.

⁴ Kaqu va taliŋa la i rau sari na zinama tumatumae,
kaqu va bakali rau ginuadi si arini,
totoso mikemike si rau.

⁵ Lopu kaqu matagutu si rau pa toso tinasuna,
pana vari dikue nau rina qua kana,

⁶ sapu sari na tie kaleadi pu kalavarae puleni koari na dia
tinagotago,
meke va lavata puleni koari na dia likakalae sokudi.

⁷ Lopu boka holu pule nia telena sa tie,
lopu boka tabaria sa koe Tamasa sa hinoluna sa nana tinoa.

⁸⁻⁹ Ura sa hinoluna sa tinoa tana tie si noma sisigiti,
meke gua sapu boka tabaria sa pude boka toa hola si asa pa pepeso
si lopu garogaro.

¹⁰ Gilania gita sapu sari na tie tumatumaedi ba mate tu,
kekeŋono gua tugo mo ari na tie duviduvilidi na tie pekipekidi.

Mate luara vekoi mo rini koari na turaŋadia sari na dia tinagotago.

¹¹ Be guana ari dia pepeso soti si arini pa kasia popoa hie, gua si arini,

- ba sari na lovudi mo si na dia vasina soti,
vasina si kaqu koa rini osolae kamo na kamo.
- 12 Lopu boka govete nia keke tie sa minate,
ura kaqu mate gua tugo ri na kurukuru si asa.
- 13 Ba be va lavati ri kaiqa si arini koari na dia zinama vinahesi puleni,
ba sa lovu tu sa vinabetona sa tinoa tadirini pu kalavarae puleni
pa dia tinagotago.
- 14 Guana sipi tava nama pude mate sa dia tinoa,
meke na minate tugo sa dia sepati kaqu gore toṅoto la pa lovu
sarini,
meke lopu sana kaqu muzi palae sa tinidia.
- Kote koa si arini pa popoa tadi na tie matedi seu koari na dia vetu,
ba sari na tie toṅoto si kaqu koa mataqara hola koa rini.
- 15 Ba kaqu harupu pule nia Tamasa sa qua tinoa koasa niniraṅira
tanisa minate.
- 16 Mu lopu talotana nia be ta evaṅae tagotago si keke tie,
meke be noma hola lala nana sa nana tinagotago!
- 17 Ura pana mate sa loketona si kaqu paleke taloa nia sa pa lovu.
Loke tinagotago si kaqu paleke la nia sa pa lovu.
- 18 Be guana getugetu sa tie pa nana tinoa soti,
meke tava lavata si asa sina koa valeana,
- 19 ba kaqu luli la i tugo sa sari kasa tiatamana pukerane pa minate.
Vasina lopu hite ta dogoro sa kalalasa.
- 20 Lopu boka govete nia keke tie sa minate,
ura kaqu mate gua tugo ri na kurukuru si asa!

50

Sa Vinahesi Hinokara Koe Tamasa
(Keke kinera te Asapa^d)

- 1 Sa Tamasa ninira hola,
e Zihova si tioki sari na tie pa popoa pepeso,
podalae pa gasa rimata meke kamo pa lodu rimata!
- 2 Sa Tamasa si nedala vura mae pa Zaione,
sa vasileana lavata sapu gotogoto mate pa Nana tinolava!
- 3 Korapa mae sa nada Tamasa,
ba lopu mae golomo,
keke nika hurununa si koa pa kenuna Sa,
meke na raneboṅi niburuna si koa pa vari likohaena Sa.
- 4 Tiokia Tamasa sa Maṅauru panaulu meke sa pepeso,
pude kekeṅoṅo Nana tie va sosode pana varipitui ni Sa sari Nana
tie.
- 5 “Mi varigara mae koa Rau,
gamu doduru qua tie tava madimia.
Gamu sapu somana tavetia sa vinariva egoi koa Rau pa vina vukivuk-
ihi.”
- 6 Sa maṅauru si tozi vura nia sa Nana tinonoto,
ura telena e Zihova sina tie varipitui.

- 7 “Kei Izireli, gamu na Qua tinoni,
 Mi avoso mae, meke kaqu zama si Rau,
 kaqu tozi vura ni Rau sari na mia sinea.
 Arau se Zihova, sa mia Tamasa.
- 8 Lopu nore gamu Rau pa ginuadi rina mia vina vukivukihi,
 meke koari na mia vinariponi vina uququ pu paleke mae ni gamu
 doduru totošo!
- 9 Ba lopu okoro nia Rau si pude paleke mae nia gamu si keke
 bulumakao kokoreo,
 babe keke qoti pa mia bara.
- 10 Ura sari doduru kurukuru pa hiqohiqo si Taqarau,
 meke sari na rovana bulumakao koari na tina toqere.
- 11 Sari doduru kurukuru tapuru pa galeglearane,
 meke sari doduru kurukuru name pu koa pa pepeso si Taqarau!
- 12 Be ovia si Rau,
 lopu kaqu tepa koa gamu!
 Ura sa kasia popoa meke sari doduru pu koa vasina si Taqarau!
- 13 Vegua, hoke hena masa bulumakao na napo ehara qoti si Rau?
 Lokari!
- 14 Mu ponia koe Zihova sa vina vukivukihi zinama leana,
 mu va gorevura i sari na mua vina tatara koasa Tamasa Ululuna
 Hola!
- 15 Mu tepa mae koa Rau pa rane tinasuna,
 meke kaqu va sare igo Rau,
 pude boka va lavatau,” gua se Zihova.
- 16 Ba koari na tie kaleadi si zama guahe sa Tamasa,
 “Lopu garo si pude zama ni gamu sari na Qua tinarae,
 babe vivinei nia sa Qua vinariva egoi.
- 17 Ura lopu hiva tava tumatumae si gamu,
 meke kilui gamu sari na Qua tinarae.
- 18 Pana dogoria gamu si keke tie hikohiko si baeria gamu si asa,
 meke koa somanae si gamu koari na tie barabaratadi.
- 19 Doduru totošo si tupiti nia mo gamu si pude zama ni sari na zinama
 kaleadi,
 meke lopu hite pamaña nia gamu si pude zama kokoha.
- 20 Tupiti nia mo gamu si pude zutui sari kasa tasimia,
 meke pude hata vura ni sari na dia sinea.
- 21 Evani mo gamu sari doduru pu gua sara,
 ba lopu kulu si Rau.
 Gua asa ke balabala ia gamu,
 sapu gugua mo gamu si Rau, gua.
- Ba kamahire tu si Maqu gegesi gamu,
 Maqu va bakala atuni gamu sari na mia sinea.
- 22 Mu avoso mae ia si hie,
 agoi pu muliñi Nau,
 be lopu avoso goi si kote va kilasigo Rau,
 meke loke tie kaqu harupigo.

23 Asa sapu ponia sa vina vukivukihi zinama leana koa Rau,
 si va lavata Au;
 ke kaqu vata dogoro nia Rau sa qua hinarupu koari doduru pu va
 tabe Au!”

51

Tinepa Tinaleosae te Devita Koe Tamasa

(Sa vinaravara te Devita sipu barabarata si asa koe Batisiba meke zutua
 sa Poropita Netani si asa koasa nana sinea.)*

1 Ke Tamasa, Mu tataru nau pa korapa Mua tataru nabuna.

Pa korapana sa Mua tataru variva taleosae
 si Mu va via au koari doduru qua sineke tinarae.

2 Mu va mate pani sari doduru qua kinaleadi,
 Mamu va via au koari doduru qua sinea.

3 Ura gilani rau sari na qua sineke tinarae,
 meke sari na qua sinea si ta dogoro va bakala koa rau.

4 Koa Agoi mo, uve, koa Agoi mo

si ele tavete va sea si rau,*
 meke ele tavete va kaleana si rau pa kenumu Agoi.

Ke toŋoto sa Mua zinutu koa arau,
 meke lopu sea sa Mua vinilasa.

5 Sipu podo rau si ele koa nana koarau sa kinaleana.
 Pa tiana sa tinaqu ba koa nana koa rau sa sinea.

6 Na hinokara mo si hiva nia Goi pa bulo tie,
 ke Mamu va dogoro nau sa Mua tinumatumae pa korapa buloqu.

7 Mu va mate pani sari na qua sinea,
 meke kaqu koa via si rau.

Mu va via au, meke kaqu keoro hola nia rau sa sinou.

8 Mu va siŋi nau qinetuqetu;
 pa mudina sa qua tinahuara
 sapu ele evana nau Goi
 pude maqu koa qetuqetu pule qua.

9 Mu lopu doŋo la i sari na qua sinea,
 ba Mu va mate pani sari doduru qua kinaleadi.

10 Kei Tamasa, Mu poni nau sa bulo viana,
 Mamu vekoa koa rau sa maqomaqo ŋoŋo sapu soto va nabu koa
 Agoi.

11 Mu lopu hitu pani au koa Goi,
 Mamu lopu vagi pania sa Mua Maqomaqo Hope koa rau.

12 Mu poni pule nau sa qinetuqetuna sa Mua tinaharupu,
 Mamu toka nau pude qu okoro va tabe hinokarigo.

13 Meke kaqu tiqe va tumatumae ni rau koari na tie sea sari na Mua
 tinarae,
 pude madi kekere pule atu koa Goi si arini.

* 51: 2 Samuela 12:1-15 * 51:4 Rom 3:4

- 14 Kei Tamasa, Mu harupau koasa sinea vina mate tie;
sina Agoi sa Tamasa tana qua hinarupu.
Meke kaqu kera vura nia rau sa Mua tinoṇoto.
- 15 Ke Banara, Mu toka nau
pude maqu zama vura nia sa vinahesimu Goi!
- 16 Lopu okoro nia Goi sa vina vukivukihi meke na vinukivukihi vina
uququ,
ba be hiva nia Goi ba ele tavete vatu nia tu rau,
ba lopu kaqu qetu nia Goi.
- 17 Sa qua vina vukivukihi sapu variva qetu koe Zihova,
si na maqomaqo va pepekae.
Lopu kaqu kilua Goi sa bulo
sapu kekere na va pulepaho.
- 18 Kei Tamasa,
Mu tataru nia na toka nia sa popoa Zaione.
Mu kuri pulei sari na bara na gobana sa vasileana Zerusalem.
- 19 Meke kaqu tiqe qetu ni Goi sari na vina vukivukihi tana tinoṇoto,
meke sari na vina vukivukihi vina uququ vasina.
Meke kaqu tava vukivukihi sari na bulumakao kokoreo koasa Mua
hope.

52

Vinaripitui meke sa Tataru Variharupi te Tamasa
(Keke kinera te Devita si hie sipu la koe Saula se Doeqi sa tie Edomu
meke tozi nia sa sapu e Devita si la koe Ahimeleki sa hiama pa Ipi
Hopena.)*

(1 Samuela 22:9,10)

- 1 Kei, agoi na tie varane,
na vegua ke vahesi pule nigo si goi koari na mua tinavete kaleadi,
Sa tataru nabuna te Tamasa si koa hola ninae rane.
- 2 Doduru rane si balabala ia goi si pude ṇoṇovala la koari kaiqa.
Sa meamu si ṇaru guana reza,
va podopodoe koha si goi doduru rane.
- 3 Qetu nia goi sa kinaleana hola nia sa lineana,
sa kinohakoha hola nia sa hinokara.
- 4 Agoi na tie marikokohamu,
qetu nia goi si pude va sigiti i bulodi sari na tie koari na mua
zinama.
- 5 Ba kaqu huara ilasigo e Zihova si goi ninae rane.
Kaqu vagi panigo sa Tamasa si goi koasa mua popoa soti,
meke kaqu vala nigo Sa koasa vasina tadi na maqomaqodi rina tie
matedi.
- 6 Kaqu dogoria rina tie toṇoto sapu gua asa,
meke matagutu dia,
meke kaqu hegere nigo rini si goi, meke zama,
- 7 “Ai, dotu sa tie sapu lopu hiva kalavarae koe Tamasa pude tava sare,
ba raneī sa sari nana tinagotago sokudi.

* 52: 1 Samuela 22:9-10

Sa nana ninira si mae guana koasa nana ninovanovala pa tie,” gua si arini.

⁸ Ba arau si toa valeana pa vetu te Zihova,
guana huda olive sapu buma valeana.

Kalavarae si rau koasa tataru nabuna te Tamasa niniae rane.

⁹ Kaqu zama leana koa Goi niniae rane si rau,
koari na tinavete saripu ele taveti Goi.

Koa Goi mo Zihova si kaqu kalavarae si rau sina Agoi mo si leana.
Kaqu tozi vura nia rau koari na tie nonodi sa Mua lineana Goi.

53

Sa Kinaleana tana Tie
(Keke kinera te Devita)

¹ Na tie duvili si zama guahe pa bulona,*
“Loke Tamasa si koa,” gua.

Sarini pu zama gua asa si na tie kaleadi.

Tavete va sea sisigiti si arini,
meke lopu keke arini si evania gua sapu leana.

² Dono gore mae pa Manauru koari na tie pa pepeso sa Tamasa,
pude dono hata ia keke sapu gilae meke hata ia sa Tamasa.

³ Ba ele ene sea meke burene beto sari doduru,
meke lopu hite keke arini si tavetia gua sapu leana,
namu loketona hokara!*

⁴ Zama sa Tamasa, “Loke dia ginilagilana sari kasa tie kaleadi hire,
pu va murimuri pani sari na tie Taqarau,

Kekeono gua sapu gani va murimuri rini sari gedi ginani,
meke lopu hite varavara la si arini koa Rau,” gua si asa.

⁵ Ba kaqu tava tarazuzu va kaleana si arini,
sapu lopu ele hoke gugua visoroihe.

Kaqu va hurakataei Sa sari na susuridi rina kana tadi nana tie.

Kaqu va kurekurei goi si arini,
ura ele etulu pani Tamasa si arini.

⁶ Mani vura mae mo pa Zaione sa tinaharupu tadi na butubutu Izireli.
Pana va mamutu pulei e Zihova sari na Nana tinoni Izireli,
si kaqu getugetu hola si arini.

54

Vinaravara pude Ta Harupu koari na Kana
(Vinaravara te Devita sipu qoraia rina tie pa Zipi totošo koa tome si
asa pa dia popoa.)*

¹ Ke Tamasa, Mu harupau,
Zihova, Mamu vata rupahau pa korapa Mua ninira.

² Ke Tamasa, Mu avosia sa qua vinaravara,
Mu va taliņa maei sari na qua zinama.

* 53:1 Rom 3:10-12 * 53:3 Rom 3:10-12 * 54: 1 Samuela 23:19, 26:1

- ³ Sari na tie karovodi si korapa mae pude rapata au;
sari na tie variva mate pu lopu korapa pamaña nia sa Tamasa si
korapa podekia pude va mate au.
- ⁴ Ba sa Tamasa si na qua tinokae,
Asa si na qua Bañara meke na qua lave.
- ⁵ Mani tavetavete ni Tamasa sari na dia kinaleana soti teledia pude va
kilasi sari na qua kana.
Kaqu va huara ineti Sa si arini, sina ta ronuenta si Asa.
- ⁶ Ke Zihova, kaqu poni moka nigo rau si keke vina vukivukihi.
Kaqu vahesigo rau, sina na Tamasa leamu si Goi.
- ⁷ Ura ele va sare au Goi si rau koari doduru qua tinasuna,
meke dogori rau sapu ele tava kilasa sari na qua kana.

55

Vinaravara te Devita pu Ta Nonovala Koa Keke Nana Baere

- ¹ Ke Tamasa, Mu avosia sa qua vinaravara,
Mu lopu kiluia sa qua tinepatepa.
- ² Mu va avoso mae au. Mamu olaña mae au,
sina ele tava malaña si rau pa qua tinasuna,
³ koasa halabutudi ri na qua kana.
Ura na ta nonovala si rau koari na tie kaleadi.
Meke bugoro nau na kukiti nau rini.
- ⁴ Matagutu na tarazuzu sa buloqu,
meke sa tinasuna tanisa minate si naqotau.
- ⁵ Minatagutu na ziziziri si rau,
tava kilasa pa tinaduana sa tiniqu.
- ⁶ Kei, be ari tatapuruqu gua mo na kukuva,
maqu tapuru taloa qua pa seu,
maqu la koa magogoso qua.
- ⁷ Uve, maqu tapuru va seu la qua pa soloso qega,
maqu la koa qua vasina.
- ⁸ Maqu tuturei la hata ia si keke qua aqoroana
pude qu tome koari na qua kana,
arini pu guana givusu pa raneboni.
- ⁹ Kei Bañara, Mu huara pani gedi sari na dia minizimizi,
sina dogoria rau sa vinari kakatorae na ninovañovala pa korapana
sa vasileana lavata.
- ¹⁰ Rane na boni si ene vari likohae si arini panaulu koari na gobana
sa vasileana,
evani rini pa korapana sa vasileana sari na tinasuna na
ninovañovala.
- ¹¹ Na tinahuara si koa pa korapana sa vasileana;
soku hola sari na ninovañovala na sinekeseki koari na sirana koa
sa vasileana.
- ¹² Be guana qua kana si nonovalau na va sisire nau,
si boka va kamo i rau.

Be na kana sapu kukiti nau meke varipera koa rau,
si kaqu tome nia rau si asa.

13 Ba agoi mo, na qua baere soti,
na turanaqu, meke na tie gua mo arau.

14 Gita mo sapu hoke baere valeana,
meke hoke ene varigara la pa vinalesi pa vetu te Tamasa.

15 Madi mate makamakata gedi sari na qua kana,
madi gore la gedi pa vasina tadi na tie matedi sipu lopu ele mate
rini.

Na kinaleana si koa koa ri na dia vetu soti meke pa bulodi.

16 Ba tepa la si rau koe Zihova sa Tamasa,
meke kaqu harupau Sa.

17 Sari na qua tinalotana si va sage la i rau koa Sa,
pana munumunu, korapa rane, na veluvelu;
meke kaqu avosia Sa sa mamalainiqu.

18 Rapata varikali nau rina qua kana si rau,
ba kaqu va sare au Sa, meke lopu kaqu ari bakoraqu.

19 Sa Tamasa sapu koa totoli ninæ rane ka rane,
si kaqu avosau si rau meke kaqu va kilasi Sa sari na qua kana;
sina korodia hobei rini sari na dia tinoa
meke korodia pamaña nia rini si Asa.

20 Sa qua baere koana mo si rapata ni sari nana baere,
ke kumatia sa sa nana vina tatara.

21 Sa nana vivinei si memehé hola nia sa bata,
ba sa bulona si sinia na kinukiti,
sari nana zinama si lomoso guana oela olive,
ba variva bakora guari na magu ta avañana si arini.

22 Mu vala i koe Zihova sari na mua tinasuna,
meke kaqu toka nigo Sa;
lopu kaqu va malumia Sa pude tava kilasa sa tie tonoto.

23 Ba kaqu va mate makati Agoi Tamasa sari na tie variva mate na
kokohadi sara,
pude gore la pa vasina tadi na tie matedi,
sipu korapa tie vaquradi si arini.

Ba arau si kaqu kalavarae koa Agoi.

56

*Sa Vinaravara Kinalavarae Koe Tamasa**
(Totoso tuqea rina tie Pilisitia se Devita pa vasileana Qati)
(1 Samuela 21:13-15)

1 Kei Tamasa, Mu tataru nau, ura rapata nau rini;
ta nonovala si rau koari na qua kana doduru tooso.

2 Doduru rane si rapata nau rini si rau.
Sokudi arini si varipera mae koa rau.

3 Kei Tamasa, pana matagutu rau,

* 56: 1 Samuela 21:13-15

- si kalavarae si rau koa Agoi.
- ⁴ Koe Tamasa mo si kalavarae rau, ke lopu kaqu matagutu si rau.
Vahesi Igo meke rane i rau sari na Mua zinama;
loketona si kaqu boka tavete nau keke tie pa pepeso,
- ⁵ Sari na qua kana si va tasunau ri doduru totošo,
doduru totošo balabala hatai rini si kaiqa sirana pude va sigitau.
- ⁶ Varigara si arini meke tome nau rini koari na vasidi tometomeana.
Kopukopu nau rini koari doduru qua tinavete.
Hiva nia rini pude va mate au.
- ⁷ Kei Tamasa, va kilasi gedi koari na dia kinaleadi,
va gore pani sari na tie sara pa Mua tinanaziri.
- ⁸ Gilani Goi sari na qua tinasuna,
balabala i Goi sari na kolomataqu.
Kuberi Goi si arini pa mua buka.
- ⁹ Koasa rane pu tioko atugo rau,
si kaqu kekere pule sari na qua kana.
Gilania rau si hie,
ura na somana koarau sa Tamasa.
- ¹⁰ E Zihova sa Tamasa si vahesia rau
koari Nana vina tatara.
- ¹¹ Koa Sa si kalavarae rau ke lopu hite matagutu.
Nasa si kote boka tavete nau rina tie?
- ¹² Kei Tamasa, maqu evana vura ni sari na qua tinokotokoro.
Maqu ponigo sari na qua vina vukivukihi zinama leana koa Goi.
- ¹³ Ura ele va sare au Goi si rau pa minate,
meke kopu ni Goi sari na nenequ pude lopu hoqa,
pude qu ene pa kenumu Goi Tamasa pa korapa kalalasa.

57

*Tinepa Tinokae Koe Tamasa**

(Keke vinaravara te Devita sipu govete nia sa se Saula koasa bae.)

(1 Samuela 22:1, 24:3)

- ¹ Mu taleoso nau pa Mua tataru, Kei Tamasa,
Mu taleoso nau.
Ura koa Goi mo si aqorae si rau kekenono guana kurukuru
pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna
si gua tugo sapu aqorae si rau koa Goi,
osolae hola sa tinasuna pa tinoa.
- ² Tepa la si rau koasa Tamasa pu Ululu Hola koari doduru,
koasa Tamasa pu va gorevura i sari doduru qua hiniva.
- ³ Kaqu olana mae si Asa pa Manauru pude harupau.
Kaqu va kilasi Sa sarini pu kukiti nau.
Kaqu va dogoro nau Sa sa Nana tataru nabuna,
meke kopu ni Sa sari Nana zinama.

* 57: 1 Samuela 22:1, 24:3

⁴ Koa si rau pa varikorapadi ri na kana, pu guana laione variva matedi, sari na livodi si naru guana tupi na hopere, sari na meadi si naru guana magu variperera.

⁵ Kei Tamasa, Mu koa tavalavata si Goi panaulu pa Mañauru!
Sa Mua minataqara si mani ta dogoro pa doduru kasia popoa.

⁶ Sari na qua kana si tavetia si keke sipata pude vagi au, talotana hola si rau.
Gelia rini si keke pou pude va hoqa au, gua, ba hoqa pule tugo teledia koasa pou asa.

⁷ Kei Tamasa, ranerane valeana qua si rau, ke kaqu kera vahesi Igo rau si Goi.

⁸ Maqu vanunu meke kera, maqu kera vahesia pa mike, maqu kera vahesia sa Tamasa pana munumunu vaqavaqasa.

⁹ Kei Bañara, kaqu zama leana si rau koa Goi pa varikorapadi rina butubutu, ke maqu kera vahesi Igo rau si Goi pa vasina koa sari na tinoni.

¹⁰ Ura sa Mua tataru nabuna si kamo la koari na Mañauru, meke sa tina ronuemu si kamo la koari na lei.

¹¹ Kei Tamasa, Mu vata dogoro nia sa Mua linavata koa sa Mañauru, meke sa Mua ninirañira pa doduru kasia popoa.

58

Tinepatepa te Devita koe Tamasa pude Va Kilasi sari na Tie Kaleadi

¹ Vegua, vilavilasa valeana tugo si gamu na tie varipitui?
Varipitui va toñoto ni tugo gamu sari na tie?

² Lokari! Tale na kinaleadi mo pu boka taveti gamu si balabala i gamu, meke variva mate si gamu pa popoa pu koa ia gamu.

³ Sari na tie kaleadi si tale tavete va sea mo doduru totošo pa dia tinoā, sipu podo rini si podalae kokoha dia mo.

⁴ Gua tugo na noki poizini si arini.

Lopu va tabea rini sa Tamasa

gua tugo sari na noki pu tukui sari na talinadia,

⁵ pude lopu va avosia sa kinera tanisa tie pu kōpu ni.

⁶ Kei Tamasa, Mu pako pani livodi sari na tie kaleadi sara, saripu guana laione.

Zihova, Mu unusu pani sari na livo nomadi pa nuzudi sarini pu guana laione vaqura.

⁷ Madi totolo palae guana kolo pu murimuri palae si arini.

Madi ta neti va munala umumu gedi si arini guana duduli pa sirana.

⁸ Madi popa meke murimuri taloa gua tugo na suloko si arini,

madi mate va kenue gua tugo na koburu haha pu podo mate sapu lopu hite dogoria sa kalalāsana sa rimata.

⁹ Totoso lopu ele hite gilania keke toña rini,

si ta seke palae guana duduli si arini.
 Kaqu ivu pani Tamasa si arini pa Nana tinanaziri,
 sipu korapa toadi rini!
 10 Sari na tie tonoto si kaqu qetugetu
 pana dogori rini sapu tava kilasa sari na tie kaleadi.
 Kaqu la neti si arini koari na eharadi rina tie kaleadi.
 11 Kaqu zama sari na tie, “Uve, hinokara, na koa nana tugo sa pinia
 tadi na tie tonoto,
 meke hinokara sapu koa nana tugo si keke Tamasa sapu varipitui
 nia sa kasia popoa,” gua.

59

*Vinaravara Vinasare koari na Kana**
 (Totoso garunu lani e Saula sari nana tie pana boni pude kopukopu
 nia koasa nana vetu se Devita pude tuqe vagia meke va matea.)

(1 Samuela 19:11)

- 1 Kei qua Tamasa, Mu va sare au koari na qua kana,
 Mu toketoke hukata nau koarini pu varipera mae koa rau.
- 2 Va sare au koarini pu tavete va kaleana,
 Mu harupu va seu au koari na tie variva mate sara.
- 3 Ura dotu, korapa pequ aqa nau rini si rau,
 sari na tie kaleadi si varigara pude varipera mae koa rau.
 Kei Zihova, lopu tavete gua asa sina lopu seke tinarae na sea si
 rau.
- 4 Loke qua sinea si rau sapu pada pude varigara mae pequ nau rini.
 Mu tuturei mae dogorau, Mamu toka nau!
- 5 Zihova Tadi na Qeto Minate,
 Agoi mo sa Tamasa tadi na tie Izireli.
 Mu tuturei mae, Mamu va kilasi sari na butubutu huporodi;
 lopu veko hola ia keke koari na tie kaleadi pu tavetavete va
 kaleana.
- 6 Doduru veluvelu si pule mae si arini,
 kurumu variva nuli guana siki,
 meke ene vari likohaie nia rini sa vasileana nomana.
- 7 Avoso latu sari na dia zinama nonoivala, na vina matagutu.
 Sari na dia zinama pa nuzudi si naru guana magu varipera.
 Balabala ia rini sapu lopu kaqu ta avoso pa tie, gua.
- 8 Ba hegere ni Goi Zihova si arini,
 meke va sisire ni Goi sari doduru butubutu huporo.
- 9 Kei Tamasa, ranea rau sa Mua niniranira,
 Agoi mo sa qua Aqoroana.
- 10 Koasa Nana tataru nabuna si kaqu mae harupau sa qua Tamasa,
 meke kaqu va dogoro nau Sa sapu va kilasi Sa sari na qua kana.
- 11 Kei Banara, mami lave,
 Mu lopu tuturei va matei sari na kana hire,

* 59: 1 Samuela 19:11

- ba Mamu vata hurakatae i gedi pa doduru vasina pude di kilasa,
 pude madi lopu muliñi nia rina qua tinoni sa Mua ninirañira.
- 12 Tale kaleadi mo si zama vura ni rini pa nuzudi na berudi.
 Madi ta sipata gedi koari na dia vinahesi pule teledia,
 sina leveleve na kokoha si arini!
- 13 Mu va puzuli pa Mua binugoro,
 Mu va puzulu hokari gedi
 pude madi gilania ri doduru tie
 sapu Tamasa si koa totoli pa Izireli,
 meke sa Nana tinolie si repaha la pa doduru kasia popoa.
- 14 Hopeke veluvelu si pule mae si arini,
 mae variva nuli guana siki si arini.
 Ene viñohae ia rini sa vasileana nomana,
- 15 guana siki sapu hata ginani,
 hohou si arini be lopu deña.
- 16 Ba arau si kaqu kera nia sa Mua ninirañira,
 pana munumunu kaqu kera va ululae nia rau sa Mua tataru
 nabuna.
 Ura Agoi mo sa qua Aqoroana,
 meke na qua tinokae pa tooso tasuna.
- 17 Kei Tamasa, vahesi Igo rau si Goi,
 rañea rau sa Mua ninirañira.
 Agoi mo sa qua Aqoroana,
 sapu va dogoro nau sa tataru nabuna.

60

*Tinepa La Vinasare Koe Tamasa**

(Sa kinera te Devita tooso la razai sa sari na tie varipera pa Siria pu
 mae pa popoa Mesopotemia meke Zoba, meke va matei Zoabi sari ka
 manege rua tina tie Edomu pa Lolomo Solo.)

(2 Samuela 8:13; 1 Koronikolo 18:12)

- 1 Kei Tamasa, ele etulu gami Goi,
 meke ele va kilasa gami Goi si gami.
 Ele bugoroni gami Goi
 ba Mamu poni puleni gami sa ninirañira.
- 2 Agoi, si va niu ia sa pepeso,
 meke ta viqala si asa.
 Mu salañi Goi sari na Mua tie
 pu ele ta huara guana pepeso.
- 3 Ele vata sigiti i Goi sari na Mua tie koari na tñitona tasunadi,
 ele guana va naponi gami vaeni Goi,
 ke viviri si gami meke ene tedeve lamae.
- 4 Ele va balauí Goi sarini pu pamaña nigo,
 pude di va talevara koasa tinahuara.
- 5 Mu harupu gami pa Mua ninirañira,
 Mamu olaña sa mami vinaravara, gami pu tataru nigo,

* 60: 2 Samuela 8:13; 1 Koron 18:12

pude tava mataqara si gami pa Mua niniranira.

- ⁶ Ele zama sa Tamasa pa Nana vasina hopena,
 “Pa korapa minataqara si kaqu paqapaqaha si pa vasileana
 Sekemi,
 meke kaqu paqahia rau sa Lolomo pa Sukoti koari na Qua tie.
⁷ Taqarau sa popoa Qileadi,
 Taqarau tugo sa butubutu Manase.
 Sa butubutu Iparemi si na butubutu tadi na tie varipera,
 meke sa butubutu Ziuda si tadi na banara.
⁸ Moabi si kote guni nia Rau Qua besini pezapezakuana koasa popoa.
 Pa Edomu si kaqu gona la nia Rau sa Qua sadolo,
 pude na vina gilagilana sapu Taqarau si asa.
 Koari na tie Pilisitia si kaqu velavela la nia Rau sa Qua minataqara.”
- ⁹ Kei Tamasa, esei si kaqu turana gami pude la nuquria gami sa
 vasileana lavata ta barana?
 Esei si kaqu turana lani gami pa Edomu?
- ¹⁰ Kei Tamasa, kilu gami mo Goi si gami?
 Lopu kaqu luli somanae tu si Goi koasa mami geto minate?
- ¹¹ Kei Tamasa, mae tokani gami pude razai sari na kana,
 ura sa tinokae tana tie si loke guguana.
- ¹² Pude somana si Goi koa gami si kaqu mataqara si gami,
 Agoi mo si boka va kilasi sari na mami kana.

61

Vinaravara pude Ta Kopue

(Kinerja te Devita pude mikemike nia)

- ¹ Ke Tamasa, mu avosia sa qua kinabo,
 mamu va avoso mae ia sa qua vinaravara.
- ² Koa va seu si rau pa qua popoa soti,
 ke malohoro sa buloqu,
 Tepatepa atu koa Goi si rau,
 turana la koasa patu hihiu.
- ³ Mu turana lani au pa Mua aqoroana,
 ura Agoi sina qua vetu ninirana,
 sa qua lave pu hukati sari na qua kana.
- ⁴ Va malumau, maqu koa pa Mua vetu hopena ninae rane!
 Va malumau, maqu koa aqoro koa Goi,
 guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa kauru tatapuruna.
- ⁵ Ura Agoi Tamasa, ele avosi sari na qua vina tatara,
 meke ele poni nau Goi sa minana gua
 sapu tagoa rini pu pamaña nia sa Pozamu.
- ⁶ Mu tomo lani sari na vuaheni sokudi koasa tinoa tanisa banara.
 Mu va toa va gelenae ia si asa.
- ⁷ Mani koa banara va gelenae si asa pa kenumu Goi Tamasa.
 Mu va aqoria si asa koasa Mua tataru nabuna,
 meke kopu nia gua sapu ele tozi nia Goi koari na Mua zinama.

⁸ Gua asa ke kaqu kera vahesi Igo rau si Goi doduru totošo,
totošo ponigo rau hopeke rane gua saripu va tatarā ni rau.

62

Raŋea sa Kinopu te Tamasa

¹ Ura e Tamasa mo telena si aqa va ŋoŋo nia rau mae guana koa Sa sa qua tinaharupu.

² Asa mo telena sa qua patu aqoroana meke na qua tinaharupu.
Lopu kaqu hite tava kilasa si rau.

³ Vea seunae gua si kaqu rapata nia gamu sa tie
sapu malohoro gua na bara ta huarana?

⁴ Hiva va gore pania mo gamu si asa pa nana tuturuana ta pamaŋaena,
qetu nia gamu sa kinohakoha.

Zama ni gamu sari na zinama tamanaedi,
ba pa korapa bulomia si leve nia gamu si asa.

⁵ Koe Tamasa mo telena si kalavarae rau
va sotoa rau koa Sa sa qua rinoverove.

⁶ Asa mo sa qua patu aqoroana meke na qua tinaharupu.
Asa si na qua bara heheda,
ke lopu kaqu tava kilasa si rau.

⁷ Sa qua tinaharupu meke na qua vina lavata si koa mo koasa Tamasa.

⁸ Ke gamu na qua tinoni,
Mi kalavarae koe Tamasa doduru totošo.
Mi tozi lani koa Sa sari doduru mia tinasuna,
Ura Asa mo sa nada aqoroana.

⁹ Doduru tie si guana keke siniŋo mo,
hiteke na lavata si loke laedi,
Veko lani koasa padapadana mamata,
mamu dogoria sapu namu loke hite vasi mamatadi si arini,
mamahelo hola nia rini sa siniŋo.

¹⁰ Mi lopu kalavarae koasa ŋinovaŋovaladi;
mi lopu rovea sapu kaqu vagi nia keketona gamu sa hinikohiko na
huhuara.
Be guana soku sari mia tinagotago,
ba mi lopu va sotoa sa mia kinalavarae koa rini.

¹¹ Ele avoso pilipulea rau zama nia Tamasa si hie,
sapu sa ŋiniraŋira si Tanisa tugo,

¹² meke Tamugoi Baŋara tugo sa tataru nabuna, gua.*
Meke Agoi tugo telemu piai sari hopeke tie koa gua koari hopeke dia
tinavete.

63

*Saivi Hataia Sa sa Tamasa**
(Keke vinaravara te Devita sipu koa si asa pa soloso qega pa Ziuda.)

* **62:12** Zob 34:11; Zer 17:10; Mt 16:27; Rom 2:6; Rev 2:23 * **63:** 1 Samuela 23:14

- 1 Ke Tamasa, Agoi mo sa qua Tamasa;
 saivi hataigo rau si Goi.
 Doduruna sa qua tinoa si okoro pude dogorigo;
 kekeñoño gua sapu memeha nia rau sa kolo pa popoa popana
 si gua tugo sa maqomaqoqu si memeha nigo.
- 2 Mu vata dogoro koa rau pa Mua vasina hopena,
 Mu va dogoro nau sa Mua niniranira meke sa Mua tinolava soti.
- 3 Sina sa Mua tataru nabuna si leana hola nia sa tinoa;
 ke maqu vahesi Igo.
- 4 Kaqu zama leana si rau koa Goi pa doduruna sa qua tinoa,
 kaqu va sagei rau sari na limaqu na vinaravara pude vahesi Igo.
- 5 Sa maqomaqoqu si kaqu qetu na qetu guana tie sapu deña pa ginani,
 kaqu vahesi Igo rau si Goi koari na kinera qetuqetu.
- 6 Sipu eko si rau pa qua teqe,
 si balabala pulei rau sari na Mua tinokae koa rau;
 doduru boñi si va nonoga Igo rau si Goi pa buloqu.
- 7 Ura Agoi mo sa qua tinokae doduru toroso.
 Ke kaqu kera qetuqetu Nigo rau koasa Mua kinopu koa rau pa
 kauru tatapurumu Goi ta kopue si rau.
- 8 Koa soto va nabu koa Goi si rau,
 sa Mua niniranira si tuqe au na va sare au.
- 9 Ba arini pu hata au pude va mate au gua,
 si kaqu gore la pa vasina tadi na tie matedi.
- 10 Kaqu tava mate si arini pa vinaripera,
 Meke kaqu gani rina kurukuru pinomo sari na tinidia.
- 11 Ba sa banara si kaqu koa qetuqetu koe Tamasa pu va mataqaria si
 asa.
 Sari doduru pu veko vina tatara koa sa pozana e Zihova si kaqu
 vahesia si Asa,
 ba sari na tie kokoha si kaqu tava noso.

64

Vinaravara pude Ta Kopue

(Keke vinaravara te Devita)

- 1 Tamasa, koa pa tinasuna si rau,
 Mu avosia sa qua vinaravara.
 Matagutu ni rau sari na qua kana,
 Mu harupia sa qua tinoa!
- 2 Mu kopu nau, mamu va seu pani au koari hiniva kaleadi tadi na tie,
 koa sa kobi tinoni variva matedi.
- 3 Va narui rini sari na meadi guana magu varipera,
 meke va totoanae ni rini sari na zinama nonovalala, guana tupi.
- 4 Tuturei hola si arini pude tozi va enei,
 sari na dia sinekesekei na zinama kohakoha variya kurekuredi.
 Lopu matagutu si arini pude nonovali sari na tie leadi.
- 5 Varizuka va ninirai si arini koari na dia nati binalabala seadi.
 Varivivinei nia rini vasina kaqu vekoi rini sari na dia sipata.
 “Loke tie kote dogoro gita,” gua si arini.
- 6 “Esei si boka hata vura ni sari na nada tinavete kaleadi?”

Ele pada tome valeani gita sari nada binalabala,” gua si arini.

Ura sari na binalabala pa bulona tie si tava paere.

⁷ Ba kaqu gona ni tupi Tamasa si arini,
meke kaqu hinoqa mate si arini.

⁸ Kaqu tava kilasa si arini pa guguadi sari na dia zinama,
meke ari doduru pu dogorodi si kote va qenoqeno batudi meke
zama va sisire ni;

⁹ Kaqu matagutu sari doduru tie,
meke kaqu balabala ia rini gua sapu evania sa Tamasa,
meke kaqu totozia rini koari na tie sari nana tinavete.

¹⁰ Sari na tie toṅoto si madi koa qetuqetu koe Zihova,
Madi koa aqorae koa Sa.
Madi vahesia rina tie toṅoto si Asa.

65

Vinahesi meke na Zinama Leana

(Keke kinera te Devita)

¹ Kei Tamasa, garo tugo pude vahesi Igo gami si Goi pa Zaione,
meke kopu ni sari mami vina tatara koa Goi,

² sina hoke olaṅi Goi sari na vinaravara.

Ke sari doduru tinoni pa kasia popoa si kaqu mae koa Goi,

³ koa gua koari na dia sinea.

Tava kilasa si gami koa gua koari na mami sineke tinarae,
ba taleosaeni gami Goi.

⁴ Tamanae tugo sa tie pu vizatia Goi pude koa tata koa Goi pa Mua
vasina hopena.

Kaqu qetu nia gami sa lineana koasa Mua vetu hopena sapu sa
Mua Zelepade hope.

⁵ Pa Mua inolana si poni gami Goi sa minataqara,
meke variva magasa sari na Mua tinavete pude harupu gami.

Sari doduru tie pa kasia popoa meke pa kali karovodi rina kolo si
kalavarae Igo si Goi.

⁶ Agoi sapu va turui sari na toqere pa Mua ṅiniranira,
meke vata dogoro nia Goi sapu na patutokaemu si Agoi.

⁷ Va bulei Goi sari na ovanadi rina kolo lamana,
meke sa puzakadi rina tovovo,

va nosoa Goi sa vinari kakatorai tadi na tinoni.

⁸ Sa doduruna sa kasia popoa
si magasa hola ni sari na tiṅitona pu evani Goi,
meke velavela nia rini pa kinera vinahesi na qinetuqetu.

⁹ Va hoqa ia Goi sa ruku pude kopu nia sa kasia popoa meke va
masuria.

Va sini ni kolo Goi sari na ovuku.

Ponia linetelete Goi sa pepeso.

Gua asa kopu gunia Goi sa pepeso.

¹⁰ Va gorea Goi sa luturu* koari na ilaka pepeso pu ta gelidi pude va
bobosi.

Va malohori Goi sari na pepeso koasa ruku remiremisi,

* 65:10 Na ruku ṅinirana.

- meke va toqoli Goi sari na linetelete.
- 11 Va masuria Goi sa vuaheni,
ke soku sa pinakepakete pa inuma.
Vasina la Goi si koa tugo sa minamutu.
- 12 Sari na ilaka duduli si siñi na rovana sipi,
meke doduru tinitonā si guana tie pu kera qetuqetu pa dia zinama
leana koe Tamasa.
- 13 Sari doduru vasidi si siñi na rovana sipi.
Sari na lolomo si siñi na huiti.
Kekeñoño gua na tie sapu kera pa qinetuqetu si arini.

66

Kinera Vinaravara meke Zama Leana Koe Tamasa

- 1 Mi velavela vahesia sa Tamasa pa qinetuqetu,
gamu doduru tinoni pa kasia popoa.
- 2 Mi kera vahesia se Zihova.
Mi vala sa vinahesi na vina lavata koa Sa.
- 3 Mi zama la guahe koe Tamasa,
“Variva magasa hola sari na Mua tinavete!
Nomana hola sa Mua ninirañira,
ke matagutu sari Mua kana meke todoño pa kenumu Goi.
- 4 Sari doduru tinoni pa kasia popoa si vahesigo.
Kera atu ni rini sari na kinera vinahesi,
meke kera va lavatigo rini si Agoi Zihova.”
- 5 Mae mamu dogori gua sapu taveti sa Tamasa.
Variva magasa sari na Nana tinavete pu poni ni Sa koari na tie.
- 6 Va popa ia Sa sa kolo, meke ene karovo koa sa ovuku popana sari na
tie.*
- Qetuqetu si gita, sina koa gua koari Nana tinavete Sa.
- 7 Koa Bañara si Asa ninae rane ka rane;
meke kopu totoko ni Sa sari doduru butubutu.
Sari na tie va guguedi si madi lopu koa ululu hola koa Sa.
- 8 Vahesia sa Tamasa, gamu na tinoni;
mani ta avoso sari mamalaiñi vinahesina Sa.
- 9 Kopu ni gita Sa si gita pude toa,
meke lopu va malumu gita Sa pude gulazoro hoqani gita.
- 10 Tamasa, ele podeke gami Goi si gami,
kekeñoño sa siliva sapu ta kina pude tava via pa nika.
- 11 Ele guana voi gami Goi si gami pa korapana sa Mua vaqara,
meke veko gami Goi pa tinasigiti.
- 12 Ele va malumi Goi sari na mami kana pude neti kasopi sari na
tinimami,
ene nuquru hola i gami sari na nika, na naqe,
ba ele turana va kamo gami Goi pa keke vasina pu koa tavasare si
gami.
- 13 Kaqu paleke mae ni rau sari na vina vukivukihi va uququ pa
korapana sa Mua Zelepade;
kaqu poni Igo rau gua saripu ele va tatara Nigo rau.

* 66:6 Ekd 14:21; Zos 3:14-17

- 14 Kaqu ponigo rau kamahire gua saripu ele tozi Nigo rau toso koa si rau pa tinasuna.
- 15 Kaqu vukivukihi atu ni rau pa hope sari na kurukuru nobonobokodi, sari na sipi kokoreo, na bulumakao kokoreo, meke na qoti, meke kaqu vuga sage pa galegaleane sari na tunahadi rini.
- 16 Mi mae, mamu va avoso,
gamu doduru pu pamaña nia sa Tamasa;
Maqu tozini gamu gua saripu ele evaņi Sa koa rau.
- 17 Velavela va ululae la si rau koa Sa pa qua tinepatepa tinokae,
vahesia rau si Asa koari na kinera.
- 18 Be tomei rau sari na qua sinea pa buloqu,
si lopu kaqu avosau sa Baņara.
- 19 Ba ele va avoso hinokarau sa Tamasa si rau;
ele avosia Sa sa qua vinaravara.
- 20 Vahesia rau sa Tamasa,
sina lopu kilu ia Sa sa qua vinaravara,
meke lopu heki nia Sa sa Nana tataru nabuna koa rau.

67

Kinera Zama Leana Koe Tamasa

(Sa kinera pude mikemike nia)

- 1 Tamasa, Mamu tataruni gami na manani gami si gami.
Mu doņo mae gami pa Mua tataru,
- 2 pude madi gilania rina tiena sa kasia popoa sa Mua hiniva;
meke pude di gilania ri doduru butubutu
sapu harupu gami Goi pa Mua niniranira.
- 3 Kei Tamasa, madi vahesigo rina tinoni si Agoi,
madi vahesigo ri doduru tinoni.
- 4 Madi kera qetuqetu sari doduru butubutu,
ura varipitui ni Goi pa tinoņoto,
meke turaņi sari na butubutu pa pepeso.
- 5 Kei Tamasa, madi vahesigo rina tinoni si Agoi.
Madi vahesigo ri doduru tinoni,
- 6 meke kaqu masuru sa pepeso, meke vua katakata sari na vuvua,
meke kaqu manani gita sa nada Tamasa si gita.
- 7 Uve kaqu manani gita sa Tamasa si gita,
kaqu va lavatia rina tinoni pa doduru kasia popoa si Asa.

68

Kinera Minataqara Tanisa Butubutu Izireli

(Keke kinera te Devita)

- 1 Mani mae va talahuarae i e Tamasa sari Nana kana;
madi govete taloa pa kenuna Sa saripu kukiti nia si Asa!
- 2 gua sapu ta givusu palae sa tunaha,
si mani hadu taloa ni Sa,
guana deana sapu tava kolo pa nika,
si mani va matei Sa si arini pa kenuna.
- 3 Ba sari na tie toņoto si koa qetuqetu pa kenumu Goi;

madi koa qetuqetu sisigiti tugo si arini.

- ⁴ Mi kera la koe Tamasa,
kera vahesia sa pozana Sa.
Mi kera va ululae la koa Sa pu mae habotu koari na lei.
Sa Pozana Sa si e Zihova;
mi koa qetu pa kenuna Sa.
- ⁵ Sa Tamasa pu koana pa Nana vetu hopena,
sina tinokae tadi na eapa meke na naboko.
- ⁶ Poni ni vasina kokoana Sa saripu eapa na naboko,
meke vata rupahi Sa saripu ta pusidi;
ba sari na tie va guguedi si kaqu koa koasa rimata ninirana pa
vasina ivuluna.
- ⁷ Kei Tamasa, totoso turani Goi sari na Mua tie,
sipu ene hola nia rini sa soloso qega,
- ⁸ si niu sa pepeso,
meke gore sa luturu pa kenuna sa Tamasa tadi na tie Izireli,*
pa kenuna sa Tamasa pa toqere Saenai.
- ⁹ Kei Tamasa, na luturu lavata si va gorea Goi,
pude va masuru pulea sa pepeso tava tatarana.
- ¹⁰ Sari na Mua tie si kuri sari dia vetu koasa popoa sana;
pa korapa Mua lineana si poni Goi sari na habahuala.
- ¹¹ Tozia Tamasa sa Nana zinama,
meke soku hola barikaleqe si palekia sa inavosona.
- ¹² Sari na banara meke sa qeto minate si govete,
ke vagi rina barikaleqe pa popoa sari na dia likakalae pu ta novala,
meke va hihia i rini sari na tinitoṅa ta vagidi,
¹³ sari na tatapurudi rina kukuva si ta tavetae siliva,
meke sari na kaludi si nedala
meke ta tavetae qolo tolavaena.
- Arini tugo sari na vinagi tadi pu koa hola tata pa nika koa sa vasina
pu koa ia rini.
- ¹⁴ Sipu va hurakatae i sa Tamasa pu tagoi sari doduru niniranira sari
na banara,
si va gorea Sa sa sinou pa toqere Zalamoni.
- ¹⁵ Kei Basani! Toqere lavata,
sapu soku batu minominona!
- ¹⁶ Na vegua ke donodono ta naziri nia tu goi sa toqere
sapu vizatia Tamasa pude koa ia Sa?
Kaqu koa Banara vasina sa Tamasa ninae rane ka rane.
- ¹⁷ Sa Banara si gore mae guana pa toqere Saenai koari vurotina na
tina totopili varipera,
meke nuquru la pa vasina hopena.
- ¹⁸ Totoso sage la pa vasina ululuna hola si Asa,*
si turani Sa sari kobi tie ta raovodi,
meke vagi vinariponi si asa koari na tie,
kamo koarini pu varipera la koa Sa,

* 68:8 Ekd 19:18 * 68:18 Epi 4:8

pude kaqu koa vasina se Zihova sa Tamasa.

19 Mani tavahesi sa Tamasa sa nada Baṅara,
sapu palekedi sari na nada pinaleke doduru rane.

Asa sa nada Hinarupu.

20 Sa nada Tamasa si na Tamasa variharupi.

Asa tugo se Zihova sa nada Baṅara sapu va sare gita pa minate.

21 Ba kaqu va puzulu naepi Tamasa sari Nana kana,
saripu lulidi sari na hahanana seadi.

22 Zama sa Baṅara, “Kaqu turana pule maeni Rau sarini pu koadi pa
Basani;

kaqu va pule maei Rau saripu koadi pa hubi lamana,

23 pude mu ovovae ni sari na eharadi;

pude sari na mia siki ba kaqu vagi gedi hinia tugo pude meai sari
na eharadi rini,” gua si Asa.

24 Ke Tamasa, sa Mua inene va mataqara si ta dogoro koari doduru tie,
sa puku vinarigara tie te Tamasa sa qua Baṅara sapu ene nuquru
pa Nana vasina hopena.

25 Sari na tie kerakera si luli pa mudimu Goi,
meke sari na vineki pu kizai sari na tabarini si pa kokorapana,
meke sari na tie mikemike si luli mumudi mae.

26 Mi Vahesia sa Tamasa koari Nana vinarigarae tinoni,
gamu na tutina e Zekopi,
mi vahesia se Zihova.

27 Sa butubutu Benisimane sapu hitekena koari doduru si kekenu,
meke luli la sari na koimata pa butubutu Ziuda koasa dia pukuna,
meke luli mudi la sari na koimata pa Zeboloni meke Napitalai.

28 Ke Tamasa, Mu vata dogoro nia sa Mua niniranira;
sa Mua niniranira gua sapu tavetavete nia Goi koa gami toতো
lahe,

29 koasa Mua Zelepade pa Zerusalema,
vasina atu luari rina baṅara sari na dia vinariponi koa Goi.

30 Mu norea sa baṅara pa Izipi
sapu gua tugo na basioto pa korapa ovuku,
Mu norei sari na butubutu huporo,
saripu gua tugo na bulumakao kokoreo pu turana tudia
osolae kaqu todoṅo Nigo rini,
meke ponigo sari na dia siliva.

Mu va talahuarae i sarini pu okoro nia sa vinaripera.

31 Kaqu vura mae pa Izipi sari na turuhabotu,
meke sari na tiena sa Itiopia
si kaqu va sagei rini sari na limadia pa vinaravara la koe Tamasa.

32 Mi kera la koe Tamasa,
ke gamu na butubutu pa kasia popoa;
mi kera vahesia sa Baṅara;

33 vahesia si Asa sapu ene mae pa korapa maṅauru pukeramedi hola.
Dotu, va vuraia sa sa mamalainina koari na paka maṅauru.

34 Mi tozi vura nia sa niniranira tanisa Tamasa;
Asa sa baṅara tolavaena pa Izireli,

sa Nana *ninira*nira si koa koari vina podaka pa Ma^hauru.
³⁵ Variva matagutuna sa Tamasa koasa Nana vasina hopena;
 Asa sa Tamasa pa Izireli!
 Ponia Sa koari Nana tie sa *ninira*nira.

Mi vahesia sa Tamasa!

69

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Tamasa, Mu harupau,
 ura ele sage kamo pa ruaqu sa kolo.
- ² Lodu si rau pa zemizemi,
 vasina loke pepeso *nirana*.
 Kamo la si rau pa kolo lamana,
 meke palekau na naqe si rau.
- ³ Mabo qua kabo si rau,
 meke ele popa sisigiti sa leoqu.
 Podalae rida sari na mataqu pa ina^hana sa qua Tamasa.
- ⁴ Sarini pu kukiti hoboro nau si soku hola,*
 hola ni sari na kalu pa batuqu.
 Sari na qua kana si zutu au koari na dia zinama kokoha,
ninira hola sarini pu hiva va mate au.
 Loketo^hna si hikoa rau,
 ba ososo nau rini pude vala pulei sari dia *tinito*na pu hikoi rau,
 gua si arini.
- ⁵ Kei Tamasa, gilana betoi Goi sari na qua kinaleadi,
 meke sari na qua dinuviduvili si lopu hite paere koa Goi.
- ⁶ Kei Ba^hara, Zihova Tadi na Qeto Minate,
 madi lopu tava kurekure pa ginuaqu rau sarini pu ra^he igo.
 Agoi Tamasa tadi pa Izireli,
 maqu lopu va kurekurei sarini pu va lavatigo.
- ⁷ Koa gua pa v^hahesimu Goi si ta zama *no*novala na tava kurekure si
 rau.
- ⁸ Guana tie karovoqu si rau koari na tura^haqu soti,
 meke guana votiki tie si rau koari na qua tatamana soti.
- ⁹ Tataru sisigiti nia rau sa Mua Zelepade, ta *na*ziri nia rau gua na nika
 pa buloqu;
 meke sipu zama va kaleanigo rini si zama kaleanau tugo rini si
 arau.*
- ¹⁰ Sipu koa va pepekae si rau pa minadi pa ginani,
 si ta *no*novala si rau koari na tie.
- ¹¹ Pana va sagei rau sari na poko tinalota^hna sapu luluradi,
 si va sisire nau tu rini.
- ¹² Arau mo sa batu vivinei tadi pu habotu pa kapa sirana,
 sarini pu napo va viviri si tavete nau kera vina sisire rini.
- ¹³ Ba arau si kaqu varavara atu koa Goi, kei Zihova.
 Kei Tamasa, pa to^hoso garona si mamu va tabe au
 koasa moatana gua sa Mua tataru nabuna,

* 69:4 Sam 35:19; Zn 15:25 * 69:9 Zn 2:17; Rom 15:3

- si Mu va gorevura ia sa Mua vina tataru meke harupau.
 14 Mu va sare au koasa pepeso kosirina,
 pude qu lopu mate.
 Mu va sare au koari na qua kana,
 meke koasa minate pa lamana.
 15 Mu lopu va malumi sari na tinasuna pude mae kuzu tamunau guana
 nāge;
 Mu lopu va malumau Goi pude lodu pa lamana,
 babe sa minate pude mae onolau, guana lovu.
 16 Kei Zihova, Mu olanau pa Mua tataru nabuna,
 pa korapa Mua tataru variva taleosae si Mamu mae toka nau.
 17 Mu lopu va paere pule Nigo koa sa Mua nabulu;
 Ura koa pa tinasuna si rau,
 ke Mu tuturei olaṅa mae au mo kamahire.
 18 Mu tuturei mae harupau,
 Mamu va sare au koari na qua kana.
- 19 Gilani Goi sari na ninovaṅovalaqu,
 meke sa qua kinurekure na vina goregorequ,
 sari na qua kana si gilana betoi Goi.
 20 Sari na ninovaṅovala si va talotaṅia sa buloqu,
 ke lopu toa valeana si rau.
 Ronua rau sa Mua tataru, ba loketona.
 Hataia rau sa minanoto, ba loketona tugo.
 21 Poni nau rini na ginani variva mate pude hena ia,
 meke sipu memeha rau si poni nau rini sa vaeni pasana.*
 22 Madi novala pule ni teledia koari na gedi ginani,
 madi ta sekesekei pule ni teledia koari na dia inevaṅa vina
 vukivukihī.*
 23 Madi tava behu sari na matadi,
 pude di lopu dodogorae.
 Madi tavasigiti sari na mudidi!
 24 Mu titisi la nia sa Mua binugoro koa rini,
 Mamu hadui gedi koasa Mua binugoro maṅinina osolae kamoi Goi
 si arini.
 25 Madi tava ivulu sa dia vasina pu koa ia rini;*
 madi mate eoṅo beto sarini pu koa koari na dia ipi.
 26 Noṅovali rini sarini pu va kilasi Goi,
 meke zama pesipesi rini sari na tinasigiti tadirini pu va bakorai
 Goi.
 27 Mu varitomotomoi ni Goi sari na vina kilasadi,
 madi lopu somana vagia rini si keke hinia koasa Mua tinaharupu.
 28 Madi ta huara palae pozadi si arini koasa buka tinoa;
 madi lopu ta kubere somana pozadi si arini koari na tie toṅoto.*
 29 Ba arau si koa ta sigiti, meke balabala mamata,
 kei Tamasa, Mu toka nau, Mamu harupau.
- 30 Kaqu kera la nia rau si keke kinera vinalesi koasa pozana sa Tamasa.
 Kaqu va lavatia rau si Asa pa qua zinama leana koa Sa.

* 69:21 Mt 27:48; Mk 15:36; Lk 23:36; Zn 19:28-29 * 69:22 Rom 11:9-10 * 69:25 TTA
 1:20 * 69:28 Ekd 32:32; Rev 3:5, 13:8, 17:8

- 31 Gua asa si variva qetu koasa Tamasa,
hola nia sa vina vukivukihi bulumakao
babe keke bulumakao kokoreo nomana valeana.
- 32 Sarini pu ta nonoivala si kaqu dogoria sapu gua asa,
meke kaqu koa qetu;
gamu pu hata ia sa Tamasa si kaqu ta sovutu va ninira.
- 33 Ura avosi e Zihova sarini pu koa pa tinasuna,
meke lopu mulini ni Sa sari nana tie pu ta pusidi.
- 34 Madi vahesia rina manauru na pepeso sa Tamasa,
meke gua tugo sari na kolo lamana,
meke sari doduru tiniona toadi pu koa koarini.
- 35 Ura kaqu harupia Tamasa se Zaione,
meke kaqu kuri pulei Sa sari na vasileana nomadi pa Ziuda.
Kaqu koa vasina sari na Nana tie pude tagoa sa pepeso vasina.
- 36 Sari na tutidi ri Nana nabulu si kaqu tagoa sa vasina asa,
meke sarini pu tataru nia sa Tamasa si kaqu koa vasina.

70

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke vinaravara te Devita)

- 1 Kei Tamasa, Mu harupau,
Mamu va sare au.
Mu tuturei toka nau, kei Zihova.
- 2 Madi tava kilasa na tava nunala gedi sarini pu korapa podekia pude
va mate au.
Madi tava kekere pule taloa na talotana gedi saripu hiva va tasuna
au.
- 3 Sarini pu zama mae au, “Dotu, isara, sari na mua sinea!” gua,
si madi tava nunala gedi pa dia kinurekure.
- 4 Ba sari doduru pu hata Igo si kaqu koa qetu koa Goi,
Meke sarini pu qetu nia sa Mua tinaharupu,
si madi zama, “Tava lavata sa Tamasa!” gua.
- 5 Habahuala na malana si rau;
tuturi mae koa rau qua Tamasa,
Agoi si na qua Hinarupu;
kei Zihova, Mu tuturi mae toka nau.

71

Vinaravara Tana Keke Barogoso

- 1 Kei Zihova, koa Goi mo aqorae si rau.
Mu lopu vala nau koa ri na qua kana pude tava kilasa.
- 2 Mu harupau, ura na Tamasa tonoto si Goi.
Mu avoso mae au, Mamu tuturi va sare au.
- 3 Tamasa hiva Nigo rau, pude na qua patu aqoroana si Goi
na qua bara ninira pude harupau.
Mu zama mae meke harupau,
ura Agoi mo sa qua patu na bara aqoroana.
- 4 Kei qua Tamasa, mu va sare au koasa niniranira tadi na tie nonoivala
na tie kaleadi.

- 5 Kei Baṅara, Agoi mo si aqa Nigo rau,
Podalae sipu tie vaquraqu rau, si raṅe Igo rau Zihova.
- 6 Kalavarae si rau koa Goi pa doduruna sa qua tinoa;
podalae toroso podo rau, si koa Goi mo si ta kopue rau,
kaqu vahesigo rau doduru toroso.
- 7 Sa qua tinoa si na vina titila koari sokudi,
sina Agoi tugo sa qua aqoroana.
- 8 Doduru toroso si vahesigo rau,
meke tozi vura nia rau sa Mua tinolava.
- 9 Mu lopu etulu pani au, toroso barogoso si rau
Mu lopu veko pani au, toroso malohoro si rau.
- 10 Sari na qua kana si vari vivinei nau,
na hiya va mate au rini
- 11 Zama si arini “Lopu koa turaṅia Tamasa si asa kamahire,
ke aria, mada hadu lulia, mada la tuṅe vagia gana;
loke tie si koa pude toka nia,” gua si arini.
- 12 Kei Tamasa, Mu lopu koa va seu koa rau.
Mu tuturei mae toka nau. Kei qua Tamasa!
- 13 Madi tava kilasa, na tava nunala gedi sarini pu korapa podekia pude
va mate au;
madi tava kurekure, na talotaṅa gedi sarini pu korapa podekia
pude va sigitau.
- 14 Ba arau si lopu kaqu makudo sa qua rinoverove koa Goi,
meke kaqu gigiri lala nana tu sa qua vinahesimu Goi.
- 15 Kaqu tozi vura ni rau pa nuzuqu sari na Mua tinavete toṅotodi,
ura na soku hola si arini, hola ni gua saripu boka gilani rau,
ba kaqu zama vura ni rau doduru toroso sari na Mua tinavete
variharupi.
- 16 Zihova Tamasa; kaqu mae si rau pa Mua Zelepade pude vahesigo
koari na Mua tinavete ṅiniradi.
Kaqu vahesigo rau koasa Mua tinoṅoto soti telemu.
- 17 Kei Tamasa, ele va tumatumae au Goi podalae sipu kobukoburuqu
si rau.
Ke lopu kaqu makudo tozi vura ni rau sari na Mua tinavete
marilaedi na variva magasadi.
- 18 Kei Tamasa, Mu lopu muliṅi nau sipu kamo rau sa binarogoso meke
keo sari na kaluqu.
Mu koa koa rau osolae tozi vura nia rau sa Mua ṅiniraṅira koari
na sinage na sage mae hiroi.
- 19 Tamasa, sa Mua tinoṅoto si kamo la koari doduru vina podaka pa
Maṅauru,
ele taveti Goi sari na tinavete nomadi hola.
Loke tie si hite pada kamo Igo si Agoi.
- 20 Agoi va maei sari doduru tinasuna na tinasigiti pu raza koa rau,
ba Agoi si kaqu toka nau pude koa valeana pule,
ba Agoi tugo kaqu va sare au pa minate.
- 21 Agoi tugo si kaqu va noma ia sa vina lavataqu,
meke va manoto pule au.
- 22 Kei qua Tamasa, kaqu vahesi zoṅazoṅa Igo rau koasa qua mike,

- kaqu vahesigo rau si Agoi pu kopu ni sari na Mua zinama.
 Kaqu kera vahesigo rau pa qua mike;
 kei Agoi sapu na Tamasa Hopemu pa Izireli.
 23 Kaqu kera va ululae pa qinetuqetu si rau sipu vahesigo rau pa qua
 mike;
 Kaqu kera vahesigo rau pa doduruna sa qua tinoa,
 sina ele harupau Goi si rau.
 24 Kaqu tozi vura nia rau sa Mua tinonoto doduru totošo,
 sina ele tava kilasa na kurekure sarini pu podekia pude va mate
 au.

72

Keke Vinaravara pude Toka nia sa Baṅara

(Keke vinaravara te Solomone)

- 1 Kei Tamasa, Mu va tumatumaē nia koasa baṅara,
 gua pude varipitui ni sari na tie pa Mua tinonoto.
 Mu ponia sa mua tinonoto koasa baṅara.
 2 Mani baṅara ni sa sari na Mua tinoni pa tinonoto,
 meke toka ni sari na habahuala pa Mua vinilasa va tonoto.
 3 Mani ravutu sa popoa,
 meke mani gilania rina tie sa tinonoto.
 4 Mani varipitui va tonoto ni sa baṅara sari na habahuala,
 mani toka ni sarini pu malaṅa,
 meke mani va kilasā sa sarini pu nonoṅali si arini.
 5 Mani koa hola sa mia baṅara ninae rane,
 osolae lopu koa sa rimata meke sa sidara.
 6 Sa tinolitolie tanisa baṅara si mani kekenoṅo na ruku pu va toai sari
 na duduli.
 Guana ruku remiremisi pu hoqa pude va bobosia sa pepeso
 7 Mani lovuru valeana la pa doduru vasina sa tinonoto tadi na tie koasa
 nana binaṅara;
 madi koa tie mamutu si arini ninae rane ka rane koa sa binule.
 8 Sa nana binaṅara si mani kamo la pa doduru popoa pa kalidi rina
 lamana,*
 meke podalae pa Ovuku Iuparetisi meke kamo la koari na
 hukihukirina sa kasia popoa.
 9 Madi hoqa todoṅo pa kenuna Sa sari nana kana,
 meke madi tava kilasa gedi sarini pu kukiti nia.
 10 Sari na baṅara pa Sipeini meke koari na nunusa pa seu si kaqu la
 veko dia vinariponi koa sa,
 meke sari na baṅara pa Siba meke pa Seaba* si kaqu paleke la dia
 vinariponi koa sa.
 11 Madi todoṅo pa kenuna sa sari doduru baṅara,
 madi nabulu nia ri doduru butubutu si asa.
 12 Ura ele harupi sa saripu malaṅa meke tepa la tinokae koasa,
 meke sari na habahuala pu loke dia tinokae.
 13 Tataru ni sa saripu malohoro na habahuala,

* 72:8 Zak 9:10 * 72:10 Sari na popoa Siba meke Seaba si ta pozae Yemen meke Ituraea
 pa rane ninoroi.

meke harupi sa sari na tinoa tadi pu koa pa tinasuna.

14 Va sarei sa si arini pu ta naqoto gore meke ta nonoivala pa dia tinoa; sari na dia tinoa si marilaedi hola koa sa.

15 Mani toa va gelenae sa banara,
mani ta poni koa sa sari na qolo pa Siba.

Madi lopu makudo la varavara nia rini si asa,
meke mani ta manae si asa koe Tamasa doduru toso.

16 Madi soku palapalae vuadi sari na linetelete pu toa pa pepeso,
kamo koari na togere ba madi opotamuni na linetelete,
madi vua katakata si arini, gua tugo pa Lebanoni.

Madi koa va soku koari na vasivasileana nomadi sari na tinoni,
gua tugo rina ilaka pu opotamuni na duduli.

17 Mani lopu ta mulinae sa pozana sa banara,
mani koa hola ninae rane sa pozana sa, gua tugo sa seunaena gua
sa rimata.

Madi tamanae tugo sari doduru butubutu pa kasia popoa koasa,
meke sari doduru butubutu si kaqu poza ia rini, "Na tie tamanaena
si asa," gua.

18 Vahesia se Zihova, sa Tamasa tadi pa Izireli,
telena sa taveti sari doduru tinitonā variva magasadi.

19 Mada vahesia sa pozana; marilaena sa Tamasa ninae rane.
Mani sinia Nana niniranira na ninedalana sa doduru kasia popoa.

Hinokara, Emeni.*

20 Hie sa vinabetodi rina vinaravara te Devita, sa tuna Zese.

Buka Vina Neta

73

Sam 73 kamo Sam 89

(Kinaera te Asapa)

Sa Hahanana Tonoto te Tamasa

1 Leana hola sa Tamasa koari na tie Izireli,
meke koa rini pu via pa bulodi meke lulia sa hiniva te Tamasa pa
doduru bulodia.

2-3 Totoso kono ni rau saripu vahesi pule ni,
meke dogoria rau sa rinavutu tadi na tie kaleadi,
si tata hokara malohoro taloa sa qua sinoto koe Tamasa.
Sa qua rinaerane si tata mate taloa hokara.

4 Ura na lopu hoke koa ta sigiti si arini,
ba toa valeana, meke ninira pa tinidia.

5 Lopu koa ta sigiti gua ri kaiqa tie si arini.
Lopu tutuvi rini sari na tinasuna sapu gua tutuvi ari kaiqa tie.

6 Ke sa vinahesi pule si guana dia pakupaku vinasari pa ruadia,
meke sa ninovanovala si guana dia poko doduru.

7 Sari na bulodia si ta sinie kinaleadi,
meke sa kinaleana koari na dia binalabala si loke kokoina.

* 72:19 Keke zinama pukerane si koroto mana.

- 8 Hegehegere ni rini sari na votiki tie, meke zama ni rini sari na zinama kaleadi;
 vahesi pule ni meke va namanama pude balabala vekoa rini pude noṇovali sari na votiki tie.
- 9 Zama va kaleana nia rini sa Tamasa pa Maṇauru,
 ke pa dia zinama si hiva koimata ni rini sari na tie pa kasia popoa.
- 10 Gua asa, ke luli i rina tie te Tamasa sari na dia hahanana,
 meke okoro va hinokari rini gua saripu zama ni rini.
- 11 “Uve, lopu kaqu gilania Tamasa gua sapu ta evaṇa.
 Sa Tamasa Ululuna Hola si lopu kaqu gilania gua sapu evaṇia gita,”
 gua si arini.
- 12 Gugua asa sari na tie kaleadi.
 Soku hola dia likakalae si arini, meke vagi va soku hola doduru totoṣo.
- 13 Ke loke qua pinia mo si pude kopu pule nau si rau meke koa via pa buloqu,
 meke pezaku i rau sari na limaqu, pude lopu tavete va kaleana pa tie.
- 14 Ura doduru totoṣo si vata sigitau Goi,
 meke doduru munumunu si va kilasau Goi si arau.
- 15 Be zama ni rau saripu gua sara si va ilolo pule nau si rau koari na hahanana leadi tadi na Mua tinoni.
- 16 Podekia rau balabala ia sa tinasuna hie,
 ba tasuna hola koa rau,
- 17 osolae nuṇuru la si rau koasa vasina hopena te Tamasa,
 meke tiṇe gilania rau gua sapu kaqu ta evaṇa koa ri na tie kaleadi.
- 18 Kaqu va turui Goi si arini pa vasina gulazorona,
 meke va hoṇa huara ineti Goi si arini.
- 19 Hinoṇa ta huarae si arini pa keke totoṣo papakana mo.
 Tava mate si arini pa keke minate kalekaleana hola.
- 20 Guana pinutagita mo si arini sapu tapuru taloa pana munumunu,
 kei Baṇara, sipu vaṇunu Goi, si murimuri taloa si arini.
- 21 Sipu ta ṇaziri sari na qua binalabala,
 meke va gilagila ia rau sa tinasigiti,
- 22 si duviduvili guana kurukuru ṇame si rau,
 ke lopu gilanigo rau si Goi.
- 23 Gugua asa, ba koa tata koa Goi si rau doduru totoṣo,
 meke tuṇe au Goi si rau pa kali lima mataoqu.
- 24 Turanau Goi si rau koari na Mua vina tumatumaē,
 meke pa vinabetona si va kamo au Goi pa vina lavataqu.
- 25 Loketoṇa pule si tagoa rau pa Maṇauru, ba Agoi mo;
 meke koa gua sapu tago igo rau si Goi,
 si loketoṇa pule si kaqu ehaka nia rau pa pepeso.
- 26 Be goregore hikare sa qua binalabala meke sa tiniqu,
 ba sa Tamasa si na qua ṇiniraṇira.
 Asa mo si ta hivae koa rau, meke loketoṇa pule.
- 27 Arini pu koa va seu koa Goi, si kaqu mate palae pa vina kilasa,

kaqu huara pani Goi sarini pu lopu soto va nabu pa dia linuli koa
Goi.

²⁸ Ba sapu koa rau, si leana hola pude qu koa tata koa Goi Tamasa,
vizatia rau pude koa aqorae koe Zihova sa Banara Lavata,
meke pude tozi vura ni sari doduru Mua tinavete.

74

Vinaravara pude Harupi sari na Tinoni te Tamasa

(Keke vinaravara te Asapa)

¹ Kei Tamasa, na vegua ke kilu pani gami tu Goi?

Kote bugoro ni gami Goi si gami na Mua tie ninae rane?

² Mu balabala i sari na Mua tinoni saripu ele vizati Goi pukerane pude
na Mua tie,
saripu ele vata rupahi Goi pa tinoa pinausu, pude na Mua
butubutu soti.

Mu balabala ia sa Toqere Zaione, vasina pu ele koa ia Goi.

³ Mu ene la hopiki ni sari na tinahuara
pu evani rina kana koa sa Mua Zelepade.

⁴ Sari na Mua kana si kukukili pa minataqara pa vari korapana sa Mua
Zelepade;
va turui rini sari na dia pitipiti vasina,
pude na vina gilagilana sa dia minataqara.

⁵ Gua tugo na tie mamaho si arini pu hoke maho va hoqai sari na huda.

⁶ Seke huhuara ni maho na hama rini sari doduru labete ta peqodi
koari na goba pa korapana.

⁷ Huara ilasia rini sa Zelepade meke sulu pania rini;
va bonia rini sa vetu hopena vasina tava lavata sa Pozamu.

⁸ Varizamai teledia sarini, “Kaqu huara ilasa hokari gita sarini,” gua.
Ke sulu beto pani rini sari doduru vasina hopedi te Tamasa pa
popoa.

⁹ Sari doduru tinavete variva magasa si tava taloa beto;
loke poropita si hite koa hola,
meke loka tie tugo gilania sapu kote vea seunae gua sa tinasuna
hie.

¹⁰ Kei Tamasa, ve seunae gua si kaqu hegere Nigo rina Mua kana si
Goi?
Kote ninae rane mo si zama nonovalala Igo rini si Goi?

¹¹ Na vegua ke koromu tokani gami tu Goi?
Na vegua ke poloi tu Goi sari na limamu toতোso hiva ta tokae si
gami?

¹² Ba Agoi Tamasa mo sa mami Banara podalae pa pinodalaena,
meke soku toতোso si ele harupu gami Goi.

¹³ Pa Mua niniranira nomana si ele paqahia Goi sa kolo,*
meke ele muzara pani Goi batudi sari kurukuru variva mate koari
na kolo lamana.

¹⁴ Ele muzara pani Goi sari na batuna sa kurukuru variva mate pozana
Leviatani sapu koa pa lamana.*

* 74:13 Ekd 14:21 * 74:14 Zob 41:1; Sam 104:26; Ais 27:1

- Meke ele ponia Goi koari na kurukuru pinomo pa soloso qega sa tinina, pude madi gania.
- 15 Va totolo vurai Goi sari na kolo lomosoko koari na vasidi popadi, meke va popai Goi sari na ovuku pu totolo ninae rane.
- 16 Tamugoi sa rane meke na boni,
Agoi vekoi pa dia vasina sari na rimata na sidara.
- 17 Agoi pada vekoa sa pepeso popana,
meke Agoi tugo tavetia sa totošo maṇini na totošo ibu.
- 18 Kei Zihova, Mu balabala ia sapu hegere nigo rina Mua kana si Goi,
na tie huporo pu loke dia Tamasa si arini, meke zama ṇṇovaligo rini.
- 19 Mu lopu luara lani koari na kana pu variva mate sari na Mua tie,
Mu lopu muliṇini gami pu koa tasuna meke tasigiti.
- 20 Mu balabala ia sa Mua vinariva egoi nabuna pu ele tavetia Goi koa gami;
ura na vinariva mate si koa pa doduru hukihukirina sa popoa.
- 21 Mu lopu va kurekurei sarini pu ta naḡoto va gore na ta ṇṇovalala;
madi vahesi Igo rina habahuala meke sarini pu ta ṇṇovalala.
- 22 Kei Tamasa, meke va malumi Goi sari na kana pude ṇṇovalala Igo!
Mu balabala ia sapu sari na tie huporo pu loke dia Tamasa si hegehegere Nigo doduru totošo.
- 23 Mu lopu muliṇi nia sapu sari na tie pu kukiti nigo si velavela pa dia tinanaziri,
meke lopu makudo sa vinevehe tadi na Mua kana.

75

Tamasa sa Tie Varipitui

(Keke kinera te Asapa)

- 1 Zama leana koa Goi si gami,
kei Tamasa, zama leana koa Goi si gami,
sina koa tata si Goi koa gami,
meke tozi vura nia gami sari na Mua tinavete variva magasadi.
- 2 “Ele pada vekoa Rau sa totošo varipitui,” gua sa Tamasa,
“Meke kaqu varipitui va toṇoto ni Rau sari na tie.
- 3 Be tava holoḡoru sari tinitoṇa toadi pa pepeso,
meke tava niniu sa popoa pepeso,
ba Arau sina vina nabuna sa sinokirae.
- 4 Tozi ni Rau saripu vahesi pule ni, ‘Mu lopu vahesi pule ni gamu,’
meke koari na tie kaleadi si zama si Rau,
- 5 ‘Mu lopu vahesi puleni gamu koari na mia ṇiniraṇira.’”
- 6 Sa vinaripitui si lopu mae guana pa kali gasa rimata ba be pa lodu rimata;
lopu pa kali gede ba be pa kali matao.
- 7 E Tamasa tu si varipitui ni sari na tie,
meke Asa tu vizatia sapu esei si tava lavata, meke esei si tava gore palae,
- 8 Taṇinia e Zihova pa Limana si keke kapa

sapu sinia vaeni ninirana sapu sa Nana binugoro.
Zoropo nia Sa si asa, meke napoa rina tie kaleadi,
meke va paho hokaria rini si asa.

⁹ Ba arau si lopu kaqu makudo kera vahesia sa Tamasa te Zekopi
getugetu nia si Asa ninae rane.

¹⁰ Kaqu huaria Sa sa niniranira tadi na tie kaleadi,
ba sa niniranira tadi na tie toŋoto si kaqu ta ovulu sage.

76

Sa Tamasa si Koa Mataqara

(Keke kinera te Asapa)

¹ Sa Tamasa si ta gilana pa Ziuda,
meke sa Pozana si tava lavata pa Izireli.

² Sa Nana vasina soti si pa Zerusalem,
meke koa si Asa pa Toqere Zaione.

³ Vasina si moku panipani Sa sari na tupi, na lave,
meke na magu varipera tadi na Nana kana.

Uve, moku panipani Sa sari doduru dia tinitoŋa varipera.

⁴ Sa Mua ninedala si marilaena hola Tamasa,
variva magasa si Goi Baŋara sipu pule va mataqara mae koari na
toqere,
sipu ele va kilasi Goi sari na Mua kana.

⁵ Ele va mate betoi Goi sari na tie varipera niniradi,
meke vagi betoi sari na dia tinitoŋa.

Meke kamahire si mate beto si arini guana puta pa minate,
lopu boka ovuli rini sari na limadia.

⁶ Kei Tamasa te Zekopi, sipu norei Goi si arini,
si hoqa mate beto sari na dia hose, na tie varipera pu koi koari na
hose.

⁷ Ba Agoi Zihova si variva matagutu,
pana bugoro si Goi, si loke tie si boka turu pa kenumu Goi.

⁸ Sa Mua vinaripitui si ta gilana mae gua tu pa Maŋauru;
matagutu sari na tinoni pa pepeso,
ke lopu hite nudu va nada,

⁹ toso vura mae sa Tamasa meke tavetia Sa sa vinaripitui,
pude harupi saripu ta nonoŋala pa popoa pepeso.

¹⁰ Sa binugoro tana tie si va ninira ia tu sa vinahesimu Goi;
meke sari na Mua tie pu tava sare koasa geto minate varipera si
kaqu kopuni sari na Mua rane hopedi.

¹¹ Mu poni koe Zihova sa Mua Tamasa gua sapu ele va tatara ni goi
koa Sa;
mi paleke lani koa Sa sari na mia vinariponi gamu kasa na votiki
butubutu pu koa tata pa varikalina sa popoa Izireli,
ta hivae tugo pude pamaŋa nia gamu si Asa.

¹² Va mataguti Sa sari na tie nomadi,
meke va tarazuzui Sa sari na baŋara.

77

Na Minanoto koe Tamasa pa Totoso Tasuna

(Keke kinera te Asapa sapu va nama ponía sa se Zedutuni sa palabatu kerakera)

- ¹ Kabo va ululae la si rau koe Tamasa;
kabo va ululae si rau, meke avosau Sa.
- ² Koari na totoso tasuna, si tepa la si rau koasa Baṅara;
doduru boṅi si lopu hite mabo ovulu sage ni rau sari limaqu pa vinaravara,
ba lopu hite boka koa manoto si rau.
- ³ Totoso balabala ia rau sa Tamasa, ba lopu manoto si rau;
totoso koa noso meke balabala si rau, si malohoro sari na qua binalabala.
- ⁴ Peqa si rau doduru boṅi, talotaṅa hola si rau,
pa qua tinalotaṅa si lopu gilania rau sapu sa si kaqu zama nia rau.
- ⁵ Balabala i rau sari na rane pu ele hola,
meke sari na vuaheni pukerane.
- ⁶ Pana boṅi si balabala sisigiti pa buloqu si rau;
noso meke balabala si rau, meke guahe si balabala ia rau:
- ⁷ “Vea, kaqu etulu pani gami sa Baṅara si gami?
Vea, lopu kaqu qetu pule hokara ni gami Sa si gami?”
- ⁸ Vea kokoi mo Sa Nana tataru nabuna koa gami?
Vea sari nana vina tatara koa gami doduru totoso si beto mo?
- ⁹ Vegua, ele muliṅi nia tu Tamasa si pude koa tataru na taleosae?
Vegua, ele hobe nia tinaṅaziri tu Sa sa ṅinono?”
- ¹⁰ Meke zama si rau pa qua binalabala soti,
“Sa ta sigiti hola nia rau si hie mo,
sapu doṅo guana sa Tamasa Ululuna Hola si lopu tokani gami kamahire.”
- ¹¹ Kei Zihova, kaqu balabala i rau sari na Mua tinavete marilaedi,
kaqu balabala pule la i rau sari na tinavete variva magasadi pu ele evaṅi Goi pukerane.
- ¹² Kaqu koa noso meke balabala va lohi la i rau sari doduru Mua tinavete,
meke kaqu balabala i rau sari na Mua tinavete ṅiniradi variva magasadi.
- ¹³ Kei Tamasa, hopedi meke viadi sari doduru Mua tinavete;
loke tamasa pule si koa sapu noma hola kekeṅono gua Agoi.
- ¹⁴ Agoi mo sa Tamasa sapu taveti sari doduru tinavete variva magasadi,
sapu vata dogoro nia sa Mua ṅiniraṅira koari na butubutu.
- ¹⁵ Pa Mua ṅiniraṅira si harupi Goi sari na Mua tie,
sari na tie te Zekopi meke na tutina e Zosepa.
- ¹⁶ Kei Tamasa, sipu dogoro Igo rina kolo lamana si Goi, si guana tie matagutudi si arini.
Uve sa lamana peava si holoqoru na neneqara.
- ¹⁷ Va hoqa ruku sari na lei,

- meke ta avoso sa paka mañauru pa galegalearane;
meke malakapi varikali.
- 18 Totoso lulusu sa paka mañauru,
meke malakapi pa kasia popoa,
si neneqara na niniu sa popoa, guana tie tarazuzuna.
- 19 Ene gua pa kolo si Goi koari na bogusu,
karovia Goi sa lamana,
ba lopu ta dogoro sari na pou Nenemu.
- 20 Turani Goi sari na Mua tie guana dia sepati pa limadia ari Mosese
meke Eroni.

78

Sa Tamasa meke sari Nana Tinoni
(Keke kinera te Asapa)

- 1 Mi avoso maei sari na qua vina tumatumae, ke gamu na qua tinoni,
mi va taliña maei sari na qua zinama pu zama vura ni rau.
- 2 Kaqu zama vura ni rau koari na vivinei vina tumatumae,*
pude va bakali ginuadi sari na tiñitona pu ele hola;
- 3 Sari na tiñitona pu ele avosi gita, meke ele gilani gita,
saripu ele totozini gita rina tamada.
- 4 Lopu kaqu tomei gita si arini koari na nada koburu,
ba kaqu totozi gita koari na sinage mae hire meke koari na tudia
sari na tiñitona marilaedi,
pu evani e Zihova koasa Nana niniranira lavata,
meke sari na tiñitona variva magasadi pu evani Sa.
- 5 Poni ni Sa sari Nana tinarae koari na tie Izireli,
meke sari na Nana Zinama koari na tutina e Zekopi.
- Totozi ni Sa sari kasa tiatamada
pude di va tumatumae i sari na tudia,
6 pude sa sinage luli mae sapu sari na koburu pu lopu podo si pude
madi va nonogai,
meke pude di totozi ni sari na tudia,
- 7 pude madi boka va sotoa ri koe Tamasa sa dia rinañerane,
meke madi lopu muliñi ni sari na tinavete te Tamasa,
ba pude madi kopu ni sari na Nana tinarae,
- 8 pude madi lopu gugua rina tamadia,
na sinage va gague na va karikari,
sapu lopu soto va nabu sari na bulodia koe Tamasa,
ke lopu ta ronu koe Tamasa sari na maqomaqodia.
- 9 Sari na tie pa butubutu Iparemi sapu va namanamadi pude varipera
meke paleke dia bokala na tupi
si govete taloa pa vinaripera.
- 10 Lopu kopu nia rini sa vinariva egoi te Tamasa;
korodia va tabea rini sa Nana tinarae.
- 11 Muliñi nia rini sapu gua tavetia sa Tamasa,
meke sari na tinavete variva magasadi pu ele va dogoro ni Sa koa
rini.
- 12 Dogori ri na tiatamadia sari na tinavete variva magasadi
pu evani Sa pa popoa Izipi, pa pezara pozana Zoani.*

* 78:2 Mt 13:35 * 78:12 Ekd 7:8 kamo hinia 12:32

- 13 Varipaḡaha nia Sa sa kolo, meke va ene karovi Sa si arini,*
meke va goba vekoa Sa sa kolo pa varikalidi.
- 14 Pana rane si turani Sa si arini koasa lei,*
meke pana boni si turani Sa koasa nika huruḡuna.
- 15 Viḡali Sa sari na patu pa soloso qega,*
meke va totolo vura poni Sa sa kolo pa korapa pepeso.
- 16 Va vura maei Sa pa patu sari na bukaha,
meke va totolo gorei Sa guana ovuku.
- 17 Gua asa, ba tavete nono la i tu rini sari na dia sinea koa Sa,
meke pa soloso qega si bugoro nia rini si Asa sapu Ululuna Hola.
- 18 Vizatia rini pa bulodia pude podekia sa Tamasa,*
koari na dia inokorodi rina ginani pu hiva ni rini.
- 19 Zama ḡoḡovalia rini sa Tamasa, meke zama guahe si arini,
“Vegua, boka ponini gita ginani sa Tamasa si gita pa korapa soloso
qegana hie?”
- 20 Gilania gami sapu ele sekea Sa sa patu meke puzaka vura mae sa
kolo, meke totolo palapalae.
- Ba vegua, boka ponini ginani na masa kurukuru tugo Sa sari Nana
tie?” gua si arini.
- 21 Gua asa ke sipu avosia e Zihova sapu gua asa, si ta ḡaziri si Asa,
ke huruḡu vura sa nikana sa Nana binugoro koari na tutina e
Zekopi,
meke sa Nana tinanaziri koe Izireli.
- 22 Sina lopu ranea rini sa Tamasa,
meke lopu kalavarae si arini koasa Nana niniranira variharupi.
- 23 Ba zama ia Sa sa maḡauru meke ta tukele sari na sasadana,
meke va gore maei Sa sari na ginani.
- 24 Meke va titisi gore la nia sa koa rini sa mana pude di henahena si
arini.*
- 25 Gua asa ke henai rini sari na ginani tana mateana.
- 26 Vata evania Sa sa givusu pa kali gasa rimata pude hiru mae gua pa
galegearane,
meke pa Nana niniranira si va mae ia Sa sa givusu pa kali mae
gua pa Izipi.
- 27 Va hoḡa mae ni Sa pa maḡauru sari na kurukuru tapuru, gua tugo
na kavuru,
meke sari na kurukuru tapuru pu soku gua tugo na onone pa masa.
- 28 Va hoḡa gorei Sa si arini pa varikorapadi rina dia ipi koasa vasina
pu koa ia rini.
- 29 Henahena si arini meke deḡa utoḡo;
ura poni ni Sa gua sapu okoro nia rini.
- 30 Ba sipu korapa henahena rini,
meke lopu ele henahena beto ri,
- 31 si ta ḡaziri ni sa Tamasa si arini,
ke va mate pani Sa sari na dia tie niniradi,
meke va gore pani Sa sari na tie vaqura ta vizatadi pa Izireli.

* 78:13 Ekd 14:21-22 * 78:14 Ekd 13:21-22 * 78:15 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13 * 78:18
Ekd 16:2-15; Nab 11:4-23,31-35 * 78:24 Zn 6:31

- 32 Gua arini si ta evaṇa, ba tavete va sea nono latu si rini,
dogori rini sari Nana tinavete variva magasadi,
ba lopu hite raṇea rini si Asa.
- 33 Gua asa, ke va kokoi i mo Sa sari na ranedi, guana keke siniṇo mo,
meke va raza va hodaka ni Sa sari na dia tinoa pa minate.
- 34 Totoso va matei sa Tamasa sari kaiqa,
si tiqe kekere saripu koa hola,
meke hata sisigitia rini si Asa.
- 35 Tiqe balabala ia rini sapu Asa sa dia Patutokaena,
meke sa Tamasa Ululuna Hola, sa dia tinokae pude koa valeana
pule.
- 36 Ba sari na dia zinama si tale kokohadi mo,
meke loke hite vasi hinokara si koa koari na dia zinama.
- 37 Lopu hite koa soto koa Sa si arini,
lopu hite va tabea rini sa Nana vinariva egoi sapu ele tavetia Sa
koa rini.
- 38 Ba tataru ni na taleoso ni Tamasa sari Nana tinoni.
Taleoso ni Sa sari na dia sinea,
meke lopu va mate pani Sa si arini.
- Soku totoso si tuqe pulea Sa sa Nana binugoro,
meke lopu va niṇira ia Sa sa Nana tinanaziri,
- 39 sina balabala pulea Sa sapu na tie mo si arini,
sapu gua mo na givusu sapu raza meke hola taloa.
- 40 Soku totoso si lopu va egoa rini sa Tamasa pa soloso qega
meke va talotaṇia rini si Asa pa qega.
- 41 Podeke pilipulea rini si Asa,
meke vata sigitia rini sa Tamasa Hopena tadi na tie Izireli.
- 42 Muliṇi nia rini sa Nana niṇiranira lavata,
meke sa totoso pu rupahi Sa si arini koa rina dia kana,
43 sipu tavetia Sa sari Nana vina gilagila pa Izipi
meke sari Nana tinavete variva magasadi pa pezara pa Zoani.
- 44 Va iliri ni ehara Sa sari na dia ovuku,
pude di lopu boka napoi rini sari na kolodi.*
- 45 Garunu lani Sa koari na tie Izipi sari na dodoa vari sigiti,*
meke sari na bakarao pu novalia sa popoa.
- 46 Va ganini kupokupo Sa sari na dia linetelete,*
meke sari na vuvua si va gani ni kupokupo Sa.
- 47 Novala ni ruku aesi Sa sari na dia huda vaeni,
meke sari na dia huda sikamoa si va tamunu novala ni aesi Sa.
- 48 Va hoqa mate ni ruku aesi Sa sari na dia bulumakao,
meke va mate ni kapi Sa sari na dia rovana sipi.*
- 49 Vata dogoro nia Sa koa rini sa Nana tinanaziri niṇirana,
sa Nana binugoro na tinahuara si va raza lani Sa,
sipu garunu lani Sa sari na mateana variva mate.
- 50 Lopu tuqe pulea Sa sa Nana binugoro,
meke lopu hite ruriti Sa sari na dia tinoa,
ba va matei Sa si arini koasa oza.

* 78:44 Ekd 7:17-21 * 78:45 Ekd 8:1-6,20-24 * 78:46 Ekd 10:12-15 * 78:48 Ekd 9:22-25

- 51 Va mate pani Sa sari doduru koburu koreo kenudi
tadi doduru tatamana pa Izipi.*
- 52 Beto asa, si turana vura ni Sa pa Izipi sari Nana tie guana sepati,*
meke turana ene guni ni na rovana sipi Sa pa qega si arini.
- 53 Turana va sarei Sa si arini, ke lopu matagutu si arini,*
ba sari na dia kana si va lodu matei Sa pa kolo.
- 54 Turana va kamoi Sa si arini koasa Nana popoa madina,*
koasa toqere sapu ele vagia Sa pa vinaripera.
- 55 Hadu pani Sa sari na butubutu huporodi pa kenudi rina tie varipera
Izireli,*
meke paqaha va hia poni Sa koari na butubutu tie sa popoa,
meke sari na dia vetuvetu si poni ni Sa koari na Nana tie.
- 56 Ba bugoro nia ri Nana tie sa Tamasa Ululuna Hola,*
meke podepodekia rini si Asa.
Lopu va tabei rini sari Nana tinarae,
57 ba bugoro nia rini meke lopu koa soto koa Sa si arini,
gua tugo rina tamadia pukerane,
lopu ta rane si arini kekenoño gua tugo na tupi kokoqina.
- 58 Va bugoria rini si Asa koari na dia vasina hopena pa toqere,
meke vata naziria rini si Asa koari na dia beku.
- 59 Sipu dogoria Tamasa sa dia tamasa huporona si ta naziri si Asa,
meke kilu pani hokari Sa sari Nana tie Izireli.
- 60 Mulini pani hokaria Sa sa dia vasina vina vukivukihi sapu pozana
Saelo,*
sapu sa vasina pu koa ia Sa pa Ipi Hopena pa varikorapadi ri Nana
tinoni.
- 61 Va malumi Sa sari nada kana pude raovo vagia sa Bokese Tanisa
Vinariva Egoi,*
sapu sa vina gilagilana sa Nana niniranira na tinolava.
- 62 Bugoro ni Sa sari nana tie soti,
meke va malumi Sa si arini pude tava mate koari na dia kana.
- 63 Sari na tie vaqura si tava mate pa vinaripera,
ke lopu boka varihaba sari na tudia vineki.
- 64 Sari na hiama si tava mate,
meke lopu tava malumu sari na nabokodi rini pude kabo pa
tinalotana.
- 65 Mumudi si turu mae gana sa Banara, guana tie vanununa,
meke guana tie ninira sapu va nalinali ia pa ninapo vaeni.
- 66 Zukuru pule ni Sa sari Nana kana,
meke va kilasa hokari Sa pa kinurekure loke vinabetona.
- 67 Ba etulu pani Sa sari na tutina e Zosepa;
meke lopu vizati Sa sari na butubutu te Iparemi.
- 68 Ba vizatia tu Sa sa butubutu te Ziuda
meke sa Toqere Zaione sapu qetu hola nia Sa.

* 78:51 Ekd 12:29 * 78:52 Ekd 13:17-22 * 78:53 Ekd 14:26-28 * 78:54 Ekd 15:17; Zos
3:14-17 * 78:55 Zos 11:16-23 * 78:56 Zaz 2:11-15 * 78:60 Zos 18:1; Zer 7:12-14, 26:6
* 78:61 1 Samuela 4:4-22

69 Vasina si kuria Sa sa Nana Zelepade Hopena,
 kekeṇoṇo sa Nana vasina kokoana pa Maṇauru;
 sokirae va nabu nia Sa si asa,
 gua tugo na kasia popoa sapu koa hola ninae rane.

70 Vizatia Sa sa Nana nabulu Devita;^{*}
 vagi pania Sa si asa pa kinopudi rina sipi.
 71 Va betoa Sa si asa pa tinavete kopu sipi,
 pude Mani baṇara ni Sa sari Nana tinoni,
 pude Mani koa na Sepati si Asa koari na tie Izireli.
 72 Kopu ni Devita sari na tinoni pa tinonoto,
 meke turaṇi Sa si arini pa nana binokaboka.

79

Vinaravara pude Va Sarea sa Butubutu Izireli

(Keke vinaravara te Asapa)

- 1 Kei Tamasa, sari na butubutu huporo si mae pude vagi pania sa Mua
 pepeso pu ponía Goi koari na Mua tie.*
 Ele va bonia rini sa Mua Zelepade hope,
 meke ele huara ilasia rini sa popoa Zerusalema.
- 2 Ele veko pani rini sari na tinidi rina Mua tinoni pu mate, pude gani
 rina kurukuru tapuru;
 meke veko pani tugo rini sari na tinidi rina Mua nabulu pu tava
 mate, pude gani rina kurukuru ṇame pinomodi.
- 3 Ele va matei rini sari na Mua tie,
 meke zoloro guana kolo sari na eharadi rini pa korapana sa popoa
 Zerusalema;
 meke loke tie si koa hola vasina pude pomunu ni sari na tinidi.
- 4 Ele ta evaṇae na vina sisireana si gami koari butubutu huporo,
 zama ṇoṇovala gami na hegehegere ni gami rini.
- 5 Kei Zihova; vea seunae gua si kaṇu koa hola sa Mua tinanaziri?
 Kaṇu bugoro seunae ni gami Goi guana nika huruṇuna ninae
 rane?
- 6 Mu bugoro ni, Mamu ta ṇaziri ni sari na butubutu huporo pu lopu
 vahesi Igo,
 meke sari na butubutu pu lopu varavara na raṇego rini si Goi.
- 7 Ura ele va matei rini sari na tutina e Zekopi,
 meke huaria rini sa popoa pu poni ni Goi.
- 8 Mu lopu vata goregore ni koa gami sari na sinea tadi na tiatamamami
 pukerane.
 Mu tuturei tataru ni gami;
 ura ele malohoro si gami pa rinaṇerane.
- 9 Kei Tamasa, Mu tokani gami, Mamu harupu gami,
 Mu va sare gami, Mamu taleosoni gami,
 pude boka tava lavata si Goi koari na tinoni.
- 10 Na vegua ke zama sari na butubutu tie huporo,

* 78:70 1 Samuela 16:11-12; 2 Samuela 7:8; 1 Koron 17:7 * 79:1 2 Baṇ 25:8-10; 2 Koron 36:17-19; Zer 52:12-14

“Avei tu sa Mua Tamasa,” gua.
 Mani ta dogoro koa gami pa matamami sa vina kilasadi rina butubutu
 huporo
 pu va matedi sari na Mua nabulu.

- ¹¹ Mani ta avoso koa Goi sa sinilava tadi na Mua tie pu ta pusidi pa
 vinaripera,
 Pa Mua *ninira* nomana si Mu vata rupahi saripu ta pitu pude
 tava mate.
¹² Kei *Ba*na, Mu hobe la nia padana zuapa toso koari na butubutu
 huporo
 sa *ninova*ovala gua sapu tavete atu nia rini koa Goi.
¹³ Meke gami na Mua tinoni, gami na Mua rovana sipi,
 si kaqu zama leana atu koa Goi,
 meke lopu kaqu hite makudo vahesi igo ninae rane ka rane.

80

Keke Vinaravara pude Valeana Pulea sa Butubutu Izireli
 (Keke vinaravara te Asapa)

- ¹ Kei Agoi na Sepati tana butubutu Izireli, Mu avoso mae gami,*
 Mu tura^a gami Goi, Agoi na koimata tadi na Mua tinoni pu guana
 rovana sipi.
 Habetu si Goi pana uludi ri na mateana serubimi,
² Mu vata dogoro pule Nigo koari butubutu Iparemi, Benisimane,
 meke Manase!
 Vata dogoro vura nia Goi sa Mua *ninira*,
 mae pude harupu gami!
- ³ Mu valeana pule gami Tamasa,
 Mu va dogoro ni gami sa Mua tataru variva taleosae, meke kaqu
 ta harupu si gami.
- ⁴ Kei Zihova Tamasa, sa koimata pa vinaripera.
 Ve seunae gua si kaqu bugoro nia Goi sa vinaravara tadi na Mua
 tinoni?
- ⁵ Ele va ganini gami Goi sari na tinalota^a,
 meke va napo va sokuni gami Goi Sa kapa kolomata mami.
- ⁶ Ele va malumi Goi sari na votiki butubutu pude mae varipera nia sa
 mami popoa;
 sari na mami kana si hegehegere ni gami.
- ⁷ Kei Tamasa tanisa Qeto Minate, Mu valeana pule gami,
 mu va dogoroni gami sa Mua tataru variva taleosae,
 meke kaqu ta harupu si gami!
- ⁸ Ele tura^a vura nia Goi sa butubutu Izireli pa Izipi,
 meke hadu pani Goi sari na votiki butubutu meke veko hobe lani
 gami Goi.
- ⁹ Guana huda qurepi ta letena si gami koasa pepeso sapu ele va
 kalalasia Goi.

* 80:1 Ekd 25:22

- Meke toqolo sage si gami osolae siña gami sa doduruna sa popoa.
- ¹⁰ Guana huda nomana hola si gami sapu va aqori sari na toqere,
meke aqoro pa kaurudi sari na lelañana sa huda vaeni sari na
huda sida ululudi koari na toqere pa Lebanoni.
- ¹¹ Sari na lelañana sa huda si repaha la pa volosodi rina popoa, podalae
pa kolo Meditareniani
meke kamo latu pa Ovuku Iuparetisi.
- ¹² Na vegua ke vata huari Goi sari na gobana sa popoa,
ke sari na tie karovodi pu ene gua vasina si hikoi sari na vua
qurepi.
- ¹³ Kekeñoño guana boko pinomo sapu neti va konekonea,
meke guana kurukuru pinomo si arini sapu ñoñovala koasa
linetelete asa.
- ¹⁴ Kei Tamasa, Patutokaemu, Mu pule mae koa gami!
Mu doño gore mae pa Mañauru,
Mamu mae harupi sari na Mua tie!
- ¹⁵ Mae harupia sa Mua butubutu tie;
harupu gami na huda qurepi sapu ele letea Goi,
gami na tumu sapu ele va toqolo gami Goi pa Mua ñinirañira.
- ¹⁶ Ele mae maho pania rina kana sa Mua huda, na sulu pania rini.
Mu doño va bubugorae la i sari na kana sara, Mamu va mate pani
gedi.
- ¹⁷ Mu kopu valeana ni na va aqori sari na Mua tinoni pu ele vizati Goi,
sa Mua butubutu tie sapu va ñinira ia Goi.
- ¹⁸ Lopu kaqu taluarae si gami koa Goi,
Mu kopu ni gami meke kaqu vahesigo gami si Goi.
- ¹⁹ Kei Zihova, Tamasa Patutokaemu, Mu valeana pule gami,
vata dogoro nia koa gami sa Mua tataru lopu ta ñana kamona pude
mami ta harupu.

81

Kinerana sa Inevana

(Keke kinera te Asapa)

- ¹ Mada kera va ululae la koa sa Tamasa, sa nada ñinirañira.
Mada velavela getugetu la koasa Tamasa te Zekopi!
- ² Podalae nia sa kinera, kizai sari na belo,
ivui sari na ivivu, na mikei sari na mike.
- ³ Ivui sari na buki pa totosu tada sa sidara,*
meke pa totosu hobe rimata koasa rane inevana.
- ⁴ Na vinaturu tadi na tie Izireli si hie,
meke na ginarunu tanisa Tamasa te Zekopi.
- ⁵ Ponia Tamasa sa tinarae hie koari na tie Izireli
totosu va kilasia Sa sa popoa Izipi.

Avosia rau si keke mamalaini sapu lopu bakala koa rau sapu zama
guahe:

- ⁶ “Va gore pani Rau sari na pinaleke pa avaramu,

* 81:3 Nab 10:10

- meke vata rupahi Rau sari na limamu koari na pinaleke patu mamatadi.
- 7 Totoso koa tasuna si gamu, si hata Au gamu, ke harupu gamu Rau.*
Pa Qua vasina tomena pa korapa raneboni si olaña atu gamu Rau.
Podeke gamu Rau si gamu pa Meriba, vasina loketona kolo.
- 8 Gamu na Qua tinoni, mi avoso mae ia sa Qua vina balau.
Kei Izireli, okoro hola nigo rau pude va avoso mae Au.
- 9 Mu lopu vahesia si keke tamasa votikaena pa korapa mia gamu.*
- 10 Arau se Zihova sa mia Tamasa,
sapu turana vura ni gamu pa popoa Izipi.
Tukeli sari na nuzumia, meke kaqu poni gamu Rau.
- 11 Ba sari na Qua tinoni si lopu hiva va avosau rini,
lopu hiva va tabe au rina Qua tie Izireli si Rau.
- 12 Gua asa ke va maluara lani mo Rau pude luli rini sari na bulodi pu tasunadi,
pude madi luli sari na dia hiniva soti.
- 13 Okoro hola ni Rau pude va avoso Au rini,
meke okoro hola ni Rau pude va tabe Au rini!
- 14 Meke kaqu tuturei va kilasi Rau sari na dia kana,
meke kote seke la nia Rau sa Limaqu koarini.
- 15 Arini pu kukiti Nau, si kaqu hoqa todoño pa minatagutu pa kenuqu Rau,
meke sa dia vina kilasa si kaqu koa hola ninæ rane ka rane.
- 16 Ba kaqu poni gamu Rau sa huiti sapu tava memehena valeana,
meke kaqu poni va deña ni gamu zipale pinomo Rau si gamu.”

82

Tamasa sa Nati Hiniva pu Ululu Holani sari Doduru Tamasa
(Keke kinera te Asapa)

- 1 Tamasa si vata evanae nia si keke vinaripitui hopena,
meke gegesi Sa sari na banara pu varigara vasina.*
- 2 “Vea seunae gua sapu kaqu lopu toñoto sari na mia vinaripitui,
meke toka kale ni gamu sari na tie kaleadi?
- 3 Mi toka ni sari pu malohoro, na eapa;
mi tavete valeana la koari pu malaña meke saripu ta doño palaedi.
- 4 Mi va sarei saripu malohoro na malaña,
mi harupi koasa ninirañira tadi na tie kaleadi.
- 5 Na tie pupuhu mia,
meke kaleamia hola si gamu,
meke sa tinoñoto si ele murimuri taloa hokara pa kasia popoa.
- 6 Zama si Rau, ‘Sapu na tamasa si gamu,*
gamu doduru si na tuna sa Tamasa sapu Ululuna Hola.’
- 7 Ba kaqu mate guana tie mo si gamu;

* **81:7** Ekd 17:7; Nab 20:13 * **81:9** Ekd 20:2-3; Diut 5:6-7 * **82:1** Sa ginuana sa zinama pa Hiburu sapu ta iliri “banara” si lopu bakala. Kaiqa tie si balabala ia sapu zama ni sa sari na mateana, babe sari na tie pu tavaresi gua rina tamasa koarini pu lopu na tie Ziu. Kaiqa pule si balabala ia sapu zama ni sa sari na banara pa kasia popoa. * **82:6** Zn 10:34

sari na mia tinoa si kaqu mate kekenoŋo gua mo ari na tie nomadi.”

⁸ Kei Tamasa, Mu mae, Mamu koa banara nia sa kasia popoa,
Ura Tamugoi sari na butubutu!

83

Tinepatepa pude Va kilasi sari na Kana te Izireli

(Keke kina te Asapa)

¹ Kei Tamasa, Mu lopu makudo zama, meke lopu kulu;
Mu lopu koa noso si Goi!

² Ura dotu, korapa noveoro pa tinaŋaziri sari na Mua kana,
meke sarini pu kukiti Nigo si korapa varipera atu koa Goi.

³ Korapa tavete tomei rini sari na dia minizimizi golomodi pude va
kilasi sari na Mua tinoni.

Korapa kuhana ni rini sari na Mua tie pu lavelave hukata ni Goi.

⁴ Zama si arini, “Mae, aria mada va puzulu ia gana sa dia butubutu,
pude kaqu ta mulinae palae hokara gana sa butubutu Izireli ninae
rane ka rane,” gua si arini.

⁵ Ele variva egoi si arini koasa dia binalabala kineke hie,
meke tavetia rini si keke vinariva egoi tadi na kana pude varipera
atu koa Goi;

⁶ sari na butubutu Edomu na Isimeli;
sari na butubutu Moabi meke Haqiraiti,

⁷ sari na tie Qebala, Amoni, meke Amaleki,
meke ari na Pilisitia, meke Taea.

⁸ Ari na tie pa Asiria ba somana la tugo koa rini.
Na tie varipera niŋiradi si arini

pude koa turani sari na butubutu Moabi meke Amoni pa tutina e
Loti.

⁹ Mu va kilasa guni ni gedi ari na tie Midiani pu va kilasi e Qitione,*
meke gua tugo ari Sisera e Zabini pa Ovuku Kisoni.

¹⁰ Ele va kilasi Goi sarini pa popoa Edora,
meke muzi ta huara vasina sari na tinidia.

¹¹ Mu evania koari na dia koimata gua sapu tavete ni Goi sari Orebi
meke Zebi.*

Mu va kilasi sari doduru dia tie koimata gua sapu va kilasa guni
ni Goi sari Zeba meke Zalamuna

¹² saripu zama guahe: “Kaqu zau vagia pude na nada,
sa pepeso te Tamasa,” gua.

¹³ Kei qua Tamasa, Mu va talahuarae guni gedi na kavuru pa givusu,
Mu guni gedi na hikahika huiti pu givusu pani.

¹⁴ Kekenono guana nika sapu sulu betoa sa hiqohiqo,
meke sa halalana sa nika pu sului sari na toqere,

¹⁵ si Mamu hadu va tarazuzui gedi si arini guana raneboni.
Va holoqoru i gedi si arini guana givusu niŋburuna.

¹⁶ Mu va kurekurei gedi si arini,

* 83:9 Zaz 4:6-22, 7:1-23 * 83:11 Zaz 7:25, 8:12

- pude madi gilania rini sa Mua niniranira.
 17 Madi tava kilasa, na matagutu si arini ninae rane.
 Madi mate palae gedi si arini pa kinurekure kaleadi hola.
 18 Madi gilania rini sapu Agoi mo telemu se Zihova,
 sapu Ululuna Hola koari doduru pa kasia popoa.

84

Okoro Hola nia sa Vetu Hopena te Tamasa
 (Keke kinera tanisa butubutu te Kora)

- 1 Nake tolavaena hola sa Mua Zelepade, kei Zihova Tadi na Qeto
 Minate!
 2 Okoro la somana hola si rau vasina!
 Balabala hola ia rau si pude la nuquru somana pa Zelepade te
 Zihova.
 Pa doduru buloqu si kera vahesia pa qinetuqetu,
 koasa Tamasa Toana.
 3 Kamo tu koari na pitikole, ba tavete dia vori,
 meke sari na hiiuheze ba ari dia kokoana tugo.
 Vasina kopu ni rini sari na tunadi tata pa Mua hope,
 kei Zihova Tadi na Qeto Minate; qua Banara meke na qua Tamasa.
 4 Tamanae tugo sarini pu koa koasa Mua Zelepade,
 meke kera vahesi Igo doduru toto!
 5 Tamanae tugo sarini pu tava ninira koa Goi,
 sapu okoro ene sagea sa sirana la pa togere Zaione.
 6 Totoso ene hola gua rini koasa lolomo pa Baka,
 si ta evanae na vasina koa ia na bukaha kolo lomosodi,
 meke kamo sa toto ru ku si si ni sari na kopi koasa vasina asa.
 7 Ninira lala dia si arini pa dia inene,
 osolae ta dogoro sa Tamasa tadi na tamasa koa rini pa Zaione.
 8 Kei Zihova, Tamasa Tanisa Qeto Minate,
 Mu avoso mae au,
 kei Tamasa te Zekopi.
 9 Mu mana nia sa mami banara
 pu ele vizatia Goi, kei Tamasa.
 10 Kekeke rane pa Mua Zelepade
 si leana hola ni sari na tina rane pa votiki vasidi.
 Leana hola koa rau si pude turu mo pa sasadana sa vetu Tanisa qua
 Tamasa;
 hola nia si pude nuquru pa vetu tadi na tie kaleadi.
 11 E Zihova Tamasa sa nada kalalasa, meke na nada lave ninirana,
 manani gita Sa pa Nana tataru na vina lavata.
 Lopu korona poni ni tinotona leadi Sa sari na tie tonoto.
 12 Kei Zihova Tadi na Qeto Minate,
 ta manae tugo sarini pu kalavarae koa Goi.

85

Vinaravarana sa Minamutu tanisa Butubutu
 (Keke kinera tanisa butubutu Kora)

- 1 Zihova, ele tataru ni na taleoso ni Goi sari na Mua tie pa Mua popoa;
ele va mamutu pulea Goi sa butubutu Zekopi.
- 2 Ele va mate pani Goi sari na kinaleadi tadi na Mua tinoni,
meke ele taleoso ni Goi sari na dia sinea.
- 3 Ele beto bugoro ni Goi sarini,
meke veko pania sa Mua tinanaziri koa rini.
- 4 Kei Tamasa mami Hinarupu,
Mu valeana puleni gami;
Mu lopu bugoro ni gami.
- 5 Kaqu bugoro lani gami mo Goi si gami ninae rane?
Lopu kaqu hite beto tu sa Mua binugoro?
- 6 Mu va ninira pule gami,
meke kaqu vahesigo gami na Mua tinoni si Goi.
- 7 Kei Zihova, Mu tataruni gami pa Mua tataru nabuna,
Mamu harupu gami.
- 8 Maqu va avosia kamahire gua sapu kaqu zama nia e Zihova sa
Tamasa.
Ele va tatarani gita na Nana tie pude koa pa binule,
be lopu pule la tavete pulei gita sari na nada sinea.
- 9 Hinokara hola sapu kaqu harupi Sa sarini pu va lavatia si Asa,
meke kaqu koa turani Sa sari Nana tie pa Nana popoa.
- 10 Sa tataru nabuna meke sa kinopuna sa zinama te Tamasa si kaqu
varigotoi,
meke sa tinonoto na binule si kaqu vari hapahapai guana tie.
- 11 Kaqu noma sage sa kinopuna sa zinama te Tamasa koari na tie pa
pepeso,
meke sa Tamasa tonotona si kaqu dono gore mae pa manauru.
- 12 Kaqu va mamutu gita e Zihova si gita,
meke kaqu masuru sari na nada inuma.
- 13 Sa tinonoto si kaqu mae va kenue koe Zihova
meke va nama nia Sa sa Nana siraña.

86

Vinaravara Tinepa Tinokae

(Keke kina te Devita)

- 1 Kei Zihova, Mu avoso mae, Mamu olaña mae au,
ura na malaña na malohoro si rau.
- 2 Mu harupau pa minate,
sina koa soto koa Goi si rau.
Mu harupau, ura na Mua nabulu si rau,
meke kalavarae si rau koa Goi.
- 3 Kei Bañara, Mu tataru nau na taleoso nau,
ura koa Goi mo si varavara atu rau doduru toto.
- 4 Mu va getua sa buloqu, na Mua nabulu si rau,
sina koa Goi mo si varavara atu rau pa doduruna sa buloqu.
- 5 Kei Bañara leamu hola si Goi koa gami, meke ele taleosoni gami Goi.
Va siñi ni tataru nabuna Goi sarini pu varavara atu.

- 6 Kei Zihova, Mu va avosia sa qua vinaravara,
Mu toka nau pa qua tinepa atu koa Goi.
- 7 Pa toতোসো tasuna si tepa atu Igo rau,
sina hoke olañi Goi sari na qua vinaravara.
- 8 Loketona tamasa pule si kekenoño gua Agoi,
kei Bañara, loke tinavete pule si kekenoño gua rina Mua tinavete.
- 9 Sari doduru butubutu pu taveti Goi,*
si kaqu mae hoqa todoño meke vahesi Igo si Goi, Bañara,
meke kaqu va lavatia sa Pozamu Goi.
- 10 Ura na Tamasa lavata si Goi, meke variva magasa sari na Mua
tinavete,
Agoi mo Telemu sa Tamasa.
- 11 Kei Zihova, va tumatumae nau sa Mua sirana,
maqu lulia sa Mua hinokara;
va tumatumae nau gua pude nabulu Nigo pa doduruna sa buloqu.
- 12 Kei Bañara qua Tamasa, kaqu vahesi Igo rau pa doduruna sa buloqu,
kaqu va lavatia rau sa Pozamu ninae rane ka rane.
- 13 Nomana lavata sa Mua tataru nabuna koa rau!
Ele harupu au Goi si rau koasa lovu.
- 14 Kei Tamasa, sari na tie vahesi pule ni si korapa varipera mae koa
rau;
keke puku minate kaleana si korapa hiva va mate au,
sari na tie pu lopu pamaña nia sa Tamasa.
- 15 Ba Agoi Bañara si ta sinie tataru meke tokani na taleosoni sari na
tie,
meke lopu hoke tuturei bugoro.
Meke sa Mua tataru lavata si koa hola doduru toতোসো,
meke kopu ni Goi sari na Mua zinama.
- 16 Mu doño mae au, Mamu tataru nau,
Mu va niñira au, Mamu harupau,
sina nabulu Nigo rau, gua sapu tavetia sa tinaqu.
- 17 Zihova, Mu va dogoro nau sa vina sosodena sa Mua lineana;
pude saripu kukiti nau si madi dogoria meke kaqu kurekure,
sina Agoi Zihova si ele toka nau meke va manotau si rau.

87

Vinahesina sa Popoa Zerusalem

(Keke kinera tanisa butubutu Kora)

- 1 Kuria e Zihova sa Nana vasileana nomana koasa toqere hopena.
2 Tataru sisigiti nia Sa sa popoa Zerusalem,
hola ni sari kaiqa vasidi pule pa Izireli.
- 3 Gamu na tiena sa vasileana te Tamasa;
mi va avosi sari na tiñitona variva magasadi pu zama ni Sa koa
sa ginagua mia gamu.
- 4 “Kaqu nae turanae ni rau sari pa Izipi meke Babiloni,
koari na butubutu pu va tabei sari na Qua zinama;
meke sari na tiedi rina popoa Pilisitia, Taea, meke Itiopia

* 86:9 Rev 15:4

si kaqu nae somana ni Rau koari na tiena sa popoa Zerusalemā,”
gua si Asa.

⁵ Koasa gugwana sa popoa Zaione, si kote ta zamae si asa,
“Tanisa sari doduru butubutu,
meke Asa sapu Ululuna Hola si kaqu va n̄nira ia si asa.”

⁶ Kaqu kubere gore ni e Zihova sari na tinoni meke zama,
“Sa tie hie si ta podo pa Zaione tugo,” gua.

⁷ Peka, na kera si arini.
“Koa pa Zaione sa n̄ati di ri doduru minana,” gua si arini.

88

Kinabo Hata Tinokae

(Keke kinera tanisa butubutu Kora. Hemani sa tie pa tutina e Ezara si kuberia.)

¹ Kei Zihova qua Tamasa pu va sare au,
pana rane si tepa atu si arau,
meke pana boṅi si kabo atu si rau pa kenumu Goi.

² Mu avosia sa qua vinaravara,
Mu va taliṅa mae au pa qua kinabo.

³ Ura soku hola sari na qua tinasuna,
meke ele tata pa minate si rau.

⁴ Gua ari doduru si rau sapu tata pa minate,
ele beto mo sa qua n̄niranira.

⁵ Somanae tava muliṅu si rau koari na tie matedi,
kekeṅoṅo gua ri pu ta seke va mate, sapu eko pa dia lovu.

Kekeṅoṅo gua arini pu ele muliṅi ni Goi,
ura ele taluarāe pa Mua kinopu si arini.

⁶ Ele vala nau Goi pa minate si rau,
pa korapana sa lovu hupohuporona,
vasina sapu huporo dudukurumu.

⁷ Sa Mua binugoro si guana bogusu
sapu opo tamunau meke kuzu au rini.

⁸ Sari na qua baere si va taliri Goi pude hakohako nau si rau;
ele vata evāṅae nau Goi na keke t̄n̄itona bonina si rau koarini;
guana ta tuku veko si rau, ke lopu boka govete.

⁹ Tava rida sari na mataqu koari na tinasigiti.

Kei Zihova, doduru rane si va sagei rau
sari na limaqu koa Goi pa vinaravara.

¹⁰ Lopu hoke tavete tinavete variva magasadi si Goi koari na tie matedi,
meke lopu hoke toa pule sarini pude vahesi Igo.

¹¹ Lopu boka ta tarāe pa lovu sa Mua tataru nabuna koari na tie matedi,
babe ta tozi koarini, sapu kopu ni Goi sari na Mua vina tatara.

¹² Lopu ta dogoro tugo pa korapa hinuporo sari na Mua tinavete variva
magasadi,
babe sari na Mua lineana pa vasina pu ele ta muliṅae palae.

¹³ Kei Zihova, arau si kabo atu koa Goi;

- pana munumunu si varavara atu si rau.
 14 Kei Zihova, na vegua ke veko pani au Goi?
 Na vegua ke va paere pule Nigo koa rau si Goi?
 15 Podalae sipu tie vaquraqu rau si koa ta sigiti ni rau sari na Mua vina
 kilasa koa rau.
 Ele nazulau si rau meke loke tie toka nau.
 16 Sa Mua tinanaziri si naqotau,
 meke sa Mua ginegese si va mate hokarau Goi.
 17 Sari na Mua vina kilasa si guana naqe pa vari likohaequ doduru
 rane,
 mae vari kali nau rini.
 18 Sari na qua baere sapu tata sisigiti koa rau, si va seui Goi koa rau,
 sa hinuporo mo si luli koa rau.

89

Sa Vina Tatara te Tamasa koe Devita
 (Keke kinera te Etani keke tie pa tutina e Ezara)

- 1 Kei Zihova, kaqu kera nia rau doduru toroso sa Mua tataru nabuna;
 kaqu tozi vura nia rau koari doduru sinage na sage sapu ta
 ronuemu si Goi.
 2 Gilania rau sapu sa Mua tataru si koa hola ninae rane,
 meke sa tina ronuemu Goi si koa va nabu hola guana manauru.
 3 Ele zama si Goi, “Ele tavetia Rau si keke vinariva egoi koasa tie pu
 vizatia Rau,
 ele va tatara nia Rau se Devita,
 4 Sari na tutimu goi si kaqu koa banara doduru toroso.*
 Kaqu kuria Rau sa mua habohabotuana banara koari doduru
 sinage.”
 5 Kei Zihova madi kera vahesi Igo ri doduru pa Manauru,
 kera nia rini pa dia vinarigara rina tie madidi sapu va gorevura i
 Goi sari na Mua Zinama,
 6 Ura esei koari na Manauru si boka nana kamo se Zihova?
 Esei koari na tinoni pa Manauru si kekenono gua e Zihova?
 7 Ta pamae Mu si Goi koari na vinarigara tadi na maqomaqo madidi
 pa Manauru
 meke turu matagutu hola sarini pa kenumu Goi.
 8 Kei Zihova, na Tamasa Patutokaemu,
 Esei si ninira kekenono gua Agoi Zihova,
 ta ronuemu si Goi koari doduru Mua tinavete.
 9 Koa nati hiniva nia Goi sa kolo raneboni ninirana,
 meke va bulei Goi sari na ololobagea lavalavata.
 10 Ele muzara va mate pania Goi se Rehabi sa noki variva mate pa
 lamana;
 ele va kilasi Goi sari na Mua kana.
 11 Tamugoi sari na manauru, meke sa pepeso.
 Va podakia Goi sa kasia popoa, meke sari doduru likakalae pu koa
 vasina.
 12 Sari doduru popoa pa kali gede meke pa kali matao, si na Mua
 tinavetedi Goi.

* 89:4 2 Samuela 7:12-16; 1 Koron 17:11-14; Sam 132:11; TTA 2:30

Sa togere Tabora meke sa togere Hemoni si kera vahesi Igo pa dia qinetugetu, gua tugo ri na tinoni.

13 Na Tamasa ninira hola si Goi,

patuarana* sa lima mataomu.

14 Sa Mua binañara si ta sokirae pa tinonoto na vinilavilasa va tonoto.

Sa tataru na tinaronue si ta dogoro koari doduru Mua tinavete.

15 Ta manae tugo sari na tie pu kera vahesi Igo,

saripu toa pa korapa kalalasana sa Mua tataru vatukana!

16 Pa guguamu Agoi si koa qetugetu doduru rane si arini,

meke vahesi Igo rini koari na Mua tinonoto.

17 Agoi poni gami sa ninirañira pude va kilasi sari mami kana,

pa korapa Mua tataru si va mataqara gami Goi.

18 Kei Zihova, Agoi tugo vizatia sa mami tie kopu;

Agoi tugo sa Tamasa Hopemu pa Izireli,

sapu vizata poni gami sa mami bañara.

Sa Vina Tataru Koe Devita

19 Ele vata dogoro pule nigo, meke ele zama guahe si Goi koari na Mua nabulu ta ronuedi pukerane,

“Ele va bañaria Rau sa tie varane pa vinaripera,

Ele ponía Rau sa binañara koa sa sapu ele vizata vagia Rau koari nana tinoni.

20 Ele va bañaria Rau se Devita sa Qua nabulu,*

ele zoropo nia oela Rau si asa pa vina madina.

21 Sa Qua ninirañira nabuna si kaqu koa koasa ninae rane

sa Qua ninirañira si kaqu va ninira ia si asa.

22 Sari na nana kana si lopu kaqu boka koa mataqara hola nia,

lopu boka va kilasia rina tie kaleadi si asa.

23 Kaqu va huara ineti Rau sari nana kana,

meke kaqu va mate pani Rau sarini pu kukiti nia si asa.

24 Kaqu tataru nia Rau meke koa turania Rau,

meke pa pozaqu Rau si kaqu koa mataqara si asa.

25 Kaqu va noma la ia Rau sa nana binañara,

kamoa pa kolo Meditareniani

meke sa nana ninirañira si kaqu kamo la pa Ovuku Iuparetisi.

26 Kaqu poza Nau, ‘Qua Tamasa, Tamaqu,

na qua Patu aqoroana, na qua Hinarupu,’ gua.

27 Kaqu va evanae nia na tuqu koreo kenuna Rau si asa;*

meke na bañara pu noma hola ni sari doduru bañara pa pepeso.

28 Kaqu kopu nia Rau sa Qua tataru nabuna koa sa doduru toto.

Sa Qua vinariva egoi koasa si kaqu koa hola ninae rane.

29 Sa nana habotuana bañara si kaqu koa hola gua tugo sa mamaña lavata,

meke sari na tutina sa si kaqu koa bañara doduru toto.

30 Ba pude sekei ri na tutina sa sari na Qua tinarae,

meke lopu luli sari na Qua zinama,

31 meke be lopu luli rini sari na Qua vina tumatumae,

* 89:13 Ninira hola. * 89:20 1 Samuela 13:14; TTA 13:22; 1 Samuela 16:12 * 89:27 Rev

- meke lopu taveti rini gua saripu garunu ni Rau,
³² si kaqu va kilasi Rau sarini koari na dia sinea;
 kaqu va sigiti Rau si arini koari na dia tinavete seadi.
³³ Ba lopu kaqu beto sa Qua tataru koe Devita,
 meke lopu kaqu va karia Rau sa Qua vina tatara koasa.
³⁴ Lopu kaqu hite kumatia Rau sa Qua vinariva egoi koasa,
 babe vagi pania si keke Qua vina tatara koasa.
- ³⁵ Kekeke tooso mo tavetia Rau pa Pozaqu Hopena
 sa Qua vina tatara koe Devita.
 Lopu kaqu kokoha si Rau koe Devita.
³⁶ Lopu kaqu tava murimuri palae sa tutina sa,
 kaqu koa banara ninae rane ka rane.
 Gua sapu koa hola ninae rane sa rimata,
 si kaqu koa hola gua tugo asa sa nana binanara.
³⁷ Kaqu ta sokirae va nabu gua tugo sa sidara sapu koa ninae rane si
 asa.
 Kaqu turu va ninira gua tugo sa mama_na lavata si asa, sapu koa
 hola ninae rane," gua si Goi.

Kabo nia sa sa Vina Kilasana sa Banara

- ³⁸ Ba kamahire si bugoro nia tu Goi sa banara pu ele vizatia Goi;
 ele etulu pania, na veko pania tugo Goi si asa,
³⁹ ele kumatia Goi sa Mua vina tatara koasa Mua nabulu,
 ele va gore pania Goi sa nana binanara, guana gona la nia Goi pa
 kosiri sa nana toropae banara.
⁴⁰ Ele huari Goi sari na gobana sa nana vasileana nomana,
 meke huara pani Goi sari na dia vasina varipera niniradi.
⁴¹ Sari doduru tie ene holadi vasina si hiko vagi sari nana likakalae,
 sari doduru butubutu pu koa tata koa sa si hegehegere nia si asa.
⁴² Ele va mataqari Goi sari nana kana,
 meke va getugetu i Goi si arini.
⁴³ Sari nana tinito_na varipera si va lokelaedi i Goi,
 meke ele va kilasia Goi si asa pa vinaripera.
⁴⁴ Ele vagi pania Goi sa nana niniranira,
 meke va gore pania Goi si asa pa nana binanara.
⁴⁵ Lopu sana va kamo ia Goi sa nana binarogoso,
 meke va kurekurea Goi si asa.

Vinaravara pude Ta Harupu pa Tinasuna

- ⁴⁶ Kei Zihova, ve seunae gua si kaqu va paere pule Nigo si Goi, ninae
 rane?
 Ve seunae gua si kaqu hurunu gua na nika sa Mua binugoro?
⁴⁷ Kei Zihova, Mu balabala ia sapu papakana mo sa qua tinoa;
 Mu balabala ia sapu Agoi tu tavete gami si gami pude lopu kaqu
 toa hola pa tinoa hie.
⁴⁸ Doduru tie si kaqu kamo pa minate,
 loke tie si boka va sare pule nia sa nana tinoa koasa lov.
⁴⁹ Banara, avei sa Mua tataru nabuna
 sapu na Mua vina tatara pu tozia Goi koe Devita?
⁵⁰ Kei Banara, Mu balabala i sari na zinama nono_vala pu evana ni rini
 koa rau,

meke sa qua tinuru va nabu koari na lineveleve tadi na tie huporo
koa rau.

⁵¹ Kei Zihova, sari na Mua kana si ñoñovalia sa Mua bañara pu ele
vizatia Goi,
pa doduru nana inene si ta ñoñovala si asa.

⁵² Mani tavahesi se Zihova ninae rane ka rane!

Emeni. Emeni.

Buka Vina Made

90

Sam 90 kamo Sam 106

(Keke vinaravara te Mosese sa tie madina te Tamasa)

Sa Tamasa Koa Hola meke sa Tie pu Lopu Koa Hola

¹ Kei Bañara, Agoi si na mami Aqoroana koari na sinage na sage.

² Totoso lopu ele koa sari na toqere,
babe lopu ele va podakia Goi sa pepeso meke sa kasia popoa,
si Agoi mo sa Tamasa ninae rane ka rane.

³ Ele zama ia Goi sa tie pude pule la vasina koana,
meke tozi nia Goi si asa pude pule la pa pepeso.

⁴ Sa keke tina vuaheni si guana keke rane mo koa Goi,*
guana norae mo si arini totosohola rini,
babe guana keke totosohola papakana mo pana boñi.

⁵ Lopu sana vagi pani Goi sari na mami tinoa;
guana pinutagita mo sa mami tinoa,
na duduli mo sapu lovuru pana munumunu,

⁶ toa valeana meke havoro valeana,
ba mate harahara pana veluvelu.

⁷ Tava mate palae si gami pa Mua binugoro,
meke va tarazuzu gami Goi pa Mua tinanaziri.

⁸ Ele vata dogoro vura ni Goi pa kenumu sari na mami sinea,
meke sari na mami sinea tomedi si va vurai Goi pa kalalasa.

⁹ Sa mami tinoa si tava papaka pa Mua binugoro,
meke sari na vuaheni mami si tava hola taloa guana keke siniño
mo.

¹⁰ Pada zuapa ñavulu vuaheni mo sari na mami tinoa,
ba be ñinira si gami, si kamo vesu ñavulu,
ba koai na ñinarezo, na tinasuna si arini,
lopu sana murimuri taloa si gami.

¹¹ Loke tie si boka va nonoga ia sa doduruna sa ñinirañirana sa Mua
binugoro,
loke tie boka gilania sa minatagutu sapu padana sa Mua tinanaziri.

¹² Mu va tumatumaeni gami sapu papakadi gua rina mami tinoa,
pude mami tumatumaeni pa bulomami.

¹³ Ve seunae gua kaqu koa hola sa Mua binugoro?
Kei Zihova, Mu tataru ni na va manoti sari na Mua nabulu.

* 90:4 2 Pit 3:8

- 14 Mu va siḡini gami sa Mua tataru nabuna doduru munumunu,
pude mami kera qetuqetu pa doduru mami tinoa.
- 15 Mu va qetuqetu gami, koari na toroso geledi gua tugo sapu va
talotaḡa gami Goi koari na mami vuaheni tasunadi.
- 16 Mu vata dogoro ni koa gami sari na Mua tinavete ḡiniradi,
va dogoro ni koari na tumami vugo na repere sa Mua ḡiniraḡira.
- 17 Zihova mami Tamasa, Mu manani gami,
Mamu va bokaboka gami koari doduru mami tinavete!

91

Tamasa sa Nada Aqoroana

- 1 Asa sapu koa aqoro koe Zihova Ululuna Hola,
sapu koa hola pa kinopu tanisa sapu tagoi sari doduru ḡiniraḡira
- 2 si boka zama guahe koa Sa:
“Agoi si na qua tinokae meke na qua Aqoroana.
Agoi si na qua Tamasa, koa Goi mo si kalavarae si rau,” gua.
- 3 Kaqu va sare igo Sa koari na sipata tomedi,
meke koari doduru minoho variva mate.
- 4 Kaqu va aqorigo Sa, guana kurukuru pu va aqori sari na tuna pa
kauru tatapuruna,
meke kaqu tava sare si goi pa Nana kinopu;
meke kaqu kopu ni Sa sari Nana vina tatara pude va aqorigo meke
va sare igo.
- 5 Ke lopu kaqu matagutu nia goi sa tinasuna pana boḡi,
meke sa rinapata mu pana rane,
6 babe sari na oza pu raza pana boḡi,
babe sari na kinaleadi variva mate pana rane.
- 7 Be guana ka keke tina si hoḡa mate pa kapamu,
meke ari ka manege puta tina si pa vari likohaemu,
ba lopu kaqu hite tava sigiti si goi.
- 8 Kaqu dogoroni matamu goi
sa vina kilasadi rina tie kaleadi.
- 9 Sina va evaḡae nia mua aqoroana goi se Zihova,
meke Asa sapu Ululuna Hola sina mua vasina kokoana si Asa sapu
tagoi sari doduru ḡiniraḡira,
- 10 ke loke tinahuara si kaqu raza koa goi,
meke loke ḡinovaḡovala si kaqu kamo pa mua vetu soti.
- 11 Kaqu garuni Tamasa sari Nana mateana pude kopu nigo,*
pude va aqorigo vasina la si goi.
- 12 Kaqu ovuligo rini pa limadia*
pude lopu kaqu hite raza nia sa nenemu pa patu.
- 13 Kaqu neti goi sari na laione na noki;*
sari na laione variva matagutudi meke na noki variva mate.
- 14 Zama sa Tamasa, “Kaqu harupi Rau sarini pu tataru Nau,
meke kaqu va aqori Rau sarini pu gilanaḡu sapu Arau se Zihova.

* 91:11 Mt 4:6; Lk 4:10 * 91:12 Mt 4:6; Lk 4:11 * 91:13 Lk 10:19

- 15 Pana tepa mae sarini, si kaqu olaṅi Rau,
 kaqu koa turaṅi Rau si arini pa tinasuna,
 kaqu va sarei na va lavati Rau si arini.
 16 Kaqu pia ni Rau koarini sa tinoa gelenaena,
 meke kaqu harupi Rau si arini.”

92

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera pude kera nia pa rane Sabati)

- 1 Kei Zihova, leana hola si pude zama leana atu koa Goi,
 pude kera va lavata Igo, kei Tamasa pu Ululuna Hola.
 2 Pude tozi vura nia sa Mua tataru nabuna doduru munumunu,
 meke sapu kopu ni Goi sari na Mua vina tatara pa doduru boṅi.
 3 Kaqu ta kerae koari na mike,
 meke pa loberena sa hapu.
 4 Kei Zihova, Agoi si va qetu au koari na Mua tinavete,
 kera qetuqetu si rau koari na tinavete pa Limamu Goi.
 5 Kei Zihova, nomadi hola sari na Mua tinavete,
 meke lohidi hola sari na Mua binalabala!
 6 Sa ginugua hie si lopu boka gilania rina tie duvili,
 meke ari na tie pu lopu gilania sa Tamasa si lopu boka tumae nia,
 7 sapu sari na tie kaleadi si gina kote toa valeana guana duduli,
 meke sarini pu va kalekaleana si boka mamutu,
 ba kote ta huarae beto taloa hokara si arini,
 8 sina Agoi Zihova si koa na ṅati hiniva ninæ rane.
 9 Gilania gami sapu kaqu tava mate sari na Mua kana,
 meke sari doduru tie kaleadi si kaqu tava kilasa.
 10 Ba ele va ṅinira au Goi si rau, kekeṅoṅo na bulumakao kokoreo
 pinomona;
 ele mana nau Goi si rau pa qinetuqetu.
 11 Ele dogoroni mataqu rau sa vina kilasadi rina qua kana,
 meke ele avosia rau sa kinabo tadi na tie kaleadi.
 12 Sari na tie toṅoto si kaqu toa na vua valeana guana huda pamu,
 meke kaqu toqolo guana huda sida pa Lebanoni.
 13 Kaqu koa hola pa vetu hopena te Zihova si arini,
 meke koa valeana pa Zelepade te Tamasa.
 14 Pana ele koadi, ba vua valeana,
 meke buma valeana na toqolo valeana doduru toto.
 15 Sa dia tinoa valeana si vata dogoro nia sapu toṅoto se Zihova,
 meke loke sinea si ta dogoro koasa Tamasa sa qua Patu aqoroana.

93

Tamasa sa Baṅara

- 1 E Zihova si koa Baṅara,
 meke tagoa Sa sa tinolava variva magasana meke sa ṅiniraṅira.
 Ele tava turu va nabu sa pepeso,
 meke lopu kaqu tava rizu si asa.

- ² Kei Zihova, sa Mua habohabotuana Baṅara si tava tana va niṅira mae tu pa pinodalaena,
meke Agoi si ele koa tu, sipu ta evaṅa sa totošo.
- ³ Kei Zihova, niṅira sa ovaṅadi rina kolo lamana pa totošo nakili na bogusu sa kolo.
- ⁴ E Zihova si koa Baṅara panaulu pa Maṅauru,
meke niṅira hola ni Sa sari na kolo ololobagea niṅiradi,
meke na podaladi rina tovovo.
- ⁵ Kei Zihova, sari na Mua tinarae si koa hola ninae rane,
meke sa Mua Zelepade si hopena ninae rane.

94

Tamasa sa Tie Varipitui Koari Doduru Tie

- ¹ Kei Zihova, Agoi sa Tamasa sapu tubehe*,
Mu vata dogoro vura nia sa Mua binugoro.
- ² Agoi sa Tie Varipitui koari doduru tie,
Mu poni koari pu vahesi pule ni gua sapu garodi rini.
- ³ Kei Zihova, vea seunae gua
si kaṅu koa tava lavata sari na tie kaleadi?
- ⁴ Vea seunae gua si kaṅu vahesi pule ni sari na tie variva mate,
meke vahesi pule ni koari na dia tinavete kaleadi?
- ⁵ Kei Zihova, ele ṅovala pani hokari rini sari na Mua tie.
- ⁶ Va matei rini sari na naboko, na koburu eapadi,
meke va mate pani tugo rini sari na tie karovodi pu koadi pa mami popoa.
- ⁷ Zama si arini, “Lopu dogoro gita e Zihova,
meke sa Tamasa te Zekopi si lopu gilania gua sapu evaṅia gita,”
gua.
- ⁸ Kei, gamu pu tutaka, mi gilagilana tu ba gamu.
Gamu na tie duvili, panavisa kote tumatumae si gamu?
- ⁹ Sa Tamasa pu taveti sari na talinada si vegua, lopu avavosae si Asa?
Asa sapu taveti sari na matada si vegua, lopu dodogorae tu?
- ¹⁰ Asa sapu norei sari na butubutu huporodi, si vegua,
lopu kaṅu va kilasi tugo Sa sari kasa nada tie kaleadi?
Asa si na Tie Va Tumatumae pa doduru tie; ke vegua, lopu tumatumae si Asa?
- ¹¹ Gilani e Zihova sari na dia binalabala;*
gilania Sa sapu loke laedi si arini.
- ¹² Kei Zihova, tamanae tugo sa tie pu nore va toṅotia Goi,
meke sa tie pu va tumatumae nia Goi sa Mua tinarae.
- ¹³ Kopu nia Goi si asa koari na rane tinasuna,
osolae ta pomunae sari na tie kaleadi.
- ¹⁴ Ura e Zihova si lopu kaṅu muliṅi ni sari Nana tie,
meke lopu kaṅu veko pani Sa sarini pu Tanisa.

* 94:1 Lipua sa tinavete sea sapu tavete atu nia sari na tie. * 94:11 1 Kor 3:20

- 15 Sa tinonoto si kaqu ta dogoro pule koa rina vinaripitui,
meke sari na tie tonoto si kaqu zuka ia si asa.
- 16 Esei si turu toka nau koari na tie kaleadi?
Esei si turu turanau pude varipera koari na tie pu tavetavete va
sea?
- 17 Be lopu toka nau e Zihova si rau,
si be lopu sana ele mate tu si rau.
- 18 Totoso zama si rau, “Hoqa nau,” gua,
si ovulu sage nau Goi Zihova si rau koasa Mua tataru nabuna.
- 19 Totoso ta duana na talotana si rau,
si va manotau na va qetu au Goi.
- 20 Lopu boka somanae koa Goi sari na tie varipitui kaleadi,
sapu va evanae nia guana hinokara sa vinilasa seana.
21 Sapu vari aria ni pude razai sari na tie tonotodi,
meke zutui pude va matei sari na tie viadi.
- 22 Ba e Zihova si varipera poni au;
meke sa qua Tamasa sina qua Patu vasina va aqorau Sa.
- 23 Kaqu va kilasa i Sa si arini koari na dia kinaleadi,
meke va mate pani koari na dia sinea.
E Zihova sa nada Tamasa si kaqu va mate pani si arini.

95

Keke Kinera Vinahesi

- 1 Mae mada kera vahesia se Zihova!
Mada velavela vahesia pa qinetuqetu sa Patu hihiu tana nada
Hinarupu!
- 2 Mada nuquru mae pa kenuna Sa pa kinera vinahesi,
mada kera qetuqetu Nia koari na kinera vinahesi.
- 3 Ura e Zihova sina Tamasa lavata,
Asa si na Banara lavata sapu nati hiniva ni sari doduru tamasa.
- 4 Nati hiniva nia Sa sa doduruna sa kasia popoa,
podalae koari na vasidi lohidi meke kamo koari na toqere ululudi
hola.
- 5 Nati hiniva nia Sa sa kolo lamana sapu ele tavetia Sa;
meke gua tugo sa pepeso sapu ele kuria Sa.
- 6 Mae todoño mada vahesia,
mada kokotonu pa kenuna e Zihova sapu tavete gita.
- 7 Ura Asa sa nada Tamasa,*
gita si na Nana tie pu ta kopue koa Sa,
meke guana Nana rovana sipi pu kopu ni gita Sa.

Mi va avosia kamahire gua sapu zama nia Sa.

- 8 “Mi lopu va ninirai sari na bulomia, gua sapu tavetia rina tiatamamia
pa Meriba,*
sapu va ninirai rini sari na bulodia totoso koa rini pa qega pa
Ma'asa.
- 9 Podepodekau rini si Arau vasina,

* 95:7 Hib 3:15, 4:7 * 95:8 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13

- ba ele dogori dia mo gua saripu evaṅi Rau koa rini.
¹⁰ Ura ka made ṅavulu vuaheni si lopu qetu ni Rau sari na tinoni sara, zama si Rau sapu na tie va gugue si arini!
 Lopu hiva va tabei rini sari na Qua tinarae!
¹¹ Bugoro si Rau, ke tavetia Rau si keke vina tatara sapu guahe:*
 ‘Lopu kaqu kamo ia rini sa Qua vasina magomagogosoana.’”

96

Tamasa sa Baṅara Lavata (1 Koronikolo 16:23-33)

- ¹ Mi kera la nia si keke kinera vaqura koe Zihova,
 mi kera la koe Zihova, gamu doduru pa kasia popoa.
² Mi kera la koe Zihova, mi vahesia!
 Mi tozi vura nia hopeke rane sa inavoso leana sapu ele harupu gita Sa si gita.
³ Tozi vura nia koari doduru butubutu sa Nana linavata,
 meke sari Nana tinavete marilaedi pu evaṅi Sa.
⁴ Ura nomana lavata se Zihova meke garona tugo pude tavahesi,
 pude pamaṅa nia, hola ni sari na tamasa huporodi.
⁵ Ura sari doduru tamasa pu vahesi rina votiki butubutu si na beku mo,
 ba e Zihova si tavetia sa doduruna sa maṅauru.
⁶ Sa ṅinedala variva magasana si koa koa Sa,
 sa ṅiniraṅira na tinolava si koa koasa Nana vasina hopena.
⁷ Mi vahesia se Zihova, gamu na tinoni pa kasia popoa,*
 vahesia sa Nana linavata na ṅiniraṅira.
⁸ Vahesia se Zihova koasa Pozana marilaena,
 paleke mae ni pa Nana Zelepade sari na vinariponi.
⁹ Vahesia se Zihova sa Tamasa Hopena, tolavaena si Asa,
 mi koa mala pa kenuna Sa, gamu doduru pa kasia popoa.
¹⁰ Mi zama guahe koari doduru butubutu, “E Zihova si na Baṅara!”
 Sa kasia popoa si ele ta sokirae va nabu, meke lopu kaqu tava rizu;
 kaqu varipitui va toṅoto ni Sa sari na tinoni.
¹¹ Madi koa getugetu sari na maṅauru meke na pepeso,
 Mani ovaṅa sa lamana, meke sari doduru tiṅitoṅa pu koa vasina.
¹² Gamu na pepeso, meke doduru tiṅitoṅa pu koadi vasina, mi getugetu.
 Madi velavela pa qinetugetu sari na hudahuda, gua tugo ri na tinoni.
¹³ Ura na mae varipitui nia e Zihova sa kasia popoa,
 meke kaqu varipitu ni Sa sari na tinoni pa korapa tiṅotoṅoto,
 meke lopu kaqu toka kale si Asa.

97

Tamasa sa Nati Baṅara tadi na Baṅara

- ¹ E Zihova si koa Baṅara, madi koa qetu sari na tinoni pa kasia popoa,
 mi koa qetu gamu pu koa koa rina nunusa koari na lamana.

* 95:11 Nab 14:20-23; Diut 1:34-36, 12:9-10; Hib 4:3-5 * 96:7 Sam 29:1-2

- 2 Na lei muho si koa pa vari likohaena,
koa Baṅara si Asa pa tinoṅoto meke pa vinilasa toṅotona.
- 3 Garunu va kenue la nia Sa sa nika,
pude sulu pani sari Nana kana pa vari likohaena.
- 4 Sari na Nana kapi si malara pa kasia popoa,
dogoria rina tinoni pa pepeso si asa meke neneqara pa minatagutu.
- 5 Sari na togere si noloro guana oto huda pa kenuna e Zihova,
pa kenuna sa Baṅara tana doduruna sa popoa pepeso.
- 6 Sari na maṅauru si tozi vura nia sa Nana tinoṅoto,
meke sari doduru butubutu si dogoria sa Nana ṅinedala.
- 7 Sari doduru pu vahesi beku si tava kurekure,
sari doduru tamasa si hoqa todoṅo pa kenuna e Zihova.
- 8 Qetu sari na tinoni pa Zaione,
meke qetuqetu sari na vasivasileana pa Ziuda,
sina koa gua koari na Mua vinilasa Goi Zihova.
- 9 Zihova, Tamasa Ululuna Hola, Agoi mo sa Nati Baṅara pa doduruna
sa kasia popoa.
Agoi mo si noma hola koari doduru tamasa.
- 10 Tataru ni e Zihova sarini pu lopu qetu nia sa kinaleana,
kopu ni Sa sari na tinoa tadi na Nana tie pu soto va nabu koa Sa,
meke va sarei Sa si arini koari na tie kaleadi.
- 11 Sa lineana te Tamasa si guana kalalasa pu malara la koari na tie
toṅoto,
meke na qinetuqetu koari pu lulia sa Nana hiniva doduru toṅoto.
- 12 Mi koa qetu nia gamu se Zihova!
Gamu na tie toṅoto,
mi vahesia se Zihova sa Tamasa Hopena.

98

Tamasa sa Tie Totoli pa Kasia Popoa

- 1 Mi kera vahesia se Zihova pa keke kinera vaqurana,
ura ele taveti Sa sari na tinavete variva magasadi.
Ele koa mataqara si Asa
koasa Nana ṅiniraṅira meke koa sa lima madina Tanisa.
- 2 Ele tozi vura nia e Zihova sa Nana minataqara,
ele vata gilana nia Sa koari doduru butubutu sa Nana tinavete
variharupi.
- 3 Ele kopu nia Sa sa Nana vina tatara koari na tie Izireli,
pa Nana tataru nabuna koasa Nana vinariva egoi.
Sari na tinoni pa doduru ia ka ia si kaqu dogoria sa Nana tinaharupu.
- 4 Mi kera qetuqetu hola koe Zihova, gamu doduru pa popoa pepeso;
mi vahesia si Asa koari na kinera, mi velavela pa qinetuqetu!
- 5 Kera vahesia se Zihova,
mi vahesia koari na mike.
- 6 Mi ivui sari na ivivu meke na buki,
mi velavela pa qinetuqetu pa kenuna e Zihova sa nada Baṅara.

- 7 Mani ovaña sa kolo lamana meke kera sari doduru tĩnitoña pu koadi vasina,
sa pepeso, meke sari doduru pu koadi vasina.
- 8 Gamu na ovuku, mi koa qetuqetu gua rina tinoni pu popohara ni limadia,
sari na toqere si madi keke gua kera qetuqetu pa kenuna.
- 9 Madi kera pa kenuna e Zihova,
ura Asa si mae varipitui nia sa kasia popoa pa tinonoto,
meke lopu toka kale si Asa.

99

E Tamasa sa Bañara Lavata

- 1 E Zihova si koa Bañara,*
madi tarazuzu sari na tinoni!
Habotu si Asa pa Nana habohabotuana Bañara pa varikorapadi rina mateana serubimi,
ke niniu sa popoa pepeso.
- 2 Nomana lavata se Zihova sapu koana pa Zaione;
Asa si koa na nati Bañara koari doduru butubutu.
- 3 Madi vahesia sa Pozana e Zihova, sapu marilaena hola!
Variva matagutuna meke Hopena si Asa!
- 4 Bañara heheda, qetu nia Goi gua sapu tonoto;
ele va tana va tonotia Goi gua sapu garo koari na tie Izireli.
Ele evañia Goi sa tinonoto meke sa lineana koarini.
- 5 Vahesia se Zihova sa nada Tamasa;
mi hoqa vahesia pa kenuna Sa Nana habohabotuana bañara!
Na hopena si Asa.
- 6 Ari Mosese, e Eroni, meke sari tudia si na hiama te Tamasa,
meke e Samuela si na tie pu varavara la koa Sa;
sari kasa hire si hoke tepatepa la koa Sa, meke avosi Sa si arini.
- 7 Zama la koa rini sa Tamasa pa korapana sa lei sapu turu sage guana dedegere lavata,*
va tabei rini sari na tinarae na ginarunu pu poni ni na tozi ni Sa.
- 8 Kei Zihova mami Tamasa, ele olani Goi sari na dia tinepatepa;
na Tamasa taleosae si Goi koa rini,
ba va kilasi tu Goi sarini koari na dia sinea.
- 9 Mada va lavatia se Zihova sa nada Tamasa,
mada vahesia si Asa pa Nana toqere hopena.
Ura na hopena na viana se Zihova sa nada Tamasa.

100

Keke Kinera Zama Leana

- 1 Mi kera qetuqetu la koe Zihova gamu doduru tinoni pa kasia popoa!
- 2 Vahesia se Zihova pa qinetuqetu,
mae kera qetuqetu pa kenuna Sa.
- 3 Mi gilania sapu se Zihova si na Tamasa.

* 99:1 Ekd 25:22 * 99:7 Ekd 33:9

Asa tavete gita si gita, ke tanisa tu si gita.
Gita si na Nana tie, meke na sipi pu ta kopue koa Sa.

⁴ Nuquru mae pa sasadana sa Nana Zelepade pa vinahesina,
mi zama leana koa Sa, mi vahesia.

⁵ Ura na leana se Zihova,*
sa Nana tataru nabuna si loke kokoina,
meke kopuni Sa sari Nana zinama ninæ rane ka rane.

101

Vina Tatara tana Keke Baṅara
(Keke kinera te Devita)

¹ Kei Zihova, kaqu kera atu nia rau koa Goi sa qua sinoto va nabu koa
Goi,
meke sa qua vinilasa va toṅoto koari na tie.

Zihova maqu kera vahesi Igo.

² Sari na qua tinavete na hahanana si kaqu loke tinazutudi.
Kei, panavisa kaqu mae koa rau si Goi?

Kaqu toa nia rau sa tinoa viana vasina koa si rau.

³ Sa kinaleana si lopu kaqu hite qetu nia rau.

Kukiti ni rau sari na tinavete tadirini pu luara pania sa Tamasa;
lopu kaqu hite galagala ni rau si arini.

⁴ Kaqu tozia rau sa hinokara pa qua tinoa;
lopu kaqu somana nia rau si keke kinaleana tadi na tie.

⁵ Kaqu va nosoi rau sarini pu nanae na ṅoṅovali sari na turaṅana.
Lopu kaqu hite qetu nia rau sa tie pu vahesihi pule nia, na doṅo va
goregore tie.

⁶ Kaqu qetu ni rau sarini pu kalavarae zṅazṅa koe Tamasa,
meke kaqu mae tavetavete pa qua vetu baṅara.

Arini pu hinokara pa dia tinoa,
si kaqu va malumi rau pude nabulu nau.

⁷ Loke tie kokoha si kaqu koa pa qua vetu baṅara;
loke tie sekesekei si kaqu koa hola pa kenuqu rau.

⁸ Lopu kaqu makudo va mate pani rau
sari na tie kaleadi pu koa pa popoa.

Kaqu va vura pani rau sari na tie kaleadi
koa sa vasileana nomana te Zihova.

102

Vinaravara tana Keke Tie pu Koa Ta sigiti

¹ Kei Zihova, Mu avosia sa qua vinaravara,
Mu avoso mae ia sa qua kinabo na tinepa atu koa Goi.

² Mu lopu koa va seu koa rau pana tasuna rau!

Mu va taliṅa mae au,
Mamu tuturei olaṅau pana tepa atu si rau.

* **100:5** 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 106:1, 107:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

- 3 Ura korapa hola taloa guana tunaha sari na qua rane,
 meke sari na susuriqu si guana ta sulu palae pa nika.
- 4 Ta seke va gore palae si rau, meke guana duduli sapu harahara,
 na hinenahena ba mulini nia tu rau.
- 5 Silava sisigiti si rau,
 goregore hikare sa tiniqu.
- 6 Gua tugo na kurukuru tapuru pinomodi pa qega si rau,
 gua tugo na duduru pa vasileana ta huarana.
- 7 Peqa si rau,
 guana kurukuru pu koa eke pa batu vetu.
- 8 Doduru totošo si ta zama nonoala si rau koari na qua kana,
 sarini pu va sisire nau si leve nau rini pana poza ia rini sa pozaqu.
- 9-10 Pa Mua binugoro na tinanaziri si gania rau sa eba,
 napo heni nia kolomataqu mo rau sa gequ kolo napo.
 Ta kilu palae koa Goi si rau, meke ta veko palae hokara.
- 11 Sa qua tinoa si guana veluvelu huporo,
 meke harahara guana duduli si rau.
- 12 Ba Agoi Zihova si koa Banara ninae rane,
 meke sari doduru sinage si kaqu balabala Igo.
- 13 Kaqu mae si Goi pude qetu nia na talotana nia sa popoa Zaione,
 ele kamoā sa totošo pude taleoso nia si asa,
 hie tugo sa totošo garona.
- 14 Ta huara si asa,
 ba tataru nia rina Mua nabulu sa popoa Zaione.
 Ta huara va inete si asa,
 ba talotana nia rini si asa.
- 15 Kaqu pamaña nia rina butubutu se Zihova,
 meke sari doduru banara pa pepeso si kaqu matagutu nia sa Mua
 niniranira.
- 16 Ura kaqu kuria e Zihova sa popoa Zaione,
 meke kaqu vata dogoro si Asa pa Nana ninedalana.
- 17 Kaqu avosi Sa sari na Nana tie malañadi,
 meke kaqu va avosi Sa sari na dia vinaravara.
- 18 Mamu kubere gore ni gua sapu evani e Zihova pude tadi na sinage
 mae hire,
 pude saripu lopu ele podo ba kaqu vahesia se Zihova pana podo
 si arini meke tiroi.
- 19 Doño gore mae se Zihova pa Nana vasina hopena panaulu;
 koa pa Mañauru si Asa meke doño gore mae pa pepeso,
- 20 pude avosia sa sinilava tadi na tie ta pusidi,
 pude vata rupahi saripu ta pitu pude mate.
- 21 Meke sa Pozana e Zihova si kaqu ta tozi vura pa Zaione;
 meke kaqu tavahesi si Asa pa Zerusalema,
 22 pana varigara sari na binanara na butubutu
 meke vahesia se Zihova.
- 23 Tava malohoro si rau koe Zihova totošona korapa na tie vaqura si
 rau;

va papakia Sa sa qua tinoa.

²⁴ Gua asa ke zama si rau, “Kei Zihova, Mu lopu vagi pania sa qua tinoa sipu korapa n̄n̄ira si rau.

Kei Zihova, Agoi si toa hola ninae rane.

²⁵ Pukerane hola tu ele kuria Goi sa kasia popoa,*
meke pa Limamu soti si ele kuria Goi sa mañauru.

²⁶ Kote murimuri palae si arini, ba Agoi si koa hola ninae rane;
kaqu noreñore guana poko si arini.

Kaqu hobei Goi guana hobe poko,
meke kaqu murimuri palae si arini.

²⁷ Ba Agoi si koa kekeñono mo ninae rane,
meke loke kokoina sa Mua tinoa.

²⁸ Sari na tumami si kaqu koa tava sare,
meke sari na tudia si kaqu koa tava sare pa kauruna sa Mua kinopu pa kenumu Goi.”

103

Sa Tataru te Tamasa
(Keke kinera te Devita)

¹ Maqu vahesia se Zihova!

Pa doduruna sa qua tinoa si maqu vahesia sa Pozana hopena!

² Maqu vahesia se Zihova pa doduruna sa buloqu!

Meke maqu lopu muliñi nia sa ninomana sa Nana tataru vatukana.

³ Asa taleosoni sari doduru mia tinavete kaleadi,
meke salani Sa sari doduru mia minoho.

⁴ Harupau Sa si rau pa minate,

meke mana nau Sa pa Nana tataru, na tataru variva taleosae.

⁵ Poni va soku nau Sa sari na t̄nitona leadi totosotoa si rau,
pude qu koa vaqura na n̄n̄ira guana atata si rau.

⁶ E Zihova si vilavilasa va tonoto poni saripu ta ñoñovala,
meke poni Sa gua sapu goto koa rini.

⁷ Vata dogoro ni Sa koe Mosese sari Nana hiniva,

meke vata dogoro ni Sa koari na tie Izireli sari Nana tinavete.

⁸ E Zihova, si ta siñie na tataru meke tokani na taleoso ni Sa sari na tie,

meke lopu hoke tuturei bugoro si Asa,

meke sa tataru lavata tanisa si koa hola doduru totosoto.*

⁹ Lopu hoke zuzutu sisigiti si Asa,

meke lopu kopu nia Sa sa Nana binugoro ninae rane ka rane.

¹⁰ Lopu poni gita Sa sa vina kilasa sapu gua garodi ri nada sinea,
babe hobe ni sari na tinavete kaleadi pu taveti gita.

¹¹ Gua sapu ululu hola nia sa Mañauru sa kasia popoa,

si gua tugo asa nomana gua sa Nana tataru koa rini pu pamaña nia si Asa.

¹² Nomana gua sa vinari seuna sa kali gasa rimata pa kali lodu rimata,
si seu gua tugo asa nomana gua vasina vekoni Sa sari na nada sinea.

¹³ Gua sapu tataru ni na va tuka ni sa tamana sari nana koburu,

* 102:25 Hib 1:10-12 * 103:8 Zem 5:11

si gua tugo tataru guni na va tukana guni e Zihova sarini pu pamaña si Asa.

¹⁴ Ura gilania Sa sa kinurida gita,
 lopu muliñi nia Sa sapu ta tavetae pa pepeso mo si gita.

¹⁵ Ura sa tinoa tadi na tie si guana duduli mo;
 toa meke pelara valeana guana havoro,
¹⁶ ba sipu givusia si nolo taloa si asa,
 meke lopu ta dogoro pule vasina sotona.

¹⁷ Ba sarini pu pamaña nia se Zihova, si tataru ni Sa ninae rane,
 meke sa Nana tinonoto si koa koari na sinage na sage,
¹⁸ koa rini pu kopu nia sa Nana vinariva egoi nabuna,
 meke lopu muliñi ni na va tabei sari Nana tinarae.

¹⁹ E Zihova si va turua sa Nana habohabotuana Bañara pa Mañauru,
 meke Bañara ni Sa sari doduru Nana vina podaka.

²⁰ Mi vahesia se Zihova, gamu doduru mateana niñirania,
 pu va tabei sari Nana tinarae,
 meke va avosi sari Nana zinama.

²¹ Mi vahesia se Zihova, gamu doduru pu tago niñiraniira pa Mañauru;
 gamu na Nana nabulu pu evañi sari Nana hiniva!

²² Mi vahesia se Zihova,
 gamu doduru Nana tiñitona toadi pa doduru vasina pu bañara ni
 Sa.

Maqu vahesia rau se Zihova pa doduruna sa buloqu.

104

Vinahesina sa Tamasa Kurikuri

¹ Kei, maqu vahesia se Zihova pa doduruna sa buloqu!

Kei Zihova qua Tamasa, lavatamu hola si Agoi;
 guana poko nia Goi sa tinolava variva magasana.

² Sa kalalasa si guana Mua poko Goi,
 repahia Goi sa mañauru lavata, guana ipi.

³ Kuria Goi sa Mua vasina kokoana koari na kolo panaulu;
 sari na lei si guana Mua totopili si arini.

Meke suraña si Goi pa givusu, meke paleke Igo sa pa tatapuruna.

⁴ Evaña guni na Mua tie paleke inavoso Goi sari na givusu,*
 meke sari na Mua nabulu si guari na hinuruñu nika.

⁵ Ele va sotoa Goi sa kasia popoa koari na sinokirae nabudi,
 gua asa ke lopu kaqu hite boka tava rizu si asa.

⁶ Ele va nobi tamunu nia kolo lamana Goi si asa, guana poko,
 meke sa kolo si ululu hola ni sari na toqere.

⁷ Totoso zamai Goi sari na kolo, rizu taloa si arini;
 totolo taloa si arini toso avosia rini sa Mua zinama niñira.

⁸ Ululu hola ni rini sari na toqere, meke totolo gore la koari na pezara,
 vasina sapu ta vizata poni nia rini.

⁹ Ele pada vekoa Goi sa voloso sapu lopu kaqu hola nia rini,
 pude di lopu kaqu nobi tamunu pulea rini sa kasia popoa.

* 104:4 Hib 1:7

- 10 Va totolo gorei Goi koari na pezara sari na bukaha kolo,
meke sari na ovuku si totolo gore pa varikorapadi rina toqere.
- 11 Va napoi rini sari na kurukuru pinomo,
tava beto sa memeha tadi na don'ki pinomodi.
- 12 Sari na kurukuru si tavete dia vori,
meke kerakera dia koari na hudahuda vasina.
- 13 Va gore mae ia Goi koari na toqere sa ruku pa mañauru,
meke siñia na Mua minana Goi sa kasia popoa.
- 14 Va toqolo poni ni duduli Goi sari na bulumakao,
meke ponini linetelete Goi sari na tie,
pude boka lelete si arini.
- 15 Meke pude boka tavete napo vaeni si arini meke qetuqetu.
Tavete oela olive si arini pude lumu va nedali sari kenudia,
meke na bereti, pude boka henahena meke niñira.
- 16 Sari na huda sida pa Lebanoni si vagi valeana kolo ruku;
arini sari na huda pu va toqoli e Zihova telena.
- 17 Vasina si tavete dia vori sari na kurukuru,
meke sari na hidoko si tavete dia vori pa huda nomadi.
- 18 Sari na toqere si na vasina tadi na qoti pinomodi,
meke sari na vasina patupatu si na vasina tometomeana tadi na
kurukuru pu hoke hore qoqoro.
- 19 Tavetia Goi sa sidara pude padai sari na toতোসা pa hopeke sidara,
meke sa rimata si lulia sa sa nana toতোসা pude lodu.
- 20 Ele tavetia Goi sa boni,
meke sari na kurukuru pinomodi si vura mae pana huporo sa
popoa.
- 21 Sari na laione si kurumu hata gedi ginani,
hata ia rini sa ginani pu va nama veko poni sa Tamasa.
- 22 Sipu gasa sa rimata, si pule la eko pa dia bae si arini.
- 23 Sari na tie si la koari na dia tinavete pana rane,
osolae kamo sa veluvelu.
- 24 Kei Zihova, soku hola sari na tiñitoña pu taveti Goi,
tumatumae hola si Goi pa kinuridi ri doduru.
Sa kasia popoa si ta siñie kurukuru toadi pu taveti Goi.
- 25 Dotu sa hebalana lavata, nomana hola, meke labena,
vasina si koa sari na tiñitoña pu lopu boka ta nae, hitekedi na
nomadi.
- 26 Meke vasina tugo si ene lamae sari na vaka,
meke vasina tugo si lopilopi sa kurukuru variva matagutuna
pozana Leviatani,*
asa sa kurukuru variva mate pa kolo pu tavetia Goi.
- 27 Sari doduru sara si kalavarae mo koa Goi
pude poni ni sari gedi ginani pana ovia rini.
- 28 Poni Goi sari gedi ginani, ke ganigani si arini.
Va nago ni Goi sari gedi ginani, ke deña si arini.
- 29 Pana taluarae Goi koa rini, si matagutu si arini,

* 104:26 Zob 41:1; Sam 74:14; Ais 27:1

- totoso vagi pania Goi sa dia siniño, si mate si arini,
meke pule la pa pepeso vasina mae guadi.
- ³⁰ Ba sipu siño la nia Goi sa Maqomaqomu, si toa si arini,
meke va toa pulea Goi sa popoa pepeso.
- ³¹ Mani koa hola ninæ rane sa Nana niniranira na vina lavata e Zihova.
Mani qetu ni e Zihova sari Nana tinavete.
- ³² Totoso doño la ia mo Sa sa kasia popoa, ba tarazuzu sa pepeso,
tiqiu mo Sa sari na toqere ba puzaka sari na nai!
- ³³ Kaqu kera vahesia rau se Zihova pa doduruna sa qua tinoa;
pana korapa toaqu rau, si kaqu kera vahesia rau sa Tamasa.
- ³⁴ Sari na qua binalabala si madi va qetua si Asa,
ura qetuqetu nia rau se Zihova.
- ³⁵ Sari na tie sea si madi tava mate palae pa kasia popoa,
meke sari na tie kaleadi si madi tava murimuri palae gedi.
Maqu vahesia rau se Zihova pa doduruna sa buloqu.
Mi vahesia se Zihova.

105

Sa Tamasa meke Nana Tie (1 Koronikolo 16:8-22)

- ¹ Mi vahesia se Zihova, mi tozi vura nia sa Nana vina lavata,
tozi koari doduru butubutu sari Nana tinavete.
- ² Kera la koe Zihova, mi kera vahesia si Asa;
tozi vura ni sari doduru Nana tinavete variva magasadi!
- ³ Mada qetu nia sapu Tanisa si gita,
madi koa qetu sarini pu vahesia si Asa.
- ⁴ La hata ia sa tinokae koe Zihova,
hata lamo ia sa minana Tanisa.
- ⁵ Mi balabala i sari na tinavete marilaedi pu taveti Sa,
meke sari Nana tinavete variva magasadi, na vinaripitui pu evaņi
Sa.
- ⁶ Gamu na tutina e Ebarahami, sa Nana nabulu;
meke gamu na tuna e Zekopi, sapu ta vizata mia,
- ⁷ e Zihova sa nada Tamasa si Asa,
sari na Nana tinarae si tana doduru kasia popoa.
- ⁸ Kaqu kopu nia Sa sa Nana vinariva egoi nabuna ninæ rane.
Sari na Nana vina tatara si tadi na tina sinage.
- ⁹ Kaqu kopu nia Sa sa Nana vinariva egoi koe Ebarahami,*
meke sa Nana vina tatara koe Aisake.
- ¹⁰ Ele va tatara nia Zihova si keke vinariva egoi koe Zekopi,*
sapu kaqu koa hola ninæ rane.
- ¹¹ Zama si Asa, "Kaqu ponigo Rau sa popoa Kenani,
kaqu na mua tinago soti si asa," gua sa Tamasa.
- ¹² Lopu soku sari na tinoni te Tamasa,
meke na tie karovodi si arini pa popoa Kenani.
- ¹³ Ene varikarovae popoa mo si arini,

* 105:9 Zen 12:7, 17:8, 26:3 * 105:10 Zen 28:13

taluarae pa keke popoa, meke la pa keke popoa pule, gua mo.

14 Ba lopu va malumi Tamasa sari na votiki butubutu pude ñoñovali si arini.*

Kopu ni Sa si arini, meke va balau i Sa sari na banara.

15 “Mu lopu tiq̄u la i sari na Qua nabulu ta vizatadi, lopu tañini sari na Qua poropita!” gua si Asa.

16 Va mae ia e Zihova sa soñe pa popoa,* meke va papakia Sa sa ginani.

17 Ba ele garunu va kenue la nia Sa si keke tie,* se Zosepa, sapu ta holuholue pude na pinausu.

18 Ta pusie seni sari na nenena,* meke ta paku aeana sa ruana,

19 osolae tava gorevura sapu gua koroto nia sa, tava sosode pa Nana zinama e Zihova sapu toñoto se Zosepa.

20 Ke va vuraia sa banara pa Izipi si asa pa vetu varipusi,* meke vata rupahia sa.

21 Vata evañae nia koimata sa si asa pa nana q̄inavuna,* meke ponía sa sa ñinirañira pude koa totoli nia sa doduruna sa popoa Izipi,

22 meke sari nana ñati tie tavetavete, meke pude va tumatumaie sari nana tie totoli.

23 Meke rizu la pa Izipi se Zekopi,* meke koa vasina.

24 Meke va sokui lala nana e Zihova sari Nana tie,* meke va ñinirai Sa, hola ni sari na dia kana.

25 Hobei e Zihova bulodi sari na tie Izipi, pude kukiti ni sari Nana tie pu nabulu nia si Asa, ke ñoñovali rini sari na tie Izireli.

26 Beto asa si garunu la nia Sa se Mosese sa Nana nabulu,* meke se Eroni sapu ele vizatia Sa.

27 Tavete vura ni rini sari na vina gilagila pa varikorapadi rina tinoni, meke sari na tinavete variva magasadi pa popoa Izipi.

28 Va huporo dudukuru mia Tamasa sa popoa,* ba korodia va tabea tugo rina tie Izipi sa Nana zinama.

29 Iliri ni ehara Sa sari na dia ovuku,* meke va mate betoi Sa sari na dia igana.

30 Va siñi nia bakarao Sa sa doduruna sa dia popoa,* kamo tu pa korapana sa vetu banara ba koa ia tugo bakarao.

31 Zama mo sa Tamasa meke omunu la mo sari doduru dodoa* na nikoniku pa doduruna sa popoa Izipi.

32 Va raza la i tugo Sa sari na ruku aesi,* meke na kapi si malara la pa doduruna sa popoa.

* **105:14** Zen 20:3-7 * **105:16** Zen 41:53-57 * **105:17** Zen 37:28, 45:5 * **105:18** Zen 39:20 kamo hinia 40:23 * **105:20** Zen 41:14 * **105:21** Zen 41:39-41 * **105:23** Zen 46:6, 47:11 * **105:24** Ekd 1:7-14 * **105:26** Ekd 3:1 kamo hinia 4:17 * **105:28** Ekd 10:21-23 * **105:29** Ekd 7:17-21 * **105:30** Ekd 8:1-6 * **105:31** Ekd 8:16-17,20-24 * **105:32** Ekd 9:22-25

- 33 Va mate pani Sa sari na dia nati vaeni meke sari na vuadi,
meke sari na dia huda piqi, meke va kaleana betoi Sa sari doduru
dia hudahuda.
- 34 Zamai Sa sari na kupokupo, ke omunu la si arini,*
soku vuro tina meke lopu boka ta nae.
- 35 Gani rini sari doduru linetelete pa pepeso;
gani rini vuadi sari doduru vuvua pa inuma.
- 36 Va mate pani Sa sari na tudia koreo kenudi*
rina tatamana pa popoa Izipi,
saripu podo kekenudi koarini.
- 37 Beto asa si turana vura ni Sa pa Izipi sari na tie Izireli*
paleki rini sari na dia siliva na qolo,
toa valeana na ninira si arini.
- 38 Matagutu ni rina tinoni pa Izipi sari na tie Izireli,
ke totosu taluarae taloa rini, si qetu sari na tie Izipi.
- 39 Va aqori Sa si arini pa opo adumuna keke lei,*
meke turani Sa si arini panaboni pa kalalasangana keke nika.
- 40 Tapa ginani si arini, ke ponini Sa sari na kurukuru tapuru, pozana
kueli,*
meke na ginani pu hoqa gore mae pa manauru ke dena si arini.
- 41 Va puzaka vura ia Sa pa patu sa kolo,*
meke totolo guana leana pa qega.
- 42 Balabala pulea Sa sa Nana vina tataru madina
koe Ebarahami, sa Nana nabulu.
- 43 Gua asa ke turana vura ni Sa pa Izipi sari Nana tie ta vizatadi,
meke kera na kukili si arini pa dia qinetuqetu.
- 44 Poni Sa koarini sari na pepeso tadi na votiki butubutu,*
meke vala i Sa koa rini sari na inuma na vuvua tadi na votiki tie,
- 45 pude madi va tabei ri Nana tie sari Nana tinarae,
meke sari doduru Nana ginarunu.

Mi vahesia se Zihova!

106

Sa Lineana te Zihova koari Nana Tie

1 Mi vahesia se Zihova!*

- Mi zama leana la koa Sa, ura leana si Asa,
meke koa hola ninane rane sa Nana tataru nabuna.
- 2 Loke tie boka tozi vura betoni sari doduru tinavete niniradi,
loke tie boka vala nia sa vinahesi sapu garona.
- 3 Tamanae si arini pu kopu nia sa lineana pa doduru tie,
meke sarini pu evania sa tinonoto doduru totosu.
- 4 Kei Zihova, Mu balabala au pana qetu ni Goi sari na Mua tie;

* 105:34 Ekd 10:12-15 * 105:36 Ekd 12:29 * 105:37 Ekd 12:33-36 * 105:39 Ekd
13:21-22 * 105:40 Ekd 16:2-15 * 105:41 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13 * 105:44 Zos 11:16-23
* 106:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5, 118:1, 136:1; Zer 33:11

Mu va sare au pana harupi Goi sarini.

⁵ Mu va malumau pude qu dogoria sa minamutu tadi na Mua tie ta vizatadi,
meke maqu somana nia sa qinetuqetu tadi na Mua tinoni,
pude qu somana qetu nia sapu Tanisa si gita.

⁶ Gita si na tie sea gua tugo ri na tiatamada pukerane,
meke na tie kaleada si gita.

⁷ Sari na tiatamada pukerane sapu koa pa Izipi si lopu gilani rini sari
na tinavete variva magasadi pu evani sa Tamasa,*
meke mulini ni tugo rini sari na tooso sokudi pu vata dogoro ni
sa Tamasa koa rini sa Nana tataru;
ba matagutu na lopu ranea rini sa Tamasa pu tagoi sari doduru
niniraniira pa Kolo Zinara.

⁸ Gua asa sarini, ba harupi Sa si arini koasa laena sa Pozana Sa,
pude kaqu vata dogoro vura sa Nana niniraniira lavata.

⁹ Zama ia Sa sa Kolo Zinara,*
meke popa si asa,
meke turana guni Sa vasina sarini, guana enedia pa qega.

¹⁰ Ke harupi Sa si arini pa limadi rina kana,
meke vata rupahi Sa si arini koa sa niniraniira tadi na tie varikanai.

¹¹ Meke kuzu va matei na kolo sari na dia kana;
lopu keke arini si toa.

¹² Ke tiqe va hinokaria rini sari Nana zinama,*
meke kera vahesia rini si Asa.

¹³ Ba lopu sana mulini ni rini sari Nana tinavete,
tuterei taveti rini gua sapu hiva ni rini tooso lopu ele tozi ni Sa.

¹⁴ Okoro ginani leleadu si arini pa qega,*
meke podepodekia rini sa Tamasa.

¹⁵ Poni Sa gua sapu tepa ia rini,
ba va raza ni Sa koa rini si keke minoho kaleana.

¹⁶ Konokono ni rina tinoni pa qega sari Mosese*
e Eroni, sari nabulu madidi te Zihova.

¹⁷ Ke ta viqala rua sa pepeso,
meke hoqa lodu beto vasina sari Datani e Abirami meke sari na
dia butubutu.

¹⁸ Meke gore mae sa nika pa manauru,
meke sulu pani sari na tie kaleadi pu lulidi sari kara.

¹⁹ Tavetia rini si keke beku bulumakao pa Saenai*
meke vahesia rini si asa.

²⁰ Lopu vahesia rini sa Tamasa tolavaena na nedalana,
ba vahesia tu rini sa bekuna sa bulumakao sapu gani duduli.

²¹ Mulini nia rini sa Tamasa pu harupudi si arini,
sapu ele taveti sari na tinavete nomadi hola pa Izipi.

²² Ba variva magasadi tu sari Nana tinavete vasina,
meke variva matagutudi tu gua saripu evani Sa pa Kolo Zinara.

* 106:7 Ekd 14:10-12 * 106:9 Ekd 14:21-31 * 106:12 Ekd 15:1-21 * 106:14 Nab 11:4-34

* 106:16 Nab 16:1-35 * 106:19 Ekd 32:1-14

- 23 Gua asa, ke zama sa Tamasa, sapu kote va mate pani Sa si arini, gua.
Ba sipu gilania Mosesse sapu gua asa, si toketoke hukata ni sa koe
Tamasa si arini,
pude lopu va matei Sa si arini pa Nana binugoro.
- 24 Beto asa si kilua rini sa popoa leleana,*
sina lopu va hinokaria rini sa vina tatara te Tamasa.
- 25 Qumiqumi si arini koari na dia ipi,
meke lopu va tabea rini sa zinama te Zihova.
- 26 Gua asa ke poni Sa sa vina balau
sapu kaqu va mate pani Sa si arini pa qega.
- 27 Kaqu va talahuarae i Sa sari na tudia pa korapadi rina butubutu
huporodi,*
pude di la mate palae koari na votiki popoa.
- 28 Meke beto asa pa togere Peoro, si la somana nia rini sa vinahesina
e Beolo**
meke henai rini sari na ginani pu tava vukivukihi la koari na
tamasa pu loke dia tinoa.
- 29 Va bugoria rini se Zihova koari na dia tinavete kaleadi,
ke puzaka vura koa rini si keke oza.
- 30 Ke turu vura se Pinehasi meke va matei sa sari karua tie seadi,*
ke tiqe noso sa minoho.
- 31 Podalae pa toroso asa si ta balabala sapu na tie toṅoto si asa,
meke kaqu ta balabala tugo ninae rane si asa.
- 32 Koasa kolo pa Meriba si va bugoria rini se Zihova,*
ke pa ginugua tadirini si va tasuna ia rini se Mosesse.
- 33 Ura vata ṅaziria arini si asa,
ke lopu balabala paki se Mosesse meke zama.
- 34 Lopu va matei rini sari na tie huporo*
saripu garunu ni e Zihova pude va matei.
- 35 Ba varihaba la tu koa rini sarini,
meke luli tu rini sari na dia hahanana huporodi.
- 36 Sari na tie te Tamasa si vahesi beku,
gua asa ke ta evaṅa sa dia vina kilasa.
- 37 Va vukivukihi lani rini koari na tomate kaleadi
sari na tudia* koreo na tudia vineki.
- 38 Va matei rini sari na koburu pu loke dia ginugua seadi,*
meke va bonia rini sa popoa pa dia vina mate tie.
- 39 Va boni puleni teledia si arini koari na dia tinavete seadi,
meke lopu soto va nabu si arini koe Tamasa.
- 40 Ke ta ṅaziri hola ni e Zihova sari Nana tinoni,*
ke etulu pani Sa sari Nana tinoni soti.

* **106:24** Nab 14:1-35 * **106:27** Liv 26:33 * **106:28** Beolo sina tamasa beku. * **106:28**
Nab 25:1-13 * **106:30** Pa vinatabena sa tinarae te Zihova pude va mate sari na tie vahesi
beku si va matei Sa sari karua pu somana pa vinahesi beku meke vinari riqihī pa kenudi ri
doduru tie te Tamasa. * **106:32** Nab 20:2-13 * **106:34** Zaz 2:1-3, 3:5-6 * **106:37** 2 Ban
17:17 * **106:38** Nab 35:33 * **106:40** Zaz 2:14-18

- 41 Luara lani Sa si arini pa limadi rina butubutu huporodi,
pude madi koa totoli ni rina dia kana.
- 42 Ta nonoala si arini koari na dia kana,
meke koa pa dia ninirañira si arini.
- 43 Soku tooso si va sarei e Zihova sari Nana tie,
ba vizatia rini si pude lopu va avoso la koa Sa,
meke lodu mate pa dia sinea si arini.
- 44 Ba avosi e Zihova si arini pana kabo la koa Sa sarini,
meke balabala i Sa pa dia tinasuna.
- 45 Pa ginuadi rini si balabala ia Sa Nana vinariva egoi nabuna koa rini,
meke pa Nana tataru lavata si toka ni Sa si arini.
- 46 Va kekeri sa bulodi sari na dia kana
pude tataru ni si arini.
- 47 Kei Zihova, mami Tamasa, Mu harupu gami,
Mamu turana vata luarae pule mae gami koari na butubutu
huporodi,*
pude boka zama leana hola si gami koa Goi,
meke boka vahesia gami sa Pozamu Goi.
- 48 Mani tavahesi se Zihova, sa Tamasa tadi na tie Izireli,
mada vahesia kamahire, meke ninae rane.
Madi zama "Emeni!" sari doduru tie!

Mi vahesia se Zihova.

Buka Vina Lima

107

Sam 107 kamo Sam 150

Vinahesina sa Lineana te Tamasa

- 1 Mi zama leana la koe Zihova, ura leana si Asa,
na koa hola ninae rane* sa Nana tataru nabuna.
- 2 Madi zama leana pule la koe Tamasa sarini pu vata rupahi Sa pa
tinasuna,
gamu doduru pu ele harupu gamu Sa.
Ele harupu gamu Sa si gamu koari na mia kana,
3 meke turana puleni gamu Sa koari popoa huporodi pa kali gasa
rimata,
lodu rimata, pa kali gede meke kali matao.
- 4 Kaiqa si muliunu koari na vasidi kalekaleadi pa qega,
meke lopu boka dogoria rini sa sirana la pa popoa pude la koa.
- 5 Ovia na memeha, ke malohoro sari na dia binalabala
pude koa valeana pule si arini.
- 6 Ke tepa la koe Zihova si arini,
meke va sarei Sa si arini pa dia tinasuna.
- 7 Turani Sa si arini pa keke sirana tonoto,
osolae kamo rini si keke vasileana nomana pude la koa vasina.
- 8 Madi zama leana koe Tamasa sarini, koasa Nana tataru nabuna koa
rini,
meke koari na tiniona arileadi pu tavete poni ni Sa koa rini.

* 106:47 1 Koron 16:35-36 * 107:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezer 3:11; Sam 100:5, 106:1, 118:1, 136:1; Zer 33:11

- 9 Ura va napoi Sa saripu memeha,
meke va deña ni ginani leadi Sa saripu ovia.
- 10 Kaiqa arini si koa pa hinuporo sapu dudukurumu,
ta pusi meke koa ta sigiti ni rini sari na seni.
- 11 Koa gugua asa sina va kari rini sari na tinarae tanisa Tamasa pu
Ululuna Hola,
meke kilui rini sari Nana vina tumatumae.
- 12 Ele va maboi Sa sarini koari na tinavete niniradi;
hoqa si arini meke loka tie toka ni.
- 13 Ke tiqe tepa la si arini koe Zihova koari na dia tinasuna,
meke va sarei Sa si arini.
- 14 Turana vura pule ni Sa si arini pa hinuporo sapu dudukurumuna,
meke vata rupahi Sa pa dia tinapusi.
- 15 Madi zama leana koe Zihova koasa Nana tataru nabuna,
meke koari na tinitoña marilaedi pu tavete poni ni Sa koa rini.
- 16 Ura ele huari Sa sari na sasada boronizi,
meke ele mokui Sa sari na roza aeana.
- 17 Kaiqa rini si duvili, sina koa gua koari na dia sinea na tinavete
kaleadi.
- 18 Lopu boka henai rini sari na ginani,
meke tata mo pa minate si arini.
- 19 Ke pa korapa dia tinasuna si tepa la koe Zihova si arini,
meke harupi Sa pa dia tinasigiti.
- 20 Salani Sa si arini koari Nana zinama,
meke va sare i Sa pa minate.
- 21 Madi zama leana koe Tamasa si arini koasa Nana tataru nabuna koa
rini,
meke koari na tinitoña marilaedi pu tavete poni ni Sa koa rini.
- 22 Madi zama leana la koa Sa koari na dia vina vukivukihi;
madi tozi vura ni sari Nana tinavete pa kinera qetuqetu.
- 23 Kaiqa arini pu tavetavete koari na vaka pa kolo,
pa tinavete holuholu pa seu,
- 24 si dogori rini sari na tinavete te Zihova,
sari Nana tinavete variva magasadi koari na lamana peava.
- 25 Ura zama mo si Asa meke ta evana sa raneboni,
sapu va puzaki sari na ololobagea pa lamana.
- 26 Sage na gore sari na vaka koari na bogusu,
gua asa ke hoke malohoro sari na dia binalabala.
27 Duta ni lamae, guana tie naponapodi si arini,
meke lopu hite gilania rini sa si boka tavetia rini.
- 28 Ke tepa la koe Zihova si arini pa dia tinasuna,
meke harupi Sa si arini.
- 29 Va bulea Sa sa raneboni,
meke va memehia sa sa kolo nakili.
- 30 Qetu si arini, sina bule sa popoa,
meke turana va kamo ni Sa si arini pa hogotoana pu hiva nia rini.
- 31 Madi zama leana koe Tamasa sarini, koasa Nana tataru nabuna koa
rini,
meke koari na tinitoña marilaedi pu tavete poni ni Sa koa rini.

- 32 Madi tozi vura nia koari na kobi tinoni Sa Nana vina lavata,
meke madi vahesia si Asa pa vinarigara tadi na koimata.
- 33 Va popai Sa sari na ovuku,
meke va matei Sa sari na bukaha.
- 34 Sa popoa masuruna si iliri nia pepeso matena Sa,
sina koa gua koari na kinaleadi tadi na tie pu koa vasina.
- 35 Sa pepeso qegana si iliri nia kopi kolo Sa,
meke sa pepeso popana si va vura ni bukaha.
- 36 Vasina si veko ni Sa sari na tie oviadi,
meke kuria rini sa dia vasileana.
- 37 Lelete sarini koari na pepeso na huda vaeni,
meke vua katakata si arini.
- 38 Mana ni Sa sari Nana tie, ke podopodo va soku si arini,
meke lopu hite va gogore hikare i Sa sari na dia bulumakao.
- 39 Totoso tava kilasa, na tava kurekure sari na tie te Tamasa koarini
pu nono^ovali,
na va tasuna i, na va talotani,
- 40 si vata dogoro nia sa Tamasa sapu lopu qetu ni Sa sarini pu
nono^ovaladi si arini,
ke va muliunu pani Sa si arini pa qega loke siranana,
- 41 ba ovulu sage ni Sa sarini pu ta nono^ovala,
meke va toqolo va soku Sa sari na dia tatamana guana rovana
sipi.
- 42 Dogoria rina tie tonoto sapu gua asa meke qetu nia rini,
ba sari doduru tie kaleadi si lopu hite boka zama.
- 43 Sarini pu tumatumae si madi balabala i sari na ginugua arini,
meke sa tataru nabuna te Zihova.

108

Vinaravara Tinopa Tinokae pa Vina Kilasadi rina Kana

(Keke kinera te Devita)

- 1 Kei Tamasa, turu va nabu si rau;
kaqu kera vahesigo rau si Goi pa doduru buloqu!
- 2 Kaqu vanunu vaqavaqasa si rau,
meke va namanama i sari na qua mike.
- 3 Kei Zihova, kaqu kera vahesigo rau si Goi
pa varikorapadi rina votiki butubutu.
- 4 Ura sa Mua tataru nabuna si noma hola nia sa sa manauru;
meke sa Mua tinaronue, loke tie si pada kamo; a;
sage ululu hola nia sa sa manauru.
- 5 Kei Tamasa, Mu vata dogoro vura nia sa Mua linavata pa manauru,
meke sa Mua niniranira pa kasia popoa.
- 6 Mu va sare gami pa Mua niniranira, Mamu olanja sa qua vinaravara,
pude di tava sare sari na Mua tie pu tataru ni Goi.
- 7 Ele zama sa Tamasa pa Nana vasina hopena,
“Pa Qua minataqara si kote va hia ia Rau sa vasileana Sekemi koari
na Qua tinoni,
kaqu paqaha va hia ia Rau sa pezara Sukoti koari na Qua tie.

- 8 Taqarau se Qileadi, Taqarau tugo se Manase,
 sa butubutu Iparemi si na Qua tie varane pa vinaripera.
 Sa butubutu Ziuda si kaqu banara ni sari na butubutu.
- 9 Moabi si kaqu guni nia Rau na Qua besini nuuzapana,
 koa sa popoa Edomu si kaqu gona la nia Rau sari na Qua sadolo,
 pude na vina gilagilana sapu Taqarau si asa.
 Kaqu velavela la nia Rau sa Qua minataqara koari na tie Pilisitia.”
- 10 Kei Tamasa, esei si kaqu turana gami pude la nuquria sa vasileana
 ta barana?
 Esei si kaqu turana lani gami pa Edomu?
- 11 Kei Tamasa, etulu pani gami mo Goi si gami?
 Lopu kaqu koa turanae tu si Goi koari mami qeto minate varipera?
- 12 Kei, mae tokani gami pude razai sari na kana;
 ura sa tinokae tana tie si loke gugua.
- 13 Be koa turana gami Goi si kaqu koa mataqara si gami,
 Agoi mo si boka va kilasi sari na mami kana.

109

Qinumiqumi tana Keke Tie pu Koa pa Tinasuna

(Keke kinera te Devita)

- 1 Kei Tamasa, vahesi Igo rau si Agoi,
 Mu lopu koromu pude kulu au.
- 2 Sari na tie kaleadi, na tie kokohadi si ele rapata nau,
 tozi rini sari na zinama kokohadi koasa guguaqu rau.
 3 Soku ginugua kaleadi si tozi rini koasa guguaqu rau,
 meke rapata hoboro nau rini si rau pa loke ginugua.
- 4 Tataru ni na varavara toka ni rau si arini,
 ba kanau tu rini.
- 5 Sa qua lineana koa rini si hobe nia kinaleana tu rini,
 meke sa qua tataru si hobe nia kinukiti tu rini.
- 6 Mu vizatia keke tie varipitui kaleanana pude varipitui nia,
 Mu vizatia keke nana kana telena pude zutua gana.
- 7 Pana ta pitu sa, si mani sea gana;
 sa nana vinaravara ba mani ta balabalae sinea tugo.
- 8 Mani papaka gana sa nana tinoa,*
 meke mani vagi hobe gana keke votiki tie sa nana tinavete!
- 9 Madi eapa gedi sari nana koburu,
 mani naboko gana sa nana barikaleqe!
- 10 Madi loke dia vasina, meke madi koa malana gedi sari na tuna.
 Madi ta hadu taloa gedi koari na vetu huhuaradi pu koai rini!
- 11 Koarini pu vagi paki sa sa dia poata meke lopu boka hobe pulei sa,
 si madi la vagi beto pani sari doduru nana likakalae.
 Madi la vagi beto pani rina tie karovodi sari doduru nana vinagi
 koari nana tinavete!
- 12 Mani loke tie va tukania si asa,
 meke mani loke tie tataru ni na kopuni sari na tuna pu eapadi!
- 13 Madi puzulu sari doduru tutina,
 mani ta mulinae palae sa pozana koasa sinage pu luli mae koa sa.

* 109:8 TTA 1:20

- 14 Mani balabala vekoi e Zihova sari na kinaleadi tadi na tiatamana pukerane,
meke mani lopu taleosae ni Tamasa sari na sinea tanisa tinana.
- 15 Mani lopu muliṅi ni e Zihova sari na dia sinea,
ba sari na tiedi si madi ta muliṅi palae hokara.
- 16 Ura lopu hite koa pa nana binalabala sa tinavete tataru na vinatukana,
ba ṅonovali sa sari na habahuala,
na malaṅa, meke saripu lopu ta galagalaedi.
- 17 Hiva hola nia sa sa lineveleve, ke mani ta levei gana tugo si asa!
Lopu hiva mana ni sa sari na tie, ke mani lopu ta manae tugo si asa.
- 18 Sa nana hahanana lineveleve si guana nana pinokopoko sa.
Mani guana kolo sa lineveleve sapu nuḡuru pa tinina,
meke guana oela sapu nuḡuru pa susurina!
- 19 Mani nobia na lineveleve si asa guana poko pu va sagea sa,
meke guana belete sapu dokoho nia sa hopeke rane.
- 20 Madi gua arini sari na linipulipu kaleadi pu poni ni e Zihova koarini pu va kaleanau,
koarini pu zutu nau koari na zinama kaleadi.
- 21 Ba Zihova qua Baṅara lavata, Mu toka nau gua sapu ele va tatara nau Goi,
Mamu va sare au, sina koa gua koasa Mua lineana na tataru.
- 22 Ura habahuala na malaṅa si rau,
meke koa ta sigiti pa korapa buloqu si rau.
- 23 Tata mate taloa mo si rau, guana opoadumu pana veluvelu;
ta givusu palae guana kupokupo hakena pa elelo si rau.
- 24 Malohoro sari na tuṅutuṅu nenequ, sina lopu henahena si rau;
tale susuriqu mo si rau.
- 25 Na dia sisireana rina tie si rau pana dogorau rini;*
meke hiruhirue batudi si arini.
- 26 Mu toka nau, kei Zihova qua Tamasa;
Mu harupau pa Mua tataru nabuna!
- 27 Va gilana nia koari na qua kana,
sapu Agoi sa Tamasa sapu harupuqu rau.
- 28 Arini si leve nau, ba Agoi si mana nau tu.
Madi tava kilasa sarini pu ṅonovalau,
ba arau na Mua nabulu si maqu qetuqetu qua.
- 29 Madi tava malamalaṅa gedi sari na qua kana,
meke madi guana pokopoko nia rini sa kinurekure.
- 30 Kaqu velavela nia rau sa qua zinama leana koe Zihova.
Kaqu vahesia rau koari na vinarigarae tinoni,
31 sina lavelave nia Sa sa tie habahuala,
meke va sarea Sa si asa koarini pu zutuna pude va matea gua.

* 109:25 Mt 27:39; Mk 15:29

110

Zihova meke sa Nana Baṅara Ta Vizatana
(Keke Kinorokorotae te Devīta)

- ¹ Zama se Zihova koasa qua Baṅara,*
“Mu habotu pa kali Mataoqu,
osolae vekoi Rau sari Mua kana pa kauru Nenemu,” gua.*
- ² Kaqu va repaha la ia e Zihova sa Mua ṅiniraṅira, podalae pa Zaione.
Mu koa totoli ni sari na Mua kana.
- ³ Pana razai Goi sari na Mua kana,
kaqu somana qetuqetu koari na tie varipera Tamugoi sari na Mua
tie vaqura.
Kaqu somana mae koa Goi guana puni munumunu koari na toqere
hopedi.*
- ⁴ Keke vina tatara nabuna si tavetia e Zihova, meke lopu kaqu hobeā
Sa si asa, sapu guahe:.*
“Agoi si na hīama ninae rane ka rane,
pa kinehana e Melekizadeki^d,” gua.
- ⁵ Kaqu somana pa Mua ṅiniraṅira sa Tamasa.
Pana bugoro Sa, si kaqu va kilasi Sa sari na baṅara.
- ⁶ Kaqu pitui Sa sari na butubutu.
Kaqu va siṅi ni tie matedi Sa sari doduru vasidi varipera.
Kaqu va kilasi Sa sari na baṅara pa kasia popoa.
- ⁷ Kaqu napoa sa baṅara sa berukehe pa kapa sirāna meke ṅinira,
meke kaqu turu va mataqara si asa.

111

Vinahesina e Zihova

- ¹ Maqu vahesia se Zihova!

(Aleph)* Kaqu zama leana la si rau koe Zihova pa doduru buloqu,
(Bet) somanae koasa vinarigarae tie toṅoto te Tamasa.

² (Gimel) Variva magasa sari na tinavete te Zihova,
(Dalet) ari doduru pu qetu ni si odi tumani si arini.

³ (He) Siṅi na vina lavata, na ṅiniraṅira sari Nana tinavete,
(Vav) meke sa Nana tinoṅoto si koa hola ninae rane.

⁴ (Zain) Va balabala ni Sa pa tie sari Nana tinavete variva magasadi;
(Het) tataru na taleosae se Zihova.

⁵ (Tet) Poni ginani Sa sari pu pamaṅa nia si Asa.

(Yod) Lopu hite muliṅi nia Sa sa Nana vinariva egoi nabuna.

⁶ (Kaph) Vata dogoro nia Sa koari na tie sa Nana ṅiniraṅira,

* **110:1** Mt 22:44; Mk 12:36; Lk 20:42-43; TTA 2:34-35; 1 Kor 15:25; Epi 1:20-22; Kol 3:1; Hib 1:13, 8:1, 10:12-13 * **110:1** Sa ginuana “pa kauru Nenemu” si osolae tava kilasa sari na mua kana. * **110:3** Sa zinama Hiburu pa vesi hie si tasuna. Gina keke iniliri pule si guahe: “Na baṅara tolavaemu si goi podalae pa mua pinodo, tava lavata meke madimu podalae pa tiana sa tinamu meke sipu na tie vaqura si goi.” * **110:4** Hib 5:6, 6:20, 7:17,21 * **111:1** Hopeke laini koari na Sam 111 meke 112 si podalae koa keke leta pa “A Ba Da” pa Vinekala Hiburu.

(*Lamed*) sipu poni Sa koarini sari na pepeso tadi na votiki butubutu.

7 (*Mem*) Ta ronuedi na toṅoto sari na tinavete tana Limana;
(*Nun*) sari doduru Nana zinama si boka ta ranedi.

8 (*Samek*) Koa hola ninae rane si arini,
(*Ain*) meke ta poni nia rini sa hinokara na tinoṅoto.

9 (*Pe*) Vata rupahi Sa sari Nana tie,
(*Zade*) meke tavetia Sa si keke vinariva egoi koa rini sapu koa hola ninae rane.
(*Qoph*) Hopena na niṅira si Asa.

10 (*Resh*) Na pinamaṅana e Zihova si na natina sa tinumatumae.*
(*Shin*) Koa va gilae si arini pu va evaṅia si asa.

(*Tav*) Mani tavahesi si Asa ninae rane ka rane.

112

Sa Qinetuqetu tanisa Tie Leana

1 Mi vahesia se Zihova!

(*Aleph*) Tamanae tugo sa tie pu pamaṅa nia se Zihova,
(*Bet*) meke qetu sisigiti pude va tabei sari na tinarae Tanisa!

2 (*Gimel*) Kaqu tago niṅiraṅira sari na tuna koasa popoa sapu ponia sa Tamasa koarini,
(*Dalet*) meke sari na tutina sa tie toṅoto si kaqu koa tamanae.

3 (*He*) Kaqu koa mamutu sa nana kinoa,
(*Vav*) meke sa nana tinoṅoto si kaqu koa hola ninae rane ka rane.

4 (*Zain*) Kaqu nedala vura pa hinuporo, sa kalalasa koari na tie toṅoto,
(*Het*) koarini pu tataruni na tokani na va tukani sari na tie.

5 (*Tet*) Kaqu koa valeana tugo sa tie sapu vala poata koarini pu vagi paki poata koasa,
(*Yod*) meke tavete valeana pa doduru tie koasa nana tinavete holuholu.

6 (*Kaph*) Sa tie leana si lopu kaqu boka tava kilasa;
(*Lamed*) kaqu ta balabala si asa ninae rane.

7 (*Mem*) Lopu kaqu matagutu ni sa sari na inavoso kaleadi.
(*Nun*) Turu va nabu si asa pa bulona pa nana kinalavarae koe Zihova.

8 (*Samek*) Soto va nabu si asa pa bulona, ke lopu kaqu matagutu,
(*Ain*) osolae kaqu dogoro sotia sa vina kilasadi ri na nana kana.

9 (*Pe*) Variponi va soku si asa koari pu malaṅa,*
(*Zade*) kaqu koa hola ninae rane sa nana tinoṅoto,
(*Qoph*) kaqu koa niṅira si asa, meke ta pamaṅae pa tie.

10 (*Resh*) Sari na tie kaleadi si kaqu dogoria sapu gua asa, meke ta naziri,
(*Shin*) kaqu garata livodi si arini meke mate palae,
(*Tav*) sa inokoro tadirini si kaqu murimuri palae.

* 111:10 Zob 28:28; ZT 1:7, 9:10 * 112:9 2 Kor 9:9

113

Vinahesina e Zihova pa Nana Lineana

¹ Mi vahesia se Zihova!

Kei gamu na nabulu te Zihova,
mi vahesia si Asa.

Mi vahesia sa Pozana e Zihova!

² Tamanae sa Pozana e Zihova,
podalae kamahire meke kamoā na kamoā.

³ Mani tavahesi se Zihova, podalae pa gasa rimata, meke kamoā pa
lodu rimata;

mani tava lavata sa Pozana e Zihova!

⁴ Koa baṅara ni e Zihova sari doduru butubutu,
meke sa vina lavatana Sa si hola ni sari na maṅauru!

⁵ Loketoṅa pule keke sapu gugua e Zihova sa nada Tamasa!
Koa Baṅara si Asa panaulu pa maṅauru.

⁶ Doṅo gore si Asa
meke dogoria Sa sa maṅauru meke sa pepeso.

⁷ Va rizu sage i Sa sari na tie malaṅa pu koa pa eba na kavuru pepeso;
ovuli Sa sari na habahuala pa dia minalaṅa,

⁸ pude somana koari na koburu tavia,
koari na koimata tadi na tie.

⁹ Va lavatia Sa sa barikaleqe tigena pa nana vetu,
va qetua Sa si asa, sina va bokaia Sa pude ari Nana koburu.

Mi vahesia se Zihova!

114

*Keke Kinaera pa Totoso Pasova**

¹ Totoso taluarāe pa Izipi sari na tie Izireli,
sari na tutina e Zekopi koasa popoa tadi na votiki tie,

² si ta evaṅae na tie madidi tanisa Baṅara sa butubutu Ziuda,
meke ta evaṅae na Binaṅara te Tamasa sari na butubutu Izireli
hire.

³ Dogoria sa Kolo Ziṅara sa minae te Zihova, ke ta paqaha rua nana,*
meke sa Ovuku Zodani si noso paki sa totolona sa.

⁴ Kapikapidolo guana qoti sari na toqere pa minataqara,
meke sari na toa si horuhoru guana tuna sipi.

⁵ Na sa si ta evaṅa ke ta paqaha rua tu si agoi na Kolo Ziṅara?
Meke na vegua ke noso tu totolomu si agoi na Ovuku Zodani?

⁶ Gamu na toqere, na vegua ke kapikapidolo guana qoti si gamu?
Meke na vegua ke horuhoru guana tuna sipi tu si gamu na toa?

⁷ Mamu tarazuzu si agoi na kasia popoa pana mae se Zihova,
meke pa kenuna sa Tamasa te Zekopi,

⁸ sapu vata evaṅae nia kopi kolo sa patu;*
meke koasa patu hihū si va vura nia bukaha kolo ibu Sa.

* 114: Ekd 12:51 * 114:3 Ekd 14:21; Zos 3:16 * 114:8 Ekd 17:1-7; Nab 20:2-13

115

Sa Kekeke Tamasa Hinokara

- 1 Kei Zihova, koa Goi mo si kaqu ta vatu sa vina lavata na vinahesi;
koa Goi mo, ba lopu koa gami,
sina koa gua koasa Mua tataru meke kopu ni Goi sari na Mua
zinama.
- 2 Na vegua ke zama sari na butubutu huporo,
“Avei sa mia Tamasa?” gua.
- 3 Sa nada Tamasa si koa pa mañauru,
meke taveti Sa gua saripu hiva ni Sa.
- 4 Sari na tamasa tadi na butubutu huporo si ta tavetae siliva na qolo,*
sapu ta tavete pa limadi rina tie mo.
- 5 Ari nuzudi si arini, ba lopu boka zama,
ari matadi, ba lopu dodogorae.
- 6 Koa dia talinadi, ba lopu boka avavosae,
koa dia isudi, ba lopu boka va humana.
- 7 Ari limadi, ba lopu boka tanitanini,
koadia nenedi, ba lopu boka ene,
meke lopu boka va vura mamalaini si arini.
- 8 Madi koa gua tugo asa sarini pu tavetedi sarini,
meke sari doduru pu kalavarae koa rini.
- 9 Kei, gamu na tie Izireli, mi kalavarae koe Zihova!
Asa sa mia lave meke na mia tinokae.
- 10 Gamu na hiama na butubutu te Eroni, mi kalavarae koe Zihova!
Asa sa mia lave meke na mia tinokae.
- 11 Gamu pu pamaña nia se Zihova, mi kalavarae koa Sa!
Asa sa mia lave meke na mia tinokae.
- 12 Lopu kaqu hite mulini ni gita e Zihova si gita na tie Izireli,
meke kaqu manani gita Sa,
meke sari doduru hiama te Tamasa.
- 13 Kaqu mana ni Sa sari doduru pu pamaña nia si Asa,*
hiteke na lavata.
- 14 Kaqu va soku lala i Nana E Zihova sari na tumia,
gamu meke sari na tutimia.
- 15 Mani manani gamu e Zihova,
Asa sapu tavetena sa Mañauru meke sa pepeso.
- 16 Sa Mañauru si te Zihova,
ba sa kasia popoa si ele vala nia Sa pa tie.
- 17 Sari na tie matedi si lopu boka vahesia se Zihova,
meke sarini pu ta pomunae.
- 18 Ba gita na tie toada si mada vahesia se Zihova,
podalae kamahire meke lopu makudo ninae rane ka rane!

Vahesia se Zihova!

* 115:4 Sam 135:15-18; Rev 9:20 * 115:13 Rev 11:18, 19:5

116

Vinahesi Tana Keke Tie pu Harupia Tamasa pa Minate

- 1 Tataru nia rau se Zihova, sina avosia Sa sa mamalaiñiqu,
meke olaña Sa sa qua tinepatepa.
- 2 Ura ele avosau Sa si rau totošo tepe la koa Sa si rau,
gua asa ke kaqu tepatepe la mo koa Sa pa doduruna sa qua tinoa.
- 3 Sari na tinasuna tanisa minate si koa pa vari likohaequ,
meke sa minatagutuna sa lovu si koa tata koa rau.
Ele holoqoru na talotana si rau.
- 4 Ke tiqe tepe la guahe si rau koasa Pozana e Zihova,
“Ke Zihova, tepe Igo rau si Goi, Mu harupia sa qua tinoa,”
- 5 Tataru meke toñoto se Zihova,
meke siña na tataru variva taleosae si Asa.
- 6 Kopu ni e Zihova sari pu malohoro;
totošo tasuna rau, si harupau Sa.
- 7 Maqu rañe va hinokaria se Zihova,
sina tavete valeana mae koa rau si Asa.
- 8 Ele harupau e Zihova si rau pa minate,
va moko au Sa pa qua kinabo,
meke harupau Sa pa vina kilasa koari na qua kana.
- 9 Ke kaqu ene si rau pa kenuna e Zihova,
pa popoa tadi na tie toadi.
- 10 Va hinokara si rau, ke maqu zama,*
“Ta ñovala hokara si rau,” gua.
- 11 Meke koasa qua tinalotana si zama si rau,
“Lopu boka rañea gita si keke tie,” gua.
- 12 Na sa si kaqu boka ponia rau koe Zihova
koari doduru Nana lineana koa rau?
- 13 Gua sapu ponia rau sa vaeni koe Zihova, si kaqu va lavatia rau koasa
tinaharupu,
pude zama leana nia koa Sa sapu harupau Sa si rau.
- 14 Pa korapadi ri kobi tinoni
si kaqu ponia rau koa Sa gua sapu ele va tatara nia rau pude vala
ia koa Sa.
- 15 Talotana hola se Zihova
pude dogoria sa minate tadi Nana tie toñoto.
- 16 Kei Zihova, hinokara na Mua nabulu si rau;
kaqu nabulu nigo rau, gua tugo sa tinaqu.
Ele rupahau Goi si rau pa minate.
- 17 Kaqu ponigo rau sa vina vukivukihi zama leana,
meke varavara atu koa Goi Zihova.
- 18 Pa korapadi ri kobi tinoni si kaqu ponia rau koa Sa
gua sapu ele va tatara nia rau pude vala ia koa Sa,
- 19 pa korapadi rina pavasa koasa Zelepade te Zihova,
sapu koa pa kokorapana sa vasileana Zerusalema.

* 116:10 2 Kor 4:13

Mi vahesia se Zihova!

117

Vinahesina e Zihova

- 1 Mi vahesia se Zihova, gamu doduru butubutu!*
- Mi vahesia si Asa, gamu doduru tinoni.
- 2 Ura nomana hola sa Nana tataru nabuna koa gita,
 meke kopu ni Sa sari Nana zinama ninae rane ka rane.

Mi vahesia se Zihova!

118

Vinaravara Zama Leana koasa Minataqara

- 1 Aria mada zama leana la koe Zihova, ura na leana si Asa;*
- meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane!
- 2 Madi zama guahe sari na tie Izireli,
 “Sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.”
- 3 Madi zama guahe sa butubutu te Eroni,
 “Sa Nana tataru si koa hola ninae rane.”
- 4 Sarini pu pamaña nia se Zihova si madi zama guahe,
 “Sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.”
- 5 Pa korapa qua tinasuna si tepa la si rau koe Zihova;
 olanía Sa sa qua tinepatepa meke vata rupahau Sa.
- 6 Koa somana koa rau se Zihova, ke lopu matagutu si rau,*
 gua asa, ke loke tie si boka va tasuna au.
- 7 Koa tata koa rau se Zihova pude toka nau,
 ke kaqu koa mataqara si rau koa rini pu kukiti nau.
- 8 Leana hola si pude koa aqorae koe Zihova,
 ba lopu pude ranerane la pa tie mo.
- 9 Leana hola si pude koa aqorae koe Zihova,
 ba lopu pude ranerane la koari na koimata mo pa pepeso.
- 10 Soku koari na qua kana pa votiki butubutu si mae varidikue nau,
 ba pa korapa ñinirañira te Zihova si ele va mate betoi rau si arini.
- 11 Koa pa vari likohaequ rau si arini,
 ba pa korapa ñinirañira te Zihova si ele va mate betoi rau si arini!
- 12 Rovana mae au rini si rau, guana zipale,
 guana nika hurununa sapu sulu pani sari na duduli popadi,
 ba pa korapa ñinirañira te Zihova si ele va mate betoi rau si arini!
- 13 Ele ta zukuru va kaleana si rau meke tata tava kilasa,
 ba toka nau e Zihova.
- 14 E Zihova si poni nau sa ñinirañira, ke kerakera si rau,*
 ele harupau Sa si rau.
- 15 Avoso la tu pa ipi tadi na tie te Tamasa, korapa iraña qetuqetu guahe:
 “Sa lima heheda te Zihova si va mataqara gita.
- 16 Tava ovulu sage sa lima mataona e Zihova,
 sa Nana ñinirañira lavata pa vinaripera!”

* 117:1 Rom 15:11 * 118:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 110:5, 106:1, 107:1, 136:1; Zer 33:11 * 118:6 Hib 13:6 * 118:14 Ekd 15:2; Ais 12:2

- 17 Lopu kaqu mate si rau, ba kaqu toa
meke tozi vura nia gua sapu evañia e Zihova.
- 18 Ele va kilasau e Zihova si rau,
ba lopu va mate au Sa.
- 19 Tukele poni nau sari na sasadana sa Zelepade,
pude qu nuquru la, maqu zama leana koe Zihova.
- 20 Hiera tugo sa sasada te Zihova;
ari na tie tonoto mo si boka nuquria si asa.
- 21 Zama leana si rau koa Goi Zihova, sina ele avosau Goi,
sina ele harupau Goi.
- 22 Sa patu sapu kilua rina tie kuri vetu,**
si asa tugo si arileana hola koari doduru patu.
- 23 Sa tinavete te Zihova hie
si variva magasa hola tugo koa gita!
- 24 Hie tugo sa rane mataqara te Zihova,
aria mada varigara qetuqetu nia.
- 25 Mu harupu gami Zihova, Mu harupu gami!*
Kei Zihova, Mu va boka gami pa mami tinavete!
- 26 Mani mana nia Tamasa si asa pu nuquru mae pa korapa pozana e
Zihova!*
Gami pu koa pa Zelepade te Zihova si manani gamu si gamu.
- 27 E Zihova sa Tamasa,
ele tavete valeana mae koa gita si Asa.
Tanini pa limamia sari na lelana huda,
mamu ene va tokele sage la koasa hope pa Zelepade.
- 28 Agoi sa qua Tamasa, ke maqu zama leana atu koa Goi.
Agoi sa qua Tamasa, ke maqu va lavatigo.
- 29 Aria mada zama leana la koe Zihova, ura na leana si Asa,
meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninæ rane ka rane!

119

(Aleph) Sa Tinarae Te Zihova*

- 1 Tamanae tugo si arini pu lopu hite ta zutu pa dia tinoa,
meke luli i sari na tinarae te Zihova.
- 2 Tamanae tugo sarini pu kopu ni sari Nana vina totolie,
meke va tabea si Asa pa doduru bulodia;
- 3 sapu lopu tavete va sea,
ba lulia rini sa hiniva te Tamasa.
- 4 Zihova, ele ponini gami Goi sari na Mua vina tumatumæ,
meke ele tozi ni Goi pude va tabe valeani.
- 5 Okoro nia rau
sapu kaqu kopu valeana ni rau sari na Mua ginarunu!

* 118:22 Lk 20:17; TTA 4:11; 1 Pit 2:7 * 118:22 Mt 21:42; Mk 12:10-11 * 118:25 Mt 21:9;
Mk 11:9; Zn 12:13 * 118:26 Mt 21:9, 23:39; Mk 11:9; Lk 13:35, 19:38; Zn 12:13 * 119:
Hopeke pukuna sa Sam 119 si podalæ koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

- 6 Be kopu totoko ni rau sari na Mua tinarae
si lopu kaqu tava kurekure si rau.
7 Pana va nonoga i rau sari na mua vinilasa toṅotodi,
si kaqu vahesi Igo rau pa bulo viana.
8 Kaqu va tabei rau sari na Mua ginarunu,
ke Mu lopu luara pani au!

(Bet) Vina Tabena sa Tinarae te Zihova

- 9 Vegua meke kote boka koa via pa nana tinoa si keke tie vaqura?
Pa kinopudi mo sari na Mua zinama.
10 Pa doduru buloqu si hata Igo rau si Goi,
ke Mu kopu nau pude lopu luara pani rau sari na Mua tinarae.
11 Ele va nonogai na kopu ni rau pa buloqu sari na Mua zinama,
pude qu lopu tavete va sea atu koa Goi si rau.
12 Kei Zihova, vahesigo rau si Goi,
Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.
13 Kaqu tozi vura ni rau
sari doduru Mua tinarae pu tozi nau Goi.
14 Qetu nia rau si pude va tabei sari na Mua vina totolie,
hola nia si pude soku qua likakalae.
15 Balabala va lohi i rau sari na Mua vina tumatumae,
meke kaqu kopu totoko ni rau sari na Mua hiniva.
16 Kaqu qetu ni rau sari na Mua ginarunu,
meke lopu kaqu muliṅi ni rau sari na Mua zinama.

(Gimel) Qinetuqetuna sa Tinarae Te Zihova

- 17 Mamu va leana au si rau na Mua nabulu,
pude qu toa si rau meke va tabei sari na Mua zinama.
18 Mu toka nau pude doṅo gilani na tumae ni
sari na hinokara tolavaedi koari na Mua tinarae.
19 Lopu koa seunae si rau pa kasia popoa hie,
Mu va bakali koa rau sari na Mua tinarae.
20 Okoro sigiti nia rau pa buloqu
pude tumae ni sari na Mua tinarae doduru toṅoso.
21 Norei Goi saripu vahesi pule ni,
madi ta levei gedi sarini pu sekei sari na Mua tinarae.
22 Mu lopu va malumi si arini pude zama ṅoṅovala au na va sisire nau,
sina ele kopu ni rau sari na Mua vina totolie.
23 Be kuhana nau rina koimata si rau,
ba arau sa Mua nabulu si kaqu balabala va lohi i sari na Mua
ginarunu.
24 Sari na Mua vina tumatumae si na qua qinetuqetu;
arini si totoli nau.

(Dalet) Inokoro Nabuna pude Va Tabea sa Tinarae te Zihova

- 25 Namu ele tata pa minate si rau,
Mu va toa pule au gua sapu ele va tatara nia Goi!
26 Sipu tozi helahelae ni rau gua saripu evaṅi rau, si olaṅau Goi;
Mu va tumatumae nau sari na Mua tinarae!
27 Toka nau pude tumae ni sari na Mua tinarae,
meke kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tumatumae
tolavaedi.
28 Lodu mate si rau pa tinalotaṅa,

- Mu va niñira au, gua sapu ele va tatara nia Goi!
 29 Mu va leseve au koari na hahanana sekesekeidi,
 Mamu va tumatumae nau sa Mua tinarae.
 30 Ele vizatia rau si pude koa na tie ta ronuequ,
 meke ele va avosi rau sari na Mua vinilasa.
 31 Kei Zihova, ele luli i rau sari na Mua vina tototalie,
 ke Mu lopu va malumi sari na tie pude va kurekure au.
 32 Kaqu va tabe qetuqetu ni rau sari na Mua tinarae,
 sina kaqu va noma ia Goi sa qua ginalagilanadi rini.

(He) Tinepatepana sa Ginilagilana

- 33 Kei Zihova, Mu va tumatumae nau sari na ginuadi rina Mua
 ginarunu,
 meke kaqu va tabei rau si arini doduru tototalo.
 34 Mu va bakalia koa rau sa Mua tinarae meke kaqu va tabea rau si
 asa;
 kaqu kopu nia rau si asa pa doduru buloqu.
 35 Mu kopu nau pude va tabei sari na Mua tinarae,
 sina koarini si vagia rau sa qinetuqetu.
 36 Mu va okorau pude va tabei sari na Mua vina tototalie,
 ba lopu pude koa tagotago.
 37 Kopu nau pude qu lopu va sotoa sa qua binalabala koari na tinitona
 pu lokelaedi;
 Mu valeana au, gua sapu ele zama nia Goi.
 38 Mu kopu nia sa Mua vina tatara koa rau sa Mua nabulu,
 gua sapu ele va tatara nia Goi koarini pu va tabe Igo.
 39 Mu harupau koari na zinama nonovalala pu matagutu ni rau,
 nake tolavaedi sari na Mua vinilasa.
 40 Okoro va tabei rau sari na Mua vina tumatumae;
 Mu poni nau sa tinoa vaqura, ura na tonoto si Goi.

(Vav) Kinalavarae koasa Tinarae te Zihova

- 41 Kei Zihova, Mu tataru nau pa Mua tataru nabuna,
 Mu va sare au koari na qua kana gua sapu ele va tatara nia Goi.
 42 Pude qu boka olañi rau sarini pu zama nonovalau,
 sina kalavarae si rau koari na Mua Zinama.
 43 Va boka au pude tozi vura nia sa hinokara doduru tototalo,
 sina raneñi rau sari na Mua vinilasa.
 44 Kaqu va tabei rau sari na Mua tinarae
 ninae rane ka rane,
 45 meke kaqu koa ta rupaha si rau,
 sina podekia rau pude va tabei sari na Mua vina tumatumae.
 46 Kaqu tozi vura ni rau sari na Mua vina tototalie koari na banara,
 meke lopu kaqu tava kurekure si rau.
 47 Na vagi nia qinetuqetu rau sa vina tabedi rina Mua tinarae,
 sina tataru ni rau si arini.
 48 Pamaña ni na tataru ni rau sari na Mua tinarae,
 kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua ginarunu.

(Zain) Rinañena sa Tinarae te Zihova

- 49 Mu lopu muliñi nia sa Mua vina tatara koa rau sa Mua nabulu,
 ura ranego rau pude poni nau gua sapu va tatara nia Goi.
 50 Sa Mua vina tatara asa si va manotau pa qua tototalo tasuna,

sina ele va tatara nau Goi sa tinoa.

- 51 Saripu vahesi pule ni si pesipesi au doduru totošo,
 ba arau si lopu hite luaria sa Mua tinarae.
 52 Kei Zihova, sipu balabala i rau sari na Mua vinilasa pukeramedi,
 si koa manoto si rau.
 53 Ta naziri hola ni rau sari na tie huporo
 pu sekei sari na Mua tinarae.
 54 Pa qua tinoa papakana pa pepeso
 si kerakera ni rau sari na Mua ginarunu.
 55 Pana boni si balabala Igo rau Zihova,
 meke hoke balabala i tugo rau sari na Mua tinarae.
 56 Vagi nia qinetugetu rau
 sa vinatabedi rina Mua vina tumatumae.

(Het) Vala Pule nia koasa Tinarae te Zihova

- 57 Zihova, Agoi mo si okoro nigo rau pa doduruna sa qua tinoa;
 va tatara nia rau si pude va tabei sari na Mua zinama.
 58 Pa doduruna sa buloqu si hata ia rau sa Mua tinamanae,
 gua sapu ele va tatara nia Goi.
 59 Sipu balabala i rau sari na qua hahanana na tinavete,
 kekere la si rau pude kaqu luli i sari na Mua vina totolie.
 60 Lopu aqa si rau,
 ba va tabe i mo rau sari na Mua tinarae.
 61 Sekesekei nau rina tie kaleadi si rau pude tavete va sea,
 ba lopu mulini ni rau sari na Mua tinarae.
 62 Pana korapa boni si vanunu si rau meke vahesigo,
 sina tonoto sari na Mua tinarae.
 63 Arau si na dia baere arini pu pamaña nigo,
 meke luli i sari na Mua vina tumatumae.
 64 Kei Zihova, sa kasia popoa si sinia na Mua tataru nabuna,
 Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.

(Tet) Sa Laena sa Tinarae te Zihova

- 65 Kei Zihova, ele kopu nia Goi sa Mua vina tatara,
 meke ele tavete va leana si Goi koa rau sa Mua nabulu.
 66 Mu poni nau sa vinilavilasa va tonoto meke sa tinumatumae.
 Ura va hinokari rau sari na Mua tinarae.
 67 Sipu lopu ele va kilasa au Goi si hoke ene sea si rau,
 ba kamahire si va tabe i rau sari na Mua zinama.
 68 Tavete valeana, meke tataru na vatukana si Goi,
 Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.
 69 Saripu vahesi pule ni si totozi va hakehakei nau si rau,
 ba pa doduruna sa buloqu si va tabe i rau sari na Mua vina
 tumatumae.
 70 Sari kasa tie sara si loke dia ginilagilana;
 ba arau si getugetu ni sari na Mua tinarae.
 71 Leana koa rau sa vina kilasaqu,
 sina gua asa meke boka va nonoga i rau sari na Mua ginarunu.
 72 Leana hola koa rau sari na Mua tinarae,
 hola ni sari na tina qolo na siliva.

(Yod) Sa Tinonotona sa Tinarae te Zihova

- 73 Agoi tavete au si rau, meke kopu nau Goi;
 Mu va tumatumae au pude qu tumae ni sari na Mua tinarae.

- 74 Sarini pu pamaña Nigo si kaqu qetu pana dogorau ri,
sina kalavaṛae si rau koari na Mua zinama.
- 75 Kei Zihova, gilania rau sapu tonoto sari na Mua vinilavilasa.
Meke ta ronuenta sa Mua vina kilasa koa rau.
- 76 Maqu koa manoto si rau koasa Mua tataru nabuna,
gua sapu ele va tatara nia Goi koa rau sa Mua nabulu.
- 77 Mu tataru nau na taleoso nau, meke kaqu toa si rau,
sina qetu ni rau sari na Mua tinarae.
- 78 Saripu vahesi pule ni si madi koa kurekure ni sari na dia zinutu
kokoha koa rau;
ba arau si kaqu balabala va lohi la i rau sari na Mua vina
tumatumae.
- 79 Sarini pu pamaña Nigo si madi mae koa rau,
pude madi gilani sari na Mua vina totolie.
- 80 Maqu va tabe valeana i sari na Mua ginarunu,
pude qu lopu tava kurekure si rau!

(Kaph) Tinepana sa Vinasare

- 81 Kei Zihova ele mabo sa qua tinoa pa inaḡamu Goi pude harupau;
ba ranea rau sa Mua zinama.
- 82 Ele mabo sari na mataqu na hakehakei Nigo rau koasa Mua vina
tatara;
nanasa guahe si rau, “Panavisa kaqu va manoto au e Zihova,” gua
si rau.
- 83 Ele loke laequ mo si rau, gua tugo na ututuvuana kolo lulurana,
ba lopu hite muliṇi ni rau sari na Mua ginarunu.
- 84 Ve seunae gua si kaqu aḡa si rau?
Panavisa kaqu va kilasi Goi saripu ṇoṇovalau?
- 85 Sari na tie vahesi puleni pu sekei sari na Mua tinarae si sekesekei
nau,
pude va hoḡa au, gua.
- 86 Sari na Mua tinarae si ta ronuedi;
sari na tie kaleadi si ṇoṇovala au pa kinohakoha, ke Mamu toka
nau!
- 87 Tata hokara va mate au rini si rau,
ba soto va nabu si rau koari na Mua vina tumatumae.
- 88 Koa sa Mua tataru nabuna si Mu va sare au pa qua tinoa,
pude maqu va tabei sari na Mua vina totolie.

(Lamed) Rinañena sa Tinarae te Zihova

- 89 Kei Zihova sa Mua zinama si koa hola ninae rane;
koa hola si asa pa mañauru.
- 90 Kopu ni Goi sari na Mua zinama koari doduru sinage na sage,
ele sokirae nia Goi sa pepeso meke koa hola si asa.
- 91 Sari doduru tiñitona si koa hola kamoā pa rane ñinoroi,
sina koa gua koasa Mua zinama, meke sina na Mua nabulu sari
doduru.
- 92 Be guana lopu sa Mua tinarae si na ñatina sa qua qinetuqetu,
si ele mate tu si rau koari na qua tinasigiti.
- 93 Lopu kaqu hite muliṇi ni rau sari na Mua vina tumatumae,
ura koarini mo si poni nau Goi sa tinoa.
- 94 Tamugoi mo si rau, ke Mu harupau!
Ura podekia rau pude kopu ni sari na Mua vina tumatumae.
- 95 Sari na tie kaleadi si korapa opo aḡa nau pude va mate au,

ba arau si korapa balabala va lohi la i rau sari na Mua vina totolie.
 96 Ele gilania rau sapu sari doduru tinitona si koa dia kokoidi,
 ba sa Mua tinarae si gotogoto puta.

(Mem) Tataru nia Rau sa Tinarae te Zihova

97 Kei, tataru hola nia rau sa Mua tinarae!
 Balabala va lohi la ia rau si asa doduru totošo.
 98 Sa Mua tinarae si koa koa rau doduru totošo,
 meke toka nau sa pude tumatumae hola ni sari na qua kana.
 99 Gilagilana hola ni rau sari doduru qua tie va tumatumae,
 sina balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tumatumae.
 100 Tumatumae hola ni rau sari na tie koadi,
 sina va tabei rau sari na Mua tinarae.
 101 Va talevara ni rau sari doduru hahanana kaleadi,
 pude maqu boka kopu ni sari na Mua zinama.
 102 Lopu hite kilu i rau sari na Mua tinarae.
 Ura na Agoi mo telemu sa qua tie va tumatumae.
 103 Avoso lea koa rau sari na Mua zinama,
 lomosohola nia sa sa namu zipale.
 104 Vagi ni tinumatumae rau sari na Mua tinarae,
 gua asa ke hakohako ni rau sari doduru hahanana seadi.

(Nun) Kalalasa koasa Tinarae te Zihova

105 Sa Mua zinama si na zuke pa nenequ,
 meke na kalalasa pa qua sirana.
 106 Ele tokotokoro nia rau sa qua vina tatara,
 pude va tabe i sari na Mua tinarae tonotodi.
 107 Kei Zihova, ta sigiti hola si rau,
 Mu va sare au pa minate, gua sapu ele va tatara nia Goi.
 108 Mu va egoa sa qua vinahesi pu poni Igo rau, kei Zihova,
 Mamu va tumatumae nau sari na Mua tinarae.
 109 Vala ia rau pa tinasuna sa qua tinoa doduru totošo,
 ba lopu mulini nia rau sa Mua tinarae.
 110 Sekesekei nau rina tie kaleadi pude va mate au, gua;
 ba lopu hite sekei rau sari na Mua vina tumatumae.
 111 Sari na Mua vina totolie si na qua vinagi ninae rane ka rane,
 arini tugo si na qua qinetugetu pa buloqu.
 112 Ele vizatia rau si pude va tabei sari na Mua ginarunu osolae beto
 sa qua tinoa.

(Samek) Koa Valeana pa Kinopudi rina Tinarae te Zihova

113 Kukiti ni rau sarini pu ruarabeke pa dia sinoto koa Goi,
 ba tataru nia rau sa Mua tinarae.
 114 Agoi si na qua tinokae meke na qua lave.
 Ranei rau sari na Mua zinama.
 115 Mi taloa koa rau gamu doduru pu tavete va kaleana.
 Arau si kaqu va tabe i sari na tinarae tanisa qua Tamasa.
 116 Mu poni nau sa niniranira, gua sapu ele va tatara nia Goi, pude
 maqu toa;
 Mu lopu va kurekure au pa qua rinañerane!
 117 Mu tuqe au, pude maqu koa tava sare,
 pude maqu koa va avosi sari na Mua ginarunu doduru totošo.
 118 Kilu pani Goi sari doduru pu sekei sari na Mua vina totolie;

- sari na dia tinavete sekesekeidi si loke laedi.
 119 Tavete guni na remoremo Goi sari na tie kaleadi,
 gua asa ke tataru ni rau sari na Mua vina totolie.
 120 Matagutu Nigo rau si Goi;
 matagutu sisigiti si rau, sina koa gua koari na Mua vinaripitui.

(Ain) Vina Tabena sa Tinarae te Zihova

- 121 Ele evania rau gua sapu toŋoto meke leana,
 Mu lopu luara vala au koarini pu noŋovalau.
 122 Mu va tataru nau sapu kaqu toka nau Goi si rau sa Mua nabulu;
 Mu lopu va malumi sari na tie huporo pude noŋovalau.
 123 Mabo sari na mataqu na hakehakei nia sa Mua tinaharupu,
 meke sa vina gorevurana sa Mua vina tatara toŋotona.
 124 Mu toka nau, arau sa Mua nabulu koasa Mua tataru nabuna,
 Mu va tumatumae nau sari na Mua ginarunu.
 125 Arau si na Mua nabulu, Mu poni nau sa ginilagilana,
 pude maqu tumani sari na Mua vina totolie.
 126 Kei Zihova, hie sa Mua toŋoto pude va kilakilasa,
 sina korapa sekea rina tie sa Mua tinarae.
 127 Tataru ni rau sari na Mua tinarae hola nia sa qolo,
 meke sa qolo sapu ele tava viana.
 128 Gua asa ke luli i rau sari doduru Mua vina tumatumae.
 Hakohako ni rau sari doduru hahanana seadi.

(Pe) Inokoro pude Va Tabea sa Tinarae te Zihova

- 129 Marilaedi hola sari na Mua vina totolie,
 gua asa ke kopu ni rau si arini.
 130 Sa vina bakaladi rina Mua vina tumatumae si va mae ia sa kalalasa.
 Meke ponia sa sa ginilagilana koari pu pupuhu.
 131 Popa leo si rau,
 ura memeha ni rau sari na Mua tinarae.
 132 Mu mae koa rau, Mamu tataru nau, Mamu taleoso nau,
 gua sapu tavete ni Goi saripu tataru nia sa Pozamu.
 133 Kopu nau pude maqu lopu hoqa pa sinekedi sari na Mua tinarae,
 Mu lopu va malumau pude tava kilasa koa sa kinaleana.
 134 Mu va sare au koari pu noŋovalau,
 pude maqu va tabei sari na Mua tinarae.
 135 Mu mana nau pa Mua sinomana koa rau,
 Mamu va tumatumae nau sari na Mua vina totolie.
 136 Guana titisi sari na kolomataqu,
 sina kilui rina tie sari na Mua tinarae.

(Zade) Sa Tinoŋotona sa Tinarae te Zihova

- 137 Kei Zihova, toŋoto si Goi,
 meke sari na Mua tinarae si toŋoto tugo.
 138 Sari na Mua vina totolie pu taveti Goi,
 si leadi hola pa doduru tie.
 139 Sa qua binugoro si manini pa buloqu guana nika,
 sina kilu i rina qua kana sari na Mua zinama.
 140 Hinokara hola sa Mua vina tatara,
 meke qetu hola nia rau na Mua nabulu si asa.
 141 Lopu arilaequ, meke ta kiluqu si rau,
 ba lopu hite mulini ni rau sari na Mua tinarae.

- 142 Sa Mua tinonoto si tonoto ninae rane,
meke sa Mua tinarae si hinokara doduru toto.
143 Tinasuna na tinalotana si raza koa rau,
ba sari na Mua tinarae si variva qetu koa rau.
144 Sari na Mua vina totolie si tonoto ninae rane,
Mu poni au sa ginilagilana pude maqu toa si rau.

(Qoph) Sa Tinepa Vinasare koe Zihova

- 145 Kei Zihova, tepa atu si rau koa Goi pa doduruna sa buloqu!
Mu va tabe au, meke kaqu kopu ni rau sari na Mua ginarunu.
146 Tepa atu si rau, Mu harupau,
meke kaqu va tabei rau sari na Mua vina totolie.
147 Pana vaqavaqasa si vanunu si rau, meke tepa atua sa tinokae;
ranei rau sari na Mua zinama.
148 Peqa nia rau doduru boni
hoke balabala va lohi la i rau sari na Mua vina tatara.
149 Kei Zihova, sa Mua tataru si nabuna, ke Mu avoso mae au,
Mu kopu nia sa qua tinoa, pa Mua tinonoto
150 Korapa nono mae sarini pu nonovalau,
sarini pu lopu kopukopu ni sari na Mua tinarae.
151 Ba korapa koa tata si Goi koa rau, Kei Zihova,
sari doduru Mua tinarae si hinokara.
152 Pukerane tu si ele va nonoga i rau sari na Mua vina totolie,
meke gilania rau sapu ele va turu i Goi ninae rane.

(Resh) Keke Tinepa Tinokae

- 153 Mu dono mae au koasa qua tinasigiti, Mamu va sare au,
ura na lopu kilu pani rau sari na Mua tinarae.
154 Mu lavelave hukata nau pa qua tinoa, Mamu vata rupahau pa
tinasuna,
na harupau gua sapu ele va tatara nia Goi.
155 Sari na tie kaleadi si lopu kaqu ta harupu,
sina lopu kopu ni rini sari na Mua ginarunu.
156 Ba noma hola sa Mua tataru va tukana Goi Zihova,
Mu harupau pa Mua vinilasa tonotona.
157 Soku hola sari na qua kana pu nonovala au,
ba lopu hite malohoro si rau pa kinopudi rina Mua tinarae.
158 Etulu pani rau sari kasa tie nonovala sara,
sina lopu kopu ni rini sari na Mua tinarae.
159 Mu balabala ia sapu gua qetu guni rau sari na Mua vina totolie!
Mu kopu nia sa qua tinoa koasa Mua tataru nabuna.
160 Sari doduru zinama Tamugoi si hinokara,
meke sari doduru mua tinarae tonotodi si koa hola ninae rane.

(Sin meke Shin) Kinopuna sa Tinarae te Zihova

- 161 Sari na koimata si nonovala hoborau rini,
ba pamaña nia rau sa Mua zinama.
162 Qetuqetu hola qua tu, sina koa gua koari na Mua vina tatara.
Sa qua qinetuqetu si gua tugo tadi pu vagia si keke tinago leleana.
163 Hakohako hola ni rau sari na kinohakoha,
ba qetu nia rau sa Mua tinarae.
164 Ka zuapa toto pa keke rane si vahesigo rau,
koari na Mua tinarae tonotodi.

- 165 Sarini pu qetu nia sa Mua tinarae si koa va bulebulei;
meke loketona si kaqu boka va hoqai si arini.
- 166 Kei Zihova, ranea rau sa Mua tinaharupu,
meke va tabe i rau sari na Mua tinarae.
- 167 Va tabe i rau sari na Mua vina tototalie,
sina qetu ni rau si arini pa doduru buloqu.
- 168 Va tabe i rau sari na Mua tinarae na vina tototalie,
ura gilani Mua Goi sari doduru qua hahanana na tinavete.

(Tav) Keke Tinepa Tinokae

- 169 Kei Zihova, mani kamo atu koa Goi sa qua tinepa tinokae;
Mu va tumatumae au, gua sapu ele va tatara nia Goi.
- 170 Mamu va avosia sa qua vinaravara,
gua sapu ele va tatara nia Goi.
- 171 Kaqu vahesigo rau si Goi doduru tototalie,
sina va tumatumae nau Goi sari na Mua ginarunu.
- 172 Kaqu kera ni rau sari na Mua zinama,
sina tonoto sari na Mua tinarae.
- 173 Mu koa va namanama doduru tototalie pude toka nau,
ura ele vizatia rau pude luli sari na Mua vina tumatumae.
- 174 Kei Zihova, hakehakei nia rau sa tinaharupu,
meke qetuqetu nia rau sa Mua tinarae.
- 175 Mu va toa au, pude maqu vahesi Igo,
madi toka nau rina Mua tinarae si arau.
- 176 Ene hoboro lamae si rau, guana sipi muliunu,
gua asa ke mae, Mamu hata pule nau si arau sa Mua nabulu,
ura na lopu kilu i rau sari na Mua tinarae.

120

Keke Tinepa Tinokae

(Sari na Sam 120-134 si hoke kerani rini tototalie sage la pa Zerusalemata si arini pude somana pa vinahesi.)

- ¹ Pa qua tinasuna si tepa la tinokae si rau koe Zihova,
ke toka nau Sa.
- ² Mu harupau Zihova,
koari na tie marikokohadi, na sekesekeidi.
- ³ Gamu kasa na tie marikokoha mia,
na sa si kaqu taveteni gamu Sa si gamu?
- ⁴ Kaqu ta gonae tupi narudi tadi na tie varipera,
meke ta kina motete leradi si gamu!
- ⁵ Pude koa somanae koa gami, si kaleana hola nia pude koa turae
koari na tie pa Meseki*,
babe koari na tie pa Kedara.
- ⁶ Ele seunae hola koa somanae si rau
koari na tie pu kukiti nia sa binule.
- ⁷ Sipu tozi ni rau sari na tie pude koa bule,
sa vinaripera tu si hiva nia rini.

* **120:5** Sari na tie huporo kaleadi si koa pa seu pa Meseki meke Kedara.

121

E Zihova mo sa Nada Tie Kopu

- 1 Ena sage la koari na togere si rau meke balabala,
“Pavei si kaqu mae gua sa qua tinokae?”
- 2 Sa qua tinokae si kaqu mae gua koe Zihova
sapu tavetena sa mañauru meke na pepeso.
- 3 Kaqu kopu nigo Sa si goi pude lopu gulazoro hoqa nigo.
Asa sapu kopu nigo si kote koa vañunu la mo.
- 4 Dotu, Asa sapu kopu nia se Izireli
si lopu kaqu rorodoko, na puta.
- 5 E Zihova si na mua Tie Kopu;
koa tata koa goi si Asa pude kopu nigo.
- 6 Sa rimata si lopu kaqu va sigitigo pana rane,
meke gua tugo sa sidara pana boni.
- 7 E Zihova si kaqu kopu nigo pa doduru tinasuna;
kaqu va sare igo Sa si goi.
- 8 Kaqu kopu nigo e Zihova si goi koari doduru mua inene,
kamahire meke ninae rane ka rane.

122

Vina Lavatana sa Popoa Zerusalema

(Keke kinera te Devita)

- 1 Qetu si rau sipu zamau rina qua baere,
“Aria mada la pa vetu hope te Zihova.”
- 2 Kei Zerusalema,
kamahire si turu si gami pa sasadana sa mua bara.
- 3 Zerusalema si keke vasileana nomana
sapu ta kuri valeana na varitata sisigiti sari na vetu pa vari
korapana.
- 4 Vasina si la sari na butubutu Izireli,
meke sari na tinoni te Zihova,
pude la vahesia si Asa,
gua sapu ta zamae pa Nana tinarae.
- 5 Vasina si koa sari na habohabotuana varipitui tadi na banara Izireli,
pude varipitui ni sari na dia tie.
- 6 Mi varavara nia sa binule pa Zerusalema, mi zama guae:
“Madi koa valeana sarini pu tataru nigo si goi.
7 Sa binule si mani koa pa korapana sa mua bara,
meke na vinasare koari na tie nomadi pa dia vetu!”
- 8 Pa ginuadi ri kasa turanaqu na qua butubutu pu koa vasina,
si zama si rau koasa popoa Zerusalema, “Na binule si mani koa
koa goi!”
- 9 Pa ginuana sa vetu hope te Zihova sa nada Tamasa,
si varavara nia rau sa kinoa valeana tamugamu pu koa vasina.

123

Keke Vinaravarana sa Tataru Variva Taleosae

- 1 Kei Zihova, koa Goi mo si doño atu si rau,
Agoi sapu koa nati hiniva pa Mañauru.
- 2 Gua sapu sa nabulu si kalavarae mo koasa tie pu nati hiniva nia,
meke sa nabulu vineki si kalavarae mo koasa barikaleqe pu nati
hiniva nia,
si gua tugo asa si gami koa Goi Zihova sa mami Tamasa,
osolae tataru ni gami na tokani gami Goi.
- 3 Kei Zihova, Mu tataruni gami na harupu gami,
ura lopu makudo doño va gore gami rini.
- 4 Ele seunae hola sapu ta ñoñovala si gami koari na tie tagotago,
meke tava sisirei koari pu ñoñovala gami si gami,
arini pu vahesi puleni.

124

Tamasa si na Tie Kopu tadi Nana Tie

(Keke kinera te Devita)

- 1 Vegua, be lopu tokani gita e Zihova?
Mada olaña guahe,
- 2 “Be lopu tokani gita e Zihova si gita,
totoso rapatani gita rina nada kana,
- 3 si gina kote ele va mate beto gita tu rini
pa dia tinañazirida,
- 4 meke sa tinahuara pu guana totolo sapu taveteni gita rina nada kana,
si be ele paleke taloani gita tu,
meke nobi tamunu gita, guana kolo,
5 be ele lodu mate tu si gita pa tinasuna guana naqe.”
- 6 Mada vahesia se Zihova sapu kopuni gita,
pude lopu ta ñoñovala koari na nada kana.
- 7 Tava sare si gita, guana kurukuru tava vura taloana koasa sipata tadi
na tie hata kurukuru,
ta rupaha si gita koasa sipata ta huarana.
- 8 Sa nada tinokae si mae guana koe Zihova
sapu tavetena sa mañauru na pepeso.

125

Sa Vinasare tadi na Tie te Tamasa

- 1 Sarini pu kalavarae koe Zihova si gua tugo sa toqere Zaione,
sapu lopu kaqu boka tava rizu, ba turu hola ninae rane.
- 2 Gua sapu koa vari likohae nia rina toqere sa popoa Zerusalem,
si gua tugo sapu koa vari likohae ni e Zihova sari Nana tie,
podalae kamahire meke kamoana na kamoana.
- 3 Sari na tie kaleadi si lopu kaqu koa nati hiniva hola la pa popoa tadi
na tie toñoto;
pude gua asa, si kote tavete va sea tugo sari na tie toñoto.

- ⁴ Kei Zihova, Mu valeana la koari na tie leadi,
sarini pu va tabei sari na Mua tinarae.
- ⁵ Ba pana va kilasi Goi sari na tie kaleadi,
si Mu va kilasa i tugo sarini pu luara pani sari na Mua hahanana
leadi.

Gamu na tinoni Izireli mi koa bule!

126

Keke Tinepatepa Vinasare

- ¹ Sipu turana pule lani gita e Zihova si gita pa Zerusalema,
si guana putagita si gita.
- ² Hegere na kera qetuqetu si gita,
meke vari zamae sari na votiki butubutu,
“E Zihova si evani sari na tinitoṅa variva magasadi koarini,” gua.
- ³ Meke hinokara tugo, evani tugo e Zihova sari na tinitoṅa no-
manomadi koa gita,
ke ele qetuqetu hola si gita!
- ⁴ Kei Zihova, Mu va koa valeana pule gami,
guana ruku pu vala puleni kolo sari na ovuku popadi.
- ⁵ Sarini pu lelete pa kolomata,
si madi pakepakete pa qinetuqetu!
- ⁶ Sarini pu paleki sari na kiko pa kinabokabo pude la lelete,
si kaqu kera qetuqetu pa dia pinule mae;
totoso paleki rini sari na vuadi.

127

Vinahesina sa Lineana te Tamasa

(Keke kinera te Solomone)

- ¹ Be lopu kuria e Zihova sa vetu,
si kote loke laena sa tinavete tadi na tie kuri vetu.
Be lopu kopu nia e Zihova sa vasileana,
si loke laena pude kopu nia ari na tie varane si asa.
- ² Loke laena pude vaṅunu munumunu hokara,
meke pule boṅi pa tinavete niṅirana pude hata ia sa kinoa valeana.
Ura e Zihova tu poni sarini pu tataru ni Sa,
meke poni toso puta Sa si arini.
- ³ Sari na koburu si na vinariponi te Zihova,
na minana hinokara si arini.
- ⁴ Sari na tuna koreo sa tie toso vaqurana sa,
si kekenoṅo guana tupi pa limana sa tie varane.
- ⁵ Qetu tugo sa tie pu soku tuna guana tie pu siṅi sa nana voivoina tupi,
sina lopu kaqu boka tava kilasa si asa,
pana tutuvi sa sari nana kana pude varitokei pa sasadana sa
vasileana.

128

Piniana sa Vina Tabe Koe Zihova

- 1 Tamanae tugo sarini pu pamaña nia se Zihova,
meke luli sari Nana hiniva!
- 2 Kaqu henai gamu vuadi sari na tinavete pa limamia;
kaqu getugetu si gamu, meke learane sa mia kinoa.
- 3 Kaqu podopodo va soku sa mua barikaleqe,
guana huda vaeni pu vua katakata pa mua kali vetu,
meke sari na tumu si kaqu guana huda olive vaqura pu toa vari
likohae nia sa mua vasina henahenana.
- 4 Kaqu tamanae gua asa sa tie pu pamaña nia se Zihova.
- 5 Kaqu mana nigo e Zihova pa Zaione!
meke kaqu dogoria goi sa learane pa Zerusalem
doduru rane pa mua kinoa!
- 6 Kaqu dogori goi sari na tudia rina tumu!

Mani koa pa Izireli sa binule!

129

Tinepatepa Vina Kilasadi Ri pu Kana La pa Izireli

- 1 Gamu na tie Izireli, mi tozi vura nia sa ninovañovala sapu taveteni
gamu rina mia kana,
podalae sipu ta evañae na keke butubutu vaqura si gamu,
- 2 “Podalae sipu na butubutu vaqura si gami
si nonoñovala va kaleana gami rina mami kana,
ba lopu hite va kilasa gami rini.
- 3 Sari na dia hilihiliburuana si va bakorai sari na mudi mami.
Lohi sari na bakora guana geligeliana pa inuma pu geli va lohi pa
pepeso.
- 4 Ba se Zihova sapu toñoto si vata rupaha gami pa tinoa pinausu,” gua.
- 5 Sarini pu kukiti nia sa popoa Zaione
si madi tava kilasa meke govete pule.
- 6 Madi guana duduli pu toa pa batu vetu si arini,
sapu lopu ele ta rabutu palae ba ele harahara kenu tu;
- 7 meke loke tie pakepakete kote pudiki vagi,
na iqoso varigara ni si arini.
- 8 Mani loke tie ene holadi si kote zama guahe koarini,
“Mani manani gamu Tamasa!
Manani gamu gami si gamu pa korapa Pozana e Zihova,” gua.

130

Keke Vinaravara Tinepa Tinokae

- 1 Kei Zihova, pa korapadi rina qua tinasuna si kabo atu koa Goi si rau!
- 2 Kei Zihova, Mu avosia sa qua kinabo,
Mu va avoso mae ia sa qua tinepatepa!
- 3 Kei Zihova, be lopu muliñi pani Goi sari na mami sinea,
si esei si kaqu boka govete nia sa tinazutu?
- 4 Ba taleosoni gami Goi,
pude mami pamaña Nigo gami si Goi.

- ⁵ Aqa zōnazōna nia rau sa tinokae koe Zihova,
meke raneā rau sa Nana zinama.
- ⁶ Aqa zōnazōna nia rau se Zihova,
hola ni sari na tie kopu pana boṅi pu okoro turei kamoā sa
munumunu;
Uve hinokara, hola ni sari na tie kopu pana boṅi pu okoro turei
kamoā sa munumunu.
- ⁷ Kei gamu na butubutu Izireli, mi kalavarae koe Zihova!
Ura koa koa Sa sa tataru nabuna,
meke doduru totošo si hiva si Asa pude harupu gita.
- ⁸ Kaqu harupi Sa sari Nana tie Izireli*
koari doduru dia sineā.

131

Vinaravara Vina Pepekae na Kinalavarae

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, va pepekae pule nau si rau,
meke lopu balabala va arilaequ pule nau si rau koari na tiṅitōna
nomadi hola
ba be sapu variva magasa hola koa rau.
- ² Ba koa bule na noso si rau,
guana koburu haha pu eko noso pa limana sa tinana,
si gua tugo sa buloqu sapu noso pa korapaqu rau.
- ³ Kei Izireli, mu kalavarae koe Zihova,
kamahire, meke ninae rane ka rane!

132

Vinahesina sa Zelepade

- ¹ Kei Zihova, Mu balabala ia se Devita
meke sapu koa si asa koari soku nana tinasuna kaleadi.
- ² Mu balabala ia Zihova, sa nana vina tatara koa Goi,
pu tokotokoro nia sa koasa Tamasa Patutokaena te Zekopi,
- ³ “Lopu kaqu pule la pa qua vetu si rau, babe la eko pa qua teqe.
⁴ Lopu kaqu magogoso babe la puta si rau,
⁵ osolae kaqu ponā rau si keke Nana vasina pude koa se Zihova;
sapu keke Nana vetu soti sa Tamasa Patutokaena te Zekopi.”
- ⁶ Ele avoso nia gami pa Betilihema sa Bokese Vinariva Egoi Tanisa,*
meke ele dogoria gami si asa pa keke vasina pa Kiriati Ziarimi.*
- ⁷ “Aria mada la koasa vetu te Zihova,
mada la kokotuṅu pa nenena meke vahesia.”
- ⁸ Kei Zihova, Mu mae koa pa Mua vasina hopena koasa Mua Bokese
Vinariva Egoi,
sapu sa vina gilagilana sa Mua ṅiniraṅira,
Mamu koa vasina ninae rane.
- ⁹ Sari na Mua hiama si madi evaṅia ninae rane gua sapu toṅoto.
Madi kera qetuqetu sari na Mua tinoni.

* 130:8 Mt 1:21; Ta 2:14 * 132:6 2 Koron 6:41-42 * 132:6 1 Samuela 7:2

- 10 Ele vekoa Goi sa Mua vina tatara koe Devita, sa Mua nabulu;
ke Mu lopu kilu ia sa baṅara pu ele vizatia na va madia Goi.
- 11 Ele vekoa Goi Zihova sa Mua vina tatara hinokara koe Devita,*
sa vina tatara sapu lopu kaqu hobeā Goi.
- Zama si Goi, “Keke koari na tumu koreo si kaqu va baṅaria Rau,
meke kaqu koa tofoli pa mudimu goi.
- 12 Be kopu ni ri kasa tumu koreo goi sari na qua vinariva egoi nabuna
meke kopu ni rini sari na Qua tinarae pu va tumatumae ni Rau,
si kaqu koa baṅara tugo sari na tudia ninae rane,” gua.
- 13 Ura ele vizatia e Zihova sa popoa Zaione,
hiva nia Sa si asa pude na Nana vasina kokoana, meke zama si
Asa,
- 14 “Hie si na Qua vasina kokoana ninae rane ka rane.
Tani si kaqu koa Baṅara si Rau. Ura asa tugo si hiva nia Rau.
- 15 Kaqu poni Rau koari na tinoni pa Zaione sa kinoa valeana.
Kaqu poni va deṅa ni ginani Rau saripu malaṅadi vasina.
- 16 Kaqu mana ni Rau sari doduru dia hiama koari doduru dia tinavete,
meke kaqu kera velavela pa qinetuqetu sari na tiena sa popoa
Zaione.
- 17 Vasina si kaqu va baṅaria Rau si keke ri na tutina e Devita.*
Vasina si ele va namanama ia Rau pude toa hola sa binaṅara tanisa
qua baṅara ta vizatana.
- 18 Kaqu koa kurekure sari nana kana,
ba sa nana binaṅara si kaqu toa valeana meke koa valeana.”

133

Kineke Koe Tamasa

- 1 Nake tolava tu, meke variva qetu
pude koa keke sari na tie te Tamasa.
- 2 Gua tugo na oela marilaena si asa,
sapu ta zoropae pa batu pa vina madi gua sapu koe Eroni,
zoloro gore pa kaluna na gumina
koasa kolana sa nana poko doduru!
- 3 Guana puni sapu hoṅa pa toṅere Hemoni,
si gua tugo sapu hoṅa gore koari na toṅere pa Zaione!
Ura vasina si garunu la nia Tamasa sa Nana minana,
sa tinoa sapu loke kokoina.

134

Tinioko pa Vinahesina Tamasa

- 1 Mae mamu vahesia se Zihova,
gamu doduru Nana nabulu,
sapu nabulu nia si Asa pa Nana Zelepade pana boni.
- 2 Mi va sagei limamia pa korapana sa Nana Zelepade,
mamu vahesia se Zihova pa vinaravara.
- 3 Mani manani gamu e Zihova pa Zaione!

* 132:11 2 Samuela 7:12-16; 1 Koron 17:11-14; Sam 89:3-4; TTA 2:30 * 132:17 1 Baṅ 11:35

Asa sapu tavetena sa Mañauru meke sa pepeso.

135

Kinera Vinahesi

¹ Mi vahesia se Zihova!

Gamu na Nana nabulu. Vahesia sa Pozana e Zihova.

² Gamu pu turu vahesia se Zihova pa korapa Nana Zelepade, koari na vasina hopedi pa korapa Nana vetu.

³ Vahesia se Zihova, ura na leana si Asa,

kera vahesia sa Pozana, ura na tataru na vatukana si Asa.

⁴ Ura ele vizatia e Zihova se Zekopi pude Nana telena,

meke sa butubutu Izireli si pude na Nana tinago.

⁵ Ura gilania rau sapu nomana lavata se Zihova,

meke ululu hola ni Sa sari kaiqa tamasa pule.

⁶ Gua sapu qetu nia e Zihova si tavetia Sa,

pa mañauru meke pa pepeso;

pa lamana, meke pa hubina sa lamana.

⁷ Va vura mae i Sa sari na lei raneboni pa hukihukirina sa pepeso,

vata evani Sa sari na kapi pa raneboni,

va vura mae ia Sa sa givusu pa keke lose vasina kopu nia Sa.

⁸ Asa tugo va matei sari na koburu kenudi

meke na tudia kenudi rina kurukuru name pa Izipi.

⁹ Vasina si evani Sa sari na tinavete variva magasadi,

na variva nunaladi koe Pero meke ri nana nabulu.

¹⁰ Asa tugo va matei sari soku butubutu huporodi,

meke sari na dia banara niniradi,

¹¹ sapu ari Sihoni, sa banara tanisa butubutu Amoraiti,

meke Ogo sa banara pa Basani,

meke sari doduru banara pa popoa Kenani.

¹² Poni Sa koari na tie Izireli sa dia popoa

pude na dia tinago.

¹³ Kei Zihova, kaqu ta tozi vurae doduru toতোসো sapu Agoi mo sa

Tamasa,

sari doduru sinage si kaqu balabala Igo si Goi.

¹⁴ Kaqu lavelave hukata ni e Zihova sari Nana tie;

kaqu tataru ni na toka ni Sa sari Nana nabulu.

¹⁵ Sari na beku tadi na butubutu huporodi si na siliva na qolo;*

ta tavete mo pa limadi rina tie.

¹⁶ Koadia nuzudi, ba lopu boka zama,

koadia matadi, ba lopu boka dodogorae.

¹⁷ Koa dia taliñadi ba lopu boka avavosae,

meke lopu boka sino si arini.

¹⁸ Madi koa gua tugo arini saripu tavetedi sarini,

meke sari doduru pu kalavarae koa rini.

* 135:15 Sam 115:4-8; Rev 9:20

- 19 Ke gamu na butubutu Izireli, mi vahesia se Zihova.
 Ke gamu na butubutu te Eroni, mi vahesia se Zihova.
 20 Ke gamu na butubutu te Livae, mi vahesia se Zihova.
 Gamu pu pamaña nia se Zihova, mi vahesia si Asa.
 21 Mi vahesia se Zihova pa Zaione,
 Koanana si Asa pa Zerusalem, mi vahesia se Zihova!

136

Kinerana sa Vinariponi Zama Leana

- 1 Mi vahesia se Zihova, ura na leana si Asa,*
 meke sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 2 Mi vahesia sa Tamasa tadi na tamasa,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 3 Mi vahesia sa Bañara tadi na bañara,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 4 Asa mo telena si taveti sari na tinavete variva magasadi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 5 Pa Nana tinumatumae si taveti Sa sari doduru tinitona pa mañauru,*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 6 Kuria Sa sa kasia popoa koasa kolo lamana*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 7 Taveti Sa sari na rimata na sidara,*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 8 Sa rimata si va kalalasia sa rane,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 9 Sari na sidara na pinopino si va kalalasia sa boñi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 10 Asa tugo sapu va matedi sari na tudia koreo kenudi ri pa Izipi,*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 11 Turana vura ni Sa pa Izipi sari na tie Izireli,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 12 Koari na lima heheda Tanisa si qaçama lani sa pude harupi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 13 Asa tugo vari paçaha nia sa Kolo Ziñara,*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 14 Meke turana va karovi Sa sari Nana tie,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 15 Va lodu matea Sa pa kolo se Pero meke sari nana tie varipera,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 16 Turani Sa pa korapa qega sari Nana tie,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 17 Va matei Sa sari na bañara niniradi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 18 Seke va matei Sa sari na bañara ta gilanadi pa doduru tie,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
 19 Sihoni, sa bañara tanisa butubutu Amoraiti si keke koa rini,*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane,

* 136:1 1 Koron 16:34; 2 Koron 5:13, 7:3; Ezr 3:11; Sam 100:5, 106:1, 107:1, 118:1; Zer 33:11

* 136:5 Zen 1:1 * 136:6 Zen 1:2 * 136:7 Zen 1:16 * 136:10 Ekd 12:29 * 136:13

Ekd 14:21-29 * 136:19 Nab 21:21-30

- 20 meke e Oqo tugo, sa banara pa Basani;*
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 21 Poni sa koari Nana tie sari na dia popoa,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 22 Vala ni Sa si arini koari na tie Izireli sari Nana nabulu,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 23 Lopu mulinini gita Sa tooso tava kilasa si gita,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 24 Vata rupaha gita Sa si gita koari na nada kana,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 25 Asa poni ni sari doduru tinitoña toadi,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane.
- 26 Kei, mi zama leana koasa Tamasa pa Manauru,
 ura sa Nana tataru nabuna si koa hola ninae rane ka rane.

137

Kinabokabo tadi na Tie Izireli pa Korapa Tinaraovo

- 1 Pa taqeledi rina ovuku pa Babiloni si habotu kabokabo si gami,
 sipu balabala ia gami sa popoa Zaione.
- 2 Va sigoto veko ni gami koari na huda vasina sari na mami mike,
 meke kabokabo si gami.
- 3 Sarini pu raovo vagi gami si tepa gami pude kera,
 meke sarini pu va sisireni gami si hivani gami pude kerakera poni
 pa qinetuqetu,
 meke zama, “Kera poni gami kaiqa kinerana sa popoa Zaione!”
 gua.
- 4 Ba vegua meke boka kera ni gami pa votiki popoa
 sari na kinerana e Zihova?
- 5 Kei Zihova, be mulini Nigo rau, si lea gequ mani mate sa lima
 mataoqu,
 pude maqu lopu boka mike vahesi Igo rau.
- 6 Mani napiti sage pa damaqu sa meaqu, pude maqu lopu boka kera
 pule,
 be mulini nigo rau si goi Zerusalema,
 meke be lopu balabala ia rau sapu agoi sa qua qinetuqetu nomana
 hola.
- 7 Kei Zihova, Mu balabala ia gua sapu evania ri na tie Edomu,
 totoso vagia ri na kana sa popoa Zerusalema.
 Balabala ia sapu gua zama pilipule nia rini, sapu guahe:
 “Huaria! Huaria! Huara va kamoia koari na sinokiraena! gua.”
- 8 Kei, gamu na tiena sa popoa Babiloni, gamu na tie zazalo,*
 qetu tugo si arini pu seke hobeia sa mia ninovanovala koa gami.
- 9 Mani qetu si asa pu oki gore lani pa patu
 sari na mia koburu haha!

* 136:20 Nab 21:31-35 * 137:8 Rev 18:6

138

Vinaravara Zama Leana

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, zama leana si rau koa Goi pa doduruna sa buloqu, kera vahesi Igo rau si Goi pa kenudi ri doduru tamasa pule.
- ² Tia la ia rau sa Mua Zelepade hopena meke hoqa todoño si rau, meke vahesia rau sa Pozamu, sina koa gua koasa Mua tataru nabuna, meke sa Mua kinopudi rina Mua zinama, ura ele vata dogoro nia Goi sapu sa Pozamu meke sari na Mua zinama si nati hiniva ni sari doduru.
- ³ Totoso tepa atua rau sa tinokae, si va tabe au Goi, meke pa Mua ninirañira si va ninira au Goi.
- ⁴ Sari doduru banara pa kasia popoa si kaqu vahesi Igo, ke Zihova, sina ele avosi rini sari na Mua vina tataru.
- ⁵ Kaqu kera vura ni rini sari doduru gua pu evañi Goi, meke sa guguana sa Mua ninirañira lavata.
- ⁶ Ululumu hola si Goi Zihova, ba kopu ni Goi saripu koa va pepekae, meke saripu vahesi pule ni si lopu boka paere pa Mua dinoño Goi.
- ⁷ Sipu koa varidikue nau ri na tinasuna, ba va sare au Goi. Raza la i Goi sari na qua kana pu bugoro nau, meke va sare au Goi pa Mua ninirañira.
- ⁸ Kaqu taveti e Zihova sari doduru gua pu va tataru ni Sa, kei Zihova, koa hola ninae rane sa Mua tataru. Mu va gorevura ia sa tinavete pu ele podalae nia Goi.

139

Sa Tamasa Kopu na Tumatumaena

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, ele podekau Goi si rau, meke gilana valeana au Goi!
- ² Gilanau Goi totoso habotu, meke totoso turu si rau; pa seu tu koa Goi ba gilani Goi sari na qua binalabala.
- ³ Be tavetavete, ba be zokoro si rau, ba dogoro au Goi, meke gilana betoi Goi sari doduru qua rinizu.
- ⁴ Sipu lopu ele zama rau, ba ele gilania tu Goi gua sapu kote zama nia rau.
- ⁵ Koa pa vari likohaequ rau si Goi, meke lavelave hukata nau Goi pa Mua ninirañira.
- ⁶ Sa Mua ginilanaqu rau, si lohi sisigiti, lopu boka tumae nia rau si asa.
- ⁷ Pavei si kaqu la rau pude govete Nigo si Goi? Pavei si kaqu va ilolo la si rau pude paere koa Goi?
- ⁸ Be sage la si rau pa mañauru, ba koa Mua vasina si Goi!

Be eko puta si rau pa popoa tadi na tie matedi koa Mua tugo vasina si Goi.

⁹ Be tapuru la si rau pa kalina la sa gasa rimata, babe koa si rau pa kalina la sa lodu rimata,

¹⁰ ba koa Mua vasina si Goi pude turañau, meke koa Mua vasina si Goi pude toka nau.

¹¹ Be zama si rau, “Kaqu va paere au sa hinuporo, meke mani ta evañae huporo sa kalalasa pa vari likohaequ,” gua.

¹² Ba sa hinuporo si lopu huporo koa Goi.

Meke sa boni meke sa rane si kalalasa beto mo koa Goi.

¹³ Ele va tana va toñoti Goi sari doduru kukuru tiniqu, ele varihodae valeana au Goi pa korapa tiana sa tinaqu.

¹⁴ Vahesi Igo rau, sina garo pude ta pamañae si Goi.

Sari doduru Mua tinavete si votikaedi hola, meke variva magasa.

Gilana valeana au Goi si rau pa doduruna sa qua tinoa.

¹⁵ Sipu ta varihodae valeana sari na susuriqu pa tiana sa tinaqu, meke sipu noma sage si rau pa vasina tomena,

si ele gilana tu Goi sapu koa si rau vasina.

¹⁶ Sipu lopu ele podo rau, si ele dogorau tu Goi.

Sari na ranena sa qua tinoa sapu poni nau Goi,

si ele kubere betoi tu Goi pa Mua buka

sipu lopu ele kamo si keke arini.

¹⁷ Kei Tamasa, lopu boka tuma ni rau sari na Mua binalabala arilaedi, soku hola, lopu boka ta nae si arini.

¹⁸ Be naei rau si arini, si soku hola ni rini sari na onone.

Sipu vañunu rau, si korapa koa koa Goi si rau.

¹⁹ Kei Tamasa, hiva hola nia rau si pude va mate pani Goi sari na tie kaleadi,

meke sari na tie variva mate si madi taloa koa rau!

²⁰ Soku tñitona kaleadi si zama ni rini koasa guguamu Agoi;

zama va kaleania rini sa Pozamu Goi.

²¹ Kei Zihova, kukiti hola ni rau saripu kukiti Nigo!

Etulu pani rau saripu varipera atu koa Goi!

²² Doduruna sa qua kinukiti si vala rau koa rini;

balabala guni na qua kana rau si arini.

²³ Kei Tamasa, Mu hata vura nia, Mamu gilana betoa sa buloqu!

Mu podekau, Mamu gilani sari na qua binalabala!

²⁴ Dogoria, be koa nana koa rau si keke kinaleana,

Mamu turañau pa sirañana sa tinoa hola.

140

Tinepatepa pude Ta Toketoke Hukata

(Keke kinera te Devita)

¹ Kei Zihova, Mu harupau koari na tie kaleadi,

Mamu va sare au koari na tie variva mate.

² Doduru toso si pada vekoi rini sari na kinaleana pu hiva taveti rini,

meke lopu makudo sovuti rini sari na vinari kakatorae.

- ³ Sari na meadi si ʔaru, guana noki variva mate,*
sari na dia zinama si variva mate guana noki varigarati.
- ⁴ Kei Zihova, Mu kopu nau pa limadia rina tie kaleadi,
va sare au koari na tie variva mate pu hata luli au.
- ⁵ Sari na tie vahesi pule ni si sekesekei nau,
taveti rini sari na sirana sinekesekei
na dia sipata pude boka va hoqau gua.
- ⁶ Zama si rau koe Zihova, “Agoi si na qua Tamasa,”
Kei Zihova, Mu avosia sa qua tinepatepa tinokae!
- ⁷ Kei Zihova qua Baʔara, meke na qua hinarupu,
ele va sare au Goi si rau pa korapa vinaripera.
- ⁸ Kei Zihova, Mu lopu poni ni koari na tie kaleadi gua saripu hiva ni
rini,
Mu lopu va malumi pude va gorevura i gua saripu mizi veko i rini!
- ⁹ Mu lopu va mataqari sari na qua kana,
va hoqa pule lani koarini gua saripu hiva taveti rini koa rau.
- ¹⁰ Madi hoqa gore koa rini sari na motete leradi!
madi ta gonagona la si arini koasa pou meke lopu vura pule mae.
- ¹¹ Madi lopu koa mataqara saripu zutu kokoha i sari kaiqa,
Sa kinaleana si mani hoqa pule la meke va mate pani gedi sari na
tie kaleadi sara.
- ¹² Zihova, gilania rau sapu toka ni Goi sari na habahuala pa dia
tinasuna,
meke sa vina sare tadi pu malaʔa.
- ¹³ Kaqu vahesi zoʔazoʔa Igo rina tie toʔoto si Goi,
meke kaqu koa pa kenumu Goi sarini.

141

Keke Vinaravara Veluvelu

(Keke kinera te Devita)

- ¹ Kei Zihova, tepa atu si rau, Mu tuturei toka nau!
Mu avoso mae au pana tepa atu rau!
- ² Mu balabala gunia na vina vukivukihi humaʔa lea sa qua vinar-
avara,*
meke sari na limaqu pu ovulu sage ni rau si Mu guni na vina
vukivukihi veluvelu.
- ³ Kei Zihova, Mu kopu nia sa ʔuzuqu,
Mu guana tie kopu sasada pa beruqu,
pude lopu tozi vura nia rau sa sinea,
- ⁴ Mu va ilolo au koari na inokorodi rina tinavete kaleadi,
meke pa sinomana koa rina tie kaleadi pa dia tinavete kaleadi,
maqu lopu hite somana nia si keke dia inevaʔa.

- ⁵ Keke tie leana si mani va toʔoto au pa tataru,

* 140:3 Rom 3:13 * 141:2 Rev 5:8

- ba sa vina lavataqu koari na tie kaleadi si namu lopu kaqu va ego
 hokaria rau,
 sina hoke varavara va kari i rau sari na dia tinavete kaleadi.
 6 Pana ta vala sari na dia koimata pude ta zutu pa minate koari pu
 zutudi,
 si kaqu gilania rina tie sapu hinokara sari na qua zinama.
 7 Kekeṅoṅo guana huda sapu ta viqala meke ta soko va umumu,
 si kaqu gua tugo sari na susuridi pa hukihukiridi rina lovudi.
 8 Kei Zihova Tamasa, koa Goi mo si doṅo atu rau,
 koa Goi mo si hata ia rau sa aqoroana,
 Mu lopu luarau pa minate.
 9 Mu va sare au koari na sinekesekei tadi na qua kana,
 meke koari na sipata tadi na tie kaledi.
 10 Madi hoqa pule pa dia sinekesekei teledia sari na tie kaleadi pana
 tava sare si rau.

142

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke vinaravara te Devita toতোসো sapu koa tome pa bae si asa)

- 1 Tapa va ululae la si rau koe Zihova,
 koasa mamalainiqu si tepatepa la si rau koa Sa.
 2 Tozi beto la nia rau koa Sa sari doduru gua pu lopu qetu ni rau.
 Tozi beto lani rau koa Sa sari doduru qua tinasuna.
 3 Pana malohoro si rau,
 si gilania Sa gua sapu garo koa rau pude tavetia.
 Vasina ene gua rau,
 si vekoa rina qua kana si keke sipata pude va mate au.
 4 Totoso linana varikali si rau,
 si loke tie si koa pude toka nau,
 na lavelave nau,
 meke loke tie si hite tataru nau.
 5 Kei Zihova, tapa va ululae atu si rau pude toka nau,
 Agoi Zihova mo sa qua lave,
 Agoi mo si hiva Nigo rau pa doduruna sa qua tinoa hiera.
 6 Mu va avosia sa qua tinepatepa,
 ura na lodu mate si rau pa tinalotana.
 Mu harupu au koari na qua kana,
 ura na ninira hola nau rini si arau.
 7 Mu rupaha au pa qua tinasuna,
 meke kaqu vahesigo rau pa varikorapadi Mua kobi tinoni,
 sina koa gua koasa Mua lineana koa rau.

143

Tinepa Tinokae Koe Tamasa

(Keke kinera te Devita)

- 1 Kei Zihova, Mu avoso mae ia sa qua tinepatepa!
 Gua sapu ele tozia Goi pa Mua Zinama,
 Mu olaṅau pa Mua tinoṅoto!

- 2 Mu lopu turanau pa vinaripitui si arau na Mua nabulu,*
ura loke tie si toŋoto pa Mua dinoŋo Goi.
- 3 Ura korapa hadu luli au sa qua kana si arau,
meke va kilasa hokarau sa.
Namu ele va gore hokarau sa si rau pa hinuporo,
gua ri pu ele matedi pukerane tu.
- 4 Gua asa ke mabubulu sa maqomaqoqu;
namu ele nunala sa maqomaqoqu.
- 5 Lopu muliŋi ni rau sari na totoŋo pukerane.
Balabala sisigiti i rau sari doduru gua pu ele evaŋi Goi.
Balabala la i rau sari doduru Mua tinavete.
- 6 Va sage i rau koa Goi sari na limaqu pa korapa vinaravara.
Ta hivae hola si Goi koa rau.
Kekeŋoŋo gua sa pepeso popana si hiva hola nia sa ruku,
si na memeha Nigo sa maqomaqoqu.
- 7 Kei Zihova, Mu tuturei olaŋa mae au,
ura ele nunala hola si rau!
Mu lopu va paere pule Nigo koa rau;
be lopu gua si kote mate palae si rau pa popoa tadi na tie matedi.
- 8 Maqu va avosia pana munumunu sa Mua tataru nabuna,
ura koa Goi mo si kalavarae rau.
Mu va dogoro nau sa sirana sapu garo pude la ia rau,
ura koa Goi mo si varavara atu rau pa doduru qua tinoa.
- 9 Kei Zihova, Mu va sare au koari na qua kana,
ura koa Goi mo si govete atu rau pude aqorae.
- 10 Mu va tumatumae nau gua pude evaŋia sa Mua hiniva,
ura Agoi mo sa qua Tamasa!
Sa Maqomaqo leana Tamugoi si mani turanau pa sirana vasina kaqu
tava sare nia rau.
- 11 Koa gua sa guguamu Goi, Kei Zihova, Mu va sare au gua sapu ele va
tatara nia Goi.
Pa korapa Mua tinonoto si Mu va sare au pa tinasuna.
- 12 Koasa Mua tataru nabuna koa rau, si Mu va mate pani sari na qua
kana;
Mu va mate beto pani sari doduru pu ŋoŋovalala au,
ura na Mua nabulu si rau.

144

Keke Baŋara si Zama Leana koe Tamasa koasa Minataqara
(Keke vinaravara te Devita)

- 1 Mani tava lavata se Zihova sa qua Patu aqoroana,
Ura va tumatumae nau Sa sa binokaboka
pude rapata na varipera.
- 2 Asa sapu ta ronuenta pa Nana tataru koarau, na qua bara patu
ninirana.
Qua tinaharupu ninirana meke na qua tuturuana nabuna.
Koa Sa si kalavarae si rau pude tava sare.

* 143:2 Rom 3:20; Qal 2:16

Va kilasi Sa sari na votiki butubutu pude koa kaurae pa qua ninira.

³ Kei Zihova, na sa sa tie ke balabala va arileana ia Goi,*
meke sa tuna na tie pu emu va taliņa la ia Goi?

⁴ Sa tie si guana keke sinino mo.

Sari na rane pu toa sa, si guana keke opoadumu tapuru holana mo.

⁵ Kei Zihova, Mu tukelia sa maņauru, Mamu gore mae!

Mu tuņei sari na toņere pude di puzaka vura tuņaha.

⁶ Mu va malara la ia sa kapi, pude di ta hurakatae.

Mu gona ni tupi, pude di govete!

⁷ Mu qaņama gore mae pa Maņauru,

Mamu harupau pa korapa qua tinasuna pu guana lamana peava.

Mu harupau pa limadi ri na tie karovodi,

⁸ saripu mari kokohadi,

meke gua saripu ele tokotokoro ni rini,

⁹ Kei Tamasa, kaņu kera atu nia rau si keke kinera vaņura,

kaņu mike na kera atu nia rau koa Goi si keke mike hapu sapu ka manege puta madorona,

¹⁰ Agoi pu va mataņari sari na baņara,

meke sapu va sarea se Devita sa Mua nabulu pa vinaripera.

¹¹ Mu harupau koari na qua kana noņovaladi,

Mamu va sare au pa ninira tadi na votiki tie

pu hola mari kokohadi,

meke gua saripu ele tokotokoro ni rini, ba kokoha ni tugo rini.

¹² Sari na tuda koreo vaņura,

si madi koa guana linetelete pu toņolo va noma,

meke sari na tuda vineki si madi koa guana sinokirae tolavaedi,

sapu ta tavete pude na vinasari na sa vetu baņara.

¹³ Sari nada lose vekovekoana ginani,

si madi siņi na vuadi ri votivotiki linetelete.

Sari na nada siņi si madi podopodo va soku,

kamoa tina na tina, meke kamoa manege puta tina koari na dia bara.

¹⁴ Sari na nada bulumakao si madi podopodo va soku,

sari gobagoba si madi lopu ta huara koari na kana.

Mani lopu ta avoso si keke kinabo tinalotana koari na kinaleadi pu

taveti rina kana pa korapana sa nada vasileana nomana.

¹⁵ Madi koa qetu sarini vasina ta evaņa saripu gua sara!

Madi koa qetu sari na tie pu na dia Tamasa se Zihova.

145

Keke Kinera Vinahesi

(Keke kinera te Devita)

¹ (*Aleph*)* Qua Baņara meke qua Tamasa,

* **144:3** Zob 7:17-18; Sam 8:4 * **145:1** Hopeke vesi koasa Sam 145 si podalae koa keke leta pa "A Ba Da" pa Vinekala Hiburu.

- kaqu tozi helahelae nia rau koari doduru tie sa Mua Linavata.
 Zihova kaqu vahesigo rau ninae rane ka rane.
- ² (*Bet*) Koari hopeke rane si kaqu zama leana atu si rau koa Goi,
 meke kaqu vahesigo rau si Goi ninae rane.
- ³ (*Gimel*) Nomana lavata se Zihova, meke garona tugo pude tava lavata
 va ululae,
 meke sa Nana linavata si lopu boka ta gilana beto.
- ⁴ (*Dalet*) Madi tozi vari tetei nia rina sinage na sage sari na Mua
 tinavete,
 meke kaqu tozi vura ni rini sari na Mua tinavete marilaedi.
- ⁵ (*He*) Kaqu tozi vura nia rini sa Mua tinolava variva magasana,
 meke arau kaqu balabala va lohi sari na Mua tinavete marilaedi.
- ⁶ (*Vav*) Sari na tinoni si kaqu tozi vura ni sari na Mua tinavete niniradi,
 meke arau si kaqu tozi vura nia sa Mua linavata.
- ⁷ (*Zain*) Kaqu zama vura ni rini sari doduru Mua lineana,
 meke kera vura nia sa Mua tataru vatukana.
- ⁸ (*Het*) Tataru na variva taleosae se Zihova,
 lopu tuturei bugoro si Asa, meke nomana sa Nana tataru nabuna.
- ⁹ (*Tet*) Leana se Zihova koari doduru tie,
 meke sa Nana tataru nonona si la koari doduru Nana vina podaka.
- ¹⁰ (*Yod*) Kei Zihova, sari doduru Mua vina podaka toadi si kaqu
 vahesigo si Agoi,
 meke sari doduru mua tie tonoto si zama leana koa Goi.
- ¹¹ (*Kaph*) Kaqu tozi vura nia rini sa vina lavatana sa Mua Binaⁿara,
 meke kaqu tozi vura nia rini sa Mua niniraⁿnira,
- ¹² (*Lamed*) pude doduru tie si madi gilani sari na Mua tinavete niniradi,
 meke sari na rinavutuna gua sa Mua Binaⁿara.
- ¹³ (*Mem*) Koa hola ninae rane sa Mua tinolitolie,
 meke koa Baⁿara si Goi ninae rane.
- (*Nun*) Zihova si kopu ni sari doduru Nana zinama,
 meke tataru koari doduru Nana tinavete.
- ¹⁴ (*Samek*) Toka ni Sa sarini pu koa pa tinasuna,
 ovulu sage ni Sa saripu hoqa.
- ¹⁵ (*Ain*) Sari doduru tinitoⁿa toadi si dono atu mo koa Goi,
 pude poni ni Goi sari na gedi ginani pa dia to^soso garodi.
- ¹⁶ (*Pe*) Pada saripu gua poni Goi koa rini,
 meke va garogaroⁱ Goi sari na dia inokoro ri doduru.
- ¹⁷ (*Zade*) Tonoto se Zihova koari doduru Nana sir^ana,
 meke tataru na vatukana koari doduru Nana tinavete.
- ¹⁸ (*Qoph*) Koa tata si Asa koarini pu tepa la koa Sa,
 sarini pu tepa va hinokara la koa Sa.
- ¹⁹ (*Resh*) Poni Sa gua sapu ta hivae koarini pu va lavatia si Asa.
 Avosi Sa sari na dia kinabo, meke harupi Sa sarini.
- ²⁰ (*Shin*) Va aqori Sa sarini pu tataru nia si Asa,
 ba kaqu va mate pani Sa sari na tie kaleadi.
- ²¹ (*Tav*) Kaqu zama vura nia rau pa nuzuqu sa vinahesina e Zihova.

Madi va lavatia ri doduru kurukuru sa Pozapoza Madina sapu e
Zihova ninae rane ka rane.

146

Vinahesina e Tamasa sa Hinarupu

¹ Vahesia se Zihova!

Kei maqu vahesia se Zihova pa maqomaqoqu!

² Kaqu kera vahesia rau se Zihova pa doduruna sa qua tinoa.

Kaqu kera vahesia rau sa qua Tamasa sipu korapa toaqu rau.

³ Mu lopu kalavarae koari na koimata pa pepeso,

loke tie pa pepeso si boka harupigo.

⁴ Pana mate rini si pule la mo pa pepeso si arini,

meke pa rane tugo asa si ta huarae sari doduru dia minizimizi
veko.

⁵ Tamanae tugo si asa pu ta tokae koasa Tamasa te Zekopi,

sapu kalavarae koe Zihova sa nana Tamasa,

⁶ Sapu tavetena sa mañauru, na pepeso,*

na kolo lamana, meke sari doduru tñitoña pu koadi vasina,

Asa sapu kopu ni sari Nana zinama ninae rane ka rane.

⁷ Vilasa va toñoto si Asa pude tokani saripu ta ñoñovala,

meke poni ni ginani Sa saripu oviadi.

Vata rupahi e Zihova saripu ta pusidi,

⁸ meke va dodogorae i Sa saripu behu.

Ovulu sage ni Sa saripu hoqa.

Tataru ni e Zihova sari na tie toñoto.

⁹ Va aqori e Zihova sari na tie karovodi pu koa pa nada popoa;

toka ni Sa sari na nabonaboko na eapadi;

ba va tasuna ia Sa sa siraña tadi na tie kaleadi.

¹⁰ Kei Zaione, kaqu koa Bañara ninae rane

se Zihova sa mua Tamasa, koari na sinage na sage.

Mi vahesia se Zihova!

147

Vinahesina sa Tamasa Nñira Hola

¹ Mi vahesia se Zihova!

Ura leana si pude kera vahesia sa nada Tamasa,

ura na variva getu meke toñoto si pude vahesia si Asa.

² Kuri pulea e Zihova sa popoa Zerusalema.

Turaña pule ni Sa saripu ta raovodi.

³ Salañi Sa saripu talotaña pa bulodia,

meke pusi i sa sari na bakoradi.

⁴ Padai Sa sinokudi sari na pinopino,

meke hopeke vala ni pozadi Sa si arini.

* 146:6 TTA 4:24, 14:15

- ⁵ Ululuna lavata na *ninira* hola se Zihova,
 meke loke tie boka pada ia sa Nana tinumatumae.
- ⁶ Ovulu sage ni Sa saripu koa va pepekae puleni,
 ba va gore pani Sa sari na tie kaleadi.
- ⁷ Mada kera vahesia se Zihova,
 vahesia sa nada Tamasa koari na kinera pa mike.
- ⁸ Va neve i Sa pa mañauru sari na lei,
 meke ponía ruku Sa sa pepeso,
 meke va toqoli Sa sari na duduli koari na toqere.
- ⁹ Poni ni gedi ginani Sa sari na kurukuru ñame,
 meke sari na tuna kurukuru tapuru totošo kabo ovia si arini.
- ¹⁰ Sa Nana qinetuqetu si lopu koa koari na hose *niniradi*,
 meke lopu variva qetu koa Sa sari na tie varipera varanedi,
- ¹¹ ba qetu ni e Zihova sarini pu pamaña nia si Asa,
 meke sarini pu rañea sa Nana tataru nabuna.
- ¹² Mi vahesia se Zihova, ke gamu na tinoni pa Zerusalema,
 mi vahesia sa mia Tamasa, ke gamu kasa pa Zaione.
- ¹³ Va *ninira* i Sa sari na rorotoana koari na mia sasada bara,
 meke mana ni Sa sari na mia tinoni.
- ¹⁴ Kopu nia Sa sa volosona sa mia popoa,
 meke poni va deña ni gamu huiti leadi hola Sa.
- ¹⁵ Zama si Asa koa sa popoa pepeso,
 meke lopu sana ta evaña gua saripu zama ni Sa.
- ¹⁶ Taburu nia sinou Sa sa pepeso guana poko,
 guana kavuru pu paleki na givusu.
- ¹⁷ Va gorea Sa sa ruku aesi, guana zalekoro,
 meke lopu boka ta koa sa ibuna sa.
- ¹⁸ Sipu zama Sa si murimuri sa aesi,
 va hirua Sa sa givusu, ke totolo sa kolo.
- ¹⁹ Tozia sa sa Nana inavoso koari Nana vina tumatumae
 na tinarae koari na tie Izireli.
- ²⁰ Lopu evaña Sa sapu gua asa koari na votiki butubutu,
 sina lopu gilani rini sari Nana tinarae.

Mi vahesia se Zihova!

148

Tinioko koasa Doduruna sa Vinapodaka pude Vahesia sa Tamasa

- ¹ Mi vahesia se Zihova!
 Mi vahesia se Zihova, gamu na mañauru.
 Vahesia si Asa koari na vasidi ululudi.
- ² Mi vahesia si Asa, gamu doduru Nana mateana.
 Mi vahesia si Asa, Gamu doduru Nana qeto minate varipera pa
 mañauru!
- ³ Mi vahesia si Asa gamu na rimata na sidara.
 Mi vahesia si Asa, gamu doduru pinopino ñedala mia!

4 Mi vahesia si Asa, gamu na mañauru ululu mia.
Meke gamu na kolo panaulu pa mañauru.

5 Mi vahesi gamu sa Pozana e Zihova!

Ura zama mo Sa meke ta evaņa sari doduru.

6 Pa Nana zinama mo si ta veko si arini pa dia vasina ninae rane
ka rane,
meke lopu boka va karia rini si Asa.

7 Gamu pa pepeso, mi vahesia se Zihova!

Gamu na kurukuru nomanoma mia pa lamana, meke koari na
lamana peava;

8 gamu na kapi, na ruku aesi, na sinou, na lei,
na givusu raneboņi pu va tabei sari na Nana zinama!

9 Gamu na toa, na toqere;

gamu na vuvua, na huda pa hiqohiqo!

10 Gamu na kurukuru pinomo, na bulumakao;
doduru kurukuru name, na kurukuru tapuru!

11 Gamu na baņara pa pepeso, meke sari doduru tinoni,
sari na koimata, na tie totoli pa pepeso;

12 Gamu na koreo vaqura, na vineki vaqura,
barogoso, na koburu hitehite!

13 Mi vahesia gamu sa Pozana e Zihova,

ura sa Pozana mo Sa si tava lavata koari doduru pozapoza.

Sa Nana tinolava si ululu hola nia sa mañauru na pepeso.

14 Va niņirai Sa sari na Nana tinoni,

pude sari doduru Nana tinoni si kaqu vahesia si Asa.
Tataru ni Sa sari Nana tie Izireli.

Mi vahesia se Zihova!

149

Keke Kinera Vinahesi

1 Mi vahesia se Zihova!

Mi kera la nia koe Zihova si keke kinera vaqura.

Vahesia si Asa pa korapa vinarigarae tie ranerane!

2 Mi koa qetuqetu nia gamu na tie Izireli si Asa pu tavete gamu.

Mi koa qetuqetu nia sa mia Baņara, gamu pu koa pa popoa Zaione!

3 Mi peka pa vinahesina sa Pozana,

mi kera vahesia koari na mike na kizakizana.

4 Ura qetu ni e Zihova sari na Nana tie,

va lavati Sa sari na tie va pepekae pa tinaharupu.

5 Madi koa qetuqetu pa minataqara sari na tie te Tamasa,

madi kera qetuqetu doduru boņi.

6 Madi kera va ululae si arini pa vinahesina sa Tamasa,

meke taņini sari na vedara pa limadia,

7 pude va kilasi sari na votiki butubutu,

meke sari na dia tinoni.
⁸ Pude pusi vagi sari na dia banara,
 meke sari na dia koimata pa seni aeana.
⁹ Pude va kilasi sari na votiki butubutu, gua sapu ele garunu nia sa
 Tamasa.
 Gua asa sa minataqara tadi na tie te Tamasa.

Mi vahesia se Zihova.

150

Vinahesina e Zihova

¹ Mi vahesia se Zihova!

Mi vahesia sa Tamasa pa Nana Zelepade,
 vahesia si Asa koasa Nana niniranira pa manauru!
² Vahesia si Asa koari Nana tinavete niniradi.
 Vahesia si Asa, si na arilaena holā ni Sa sari doduru.

³ Vahesia si Asa koari na ivivu,
 vahesia si Asa koari na mike!.
⁴ Vahesia si Asa koari na kizakizana, meke pa pinekapeka,
 vahesia si Asa koari na ivivu, na mike.
⁵ Vahesia si Asa koari na kabodi rina kizakizana,
 pu ta kiza va ululae.
⁶ Madi vahesia se Zihova ri doduru pu siño!

Mi vahesia se Zihova.